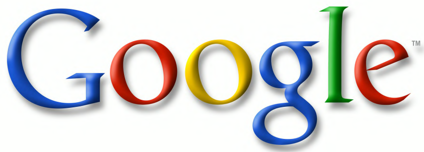
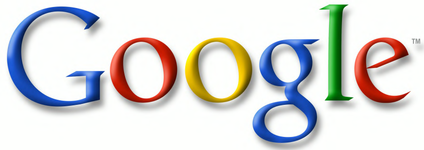

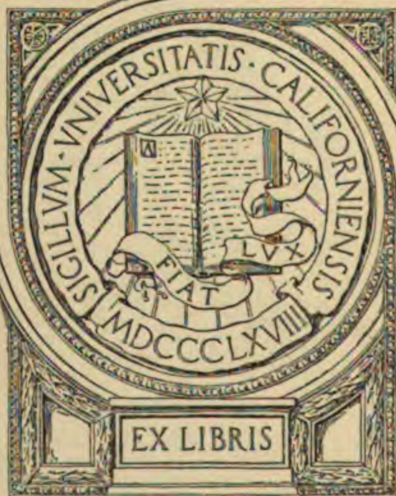

SVERIGES HISTORIA

AF

STARBÄCK-BÄCKSTRÖM

SIGILLVM · VNIVERSITATIS · CALIFORNIENSIS
FIAT LVX
MDCCCLXVIII
EX LIBRIS

KONUNG CARL XIII.

BERÄTTELSER

UR

SVENSKA HISTORIEN

AF

C. GEORG STARBÄCK,

FORTSATTA

AF

P. O. BÄCKSTRÖM.

TIONDE BANDET.

CARL XIII. CARL XIV JOHAN

NY REVIDERAD UPPLAGA.

STOCKHOLM,
F. & G. BEIJERS FÖRLAG.

Gift of Miss Elsa K. Swenson

Stockholm,
tryckt hos A. L. Normans Boktryckeri-Aktiebolag, 1886.

Carl XIII:s regering.

Statshvälfningen 1809.

Så snart, efter Gustaf Adolfs arrestering den 13 Mars 1809, hertig Carl åtagit sig regeringen, lät han tillkalla statssekreteraren Lagerbring, som erhöll befallning att uppsätta en proklamation, hvilken genast utfärdades och hvari hertigen tillkännagaf, att, »sedan genom inträffade händelser hans kongl. maj:t blifvit utur stånd att vårda rikets angelägna ärender», så hade hertigen, såsom den närmaste och enda fullmyndiga ätteläggen af den kungliga familjen, funnit sig föranlåten att tills vidare, i egenskap af riksföreståndare, antaga riksstyrelsen, »den vi med den Högstes bistånd skola föra så, att riket må återvinna invärtes och utvärtes lugn samt handel och näringar deras länge aftynande lif; varande vår oryggliga föresats, sedan vi lagt början till förenämnda grund, att med rikets ständer öfverlägga om de öfriga mått och steg, som skola bereda svenska folkets framtida välfärd».

Tillika upphäfde hertigen nu den förra kungliga beredningen och förordnade i dess ställe ett »regeringskollegium» eller en konselj, hvartill kallades riksdrotsen grefve *Carl Axel Trolle-Wachtmeister*, kanslipresidenten friherre *Fredrik Wilhelm von Ehrenheim*. presidenten i kammarkollegium grefve *Samuel af Ugglas*, hofkanslern friherre *Christofer Bogislaus Zibet*, statssekreterarne *Carl Lagerbring* och friherre *Mathias Rosenblad*, samt förre ambassadören vid ryska hofvet, generalen friherre *Ludvig Bogislaus Curt von Stedingk*, hvilka alla tillhört den förra konseljen, samt dessutom fältmarskalken grefve *Maurits Klingspor*, generalmajoren friherre *Carl Johan Adlercreutz*, amiralen, chefen för förvaltningen af sjöärendena friherre *Johan Gustaf Lagerbielke*, dennes son statssekreteraren friherre *Gustaf Lagerbielke*, riksmarskalken grefve *Johan Gabriel Oxenstierna* och presidenten i statskontoret friherre *Carl Erik Lagerheim*. Tillika utnämndes Klingspor till öfverståthållare och Adlercreutz till befälhafvande generaladjutant för armén. Tvänne bland ledamöterne i den nya konseljen, Ugglas och Zibet, fingo dock redan följande morgon tillsägelse att afhålla sig derifrån, och Gustaf Lagerbielke förordnades till hofkansler i Zibets ställe.

Redan den 13 Mars afgick också befallning till Adlersparre att med endast den mest pålitliga hälften af de trupper, han hade under sitt befäl, inträffa i hufvudstaden, och den 14 Mars utfärdades påbud till samtliga riksens ständer, att den 1 Maj samlas i Stockholm, hvarvid adeln hade att rätta sig efter den år 1626 utfärdade och 1778

bekräftade riddarhusordningen; af presteståndet skulle erkebiskopen, samtlige biskoparne och pastor primarius samt så många af hvarje stift, som vanligt varit, sig inställa, och från de öfriga stånden så många, som öfligt varit. Tillika kungjordes, att all vidare uppbörd af den senast påbudna krigsgärden skulle inställas.

Utom dessa omsorger för lugnandet af oron inom landet hade regeringen äfven att sörja för dess betryggande mot ett anfall af ryssarne, hvilka man fruktade skola bemäktiga sig Åland och derefter tåga mot hufvudstaden. Att tillvägabringa fred så väl med Ryssland, den farligaste bland rikets fiender, som med de öfriga, var nu visserligen den nya regeringens högsta önskan; men om lämpligaste sättet att dervid gå till väga yppades olika meningar. Lagerbielke yrkade ifrigt, att man ofördröjligen borde anlita kejsar Napoleons mäktiga och ädelmodiga mellankomst för Sveriges räddning undan de ryska eröfringsplanerna; men Ehrenheim, med gammal förkärlek för förbundet med England, ville, att man ej allt för brådstörtadt skulle kasta sig i Napoleons armar. Det förestående kriget mellan Frankrike och Österrike kunde nemligen blifva en början till den franske herskarens fall och medföra en vändning i Rysslands politik, hvarföre man borde fortsätta förbundet med England, till dess man finge se huru händelserna utföllo. Fred med Ryssland var likväl det angelägnaste af allt, och den kunde ej så snart tillvägabringas genom fortsättandet af förbundet med England, som genom anlitandet af Napoleons mellankomst, hvarföre ock hertigen så väl som konseljens flertal biträdde Lagerbielkes åsigt, och i följd häraf skulle Ehrenheim skiljas från befattningen med utrikes ärendena, men han samtyckte dock, på hertigens begäran, att förrätta kanslipresidensembetet till dess man kunde finna en lämplig efterträdare. Platsen erbjöds först åt Stedingk, men han svarade, att, då det i sexton års tid varit hans bestämmelse att öfverskyla den föregående styrelsens fel, ansåg han det icke för sig passande att blifva tolk för ett motsatt system samt tadla och granska den styrelse, hvars grundsatser han dittills uppehållit. Statssekreteraren Lagerbielke och kabinettssekreteraren Wetterstedt ansågos båda för unga att öfvertaga ledningen af utrikes ärendena, och slutligen bestämde man sig för att härtill utse förre svenske ministern i Warschau och i Berlin, hofkanslern *Lars von Engeström*, som den 28 Mars kallades att efterträda Ehrenheim.

Första åtgärden blef emellertid, emedan man hvarje ögonblick fruktade en öfverlägsen rysk styrkas öfvergång till Åland, att söka rädda dervarande svenska trupper, hvarföre redan på aftonen den 13 Mars major Elias Arfwedsson afsändes till den å Åland kommenderade generalmajoren von Döbeln, med befallning till honom att i god tid draga sig tillbaka till svenska kusten, på det så litet af Åländska fördelningen och dess tillhörigheter som möjligt måtte gå förloradt, hvarjemte han medförde ett bref från fältmarskalken Klingspor till ryske öfverbefälhafvaren, med begäran om stillestånd och tillkännagifvande af den nya styrelsens önskan att ingå i underhandlingar om fred.

I en likartad beskickning afreste den 14 Mars major Johan Georg De la Grange till Danmark och Norra Tyskland, medförande två bref från Klingspor, det ena till högste befälhafvaren öfver danska trupperna på Seland, prinsen af Hessen, och det andra till franske marskalken Bernadotte, prins af Ponte Corvo, såsom befälhafvare öfver de i norra Tyskland förlagda franska trupper, med samma begäran till båda om omedelbart stillestånd och uttryckande en önskan att så snart som möjligt ingå i underhandlingar om gemensam fred, hvilka underhandlingar regenten önskade måtte företagas i Paris. Dit afgick ock De la Grange efter aflemnandet af brefvet till Prinsen af Ponte Corvo, af hvilken han rönte det välvilligaste mottagande, likasom han äfven mottogs vänligt af Napoleon och hemförde i slutet af April ett bref från honom till hertigen. Den 17 Mars hade ock hertigen afsändt sin adjutant öfverste Charles de Suremain till Napoleon, medförande bref från riksföreståndaren, med begäran om stillestånd och uttryckande en önskan att få underhandla om en gemensam fred under franske kejsarens inflytande. I ett egenhändigt bref till konungen af England af den 16 Mars uttryckte hertigen sin önskan att fortfarande lefva i vänskapligt förhållande med denna makt, ehuru han fann sig af omständigheterna tvingad att sluta fred med Englands fiender.

Under tiden hade major Arfwedsson vid sin ankomst till Åland den 14 Mars på aftonen funnit ett ryskt anfall, med en styrka vida öfverlägsen den svenska, vara förberedt mot denna ögrupp. Öfverste Gustaf Adolf Lagerbring hade fått befallning att söka inleda underhandlingar om stillestånd och fred; men förslaget om stillestånd blef genast förkastadt, och ryske krigsministern grefve Araktschejeff fordrade såsom vilkor för en svensk underhandlares mottagande på Åland godkännande af de fredspreliminärer, han nu öfverlemnade, och som innehöllo, att Sverige skulle till Ryssland afträda hela Finland ända till Kalix elf, jemte Åländska öarna, samt afstå från förbundet med England, hvaremot Ryssland erbjöd sig understödja Sverige med trupper, i fall England anfölle dess kuster. Med dessa preliminärer afreste Lagerbring till Stockholm den 17 Mars.

Dessa stränga fordringar väckte stor bestörtning hos svenska regeringen. Man ville dock ej obetingadt underkasta sig desamma, utan sökte vinna en mildring deri genom att vända sig direkte till kejsar Alexander. Öfverste Lagerbring blef sålunda den 19 Mars afsänd till Petersburg med ett bref från hertigen, i hvilket denne underrättade kejsaren om de orsaker, som gjort regementsförändringen till en tvingande nödvändighet, förnyande sina förut gjorda anbud om stillestånd och fred, samt anhöll, att en svensk fullmäktig måtte så snart som möjligt mottagas i Petersburg för att der öppna underhandlingar i afvaktan å utgången af dem, som tillika skulle ega rum, rörande en gemensam fred med Ryssland och Frankrike. Tillika medförde Lagerbring en embetsskrifvelse från Ehrenheim till franske ambassadören i Petersburg, med begäran att han genom sin mellankomst ville under-

lätta de svenska underhandlingarna i denna hufvudstad, samt dessutom ètt bref från Klingspor till ryske öfverbefälhafvaren, i hvilket han förnyade sin begäran om vapenstillestånd, till dess nya instruktioner hunne anlända, hvarmed ej kunde dröja länge, i följd af de öppnade underhandlingarna i Petersburg.

En rysk kavalleriafdelning öfvergick emellertid den 19 Mars till Grisslehamn, hvilken ort den bemäktigade sig. Ryktet härom spridde sig hastigt och väckte stor förskräckelse, icke minst i Stockholm. Under tiden hade Döbeln, så snart han erhållit rapport, att fiendtliga kolonner syntes på hafvet, afsändt en parlamentär till ryske öfverbefälhafvaren general Knorring, med tillkännagifvande, att de fredsunderhandlare, svenskarne begärt få afskicka till ryska högqvarteret, skulle följande dag inställa sig å Åland, under vilkor att ingen rysk trupp beträdde Sveriges jord. Då den ryske generalen häraf slutade, att svenska regeringen ingått på de föreslagna fredspreliminärerna och man ej ville reta svenskarne genom kosackers uppträdande å svensk jord, hvartill äfven kom, att en häftig sydlig vind hotade att sönderbryta isen å Ålands haf, så hade denna skrifvelse den påföljd, att order genast affärdades, ej allenast till den ryska styrkan vid Grisslehamn, utan äfven till de ryska trupper, som samtidigt öfvergått Qvarken, att ofördröjligen återvända, och den 20 Mars ingicks en konvention, hvarigenom svenskarne förbundo sig att under fredsunderhandlingarna ej göra något försök att återtaga Åland, mot vilkor att ryska hufvudstyrkan återvände till Finland, hvilken öfverenskommelse af riksföreståndaren bekräftades den 22 Mars, hvarefter ryssarne lemnade Åland, der endast ett jägareregemente och några kosacker stannade.

Från denna närmast hotande fara hade sålunda svenska regeringen blifvit befriad, men den såg med föga mindre oro den, som hotade från ett annat håll. Adlersparre hade med vestra armén den 13 och 14 Mars uppbrutit från Örebro och anlände på aftonen den 15 till Vesterås. Under tiden hade han mottagit nyheten om den i Stockholm försiggångna regementsförändringen samt det bref från riksföreståndaren, hvari han befaltes att med endast hälften af sin styrka fortsätta tåget till Stockholm. Denna befallning meddelade han vestra arméns befäl, för att inhemta dess tanke derom, och fick enhälligt till svar: »Ingen stannar; alla framåt; lika bröder, lika öden. Vi erkänna inga andra order än vår chefs».

Hertigens befallning blef sålunda icke åtlydd, utan Adlersparre fortsatte med hela sin styrka tåget till hufvudstaden. Den 17 Mars uppbröt han från Vesterås och mottog den 18 på morgonen skrifvelser från hertigen och från Adlercreutz af den 17, i hvilka de, med anledning af de då ännu oroande underrättelserna från Åland, uppmanade honom att i möjligaste mån påskynda sin ankomst till hufvudstaden, emedan man ville använda de under hans befäl stående trupper eller åtminstone en del deraf till försvar mot ryssarne. Tillika framförde majoren Magnus Fredrik Björnstjerna en muntlig helsning från hertigen,

att Adlersparre måtte ofördröjligen begifva sig till Stockholm före trupperna, som ej kunde färdas så hastigt och hvilka hertigen dessutom ej ville se i staden, utan långt utanför densamma.

Äfven dessa skriftliga och muntliga uppmaningar meddelade Adlersparre det under honom stående befälet, som genast sammankallades, och åter förklarade alla närvarande enhälligt, att armén skulle oskingrad intåga i Stockholm och att man under inga vilkor ville skiljas från öfverbefälhafvaren, hvarefter denne uppsatte till hertigen en skrifvelse, i hvilken han för första gången uppträdde som en makt i staten. Han yttrade, att han af de dyraste löften fann sig förpligtad att icke skiljas från sina vapenbröder förr, än det offentliga uttalade ändamålet med deras uppträdande blifvit vunnet, nemligen att bereda ständerna full frihet att samlas, öfverlägga och besluta, samt erinrade huru, »så länge de forne konseljledamöterne ännu voro qvar i affärerna, och polisen var i samma hand som förut», de endast uti denna täta, orubbliga förening ansågo sig ega personlig trygghet. Samma antydanden förekommo äfven i den särskilda skrifvelse, Adlersparre vid samma tillfälle afsände till Adlercreutz.

Dessa skrifvelser väckte hos riksföreståndaren och hans rådgifvare icke liten bestörtning. De hade alltid förestält sig, att Adlersparre skulle utan gensägelse underkasta sig den nya styrelsens förfoganden, och funno nu, att han ville föreskrifva dem lagar. Så väl Ehrenheim, Stedingk och Klingspor, hvilka funno sig närmast hotade af Adlersparres yrkanden, som äfven Adlercreutz, visade stor förtrytelse öfver detta hans tilltag, och hertigen förklarade i sitt svar på den erhållna skrifvelsen, att, hellre än göra sig skyldig till förföljelse mot oskyldige och redlige statens tjenare, ville han nedlägga sitt riksföreståndareskap och draga sig tillbaka till det enskilda lifvets lugn, samt väntade derföre, att Adlersparre måtte afböja alla dylika förföljelseförslag.

Denna förklaring besvarade Adlersparre med ett mycket artigt bref, hvari han försäkrade, att det aldrig varit hans afsigt att lägga band på hertigens vilja; men tillika afsände han majoren Carl Henrik Anckarsvärd till hertigen, med en promemoria af ganska märkligt innehåll. Deri blef nemligen hertigen uppmanad att dagen efter truppernas inryckande i hufvudstaden förändra sitt råd, hvarur Ehrenheim, Stedingk och Klingspor borde uteslutas och ersättas, den förstnämnde med statssekreteraren Gustaf Lagerbielke såsom föredragande af utrikesärendena, den sistnämnde af Gustaf Maurits Armfelt såsom öfverståthållare. För öfrigt borde konseljen förstärkas med lagmannen i Skåne, t. f. revisionssekreteraren grefve Hans Gabriel Trolle-Wachtmeister, riksdrotsens son, generalen friherre Hans Henrik von Essen, samt två prester, två borgare och två bönder, med anseende hos allmänheten. Ugglas borde hållas under bevakning, alla statssekreterarne bibehållas. Sedan denna förändring i konseljen blifvit genomförd, skulle alla trupperna, jemte borgerskapets infanteri och kavalleri, samlas kring slottet, hvarefter hertigen i sittande råd skulle återfordra sin arfsrätt till Sveriges krona,

erbjuda sig att inför ständerna bevisa densamma, uppdraga åt dem att välja en tronföljare efter eget behag, samt kungöra detta för det samlade borgerskapet och trupperna, som skulle utropa honom till Sveriges konung.

Denna promemoria, angifvande Adlersparres åsigt, att Gustaf Adolf borde, till följd af sin oäkta börd, skiljas från tronen, och således äfven hans son, hvilken flertalet inom den nya regeringen dittills betraktat såsom Sveriges blifvande konung, förklaras all arfsrätt till kronan förlustig, ville hertigen visserligen icke följa i hela dess omfattning, men lugnades dock genom densamma i afseende å Adlersparres tänkesätt rörande honom personligen, samt gaf ett vänligt svar å hans meddelanden.

Vestra arméns intåg i Stockholm skedde ock den 22 Mars med mycken högtidlighet och under höga jubelrop från allmänhetens sida. Vid Skeppsbron mottogos och helsades trupperna af hertigen, åtföljd af Adlercreutz och en talrik stab. Hertigen visade sig synnerligen nådig så mot Adlersparre som mot hans följeslagare, och sedan han på slottet gjort Adlersparre bekant med Adlercreutz, omfamnade de båda revolutionsmännen hvarandra och det bästa förstånd tycktes råda mellan dem. Adlersparre visade dock ingen håg att snart frånträda den maktställning han intagit. Han tog sitt högqvarter i Westmanska huset, nu Vetenskaps-akademiens hus, vid Adolf Fredriks kyrkoplan, hvilket omgafs med en vakt af 100 man ur hans egna trupper, och fyra kanoner ställdes utanför detsamma. För öfrigt inqvarterades hans trupper å Norrmalm och bibehöllos på full krigsfot.

Adlercreutz och Adlersparre voro nu, i trots af deras skenbara närmande till hvarandra, representanter för hvar sin af de olika åsigter, som under den närmast följande tiden täflade om öfvervigten inom den nya regeringen. Adlercreutz önskade så få förändringar som möjligt i det bestående statsskicket, så väl som i styrelsepersonalen, och ville åt Gustaf Adolfs son och efterkommande bevara Sveriges tron. Adlersparre åter ville hafva ett nytt statsskick, en ny rådgifvarepersonal och en ny dynasti på Sveriges tron, hvilken visserligen skulle intagas af hertig Carl, men till hvars tronföljare Adlersparre redan afsett danske öfverbefälhafvaren i Norge, prins Christian August af Augustenburg, genom hvars medgörlighet vestra arméns tåg till Stockholm blifvit möjliggjordt och genom hvars upphöjelse på Sveriges tron man kunde hoppas få Norge såsom ersättning för förlusten af Finland.

Striden mellan dessa skiljaktiga åsigter slutade med seger för Adlersparre så till vida som hertigen, efter många invändningar och betänkligheter, röjande hans motvilja att träda Gustaf Adolfs oskyldige sons rättigheter för nära, ändteligen den 29 Mars — Gustaf III:s dödsdag — samtyckte att mottaga kronan i följd af arfsrätt, under vilkor att Gustaf Adolf förut frivilligt afsagt sig densamma för sig och sina efterkommande. Derjemte medgaf hertigen, i synnerhet på riksdrotsens föreställningar, tillsättandet af en komité, för att utarbeta förslag till de

förändringar i grundlagen, som kunde anses vara behöfliga och böra för ständerna framläggas. Till ledamöter i denna komité förordnades, likaledes den 29 Mars, riksdrotsen, komiténs ordförande, samt statssekreteraren Rosenblad, presidenten Lagerheim, öfversten och generaladjutanten Georg Adlersparre, landshöfdingen Håkansson, revisionssekreteraren grefve Fredrik Gyllenborg, kanslirådet Adlerbeth, lagmannen Poppius, förre protokollsekreteraren Hans Järta, prosten Drysén och grosshandlaren Schwan.

Redan den 26 Mars hade generalen friherre *Hans Henrik von Essen* blifvit inkallad i riksföreståndarens konselj och den 29 blef äfven *Georg Adlersparre* medlem deraf, sedan afsked blifvit den 27 beviljadt kanslipresidenten Ehrenheim. Adlersparres yrkande, att Klingspor skulle såsom öfverståthållare efterträdas af Armfelt, blef dock ej bifallet, men i stället återfick Armfelt befälet öfver den i trakten kring Göteborg och Venersborg förlagda återstående delen af vestra armén, och det af Toll i en skrifvelse till hertigen af den 20 Mars yttrade misstroende till sakernas nya ordning togs till anledning att den 26 Mars skilja honom, som ansågs för alltför mycket gustavian, från befälet öfver södra armén, hvilket i stället uppdrogs åt generalmajoren grefve Carl Mörner.

I enlighet med hvad han föreslagit hertigen sökte Adlersparre öfvertala den i hufvudstaden befintliga afdelningen af vestra armén att utropa honom till konung och hade i detta afseende sammankallat bataljonscheferne; men de vägrade biträda ett sådant företag, emedan det skulle innefatta ett våldförande af ständernas rättigheter och illa stå tillsammans med det af samma armé högtidligen gifna löfte att låta dem öfverlägga och besluta om fäderneslandets angelägenheter. Äfven förklarade sig riksdrotsen, i en särskildt sammankallad konselj, emot förslaget, och ett ytterligare hinder var, att Gustaf Adolf bestämdt vägrade afgifva en afsägelse, som rörde äfven hans barns rättigheter. Lika litet lyckades ett Armfelts försök att förmå den i Göteborg förlagda del af vestra armén till ett dylikt steg. Öfversten friherre Carl Henrik Posse, närmast honom i befälet, förklarade bestämdt, att han skulle sätta sig emot ett dylikt förslag och att, om generalen ej gaf honom sitt hedersord att afstå derifrån, skulle han på ögonblicket gifva de vakthafvande soldaterne befallning att arrestera honom. Denna del af Adlersparres plan gick således icke i fullbordan.

Den 29 Mars hade ifrån Gripsholm kommit ett ilbud, som medförde ett löfte från Gustaf Adolf att afsäga sig regeringen, med vilkor att han finge drottningen och de kungliga barnen till sig å Gripsholm, samt att kronprinsen utropades till konung, med hertigen såsom regent under minderårigheten. För detta sistnämnda förslag fans ett talrikt parti inom både hofvet och konseljen, i spetsen för hvilket stod sjelfva hertig Carls gemål och likaså prinsessan Sofia Albertina, riksmarskalken grefve Axel von Fersen, dennes syster grefvinnan Piper, grefven och grefvinnan Stenbock, m. fl. Inom konseljen voro i synnerhet Adler-

creutz, Klingspor, Stedingk och Lagerbring anhängare af denna åsigt, som äfven omfattats af några afdelningar inom hären. Dessa personer bland hertigens närmaste omgifning gjorde nu allt för att förmå honom att samtycka härtill och lyckades. Det beslöts således, att fyra ledamöter af konseljen skulle den 30 Mars afresa till Gripsholm, med uppdrag att mottaga den ifrågavarande afsägelsen, hvarefter Essen skickades till riksdrotsen för att härom underrätta honom, hvilken fortfarande för sjukdom ej kunde lemna sina rum. Då han från första början stält sig på Adlersparres sida i de stora frågorna om förbättringar i grundlagarne och äfven om en dynastiförändring, motsatte han sig nu med mycken bestämdhet detta förslag, samt utverkade att en särskild konselj hos honom samlades, för att öfverlägga om ifrågavarande ämne och deröfver afgifva sitt utlåtande. Till denna konselj kallades endast Adlercreutz, Klingspor, Essen och Fersen, hvilka, ehuru de i allmänhet voro för bevarandet af prins Gustafs rättigheter, likväl instämde med riksdrotsen deri, att hertigen ej egde rättighet af konungen mottaga afsägelsen, utan att dennas antagande eller förkastande berodde endast af ständerna. Derjemte förenade sig konseljledamöterne om den mening, att drottningens tillträde till konungen borde uppskjutas, till dess den sistnämndes afsättning försiggått.

Kort härefter lyckades äfven riksdrotsen, i samråd med de i konstitutions-komitén insatta personer, utarbeta grunderna till en ny statsförfattning; men i följd af det inflytande, några af komiténs äldre och mera konservative ledamöter, såsom Lagerheim och Håkansson, egde derinom, antogs ett af dem utarbetadt förslag till ny regeringsform, hvilket af de yngre mera frisinnade ledamöterna i komitén, såsom Hans Järta och några andra, kallades en »förklädd säkerhetsakt» och förklarades icke motsvara tidens fordringar. Man ville emellertid genomdrifva förslaget vid den förestående riksdagen på det sätt att, sedan ständerna utropat hertigen till konung, skulle förslaget till den nya regeringsformen föreslås dem till antagande eller förkastande och, om det förkastades, den nye konungen förklara sig komma att regera efter 1772 års regeringsform och säkerhetsakten, hvilka grundlagar ej utan hans medgifvande kunde af ständerna upphäfvas. Ett af Adlersparre yrkadt tillägg i förslaget, att ofrälse possessionater måtte tillerkännas säte och stämma i bondeståndet, hade mött sådant motstånd från de konservative inom komitén, att det ej fick inflyta i grundlags-förslaget, utan skulle i en särskild kunglig proposition meddelas ständerna, sedan regeringsformen blifvit antagen.

Adlersparre hade en särskild anledning att föreslå detta tillägg. Han trodde nemligen, att utan detsamma norrmännen ej skulle vara benägne till en förening med Sverige, hvartill han hoppades de eljest skulle kunna förmås genom att välja den hos dem synnerligen populäre danske ståthållaren prinsen af Augustenburg till svensk tronföljare Detta val var hvad som nu låg Adlersparre mest om hjertat. Det hade ock varit för att säkrare kunna genomdrifva detsamma, som han yrkat

hertigens utropande till konung utan ständernas hörande, emedan han befarade att vid riksdagen finna många böjda för att såsom konung eller åtminstone såsom tronföljare erkänna kronprinsen Gustaf. Han gjorde nu också allt för att söka förmå hertigen ingå på detta förslag, föreställande honom, huru, under Sveriges dåvarande vådliga belägenhet, hotadt från två håll af mäktiga fiender, utan några bundsförvandter, någon här eller några medel att fortsätta kriget, enda utvägen till räddning vore en förening med Norge. Härigenom skulle man på samma gång erhålla fred med vår vestra granne och nya tillgångar till försvar mot Ryssland, som eljest skulle kunna föreskrifva oss hvilka fredsvilkor som helst. Bästa utvägen att åstadkomma denna förening vore prinsens af Augustenburg val till svensk tronföljare, hvilket val således borde framför allt tillvägabringas. Hertigen, som nyss förut förklarat sig för sin brorson, visade sig nu lika villig att ingå på Adlersparres förslag och tyckes i allmänhet hafva instämt med den, som sist talat vid honom.

Inom konseljen rådde sålunda skiljaktiga meningar i några ganska vigtiga frågor. Riksdrotsen var der den som mest bestämdt yrkade ständernas rätt att besluta så väl om hvilken nu borde intaga tronen som om tronföljden och regeringssättet. För att i dessa hänseenden ej lägga något band på ständernas beslutanderätt ville han icke tillerkänna prins Gustaf någon arfsrätt till tronen. Flertalet inom konseljen åter, och deribland synnerligast Fersen, Stedingk, Adlercreutz och Lagerbring, önskade prins Gustaf erkänd såsom konung och hertigen som riksföreståndare under hans minderårighet, hvaremot Adlersparre ville hafva hertigen så snart som möjligt och äfven oberoende af ständerna utropad till konung samt prinsen af Augustenburg af ständerna vald till tronföljare, hvilket för honom var hufvudsaken. Alla ansågo några förändringar i grundlagarne vara erforderliga, men ville hafva dem föga genomgripande för att bibehålla en så stark konungamakt som möjligt, och man ville så mycket man kunde undvika, att ständerna sjelfva toge befattning med grundlagsändringarna, då man befarade alltför stora inskränkningar i konungamakten.

I afseende å förhållandena till utländska makter hade, med Ehrenheims utträde ur konseljen, det förra politiska systemet, som sökte Sveriges stöd i England och var afgjordt fiendtligt mot Frankrike, blifvit helt och hållet frånträdt och i stället var man nu ense om att sluta sig till Frankrike, för att genom dess mäktige herskares bemedling söka utverka så billiga fredsvilkor med Ryssland som möjligt. Något svar å regeringens framställningar i denna syftning hade dock ännu ej ingått, då riksdagen begynte.

Riksdagen 1809, 1810.

Å utsatt dag, den 1 Maj 1809, samlades ständerna, då landshöfdingen öfver Kalmar län, generalmajoren friherre *Michael Anckarsvärd* nämndes till landtmarskalk, grosshandlaren i Stockholm, direktören vid förra ostindiska kompaniet *Hans Niklas Schwan* till borgareståndets och hemmansegaren *Lars Olsson* från Bohuslän till bondeståndets talman. Erkebiskopen *Jakob Axelson Lindblom* var sjelfskrifven talman i presteståndet. Till bondeståndets sekreterare förordnades landshöfdingen *Olof Håkansson*.

Inom konseljen hade slutligen riksdrotsen, Adlersparre och några andre förenat sig om den riksdagsplan, att, sedan ständerna, med stöd af Gustaf Adolfs tronafsägelse, uppsagt honom och hans bröstarfvingar all tro och lydnad, samt förklarat dem för alltid förlustige Sveriges krona, skulle hertigen-regenten, med stöd af sin arfsrätt till tronen, förklara sig för Sveriges konung och till ständernas antagande eller förkastande öfverlemna den af Håkansson uppsatta och af konstitutionskomitén antagna nya regeringsformen. För denna plan mötte dock det hinder, att, ehuru man efter många ansträngningar ändtligen lyckats förmå Gustaf Adolf att den 2 Maj afgifva den äskade ovilkorliga afsägelsen, vägrade han dock bestämdt att utsträcka densamma äfven till sina bröstarfvingar. Detta hade dock endast till följd, att regeringen beslöt söka öfverenskomma med folkrepresentationen om hans och hans ätts afsättning, utan att fästa sig vid hans afsägelse och endast på grund af andra talande skäl.

För att i detta afseende förbereda ett ständernas gemensamma beslut kallades den 2 Maj till enskildt sammanträde hos riksdrotsen Fersen, Adlercreutz, Lagerheim, statssekreteraren Lagerbring, Lagerbjelke och Adlersparre, allesammans ledamöter af konseljen, samt dessutom från riksstånden Hans Järta, förre expeditionssekreteraren friherre Lars Augustin Mannerheim, landshöfdingen Håkansson, grosshandlaren Schwan, borgareståndets sekreterare lagman Blom m. fl. Efter en inledning af riksdrotsen, som i egenskap af ordförande ledde sammankomsten och gaf de närvarande del af Gustaf Adolfs samma dag afgifna afsägelse, yrkade Adlersparre på nödvändigheten att utesluta icke allenast Gustaf Adolf, utan äfven hans bröstarfvingar, från alla anspråk på Sveriges krona, emedan f. d. konungen genom sin gudlösa och oförsvarliga regering brutit sin ed, hvadan nationen med detsamma borde anses vara fri från sin, samt emedan vådliga förföljelser mot dem, som deltagit i revolutionen, ej annorlunda kunde förekommas än genom hela den gamla dynastiens aflägsnande, hvartill kom vigten att undvika en minderårighetsregering och hoppet om nya landvinningar, om man valde en ny regentätt.

Emot detta anförande, som understöddes af flera talare, uppträdde först Fersen och derefter Adlercreutz och Lagerbring; men då de fleste

tycktes förena sig om Adlersparres mening, gåfvo dessa talare vika och instämde med de öfriga, hvarefter endast återstod att öfverenskomma om hvilken skulle åtaga sig att på riksdagen väcka motion om afsättningen. Härtill utsågs enhälligt af de närvarande friherre Mannerheim, såsom genom oberoende och kända frisinnade tänkesätt den dertill mest lämplige.

Denna del af regeringens riksdagsplan tycktes sålunda hafva godt hopp om framgång, men detta blef ej fallet med de öfriga delarne af samma plan, som rörde riksföreståndarens omedelbara utropande till konung och antagandet af det uppsatta förslaget till regeringsform.

Hos en stor del af adeln röjde sig nu mycket frisinnade åsigter, och inom smärre kretsar af de vid riksdagen närvarande adelsmän diskuterades med mycken ifver ganska genomgripande förändringar i Sveriges statsskick — afskaffandet af ståndsindelningen, införandet af primärförsamlingar såsom i Frankrike eller af två kamrar såsom i England och nordamerikanska Förenta staterna, o. s. v. I dessa kretsar yppades således mycken ovilja öfver regeringens plan att vilja påtvinga ständerna en ny konung, till följd af arfsrätt, och en ny regeringsform, som icke af ständerna blifvit uppgjord. Man uppdrog derföre åt friherrarne Erik Göran Adelsvärd och Rutger Maclean att i adelns namn uppvakta hertigen och till honom öfverlemna en skrifvelse, i hvilken antyddes, att, om hertigen fortfore med riksföreståndareskapet till dess ständerna hunnit på egen hand öfverenskomma om nya grundlagar, så vore adeln villig att välja honom till konung, dock under förbehåll att han ovilkorligt antog dessa grundlagar.

Den 7 Maj aflemnades denna skrift till hertigen, och redan under f. m. samma dag uppkallades till honom samteliga talmännen, jemte några ledamöter från de särskilda stånden, för att höra hans svar, hvilket, tillstyrkt inom konseljen och der äfven af riksdrotsen, innehöll, att, om ständerna ej medgåfve hertigen att i följd af arfsrätt mottaga kronan samt att antaga eller förkasta de nya grundlagar, hvilka han ej ville hindra dem att sjelfva uppgöra, ämnade han genast nedlägga riksföreståndareskapet och draga sig tillbaka i det enskilda lifvets lugn. Tillika och för att understödja denna förklaring uppdrog hofkanslern Lagerbjelke nu en ganska mörk tafla öfver Sveriges förhållanden till utrikes makter. Ryske kejsaren hade förklarat sig ej vilja ingå i underhandlingar hvarken om stillestånd eller fred, innan Sverige erhållit en »laglig» styrelse, och kejsar Napoleon hade förbehållit sig, att hvarken Gustaf Adolf eller hans son måtte komma i fråga att intaga Sveriges tron — hvilken uppgift dock ej var enlig med sanna förhållandet — samt att han önskade hellre erkänna hertigen än någon annan såsom Sveriges konung.

På aftonen samma dag voro talmännen och några af ståndens ledamöter samlade hos landtmarskalken för att höras öfver denna hertigens förklaring, då det visade sig, att den icke vunnit gillande, hvilket ytterligare röjdes under följande dagens plenum å riddarhuset. Sedan landt-

marskalken der tillkännagifvit afsigten med adelns samlande denna dag och ett protokollsutdrag blifvit uppläst öfver hvad som förefallit på slottet dagen förut, förenade sig ståndet om ett af friherre Knut Kurck uppsatt memorial, innehållande, att på samma gång adeln förklarade svenska folkets hopp hvila på hertigen och på hans antagande af kronan, kunde likväl denna icke lemnas honom förr, än de grundlagar, som skulle ersätta dem han sjelf yttrat vara felaktiga, blifvit utarbetade och af ständerna faststälda.

Då den fråga, som föranledt dagens plenum, härmed var afgjord, uppmanade landtmarskalken ståndet att åtskiljas; men nu anmälde sig flere att tala, och då detta vägrades af landtmarskalken, följde ett mycket stormigt uppträde, med häftiga utrop om landtmarskalkens egenmäktighet, hotelser att kasta honom ut genom fönstret o. s. v., till dess öfverste Anders Fredrik Skjöldebrand slutligen lyckades lugna det upprörda ståndet och förmå det att efterkomma landtmarskalkens uppmaning att skiljas åt.

Så snart detta skett, skyndade Skjöldebrand upp till hertigen för att underrätta honom om hvad som passerat. Derunder infunno sig två ledamöter af konseljen, Adlersparre och Essen, af hvilka den förre visade sig på det högsta uppbragt öfver tilldragelserna på riddarhuset och yrkade att hertigen måtte resa till Rosersberg ifrån alltsammans, samt »låta dessa menniskor sedermera rifva hvarandra i stycken, om det roar dem». Skjöldebrand afstyrkte ifrigt och bevekligt ett så förhastadt steg, och hertigen beslöt sig slutligen för att till sig kalla samtlige talmännen samt för dem förklara, att ständerna egde full frihet utarbeta grundlagen efter eget godtfinnande. Funne sig hertigen kunna antaga densamma, och man valde honom till konung, ville han mottaga anbudet, men i annat fall sätta sig i ro å Rosersberg.

Redan några timmar derefter blef likväl hertigens beslut åter omstämdt af Adlersparre och ett nytt fattadt, att hertigen i ett plenum plenorum följande dag skulle, med anledning af hvad som föregått, nedlägga riksföreståndarskapet, sedan han förklarat sig hvarken vilja eller kunna mottaga kronan annorlunda än i följd af arfsrätt, hvarefter Adlersparre skulle sammankalla sina officerare och nedlägga befälet samt på samma gång landtmarskalken återlemna sin staf och konseljens ledamöter nedlägga sina embeten.

Skjöldebrand i förening med landtmarskalken lyckades likväl ännu en gång omstämma hertigen och förmå honom att underteckna en skrifvelse, hvari han förklarade, att han åtog sig i egenskap af riksföreståndare fortfara med regeringens utöfning, intill dess ständerna hunnit utarbeta den nya statsförfattningen, efter hvars granskning han ville bestämma sig, huruvida han mottoge kronan eller droge sig tillbaka i det enskilda lifvet.

Af denna skrift erhöllo alla talmännen hvar sitt exemplar, med uppmaning att uppläsa det hvar i sitt stånds klubb. Den mottogs synnerligast å adelsklubben med stor glädje, och landtmarskalken

blef nu der lika mycket firad, som han några timmar förut varit klandrad.

Ända dittills hade riksdagen icke blifvit högtidligen öppnad, hvilket nu skedde den 9 Maj med vanliga ceremonier och med uppläsande af den utaf hofkanslern Lagerbielke med mycken skicklighet uppsatta riksdagsberättelsen. Redan förut hade dock stånden den 5 Maj på öfligt vis helsat hvarandra samt den 6 genom deputerade tackat Adlercreutz, Klingspor och Adlersparre för den del de haft i statshvälfningen, till beredande af ett bättre sakernas skick för det olyckliga, sönderstyckade fäderneslandet.

Den 10 Maj var åter plenum plenorum å rikssalen, då, efter uppläsning af Gustaf Adolfs den 29 Mars afgifna afsägelse af Sveriges krona, friherre L. A. Mannerheim föreslog, att rikets ständer måtte uppsäga konung Gustaf IV Adolf tro och lydnad samt förklara hans afkomlingar nu och för all framtid förlustige all rätt till svenska tronen, hvilket förslag med högljudt och enstämmigt ja besvarades, hvarefter hertigen uppläste ett tal till ständerna, i hvilket han uppmanade dem att så skyndsamt som möjligt utarbeta den nya statsförfattning, han för grundläggandet och befästandet af rikets välfärd ansåg oundgänglig, samt förklarade sig vilja fortsätta riksstyrelsens utöfvande till dess denna författning vore färdig, då han ville sig yttra, huruvida han fortfarande åtoge sig riksstyrelsens eller återginge till det enskilda lifvet. När han nu reste sig upp för att lemna rikssalen, helsades han med de lifligaste lefve- och hurrarop, hvilket så grep honom, att han knappast kunde hålla sig uppe, utan måste stödjas af sina vakthafvande officerare.

Statshvälfningen var sålunda nu af rikets ständer bekräftad, och den vigtigaste frågan var härefter utarbetandet af den nya grundlagen. Det utskott, som skulle uppgöra förslaget härtill, valdes af alla fyra stånden den 12 Maj. Till ledamöter deri utsågos af adeln kanslirådet *Gudmund Göran Adlerbeth*, riddarhussekreteraren *Axel Gabriel Silfverstolpe*, expeditionssekreteraren friherre *Lars Augustin Mannerheim*, öfverstarne friherre *Baltzar Bogislaus von Platen* och *Anders Fredrik Skjöldebrand* samt bergsrådet *Salomon von Stockenström;* af presteståndet biskoparne *Carl von Rosenstein* och *Carl Gustaf Nordin* samt professon *Sven Wijkman Caspersson;* af borgareståndet rådmannen i Stockholm, lagmannen *Isak Reinhold Blom*, bruksidkaren *Daniel Eberstein* och assessorn *J. G. Gahn*, samt af bondeståndet *Anders Jansson Hyckert* från Upland, *Matts Persson* från Dalarne och *Jon Jonsson* från Bleking. Utskottets sekreterare var *Hans Järta.*

Detta konstitutions-utskott begynte sina arbeten den 14 Maj, och redan den 28 i samma månad var förslaget till den nya regeringsformen färdigt. Det åtföljdes af särskilda anföranden utaf friherre *Baltzar von Platen* om införande af en nationalbeväring, med förpligtelse för hvarje svensk man att från 20 till 35 års ålder deltaga i fosterlandets försvar, utan rättighet att lega annan i sitt ställe, och med skyldighet

till vapenöfningar hvarje söndag under ledning af befäl från indelta armén, samt att från 35 till 50 års' ålder tillhöra den s. k. landtstormen; äfvensom af *Matts Persson* och utskottets öfriga ledamöter af bondeståndet, att § 114 i regeringsformen, angående helgden af riksståndens privilegier, måtte ur denna grundlag uteslutas.

Den 29 Maj upplästes förslaget i ståndsklubbarne, hvarefter det meddelades adeln och presterne i deras plena följande dagen. Öfverläggningarna derom fortgingo hos adeln och borgareståndet den 3 och 5 Juni, hos presteståndet samma dagar och äfven den 4 Juni, samt hos bondeståndet den 5.

Under dessa öfverläggningar röjde sig å riddarhuset en långt bättre anda, än der varit rådande under Gustaf III:s riksdagar. Man betraktade nu icke de allmänna angelägenheterna uteslutande ur synpunkten af adelns öfvervigt eller fördelar, visade sig villig till uppoffringar för det allmänna bästa och yrkade icke på återinförandet af frihetstidens regeringssätt, hvilket varit den adeliga oppositionens hufvudsyfte under Gustaf III:s regering, ehuru man visserligen äfven nu fann flera inskränkningar erforderliga i den, genom säkerhetsakten alltför utsträckta konungamakten.

Så beslöt *adeln* den 2 Juni, för att tillika förekomma alltför långt drifna anspråk af bondeståndet, som lidit mest under de olyckliga förhållandena mot slutet af Gustaf Adolfs regering och som skulle svårast träffas af den ökade beskattning, hvilken blefve oundgängligen nödvändig för att kunna rädda riket ur dess dåvarande olyckliga belägenhet, att sjelfmant intill nästa riksdag åtaga sig bevillning på säterier, rå- och rörs-, insockne och frälsehemman af hvad natur som helst, dock under förbehåll, att en lika bevillning på enahanda vilkor utginge af all annan icke adeln tillhörig skattefri jord, äfvensom att för sina personer och sitt folk erlägga mantalspenningar, likaledes under förbehåll att alla andra, som från denna utskyld varit befriade, finge densamma sig ålagd, samt afsade sig tillika rättigheten att uteslutande besitta säterier. Detta adelns beslut, fattadt på framställning af friherrarne L. A. Mannerheim och Nils Silfverschöld, herr M. D. Silfverberg m. fl., meddelades de öfriga ständen genom protokollsutdrag, i hvilket yttrades, att adeln smickrade sig, att »dessa eftergifter af fri- och rättigheter, adeln tillerkända genom lagliga stadganden, hvilka ingen utan dess fria samtycke kan densamma beröfva, må af de öfriga respektiva stånden upptagas såsom ett vedermäle af ridderskapets och adelns uppriktiga böjelse till rättvisa, likasom till lugn och enighet».

Presteståndet åtog sig nu ock bevillningen intill nästa riksdag för prestbord, stomhemman samt all annan jord, som dittills varit från bevillning befriad, dock under förbehåll, att annan ståndet icke tillhörig skattefri jord finge lika bevillning sig ålagd, äfvensom ståndet för sina personer och sitt husfolk åtog sig mantalspenningars erläggande under samma förbehåll, som adeln gjort.

Borgareståndet, som förklarade sig »mindre rikt på uteslutande

förmåner än på uppriktiga böjelser att med hvarje svensk inbyggare tafla i medborgerligt nit och möjligaste uppoffringar af enskilda för delar», afsade sig sin uteslutande rätt att besitta stadsegendom.

Bondeståndet fann sig dock ej tillfredsställdt af dessa eftergifter, utan yrkade lika beskattning å all jord, samt antog den 5 Juni förslaget till ny regeringsform endast under förbehåll att stadgandet deri, det ingen förändring kunde ega rum i ett stånds privilegier utan alla riksståndens och konungens samtycke, skulle ur författningen utgå.

Då de öfriga riksstånden emellertid antagit den nya regeringsformen i dess helhet, ansågs detta förbehåll ej hindra dess erkännande såsom rikets grundlag, och redan den 5 Juni utkorades hertigen-riksföreståndaren till Sveriges konung, under förutsättning att den nya grundlagen af honom antoges, hvilket skedde å rikssalen i samteliga rikståndens närvaro den 6 Juni, då *Carl XIII* af dem helsades såsom Sveriges konung.

Den nya regeringsformen hade, i stället för *riksens råd*, som ännu fans qvar i 1772 års regeringsform, och för den *regerings-konselj*, som efter säkerhetsaktens införande biträdt konungen vid regeringsarendenas handläggning, föreskrifvit inrättandet af ett *statsråd*, bestående af nio rikets högsta embetsmän, nemligen en *justitiestatsminister*, tillika ledamot af högsta domstolen, en *statsminister för utrikes ärenden*, sex *statsråd* och *hofkanslern*, hvarjemte fyra *statssekreterare*, en för krigsärenden, en för kameral-, landthushållnings-, bergshandteringssamt andra dermed gemenskap egande inrikes civila ärenden, en för mål rörande drätselverket, in- och utrikes handeln och slöjderna, samt en för ärenden, angående religionen, ecklesiastikverket, allmänna uppfostran och offentliga fattigvården, skulle, hvardera vid de tillfällen, då han i statsrådet hade ärenden att föredraga, der ega säte och stämma.

En af den nye konungens första omsorger blef nu att tillsätta dessa vigtiga embeten, hvilket skedde den 9 Juni, då till justitiestatsminister utnämndes riksdrotsen grefve *Carl Axel Trolle-Wachtmeister*; till statsminister för utrikes ärendena kanslipresidenten *Lars von Engeström*; till statsråd generalen friherre *Hans Henrik von Essen*, hofkanslern friherre *Gustaf Lagerbielke*, statssekreteraren friherre *Matthias Rosenblad*, öfversten friherre *Baltzar Bogislaus von Platen*, kansliradet *Gudmund Göran Adlerbeth* och generaladjutanten *Georg Adlersparre*; till hofkansler kabinettssekreteraren friherre *Gustaf af Wetterstedt*, samt till statssekreterare för krigs-expeditionen revisionssekreteraren *Henrik Vilhelm Iserhjelm*, för inrikes civil-expeditionen revisionssekreteraren grefve *Gustaf Wathier Hamilton*, efter hvars utnämning till justitieråd samma år kansliradet *Johan Abraham Börtzell* blef hans efterträdare såsom statssekreterare, för finans-expeditionen *Hans Järta* och för ecklesiastik-expeditionen *Nils von Rosenstein*. Generalmajoren friherre *Carl Johan Adlercreutz* blef generaladjutant för armén och vice amiralen *Victor von Stedingk* generaladjutant för flottan. Förre statssekreteraren för krigsärendena *Carl Lagerbring* blef öfverpostdirektör samt

riksdrotsens son, lagmannen grefve *Hans Gabriel Trolle-Wachtmeister*, justitiekansler.

Den 5 Juni hade det särskilda utskott blifvit tillsatt, hvilket konungen begärt måtte af samtliga riksstånden utses för öfverläggningar om ärenden, som borde hållas hemliga och hvartill i främsta rummet hörde valet af tronföljare.

Svårigheter uppstodo, i följd af bondeståndets vägran att låta sin talman underskrifva den nya regeringsformen, så framt icke den för ståndet misshagliga punkten blefve derifrån utesluten. Denna vägran vidhöll ståndet envist och utvecklade i ett de öfriga stånden den 25 Juni meddeladt protokolls-utdrag närmare skälen dertill. Ståndet ville nemligen icke af de öfriga ståndens privilegier vara förhindradt att vid kommande riksdagar kunna genomföra all jords lika beskattning, eller reglera presterskapets löner på ett sätt som öfverensstämde med statens tillgångar och förekomme missnöje mellan lärare och åhörare, eller bereda landtmännen rätt att antaga behöfliga handtverkare samt fritt i riket afyttra egna och grannars handaslöjder och produkter. Först sedan konungen låtit den 27 Juni på slottet uppkalla bondeståndet och gjort det bevekliga föreställningar samt försäkrat sig vilja vid uppkommande frågor om jemkning i ståndsprivilegier använda sin bemedling att gå ståndets önskningar till mötes, medgaf det slutligen regeringsformens undertecknande.

Då härefter ingenting hindrade den nya regeringsformens vederbörliga kungörande, skedde ock den i afvaktan härå uppskjutna kröningen den 29 Juni och hyllningen den 1 Juli. Flera nya värdigheter, äfvensom en stor mängd ordenstecken utdelades vid dessa tillfällen, och bland andra blefvo, inom statsrådet, friherre Hans Henrik von Essen grefve, samt Engeström, Adlerbeth och Adlersparre friherrar. Armfelt utnämndes nu till »en af rikets herrar» och president i krigskollegium af samme regent, som 13 år förut låtit döma honom från lif, ära och gods. På ett mera i ögonen fallande sätt kunde svårligen den nye konungen visa, att han gerna ville gifva upprättelse för det förflutna.

Genom böndernes betänkligheter i afseende å den nya regeringsformen samt derefter genom kröningen och hyllningen hade emellertid frågan om tronföljarevalet blifvit uppskjuten; men det blef så mycket angelägnare att snart få denna fråga afgjord, som man fruktade, att utländska makter skulle vilja inverka på valet och som det för prinsen af Augustenburg blef för hvarje dag allt svårare att förekomma nya fiendtligheter från norska sidan mot Sverige. Konungen uppmanade derföre den 7 Juli hemliga utskottet att skyndsamt meddela sitt yttrande i denna vigtiga fråga.

Inom utskottet voro dock tankarne delade, emedan åtskilliga bland dess ledamöter arbetade för prins Gustaf, medan de öfrige voro villige att förklara sig för prinsen af Augustenburg. De förre kunde visserligen, sedan ständerna den 10 Maj formligen förklarat Gustaf Adolfs

bröstarfvingar och efterkommande från Sveriges tron uteslutne, icke öppet uppträda för prins Gustaf; men de ville i det längsta uppskjuta valet, för att söka vinna insteg för den föreställningen, att ryske kejsaren möjligen skulle vilja återgifva Sverige Finland, om man till tronföljare valde den unge prinsen, hans gemåls systerson. Flere inom utskottet visade emellertid, huru föga man kunde bygga på dylika förutsättningar, samt yrkade allvarligt, att man framför allt borde upprätthålla Sveriges oberoende och värdighet. Utskottet förenade sig ock slutligen den 12 Juli om att till tronföljare föreslå prins Christian af Augustenburg, och detta förslag aflemnades i form af kunglig proposition till ständerna den 15 samt bifölls redan samma dag af bondeståndet. Den 18 Juli förekom frågan till afgörande hos de öfriga stånden, af hvilka preste- och borgarestånden enhälligt biföllo den kungliga propositionen; men å riddarhuset uppstod en ganska liflig diskussion, hvarunder 17 talare, med grefve Jakob De la Gardie i spetsen, framkastade en mängd betänkligheter mot valets företagande, innan fred var sluten med någon af rikets fiender och Sverige när som helst kunde hemsökas af krig både från öster och vester. Ett vida ringare antal bland dem, som yttrade sig, yrkade valets omedelbara företagande; men den kungliga propositionen blef dock slutligen utan votering af adeln bifallen, mot hvilket beslut likväl 60 af ståndets ledamöter reserverade sig.

Förberedelserna för detta val hade under tiden fortgått i Norge. Den främste representanten för den fåtaliga norska adeln, grefve Wedel-Jarlsberg, som i Januari 1809 blifvit medlem af norska regeringskommissionen och vunnit danske ståthållarens, prinsens af Augustenburg synnerliga förtroende, hade, uppfostrad i England, ifrigt omfattat tanken att få en fri statsförfattning införd i Norge och Danmark. För att göra Danmarks konung Fredrik VI böjd härför, framställdes utsigten för honom att väljas till svensk tronföljare och sålunda förena Nordens tre riken, hvilket åter icke kunde ske, om han fortfarande vore oinskränkt konung i Danmark och Norge, då man väl kände det nu i Sverige rådande missnöjet med en allt för stark konungamakt. Sedan Norge på detta sätt erhållit en fri statsförfattning, skulle prinsen af Augustenburg såsom riksföreståndare eller vicekonung ställas i spetsen för styrelsen derstädes. Detta förslag, hvilket Wedel meddelade prinsen, gillades af honom, och man brefvexlade derom med danske statsministern grefve Schimmelman. Det hade varit under förhandlingarna härom, som Adlersparres tillkännagifvande att vilja med vestra armén tåga till Stockholm och afsätta Gustaf Adolf kommit prinsen tillhanda, och då detta så väl passade till den uppgjorda planen, väcktes deraf stor belåtenhet i norska högqvarteret, der man var långt ifrån att vilja lägga något hinder i vägen derför.

Så stod saken, då Adlersparre genom friherre Carl Henrik Anckarsvärd meddelade prinsens adjutant Darre och grefve Wedel sin plan att efter Gustaf Adolfs afsättning erbjuda prins Christian svenska tron-

följden. Då denna plan stod i strid med Wedels, gaf Darre endast undvikande svar; men sedan man erfarit, att konung Fredrik bestämdt vägrade införa någon slags fri författning i Danmark samt i hög grad ogillade statshvälfningen i Sverige, gick Wedel in på Adlersparres åsigter så mycket hellre, som Fredrik VI mottog underrättelsen om regementsförändringen i Sverige på ett sätt, som ingalunda kunde för honom vinna svenskarnes förtroende. På framställningen om stillestånd lät han gifva ett kärft svar, som icke röjde något tillmötesgående, och det bref hertigen-regenten tillskref honom den 23 Mars, hvilket till honom framlemnades af kammarherrn grefve Carl Löwenhielm, lemnade han obesvaradt samt hade till Löwenhielm flera ganska förnärmande utlåtelser om hertigens person. Vid sådant förhållande sökte Wedel förmå prinsen att i Norge införa ett friare statsskick och tillvägabringa dess förening med Sverige under prinsens styrelse såsom de båda ländernas gemensamme konung. Framställningen derom afböjdes dock af prinsen under förklaring att han såsom dansk undersåte, ej kunde ingå på ett dylikt förslag.

Under tiden hade äfven Armfelt beslutat söka förmå prinsen att mottaga svenska tronföljden för att dymedelst få Norge förenadt med Sverige och sände i sådant afseende öfversten friherre Baltzar von Platen till Christiania i medlet af April. Denne gjorde ock allt för att vinna prinsens samtycke, men mötte den ena betänkligheten efter den andra från hans sida, och först sedan han förestält honom vådan äfven för Norge, derest Sverige blefve af Ryssland öfverväldigadt eller komme under ryskt inflytande, förmådde han aflocka honom ett samtycke, dock endast under förbehåll att konungen af Danmark dertill lemnade honom tillstånd.

Denne hade emellertid börjat fatta misstroende till prinsen och sände derföre sin förtrogne, presidenten Kaas, till Christiania för att dels utforska ställningen derstädes, dels ålägga prinsen genom ett hastigt infall i Sverige besätta dess vestra provinser, till beredande af fördelaktigare fredsvilkor för Danmark. Förra delen af detta uppdrag tycktes utfalla till konungens belåtenhet; men detta blef ingalunda händelsen med den senare. Då en norsk härs inryckande i Sverige skulle helt och hållet rubbat Wedels planer för båda rikenas förening, gjorde han inom regeringskommissionen sådana inkast deremot, att denna afstyrkte detsamma, såsom en militärisk och materiel omöjlighet, hvilket åter så uppbragte Kaas, att ett ganska spändt förhållande inträdde mellan honom och prinsen samt i synnerhet mellan honom och Wedel. För att inför konung Fredrik rättfärdiga sig, sände prinsen Darre till Köpenhamn och gaf honom tillika uppdrag att under återresan med öfversten friherre Carl Henrik Posse aftala om vilkoren för ett stillestånd, hvarom fråga blifvit väckt redan under Platens besök i Christiania. Prinsen hade ock uppmanat konungen att genom visad benägenhet för fred och god grannsämja söka vinna svenskarnes kärlek och förtroende, samt låtit honom förstå, att prinsens under-

handlingar med de svenska herrarne afsett endast att bereda Fredrik VI:s val till svensk tronföljaré. Denne medgaf äfven, att stillestånd finge afslutas, men endast såsom en uppgörelse mellan båda öfverbefälhafvarne, hvarom kabinettet kunde vara okunnigt; ty i följd af sina förbindelser med Ryssland kunde han ej öppet samtycka till något formligt stillestånd.

Under tiden hade Adlersparre skickat sin adjutant, löjtnanten Carl Forsell, till Christiania, med bref till Wedel och till Darre, innefattande en uppmaning, att norska hären borde resa sig och utropa prins Christian till Norges konung, hvarefter han af svenska ständerna skulle utkoras till tronföljare och på detta sätt Sveriges och Norges förening beredas. Med detsamma skulle äfven Norge få en fri statsförfattning, och på det denna måtte blifva någorlunda lika med den blifvande svenska, sände Adlersparre tillika en afskrift af det grundlagsförslag, som blifvit uppgjordt af dåvarande konstitutions-komitén, jemte det af Adlersparre föreslagna tillägget om representation äfven för ofrälse godsegare, som icke tillhörde bondeståndet. Wedel gick villigt in på Adlersparres plan, af hvilken han skyndade att gifva prinsen del; men denne fann en resning af hären mot dess laglige konung icke lika naturlig som den svenske revolutionsmannen, utan vägrade bestämdt att dertill biträda. Dock vidblef han sitt beslut att mottaga tronföljden i Sverige, om han dertill valdes. Underrättelsen om ryssarnes framsteg inom Sveriges område vid denna tid hade företrädesvis inverkat på detta prinsens beslut, och han hade bestämdt förklarat, att han under inga vilkor, hvad konungen af Danmark än kunde befalla, skulle hjelpa ryssarne mot svenskarne. Tillika tillsade han Darre att skriftligen anmoda Posse den 29 Maj infinna sig vid Svinesund, der prinsen ville möta honom.

Vid detta möte lofvade prinsen söka öfvertala konungen Fredrik att tillåta honom i samband med svenskarne besätta några af Sveriges landskap, för att skydda »det kära gemensamma skandinaviska fäderneslandet» mot ryssarnes hotande öfversvämning, samt förklarade tillika att, om man valde honom till svensk tronföljare, skulle han mottaga anbudet, så framt konungen af Danmark ej satte sig bestämdt deremot.

Dessa tilldragelser hade föregått valet den 18 Juli, och prinsen hade sålunda vid flera tillfällen visat sin välvilja mot Sverige, utan att derföre vilja bryta sin trohet mot Danmarks konung.

Redan dagen efter valet sände Carl XIII kaptenlöjtnanten grefve Axel Otto Mörner till Norge, med bref till den valde tronföljaren, i hvilket konungen underrättade honom om valets utgång och tillika att statsrådet friherre Adlersparre skulle inom få dagar infinna sig vid gränsen för att mottaga prinsens svar. Från svenska regeringens sida vidtog man derjemte det försigtighetsmått att spärra postgången mellan Sverige och Danmark, på det underrättelsen om prinsens val till svensk tronföljare måtte så sent som möjligt komma till Köpenhamn.

En stark jäsning rådde vid denna tid i Norge, och många foster-

landsälskande norrmän voro öfvertygade, att rätta tiden nu var inne för Norges befriande från danskt öfvervälde. I Köpenhamn var man ock högst orolig härför, och, för att icke gifva anledning till några våldsamma steg å prinsens sida, visade sig danska hofvet nu villigt att på de billigaste vilkor ingå fred med Sverige. I ett bref från danske statsministern grefve Bernstorff till svenske statsministern för utrikes ärendena friherre von Engeström af den 3 Augusti förklarades närmaste anledningen till Fredrik VI:s önskan att se fred med det snaraste ingången mellan Sverige och Danmark vara hans åstundan att derigenom å sin sida bidraga till undanrödjandet af det enda hinder, som ännu förbjöd prins Christian att antaga det hedrande anbud, han så väl förtjenade och hvarmed konung Fredrik i öfrigt förklarade sig nöjd.

Emellertid gjorde nu Wedel allt för att söka förmå prinsen till det steg, som skulle gifva Norge en fri statsförfattning och tillvägabringa dess förening med Sverige, hvilket äfven Adlersparre, som den 26 Juli afrest till norska gränsen, på bästa sätt sökte befordra. Prinsen kunde dock omöjligen förmås till något steg, som enligt hans öfvertygelse var stridande mot hederns lagar, samt lemnade till slut den 19 Augusti icke annat svar, än att hans mottagande af tronföljden och ankomst till Sverige berodde af freden mellan detta rike och Danmark. Sedan detta svar kommit Carl XIII till handa, anmodade han Adlersparre att söka förmå prinsen begifva sig till Stockholm, så snart fredsunderhandlingarna med Danmark togo sin början, samt aflägga det för svenskarne förhatliga namnet Christian och i stället kalla sig *Carl August*.

Det dröjde emellertid ända till den 10 December, innan fred med Danmark afslutades, och nu först medgaf prinsen det af Adlersparre begärda mötet med denne, hvilket försiggick i Kongsvinger den 19 December, prinsen förklarade, att han den 6 Januari 1810 skulle infinna sig vid Svinesund, för att derifrån fortsätta resan till Stockholm, att han gerna gick in på den begärda namnförändringen, äfvensom att af Carl XIII adopteras till son, samt att han helt och hållet öfverlemnade åt konungen omsorgen om sin blifvande hofhållning och hofpersonal, tilläggande: »Jag har vant mig att passa upp mig sjelf i det mesta och är en stor älskare af enkelhet och sparsamhet, då det rörer min egen beqvämlighet», hvarföre han ock önskade, att intet öfverflöd måtte komma i fråga.

Under prinsens långvariga tvekan att mottaga den honom erbjudna tronföljden i Sverige hade emellertid inom svenska riksdagen stämplingar varit å bane att beröfva honom densamma och återinsätta prins Gustaf i sina rättigheter såsom svensk tronföljare. Sedan Adlersparre, med den i Stockholm varande delen af vestra armén, i Juli 1809 lemnat hufvudstaden och åter närmat sig norska gränsen, hade det parti, som arbetade för prins Gustaf, börjat ifrigare än förut söka genomdrifva sina planer. Partiet samlades hos friherre Rutger Maclean, som

hos sig inrättat en slags kontrarevolutionär klubb, hvilken flitigt besöktes af åtskilliga personer, som tillhört det förra hofvet eller i öfrigt gjort sig kända som ifriga gustavianer, såsom grefvarne Fersen, Brahe, De la Gardie, Ruuth, m. fl. Tillika fans ett militärparti, hvars mest framstående man var generalmajoren friherre Ernst von Vegesack och som för öfrigt utgjordes af åtskilliga dels i tjenst varande, dels afskedade officerare, hvilka äfven ville verka för den gustavianska familjen. Följande plan skall nu blifvit uppgjord: Vegesack skulle, vid den tid, då den nya bevillningsförordningen komme att utfärdas och i kyrkorna uppläsas, hvilken man väl visste skulle komma att förorsaka missnöje bland allmogen, begifva sig till Dalarne, för att der bearbeta detta missnöje i en för partiet gynsam riktning. Samtidigt skulle två unga officerare, en kapten Bååth och en löjtnant Pantzarhjelm, med biträde af två andra i planen invigde, från Gripsholm hemligt bortföra prins Gustaf, jemte drottningen, samt ledsaga dem till dalkarlarne, hvilka skulle utropa prinsen till tronföljare och med honom tåga till hufvudstaden. Tillika hoppades man, att afdelningar af den indelta hären skulle förstärka de missnöjde, hvilkas planer skulle ytterligare befordras genom ett i Stockholm anstiftadt, emot det rådande partiet riktadt upplopp, hvarigenom konungen borde skrämmas att omgifva sig med nya rådgifvare, förändra regeringsformen och förklara prins Gustaf för tronföljare; men för den händelse han ej härtill kunde förmås, skulle drottning Fredrika ställas i spetsen för en provisorisk regering, till dess ständerna kunde hinna besluta och förordna om sakernas nya ordning.

Man hade emellertid å regeringens sida lyckats få kunskap om denna plan genom nitiska bemödanden så väl af öfversten friherre Carl Henrik Posse, hvilken i Stockholm blifvit af Adlersparre qvarlemnad för att hålla ett vaksamt öga på alla misstänkte, som af öfverdirektören Grewesmöhlen och polismästaren Wannqvist, hvilka med polisens tillhjelp noga följde de särskilda deltagarne i dessa förehafvanden på spåren. Härigenom blef man ock i tillfälle att motarbeta desamma. Öfverste Carl Pontus Gahn sändes af Adlersparre till Dalarne, för att motverka Vegesacks försök derstädes, och Adlersparre vände sig äfven personligen till Vegesack med allvarliga föreställningar att ej taga något steg, som kunde föranleda inre söndringar, hvilket vädjande till Vegesacks fosterlandskänsla också förmådde denne att afstå från hela företaget, hvarigenom detta förföll.

Emellertid hade äfven Armfelt börjat arbeta för den gustavianska familjen. Missnöjd öfver att ej finna sig ega något inflytande hos de nu maktegande, hade han afsagt sig president-embetet i krigskollegium, men lyckades af konungen utverka ett uppdrag att besigtiga Sveriges vestra gränsfästningar, hvilket Carl XIII gaf honom så mycket hellre, som han gerna ville hafva honom aflägsnad från hufvudstaden. Armfelt begagnade emellertid tillfället att den 25 Augusti hafva med danske presidenten Kaas ett möte vid Svinesund, då han föreslog ett giftermål mellan den tioårige prins Gustaf och den sextonåriga danska prinsessan

Carolina, Fredrika VI:s äldsta dotter, hvarigenom de tre rikenas kronor skulle i en framtid bäras af detta kungliga par. Fredrik VI hade nemligen ingen son, och närmaste manliga arfvingen till Danmarks och Norges tron var hans syskonbarn, prins Christian Fredrik, hvilken skulle få åtnöja sig med hertigdömena Sleswig och Holstein, der tronföljden var inskränkt till manslinien. I hvad mån Kaas ingick i denna plan, är ej bekant; men af Fredrik VI förkastades den genast såsom orättfärdig och overkställbar.

Vid svenska riksdagen fortsatte emellertid det gustavianska partiet, med kaptenlöjtnanten vid lifdrabanterne grefve Jakob De la Gardie i spetsen, sin verksamhet äfven sedan Vegesack skilt sig från detsamma. Denna verksamhet röjde sig likväl nu hufvudsakligen genom spridandet af hvarjehanda för den nya regeringen nedsättande rykten, för att söka hos allmänheten framkalla en mot denna regering mer och mer fiendtlig sinnesstämning. Före tronföljarevalet hade partiet gjort allt för att framhålla orättvisan af att låta den oskyldige sonen lida för faderns fel, och det för Sveriges ärorika minnen förnärmande i att öfverflytta Wasa-ättens krona till en främmande fursteslägt. Blefve prins Gustaf förklarad för Carl XIII:s efterträdare, så förenade man den bedröfliga nödvändigheten att skilja fadern från regeringen med den i en monarkisk stat så ytterst vigtiga legitimitetsprincipen. Uppfostrad i konstitutionella grundsatser, skulle den unge fursten sedermera uppstiga på sin faders tron, alla reaktionära försök förekommas och den frihet, nationen förvärfvat, härigenom säkrast bevaras. Då dessa åsigter icke gjorde sig gällande vid tronföljarevalet, sökte partiet, under det långa dröjsmålet med den valdes antagande af anbudet, genom hvarjehanda föga praktiska, men skenbart frisinnade förslag vinna anhängare inom bondeståndet samt framför allt framhålla, att man af ryske kejsaren borde kunna hoppas långt billigare fredsvilkor, om man till Sveriges tron kallade hans gemåls systerson och begagnade den valde tronföljarens tvekan såsom anledning att låta valet återgå. Till detta parti hörde, utom De la Gardie, grefvarne Magnus Brahe, Axel von Fersen och Erik Ruuth, friherrarne Rutger Maclean, Corfitz Ludvig Staël von Holstein, Henning och Anton Wrangel, Knut Kurck, Erik Göran och Johan Carl Adelsvärd, herrar Wolrath Tham, Otto Pålman, Salomon von Stockenström, m. fl., äfvensom, mer eller mindre öppet, Armfelt och öfverpostdirektören Carl Lagerbring.

Å andra sidan förfäktades sakernas nya ordning lika verksamt och med mera framgång af den s. k. »Mannerheimska klubben», till hvilken hörde, utom friherre L. A. Mannerheim, äfven Baltzar von Platen, Anders Fredrik Skjöldebrand, Carl Henrik Anckarsvärd, Hans Järta, Axel Gabriel Silfverstolpe, Adolf Göran Mörner, m. fl. samt framför allt Georg Adlersparre, den egentlige hufvudmannen för dessa »1809 års män». De försummade icke att framhålla vådan af att till Sveriges tron kalla Gustaf Adolfs son, af hvilken det folk, som fördrifvit fadern, svårligen kunde förvänta någon varmare tillgifvenhet. Med

honom, Alexanders myndling och genom ryskt inflytande satt på Sveriges tron, till konung, blefve Sverige i sjelfva verket ingenting annat än en rysk lydstat, hvars konung sannolikt skulle finna sig föga bunden af en statsförfattning, tillkommen genom en statshvälfning. Huru ginge det då med den nu vunna friheten? Huru med revolutionsmännen? Huru skulle för öfrigt sonen behandla den oefterrättlige fadern, och hvilken inverkan skulle denne kunna utöfva på förhållandena inom Sverige? Sådana och flera andra frågor i samma riktning voro svåra att nöjaktigt besvara, och intrycket af Sveriges lidanden under de sista åren af Gustaf Adolfs regering var ännu alltför lifligt, att man ville utsätta sig för att i en framtid se dem förnyade. Utsigten att genom prinsens af Augustenburg val till tronföljare vinna Norge såsom ersättning för förlusten af Finland, samt derefter kunna med bättre hopp om framgång än förut värna Sveriges sjelfständighet mot Rysslands öfvermakt, var ock så lockande, att den bestämde valets utgång, genom hvilket åter regeringspartiets öfvervigt inom riksdagen omisskänligt röjde sig.

Redan i början af riksdagen hade ock ständerna egnat en särskild hyllning åt de båda mest framstående revolutionsmännen, Adlercreutz och Adlersparre, hvilka, åtföljda af sina staber, enligt erhållen kallelse, infunno sig i sekreta utskottets rum å riddarhuset samt der af landtmarskalken, i de öfriga talmännens och deputerades från samtliga stånden närvaro, betackades för hvad de gjort till fäderneslandets räddning. Såsom en särskild nationalbelöning fick Adlercreutz besittningsrätten till Leckö slott och gods för 50 år sig tillerkänd.

Motpartiet, som legat under vid tronföljarevalet och fann sig genom fotsatta stämplingar icke kunna tillvägabringa någon förändring deri, sökte derefter bringa det rådande partiet i förlägenhet genom att visa sig ännu mera frisinnadt än detta.

Den 13 Januari 1810 väckte grefve Jakob De la Gardie å riddarhuset en motion, att så väl adeln som de öfriga riksstånden skulle afsäga sig alla privilegier, förmåner och särskilda rättigheter, all jord lika beskattas samt en ny representation, »mera enlig med tidehvarfvets upplysning, med hvarje medborgares rätt och det allmännas båtnad», i Sverige införas. Med honom förenade sig grefve Erik Ruuth, friherre C. L. Staël von Holstein, herrar C. L. Cock, O. J. Lagerheim, A. Nordenstolpe, m. fl., hvaremot grefve Adolf Göran Mörner, friherrarne Carl Henrik Posse, Rudolf och Jakob Cederström samt herrar D. von Schultzenheim, O. Pålman, L. Malmerfelt och Axel Gabriel Silfverstolpe, ehuru medgifvande behofvet af en förbättrad representation, som ej grundade sig på ståndsskilnad, likväl bestridde den nu väckta motionen såsom alltför omfattande och ej af förhållandena påkallad. Den framkallade å riddarhuset en så bullersam öfverläggning, att landtmarskalken afslutade plenum. Vid det nästa, den 15 Januari, framhöllo emellertid grefve A. G. Mörner, friherre R. Cederström och herr D. von Schultzenheim så slående de motsägelser, hvari dessa grefve

De la Gardies yrkanden stodo till de åsigter, han under föregående delen af riksdagen förfäktat, då han ifrigt bestridt de uppoffringar af äldre privilegier och förmåner, hvartill adeln visat sig villig, att han blef temligen svarslös och hufvudsakligen inskränkte sig till försäkringar om sina ädla afsigter och sin fosterlandskärlek. Motionen hänsköts till konstitutionsutskottet, som likväl icke afgaf något yttrande derom.

När denna fråga förekom hos adeln, hade den nye tronföljaren anländt till Sverige. Han hade den 7 Januari infunnit sig vid gränsen och der blifvit mottagen af Adlersparre samt ortens myndigheter. Samma dag fortsattes resan till Göteborg, der prinsen den 9 Januari möttes af öfverste kammarherrn grefve Fabian von Fersen och grefve Magnus Brahe, samt reste den 12 öfver Lidköping, Mariestad och Örebro till Drottningholm, dit han ankom den 21 och, å konungens vägnar, mottogs af riksmarskalken grefve Axel von Fersen. Den 22 höll han sitt högtidliga intåg i hufvudstaden och den 24 aflade han på rikssalen sin trohetsed till konungen samt sin försäkran till ständerna, hvilkas hyllning han ock nu mottog. Vid detta tillfälle uppläste äfven hofkanslern den handling, hvarigenom konungen adopterade tronföljaren till sin son, under namn af *Carl August*.

Riksdagen närmade sig nu sitt slut, och stånden hade haft att öfverlägga om en mängd ganska vigtiga frågor.

Den 5 Augusti 1809 hade konstitutionsutskottet inkommit till stånden med förslag till ny *riksdagsordning*, hvilket, efter flera jemkningar, slutligen af samtliga riksstånden godkändes och af konungen såsom grundlag antogs den 10 Februari 1810.

Sedan tronföljarevalet försiggått den 18 Juli 1809, afläť konstitutionsutskottet den 17 Oktober samma år förslag till *successions-ordning*, hvilket, efter några ändringar, antogs samt stadfästades af konung och ständer den 18 December 1809.

Medan hertig Carl ännu var riksföreståndare, hade han, redan innan riksdagen begyntes, tillsatt en komité för att utarbeta ett förslag till *tryckfrihets-förordning*, hvilket af ständerna öfverlemnades till konstitutionsutskottet, som den 21 Sept. 1809 afläť detsamma till stånden, med ett memorial, hvari utskottet förklarade sig anse detta förslag vara af ypperligt värde, betraktadt såsom grundläggning för utöfningen af den kanhända dyrbaraste af ett folks rättigheter, men hyste tvifvelsmål, huruvida detsamma i omständigheterna af dess tillämpning egde all den fullkomlighet, hvilken ett fritt, men bestämdt bruk af tryckfriheten syntes fordra. Det understäldes derföre riksens ständer med anhållan, att, i händelse det icke skulle antagas, utskottet måtte erhålla del af de anmärkningar, som dervid inom riksstånden kunde göras. Åtskilliga anmärkningar gjordes ock i stånden, hvilka hänvisades till utskottet, med förbehåll, att, ehuru denna gången ämnets omfattning och vigt föranledt utskottet att söka till ledning för sig inhemta riksståndens omdömen öfver ett icke af detsamma författadt förslag, sådant likväl ej

af något utskott borde betraktas såsom ett prejudikat vid förslags aflemnande, hvarföre ock utskottet anmodades till riksstånden inkomma med ett af utskottet författadt förslag till tryckfrihetslag. Ett sådant förslag blef ock afgifvet den 28 Nov. 1809, men återremitterades af alla stånden, med anmärkningar, i hvilka, bland annat, preståndet yrkade införande af censur för läroböcker, religionstal och i allmänhet för teologiska skrifter. Detta yrkande fann utskottet oförenligt med § 86 i regeringsformen, men ansåg detsamma kunna såsom en vid denna riksdag väckt fråga om en förklaring af denna §, blifva hvilande till nästa riksdag, samt tillstyrkte, att en prest borde väljas bland de sex personer, hvilka, jemte justitieombudsmannen, skulle, enligt regeringsformen, utgöra en komité för tryckfrihetens vård. Det förslag till tryckfrihets-förordning, utskottet nu ingaf till stånden, innefattande åtskilliga af anmärkningarna derinom föranledda jemkningar i det förra, blef af samteliga stånden godkändt, af preståndet dock med det förbehåll, att så väl de anmärkningar, som inom detta stånd blifvit vid regeringsformens antagande gjorda mot dess § 16, angående religionsfriheten, som de nu yttrade betänkligheterna vid tryckfrihets-förordningen, skulle anses såsom vid denna riksdag väckta motioner, för att vid nästa lagtima riksmöte till afgörande förekomma. Sedan högsta domstolen blifvit hörd öfver det af ständerna sålunda antagna förslaget till tryckfrihetsförordning, blef detsamma af konungen faststäldt och den nya grundlagen utfärdad den 9 Mars 1810.

I samband med de nya grundlagarna blefvo åtskilliga författningar dels af ständerna beslutade och af konungen faststälda, såsom en Ansvarighetslag för statsrådets ledamöter, föredragande och konungens rådgifvare i kommando-mål, af den 10 Febr. 1810, ett Formulär för Sveriges konunga-försäkran, en ny Riddarhus-ordning af den 31 Mars 1810, en Ansvarighetslag för rikets ständers fullmäktige i banken, af den 1 Maj samma år, och en Ansvarighetslag för rikets ständers fullmäktige i riksgälds-kontoret, af samma dag; dels af ständerna beslutade och af konungen utfärdade, såsom en Instruktion för rikets ständers justitieombudsman, af den 27 Febr. 1810, och en Instruktion för rikets ständers revisorer af stats-, banko- och riksgälds-verken.

För öfrigt upptogos mot slutet af riksdagen ståndens plena hufvudsakligen af öfverläggningar om den nya bevillnings förordningen, som utfärdades den 28 April 1810.

Riksdagen afslutades den 2 Maj 1810 och hade då varat ett helt år, men var ock ovanligt rik på resultat. Utom hvad här ofvan är omnämndt, hade ständerna fattat en mängd ganska vigtiga beslut i frågor rörande rättsväsendet, förvaltningen, statshushållningen, krigsväsendet m. m., till hvilka vi längre fram i denna del skola återkomma, men bland hvilka särskildt bör nämnas den rättighet, som nu tillades hvarje svensk man, att förvärfva och besitta fast egendom och jord inom riket å land och i stad, af hvad natur som helst; anvisandet af ett lån från riksbanken af 800,000 rdr banko såsom bidrag till det

stora nationalföretaget Göta kanal, för hvars utförande ett bolag bildat sig genom Baltzar von Platens nitiska bemödanden, samt att all oroterad jord underkastades extra rotering och i stället för landtvärnet och vargeringen uppsattes det s. k. försäkrings-manskapet, att genom lottning uttagas bland vapenföre män mellan 20 och 45 års ålder, men hvilket blott finge användas inom rikets gränser.

I allmänhet röjde sig vid denna riksdag långt mera enighet mellan de särskilda riksstånden än under de föregående, äfvensom en berömvärd beredvillighet att underkasta sig uppoffringar af särskilda förmåner, för att gemensamt bidraga till upprätthållandet af rikets oberoende och till befordrandet af dess förkofran. I detta hänseende föregick adeln de öfriga stånden med vackra bevis på fosterlandskänsla, och dessa följde villigt det gifna föredömet, ehuru ändock hvarken adelns, preste- eller borgareståndens uppoffringar voro så omfattande, som bondeståndet fordrade.

Kriget och frederna, 1809, 1810.

Sedan hela den förenade svenska och finska hären under generalen *Carl Nathanael af Kleckers* befäl i medlet af December 1808 utrymt Finland, hade de finska regementena blifvit förlagda i vinterqvarter i trakten kring Torneå och de svenska längre söderut, mellan Luleå och Umeå samt mellan Umeå och Hernösand. Under den infallande starka kölden befarade man emellertid, att ryssarne kunde på isen gå öfver Qvarken mellan Wasa och Umeå, hvarigenom finska hären kunde blifva afskuren från den öfriga, hvarföre i medlet af Januari 1809 förordnades, att finska hären och norra fördelningen af den svenska skulle förenas under ett generalbefäl, under namn af *norra armén*, af hvilken den finska skulle utgöra *första fördelningen*, med sitt högqvarter i Umeå, och den förra norra fördelningen den *andra*, med högqvarteret i Sundsvall. Öfverbefälhafvarens högqvarter förlades till Hernösand, och den 21 Januari utnämndes fältmarskalken grefve *Vilhelm Maurits Klingspor* till chef för norra armén och generalguvernör i Norrland, samt generalmajoren friherre *Carl Johan Adlercreutz* till hans generaladjutant och stabschef. Klingspor stannade dock tills vidare i Stockholm, dit äfven Adlercreutz ankom i slutet af Januari, och öfverbefälet utöfvades fortfarande af Klercker.

Ryske öfverbefälhafvaren grefve *Buxhöwden* hade emellertid, efter fullbordandet af Finlands eröfring, uppgjort till denna eröfrings försvar en plan, som underställdes kejsaren, men icke af honom gillades, emedan den var helt och hållet defensiv, hvaremot kejsaren ansåg kriget endast genom ett kraftigt anfall inom Sverige kunna bringas till ett snart slut. Härtill borde vintern begagnas, då farvattnen voro isbelagda, ty, så snart våren inföll, blefve de förenade engelska och svenska flottorna åter de rådande i dessa farvatten, och de ryska trupperna måste spridas

längs kusterna, der anfall öfverallt kunde befaras. Ett sådant anfallskrig inom Sverige hade likväl från Buxhöwdens sida mött så många betänkligheter, att kejsaren nu skilde honom från befälet och uppdrog detta åt generalen af infanteriet *Knorring*, med befallning att samla 20,000 man vid Åbo, 5,000 vid Wasa och 5,000 vid Torneå. Den första kåren skulle på isen öfvergå till Åland och intaga denna ögrupp, den andra öfver den likaledes isbelagda Qvarken framtränga till Umeå, för att afskära finska härens återtåg, samt den tredje anfalla denna här i fronten. Sedan densamma blifvit skingrad eller fången, skulle båda kårerna skyndsamt framtränga till medlersta delen af Sverige, dit hufvudstyrkan skulle öfvergå från Åland, hvarefter alla tre skulle förena sig i Stockholm, förstöra svenska skärgårdsflottan derstädes samt tvinga Sverige till fred. Ryske generallöjtnanten furst *Bagration* skulle leda tåget till Åland, generallöjtnanten *Barclay de Tolly* det till Umeå och generalmajoren *Schuwaloff* det till Torneå.

När denna plan skulle bringas till verkställighet, mötte likväl långt flera hinder, än man beräknat vid dess uppgörande. Tvänne månader förgingo, innan man hann samla tillräckliga lifsmedel för de aftågande kårerna och dessa kunde anlända till sina samlingsplatser. Knorring ansåg omöjligt att kunna sammandraga mer än 16,000 man för anfallet mot Åland, dit trupperna skulle ankomma utmattade af ett tio mils tåg öfver isen under den starkaste köld, utan någon hviloplats under vägen. Vid framkomsten skulle man mötas af uthvilade svenska trupper och, äfven om man lyckades besegra dessa, skulle man derefter nödgas återvända till Finland, för att icke vid islossningen afskäras derifrån af de fiendtliga flottorna. En öfvergång till Sverige åter skulle sätta ryska hären i den mest förtviflade belägenhet och ovilkorligt bringa den i fångenskap. Dessa betänkligheter, desamma som Buxhöwden förut yttrat och Knorring då varit den ifrigaste att klandra, väckte hos kejsaren stor förtrytelse, och krigsministern Araktschejeff reste i början af Mars 1809 till Åbo, för att, i trots af Knorrings alla invändningar, bringa företaget till verkställighet.

Likartade invändningar mötte emellertid äfven från befälhafvarne för de båda öfriga kårerna, och det behöfdes hela Araktschejeffs oböjlighet samt fruktan för hans inflytande hos kejsaren och hans oförsonliga hämnd, att slutligen förmå de motsträfviga generalerne till det vådliga företagets fullföljande.

Generalmajoren *Georg Carl von Döbeln*, som redan i Oktober 1808 blifvit, ännu medan han var qvar i Brahestad, förordnad till befälhafvare öfver svenska trupperna på Åland, hade, sedan han öfvergått till Gefle, der insjuknat och först vid jultiden kunnat begifva sig till Stockholm, der han i slutet af Januari 1809 fick konungens löfte, att åländska fördelningen skulle ökas till 10,000 man och hvarjehanda förråd ofördröjligen dit afsändas. Den utgjorde emellertid, vid Döbelns ankomst till Åland den 9 Februari, icke öfver 9,000 man, af hvilka endast omkring 5,000 voro stridbara. Flera åtgärder vidtogos nu för ett kraftigt

försvar; men under tiden hade Knorring efter stora ansträngningar samlat en styrka af omkring 17,000 man, hvars särskilda afdelningar den 14 Mars sammanträffade på Kumlinge-ön, hvarifrån de följande dagen öfver det tillfrusna Delet skulle öfvergå till det egentliga Åland. Döbeln hade sitt högqvarter i Jomala på Åländska hufvudön och hade föresatt sig att bekämpa fienden till det yttersta; men den 14 Mars på e. m. inträffade i hans högqvarter majoren Arfvedsson, med en af hertig Carl och Adlercreutz undertecknad skrifvelse, i hvilken Döbeln underrättades om Gustaf Adolfs afsättning och befaldes genast lemna Åland, för att icke af ryssarne kringrännas, samt sända en parlamentär till ryske öfverbefälhafvaren för att underhandla om stillestånd, hvilket i ett medföljande bref från Klingspor var föreslaget. Underrättelsen och de meddelade befallningarna väckte hos Döbeln sådant missnöje, att han följande dagen begärde sitt entledigande, men skyndade emellertid att lyda och sände genast major Arfwedsson till öfverste Gustaf Olof Lagerbring å Vårdö, för att jemte honom uppsöka ryske befälhafvaren och till denne öfverlemna så väl Klingspors bref som ett från Döbeln, samt underhandla om stillestånd.

Den 15 Mars på morgonen anlände Lagerbring och Arfwedsson till Kumlinge, just som de ryska trupperna börjat anträda tåget öfver Delet, och Arfvedsson återvände genast för att derom underrätta Döbeln. Lagerbring anträffade sedermera Knorring, hvilken han underrättade om regementsförändringen, samt inledde derefter underhandlingar om stillestånd. Något sådant ansåg sig Knorring likväl ej kunna bevilja, men medgaf dock, att de ryska trupperna skulle den 16 Mars få stanna på Vårdö och Föglö, med vilkor att svenskarne å sin sida bibehöllo den ställning de innehade. Samma dag skulle äfven båda öfverbefälhafvarne träffas i Klemetsby för att underhandla om stillestånd. Så snart detta aftal var träffadt, skyndade Lagerbring till högqvarteret för att redogöra för hvad som förefallit. Döbeln befalte genast, att hela artilleriet och större delen af trupperna skulle sätta sig i rörelse vesterut till Ekerölandet, som utsågs till församlingsplats, och allenast en bataljon qvarlemnades på hvardera flygeln för att dölja återtåget.

Enligt den träffade öfverenskommelsen afreste Döbeln jemte Lagerbring på morgonen den 16 till Klemetsby, der de funno Knorring före sig. Denne yrkade i början, att åländska fördelningen skulle gifva sig fången; men då Döbeln försäkrade, att han hellre skulle slåss till sista man än gå in härpå, kom man öfverens, att de svenska trupperna, med deras fältstycken, tross och andra tillhörigheter, skulle inom tre dygn lemna Åland, der de sjuke skulle qvarlemnas, med rättighet att efter sitt tillfrisknande återvända till Sverige.

Denna konvention skulle just undertecknas, då Araktschejeff anlände. Han ogillade densamma och förklarade att kejsaren ej företagit hela denna stora expedition endast för Ålands intagande, utan för att i Stockholm tvinga svenskarne till fred. För detta ändamål hade äfven en annan rysk här gått öfver Qvarken och en tredje till Torneå;

stillestånd kunde blott beviljas på det vilkor, att åländska fördelningen stannade omgifven af ryska trupper, till dess riksföreståndarens svar på fredsförslagen hunne ankomma. Öfver detta den ryske krigsministerns öfvermodiga sätt att gå till väga blef Döbeln så förbittrad, att han, efter en häftig ordvexling med de ryske generalerna, lemnade Klemetsby. Der stannade dock Lagerbring, som förstod att utdraga underhandlingarna ända till sent på qvällen, då han, under förmodan att trupperna erhållit behöfligt försprång, tvärt afbröt dem och for tillbaka, medtagande det ryska fredsförslaget, hvars innehåll är i det föregående anfördt.

Den 17 Mars började svenska hären under stark köld och snöyra tåget öfver Ålands haf. En del af eftertruppen oroades af ryssarne och måste gifva sig fången, men hufvudstyrkan framkom sent på aftonen till Grisslehamn, efter att på den skrofliga isen hafva gjort en ansträngande marsch af öfver fyra mil. De sjuke hade blifvit på ön qvarlemnade. Redan samma afton, då svenska hären ankom till Grisslehamn, afsändes Lagerbring till Stockholm med det ryska fredsförslaget och med rapport om fördelningens räddning öfver Ålands haf. Följande dagen, den 18 Mars, intogo trupperna sina qvarter i och vid Grisslehamn.

Under tiden hade ryssarne besatt åländska öarne, och Araktschejeff sökte äfven förmå dem att gå öfver till Sveriges fasta land, för att i Stockholm föreskrifva fredsvilkoren; men här mötte alla hans föreställningar ett bestämdt motstånd. Det var också tydligt, att om än ryssarne lyckligen komme öfver isen, skulle de vara förlorade, i fall den hastigt bröte upp och svenskarne icke genast ginge in på fredens afslutande. Det enda, Araktschejeff kunde utverka, var att Kulneff med 500 kosacker och 3 sqvadroner rytteri skulle följande dagen få gå öfver till Grisslehamn.

Den 19 Mars före dagningen uppbröt han ock från Signildsskär och kom efter 8 timmars marsch öfver till svenska kusten, der han dock af svenska trupperna hindrades att besätta Grisslehamn. Döbeln, som tog för gifvet, att Kulneff följdes af hela ryska hären, skyndade nu att skrifva ett bref till Knorring, i hvilket han på eget bevåg tillkännagaf, att riksföreståndaren var beredd att sluta fred, att han inbjudit danska hofvet deltaga i underhandlingarna derom samt att följande dagen sändebud från honom skulle infinna sig å Åland. Deremot fordrade han, att ryssarne ej skulle beträda svenska jorden. Kort efter detta brefs afsändande kom från Kulneff en parlamentär, som fordrade Grisslehamns utrymmande, och då Döbeln ej genom fiendtligheter ville äfventyra framgången af sitt förslag till Knorring, medgaf han att Kulneff skulle öfver natten få stanna i Grisslehamn.

Knorring svarade ock, att han med mycket nöje skulle mottaga de svenska underhandlarne, och för att visa ryssarnes benägenhet för freden, biföll han Döbelns fordran, att ryska trupperna skulle utrymma Sveriges jord, hvarföre befallning genast sändes icke blott till Kulneff

att ofördröjligen återvända, utan äfven till Barclay de Tolly, i händelse han redan öfverskridit Qvarken. Ett särskildt skäl till denna beredvillighet var för öfrigt, att en sydlig vind börjat höja isen på Bottniska viken och man befarade, att den inom några timmar kunde brytas sönder.

Redan på aftonen den 19 återkom Lagerbring från Stockholm till Grisslehamn, med svar på det ryska fredsförslaget, samt öfvergick den 20 till Åland på samma gång som Kulneffs trupper dit återvände. Det svar, Lagerbring medförde, befans likväl vara mycket obestämdt, hvarföre Knorring sade sig blifva deraf föranlåten att gifva befallning om de ryska truppernas framryckande öfver Ålands haf, hvilket föranlät Lagerbring att på eget ansvar ingå i underhandlingar, som ledde till afslutandet af ett stillestånd, hvarunder alla fiendtligheter skulle upphöra. Derjemte lofvade Knorring, som ständigt fruktade isens sönderbrytande, att ofördröjligen utrymma Åland och återgå till Finland, under förbehåll att å svenska sidan intet försök gjordes hvarken till lands eller sjös för dessa öars återtagande, så länge fredsunderhandlingarna pågingo. Öfverenskommelsen var visserligen afgjordt till ryssarnes fördel, ty all tanke på en öfvergång till Sverige var af dem för länge sedan frånträdd, och i ryska högqvarteret rådde sådan oro för isens uppbrytande, att man framför allt var angelägen att lyckligen komma tillbaka till Finland; men, å andra sidan var förskräckelsen för ryssarnes framryckande öfver Ålands haf till Stockholm der sådan, att man ansåg Lagerbring hafva utverkat synnerligen fördelaktiga vilkor, hvarföre ock riksföreståndaren skyndade att godkänna dem. Knorring skyndade ock ej mindre att så snart han inhändigat detta godkännande den 25 Mars aftåga från Åland, der endast ett infanteriregemente och några kosacker qvarlemnades. Ryske diplomaten Alopæus afgick till Stockholm för att fortsätta fredsunderhandlingarna, och Lagerbring reste till Helsingfors, dit ryske kejsaren väntades.

Den 30 Mars fick Lagerbring ock der företräde hos kejsar Alexander, som mottog honom vänligt, men vägrade att taga någon kännedom om det bref han medförde från riksföreståndaren, hvarföre Lagerbring genast återvände till Stockholm, hvilket Alopæus redan lemnat, sedan han funnit sig der ej kunna genomdrifva de ryska fredsvilkoren.

Alexander inträffade emellertid i Åbo, der han förklarade sitt synnerliga missnöje öfver Knorrings förfarande samt genast gaf befallning om stilleståndets upphäfvande. Till Åland skulle 3,000 man ofördröjligen återsändas, de ofulländade förskansningarna der fullbordas och nya anläggas. Knorring lemnade befälet, som i stället uppdrogs åt *Barclay de Tolly*. Några fiendtligheter mellan ryssar och svenskar å denna del af krigsskådeplatsen föreföllo dock ej härefter.

Under tiden hade Barclay de Tolly, med 3,500 man, enligt erhållen befallning den 17 Mars börjat det ytterst ansträngande tåget öfver Qvarken och sedan trupperna så lidit af kölden, att hvarje natt öfver hundra man fröso ihjel, den 22 framryckt mot Umeå, der om-

kring 2,000 man svenska trupper stodo under generalmajoren grefve *Johan Adam Cronstedts* befäl. Skilnaden i båda härarnes styrka var således icke så stor, att ej den svenska, om den hållits tillsammans och gjort ett kraftigt anfall mot den af det besvärliga tåget ytterst utmattade ryska, bort kunna tillintetgöra denna; men såsom vanligt under detta krig, ansåg man äfven nu ryssarne vara långt talrikare än i sjelfva verket var förhållandet, och något kraftigare försök att kasta dem tillbaka vid ankomsten till svenska kusten skedde icke, utan Cronstedt började underhandlingar med Barclay, och öfverenskommelse träffades den 22 Mars om ett stillestånd med ett dygns uppsägningstid, under vilkor att de trupper af Kronstedts fördelning, som voro vid eller söder om Umeå, skulle aftåga till Hernösand, men de norr om Umeå till Torneå. Umeå skulle samma dag utrymmas och dervarande trupper få medtaga lifsmedel endast för fyra dagar; återstoden jemte all ammunition, skulle qvarlemnas, och likaså de sjuke, som dock efter sitt tillfrisknande skulle tillåtas återvända till svenska hären. Den 24 Mars ankom emellertid till både Cronstedt och Barclay underrättelse om den mellan Lagerbring och Knorring den 21 å Åland afslutade konventionen, till följe hvaraf de ryska trupper, som öfvergått Qvarken, skulle gå tillbaka till Finland, hvarföre ock Barclay med sina trupper den 27 Mars lemnade Umeå och den 1 April återkom till Vasa.

Vid samma tid, som Knorring fått befallning att intaga Åländska öarne och Barclay de Tolly att öfver Qvarken öfvergå till svenska kusten, hade äfven *Schuwaloff* fått sig ålagdt att med den till något öfver 4,000 man uppgående styrka, som, förlagd mellan Uleåborg och Kemi, stod under hans befäl, tränga finska hären från Torneå mot Umeå och der förena sig med Barclay de Tolly. Han afsände derföre till den vid Torneå stående finska härens befälhafvare generalmajoren *Hans Henrik Gripenberg* en parlamentär att uppsäga stilleståndet, hvilket skulle upphöra den 23 Mars.

Gripenberg, som fann sin styrka för ringa att kunna betäcka alla de vägar, på hvilka han kunde vänta ett anfall från fienden, befalte sina tre brigader att draga sig till Kalix och der samlas. Vid ankomsten dit den 20 Mars fick han underrättelse om den timade regementsförändringen, och då han antog, att den snart skulle följas af fredsunderhandlingar, sände han bud till ryska högqvarteret för att meddela den erhållna underrättelsen och föreslå stilleståndets förlängande. Häruppå fick han intet svar förr än den 23, och detta svar innehöll ett afslag. Under tiden hade de ryska kolonnerna redan satt sig i marsch för att kringränna Torneå, der finska hären ansågs ännu befinna sig; men dess tre brigader sammanträffade den 23 i Kalix, der Gripenberg ämnade göra ryssarne ett allvarligt motstånd. Olyckligtvis kom med detsamma rapport, att ryska trupper varit synliga vid Holmön utanför Umeå, och då man antog detta antyda en större rysk styrkas öfvergång dit från Vasa, hvarigenom Gripenbergs trupper skulle blifva instängda mellan denna styrka och Schuwaloffs, väckte den ingångna

rapporten stor oro i svenska högqvarteret. Ett krigsråd hölls, under hvilket man dock ej kunde komma öfverens om något bestämdt beslut, utan inskränkte sig slutligen till en förnyad begäran om stillestånd.

Ryska befälet, som af en sådan framställning ej hade svårt att inse beskaffenheten af den hos det svenska rådande sinnesstämningen, visade sig beredvilligt att inleda underhandlingar, hvilka den 24 Mars försiggingo i Sangis, ungefär halfvägs mellan Torneå och Kalix, der Gripenberg och hans stabschef öfverste August Fredrik Palmfelt, som vid detta tillfälle äfven tjenstgjorde såsom tolk, emedan Gripenberg ej förstod franska, sammanträffade med ryske öfversten Anshelm de Gibory, som berättade, att Umeå redan var af Barclay intaget, så att återvägen var för Gripenbergs trupper stängd, hvarföre han föreslog Gripenberg en kapitulation på de vilkor, denne sjelf kunde finna antagliga. Vidare strid skulle blott medföra onödig blodsutgjutelse, utan något hopp om framgång för finnarne, då den till 8,000 man uppgående ryska hären var vida starkare än den finska. Gripenberg förklarade dock, att han först måste från svenske öfverbefälhafvaren invänta rapport om Umeås intagande, hvarföre han föreslog, att antingen stillestånd skulle slutas under vilkor att båda arméerna bibehöllo de ställningar de innehade, eller ock finnarne medgifvas fritt aftåg till Piteå, då de utan strid ville åt ryssarne utrymma den norr om denna stad belägna delen af Vesterbotten. Gibory ville dock ej på något vilkor medgifva ett stillestånd, utan yrkade fortfarande på kapitulation, och slutligen uppgaf Gripenberg några hufvudpunkter för en sådan, i händelse afdelningscheferne skulle dertill lemna bifall. Dessa punkter uppsattes skriftligen af Gibory, som åtog sig att den 25 Mars till svenska högqvarteret i Månsby, $^1/_2$ mil vester om Kalix, framföra Schuwaloffs svar.

När Gripenberg på morgonen den 25 återkom till detta sitt högqvarter, möttes han der af ett bref från Cronstedt, med underrättelse att denne nödgats utrymma Umeå och retirera till Hernösand, att inga andra trupper än de Karelska dragonerne kunde afgå till Gripenbergs undsättning, samt att fiendens styrka vid Umeå uppgick till 9 eller 10 tusen man. Med anledning af dessa nedslående underrättelser hölls ett nytt krigsråd i Månsby på f. m., hvarunder, såsom vanligt, mycket ordades, men ingenting bestämdt beslöts. Dock tycktes en kapitulation af alla anses mer eller mindre nödvändig, ehuru ingen ville dertill lemna uttryckligt bifall.

På e. m. ankom Gibory till Månsby, medförande en formligt affattad, af Schuwaloff undertecknad konvention, hvilken Gripenberg dock vägrade underskrifva, emedan den i vissa punkter skilde sig från den i Sangis träffade öfverenskommelsen; men Gibory framhöll nödvändigheten af konventionens ofördröjliga undertecknande och försäkrade på sin heder, att skiljaktigheterna skulle blifva af Schuwaloff reglerade, om Gripenberg infunne sig i Torneå för att med honom uppgöra saken. Härtill samtyckte Gripenberg, som hoppades genom sin personliga närvaro kunna bereda trupperna några förmåner, samt

underskref derefter konventionen, som innehöll, att de trupper, öfver hvilka Gripenberg förde befälet, skulle på det ställe der de då befunno sig, aflemna sina gevär; de finska trupperna återvända till sina hemorter och gifva sitt hedersord att ej tjena innan freden; generalerne med sitt hedersord gå i borgen för truppernas disciplin under hemtågandet; trupperna derunder förses med proviant in natura eller i penningar; de svenska trupperna få återvända till Sverige, mot sitt hedersord att ej före freden tjena mot Ryssland eller dess bundsförvandter; kanoner och ammunition på stället utlemnas; alla generaler och officerare erhålla deras grad tillkommande hedersbetygelser; alla få behålla sin tross och andra effekter; alla proviant- och ammunitionsförråd mellan Kalix och Umeå, tillhörande svenska kronan, öfverlemnas åt en rysk kommissarie; en timma efter konventionens undertecknande ett generalförslag öfver alla trupperna och förråden öfverlemnas till befälhafvaren öfver ryska trupperna samt konventionen omedelbart träda i verkställighet.

Den 26 Mars på morgonen uppsatte Gripenberg sin rapport till öfverbefälhafvaren Klercker om förloppet och uppgaf de skäl, som förmått honom att ingå på konventionen, hvarefter han, jemte Palmfelt, afreste till Torneå.

Samma dag, den 26 Mars, anlände på aftonen en rysk och en svensk kurir med underrättelse, att ett allmänt stillestånd blifvit afslutadt mellan svenska och ryska regeringarna, såsom en förberedelse till fredsunderhandlingar, i följd hvaraf alla i svenska högqvarteret togo för gifvet, att den ingångna konventionen skulle upphäfvas; men sådant blef dock ej fallet.

När Palmfelt, efter att hafva mellan Schuwaloff och Gripenberg ordnat de skiljaktiga punkterna i konventionen, återvände från Torneå, mötte han tidigt på morgonen den 27 i Sangis de båda kurirerne, af hvilka den ryske fick fortsätta resan, men den svenske fick af Palmfelt befallning att vända om. Vid Palmfelts ankomst till högqvarteret samlades hos honom brigadcheferne, öfvertygade att af honom få höra, det konventionen blifvit upphäfd; men han sade sig ej veta annat, än att den skulle gå i verkställighet, hvarjemte han underrättade dem, att han låtit kuriren återvända, och att Gripenberg skulle stanna i Torneå. Häröfver blefvo brigadcheferne på det högsta förbittrade och satte i fråga att genast välja en annan befälhafvare; men nu lofvade Palmfelt att genast återvända till Torneå, med de till Gripenberg stälda brefven, samt söka förmå Schuwaloff upphäfva konventionen, hvarigenom brigadcheferne något lugnades, och så afreste Palmfelt åter.

Emellertid hade bland det lägre befälet och manskapet spridt sig underrättelsen om det afslutade stilleståndet och om ryssarnes återtåg från Umeå öfver Qvarken. En stark jäsning uppstod nu och de fleste yttrade största ovilja öfver den ingångna kapitulationen, efter hvilken de ingalunda ville rätta sig. Flere bland kompanibefälet infunno sig hos generalmajoren Johan Aminoff och bådo honom öfvertaga befälet

samt föra dem till Umeå; men han ville ej åtaga sig detta ansvar, ehuru han förklarade sig ej gilla den ingångna konventionen. Under förhoppning att denna i alla händelser skulle brytas lugnade man sig efter hand.

Den 28 Mars erhöll Gripenberg ändtligen genom Palmfelt de bref Cronstedt och Barclay skrifvit till honom från Umeå. Den förre underrättade honom om Barclays af Knorring befalda återtåg öfver Qvarken och yttrade tillika sin öfvertygelse, att fiendtligheterna vid Torneå i följd af det ingångna stilleståndet äfven skulle upphöra. Den senares bref var mycket diplomatiskt affattadt och angaf blott, att han upphört med fiendtligheterna, emedan han hört, att fredsunderhandlingar skulle börja. Gripenberg skyndade emellertid att, på grund af de erhållna upplysningarna, fordra konventionens upphäfvande; men Schuwaloff svarade skriftligen, att han ej kunde medgifva någon ändring deri utan bestämda order af sin öfverbefälhafvare, och härmed läto Gripenberg och Palmfelt sig nöja!

Resultatet blef sålunda, att en svensk styrka, som af Gripenberg blifvit uppgifven till 2,000 man under vapen, men af ryske författare, under åberopande af det till Schuwaloff öfverlemnade, af Gripenberg undertecknade generalförslaget, till 7,075 man, 1,600 sjuke häri inräknade, och 22 kanoner, kapitulerade för en rysk styrka, som efter alla anledningar ej öfversteg 5,000 man under vapen, ehuru den af Gripenberg antogs uppgå till 8,000 man, såsom öfverste Gibory uppgifvit, likasom äfven den ryska styrka, som öfvergått Qvarken, af Cronstedt antagits och för Gripenberg uppgifvits till mer än dubbelt det antal den verkligen utgjorde. Denna öfverskattning af de fiendtliga stridskrafterna och oförlåtliga underlåtenhet att göra sig närmare underrättad om verkliga förhållandet bidrog väsentligt till detta krigs olyckliga utgång för Sverige, och vid alla underhandlingar visade de ryske befälhafvarne ojemförligt större öfverlägsenhet öfver de svenska än i sjelfva striderna. Om man än vid nu ifrågavarande tillfälle ej har grundad anledning att beskylla Gripenberg för förräderi, röjde han likväl så mycken oskicklighet i ledningen af krigsrörelserna samt obetänksamhet och lättrogenhet i sina förhållanden till de fiendtlige befälhafvarne, att den ingångna kapitulationen alltid måste betraktas såsom en skamfläck på hans minne. Ett föga mildare omdöme måste man fälla öfver Cronstedt för hans ledning af krigsrörelserna vid Umeå och de missledande uppgifter han sände Gripenberg, hvilka väsentligt inverkade på dennes olyckliga beslut. Ännu strängare utfaller domen öfver Palmfelts beteende, som temligen påtagligt röjer ryskt inflytande. Han blef ock sedermera generalmajor i rysk tjenst.

När underrättelsen om den ingångna konventionen i början af April kom till Umeå och Hernösand, hade Klercker afgått från öfverbefälet, hvilket i stället öfvertogs af generallöjtnanten friherre *Fabian Wrede*, och kort derefter erhöll, den 9 April, *Georg von Döbeln* befälet öfver norra arméns andra fördelning efter Skjöldebrand samt afreste

i följd häraf till denna fördelnings högqvarter, som nu från Sundsvall flyttades till Hernösand.

För att i möjligaste mån hindra ryssarnes ytterligare framryckande i Vesterbotten samt rädda hvad räddas kunde af dervarande krigsmateriel och förråd, fick Cronstedt och Wrede befallning att med fjerde brigaden afgå norr ut samt lyckades äfven rädda de i Skellefteå varande förråd, hvilket, under då rådande brist på lifsmedel, blef en stor lättnad för trupperna.

April månad förgick emellertid utan fiendtligheter. Alexander hade nu frånträdt tanken på ett anfall i mellersta Sverige, men förstärkte Schuwaloffs här vid Torneå till omkring 8,000 man, för att kunna besätta Vesterbotten. Den 30 April uppbröt Schuwaloff från Torneå med 5,000 man, hvilka följdes af ytterligare 3,000 under marsch från Uleåborg. Den 8 Maj inryckte han i Piteå och lyckades den 15 på den ännu qvarliggande isen kringgå öfverstelöjtnanten Furumarks styrka, 650 man, i närheten af Skellefteå, i följd hvaraf Furumark måste ingå en kapitulation, under vilkor att truppen skulle aflemna gevär och kanoner samt finnarne återvända till sina hemorter och deras officerare till krigets slut behålla sina löner och boställen, men svenskarne blifva krigsfångar, ehuru med tillåtelse att på sitt hedersord tills vidare få stanna i Skellefteå.

I medlet af Maj fick Cronstedt, som led af ett erhållet sår, lemna befälet i Umeå åt Döbeln, som skyndade att låta inlasta de betydliga dervarande förråden å alla i hamnen befintliga, der infrusna fartyg, hvilka med mycket besvär utsågades, hvarefter Döbeln, som endast hade 700 man qvar i staden, den 26 Maj ingick med Schuwaloff en konvention, enligt hvilken Umeå skulle den 31 Maj utrymmas af svenskarne, och ryssarne den 1 Juni der inrycka. De sjuke skulle få qvarstanna och förses med lifsmedel för en månad samt efter tillfrisknandet få återvända till den trupp de tillhörde. Alla fiendtligheter så till lands som sjös skulle upphöra till den 6 Juni. Genom denna konvention lyckades Döbeln emellertid rädda de dyrbara förråden, men under ansträngningarna, som förorsakades af hans mångfaldiga bestyr, hade hans i allmänhet svaga helsa lidit så, att han nödgades anhålla om befrielse från detta befäl, som den 7 Juni öfvertogs af generalmajoren friherre *Johan August Sandels*, hvilken Schuwaloff sökte förmå att frivilligt utrymma landet norr om Ångerman-elfven; men häruppå ville Sandels ej ingå, och ryssarne, som ledo brist på lifsmedel, lågo tills vidare stilla i Umeå.

I slutet af Juni kommo af svenska örlogsflottan 2 fregatter och en brigg till Bottniska viken, hvilka uppsnappade ryssarnes transportfartyg, som från finska kusten förde lifsmedel öfver till Umeå, hvarigenom den dervarande ryska styrkan kom i allt större förlägenhet. Schuwaloff hade för sjuklighet nödgats öfverlemna befälet åt generalmajor *Alexejeff*, hvilken, då han befarade, att de svenska krigsfartygen kunde landsätta trupper i hans rygg, nödgades fördela sin styrka i

flera smärre afdelningar för att besätta de vigtigaste kustorterna. Under stillaliggandet i Umeå hade ryssarne med mycket besvär anlagt en flottbro öfver Umeå elf; men när snön vid midsommarstiden smälte å fjellen, uppstod sådant vårflöde, att denna bro åter förstördes.

När Sandels fick kunskap härom, beslöt han söka drifva ryssarne från den kustsräcka de besatt söder om Umeå, och möjligen äfven från denna stad. Den 1 Juli gick han på en flottbro öfver Öre-elfven och framträngde den 2 till Hörnefors bruk; men då hans förtrupper den 3 kommo till Södermjöle, stötte de på en dem vida öfverlägsen rysk styrka af omkring 4,000 man, som på den nu återstälda bron gått öfver Umeå-elfven, i följd hvaraf Sandels åter måste draga sig bakom Öre-elfven, dock först efter en het strid, som kostade ryssarne 180 man och svenskarne 160, hvaribland den tappre öfverstelöjtnant Dunker, som vid flera tillfällen utmärkt sig under kriget i Finland.

Under tiden hade den 6 Maj en engelsk flotta under amiral *Saumarez* ankommit till Göteborg, der en del af denna flotta qvarlemnades, för att genom kryssning i Kattegat, Belterna och Öresund betäcka Sveriges vestra kust, hvarefter Saumarez med återstoden afgick till Östersjön för att skydda östra kusten, blokera ryska flottan och hindra ryssarnes förbindelser mellan finska kusten och Vesterbotten. Den 4 Juni kom han till Carlskrona med 10 linieskepp och 17 mindre fartyg, afgick i medlet af samma månad till Finska viken samt lade sig med sin hufvudstyrka utanför Reval, utsändande en mängd kryssare öfver hela Finska viken och Riga-bugten för att störa ryska handeln. I slutet af Maj hade ryska örlogsflottan blifvit utlagd för att skydda inloppet till Petersburg, och äfven ryska skärgårdsflottan satt sig i rörelse för att betäcka ryska trupperna på Åland. Engelska flottan hindrade emellertid under hela sommaren den ryska örlogsflottan att lemna sin ställning vid Kronstadt samt oroade finska kustfarten och biträdde äfven svenska skärgårdsflottan att hålla den ryska i overksamhet.

Emellertid hade redan i medlet af April den i Malmö förlagda eskadern af svenska skärgårdsflottan, 31 kanonslupar och 3 mindre bevärade fartyg, under konteramiralen *Clas Leonard Hjelmstjerna* blifvit utrustad för att beskydda de genom Sundet gående svenska handelsfartygen, och i Maj utrustades i Göteborg 24 kanonslupar under öfverstelöjtnant *Johan Carl Diedrichs* att försvara inloppet till Göta elf. Under Maj och Juni utrustades alla i Stockholm förlagda skärgårdsfartyg, hvilka utlades i Roslagsskären för att afhålla den fiendtliga skärgårds flottan från kusten och förhindra ett befaradt landstigningsförsök af de på Åland förlagda ryska trupperna. Viceamiralen friherre *Olof Rudolf Cederström* erhöll befälet så väl öfver hela denna svenska skärgårdsflotta, bestående af 10 däckade och 50 öppna kanonslupar samt 40 jollar, som öfver de i Bottniska viken kryssande 4 fregatter och 3 mindre fartyg, tillhörande örlogsflottan. Han tog Gisslinge-skären utanför Furusund till sin hufvudstation, hvarifrån smärre fördelningar af-

delades ända till Singön vid Grisslehamn, der 24 kanonslupar voro förlagda. Tillika förstärktes under loppet af Juni kust-armén vid Grisslehamn till omkring 9,000 man, hvilka förstärkningar togos hufvudsakligen från vestra armén, som derigenom minskades till 8 eller 9 tusen man.

Prins *Christian August*, öfverbefälhafvare öfver danska krigsmakten i Norge, hade emellertid, såsom i det föregående är omtaladt, fått flera uppmaningar från danska regeringen att med norska hären gå anfallsvis tillväga mot Sverige och, om möjligt samverka med ryssarne, men hade visat föga håg att biträda dessa mot svenskarne. För att likväl icke göra sig skyldig till uppenbar olydnad, befalte han generalmajor *Krogh*, som förde befälet nordanfjells, att från Trondhiems amt låta 1,800 man inrycka i Jemtland och från Rörås 1,400 man i Herjedalen, i hvilka landskap inga svenska trupper stodo. Den förra fördelningen gick också omkring den 10 Juli öfver gränsen och den 16 besattes Hjerpe skans; men i detsamma erhöll Krogh från prins Christian underrättelse om »ett rykte», enligt hvilket ett sex veckors stillestånd skulle blifvit afslutadt mellan svenska och ryska härarna, hvarföre ingen förbindelse med ryssarne kunde vinnas. Krogh befalte derföre, att det tillämnade infallet i Herjedalen genast skulle inställas och trupperna i Jemtland stanna vid Hjerpe. Härigenom vann Döbeln, som nu fått befälet mot norrmännen, tid att samla sin för öfrigt föga talrika styrka; men sedan han blifvit underrättad om prins Christians val till svensk tronföljare den 18 Juli, medgaf han den 25 ett från norska sidan begärdt stillestånd, under vilkor att norrmännen genast skulle utrymma svenska området, hvilket ock skedde.

Fredsunderhandlingarna med Ryssland hade under tiden blifvit afbrutna, sedan kejsaren vägrat ingå på andra vilkor än hela Finlands, Ålands och norra Vesterbottens afträdande ända till Kalix-elfven, hvilka båda sistnämnda vilkor svenska regeringen icke ville medgifva. Då svenska flottan nu, med biträde af den engelska, var rådande i Östersjön, ansåg man sig kunna genom en landstigning norr om ryska hären i Umeå instänga och taga denna samt dymedelst vinna billigare fredsvilkor. Härtill vidtogos i medlet af Juli åtskilliga förberedelser. Under öfveramiralen friherre *Johan af Pukes* befäl lade sig 3 linieskepp och 2 fregatter vid Tjockö norr om Furusund, dit äfven Hjelmstjernas eskader afsändes, hvilken i Öresund ersattes af Göteborgseskadern. I slutet af Juli sammandrogs kust-armén till en styrka af omkring 8,000 man. Befälet deröfver hade i början Adlercreutz ämnat öfvertaga; men då detta motverkades af Adlersparre, fick kust-arméns dittillsvarande befälhafvare, generallöjtnanten grefve *Gustaf Wachtmeister* leda företaget, dock under Pukes öfverbefäl. Tillika fick Döbeln befallning att, så snart norrmännen utrymt svenska området, med de i Jemtland varande trupperna förstärka den under Wredes befäl stående hären.

Mellan denna och den ryska under Alexejeff hade under hela Juli

månad rådt en vapenhvila i afvaktan å ryska och svenska regeringarnas godkännande af de vilkor Alexejeff föreslagit, hvarigenom han sökte bereda tillförsel åt sina trupper från Finland. Den 4 Augusti ankom till Umeå ryske generalen *Kamenski*, som efter Schuwaloff fått öfverbefälet öfver ryska hären i Vesterbotten. Kort förut hade en formlig vapenhvila blifvit ingången till den 9 Augusti, hvilken Wrede medgifvit, i förhoppning att den svenska kust-armén under tiden skulle kunna landstiga i ryssarnes rygg. Kamenski insåg emellertid, att efter denna vapenhvilas slut måste han antingen gå anfallsvis tillväga, för att bemäktiga sig svenskarnes förråd, eller ock utverka ett stillestånd, som medgaf fri tillförsel från Finland, ty lifsmedlen skulle taga slut redan före de sista dagarna af Augusti. Han begärde derföre ett samtal med öfverbefälhafvaren, men då Wrede rest till Hernösand för att med Puke och Wachtmeister öfverlägga om krigsrörelserna, infann sig Sandels i hans ställe och gjorde sitt bästa att låta underhandlingarna draga ut på tiden, för att landstigningen måtte kunna verkställas, innan ryssarne voro beredde derpå. Kamenski insåg ock, att man endast ville uppehålla honom, hvarföre han tog raskt sitt parti och beslöt inrycka i det ännu af kriget oberörda Ångermanland, der han lättare borde kunna bereda underhåll åt sina trupper. Han uppbröt derföre den 16 Augusti med omkring 6,000 man, qvarlemnande i Umeå ungefär 2,000, samt drog söder ut, hvilket just var hvad man å svenska sidan önskade, hvarföre inga hinder mötte för framryckandet.

Under tiden hade Puke, med omkring 7,500 man och 12 kanoner, den 8 Augusti afgått från Tjockö samt inträffade den 16 på aftonen vid Ratan, ungefär 4 mil norr om Umeå, der de förut i Bottniska viken befintliga fartygen äfven infunno sig. Följande dagen skedde utskeppningen, och den landstigna hären satte sig genast derefter i gång söder ut till Säfvar, $2^1/_4$ mil norr om Umeå, der Wachtmeister stannade den 18, sedan han erfarit, att större delen af Kamenskis här redan återkommit till Umeå-elfvens norra strand, hvilken uppgift dock var oriktig.

Kamenski hade emellertid den 17 Augusti på e. m. blifvit genom ett ilbud underrättad om svenskarnes landstigning och afbröt genast sitt tåg söder ut samt återvände till Umeå, hvarifrån han på aftonen den 18 tågade mot den landstigna svenska styrkan. Den 19 på morgonen anföll han vid Säfvar med 5,000 man den 6,000 man starka svenska hären, hvilken Wachtmeister låtit intaga en illa vald ställning å ömse sidor om en å. En häftig strid begynte, som varade från klockan $^1/_2 7$ på morgonen till klockan 3 e. m., då Wachtmeister, till följd af Kamenskis med stor skicklighet ledda rörelser, ansåg sig böra lemna slagfältet och tågade under natten till Ratan, dit han framkom på morgonen den 20 och der han intog en ställning på en liten halfö, som kunde beskjutas af de svenska krigsfartygen. Här blef han åter anfallen af Kamenski och en ny strid begynte, som varade från klockan 4 till 8 e. m. den 20 Augusti. Wachtmeister hade låtit i hast uppföra

flera fältverk och Puke hade uppkastat ett batteri på en närliggande holme, från hvilket, så väl som från de svenska kanonsluparne, ryssarne mottogos med en så mördande eld, så snart de försökte tränga sig fram, att de slutligen funno rådligast aftåga, utan att medtaga sina sårade. Följande dagen gick emellertid svenska hären åter om bord, hvartill såsom skäl uppgafs att det åsyftade ändamålet, Vesterbottens befriande från ryssarne, redan var vunnet, emedan fienden nu var stadd på återtåg norr ut! De båda striderna vid Säfvar och Ratan hade emellertid kostat svenskarne 39 officerare, 36 underofficerare och 957 man döde och sårade. Ryssarnes förlust var visserligen långt större, ty de hade förlorat 3 generaler, öfver 30 officerare samt omkring 2,000 man döde och sårade; men de hade emellertid varit segrande åtminstone vid Säfvar, och detta olyckliga krig, som varit så rikt på förödmjukelser för de svenska krigarne, slutade med den dittills i Sveriges krigshistoria oerhörda, att en svensk här blifvit slagen af en till antalet underlägsen rysk. Svenskarne hade likväl vid Säfvar kämpat lika modigt som vid de många föregående tillfällen, då de grundat sin krigareära, och äfven Wachtmeister hade gifvit flera prof af personligt mod; men för öfrigt hade det endast allt för tydligt visat sig, att han saknade fältherre-egenskaper i lika hög grad, som Kamenski egde dem.

Så slutade denna svenska expedition åt Vesterbotten, hvaraf man väntat så mycket och hvarunder dock så litet uträttades. Den fördel medförde den dock, att Kamenski fann sig föranlåten att den 23 Augusti låta utrymma Umeå, hvarefter han drog norr ut och den 30 med sina trupper inträffade i Piteå, der han väntade och mottog en större, af ryska kanonslupar skyddad sändning af hvarjehanda förnödenheter från Uleåborg. Sedan han under tre dagar låtit sina trupper hvila ut i Piteå samt försett dem med lifsmedel och ammunition, uppbröt han den 2 September åter söder ut för att möta svenskarne, hvilka han ville visa, att han ej var stadd på flykt. Redan vid första nattqvarteret möttes han dock af Sandels, som hade fullmakt att, i anseende till de nu långt framskridna fredsunderhandlingarna, afsluta ett stillestånd, hvilket ock ingicks den 2 September under vilkor att det skulle vara så länge fredsunderhandlingarna fortgingo; att, om dessa blefve afbrutna, två veckor skulle förflyta, innan fiendtligheterna började; att ryska hären skulle förläggas vid Piteå och den svenska vid Umeå; att ingendera skulle få draga till sig förstärkningar, samt att obestyckade fartyg skulle fritt få besegla Bottniska viken.

Härmed var kriget slutadt, ehuru det ännu dröjde någon tid, innan fred blef ingången. Den 9 Augusti hade de svenske fredsunderhandlarne, förre svenske ambassadören vid ryska hofvet generalen friherre *Curt von Stedingk* och generalmajoren *Anders Fredrik Skjöldebrand*, infunnit sig i Fredrikshamn, der underhandlingarne skulle försiggå och der de ryske underhandlarne, ministern för utrikes ärendena grefve *Niklas Romanzoff* och kammarherren *David Alopæus*, voro till mötes. De svenska sändebuden hade erhållit fullmakt att ingå fred äfven med

Frankrike och Danmark; att under vissa förbehåll erkänna det af Napoleon fordrade kontinental-systemet, hvarigenom engelska fartyg skulle från hamnarna utestängas, samt att medgifva Finlands afträdande, men på inga vilkor afstå från Åland eller från landet mellan Kemi och Kalix elfvar.

Den 14 Augusti begynte underhandlingarna. Då de ryska sändebuden ej ville medgifva Ålands och den nyssnämnda landsträckans återlemnande, afsändes af de svenska ilbud till Stockholm, för att inhemta nya förhållningsorder, men i sjelfva verket för att afvakta utgången af expeditionen till Vesterbotten, hvilken man hoppades skola göra ryssarne medgörligare. Sedan likväl den 4 September underrättelse kommit om expeditionens misslyckande och de svenska sändebuden gjort flere nya försök att vinna billigare fredsvilkor, måste de slutligen finna sig uti att den 17 September underteckna *fredsfördraget i Fredrikshamn*, hvarigenom hela Finland och Åländska öarna afträddes till Ryssland, så att Torneå och Muonio elfvar samt Bottniska viken och Ålands haf derefter skulle utgöra gränsen mellan svenska och ryska rikena. Kejsar Alexander hade sålunda visat åtminstone det tillmötesgående, att af den omtvistade landsträckan mellan Kemi och Kalix elfvar den mellan Torneå och Kalix elfvar liggande delen blifvit till Sverige återlemnad. Vidare förband sig svenska regeringen att biträda kontinentalsystemet, med de jemkningar, hvilka skulle närmare bestämmas genom en förestående underhandling mellan Sverige, Frankrike och Danmark. Genast efter fredsfördragets ratificerande skulle alla Sveriges hamnar stängas för engelska så krigs- som handelsfartyg, dock under förbehåll att salt och sådana kolonialvaror, som genom bruket blifvit för Sveriges invånare nödvändiga, finge fortfarande införas. Å sin sida förband sig ryska kejsaren att bifalla alla de jemkningar, hans bundsförvandter i afseende å handeln och sjöfarten funne lämpligt till Sveriges fördel medgifva. Ryska trupperna skulle inom fyra veckor efter detta fördrags ratificerande utrymma Vesterbotten och gå tillbaka öfver Torneå elf. Inga utskrifningar skulle under denna tid få göras hos invånarne, utan ryska hären hemta sina lifsmedel och öfriga förnödenheter ur egna förråd. Alla krigsfångar skulle så fort som möjligt försättas i frihet samt å ömse sidor omsorg dragas för deras resekostnader och underhåll ända till deras ankomst till gränsen mellan båda rikena. De i Sverige befintliga finnar, så väl som i Finland varande svenskar, skulle hafva full frihet att återvända till sitt fädernesland samt förfoga om sin fasta och lösa egendom, utan erläggande af någon slags afgift härför. De svenske eller ryske undersåtar, som bosatt sig i Sverige eller Finland, skulle under en tid af tre år, räknadt från fredsfördragets ratificerande, ega full frihet att nedsätta sig i det andra landet, med förbindelse att under denna tid sälja eller afhända sig sin fasta egendom till någon undersåte af den makt, hvars område de önskade öfvergifva.

Fördraget ratificerades i Stockholm den 3 och i Petersburg den 13 Oktober.

Medan underhandlingarna ännu pågingo, hade danske ministern i Petersburg baron Blome den 7 September infunnit sig i Fredrikshamn och begärt att, å sitt hofs vägnar, få i desamma deltaga, men denna begäran hade blifvit afböjd, hvarefter Blome vändt sig till kejsaren, och den 10 September underrättade Romanzoff Stedingk, att han från kejsaren mottagit ett bref, som gjorde honom orolig rörande fredens snara afslutande. Kejsaren hade nemligen från flera håll blifvit underrättad, att svenska regeringen hyste afsigter på Norge, och, för att lugna kejsaren i ett så vigtigt ämne, föreslog Romanzoff, att man i en särskild artikel af fördraget borde försäkra Danmark om en ostörd besittning af Norge; men Stedingk förklarade denna fråga vara fullkomligt främmande för hans befattning och med mycket mera skäl böra ihågkommas vid de direkta underhandlingar, som snart skulle öppnas med Danmark. Romanzoff afstod då från sitt yrkande, men under förklaring att samma ögonblick ryska regeringen finge veta, att en förening mellan Sverige och Norge sattes allvarsamt i fråga, skulle freden, som nu var så nära att afslutas, blifva bruten.

Emellertid, så snart underrättelse inträffat i Köpenhamn om Blomes misslyckade försök att å sitt hofs vägnar få deltaga i underhandlingarna i Fredrikshamn, visade sig danska regeringen villig att ingå i fredsunderhandlingar, hvilka i medlet af November begynte i Jönköping mellan förre svenske ministern i London *Carl Gustaf Adlerberg* och förre danske ministern i Petersburg *Nils Rosenkrantz*. De mötte inga synnerliga svårigheter å någondera sidan, och den 10 December 1809 undertecknades *fredsfördraget i Jönköping* mellan Sverige och Danmark. Förhållandena mellan båda rikena återstäldes derigenom i allt väsentligt på samma fot som före kriget; men i en hemlig artikel förband sig svenska regeringen att, »så vidt det stod i dess förmåga och sämjan med England medgaf», från svenska kusterna afhålla engelska krigsskepp på ett kanonskotts afstånd, och genom en särskild artikel, såsom tillägg till det ingångna fredsfördraget, bestämdes vissa grunder för ömsesidig utleverering af öfverlöpare och brottslingar. Fördraget ratificerades i Köpenhamn den 15 och i Stockholm den 16 December.

Bland Sveriges fiender återstod härefter endast kejsar Napoleon, till hvilken den nya svenska regeringen likväl genast efter regementsförändringen skyndat att vända sig för att utverka hans bemedling rörande billigare fredsvilkor med Ryssland. Napoleon hade likväl denna tid så mycket annat att tänka på, att han tycktes hafva föga sinne för de svenska förhållandena, så mycket mindre som han under det krig, hvarmed han i April 1809 anfölls af Österrike, medan franska härar voro upptagna i Spanien, Portugal och Italien, behöfde Rysslands biträde och således ej för Sveriges skull ville stöta sig med denna makt. Redan i medlet af Mars 1809 hade, såsom förut är nämndt, hertigen-riksföreståndaren afsändt sin adjutant, öfverste Suremain, för att söka stämma kejsaren så fördelaktigt som möjligt för den nya svenska regeringen. Sändebudet var dock ej rätt väl valdt, ty Suremain var en

f. d. fransk emigrant, hvilken i denna egenskap var Napoleon misshaglig. Också fick han, som ankom till Paris den 8 April, icke ens företräde hos kejsaren, utan hans underhandlingar inskränktes till några samtal med franske ministern för utrikesärendena hertigen af Cadore. Genom denne lyckades det emellertid Suremain utverka ett bref från Napoleon till hertigen af den 12 April i ganska vänliga ordalag, men dock gifvande föga förhoppningar, hvilket bref af majoren De la Grange, som af prinsen af Ponte Corvo blifvit skickad från Dresden till Paris, medfördes till Stockholm vid hans återkomst dit den 30 April.

Hertigen hade emellertid icke åtnöjt sig att till Napoleon sända Suremain, utan den 30 Mars hade öfversten grefve Robert Rosen, åtföljd af majoren Magnus Fredrik Björnstjerna, afgått i en ny beskickning till fransmännens mäktige herskare, hvilken de träffade den 16 April i hans högqvarter mellan Stuttgart och Donauwerth, der Rosen likväl då ej fann tillfälle att meddela honom hertigens skrifvelse, hvilket skedde i Dillingen ett par dagar senare. Napoleon yttrade sig vänligt både om hertigen och Sverige samt berättade att han före freden i Tilsit gjort allt för att vinna Gustaf Adolf och då ämnat göra Sverige till en stormakt, för att gemensamt med Frankrike verka för Polens återställande såsom sjelfständigt rike; men Gustaf Adolf hade alltid visat sig såsom Napoleons hätskaste fiende, och nu voro förhållandena så förändrade, att kejsaren för tillfället ingenting kunde uträtta för Sverige. I sitt svar på hertigens bref, hvilket Rosen medförde vid sin återkomst till Stockholm den 6 April, åtnöjde sig ock Napoleom att hänvisa till Alexanders »ädelmod och storhet», såsom en borgen för antagliga fredsvilkor.

Redan hade likväl svenska regeringen affärdat majoren grefve Carl Axel Löwenhielm å en ny beskickning till Napoleons högqvarter, för att meddela kejsaren underrättelse om fortgången af de svenska underhandlingarna med Danmark och Ryssland sedan Rosens afresa, och innan utgången af denna tredje beskickning blef känd, sändes majoren Elias Arfvedson på en fjerde för att å nyo uppmana Napoleon att verksamt lägga sig ut för svenska regeringens framställningar till den ryska om billigare fredsvilkor. Dessa många beskickningar väckte slutligen en viss otålighet hos Napoleon och voro icke egnade att hos honom framkalla någon synnerligt hög tanke om denna så enträgna regering. De uträttade ock ingenting.

Under tiden hade Napoleon slagit österrikarne vid Abensberg den 20 och vid Eckmühl den 22 April. Ryssland hade, såsom Frankrikes bundsförvandt, förklarat Österrike krig den 3 Maj och en rysk här inryckt i det österrikiska Polen. Napoleon hade intagit Wien den 13 Maj och slog den 7 Juli österrikarne vid Wagram, hvarefter ett stillestånd mellan franska och österrikiska härarna ingicks i Znaim den 12 Juli, hvilket ledde till freden i Schönbrunn den 14 Oktober.

Napoleon var nu mäktigare än någonsin, och svenska regeringen trodde sig i följd deraf kunna med mera framgång räkna på hans be-

medling. Kort efter det fredsunderhandlingarna i Fredrikshamn begynt, blefvo derför i medlet af Augusti 1809 statsrådet, förre guvernören i Pomern, generalen grefve *Hans Henrik von Essen* och statsrådet friherre *Gustaf Lagerbielke* afsända till Paris att der börja fredsunderhandlingar mellan Sverige och Frankrike. De anlände till Paris den 26 September och underhandlingarna begynte kort derefter, men *freden i Paris* undertecknades dock först den 6 Januari 1810, emedan de svenska sändebuden gjorde allt för att söka vinna en mildring i Napoleons yrkande på ett oinskränkt antagande af kontinental-systemet, som skulle menligt inverka på Sveriges handel och bringa det i ett fiendtligt förhållande till England. Napoleon var dock obeveklig och de svenska sändebuden måste slutligen medgifva, att uti fredstraktaten Sverige antog kontinental-systemet i hela dess vidd samt förband sig att för engelska handeln stänga sina hamnar och ej i desamma tillåta införsel af någon engelsk vara eller handelsartikel, under hvilken flagg och å hvilket fartyg de än anlände. Deremot återfick Sverige Pomern och Rügen, dock med förbindelse att bibehålla dem, som af fransmännens kejsare der fått donationer, i full besittning häraf. Tillika garanterade kejsaren integriteten af Sveriges besittningar, sådana de voro vid detta fördrags afslutande och genom detsamma blefvo. Fördraget, som å kejsarens vägnar undertecknades af hertigen af *Cadore*, ratificerades i Paris den 21 Januari och i Stockholm den 2 Februari. Sverige hade sålunda ändtligen åter fred med alla främmande makter.

Riksdagen i Örebro, 1810.

Några få månader efter det ständerna åtskilts i början af Maj 1810 måste de åter samlas till ett nytt tronföljareval. Den vigtigaste tilldragelsen under denna mellantid hade varit den året förut valde tronföljarens död, likasom äfven hans personlighet under denna mellantid företrädesvis varit föremål för en allmännare uppmärksamhet.

Christian August, tredje sonen af hertig Fredrik Christian af Sleswig Holstein Sonderburg Augustenburg och dess gemål Charlotta Amalia af Holstein Ploen, var född å slottet Augustenburg den 9 Juli 1768. Sedan han med heder gjort ett par fälttåg i österrikisk tjenst, återvände han till Danmark, med hvars konungs Christian VII:s dotter hans äldste broder, hertig Fredrik Christian, sedan 1786 var förmäld. År 1803 blef han generalmajor i dansk tjenst och förordnades tillika till generalbefälhafvare öfver trupperna sunnanfjells i Norge. Befordrad till generallöjtnant 1808, blef han följande året, när trupperna sammandrogos till ett krig mot Sverige, fältmarskalk och dansk ståthållare i Norge. Genom sitt enkla, redbara, flärdfria väsen vann han norrmännens tillgifvenhet i högre grad än någon dansk ståthållare före honom. Han införde ock flera nyttiga förbättringar så väl i fångvården, medelst beredande af nyttig sysselsättning åt fångarne, som i synnerhet i

det norska krigsväsendet genom truppernas ändamålsenligare öfningar, bättre undervisning åt underbefälet, samt beredande af tillfälle åt officerarne till vinnande af ökade kunskaper i krigareyrket. Äfven sjukhusen blefvo genom hans försorg förbättrade. Redan 1805 hade han för militärers och civiles barn af båda könen inrättat ett uppfostringsinstitut, hvartill han af egna medel köpte en egendom, hvilken han 1810 skänkte denna inrättning. Hans gifmildhet var så utsträckt, att han ofta nog nödgades, då den anlitades, hänvisa sökanden till nästa månad, då prinsens aflöning utföll och då han aldrig underlät att infria denna hänvisning.

Den allmänna tillgifvenhet, prinsen genom allt detta vunnit i Norge, hade ock, såsom i det föregående är visadt, hos de norske patrioterne, med grefve Wedel-Jarlsberg i spetsen, väckt tanken på önskvärdheten att i honom finna ett sjelfständigt och med fri statsförfattning styrdt Norges konung, hvilket åter gifvit Adlersparre anledning att arbeta för hans val till svensk tronföljare, för att på detta sätt tillvägabringa båda ländernes förening och bereda Sverige en ersättning för Finlands förlust. Huru dessa förhoppningar bestämde tronföljarevalet och huru prinsen först efter lång tvekan antog detsamma samt först efter det freden mellan Sverige och Danmark var afslutad begaf sig till sitt nya fädernesland, är förut berättadt.

Det intryck, hans personlighet här väckte, har af en samtida blifvit på följande sätt skildradt: »Liten till växten, fetlagd, något koppärrig, med ovanligt kort hals, blossande kinder och blodsprängda ögon, saknade han helt och hållet kunglig hållning. Hans medfödda blygsamhet, jemte hans främmande brytning, gjorde honom dessutom illa till mods i större samqväm, och hans danska artigheter, med sina ödmjuka ordvändningar, föreföllo oss svenskar besynnerliga. Med ett ord, det första intrycket var mindre förmånligt. Lärde man närmare känna honom, så glömde man likväl snart dessa yttre brister. Lysande egenskaper saknade Carl August visserligen; men han var gudfruktig, arbetsam, ordhållig och välvillig, god hushållare för egen person, gifmild mot andra, tålte ej sqvaller, hade ett redigt omdöme, med ett ord, var en klok och älskvärd furste. Oaktadt alla dessa egenskaper måste man dock i svenskens smak för allt nytt söka grunden till den hängifvenhet, nationen visade en personlighet, som här ej efterlemnat något enda minne af sin verksamhet. Väl bevistade han flitigt statsrådsberedningarna och kollegiernas sammanträden, men yttrade sig aldrig der, tog ej heller någon del i styrelsen. Han hade nemligen fattat det kloka beslutet att under första halfåret endast vara öra, för att sedan kunna handla med sakkännedom» [1]).

Med ett stort jubel hade emellertid »den lille prinsen» blifvit här mottagen. Äfven Carl XIII var synnerligen belåten. Prinsen bemötte honom med största uppmärksamhet, var ifrig frimurare och ännu ifrigare tobaksrökare samt var således helt och hållet i den gamle konungens

[1]) Björnstjerna, Anteckningar, II, 173.

smak. Drottningen åter, som aldrig kunde förlåta Carl August, att han utträngt prins Gustaf, i hennes ögon den ende värdige och rättmätige arftagaren till Carl XIII:s krona, visade honom en afgjord ovänlighet och tillät sig icke sällan att med sina hofdamer förlöjliga honom för hans oansenliga figur, hans föga aristokratiska sätt och vanor, o. s. v., ehuru prinsen sökte på bästa sätt göra henne fördelaktigare stämd emot honom. Äfven grefvinnan Piper och hennes båda bröder, grefvarne Axel och Fabian Fersen, alla tre ifriga gustavianer och ännu ifrigare aristokrater, visade prinsen under hela hans härvaro en afgjord köld samt kunde på intet sätt förlika sig med hans enkla, folkliga väsende och hans frisinnade åsigter. Likaså voro grefve Jakob De la Gardie och de öfrige gustavianerne fortfarande föga vänligt sinnade emot honom samt tillskrefvo honom en hemlig plan att efter Carl XIII:s död erbjuda konungen af Danmark Sveriges krona, för att förena den med Danmarks och Norges, hvarefter prinsen skulle styra Sverige endast såsom riksföreståndare. Deremot hade Armfelt i hemlighet gifvit enkedrottningen Sofia Magdalena ett slags förhoppning, att Carl August skulle efter Carl XIIIs död adoptera hennes sonson, prins Gustaf, hvilken på detta sätt skulle komma att intaga Sveriges tron, hvarföre ock enkedrottningen visade sig långt vänligare mot Carl August än drottningen.

Af den större allmänheten var han här, likasom han var i Norge, mycket omtyckt, och man lofvade sig mycket godt af hans inverkan på riksstyrelsen, hvilken han emellertid aldrig kom att utöfva. Sjelf afhöll han sig derifrån, såsom nyss nämndes, af en lätt förklarlig försynthet, till dess han hunne sätta sig närmare in i regeringsärendena, och dertill fick han aldrig tillfälle. Hans helsa hade sedan längre tid tillbaka ej varit synnerligen god, och den försämrades år ifrån år genom ett i flera hänseenden otjenligt lefnadssätt samt genom hans ofta yttrade misstroende till läkarekonsten. Redan under det han ännu var qvar i Tyskland skall han haft ett slaganfall, och under sommaren och hösten 1809 besvärades han i Norge af samma slags sjukdoms-symptom, blodkongestioner uppåt hufvudet, våldsamma kräkningar m. m., som sedermera i märklig grad tilltogo efter hans ankomst till Sverige. Sjelf yttrade han ock flera gånger till Adlersparre och andre förtrogne sin öfvertygelse, att hans lifstid ej skulle blifva lång. Det dröjde icke heller särdeles länge, innan äfven allmänheten fick kännedom om hans rubbade helsotillstånd, och tillika uppstodo vissa kringsmygande rykten om förgiftning eller försök dertill af de mot prinsen fiendtliga gustavianerne, hvilka rykten icke blefvo prinsen obekanta; men han ansåg dem ej förtjenta af någon uppmärksamhet. De fingo dock alltmera fart hos den större allmänheten, som äfven anmärkte, att man till prinsens lifmedicus förordnat en föga ansedd italiensk f. d. tandläkare, Frans Josef Anton Rossi, dertill rekommenderad af grefve Fabian Fersen.

Sedan riksdagen blifvit afslutad den 2 Maj, lemnade kronprinsen Stockholm den 9, för att, åtföljd af kabinettskammarherrn grefve Erik

Sparre, öfverstelöjtnanten Johan Hübner von Holst, som varit prinsens adjutant redan i Norge och derifrån följt honom till Sverige, samt majoren Carl Forsell, som på Adlersparres förord blifvit adjutant hos kronprinsen, företaga en resa till Sveriges södra orter, att närmare lära känna landet och folkets tillstånd, samt tillika att i Helsingborg möta sin äldste broder, hertig Fredrik Christian af Augustenburg.

Redan under resan i Östergötland började emellertid kronprinsen besväras af kräkningar, frossbrytningar och tidtals äfven af svindel, hvilket föranlät honom att i Linköping rådfråga ortens förnämste läkare professor Lodin, till hvilken de smygande ryktena om förgiftning redan hunnit och som också snart visade sig böjd att tro på en sådan, hvilken han ansåg hafva egt rum för längre tid tillbaka, antingen på en gång eller snarare i små doser, tid efter annan ingifna. Han tvekade ej att för Forsell uttala denna öfvertygelse, hvarom Forsell skyndade att underrätta Adlersparre, och sjelf tycktes prinsen ej vara fri från misstankar i samma riktning.

Från Eksjö tillskref Holst prinsens i Stockholm qvarlemnade handsekreterare, expeditionssekreterarn Anders Carlsson Kullberg, med anmodan att genast till prinsen affärda en läkare. Kullberg vände sig till grefve Fabian Fersen, som nu var t. f. riksmarskalk, och han sade sig vilja sända Rossi, hvilken redan var förordnad till prinsens lifmedicus. Kullbergs invändning, att Rossi var en person, för hvilken prinsen hyste föga förtroende, stötte Fersen, som hos konungen genomdref Rossis afsändande, ehuru Adlersparre nyss förut fått konungens löfte, att hans egen förste lifmedicus, den allmänt aktade Weigel, skulle sändas till prinsen. Rossi afreste således och råkade prinsen i Carlskrona, der han, efter några dagars hvila i Eksjö, inträffat på aftonen den 16 Maj. Sedan han der dröjt till den 20, fortsatte han resan öfver Christianstad, Lund och Landskrona till Ramlösa, der han den 23 träffade sin broder, hertigen af Augustenburg, i hvars sällskap han den 28 inträffade i Helsingborg, hvarest han från honom tog afsked, för att ännu samma dag begifva sig till Qvidinge hed, ett par mil från Helsingborg, att taga i ögonsigte der till öfning samlade trupper.

Strax efter ankomsten till Qvidinge steg prinsen omkring kl. 2 e. m. till häst, åtföljd af Sparre, Holst och Forsell; men, sedan han under ungefär tjugu minuter åsett truppernas rörelser, kunde han, i följd af en åkommen svindel, ej längre styra hästen, som sträckte af i fullt galopp,, medan ryttaren vacklade i sadeln, förlorade stigbyglarne, släppte tyglarne och slutligen föll af. De hastigt tillskyndande funno honom liggande på marken, afsvimmad, mållös, med rosslande andedrägt. Kort efteråt infann sig Rossi, men kunde ej qvarhålla det flyende lifvet, och kl. $^1/_2$ 3 e. m. den 28 Maj 1810 hade Carl August upphört att lefva. Det furstliga liket inbars i Qvidinge prestgård, och på aftonen samma dag reste Forsell till Stockholm att till regeringen framföra det sorgliga budskapet.

Det väckte öfver allt den största bestörtning. Ryktena om förgift-

ning fingo nu ökad fart, och misstankarne började mer och mer riktas mot Fersiska familjen, hvilken man visste hafva mest ovänligt uppträdt mot den nye tronföljaren. Att denna familjs husläkare Rossi blifvit utsedd till prinsens lifmedicus på Fabian Fersens förord och äfven under prinsens sista resa blifvit honom påtrugad, oaktadt man erfarit, att prinsen ej för honom hyste förtroende, gaf ett slags stöd åt dessa misstankar. En stark jäsning började efter hand röja sig i hufvudstaden. Den 8 Juni funnos flerstädes der anslagna uppmaningar att hämnas Carl Augusts död. Söndagen den 10, då aftonsångsklockan hördes, skulle folket samlas på Blasieholmen och Stortorget samt der finna anförare. Den utsatta dagen gick emellertid förbi utan några oroligheter, men jäsningen och misstankarne fortforo, och en i tidningen Nya Posten den 14 Juni införd rimmad fabel, »Räfvarne», gaf en ganska tydlig anspelning att rikta dessa mot grefvarne Fersen och deras syster grefvinnan Piper. Den lästes ock öfver allt med yttersta begärlighet och upphetsningen mot denna familj blef allt starkare.

Under tiden hade äfven regeringen insett nödvändigheten af en närmare undersökning i hvad mån de kringlöpande ryktena om en förgiftning kunde anses tillförlitliga. När den gamle, bräcklige konungen erfor dödsposten, blef han så gripen deraf, att han förlorade sansningen och man fruktade för hans lif. Han uppdrog åt statsrådet att vidtaga de åtgärder, som till en början kunde blifva nödvändiga, i följd hvaraf statsråden den 31 Maj på f. m. samlades hos Engeström, och då beslöt man att till Skåne afsända Sveriges mest berömde kemist, professoren Jakob Berzelius, samt lifmedicus Magnus Pontin för att besörja obduktion af kronprinsens lik. De lemnade Stockholm den 1 Juni och kommo till Qvidinge den 5, efter att i Linköping hafva besökt Lodin, som ej underlåtit att meddela sin öfvertygelse, att prinsen blifvit förgiftad genom små doser af det mycket omtalta, ehuru aldrig till sin beskaffenhet fullt kända italienska giftet aqua tophana. Vid ankomsten till Qvidinge funno de båda vetenskapsmännen emellertid liköppningen redan hafva blifvit verkstäld af Rossi, i närvaro af professorerna Engelhart, Liljewalch och Florman från Lund. Detta hade likväl skett så vårdslöst, att Berzelius fann sig föranlåten i en enskild skrifvelse till ordföranden i collegium medicum, arkiatern David von Schulzenheim, framställa ganska allvarsamma anmärkningar mot förfarandet vid denna obduktion samt förklarade tillika, att »det tillstånd, hvari det furstliga likets hjerna efter dissektionen befans, var fullkomligt detsamma som efter förgiftning med de flesta mineraliska eller vegetabiliska gifter».

Så snart Schulzenheim den 15 Juni erhöll denna skrifvelse, skyndade han med densamma till konungen, som blef mycket bekymrad öfver den bekräftelse densamma tycktes gifva de kringlöpande ryktena, och sände Schulzenheim till Engeström med Berzelii skrifvelse jemte en särskild från konungen, i hvilken denne bad Engeström meddela sina råd, antingen man borde beifra saken eller begrafva den i glömska.

Engeström skyndade att ålägga Schulzenheim icka gifva någon menniska del af hvad Berzelius yttrat och sökte öfvertyga honom om faran att låta ett sådant meddelande komma till allmänhetens kunskap; men det blef icke desto mindre bekantgjordt och talrika mer eller mindre felaktiga afskrifter af denna Berzelii skrifvelse spriddes kring hela landet.

Jäsningen bland hufvudstadens befolkning blef emellertid allt starkare, och då kronprinsens lik ditväntades den 20 Juni, spriddes en mängd skriftliga uppmaningar till folket att den dagen kräfva hämnd på prinsens mördare, emedan nationaläran skulle blifva kränkt, om de brottslige lemnades ostraffade, o. s. v. Särskildt utpekades båda grefvarne Fersen, grefvinnan Piper och doktor Rossi, men äfven grefve Ugglas och drottningen angåfvos såsom personer, hvilka borde ihågkommas. På aftonen den 19 Juni bestods fri förtäring af mat och bränvin på en mängd krogar, äfven penningar utdelades, och allt bådade, att allvarsamma oroligheter kunde följande dagen vara att förvänta, utan att dock å polisens eller myndigheternas sida några försigtighetsmått synas blifvit vidtagna. Tvärtom innehöllo de skriftliga order, som den 18 Juni utfärdades för befälhafvande generaladjutanten i Stockholm Isak Silfversparre, den anmärkningsvärda föreskrift, att han ej egde rätt befalla trupperna möta våld med våld, utan skulle han, i händelse sådant mot förmodan kunde synas blifva nödvändigt, öfverlemna generaladjutants-käppen åt general Adlercreutz». Ännu mera anmärkningsvärdt är, att konungen, af hvilken Adlercreutz i sin ordning egde taga befallningar, icke för tillfället befann sig i Stockholm, utan höll konselj på Haga, just då kronprinsens lik i högtidligt liktåg fördes till hufvudstaden; att man ansett onödigt utdela någon ammunition åt de vakthafvande trupperna; att Adlercreutz afslog Silfversparres framställning om utdelandet deraf, och att, då Silfversparre vände sig till konungen och sade sig med full visshet kunna bereda honom på, att riksmarskalken skulle blifva skymfad af folket, fick han till svar: »Det skulle ej skada, om den högdragne herrn fick en lexa». Man bör dock förmoda, att Carl XIII ej kunde ana »lexan» blifva sådan den blef. Alla anordningar visa emellertid å de maktegandes sida antingen en oförsvarlig sorglöshet eller en ännu oförsvarligare hätskhet mot den man, som vid detta tillfälle var i synnerhet hotad och mest utsatt för den upphetsade befolkningens hat, ehuru han gifvit minsta anledning dertill.

Före Carl Augusts död hade dock ingen misstanke blifvit framkastad mot grefve Axel Fersen, men väl mot hans syster grefvinnan Piper, mot drottningen, som styrdes helt och hållet af henne, mot grefve Fabian Fersen, som äfven ansågs stå särdeles väl hos drottningen mot grefvarne De la Gardie och Ruuth, mot Armfelt och några andra kända gustavianer. Grefve Axel Fersen hade för öfrigt ett godt rykte inom de lägre folkklasserna, mot hvilka han var lika vänlig och nedlåtande som han visade sig högdragen mot sina likar. Han hade

äfven gjort sig känd såsom en öm och god husbonde mot sitt tjenstefolk och sina talrika underhafvande. Dessutom kunde ingen beskylla honom att hafva befattat sig med några politiska ränker; men han var bittert hatad af dem, som genom 1809 års statshvälfning kommit till styret, mot hvilka han alltid visat en högdragen köld och för hvilka han ej gjort någon hemlighet af sina sympatier för Gustaf Adolfs son. Genast efter det kronprinsens död blifvit bekant i hufvudstaden, började ock riksmarskalken utpekas såsom, jemte sin syster, den egentlige tillställaren af förgiftningsdådet, så orimlig en sådan beskyllning än måste förefalla en och hvar, som hade ringaste kännedom om grefve Axel Fersens upphöjda och ridderliga karakter. Beskyllningen spriddes emellertid med sådan fart, att den hemliga polisen så väl som den s. k. »opinionsklubben», bestående af en mängd det nya systemets ifrige anhängare, väl kunde misstänkas hafva verksamt dertill bidragit. Tillika försummade man icke att framställa grefve Axel Fersen såsom chef för det aristokratiska, mot folket och dess frihet fiendtliga partiet inom Sverige, att framhålla hans högdragenhet, den furstliga ståt, hvarmed han omgaf sig, o. s. v., genom hvilket allt man efter hand lyckades göra honom till hufvudföremålet för hatet mot dem, hvilka betraktades såsom den aflidne kronprinsens fiender och beskyldes att vara hans banemän.

Fersen sjelf var ej okunnig om de kringflygande ryktena, men måste mer än någon annan finna dem så orimliga, att han endast föraktade dem och ville ej gifva dem ens något sken af trovärdighet genom att röja någon fruktan derför. Han vistades vid kronprinsens död å en af sina egendomar i Östergötland, der han i namnlösa bref varnades från att begifva sig till hufvudstaden; men han ansåg sin embetspligt såsom riksmarskalk fordra att närvara vid det furstliga likets intåg och bisättning samt ville icke genom sitt uteblifvande gifva något slags stöd åt de nedriga beskyllningar, hvarför han blifvit utsatt. Han återkom derföre till Stockholm redan den 5 Juni. Här infann sig hos honom hans företrädare i riksmarskalks-embetet, skalden Oxenstierna, och erbjöd sig att förrätta detta embete den hotande dagen, på det ej Fersen måtte uttsätta sig för folkmassans förbittring; men Fersen afböjde det af samma skäl, som förmått honom att resa till hufvudstaden, och kunde ej af Oxenstiernas enträgna böner bevekas att ändra sitt beslut.

Ännu den 20 Juni, just som han skulle uppstiga i vagnen för att deltaga i liktåget, erhöll han en anonym biljett, i hvilken man besvor honom ej bevista den förestående högtidligheten, emedan det gälde hans lif; men denna varning tycktes ej på honom göra något intryck.

På utsatt timme, kl. 12 middagstiden, började sorgetåget sätta sig i gång från Liljeholmen, Hornsgatan utföre samt vidare öfver Södermalmstorg, Kornhamn och Stora Nygatan. I spetsen red en sqvadron af lifgardet till häst, hvarefter följde åtskilliga af hofstaten i paradvagnar samt närmast före det furstliga liket riksmarskalken i gammal-

dags lysande täckvagn, med en förgyld greflig krona på taket och dragen af sex hvita hästar, med purpurröda, bronsbeslagna marokinselar. Ingenting i denna prunkande utstyrsel antydde det sorgliga tillfället för dagen, hvilken genast föll i ögonen och antyddes som en skymf mot den aflidne, hvars lik å vagnen näst efter riksmarskalkens prunkande åkdon var höljdt med ett enkelt oprydt bårtäcke, ännu betäckt af dam efter den långa färden från Skåne.

Redan på Hornsgatan började folkmassan yttra sin förbittring mot riksmarskalken, och när liktåget hunnit Kornhamnstorg, kastades, under högljudda rop af »mördare!», en mängd stenar mot vagnens fönster, hvilka krossades, och riksmarskalken sårades i ansigtet. Då dessa våldsamheter fingo begås ostraffadt, fortsattas de, till dess Fersen, sårad, måste lemna vagnen och taga sin tillflykt i ett enskildt hus vid Stora Nygatan; men äfven här förföljdes han, och man ryckte af honom hans värja, ordensband och mantel, som kastades ut genom fönstren. Generaladjutanten Silfversparre kom visserligen tillstädes, men i stället att använda ett tillräckligt antal trupper för att skingra den upphetsade folkmassan, höll han sig strängt till sina order och började underhandla med Fersens förföljare samt åtog sig att föra honom såsom fånge till rådhushäktet, med vilkor att han ej skulle utsättas för vidare våldsamheter. Detta bifölls, men knappt hade de lemnat rummet, innan Fersen öfverfölls med oupphörliga slag af käppar och paraplyer, hvilket sistnämnda vapen visar, att det ej var den egentliga pöbeln, som här anföll honom, utan att hans förföljare tillhörde de s. k. »bättre» samhällsklasserna. Nedkommen på gatan, blef den olycklige snart ryckt från sin ledsagare, kullkastad och på det ovärdigaste misshandlad.

Nu infann sig äfven Adlercreutz; men i stället att befalla den bataljon af Svea lifgarde, som stod uppstäld på Riddarhustorget, rycka fram och rädda riksmarskalkens lif, inskränkte sig äfven han till »bevekliga föreställningar» och lät narra sig att rida bort med en del af orostiftarne, som lofvat följa honom, under det de vildaste stannade qvar. Några behjertade unge män vågade emellertid att, med fara för eget lif, söka rädda Fersen och förde honom mellan sig från Bergstralska huset vid Stora Nygatan fram emot gardes-bataljonen, inom hvars främsta led han ock fördes, och några bajonetter fäldes att skydda honom; men strax infann sig bataljonschefen friherre Djurklou och befalte de fälda bajonetterna åter lyftas, hvarefter folkhopen ånyo rusade fram, ryckte Fersen ur statsvaktens vaktrum i rådhuset, der man lyckats gifva honom en tillflykt, släpade honom ut på rådhusgården och gjorde der slut på hans lif.

Det blodiga dådet var sålunda fullbordadt i den omedelbara närheten af en truppstyrka, fullt tillräcklig att förhindra detsamma, och att så ej skedde, blifver en outplånlig skamfläck på dem, som vid detta tillfälle hade att upprätthålla ordningen i Sveriges hufvudstad. Såsom ett slags försvar för dessas oförsvarliga beteende har visserligen blifvit anfördt, att man befarade sig ej kunna lita på trupperna i händelse af

en sammanstötning mellan dessa och folkmassan, och fruktade långt vådligare oordningar i sådant fall; men detta hvilar dock blott på en förmodan, och hela förloppet af det sorgliga uppträdet, lika skamligt för deltagarne deri som för dem, hvilka läto det verkställas, visar tillräckligt att med någon beslutsamhet och god vilja å de befälhafvandes sida hade åtminstone det blodiga slutet kunnat förekommas.

Onekligt är för öfrigt, att dessa dagar flera försök gjordes att uppvigla soldaterne vid de i hufvudstaden förlagda regementen till att undanrödja sina officerare, välja desses efterträdare bland sina egna led och så plundra staden. Manskapet vid dessa värfvade regementen utgjordes denna tid till en stor del af föga pålitligt folk, under och efter kriget sammanrafsadt utan urval och med hufvudsakligt afseende att kunna erhållas på någorlunda billiga vilkor, hvarföre det ock ej var svårt att deribland finna dem, som villigt lyssnade till dylika uppviglingar. Man lyckades ock slutligen upptäcka, att vid Svea lifgarde anläggningen redan var färdig att utbryta samt sex till åtta de kunnigaste och beslutsammaste utsedde till anförare, så snart man hunnit döda eller instänga befälet. Truppen skulle derefter samlas på Ladugårdslandstorg och der medelst hurrarop gifva tecken åt artilleristerne, som skulle förena sig med de förre efter att äfven hafva gjort sig af med sina officerare. Sedan anläggningen genom någon deltagares angifvelse blifvit upptäckt, skildes de utsedde anförarne från sina kamrater, grepos och skickades på fästning, hvarefter hela anläggningen blef om intet. Dylika uppviglingsförsök upptäcktes äfven bland gemenskapen vid andra gardet och vid lifgardet till häst. Penningar och upproriska skrifter utdelades, och man sökte verka för anfall mot slottet, mot de högre embetsmännen och mot förmögnare enskilde, utan att man med visshet vet, hvarifrån dessa försök utgingo. Sannolikt skedde det från olika håll, ty man finner spår af uppviglingar dels för den afsatta konungafamiljens återinsättande, dels för alla myndigheters undanrödjande i hufvudstaden och en allmän plundring derstädes.

Det var emellertid en ganska bekymmersam tid, den som följde närmast på det Fersiska mordet. Deltagarne i detta hade, såsom redan är anmärkt, icke egentligen tillhört de lägsta samhällsklasserna; men på e. m. samma dag voro dessa i den lifligaste rörelse, och nu ändtligen insåg man inom regeringen nödvändigheten att vidtaga kraftiga åtgärder för lugnets återställande. I en konselj, som hölls den 20 Juni, så snart konungen infunnit sig från Haga, blef generaladjutanten *Anders Fredrik Skjöldebrand* utnämnd till öfverståthållare i stället för Klingspor, som ej förmådde ingifva någon aktning hos hufvudstadens befolkning, och Adlercreutz, som från Silfversparre återtagit generaladjutanskäppen, blef nu af konungen bemyndigad att med våld dämpa upproret, derest andra medel visade sig otillräckliga. Skarorna blefvo ock efter hand skingrade, och den kraft och vaksamhet, den nye öfverståthållaren utvecklade, bidrog väsentligt att återställa ordningen.

Under tiden hade, så snart Carl Augusts död blifvit för regeringen

bekant, vigtiga öfverläggningar egt rum rörande det nya tronföljareval, som nu måste blifva nödvändigt. Adlersparre, som verksammast befordrat Carl Augusts val och hade mesta intresse i att den förra kungliga familjen ej blefve återkallad, skyndade att förklara sig för den aflidne kronprinsens äldste broder, hertig Fredrik Christian af Augustenburg, som redan hade två söner, hvarföre någon ny tronledighet icke så snart syntes böra befaras och som för sin broders skull äfven var så afhållen i Norge, att man fortfarande kunde hoppas på dess förening med Sverige.

Detta förslag skyndade Adlersparre att redan samma dag den 31 Maj, då underrättelsen om dödsfallet kommit till Stockholm, meddela Carl XIII, som utan svårighet lofvade att i följande dagens konselj föreslå hertigen af Augustenburg till tronföljare. Adlersparre hade redan den 14 Maj lemnat sin plats i statsrådet och i stället blifvit landshöfding i Skaraborgs län, hvaremot *Adlercreutz* blifvit statsråd efter honom, och, när frågan den 1 Juni förekom i konseljen, förklarade han sig för hertigen af Oldenburg, kejsar Alexanders svåger, under förhoppning att genom detta val bereda Finlands återförening med Sverige eller någon deremot svarande ersättning. De öfriga statsråden åter biföllo konungens förslag, och tillika beslöts, att ständerna skulle kallas att till urtima riksdag sammanträda i Stockholm den 23 Juli.

Den 2 Juni skref konungen till hertigen af Augustenburg och anmodade honom infinna sig i Stockholm, under förevändning att der mottaga sin aflidne broders efterlemnade papper. Tillika afläts till Napoleon en skrifvelse, i hvilken konungen besvor kejsaren att ej öfvergifva Sverige i ett så afgörande ögonblick som det närvarande, och i hvilken, på statsrådet Platens förslag, som befarade, att Napoleon skulle förklara sig för någon af sina marskalkar, hertigen af Augustenburg särskildt omnämndes såsom af konungen önskad till tronföljare. På statsrådet Adlerbeths tillstyrkan beslöts äfven, att denna skrifvelse skulle sändas till Napoleon med två kurirer, af hvilka den ene skulle taga vägen genom Pomern, för att ej äfventyra att af danska uteliggare uppsnappas — ett försigtighetsmått, hvilket hade ganska vigtiga följder, dem ingen kunde ana vid detta besluts fattande. Den ene af dessa kurirer var nemligen hofkanslern Wetterstedts svåger, löjtnanten vid Uplands regemente friherre Otto Mörner, som genom denna sändning kom i tillfälle att utöfva en långt vigtigare inverkan å Sveriges öden, än hvartill hans samhällsställning eller personlighet tycktes gifva någon anledning. Han hade fått i sitt hufvud, att någon af Napoleons marskalkar vore den ende lämplige tronföljaren för Sverige, emedan hvilken annan, som valdes, skulle bringa oss antingen under Rysslands eller Danmarks förmynderskap. Dessa åsigter skyndade han att genast vid ankomsten till Paris den 20 Juni meddela en vid kejsarens topografiska byrå anstäld ung officer La Pie, hvars bekantskap Mörner gjort under ett föregående besök i Paris. Båda fäste sig med för-

kärlek vid marskalk *Bernadotte*, furste af Ponte Corvo, hvilken gjort sig känd både såsom härförare och statsman, var omtyckt för sitt humana, förbindliga väsende, hade särskildt visat mycken godhet mot svenskar, som blifvit hans fångar vid Lübecks intagande 1806, samt var beslägtad med den kejserliga familjen genom sitt giftermål med en syster till Napoleons äldste broders, Josef Bonapartes, Spaniens konungs gemål. Oaktadt denna slägtskap och de utmärkelser, som blifvit fursten tilldelade, stod han dock i sjelfva verket icke rätt väl hos Napoleon, mot hvilken han iakttog långt mera sjelfständighet, än denne var van att finna hos sina marskalkar, och ett rykte härom hade äfven kommit till Mörner, men hvarken han eller La Pie trodde synnerligt derpå.

Mörner insåg emellertid nödvändigheten att äfven skaffa sig en svensk medarbetare i Paris och vände sig i sådant hänseende till svenske generalkonsuln derstädes Signeul, med hvilken han likaledes sedan sitt förra besök var bekant och som nu gillade hans plan samt åtog sig att söka bereda honom ett möte med fursten af Ponte Corvo. Detta bereddes ock genom generalen grefve Grimoard, som tillhörde furstens enskilda sällskapskrets, den 25 Juni, då fursten vänligt afhörde hvad Mörner hade att föreslå, men svarade mycket försigtigt och lofvade endast att underrätta kejsaren om Mörners förslag samt begära hans yttrande derom.

Både Mörner och Signeul aktade sig väl att gifva svenske ministern i Paris, friherre Gustaf Lagerbjelke, någon del af dessa tillgöranden. Han hade under tiden meddelat kejsaren Carl XIII:s bref; men hvad deri yttrades om hertigen af Augustenburg tycktes ej rätt behaga Napoleon, som lät förstå, att konungens af Danmark val till svensk tronföljare borde, genom de tre nordiska rikenas förening, bäst betrygga Sveriges sjelfständighet och ingifva Ryssland aktning.

Konung Fredrik VI i Danmark hade ock redan genom sin minister i Paris sökt göra Napoleon böjd för ett sådant förslag, och kejsaren, som önskade i Norden hafva en makt, hvilken någorlunda kunde motväga Ryssland samt, i händelse af en brytning mellan Frankrike och Ryssland, blifva en naturlig bundsförvandt åt det förra, hade villigt lyssnat till framställningen derom, men ansåg sig likväl ej böra öppet uttala sig derför, emedan detta skulle stöta kejsar Alexander, hans nuvarande bundsförvandt.

Utom Lagerbielke fans vid denna tid i Paris ett annat svenskt sändebud, grefve Fabian Wrede, ditsänd i Maj 1810, för att lyckönska Napoleon till hans förmälning med österrikiska erkehertiginnan Marie Louise, och med hemligt uppdrag att söka inleda ett giftermål mellan Carl August och någon medlem af den franska kejserliga familjen i syftning att dymedelst bereda Norges förening med Sverige; men om någon sådan förening ville kejsaren ej höra talas och lät genom sin minister för utrikes ärendena, hertigen af Cadore, förstå, att prinsen

borde vända sin hog till någon dansk prinsessa, då Sverige och Danmark nu hade samma politiska system.

Sedan underrättelsen kommit om Carl Augusts död, gjorde sig Wrede färdig att åter lemna Paris och hade den 25 Juni sin afskedsaudiens hos kejsaren, som upprepade hvad han i fråga om svenska tronföljarevalet yttrat till Lagerbielke, tilläggande, att i alla fall konungen i samråd med statsrådet bäst kunde bedöma hvilken tronföljare vore den lämpligaste, samt att kejsaren skulle erkänna det val, hvarom konungen och ständerna kunde blifva ense.

Samma dag, denna afskeds-audiens egt rum, fick Wrede ett besök af Mörner, som förut tjenat under honom och nu för honom yppade sina meddelanden med fursten af Ponte Corvo, samt gjorde allt för att framställa fördelarna af dennes val till svensk tronföljare. Ytterst bestört öfver det djerfva tilltaget, fann sig likväl Wrede böra med Mörner instämma i afseende å dessa fördelar, så mycket hellre, som han var personligen bekant med fursten och på honom satte högt värde. Något steg till hans förmån fann Wrede sig dock ej kunna göra, så länge han såsom svenskt sändebud vistades i Paris, utan att hafva erhållit något uppdrag i denna riktning, men lofvade för öfrigt göra hvad på honom berodde, för att bereda framgång åt förslaget, samt skyndade att besöka fursten, för att inhemta hans egen tanke om saken. Han fann honom nyss återkommen från en audiens hos kejsaren, som betraktade det gjorda erbjudandet såsom ett tilltag af en förslagsmakare utan någon betydenhet, helst hvarken Lagerbielke eller Wrede yttrat ett ord derom. Wrede framstälde nu för fursten sin förhoppning, att han ej måtte vägra bidraga till Sveriges lycka, i fall han blefve kallad intaga dess tron, och fursten svarade, att han alltid högt aktat svenska folket, tilläggande, att han väl föresatt sig att göra ingenting för att erhålla en krona, men också ej fruktade att bära en sådan, om ödet så ville.

Nu fann sig Wrede böra för Lagerbielke yppa hvad som passerat, och när denne fick höra, huru en löjtnant erbjudit fursten af Ponte Corvo Sveriges krona och detta förslag redan kommit till kejsarens kunskap, utan att svenske ministern derom haft ringaste aning, blef han utom sig både af bestörtning och förtrytelse. Hans första åtgärd blef emellertid att söka genom hertigen af Cadore utforska Napoleons verkliga mening om det oväntade förslaget; men hertigen förklarade sig derom vara i okunnighet.

Hufvudsakliga innehållet af det svar, Carl XIII den 10 Juli erhöll från Napoleon, var ock, att kejsaren skulle erkänna hvilken tronföljare, hvarom Sveriges konung och ständer förenade sig, hvarföre konungen, som ännu icke hade någon kunskap om Mörners tilltag, beslöt till hertigen af Augustenburg afsända öfverstelöjtnant Holst, som varit hans broders förtrogne och som nu skulle erbjuda honom tronföljden i Sverige samt söka öfvertala honom att antaga detta anbud, derest ständernas val fölle på honom. Den 16 Juli infann sig Holst hos

hertigen å hans slott Gravenstein på ön Alsen och fann honom mycket villrådig efter afhörandet af det budskap Holst hade att framföra. Hertigen, en god, allvarlig och bildad, men föga praktisk man, som uteslutande lefde för sin familj och sina böcker, fann sig visserligen smickrad af det erhållna anbudet, men ansåg det ock innebära en börda öfver hans krafter, samt befarade att blifva ett offer för de inom Sverige stridande partierna, såsom han antog sin broder hafva blifvit. Hertigens gemål, konung Fredrik VI:s syster, afrådde honom äfven att antaga anbudet, emedan hon önskade Nordens tre kronor förenade å sin broders hufvud. Denne skyndade ock att i bref till både systern och svågern framhålla fördelarne af de tre nordiska rikenas förening, hvartill Napoleon redan lemnat sitt bifall, och förklarade för öfrigt att utan hans, konungens, samtycke kunde hertigen ej mottaga tronföljden i Sverige.

För kammarherrn Fredrik Samuel Silfverstolpe, som kort efter Holsts afresa från Stockholm blifvit sänd till Gavenstein, under förevändning att till hertigen öfverlemna hans broders danska ordnar, men i sjelfva verket för att närmare lära känna honom och kunna lemna de maktegande i Sverige noggrannare underrättelser om hans personlighet, visade sig hertigen emellertid hågad för anbudets antagande; men efter en ytterligare skrifvelse från Fredrik VI uppsatte han ett bref till Carl XIII, i hvilket han förklarade, att han, till följd af danske konungens förhoppningar och planer, ej kunde komma i fråga vid det blifvande valet, och med denna skrifvelse afreste Holst och Silfverstolpe den 23 Juli från Gravenstein öfver Köpenhamn till Örebro, dit ständerna blifvit kallade, i stället för till Stockholm, i följd af den inom hufvudstaden allt sedan Fersiska mordet rådande jäsning.

Under tiden hade Fredrik VI äfven på annat sätt arbetat för sitt val till svensk tronföljare. Han hade vändt sig till den bekante läkaren professor Eberhard Zacharias Munck af Rosenschöld, hvilken med mycken utmärkelse mottogs i Köpenhamn, der han med ett konungens ombud blef ense om de vilkor, under hvilka han å riksdagen i Örebro ville söka befordra Fredrik VI:s val. Dessa vilkor voro, att svenska grundlagen skulle icke allenast bibehållas, utan äfven införas i Danmark; att konungen skulle vistas åtminstone halfva året i Stockholm; att alla civila embeten i Sverige skulle besättas med svenskar, alla i Sverige varande fästningar erhålla svenska kommendanter och svenska befälhafvare förordnas öfver alla armékårer, som till största antalet utgjordes af svenska soldater; att svenska trupper ej skulle få öfverföras till Danmark eller danska till Sverige, utom till försvar mot en gemensam fiendes anfall; att dåvarande högre embetsmännen i Sverige skulle bibehållas, samt att, om sinnena vore obenägna för konungen af Danmark, men deremot mera böjda för danske tronföljaren prins Christian, skulle samma vilkor gälla i afseende å denne. Sedan desse vilkor blifvit af Fredrik VI bifallna, afreste Rosenschöld till Örebro,

och danske ministern i Stockholm grefve Dernath fick befallning att med honom rådgöra i egenskap af Fredrik VI:s förtrogna ombud.

Under tiden hade ständerna på utsatt dag, den 23 Juli 1810, samlats i Örebro. Till landtmarskalk utsåg konungen öfverstekammarjunkaren friherre *Clas Fleming*. Erkebiskopen *Jakob Axelson Lindblom* var preseståndets talman; till borgareståndets förordnades kommerserådet *Johan Wegelin*, till bondeståndets *Lars Olsson*, som äfven varit ståndets talman under senaste riksdagen. Den 30 Juli skedde riksdagens högtidliga öppnande, och den 4 Augusti voro valen verkstälda till det hemliga utskott, som skulle förbereda frågan om tronföljden. Till ledamöter i detta utskott utsågos af adeln grefve Magnus Fredrik Brahe, hvilken dock afsade sig detta förtroende, hvarefter generalen grefve *Fabian Wrede* i stället invaldes och blef utskottets ordförande, landshöfdingen, förre statsrådet friherre *Georg Adlersparre* och riddarhussekreteraren *Axel Gabriel Sifverstolpe*; af preseståndet biskoparne *Carl von Rosenstein* och *Carl Gustaf Nordin* samt professorn *Sven Wijkman Caspersson*; af borgareståndet borgmästaren i Stockholm *Per Erik Hallqvist*, bergsrådet *Birger Fredrik Rothoff* och grosshandlaren *Samuel Arfvidsson* från Göteborg, samt af bondeståndet *Anders Bengtsson* från Örebro län, *Jon Göransson* från Öland och *Anders Andersson Åberg* från Vesterbotten.

Den 6 Augusti fick detta utskott sig meddelad den af samteliga statsråden, med undantag af Adlercreutz, som röstat för hertigen af Oldenburg, understödda framställningen om hertigens af Augustenburg utkorande till svensk tronföljare, hvilken framställning utskottet den 10 Augusti förklarade sig gilla, och detta utskottets yttrande föredrogs följande dagen för konungen i statsrådet. Konungen och Engeström voro fortfarande för detta val, som ifrigt förordades af Adlersparre och hans vänner; men för öfrigt började nu flere inflytelserika personer förklara sig för prinsen af Ponte Corvo, sedan man erfarit att han blifvit vidtalad och visat sig villig att mottaga det vigtiga förtroendet, samt att Napoleon var derom underrättad. Mörners tilltag hade visserligen väckt mycken förtrytelse hos regeringen, men sedan detta steg nu var taget, befarade man att stöta fransmännens mäktige kejsare, om det återtoges, och furstens personliga egenskaper voro så fördelaktigt kända, att de hos flere verkade öfvertygelsen om hans företräde framför dem, som i öfrigt kunde vid valet ifrågakomma. Wrede hade, såsom redan är nämndt, varit den förste mera framstående svensk, som förklarat sig för fursten; men han hade måst lofva Carl XIII att icke vid riksdagen rösta på honom. I Wetterstedt, Platen och Skjöldebrand fick han dock andra inflytelserika anhängare, och äfven Lagerbjelke hade i sina skrifvelser från Paris börjat yttra sig för honom, hvilka yttranden så utlades af Wetterstedt, att flere bland statsråden började med honom förena sig.

För konungen af Danmark arbetades äfven vid riksdagen, ehuru med mindre framgång. Hans särskilda ombud, baron Selby, hade den

24 Juli, och hans minister i Stockholm, grefve Dernath, den 25 ankommit till Örebro samt genast fått tillträde hos konungen, till hvilken Selby öfverlemnade Fredrik VI:s skrifvelse, med begäran att ifrågakomma vid tronföljarevalet. De befvo höfligt, men temligen kallt mottagne, och deras verksamhet i Örebro inskränkte sig till några samtal med Engeström, hvarunder de försäkrade Fredrik VI vara sinnad att jemka danska grundlagen till likhet med den svenska. Redan den 26 Juli lemnade dock Dernath åter riksdagsorten, och Selby följande dagen. Kort efter deras afresa spriddes emellertid bland riksdagsmännen, synnerligast inom bondeståndet, en mängd småskrifter i syftning att ådagalägga fördelarna af Skandinaviens förening under Fredrik VI:s spira, och samtidigt blefvo i några bland Stockholms förnämsta tidningar, såsom Stockholms Posten, Journal för litteratur och teater, m. fl., synliga åtskilliga artiklar i samma syftning. Fördomarne mot en dansk konung på Sveriges tron voro likväl denna tid här ännu så djupt inrotade och så allmänna, att dessa bemödanden ingenting uträttade.

De kandidater till svenska tronföljden, mellan hvilka någon täflan kunde ifrågakomma, voro sålunda hertigen af Augustenburg, för hvilken konungen, Engeström och Adlersparres parti fortfarande förklarade sig och som äfven fått för sig hemliga utskottets yttrande, samt fursten af Ponte Corvo, för hvilken, jemte hans personliga egenskaper, föreställningen om, att hans val vore Napoleons önskan, kraftigt verkade. På Signeuls föranstaltande fick också förre franske vice konsuln i Göteborg Fournier å furstens vägnar afresa till Örebro, för att gifva tillkänna furstens beredvillighet att mottaga det ärofulla uppdraget, i fall han dermed hedrades, hvarvid dock fursten tillade, att Fournier borde å hans vägnar förklara, att om än hela Sverige önskade honom, men konungen vore deremot, ville han icke mottaga kronan.

Den 11 Augusti, således samma dag, som hemliga utskottets yttrande till förmån för hertigen af Augustenburg skulle föredragas i konseljen, infann sig Fournier hos Engeström, på hvilken hans meddelanden gjorde sådant intryck, att den statsrådssammankomst, som blifvit till denna dag utsatt, uppsköts tills vidare. Fournier hade nemligen uppgifvit, att fursten förklarat sig kunna, derest han komme i åtanka, genast bereda sitt nya fädernesland åtskilliga förmåner, såsom insättande af 8 millioner francs inom sex månader i svenska riksgäldskontoret, emot 4 procent årlig ränta; liqvidering af alla svenska handlandes fordringar hos franska regeringen, samt utbyte af furstens enskilda fasta egendomar i Frankrike och Hannover emot de domäner, hvilka kejsar Napoleon bortskänkt inom svenska Pomern.

Under tiden begagnade Wrede de underrättelser Fournier medfört och de förespeglingar om hvarjehanda materiela fördelar af furstens val, som dessa underrättelser innefattade, med sådan framgång, att antalet af dennes anhängare inom alla stånden i hast betydligt tillväxte. Konungen blef nu ock af Engeström underrättad om Fourniers meddelanden, och furstens försäkran, att han ej på något vilkor ville mot-

taga tronföljden, om Carl XIII vore deremot, gjorde ett särdeles fördelaktigt intryck på den gamle konungen.

Den 13 Augusti sammankallades statsrådet för att utlåta sig om den embetsberättelse, Engeström uppsatt med anledning af Fourniers uppdrag, och »på statsrådets enhälliga tillstyrkan» befalte konungen, att denna berättelse skulle såsom anledning till ett nytt yttrande meddelas hemliga utskottet, hvilket till följd deraf samlades å nyo den 14 och följande dagen fick del af en nyss förut med posten anländ, till statsministern för utrikesärendena ställd, men icke undertecknad skrifvelse, i hvilken generalkonsuln Signeuls handstil dock igenkändes och hvari denne på sin heder försäkrade, att Napoleon skulle med största nöje se marskalk Bernadotte blifva konung i Sverige samt att han med stort välbehag hört det förslag, som i detta hänseende blifvit gjordt marskalken. Dagen derpå fick utskottet sig meddelad en depesch från Lagerbielke, med underrättelse om kejsarens beslut att återkalla franske härvarande chargé d'affaires Desaugiers, som förordat danske konungens val, men nu förklarades hafva öfverskridit sin instruktion och derför blifvit återkallad, emedan kejsaren beslutat gilla det beslut, hvarom konung och ständer blefve ense, utan all främmande inflytelse — en förklaring, hvari man dock såg ett bevis, att kejsaren i sjelfva verket vore för fursten, sin marskalk och sin slägting.

Denna handling bidrog sålunda att ytterligare stärka utskottets öfvertygelse rörande kejsar Napoleons verkliga afsigter, hvarför utskottet den 16 Augusti beslöt, med särskildt fästadt afseende på furstens »stora och lysande egenskaper», i förening med den omständighet, som numera tycktes göra hertigens af Augustenburg val omöjligt, tillstyrka kongl. maj:t att till Sveriges tronföljare hos ständerna föreslå hans höghet *Johan Baptist Julius Bernadotte*, furste af Ponte Corvo. Beslutet hade fattats enhälligt, på två röster när, nemligen professorn Wijkmans och borgmästaren Hallqvists, hvilka fortfarande afgåfvos för hertigen af Augustenburg.

Den 17 Augusti inlemnades detta utskottets yttrande till regeringen. Statsrådet biträdde *enhälligt* utskottets mening, hvarefter hofkanslern Wetterstedt uppsatte konungens proposition i ämnet, hvilken i en utomordentlig statsråds-sammankomst samma dag på aftonen af konungen gillades och följande dagen, den 18 Augusti, öfverlemnades till ständerna. Den innehöll bland annat: »Kongl. Maj:t har trott, att, om Sveriges framtida öden anförtroddes åt fursten af Ponte Corvo, hans redan vunna krigsära å ena sidan skall trygga rikets sjelfständighet och å den andra göra nya krig för hans ärelystnad öfverflödiga; att hans mogna erfarenhet och kraftfulla lynne skola upprätthålla den inhemska ordningen och öppna för hans hjerta den mest tillfredsställande belöning i fredens välgörande yrken; att hans nitälskan för frihet och menskliget, så väl inom hans egen fosterbygd som i fiendtliga länder, skall, med ökad förbindelse, hos honom utvecklas till förmån för hans nya landsmäns välfärd, rättigheter och lagar, och slutligen att

hans son undanrödjer den osäkerhet för framtiden, som sistförflutna bedröfliga händelser gjort för svenska mäns ögon af ännu större vigt.»

Denna kungliga proposition föredrogs hos riksstånden den 21 Augusti och bifölls enstämmigt af samtliga stånden, hvilka sålunda till Svea rikes kronprins utkorade fursten af Ponte Corvo, under vilkor att han före ankomsten till svensk jord antoge den rena evangeliska läran samt undertecknade en lika försäkran med den, hvilken rikets ständer upprättat för kronprinsen Carl August.

Om aftonen samma dag afreste öfversten grefve Gustaf Mörner och generalmajoren grefve Robert Rosen till Paris, den förre för att underrätta den nye kronprinsen om hans val och lemna honom ett bref från Carl XIII, den senare för att å sin konungs vägnar begära Napoleons tillstånd för fursten att mottaga valet samt lemna kejsaren ett i denna syftning affattadt bref.

Under tiden hade fursten haft åtskilliga förklaringar med kejsaren, hvilken han bedt uppriktigt säga sig, huruvida hans val till tronföljare i Sverige ingick i kejsarens politik, med tillägg att han i motsatt fall ännu skulle medhinna att afböja de steg, han visste nu vara tagna att utse honom härtill. Kejsaren hade då uppmanat honom att låta sakerna hafva sin gång samt förklarat, att det låg så väl i hans som i Sveriges politik, att fursten erhölle denna kallelse. Fursten hade vidare frågat, om det vore kejsarens afsigt att hålla Sverige i en beroende ställning och bedt honom i sådant fall icke tänka på fursten, emedan så väl hans känslor som hans politiska öfvertygelse förbjöde honom att i detta hänseende gå kejsarens önskningar till mötes; men kejsaren hade svarat, att fursten i detta afseende kunde vara lugn; att det aldrig skulle blifva fråga om ett dylikt förslag; att Sverige genom sitt läge på andra sidan hafvet icke allenast var skyddadt mot hvarje slags beroende, utan icke ens kunde upptagas i ett federatif-system; att dess bestämmelse att bidraga till den allmänna jemvigten i Europa vore ett ytterligare vigtigt skäl för dess fullkomliga oberoende i politiskt hänseende; korteligen, att kejsaren önskade ett sjelfständigt med Frankrike förbundet Sverige.

Den 4 September inträffade grefvarne Mörner och Rosen i Paris och skyndade genast till den nye kronprinsen samt blefvo den 6 September förestälde för kejsaren, som mottog dem ganska nådigt. Den 7 September underrättade kronprinsen kejsaren skriftligen om den heder svenska nationen bevisat honom samt anhöll att få veta, huruvida det tilläts honom att mottaga det honom visade förtroendet. Denna tillåtelse lemnades visserligen, men formen för den handling, hvarigenom fursten skulle frikallas från sina pligter såsom fransk medborgare, föranledde långa öfverläggningar inom den kejserliga konseljen, och då fursten talade med kejsaren derom, yttrade denne, att konseljen ansett fursten böra före sin afresa underteckna en handling, hvari han förbunde sig att ej bära vapen mot Frankrike. Fursten erinrade, att en sådan förbindelse vore stridande mot de pligter han såsom svensk tron-

följare ikläddde sig mot sitt nya fäderneslaud, samt förklarade, att han hellre ville afsäga sig det honom erbjudna förtroendet. Vid denna förklaring fäste Napoleon en genomträngande blick på den talande och yttrade, efter ett ögonblicks tystnad: »Välan, så res då, och må våra öden fullbordas».

I sjelfva verket var Napoleon föga nöjd med utgången af det svenska tronföljarevalet, hvilken han helst önskat hade fallit på konungen af Danmark; men han ville ej öppet uppträda för denne, för att icke stöta kejsar Alexander, och ej heller motsätta sig den franske marskalkens val, för att icke stöta franska armén, som i detta val såg en ny hyllning åt den franska krigareäran. Han vidhöll derföre troget det beslut, han meddelat svenska regeringen, att icke på något sätt inverka på valet.

Den 26 September hade den nye kronprinsen sitt högtidliga afskedsföreträde hos kejsaren och reste den 2 Oktober öfver Frankfurt, Cassel och Hamburg till Köpenhamn, dit han ankom den 18 och blef på det vänskapligaste mottagen af sin medtäflare vid valet, Fredrik VI. Den 19 fortsattes resan till Helsingör, hvarest erkebiskop Lindblom och flera svenskar voro kronprinsen till mötes, och der han frånträdde den reformerta bekännelsen, i hvilken han var uppfödd, samt antog den lutherska, hvarom en skriftlig förklaring af honom undertecknades.

Följande dagen inträffade kronprinsen i Helsingsborg, der han mottogs af Toll och Essen samt en mängd deputerade från adeln, presterskapet, borgare och allmogen i orten, från Lunds akademi m. fl., lemnade Helsingborg den 22 Oktober och fortsatte resan öfver Christianstad, Vexiö, Jönköping och Nyköping till Sturehof, der han den 29 gick ombord på en kunglig slup, som förde honom till Drottningholm.

Den 31 Oktober infann sig der en stor deputation från samtliga riksstånden för att till kronprinsen öfverlemna valakten och erhålla hans underskrift å den försäkran, ständerna uppsatt för tronföljaren. Samma dag på aftonen gjorde kronprinsen, enligt Carl XIII:s önskan, ett enskildt besök hos den gamle konungen, som nu första gången såg sin adopterade son, hvilken på honom gjorde det fördelaktigaste intryck, och ännu större var drottningens öfverraskning att hos denne krigare, som från ledet tjenat upp sig till sin höga värdighet, finna en fulländad verldsmans fina bildning, jemte den ädla hållning, man vanligen anser uteslutande tillhöra de högättade, men hvilken hon alltför mycket saknat hos den förre kronprinsen. Jemförelsen mellan båda utföll också helt och hållet till den nyes fördel. Samma afton besökte kronprinsen äfven de öfriga medlemmarne af den kungliga familjen, enkedrottningen Sofia Magdalena och prinsessan Sofia Albertina. Äfven på dem gjorde han ett fördelaktigt intryck. Enkedrottningen yttrade, sedan han lemnat henne, att han var »en ganska älskvärd prins», och prinsessan visade sig så mycket mera belåten med bekantskapen, som hon stod i särskild tacksamhetsskuld till kronprinsen för hans bemödanden att bereda henne återstående af inkomsterna från hennes abbotsstift Qvedlinburg.

Konung CARL XIV JOHAN.

Den 2 November höll kronprinsen sitt högtidliga intåg i Sveriges hufvudstad, och den 5 förevar i ständernas närvaro å rikssalen den högtidliga akt, då konungen till sin adopterade son, som då antog namnet *Carl Johan*, upptog den af ständerna valde kronprinsen, hvilken aflade sin trohetsed till konungen och förnyade sin förut afgifna försäkran till ständerna, hvilkas hyllningsed han härefter mottog.

Den 12 November afslutades riksdagen, som af tronföljarevalet blifvit föranledd och som, utom detta, företett föga anmärkningsvärdt.

Carl Johan före tronföljarevalet.

Den 26 Januari 1764 föddes i Pau, hufvudstaden i landskapet Bearn uti södra Frankrike, *Jean Baptiste Jules*, andre sonen till *Bernadotte*, en aktad advokat vid parlamentet i Pau, och till hans hustru, född Saint Jean de Boeil. Förskräckelsen öfver ett gladt maskeradsällskap, som kom inrusande i hennes rum, utan att hon blifvit förberedd derom, vållade en förtidig nedkomst och den nyfödde var så klen och späd, att man hyste föga hopp om hans bevarande vid lif. Endast hans amma var af motsatt mening och förklarade, att han icke blott skulle blifva stark och långlifvad, utan äfven komma att stiga högt med tiden. Likasom sin äldre broder uppfostrades han för samma bana, som varit faderns, men den förkärlek, modern påstås hafva visat den äldre sonen, skall hafva hos den yngre väckt beslutet att lemna hemmet, och i början af September 1780 lät han, föräldrarna ovetande, inskrifva sig såsom frivillig vid regementet Royal la Marine, hvilket han följde till Marseille och derifrån till Corsika. Fadern afled samma år, och den unge Bernadotte återsåg ej hemmet förr än 1782, då han fått tjenstledighet för att sköta sin helsa, som ännu ej var stark. Först 1785 återvände han till regementet, der han blef korporal i Juni och furir i Augusti samma år, befordrades följande året till sergeant och i Februari 1790 till adjutant, dock ännu qvarstående inom underofficersgraden.

Under tiden hade revolutionen utbrutit i Paris och började snart sträcka sina verkningar äfven till landsorterna. I Marseille blef upphetsningen ganska skarp och hatet mot adeln gaf sig luft i flera våldsamheter. Markis d'Ambert, chef för det regemente Bernadotte tillhörde, blef en dag öfverfallen af en vildsint folkskara, som hotade att släpa honom till närmaste lyktpåle för att der hänga honom — ett då vanligt sätt att göra sig af med misshagliga personer. Bernadotte, som tillfälligtvis befann sig i närheten, skyndade till sin chefs bistånd och beredde honom tillfälle att komma upp på trappan till stadshuset, der Bernadotte stälde sig framför honom med dragen sabel och förklarade, att han skulle hugga ned den förste, som vågade närma sig. Denna djerfhet gjorde intryck på folkmassan, och i detsamma tillkommo några flera af regementet, hvilka, jemte Bernadotte, bragte öfversten i säker-

het. Tacksam för den tjenst, Bernadotte gjort honom, anmälde han honom ifrigt hos konungen till befordran och i November 1791 utnämndes han till löjtnant vid Anjou-regementet — en befordran, som väckte stort uppseende, emedan det den tiden i Frankrike var någonting oerhördt, att en ofrälse blef officer, hvilket varit uteslutande förbehållet åt adeln, ända till dess ett nationalförsamlingens beslut kort förut hade öppnat denna bana äfven för icke adlige. Den blifvande marskalken och konungen förklarade sedermera, att ingen befordran, han under sin händelserika lefnad erhållit, gladt honom så mycket som denna.

Det dröjde icke länge, innan Bernadotte gjorde sig bemärkt äfven inom det nya regemente, dit han blifvit flyttad. Medan det låg i garnison i staden Lambesc nära Marseille, hade de revolutionära åsigterna tagit sådan fart inom detsamma, att bland manskapet sattes i fråga, det man borde göra sig af med alla de adlige officerarne vid regementet. Öfverläggningen härom försiggick i en kyrka, der man vanligen samlades att rådpläga om allmänna angelägenheter, ty gudstjenst var nu öfver allt i Frankrike afskaffad. När Bernadotte fick kunskap om denna sammankomst, skyndade han dit, uppträdde å predikstolen och förehöll i ett lågande tal soldaterna så kraftigt och allvarligt skammen och brottsligheten af det tillämnade dådet, att de afstodo derifrån. Såsom den ende ofrälse officern vid regementet kunde ock Bernadotte med bättre framgång än någon annan taga sina kamraters parti, och det är föga sannolikt, att han kommit med lifvet från predikstolen, om han sjelf varit adelsman.

Då revolutionskrigen begynte i Augusti 1792, tillhörde detta regemente den här, som stod vid Rhen under Custines befäl. Man hade vid de revolutionära härarne infört det nya befordringssätt, att alla lägre officersplatser, till och med kaptensgraden, tillsattes genom val inom regementet, och de högre efter ålder i tjensten, utom generalerne, som utnämndes af nationalförsamlingen. På detta sätt hade Bernadotte nu blifvit kapten, och en sällsam tilldragelse gaf snart anledning till hans ytterligare befordran. En dag blef regementet anfallet af österrikarne, och de adlige officerarne begagnade då tillfället att gå öfver till fienden, för att icke utsätta sig för nya faror från sitt eget manskap. Bernadotte tog nu befälet, ordnade manskapet på bästa sätt och slog fienden tillbaka. Kort efteråt infann sig Custine å stridsplatsen och, då han med förundran såg hela officerskåren försvunnen, samt man, på hans förfrågan hvilken under striden fört befälet, svarat: »kapten Bernadotte», nämnde Custine honom genast till öfverste och chef för regementet.

Det var ingen lätt sak att upprätthålla ordning och krigslydnad inom dessa regementen, som till största delen utgjordes af vilda republikaner, hvilka uppfattat frihetsbegreppet i den vidsträcktaste omfattning såsom frihet från alla band och således äfven från krigslydnadens, samt genom sina förbindelser med det allrådande nationalkonventet lätt kunde göra sig af med hvarje befälhafvare, som gjorde sig misshaglig. Det

lyckades likväl Bernadotte att genom sin personliga öfverlägsenhet, genom en sällsynt förening af foglighet och kraft, genom sitt angenäma väsen och sin lyckliga talegåfva göra sin trupp i krigstukt och sammanhållning till ett mönster för de öfriga, hvilket äfven erkändes af Custine, som redan före utgången af året 1793 gaf Bernadotte befälet öfver en half brigad, två regementen fotfolk, hvartill sedermera kom ett rytteriregemente.

Med denna kår hade Bernadotte följande vår fått uppdrag att försvara Piémont i närheten af S:t Quentin, der han anfölls af elfva fiendtliga bataljoner, tio sqvadroner och ett talrikt artilleri; men han ordnade och uppmuntrade sin till antalet vida underlägsna styrka så, att det ena fiendtliga anfallet efter det andra blef tillbakaslaget, och då han slutligen fick befallning att retirera, skedde det med sådant lugn och ordning, att han utan större förlust förde sina trupper till hufvudstyrkan, sedan han i sju timmar uthållit striden mot den så betydligt öfverlägsna fienden.

Kort derefter, i slutet af April 1794, föreföll en strid nära Landrecies i norra Frankrike, der Bernadottes brigad blef genombruten, oaktadt han gjorde allt för att få manskapet att sluta sig tillsammans och kasta fienden tillbaka. När alla hans uppmaningar voro fruktlösa, slet han slutligen af sig epåletterna och kastade dem ifrån sig, ropande, att han icke längre ville vara anförare för trupper, som drogo vanära öfver sig. Detta verkade; de närmaste plutonerna samlades omkring honom, och så snart han fått en del af sin styrka åter ordnad, störtade han i spetsen derför med sådan kraft mot fienden, att den blef trängd tillbaka och de kanoner, man nyss lemnat, återtagna. Vid detta tillfälle hade sålunda Bernadotte gifvit ett nytt bevis af både personligt mod och sitt välde öfver manskapet.

Det var likväl den tiden farligt att utmärka sig, och äfven Bernadotte saknade ej afundsmän. Konventet hade inrättat en särskild komité för att öfvervaka armén, och till denna komité ingingo rapporter och angifvelser från hvilken, som ville meddela dem. Sådana hade äfven inkommit mot Bernadotte, hvilket hade till följd, att två konventsledamöter infunno sig i hans här, med uppdrag att hemta honom till Paris, hvilket var detsamma som att föra honom till döden. Samma dag konventsledamöterne anlände, rustade man sig till ett anfall mot fienden vid Landrecies följande dagen, hvarföre de förfrågade sig under hand vid kåren, hvilken man kunde hafva att då öfvertaga Bernadottes befäl. Alla svarade, att han vore oersättlig, och det beslöts derföre, att han skulle få stanna för att föra befälet under striden. En konventstjensteman skickades emellertid för att noga gifva akt på honom, medan striden fortgick, och arrestera honom efter dess slut; men denne tjensteman blef så hänförd af Bernadottes förbindliga sätt, det lugn, hvarmed han ordnade rörelserna, som också slutade med en ny seger för fransmännen, samt hans stora inflytande på manskapet — att han vid återkomsten till lägret bad att få slippa häkta

öfversten samt försäkrade, att republiken icke hade någon skickligare befälhafvare eller pålitligare vän än Bernadotte. Efter detta meddelande ansågo sig de båda konvents-ombuden böra uppskjuta arresteringen och afsända en rapport om förhållandet till konventet, hvilket svarade med att sända en divisionsgenerals-fullmakt till samme man, som nyss förut ansetts bestämd för guillotinen. Bernadotte vägrade dock att mottaga denna befordran, emedan den icke var författningsenlig, då han ännu ej blifvit utnämnd till brigadgeneral, samt förklarade att han haft svårt nog att kommendera en brigad och ej ville åtaga sig ett mera omfattande befäl, innan man infört mera krigstukt och krigslydnad inom hären.

Striden vid Landrecies hade stått den 26 April 1794, och kort derefter beordrades Bernadotte till Ardenner-armén. För att komma dit hade han en väglängd af omkring 9 svenska mil, hvilken han förmådde sin brigad att tillryggalägga på 48 timmar under oupphörliga strider, utan att fiendens ständigt förnyade anfall kunde hindra hans framtågande. Den här, Bernadottes brigad sålunda förstärkte, blef i början af Juni förenad med Mosel-armén, hvarefter båda fingo den gemensamma benämningen Sambre- och Maas-armén, i hvars många strider under denna sommar Bernadotte flitigt deltog. Särskildt bidrog han väsentligt till Jourdans ryktbara seger vid Fleurus den 26 Juni, i det han med storm intog två vigtiga strategiska punkter, hvilkas besättande i betydlig mån bestämde stridens utgång. Kleber, som sedermera vann så stort rykte bland de franska härförarne och som närmast kunde iakttaga hvad Bernadotte här uträttat, skyndade efter stridens slut till honom, omfamnade honom och utropade: »Du är det bästa generals-ämnet vid hela armén! Du får icke längre vägra att mottaga din grad!» Bernadotte anmäldes ock nu ånyo till befordran och erhöll så fullmakt såsom brigad-general, med särskild förklaring att det skedde »för tapperhet och lysande bedrifter».

En ny sådan var Bernadottes deltagande i slaget vid Jüllich den 2 Oktober 1794, då han med 12,000 man måste tillkämpa sig öfvergången af Roer-floden, ehuru han mot sig hade en betydlig öfverlägsen fiendtlig styrka, understödd af ett fruktansvärdt artilleri. Det lyckades emellertid, och han tog flera kanoner, jemte fiendens hela tross. Kleber rapporterade härom: »Jag kan icke nog berömma general Bernadotte. Ständigt utsatt för den lifligaste eld, gjorde han sina dispositioner med heroiskt lugn. Hans outtröttliga mod har afgjort bataljens utgång.»

Segerns närmaste följd var, att fienden måste retirera till Rhen, och fransmännen kunde företaga Maestrichts belägring. Kleber fick detta uppdrag och kommenderade Bernadotte att belägra fästet Wich, hvaraf Maestrichts intagande berodde. Det skedde med sådan ihärdighet och anfallen ordnades så skickligt, att Wich blef stormadt 18 dagar efter det löpgrafvarne blifvit öppnade, hvarefter Maestricht kapitulerade. Bernadottes belöning blef att få mottaga den österrikiska garnisonen, 8,000 man, som inför honom nedlade sina vapen, hvarpå följde hans

utnamning till divisions-general, hvilken befordran han kunde mottaga, sedan skräckregeringen i Frankrike numera var störtad, och icke längre hvarje ovanligare utmärkelse var en förberedelse till dödsstraff för den utmärkte.

Sedan Bernadottes här någon tid hvilat ut i grannskapet af Maestricht, förenade den sig med Rhen-armén under Jourdan, hvarefter flera strider och djerfva marscher längs Rhen och dess bifloder föreföllo, och under en af dessa träffningar vid Kreuznach i början af December 1795 tog Bernadotte 700 fångar, hvaribland 200 franska emigranter, hvilka, gripne under strid mot egna landsmän, voro ovilkorligen förfallne till dödsstraff. Bernadotte gick fram till dem och frågade hvilken nation de tillhörde. En af officerarne svarade: »Ni ser nog, att vi äro fransmän.» — »Ni vill säga belgier», inföll Bernadotte och befalte, att de skulle sammanblandas med de österrikare, som fallit i hans våld, samt föreslog redan samma dag österrikiske generalen Clairfait att låta dem utvexlas mot 200 fångna fransmän, hvarigenom han lyckades rädda deras lif. [1])

Följande året, 1797, föreföllo nya strider vid Rhen, i hvilka Bernadotte gaf nya prof af oförväget mod, men tillika af god beräkning och i synnerhet af sin ovanliga förmåga att inverka på sina krigare. Han tvang en österrikisk kår att draga sig tillbaka öfver Lahnfloden, ryckte sjelf fram till Wiesbaden samt derifrån till Darmstadt och Aschaffenburg, hvarefter han vid Burg-Eberach slog en österrikisk härfördelning och framträngde ända till Neumarkt och Hernau, men kom nu i en ganska vådlig ställning, emedan han ej fick det bistånd han påräknat af Rhen- och Mosel-armén under Moreau. Lika litet fick han något understöd från Sambre- och Maas-armén under Jourdan och måste således med endast sin egen division försvara sig mot en vida öfverlägsen österrikisk här under österrikarnes mest framstående fältherre, erkehertig Carl. Efter tre veckors oupphörliga strider, bland hvilka den vid byn Teiningen i synnerhet var för Bernadotte hedrande, lyckades han slutligen förena sig med Jourdans här och vann stort beröm genom detta med lika mycken skicklighet som orubbligt mod utförda återtåg, hvilket man jemfört med Moreaus i krigshistorien så ryktbara år 1800.

Derefter fick Bernadotte befallning att i Metz organisera en kår af 20,000 man, med hvilken han skulle afgå till Italien, för att förstärka dervarande franska armé, som under Bonapartes befäl detta år utfört så lysande bedrifter.

Uppbrottet från Metz skedde i början af Februari 1797, och efter ett högst besvärligt tåg öfver Alperna kom Bernadottes kår i medlet af Mars fulltalig ned på lombardiska slätten samt förenade sig i Milano

---

[1]) Crusenstolpe, hvars »Stamfadrens antecendentia» eljest visst icke innehåller många loford åt Carl Johan, yttrar der om denna hans ädla handling, att »ett härligare drag af själsnärvaro och ädelmod har krigshistorien sällan eller aldrig att uppvisa».

med Bonapartes trupper. Der skedde Bonapartes och Bernadottes första sammanträffande, och efter detta möte skall Bernadotte hafva yttrat till sin omgifning: »Jag har sett en ung man om sex eller sju och tjugu år, men som synes vilja vara femtio. Det bådar intet godt för republiken.» Något förtroligare förhållande uppstod hvarken då eller sedermera mellan de båda härförarne.

Bonaparte gaf Bernadotte befäl öfver förtruppen, som uppbröt den 16 Mars. Missnöje rådde bland trupperna öfver uteblifven sold, och vid utmarschen ur Milano stannade ett regemente samt kunde icke af sitt befäl förmås att sätta sig i rörelse. Då tillkom Bernadotte och kommenderade sjelf »marsch!» hvilket kommando-ord ock åtlyddes; men snart stannade truppen åter. Nu sprang Bernadotte från hästen, drog sabeln, satte dess udd mot flygelmannens bröst och ropade: »March, eller är du död!» Detta verkade, och nu vände sig generalen till det öfriga manskapet: »Ni olycklige! Skall jag hafva fört eder så långt för att bli vittne till er skam? I måsten lyda eller också mörda mig. Men I skolen icke mörda den, som bevarat edra lif. Utan mig skullen I ej nu finnas till eller kanske träla med gräfningar i ungerska träsken. I skolen sjelf utlemna hufvudmännen för myteriet eller ock låter jag decimera hela regementet.» De brottslige blefvo ock utlemnade, och vidare olydnad förspordes icke.

Vid operationens början hade den franska förtruppen att öfvergå Piave, en icke djup, men strid flod, som nu var så uppsväld, att den icke utan svårighet och fara kunde öfvervadas. När Bernadotte befalte, att detta skulle ske, yttrade en soldat: »Det går nog för den som är till häst, men värre har den, som skall i floden till fots.» — »Deri har du rätt, kamrat», svarade Bernadotte, hoppade genast ur sadeln och steg så ned i floden, der vattnet stod honom till axlarne. Truppen följde efter, och efter uppkomsten på andra stranden kastade sig Bernadotte ännu en gång i vattnet för att rädda en af manskapet, som var nära att bortföras af strömmen. Dylika drag förklara lätt Bernadottes välde öfver sina krigare.

Bernadottes kår intog sedermera den ena efter den andra af de smärre italienska, med förskansningar omgifna städerna och framryckte ända till det befästade Gradisca vid Isonzofloden, hvilket han anföll så häftigt, att fästningen gaf sig och dess 3,000 man starka besättning blef fången. Från Gradisca framryckte Bernadotte genom Krain och Kärnthen i riktning mot Wien, dit en annan fransysk kår under Massena närmade sig genom Tyrolen, och så funno sig österrikarne föranlåtne att ingå stillestånd den 7 April, hvarpå följde fredspreliminärerne i Leoben den 18. Derefter skickades Bernadotte af Bonaparte med de från österrikarne eröfrade fanorna till direktorium i Paris, der ett nytt statsstreck förbereddes, i hvilket man försökte få Bernadotte att deltaga och erbjöd honom äfven befälet i Paris; men han vägrade, sägande, det han ansåg för en pligt att »ej blanda en sabel mera i ett illa öfverlagdt företag, som redan är allt för mycket militäriskt». I all-

mänhet var han ingen vän af militärens inblandning i de inre förhållandena, hvilket han vid flera föregående tillfällen visat. Också vände han snart åter tillbaka till hären, sammanträffade med Bonaparte i slottet Passeriano och rådde honom till snar fred med Österrike, hvilken ock ingicks i Campo Formio den 17 Oktober.

Från Passeriano återvände Bernadotte till sin härfördelning, men fann, att man kommenderat från honom halfva antalet af de trupper, han medfört från Rhen, och i harmen häröfver skref han till direktorium och begärde att få något befäl långt från beröringen med italienska armén — mot England, å Isle de France eller Joniska öarne, men i fick i stället befälet öfver italienska armén, hvilket Bonaparte, då han afrest till Paris, för att der verka för sin blifvande storhet, lemnat åt sin vän Berthier, genom hvilken han hoppades bibehålla sitt inflytande inom denna här. Han såg derföre högst ogerna, att detta befäl uppdrogs åt Bernadotte, och hade tillräckligt inflytande hos de dåvarande maktegande att få det utbytt mot ett annat förtroende-uppdrag, som i stället lemnades Bernadotte — att vara franska republikens ambassadör i Wien. Underrättelsen om denna hans förändrade bestämmelse kom honom tillhanda den 18 Januari 1798, just då han infunnit sig vid italienska härens högqvarter för att der mottaga befälet af Berthier.

Bernadotte reste således till Wien, der han med synnerlig uppmärksamhet mottogs af kejserliga hofvet, som med en viss öfverraskning fann i den forne soldaten och i den republikanske krigaren en fint bildad verldsman, hvilken här uppträdde med en hofsamhet, den man icke varit van att finna hos republikens sändebud i allmänhet. Direktorium, som gerna ville söka sak med Österrike och som ansåg Bonaparte hafva alltför tidigt medgifvit det ingångna af freden i Campo Formio följda stilleståndet, tyckte nu, att Bernadottes hofsamhet gick alltför långt, och man lät honom förstå det genom att tillsända honom en i en pariser-tidning införd artikel, hvari man klandrade generalens alltför ljumma republikanism och påstod, att hvarken ambassadören sjelf eller någon till ambassaden hörande visade de republikanska färgerna annorstädes än inom hus. I skrifvelsen, med öfversändande af denna artikel, yttrades ock, att ambassadören, som visat så mycket mod under de republikanska färgerna, väl icke förnekade dem inför främlingar, och särskildt uppmanades han att uppsätta republikens trefärgade fana å ambassad-hotellet, så framt icke sådant redan skett.

Kort derefter firades i Wien den 13 April årsdagen af österrikiske frivilliges afgång till kriget mot Frankrike, hvilken demonstration mot franska republiken Bernadotte besvarade med att samma dag gifva en middag till firande af republikens segrar, och lät med detsamma uppsätta den trefärgade fanan öfver ingångsporten till ambassad-hotellet. Folkmassan, redan förut föga vänligt stämd mot republiken, retades häraf och stormade hotellet; men de stormande blefvo med gevärsskott drifne derur och gåfvo i stället luft åt sin förbittring genom att inslå

alla fönstren. Detta var visserligen ett blott pöbelupplopp, men hvad ambassadören med fullt skäl kunde beklaga sig öfver var, att ambassadens försvar under hela fyra timmar blifvit lemnadt åt dess egen personal, innan någon vakt blef synlig. Häröfver beklagade sig ock Bernadotte hos österrikiska regeringen samt fordrade upprättelse, och då denna icke beviljades i sådan form och utsträckning, som han yrkat, reste han från Wien och begaf sig till Rastadt, der en kongress då var samlad. I sin rapport till direktorium gaf han dock en mildare tydning åt förloppet, än man i Paris väntat.

Man erbjöd Bernadotte nu ambassadörs-platsen i Haag, men han undanbad sig densamma och reste till Paris, der han åter sammanträffade med Bonaparte, med hvilken han ännu före detta års utgång kom i skyldskap. Hos generalens äldre broder Josef Bonaparte gjorde nemligen Bernadotte bekantskap med Eugenie Bernadine Desirée Clary, dotter till en rik köpman och fabriksidkare i Marseille och yngre syster till Marie Julie Clary, som sedan Augusti 1794 var gift med Josef Bonaparte och hos hvilken, efter deras faders död, den yngre systern vistades. Denna blef nu förlofvad med Bernadotte och deras bröllop firades den 16 Augusti 1798.

Under tiden hade Napoleon Bonaparte i Maj detta år afgått till Egypten med en stark här, som till största delen utgjordes af de bästa trupperna i den italienska armén. Åt Bernadotte uppdrog man nu befälet öfver återstoden af dessa, men han undanbad sig detta uppdrag, då han fann sig föga kunna uträtta med de trupper, som funnos qvar, och man icke beviljade honom den förstärkning han begärde.

I stället blef han chef för en observations-här, som till en styrka af 48,000 man skulle uppställas vid Rhen för att påskynda belägringen af Ehrenbreitstein, Philipsburg och Maintz, intaga landet kring Ulm och manövrera på båda stränderna af Donau. Bernadotte fann fästningarna i förfall och hela gränsförsvaret försummadt. Han begynte sin verksamhet med att sätta de franska fästningarna i bättre stånd, anlade utanverk vid Maintz och Ehrenbreitstein samt lät genom den sedermera så ryktbare Ney intaga Manheim, som försågs med nya försvarsverk. Derefter framryckte Bernadotte i början af Maj 1799 till Heidelberg och genom Neckar-dalen till Heilbronn, men måste för en ihållande blodspottning, i följd af öfveransträngning, lemna befälet, och sedan han tillfrisknat, utnämndes han till krigsminister den 2 Juli.

Under brydsammare förhållanden kunde svårligen någon krigsminister mottaga sitt ansvarsfulla embete. Frankrike hade nu åter krig med Österrike och dessutom med England, en del af tyska riket, Ryssland, Neapel, Portugal och Turkiet. Inom riket var Vendée i uppresning, och denna tycktes taga allt vidsträcktare omfattning. Italienska armén under Scherer hade blifvit slagen och tillbakaträngd ända till Mont Cenis, Jourdan var tillbakaträngd öfver Rhen, Massena i Schweiz. Oordning rådde öfver allt, soldaterne voro utan beklädnad, förråden tomma, kassorna uttömda. Intriger voro öfver allt i verksamhet, dels

rojalistiska och dels i öfrigt riktade mot det maktegande direktorium, som i hvarje framstående befälhafvare fruktade en konspiratör. Man hyste emellertid till Bernadotte det förtroendet att han aldrig skulle tåla dylika stämplingar, emedan han alltid visat sig afgjordt ogilla hvarje inblandning af hären i de inre förhållandena, och det var öfvertygelsen härom, i förening med uppskattningen af hans öfverlägsna förmåga, som föranledt hans utnämning.

Bernadottes utöfning af sitt ansvarsfulla embete blef dock ej långvarig. Två partier arbetade denna tid lika verksamt, ehuru i motsatta riktningar, att omstörta det bestående styrelsesättet — *rojalisterne*, som ville återinföra konungadömet, och *jakobinerne*, som ville återinföra, om icke skräckväldet, åtminstone en långt mera radikal republikanism, än de maktegande nu lade i dagen. Båda partierna sökte för sina planer vinna den nye krigsministern. Förre konvents-ledamoten korsikanen Chiappe infann sig en dag hos Bernadotte och yttrade utan omsvep, att en allmän rörelse var i görningen för att tillvägabringa konungadömets återinförande. En bourbonsk prins, hertigen af Enghien, befunne sig för tillfället i Paris och vore beredd att antaga de vilkor, som kunde anstå Bernadotte, samt erbjöde honom genast konnetabelsvärdet. Bernadotte svarade, att hertigen ej skulle behöfva ångra det förtroende han visat för hans ridderlighet, men att han ej kunde lyssna till hans förslag. Under tre dagars tid skulle han bevara den hemlighet, som nu blifvit honom förtrodd, men derefter skulle han underrätta direktorium om hvad som förehades.

Å andra sidan infann sig hos Bernadotte en deputation från jakobinerne, med uppmaning till honom att i spetsen för dessa draga till regeringspalatset, derur fördrifva direktorerne och öfvertaga diktaturen, till dess ett nytt styrelsesätt blefve infördt. Bernadotte svarade, att han väl insett direktorernes misstag och trodde, likasom de deputerade, att de ej kunde föra statsskeppet förbi de klippor, som omgåfvo detsamma; men att endast flertalet i de råd, som nu utgjorde folkrepresentationen, kunde bestämma hans handlingssätt. Om detta flertal påkallade hans uppträdande, vore det hans pligt att lyda; i annat fall hölle han sig inom sina embetspligter.

Direktorerne, eller rättare tre bland dem, Sieyès, Barras och Ducos, — ty de båda öfrige, Gohier och Moulins, kände såsom ifrige republikaner, rådfrågades icke vid detta tillfälle af flertalet inom direktorium — beslöto, så snart de fingo kunskap om denna deputation, att skilja Bernadotte från ett embete, hvilket lätt kunde sätta honom i tillfälle att störta dem, derest han utsattes för nya uppmaningar af sina jakobinska vänner. Man måste likväl gå försigtigt till väga för att icke reta honom till någon kraftåtgärd. Sieyès öfverhopade Bernadotte med vänskapsbetygelser och frågade honom, om han icke vid afgången från krigsministerplatsen skulle vilja öfvertaga befälet öfver någon af de arméer, hvilka han ingifvit den hänförelse, som nu lifvade dem. Bernadotte svarade, att sedan han fulländat de särskilda härarnes omorgani-

sering och återstält ordningen inom de särskilda delarna af sitt departement, skulle han betrakta såsom den vackraste belöning att få återförena sig med sina förra vapenbröder. Detta yttrande låtsade sig Sieyès nu betrakta såsom uttryckande en önskan att genast afgå från ministerplatsen, och dagen derpå, den 14 September 1799, erhöll Bernadotte från Sieyès ett bref, hvari han underrättade honom, att direktorium, enligt hans så ofta yttrade önskan att få återtaga sin verksamhet vid armén, uppdragit krigsminister-embetet tills vidare åt divisionsgeneralen Millet-Meireau, och vid brefvet var fogadt en direktoriets skrifvelse, att general Bernadottes afsägelse af krigsminister-embetet bifallits.

Bernadotte svarade, att han aldrig begärt sitt afsked, och de båda direktorerne Gohier och Moulins, som icke blifvit rådfrågade af sina embetsbröder, visade mycken förtrytelse öfver det steg desse tagit. Såsom ett slags upprättelse begåfvo de sig i full embetsskrud till Bernadotte, att tacka honom för hvad han uträttat under sin embetsutöfning. Hela tjenstemanna-personalen i krigsdepartementet skyndade äfven att begära afsked, så snart Bernadottes afgång blef bekant.

Något befäl öfver en af republikens arméer blef icke den afgångne ministern lemnadt, utan han fick åtnöja sig med sitt divisionsgeneral-traktamente. Han uppsatte emellertid och lät trycka en berättelse om sin förvaltning af detta embete, och den vittnade huru oändligt mycket blifvit uträttadt under den korta tid af endast tio veckor, han innehaft densamma.

Några veckor senare ankom Napoleon Bonaparte till Paris. Vid första underrättelsen om hans landstigning i Frankrike hade Bernadotte låtit säga direktorerne, att man genast borde ställa denne general, som utan tillstånd rest ifrån sina i Egypten qvarlemnade trupper, inför krigsrätt; men man hade icke vågat det. Då, vid Bonapartes ankomst till Paris, alla andra generaler skyndade att göra honom besök, uteblef Bernadotte, och först efter enträgna föreställningar af Josef Bonaparte och dennes syster Pauline infann sig slutligen Bernadotte hos Napoleon, som mottog honom med största vänlighet och en viss öppenhjertighet, som eljest just icke hos honom var vanlig. Han hade förut yttrat till sina förtrogne, att han insåg, det han skulle få Moreau och Bernadotte emot sig. Den förre fann han icke farlig, emedan Moreau alltid visat mera sinne för kriget än politiken och kunde vinnas genom befälet öfver en här; »men Bernadotte är företagsam, djerf och icke min vän. Jag är nästan säker, att han icke skall sluta sig till mig. Blir han ärelysten, skall han tro sig hafva rätt att våga allt. Denne man är dessutom svår att förleda; han är oegennyttig och har snille».

Bernadotte yttrade ock nu öppet till Bonaparte, att han icke gillade dennes plan att störta direktorial-styrelsen. Dagen innan Bonaparte utförde sitt bekanta statsstreck den 9 November 1799, begärde han Bernadottes hedersord att ej företaga något emot honom. »Som medborgare lofvar jag er det», svarade Bernadotte. »Jag skall ej gå

till kasernerna, för att hålla tal till soldaterna, eller på torgen, för att uppvigla nationalgardet och folket; men om direktorium kallar mig eller lagstiftande kåren gifver mig befälet öfver sitt garde, tågar jag mot hvar och en, som försöker olagligen störta det bestående.»

Något sådant uppdrag blef emellertid icke gifvet åt Bernadotte, och denne hvarken medverkade vid eller motverkade det statsstreck, som lade makten i Bonapartes händer. Nu blifven förste konsul, kallade emellertid Bonaparte Bernadotte att inträda i det statsråd, hvilket bildades af alla utmärktare personer, som för tillfället voro att tillgå, och uppdrog sedermera i April 1800 åt honom befälet mot det upproriska Vendée. För att göra slut på kriget derstädes fick Bernadotte en här af 40,000 man, och då Bonaparte skildes ifrån honom för att afresa till Italien och leda krigrörelserna derstädes, yttrade han: »Om något skulle hända mig i det krig, som jag nu företager, så står ni med 40,000 man invid hufvudstadens portar. Republiken kommer då i edra händer.» Att han anförtrodde en sådan styrka åt en man, hvilken han väl visste icke gilla hans sträfvanden att ensam komma i besittning af makten, och det medan han sjelf aflägsnade sig från de politiska hvälfningarnes medelpunkt, Paris, visar bäst hans förtroende till Bernadottes ridderlighet och hans öfvertygelse, att denne icke kunde göra sig skyldig till ett missbruk af detta förtroende.

I Maj 1800 ankom Bernadotte till Vendée, der kriget nu pågått i åtta år, och der befolkningens förbittring, från början framkallad af både religiös och politisk fanatism samt flitigt underhållen af talrika hemliga utskickade från de fördrifne Bourbonerne, blifvit mer och mer stegrad genom de grymheter, hvartill skräckregeringens trupper och kommissarier gjort sig skyldige. I motsats härtill uppträdde Bernadotte foglig och försonande, hvari han äfven understöddes af förste konsuln, som genom en proklamation erbjöd allmän tillgift åt alla, som förhöllo sig stilla, men hotade med strängt straff dem, som af in- eller utländska uppviglare läto förleda sig att störa lugnet. Bernadotte gick dock ännu längre, i det han tillät söndagens helighållande, hvilket försonliga tillmötesgående befolkningen högt värderade. Några smärre resningsförsök qväfdes, men derefter blef det Bernadottes förnämsta syfte att genom foglighet och öfvertalande lugna sinnena, hvilket ock så lyckades, att alla upprorsförsök efter hand upphörde. Han hade emellertid många svårigheter att bekämpa, och den icke minsta var soldens uteblifvande till hans trupper i följd af rådande brist i statens kassor. Dessutom hade han att strida icke endast mot sina fiender inom landet, utan äfven mot en engelsk styrka af 18,000 man, som i skydd af en stark engelsk flotta skulle landsättas vid halfön Quiberon, vid samma tillfälle som en skara emigranter landsteg nära ön Noirmoutier. Genom kraftiga försvarsanstalter misslyckades likväl dessa landstigningsförsök, och de landsatte trupperna drefvos snart åter ombord. Genom flera ändamålsenliga åtgärder i öfrigt återstäldes efter hand ordningen i de förut så upprörda landskapen, och i Augusti

1801 kunde Vendée-armén upplösas samt Bernadotte återvända till Paris.

Han lefde nu några år utan offentlig verksamhet, och under denna tid blef förste konsuln den 18 Maj 1804 fransmännens kejsare. Innan han antog denna värdighet, hade Napoleon rådfört sig med de mest framstående generalerne och bland dem äfven med Bernadotte, hvars motstånd han i synnerhet befarade; men Bernadotte, som fann honom redan innehafva makten och republiken i sjelfva verket icke längre vara till, ansåg någon synnerlig vigt icke ligga å den nya benämningen och förklarade sig dela de öfrige generalernes önskan i detta hänseende, under förutsättning att intet envälde skulle införas, utan gällande lagar noggrant iakttagas. En förlikning ingicks mellan honom och Napoleon, som dagen efter kejsarvärdighetens öfvertagande utnämnde Bernadotte till marskalk af Frankrike, jemte sjutton andra bland de generaler, som under de föregående krigen mest utmärkt sig. Han fick tillika storkorset af den nyss förut inrättade heders-legionen och kort derefter öfverbefälet i Hannover, der han sökte göra det franska väldet så litet tryckande som möjligt och i allmänhet genom sin fogliga, välvilliga styrelse gjorde sig i hög grad värderad och omtyckt.

Sedan Österrike i Augusti 1805 biträdt Rysslands och Englands förbund mot Frankrike, och en österrikisk här infallit i Baiern, fick Bernadotte befallning att samla de under hans befäl stående trupper i Göttingen och med dem sedermera afgå till Würzburg, der kurfursten af Baiern, drifven ur sitt land, stannat med de trupper han ännu hade qvar. Bernadotte ankom dit i slutet af September med 17,000 man, väl öfvade och disciplinerade, till hvilka nu slöto sig de baierska trupperna, så att Bernadotte hade att förfoga öfver en styrka af 25,000 man, med hvilka han drog mot München, slog österrikiske generalen Kienmayer och dref honom öfver Inn-floden samt återförde kurfursten till sin hufvudstad. Genom väl beräknade rörelser uppehöll han sedermera så väl Kienmayer, hvilken åter fått öfver 20,000 man samlade, som ryske generalen Kutusow med nära 40,000 man, under det Napoleon anföll österrikiska hufvudstyrkan och slutligen tvang densamma att vid Ulm gifva sig fången den 19 Oktober.

Derefter fick Bernadotte med sin kår inrycka i Salzburg, öfvergick Donau i medlet af November och drog in i Böhmen samt derifrån mot slutet af månaden till Iglau i Mähren, hvarifrån han gjorde en ilmarsch för att deltaga i det ryktbara slaget vid Austerlitz den 2 December. Genom ett kraftigt kavalleri-anfall mot ryska gardena sprängde han de fiendtliga linierna, och genom en djerf rörelse, hvilken han derefter mot order och på eget bevåg företog, bidrog han väsentligt till segern, som snart följdes af freden i Pressburg, hvilken Österrike tvingades att ingå den 26 December.

Efter densamma sändes Bernadotte att med sin kår besätta markgrefskapet Ansbach och upphöjdes den 5 Juni 1806 till furste af Ponte Corvo, ett litet furstendöme inom neapolitanska området, som

förut tillhört påfven och gaf endast omkring 12,000 francs i årlig afkastning.

Då under hösten samma år krig utbröt mellan Frankrike och Preussen, fick Bernadotte aftåga till Nürnberg för att skydda Rhenförbundets stater, inryckte den 8 Oktober å preussiska området och slog vid Schleitz de fiendtliga förtrupperna under general Tauentzien, hvilken sedermera 1813 blef en af hans underbefälhafvare.

Efter preussarnes nederlag vid Jena och Auerstädt den 14 Oktober hade preussiska reserven, 25,000 man kärntrupper, stannat vid Halle. Dit skyndade Bernadotte med de 15,000 man han hade under sitt befäl, stormade de preussiska ställningarna vid Elben, tilltvang sig öfvergången öfver denna flod, slog den preussiska styrkan samt tog den 17 Oktober 5,000 fångar, 34 kanoner och ansenliga förråd. Bernadotte hade vid detta tillfälle utvecklat så mycken verksamhet, så oförväget mod och tillika sådan härförareförmåga, att det väckte beundran äfven hos Napoleon, som förklarade att han sjelf knappast vågade anfalla preussarne, i den ställning de innehade, med mindre än 50,000 man; »men Bernadotte tvekade ej för någonting».

Derefter fick Bernadotte befallning att förfölja en preussisk kår under Blücher och hindra denne att kasta sig in i Stralsund. På aftonen den 1 November upphans Blücher vid Nossentin i Mecklenburg, och en strid begynte, som slutade med en förlust för preussarne af tusen fångne, jemte en stor del af trossen. Under striden hade, medan Bernadotte i spetsen för ett kavalleriregemente anföll fienden, hans häst störtat och sqvadronen derefter ridit öfver honom utan att skada honom.

Preussarne drogo derefter till Lübeck, dit Bernadotte ankom den 5 November. Vid underrättelsen att en svensk styrka, som förut stått i Lauenburg, samma dag gått om bord i Lübeck, befalte han general Rouyer samla alla båtar vid Trave-flodens båda stränder och så omringa de farkoster, som förde de svenska trupperna, samt tvinga dessa att gifva sig, hvilket ock lyckades, såsom förut är omtaladt. Den vänlighet, han sedermera visade de fångne svenskarne, gjorde honom fördelaktigt känd i Sverige.

Blücher och hans preussare försvarade sig modigt i Lübeck, men, anfallen från ena sidan af Bernadotte, från den andra af marskalk Soult, blef staden med storm tagen, 4,000 fångar togos, och med återstoden af den franska hären drog sig Blücher till Ratkow, der han med 21,000 man gaf sig fången den 7 November.

Den 9 November aftågade Bernadotte med sin kår åter från Lübeck, der han gjort allt för att återställa ordning och lugn efter de blodiga uppträdena vid stadens stormning, och den 28 var han i Berlin, hvarifrån han redan följande dagen uppbröt för att deltaga i fälttåget mot ryssarne, vann den 25 Januari 1807 en seger vid Mohrungen, der ryssarne förlorade 1,600 i döde, sårade och fångne, men blef, sedan efter några månaders hvila i vinterqvarteren fiendtligheterna åter be-

gynt, den 5 Juni sårad i halsen af en förlupen kula och måste lemna befälet.

Sedan han tillfrisknat, utnämndes han den 14 Juli 1807, kort efter det freden i Tilsit gjort slut på kriget, till guvernör öfver hansestäderna, med sitt residens i Hamburg. Äfven här utöfvade han sin ganska omfattande myndighet på ett sätt, som tillvann honom befolkningens aktning och tillgifvenhet. Han fortfor med utöfningen af denna vigtiga befattning till dess, i Mars 1808, han fick befallning att taga befälet öfver de trupper, som skulle öfverföra kriget till Sverige. I det bref, Napoleon tillskref honom härom, ålades han att icke gå öfver till Skåne med mindre styrka än 36,000 man. Han skulle offentliggöra proklamationer i städerna »för att åstadkomma det mesta möjliga missnöje mot konungen af Sverige», hvilken han i sina proklamationer icke finge kalla »Sveriges konung», utan »chefen för svenska nationen» — ett slags gengäld af Gustaf Adolfs vägran att erkänna Napoleon för fransmännens kejsare, men som visar, att äfven den store Napoleon kunde i sin hämd vara rätt småaktig.

Att den tillämnade landstigningen i Skåne uteblef, är i det föregående berättadt, och i April 1809 fick Bernadotte befäl öfver nionde franska armékåren, bestående af tre divisioner sachsare och två divisioner polackar från det nya storhertigdömet Warschau, tillsammans omkring 50,000 man, med hvilka han fick befallning att rycka in i Böhmen, sedan krig nu åter utbrutit mellan Österrike och Frankrike. I slaget vid Wagram den 5 Juli tog Bernadotte med sina sachsare en verksam del; men då han i en dagorder af den 7 Juli, hvilken han lät införa i tidningarna, yttrade till sachsarne sin belåtenhet och prisade deras mod att, 7 till 8 tusen man starka, hafva genombrutit den fiendtliga arméns center och framträngt till Deutsch Wagram i trots af 40,000 fiender, understödde af 50 kanoner, samt att midt ibland det fiendtliga artilleriets härjningar hafva »stått orörliga som kopparn», misstyckte Napoleon detta tilltag af en underbefälhafvare vid ett tillfälle, då han sjelf förde öfverbefälet, och utfärdade sjelf en dagorder, hvari han betygade Bernadotte sitt misshag öfver den af honom utgifna. Denna kejsarens dagorder skulle likväl meddelas endast marskalkarne för att icke bedröfva sachsarne. Med detsamma blef ock befälet fråntaget Bernadotte, som fick befallning att begifva sig till Frankrike.

Knappt hade han kommit till Paris, då underrättelse kom dit, att engelsmännen gjort en landstigning på holländska kusten. Marskalken erbjöd sin tjenst åt den under Napoleons frånvaro i kriget tillförordnade regeringen, och polisministern Fouché utverkade, att befälet uppdrogs åt Bernadotte. Han utvecklade ock så mycken och så snabb verksamhet i försvarsanstalternas ordnande, att landstigningen misslyckades, och de fördelar, engelsmännen vunnit, åter gingo förlorade; men icke desto mindre blef befälet den 24 September af Napoleon fråntaget Bernadotte, som befaltes återvända till Paris, emedan

han hos kejsaren blifvit beskyld att hafva mot honom konspirerat. Vid ankomsten till Paris fick han ytterligare befallning att genast begifva sig till sitt furstendöme Ponte Corvo, men förklarade, att han ej underkastade sig denna befallning, utan hellre lemnade hvarje offentlig befattning och öfverginge till det enskilda lifvet. Detta beslut uttryckte han så bestämdt, att krigsministern, för att undvika anstötligt uppseende, tog på sitt ansvar att ålägga honom afresa till Wien för att personligen meddela sig med kejsaren.

De sammanträffade kort innan fredsfördraget mellan Frankrike och Österrike undertecknades i Schönbrunn den 14 Oktober. Mötet dem emellan var ganska stormigt, men slutade emellertid med att kejsaren erbjöd Bernadotte att blifva generalguvernör i Rom, med 2 milloner francs i årligt underhåll. Tills vidare fick han dock stanna i Wien, för att biträda stabschefen vid åtskilliga anordningar, innan österrikiska området utrymdes af fransmännen. Sedermera, efter hans återkomst till Frankrike, dröjde det ännu flera månader, innan hans afresa till sin nya befattning i Rom, hvarför han visade sig föga hågad, företogs, och under tiden gjordes honom det här ofvan omtalta erbjudandet att blifva tronföljare i Sverige, hvilket ytterligare förhindrade denna resa och slutligen föranledde dess inställande, emedan en långt högre bestämmelse, än som väntat prinsen i Rom, nu kom honom till del. [1])

Till det yttre åtminstone rådde nu åter ett godt förhållande mellan Napoleon och Bernadotte, och i Sverige kände man icke, att det varit annorlunda; men i sjelfva verket voro båda lika belåtna att skiljas åt. Napoleon var ej okunnig om, att, oaktadt hans lysande framgångar, mycket missnöje var rådande i Frankrike, och Bernadottes ovänner hade ej underlåtit antyda, att de missnöjde lätt kunde samla sig kring honom, hvilket väl ock varit hufvudsakliga anledningen, att Napoleon uppdragit åt honom guvernörskapet först i hansestäderna och sedermera i Rom, hvarigenom han hölls aflägsnad från Frankrike. Bernadotte, å sin sida, önskade ingenting högre än att komma i en mera oberoende ställning till Napoleon, af hvilken han visste sig vara misstrodd och hvars öfverlägsenhet han fann tryckande. Det var också visst icke för att blifva Napoleons redskap i Sverige eller der fortsätta sitt beroende af honom, som Bernadotte antagit den honom erbjudna tronföljare-värdigheten — och detta dröjde ej att visa sig.

Riksdagen i Örebro 1812.

Allt ifrån sitt första uppträdande i Sverige blef den nye kronprinsen hufvudpersonen derstädes och tog genast en verksam del i så väl den inre styrelsen som i förhållandet till utländska makter. Hans

---

[1]) Jemför *Touchard-Lafosse,* Histoire de Charles XIV. Paris 1838, I, II. — *Sarrans Jeune,* Histoire de Bernadotte. Paris 1845, I: 1—193. — *G. Swederus,* Konung Carl XIV Johans historia. Stockholm 1877, I—III, m. fl.

öfverlägsenhet erkändes ock villigt af alla — äfven af Armfelt, som icke var bland de lätt hänförde och som i allmänhet yttrade sig mycket nedsättande om öfriga den tidens storheter. »Prinsen», skref han kort efter dennes ankomst till hufvudstaden, »framstår i allt — i sätt att presentera sig, att vara, att uttrycka sig — såsom en ovanlig menniska. Värdighet utan affekterad höghet, nedlåtenhet utan att någonsin nedfalla i en lägre ton — hvar har han funnit detta så svåra, så sällsynta af en juste millieu, som nu för tiden hos regenter och stora herrar allmänt saknas, sjelfva Napoleon ej undantagen? Om hans kunskaper och förmåga i statssaker kan jag endast döma efter andra och af flera yttranden, man anför dels från hans enskilda samtal, dels ur hans anföranden i statsrådet. På grund häraf, äfvensom af de många vackra och dugtiga tal han hållit, skulle jag dock tro, att han äfven häruti är sin stora bestämmelse vuxen.»

De, som förestält sig, att den förre franske marskalken här skulle företrädesvis blifva ett slags fransk vicekonung, insågo ock snart sitt misstag och funno den nye kronprinsen vara långt mera svensk än fransman. Vid alla tillfällen visade han den lifligaste känsla för sitt nya fäderneslands värdighet, ära och framtid samt röjde en synnerlig aktning för allt, som uppväxt med Sveriges historia och hvilket han ansåg införlifvadt med svenska folkets föreställningar. Genom ett försonligt och förbindligt tillmötesgående sökte han vinna dem, som varit hans vedersakare, och lyckades äfven i de flesta fall.

Det svåraste i hans ställning var emellertid att förlika sina nya pligter, som ålade honom att framför allt se på Sveriges bästa, med sina förbindelser mot Napoleon och med dennes anspråk, som icke voro ringa. Genast vid sin första ankomst till Sverige visade kronprinsen emellertid, att han ingalunda tvekade i valet mellan de förra förbindelserna och de senare. När landshöfdingen i Göteborg grefve Axel Rosen uppvaktade honom vid ankomsten till Helsingborg, berättade han, bland annat, att franske konsuln i Göteborg Ranchoup förklarat sig hafva hertigens af Cadore order att hos honom yrka, det engelska, i Göteborg befintliga köpmansvaror ej finge forslas inåt landet, samt all förbindelse mellan engelska fartyg och svenska kusten förbjudas. Kronprinsen anmärkte genast, att hertigen af Cadore hade icke att utfärda några order i Sverige och att Rosen bort återsända konsulns bref såsom opassande. »För öfrigt», tillade prinsen, »bör ni ej tvifla, att mitt nya fädernesland intar första platsen i mina känslor och att dess lycka utgör första behofvet för mitt hjerta. Jag har visserligen kejsar Napoleon att tacka för mycket, men jag har dock icke kommit bland eder för att vara hans prefekt och tulltjensteman.»

Mellan svenska och engelska regeringarna hade ock en hemlig öfverenskommelse blifvit träffad, att, ehuru den förra måst antaga kontinental-systemet såsom enda vilkoret att kunna få fred med Frankrike, skulle detta ej störa det goda förhållandet till England. För att icke blottställa svenska regeringen bemyndigades landshöfdingarne i de län,

som gränsade till Kattegat, genom hemliga skrifvelser från statssekreteraren för handels- och finans-ärendena Hans Järta att i all tysthet öppna underhandlingar med befälhafvarne å de engelska eskadrarne. Med amiral Saumarez, som förde befälet öfver den utanför Göteborg kryssande engelska flottan, hade ock en konvention blifvit träffad, att sakerna skulle förblifva på samma fot som dittills; att Carlshamn, som blefve fritagen från militärisk bevakning, skulle derefter vara nederlagsplatsen för engelska handeln och ön Hanö för samma ändamål upplåtas åt engelsmännen samt Göteborg åtnjuta särskildt skydd och den neutrala amerikanska flaggan begagnas för handelsförbindelsernas fortsättande.

Dessa ingrepp i kontinental-systemet voro ej Napoleon obekanta, och han hade beklagat sig deröfver för de svenska sändebuden i Paris; men vid kronprinsens afresa hade han lofvat honom att ej före Maj månad 1811 fordra en bestämd förklaring af svenska regeringen, om den ville strängt iakttaga kontinental-systemet eller hafva honom till fiende. Kronprinsen hade begärt detta rådrum för att kunna sätta sig in i de svenska förhållandena. Detta oaktadt hade knappt en månad förflutit efter prinsens afresa förr än kejsaren i ett enskildt företräde, hvartill Lagerbielke blifvit kallad den 26 Oktober, upprepade sina förra klagomål mot svenska regeringens förbindelser med den engelska samt förklarade, att om svenska regeringen icke, inom fem dagar efter det franske ministern i Stockholm baron d'Alquier officielt meddelat denna kejsarens förklaring, bestämde sig för krig mot England och konfiskering af alla engelska köpmansvaror i Sverige, skulle d'Alquier genast afresa och Sverige få krig med Frankrike samt alla dess bundsförvandter. Ryske generalen Czernitcheff, som infunnit sig i Paris, hade ett par dagar förut blifvit återskickad till Petersburg, med uppdrag att söka förmå kejsar Alexander understödja denna förklaring och förena sig med fransmännens kejsare att tvinga Sverige förklara England krig.

Då Lagerbielkes depesch härom ankom till Stockholm, väckte den stort bekymmer hos regeringen och synbar förtrytelse hos kronprinsen, särskildt öfver att kejsaren brutit det löfte, han gifvit honom. Ett beslut måste emellertid snart fattas, ty den 13 November inlemnade d'Alquier den hotande förklaringen, hvari konungen uppfordrades att förklara England krig samt bemäktiga sig alla i svenska hamnar befintliga engelska fartyg och lägga beslag på alla engelska varor, under hvilken flagg de än blifvit införda. I annat fall egde d'Alquier befallning att resa inom fem dagar. Konungen sammankallade genast statsrådet, som lätt insåg, att den sena årstiden, hvilken hindrade engelska flottan att kraftigt bistå Sverige, den korta tiden, som gjorde det omöjligt att erfara sinnesstämningen hos Sveriges grannar, samt omöjligheten för Sverige att med sina svaga tillgångar inlåta sig i ett krig med Frankrike, troligen snart följdt af ett äfven med Ryssland och Danmark, måste vid detta tillfälle bestämma regeringens beslut, och den

17 November 1810 utfärdades den fordrade krigsförklaringen mot England. De hemliga förbindelserna med engelska regeringen blefvo dock ej öfvergifna, och man gjorde allt för att inskränka det förklarade kriget till ett blott formelt.

En engelsk flotta af 23 linieskepp och 10 fregatter under amiral Saumarez' befäl kryssade vid denna tid i Östersjön, och åt dess skydd hade kort förut blifvit anförtrodda 1,400 köpmansfartyg, hvaribland 300 svenska, alla seglande under amerikansk flagg. För att icke genom krigsförklaringen föranleda förlust af denna dyrbara konvoj, skyndade Järta att i tid underrätta landshöfdingen Rosen i Göteborg om förhållandena, och denne lyckades öfvertyga Saumarez, att krigsförklaringen var endast en af tvingande omständigheter föranledd demonstration, som i verkligheten hade ingenting att betyda. Också lofvade Saumarez, att allt skulle förblifva på samma fot som dittills, så framt icke Sverige företog några verkliga fiendtligheter mot England. Tillika öfverenskom man, för att rädda de engelska varor, å hvilka i följd af krigsförklaringen beslag skulle läggas, att förklara dem för svensk egendom och derföre för dem erlägga införseltull, hvilket beredde svenska statskassan en oförmodad vinst af 500,000 rdr banko i ökad tullinkomst.

Det vigtigaste för svenska regeringen var emellertid, hurudant förhållandet till Ryssland skulle blifva i följd af det nya tronföljarevalet. Hos de fleste hade detta varit föranledt af förhoppningen att genom en fransk härförares upphöjande på tronen betrygga Sverige mot ytterligare inkräktningar från Rysslands sida cch genom Napoleons mäktiga bistånd återvinna hvad Sverige till detta grannrike måst afträda. Härom var man ock ej okunnig i Petersburg, och underrättelsen om valet uppfattades också der såsom en hotelse mot Ryssland. Man förutsåg, att det förr eller senare skulle komma till en brytning mellan de båda mäktiga kejsarerikena, och man betraktade den franske marskalken i spetsen för Sveriges krigsmakt såsom en fransk utpost mot Ryssland. Kraftiga försigtighetsmått blefvo ock genast vidtagna. Å Åland anlades befästningar, och tre armékårer blefvo i hast bildade, en i Finland, en i trakten af Wilna och en längre söderut. Generalerne Bennigsen och Pahlen återkallades i tjenst och geni-officerare affärdades att vid Dünas, Niemens och Bugs stränder utse ställningar, lämpliga att befästas för ett försvarskrig.

Kejsaren sjelf såg det skedda valet visserligen med missnöje, men ansåg det tillvägabragt af ett parti, som blott haft en tillfällig öfvervigt. Nya skakningar skulle inträffa i Sverige, och »det skulle gå Bernadotte såsom alla andra revolutionens meteorer; de skulle en dag träda tillbaka i sitt intet». Närmare underrättelser om verkliga förhållandet mellan Napoleon och den nye kronprinsen, samt några yttranden, hvilka denne låtit undfalla sig, bragte likväl Alexander efter hand på andra tankar. Han anade, att kronprinsen, skild från Napoleons omedelbara inflytande, skulle ogerna vilja underkasta sig att

vara hans vasall och dessutom snart finna sitt nya fäderneslands intressen oförenliga med den franske herskarens stränga fordringar. Han beslöt derför nu att genom ett förbindligt och klokt beräknadt närmande söka väcka förtroende hos den svenske tronföljaren och i honom försäkra sig om en bundsförvandt, hvars erkända fältherreförmåga kunde blifva af stor vigt under den förestående brytningen.

Å sin sida önskade Carl Johan ingenting högre än att vinna Alexanders stöd och vänskap. Han hade länge insett, att en strid måste förestå mellan den franske kejsaren samt de af honom förtryckta folken och förödmjukade monarkerna. Han visste ock, att Napoleons makt var mera skenbar än verklig och lätt kunde rubbas af någon inträffad motgång, som snart skulle förmå de kufvade folken att resa sig mot hans välde, likasom ock att de ständiga krigen uttröttat Frankrike och att äfven de härförare, som biträdt Napoleon i hans segrar, längtade efter hvila. Sverige skulle, om det under den förestående stora striden stälde sig på Napoleons sida, möjligen återfå Finland, men med detsamma inveckla i ett fortfarande krigstillstånd med Ryssland, hvaremot, om Norge tillerkändes detsamma såsom belöning för dess trädande på Rysslands sida, den skandinaviska halfön borde genom sina lätt försvarade gränser blifva försäkrad om en orubbad fred. Slutligen borde Carl Johan äfven, om han slöt sig till de äldre hofven och trädde i förbindelse med de kufvade, efter befrielse längtande folken, betrygga sin egen dynasti med detsamma han betryggade Sveriges sjelfständighet, ty om, under det förestående kriget, Napoleon kunde komma att ligga under, vore det knappast tvifvelaktigt, att icke hans svenske bundsförvandt, den nye tronföljaren, skulle få lemna rum för den afsatte konungens son, regerande under ryskt beskydd. Egenskapen af Napoleons vasall hade för öfrigt redan under den korta tid Carl Johan ännu vistats i Sverige blifvit för honom så motbjudande, i följd af kejsarens redan framträdande anspråk, att han önskade till hvad pris som helst frigöra sig från ett sådant beroende.

Carl Johans närmande till Alexander måste likväl ske med största försigtighet för att icke väcka Napoleons misstankar. Det inleddes vid det företräde ryske ministern i Stockholm van Suchtelen hade hos kronprinsen för att, enligt kejsarens uppdrag, lyckönska honom såsom svensk tronföljare, hvarefter grefve Czernitscheff, Alexanders förtrogne generaladjutant, under sin återresa från Petersburg till Paris i December 1810 infann sig i Stockholm och hade att från kejsaren framföra förtroliga meddelanden till kronprinsen, som nu fick tillfälle att bringa på tal Norges förening med Sverige såsom en ersättning för Finlands förlust och en borgen för Ryssland, att svenska regeringen icke vidare skulle rikta sina sträfvanden till Finlands återvinnande. Dessa meddelanden ledde ock till en förtrolig brefvexling mellan Alexander och Carl Johan, hvilken icke upphörde förr än vid den förres död.

Under det Carl Johan sålunda närmade sig Alexander och från honom rönte det vänligaste tillmötesgående, fick han från Napoleons

sida röna ett helt annat bemötande. På hans framställningar om Sveriges behof af subsidier, för att kunna föra kriget mot England, följde intet svar, och prinsens donationer indrogos utan någon ersättning, ehuru Napoleon, vid hans afresa från Frankrike, lofvat gifva honom 2 millioner francs för afträdandet af furstendömet Ponte Corvo och de domäner, han erhållit inom Polen, samt försäkrat honom att med full eganderätt få behålla sina öfriga besittningar. På detta sätt ville Napoleon låta kronprinsen erfara hans misshag öfver det oberoende han visat och det hemliga beskydd han egnade Sveriges handel med England.

I Mars 1811 insjuknade Carl XIII och åt kronprinsen uppdrogs att under konungens sjukdom tills vidare föra riksstyrelsen, hvarmed han fortfor till den 7 Januari 1812, då konungen så tillfrisknat, att regeringen kunde af honom återtagas. I sjelfva verket hade kronprinsen redan förut varit den styrande, åtminstone i allt hvad som rörde förhållandena till utländska makter. Dessa fortforo ock att företrädesvis ådraga sig regeringens uppmärksamhet, så mycket mera, som förhållandena till England tycktes blifva mera bekymmersamma än förut, emedan den afsatte konungen i slutet af föregående året der blifvit med utsökt gästvänlighet mottagen och underrättelser i början af året 1811 inkommo från Sveriges hemliga agenter i London, att Gustaf Adolf ämnade från England begifva sig till sin svåger kejsaren i Ryssland, hvilket steg man befarade vara taget i samråd med engelska regeringen, som nu var i öppet krig med Sverige, om detta än dittills, i följd af hemliga öfverenskommelser, förts endast skenbart. Samtidigt innehöllo ock engelska tidningarna uppgifter om utrustandet af en stark landstigningskår, som skulle åtfölja engelska flottan till Östersjön, och man misstänkte den hemliga planen vara att med denna kår landstiga på Gotland eller i något af Sveriges södra landskap samt begagna Gustaf Adolf för att tillställa oroligheter inom Sverige. Å svenska regeringens sida ansåg man sig derför böra vidtaga åtskilliga försvarsanstalter, såsom att rekrytera och i tjenstbart stånd försätta den reguliera hären, samt utskrifva och i beredskap hålla den extra rotering och en del af det s. k. förstärkningsmanskap, 1810 års ständer lemnat till regeringens förfogande, för den händelse att rikets gränser af fiendtligt anfall hotades eller oroades.

Militärbefälhafvaren på Gotland, vice-amiralen friherre *Olof Rudolf Cederström*, anbefaltes ock att på ön uppsätta en nationalbeväring af 6,000 man, hvilka alla beväpnades och öfvades. Generaladjutanten grefve *Axel Mörner* skickades till Göteborg att der öfvertaga högsta befälet och leda försvarsanstalterna, generalmajoren *Georg Carl von Döbeln* fick befälet å Carlstens fästning, generalmajoren friherre *Johan Henrik Tavast* i Carlskrona, och dessutom samlades i de södra delarne af riket under fältmarskalken grefve *Hans Henrik von Esssen* en beväpnad styrka, hvilken skulle i samband med de trupper, som i Skåne stodo under fältmarskalken *Tolls* befäl, efter behof understödja de punk-

ter af rikets södra eller vestra kuster, hvilka kunde komma att af fienden hotas.

Midt under dessa rustningar inträffade den stora engelska Östersjöflottan, 25 krigsfartyg, i farvattnen utanför Göteborg, och amiral Saumarez ankrade vid Vinga redd. Stor förskräckelse uppstod å svenska vestkusten; men det dröjde dock ej länge, innan man blef öfvertygad, att denna flotta ej hade så fiendtliga afsigter, som man befarat. Förre engelske konsuln i Göteborg, Smith, blef skriftligen underrättad, att inga fiendtligheter skulle begås emot Sverige, och att man tvärtom önskade å Sveriges sida finna lika mycken välvilja, som lifvade engelska regeringen mot Sverige. Dessa försäkringar upprepades muntligen af amiral Saumarez vid ett besök, som Smith i största hemlighet hos honom aflade, och särskildt försäkrade han, att svenska regeringen ej hade något steg att befara från Englands sida till förmån för Gustaf Adolf, hvilken amiralen funnit vara »något rubbad i öfra våningen».

Det goda förhållandet var dock nära att af en tillfällig anledning störas. En betydlig mängd handelsfartyg, förande tysk eller dansk flagg, hade i April detta år sökt skydd i Carlshamns och Ystads hamnar, och då dervid upptäcktes, att deras skeppsladdningar utgjordes af förbjudna engelska kolonial- och manufakturvaror, hade svenska regeringen befalt deras sequestering; men nu befans en stor del af de i beslag tagna laddningarna vara engelsk egendom, hvars sequestering väckte sådan ovilja i England, att engelska regeringen hotade den svenska med aktivt krig, derest den ej erhöll upprättelse. Man uppgjorde då ett förslag att, medelst en låtsad försäljning af de varor, som bevisligen voro engelsk egendom, återställa dem till sina egare, hvilket förslag af engelska kabinettet gillades, hvarmed den uppkomna missämjan var bilagd.

Svenska regeringen fick likväl nu ett annat bekymmer, föranledt af de vidtagna försigtighetsmåtten mot engelska flottan. Den 23 April hade förordning blifvit utfärdad om förstärkningsmanskapets utskrifning till ett antal af 15,000 man, att börja med. Författningen lemnade valet fritt mellan lottning och lega, men föreskref, att det skulle afgöras i sockenstämma, der endast husfäder voro röstande, och således de utskrifningsskyldige, hvilka voro mest intresserade i frågan, ej kunde inverka på dess afgörande. Å dessa sockenstämmor gaf sig missnöjet med utskrifningen, hvari man såg ett förnyande af den olyckliga landtvärns-inrättningen, snart tillkänna och ökades ytterligare genom en försummelse af dåvarande statssekreteraren för krigsärendena friherre Wilhelm Carpelan. Enligt ständernas föreskrift skulle nemligen påbudet om den nya extra roteringen, som hufvudsakligen träffade adel, prester och ofrälse possessionater, föregå det om förstärkningsmanskapets utskrifning, men utkom i sjelfva verket ej förr än denna senare författning redan blifvit kungjord, hvilket hos allmogen väckte misstankar, att, sedan den nya utskrifningen väl blifvit verkstäld, skulle man låta extra roteringen falla i glömska. Missnöje röjde sig nu bland allmogen

i flera af rikets landskap, såsom Upland, Östergötland, Småland och Halland, men i synnerhet i Södermanland och Skåne.

I Södermanland utfärdades budkaflar öfver nästan hela länet, med uppmaning, åtföljd af stränga hotelser att »icke underkasta sig beslutet om lottning och med all kraft motsätta sig de offentliga myndigheterna, som skulle vilja tvinga de utskrifningsskyldige att underkasta sig denna pligt, innan man erhållit konungens resolution å det andragande, en deputation skulle till honom framföra, att lottning ej måtte ega rum». Vid första underrättelsen om dessa oroligheter hade emellertid regeringen uppdragit åt general Wrede, som för tillfället befann sig å sin egendom Fogelsta inom länet, att söka stilla oron hos de utskrifningsskyldige, samt hade försett honom med vidsträckt fullmakt i sådant hänseende. Han skyndade att till länets invånare utfärda en proklamation för att upplysa dem om konungens afsigter och skingra deras farhåga för något förnyande af landtvärns-inrättningen, hvarjemte han tillkallade två bataljoner af östgöta grenadierer och lyckades på detta sätt återställa lugnet inom provinsen.

I Skåne var rörelsen långt mera allvarsam. Här var allmogen i synnerhet förbittrad genom föreställningen, att man till »herrarnes» fördel ämnade låta extra rotering ersättas af den nya utskrifningen, som företrädesvis träffade allmogen. En flock bönder begaf sig till Ystad, der landshöfdingen i Malmöhus län, grefve Gustaf Fredrik Rosen, var sysselsatt med utskrifningsförrättningen. De yrkade att densamma icke måtte sättas i verkställighet, innan extra roteringen försiggått, samt begärde för detta ändamål företräde hos landshöfdingen; men i stället att bevilja detsamma och söka lugna deras farhågor skickade han emot dem en sqvadron husarer, hvars befälhafvare lyckades öfvertala dem att fredligt aflägsna sig. Några dagar senare hölls dock en ny folksamling utanför Helsingborg, mot hvilken likaledes husarer sändes, som höggo in på densamma och skingrade den. Häraf blefvo sinnena ytterligare uppretade. Man beslöt nu att i talrika skaror vandra omkring till godsegarne och aftvinga dem en förbindelse att genast utgöra roteringen för sina gods. Man stannade dock ej härvid, utan, sedan man ur de anfallna godsens källare försett sig med åtskilliga dryckesvaror, beslöt man plundra och uppbränna så många herregårdar man kunde åtkomma, hvilket förslags verkställande dock förekoms genom ett annat, framstäldt af en bland hopens ledare — att dela egendomarne, hvarvid han för egen del förbehöll sig grefve Totts egendom Skabersjö. Generalbefälhafvaren i Skåne, den gamle Toll, hvilken det vanligen eljest ej felade beslutsamhet, hade under allt detta icke vidtagit några kraftiga åtgärder, hvilket man fann icke så litet anmärkningsvärdt och tillskref hemliga stämplingar, hvartill han dock tvifvelsutan var oskyldig. Då emellertid upproret började gripa mer och mer omkring sig, samlade generalmajoren grefve Hampus Mörner 100 man fotfolk, 40 husarer och två trepundiga kanoner, med hvilken styrka han den 15 Juni skingrade de vid Klågerup samlade bönderne,

nära 1,500 till antalet, af hvilka omkring 30 stupade och 60 sårades samt 300 fördes fångne till Malmö. Härmed var detta bonde-uppror slutadt och lugnet i provinsen återställdt.

Förhållandet till Frankrike hade under tiden blifvit allt mindre vänskapligt. Väl hade grefve Magnus Fredrik Brahe blifvit såsom särskildt sändebud skickad till Paris för att lyckönska Napoleon till hans sons konungen af Rom födelse samt blifvit vänligt mottagen; men äfven för honom beklagade sig kejsaren öfver de svenska ingreppen i kontinental-systemet. Franske kapare begingo många våldsamheter mot svenska handelsfartyg, hvilka uppbringades och prisdömdes, äfven ehuru de varit lastade med endast svenska tillverkningar, och besättningarna fördes till Toulon eller Antwerpen för att tvingas till tjenstgöring på franska flottan. De svenska förbindelserna med England, oaktadt kriget mellan båda makterna, utgjorde den ständiga förevändningen för dessa våldsamheter, och nekas kan ej heller, att svenska myndigheterna alltför ofta gåfvo anledning till anmärkningar i detta hänseende.

Så begick landshöfdingen i Göteborg grefve Rosen den oförsigtigheten att i slutet af Maj 1811 sända generalmajoren Tavast i en vigtig beskickning till amiral Saumarez å engelska flottan, utan att denna beskickning hölls hemlig för franske konsuln. Följden blef, att d'Alquier gjorde de skarpaste föreställningar hos svenska regeringen och hotade att lemna Stockholm. För att ställa Napoleon till freds måste man i början af September skilja Tavast från sin befattning såsom chef för fältmarskalken grefve Essens stab, hvartill generaladjutanten friherre Erik Gustaf Boije i stället förordnades.

Napoleons anspråk på Sverige voro för öfrigt hvarken få eller ringa, och de framställdes af d'Alquier med ett öfvermod, som gjorde dem ännu mera stötande. Så fordrades, att Sverige skulle lemna Frankrike 2,000 matroser och uppställa ett regemente i fransk tjenst. När detta afslogs, föreslogs ett förbund mellan Sverige, Danmark och Polen under Frankrikes beskydd; men svenska regeringen svarade, att den väl önskade ett förbund med Frankrike, men hvarken sökte eller behöfde dess beskydd. Då yrkades antagandet här af den franska tulltaxan och tillträde för fransk tullbetjening i våra hamnar. När äfven detta afslogs, förklarade d'Alquier vid ett företräde hos kronprinsen, att kejsaren ogerna såg en mot hans system så fiendtlig person som Engeström i spetsen för utrikes ärendena och gerna skulle se honom aflöst af någon annan. Denna framställning afvisades värdigt och bestämdt af kronprinsen; men d'Alquiers uppträdande blef alltmera öfvermodigt och stötande samt framkallade sådana anmärkningar från svenska regeringens sida, att Napoleon slutligen i November 1811 fann sig föranlåten att återkalla honom, då baron *Auguste de Cabre* i stället utsågs till fransysk chargé d'affaires. Redan i April samma år hade friherre Gustaf Lagerbielke blifvit återkallad från svenska ministerplatsen i Paris, emedan han visat sig alltför tillgifven det franska systemet

och alltför litet villig att omfatta det nya system, som antagits af kronprinsen. Detta system hade ock inom Sverige många vedersakare. Nästan hela statsrådet, det högre krigsbefälet, äfven de som mest ifrat för kronprinsens val, såsom generalerne Wrede, Essen och Skjöldebrand, voro alla lifvade af ett bittert hat emot Ryssland och hade svårt att tänka sig en förbindelse med denna Sveriges arffiende mot Napoleon. Dessa åsigter voro ock med synnerlig liflighet omfattade af Gustaf Adolfs förre militäriske rådgifvare generalmajoren af Tibell, som genom några oförsigtiga yttranden fallit i onåd hos kronprinsen samt i Oktober 1811 begärde och erhöll tillåtelse att begifva sig till Frankrike för att der besöka sin hustrus slägtingar. Här blef han presenterad för Napoleon, som dock egnade honom föga uppmärksamhet, men med statssekreteraren hertigen af Bassano hade Tibell flera samtal, i hvilka han försäkrade denne, att hela Sverige och i synnerhet armén voro tillgifne kejsaren; att alla regementschefer och högre officerare voro emot det system, kronprinsen ville göra gällande, samt att kejsaren endast behöfde med trupper besätta Pomern, för att omintetgöra alla försök å kronprinsens sida att uppträda emot Napoleon. Möjligen föranledde eller åtminstone påskyndade detta till Napoleon framförda yttrande den befallning, hvilken han den 16 Januari 1812 utfärdade till marskalk Davoust, befälhafvare öfver franska trupperna i norra Tyskland, att ofördröjligen besätta Svenska Pomern och Rügen. Detta skedde mot slutet af månaden, i början med en viss foglighet, men snart behandlades Pomern såsom ett fiendtligt land, invånarne ålades dryga beskattningar, de i hamnarna befintliga svenska kronofartyg utrustades till franska kapare och två svenska regementen afväpnades samt skickades såsom krigsfångar till Frankrike.

Fransmännens kejsare hade trott sig genom dessa våldsamma åtgärder kunna skrämma svenska regeringen och förmå densamma att ställa sig på hans sida under det förestående kriget mot Ryssland; men motsatsen af denna beräkning inträffade, ty så snart underrättelsen om det franska infallet i Pomern kommit kronprinsen till handa, tillkallade han generaladjutanten grefve *Carl Löwenhjelm* och uppdrog åt honom att med hemliga instruktioner begifva sig till Petersburg, hvarifrån Stedingk, som icke kunde glömma Finlands förlust och hade svårt att sätta sig in i Sveriges nya förhållanden till Ryssland, blifvit i Juli 1811 hemkallad. Dessa instruktioner innehöllo förslag till ett försvars- och anfallsförbund mellan Sverige och Ryssland under vilkor, att ryske kejsaren tillförsäkrade Sverige föreningen med Norge och för detta ändamål bistod Sverige med en styrka af omkring 25,000 man, hvilka skulle förena sig med 40,000 svenskar för att göra en landstigning på Seland, hvarest man skulle erbjuda konungen af Danmark valet mellan ett frivilligt afträdande af Norge eller ett öppet krig. Om han föredroge det första alternativet och förenade sig med Sverige och Ryssland, skulle man lofva honom en skadeersättning, hvilken lämpligast kunde tagas på det af Frankrike inkräktade området omkring Elbe i

grannskapet af Holstein. Då Ryssland sedan 1809 var inveckladt i krig med Turkiet, hvilket borde vara bragt till slut, innan kriget mot Frankrike begynte, skulle Löwenhielm erbjuda kejsaren Sveriges bemedling i detta krig. Dessutom skulle han gifva kejsaren åtskilliga på kronprinsens noggranna kännedom om Napoleons krigföringssätt grundade råd i afseende å bästa sättet att föra kriget mot denne, samt tillika underrätta kejsaren, att svenska regeringen redan anmodat den engelska sända en underhandlare till Göteborg för att sluta fred med Sverige, hvarigenom en sådan skulle inledas äfven mellan Ryssland och England.

Löwenhielm inträffade i Petersburg den 18 Februari och blef med mycken vänlighet mottagen af kejsar Alexander, hvilken han dock fann i hög grad vacklande och obeslutsam. Ryske statskanslern grefve Romanzow stod i spetsen för ett parti, som hade de mest öfverspända begrepp om Napoleons makt och förmåga samt gjorde allt för att förmå kejsaren stå fast vid förbundet med honom, framställande följderna af en brytning med denne samtidens störste och mäktigaste man så fruktansvärda och för Ryssland olycksbringande som möjligt. Å andra sidan fans likväl äfven vid ryska hofvet ett mäktigt parti, synnerligast inom den högre adeln och hären, som afskydde Rysslands underdånighet under den franske herskaren och ifrigt längtade att få hämnas det sista krigets förödmjukelser. Till detta mot Frankrike fiendtliga parti hörde äfven Armfelt, som nu gått i rysk tjenst samt stod högt i Alexanders ynnest och i hvilken Löwenhielm fick en oväntad bundsförvandt. Armfelt hyste sedan längre tid tillbaka ett bittert hat mot Napoleon och ansåg sig bäst förlika sina nya pligter mot Ryssland med sina förra mot Sverige genom att bereda det senare Norges besittning och med detsamma för det förra betrygga Finlands. Han förordade således lifligt hos kejsaren de svenska förslagen, och de framställningar, Löwenhielm hade från kronprinsen att meddela, rörande den mera skenbara än verkliga storheten af Napoleons makt, samt huru man lämpligast borde gå till väga för att bryta den, gjorde på Alexander ett djupt intryck samt bestämde honom slutligen att låta den 5 April ett fördrag upprättas mellan Sverige och Ryssland, hvilket af Löwenhielm och Romanzow undertecknades samt innehöll, att båda makterna garanterade hvarandras besittningar och förbundo sig att med en förenad här af omkring 30,000 svenskar och 20,000 ryssar göra en diversion på Tysklands kuster, för att oroa franska härens operationer; att ryske kejsaren skulle antingen medelst underhandlingar eller krigisk medverkan förskaffa Sverige besittningen af Norge, garantera denna besittning och ej nedlägga vapen innan denna förbindelse blifvit uppfyld; att en rysk här skulle lemnas till Sveriges förfogande, för att gemensamt med den svenska bereda Norges förening med Sverige, innan denna makt toge någon del i den öfverenskomna diversionen mot franska härar; att båda hofven skulle föreslå det danska att förena sig med dem mot Frankrike och godvilligt afträda Norge åt Sverige mot vissa skadeersättningar, hvilka båda makterna i sådant

fall förbundo sig att bereda Danmark, men att dessa förslag ej skulle till danska kabinettet framställas förr, än i samma ögonblick man vore färdig att handla; att, om Sverige, i händelse af Danmarks vägran, funne nödigt företaga ett anfall på Seland, skulle den ryska hjelpkåren äfven der stå till svenska regeringens förfogande; att de ryska trupper, som borde förena sig med svenska hären, skulle den 13 Maj 1812 vara färdiga att afgå till den punkt, som kunde blifva bestämd af Sveriges kronprins i egenskap af högste befälhafvare öfver den förenade svenska och ryska hären; att de ryska trupperna skulle aflönas af kejsaren, men efter landstigningen i Sverige på detta lands bekostnad förses med nödiga lifsmedel, foder m. m. samt att Ryssland dessutom lofvade bidraga till Norges förvärfvande med ett visst antal krigsskepp, så utrustade, att de kunde hålla sjön i fyra månader.

Ungefär samtidigt undertecknades i Stockholm af Engeström och Suchtelen ett fördrag i alla väsentliga punkter öfverensstämmande med det i Petersburg, men tillika innefattande närmare föreskrifter angående de ryska truppernas transport och underhåll.

Det vigtiga steget var sålunda taget, och det var ett steg af verldshistorisk betydelse, ty det är högst osannolikt, att Alexander, af naturen obeslutsam och nu tillika uppskrämd af sin förste ministers föreställningar om Napoleons storhet, skulle vågat förklara sig mot honom utan detta beslutsamma uppträdande af den svenske kronprinsen, i hvilken Alexander under ett krig mot Napoleon kunde få en farlig fiende, som efter Finlands återtagande kunnat hota Petersburg, medan Napoleon framryckte mot Moskva, men i hvilken han nu fann en ovärderlig bundsförvandt, som stod honom till buds på en främmande makts bekostnad, utan egna uppoffringar.

Kronprinsen hade ock haft största svårighet att förmå de mera framstående personerna inom Sverige, äfven de, som i öfrigt voro honom tillgifne, att ingå på dessa nya förhållanden till Frankrike och Ryssland. Hufvudsakligaste anledningen, hvarföre en fransk marskalk blifvit vald till svensk tronföljare, hade ju varit att med fransk tillhjelp och under den franske herskarens mäktiga skydd få hämnas på Ryssland och återtaga Finland — och nu skulle allt hopp derom gå förloradt samt Sverige i stället förbinda sig med sin gamle arffiende mot tidehvarfvets störste och mäktigaste man. Med en sådan omkastning hade man svårt att förlika sig, och i synnerhet var Adlercreutz, sjelf finne, så gripen af tanken att detta land skulle för alltid gå för Sverige förloradt, att han aldrig kunde blifva rätt förtrolig med Carl Johan.

I ett utomordentligt statsråd, der alla statsrådets ledamöter, hofkanslern och samtlige statssekreterarne voro närvarande samt äfven justitiekansleren tillkallad, den 21 Februari 1812, lemnade emellertid så väl Engeström som kronprinsen ett fullständigt meddelande af förhållandena till Frankrike allt sedan freden i Paris 1810, och i anledning deraf tillstyrkte statsrådet enhälligt den 24 Februari, att riket måtte intaga en fullt neutral ställning, sluta fred med England och anse sig

frikalladt från de förbindelser det ingått med Frankrike, sedan denna makt brutit sina.

De vigtiga utländska förhållandena, som snart måste komma till afgörande, så väl som flera inre frågor äfven af ickè ringa vigt, hade emellertid gjort ständernas sammankallande nödvändigt, och en urtima riksdag hade derföre den 23 Januari 1812 blifvit utlyst att öppnas i Stockholm den 4 April. Sedermera hade man dock fått kunskap om att betydande summor voro stälda till franske ministerns förfogande för att söka inverka på riksdagsmännen, och, med hågkomsten af Fersiska mordet, befarade man äfven att oroligheter kunde under riksdagen uppstå i hufvudstaden, hvarföre ständerna, genom en ny förordning af den 4 Mars, kallades till Örebro och riksdagen utsattes att börja den 13 i stället för den 4 April.

Å den utsatta dagen samlades ständerna. Till landtmarskalk utsågs öfverpostdirektören *Carl Lagerbring*. Presteståndets talman var erkebiskopen *Jakob Lindblom*. Till borgareståndets talman nämndes direktören *Hans Niklas Schwan* och till bondeståndets *Lars Olsson* från Bohuslän. Den 20 skedde riksdagens högtidliga öppnande, med en berättelse om hvad i rikets styrelse sig tilldragit sedan sista riksdagen. Derefter föredrogos utskottsvalen, hvilka i allmänhet utföllo i en för regeringen fördelaktig anda.

Den första bland de vigtiga ärenden, som påkallade ständernas afgörande, var den nya *beväringslagen*, till hvars stadganden vi skola återkomma vid framställningen af svenska krigsväsendets utveckling under detta tidskifte. Konungens proposition härom meddelades ständerna den 1 Maj och hänvisades den 4 i samma månad till ett särskildt utskott, hvilket uteslutande tillsattes för denna frågas behandling. Den 12 Maj var detta utskott färdigt med sitt betänkande, och detta bifölls redan den 15 i alla stånden. Hos adeln uppträdde endast två personer, grefve Johan Henning Gyllenborg och friherre Corfitz Ludvig Staël von Holstein, emot förslaget. I presteståndet anmälde sig likaledes endast två reservanter, professorerne Almqvist och Forssell. Bondeståndet, der man befarade mesta motstånd, styrdes så skickligt af sin sekreterare lagman *Brinckman*, att frågan der antogs utan några synnerliga invändningar. Denna lyckliga utgång väckte hos Carl Johan sådan belåtenhet, att han erbjöd sig på egen bekostnad underhålla vid Carlbergs krigsakademi 24 frikadetter, hvaribland halfva antalet skulle vara bondesöner, sex söner af prester och sex af borgare.

Rörande Sveriges *utrikes angelägenheter* hade konungen den 13 Maj meddelat hemliga utskottet om förhållandena till Frankrike en berättelse, som var i hög grad egnad att väcka ovilja öfver Napoleons sårande uppförande mot Sverige samt ingifva öfvertygelse, att regeringens bestämda och dristiga politik varit föreskrifven af nödvändighet. Dessutom innehöll konungens berättelse en öfversigt af de underhandlingar, hvilka blifvit inledda med Ryssland för Norges förvärfvande. Då med anledning af denna berättelse ett rykte började sprida sig bland riks-

dagsmännen, att Sverige, i händelse af krig, skulle taga parti emot Frankrike, blef öfverraskningen allmän, men harmen öfver Napoleons förfarande mot Sverige, jemte utsigten att vinna Norge, omstämde efter hand öfvertygelserna till förmån för regeringens åsigt, hvilket i icke ringa grad bidrog till den gynsamma vändning frågan om den nya beväringslagen rönte vid riksdagen.

Den vigtigaste fråga, som derefter förekom vid riksdagen, var den om en förändrad *tryckfrihetsförordning*. I enlighet med konungens nu afgifna samt till en del äfven med ständernas sedan sista riksdagen hvilande förslag tillstyrkte konstitutionsutskottet den s. k. *indragningsmakten*, eller en åt hofkansleren lemnad rättighet att, »i händelse han funne dagblad eller periodisk skrift vådlig för allmän säkerhet, eller utan skäl och bevis förnärmande personlig rätt eller af en fortfarande smädlig egenskap», genast låta tills vidare inställa dagbladets eller den periodiska skriftens utgifvande. Denna inskränkning i den år 1810 medgifna tryckfriheten var så mycket förhatligare, som den innebar en godtycklig myndighet lemnad åt en embetsman, af hvilken den lätt kunde missbrukas. Förslaget framkallade ock ett starkt motstånd hos adeln i dess plenum den 26 Juni, då isynnerhet friherre Jakob Cederström ifrigt uppträdde mot detsamma, biträdd af prosten grefve Schwerin, hrr P. Lagerhjelm, A. Spaldencreutz, L. D. Heijkensköld, m. fl. Såsom skäl för det af statsrådet enhälligt tillstyrkta, af kongl. maj:t den 26 Maj afgifna förslaget var emellertid anfördt, att »under Europas dåvarande grannlaga politiska ställning statens säkerhet kunde blottställas genom ett dagblads oförsigtighet eller illvilja», hvarjemte kongl. maj:t förklarade sin enda afsigt med förslaget vara att »genom oordningars undanrödjande och ett återstäldt samhällsskick bereda vägen till tronen för den ädle furste, som en dag skulle blifva kongl. maj:ts efterträdare». Man hade ock under riksdagen låtit förstå, att den nye tronföljaren såge sig nödsakad draga sig tillbaka, om det af en hejdlös press framkallade förslaget icke bifölls. Under diskussionen hos adeln förklarade tillika hofkansleren Wetterstedt, att den rättighet, som nu bortskänktes, skulle återlemnas, »sedan den i frihetens sköte uppuppväxte furste, som nu stod vid konungens sida, frälsat landet från inre och yttre skakningar», hvilket allt, i förening med förtrytelsen öfver de missbruk, hvartill pressen, sedan tryckfrihet blifvit medgifven, onekligen gjort sig skyldig, förklarar, huru det i flera hänseenden betänkliga förslaget kunde vinna ständernas bifall. Det skedde af adeln den 26 Juni med 122 röster mot 42, samt af preste- och borgareständen samma dag utan votering och af bondeståndet den 27 Juni, efter ihärdigt motstånd af Johan Olsson Longberg, Anders Danielsson m. fl., hvarefter den nya tryckfrihetsförordningen utfärdades den 16 Juli 1812.

Ett annat betänkligt beslut, som, likaledes enligt regeringens förslag, vid denna riksdag fattades, var att Sveriges dåvarande ultramarinska besittning, så väl som de, hvilka framdeles kunde förvärfvas, öfverlemnades till kongl. maj:ts disposition, utan vilkor af annan redovisnings-

skyldighet än ett enkelt tillkännagifvande vid hvarje riksdag, hvilka fördelar för riket kunde af sådana besittningar vinnas, samt utan någon förbindelse att till några svenska statens behof använda det öfverskott öfver förvaltningskostnaderna, dessa besittningar kunde lemna. Anledningen till denna regeringens framställning blef längre fram synlig.

Den vigtigaste riksdagsfrågan var för öfrigt liqvideringen af den utländska statsskulden och ordnandet af rikets finanser i allmänhet, hvartill vi återkomma vid öfversigten af statshushållningen under detta tidskifte.

Den 18 Aug. 1812 åtskildes ständerna.

Kriget mot Napoleon.

Medan riksdagen pågick, hade Sveriges förhållanden till utländska makter fortgått i den af Carl Johan gifna riktningen. Han hade låtit Muradgea d'Ohsson, chargé d'affaires i Paris efter friherre Lagerbjelkes hemkallande, afgifva formlig protest mot infallet i Pomern, jemte förklaring, att Sverige derefter ansåg sig befriadt från sina förbindelser med Frankrike samt ämnade iakttaga neutralitet i kriget mellan denna makt och England, sedan franska regeringen vägrat all förklaring öfver anledningen till det tagna steget. Den not, d'Ohsson hade att framföra, var affattad i så starka uttryck, att franske statssekreteraren hertigen af Bassano bad honom uppskjuta dess aflemnande, emedan kejsaren skulle betrakta densamma såsom en formlig krigsförklaring, samt försäkrade, att kejsaren ämnade göra Sverige fördelaktiga förslag, hvarom hertigen ville tala med kronprinsessan, som ännu befann sig i Paris, och genom henne få dem meddelade hennes gemål. Hertigen gjorde ock hos henne ett besök och öfvertalade henne att skrifva ett bref till sin gemål, med hvilket generalkonsuln Signeul i början af Mars 1812 afreste till Sverige.

De framställningar från Napoleon, han hade att framföra, voro likväl ännu temligen obestämda, men yrkade på en bestämd förklaring från svenska regeringens sida och framkallade vigtiga öfverläggningar inom denna. Finlands återvinnande var visserligen hvad som framhölls såsom ett lockmedel för denna, och många lockades ock deraf så väl som af föreställningen om Napoleons oemotståndliga makt; men, å andra sidan, anfördes äfven svårigheten att öfverföra en svensk här till Finland, så länge engelska flottan beherskade Östersjön; vådan af att utsätta rikets kuster och sjöstäder för fiendtliga besök af denna flotta; den rådande spannmålsbristen, som ej kunde afhjelpas utan ett fredligt förhållande till Ryssland och England, samt omöjligheten för Sverige att utan subsidier kunna bära kostnaderna för det förestående kriget. Att öppet förklara sig mot Napoleon, innan man var på fullt redig fot med England, var dock ej rådligt, och så uppsatte kronprinsen den 24 Mars en skrifvelse till Napoleon, hvari han, efter en skildring

af den närmast förflutna tidens händelser, erbjöd sin bemedling mellan Frankrike och Ryssland samt besvor kejsaren att bespara menniskoslägtet vidare blodsutgjutelse. Dessutom erhöll Signeul en förtrolig not att meddela kejsaren, angående frågan om Norges afträdande förmedelst Frankrikes mellankomst.

Kort derefter infann sig österrikiske ministern i Stockholm grefve Neipperg hos kronprinsen, med en förtrolig skrifvelse från österrikiske ministern för utrikes ärendena furst Schwartzenberg, innefattande uppmaning till Sverige att biträda det mellan Österrike och Frankrike ingångna förbund, emot förespegling af stora fördelar, hvilka skulle tillfalla Sverige, i händelse krig utbröt med Ryssland. I samråd med Engeström och Wetterstedt uppsatte kronprinsen redan samma dag en not, hållen i sådan ton, att deraf tydligen syntes, huru författaren ansåg en brytning med Frankrike nära för handen. Den slutade med en framställning om en fredskongress, hvarest Österrikes, Rysslands, Frankrikes och Sveriges fullmäktige kunde, på grundvalen af Nordens beväpnade neutralitet, underhandla om biläggandet af tvistigheterna med Frankrike, om upprättelse för infallet i Pomern m. m. Då denna not följande dagen, den 30 Mars, lemnades grefve Neipperg i ryske ministern Suchtelens närvaro, väckte detta sätt att afböja österrikiske ministerns förtroliga framställning sådant missnöje hos hofvet i Wien, att grefve Nipperg återkallades och lemnade Stockholm i slutet af April.

Under tillredelserna till det stora kriget mot Ryssland hade Napoleon emellertid allt mera insett vigten af att ega Sverige på sin sida. Signeul hade derför knappast återvändt från Stockholm till Paris, innan han åter blef skickad till Sverige med nya framställningar från Napoleon. Han ankom till Örebro den 11 Maj, men fann der före sig icke blott Suchtelen, utan äfven ett engelskt sändebud Thornton, hvilket icke bådade godt för hans uppdrag, det han dock nu framförde. Det innehöll, att kejsaren önskade ett anfallsförbund med Sverige samt lofvade ansenliga subsidier och besittningar af nya länder. Väl kunde han icke lemna sitt biträde till föreningen med Norge; men om Sverige öppet förklarade sig emot England och anfölle Ryssland med 40,000 man, med detsamma kejsaren öfverginge Niemenfloden, förbunde han sig icke allenast att bereda Sverige återställandet af Finland med dess gamla gräns, äfvensom att återlemna Pomern, utan erbjöd tillika Mecklenburg och Stettin, jemte landet mellan denna stad och Wolgast. Dessutom ville han lemna 6 millioner francs subsidier till de första krigsbehofven samt sedermera 1 million francs i månaden, och för att hålla kronprinsen skadeslös för sina förluster i Frankrike, erbjöd han värdet af dess förra donationer, att lyftas när som helst genom invisningar på franska statskassan. Dessa anbud tycktes ganska fördelaktiga, men prinsen kände alltför väl värdet och vådan af Napoleons understöd, och då Signeul försäkrade honom om kejsarens goda afsigter, svarade han, att det vore allt för tydligt, det Napoleon nalkades sitt slut, ty hans system hade bragt nationerna, liksom furstarne, i uppror

och båda längtade efter förlossning, ehuru fruktan ännu qväfde utbrottet.

En viss försigtighet måste likväl fortfarande iakttagas, för att icke framkalla en brytning i otid, och Carl Johan dikterade derför för Signeul ett svar, i hvilket han förklarade Norges afträdande till Sverige genom ett formligt fördrag vara det enda, som kunde öfvertyga honom om kejsarens uppriktiga vänskap. Erhölle Sverige denna belöning för sin tillgifvenhet mot Frankrike, så vore kronprinsen villig att träda på kejsarens sida. De subsidier, som gåfves Sverige för att medverka till utförandet af kejsarens planer, skulle i sådant fall vid fredsslutet blifva till honom återbetalda. Om deremot kejsaren förkastade detta förslag, skulle Norge frivilligt förena sig med Sverige, hvartill alla förberedelser voro vidtagna. Efter föreningen med Norge skulle kronprinsen kunna förfoga öfver en här af 150,000 man, af hvilka 40,000 blefve tillräckliga för Sveriges försvar, och de öfriga kunde måhända blifva af någon vigt i kriget mellan Frankrike och Ryssland.

I händelse Napoleon antoge de af Carl Johan sålunda angifna grunderna för ett förbund mellan Sverige och Frankrike, bemyndigades Signeul att, hvarest han träffade kejsaren, uppsätta och underteckna ett i enlighet med dessa grunder affattadt preliminär-fördrag samt dermed ofördröjligen återvända till Sverige; men i annat fall skulle han begifva sig till Paris och der till d'Ohsson öfverlemna den här ofvan omnämnda protesten mot Pomerns besättande af fransmännen, hvars afgifvande blifvit uppskjutet i följd af Signeuls sändningar till Sverige.

Den 19 Maj afreste Signeul från Örebro och inträffade i Dresden den 30, två dagar efter det Napoleon lemnat denna stad, för att med sin här öfvergå Niemen. I stället mottogs Signeul af hertigen af Bassano, som skyndade att underrätta Napoleon om hans meddelanden samt tillstyrkte antagandet af de grunder kronprinsen uppstält såsom vilkor för ett skydds- och anfallsförbund mellan Frankrike och Sverige. När Napoleon mottog dessa meddelanden, dolde han icke sin förbittring mot sin forne marskalk och förklarade för öfrigt, att han icke ville köpa en tvifvelaktig vän på bekostnad af en trogen bundsförvandt. De framställningar, Signeul hade att meddela, blefvo icke ens bevärdigade med något svar, utan, sedan denne först i Dresden och sedermera i Teplitz en längre tid förgäfves afvaktat ett sådant, reste han till Paris, för att till d'Ohsson aflemna den ofvannämnda protesten, hvilken, daterad den 20 Maj, sålunda ej aflemnades förr än den 20 Juli.

Under tiden hade kejsar Alexander antagit Sveriges bemedling för afslutande af fred mellan Ryssland och Turkiet, hvarefter grefve Löwenhielm ofördröjligen afsändt ett ilbud till Constantinopel, med nya instruktioner till Sveriges dervarande chargé d'affaires, Niklas Pal'in. Kejsaren hade befalt sina ombud att afsluta freden till hvad pris som helst, men lyckades likväl att få den ingången på för Ryssland temligen fördelaktiga vilkor. Den afslutades i Bukarest den 23 Maj 1812, då Ryssland förblef i besittning af Bessarabien och östra delen af Mol-

dau, men återlemnade till Turkiet större delen af detta landskap, jemte Wallachiet. Detta fördrag ratificerades genast af Alexander, men hos sultan Mahmud mötte ratificerandet så stora svårigheter, att Carl Johan fann sig föranlåten afsända general Tavast i en utomordentlig beskickning till Constantinopel, der han ock, understödd af Englands och Rysslands sändebud, lyckades öfvertala sultanen att ändtligen meddela den länge uppskjutna ratifikationen.

Äfven mellan Ryssland och England lyckades Carl Johan att återställa freden. I början af April hade förra engelska sändebudet Thornton ankommit till Stockholm och sedermera, jemte Suchtelen, följt kronprinsen till Örebro, der båda ministrarne dröjde under hela riksdagens lopp. Der undertecknades ock den 18 Juli 1812 freden mellan England å ena sidan samt Sverige och Ryssland å den andra. Dessa fredsfördrag innehöllo dock inga bestämmelser i afseende å det pågående kriget mot Napoleon eller Norges förening med Sverige. De stadgade endast ett återställande af vänskaps- och handelsförbindelserna mellan dessa makter i enlighet med äldre fördrag, samt ömsesidig garanti af staternas säkerhet och sjelfständighet. Likväl lofvade England i en hemlig artikel att lemna Sverige penningar, vapen och lifsmedel till ett värde af omkring 700,000 pund sterling. Ryssland skulle såsom borgen för sina förbindelser skicka hela sin flotta af 18 linieskepp och 12 fregatter till Englands hamnar. Genom dessa båda freder hade Alexander emellertid fått sina båda yttersta flyglar tryggade i det stora kriget mot Napoleon, och denne erkände efteråt, att han begått ett groft fel i att inlåta sig på ett dylikt företag, under det han på sina flyglar, hvilka snart lågo bakom honom, lemnade två kabinett mot honom fiendtliga och två arméer, hvilka minsta motgång kunde förvandla till hans fiender.

Kriget hade emellertid redan begynt, och mot slutet af April hade Alexander afrest till sin här. Anländ till Wilna, beslöt han i afseende på sättet för krigets förande följa de råd, Carl Johan gifvit honom, nemligen att undvika alla stora sammanträffningar, småningom draga sig tillbaka och först i ett på förhand upprättadt fast läger försöka allvarsamt möta fienden, hvarigenom dess här skulle småningom minskas, under det den ryska förstärkte sig genom förening med sina reserver.

Den 9 Maj lemnade Napoleon Paris och inträffade den 16 i Dresden, hvarifrån han afreste den 29 och satte sina härar i rörelse mot preussisk-ryska gränsen. Den 24 Juni öfvergick han Niemen med sin hufvudstyrka och höll den 29 sitt intåg i Wilna, hvilken stad ryssarne frivilligt öfvergåfvo, i det de stälde sitt återtåg mot det befästade lägret vid Drissa. Napoleon anlände till Witepsk den 28 Juli, dref ryssarne från Smolensk den 18 Augusti och fortsatte derifrån sitt tåg mot Moskwa, dit kärnan af ryska hären aftågat från Drissa och dit äfven Alexander begifvit sig.

Under tiden hade Carl Johan gjort allt för att uppmana Alexander till ståndaktighet under motgångarna och att förekomma en brådstör-

tad fred. Tillika skedde under våren och sommaren 1812 storartade rustningar för den tillämnade landstigningen på Seland, i enlighet med det mellan Sverige och Ryssland ingångna fördraget. Redan den 17 Juni kom ock anmälan, att den i fördraget lofvade ryska hjelphären var färdig till afsegling och de för transporten afsedda fartygen försedda med lifsmedel m. m. De till företaget utsedda svenska trupper blefvo ock satta i tjenstbart stånd, att vid första order kunna uppbryta, de särskilda regementenas embarkeringsplatser bestämdes, och förberedelser vidtogos för transporten af belägringsartilleri, tross m. m. Öfveramiralen friherre *Johan af Puke* erhöll öfverinseendet öfver embarkeringsanstalterna i alla hamnarna samt förordnades till öfverbefälhafvare öfver de i expeditionen deltagande krigsfartygen så väl som öfver transportflottan. Till gemensam samlings- och utgångspunkt utsågs Landskrona. Dessutom anbefaltes sammandragning längs norska gränsen af en observationshär, fördelad i tre kårer, af hvilka den första skulle förläggas i och omkring Uddevalla, den andra i Carlstad och den tredje i Jemtland. Tillika fortsattes de hemliga underhandlingarna med grefve Wedel-Jarlsberg, för att i Norge bereda sinnena på den förestående förändringen.

Allt var sålunda förberedt för det med Ryssland öfverenskomna företaget; men åtskilliga betänkligheter mötte dock ännu för dess verkställande — framför allt engelska kabinettets tvekan att biträda Petersburger-fördraget samt med sin flotta och med subsidier understödja Sveriges planer å Norge; vidare ovissheten om Alexander skulle ega nog ståndaktighet att icke af de första motgångarna i kriget föranledas till fred med Napoleon och frånträdande af förbundet med Sverige; slutligen äfven otillräckligheten af de stridskrafter, hvaröfver kronprinsen hade att förfoga för den i fördraget aftalade diversionen i norra Tyskland, så länge talrika franska trupper der qvarstodo och Preussen fortfarande tillhörde Frankrikes bundsförvandter. Dessa förhållanden gjorde synnerlig varsamhet nödvändig, innan Sverige öppet uppträdde såsom Frankrikes fiende; men de svenska rustningarna verkade dock, att Napoleon fann sig böra mellan Weichseln och Östersjön lemna två armékårer af tillsammans 60,000 man, samt att de trupper, han begärt från Danmark, för att aflösa den franska observationshären i norra Tyskland, icke kunde lemnas, så att förbundet med Sverige redan visat sig vara af nytta för Ryssland och tydligen kunde blifva det ännu mera, i samma mån de svenska stridskrafterna kunde mera aktivt deltaga i kriget.

Detta insågs ock af kejsar Alexander, som fäste särskild vigt vid Carl Johans personlighet och vid flera tillfällen sökte förmå honom att öfvertaga högsta befälet öfver de ryska härarna under kriget. Redan i April 1811 hade han härom talat med Stedingk, men fått till svar, att kronprinsen omöjligen kunde lemna Sverige, så länge han, under konungens sjukdom, der förestod regeringen. Framställningen förnyades sedermera, i synnerhet då oredan inom ryska högqvarteret blef allt

större i början af fiendtligheterna, men kronprinsen kunde dock ej lemna åsido de vigtiga planerna i afseende å Norge, för att träda i spetsen för de ryska härarna, och grefve Löwenhielm fick derför befallning att svara, det konungen, af vänskap för kejsaren, lemnat sitt bifall åt kronprinsens afresa till ett möte med kejsaren, under vilkor att det endast blefve fråga om ett sådant, ty befälet öfver de ryska arméerna skulle medföra en lång frånvaro, hvilken ej kunde vara annat än ganska skadlig för Sverige under för handen varande omständigheter. Framställningen om ett möte var äfven för Alexander i hög grad välkommen, så mycket mera som han hoppades kunna genom sin personliga öfvertalningsförmåga utverka ännu mera än som skett genom fördraget, och så blef Åbo utsatt till mötesplats.

Innan han reste till detta möte, mottog kronprinsen i Örebro den 12 Augusti ett engelskt sändebud, lord Cathcart, för att närmare bestämma förhållandena mellan Sverige och England. De meddelanden, han hade att lemna, voro hufvudsakligen, att, om England biföll Norges förening med Sverige, skedde det endast i ändamål att förmå Sverige till aktivt uppträdande mot Napoleon, i hvilket fall England ville på allt möjligt sätt understödja denna nya bundsförvandt i striden mot den gemensamma fienden; men deremot kunde England icke bifalla ett direkt och föregående anfall mot Norge, emedan det skulle aflägsna från det väsentliga ändamålet. Tillika önskade man några upplysningar rörande planen för det blifvande fälttåget. Kronprinsen svarade, att någon sådan icke kunde definitivt uppgöras, innan mötet i Åbo föregått, hvilket Cathcart äfven medgaf; men för öfrigt vidhöll Carl Johan sin åsigt, grundad så på militäriska som politiska skäl, att frågan om Norges förening med Sverige borde afgöras med Danmark, innan han uppträdde på krigsskådeplatsen i Tyskland. Han lät dock förstå, att han kunde frånträda sin plan att anfalla Norge från landsidan, hvaröfver lord Cathcart visade sin tillfredsställelse.

Under det dessa öfverläggningar pågingo, infann sig i Örebro en engelsk kurir, medförande ratifikation å fredsfördragen mellan England, å ena, samt Sverige och Ryssland, å andra sidan. Tillika följde en skrifvelse från engelska statssekreteraren för utrikes ärendena, lord Castlereagh, till lord Cathcart, att den halfva million pund sterling, svenska regeringen ytterligare begärt, ställdes till dess förfogande, i fall Sverige icke handlade ensamt för sina egna intressen, utan äfven för den gemensamma saken. Dessutom innehöll samma skrifvelse Englands preliminära biträdande af förbundsfördraget mellan Sverige och Ryssland, med undantag likväl af det deri öfverenskomna direkta anfallet mot Norge. Skrifvelsens innehåll meddelades kronprinsen af lord Cathcart, som af honom inbjöds att, jemte Suchtelen, vara honom följaktig till det utsatta mötet i Åbo.

En rysk fregatt hade för öfverfarten till Åbo blifvit ställd till kronprinsens förfogande, men han föredrog att göra resan dit å en svensk, och bland svenskar, som åtföljde honom, böra särskildt nämnas Adler-

creutz samt hofkanslern friherre Wetterstedt, hvilka skulle gå kronprinsen tillhanda vid de diplomatiska förhandlingarna. Afresan skedde den 25 Augusti och ankomsten till Åbo den 27, der Alexander redan under fem dagar väntat kronprinsens ankomst. Han mottog honom nu på det hjertligaste och antog från första ögonblicket en ton af obesvärad uppriktighet, väl egnad både att visa hans förtroende och söka framkalla ett motsvarande å Carl Johans sida. Han dolde också ej sin oro öfver de stora framgångar Napoleon äfven under detta krig redan vunnit och talade till och med om möjligheten att få afsäga sig regeringen; men kronprinsen hade icke särdeles svårt att öfvertyga honom, att det i synnerhet varit den modlöshet, som öfverkommit Napoleons fiender efter dennes första framgångar under de föregående fälttågen, hvarigenom dessa blifvit så lysande. Han erinrade om tilldragelserna både vid Austerlitz och Wagram, der Napoleons belägenhet varit så äfventyrlig, att han funnit sin räddning endast i sina motståndares bristande uthållighet. Han anmärkte ock, att det vore farligare med Napoleon inlåta sig i underhandlingar än att möta honom på slagfältet; visade, att Napoleon, som för anfall var ett krigaresnille af första ordningen, aldrig förstått ordna ett återtåg, samt rådde Alexander att aldrig med honom ingå fred, utan hellre draga sig tillbaka allt längre och organisera ett folkkrig, hvarigenom de fiendtliga härarne måste efter hand blifva upprifna. Alexander försäkrade ock, att han hellre ville draga sig tillbaka ända till Siberien än mottaga några fredsvilkor af Napoleon, och Carl Johan lyckades till och med i så hög grad lifva Alexanders mod, att båda gemensamt uppgjorde planer att förfoga öfver Napoleons bundsförvandters länder vid samma tid, som han segrande närmade sig Rysslands gamla hufvudstad. Alexander förbehöll sig det af Napoleon bildade storhertigdömet Warschau, innefattande bästa delen af Polen, hvaremot han erbjöd Sverige och ville garantera dess besittning ej blott af Norge utan äfven af Seland och Bornholm. Engelske ministrarne ville ock bifalla Selands afträdande till Sverige, om England erhölle Kroneborgs fästning i Öresund, som i sådant fall skulle göras till ett Gibraltar i Norden. Sedan Danmark sålunda afträdt Seland, Norge och Bornholm, skulle Sverige, i förening med Ryssland, bereda detsamma en ersättning i Bremen, Verden, Lübeck, Hamburg och en del af Mecklenburg.

Ryktet om nya framgångar af Napoleon inom Ryssland gjorde likväl snart slut på dessa högt flygande planer, och då äfven Petersburg hotades af franska härar, måste Alexander hos kronprinsen söka utverka, att den ryska hjelpkår, som var afsedd att biträda vid eröfringen af Norge, finge i stället användas att deltaga i försvaret af Petersburg. Äfven lord Cathcart ville icke medgifva något biträde från Englands sida till Norges förening med Sverige, emedan han befarade, att Sveriges biträde i Tyskland mot Napoleon derefter skulle uteblifva, och Carl Johan åter kunde icke inlåta sig i något krig inom Tyskland, innan han var tryggad mot Norge. Följden blef sålunda,

att prinsen fann sig föranlåten bifalla kejsarens begäran med hänseende till den ryska hjelpkårens användande samt beslöt tills vidare väl fortfarande hota med en förestående expedition mot Danmark eller i Tyskland, men i sjelfva verket låta densamma stanna vid blotta hotelsen. Han utverkade emellertid kejsarens löfte, att, när hjelpkåren ej längre behöfdes till Petersburgs försvar och engelska kabinettet lemnade bifall till de svenska planerna på Norge och Seland, då åter ställa densamma till kronprinsens förfogande samt öka dess styrka till 35,000 man.

De kronprinsen åtföljande svenskarne litade likväl föga på Alexanders löften och yrkade ifrigt, att man borde betinga sig någon säkerhet för deras uppfyllande, hvilket Carl Johan dock fann innebära ett sårande misstroende och derföre i det längsta undvek att antyda. Slutligen framkastade han dock vid ett tillfälle, att, om han, derest Napoleon tågade mot Petersburg, öfverginge med 20,000 man svenskar till Finland samt der förenade sig med 40,000 man finnar och ryssar, för att agera mot Napoleons venstra flygel, skulle svenskarne svårligen kunna lugnas utan genom ett provisoriskt afträdande af Finland, till dess Norge blifvit med Sverige förenadt. Denna framställning gjorde tydligen på kejsaren ett mycket obehagligt intryck, men han svarade dock med sin vanliga förbindlighet, att han skulle med nöje bevilja hvad kronprinsen begärde, om han ej vore förvissad att en dylik eftergift skulle ohjelpligen skada hans anseende i Ryssland, samt erbjöd sig att hellre lemna öarne Ösel och Dagö eller staden Riga. Carl Johan förklarade då, att han icke ville gifva kejsarens undersåtar anledning till klagomål mot sin herskare utan hellre afstode från hvarje garanti och tryggade sig fullt vid kejsarens ord. Rörd af denna förklaring, tryckte Alexander Carl Johans hand och försäkrade, att han aldrig skulle glömma detta prinsens värdiga och ädelmodiga svar. Sina förbindelser i afseende å Norge betraktade han derefter såsom en hedersskuld och förklarade, att kronprinsen och han nu vore förenade i lif och död.

I sjelfva verket visade ock Alexander i det följande mot Carl Johan en ordhållighet, hvarför han i allmänhet visst icke gjort sig känd, och ännu flera år efteråt yttrade Carl Johan: »Tacksamheten ålägger mig såsom en pligt förklara, att Sverige aldrig haft någon trognare och i afseende å sina löftens uppfyllande mera samvetsgrann bundsförvandt än kejsar Alexander».

Det inträdda vänskapliga förhållandet mellan Carl Johan och Alexander ledde emellertid till ett formligt fördrag, som den 30 Augusti undertecknades i Åbo af Löwenhielm och Romanzow samt innehöll följande hufvudsakliga vilkor: Den hjelphär, Ryssland genom fördraget i Petersburg lofvat Sverige, skulle ökas till 35,000 man, af hvilka 25,000 skulle i slutet af September 1812 infinna sig vid skånska kusten samt de öfriga 10,000 i slutet af November samma år. Så snart de 25,000 man anländt till Skånes kuster, skulle operationerna mot danska öarna begynna, på sätt man öfverenskommit genom fördraget i Peters-

burg. I fall konungen af Danmark icke frivilligt afträdde Norge och förenade sina trupper med de svenska och ryska, för att med dem operera mot den gemensamme fienden, och man häraf föranleddes att anfalla Seland, så afträdde kejsaren till konungen af Sverige alla sina från eröfringsrätten härflytande anspråk på denna ö samt garanterade de öfverenskommelser, som rörande densamma kunde komma att uppgöras mellan Sverige och England. I händelse kejsaren i följd af krigstilldragelserna lyckades vid fredens afslutande utvidga Rysslands gränser ända till Weichseln, garanterade Sverige denna nya gräns såsom ersättning för kejsarens löfte angående Seland och en följd af hans ansträngningar mot den gemensamma fienden. Såsom ett bevis på kejsarens personliga vänskap för kronprinsen af Sverige förband han sig att bistå Sverige med ett lån af $1^1/_2$ million rubel att, efter kejsarens bestämmande, utgå antingen helt och hållet i penningar eller till en del i penningar samt till en del i spanmål och mjöl, hvilket lån skulle af svenska regeringen återbetalas inom sexton månader efter Norges förening med Sverige.

Denna sista punkt var föranledd af det betryck, hvari svenska statsverket råkat i följd af de starka rustningarna, hvartill kronprinsen förskjutit betydliga summor af sin enskilda förmögenhet. Svenska statsrådet hade föreslagit, att man af Alexander borde begära ett lån å 5 millioner rubel, att återbetalas sedan Norge blifvit med Sverige förenadt, hvarigenom man tillika skulle erhålla ökad säkerhet för kejsarens medverkan till denna förening; men, i följd af de oerhörda ansträngningarna under kriget mot Frankrike, voro de ryska finanserna icke i sådant skick, att en så stor summa kunde lemnas Sverige, och det var endast med stor svårighet Alexander kunde utfästa sig att lemna den i fördraget utsatta summan, hvilken, motsvarande 800,000 rdr svenskt banko, ock utgick med endast 181,000 rdr i penningar samt med återstoden i spanmål och mjöl, hvaraf, i följd af inträffad missväxt, Sverige för tillfället hade stort behof.

Genom Alexanders ifriga förord förmåddes emellertid lord Cathcart medgifva utbetalandet af de 500,000 pund sterling, han var berättigad att *vilkorligt* lemna svenska regeringen, men hvilka nu beviljades utan något bindande vilkor å kronprinsens sida. Dessa 500,000 pund st., motsvarande 6 millioner rdr banko och beviljade utan återbetalningsskyldighet, voro ock för Sverige af ojemförligt mera vigt än den ryska s. k. rubelfonden, hvarom sedermera mycket talades.

Fördraget i Åbo var för öfrigt åtföljdt af en hemlig artikel, så lydande: »De begge kontraherande parterna, som vilja gifva närvarande allians egenskapen och kraften af ett *familjfördrag*, förbinda sig å ömse sidor, i händelse någon som helst makt skulle söka störa Sveriges eller Rysslands säkerhet och lugn, att lemna hvarandra det understöd, som kan finnas nödvändigt till att förekomma eller undertrycka förslag af så fiendtlig beskaffenhet, och hvilket understöd aldrig får öfverstiga antalet af 12 à 15 tusen man.»

Alexander hade erbjudit sig att, i egenskap af chef för en af holsteinska husets slägtlinier, lägga sin adoption till den Carl Johan erhållit af Carl XIII; men kronprinsen hade afböjt detta förslag, som kunde stöta Carl XIII och svenskarne. Det vittnade emellertid om Alexanders välvilja och hade framkallats af Armfelts förespeglingar om långt större sympatier inom Sverige för den afsatta kungliga familjen, än i sjelfva verket var förhållandet.

De följande tilldragelserna visade ock, att Alexander var i sitt vänskapsförhållande till Carl Johan långt fastare, än som för öfrigt låg i hans föga pålitliga karakter, och, såsom redan är anmärkt, erkändes sådant äfven af Carl Johan.

Så slutade mötet i Åbo, som redan under sin fortgång väckte stort uppseende och sedermera blifvit ganska mycket omtaladt samt ur flera synpunkter bedömdt. Man har från flera håll bittert klandrat Carl Johan, hvilken man beskylt att hafva åsidosatt Sveriges fördelar, för att ställa sig in hos Alexander och vinna hans skydd åt den nya svenska dynastien; men en närmare granskning af förhållandena måste dock öfvertyga hvarje oveldig, att Carl Johan vid detta tillfälle såg Sveriges sanna bästa fullt ut lika mycket till godo som sina egna och sin dynastis fördelar, och att Sverige för det fredslugn, hvaraf det nu i öfver 70 år varit i åtnjutande — det längsta det under hela sin historiska tillvaro egt — har att tacka just den politik, Carl Johan omfattade vid mötet i Åbo.

Den 2 September var kronprinsen åter i Stockholm, och härefter bedrefvos Sveriges rustningar med ökad fart. Order affärdades till alla regementen att hålla sig marschfärdiga, och en stor krigskonselj hölls i Stockholm, i hvilken Adlercreutz, Essen, Wrede, Puke, Adlersparre och Platen deltogo, hvilka båda sistnämnde, såsom de ifrigaste anhängarne af föreningen med Norge, voro särskildt tillkallade från landsorten. Frågan rörde egentligen, om hufvudanfallet borde riktas mot Seland eller mot Norge. Mot det förra alternativet uppträdde Wrede och utvecklade alla olägenheter, som dermed voro förenade, hvaremot Adlercreutz, likasom kronprinsen, talade för anfallet mot Seland. Adlersparre, som tviflade, att de 35,000 ryssarne, hvilka skulle deltaga i företaget, komme att i rätt tid infinna sig, önskade, att alla Sveriges tillgängliga stridskrafter riktades mot Norge, och resultatet af rådpläggningarna tycktes blifva, att ett skyndsamt anfall mot Norge erbjöd flera utsigter till framgång än ett mot Seland. Tydligt var emellertid, att det vigtiga företaget i främsta rummet berodde på utgången af de underhandlingar, som fördes i London, samt på ankomsten af den ryska hjelphären.

I afvaktan å denna indelade och förlade kronprinsen sin här så, att han kunde vara beredd när som helst handla i hvilken riktning omständigheterna påkallade. De svenska stridskrafterna fördelades i två härar, af hvilka den ena, 28,000 man stark under kronprinsens eget befäl, var bestämd att agera emot Seland, och den andra, 15,000

man under fältmarskalken grefve Essen, egde att försvara Sveriges vestra gräns mot Norge under expeditionen mot Seland samt, i händelse denna uteblef, kunna gå anfallsvis till väga.

Dessa rustningar föranläto emellertid, såsom redan är visadt, Napoleon att bibehålla en del af sina stridskrafter mellan Elbe och Oder samt hindrade Danmark att, såsom ämnadt var, låta sina trupper aflösa de franska i norra Tyskland. De väckte derföre stor förtrytelse hos Napoleon, som ålade det honom nu underdåniga Preussen att hota Sverige, och i följd häraf inlemnade preussiske ministern i Stockholm von Tarrach den 13 September en not, hvari preussiska hofvet förklarade, att 30,000 preussare skulle tillbakakasta svenskarne, om de försökte att uppträda på kontinenten. I det svar, Engeström den 16 September afgaf å denna not, antyddes, att man icke ansåg hotelsen så allvarsam som den lät. Sverige, hette det, skulle fortfarande hysa välönskningar för »återställandet af den preussiska monarkiens glans» och i ingen måtte frångå det system det valt för att »bibehålla sitt folks frihet och sin kronas heder».

Emellertid förgick den ena veckan efter den andra, utan att någonting afhördes från Ryssland, och så mycket angelägnare var kronprinsen att snart bringa underhandlingarna med engelska kabinettet till ett önskadt slut. I sådan syftning sändes öfverste Björnstjerna den 20 September till London, med uppdrag att söka utverka Englands direkta medverkan till Norges förening med Sverige samt beviljandet af erforderliga subsidier för deltagandet af kriget mot Napoleon, äfvensom afträdandet af någon bland de från Frankrike tagna kolonierna till Sverige, för att godtgöra de förluster af sina donationer inom franska riket, kronprinsen fått vidkännas för sitt biträde till koalitionen mot Frankrike. Björnstjerna blef ock på det vänligaste mottagen af prinsen af Wales, som under sin faders konung Georg III:s sinnessvaghet förde regeringen i England och som erkände sig stå i särskild tacksamhetsskuld till Carl Johan för den skonsamhet han visat den engelska kungliga familjens arfrike Hannover, då han, såsom fransysk marskalk, der förde befälet. Engelska kabinettet lofvade att låta sin flotta kraftigt understödja de svenska företagen, antingen de riktades mot Seland eller Norge, hvarom befallning ock afgick till amiral Saumarez; att förse Sverige med subsidier, för att kunna i Tyskland uppträda mot de franska härarne, i hvilket hänseende prinsen-regenten särskildt räknade på kronprinsens biträde vid Hannovers återtagande från fransmännen, samt att till Sverige afträda den rika och fruktbara vestindiska ön Guadeloupe.

Med dessa glädjande underrättelser återkom Björnstjerna från London den 20 Oktober; men under tiden hade krigshändelserna i Ryssland tagit sådan vändning, att den utlofvade ryska hjelphären ej kunde derifrån förväntas och kronprinsen fann nödvändigt att tills vidare inställa de tillämnade krigsföretagen.

Den 7 September hade ryska hufvudstyrkan blifvit slagen i en

en blodig slagtning vid Borodino, hvarefter fransmännen inryckt i Moskwa den 14 och 15 September, hvarom underrättelse den 5 Oktober kom till Stockholm, åtföljd af de mest öfverdrifna rykten, såsom att Napoleon låtit utropa sig till Rysslands kejsare, att han nu fortsatte sitt tåg till Petersburg, att hela ryska riket var i upplösnigstillstånd, o. s. v. Dessa underrättelser väckte här den största bestörtning, och de, som ogillat Carl Johans närmande till Ryssland, ansågo sig nu hafva fått full bekräftelse på sina värsta farhågor. Kronprinsen visade dock ett lugn, som förvånade alla, och denna förvåning ökades ytterligare, då han yttrade sin öfvertygelse, att denna sista framgång var början till Napoleons olycka — ett yttrande, som de följande tilldragelserna visade vara profetiskt. Han skickade ock genast ett ilbud till Alexander, med försäkran att Sverige icke under några förhållanden skulle ändra sitt politiska system, samt uppmanade Suchtelen att underrätta Alexander om kronprinsens uppfattning af Napoleons inryckande i Moskwa.

Osäkert var likväl, huruvida Alexander under de nu inträdda förhållandena skulle kunna ega nog ståndaktighet att icke hellre underkasta sig Napoleons fredsvilkor än våga det yttersta. Hofvet, kejsarens broder storfursten Constantin, hans statskansler grefve Romanzow, m. fl., gjorde också allt att förmå honom ingå fred; men Armfelt och Löwenhielm fortforo att uppmana honom till ihärdighet, och massan af ryska folket var så förbittrad mot fienden, att en fred skulle för Alexander kunnat blifva ännu farligare än krigets fortsättande. Också svarade han Löwenhielm, att han hade ingen lust att göra fred, och att äfven om han det hade, skulle han ej våga det, emedan hela ryska folket begärde att slåss, och det skulle för tillfället vara svårare att hålla dessa 40 millioner menniskor tillbaka än att hetsa dem emot fienden. Den utlofvade ryska hjelphären trodde han sig dock ej före följande våren kunna ställa till kronprinsens förfogande, och vid sådant förhållande samt med afseende tillika på den långt framskridna årstiden fingo företagen mot Seland och Norge tills vidare hvila.

I början af November kommo till Stockholm underrättelser, som på ett öfvertygande sätt bekräftade kronprinsens förutsägelser. Vid fransmännens inryckande hade ryssarne sjelfve satt Moskwa i brand. Större delen af staden hade uppgått i lågor, och Napoleon hade börjat fredsunderhandlingar, hvilka dock ej ledt till någon påföljd, hvarefter han funnit sig föranlåten att den 15 Oktober åter börja utrymma Moskwa och anträda sitt återtåg, hvilket slutade med förstöringen af större delen utaf de talrika härar, som inryckt i Ryssland. Förutseende, att han möjligen skulle nödgas draga sig tillbaka bortom både Oder och Elbe, hade Napoleon gifvit befallning till marskalk Augereau, som förde befälet öfver de franska stridskrafter, hvilka stodo närmast de preussiska, att väl se till, det konungen af Preussen alltid befunne sig i franska arméns närhet, emedan man kunde behöfva hans person, såsom en borgen för preussiska härens trohet. Carl Johan hade fått kunskap om

denna befallning och skyndade att gifva preussiske härvarande ministern von Tarrach del deraf, hvilken ock genast med ett ilbud underrättade sin konung om den fara, som hotade honom, hvarigenom han blef satt i tillfälle att taga sina försigtighetsmått deremot.

De franska härarnes stora förluster under återtåget, i förening med tilltagande missnöje inom Frankrike och upptäckten af en der mot Napoleon riktad sammansvärjning under general Mallets ledning, hade emellertid hos de förjagade Bourbonerne, ej mindre än hos Alexander, väckt tanken, att Napoleons välde nalkades sitt slut och att en möjlighet kunde uppstå för de förre att efterträda honom. Alexander hade ock visat Bourbonska ättens dåvarande hufvudman Ludvig XVIII en synnerlig välvilja och lofvat honom inträde i koalitionen mot Napoleon. Härom underrättades Carl Johan genom grefve Alexis de Noailles, som sökte vinna äfven honom för Bourbonernes återinsättande å Frankrikes tron. Han blef ock vid sin ankomst till Stockholm i medlet af November vänligt mottagen af Carl Johan, som erbjöd honom en plats inom sin stab, på det grefven kunde vara honom följaktig under det förestående fälttåget i Tyskland. Kronprinsen var för öfrigt i sjelfva verket ingen vän af Bourbonerne och ansåg deras återvändande till Frankrike såsom föga sannolikt, ehuru han icke ville afvisa deras anbud, då detta åberopade Alexanders välvilja.

Så snart England förklarat sig beredvilligt att biträda Sveriges planer på förvärfvandet af Norge, inledde Carl Johan underhandlingar med kabinettet i Köpenhamn, för ett söka i godo uppgöra frågan med detta kabinett. Redan i slutet af Oktober hade han derföre vidtalat fältmarskalken grefve Stedingk att i ett förtroligt bref till sin gamle vän, danske ministern för utrikes ärendena Rosencrantz, tillkännagifva Sveriges förslag att förvärfva Norge, hvilket, tillade han, skulle kunna verkställas med fördel för båda länderna, medelst en skadeersättning, som passade för Danmarks geografiska läge. Han fick likväl till svar, att, »om en så oväntad proposition ej var ett diplomatiskt skämt, kunde han svårligen fatta, huru fältmarskalken kunde anse danska hofvet nog blottadt på sundt förstånd för att utbyta ett konungarike, hvilket det sedan århundraden innehade, emot besittningar, hvilka icke tillhörde dem, som erbjödo dem». I sjelfva verket tycktes likväl danska hofvet, troligen under inflytandet af Napoleons olyckor i Ryssland, redan nu blifvit betänkt på en omkastning, eller ville åtminstone höra sig före rörande den skadeersättning, Sverige ville erbjuda, ty kort derefter yttrade danske ministern i Petersburg, baron Blome, under ett förtroligt samtal med grefve Löwenhielm, att ett medel till förlikning verkligen fans och att han trodde sin konung hågad att ändra system samt förena sig med de öfriga nordiska makterna, så framt man gjorde honom antagliga propositioner. Så snart detta förtroende blifvit af Löwenhielm meddeladt svenska regeringen, skyndade denna i Köpenhamn tillkännagifva, att, om konungen af Danmark beslutat frigöra sig från det franska oket, vore Sverige färdigt att komma till hans hjelp, med vilkor

att Norge afträddes, hvaremot Sverige ville till Danmark afstå svenska Pomern samt dessutom förbinda sig att, med biträde af sina bundsförvandter England och Ryssland, så foga, att Danmarks besittningar i Tyskland utsträcktes till en fullständig skadeersättning, hvarjemte Sverige afstode från sina anspråk på minst 2 millioner rdr Hamburger banko, som utgjorde värdet af de förluster, danske kapare förorsakat vår handel. Slutligen förklarade man, att konungen af Sverige var hågad genom nya familjeband befästa denna förening. Kejsar Alexander hade nemligen i Åbo framkastat ett förslag om prins Oscars förmälning med en dansk prinsessa för åstadkommande af detta familjeband. Inginge Danmark i förbundet mot Napoleon, så skulle kronprinsen af Sverige i Jan. 1813 med 35,000 man svenskar och ryssar infinna sig å danska halfön för att i förening med danska trupperna intränga i Tyskland och öppna fälttåget mot Napoleon. Ryske ministern i Köpenhamn inlemnade en not i samma syftning; men, å nyo uppmuntrad genom Napoleons försäkringar, förklarade danska regeringen Blome icke hafva egt något bemyndigande till sitt yttrande.

Redan den 5 December hade emellertid kronprinsen skickat generaladjutanten grefve Gustaf Löwenhielm till Ryssland, för att med kejsar Alexander öfverlägga om fälttågsplanen för följande året, och den 20 December fick franske härvarande chargé d'affaires de Cabre sina pass, med antydan att lemna Sverige, sedan franska regeringen vägrat hvarje förklaring öfver infallet i Pomern och svenska trupperna derstädes blifvit förda såsom krigsfångar till Stettin.

I medlet af Februari 1813 infann sig engelske generalen Hope i Stockholm, för att med kronprinsen öfverenskomma om den blifvande fälttågsplanen, och några dagar senare instälde sig äfven Pozzo de Borgo, corsikan likasom Napoleon och med äkta corsikansk hämndlystnad hans oförsonlige fiende, för tillfället öfverste i rysk tjenst och sänd af Alexander till London, att der tillkännagifva kejsarens afsigt att med sina härar bidraga till Preussens befrielse samt för engelska kabinettet framställa vigten af, att Sverige sattes i tillfälle att med sina stridskrafter uppträda i Tyskland. Nu på återvägen från London erhöll han företräde hos kronprinsen, hvilken han meddelade, enligt uppdrag från lord Castlereagh, det engelska kabinettets önskan, att Sverige måtte först deltaga i striden mot den gemensamma fienden, i hvilket fall England ville förbinda sig att sedermera förskaffa oss Norge, samt lofvade de för krigets förande erforderliga subsidierna. Han dolde ock ej sin öfvertygelse, att omständigheterna nu ej tycktes medgifva svenska operationernas företag mot Danmark före dem i Tyskland, och tillade, att, om än de engelske ministrarne medgifvit giltigheten af de hinder, som under det föregående året funnos för ett direkt uppträdande i Tyskland, vore ställningen nu så förändrad, att den påkallade ett annat ordnande af krigsföretagen, hvilken anmärkning kronprinsen besvarade endast med en erinran, att denna frågas afgörande berodde af underhandlingarna mellan Sverige och England.

Dessa ledde, sedan operationsplanen för det blifvande fälttåget blifvit uppgjord, i samråd med Hope, till det fördrag, som undertecknades i Stockholm den 3 Mars 1813 och hvari Sverige förband sig att använda 30,000 man till en direkt operation på kontinenten mot de gemensamma fienderna, hvilken kår skulle handla i samband med de under kronprinsens befäl stälda ryska trupper, i enlighet med förut mellan svenska och ryska hofvet träffade öfverenskommelser. England åter förband sig att befordra Norges ständiga förening med Sverige samt att, i fall det blefve nödvändigt, dervid använda sin flotta i samband med svenska och ryska trupperna, hvilket dock ej skulle ske förr, än Danmark vägrat biträda det nordiska förbundet på de vilkor, som blifvit bestämda i det mellan svenska och ryska hofven gällande fördrag, äfvensom Sverige förband sig att vid föreningens uppgörande så långt möjligt vore afse norska folkets lycka och frihet. Vidare utfäste sig England att till bekostande af årets fälttåg, truppernas utrustning, transport och underhåll m. m. lemna Sverige en million pund sterling, hvarjemte åt »konungen af Sverige och åt dess efterträdare på svenska tronen, enligt den successionsordning, som blifvit den 26 September 1810 af hans svenska maj:t och Sveriges rikes ständer upprättad», afträddes besittningen af ön Guadeloupe i Westindien, hvaremot konungen af Sverige utfäste sig att under loppet af 20 år förunna hans storbritanniska maj:ts undersåtar nederlagsfrihet uti Göteborgs, Carlshamns och Stralsunds hamnar för alla produkter och handelsvaror antingen från Storbritannien eller dess kolonier, lastade på svenska eller engelska skepp.

I en hemlig artikel, som åtföljde fördraget, bestämdes, att man medelst underhandlingar skulle söka utverka, att en preussisk kår af 30,000 man, jemte 15,000 hannoveranare i engelsk sold, kunde förena sig med de svenska och ryska trupperna i Tyskland, hvilka samteliga trupper skulle ställas under kronprinsens befäl för att operera i norra Tyskland.

Några dagar efter fördragets undertecknande med England afslöts ett sådant den 19 Mars 1813 äfven med Spanien, hvarigenom Sverige erkände Ferdinand VII för Spaniens konung och således betraktade Carl Johans svåger, Josef Bonaparte, såsom inkräktare.

Äfven Preussen, som genom fördraget i Kalisch den 27 Januari 1813 förbundit sig med Ryssland mot Napoleon, ingick med Sverige ett anfalls- och försvarsförbund, hvarom fördraget undertecknades i Stockholm den 23 April 1813, i hvilket Preussen garanterade Sverige besittningen af Norge samt förband sig att ställa 27,000 man preussiska trupper under kronprinsens befäl för de öfverenskomna operationerna i norra Tyskland, hvaremot Sverige utfäste sig att låta 30,000 man svenska trupper landstiga i Tyskland samt att icke nedlägga vapen förr, än Preussen blifvit i statistiskt, geografiskt och finansielt hänseende återförsatt i samma ställning som år 1806.

Under tiden hade Danmark sökt närma sig England och Ryssland,

för att kunna åt sig bibehålla Norge, samt hos österrikiska hofvet, hvilket Napoleon gifvit i uppdrag att medla fred mellan Frankrike och England, utverkat afsändande af ett österrikiskt sändebud, baron Wessemberg, för att i London uppträda till Danmarks fördel; men lord Castlereagh förklarade, att England oåterkalleligt beslutat stå fast vid förbundet mellan Sverige och Ryssland, samt att, om Danmark icke kunde träffa någon uppgörelse med dessa hof, hade det intet att hoppas af England.

Slutligen hade äfven Napoleon gjort ännu ett försök att draga kronprinsen öfver på Frankrikes sida. Det skedde med anledning af svenske chargé d'affaires d'Ohssons begäran om sina pass, för att enligt sin regerings befallning lemna Frankrike. den 20 Januari 1813. Signeul blef då tillkallad af hertigen af Bassano och sänd till Stockholm, med uppdrag att tillkännagifva kejsarens lifliga önskan om en förlikning; att han väl icke kunde lemna något biträde åt Norges förening med Sverige, men ville deremot icke allenast återlemna svenska Pomern, utan dessutom öka svenska besittningarna i norra Tyskland med ansenliga områden mellan Elbe och Östersjön; att han ville lemna betydliga subsidier för att sätta Sverige i stånd att uppträda med värdighet och kraft i Tyskland; att kejsaren måhända endast helt kort skulle stanna vid sina arméer; att han önskade freden, men först sedan han vunnit några fördelar, och att, ehuru kronprinsens politik gjort honom mycket ondt, han likväl hade nog förtroende till hans karakter att vilja lemna honom befälet öfver de franska härarna i händelse af en förlikning.

Med dessa uppdrag ankom Signeul till Stockholm den 28 Januari; men hvad han denna gång hade att erbjuda kunde ännu mindre än de föregående anbuden rubba Sveriges förbindelser med Ryssland och England, och Signeul fick återvända utan att hafva något uträttat. Närmaste följden häraf blef en not, som den 13 Februari af hertigen af Bassano lemnades d'Ohsson, jemte hans pass, och hvari Napoleon bittert anklagade kronprinsen att genom en illa riktad ärelystnad förleda Sverige till ett af de största politiska misstag, som någonsin blifvit begångna, samt sökte göra honom förhatlig för sina nya landsmän såsom följande ett för Sverige förderfligt system. Härpå svarade kronprinsen i ett bref af den 23 Mars, hvilket icke heller skonade Napoleon och trycktes i tusentals exemplar, som spredos i Frankrike och Tyskland samt hos Napoleon framkallade den häftigaste förbittring.

Striden mellan båda måste dock afgöras med helt andra vapen, och på ingendera sidan saknades håg dertill. Kronprinsen hade emellertid äfven af det senaste fördraget med England icke funnit sig föranlåten att frånträda sin ursprungliga plan, som afsåg Norges förvärfvande före uppträdandet i Tyskland. Han tolkade nemligen detta fördrag så, att anfallet mot Danmark skulle ske medelst de i Tyskland landsatta svenska trupperna, i förening med den ryska hjelphären, medan engelska flottan skulle blokera Seland och en svensk här infalla

i Norge. Härom underrättade han i skrifvelser af den 17 Mars och 6 April kejsar Alexander och den till honom afsände grefve Gustaf Löwenhielm, samt begärde, att de utlofvade ryska hjelptrupperna i enlighet med denna operationsplan måtte sändas till Mecklenburg för att der förena sig med svenskarne. Tillika sökte han inleda en vänlig uppgörelse med Danmark; men denna uppgörelse så väl som den tillämnade operationsplanen mötte ett oväntadt hinder genom furst Dolgoruckis ankomst till Köpenhamn och de uppdrag han påstod sig ega från kejsar Alexander till danska hofvet, hvilka gingo ut på att till lägligare tid uppskjuta frågan om Norges afträdande till Sverige, om Danmark genast biträdde koalitionen mot Frankrike och förenade sina stridskrafter med de öfriga mot Frankrike förbundnes. Dolgorucki föreslog vidare, att danska trupperna skulle tåga mot Rhen och sätta sig i besittning af så väl Hamburg och Lübeck som förra konungariket Holland, samt förklarade å kejsarens vägnar, att, om konungen genast bestämde sig, ville kejsaren gifva honom sitt hedersord att icke nedlägga vapen förr, än han gjort Danmark till en stat af öfvervägande inflytande.

En af Rosenkrantz och Dolgorucki undertecknad hemlig konvenvention blef ock uppgjord, enligt hvilken danska trupper skulle besätta Hamburg, Lübeck och Trawemünde samt efter freden med England göra gemensam sak med Ryssland, hvaremot kejsaren garanterade Danmark bibehållandet af Norge och lofvade sin bemedling i freden med England. I öfrigt förbehöll sig Danmark landvinningar i Tyskland ända till Ostfrisland och framkastade anspråk på Hollands tron för prins Christian, samt lofvade att på dessa vilkor ställa 25,000 man till Rysslands förfogande. Under så lysande förhoppningar gaf ock danska hofvet ett stolt afböjande svar å de svenska framställningarna.

När underrättelsen om detta Dolgoruckis uppträdande i Köpenhamn kom till Stockholm, väckte den stor bestörtning och oro, i följd af de tvifvel om kejsar Alexanders pålitlighet, som deraf framkallades, och denna oro ökades ytterligare, då kejsaren i ett bref af den 22 Mars förklarade, att han, utan att sjelf löpa stor fara, icke kunde, då nya franska härmassor voro i anryckande, afstå från sina stridskrafter en styrka af 35,000 man till ett företag, hvars direkta nytta för koalition åtminstone för tillfället syntes honom ganska tvetydig — en förklaring, som blifvit afgifven, sedan grefve Löwenhielm upplyst kejsaren om kronprinsens afsigt att med de till Tyskland öfverförda trupperna först tvinga Danmark till Norges afträdande och ej förr än derefter deltaga i koalitionskriget. Denna förklaring kunde innebära ett slags bekräftelse på de löften, Dolgorucki gifvit i Köpenhamn, och antyda ett frånträdande af Alexanders förpligtelser i afseende å Norges förening med Sverige, hvarföre kronprinsen skyndade att i en skrifvelse till kejsaren af den 7 April öppet uttala dessa sina bekymmer, och för att tillika bringa förhållandena till Danmark på det klara lät han ännu en gång för danska kabinettet framställa grunderna för den enda

möjliga fredliga uppgörelsen mellan båda rikena, nemligen Norges omedelbara afträdande till Sverige, hvaremot Sverige afstod från alla anspråk på ersättning för den skada, danske kapare tillfogat svenska handeln, och förband sig att inom ett år till Danmark betala 2 millioner rdr, äfvensom att i fulltaligt skick underhålla på kontinenten en här af minst 35,000 man, ända till dess Danmark erhållit en mot Norges afträdande fullt svarande ersättning, i hvilken Pomern komme att innefattas.

Svaret å detta Sveriges ultimatum dröjde temligen länge och inträffade först i början af Maj. Det innehöll en bestämd vägran att tillfredsställa Sverige, hvarefter danska sändebudet erhöll befallning att lemna Stockholm och det svenska Köpenhamn. Tillika beslöt nu danske konungen att till Norge skicka arfprinsen Christian Fredrik, för att i egenskap af ståthållare öfvertaga högsta ledningen af Norges civila och militära förvaltning. Dessutom öfvergaf Fredrik VI nu helt och hållet det vacklande politiska system, han en tid följt, och slöt sig åter till den ånyo segrande Napoleon. Han befalte derföre de danske generalerne förena sig med de franska trupperna och skickade presidenten Kaas till Napoleon, med uppdrag att underhandla om ett nära förbund mellan Danmark och Frankrike.

Af det stora krigets utgång måste således Norges förening med Sverige blifva beroende; men äfven efter Alexanders senaste förklaring ville Carl Johan ej finna sig uti att förändra sin operationsplan, utan vidhöll sin uppfattning af de ingångna fördragen, att de i Tyskland förenade svenska, ryska och preussiska trupperna skulle först genom ett anfall mot Danmark tvinga detta rike till Norges afträdande och derefter deltaga i koalitionskriget.

Kort efter fördragets afslutande med England den 3 Mars begynte rustningarna till det förestående fälttåget i Tyskland. Den 24 Mars afseglade generallöjtnanten Sandels från Carlskrona till Stralsund med 5,000 man, afsedda att utgöra kärnan af de till Tyskland bestämda truppernas första fördelning. Dessa truppers styrka bestämdes till omkring 30,000 man i tre fördelningar, af hvilka, sedan trupperna under April och Maj månader efter hand öfverkommit till Pomern, som redan förut var af fransmännen utrymdt, den första, under generalmajoren *Anders Fredrik Skjöldebrands* befäl, förlades kring Greifswald; den andra, under generalmajoren friherre *Carl Henrik Posse*, kring Rostock, och den tredje, under generallöjtnanten friherre *Georg Carl von Döbeln*, kring Wismar. Redan i April ankom generalen friherre *Carl Johan Adlercreutz* och tog befälet öfver de då till Pomern anlända trupperna, omkring 12,000 man.

Den 26 April lemnade kronprinsen Stockholm för att äfven begifva sig till Pomern, men tog en omväg åt rikets vestra landskap, för att inspektera den under fältmarskalken grefve Hans Henrik von Essens befäl der förlagda här, besökte Göteborg, Halmstad och Helsingborg, der han fick den glädjande underrättelsen, att Alexander från Köpen-

hamn återkallat Dolgorucki, med strängt ogillande af hans förhållande derstädes, samt fortsatte derefter resan öfver Christianstad till Carlskrona, dit han ankom på aftonen den 7 Maj och der han mottog ett nytt besök af Pozzo di Borgo, som lemnat Alexanders högqvarter i Bautzen den 23 April och upprepade dennes förklaring att icke vilja låta sina trupper biträda de svenska i något anfall mot Danmark före deltagandet i koalitionskriget, men för öfrigt sökte lugna kronprinsens farhågor för något löftesbrott å Alexanders sida.

Den 14 Maj steg kronprinsen i Carlskrona om bord å fregatten Eurydice, landsteg vid Perth å Rügen den 17 och var i Stralsund den 18. Fältmarskalken grefve *Curt von Stedingk* var nu förordnad till öfverbefälhafvare för de svenska trupperna och Adlercreutz blef i stället stabschef för hela den här, som komme att ställas under kronprinsens befäl.

En allmän hänförelse hade allt sedan fransmännens återtåg från Ryssland varit bland tyska folket rådande för Tysklands återvinnande af sin sjelfständighet genom de hatade främlingarnes förjagande samt det tyska rikets återupprättande och omdaning, hvartill en mängd olika planer voro uppgjorda. Redan i Januari 1813 hade ryssarne gått öfver Niemen och, öfver allt helsade såsom befriare, med temlig lätthet utbredt sig öfver hela norra Tyskland ända till Hamburg. Konungen i Preussen Fredrik Wilhelm III hade genom fördraget i Kalisch den 27 Januari, hvilket ytterligare bekräftades i Breslau den 28 Februari, ingått en nära förening med kejsar Alexander, som i början af April med ryska hufvudstyrkan passerade schlesiska gränsen. Samtidigt hade de nu förenade ryska och preussiska härarne framryckt ända till Elbe, hvilken flod två kårer till och med öfvergått, Wittgensteins mellan Magdeburg och Wittenberg, samt Blüchers vid Dresden.

Å andra sidan åter har Napoleon kanske aldrig i så hög grad röjt omfattningen af sitt krigaresnille, som då han, oaktadt de oerhörda förlusterna under återtåget från Ryssland, icke desto mindre under våren 1813 kunde med nya härmassor öfversvämma Tyskland. Den 25 April tog han befälet öfver dessa härar och den 2 Maj slog han de förenade ryssarne och preussarne vid Lützen, i följd hvaraf desse åter måste draga sig tillbaka bortom Elbe och Napoleon kunde den 8 Maj taga sitt högqvarter i Dresden.

Sådana voro de nyheter, som mötte kronprinsen vid ankomsten till Tyskland. I följd af den vändning, krigshändelserna tagit, kunde hvarken någon rysk eller preussisk kår sluta sig till hans trupper, men i stället fick han af förre ryske ministern i Stockholm geheimerådet Alopæus, nu af Alexander och Fredrik Wilhelm, utan något föregående meddelande med Carl Johan, som dock hade högsta militärbefälet i norra Tyskland, utnämnd till generalguvernör derstädes, en uppmaning att undsätta det af en fransk här hotade Hamburg. Sårad af att blifva uppmanad till en militärisk åtgärd af en person, som utan kronprinsens vetskap fått sig tilldelad en myndighet af hans bundsförvandter, svarade

kronprinsen med ett afslag och dolde ej sin förtrytelse, hvilken äfven delades af engelska kabinettet, som beklagade, att Sverige blifvit uteslutet från konventionen mellan Ryssland och Preussen i Breslau och uttalade sig med ovilja öfver Dolgoruckis uppträdande i Köpenhamn. Engelske generalen Hope, som af prinsen-regenten blifvit utsedd att, jemte engelske ministern i Sverige Thornton, följa kronprinsens högqvarter, delade ock hans åsigter och lemnade honom de mest betryggande försäkringar om britiska regeringens noggranna fullgörande af sina mot Sverige åtagna förbindelser, i afseende hvarå Sveriges öfrige bundsförvandter nu tycktes visa sig föga pålitlige.

Under tiden hade ställningen i Hamburg blifvit alltmera hotande. Den 19 Maj lemnade danskarne denna stad, hvilken de, medan Dolgoruckis underhandlingar pågingo, besatt i förening med en rysk kår; men då Dolgoruckis förespeglingar ogillades af kejsar Alexander och Danmark åter slutit sig till Napoleon, fingo de danska trupperna befallning att utrymma Hamburg och förena sig med den franska hären under marskalk Davoust. Under sådana förhållanden anhöllo Hamburgarne ifrigt hos Döbeln, som hade sitt högqvarter i Wismar, att han måtte skynda till stadens försvar, och då han äfven härtill uppmanades af de ryska generalerne, ansåg han sig böra, utan afvaktan af närmare order från kronprinsen, betäcka en så vigtig punkt som Hamburg. Han gaf derföre generaladjutanten friherre Gustaf Boije befallning att med fyra bataljoner och något artilleri aftåga till Hamburg, dit denna styrka ankom den 21 Maj på aftonen.

Innan underrättelsen härom kommit Carl Johan tillhanda, fick han den 20 Maj ett nytt besök af Pozzo di Borgo, som infann sig med nya depescher från kejsar Alexander, yrkande ännu bestämdare än förut på kronprinsens skyndsamma framryckande mot Elben, emedan de förbundnes trångmål för hvarje dag blef allt svårare. Kronprinsen åter upprepade alla anledningar han hade att beklaga sig öfver sina ryska och preussiska bundsförvandters beteende, men förklarade sig dock slutligen villig att gå kejsarens önskningar till mötes, antaga hans bemedling mellan Sverige och Danmark samt för tillfället åtnöja sig med afträdandet af Trondhjems stift och en af Norges fästningar, med vilkor att inträda i besittning af det öfriga Norge vid den allmänna freden och när Danmark fått sina skadeersättningar. Antoge danska regeringen detta förslag, så lofvade kronprinsen ofördröjligen gå anfallsvis tillväga mot fransmännen och bidraga att drifva dem tillbaka på vestra stranden af Elbe, dock under vilkor att de utlofvade ryska och preussiska trupperna först blifvit till fullt antal stälda till hans förfogande och hunnit förena sig med de svenska i Pomern och Mecklenburg. Då något ytterligare medgifvande från kronprinsens sida ej stod att erhålla, reste Pozzo di Borgo missnöjd från Stralsund den 21 Maj, och hans framställning till kejsaren var ingalunda fördelaktig för kronprinsen, hvilken han påstod hafva anländt till kontinenten snarare såsom fiende än såsom bundsförvandt, med Norges förvärfvande till uteslu-

tande syfte och sökande endast draga ut på tiden, för att taga sitt parti efter omständigheterna, hvarför det kunde vara äfventyrligt att åt honom anförtro någon större styrka, då han tydligen vida mera afsåg Sveriges särskilda fördelar än koalitionens och äfven troddes underhålla hemliga förbindelser med Napoleon.

Samma dag Pozzo di Borgo lemnade Stralsund, infann sig ock verkligen svenske generaladjutanten Ludvig Peyron der med ett uppdrag från Napoleon. Han hade varit kommendant i Stralsund och vid fransmännens inryckande i svenska Pomern året förut blifvit förd såsom krigsfånge till Frankrike, hvarifrån han nu fått återvända, med framställningar från Napoleon, att, om kronprinsen stannade i Pomern, skulle de svenska truppernas öfverförande dit ej betraktas såsom någon fiendtlighet mot Frankrike och kejsaren skulle vara Sverige behjelplig att återfå Finland samt lemna ny garanti för Pomern.

Kronprinsen lemnade så väl Stedingk som hofkanslern Wetterstedt, hvilken åtföljt honom till Tyskland för de diplomatiska ärendenas skötande, del af dessa framställningar, men ingendera ansåg, att de borde inverka på Sveriges redan ingångna förbindelser, ehuru man kunde betjena sig deraf för den händelse fredsunderhandlingar, med åsidosättande af Sveriges fördelar, inleddes af dess bundsförvandter.

Då det emellertid var af vigt att söka ingifva kejsar Alexander en fördelaktigare tanke om kronprinsens förehafvande, än Pozzo di Borgo sannolikt skulle söka bibringa honom, sändes redan under natten till den 22 Maj grefve Gustaf Löwenhielm ännu en gång till kejsaren, med ett bref från kronprinsen, i hvilket framhölls, å ena sidan, den oundvikliga följden af att Sveriges anspråk på Norge icke blefve af Ryssland tillfredsstälda, och, å den andra, vigten af att kronprinsen så snart som möjligt sattes i stånd att uppträda till fördel på samma gång för Sverige och koalitionen.

Innan svaret å denna skrifvelse hann afvaktas, fick kronprinsen ett nytt bekymmer genom underrättelsen om Döbelns egenmäktiga tilltag att sända en del af den svenska styrkan till Hamburg. I dess grannskap stod vid denna tid en fransk här af minst 30,000 man under Davoust och Vandamme, och det kunde med temlig säkerhet antagas, att de 11,000 danskar, som den 19 Maj utrymt Hamburg, äfven skulle förena sig med denna styrka. Mot dessa stridskrafter, understödda af minst 140 kanoner, hade hamburgarne att ställa 5,000 man borgaregarde och ungefär ett lika stort antal reguliera trupper. Det var således föga rimligt, att Döbeln med fyra bataljoner, 30 husarer och 2 haubitser skulle kunna sätta denna styrka i stånd att mäta sig med den franska, utan man kunde taga för gifvet, att han skulle blifva innesluten och denna del af svenska hären gå förlorad. Så snart derför kronprinsen fick underrättelsen om afsändandet af den svenska hjelpkåren, skickade han en af sina adjutanter att återkalla densamma. Döbeln stäldes för krigsrätt, af hvilken han dömdes till ett års fästning, och befälet öfver tredje fördelningen lemnades åt generalmajoren *Gustaf*

Olof Lagerbring, med befallning att genast återföra trupperna från Hamburg till Mecklenburg.

Innan detta hunnit verkställas, kom den 25 Maj till Stralsund underrättelsen om den mördande slagtningen vid Bautzen den 20 och 21, i hvilken Napoleon åter segrat och som föranledde ett nytt bref från kejsar Alexander till kronprinsen, angifvande den förlägenhet, hvari de förbundne befunno sig och för första gången ifrågasättande att lemna Danmark tillträde till koalitionen, utan någon på förhand betingadt bestämdt löfte om Norges afträdande till Sverige, hvilket kejsaren nu tycktes vilja göra beroende af svenska härens föregående medverkan mot den gemensamma fienden. Äfven från konungen af Preussen kom vid samma tillfälle ett bref till kronprinsen, med ifrig uppmaning att skynda till Berlins försvar.

Ännu bekymmersammare voro de underrättelser, som från andra håll meddelades kronprinsen, att de allierade, som efter nederlaget vid Bautzen blifvit trängda tillbaka djupt in i Schlesien, redan voro betänkte på stillestånd och fredsunderhandlingar. Å andra sidan hotade den franska hären under Davoust, förstärkt med de danska trupperna, svenskarnes i Mecklenburg och Pomern spridda stridskrafter, i följd hvaraf kronprinsen fann sig böra vara betänkt på dessas koncentrering i Stralsund, för att möjligen lemna kontinenten och ensam eller med Englands hjelp anfalla Danmark eller ock återvända till Sverige.

Betänkligheten af kronprinsens ställning och framför allt ryktet, att de allierade, utan något meddelande med honom, under Österrikes bemedling, börjat underhandlingar om stillestånd och allmän fred, förmådde kronprinsen att äfven inlåta sig i underhandlingar i dubbel riktning. Å ena sidan skickade han den 28 Maj Signeul till Napoleons högqvarter i Dresden, med antydan om hans öfvergång till kejsaren, i fall denne ville bereda Norges förening med Sverige, mot Pomerns afträdande till Danmark. Å den andra sändes Suchtelen, Thornton, Hope och Wetterstedt den 30 Maj till Köpenhamn, för att med danska kabinettet söka träffa en vänlig uppgörelse, genom hvilken Danmark förbunde sig till Norges afträdande, men Sverige för tillfället åtnöjde sig med erhållandet af Trondhjems stift och förbehöll sig det öfriga af Norge först sedan Danmark fått fullt motsvarande skadeersättning; att Danmark egde valet fritt mellan mottagandet eller afståendet af dessa skadeersättningar, i hvilka senare fall det vore möjligt att Sverige förbehölle dem åt sig och uppgåfve sina anspråk på den öfriga delen af Norge, samt att Danmark skulle låta 25 till 30 tusen man af sina trupper förena sig med kronprinsens här, i hvilket fall England erbjöd sig återställa alla Danmark fråntagna ultramarinska besittningar, med undantag af Helgoland.

Ingendera af dessa underhandlingar hade någon framgång. Deremot infann sig förre österrikiske ministern i Stockholm grefve Neipperg den 7 Juni i Stralsund, och kronprinsen fick tillfälle att för honom förklara anledningen, hvarför han tills vidare måste stanna vid Stral-

sund, i afvaktan att hans bundsförvandter fullgjorde sina förbindelser, äfvensom han med Neipperg afsände en till kejsaren af Österrike ställd not, i hvilken han förklarade det ligga i alla makternas och förnämligast Sveriges intresse, att Österrike återvunne sitt förra inflytande på tyska riket och sina besittningar i Italien, samt lofvade, att Sverige skulle göra gemensam sak med Österrike och med alla sina stridskrafter understödja det, om Österrike ville biträda att förmå Danmark till Sverge afstå Trondhjems stift.

Samma dag Neipperg afreste, den 8 Juni, blef emellertid kronprinsen genom en kurir underrättad, att de allierade den 5 i Plesswitz ingått ett stillestånd med Napoleon samt att en kongress var i fråga för tillvägabringande af en allmän fred — allt detta utan något föregående meddelande med kronprinsen, hvilken oroades häraf så mycket mera, som han förutsåg, att Napoleon vid denna kongress på inga vilkor skulle medgifva Norges förening med Sverige och att äfven Österrike såsom medlande makt skulle uppträda till Danmarks fördel, äfvensom han visste, att ett danskt sändebud, grefve Moltke, öfver allt följde kejsar Alexander, från hvilken kronprinsen icke under nära tre veckors tid fått något meddelande.

Under inflytelsen af dessa oroande föreställningar tillkallade kronprinsen redan samma dag Thornton och Hope, för hvilka han förklarade, att om de allierade inginge fred utan Sveriges och Englands deltagande, skulle kronprinsen genast lemna kontinenten och anfalla Seland med så väl de svenska som de i engelsk sold stående tyska trupper, och om konung Fredrik VI då vägrade afträda Norge, skulle Carl Johan fullborda hvad Carl Gustaf begynt. Om danska riket i följd häraf blefve styckadt, skulle Holstein införlifvas med tyska riket, Sleswig och Jutland bilda en oberoende stat, Seland, Fyen och de öfriga danska öarne tillfalla England såsom ersättning för Hannovers förlust, samt Norge förenas med Sverige.

Ett så omfattande företag kunde de engelska ombuden naturligtvis icke biträda utan föregånget bemyndigande från engelska kabinettet; men emellertid hade spänningen mellan kronprinsen samt hans ryska och preussiska bundsförvandter nu nått sin höjd. Då kom, den 9 Juni, Pozzo di Borgo för tredje gången till kronprinsen, sänd från kejsar Alexander, från hvilken han medförde två skrifvelser, afsedda att lugna Carl Johans farhågor och förklara anledningarna till stilleståndets afslutande. Napoleon hade åter närmat sig Polens gränser. Alla fästningarna vid Elbe, Oder och Weichsel voro ännu i hans våld, och Österrike, som visat sig villigt att biträda koalitionen, under förutsättning af dess framgång, hade ännu ej fulländat sina rustningar samt vågade efter Napoleons segrar tills vidare icke uppträda såsom hans fiende. I följd häraf kunde de allierades plan, som var beräknad på Österrikes medverkan, ej fullföljas. De måste antingen aflägsna sig från Böhmens gränser, hvarigenom hoppet om Österrikes biträde skulle blifvit ännu mera aflägset, för att draga till sig sina förstärkningar, eller

ock medelst ett stillestånd bibehålla sina intagna ställningar. Tre veckors tid behöfdes för att erhålla en förstärkning af 100,000 man, med betydliga ammunitions- och lifsmedelsförråd, och äfven för att vinna Österrike. Häraf hade det ingångna stilleståndet blifvit föranledt, och tiden hade ej medgifvit något meddelande derom till kronprinsen före dess afslutande. Nu önskade emellertid både kejsaren och konung Fredrik Wilhelm III ifrigt känna kronprinsens tanke om förhållandena samt med honom rådgöra om ledningen af de förestående operationerna, ty på någon antaglig fred vore ej att hoppas.

Dessa skrifvelser antydde således, att Sverige åtminstone icke blifvit öfvergifvet eller förrådt af sina bundsförvandter och lugnade kronprinsens farhågor i detta hänseende; men han insåg äfven, att han nu ej kunde påräkna de utlofvade hjelptrupperna, lika litet som han kunde hoppas förmå engelska kabinettet att understödja honom i ett anfall mot Seland, som skulle draga svenska hären från koalitionskriget. Alexander hade ock låtit förstå, att det varit endast under förutsättning af Sveriges medverkan i kriget mot den gemensamma fienden, som han lofvat understödja Sveriges anspråk på Norge, hvilken uppfattning äfven delades af alla de öfriga svenska bundsförvandterna, och vid sådant förhållande måste kronprinsen finna sig uti att uppskjuta Norges förvärfvande och låta detta bero af koalitionskrigets utgång samt af bundsförvandternes ordhållighet vid fredens ingående. Han beslöt emellertid göra allt för att få kriget kraftigt fortsatt samt önskade ett personligt sammanträde med Alexander och Fredrik Wilhelm för att utjemna uppkomna svårigheter och öfverenskomma om sättet för krigets fortsättande.

I denna syftning svarade han således Pozzo di Borgo samt skickade den 11 Juni Skjöldebrand med ett bref till kejsar Alexander, som, jemte Fredrik Wilhelm, anträffades den 14 Juni i staden Reichenbach i öfra Schlesien och på det vänligaste mottog den svenske generalen, för hvilken han yttrade sin lifliga önskan att se hvarje missförstånd med kronprinsen bilagdt samt försäkrade sig betrakta verkställandet af Norges förening med Sverige såsom en hedersskuld, utan hvars gäldande han på inga vilkor ville sluta kriget. Då Skjöldebrand lemnade kejsaren de utkast kronprinsen gjort till tre särskilda planer för det blifvande fälttåget, klagade Alexander öfver bristen på en duglig öfverbefälhafvare öfver ryska hufvudstyrkan och upprepade sin förut yttrade önskan, att kronprinsen måtte öfvertaga högsta ledningen af operationerna, hvilken önskan han sade delas äfven af Preussens konung. Tillika förklarade han sig villig att öka den under kronprinsens befäl stälda tyska nord-armén icke allenast till 70,000 man, såsom kronprinsen önskat, utan till 100,000, och fyllnaden skulle han utvälja bland sina bästa trupper. Då kronprinsen yttrat sig ogerna se grefve Moltke såsom danskt sändebud i Alexanders högqvarter, skulle denne genast få befallning att lemna detsamma. Det begärda mötet med kronprinsen motsåg kejsaren med synnerligt nöje. Allt var således nu åter på bästa fot mellan dem båda.

Mötet utsattes att försiggå i Trachenberg, ett lustslott i Schlesien, den 9 Juli 1813; men innan kronprinsen begaf sig dit, blef han öfverraskad af en begäran från grefven af Artois, Ludvig XVIII:s yngre broder, att få såsom frivillig inträda i hans här, hvilken begäran dock afböjdes af kronprinsen, som icke ville uppträda såsom de förjagade Bourbonernes riddare eller anses bidraga att söka påtruga fransmännen en konungaätt, hvilken de icke sjelfve önskade.

Å utsatt dag infann sig kronprinsen i Trachenberg, der han på det hjertligaste sätt mottogs af kejsar Alexander, och der äfven Fredrik Wilhelm på allt sätt sökte vara honom till nöjes. De försäkringar grefve Stadion, förut österrikisk minister i Stockholm, medförde om Österrikes biträde till koalitionen och medverkan till Norges förening med Sverige, ökade ytterligare Carl Johans belåtenhet och han var nu den egentligen ledande vid öfverläggningarna. Man öfverenskom om uppställande af tre stora härar — en i Böhmen af 240,000 man österrikare, ryssar och preussare under österrikiske fältmarskalken furst *von Schwarzenberg;* en i Schlesien af 90,000 man preussare och ryssar under fältmarskalken *Blücher*, samt en i norra Tyskland af omkring 100,000 man, som sedermera ökades till 155,000, bestående af svenska, hanseatiska, preussiska och ryska trupper under kronprinsen *Carl Johans* öfverbefäl. Dessa tre härar skulle operera i ständigt samband med hvarandra, så att fienden aldrig skulle kunna med alla sina förenade krafter anfalla någondera. Skulle Napoleon, enligt sitt vanliga krigföringssätt, öppna fälttåget med ett anfall af hela sin samlade styrka mot en af dessa härar, skulle denna draga sig tillbaka, medan de båda andra skyndade till dess bistånd, så att den ena härens återtåg alltid föranledde de båda andras framryckande, och fienden ständigt hotades i sina flanker och sin rygg.

Man hade emellertid äfven öfverenskommit om en fredskongress i Prag, der man, enligt Österrikes förslag, ville erbjuda Napoleon fred, under vilkor att österrikiska monarkien återstäldes i samma skick som före år 1805; att Preussen återfick samma område som det egde 1806; att Rhenförbundet upplöstes; att hertigdömet Warschau gjordes oberoende; att Holland skildes från Frankrike; att den förra dynastien åter insattes i Spanien, samt att Italien blefve sjelfständigt.

Kronprinsen anmärkte genast, att i dessa fredsvilkor ingenting nämndes om Sveriges anspråk; men Alexander försäkrade, att han komme att fordra Norges förening med Sverige såsom ett oåterkalleligt vilkor för freden och att han äfven skulle anmoda konungen af Preussen häri instämma, hvarföre kejsaren ock mottog en till Rysslands kejsare och Preussens konung gemensamt ständ not, i hvilken detta den svenska regeringens yrkande var framstäldt.

Det bästa förstånd rådde för öfrigt nu mellan kronprinsen och hans båda bundsförvandter, af hvilka i synnerhet Alexander visade honom den hjertligaste tillgifvenhet och tycktes sätta en ära i att öppet lägga i dagen sina förbindelser till honom. Det var ock med ömse-

sidig saknad de skildes från hvarandra den 12 Juli, då kronprinsen yttrade till kejsaren och till Fredrik Wilhelm: »Om mina ögon läst väl i framtiden, skall jag inom några månader återse eder; vi skola åter sammanträffa med hvarandra i det fiendtliga lägret, och detta läger skall vara i Leipzig» — en förutsägelse, som i det följande blef fullt bekräftad.

Den 16 Juli var Carl Johan åter i Stralsund, der under hans och Stedingks frånvaro — Stedingk hade åtföljt kronprinsen till Trachenberg — Adlercreutz fört öfverbefälet, och den 24 Juli gjorde kronprinsen ett besök i Berlin, der han mottogs med stor hänförelse af alla samhällsklasser. Vid återkomsten till Stralsund den 6 Augusti öfverraskades han af ett besök utaf den ryktbare franske fältherrn *Moreau*, segraren vid Hohenlinden, med hvilken han hade ett längre förtroligt samtal och hvilken han sökte öfvertala att stanna vid nord-armén; men Moreau hade redan lofvat Alexander att biträda honom med sin krigserfarenhet och öfvertaga ledningen af hufvud-arméns rörelser, hvarföre han skyndade till kejsarens högqvarter, der han dock ej länge fick utöfva någon verksamhet, ty han blef dödligt sårad i slaget vid Dresden den 26 Augusti och afled den 2 September.

Af de tre härar, som enligt den i Trachenberg uppgjorda fälttågsplanen skulle agera mot Napoleon, var nord-armén den mest blottstälda. Den stora armén i Böhmen, så väl som den schlesiska, hade båda fördelarna af lätta förbindelser sig emellan och kunde följaktligen lätt understödja hvarandra samt, i händelse af motgångar, erhålla förstärkningar, hvaremot nord-armén hade åt ena sidan en stark fransk här, stödjande sig på Hamburg och Lübeck, som nu blifvit gjorda till fästningar af första ordningen, och å den andra de starka fästningarna Stettin och Küstrin vid Odern, hvilka, så väl som de vid Weichseln längre bort, innehades af fransmännen, medan nord-armén, utom Stralsund, hade ingen fästning af någon betydenhet att stödja sig vid och var allt för långt aflägsnad från de båda öfriga härarna att af dem kunna erhålla skyndsam undsättning. I följd häraf hade det emellertid blifvit nödvändigt att öka denna härs styrka, hvilken, såsom nyss nämndes, ursprungligen afsedd att utgöra 100,000 man, blef vid fälttågets öppnande förstärkt till 155,012 man, nemligen 24,018 man svenska trupper under fältmarskalken grefve *Stedingk*, 9,096 man ryska under fältmarskalken *Wintzingerode*, 12,252 man likaledes ryska trupper under generalen grefve *Woronzow*, 41,350 man preussiska under generallöjtnanten *Bülow*, 38,900 man äfven preussiska under generallöjtnanten grefve *von Tauenzien*, samt 28,396 man nordtyska och hanseatiska trupper under fältmarskalklöjtnanten grefve *von Wallmoden*. Denna styrka hade ett kavalleri af 22,886 man och ett artilleri af 378 kanoner.[1]) Till aktiva operationer kunde kronprinsen dock ej

---

[1]) Enligt officiela uppgifter, åberopade i *Bergman-Schinkels* Minnen ur Sveriges nyare historia. VII: 226. Enligt en uppgift af preussiska generalstaben,

påräkna mer än omkring 70,000 man, emedan de öfriga erfordrades till observations-kårer mot särskilda franska fördelningar och fästningar.

Den 10 Augusti afbröts kongressen i Prag, sedan Napoleon förkastat de allierades fredsvilkor, och den 12 förklarade Österrike krig mot Frankrike, hvarefter fiendtligheterna åter begynte den 16 Augusti, då tiden för det afslutade stilleståndet gick till ända.

Vid fälttågets början samlades nord-armén i trakten af Berlin, så koncentrerad, att efter halfannan dagsmarsch 70,000 man kunde förenas på samma punkt. Den 15 Augusti förlades högqvarteret till Potsdam. General *Adlercreutz* var fortfarande chef för hela den förenade härens generalstab och hade under sig generalmajorerne friherre *Johan Henrik Tawast* och grefve *Gustaf Löwenhielm* såsom generaladjutanter för inre och yttre ärendena. Första svenska fördelningen kommenderades nu af generalmajoren friherre *Carl Henrik Posse*, den andra af generallöjtnanten friherre *Johan August Sandels* och den tredje af generallöjtnanten friherre *Eberhard Ernst von Vegesack*. Generallöjtnanten *Anders Fredrik Skjöldebrand* förde befälet öfver svenska kavalleriet, som utgjorde en reservdivision, och generaladjutanten *Charles de Suremain* fick befälet öfver artilleriet.

Kronprinsen hade visserligen nu betydande stridskrafter under sitt befäl, men de voro af mycket skiljaktiga beståndsdelar och största antalet trupper utgjordes af preussare, hvilkas befälhafvare under det upplösningstillstånd, hvari Preussen råkat sedan 1806, vant sig vid så mycken sjelfrådighet, att öfverbefälhafvarens ställning derigenom blef både obehaglig och bekymmersam, synnerligen som desse preussiske generaler ansågo för sin nationalstolthet förnärmande att stå under en fransmans befäl, hvarföre de ock visade en synnerlig håg att klandra alla kronprinsens anordningar, tillskrifva sig ensam äran af framgångarna och kasta skulden på honom, att dessa icke blefvo ännu större. I synnerhet hade Carl Johan i generallöjtnanten Bülow, som förde befälet öfver den största preussiska armékåren, en underbefälhafvare, som gjorde honom mycket bekymmer, då Bülow var icke mindre sjelfkär och sjelfrådig än modig och företagsam.

Hvad som ytterligare gjorde kronprinsens ställning bekymmersam, var att han af politiska skäl ansåg sig böra skydda Berlin, såsom den vigtigaste härden för tyskarnes fosterländska hänförelse och medelpunkten för norra Tysklands tillgångar, men som ur strategisk synpunkt icke erbjöd någon god position, hvarföre ock Moreau afrådt försvarandet af Berlin, såsom allt för nära den fiendtliga hufvudstyrkan, hvarigenom man kunde befara, att Napoleon, med hänseende likaledes

---

anförd af *G. Swederus* i Sveriges krig och politik åren 1808—1815, s. 341, skall nord-arméns styrka den 17 Augusti 1813 hafva uppgått till 179,761 man, nemligen svenska trupper 28,832 man; ryska trupper under Winzingerode, Woronzow och Czernitscheff 29,644 man; preussiska trupper under Bülow 38,993 man och under Tauenzien 53,844 man, samt nordtyska trupper under Wallmoden 28,450 man, af hvilken styrka 139,601 man varit fotfolk, 24,716 rytteri, 5,895 artillerister, med 368 kanoner, och 9,381 kosacker.

till denna stads politiska betydenhet och möjligen äfven för att gifva luft åt sin förbittring mot sin förre marskalk, skulle företrädesvis kasta sig öfver nord-armén och krossa denna, innan de båda öfriga hunne komma till dess bistånd. Mot en sådan motståndare som Napoleon måste också största varsamhet iakttagas, och kronprinsen försummade icke heller att anordna de försigtighetsmått, som blefve nödvändiga, i fall han blefve tvingad att vika för öfvermakten; men dessa försigtighetsmått betraktades nu af de preussiska generalerna såsom bevis, att han icke hade något allvar med Berlins försvar, och tillskrefvos helt andra bevekelsegrunder än en välbetänkt omtanke för den honom anförtrodda härens säkerhet.

Kronprinsens anordningar, hvilka han vid ett sammanträde med generalerne Bülow och Tauenzien den 13 Augusti meddelade desse, gingo emellertid ut på att i en så god ställning, som de lokala förhållandena medgåfvo, skydda Berlin så länge sådant blefve möjligt, men undvika hvarje vågsamt framryckande, hvarigenom nordarmén kunde bringas i sådant läge, att Napoleon med sin öfvermakt kunde öfverfalla och krossa den. Man borde derför söka vinna så noggrann kunskap som möjligt om fiendens förehafvanden och, hellre än att våga ett afgörande slag mot en alltför öfverlägsen fiendtlig styrka, söka en ny fast ställning bakom Havel i afvaktan å de båda öfriga härarnes anryckande.

Sedan kronprinsen på aftonen den 21 Augusti fått kunskap om att i trakten af Baruth sammandrogs en fiendtlig styrka af omkring 70,000 man under marskalk *Oudinot*, för att tåga mot Berlin, vidtog han genast sina anordningar att möta densamma, och den 23 Augusti kom det vid Grossbeeren till en het strid mellan de preussiska trupperna under Bülow och Tauenzien samt de franska under Oudinot, Bertrand och Regnier, hvilken till större delen utkämpades med bajonetten, emedan ett slagregn gjorde skjutgevären obrukbara. Preussarne stridde der med stor tapperhet, och Bülows modiga, ihärdigt fortsatta anfall mot Grossbeeren afgjorde segern, medan de svenska och ryska trupperna, uppstälda i slagtordning, hindrade Oudinots öfriga kårer att deltaga i striden, hvari, bland svenska hären, endast öfverste Cardell med ett batteri ridande artilleri tog en verksam del. *Slaget vid Grossbeeren* kostade emellertid fransmännen 1,800 man döde och sårade samt 1,500 fångne, jemte 26 kanoner och 30 ammunitionsvagnar. Bülow och de öfrige preussiske generalerne, som icke underläto att tillskrifva sig och sina preussare äran af segern, ehuru det varit Carl Johan, som gifvit Bülow befallning att anfalla fransmännen vid Grossbeeren, klagade nu ifrigt, att denna seger icke kraftigare fullföljdes, och yrkade på anfall mot Wittenberg eller framryckande öfver Elben på någon annan punkt; men kronprinsen ville mot en så fruktansvärd motståndare som Napoleon ej genom några öfverilade steg äfventyra framgången af det hela, utan fortfor att röra sig med välberäknad försigtighet.

Nyttan af kronprinsens försigtiga rörelser visade sig ock snart, då

CARL von CARDELL.

underrättelse kom angående det nederlag de allierades hufvudarmé lidit vid Dresden den 26 Augusti, i följd deraf att man, tvärt emot de råd till försigtighet Moreau gifvit, djerft anfallit det fiendtliga lägret vid Dresden. Man erfor nu tillika, att en stark fransysk här under marskalk *Neys* befäl närmade sig Berlin, hvarföre kronprinsen genast gaf Tauenzien befallning att samla sina trupper vid Dennewitz och åt Bülow att i största hast förena sin styrka med Tauenziens. Denne blef ock den 6 September af en öfverlägsen fiendtlig styrka anfallen vid Jüterbock, hvarifrån striden flyttades till Dennewitz, der Tauenzien och Bülow modigt och ihärdigt kämpade mot Neys vida talrikare skaror. Denne ansåg sig så säker om segern, att han lofvade sina trupper om två dagar vara i Berlin; men i detsamma framryckte Carl Johan med 60 svenska och ryska bataljoner, 10,000 man kavalleri och 100 kanoner, hvilket med ens gaf striden en helt annan utgång än Ney beräknat. Han gaf genast befallning till återtåg, hvilket snart öfvergick till vild flykt, hvarunder Cardell med sina kanoner åter verksamt uppträdde mot fienden. *Slaget vid Dennewitz* kostade fransmännen 10,000 man i döda och sårade, 15,000 fångne, 4 fanor, 80 kanoner, 400 krutvagnar m. m.; men äfven preussarne hade under den ihärdiga striden mot fiendens öfvermakt gjort betydande förluster, Bülows kår af nära 6,000 man, Tauenziens af omkring 3,000 man döde och sårade. Segern hade emellertid räddat Berlin och åter lifvat de allierades af nederlaget vid Dresden nedstämda mod, hvarföre ock så väl konungen af Preussen som kejsarne af Österrike och Ryssland skyndade att betyga Carl Johan sin tacksamhet. Från de preussiska generalernes sida rönte han dock ingen sådan, utan tvärtom beklagade sig Bülow, som ville ensam hafva äran af segern, öfver kronprinsens bulletiner, i hvilka preussarne ej nog uteslutande berömdes.

En öfvergång af Elbe yrkades åter ifrigt af de preussiska generalerna; men kronprinsen ville först bemäktiga sig någon fast punkt såsom stöd vid denna flod, och befalte derför Bülow företaga belägringen af Wittenberg, hvartill denne endast med svårighet och efter mångfaldiga invändningar kunde förmås. Dessutom uppfördes åtskilliga fältverk till betryggande af nord-arméns kommunikationer, och denna armé dröjde ännu nära en månad på högra Elbe-stranden, med högqvarteret i Zerbst ända till den 3 Oktober. Detta qvardröjande, föranledt af den stora böhmiska härens overksamhet och af den schlesiskas fördröjda ankomst till Elbe, framkallade emellertid upprepade klagomål af de preussiska generalerna, och man tvekade ej att beskylla kronprinsen för planer på Frankrikes kejsarkrona, hvilken han genom denna skonsamhet mot fransmännen skulle söka vinna, och så orimlig än denna beskyllning i sig sjelf var, spriddes den ända till de allierades högqvarter, och äfven Pozzo di Borgo gaf vinkar derom.

Ändtligen mot slutet af September fick kronprinsen genom bref från kejsar Alexander underrättelse, att den Böhmiska hären ämnade åter sätta sig i rörelse, för att den 1 eller 2 Oktober på vägen åt

Chemnitz inrycka i Sachsen, medan Blücher skulle tåga mot Meissen, för att der öfvergå Elbe och operera i förening med nord-armén, hvilken äfven borde öfvergå Elbe och framrycka i riktning åt Leipzig. Denna plan, öfverensstämmande med den i Trachenberg uppgjorda, gillades af kronprinsen, som nu äfven från Blücher erhöll ett tillkännagifvande, att han ämnade vid Mühlberg eller Elster öfvergå Elbe med 50,000 man och sätta sig i förbindelse med nord-armén.

Den 3 oktober lyckades ock Blücher att vid Elsters mynning föra sin här öfver Elbe, och de båda följande dagarne öfvergicks denna flod af nord-armén vid Rosslau och Acken, hvarefter båda härarne trädde i förbindelse med hvarandra samt utgjorde nu en samlad styrka af 120,000 man. Den 7 Oktober hade kronprinsen ett möte med Blücher, hvilken han föreslog, att båda härarne genast skulle tåga åt Leipzig i fransmännens rygg, för att söka bemäktiga sig denna stad och der verkställa föreningen med böhmiska hären, hvilken redan den 5 Oktober bort hafva anländt till Chemnitz på vägen till Leipzig. Denna plan gillades af Blücher, men Napoleons rörelser föranledde innan kort flera förändringar i de båda förenade härarnes, som nu stodo under kronprinsens öfverbefäl och af honom leddes med en väl beräknad försigtighet, hvilken framkallade mycket klander från de preussiska generalernes sida, men fullt rättfärdigades af de följande tilldragelserna.

Den 16 Oktober stod i byarna utanför Leipzig en mördande, ehuru icke afgörande strid mellan den böhmiska hären och Napoleons hufvudstyrka. Samma dag angrep äfven Blücher fienden, hvilken efter en ganska het strid tvangs att draga sig tillbaka bortom Partha, och denna dag framryckte äfven nord-armén till Landsberg, hvarifrån densamma följande dagen tidigt på morgonen satte sig i rörelse och lägrade sig vid Breitenfeld utanför Leipzig, der Gustaf Adolf 1631 slog Tilly. Den 18 och 19 deltog nord-armén i det stora och afgörande *slaget vid Leipzig*, der Napoleon besegrades och tvangs att med återstoden af sin här lemna Tyskland. Kronprinsen hade sjelf varit inne i kulregnet, och Bülow, som nu red vid hans sida samt i allmänhet visst icke visat sig vara hans beundrare, kunde nu ej undgå att erkänna »den erfarne och oförskräckte mannen förtjent af den högsta aktning».

Kronprinsen var en bland de förste som intågade i Leipzig, der snart äfven kejsar Alexander och konungen af Preussen infunno sig. Den förre mötte Carl Johan med vanlig hjertlighet och erinrade om hans förutsägelse i Trachenberg, att de skulle mötas i Leipzig, hvilket nu inträffat. Hänförd af den vunna framgången, yrkade Alexander, att man borde med hela den samlade styrkan följa Napoleon i spåren, gå öfver Rhen och anfalla honom i hjertat af Frankrike, der man kunde vänta understöd af ett betydligt parti, som med otålighet afbidade ögonblicket att afskaka det tryckande oket. Kronprinsen erinrade dock, att 100,000 fransmän ännu innehade fästningarna vid Weichseln, Oder och Elbe, samt varnade för ett infall i Frankrike, hvarigenom

franska folket skulle tvingas att samla sig kring Napoleon för att undgå en inkräktning. Kronprinsen ansåg derför, att man borde ingå fred, om den kunde vinnas med Frankrikes inskränkande till sitt naturliga område, men Alexander fann ingen fred med Napoleon pålitlig och gaf en vink om att Carl Johan väl kunde blifva Napoleons efterträdare. Kronprinsen visade sig dock ej lockad af denna framställning, men utbad sig af kejsaren att genom en marsch mot danska staterna få afsluta sin räkning med Danmark; hvilken rörelse han skulle verkställa blott med en del af nord-armén och med en sådan skyndsamhet, att han i behörig tid kunde inträffa vid Rhen. Häruppå ville dock Alexander ej ingå, men upprepade sina förra försäkringar att Norge skulle med godo eller ondo tillfalla Sverige, hvilket vore Alexanders första och sista vilkor för freden.

Kronprinsen måste likväl lofva sina bundsförvandter att med dem deltaga i franska hufvudhärens förföljande, så ogerna detta än skedde, emedan han fann sina planer på Norge, som utgjorde hufvudsakliga anledningen till Sveriges deltagande i koalitions-kriget och skulle blifva dess belöning för detta deltagande, den ena gången efter den andra undanskjutna till en osäker framtid.

Efter några dagars marsch i den öfverenskomna riktningen beslöt kronprinsen emellertid att låta Bülows och Winzingerodes kårer tåga åt Westfalen och Holland, men sjelf med de svenska och de öfriga ryska trupperna marschera mot Danmark, hvarom han underrättade kejsar Alexander i ett bref af den 2 November, hvilket grefve Gustaf Löwenhielm till honom aflemnade i hans högqvarter i Frankfurt den 5. Kejsaren yttrade ingen ovilja öfver detta beslut, hvilket han »visserligen fann oväntadt i anseende till den träffade öfverenskommelsen; men då kronprinsen fann det nödvändigt, kunde kejsaren ej tillåta sig att ogilla detsamma», och äfven vid detta tillfälle förklarade han sig fast i sitt beslut att ej nedlägga vapen, innan Norge blifvit med Sverige förenadt.

Kronprinsen fortsatte alltså det beslutade tåget mot danska området. Sedan nord-armén under sista veckan af Oktober öfver Merseburg, Qwerfurt och Sondershausen kommit till Mühlhausen, der kronprinsen lät de 45,000 man ryssar och preussare, som utgjorde Winzingerodes och Bülows kårer, fortsätta tåget i vestlig riktning, för att befria Rhen-provinserna och Holland, men tog sjelf, jemte svenska hären, 12,000 kosacker under Tettenborn, hannoverska legionen, några hanseatiska kompanier samt några bataljoner mecklenburgisk milis, en nordlig riktning öfver Heiligenstadt, Göttingen, Eimbeck och Alfeld till Hannover, der han inträffade den 6 November och blef med stort jubel mottagen. Efter någon hvila i staden och dess grannskap tågade hären öfver Celle och Ülzen till Bleckede, der den i slutet af November öfvergick Elben, så att den 1 December alla de särskilda fördelningarna voro förenade vid Boitzenburg. Då den i Holstein befintliga, endast 3,000 man starka franska hären nu utan motstånd drog sig

tillbaka till Hamburg, beslöt Carl Johan anfalla den i närheten af Lübeck stående danska styrka, omkring 11,000 man. Den 5 December hade kronprinsen samlat 25,000 man vid denna stad, som hade en besättning af 4,500 man, hvilken samma dag på aftonen utrymde staden. Danska hufvudstyrkan under prinsen af Hessen hade redan förut dragit sig tillbaka till Olderslohe och stälde nu sin marsch öfver Segeberg och Bornhöft till Kiel. Den 7 December anföll Skjöldebrand med 900 man rytteri vid Bornhöft en dansk infanteri-fördelning, som kastades öfverända, hvarefter han den 9 December inryckte i Kiel. Danska hären hade under tiden dragit sig till Sehestedt norr om Eidern, der Wallmoden, med sin af mecklenburgare, hanseater m. fl. bestående fördelning, den 10 December anföll densamma, men blef tillbakakastad på Eiderns södra strand.

Under tiden hade Carl Johan med svenska hufvudstyrkan långsamt följt efter Wallmoden och Skjöldebrand samt ankom den 13 December till Kiel. Redan den 11 hade prinsen af Hessen begärt ett stillestånd, med tillkännagifvande att danska hofvet ville träda i underhandlingar samt att ett österrikiskt sändebud, grefve de Bombelles, befann sig i Köpenhamn för att påskynda fredens afslutande. Kronprinsen beviljade det på 14 dagar, och prinsen af Hessen infann sig sjelf i Kiel för att afsluta detsamma, den 15 December, i följd hvaraf fiendtligheterna upphörde; men kronprinsen vidtog dock alla anordningar att inom tre dagar kunna hafva 35,000 man samlade.

Den 17 December skickades generallöjtnanten Tawast till Köpenhamn, med föreskrift att fordra Norges afträdande vid den allmänna freden samt att, såsom underpant derför, Sverige genast blefve satt i besittning af Trondhiems stift, jemte fästningarna Kongsvinger och Fredrikshall, hvarefter kronprinsens här skulle utrymma Holstein. I händelse dessa vilkor icke antoges före den 30 December, skulle Tawast då lemna Köpenhamn. Den 22 infann sig hos kronprinsen i Kiel de Bourke, f. d. dansk minister i Spanien, med ett bref från Fredrik VI, hvilket dock endast innehöll en framställning om förlängning af stilleståndet, »i afbidan på att kejsarens af Österrike bemedling må kunna åstadkomma önskad verkan». Österrikiske ministern de Bombelles hade också infunnit sig hos kronprinsen; men af hans meddelanden visade sig, att man å Österrikes sida uppfattat frågan så, att den rörde endast Trondhiems stifts afträdande. Denna uppfattning var tydligen stridande mot öfverenskommelserna i Trachenberg; men, på österrikiske generalen baron Vincents föreställningar, biföll kronprinsen emellertid stilleståndets förlängande till den 5 Januari 1814, hvarvid han dock, såsom Sveriges ultimatum, fordrade, *antingen* omedelbart afträdande af Trondhiems stift, jemte fästningarna Kongsvinger och Fredrikshall, samt hela Norges afträdande vid den allmänna freden, emot skadeersättning, äfvensom Danmarks biträde till förbundet mot Napoleon, vid hvilka grunders antagande de danska staterna skulle af kronprinsens här utrymmas; *eller* hela Norges omedelbara afträdande,

i hvilket fall Sverige ville till Danmark betala en million rdr svenskt banko och afträda till Danmark svenska Pomern samt lofvade sin bemedling att söka bereda Danmark ytterligare skadeersättning.

Med dessa alternativa förslag återreste Bombelles och Bourke den 25 December till Köpenhamn, der man nu satte sitt enda hopp till hvad österrikiske statskanslern furst Metternich kunde hos kejsar Alexander utverka. Han gjorde ock sitt bästa att få Danmarks uppoffringar inskränkta till afträdandet af Trondhiems stift; men Alexander stod fast vid de löften han gifvit Carl Johan och förmådde slutligen Metternich att ingå på Norges omedelbara afträdande till Sverige, hvarvid kejsaren gick ända derhän, att han hotade frånträda koalitionen, om man hindrade honom att uppfylla detta löfte. Tillika medgaf han, på kronprinsens framställningar, åtskilliga förstärkningar i dennes stridskrafter samt visade sig i allt vara hans pålitlige och tillgifne vän och bundsförvandt.

Danska hofvet måste således beqväma sig att gifva efter, och samma dag stilleståndet gick till ända, den 4 Januari 1814, återvände Bourke till Kiel, försedd med fullmakt att underhandla om definitiv fred med både Sverige och England. Hans medgifvanden voro likväl så beskaffade, att kronprinsen genast, efter att hafva gifvit de i högqvarteret närvarande främmande sändebuden del af de nu erbjudna danska fredsvilkoren, förklarade underhandlingarna afbrutna och gaf Bourke sina pass att återvända till sin konung. Med detsamma togo ock fiendtligheterna å nyo sin början. Svenska hufvudstyrkan satte sig i rörelse, föregången af svenska rytteriet under Skjöldebrand och af Tettenborns kosacker, hvilka utbredde sig öfver hela Sleswig ända till Kolding. Friedrichstadt hade kapitulerat redan den 19 December, Glückstadt gaf sig den 5 Januari och Rendsburg blef den 8 Januari inneslutet; men samma dag på aftonen mottog Wetterstedt från danske utrikesministern Rosencrantz ett bref, hvari tillkännagafs, att konung Fredrik VI vore villig ingå på de honom föreslagna fredsvilkoren, hvilket föranledde kronprinsen att inställa fiendtligheterna, och den 14 Januari 1814 undertecknades fredsfördraget i Kiel af Wetterstedt och Bourke. De hufvudsakligaste vilkoren voro, att konungen af Danmark förband sig så snart som möjligt sluta fred med Ryssland och Preussen samt förklara kejsar Napoleon krig och i detta ändamål ställa en armékår under kronprinsens befäl; att han oåterkalleligen och för evärdeliga tider afträdde alla sina rättigheter och anspråk på konungariket Norge, hvilket derefter skulle utgöra ett konungarike förenadt med Sverige; att Sverige skulle bibehålla Norges innevånare vid åtnjutande af deras lagar, friheter, rättigheter och privilegier; att konungen af Sverige åtog sig för framtiden förbindelse att ansvara för en del af danska riksskulden, lämpad efter Norges förhållande till Danmark i folkmängd och tillgångar; att Sverige afträdde till Danmark svenska Pomern och furstendömet Rügen; att konungen af Sverige förband sig hos sina bundsförvandter använda sin bemedling att vid den allmänna

freden förskaffa Danmark en passande ersättning för konungariket Norge; att Sleswig och Holstein skulle utrymmas af de allierades trupper vid samma tid som svenska trupper inryckte i Norge och besatte der befintliga fasta platser; att svenska Pomern och ön Rügen skulle utrymmas af de svenska trupperna och öfverlemnas till de danska, så snart fästningarna Fredrikshall, Kongsvinger, Fredriksstad och Akershus i Norge blifvit besatta af svenska trupper; att krigsfångar skulle å ömse sidor frigifvas, utan afseende på olikhet i antal; att Sverige afstod alla sina anspråk på ersättning för de svenska skepp och laddningar, som blifvit uppbringade af danska kapare sedan freden i Jönköping, samt att en handelstraktat skulle ofördröjligen afslutas mellan båda makterna. Genom en hemlig artikel, som bifogades fördraget, lofvade Sverige betala konungen af Danmark en million rdr banko för de danska hjelptruppernas försättande i tjenstfärdigt skick. Artikeln hade ursprungligen innehållit »för Norges afträdande till Sverige», men Bourke yrkade på en förändrad lydelse, sägande, att konungen hans herre icke ville, det man någonsin kunde förebrå honom att hafva sålt sina undersåtar, hvilken anmärkning kronprinsen gillade.

Samma dag, den 14 Januari 1814, afslöts fred äfven mellan England och Danmark, då de danska kolonierna återlemnades och ön Helgoland afträddes till England.

Den 16 Januari afreste friherre Tawast till Köpenhamn för att följa och öfvervaka expeditionen af de order, hvilka i fördraget omnämndes, så väl för svenska truppers mottagande i Norge som för prins Christians återkallande. Från Köpenhamn skulle Tawast ofördröjligen begifva sig till Stockholm för att erhålla ratifikationen af fördraget.

Dagarne efter fredens undertecknande underrättade kronprinsen genom särskilda skrifvelser kejsarne i Ryssland och Österrike samt konungarne i Preussen och England derom, med betygande af sin tacksamhet för den noggrannhet, hvarmed de uppfylt sina förbindelser och bidragit till betryggande af Nordens oberoende. Af dessa bref var det till kejsar Alexander affattadt i de varmaste ordalag och besvarades äfven af honom i uttryck, vittnande om en hjertlighet och förtrolighet, som i allmänhet är högst sällsynt i skrifvelser regenter emellan.

Den 20 Januari uppbröt Carl Johan med svenska hären från Kiel, för att åter med sina bundsförvandter deltaga i kriget mot Frankrike. De särskilda fördelningarna tågade efter hvarandra genom Lübeck till Boitzenburg, der Elben öfvergicks, och tredje fördelningen under generalmajor Boije, som gick främst, inträffade i Hannover den 1 Februari. De öfriga följde efter, och mot slutet af månaden passerades Rhen vid Köln, hvarefter tåget fortsattes i början af Mars öfver Aachen till Lüttich, der hären låg stilla en månad.

De allierades härar hade likväl redan i slutet af December 1813 från flera håll inträngt å Frankrikes område. Förut hade fredsunderhandlingar blifvit inledda i Frankfurt, hvarvid skiljaktiga åsigter yppats

hos de allierade. Österrike, med öfverlägsen förmåga representeradt af statskanslern furst *Metternich*, hade yrkat fred med Napoleon och understöddes häri af engelske statssekreteraren för utrikesärendena lord *Castlereagh*, så väl som af preussiske statskanslern *Hardenberg*, hvaremot kejsar Alexander ifrigast yrkade krigets fortsättande samt fredens dikterande i Paris och först sedan Napoleon blifvit skild från Frankrikes tron, ty så länge denna innehades af honom, vore någon bestående fred aldrig att förvänta. Konung Fredrik Wilhelm yttrade många betänkligheter mot krigets fortsättande; men förklarade dock slutligen, att han icke skulle skilja sig från kejsar Alexander. Man förenade sig således om krigets fortsättande; men, å sin sida, medgaf Alexander, att de i Frankfurt inledda fredsunderhandlingarna skulle åter upptagas på en kongress i Chatillon, och den 28 Januari öfverenskom man om vilkoren för denna underhandling. Den skulle ske gemensamt och i hela Europas namn. Frankrike skulle inskränkas inom det område det hade vid 1792 års början; de stora europeiska makterna få sina gränser återstälda så, som de af de allierade bestämdes; tyska riket bestå af sjelfständiga stater, förenade genom ett förbund, som garanterade Tysklands oberoende; Schweiz inom sina gamla gränser bilda ett förbund, som skulle garanteras af Frankrike och de öfriga stormakterna gemensamt; Italien fördelas i sjelfständiga stater, som skilde Frankrike från Österrikes italienska besittningar; Spanien återfå sina gamla gränser och sin konung Ferdinand VII; Holland blifva en fri och sjelfständig stat, med ökadt område och tryggade gränser, under huset Oraniens styrelse; Frankrike återfå sina förlorade kolonier, men utrymma de fasta platser, det innehade i de afträdda länderna, och såsom underpant för uppfyllandet af fredsvilkoren öfverlemna åt de allierade fästningarna Befort, Hüningen och Besançon.

Hvarken Sverige eller någon annan makt af andra ordningen hade inbjudits att deltaga i dessa underhandlingar, hvilkas syfte ej gillades af Carl Johan, som ansåg Frankrike böra bibehålla republikens eröfringar såsom en motvigt emot den förstoring Ryssland, Österrike och Preussen vunnit genom Polens delning. Han sände ock hofkansleren Wetterstedt till de allierades högqvarter för att yrka Sveriges rättighet att deltaga i underhandlingarna och söka utforska de allierades verkliga afsigter med desamma.

Underhandlingarna i Chatillon voro redan begynta, då Wetterstedt den 11 Februari ankom till kejsar Alexanders högqvarter i Troyes och följande dagen hos honom erhöll enskildt företräde, hvarvid kejsaren icke dolde sin öfvertygelse, att dessa underhandlingar icke skulle leda till något resultat, utan freden kunna dikteras först i Paris. Man skulle der sammankalla lagstiftande kåren och öfverlemna åt den omsorgen att på lagenligt sätt utse en ny herskare i Frankrike. För Bourbonerne tycktes kejsaren ännu icke röja några sympatier. På kronprinsens yrkande, att äfven Sverige måtte blifva representeradt å kongressen i Chatillon, svarades, att Spanien icke heller der hade någon

representant och utan svårighet funnit sig deri; men då kronprinsen, under åberopande af de tjenster Sverige gjort de allierade, förklarade anse för en hederssak, att ett svenskt ombud deltoge i kongressen, gaf Alexander efter och grefve Carl Löwenhielm förordnades till Sveriges sändebud derstädes.

Emellertid hade Napoleon gifvit de allierade nya prof af sitt krigaresnille. Blücher hade blifvit slagen och bragt i sådant trångmål, att Alexander fann sig nödsakad beröfva nord-armén Bülows och Winzingerodes kårer, för att dermed förstärka Blüchers, hvilket kronprinsen ogerna medgaf och hvaraf han föranläts att tills vidare låta sin öfriga styrka ligga stilla i Lüttich samt åtnöja sig att under tiden innesluta Maestrichts fästning i närheten. Redan den 19 Februari hade Napoleon förkastat de allierades förslag å kongressen i Chatillon och derefter vid flera tillfällen segrat öfver särskilda de allierades härar; men i sin helhet voro dock dessa till antalet alltför öfverlägsna de stridskrafter, hvaröfver han kunde förfoga. Den 30 Mars blefvo hans marskalkar Marmont och Mortier slagne vid Paris, som samma dag kapitulerade och der de allierade inryckte den 31. Den 2 April förklarade franska senaten Napoleon afsatt, och detta beslut gillades följande dagen af lagstiftande kåren. Den 4 April afslöts en konvention med Marmont, hvarigenom franska armén lemnades frihet att draga sig tillbaka till Normandie, och den 6 April följde Napoleons tronafsägelse.

Vid första underrättelsen om dessa tilldragelser lät kronprinsen sin här den 7 April uppbryta från Lüttich öfver Tirlemont och Löwen till Brüssel, der den qvarlåg till mot slutet af månaden. Sjelf reste han den 10 till Paris, dit han ankom natten mellan den 12 och 13, några timmar efter det grefven af Artois, representerande de nu återvändande Bourbonerne, der intågat. Här öfverraskades kronprinsen af ett besök utaf kejsar Alexander, lika hjertlig och välvillig såsom alltid, samt rönte all uppmärksamhet äfven af sina öfriga bundsförvandter, men undvek så mycket som möjligt att synas offentligt och var i sjelfva verket föga belåten med den vändning förhållandena tagit. Han dröjde ock ej i Paris längre, än som erfordrades för att, sedan fred nu blifvit sluten mellan Frankrikes nye konung Ludvig XVIII och de mot Napoleon förbundne monarkerne, med dessa träffa aftal om vidtagande åtgärder i följd af de rörelser, som under tiden uppstått i Norge. Den 30 April lemnade han Paris, gjorde den 1 Maj ett besök hos Ludvig XVIII i Compiegne, der kejsar Alexander äfven infunnit sig, och tog der afsked af denne, som äfven nu förnyade sina så ofta gifna försäkringar att aldrig glömma den tacksamhetsskuld, hvari han stod till Carl Johan, samt alltid förblifva hans fast tillgifne vän. Den 5 Maj ankom kronprinsen till Brüssel, der nord-armén upplöstes, sedan Carl Johan redan genom en dagorder från Paris af den 17 April nedlagt befälet öfver densamma. Den 27 April hade större delen af den svenska styrkan uppbrutit från Brüssel för att återvända till Sverige. Den 10 Juni ankom andra fördelningen till Ystad och den 7 Juli första fördelningen

till Göteborg, der äfven den tredje inträffade under senare hälften af månaden. Den 28 Maj hade kronprinsen landstigit i Carlskrona, och den 30 Maj slöts i Paris fred mellan Sverige och Frankrike, hvars nye konung då erkände Norges förening med Sverige.

Norges förening med Sverige, 1814.

Genom freden i Kiel tycktes Norges besittning hafva blifvit för Sverige betryggad och således det mål hunnet, till hvilket Carl Johan, allt sedan sin ankomst till Sverige, oaflåtligt och med så mycken oro sträfvat. Det visade sig likväl snart, att denna så ifrigt eftersträfvade besittning icke ens nu var säker. Prins *Christian Fredrik*, äldste son af arfprinsen Fredrik, konung Fredrik VI:s farbror, hade allt sedan Maj 1813 befunnit sig i Norge i egenskap af ståthållare och generalguvernör. Han ansågs allmänt såsom den mest framstående inom den danska kungliga familjen. Född 1786, var han således nu 27 år gammal. Hans odlade förstånd, hans behagliga umgängessätt, hans smak för vetenskaper och konster hade gjort honom allmänt omtyckt, och sjelfva hans uppträdande i Norge, dit han, förklädd till matros, måst söka sig väg mellan de engelska kryssarne, hade stämt norrmännens sinne till hans fördel. Man visste, att han flera gånger sökt få blifva ståthållare i detta land och att han ifrat för upprättandet af ett universitet i Christiania, hvilket allt, i förening med hans väl beräknade tal och kungörelser, tillvann honom ett allt större förtroende inom Norge, der man visserligen i allmänhet icke hade någon förkärlek för det danska väldet, men der man hoppades att i prinsen finna en person, som kunde bidraga att göra Norge oberoende så väl af Danmark som af Sverige.

Norge, som ursprungligen haft sina egna konungar, hade allt sedan Kalmare-union varit förenadt med Danmark och sedan enväldets införande derstädes förlorat sista skymten af sin frihet. Det hade väl icke i allmänhet blifvit af de danske konungarne med hårdhet behandladt, men längtan efter ett friare statsskick hade dock der blifvit allt mera allmän. Genom fördraget i Kiel ansågo sig normännen befriade från de band, som fäste dem vid Danmark, och nu kunna sjelfve bestämma sitt öde. Prins Christian gjorde ock sitt bästa att i Norge upptända det gamla hatet mot svenskarne, och en förening med Sverige föreföll norrmännen så mycket förhatligare, som man förestälde sig densamma såsom en underkufning och fruktade, att vår hersklystna adel skulle kasta sig öfver alla civila och militära embeten. Man trodde Sverige vara söndradt i ständiga partier, underhållna genom vår fyrdelta ståndsförfattning, och att svenskarne, nedtyngda af skatter, eftersträfvade Norge endast för att till egen vinst utsuga det.

Nyheten om Norges afträdande i Kiel hade också knappt hunnit anlända till Christiania, förr än prins Christian och det parti, som

bildat sig omkring honom, skyndade att vidtaga alla mått och steg, hvilka de ansågo tjenliga för att bereda framgång åt den plan de uppgjort att motsätta sig föreningen och grundlägga Norges sjelfständighet. Ströskrifter spriddes öfver allt i landet, häntydande på det ovärdiga för norska folket i att låta påtvinga sig en förening, hvaraf intet godt kunde härflyta för fäderneslandet, utan endast träldom, olyckor och vanära, och i hvilka de uppmanades att med forntida enighet och kraft, samt utan afseende på olika politiska tänkesätt sluta sig tillsammans och tillbakavisa det krig, hvarmed deras arffiende hotade dem.

För att draga nytta af den hänförelse, hvilken man hoppades genom dessa åtgärder framkalla, och lära känna den styrka, hvarpå han kunde räkna, företog prinsen en resa i landet. och då han i slutet af Januari 1814 lemnade Christiania, befalte han general Staffeldt med vapenmakt motsätta sig svenskarnes intåg, i fall de sökte inträngа i landet. Han besökte först Eidswold, en bruks- och landtegendom tillhörig en af hans ifrigaste anhängare, det gamla konferensrådet Karsten Anker, som rådde honom att förklara sig för Norges konung, på grund af sin arfsrätt, hvilket prinsen dock fann allt för vågadt, innan han närmare lärt känna sinnesstämningen i landet, i hvilket ändamål han fortsatte resan till Trondhjem, der han fann hatet mot svenskarne långt mera allmänt än i södra Norge. Han mottogs ock här med stor hänförelse och hans uppmaningar till folket att värna sin sjelfständighet vunno det lifligaste erkännande. Den 13 Februari var han åter i Eidswold, dit han till den 16 kallade flere af landets betydande män för att öfverlägga om lämpligaste medlen att grunda och upprätthålla Norges oberoende.

Å denna församling föreslog Karsten Anker, att man borde hålla sig till den gamla grundlagen, kongeloven, som gaf konungen en i det närmaste obegränsad makt, samt utropá prins Christian till Norges konung, i kraft af hans arfsrätt; men detta förslag vann föga bifall. Man ansåg Danmarks enväldige konung hafva genom fördraget i Kiel frånträdt sina rättigheter till Norge och derigenom hafva lemnat norska folket full frihet både att välja sin nye regent och att bestämma den grundlag, enligt hvilken landet skulle styras. Det skulle då aldrig bifalla att gifva sin nye konung oinskränkt myndighet. Professor Sverdrup i synnerhet yrkade ifrigt, att folket måtte erhålla politiska rättigheter och en representativ statsförfattning, samt föreslog prinsen att antaga titel af regent och sammankalla folkets ombud, för att gifva detsamma både en ny grundlag och en ny konung. Prinsen förklarade ock, att han ej ville grunda sin myndighet på rättigheter, dem nationen kunde bestrida honom, samt lät nu för de församlade uppläsa så väl fredsfördragen mellan Danmark, Sverige och England som Fredrik VI:s öppna bref om Norges afträdande, hvarefter han uppmanade de tillstädesvarande att förklara, om det, efter deras bekantskap med sinnesstämningen i landet, kunde antagas, att folket godvilligt ville underkasta sig bestämmelserna i fredsfördraget, hvilket enhälligt förnekades.

Den fråga, som derefter framstäldes, om prins Christian kunde hafva arfsrätt till Norges krona, besvarades äfven med nära enstämmigt nej, och prinsen skyndade ock att förklara, det han lemnade åt norska folket att sjelf välja sin konung.

Den 17 Februari återvände prinsen från Eidswold till Christiania, der en mängd i Eidswold uppsatta proklamationer och kungörelser trycktes, för att spridas bland allmänheten, samt till den 22 Februari anbefaltes en större högtidlighet, vid hvilken alla de förnämste embetsmännen och öfrige framstående personer borde vara närvarande. För dem uppläste prinsen först Fredrik VI:s förklaring om anledningarna, hvarför Norges afträdande blifvit en nödvändighet, och så hans öppna bref, genom hvilket han fritog norrmännen från deras trohetsed till honom, hvarefter prinsen yttrade, att han blifvit anbefald öfverlemna Norges fästningar till de svenska trupperna; men att han öfver allt hört folket förklara, att det ville vara norrmän och ej svenskar. Prinsen följde ock villigt sitt kall att försvara ett sjelfständigt folks rättigheter. Om han lemnade det, skulle detta gifva fienden medel att sprida split och oordningar. Derpå uppläste han sin proklamation till norrmännen, i hvilken han, i sin nya egenskap af Norges regent, tillkännagaf sitt beslut att i norska folkets namn motsätta sig hvarje underkastelse under Sverige, samt att till den 10 nästkommande April sammankalla folkets sjelfvalda ombud i Eidswold, för att antaga en regeringsform och välja Norges konung.

Denna proklamation åtföljdes af flera kungörelser så väl till norska folket som till biskoparne, de civila embetsmännen, armén och flottan, hvari lemnades föreskrifter om det sätt, hvarpå eden borde afläggas till regenten, huru folkets representanter skulle utses, o. s. v. Tillika kungjorde man att Norge vore i fred med alla makter samt att alla nationers fartyg egde fritt tillträde till dess hamnar.

Med en uppmaning att samdrägtigt verka för Norges goda sak upplöste prinsen mötet och begaf sig derefter till de på torget samlade trupperna, hvilka han uppmanade att modigt kämpa för Norges frihet och sjelfständighet, och af hvilka, så väl som af Christianias befolkning i allmänhet, han helsades med högljudda bifallsyttringar.

Emellertid hade äfven Carl XIII skyndat att erbjuda norrmännen större politiska rättigheter, än de under danska öfverväldet innehaft. Långt ifrån att behandla landet såsom ett eröfradt, lemnade han i en proklamation af den 8 Februari norrmännen frihet att utarbeta sin egen statsförfattning, lämpad efter landets behof och folkets anspråk, hvilken derefter skulle underställas konungens pröfning och stadfästelse. Detta erbjudande sökte man emellertid så mycket som möjligt hålla hemligt för den större allmänheten, likasom man äfven hemlighöll de delar af Kielerfördraget, som ej rätt väl stämde öfverens med den nya agitationen. För att emellertid visa, att han hade fullt allvar med sitt erbjudande i proklamationen af den 8 Februari, lät Carl XIII, ännu innan den nya rörelsen i Norge var i Stockholm känd, uppsätta grun-

derna till en norsk grundlag, som borde underställas norska riksförsamlingen, och landshöfdingen i Göteborg grefve Axel Rosen erhöll uppdrag att till prins Christian öfverlemma detta utkast samt medförde tillika ett bref från konungen till prinsen, med uppmaning att underlätta fästningarnas öfverlemnande och meddelandet af de politiska rättigheter, konungen ville bevilja.

Med dessa uppdrag ankom Rosen till Christiania den 22 Februari, samma dag högtidligheten i anledning af Norges sjelfständighetsförklaring försiggick. Prins Christian hade just återvändt till sin bostad från denna högtidlighet, då man för honom anmälde Rosens ankomst. Han blef genast mottagen, men i stället att erhålla enskildt företräde, såsom han begärt, infördes han i prinsens af officerare och embetsmän uppfylda mottagningsrum, och han hade knappt fått yttra ett par ord, innan prinsen afbröt honom med förklaring att han ej egde mottaga dylika meddelanden från Sveriges konung, samt befalte tillika en af de närvarande embetmännen uppläsa den proklamation, hvari Norge förklarades för ett sjelfständigt rike och prins Christian för dess regent, hvarefter prinsen tillade: »Jag har ej kunnat motsätta mig denna enhälliga önskan, uttryckt af ett folk, hvilket anförtrott mig sina öden. Ni ser, att de rättigheter, eder herre åberopar, äro inga, och Norges folk tillbakavisar dem lika långt, som de slafveriets fjettrar, man skulle vilja pålägga det.»

Rosen svarade, att prinsen tagit ett beslut, som kunde kosta både honom och landet dyrt, hvarefter han skyndade att lemna Christiania, för att till konungen framföra berättelsen om tilldragelserna derstädes.

I Norge rustade man sig emellertid till försvar, och för att få penningemedel dertill utfärdade man riksbankssedlar till ett värde af $3^1/_2$ million rdr. Då äfven denna summa ej fans tillräcklig, fördubblade man serien af danska bankens i omlopp varande sedlar. [1])

Den 25 Februari firades i Christiania en religiös högtidlighet, hvarvid man med ed förband sig att försvara norska folkets oberoende, hvilken ed äfven aflades af prins Christian, som med sin stab och eskorterad af stadens borgargarde begifvit sig till kyrkan, och några dagar senare ordnade prinsen sin regeringskonselj, som sedermera fick benämning af statsråd.

Man insåg emellertid snart nog, att Norges egna krafter skulle blifva otillräckliga mot Sverige och dess bundsförvandter, och man beslöt derföre vända sig till England, af hvars regering man hoppades mesta intresse för Norges oberoende. Karsten Anker skickades således redan den 28 Februari till London för att, mot vissa eftergifter och fördelar för engelska handeln, utverka engelska regeringens kraftiga bemedling för erkännandet af Norges sjelfständighet. Svenska regeringen hade emellertid skyndat att genom sin minister i London fri-

---

[1]) De nya norska sedlarne gjordes fullt lika de i Köpenhamn utgifna, med tillägg endast af ett litet *a* vid sedelnumret.

herre Gotthard Mauritz von Rehausen förbereda den engelska på dessa framställningar, och Anker fick följaktligen af lord Liverpool, som i Castlereaghs frånvaro förestod statssekreterare-embetet för utrikes ärendena, det föga hugnande svar, att England ej kunde bryta de fördrag, det med Sverige ingått, samt blef, på Rehausens begäran, ålagd att lemna England.

I öfverensstämmelse med de försäkringar, Castlereagh gifvit Wetterstedt, hade han ock från Chaumont skrifvit både till engelske ministern vid svenska hofvet Thornton och till Engeström, med tillkännagifvande att hvarken England eller Ryssland någonsin skulle bifalla Norges oberoende af Sverige, utan med alla krafter understödja de rättigheter, Sverige genom fördraget i Kiel förvärfvat.

När detta blef i Norge bekant, insågo flere af sjelfständighetsruset oberörde män derstädes, att en strid mot Sverige, understödt af England och Ryssland, endast skulle ådraga Norge oerhörda uppoffringar, utan att ändock leda till önskvärdt resultat, men väl kunna hafva till följd, att Norge förlorade de friheter, det genom vänlig anslutning till Sverige kunde vinna. Så uppstod efter hand ett svenskt parti, bestående af grefve Wedel-Jarlsberg, hans svärfader kammarherrn Peder Anker, bruksegaren Jakob Aall, m. fl., hvilka likväl, under den ännu rådande hänförelsen för Norges sjelfständighet, kunde föga göra sig hörda.

I prinsens hemliga råd trodde man sig emellertid finna en ny utväg att icke blott befria Norge från det förestående kriget, utan äfven tillvägabringa en från Norge utgående förening af de tre nordiska rikena. Dertill erfordrades endast, att man i Sverige antoge prins Christian till tronföljare i stället för Carl Johan, som af de svenska aristokraterna borde anses allt för litet högättad att intaga Sveriges tron, sedan han ej längre hade något att vänta af Napoleon, hvars påräknade stöd varit hufvudsakliga anledningen till hans val, samt att man för danskarne framhöll införandet af en fri statsförfattning, hvilken de troddes villige att köpa genom utbytet af Fredrik VI mot prins Christian.

Så äfventyrlig än denna plan måste förefalla äfven dem, som framkastade densamma, togs likväl ett steg till dess genomförande, i det general Schmettau erhöll uppdrag att begifva sig till Stockholm, med ett bref från prins Christian till Carl XIII, i hvilket han tillkännagaf norska folkets beslut att förklara sig sjelfständigt, vid utförandet af hvilket uppdrag Schmettau tillika skulle höra sig före i afseende å möjligheten af den omnämnda planens bringande till verkställighet.

Schmettau infann sig i grefve Essens högqvarter i Strömstad den 5 Mars och yttrade der, i ett enskildt samtal med honom, helt käckt, att Sveriges och Norges förening kunde lättast vinnas genom att välja prins Christian till svensk tronföljare. Han förenade med de vackraste egenskaper och en upphöjd karakter de bästa böjelser för Sverige och en djup vördnad för konungens person. Essen låtsade sig dock betrakta

det framkastade förslaget endast såsom ett skämt och vände det i gyckel, hvarefter Schmettau återvände till prins Christian, som tillsände Essen sitt bref till Carl XIII, att befordra det till konungen, från hvilken det oöppnadt återsändes.

I början af Mars kom nyheten om rörelserna i Norge till Carl Johans högqvarter i Lüttich och väckte der lika mycken harm som bestörtning. Sedan nya underrättelser erhållits, som antydde att dessa rörelser vunnit allt större omfattning, sammankallade kronprinsen den 17 Mars en stor krigskonselj, för att erfara de särskilde befälhafvarnes tankar, till hvad grad det kunde ligga i Sveriges intresse att, efter tilldragelserna i Norge, fortfarande deltaga i kriget inom Frankrike. Resultatet af öfverläggningen blef, att, om kronprinsen, utan att blottställa Sveriges intressen genom en brytning med dess bundsförvandter, kunde draga sig tillbaka med de svenska trupperna, borde han göra det, och prinsen förklarade, att han i enlighet med denna åsigt skulle skrifva till kejsar Alexander.

Genom sitt inflytande hos honom utverkade ock kronprinsen, att från Ryssland, Österrike, England och Preussen en gemensam beskickning skulle afgå till konungen af Danmark, med inbjudning till honom att uppmana prins Christian lemna Norge, vid äfventyr att behandlas såsom upprorisk mot sin konung och förklaras arfsrätten till danska tronen förlustig. Sedan denna anmaning blifvit af konungen dem meddelad, skulle sändebuden begifva sig till Norge, för att tillställa prinsen densamma, med förklaring att, om den icke af honom åtlyddes, hade dessa makter beslutat förena sina krafter med Sveriges för att tillvägabringa Norges förening med detta rike. Tillika lät kronprinsen förstå, att, om man blef tvungen med vapenmakt eröfra Norge, kunde man icke af Sverige fordra Pomerns afträdande till Danmark, såsom i Kielerfördraget var aftaladt.

Kejsar Alexander hade för öfrigt lofvat, att, om Sverige blefve tvunget föra krig för att erhålla Norge, skulle det understödjas af ryska och preussiska trupper, på sätt kronprinsen funne lämpligt. Dessutom skulle Bennigsens här, som låg vid Hamburg, beordras inrycka i Holstein för att förmå Fredrik VI till eftertryckligt uppträdande mot prins Christian, äfvensom Alexander förklarade sig ej skola ratificera freden med Danmark förr, än norska frågan blifvit bragt till slut, samt aflät genast de mest bestämda order till de trupper, han stälde under kronprinsens förfogande.

Carl Johan hade sålunda goda skäl att förlita sig på den tillgifvenhet, Alexander egnade honom, och hvarom han vid afskedet i Compiègne erhöll nya försäkringar. Det var ock med lättare hjerta han nu återvände till Sverige, der han öfver allt och synnerligast vid ankomsten till Stockholm den 3 Juni möttes med de lifligaste glädjebetygelser.

Den hyllning, som nu egnades Carl Johan, var så mycket enhälligare och uppriktigare, som det onekligen varit hans personliga

inflytande hos stormakterna man hade att tacka för Norges erhållande, hvilket skulle bereda Sverige en ersättning för Finlands förlust och genom sitt läge betrygga försvaret mot hvarje fiendtligt anfall samt tillika göra det för de förenade rikena möjligt att hålla sig fria från förvecklingarna i det öfriga Europa och ostörda egna sig åt sin inre utveckling. Inom Sverige tänkte man sig ock vid denna tid allmänt det i Kielerfördraget afträdda Norge såsom införlifvadt med Sveriges rike, på samma sätt som Skåne, Halland och Bleking blifvit det genom freden i Roskild och hoppades att denna nya landvinning skulle lika lätt och fullständigt sammansmälta med det öfriga riket, som fallet varit med dessa, hvilket i väsentlig mån ökade föreställningen om den vinst Sverige gjort genom Norges förvärfvande.

För tillfället fans emellertid föga utsigt till en sådan förhoppnings förverkligande. Inom Norge rådde fullt ut lika mycken motvilja mot föreningen som i Sverige glädje öfver densamma. Den 8 och 9 April församlade sig i Eidswold det norska folkets ombud, som åtminstone till en början der skulle bestämma dess öde. Antalet af de samlade tingsmännen, såsom de kallade sig, utgjorde 112, af hvilka 6 voro större godsegare och deribland 4 bruksegare, 22 bönder, 10 köpmän, 25 civile embetsmän, hvaribland 22 jurister, 14 prester, en läkare, en skeppare, 18 officerare och 15 underofficerare, soldater och matroser.

Det öfvervägande flertalet inom denna församling var för Norges sjelfständighet, med prins Christian såsom konung, och knappast mer än en femtedel af de närvarande önskade föreningen med Sverige. I spetsen för detta sistnämnda parti stodo grefve Johan Kaspar Herman Wedel-Jarlsberg, kammarherrarne Peder Anker och Severin Löwenskjold, presterne Nikolai Wergeland och Hans Jakob Grögaard, bruksegaren Jakob Aall och några andra, hvilka ansågo Norge ej ega tillräckliga utvägar att ernå ett fullkomligt oberoende och betraktade föreningen med Sverige, under vilkor, som i öfrigt betryggade norska folkets frihet, såsom bästa utvägen att göra slut på landets lidanden och såsom en politisk nödvändighet, ålagd Norge af Europas förnämsta makter. Deremot ansåg det parti, som ville göra Norge till ett fullt oberoende rike, med prins Christian till konung, en förening med Sverige såsom en olycka och ville hellre låta det gå till det yttersta än underkasta sig denna förening. Hufvudmän för detta parti voro sorenskrifver (häradshöfdingen) Christian Magnus Falsen, professorn Georg Sverdrup, kaptenen Peter von Motzfeldt, sockenpresterne (kyrkoherdarne) Fredrik Schmidt och Jonas Rein, m. fl. Mellan båda dessa partier stod ett tredje, som utgjordes af alla dem, hvilka ej vore fullt ense med sig sjelfva om hvilket bland dessa båda partier de ville tillhöra, utan låta sådant bestämmas af omständigheterna.

Efter högtidlig gudstjenst i Eidswolds kyrka påskdagen den 10 April sammanträdde folkombuden följande dagen i den härtill bestämda sal å Eidswolds bruk. Prins Christian, omgifven af sitt råd och rikets

högsta embetsmän, öppnade riksmötet med ett tal, i hvilket han erkände det vara folkombudens kall att gifva Norge en grundlag, samt anmodade dem att sjelfve för hvarje vecka välja sin ordförande. Följande dagen, den 12 April, tillsattes två komitéer, nemligen en redaktionskomité, som hade att meddela allmänheten församlingens öfverläggningar, och en konstitutionskomité, som hade att utarbeta grundlagsförslaget. Till ledamöter af den senare utsågos öfverste *Didrik Hegermann*, sorenskrifver *Magnus Falsen*, professorn *Sverdrup*, bruksegaren *Jakob Aall*, sockneprresten *Rein*, kapten *Motzfeldt*, etatsrådet *Rogert*, grefve *Wedel-Jarlsberg*, justitierådet *Christian Adolf Diriks*, presten *Wergeland*, öfverstelöjtnanten *Fredrik Stabell*, tullprokuratorn *Christofer Omsen*, prosten *Fredrik Schmidt*, öfversten *Johan Petersén* och prosten *Hans Midelfart*, hvilka valde *Falsen* till sin ordförande och *Diriks* till sekreterare.

Desse stiftare af norska statsförfattningen voro i allmänhet upplyste, frisinnade och fosterländskt tänkande män, hvilka dock voro nog mycket benägna för folkväldet. Sjelfva grefve Wedel, uppfostrad i England och alltid röjande stor förkärlek för detta lands fria statsinrättningar, ansågs inom denna församling såsom allt för mycket aristokrat, i motsats till det demokratiska flertalet.

Prins Christian sökte icke utöfva någon betydande inverkan på den lagstiftande församlingens verksamhet, hvilken för öfrigt väsentligt underlättades af de i Norge rådande enkla samhällsförhållandena. Redan den 15 April hade konstitutions-komitén blifvit ense om hufvudgrunderna för den nya statsförfattningen: att Norge skulle vara en inskränkt och ärftlig monarki; att folket skulle utöfva den lagstiftande makten genom sina representanter samt ensamt hafva rätt att genom dem beskatta sig; att rättigheten att börja krig och sluta fred tillhörde regenten; att regenten egde rättighet att benåda; att domaremakten skulle vara skild från den lagstiftande och den verkställande; att tryckfrihet skulle finnas; att den evangelisk-lutherska läran skulle vara statens och regentens religion, men alla religionssekter tillåtas fri religionsöfning, utom judar, som ej skulle få i Norge inkomma; att nya inskränkningar i näringsfriheten ej finge tillstädjas; att inga personliga eller blandade ärftliga företrädesrättigheter för framtiden finge någon beviljas, samt att statens medborgare skulle i allmänhet vara lika förpligtade att under en viss tid försvara fäderneslandet, utan anseende till stånd, födsel eller förmögenhet.

Dessa hufvudgrunder förekommo till öfverläggning i församlingen den 16 April. Den första i ordningen föranledde i synnerhet en liflig diskussion, som slutade med antagandet af Falsens lagförslag, att »Norge skulle vara en inskränkt och ärftlig monarki; ett fritt, oafhängigt och odelbart konungarike, hvars regent skulle föra titel af konung». Tillägget beslöts med 78 röster mot 29, hvilka senare angåfvo antalet af det svenska partiets anhängare inom församlingen.

Den 18 April tillsattes en finans-komité af 9 personer, de fleste

köpmän, för att söka ordna Norges penninge-förhållanden. Både denna och följande dagen föreföllo ganska stormiga debatter i anledning af Löwenskjolds förslag om tillsättandet af en komité för att undersöka Norges ställning till utlandet, hvilket i det svenska partiets intresse tydligen framstälda förslag föranledde Falsen att framkomma med ett annat, att församlingen borde anses upplöst, så snart grundlagen var antagen och konungen blifvit vald, hvilket omisskänligt gick ut på att begagna den hos församlingens flertal nu rådande sinnesstämningen att påskynda prins Christians val till konung, innan man genom förvecklingar med Sverige och dess bundsförvandter hann komma till närmare besinning om hvad för landet var rådligast. Detta förslag mötte ock sådan gensägelse, att det vid omröstningen fick lika många röster för och emot sig samt antogs endast genom den afgörande röst, som i sådana fall tillkom församlingens president.

Den 4 Maj förekom i församlingen ett af konstitutions-komitén utarbetadt förslag till den nya grundlagen. Det antogs, dock med tillägg eller förändringar i vissa punkter, af hvilka några tydligen voro framkallade af politiska anledningar. Så beslöts med 77 röster mot 32, att konungen skulle *alltid* hafva tillhört den evangeliska bekännelsen, hvilket tillägg påtagligen var riktadt mot Sveriges kronprins. Vidare beslöts med 98 röster mot 11, att konungen icke skulle kunna mottaga ett annat rikes krona utan stortingets samtycke. De, som röstade mot detta förslag, yrkade uteslutande af orden: »utan stortingets samtycke», för att hindra hvarje återförening med Danmark och tvinga prins Christian att ovilkorligen välja mellan Norges och Danmarks kronor. Det visade sig emellertid, att denna åsigt endast fick för sig elfva röster inom församlingen. Den 11 Maj hade man genomgått grundlagsförslaget, hvilket nu lemnades till en komité af tre ledamöter för slutlig redigering. Denna var fulländad den 16 Maj, då det nya grundlags-förslaget upplästes för församlingen och af densamma antogs. Följande dagen skulle sjelfva urkunden underskrifvas och konungavalet försiggå.

Den 17 Maj hölls också konungavalet, oaktadt Peder Anker och några andra gjorde allt för att få det uppskjutet till dess man närmare hunne inhemta de europeiska makternas åsigter. Prins *Christian* blef enhälligt vald till Norges konung och en deputation från riksförsamlingen underrättade honom derom, med öfverlemnande tillika af ett exemplar utaf den nya grundlagen. Han begärde betänketid till Christi himmelsfärdsdag, den 19 Maj, då han både ville lemna sitt svar och upplösa församlingen. Varningar att mottaga den honom erbjudna vådliga hedern saknades icke, och särskildt gjorde öfverste Hegermann, som för öfrigt icke tillhörde det svenska partiet, sitt bästa att afråda honom från att mottaga en krona, den han icke kunde försvara, samt framhålla de vådliga följderna både för Norge och honom sjelf, om han antoge den. Han tycktes ock blifva tveksam, men nu infunno sig åtskillige bland ifrarne för Norges sjelfständighet och om-

stämde honom. På den utsatta dagen infann han sig, åtföljd af statsrådet och sin öfriga uppvaktning, i riksförsamlingen och förklarade sig mottaga Norges krona såsom en gåfva af ett trofast och uppriktigt folk, en pant af dess tillgifvenhet för honom och hans ätt, hvarefter han aflade sin ed att vilja regera i öfverensstämmelse med landets nya konstitution och dess lagar, samt mottog af folkombuden deras trohetsed mot honom och grundlagen. Derpå afskedade han församlingen, som följande dagen, den 20 Maj, var för sista gången tillsammans att underskrifva protokollet och säga hvarandra farväl.

Den 22 Maj höll den nye konungen sitt högtidliga intåg i Christiania under kanonernas dunder och folkets hurrarop. Samma dag utnämndes också icke mindre än 33 personer till tjenster vid den nye konungens hof. Särskildt beställdes 24 kammarherre-nycklar i England; men när det till norska regeringen adresserade paket, som innehöll dem, anlände till Christiania, var Christians konungadöme redan förbi, och paketet öppnades — af svenske riksståthållaren grefve Essen! Det kan stundom ligga mycken satir äfven i en tillfällighet.

Under tiden hade svenske ministern i Köpenhamn, friherre Johan Henrik Tawast, understödd af stormakternas dervarande sändebud, ifrigt påyrkat vidtagandet af kraftiga åtgärder, för att återkalla prins Christian till sin pligt. Fredrik VI afsände ock i slutet af April amiral Bille och öfverste Lönborg till Christiania att för prinsen förklara, det konungen efter fördraget i Kiel ej erkände någon annan myndighet i Norge än konungens af Sverige; att prinsen borde omedelbart och vid äfventyr af konungens onåd öfverlemna landet och fästningarna åt de svenska trupperna; att de europeiska makterna aldrig skulle tillåta, att han blefve regerande i Norge, samt att han aldrig skulle bestiga Danmarks tron, om han fortfore att motsätta sig konungens sin herres vilja.

De danska sändebuden infunno sig först hos generalbefälhafvaren öfver svenska trupperna vid norska gränsen, fältmarskalken grefve Essen, i Venersborg, hvarifrån de sände löjtnanten Falbe med depescher till prins Christian; men han vägrade mottaga dem, och vid deras skriftliga uppmaningar fästades intet afseende. I ett bref till amiral Bille af den 21 Maj förklarade han sig anse norska folkets bestämdt uttalade afsigt att våga allt för sin sjelfständighet vara en afgjord lag för hans handlingar, och att han hellre än att underkasta sig de vilkor, som blefvo honom erbjudna af de främmande makternas sändebud, föredrog att med ära duka under i striden.

Detta svar föranledde Fredrik VI att ännu en gång upprepa sina förra befallningar, då han tillika öfversände egenhändiga bref, som kommit honom tillhanda från kejsaren af Österrike och konungen af Preussen, för att söka öfvertyga prinsen om vanskligheten af hvarje försök å Norges sida att motsätta sig de europeiska makternas gemensamma beslut. Alla dessa uppmaningar och hotelser tycktes dock göra föga intryck på prinsens sinne, och särskildt tycktes han hysa ganska

ringa oro för sin konungs misshag, hvilket å svenska sidan väckte misstankar, att rörelserna i Norge i hemlighet underblåstes från Danmark, och dessa misstankar vunno äfven bekräftelse genom en vid denna tid inträffad tilldragelse.

Från friherre Tawast kom ett tillkännagifvande, att en dansk kammarjunkare Gyldenpalm, född norrman, skulle under resa från Köpenhamn till Norge taga vägen genom Sverige och misstänktes medföra vigtiga bref. Han blef anhållen,[1] förd till grefve Essens högqvarter och visiterad, då hos honom anträffades ett till prins Christian ställdt bref i chiffer, hvars innehåll ej kunde utrönas, samt flera skrifvelser från framstående män i Danmark, fulla af loford öfver norrmännens företag, äfvensom en särskild instruktion för Gyldenpalm, skrifven af en ledamot af danska general-tulldirektionen och innehållande bland annat, att han borde låta norrmännen veta, det de af konungen utfärdade stränga befallningarna endast blifvit expedierade pro forma, samt att den stränghet, hvarmed han hotat, ej var på allvar menad.

Dessa bref, så väl som brefbäraren, sändes till Stockholm, hvarifrån de sedermera skickades till konungen i Danmark och vållade flere högre danska embetsmän åtskilliga olägenheter. Gyldenpalm stannade qvar i Stockholm. Man anmärkte för öfrigt, att flere officerare vid danska flottan nu ingingo i norsk tjenst, äfvensom att ständiga undflykter förekommo, då norska planer och kartor begärdes ur arkivet i Köpenhamn.

Medan man sålunda i Danmark visade omisskänliga sympatier för norrmännens företag, röjde sig inga sådana i England, der de ledande inom Norge hoppats äfven finna den. Ankers beskickning hade misslyckats, såsom redan är omtaladt, och icke bättre framgång hade statsrådet Nils Aall, som efter konungavalet sändes till London att der gifva detta tillkänna samt tillika försäkra sjelfständighetsförklaringen vara ett uttryck af norska folkets enhälliga vilja. Lord Castlereagh beslöt emellertid sända sin privatsekreterare de Morier i en särskild beskickning till Norge, för att göra riksförsamlingen bekant med de verkliga förhållandena och skingra alla illusioner i afseende derå. Vid ankomsten till Christiania den 5 Juni fann han dock församlingen redan upplöst och öfverlemnade derför till statssekreteraren Holten en officiel not, i hvilken förklarades, att engelska regeringen fast beslutat uppfylla sina förbindelser emot den svenska, lemnande åt norska folket att välja, antingen det ville begagna sig af Englands bemedling, för att erhålla en Norges frihet och lycka betryggande förening, eller blottställa sig för ett krig mot England och dess bundsförvandter, hvilka redan afsändt ombud till Danmark, för att yrka Kieler-fördragets bringande till verkställighet. Härpå svarade Holten, att, om den bemedling, man väntade af England, ej vore stridande mot norska grundlagen och den förklaring riksförsamlingen afgifvit den 19 Maj, att vilja till det yttersta försvara sin frihet och sjelfständighet, skulle riksförsamlingen åter blifva sammankallad; men då härtill fordrades en tid af tre till fyra månader,

blefve det nödvändigt, att England under mellantiden förskaffade Norge full neutralitet samt fri tillförsel från och kommunikation med England. Denna framställning föranledde dock intet annat svar af Morier, än att han ej kunde mottaga något förslag, som icke hade erkännandet af Sveriges suveränetet till grund.

Den 30 Juni infunno sig ändtligen de fyra stormakternas ombud i Christiania — generalen baron *Steigentesch*, å Österrikes vägnar, generalmajoren *Orlow*, å Rysslands, herr *A. J. Forster*, å Englands och majoren baron *Martens* å Preussens. De gåfvo den nye konungen tillkänna dessa makters beslut, att Norge borde förenas med Sverige i enlighet med fördraget i Kiel, och ehuru Christian Fredrik använde hela sin icke ringa öfvertalningsförmåga att söka inverka på dem, blef, efter en veckas förhandlingar, deras den 7 Juli afgifna ultimatum dock, att Norge kunde erhålla ett vapenstillestånd och ett partielt upphäfvande af den svenska blokaden utaf de norska hamnarne endast under vilkor, att prinsen förbunde sig i riksförsamlingens händer nedlägga de rättigheter, den gifvit honom, samt använda sitt inflytande att förmå norska folket samtycka till föreningen; att landet mellan Glommen och svenska gränsen skulle förklaras för neutralt, samt fästningarna Fredrikstadt, Fredrikshall eller Fredriksten och Kongsvinger besättas af svenska trupper.

Sedan Christian Fredrik i anledning häraf sammankallat statsrådet och några bland dem, som varit presidenter i senaste riksförsamlingen, svarade han den 13 Juli, att de förklaringar, de främmande makternas ombud afgifvit, öfvertygat honom, det Norges väl kräfde, att man gaf efter för den starkares rätt, hvarför han ock var villig att, när riksförsamlingen åter sammanträdt, nedlägga de rättigheter, den gifvit honom, dervid dock det skulle af församlingen bero att afgöra, huruvida norska folket skulle föredraga en strid för sin sjelfständighet framför de vilkor, som kunde erbjudas Norge såsom ett med Sverige förenadt konungarike; att han icke ville skilja sin lott från folkets, i händelse detta föredrog ett modigt, om ock fruktlöst motstånd mot Europas förenade krafter framför en ärofull förlikning, för hvilken han skulle använda hela sitt inflytande; att han biföll, det landet mellan Glommen och svenska gränsen blefve neutralt; men att han omöjligen kunde tillåta, att svenska trupper besatte norska fästningar.

Af ungefär samma innehåll var det bref, han samma dag skref till Carl XIII, men som återsändes oöppnadt. Samma dag skref han äfven till Carl Johan ett bref, i hvilket han likaledes förklarade att norska nationen skulle bestämma, om den ville föredraga ett krig med Europas förenade makter framför den lott, man erbjöd densamma, och att kronprinsen alltid skulle finna honom sjelf på pligtens väg i spetsen för ett folk, som försvarade sitt oberoende, eller såsom uppriktig medlare, så snart man visade skyldig aktning för dess rättigheter och lycka.

På de gjorda meddelandena svarade de främmande makternas om-

bud den 15 Juli, att de för sin del ej kunde inlåta sig i några ytterligare jemkningar, men ville hänskjuta frågan till Sveriges konungs ädelmod, hvarefter de den 17 Juli hade sitt afskedsföreträde och återvände följande dagen till Sverige.

Emellertid hade, under loppet af Juni månad, de i Tyskland använda svenska trupperna återkommit till Sverige och voro, sedan slutet af Maj, indelade i tre fördelningar: den *första*, under generalmajoren friherre *Carl Henrik Posse*, bestående af 2 brigader fotfolk, 5 sqvadroner hästgarde och 14 fältkanoner; den *andra*, under generallöjtnanten friherre *Johan August Sandels*, bestående af 2 brigader fotfolk, 4 sqvadroner Mörners husarer och 14 fältkanoner, samt den *tredje*, under generallöjtnanten friherre *Gustaf Boije*, likaledes af 2 infanteribrigader och 4 sqvadroner Mörners husarer, jemte en artilleri-reserv af 4 sexpundiga kanoner och 8 haubitser. Tillsammans utgjorde dessa fördelningar i början af Juli, efter några erhållna förstärkningar, omkring 20,000 man tjenstbara.

Dessutom hade redan under våren 1813 en s. k. reserv-armé blifvit vid norska gränsen sammandragen under fältmarskalken grefve *Hans Henrik von Essens* befäl. Den utgjorde i början af Juli 1814 en styrka af nära 15,000 man, af hvilka 6,500, under generalmajoren grefve *Gustaf Mörner*, stodo i norra Bohus län; 5,500, under öfversten *Christian Adolf Klingspor*, i vestra Dalsland; 1,500 man, under öfversten *Carl Pontus Gahn af Colquhoun*, i Vermland, samt 1,425 man, under öfversten *Johan Fredrik Eck*, i Jemtland. Vid medlet af månaden förstärktes reserv-armén genom 1813 års beväring till omkring 22,000 man.

Vid Strömstad samlades under loppet af Juli månad, under öfveramiralen friherre *Johan af Pukes* befäl, 4 linieskepp, 5 fregatter, 1 brigg, 3 loggertar, 2 skonertar, 12 kanonskonertar, 60 kanonslupar och 6 mörsarefartyg. Dessa skärgårdsfartyg, som under Pukes öfverbefäl hade till befälhafvare öfversten *Carl Johan af Wirsén*, hade en besättning af något öfver 4,500 man.

Den 10 Juli utfärdades af Carl XIII en proklamation till norska folket, i hvilken prins Christian Fredrik förklarades hafva missbrukat detta folks förtroende och förledt det till en brottslig motsträfvighet, samt den af honom sammankallade riksförsamlingen vara lagstridig och alla dess beslut ogiltiga, hvarjemte tillkännagafs, att kronprinsen Carl Johan fått befallning att med svenska krigsstyrkan uppbryta till Norges gränser, för att taga detta rike i besittning och, så snart han inträdt inom dess område, sammankalla norska folkets representanter att öfverlägga om en grundlag, som skulle pröfvas af Sveriges konung.

Man insåg emellertid, att denna proklamation, som för öfrigt icke gjorde något godt intryck bland norrmännen, utan snarare retade än lugnade sinnena, ej skulle blifva tillfyllestgörande utan kraftigare medel böra vidtagas. Den 12 Juli lemnade kronprinsen Stockholm, för att taga befälet öfver båda de mot Norge samlade härarna. Generalen

friherre *Carl Johan Adlercreutz* blef åter chef för generalstaben; generalmajoren *Bengt Sparre* förordnades till generaladjutant för de inre och generalmajoren *Magnus Fredrik Björnstjerna* för de yttre ärendena. Äfven den gamle konungen lemnade den 18 Juli Stockholm, för att ännu en gång taga befälet öfver svenska flottan, och justitie-statsministern grefve *Fredrik Gyllenborg* samt statsråden friherre *Matthias Rosenblad*, friherre *Clas Fleming* och friherre *Carl Lagerbring* förordnades att under konungens och kronprinsens frånvaro sköta regerings-ärendena. Vid ankomsten till Strömstad gick konungen om bord å linieskeppet Gustaf den store och närmast under honom förde generalamiralen friherre *Johan af Puke* befälet öfver den samlade flottan.

Kort efter sin ankomst till högqvarteret i Venersborg utfärdade kronprinsen en proklamation till svenska armén och en till norska folket, i hvilken senare han, efter en kort redogörelse för de politiska förhållandena, sökte lägga norrmännen på sinnet de faror, i hvilka en straffbar ärelystnad störtat dem, samt förklarade, att Sverige ej skulle nedlägga vapen förr, än man tillvägabragt en förening, nödvändig för detta rikets lugn och trygghet. Man ville dock gifva nationalviljan tillfälle att yttra sig och, under en upplyst och välgörande monarks hägn, bestämma sina lagar.

Den 21 Juni inträffade kronprinsen i Uddevalla, hvarest stormakternas ombud voro honom till mötes och meddelade honom den fruktlösa utgången af deras underhandlingar med prins Christian. De vilkor, denne erbjudit den 13 Juli, förkastades, men kronprinsen förklarade sig kunna antaga de, som af ombuden blifvit erbjudna den 7 Juli. Han öfvertalte dem emellertid att göra ännu ett försök att afböja verkliga fiendtligheter, hvilka han i det längsta ville undvika. De hade ock den 28 Juli ett nytt företräde hos Christian Fredrik i Moss, men då han fortfarande vägrade antaga vilkoren af den 7 Juli, återvände de genast öfver gränsen, hvarefter kronprinsen från Uddevalla utfärdade befallningar till Puke och Essen att begynna fiendtligheterna, samt afreste sjelf den 27 Juli från Uddevalla, för att verksamt deltaga i operationerna.

De norska stridskrafterna voro vid denna tid så fördelade, att längs vestra stranden af Glommen från Skebergs prestgård till södra delen af sjön Öjeren stodo något öfver 8,000 man under generalmajor *Staffeldt*; norr om denna till Glommens och Wormens sammanflöde samt längs den sistnämnda strömmen till Kiölstad stodo omkring 8,000 man under öfverste *Hegermann*; nordost om denna, i trakten kring Kongsvinger, stodo 2,000 man under öfverste *Krebs*; ännu längre i norr i Elverum inom Hedemarken stodo omkring 2,000 man under öfverste *Rode*; i trakten kring Christiania nedåt Drammen stod en reservbrigad, omkring 5,000 man stark, under generalmajor *Arenfeldt*, och i trakten af Tönsberg stodo 2,000 man under generalmajor *Mejlænder*. Dessutom var en förtrupp af omkring 2,000 man under öfverstelöjtnant *Stabell* posterad längst söderut vid vattendragen kring Fredriks-

hald. Hela styrkan utgjorde således icke fullt 30,000 man, i hvilket antal besättningarna i Kongsvinger, Fredrikssten, Fredriksstad, Akershus och Fredriksværn dock ej voro inberäknade. Öfverbefälet hade Christian Fredrik förbehållit sig sjelf; men öfverste *Sejersted*, som uppgjort försvarsplanen, var chef för hans generalstab, och generalmajor *Haxthausen* hade blifvit förordnad till generalintendent.

Norska skärgårdsflottan utgjordes denna tid af 7 örlogsbriggar samt omkring 150 kanonslupar och kanonjollar, af hvilka likväl endast 40 under kommendör *Fastings* befäl lågo vid Hvalöarne, den närmast Bohusskären liggande norska ögruppen.

Bland de norska befälhafvarne hade generallöjtnanten Staffeldt, som utmärkt sig under 1808 års krig, mesta anseende; men hvarken han eller öfverste Stabell, som näst honom hade mesta krigserfarenhet, stodo väl hos Christian Fredrik. Dennes förtrogne åter, Sejersted och Haxthausen, visade sig ej vuxne de befattningar han anförtrodt dem. Särskildt var utredningen, hvilken Haxthausen fått sig anförtrodd, icke på långt när sådan som den bort vara. Förråden voro illa försedda, sjukhusen ledo brist på läkare och sjukvårdspersedlar, och äfven ammunition fans icke i tillräcklig myckenhet. Att Christian Fredrik sjelf icke var någon krigare af högre ordning, visade han snart till fullo. Redan från fiendtligheternas början insåg han ock det fruktlösa i motståndet och gjorde sig samvete af att åstadkomma onödig blodsutgjutelse, hvarför han ock sökte göra fälttåget så litet blodigt som möjligt, ehuru han ej kunde helt och hållet undvika det, för att ej beskyllas för feghet eller gifva norska folket ett sken af braskande med en frihet, den det ej kunde eller ville försvara.

Den 26 Juli öppnades fiendtligheterna med att svenska flottan under Pukes befäl från Strömstad framryckte mot Hvalöarne för att omringa och taga de norska skärgårdsfartygen, hvilket dock misslyckades, till följd af svag vind och stark motström, så att norska skärgårdsflottan fick tillfälle att följande natt smyga sig undan till Christiania-fjordens vestra strand, och den 27 togos Hvalöarne i besittning af de svenska fartygen.

Svenska landthären hade, efter Carl Johans ankomst till Strömstad, erhållit en ny indelning, så att den från Tyskland öfverkomna delen deraf nu fick benämning af *första* armé-kåren och den förra reservarmén af den *andra*, samt den senare skulle utgöra fjerde och femte fördelningarna af den förra. Första armé-kårens styrka uppgick då till omkring 21,000 man och den andras till ungefär 20,500, af hvilka likväl omkring 3,000 stodo i Vermland och Jemtland, så att för inbrottet i södra Norge återstodo endast omkring 38,000 man.

Den 30 Juli inryckte Sandels', Vegesacks och Rosenblads fördelningar under Essens öfverbefäl på vägarna öfver Bärby och Prestbacka i Norge samt inneslöto den 1 Augusti Fredrikstens fästning, som hade 1,300 mans besättning, med generalmajor von Ohme till kommen-

dant. Vegesack skulle leda belägringen och under honom generalmajor Suremain.

Den 2 Augusti öfverskred Posses fördelning Svinesund på en pontonbrygga, och den 3 intogs den af 1,200 norrmän besatta Krageröen vid Glommens mynning af 5,500 man landstignings-trupper från Mörners fördelning och flottornas besättningar, hvilka samma dag framryckte till Fredrikstads fästning, hvars kommendant öfverste Hals den 4 på morgonen uppgaf denna fästning, sedan han förut af Christian Fredrik fått befallning att uppgifva densamma, så snart han icke tilltrodde sig att försvara den. Genom denna fästnings och Kragerööns intagande stod för svenskarne, i följd tillika af deras öfverlägsna stridskrafter till sjös, vägen öppen till Christiania. Dessa motgångar verkade derföre högst nedslående på sinnesstämningen i Norge; men i detsamma hade norrmännen en framgång, som väsentligt bidrog att återlifva deras sjelfförtröstan.

Generalmajor Gahn af Colquhoun hade fått befallning att samtidigt med den öfriga hären från Vermland inrycka i Norge på stora vägen till Christiania och framtränga till Kongsvinger. Sedan han vid Eda skans qvarlemnat 250 man, inryckte han den 1 Augusti på norska området med 1,400 man och framträngde den 3 Augusti till Lier, der en norsk styrka under öfverstelöjtnant Krebs intagit en väl befästad ställning. Den anfölls icke desto mindre af Gahn, men efter fem timmars häftig strid måste han draga sig tillbaka och fortsatte de följande dagarna återtåget mot svenska gränsen. Då han den 5 Augusti skulle öfvergå denna, blef han af Krebs med 1,800 man anfallen samt förlorade 11 officerare och omkring 300 soldater i döde, sårade och fångne, jemte hela sin tross och en kanon, innan han slutligen lyckades slå sig igenom till Morast inom svenska gränsen. Denna framgång, som onekligen hedrade både Krebs, såsom anförare, och hans modige krigare, firades nu i hela Norge såsom en stor seger, och de fångne svenskarne skickades omkring för att visa hvad norskt mannamod förmådde uträtta, då det hade dugliga ledare.

Det visade sig likväl snart huru föga denna framgång i sjelfva verket betydde. Utan att af densamma störas, uppgjorde kronprinsen en plan att anfalla och instänga de norska stridskrafterna mellan Moss och Glommens nedra lopp, för att kunna med ett afgörande slag sluta fälttåget. En afdelning af svenska hären, 8,000 man stark, under generallöjtnanten Boije, skulle öfvergå Glommen och norr om sjön Öjeren framtränga till Christiania, medan generalmajor Gahns brigad, som blifvit förstärkt till 4,000 man, skulle innesluta Kongsvinger och Blakierskans. Vidare skulle hufvudstyrkan, omkring 20,000 man, öfver Isebro och Carlshus framtränga till Moss, medan en mindre afdelning skulle vid Onstasund öfvergå Glommen, för att underhålla förbindelsen med Boijes och Gahns kårer; ställda under generallöjtnanten Skjöldebrands öfverbefäl, och slutligen skulle 3,000 man från flottan landstiga

vid Soon, norr om Moss, för att medverka till norska härens inneslutning.

Tillika fortsattes Fredrikstens belägring nu med all kraft. Redan den 3 Augusti ankommo 4 kanon- och 3 mörsareslupar från skärgårdsflottan och började bombardera fästningen. Flera landbatterier uppfördes äfven, från hvilka skjutningen kunde begynna den 13 Augusti samt fortsattes de båda följande dagarna. Den 15 på aftonen gjordes allt i ordning till en stormning; men den 16 gaf sig fästningen, till följe af den i Moss den 14 Augusti ingångna konventionen, som gjorde slut på fiendtligheterna.

Redan den 7 Augusti hade Carl Johan genom Christian Fredriks förra statsråd Karsten Tank, som tagit afsked kort före fiendtligheternas början, samt prosten Hount, som varit medlem af riksförsamlingen, låtit erbjuda Christian Fredrik ett stillestånd, under vilkor att denne skulle genast sammankalla storthinget och i dess händer nedlägga sin myndighet samt derefter lemna Norge, äfvensom han omedelbart borde under någon förevändning öfverlemna åt statsrådet att föra regeringsärendena, hvaremot kronprinsen lofvade, i konungens namn och dertill af honom bemyndigad, antaga den grundlag, som af riksförsamlingen i Eidsvold blifvit godkänd, och ej föreslå andra ändringar deri, än som voro nödvändiga för båda rikenas förening och som skulle vidtagas i samråd med storthinget; att fullständig amnesti skulle beviljas; samt alla norska civile och militäre embetsmän, som icke ville fortfara att tjena, pensioneras i enlighet med landets lagar.

I anledning af detta förslag hörde Christian Fredrik den 8 Aug. statsråden Rosenkrantz, Sommerhjelm och Jonas Collet, jemte generalmajorerne Sejersted och Hegermann, hvilka förklarade att man ej kunde hindra fienden att innan kort vara i Christiania, samt Haxthausen, som upplyste, att proviant för armén ej var att påräkna längre än till medlet af månaden. Alla tillstyrkte stilleståndets antagande och prinsen återsände Tank till Carl Johan, med bref, hvari han tillkännagaf sin beredvillighet att frånträda regeringen för undvikande af vidare blodsutgjutelse. Under de följande dagarna brefvexlades om de närmare bestämmelserna rörande stilleståndet, och den 14 Augusti blef detta afslutadt i Moss, under vilkor att fiendtligheterna skulle upphöra till fjorton dagar efter storthingets öppnande och med åtta dagars uppsägning efter denna tidpunkt; att blokaden af norska hamnarna upphäfdes; att fästningen Fredriksten skulle genast öfverlemnas till svenska trupperna; att norska nationaltrupperna skulle genast hemförlofvas och endast de värfvade trupperna förblifva under vapen; att endast tvänne fördelningar af svenska hären skulle stanna i Norge; men de öfriga återvända till Sverige; att demarkationslinea mellan båda arméerna skulle fastställas; att ingen gärd eller reqvisition skulle af svenska trupper i Norge upptagas; att krigsfångarne skulle å båda sidor ofördröjligen försättas i frihet; att hvarken de svenska eller de norska trupperna skulle få nalkas Christiania på ett afstånd af tre mils omkrets,

så länge storthinget der hölls, samt att norska flaggan skulle under stilleståndet respekteras.

Samma dag ingicks äfven i Moss en konvention, genom hvilken Christian Fredrik förband sig att genast sammankalla norska rikets storthing, på sätt i den nya grundlagen var föreskrifvet, att sammanträda i slutet af September eller, om sådant icke blefve möjligt, de första dagarna i Oktober. Sveriges konung skulle underhandla omedelbart med storthinget, genom en eller flera af honom utnämnda kommissarier, samt lofvade antaga den grundlag, som vid riksmötet i Eidsvold blifvit godkänd, och icke deri föreslå andra förändringar, än som vore nödiga för båda rikenas förening, hvilka ändringar skulle göras i samråd med storthinget.

Den 16 Augusti utfärdades af Christian Fredrik en skrifvelse om storthingets sammanträdande i Christiania den 7 Oktober, och den 19 Augusti lät prinsen gifva statsrådet tillkänna, att han, i anseende till iråkad sjuklighet, ej kunde fortfarande handlägga regerings-ärendena, hvilka statsrådet således befaltes ombesörja. Med detsamma upphäfdes ock den svensk-engelska blokaden af Norges hamnar.

På utsatt dag, den 7 Oktober, sammanträdde storthinget, och den 10 afsade sig Christian Fredrik Norges krona samt gick följande dagen om bord på en norsk kutterbrigg, för att lemna landet, men stannade, under förebärande af motvind, i Fredriksværn ända till den 26 Oktober, då han ändtligen, efter flera föreställningar från Carl Johans sida, afseglade till Danmark. Han hade under sista tiden blifvit i Norge lika impopulär, som han i början varit af folket uppburen. Det korta norska fälttåget hade på det hela varit så föga ärorikt, att det utgjorde ett slags tröst för norrmännens nationalstolthet att kunna kasta skulden derför på Christian Fredrik och några bland det högre befälet, af hvilka i synnerhet Staffeldt och Haxthausen fingo röna åtskilliga bevis på förbittring från flera samhällsklasser. Det hade blifvit allt för tydligt, att Christian Fredrik åtagit sig ett värf, hvilket han ej var vuxen, och den upphetsning inom Norge, hvilken han så ifrigt befordrat, fick han slutligen sjelf umgälla. I stället blef Carl Johan för sin person allt mera populär, ehuru sinnesstämningen mot svenskarne i allmänhet ingalunda var vänligare än förut, hvilket de svenske kommissarierne fingo på ett retsamt och temligen småaktigt sätt till fullo erfara; men genom sin personliga öfverlägsenhet, sin vänlighet, sitt tillvinnande väsende och sin frikostighet mot fångne norrmän gjorde sig Carl Johan så omtyckt, att detta blifvit erkändt äfven i sådana norska skrifter från denna tid, som för öfrigt visst icke visat sig vänligt stämda mot föreningen.

De af konungen utsedde svenske kommissarierne voro statsrådet friherre *Matthias Rosenblad*, hofkanslern friherre *Gustaf af Wetterstedt*, statssekreterarne *Gustaf Fredrik Wirsén* och grefve *Adolf Göran Mörner* samt biskopen i Linköping *Carl von Rosenstein*, hvartill sedermera kom förre statsrådet friherre *Baltzar von Platen*.

Efter flera öfverläggningar med Tank och Hount, som visat sig villige att befordra Norges förening med Sverige, uppgjordes i Fredrikshall ett förslag till den förändrade grundlag, som skulle till storthinget inlemnas, hvilket förslag blef af kronprinsen gilladt. Det upptog de flesta stadganden i grundlagen af den 17 Maj, med de tillägg och förändringar, som blifvit nödvändiga i följd af föreningen och som hufvudsakligen afsågo ordnandet af den gemensamma styrelsen och af båda rikenas förhållande till främmande makter.

Den 4 Oktober afreste de svenske kommissarierne till Christiania och erhöllo vid afresan en särskild instruktion, i hvilken såsom allmän regel gälde att, i fall de funno omständigheterna sådant fordra, egde de göra eftergifter, så långt Sveriges väl och heder samt andan af föreningen det medgaf. Den 13 Oktober infördes kommissarierne i storthinget och öfverlemnade två exemplar af det nyssnämnda i Fredrikshall uppgjorda grundlagsförslaget, dock under uttrycklig förklaring, att all öfverläggning derom gemensamt med storthinget berodde på dettas erkännande af båda rikenas förening under en konung och under garantien af ömsesidiga lagar.

Efter många öfverläggningar, och sedan kommissarierne hotat, att stilleståndet skulle uppsägas, om ej rikenas förening beslöts inom den 20 Oktober, blef denna dag ändtligen af storthinget, med 72 röster mot 5, beslutadt, att Norge skulle såsom ett sjelfständigt rike förenas med Sverige under en konung, men med bibehållandet af sin grundlag, med de i anseende till föreningen med Sverige nödvändiga förändringar, samt att, så snart dessa förändringar blifvit af storthinget beslutade, skulle detta högtidligen erkänna Sveriges konung Carl XIII för Norges konstitutionele konung.

Sedermera gjordes likväl inom storthinget så många försök till inskränkningar i konungamakten utöfver hvad Eidsvolds-grundlagen innefattade och så många svårigheter i afseende å de tillägg och förändringar, som skulle i denna grundlag införas, att kronprinsen förlorade tålamodet, befalte de under återtåg till Sverige stadda trupperna göra halt samt skref den 26 Oktober till kommissarierne, att om man icke kom till ett snart slut, skulle han sätta sig i rörelse, hvilken hotelse i ännu kraftigare ordalag upprepades i en ny skrifvelse af den 27.

Kommissarierne dröjde ej att låta storthingets ledamöter få kännedom om de kraftiga mått och steg kronprinsen beslutat vidtaga, i fall man ej kom till ett snart slut, och framför allt i händelse Carl XIII icke med det snaraste blefve erkänd för Norges konung samt den i Sverige gällande arfföljds-ordning äfven i Norge antagen. Denna, sådan den blifvit den 26 September 1810 faststäld, blef ock af norska storthinget enhälligt antagen den 27 Oktober. Sedermera tvistades i synnerhet dels om lydelsen af de stadganden i grundlagen, som rörde konungens befäl öfver norska krigsmakten och rättighet att använda densamma, hvilken man i möjligaste mån sökte inskränka, samt konungens rätt att förklara krig och sluta fred, hvilka stadganden stor-

thinget slutligen den 3 November, med 57 röster mot 21, beslöt gifva den lydelse, som af de svenska kommissarierna blifvit förslagen; dels angående rättigheten att meddela naturalisation såsom norske medborgare åt personer födde utom Norge, hvilken rättighet storthinget ville uteslutande förbehålla sig och ej inrymma åt konungen, hvilket de svenske kommissarierne ock slutligen medgåfvo.

Den 4 November blef man ändtligen ense om den nya grundlagen och samma dag blef ock Carl XIII vald till Norges konung, sedan storthinget till Christian Fredrik utfärdat en förklaring, i hvilken man erkände hans afsägelse af Norges krona och löste honom från sin ed, samt svenske kommissarierne förklarat, att de, å konungens vägnar, antogo den nya grundlagen, hvilken ock den 10 November blef af Carl XIII antagen.

Den 5 November afsändes grefve Wedel-Jarlsberg, jemte sex andra storthingets ledamöter, såsom deputation derifrån till Carl Johan i Fredrikshall, der han hela tiden stannat, att formligen tillkännagifva det skedda valet och inbjuda honom till Norges hufvudstad. Der inträffade ock kronprinsen, åtföljd sin son, prins Oscar, den 9 November, sedan han hemförlofvat de ännu qvarvarande af svenska hären, hvilken redan den 28 Oktober fått fortsätta hemtåget. Han blef på det högtidligaste sätt mottagen och infann sig följande dagen i storthinget, der han genom ett tal af det mest lugnande innehåll sökte blidka den norska nationalkänslan samt öfverlemnade konungens edsförbindelse, hvarefter storthingets ledamöter aflade sin ed åt grundlagen och konungen. Den 11 November sammankallade kronprinsen statsrådet och installerade fältmarskalken grefve *Hans Henrik von Essen* såsom riksståthållare. Söndagen den 13 hölls i Christiania domkyrka ett högtidligt Te Deum i anledning af båda rikenas förening, och den 18 blef statsrådet, hvars förra ledamöter bibehöllos, med undantag af Nils Aall, som begärt afsked, förstärkt med sju nya ledamöter. Flere bland dessa statsråd hade visat sig föga vänligt stämda mot föreningen, och man kunde således icke bestrida, att en under sådana förhållanden högst sällsynt oveld röjt sig vid dessa embetens tillsättande.

I allmänhet gjorde sig Carl Johan nu för hvarje dag allt mera omtyckt i Norge, genom det förtroende, den vänlighet och försonlighet han visade alla, äfven de som mest ifrat mot föreningen, så väl som genom sin personliga öfverlägsenhet i öfrigt. Storthinget beslöt ock enhälligt hos konungen anhålla, att kronprinsen måtte utnämnas till Norges vicekonung, och då, vid storthingets upplösning den 26 November, dess president Christie uttryckte den förhoppning, att den nye fursten snart skulle förvärfva sig folkets kärlek, hade, enligt hvad norske författare erkänt, denna förhoppning i icke ringa mån redan gått i fullbordan.

Den 29 November lemnade kronprinsen Christiania och återkom den 5 December till Stockholm, der han med stort jubel mottogs. Kort derefter inträffade der en deputation, utsedd af storthinget, hvilken den 14 December med stor högtidlighet mottogs å rikssalen, der deputa-

tionens ordförande, det sista storthingets president Christie, aflemnade urkunden till den nya norska grundlagen samt i norska folkets namn försäkrade konungen om detta folks trohet och tillgifvenhet.

Den inom Sverige så länge och så ifrigt önskade föreningen med Norge var sålunda tillvägabragt, ehuru den utfallit långt annorlunda, än man här förestält sig och äfven än fördraget i Kiel antydde. Att så skedde, kan väsentligt tillskrifvas Carl Johan, som mer än någon annan från svenska sidan visade sig eftergifvande för norrmännens fordringar och framför allt sökte påskynda föreningens afslutande. Sina skäl härtill har han i åtskilliga meddelanden angifvit.

Ett sådant var brist på penningemedel till krigets fortsättande. Statssekreteraren för krigsärendena Wirsén hade förklarat, att vid November månads utgång voro alla tillgångar slut, och när man uppmanade kronprinsen att med vapenmakt göra slag i saken, svarade han: »gif mig 6 millioner och 40,000 man, och jag skall genast marschera». Han insåg, att han visserligen utan svårighet kunde taga Christiania; men om norrmännen, bragte till förtviflan, fortsatte försvaret i sina svårtillgängliga bergstrakter, skulle han af brist på tillgångar till krigets fortsättande nödgas inställa detsamma, helst det var föga sannolikt, att England eller någon annan makt kunnat förmås härtill bidraga med subsidier eller statslån.

Ett annat skäl var, att genom krigets fortsättande skulle norrmännens nationalhat mot svenskarne ytterligare stegras, och om äfven föreningen kunnat med våld tillvägabringas, kunde den dock aldrig blifva verklig, utan skulle fordrat oupphörliga ansträngningar från Sveriges sida att kunna upprätthållas.

Vidare var konungen bunden så väl af de löften, han redan före kronprinsens ankomst till Sverige genom 1809 års män gifvit framstående personer inom Norge, såsom grunder för den blifvande föreningen, som af sin proklamation till norrmännen, i hvilken de blifvit försäkrade att få sjelfve uppgöra förslag till en statsförfattning, lämpad efter deras behof och betryggande deras lycka. Att rygga dessa löften, äfven om anledning dertill kunde hemtas från rörelserna i Norge, ansågs ej rådligt, och det var föga sannolikt, att Sverige skulle kunna påräkna bistånd af sina bundsförvandter, derest kriget af sådan orsak skulle blifvit förlängdt.

Att för öfrigt de europeiska förhållandena i allmänhet vid denna tid och den mer och mer tilltagande fiendtliga riktningen mot de revolutionsmän, som under Napoleons välde kommit till eller i närheten af tronen, icke varit utan inverkan på Carl Johans medgifvanden åt norrmännen, visar ett bref från honom till Carl XIII, i hvilket han, bland annat, yttrade: »De små uppoffringar, hvilka vi kunna blifva nödsakade göra för ögonblicket, synas mig ej af nog stor vigt att böra fördröja föreningen. Det är angeläget att använda alla medel för att oförndröjligen afsluta den, så att vi månne i tid befinnas tryggade mot de stormar, som synas hota Europa.»

Från ungdomen vand att erkänna grundsatsen af folkets rätt att sjelfva bestämma sina öden, måste ock Carl Johan äfven erkänna, att om än Danmark genom fördraget i Kiel frånträdt sina anspråk på Norge, kunde dock norrmännen härigenom ej förmenas att sjelfve besluta i en fråga, som så nära rörde deras väl. Sveriges rätt till Norge var i sjelfva verket ingen annan än styrkans, detta insåg Carl Johan och ville derför gifva det en annan rätt till förening — den af norrmännens egen fördel, som skulle bestämma deras beslut att sjelfmant ingå deri. Onekligen var ock föreningen, sådan den slutligen kom till stånd, ojemförligt mera till Norges än till Sveriges fördel, ehuru sådant visst icke för tillfället i Norge erkändes.

Riksdagen 1815.

Genom föreningen med Norge var det mål hunnet, till hvilket Sveriges utrikes politik sträfvat allt sedan statshvälfningen 1809. Freden var återstäld och inga ytterligare förvecklingar med främmande makter tycktes hota riket. Sverige hade åter tagit en ärofull del i de europeiska angelägenheterna och för första gången efter mer än halftannat sekels förlopp åter slutat ett krig med vinst för riket. Hänförelsen var också allmän och tidpunkten för en riksdags utlysande således ganska lämplig. Man hade ock flera anledningar härtill — i främsta rummet de nya förhållanden, som uppstått genom föreningen med Norge och deraf påkallade grundlagsändringar, i sammanhang med hvilka den blifvande föreningsakten sedermera skulle fastställas; vidare åtskilliga vigtiga frågor rörande penningeväsendet, reglerandet af riksstaten, af krigskostnaderna, af den utländska skulden, frågan om Göta kanal m. m.

Riksdagskallelsen utfärdades den 13 December 1814, och den 27 Februari 1815 samlades ständerna i Stockholm. Till landtmarskalk förordnades öfverståthållaren grefve *Carl Mörner*, talman för preste-ståndet var den nu snart sjuttioårige erkebiskopen *Jakob Axelsson Lindblom*, för borgareståndet direktören *Hans Niklas Schwan*, som redan vid 1809 och 1812 årens riksdagar haft samma förtroende, samt för bondeståndet *Lars Olsson* från Bohus län, hvilken äfven under de tre föregående riksdagarna varit detta stånds talman.

Konungens första meddelande till ständerna vid riksdagens öppnande den 6 Mars, i hvilket han omnämnde de stora och vigtiga åtgärder, som under kronprinsens ledning blifvit i rikets yttre och inre angelägenheter vidtagna sedan ständernas sista sammanvaro 1812, föranledde dessa att den 7 Mars enhälligt besluta en tacksägelse-adress till både konungen och kronprinsen. En stor deputation, i hvilken alla ville deltaga, infann sig å slottet, der landtmarskalken uppläste den beslutade tacksägelse-adressen, som uttryckte svenska folkets glädje öfver »de minnesvärda och välgörande händelser, som af konungen och kronprinsen blifvit förberedda och fullkomnade», och hvari erinra-

des, huru Norges förening med Sverige — »den vigtigaste fördel, riket någonsin kunde tillönska sig och som dittills endast varit ett föremål för fåfänga förhoppningar, som befäster Nordens säkerhet och lugn, som oryggligen stadgar våra efterkommandes öden» — varit en följd af Sveriges rättmätiga och ärofulla deltagande i Europas befrielse.

Det erkännande och den hyllning, som här egnades synnerligast kronprinsen, ehuru konungen naturligtvis erhöll sin officiela andel deraf, var både allmän och uppriktig. Det stora europeiska krigets utgång hade fullt rättfärdigat hans politik, som förut varit från flera håll klandrad, och man hade ännu icke tänkt sig närmare in i vilkoren för den så beprisade föreningen, som sedermera äfven blefvo icke så litet klandrade, eller förestälde man sig, att föreningen, å norrmännens sida, skulle blifva så mycket fastare och uppriktigare, ju mera de, genom de medgifna vilkoren, påtagligen vunno derpå. I alla händelser måste det ock alltid betraktas såsom en stor fördel för Sverige att genom denna förening hafva fått lätt försvarade gränser och härefter kunna, oberoende af förvecklingarna inom det öfriga Europa, odeladt egna sina omsorger åt sin inre utveckling. Denna blef ock hufvudföremålet för så väl denna riksdag som de följandes förhandlingar; men härunder visade sig belåtenheten långtifrån så allmän som vid början af 1815 års riksmöte.

Ordnandet af de nya konstitutionela förhållanden som uppstått till följe af föreningen mellan Sverige och Norge, hvilket varit närmaste anledningen till ständernas sammankallande, afhandlades i en särskild kunglig proposition, som afläts den 12 April och var helt och hållet affattad i den liberala anda, hvari Carl Johan uppfattat denna fråga. Der uttalades, att hufvudgrunden för föreningen mellan båda folken vore gemensamma fördelar och gemensam frihet. Kongl. Maj:t hade visserligen insett, att den skandinaviska halfön under en spira och en lag åtminstone för första intrycket lemnade en större borgen för styrka och framtida säkerhet än genom dess delning under två styrelseformer, som skapade två folk; men en närmare pröfning af de många olikheterna i de båda folkens lynnen och båda ländernas förhållanden, ej mindre än händelsernas gång, hade bestämt valet af den senare utvägen. Sedan detta skett, och då tvänne folk sjelfvilligt underkastade sig samma styrelse, ansåge Kongl. Maj:t hvarje anledning till skiljaktighet i deras ställning till den gemensamme regenten med den sorgfälligaste vård böra undanrödjas. I annat fall skulle förbundet förr eller senare brytas, och det ena folket antingen snart förtrycka det andra eller ock, vid deras våldsamma åtskiljande, nya frön läggas i sinnena till bittra och för sekler aflägsnande söndringar. Dessa grundsatser, af erfarenheten besannade, borde nu så mycket hellre tillämpas, som fråga vore ej allenast att stifta ett skandinaviskt välde af tvänne fria, länge fiendtliga folk, men äfven att för dem bereda skyndsamma medel till inbördes förtroende och uppriktig vänskap. Till vinnande af detta mål borde, vid bestämmande af folkens gemensamma rättig-

heter, en fullkomlig jemlikhet dem emellan upprättas, utan afseende på deras antal eller deras lands afkastningar.

Den kungliga propositionen remitterades till konstitutionsutskottet, som den 25 April öfver densamma afgaf ett betänkande, i hvilket utskottet tillstyrkte, att rikets ständer måtte till norska folket afgifva en högtidlig förklaring, att »de genom sitt erkännande ytterligare vilja besegla den mellan Norge och Sverige redan verkstälda förening under samme konung och derjemte äfven erkänna Norge såsom ett fritt och sjelfständigt rike, hvilket ej kan delas eller afhändas. Då begge staterna ega folkens borgerliga frihet skyddad genom egna grundlagar, väntar svenska folket af denna förening en politisk styrka inom den nordiska halfön, den högsta, som kan ernås, innan svear och norrmän sträcka sina broderliga armar för att sammansmälta till ett folk». En fullkomlig jemlikhet ansåg utskottet både enligt rättvisans grunder och klokhetens föranledanden böra ega rum emellan de båda rikena äfven i så vigtiga frågor som konunga- och tronföljare-val, samt tillstyrkte slutligen, att en särskild riksakt till bestämmande af de konstitutionela förhållanden, som till följd af föreningen uppkommit, måtte upprättas samt rikets ständer i Sverige och storthinget i Norge föreläggas.

Den 8 Maj blef detta betänkande af samtliga riksstånden till alla delar gilladt, och tillika uppdrogo ständerna åt utskottet att sammanfatta grunderna till den föreslagna riksakten, hvilka, af utskottet uppsatta och af ständerna gillade, den 16 Maj anmäldes hos konungen såsom svar å den kungliga propositionen. Härefter utarbetades äfven af utskottet ett formligt förslag till riksakt, hvilket öfverlemnades till konungen den 22 Juni, med anhållan att detsamma måtte meddelas norska stortinget samt att i det exemplar, som här bibehölles, Sveriges namn måtte ställas framför Norges, men i det, som öfversändes till Norge, att der qvarblifva, Norges namn intagas före Sveriges.

Konstitutions-utskottet vid denna riksdag hade emellertid icke att sysselsätta sig ensamt med grundlagsfrågor i följd af föreningen med Norge, utan fick äfven behandla sådana af stor vigt särskildt för Sverige. Redan vid 1809 och 1810 årens riksdagar hade förslag blifvit väckta om en förändrad national-representation, hvilka vid riksdagen 1812 blifvit hänskjutna till näst sammanträdande ständers afgörande. I ett adelns plenum den 19 April yrkade lagmannen Christian af Stenhoff, att denna fråga borde öfverlemnas till snar handläggning af konstitutionsutskottet. Frågan förekom likväl hos stånden först den 12 Juni, då den af adeln och presteståndet hänsköts till konstitutionsutskottet, »för den handläggning utskottet funne för sig möjlig», men af de båda öfriga stånden, med anmodan att »företaga en fullständigare beredning och så snart som möjligt inkomma med förslag i ämnet». Härtill svarade utskottet i ett betänkande af den 10 Juli, att det väl insåg behöfligheten af ett nytt representationssätt, som bättre än det närvarande kunde fylla allmänhetens fordringar; som kunde öfvertyga hvar medborgare inom hvilken klass som helst, att hans rätt vore

bevakad; som skulle framkalla den högsta dugligheten till tolk af nationens tänkesätt, förena alla intressen, oftare påkalla ständernas verksamhet o. s. v.; men att utskottet, i saknad af erforderliga statistiska kunskaper, icke kunnat nu uppgöra något förslag, utan måste inskränka sig till att endast tillstyrka en underdånig skrifvelse till Kongl. Maj:t, uttalande ständernas önskan om samlande af statistiska upplysningar rörande Sverige, med synnerligt afseende på dem, som med utarbetande af förslaget till en ny representation kunde ega gemenskap. Betänkandet bifölls af alla stånden, hvilka den 23 Juli ingingo till Kongl. Maj:t med en framställning i den syftning utskottet föreslagit.

Kort före riksdagens början hade i utländska tidningar varit synlig en s. k. protestation, som föregafs vara författad af f. d. konungen Gustaf Adolf och hvari öppet yrkades hans sons rättigheter till tronföljden i Sverige. Dessutom hade både i franska, tyska och engelska tidningar förekommit de orimligaste rykten om upplopp i Stockholm, mordförsök mot kronprinsen, ett allmänt rådande missnöje, o. s. v., hvartill i verkligheten icke ringaste spår förefans. Detta allt föranledde emellertid ständerna att i deras ofvan omnämnda tacksägelseadress förklara, att de, »med liflig harm och djup förtrytelse erfarit de i utländska tidningsblad framstälda, tilltagsna och sårande, fastän vanmäktiga försök att göra f. d. konungens eller dess efterkommandes förmenta anspråk i en framtid gällande, samt att riksens ständer deraf endast hemtat en förnyad anledning att högtidligen ådagalägga så väl deras undersåtliga tillgifvenhet och osvikliga trohet för konungens och kronprinsens personer, såsom ock deras oryggliga föresats att försvara rikets af dem sjelfva stiftade och besvurna fundamentala lagar».

Ständerna vidtogo ock vid denna riksdag åtskilliga åtgärder att befria svenska statsverket från vidare utbetalningar till den förra kungliga familjen. De beslutade utanordnande så väl af arfsmedel efter f. d. konungens då aflidna moder, uppgående till omkring 300,000 rdr banko, som beloppet af förra kungliga familjens enskilda förmögenhet, 681,419 rdr banko, samt anhöllo hos Kongl. Maj:t att vidtaga nödiga mått och steg för att afbörda statsverket all förbindelse att utbetala något ytterligare belopp till fyllande af förra kungliga familjens underhållssumma, så att svenska statsverket måtte vara skildt från all utbetalning till f. d. kungliga familjen.

För öfrigt fattades vid denna riksdag flera vigtiga beslut rörande ändringar i grundlagarna och i allmänna lagen, liqviderandet af rikets utländska skuld, tillsättandet af en komité till reglering af statens embeten och tjenster, m. m., hvartill vi återkomma vid framställningen af statsförfattningens, rättsväsendets, förvaltningens och statshushållningens utveckling under detta tidskifte.

Särskildt bör dock anmärkas, att de ekonomiska förhållandena inom riket blefvo vid denna riksdag särdeles utförligt afhandlade och föranledde uppträdandet af en ny adelig opposition, för hvilken prosten i Sala grefve *Fredrik Bogislaus von Schwerin* stod i spetsen och till hvil-

ken för öfrigt räknades lagmannen grefve Henning Gyllenborg, friherrarne Corfitz Ludvig Stael von Holstein, Jakob Cederström och Per Alexander Rudbeck, kaptenerne Otto Pålman och Carl Flach, m. fl.

Uppslaget till denna opposition gafs af friherre Rudbeck genom ett anförande på riddarhuset den 13 Mars, kort innan den stora deputationen afgick med tacksägelseadressen, i hvilken han framhöll »den totala undergång, som hotade svenska jordbruket och den närande klassen medborgare». Uti memorial, som först upplästes hos adeln och sedermera genom tryck skyndsamt meddelades allmänheten, uttalade sig i samma anda flere af riddarhusets medlemmar, såsom herrar Carl Flach, Carl David af Uhr, Eberhard Zacharias Munck af Rosenschöld och Carl von Qvanten, hvilkas framställningar föranledde den gamle grefve Erik Ruuth, som 30 år förut varit Gustaf III:s finansminister, att föreslå tillsättandet af ett särskildt utskott för att undersöka de angifna förhållandena. Detta förslag gillades af ständerna, och den 1 Maj tillsattes det särskilda utskottet, bestående af sex ledamöter af hvarje stånd, med åliggande att för rikets ständer framlägga en öfversigt af orsakerna till den i alla orter af riket öfverklagade förlägenhet i allmänna rörelsen, tillika med förslag att afhjelpa densamma på ett med landtbrukets och näringarnas upprätthållande samt sedelmyntets bibehållna anseende svarande sätt, hvarjemte utskottet borde, efter noggrann undersökning, huruvida flera eller färre af nu tillåtna utländska varor kunde i riket umbäras, afgifva förslag till en inskränkning af deras införsel och förbrukning, äfvensom i allmänhet till hämmande af den tilltagande skadliga yppigheten.

Ordföranden i detta utskott var prosten grefve *von Schwerin*, som vid denna riksdag stod i stort personligt anseende och betraktades såsom chef för den nu uppträdande oppositionen. Han hyste en afgjord förkärlek för Englands konstitution och representativa former samt sökte inympa de engelska grundsatserna om ministère och opposition på de svenska grundlagarna, oaktadt den väsentliga skiljaktigheten, som förete sig deruti, att den nya regeringsformen stält vid konungens sida rådgifvare, hvilkas åsigter han egde inhemta, men hvilkas råd han ej var förpligtad att följa och hvilka således icke, i likhet med Englands ministrar, voro innehafvare af någon styrande makt i egentlig mening. Detta statsråd ville emellertid grefve Schwerin upphöja till egenskapen af en engelsk ministère, för att tillvägabringa en diskussion mellan dem och ständerna om de mera betydande frågorna, samt i denna syftning bilda en stark opposition, icke för att i oträngda mål kifvas med regeringen och förlama dess verksamhet, men för att kunna, när så behöfdes, framställa en aktningsbjudande motvigt. Denna opposition ville grefve Schwerin hafva »ädel, fosterländsk, skild från egennyttiga beräkningar och småaktiga motiv», samt — detta visst icke minst — aristokratisk, ty grefve Schwerin var framför allt aristokrat. Hans opposition var emellertid icke riktad mot kronprinsen personligen, på hvilken han satte högt värde och om hvilken han öppet yttrade, att han beundrade »den store och kraftfulle mannen».

Den 17 Juni aflät särskilda utskottet ett betänkande, till hvilket grefve Schwerin bifogat ett ännu utförligare och i skarpare ordalag affattadt, hvilket tydligen legat till grund för det förra, och i båda dessa betänkanden skildrades landets ställning såsom högst bekymmersam.

Mot den mörka skildringen i dessa betänkanden uppträdde dåvarande landshöfdingen i Falun Hans Järta med en, som utföll helt annorlunda. Han visade, att, oaktadt flera olyckor eller kostsamma uppoffringar, hvilka i många afseenden pröfvat rikets äfven genom förlusten af Finland förminskade krafter, hade under de nio år, då Sverige, alltsedan 1806, nästan oafbrutet befunnit sig i krig eller krigstillstånd, åkerbruket varit och vore ännu i synbar tillväxt, åtskilliga äldre näringar blifvit utvidgade och nya danade, handeln tagit en sjelfständigare riktning och en vidsträcktare fart än någonsin tillförene, samt, sedan hindren för bergverksrörelsen jemväl upphört, det hela af nationalproduktionen onekligen blifvit ökadt. Staten, som egt förmåga att efter den svåra missväxten 1812 undsätta de nödlidande provinserna, hade kunnat göra betydliga spanmålsupplag för kommande behof. Rikets försvarsverk hade blifvit befästadt genom större och dyrbarare krigsförråd. Åtskilliga nyttiga allmänna byggnader och inrättningar hade blifvit verkstälda. Med sådana bevarade krafter hade Sverige efter nioåriga krig omsider återvunnit fredslugnet. »För sju år sedan föraktadt, hotadt att styckas mellan sina grannar och misströstande om sin räddning, står det nu ibland Europas stater ärofullt, tryggadt genom sin förening med ett annat rike, hvilande på sin egen styrka och kännande den.»

Denna framställning af förhållandena visar omisskänligt, att utskottets skildring af den rådande nöden varit i hög grad öfverdrifven, likasom andre författare ådagalagt, att utskottets siffer-uppgifter voro i flera hänseenden felaktiga; men den större allmänheten var dock öfvertygad om sanningen af utskottets påståenden, och äfven vid de följande riksdagarne begagnade oppositionen samma taktik att skildra förhållandena så mörka som möjligt, hvarvid den flitigt biträddes af en stor del utaf pressen, ehuru de samhällsklasser, hvilka skildrades såsom mest lidande och betryckta, år från år stigit i välstånd.

Under öfverläggningarna om »den allmänna nöden i landet och sättet att den afhjelpa» skedde i borgareståndet ett häftigt angrepp mot de i Sverige bosatte judar, som förklarades hafva föranledt snart sagdt alla de olyckor, hvaraf riket ansågs hotadt. De hade öfversvämmat landet med utländska öfverflödsvaror, hade varit de djerfvaste lurendrejarne i Göteborg, hade varit egentliga skulden till det lägervall, hvari svenska medborgares näringsgrenar befunno sig; genom deras vexelvingleri hade kursen stegrats, o. s. v. Äfven inom de öfriga stånden hade judarne flere vedersakare, men funno dock äfven försvarare, och särskilda utskottet, till hvilket denna fråga hänsköts, instämde icke i den inom borgareståndet rådande hätska tonen mot judarne, utan aflät ett i liberal och fördragsam anda affattadt betänkande, med förslag till ett

»reglemente för judiska nationen»; men detta betänkande gillades endast af adeln, hvaremot, i öfverensstämmelse med de tre ofrälse ståndens beslut, en skrifvelse afläts till kongl. maj:t, med anhållan att »judar härefter icke måtte tillåtas till riket inflytta och sig derstädes nedsätta», hvilken framställning så till vida bifölls, att rättigheten för judar till inflyttning i Sverige genom en förordning af den 31 Aug. 1815 gjordes beroende af särskild kunglig tillåtelse.

I samband med denna fråga fördes genom utgifna småskrifter en häftig strid mellan förre öfverdirektören vid tullverket Carl August Grewesmöhlen och revisionssekreteraren friherre Ludvig Boije, som tillhörde judarnes motståndare, likasom Grewesmöhlen deras försvarare. Striden hade begynt redan under hösten 1814, angående olika uppfattning af de ekonomiska förhållandena i riket, men antog efter judefrågans inblandning deri ett allt bittrare skaplynne och urartade slutligen till de ilsknaste smädelser och det mest pöbelaktiga ovett å båda sidor. Särskildt täflade man i uppfinningen af närgångna titlar, hvarmed Grewesmöhlen gjorde början, då han utgaf en »Likbegängelse efter baron Ludvig Johanson Boijes moraliska stoft»; men då han kallade en af sina smädeskrifter »Fjerde akten af baron Boijes pinohistoria, hvad han gör och lider hos verldslige domare och står till rätta på rådhuset», beslöt presteståndet, som i denna titel fann »ett gäckeri af den offentliga gudstjensten», hos kongl. maj:t anhålla, att »den brottslige författaren icke måtte sakna den näpst, hvartill han enligt lag gjort sig förtjent, så att hans exempel måtte blifva varnande för andra». De flitigt vexlade smädeskrifterna hade äfven i öfrigt väckt sådan förargelse, att åtal anbefaldes, och slutet blef, att Grewesmöhlen af Svea hofrätt den 19 Januari 1816 dömdes till ärans förlust och landsflykt, samt Boije till tre års fästning, hvilket straff dock genom kunglig nåd mildrades till ett års fängelse, hvaremot Grewesmöhlens nådeansökning afslogs, och han begaf sig till Norge, der han afled 1823.

Riksdagen afslutades den 9 Augusti 1815.

Slutet af Carl XIII:s regering.

Carl XIII:s regering närmade sig nu sitt slut. I sjelfva verket hade han, alltsedan Carl Johans ankomst till Sverige, regerat blott till namnet, och kronprinsen hade varit den verkliga själen i styrelsen. Hans verksamma deltagande i kriget mot Napoleon, det stora personliga anseende han derunder egt hos de förbundne monarkerne, Sveriges återvunna krigsära, föreningen med Norge, som varit frukten af Carl Johans politik — allt detta och, ännu mer än allt detta, Carl Johans personlighet, hans frikostighet och ovanliga förmåga att intaga alla, som med honom kommo i närmare beröring, hade hos det vida öfvervägande flertalet af svenska folket ingifvit känslor af tacksamhet och tillgifvenhet, och i allmänhet var nu Carl Johan inom Sverige så älskad

och beundrad, att tiden närmast det stora europeiska krigets slut blifvit kallad »den Bernadotteska dynastiens smekmånad».

För de europeiska folken i allmänhet var dock denna tid visst ingen belåtenhetstid. Vigtiga förändringar hade inträffat inom de flesta europeiska samhällen, så väl som i den rådande sinnesstämningen hos folken. Den franska revolutionen hade upphäft alla klass- och ståndsprivilegier, infört likhet i medborgerliga rättigheter för alla samhällsklasser och gjort den personliga dugligheten till enda måttstocken för betydenhet inom samhället. Dessa grundsatser hade äfven Napoleon omfattat. Så långt hans välde sträckte sig, hade ock en lagskipning blifvit införd, stödd på offentlighet vid domstolarna och likhet inför lagen, äfvensom statsförvaltningen blifvit i möjligaste mån förenklad. Dessa fördelar, som bereddes äfven de af Napoleon kufvade folken, uppvägde dock ej det förtryck de i öfrigt underkastades eller det misskännande af nationaliteternas rätt, hvartill Napoleon gjorde sig skyldig, då hans eröfringar hufvudsakligen afsågo ökandet af hans välde samt fäste, vid bestämmandet af gränserna staterna emellan, långt mindre afseende å folkens önskningar än å vissa topografiska förhållanden, som gjorde dessa gränser lättare att försvara. Dessutom var i det statsskick, som infördes öfverallt, dit Napoleons makt nådde, staten så medelpunkten för allt och allt annat så underordnadt staten, att föga rum var lemnadt för de enskilde samhällsmedlemmarnes frihet. Till stöd för sin egen makt hade sålunda Napoleon infört ett embetsmannavälde, som af de kufvade folken kändes i hög grad tryckande. Detta förtryck och i ännu högre grad misskännandet af nationaliteternas rätt retade de besegrade folken, och den nationalkänsla, som derigenom hos dem utvecklades, gjorde dem i sin ordning till segrare. De slöto sig med större hänförelse än någonsin till sina af Napoleon fördrifna furstar, bistodo dessa troget i striden mot inkräktaren, och ett långt fastare band än förut fäste nu regenterne och folken vid hvarandra. Denna nära förening hade icke så litet bidragit att slutligen göra de besegrade folken till de segrande, men efter segern stördes dock detta lyckliga förhållande inom kort af flera anledningar.

En sådan var de å sina troner återinsatte furstarnes sträfvanden att äfven återvinna samma makt, som de haft före Napoleons välde, och att således å nyo styra folket enväldigt samt dervid åter stödja sig på adeln och presterskapet, i stället att gå de talrikare samhällsklasserna till mötes, hvilka de dock hade att tacka för återvinnandet af sina troner. Att konungamakten var förlänad af Gud, icke af folken, uppställdes å nyo såsom en statsrättslig grundsats, och endast de regenter, som i följd af arfsrätt innehade sina troner, betraktades såsom legitime. Denna *legitimitets-grundsats* sökte man ock i möjligaste mån göra gällande öfverallt och ville icke gerna erkänna såsom fullt laglige de regenter, som innehade sina troner i följd af folkens val.

Likasom regenterne sålunda stödde sina anspråk på sin börd, sökte äfven adeln återvinna sina förra företrädesrättigheter och uppträdde if-

rigt mot den jemlikhet i rättigheter, revolutionen infört och äfven Napoleon erkänt. Legitimitetsgrundsatsen omfattades sålunda lifligt af adeln, som icke mindre än regenterne var en afgjord fiende till folkmakten.

Kyrkan, som under revolutionen förlorat all sin betydenhet inom samhället, sökte nu också återvinna densamma och trädde derföre villigt på regenternes sida i striden mot folkmakten. En varmare religiös känsla hade äfven hos folken gifvit sig tillkänna under striden mot förtrycket, och härigenom blef kyrkans inflytande i icke ringa mån befordradt, likasom den återväckta nationalitetskänslan äfven gifvit ökad betydenhet åt folkens historiska minnen och sålunda i viss mån befordrade så väl regenternes som adelns anspråk.

Under tiden närmast efter Napoleons fall röjde sig hos de från hans välde befriade folken framför allt en stark nationalkänsla samt i nära samband dermed en varm tillgifvenhet för de återkomne nationele furstarne, en afgjord fiendtlighet mot revolutionen och en viss benägenhet att gå adelns och kyrkans anspråk till mötes, för så vidt de hade stöd af de nationela förhållandena. Behofvet af yttre fred samt inre lugn och ordning var allmänt erkändt, och om de dåvarande maktegande äfven gått de talrikare samhällsklassernas anspråk någorlunda till mötes, tycktes lugnet och trefnaden inom samhällena hafva kunnat för en längre tid blifva betryggade. Något sådant tillmötesgående förspordes dock ej, utan tvärtom mötte äfven de billigaste anspråk af de talrikare samhällsklasserna ett ihärdigt motstånd af de maktegande. Lika liten aktning visade desse för nationalitets-känslan. På kongressen i Wien, der en ny sakernas ordning skulle grundas, fäste stormakterna lika litet afseende vid de särskilda nationaliteternas rättigheter som någonsin Napoleon. Äfven nu skiftades länderna efter som de lågo beqvämast till för den, som hade mesta makten att taga dem, utan något afseende å folkens önskningar, och tillika sökte stormakterna öfva ett slags förmynderskap öfver de mindre mäktiga staterna, hvilket förnärmade dessas sjelfständighet och tydligen gick ut på att göra dem till ett slags lydriken under sina mäktigare grannar. Denna kongress, som skulle grunda »ett hofsamhetens och rättvisans välde bland de civiliserade folken», väckte sålunda ett allmänt missnöje, och de beslut, som der fattades, framkallade i sjelfva verket de folkrörelser, som sedermera oroat Europa.

Sverige, der friheten var urgammal, hade mindre än de flesta öfriga europeiska länder haft någon inverkan af den franska revolutionens följder. Kyrkans välde hade der upphört vid reformationens införande och adelsväldet hade blifvit krossadt af Carl XI. Efter detta väldes fall hade visserligen ett konungavälde uppstått, som under Carl XII:s krig kostat svenska folket stora uppoffringar; men på detta konungavälde följde ett riksdagsvälde, som visade, att folkmakten kunde leda till lika stora missbruk som konungamakten, och som genom sin partisplittring gjorde det för Gustaf III möjligt att införa ett nytt konungavälde, hvilket slutligen blef nära obegränsadt och, utöfvadt af Gustaf IV Adolf, bragte Sverige nära sin undergång. Den uppgift, stiftarne af

1809 års grundlag hade att lösa, var således införandet af ett statsskick med tillräckliga garantier mot både konungamaktens och folkmaktens missbrukande, och det kan ej nekas, att de på ett i allmänhet tillfredsställande sätt löst denna uppgift. De sträfvanden efter ett konstitutionelt statsskick, i strid mot envåldsmakten, hvilka under tiden efter Napoleons fall röjde sig hos de flesta europeiska folk, kunde således icke uppstå inom Sverige, emedan ett sådant statsskick der redan fans, likasom äfven adelns och kyrkans sträfvanden efter återvinnande af sina förra företrädesrättigheter icke kunde i Sverige, såsom i flera andra europeiska stater, sätta de öfriga samhällsklasserna i oro, emedan allas jemlikhet inför lagen här var sedan gammalt införd. Tvisten rörde således här icke politiska rättigheter, utan tvisteämnet blef regeringens vård om rikets hushållning, som utgjorde utgångspunkten för oppositionen under 1815 års riksdag. Först efter hand blef, genom de strängt konservativa åsigter Carl Johan mer och mer lade i dagen, striden öfverflyttad på de politiska rättigheternas område, då oppositionen, i strid mot regeringens konservatism, yrkade en utvidgad folkfrihet, och då, under denna strid, de talrika embetsmännen inom den fyrdelade representationen visade sig vara regeringens stöd, yrkades äfven en förändring af denna representation.

Under tiden närmast efter 1815 års riksdag var dock denna opposition ännu af föga betydenhet och hade ingen inverkan på den beundran och tillgifvenhet, som af det ojemförliga flertalet bland svenska folket egnades Carl Johan. I Sveriges både yttre och inre förhållanden fans ock denna tid mycket, som i hög grad påkallade, att i spetsen för styrelsen stod en man med Carl Johans öfverlägsna förmåga.

Hvad de *yttre förhållandena* beträffar, gingo hans bemödanden i främsta rummet ut på att upprätthålla Sveriges värdighet och sjelfständighet mot det förmynderskap, stormakterna sökte tillvälla sig öfver staterna af andra ordningen.

Det är i det föregående visadt, huru det varit endast på Carl Johans allvarsamma föreställningar, som ett svenskt ombud fått tillträde till kongressen i Chatillon vid underhandlingarna om freden med Napoleon. Sedermera, vid fredsunderhandlingarna i Paris 1814, saknades icke heller försök att förnärma Sveriges värdighet. Under första sammanträdet med de svenska ombuden vid dessa underhandlingar, fältmarskalken grefve *von Stedingk* och hofkanslern friherre *af Wetterstedt*, yttrade det franska ombudet furst Talleyrand lika öppet som öfvermodigt sin förvåning öfver Sveriges anspråk på samma statsrättsliga värdighet som stormakterna, då det fordrade att, i likhet med dessa, ingå särskild fred med Frankrike. Enligt Talleyrands förmenande borde ett så obetydligt land som Sverige åtnöja sig att teckna en »accession» till den mellan Frankrike och stormakterna afslutade freden, hvaraf Sverige borde så mycket mindre anse sin värdighet förnärmad, som man ämnade på samma sätt förfara i afseende å Spanien och Portugal. De svenske underhandlarne yttrade sin öfverraskning öfver ett sådant

förslag, hvilket syntes dem föga öfverensstämmande med det bemötande, hvarpå Sverige borde ega rättmätiga anspråk af Ludvig XVIII, som under sin landsflykt der åtnjutit gästfrihet och välvilja, och för hvars sak en svensk konung offrat både sin krona och sitt lands väl. Europa kände dessutom den ärofulla andel Sveriges kronprins tagit i de stora tilldragelser, som slutligen återfört Ludvig XVIII på sina fäders tron. Både Stedingk och Wetterstedt förklarade derföre med mycken bestämdhet, att de, å svenska regeringens vägnar, ej skulle underteckna något fredsfördrag i annan form, än den som iakttagits vid fredsslutet med stormakterna. De svenska ombudens anspråk blefvo ock erkända, och fredsfördraget mellan Sverige och Frankrike af den 30 Maj 1814 undertecknades den 8 Juni å ena sidan af Stedingk och Wetterstedt, å den andra sidan af Talleyrand. I en särskild artikel erkändes formligen Sveriges anspråk på Norge; men, emedan resningen der just då pågick, vägrade franska regeringen att ikläda sig någon garanti för Kieler-fördragets bringande till verkställighet, enär en sådan förpligtelse kunde leda till nya krigsförvecklingar, dem franska regeringen hade giltiga skäl att söka undvika. För öfrigt afträddes i detta fredsfördrag till Frankrike ön Guadeloupe i Vestindien, hvilken genom fördraget af den 3 Mars 1813 blifvit af engelska regeringen afstådd till Carl XIII och dess efterträdare å Sveriges tron, men nu afstods till Frankrike, mot förbindelse af engelska regeringen att derför lemna en ersättning, hvilken genom en traktat af den 13 Aug. 1814 bestämdes till en million pund sterling eller 24 millioner francs.

Efter fredens afslutande stannade grefve *Curt von Stedingk* ännu någon tid i Paris såsom svensk minister, hvartill han genom sina personliga egenskaper och sina forna förbindelser med Bourbonerne tycktes vara särdeles lämplig; men det visade sig snart, att han, hvars minnen och sympatier voro uteslutande fästade vid de högadeliga kretsarna, var främmande för partierna och rörelserna i det nya Frankrike, hvilket, i förening med de strängt legitimistiska åsigterna hos hans högadeliga umgängesvänner, som betraktade både Carl XIII:s regering och marskalk Bernadottes tronföljd såsom usurpationer, gjorde hans ställning i Paris mera besvärad, än att han i längden kunde bibehålla densamma. Man ansåg äfven vid svenska hofvet Sveriges förbindelser med Frankrike numera icke vara af sådan vigt, att Sverige der behöfde representeras af en person med så hög rang, och så lemnade Stedingk redan efter ett par månader sin ministerplats, och svenske generalkonsuln *Elof Signeul* fick, såsom chargé d'affaires, öfvertaga ministergöromålen. Han åter hade mångfaldiga förbindelser med personer från republikens och kejsardömets tider samt stod icke särdeles väl hos Bourbonerne, hvilkas nya välde inom Frankrike han äfven i sina depescher till svenska regeringen skildrade såsom högst vanskligt. Att han riktigt bedömt deras ställning, visade sig ock vid Napoleons återkomst från Elba i Mars 1815, då Bourbonerne åter måste lemna Frankrike.

De vigtigaste förhandlingarna rörande de utländska förhållandena

skedde emellertid å *kongressen i Wien*, der Europas mäktigaste regenter och förnämste statsmän sammanträdde i September 1814, för att ordna denna verldsdels angelägenheter. Sverige var här representeradt af sin minister vid ryska hofvet, grefve *Carl Axel Löwenhielm*, som i början af Oktober inträffade i Wien. Han hade fått sig föreskrifvet att så vidt möjligt ställa sig på Rysslands och Englands sida, men, derest stridigheter skulle uppstå mellan dessa båda makter, förhålla sig så passiv, som våra särskilda intressen möjligen tilläto.

Kort efter sin ankomst till kongressen fann han en ganska allvarsam söndring mellan stormakterna i följd af Rysslands anspråk på Polen och Preussens på Sachsen, hvilka anspråk bestriddes af Österrike, England och Frankrike. Dessa stridigheter voro ännu icke utjemnade, då den 7 Mars 1815 kongressen erhöll den öfverraskande underrättelsen, att Napoleon den 1 i samma månad landstigit i Frankrike och att de franske krigarne började öfvergå till honom. Nu gaf man efter för de ryska anspråken på Polen, och en stor del af konungariket Sachsens förra område tillerkändes Preussen. Snart erfor man, att den ena franska hären efter den andra öfvergått till den förr så segerrike härföraren, att han redan inryckt i Lyon och närmade sig Paris, samt att franska folket tycktes mer och mer sluta sig till honom. Dessa nyheter försatte kongressen i icke liten oro, och de stormakter, som förut bekämpat Napoleon, förenade sig nu om ett gemensamt beslut att på inga vilkor medgifva hans återuppstigande på Frankrikes tron. Man gick ännu längre, i det man den 13 Mars uppsatte en förklaring, hvari Napoleon, såsom »Europas fiende och störare af verldslugnet», ställdes utom folkrätten och förklarades fogelfri. Då denna förklaring skulle utfärdas å de åtta makters vägnar, hvilka undertecknat fördraget i Paris, framlades den till undertecknande äfven af Sveriges ombud å kongressen, och Löwenhielm ansåg sig icke kunna undandraga sig att förse dem med sin underskrift, hvaremot han förklarade sig icke kunna utan särskild befallning från sin regering biträda det fördrag, som den 25 Mars ingicks mellan Österrike, Ryssland, England och Preussen, att »störta Napoleon från den tron, han inkräktat», och att härtill utrusta hvardera en här af 150,000 man, i hvilket fördrag Sverige äfven blifvit inbjudet att deltaga.

Kort derefter anmodades Löwenhielm att biträda en ny förklaring, som af stormakterna utfärdades den 9 April, »att de hvarken kunde eller ville på något vilkor fördraga på tronen Napoleon Bonaparte eller någon medlem af hans familj», men för öfrigt icke ville inblanda sig i Frankrikes inre angelägenheter, hvilken förklaring Löwenhielm äfven ansåg sig böra underteckna. Detta steg ådrog honom emellertid en tillrättavisning från svenska regeringen, som med missnöje funnit honom hafva undertecknat en förklaring, åsyftande att inleda Sverige i krig med Frankrike, så länge det styrdes af Napoleon eller någon af hans familj. Innan konungen inläte sig i ett anfallsförbund, borde han känna vilkoren derför, i synnerhet de som rörde anskaffandet af

medlen att kunna vara nyttig för sina bundsförvandter. Sverige behöfde subsidier, för att kunna sätta sin här på krigsfot och underhålla den under ett fälttåg. Att utan en bestämd försäkran om penningehjelp inlåta sig i ett *nytt* anfallskrig — fördraget i Paris ålade nemligen Sverige ingen ytterligare förbindelse och de, hvilka de förut ingått, hade upphört vid detta fördrags afslutande — skulle vara att äfventyra Sveriges välstånd och undergräfva dess finanser, hvilken betänklighet bort återhålla Löwenhielm att blottställa Sveriges välfärd genom en åtgärd, som i öfrigt var fullkomligt stridande mot de pligter, hans instruktioner ålade honom.

Kronprinsen, som med mycken förtrytelse sett de allierades förklaring att på inga vilkor vilja å Frankrikes tron fördraga Napoleon eller någon af hans familj, hvilken förklaring, som förnärmade franska folkets rätt att sjelf utse sin regent, äfven kunde betraktas såsom ett prejudikat för dylika förklaringar mot andra folks rätt att sjelfve välja sina regenter, hade dikterat denna skrifvelse till Löwenhielm och hade utverkat, att svenska regeringen förklarade sig neutral under det nya kriget mot Napoleon. Då emellertid kejsar Alexander varit den, som ifrigast yrkat detta krig och de afgifna förklaringarna, ville man icke äfventyra att stöta sig med honom genom att allt för bjert yttra emotsatta åsigter eller skilja sig från de förra bundsförvandterne, utan Löwenhielm ålades svara, det Sverige vore färdigt erbjuda den nya koalitionen 20 till 30 tusen man, dock under uttryckligt vilkor att erhålla del af de förbundnes afsigter med hänseende till Frankrike, samt att få veta hvad understöd man kunde vänta för truppernas förplägning och underhåll m. m. Löwenhielm dolde ock svenska regeringens ogillande af det steg han tagit, slöt sig till Alexander ännu närmare än förut, samt begärde och erhöll af särskild gunst tillåtelse att åtfölja honom under det nya fälttåget mot Frankrike, hvilket för öfrigt blef helt kort, ty nederlaget vid Waterloo gjorde redan den 18 Juni slut på Napoleons välde, och den 22 i samma månad följde hans nya afsägelse af Frankrikes tron, som åter intogs af Ludvig XVIII, så att något biträde af Sverige till den nya koalitionen icke behöfde påkallas.

Å kongressen i Wien afgjordes emellertid en annan fråga, som närmare rörde Sverige, nemligen den om besittningen af svenska Pomern. Genom freden i Kiel hade Sverige till Danmark afträdt Pomern och Rügen, i utbyte mot Norge, men redan under sitt besök i Paris våren 1814 hade kronprinsen förklarat, att han icke kunde erkänna Danmarks ovilkorliga rätt till Pomern, sedan norrmännen blifvit af den presumtiva arftagaren till Danmarks tron eggade till uppror och Sverige derigenom förhindradt att i enlighet med fördraget i Kiel inträda i fredlig besittning af Norge. Samma språk ålades Löwenhielm att föra i Wien samt tillkännagifva svenska regeringens afsigt att behålla Pomern, för att genom dess afyttring hålla sig skadeslös för de kostnader Sverige fått vidkännas genom norska fälttåget. Preussen hade låtit förstå sin önskan att förvärfva detta landskap, men först måste

dock bestämmas hvilken var rätta egaren dertill, Danmark eller Sverige. Medan Löwenhielm gjorde sitt bästa att förfäkta Sveriges anspråk, försummade man icke heller å Danmarks sida att söka göra dess rättigheter gällande. Konung Fredrik VI hade sjelf rest till Wien för att söka hos stormakterna utverka, om icke Norges återfående, åtminstone motsvarande ersättning derför och deribland särskildt svenska Pomern, hvilket i Kieler-freden blifvit Danmark lofvadt, men likväl fortfarande innehades af Sverige.

I denna tvist tog Österrike genast parti för Danmark, snart nog äfven England och Preussen, hvilket hade ett särskildt intresse att förfäkta Danmarks rätt till Pomern, emedan Preussen ville komma i besittning af detta landskap genom att i utbyte till Danmark afstå hertigdömet Lauenburg. Löwenhielm höll sig åter till kejsar Alexander, hos hvilken han först yrkade erkännandet af grundsatsen, att Sverige borde hållas skadeslöst för kostnaderna under norska fälttåget, samt förklarade att, sedan denna grundsats blifvit erkänd, Sverige skulle afträda Pomern och bedja kejsaren vara skiljedomare i denna fråga. Man hade å danska sidan yrkat, att, då Danmarks konung gjort allt för att afhålla sin frände, prins Christian Fredrik, från hans tilltag i Norge, det vore i högsta grad obilligt, att Danmark skulle få umgälla följderna af detta tilltag; men häremot invände Löwenhielm, att så väl konung Carl XIII som kronprinsen väl voro båda allt för ädelt tänkande att någonsin föreställa sig, det en suverän kunde nedlåta sig att svika sin heder och sitt ord, ur hvilken synpunkt de ock frikänt konung Fredrik VI från all delaktighet i prins Christians företag. Det vore dock icke desto mindre faktiskt, att Danmarks tronarfvinge, några medlemmar af danska ministèren, alla i Norge anstälde civile och militäre danske embetsmän samt en stor del af danska marinen på det allvarsammaste sätt gjort sig brottslige, i det de uppeggat till och äfven med väpnad hand understödt ett uppror mot Sverige. Då detta var afgjordt, och då man icke kunde skilja mellan suveränen och nationen i fråga om ansvaret för den enes eller andres handlingar i förhållande till utrikes makter, följde ock, att Danmarks konung måste blifva Sverige ansvarig för följderna af upproret i Norge, som blifvit underblåst af hans egen tronarfvinge och en stor del af de danska embetsmännen.

Alexander gaf vid detta tillfälle ett nytt prof å sin vänskap för Carl Johan. För att underlätta den yrkade uppgörelsen lät han afskrifva det lån å 1,500,000 rubel, som genom fördraget i Åbo 1812 blifvit Sverige beviljadt, och genom hans bemedling afslöts den 4 Juni 1815 ett fördrag, hvarigenom Danmark, mot erhållande af Lauenburg, afstod sina anspråk på svenska Pomern och Rügen till Preussen, som förband sig att tillfredsställa Sveriges anspråk på ersättning i penningar, hvarefter den 7 Juni 1815 i Wien ingicks ett fördrag, genom hvilket Sverige till Preussen afträdde svenska Pomern och Rügen mot en summa af $3^1/_2$ millioner preuss. kurant (motsvarande 4,800,000 rdr svenskt banko). Invånarne i de afträdda landskapen försäkrades om

de rättigheter, friheter och privilegier, som blifvit faststälda åren 1810 och 1811. Alla fromma stiftelser, så väl som universitetet i Greifswald, skulle bibehållas. Likaså Englands handel vid de prerogativ, som blifvit beviljade genom fördraget i Stockholm den 3 Mars 1813. Handelsförbindelserna mellan Sverige-Norge samt Pomern och Rügen skulle i 25 år fortgå i samma skick som vid fördragets afslutande.

I allmänhet betraktades nu *Ryssland* såsom Sveriges pålitligaste bundsförvandt. Det personliga vänskapsförbund, som under kriget uppstått mellan Rysslands kejsare och Sveriges kronprins, fortfor oafbrutet, och Alexander gaf vid flera tillfällen Carl Johan bevis derpå. Han kände för öfrigt allt för väl Carl Johans ömtålighet om Sveriges värdighet och sjelfständighet att söka öfver Sverige utöfva något slags förmynderskap, hvilket stormakterna eljest denna tid gerna tillvällade sig öfver sina mindre mäktiga grannriken, och då, efter Norges förening med Sverige, hvarje tanke på Finlands återvinnande tycktes försvunnen, fans ingenting, som kunde antagas störa grannsämjan mellan båda rikena. Då drottning Fredrika, syster till Alexanders gemål, hos honom anhöll, att han måtte åtaga sig förmynderskapet för hennes son, skedde väl detta icke utan afsigt att i ryske kejsaren finna ett stöd för sonens anspråk på Sveriges tron, och då Alexander i September 1814 åtog sig detta förmynderskap, trodde många, så inom som utom Sverige, att det nu snart blefve slut på det goda förståndet mellan Alexander och Carl Johan. För att skingra de farhågor, denne kunde hysa i detta hänseende, skyndade emellertid Alexander att i ett förtroligt bref till kronprinsen förklara, det han icke bifallit sin svägerskas begäran, innan han gjort sig försäkrad, att den icke åtföljdes af några politiska syften och att således frågan endast rörde uppfyllandet af en familjepligt. »Eders kongl. höghet kan vara öfvertygad», hette det för öfrigt i detta bref, »att bland antalet af de bevekelsegrunder, som bestämt mig, befinner sig i främsta rummet den, att, då jag sjelf åtager mig detta förmynderskap, jag bör blifva bättre i tillfälle, än genom hvarje annat medel, att gifva det en passande riktning och att derifrån aflägsna allt, som skulle kunna förläna det ett annat utseende och stå i strid med den vänskap och enighet, som fästa mig vid Sverige och vid E. K. H. personligen.»

Denna vänskap förblef också orubbad, och Alexander visade sig otillgänglig för de försök, som från flera håll gjordes, att vinna honom för prins Gustafs anspråk. Så hade Gustaf Adolf låtit i November 1814 till stormakternas ombud vid kongressen i Wien öfverlemna en förklaring, att han aldrig abdikerat i sin sons namn eller afträdt dennes rättigheter. Denna förklaring åtog sig den bekante engelske kommodoren Sidney Smith, som deltagit i Gustaf III:s finska krig och sedan dess visat en varm tillgifvenhet för gustavianska dynastien, att framlemna till Alexander, hvars deltagande han i de bevekligaste ordalag påkallade för »en ung och oskyldig prins, som genom blodsband och lidna olyckor så väl förtjente af kejsaren omhuldas». Han sökte visa,

att, sedan revolutionen var besegrad och alla de fördrifna dynastierna återinsatta i sina lagliga rättigheter, vore det orättvist, om en enda skulle försmäkta i landsflykt, och just den, som ståndaktigast stridt mot den gemensamma fienden samt både lidit och förlorat mest genom sin ridderliga tillgifvenhet för Europas sak. Han försäkrade för öfrigt, att Ludvig XVIII egnade den unge prinsen ett uppriktigt deltagande och att äfven prinsen-regenten i England hyste för huset Wasa lika varma känslor som för huset Bourbon. Alexander svarade emellertid, att kongressen egde ingen rätt att befatta sig med denna fråga; att dynastien Bernadotte icke utträngt Wasarne; att den var frivilligt vald af svenska folket; att den genom traktater var erkänd af de stora makterna; att man ej kunde antasta ett sådant val utan att bryta mot folkrätten, och att det skulle sätta en fläck på restaurationens sak, om, efter de stora förtjenster kronprinsen gjort Europa, man gjorde sig skyldig till en så upprörande otacksamhet.

Äfven en österrikisk general hade hos Alexander yrkat nödvändigheten att »rensa tronerna i Europa från revolutionens intrång» och följaktligen äfven återinsätta prins Gustaf i sina rättigheter; men Alexander svarade, att man måste akta ett helt folks vilja och att det icke tillkom utländingar att blanda sig deri; att generalen så väl som hela Europa borde känna vidden af kejsarens förbindelser till Sveriges kronprins, hvilka förbindelser han på intet sätt ämnade dölja och hvarför han tvärtom borde vara tacksam så länge han lefde. Europa hade för öfrigt i första rummet just kronprinsens person att tacka för sin frihet, och det förvånade kejsaren, att man så snart kunde glömma detta. Kronprinsen hade genom sina personliga förtjenster uppnått den höga plats, han innehade, och rättfärdigade icke allenast i svenskarnes ögon, utan äfven inför hela verlden den entusiasm svenska folket egnade honom. Österrike eller hvilken annan makt eller enskild person som helst kunde för öfrigt, om de så funne för godt, ändra sitt tänkesätt om kronprinsen och bevisa honom otacksamhet; men Alexander skulle aldrig upphöra att betrakta honom med samma känslor af vänskap och aktning, hvarmed han hoppades af kronprinsen omfattas. Oroade man honom vidare med dylika försök, skulle han genast sätta sig i sin vagn och lemna kongressen. Detta svar meddelade Alexander sjelf grefve Löwenhielm ett par dagar derefter och bad honom noggrant återgifva det till kronprinsen.

Man fortfor emellertid att ur legitimitetsprincipens synpunkt arbeta för prins Gustaf, och när detta, i följd af Alexanders bestämda motstånd, icke kunde ske med kraftigare vapen, tog man sin tillflykt till hatska tidningsartiklar och ströskrifter. En skymflig artikel uti Hamburger Korrespondenten i Februari 1815, der införd genom badiska hofvets försorg, föranledde slutligen svenska regeringen att, på de vid riksdagen samlade ständernas begäran, förklara, det betalningen af den pension, som af svenska ständerna blifvit beviljad förra kungliga familjen, skulle inställas, om man icke upphörde att i utländska tid-

ningar anfalla Sverige och dess regering. I anledning af denna artikel sände ock kronprinsen grefve Gustaf Löwenhielm i en särskild beskickning till Petersburg, att tacka Alexander för hans trofasta vänskap mot svenska regeringen under de försök, som vid kongressen blifvit gjorda att skada denna regering, samt anhålla att kejsaren, i egenskap af förmyndare för Gustaf Adolfs barn, ville förmå badiska hofvet att upphöra med sina anfall mot Sveriges nya styrelse, hvilket ock föranledde Alexander att låta till hofvet i Baden afgå en not i denna syftning.

Förhållandena mellan svenska och ryska regeringarna voro sålunda de bästa, och likasom svenske ministern i Petersburg, grefve *Carl Axel Löwenhielm*, stod särdeles väl hos kejsar Alexander, rönte äfven ryske ministern i Stockholm, generalen baron *Johan Peter van Suchtelen* flera bevis af kronprinsens bevågenhet och förtroende, hvilket han ock förtjenade genom att efter bästa förmåga söka undanrödja allt, som kunde störande inverka på det goda förståndet mellan båda regeringarna.

Mellan *Preussen* och Sverige hade likaledes under kriget mot Napoleon ett nära förbund blifvit ingånget, och under fälttåget 1813 hade Carl Johan gjort personlig bekantskap med Fredrik Vilhelm III. Äfven mellan dem hade ett vänskapligt förhållande inträdt, ehuru utan den närmare förtrolighet, hvilken Alexander visade Carl Johan. Dock hade, redan före dennes ankomst till Sverige, ehuru sedan han blifvit vald till dess tronföljare, Fredrik Wilhelm låtit genom fursten af Sayn-Wittgenstein föreslå en förbindelse mellan den då elfvaårige prins Oscar och Fredrik Wilhelms andra dotter, den sjuåriga prinsessan Alexandrine. Carl Johan hade då svarat, att ehuru smickrad och hedrad han fann sig af detta förslag, måste denna fråga dock lemnas till Carl XIII:s afgörande. Man fann ock betänkligt att vid denna tid, då Preussen, styckadt och vanmäktigt, var fullkomligt beroende af Frankrike, ingå med det samma en närmare förbindelse. Sedermera, när i början af året 1813 Preussen reste sig mot det franska öfverväldet samt slöt sig till Ryssland, England och Sverige, upptog Carl Johan å nyo detta förslag och bragte det på tal vid ett sammanträde med konung Fredrik Wilhelm efter slaget vid Leipzig. Konungen syntes fortfarande böjd för förslaget, men afböjde en formlig framställning från svenska regeringen, emedan de båda unga först borde lära känna hvarandra, innan man tog något officielt steg att förena dem. Sedermera fick, i Januari 1814, Wetterstedt, då han afgick till de allierades högqvarter, en instruktion rörande denna fråga, men mötte nu från preussiska sidan åtskilliga betänkligheter, som tycktes antyda, att man der icke fann den föreslagna förbindelsen lika önskvärd som förut.

Någon tid derefter uppstodo ock hvarjehanda stridigheter dels rörande uppgörelsen af pomerska kammarens skulder till svenska statsverket, hvilka, enligt fördraget af den 7 Juni 1815, Preussen borde öfvertaga, dels i följd af preussiska kabinettets vägran att utbetala den Sverige tillkommande andel i de belgiska och franska krigskontributionerna, hvilken vägran man ville grunda derpå, att Sverige icke tagit

någon del i kriget inom Frankrike. Dessa angelägenheter blefvo dock ordnade på ett för svenska regeringen tillfredsställande sätt, men den tilltänkta förbindelsen mellan prins Oscar och prinsessan Alexandrine mötte från preussiska hofvets sida sådana svårigheter, att Carl Johan i harmen deröfver lät, under ett samtal med preussiske härvarande ministern von Tarrach, undfalla sig åtskilliga för preussarne föga smickrande uttalanden om sitt ingripande i Preussens öden 1813, samt lät förstå, att det varit hans anordningar och omsorger, hvilka Berlin haft att tacka för sin räddning och preussiska monarkien för de framgångar den sedermera vunnit. Dessa yttranden, inberättade till Fredrik Wilhelm, sannolikt med åtskilliga tillsatser från andra håll, väckte hos honom en liflig förtrytelse, och han förklarade nu, att »Preussen icke fallit så djupt, att det behöfde upplyfta sig genom en familjförbindelse med Sveriges nya dynasti»; hvarefter det icke dröjde länge, innan giftermålsunderhandlingarna blefvo fullkomligt afbrutna. Sedermera ankom, under hösten 1818, hertigen af Mecklenburg-Schwerin med sin son, arfprinsen Paul, till Berlin. Den unge prinsen och prinsessan Alexandrine fattade snart tycke för hvarandra och blefvo inom kort formligt förlofvade, hvarefter preussiska statsrådet Jordan fick befallning att i ett enskildt bref till general Camps, som å svenska hofvets vägnar ledt den nu afbrutna underhandlingen, gifva tillkänna, att konung Fredrik Wilhelm, som funnit prins Paul af Mecklenburg vara en passande gemål åt sin dotter och ej ville lägga något hinder i vägen för hennes hjertas val, dervid erfarit »det enda obehaget att nödgas uppgifva den förbindelse med det svenska konungahuset, som varit i fråga».

Med *England* var Sverige alltsedan fördraget i Stockholm den 3 Mars 1813 nära förbundet. Detta förbund afsåg, å Englands sida, att vinna en ny bundsförvandt mot Napoleon, och engelska regeringen motsatte sig derföre hvarje steg, som förhindrade Sverige att taga verksam del i kriget mot honom. Kronprinsens företag att efter slaget vid Leipzig med större delen af nordarmén tåga till Holstein, för att aftvinga Danmark Norges afträdande, blef således högeligen ogilladt i England, och dess statssekreterare för utrikes ärendena lord Castlereagh befalte i Januari 1814 engelske ministern vid svenska hofvet Thornton indraga de engelska subsidierna och låta Wallmodens i engelsk sold varande kår genast aftåga mot Rhen, så framt icke kronprinsen omedelbart med nordarmén åter öfvergick Elbe, för att deltaga i de allierades operationer inom Holland. Denna depesch ankom till Kiel, innan fredsfördraget mellan Sverige och Danmark var undertecknadt, och Wetterstedt, hvilken Thornton besökte midt i natten för att gifva honom del deraf, befarade, att, om danske underhandlarne fingo kunskap derom, kunde underhandlingarna blifva afbrutna. Han lyckades emellertid öfvertala Thornton, sedan gammalt hans vän, att tills vidare hålla depeschen hemlig samt förde vid underhandligarna dagen derpå lika bestämdt språk som förut, hvilket ock verkade till fördragets undertecknande samma dag.

Sedermera å kongressen i Wien tog, under stridigheterna om Pomerns besittning, såsom nyss är nämndt, England parti för Danmark; men i allmänhet hade svenska regeringen icke att beklaga sig öfver den engelska, som ock troget stod på Sveriges sida under rörelserna i Norge, oaktadt man derifrån gjorde flera försök att vinna engelska kabinettet för Norges sjelfständighet och oberoende af Sverige. Engelske ministrarne vid kongressen i Wien uttryckte ock öppet sitt ogillande af sir Sidney Smiths sträfvanden till förmån för den förra kungliga familjen, ehuru prinsen af Wales, som under sin faders Georg III:s sinnessjukdom förde regeringen i England, visade mycket personligt deltagande för det afsatta svenska konungahuset.

Med *Frankrike* hade Sverige nu visserligen fred, men mellan bådas regeringar rådde dock ett föga vänskapligt förhållande. Svenske generalkonsuln *Signeul*, hvilken såsom chargé d'affaires skötte de diplomatiska förbindelserna — man ansåg icke dessa nu vara af sådan betydenhet att behöfva handhafvas af en minister, hvarföre ock franska hofvets härvarande sändebud *de Rumigny* endast var chargé d'affaires — hade visserligen, då Napoleon i Mars 1815 återkom till Frankrike, följt Ludvig XVIII till Gent och å svenska regeringens vägnar förklarat, att den med djup smärta erfarit de senaste tilldragelserna i Frankrike och att Sverige ämnade med orubblig trohet vidhålla de förbindelser det ingått med sina bundsförvandter; men man visste dock vid Ludvig XVIII:s hof ganska väl, att Carl Johan icke var någon vän af Bourbonerne och aldrig önskat deras återinsättande på Frankrikes tron. Vid Bourbonska hofvet var man öfvertygad, att han eftersträfvat denna för egen räkning och under kriget troddes detta temligen allmänt; åtminstone gåfvo de preussiske befälhafvarne vid nordarmén flera vinkar derom. I sjelfva verket hade Alexander under ett samtal med Carl Johan efter slaget vid Leipzig yttrat sin önskan att se honom i spetsen för Frankrikes nya styrelse, sedan man störtat Napoleon; men Carl Johan hade svarat, att sedan han brutit de band, som fästat honom vid Frankrike, och antagit ett nytt fädernesland, skulle han göra sig skyldig till otacksamhet, om han öfvergåfve Sverige, för att söka ett nytt mål för sin ärelystnad der, hvarest han troligen endast skulle finna osäkerhet, kanske undergång. För öfrigt hade han nu föga att påräkna någon popularitet i Frankrike, sedan han uppoffrat den genom förbundet med Ryssland. Någon bestämd plan att träda i spetsen för Frankrikes styrelse tyckes ock Carl Johan aldrig haft, om än sådant någon gång lekt för hans lifliga inbillning; men hvad som väckte hans afgjorda ogillande var, att man ville påtvinga fransmännen en ny dynasti och ej öfverlemna valet deraf åt dem sjelfva. Carl Johan hyste ock, likasom den tiden fransmännen i allmänhet, föga fördelaktiga tankar om Bourbonerne och såg i deras återinsättande på Frankrikes tron medelst vapenmakt af Frankrikes fiender ett förebud till hvad som kunde ske till förmån äfven för andra afsatta konungafamiljer.

Tilldragelserna vid Napoleons återuppträdande i Frankrike 1815

visade ock huru föga Bourbonerne vunnit franska folkets tillgifvenhet samt gåfvo ytterligare stöd åt Carl Johans föresats att icke på något sätt bidraga till denna dynastis återupprättande, hvarföre ock, såsom här ofvan är visadt, Sverige å kongressen i Wien vägrade deltaga i stormakternas nya härnadståg mot Frankrike. Denna vägran kunde man vid Bourbonska hofvet icke förlåta Carl Johan, och då man deri såg ett nytt bevis för hans planer på Frankrikes tron, sökte man efter bästa förmåga nedsätta honom både inom och utom Frankrike, hvartill de nu så talrike och så ifrige förfäktarne af legitimitets-principen nitiskt lånade sitt biträde. I de franska tidningarna förekom nu den ena smädliga uppsatsen efter den andra mot Carl Johan. Flera deribland förfäktade mer eller mindre öppet den fördrifna kungliga familjens rättigheter och hade sitt ursprung från denna familjs anhängare i Carlsruhe och München; men rätt många hade äfven ett franskt eller danskt ursprung, och man åtnöjde sig icke att mot den svenske tronföljaren framhålla »legitimitetens rätt, traditionernas helgd, bördens prerogativ» och hela det öfriga legitimistiska ordförrådet, utan man framkastade äfven antydningar om en förestående ny statshvälfning i Sverige, för att återvinna den förjagade konungaätten, och man påstod, att Carl Johan, för att afvärja den hotande faran, ämnade, i likhet med Napoleon, förskjuta sin gemål och söka ingå ny förbindelse med någon rysk eller preussisk prinsessa. Sjelf mötte Carl Johan dessa smädelser endast med föraktets tystnad, men hans gemål, som ännu var i Frankrike, oroades deraf, ehuru hon snart öfvertygades, att de föregifvanden, som rörde henne närmast, icke hade ringaste grund.

De smädliga tidningsartiklarna väckte emellertid i Sverige förtrytelse mot franska regeringen, som icke förhindrade deras införande, och man tillät sig nu äfven i en svensk tidning åtskilliga temligen närgångna anmärkningar mot Ludvig XVIII; men Carl Johan var allt för högsint att uppmuntra ett dylikt förfarande. I ett bref från Christiania, der han för tillfället befann sig, yttrade han till grefve von Engeström, att de svenska dagbladen icke borde vara ekon af tidningsskrifvare, som fördragas eller uppmuntras i andra länder.

Ludvig XVIII visade dock ej samma högsinthet tillbaka. Från franska regeringens sida gjordes intet försök att stäfja anfallen mot Carl Johan, och då det sattes i fråga att, i stället för den chargé d'affaires, som dittills besörjt de diplomatiska förbindelserna, tillsätta en fransk minister vid svenska hofvet, utsåg Ludvig XVIII till denna plats den bekante författaren vicomte de Chateaubriand, som särskildt gjort sig känd såsom en af Frankrikes ifrigaste legitimister och hvars hitkomst Carl Johan såg med både misshag och oro, så väl i anseende till hans ultrarojalistiska åsigter, som emedan man väl kunde befara, att han här skulle blifva en föreningspunkt för legitimistiska bearbetningar i gustaviansk syftning. Signeul fick derföre befallning att för franska kabinettet tillkännagifva svenska regeringens önskan, att Chateaubriands utnämning måtte återkallas, hvilket ock blef så mycket lättare,

som Chateaubriand, hvilken ansåg en ministerplats vid svenska hofvet allt för mycket under sin värdighet, vägrade att lemna Paris, och Rumigny fortfor således att vara fransk chargé d'affaires i Sverige, hvarifrån hans meddelanden till sitt hof icke voro egnade att återställa det goda förståndet mellan båda regeringarna, då äfven han ville göra sannolikt, att Carl Johan eftersträfvade att inom Frankrike efterträda Bourbonerne.

Dessa förevitelser förföllo visserligen af sig sjelfva i samma mån som Bourbonernes välde vann mera stadga inom Frankrike, men förhållandet mellan svenska och franska regeringarna fortfor dock att vara föga vänskapligt, och Signeuls meddelanden om Bourbonerne voro icke fördelaktigare än Rumignys om Carl Johan.

Med *Österrike* stod icke heller svenska regeringen i något mera vänskapligt förhållande. Kejsar Frans II hyste personlig vänskap för konung Fredrik VI i Danmark, likasom furst Metternich, den egentlige ledaren af Österrikes politik, för danske utrikesministern grefve Bernstorff. Båda togo ock gerna Danmarks parti mot Sverige, sökte först förekomma Norges afträdande och, när detta emot Rysslands och Englands gensägelser icke lyckades, stälde de sig på Danmarks sida i fråga om besittningen af svenska Pomern. Legitimitetsgrundsatsen fann ock vid österrikiska hofvet ifriga förfäktare och någon vänskaplig sinnesstämning emot Carl Johan var der visst icke rådande, ehuru de diplomatiska förbindelserna mellan båda rikena oafbrutet underhöllos.

Med *Danmark* var förhållandet ännu mindre vänskapligt. Der hade man svårt att smälta förlusten af Norge, och i Sverige var man öfvertygad, att resningen i Norge från början var en dansk tillställning samt fortfarande underblåstes från Danmark. Härtill kommo stridigheterna om besittningen af Pomern och om Norges andel i danska statsskulden, till hvilka sistnämnda vi längre fram skola återkomma. Officielt rådde emellertid, allt sedan fördraget i Kiel, fred mellan Sverige och Danmark.

För öfrigt underhöllos diplomatiska förbindelser med Spanien, Portugal, Italien, Nederländerna, Turkiet och Nordamerikanska förenta staterna; men ingendera af dessa diplomatiska förbindelser hade någon politisk betydenhet.

I allmänhet gingo den svenska diplomatiens bemödanden under denna tid i icke obetydlig mån ut på att betrygga den nya dynastins framtid i Sverige. Ur denna synpunkt var det väl ock i väsentlig mån, som Carl Johan 1812, i valet mellan ett förbund med Napoleon eller med Alexander, slöt sig till den senare, af hvilken han, med den närmare kännedom han egde om förhållandena inom Frankrike och om sinnesstämningen hos de af Napoleon kufvade folken, ansåg sig kunna vänta ett säkrare stöd för sin dynasti än af Napoleon. Men med detsamma han sålunda betryggade sin egen framtid, betryggade han äfven Sveriges, enligt hvad i det föregående redan är visadt. Det lider intet tvifvel, att, om han slutit sig till Napoleon och det stora

kriget fått samma utgång, som det erhöll 1813 och 1814, så hade den förre franske marskalken af stormakterna förklarats förlustig Sveriges tron, likasom de öfrige Napoleons anhörige skildes från sina troner. I enlighet med de å Wiener-kongressen rådande legitimistiska åsigter hade utan tvifvel då prins Gustaf blifvit svenska folket påtvingad, om icke såsom konung, åtminstone såsom tronföljare, och Sverige blifvit ett lydrike under Ryssland, hvarvid troligen äfven 1809 års fria statsförfattning gått förlorad och det nära obegränsade konungaväldet från 1789 blifvit återstäldt, äfvensom någon förening med Norge då ej ifrågakommit.

Man kan visserligen anmärka, att utan Sveriges eller snarare Carl Johans personliga deltagande i förbundet mot Napoleon hade denne troligen gått segrande ur striden, i hvilket fall Sverige återfått Finland och blifvit tryggadt mot sin farligaste granne; men, om striden så utfallit, hade Sverige i stället blifvit en vasallstat under det franska kejsareriket och måst underkasta sig kontinentalsystemet i all dess stränghet; det hade då kommit i verkligt krig med England, dess handel och näringar blifvit förstörda och kommunikationerna med Finland så försvårade, att Sverige haft föga nytta af detta landskap, hvilket det ock, så snart Ryssland återvunnit tillräckliga krafter, ej kunnat i längden försvara, i synnerhet med England äfven till fiende. Genom sin anslutning till Alexander vann deremot Carl Johan hans stöd så väl för sin dynasti som för Norges förening med Sverige såsom ersättning för Finlands förlust, och kunde tillika genom sitt personliga inflytande hos de mot Napoleon förbundne monarkerne värna och upprätthålla Sveriges frihet och oberoende, hvilka sannolikt gått förlorade, i händelse han följt en annan statskonst, hurudan än den stora stridens utgång blifvit.

Efter denna strids slut hade Carl Johan i sjelfva verket intet annat val än att fortfarande sluta sig till Ryssland och England, ty Frankrike, som under de föregående politiska förhållandena så ofta utgjort en motvigt mot Ryssland, var nu söndradt inom sig och af föga betydenhet i yttre hänseende. Rysslands kejsare visade sig ock fortfarande såsom Sveriges pålitligaste bundsförvandt, och otvifvelaktigt föranleddes detta af hans personliga vänskap för Carl Johan och af den erkänsla, han ansåg sig vara honom skyldig, ty för ryska politiken borde ett vanmäktigt i sitt inre söndradt Sverige, med prins Gustaf till påtvingad konung eller tronföljare, vara vida att föredraga för det Sverige, som nu, med återvunnet anseende inom det europeiska samhället, styrdes af en öfverlägsen personlighet, som intagit en ganska framstående plats under striden mot det hotande franska universalväldet och äfven sedermera förstod att ingifva de öfrige herskarne både aktning och förtroende.

Hvad Sverige vunnit genom Carl Johans ledning af dess utrikes politik visar sig bäst vid en jemförelse mellan förhållandena 1809 och 1815, hvilka en af 1809 års män, statsrådet grefve von Platen, på

följande sätt tecknat: »Under det olyckliga året 1809 sönderbrutna, svaga, tillbakaslagna på det allraskamligaste vis från vårt sista tillbud i Bottenviken; en förstörd armé, af sjukdomar förtärd, utan utsigt för dess rekrytering eller förstärkning; öfvergifna af den vi ansågo för vårt sista hopp, då ej ens viljande fälla ett förord för att åt oss bibehålla en liten ö; utan visshet för tronföljden! Hvilken hade väl utan galenskap kunnat förmoda, mindre framställa möjligheten af att inom fyra år skulle svenska härar i hjertat af Tyskland, i samband och i bredd med de andra europeiska makterna, bjuda spetsen åt den största krigsmakt, verlden någonsin egt, och bryta den största vapenlycka, som någonsin förvånat verlden.»

Han hade kunnat tillägga, att det var genom Carl Johans personlighet, som denna Sveriges så betydligt förändrade ställning vunnits, ty det hade varit i strid både mot åsigterna inom styrelsen och mot den allmänna meningen inom Sverige, som Carl Johan genomdrifvit förbundet med Ryssland emot Frankrike, och under kriget hade det visst icke varit Sveriges härar, men väl deras härförare, som åt Sverige återvunnit en aktad plats och en vigtig andel i de europeiska rådslagen.

Att det ojemförligt öfvervägande flertalet af svenska folket insåg och högt uppskattade hvad Carl Johan genom ledningen af Sveriges utrikes politik verkat för sitt nya fosterland, är förut visadt; men här fans likväl ett parti af missnöjde med den nya dynastien, så väl som med det nya statsskicket, och det var icke utan allt stöd eller genklang inom riket, som man denna tid i utländska tidningar anföll Carl Johan och förfäktade den fördrifna gustavianska familjens rättigheter.

Likasom inom den franska högadeln vid denna tid, funnos äfven inom den svenska åtskillige »ultra-rojalister», som i Gustaf Adolfs afsättning sågo en förgripelse mot »Herrans smorde» och konungadömets gudomliga helgd; i prins Gustafs skiljande från tronföljden en skriande orättvisa, då han ej haft någon del i faderns felsteg; i den nya statsförfattningen en allt för öfvervägande, för konungadömet hotande demokratisk anda, samt i 1809 års män en samling orostiftare och för riket vådlige nyhetsmakare.

Redan under första månaden från sin ankomst till Sverige erhöll Carl Johan från en ledamot af sjelfva styrelsen, statsrådet von Platen, en varning, att i Sverige funnes »många aristokrater och dessa ganska verksamma»; å andra sidan mottog den nye tronföljaren från en hög och högättad embetsman, landshöfdingen grefve Carl Stellan Mörner, en klagan öfver följderna af den nya statsförfattningen. »Många opatriotiske medborgare», hette det, »hafva i flere år arbetat derpå att föra nationallynnet till uppstudsighet och obändighet. Följderna efter 1809 års riksdag äro synbara och ty värr äro icke få, hvilka äfven för det närvarande önska en allmän villervalla. Utan de allvarsammaste mått och steg är konungen på sin tron icke sjelf säker. Vi hafva, gudnås, redan kommit så långt, att vi alldeles vanvårda den lagliga friheten och behöfva styras med all varsamhet».

Dessa, med flera dylika meddelanden, i förening med de tidt och ofta inlöpande underrättelserna om Gustaf Adolfs besök hos särskilda europeiska hof, jemte en mängd utländska tidningars tydliga sträfvanden att bearbeta den allmänna meningen till förmån för den afsatta konungafamiljen samt att smäda och nedsätta Carl Johan — allt detta gjorde ett lifligt intryck på hans af naturen lätt upprörda inbillning och föranledde honom att ofta nog se faror äfven der de icke funnos, samt vid angifvelser om föregifna stämplingar fästa långt mera vigt än de förtjenade.

Så inberättades från Gotland, att ett rykte der spridt sig, det några ryska linieskepp med prins Gustaf om bord der vore att förvänta, hvarefter ön skulle blifva utgångspunkten för en af Ryssland understödd statshvälfning, genom hvilken prinsen skulle sättas på Sveriges tron, samt att, i anledning af detta rykte, tvänne tjenstemän i Visby, provinsialläkaren doktor Peter Johan Bergelin och en skollärare, magister Lars Peter Ihre, å sjelfva Carlsdagen, den 28 Januari 1817, druckit en skål för Gustaf V. Då landshöfdingen å Gotland friherre Rayalin uraktlåtit att afgifva någon rapport härom, blef han afsatt och den från 1809 års revolution bekante friherre Jakob Cederström sändes till ön att der öfvertaga både det civila och det militära befälet samt med biträde af t. f. justitiekanslern Thurdfjæll närmare undersöka huru ryktet uppkommit och hvad upptåget i Visby egentligen kunde betyda, hvilket, vid denna närmare undersökning, reducerades till den föreslagna skålen, för hvilken Bergelin och Ihre emellertid blefvo af Svea hofrätt den 12 Juni 1817 såsom riksförrädare dömde att mista lif, ära och gods. Domen underställdes dock kongl. maj:s nådiga pröfning, och högsta domstolen fann sig böra hemställa, att kongl. maj:t täcktes af gunst och nåd förskona de dömde från det efter lagens stränghet ådömda straff, hvilket ock skedde. De suto någon tid å Vaxholms fästning, hvarefter de fullständigt benådades och frigåfvos.

Långt mera uppståndelse väckte kort efteråt en annan angifvelse i samma syftning. Öfverstelöjtnanten friherre Axel Klinckowström, adjutant hos öfverståthållaren friherre Rudolf Cederström, som för tillfället var sjuk, infann sig den 13 Mars 1817 å slottet och berättade för kronprinsen under synbar oro, att farliga stämplingar förehades mot kronprinsens person, samt att hemliga sammankomster höllos i några adeliga hus, der tonen mot kronprinsen var föga vänlig och der man mot honom hyste brottsliga planer. Vid en dylik sammankomst hade blifvit yttradt, att af den i Stockholm förlagda garnison endast artilleriet och lifgardet till häst vore kronprinsen fullt tillgifna; att flottan och andra gardet vore vacklande, samt att sinnesstämningen inom första gardet vore sådan, att man räknade på detta regemente, om man ville företaga något mot kronprinsen. Dessa uppgifter hade blifvit Klinckowström meddelade af en traktör Lindbom, med hvilken i anledning deraf långvariga undersökningar anstäldes inför Svea hofrätt, då han återtog nästan allt hvad han uppgifvit, såsom yttradt under

sjukdom och yrsel. Hans angifvelser väckte emellertid stort uppseende. Kronprinsen lät genast tillkalla statsministern von Engeström, hofkanslern Wetterstedt, cheferne för garnisons-regementena i hufvudstaden generalerne Lovisin, Schulzenheim och Cardell, samt dessutom generalerne Björnstjerna, Sandels och Ridderstolpe, inför hvilka Klinckowström fick afgifva en fullständig redogörelse för Lindboms alla uppgifter; men tillika beordrades 100 man af första gardet, hvars trohet genom de framkastade beskyllningarna företrädesvis blifvit satt i fråga, att genast öfvertaga vaktgörningen å slottet, och två af detta regementes officerare befaltes att hos kronprinsen aflösa de för tillfället tjenstgörande af hans egna adjutanter, genom hvilket högsinta förtroende han bäst visade huru föga han trodde på de mot regementet framkastade beskyllningar. Deremot tycktes han vara fullt öfvertygad, att i öfrigt stämplingar mot honom verkligen voro å bane, och öfvertygelsen härom tycktes vara temligen allmän, eller ville man skynda att gifva bevis på sin trohet och sitt nit, ty så snart underrättelsen om angifvelserna hunnit sprida sig i hufvudstaden, skyndade de högre embetsmännen, jemte åtskilliga kårer och stater, så väl som deputerade från Stockholms borgerskap samt bondeståndets fullmäktige i banken och riksgäldskontoret, att uppvakta kronprinsen och uttrycka sin tillgifvenhet. Äfven bland allmänheten hade de gjorda angifvelserna väckt mycken oro, och man afbidade med stor nyfikenhet de vigtiga upptäckter, som genom den anbefalda undersökningen med angifvaren skulle komma i dagen; men han återtog, såsom nyss nämndes, sina angifvelser den ena efter den andra; ingenting blef uppdagadt, än mindre bevisadt, och alltsammans slutade med, att Lindbom för obestyrkta angifvelser dömdes till 28 dygns vatten och bröd, samt friherre Klinckowström till 50 daler silfvermynt böter för det han i sin på kongl. slottet afgifna berättelse icke iakttagit den varsamhet lagen föreskrifver.

De angifna stämplingarna tyckas ock i sjelfva verket ej funnits till, ehuru, såsom förut än nämndt, onekligen inom Sverige fans ett parti, fiendtligt mot både den nya dynastin och den nya statsförfattningen; men detta parti utgjordes egentligen endast af några få högadliga familjer, inom hvilka man ofta nog gaf luft åt sitt missnöje på ett sätt, som väl kunde gifva den hemliga polisen ämne till tjenstvilliga rapporter och hvilket väl också varit hufvudanledningen till Lindboms angifvelser — han hade sjelf alltsedan 1809 tillhört hemliga polisen — äfvensom desse missnöjde väl icke voro alldeles främmande för anfallen mot kronprinsen i de utländska tidningarna, samt gerna skulle medverkat till gustavianska familjens återkallande, i fall de utländska makterna understödt detsamma. Deremot synes detta parti funnit sig alltför svagt att företaga några verkliga stämplingar för detta ändamål; åtminstone har man icke funnit några bevisliga spår af sådana.

Carl Johan, som dels ansåg adeln och särskildt högadeln inom Sverige ega långt större betydenhet än i sjelfva verket var förhållandet,

dels af de ständiga anfallen i de utländska tidningarna och af en mängd yttranden af framstående personer vid de utländska hofven öfvertygades, att han der egde hätska fiender och den gustavianska familjen ifrige förfäktare, hyste emellertid icke ringa oro för gustavianska stämplingar, så inom som utom Sverige, och hade vidtagit flera försigtighetsmått deremot. Så utkom i December 1810 en förordning, hvarigenom samtlige landshöfdingar ålades att »hvar i sin landsort vaka öfver allmänna tänkesättet, hålla uppsigt öfver misstänkta personers uppförande och öfver invånarnes möjliga förbindelser med utlandet samt om detta och dylikt afgifva berättelser till regeringen. Så ordnades en hemlig polis i hufvudstaden, med vidsträckta förgreningar i landsorterna. Så infördes vid 1812 års riksdag indragningsmakten, under uttrycklig förklaring å regeringens sida, det afsigten med detta band på tryckfriheten var att »genom oordningars undanrödjande och ett återstäldt samhällsskick bereda vägen till tronen för den ädle furste, som en dag skulle blifva kongl. maj:ts efterträdare». Så utfärdades den 10 December 1812 en förordning, som vid lifsstraff förbjöd hvarje stämpling till förmån för Gustaf Adolf, hans gemål och barn samt hvarje försök att återföra någon af dem inom Sveriges gränser, och vid ständig landsflykt hvarje brefvexling eller annan gemenskap med dem af någon svensk undersåte. Så beslöts ock vid 1815 års riksdag, att all utbetalning af räntor och underhållsmedel till förra kungliga familjen skulle upphöra, om man fortfore att i utländska tidningar förfäkta denna familjs förmenta anspråk på Sveriges tron.

Tillika trodde Carl Johan, för hvilken man alltsedan hans ankomst till Sverige framstält svenska adeln såsom hans mäktigaste stöd eller farligaste fiende, sig böra företrädesvis söka vinna densamma, hvarför han bland den valde sin närmaste omgifning och lät adeln fortfarande innehafva alla vigtigare embeten, samt betraktade äfven Sveriges inre förhållanden mer och mer ur adelns strängt konservativa synpunkt, hvilken han för öfrigt omfattat äfven i följd af sina minnen från det af ständiga hvälfningar upprörda Frankrike, som så öfvertygande visade vådan af mindre välbetänkta förändringar i samhällsskicket. Denna bevågenhet mot adeln och denna konservatism, båda drifna alltför långt, var hvad oppositionen sedermera hufvudsakligen lade Carl Johan till last; men båda hade sin grund i hans egendomliga ställning såsom en folkvald uppkomling inom ett samhälle, der bördsadeln stod högst i politiskt inflytande och der de flesta statshvälfningar varit adelns verk, hvarför han ock, å ena sidan, borde söka företrädesvis göra sig denna samhällsklass förbunden och, å den andra, äfven motverka allt, som kunde gifva anledning till nya hvälfningar.

Hvad beträffar Sveriges *inre förhållanden* i öfrigt, så bestämdes de visserligen icke af Carl Johan så uteslutande som de yttre; men han var dock äfven här den egentliga själen i styrelsen.

Dess öfriga ledamöter voro vid slutet af 1815 års riksdag: grefve *Fredrik Gyllenborg*, justitie-statsminister sedan 1810; grefve *Lars von*

Engeström, statsminister för utrikesärendena sedan 1809; grefve *Mathias Rosenblad*, statsråd sedan 1809; friherre *Gudmund Göran Adlerbeth*, statsråd sedan 1809; friherre *Clas Fleming*, statsråd sedan 1810; grefve *Carl Johan Adlercreutz*, statsråd sedan 1810 och generaladjutant för armén sedan 1809, hvilken befattning han bibehöll till i Januari 1815, då den öfvertogs af generalmajoren friherre *Magnus Björnstjerna*; friherre *Carl Lagerbring*, statsråd sedan 1812; generalamiralen grefve *Johan af Puke*, statsråd sedan 1814; friherre *Gustaf af Wetterstedt*, hofkansler sedan 1809; *Johan Abraham Börtzell*, statssekreterare för inrikes civil- eller, såsom den sedermera benämdes, kammar-expeditionen, sedan 1809; *Nils von Rosenstein*, statssekreterare för ecklesiastik-expeditionen sedan 1809; friherre *Gustaf Fredrik Wirsén*, statssekreterare för krigs-expeditionen sedan 1812, samt grefve *Adolf Göran Mörner*, statssekreterare för finans-expeditionen sedan 1812.

Kort efter riksdagen slut inträffade åtskilliga förändringar inom denna personal. Adlercreutz afled redan i Augusti 1815 och fick till efterträdare generallöjtnanten friherre *Anders Fredrik Skjöldebrand*, Grefve Puke afgick ur statsrådet före slutet af året och efterträddes af vice amiralen friherre *Olof Rudolf Cederström*, äfvensom Adlerbeth detta år begärde och erhöll afsked, då statssekreteraren grefve *Adolf Göran Mörner* i stället blef statsråd samt *Hans Järta*, som varit statssekreterare för finans-ärendena sedan 1809, men i Mars 1811 på begäran derifrån erhållit afsked och i November 1812 blifvit landshöfding i Falun, förordnades att tills vidare åter förestå detta statssekreterare-embete, hvilket han dock redan följande året åter lemnade, då kommerserådet *Carl Klintberg* fick öfvertaga detsamma.

Förut hade, bland statsråden under det nya statsskicket, grefve *Hans Henrik von Essen* redan 1809 åter trädt ur statsrådet, blifvit fältmarskalk 1811 och riksståthållare i Norge 1814; friherre *Gustaf Lagerbielke* blifvit svensk minister i Paris 1810, men vid återkomsten derifrån 1814 icke åter inträdt i statsrådet; grefve *Baltzar von Platen* lemnat sin statsrådsplats 1812, för att odeladt egna sig åt inseendet öfver anläggningen af Göta kanal; grefve *Georg Adlersparre* redan 1810 utbytt sitt statsrådsembete mot landshöfdingeplatsen i Skaraborgs län, samt grefve *Fabian Wrede*, som i September 1810 blifvit statsråd, nedlagt detta embete i Oktober 1812.

De ekonomiska förhållandena hade under 1815 års riksdag utgjort hufvudföremålet för oppositionens ytranden och utgjorde efteråt hufvudföremålet äfven för regeringens bekymmer. Vi få framdeles tillfälle att till dem återkomma, men anmärke här endast, att kronprinsen tillsatte en stor del af sin enskilda förmögenhet på fruktlösa försök att styra vexelkursen. De personer, med hvilka han företrädesvis rådgjorde i finans-frågor, voro statsrådet Mörner, samt statssekreterarne Järta och Wirsén, af hvilka i synnerhet den sistnämnde, som redan gifvit mångfaldiga prof af ovanlig embetsmannaduglighet, stod högst i hans förtroende. Dock delade hvarken han eller Järta kronprinsens åsigter i

dessa frågor, och båda satte sig bestämdt mot försöken att styra kursen. Icke desto mindre önskade kronprinsen lifligt att få Wirsén i spetsen för finansförvaltningen samt ansåg honom för den ende, som kunde bringa ordning och stadga deri, hvarföre han ock ville få honom till president i statskontoret, hvilket embete stod ledigt alltsedan friherre Lagerheims död i December 1813. Inom statsrådet funnos äfven de, som önskade den alltför oböjlige, öfver hushållningen med statens medel strängt vakande Wirsén skild från statssekreterar-embetet för krigsärendena; men Wirsén visade ingen håg att utbyta detta embete mot president-platsen i statskontoret, och först i Mars 1816 kunde han förmås öfvertaga denna plats, dock endast tills vidare. Expeditionssekreteraren *Bernhard Christofer Qviding* blef då förordnad att under tiden förestå statssekreterare-embetet för krigsärendena.

Kort derefter begärde grefve Essen att få nedlägga sitt embete såsom riksståthållare i Norge och fick till efterträdare i Juli 1816 dåvarande öfverståthållaren i Stockholm grefve *Carl Mörner*. År 1817 erhöll statssekreteraren för kammar-expeditionen Börtzell afsked från detta embete och efterträddes af assessorn i Svea hofrätt friherre *Casper Michael Wilhelm Ehrenborg.*

Vid ledningen af Sveriges utrikespolitik, hvilken, såsom förut är visadt, ända från Carl Johans hitkomst utöfvades af honom, biträddes han företrädesvis af hofkansleren Wetterstedt. Statsministern för utrikesärendena, grefve Engeström, hade under första tiden af kronprinsens härvaro ifrigt förfäktat Sveriges anslutning till Frankrike, och Engeströms polska grefvinna, som lifligt delade sina landsmäns hat mot ryssarne och förhoppningar om Polens återupprättande af Napoleon, hade temligen öppet gifvit tillkänna sin missbelåtenhet med Sveriges närmande till Ryssland, hvarföre ock i hennes salong fördes ett språk, som icke behagade Carl Johan. Det hade likväl icke dröjt särdeles länge, innan Engeström, hänförd af kronprinsens personlighet och af den bevågenhet denne visade honom, äfven öfvergick till hans politiska system och derefter rönte mångfaldiga bevis på hans förtroende. Emellertid och ehuru Engeström med värdighet och redbarhet fylde sin statsminister-plats, var dock Wetterstedt onekligen honom öfverlägsen i diplomatisk finess, likasom i skriftställareförmåga och genom personlig bekantskap med den tidens mest framstående statsmän, hvilken han vunnit under kriget, då han åtföljde Carl Johan och tillvann sig hans synnerliga förtroende, hvilket han ock fortfarande bibehöll.

Bland statsrådets öfriga ledamöter hade Adlercreutz ifrigast och ihärdigast motsatt sig Carl Johans närmande till Ryssland, hvarigenom all förhoppning om Finlands återvinnande, hvilket låg finnen Adlercreutz mest om hjertat, skulle gå förlorad. Emellan kronprinsen och honom rådde ock alltid en viss köld, ehuru Carl Johan icke sparade på yttre utmärkelser och egnade Adlercreutz den aktning, han genom flera framstående egenskaper och sitt stora anseende inom svenska hären väl förtjenade.

Wrede, som för öfrigt var Carl Johan personligen varmt tillgifven, hade, likasom Adlercreutz, med mycken bestämdhet uppträdt mot hans ryska politik och när kronprinsen genomdref densamma, hade Wrede i September 1812 begärt sitt afsked.

Vid handhafvandet af de inre regeringsärendena utmärkte sig företrädesvis justitie-statsministern grefve Gyllenborg, som troget och nitiskt skötte sitt embete och icke eftersträfvade något inflytande utom detsamma; vidare statsråden Rosenblad och Lagerbring, båda män med stor erfarenhet och embetsmannaduglighet, samt statssekreterarne grefve Mörner och friherre Wirsén, hvilka och synnerligast den sistnämnde likaledes voro ganska framstående embetsmän.

Engeström, Adlercreutz och Rosenblad ansågos önska en starkare konungamakt än 1809 års statsförfattning medgaf, och förre landshöfdingen i Christianstad friherre Carl Adam Wrangel yrkade i en till kronprinsen aflåten skrifvelse öppet, att man vid riksdagens öppnande 1812 borde, begagnande den entusiasm kronprinsen ingaf, begära en diktatorisk makt för regeringen, då konungen och kronprinsen kunde »i grund förändra vår representation, grundorsaken till alla våra olyckor»; men kronprinsen svarade på framställningarna i denna syftning, att han afgifvit sin ed på att trofast bibehålla grundlagen, och om den också vore i några delar ofullständig, kunde dock en regent förmedelst densamma uträtta mycket godt. För öfrigt angåfve den sjelf sättet, hvarpå de brister, tiden och erfarenheten kunde komma att blotta, skulle afhjelpas.

Några försök i den angifna riktningen skedde också icke, och statsrådets fleste ledamöter voro ock alltför fast tillgifna det nya statsskicket att lemna sitt biträde till dylika försök.

Den, som inom styrelsen i sjelfva verket betydde minst, var den gamle konungen, ehuru han ensam egde beslutanderätten och alla författningar utfärdades i hans namn. Hans både själs- och kroppskrafter voro nu så medtagna, att föga återstod deraf, och i början af året 1818 blef det mer och mer tydligt, att hans lefnads slut närmade sig. Vi hafva, vid framställningen af hans regering, haft få tillfällen att sysselsätta oss med hans personlighet och lemna derföre nu en kort skildring af denna, innan vi afsluta den förra.

Carl XIII.

Adolf Fredriks och Lovisa Ulrikas andre son föddes den 7 Oktober 1748 och erhöll i dopet den 18 November namnet *Carl.* I den berättelse, hvilken guvernören för de kungliga barnen, grefve Carl Fredrik Scheffer, afgaf till sekreta utskottet vid 1756 års riksdag, yttrades om prins Carl: »Han är en fromsint och till allt godt böjlig prins. Hans begrepp är väl något trögare än hans äldre broders, men hans läraktighet och håg för alla kunskapers inhemtande ersätta, i anseende

till dess studier, hvad uti qvickheten brister och lemna allt hopp om framsteg och förkofring. Hvad dess lynne angår, så har jag redan sagt, att han är till allt godt böjd. Någon högdragenhet framlyser väl understundom i dess uppförande, men af dess kärlek för dygd och en sann ära kan förväntas, att en sådan lust icke lärer få öfverhanden i prinsens hjerta.» Tillika klagade man öfver prins Carls häftiga sinne.

Redan vid tre års ålder erhöll Carls äldre broder Gustaf särskild lärare i Dalin, men ej förr än 1762, då prins Carl ingått i sitt fjortonde år, förordnades till hans lärare dåvarande adjunkten i grekiska och hebreiska språken vid Upsala akademi, *Jonas Apelblad*, som särskildt gjort sig känd genom sina reseskildringar och nu erhöll titel af lagman. Tillika fick prinsen, som redan i vaggan var utsedd till Sveriges storamiral, af dåvarande kaptenlöjtnanten, sedermera vice amiralen *Johan Nordenanckar* undervisning i sjöväsendets särskilda delar. Båda lärarnes nit och skicklighet vitsordades af riksrådet grefve *Carl Fredrik Törnflycht*, som 1762 blef guvernör för prinsarne Carl och Fredrik Adolf.

Prinsens klena helsa och svaga kroppsbyggnad väckte emellertid bekymmer hos föräldrarna och i Augusti 1770 fick han, åtföljd af riksrådet grefve Jakob Filip von Schwerin, företaga en resa till Aachen för att begagna de varma baden derstädes. Resan fortsattes sedermera till Holland, Nederländerna, Frankrike och Tyskland, der prinsen besökte sin morbroder Fredrik II, af hvilken han mottogs på det vänligaste, samt återkom till Sverige i medlet af November.

Följande året blef hans äldre broder Sveriges konung, och vi hafva i föregående del omnämnt hans förhållanden till honom, likasom vi äfven omtalat hans utöfning af regeringen efter Gustaf III:s död.

Sedan han den 1 November 1796 frånträdt regentskapet och förmynderskapet för sin brorson, bibehöll hertigen af alla befattningar, han dittills innehaft, endast chefs-platsen för lifregementet, för hvilket han af egna medel erlagt ackord, samt förde ett stilla och indraget lif, för det mesta å lustslottet Rosersberg, hvilket han i sin barndom erhållit såsom gåfva af ständerna. Han var der ofta nog hemsökt af penningebrist, och om det hedrar honom att hafva skilts fattig från regeringens utöfning, hedrar det icke Gustaf Adolf att ej bättre hafva sörjt för sin farbroder, som så oegennyttigt försummat att sörja för sig sjelf.

Hvad hertigen emellertid fann mest påkostande var skilsmessan från vännen Reuterholm, och vi hafva i föregående del visat, huru båda genom en förtrolig brefvexling sökte trösta sig häröfver, men huru Reuterholm i allt högre grad ådrog sig den unge konungens onåd, och då hertigen, under sådana förhållanden, ej kunde, enligt hans derom gjorda begäran, mottaga honom i hufvudstaden, skref i harmen häröfver till hertigen ett bref, som föranledde en brytning dem emellan.

Under dessa år hade hertigen för öfrigt missödet att två gånger gäckas i sina förhoppningar om fadersglädje. I Juli 1797 nedkom hertiginnan med en dödfödd dotter, och den 3 Juli 1798 föddes en son,

som fick namnen Carl Adolf och af konungen erhöll titeln »hertig af Wermland», men som afled redan den 10 Juli samma år.

Både hertigens och hans gemåls försvagade helsa påkallade nu en utrikes resa för att besöka Carlsbad, och för bestridande af kostnaderna härför indrogs under tiden hertigens hela hofstat, äfvensom alla hans hästar såldes. Hertiginnan anslog 8,000 rdr af sitt kapital och konungen lemnade ett tillskott af 25,000 rdr. Af den besparade hofhållningskostnaden skulle 16,000 rdr användas till afbetalning å hertigens skulder. I Augusti 1798 anträdde hertigen och hertiginnan, under antagna namn af grefven och grefvinnan af Vasa, sin utländska resa, åtföljda endast af två kavaljerer och två hoffruntimmer, och i början af November 1799 återkommo de till Stockholm. De hade tillbringat vintern i Wien, under sommaren 1799 besökt Carlsbad och Pyrmont samt en del af hösten vistats i Berlin.

Förhållandet mellan hertigen och konungen tycktes nu blifvit vänskapligare och mera förtroendefullt å den senares sida än förut, ty under konungens vistande i Norrköping 1800, medan riksdagen der pågick, uppdrog han högsta befälet inom Stockholm åt hertigen.

Detta goda förhållande blef dock ej särdeles långvarigt. Hertigen lät af sin håg för mysticism och ordensväsende i allmänhet förleda sig att ingå förbindelser med äfventyraren Boheman, och vid dennes arrestering i Februari 1803 föreföll ett ganska häftigt uppträde mellan konungen och hertigen, som gjorde allvarsamma föreställningar mot sin hofsekreterares häktande. Dessa ledde dock till intet annat, än att både hertigen och hans gemål, som äfven deltagit i Bohemans mystiska sammankomster, förbjödos att under åtta dagars tid lemna sina rum, och deras papper togos i beslag.

Man hade tillika fästat den misstänksamme konungens uppmärksamhet derå, att officerarne vid hertigens regemente, lifregementets värfvade infanteri, voro med särskild bevågenhet af honom omfattade och å Rosersberg lefde med honom på en rätt förtrolig fot samt visade honom mycken tillgifvenhet. När nu konungen under sommaren 1803 ämnade begifva sig utomlands, förestälde man honom vådan af att under hans frånvaro låta denna kår förblifva till hertigens förfogande, och derföre kom en kunglig befallning, att densamma, upphöjd till »finskt garde», skulle afgå till Finland, för att utgöra vakt åt kronprinsen Gustaf, som sades skola studera i Åbo. Förflyttningen skedde också, till stor förtrytelse för både hertigen och officerarne, som måste utbyta den angenäma vistelsen å Rosersberg mot föga trefliga qvarter i Borgå, dit truppen förlades.

När, mot slutet af Gustaf Adolfs regering, denna började blifva mer och mer oefterrättlig, och man insåg, att det i längden ej så kunde fortgå, begynte flere framstående personer närma sig hertigen, för att i händelse af en statshvälfning få honom beredd att åter träda i spetsen för styrelsen. En försoning mellan honom och Armfelt skedde under sommaren 1807, och när Armfelt följande året blef chef för vestra

armén, fördes en flitig brefvexling mellan hertigen och honom, dock utan några spår till stämplingar, från hvilka hertigen snarare tycktes återhålla Armfelt. Dåvarande svenske ministern i Berlin, Lars von Engeström, var äfven en af de mera framstående, som närmade sig hertigen och erbjöd sitt biträde, derest en statshvälfning skulle ställa hertigen i spetsen för styrelsen. För öfrigt stod hertigen i vänskapliga förbindelser med Klingspor, Adlersparre och Skjöldebrand, utan att dock, så vidt hittills kunnat utrönas, inlåta sig i några stämplingar med dessa män, som sedermera togo verksam del i statshvälfningens utförande. Tvärtom, när under ryska kriget ställningen tycktes blifva alltmera bekymmersam, sökte hertigen närma sig konungen, och i Juni 1808, kort före Gustaf Adolfs afresa till Åland, tillvägabragtes en försoning dem emellan. Den inleddes genom öfverstelöjtnanten vid hertigens drabant-kår, generaladjutanten Berndt Wilhelm Focks förordnande till generalintendent för den på Åland sammandragna styrkan. Konungen tillkallade Fock och underrättade honom om sin afsigt att gifva honom detta förordnande, men yttrade tillika, att han skulle tala vid hertigen derom, då Fock sade sig redan hafva gjort det och att hertigen dervid förklarat, att icke allenast Fock, utan hertigens hela drabant-kår gerna stode till konungens förfogande. Detta rörde Gustaf Adolf, som genast skyndade till farbrodern, med hvilken han nu ingick i förklaring öfver de anledningar till missbelåtenhet, han trott sig hafva, och denna förklaring slutade med ömsesidiga löften om fullständig glömska af det framfarna samt lifliga försäkringar om vänskap och förtroende för framtiden. Hertigen erbjöd alla sina drabanter, hela sitt hof och sin egen person, om konungen ville använda dem, och Gustaf Adolf svarade med hertigens förordnande till generalissimus öfver hela svenska krigsmakten under den tid konungen vistades i Åland.

Det finnes ingen anledning, att hertigen missbrukat detta förtroende, så vida man ej vill se sådant i hans alltför långt drifna nit att punktligt åtlyda konungens befallningar, utan att dervid tillåta sig några varningar eller föreställningar, hvilket dock troligen endast skulle åter rubbat det goda förhållandet, hvaremot konungen nu yttrade sin synnerliga belåtenhet öfver sin farbroders »nitfulla bemödanden att lätta hans omsorger och gå hans afsigter till mötes».

De särskilda berättelserna om statshvälfningen 1809 öfverensstämma ock deri, att hertigen höll sig främmande för densamma ända till dess Gustaf Adolf var skild från regeringen, då hertigen åtog sig att träda i spetsen derför.

Den fördes, såsom förut är anmärkt, i sjelfva verket af honom endast till namnet. Redan under förmyndarestyrelsen hade han visat, att det hufvudsakligen var viljekraft, som felades honom, och detta röjde sig ännu mera sedan han blifvit konung, då tillika flera sjukdomsfall mer och mer försvagade både hans själs- och kroppskrafter. I början var konseljen den verkligt styrande, och konungen höll vanligen med dem, som sist talat vid honom. Sedermera, efter Carl Johans hit-

komst, var han den verklige regenten. Han visade emellertid alltid den gamle konungen den mest grannlaga uppmärksamhet och gjorde äfven för öfrigt på flera sätt honom sig förbunden. Så hade, under hans ständigt växande penningeförlägenhet, ty Carl XIII förstod lika litet som någondera af sina bröder rätta sina utgifter efter inkomsterna, Carl Johan försträckt honom en betydande summa, och hans adoptive fader yttrade ock vid flera tillfällen sin synnerliga belåtenhet med den son, ständerna gifvit honom.

Nya sjukdomsfall tillstötte emellertid det ena året efter det andra; men genom flitigt anlitande af alla de hjelpmedel, läkarekonsten hade att erbjuda, höll sig konungen någorlunda uppe och kunde ännu den 26 Januari 1818 bevista den gala-middag, som då gafs till firande af kronprinsens födelsedag. På denna ansträngning följde dock ett hastigt aftagande af både kropps- och själskrafterna, och det blef alltmera tydligt, att slutet var nära. Den 4 Februari på aftonen lät han tillkalla sin biktfader, öfverhofpredikanten Hedrén, hade med honom ett längre samtal och fick af honom nattvarden. Följande dagen mottog han besök af både kronprinsen och grefve Engeström samt var då ännu vid full sans, men kort derefter föll han i dödsslummer, och den 5 Februari 1818, kl. 10 på aftonen, slocknade hans lif.

Carl XIII var ingen af Sveriges mera framstående regenter och i synnerhet såsom konung af föga betydenhet; men han hade dock i yngre åren vid åtskilliga tillfällen visat, att hvarken hjerta eller förstånd felades honom, röjde i allmänhet mycken välmening och visade äfven icke ringa personligt mod. Deremot var, såsom förut är anmärkt, viljekraft hvad han i synnerhet saknade. Han var lätt att styra och gjorde sig derigenom skyldig till klandervärda handlingar, som troligen ej skolat fläcka hans minne, om han mera följt sitt eget omdöme och sin känsla af det rätta. Hans omdömesförmåga blef dock tidigt omtöcknad af mystiska grubblerier, hvilka under hela hans lefnad tycktes mer än något annat väcka hans intresse. I allmänhet utgör han icke något undantag från den ofta gjorda iakttagelsen, att en stor ordensvurm sällan är stor i något annat.

Hans gemål, drottning *Hedvig Elisabeth Charlotta*, öfverlefde honom icke länge. Hon hade alltid varit en tillgifven maka och visat mycket öfverseende med sin gemåls kärleksförbindelser på andra håll. Hon var gladlynt och frispråkig, ofta nog mera, än man ansåg rätt anstå hennes höga rang, älskade skämt och var ingalunda nogräknad i valet af uttryck, hvarken sina egna eller andras, blott de voro qvicka och muntrande. Hon älskade och förstod musik och skådespel, hade sjelf trakterat både harpa och fortepiano samt inom hofkretsen med stort bifall utfört åtskilliga roller. Hon gjorde gerna godt i tysthet, och hennes hemliga pensionsstat var icke obetydande, i förhållande till hennes tillgångar, hvilka hon så anlitade, att hon icke sällan för tillfälliga utgifter måste låna 20 à 30 rdr. Äfven hennes offentliga välgörenhet var mera omfattande, än man kunnat vänta af hennes tillgångar, och

särskildt egnade hon ett varmt intresse åt det 1812 å Djurgården inrättade institutet för döfstumma och blinda. För öfrigt visade hon sig vara en trofast vän till så väl sin svägerska, prinsessan Sofia Albertina, som till Gustaf Adolfs gemål, samt intresserade sig lifligt för att dennes son prins Gustaf skulle intaga Sveriges tron eller åtminstone utses till tronföljare, hvarföre hon ock ej med blida ögon såg hvarken Carl Augusts eller Carl Johans val till Carl XIII:s efterträdare. Den förre stötte henne äfven genom sitt alltför enkla borgerliga väsende, hvaremot hon förklarade sig med stor öfverraskning finna hos den senare, i stället för den krigareråhet hon väntat, hela den gamla goda tidens belefvenhet. Hon yttrade äfven vid flera tillfällen sin beundran af hans många lysande egenskaper, men kunde dock aldrig fullt glömma, att han intagit den plats, hvilken hon ansåg med rätta tillkomma Gustaf Adolfs och Fredrikas son. I det yttre iakttogs likväl alltid mellan henne och Carl Johan den tillbörliga hållningen, och om häri någon gång felades, var det visst icke å Carl Johans sida.

Redan före sin gemåls död var drottningen så sjuklig, att man trodde hennes bortgång skola inträffa före hans. Hon öfverlefde honom dock något öfver fyra månader och tycktes äfven befinna sig vid bättre helsa än förut, då ett slaganfall den 20 Juni 1818 hastigt och oväntadt för alla gjorde slut på hennes dagar.

Carl XIV Johans regering.

Carl Johan konung, 1818.

Så snart, den 5 Februari 1818, Carl XIII:s lif slocknat, begaf sig den nye konungen till det rum å slottet, der statsrådet var församladt, och afgaf inför detta sin konungaförsäkran samt mottog dess ed. Underrättelsen om det inträffade regentombytet sändes genast till alla delar af riket, och ingenstädes förspordes ringaste tvekan att erkänna Carl Johan för Sveriges konung, hvarigenom således på ett ganska öfvertygande sätt visade sig sanningslösheten af det i utländska tidningar spridda rykte, att i Sverige ett mäktigt parti vore fiendtligt mot den nya dynastien och aldrig skulle tillåta densamma intaga svenska tronen. Man var likväl vid svenska hofvet icke utan oro för de öfriga hofvens hållning vid detta tillfälle och framför allt för kejsar Alexanders, till hvilken man, allt sedan han åtagit sig förmynderskapet för Gustaf Adolfs barn, ej hyste fullt förtroende och med hvilken dessutom en viss spänning inträdt i följd af stridigheterna rörande Norges andel i danska statsskulden, om hvilka mera här nedan. Svenske ministern i Petersburg grefve Carl Axel Löwenhielm skyndade genast efter mottagandet af underrättelsen om Carl XIII:s död till Moskwa, der kejsaren för tillfället vistades, och hade tillfredsställelsen att genast efter sitt första sammanträffande med kejsaren kunna underrätta Carl Johan, att Alexanders välönskningar städse skulle följa den nye monarken, samt att hans vänskap och tillgifvenhet under inga förhållanden skulle svika. Från kejsaren afgick också en lyckönskningsskrifvelse, ännu innan han mottagit det officiela tillkännagifvandet, hvilket framfördes af grefve Gustaf Löwenhielm, som vid sin återresa till Sverige medförde ytterligare försäkringar om Alexanders vänskapliga tänkesätt.

Vid hofvet i Paris, legitimitetens dåvarande hufvudsäte, sökte en dess ifrigaste förfäktare, vid underrättelsen om regentombytet i Sverige, öfvertyga Ludvig XVIII, att Gustaf Adolf ej skulle underlåta att söka återvinna sin krona, hvarvid Bourbonska huset, som företrädesvis hade till pligt att upprätthålla legitimitetsprincipen, borde gifva honom sitt understöd, samt utbredde sig tillika i loford öfver Gustaf Adolfs oegennytta, dygd och mod; men Ludvig XVIII anmärkte, att Gustaf Adolf velat kopiera Carl XII, hvilket redan var ett bevis på inskränkta förståndsförmögenheter; kopian hade dessutom blifvit vida underlägsen originalet, och då man framhöll inkonseqvensen af att samma makter, som offrat så mycket blod och guld för att störta en inkräktare, nu ville tillåta en annan att fredligt intaga tronen, svarade han: »Kom dock ihåg, att Bernadotte icke olagligen tillryckt sig kronan, utan man

har erbjudit honom densamma. Svenskarne visade sig ega urskiljning, då de vände sig till honom. Det är en man, som eger erfarenhet och förmåga att både försvara och styra ett rike. Hans enda fel är att vara uppkomling; men någon skall väl börja en ätt. Pipin och Carl den store, så ärade i våra dagar, hvad voro de väl på sin tid annat än uppkomlingar?» Ludvig XVIII befalte ock sjelfve ministern för utrikes ärendena, hertigen af Richelieu, att lyckönska Carl Johans gemål, den nya drottningen, som ännu vistades i Paris, och denna artighet från Ludvigs sida besvarade Carl Johan med att, i stället för den chargé d'affaires, Sverige dittills haft vid franska hofvet, hvilken befattning senast innehafts af Carl Hochschild, nu utnämna generalen grefve *Gustaf Löwenhielm* till ständig minister derstädes.

Från de öfriga hofvens sida mötte icke heller något hinder för Carl Johans erkännande såsom Sveriges och Norges konung.

Redan den 7 Februari hade de nu i Stockholm samlade ständerna å rikssalen afgifvit sin trohetsed. Den 20 Mars skedde Carl XIII:s begrafning och den 11 Maj Carl Johans kröning, då statsråden Clas Fleming och Carl Lagerbring samt Sveriges rikaste egendomsegare friherre Carl De Geer erhöllo greflig värdighet och en mängd andra ynnestbevis utdelades. Den 7 September firades i Trondhiem Carl Johans kröning till Norges konung, och under resan till och från Norge mottog han inom båda rikena mångfaldiga bevis på folkets tillgifvenhet.

Någon förändring, vare sig i styrelsens anda eller i dess personal, kom nu icke i fråga, då Carl Johan redan länge varit Sveriges verklige konung, ehuru Carl XIII burit namnet deraf, och den inre styrelsen fortgick således oafbrutet i den förut angifna riktningen.

I afseende å de yttre förhållandena fick Carl Johan såsom konung öfvertaga en tvistefråga, som länge gjort svenska och norska regeringen bekymmer. Sjette artikeln af fredsfördraget i Kiel föreskref, att en del af danska rikets statsskuld vid tidpunkten för Norges afträdande skulle af Norge öfvertagas »i förhållande till dess folkmängd och tillgångar». Oaktadt resningen i Norge sedermera väsentligt förändrade de förhållanden, som i fredsfördraget voro afsedda, underkändes dock ej denna förpligtelse af norska regeringen, och Carl Johan lyckades, ehuru icke utan svårighet, från norska storthinget utverka en adress af den 24 November 1814, genom hvilken, under förbehåll att Norge äfven borde söka göra sina anspråk mot Danmark gällande, åt konungen anförtroddes ledningen af underhandlingarna rörande uppgörelsen.

Till underhandlare, å norska regeringens vägnar, utsågos norska statsrådet Severin Löwenskjold och expeditionssekreteraren Georg Herman Vogt, hvilka i Maj 1815 ankommo till Köpenhamn.

Allvarsamma svårigheter rörande skuldsummans rättvisa fördelning yppade sig snart. Norges folkmängd hade man visserligen någorlunda tillförlitliga utvägar att beräkna, men icke så dess »tillgångar», hvilka, enligt fredsfördraget, äfven borde tagas i betraktande. Danska rege-

ringen fordrade 7 millioner rdr hamb. banko såsom Norges andel af danska riksskulden; men, med hänseende till Norges svaga tillgångar, hemstälde de danske underhandlarne, om icke Sverige kunde finnas villigt åtaga sig gäldandet af någon del deraf. Denna framställning blef naturligtvis från svenska sidan afvisad, och då de norska ombuden framkommo med anspråk å betydande motfordringar på Danmark, vände sig danska regeringen med sina klagomål till samtliga europeiska hofven, påkallande deras stöd mot den orättvisa man ville tillfoga Danmark. Särskildt begärde konung Fredrik VI i ett egenhändigt bref till kejsar Alexander i Mars 1816 hans mellankomst, klagande öfver att man i underhandlingarna inblandat Norge, med hvilket rike Danmark hade ingenting att afgöra, och hemställande, huru orättvist det vore att hafva tvungit Danmark till Norges afträdande, om man nu icke äfven tvingade Sverige att uppfylla de förbindelser, som blifvit fästade vid afträdelsen, samt vädjande till kejsarens rättskänsla och ädelmod, då han, som i väsentlig mån bidragit till Kieler-fördragets afslutande, borde vara angelägen att se dess bestämmelser uppfylda.

Så snart man vid svenska hofvet fått kunskap om denna skrifvelse, sändes grefve Gustaf Löwenhielm till Petersburg, der han, vid ett företräde hos kejsaren, lemnade en utredning af tvistefrågan, som stälde den i helt annat ljus, än man från danska sidan sökt framställa densamma. Han visade, att af den mellan Sverige och Norge ingångna föreningens beskaffenhet följde, det den ena statens penningeväsende ej hade något gemensamt med den andras. I Norge, likasom i Sverige, bestämde ständerna skatternas belopp och vakade öfver användandet af de summor, de stälde till styrelsens förfogande. Det stode således icke i konungens makt att i Sverige låta anslå summor till den norska skuldens afbetalande, och lika omöjligt vore det för konungen att, för tillfredsställandet af Danmarks anspråk, i Norge förfoga öfver större summor än de, hvilka storthinget efter samvetsgrann undersökning funnit vara med fördragets anda och ordalydelse förenliga.

Nya tvistepunkter tillkommo emellertid. I danska riksvapnet bibehölls fortfarande det norska, och då man å Sveriges-Norges sida beklagade sig häröfver, svarades, att man allenast afvaktade liqvidationsfrågans afgörande för att tillmötesgå svensk-norska konungens önskningar i detta hänseende. Å andra sidan gjorde man, å Norges vägnar, anspråk på återställandet af Færöarne, Island och Grönland, såsom af gammalt Norges lydländer, samt på någon del af Öresundstullen, såsom en under båda rikenas förening och med Norges väpnade bistånd vunnen förmån. Dessutom fordrade man öfverlemnande af flera särskilda fonder, som tillhörde allmänna inrättningar i Norge. Dessa fordringar ansågos af danska regeringen gå ut på ett slags qvittning af den i Kieler-fördraget omnämnda norska andelen i danska statsskulden, och denna regering vände sig nu till samtliga stormakterna, hvilkas sändebud i Petersburg förenade sig i den åsigt, att man borde förmå kejsaren till ett mera bestämdt uppträdande mot Sverige.

Alexander tillkallade grefve Carl Löwenhielm, som fortfarande var svensk minister i Petersburg, och sade till honom, att han, kejsaren, visserligen förmått de öfriga makterna uppskjuta formliga åtgärders vidtagande mot Sverige, men deremot lofvat använda sitt personliga inflytande hos kronprinsen för att söka få saken i godo uppgjord. Löwenhielm svarade, att svensk-norska regeringen aldrig bestridt sin förbindelse att betala en viss andel af danska statsskulden; men innan sådant kunde ske, borde man hafva kommit öfverens om grunderna för denna skulds fördelning, och han trodde icke, att hvarken Ryssland eller någon annan makt kunde anse sig befogad att inblanda sig i frågan härom. Detta medgaf kejsaren, men icke desto mindre inlemnade kort derefter ryske härvarande ministern Suchtelen till svenska kabinettet en formlig not, hvari han i sin kejsares namn yrkade på uppfyllandet af Kieler-fördragets sjette artikel. Svaret härå, dikteradt af Carl Johan, blef, att, »då hvarken Ryssland eller någon annan makt garanterat fördraget i Kiel, erkände man ingalunda någon främmande makts rätt att inblanda sig i denna angelägenhet». Suchtelen förklarades nu hafva illa förstått sin instruktion, och kejsaren tillskref kronprinsen å nyo i Oktober 1817 ett enskildt bref i samma grannlaga och vänskapsfulla ton som vanligt, i hvilket han bad honom påskynda den ledsamma liqvidationsfrågans afgörande. Kronprinsen svarade, att detta afgörande ej berodde af honom, emedan han ingenting kunde företaga utan storthingets bifall, och då Löwenhielm öfverlemnade detta svar till Alexander, yttrade han, att kejsaren, som sjelf så samvetsgrant stälde sig till efterrättelse de fria statsförfattningar, han förlänat Finland och Polen, ej kunde vilja tillstyrka ett brytande af Norges grundlag, hvilken förbjöd regeringen att förfoga öfver statens medel utan storthingets medgifvande. Kejsaren skyndade då ock att försäkra, det han aldrig ville inblanda sig i andra staters angelägenheter. Han vore den förste att erkänna deras oafhängighet af hvarandra, men han önskade lifligt att se fred råda inom den stora europeiska familjen och att aflägsna allt, som för densamma kunde vara hinderligt.

Löwenhielm utarbetade nu och öfverlemnade till kejsaren ett nytt memorial i liqvidationsfrågan samt erbjöd, enligt erhållen befallning från svenska hofvet, att till Ryssland försälja ön S:t Barthelemy, hvars köpesumma skulle lemnas såsom lån till Norge, för att underlätta liqvidationsfrågans afgörande. Anbudet afböjdes dock af Alexander, som tillika förklarade, att det nu vore slut med hans bemedling i den dansk-norska frågan.

Så snart detta blef bekant, vände sig Österrikes och Preussens sändebud åter till ryska kabinettet med anhållan om gemensamma åtgärder, »enär kejsarens välvilliga bemödanden strandat mot den halsstarrighet, med hvilken Sverige sökte befria sig från de förbindelser, Kieler-fördraget ålade detsamma». Äfven engelske ministern i Petersburg lord Cathcart skref i samma syftning, ehuru i mera obestämda ordalag, till ryske utrikesministern grefve Nesselrode, hvilken besvarade

de förres skrifvelser med tillkännagifvande af kejsarens beredvillighet att förena sig med sina bundsförvandter om hvarje beslut, de kunde finna lämpligt vidtaga, för att tillförsäkra underhandlingarna i Köpenhamn ett hastigt och lyckligt slut. Bestämmandet af den gång för underhandlingarna, som kunde vara bäst att vidtaga, tycktes böra tillkomma samtliga kabinetten gemensamt, »dels för att tillförsäkra makternas uppträdande en osviklig verkan, dels för att bereda en klar uppfattning af den bestämda skilnaden mellan en formlig förvägran af rättvisa och ett något senfärdigt uppförande från den ena kontraherande maktens sida». Tillika föreslog Nesselrode, att, då engelske ministern i Petersburg ej haft tillfälle inhemta sin regerings dåvarande åsigter rörande ifrågavarande ämne, den ytterligare rådplägningen deröfver måtte öfverlemnas åt de särskilda hofvens sändebud i London.

Afskrifter af de inkomna skrifvelserna, så väl som af Nesselrodes svar, tillstäldes Löwenhielm, som i sin depesch härom till svenska regeringen anmärkte, huru detta steg å stormakternas sida antydde deras sträfvande att tillvälla sig ett förmynderskap öfver de andra staterna samt vore »resultatet af ett nytt system, som dessa makter skapat och som de prydde med namnet *den heliga alliansen*».

Alexander hade varit stiftaren af förbundet med denna benämning, som ursprungligen ingicks mellan Rysslands, Österrikes och Preussens regenter, hvilka, enligt lydelsen i förbundsurkunden af den 26 September 1815, skulle »vid hvarje tillfälle och öfverallt lemna hvarandra ömsesidigt understöd och hjelp. De skulle i sina förhållanden till hvarandra och i den inre förvaltningen af sina stater iakttaga kristendomens, rättvisans och fredskärlekens grundsatser. De skulle sig emellan känna sig förenade i ett kristligt fosterbrödraskap och till sina undersåtar intaga familjefäders ställning. De bekände, att det kristliga samhället, hvaraf de sjelfve och deras folk utgjorde en del, i sjelfva verket ej egde någon annan öfverhet än den, från hvilken all makt utgår och som sluter uti sig alla kärlekens, kunskapens och vishetens skatter, nemligen Gud, vår gudomlige Frälsare, den Högstes ord, lifsens ord», o. s. v.

Ordalagen i denna urkund vittna om den religiösa sinnesstämning, som vid tiden för dess författande var hos Alexander rådande, och efter all anledning var det ock hans allvarliga afsigt, att förbundet skulle i verkligheten blifva hvad dess urkund angaf — en förening för att hos och mellan folken befordra en praktisk tillämpning af kristendomens heliga läror. Statsmännen och bland dessa företrädesvis ledaren af Österrikes politik furst Metternich funno likväl snart nog utvägar att af detta förbund mellan Europas mäktigaste regenter göra en högsta myndighet inom det europeiska samhället, hvilken öfver de öfrige medlemmarne deraf skulle utöfva sitt förmynderskap och förhindra alla sådana rörelser, som för stormakterna kunde finnas vådliga eller misshagliga. De fleste europeiske regenter hade emellertid, på inbjudning från de ursprunglige deltagarne i den heliga alliansen, biträdt densamma,

och äfven Sveriges konung hade i Maj 1816 ingått i förbundet; men detta hade då ännu icke röjt det skaplynne, hvilket det sedermera lade i dagen och hvaraf dess uppträdande i den dansk-norska liqvidationsfrågan var en af de första yttringarna.

Denna fråga hade genom Danmarks anlitande af stormakternas biträde och underhandlingarnas förflyttande till London, enligt Nesselrodes förslag, inträdt i ett nytt skede; men innan dessa underhandlingar ledt till något resultat, hade Carl XIII aflidit och Carl Johan intagit hans plats å Sveriges tron. Ehuru, enligt hvad här ofvan är visadt, Alexander härvid gaf Carl Johan nya bevis af vänskap och tillgifvenhet samt äfven under de föregående förhandlingarna rörande liqvidations-frågan visat långt mera grannlagenhet och afseende å Carl Johans kända ömtålighet om Sveriges oberoende än de öfriga stormakterna, var likväl, just i följd af denna ömtålighet, förhållandet mellan båda numera icke fullt så vänligt som förut.

Nya tilltag af den heliga alliansen började ock oroa Carl Johan. Åtskilliga ännu olösta internationela frågor ansågos påkalla ett möte mellan medlemmarne af denna allians under loppet af året 1818. Alexander hade velat, att alla europeiska makter skulle vid detta möte vara representerade och hade för grefve Carl Löwenhielm förklarat, att det skulle vara honom kärt, om grefven blefve utsedd att vid detta tillfälle föra Sveriges talan. Genom Metternichs inverkan inskränktes likväl den kongress, som detta år hölls i Aachen, till en sammankomst af de tre kontinentala stormakternas regenter och af samtliga stormakternas ministrar, och Carl Johan, så väl som öfrige regenter i stater af andra ordningen, väntade förgäfves på en inbjudning, som uteblef under föregifvande, att fråga ej var om någon kongress, utan endast om ett vänskapligt möte mellan några suveräner.

Det dröjde likväl icke länge, innan andra makter påkallade det i Aachen församlades biträde, och Danmark, som visade sig särdeles villigt att underkasta sig det förmynderskap, stormakterna börjat tillvälla sig, anropade nu åter deras bistånd att förmå Sverige-Norge till den så länge afhandlade liqvidations-frågans afgörande. De stälde sig ock alla på Danmarks sida, och ett förslag gjordes att genom en gemensam not förelägga Sverige en viss termin, inom hvilken Danmarks anspråk borde tillfredsställas; men Alexander ville ännu undvika en gemensam officiel åtgärd och tillrådde ett nytt vädjande till Carl Johans rättskänsla. Man förenade sig om, att hvardera af de i Aachen närvarande regenterne skulle till Carl Johan aflåta en egenhändig skrifvelse, affattad med all den grannlagenhet man vore ett krönt hufvud skyldig. Frankrikes konung och prinsen-regenten af England skulle sedermera inbjudas att i denna åtgärd deltaga.

I de beslutade skrifvelserna, som af kejsarne Frans och Alexander samt konung Fredrik Wilhelm aflätos från Aachen den 15 November 1818 och alla tre voro affattade i samma ordalag, förklarades, att »vänskapen, pligten att söka återställa grannsämjan mellan Sverige och

Danmark, den erkända nödvändigheten af denna försoning, som det allmänna bästa så lifligt påkallar», föranledt dessa skrifvelser. Man förenade sig i en anhållan till Sveriges och Norges konung att, »så snart som möjligt och med undvikande af alla fördröjande åtgärder, bringa till slut en bedröflig tvist, som Europa beklagar och som en med välvilja förd underhandling utan svårighet bör kunna bilägga». — »I den fasta öfvertygelse», hette det vidare, »att dessa tänkesätt af Eders Maj:t skola välvilligt uppskattas och att det hopp, som lifvar oss alla, skall blifva rättfärdigadt, har jag, jemte öfrige i Aachen församlade furstar, bifallit inställandet af de gemensamma åtgärder, som af våra ombud voro beslutade med anledning af danska hofvets välgrundade framställningar. Så göras nu alla utsigter till en förlikning beroende af E. M:ts egen högsinthet, och *det tillkommer nu E. M. att icke svika vår förväntan.*»

Tonen i dessa skrifvelser, som temligen tydligt inneburo ett hot, och i synnerhet de sista orden deri fann Carl Johan sårande för sin värdighet och förnärmande Sveriges sjelfständighet. Också blef han ej svaret skyldig. I särskilda till de tre monarkerna aflåtna skrifvelser gaf han luft åt sin förtrytelse, och i synnerhet var den till kejsar Alexander affattad i ganska allvarsamma ordalag.

Efter en utveckling af orsakerna till den tidsutdrägt, underhandlingarna rönt, yttrades vidare i denna skrifvelse: »Af denna framställning ser E. M. lätt, att denna fråga rätteligen har sin plats bland de talrika förhandlingar af enskildt intresse, som ega rum staterna emellan och hvilka föras och afgöras genom enskilda underhandlingar, utan att grannsämjan behöfver afbrytas, långt mindre tillintetgöras. Det innebär således ett öfverskattande af dess betydenhet att vilja anse den såsom ett af grundvilkoren för lugnet och den gemensamma säkerheten, och ännu mindre är den af beskaffenhet att kunna betraktas såsom en bedröflig tvist, hvars förlängande Europa måste beklaga. E. M. har gifvit Europa alltför många bevis på sin aktning för folkens frihet och på sin bestämda föresats att till densamma bidraga, för att ej uppskatta, såsom sig bör, mitt handlingssätt i denna fråga. Det har stått i full öfverensstämmelse med mina grundsatser och de folks värdighet och oberoende, öfver hvilka jag herskar».

»Jag bör ej dölja för E. M. hvilket obehagligt intryck en rad i dess senaste skrifvelse på mig gjort. E. M. har genom dess beskickning meddelat mig, att man i Aachen ej skulle befatta sig med andra angelägenheter än de staters, som der egde ombud närvarande, och man har uttryckligen förklarat, att det ej der skulle blifva fråga om tvister mellan Norge och Danmark, men att, om så likväl skedde, en svensk fullmäktig dit skulle inbjudas. Icke desto mindre erfar jag nu, att mellan de särskilda staternas fullmäktige fråga blifvit väckt om vidtagande af gemensamma åtgärder med anledning af en förhandling mellan tvänne makter, af hvilka ingendera vid kongressen egt något ombud och åtminstone den ena icke varit underrättad om dessa öfver-

läggningar. E. M. har, genom att enskildt vända sig till mig och genom att afböja ett meddelande af detta slag, tydligt nog gifvit tillkänna, att E. M. sjelf känt orättvisan deraf och deruti sett ett våldförande af folkens alla rättigheter. Ja väl, Sire, måste man icke beklaga den afgrund af olyckor, uti hvilken folken och styrelserna af andra och tredje ordningen skulle störtas, om styrkan, undanträngande förnuftets och rättvisans eviga grundsatser, trodde sig berättigad att intaga folkrättens ställe ända derhän, att den efter behag tillskapade en domstol för slitandet af tvisterna staterna emellan och på detta sätt införde ett system, så föga öfverensstämmande med de i statsrättsligt hänseende frisinnade grundsatser, för hvilka man nyss gjutit så mycket blod och som för sex år sedan förenade oss mot en eröfrare, hvilken åsyftade att grunda sin länsherrerätt på ett allmänt och oinskränkt underkufvande. Dock, detta hans försök att störta all bestående lag, detta hugg måttadt mot menniskornas frihet och lagliga rätt, mot allt hvad religionen eger heligt och samhällsordningen vördnadsbjudande, blef lyckligen genom våra förenade bemödanden tillbakavisadt. Försynen ville, att förtryckets anslag skulle komma på skam, och folkens förväntningar i ett tidehvarf så upplyst som vårt skola ej heller blifva svikna. E. M:ts upphöjda tänkesätt; de förhoppningar, jag är berättigad att grunda på dess rättvisa; den aktning E. M. egnar de särskilda folken och deras styrelser — allt bibringar mig den tröstande föreställningen, att de folk, hvilkas försvar försynen anförtrott mig, icke skola, till belöning för sina ansträngningar, blottställas för ett orättmätigt anfall, lika stridande mot deras rättigheter som mot ordalydelsen af ännu bestående öfverenskommelser. Dessa öfverenskommelser, Sire, leda sitt upphof från den heliga alliansen och öfriga dermed i sammanhang stående fördrag. Jag biträdde denna heliga allians, emedan den lofvade Europa en fortsatt fred; emedan den i sina grundsatser röjde ett aktningsvärdt skaplynne och emedan den ej förnärmade något folks rättigheter, ej heller gick någon furstes värdighet för nära».

Vidare påmintes Alexander om de mellan honom och Carl Johan i Åbo, Trachenberg och Leipzig ingångna förbindelser, äfvensom hans uppmärksamhet fästes derå, att uppgörelsen mellan Norge och Danmark ej var af äldre datum än den, som ännu afhandlades mellan Sverige och Preussen. Långt ifrån att falla någon tredje makt besvärlig med begäran om dess mellankomst hade svenska regeringen litat på sin goda rätt och på konungens af Preussen redlighet. Hofvet i Köpenhamn hade ej följt samma väg. Slutligen erinrade Carl Johan äfven om Sveriges fordran af en million gulden, såsom dess andel i de krigsgärder, som blifvit pålagda medlemmarne af Rhenförbundet, och förklarade, att, derest denna summa blefve till svenska statsverket inbetald, skulle densamma kunna användas såsom lån åt Norge vid första afbetalningen å dess skuld till Danmark, äfvensom Carl Johan vore villig att af de 96,000 norska specie-daler, som utgjorde hans och hans sons norska civillista, uppoffra tredjedelen eller hälften

under tio års tid, för att derigenom påskynda liqvidations-frågans slutliga afgörande.

Så skarpa sanningar hade ännu ingen vågat säga någon medlem af den heliga alliansen, och Alexander fann sig så förnärmad af jemförelsen mellan Napoleons förtryck och de åtgärder Alexander och hans bundsförvandter vidtagit eller antydt, att han vägrade mottaga Carl Johans bref, för att icke behöfva besvara det på ett sätt, som kunde aflägsna all möjlighet till försoning dem emellan. Härom underrättades Carl Johan, som nu föreslog, att både kejsarens bref till honom cch hans svar skulle förstöras, hvarpå Alexander ingick och hvarmed den brytning dem emellan, som af denna skriftvexling varit föranledd, ansågs hafva upphört.

Underhandlingarna rörande liqvidationsfrågan fortgingo emellertid dels i London mellan de särskilda hofvens dervarande diplomater, dels i Köpenhamn mellan de danske fullmäktige och norske statssekreteraren Paul Christian Holst, sedan de förste norske underhandlarne redan i Januari 1817 rest hem. Då man å ingendera orten kunde komma till någon uppgörelse, föreslog Carl Johan i Mars 1819 att taga prinsen-regenten i England till medlare i denna fråga, hvarpå danska regegeringen äfven ingick, sedan prinsen förklarat, att han åtoge sig detta medlare-kall. I början af Augusti samma år öppnades ock, under engelske härvarande ministern lord Strangfords bemedling, i Stockholm nya underhandlingar mellan danska sändebudet Krabbe-Carisius och norske statssekreteraren Holst, hvilka ändtligen ledde till ett fördrag, som undertecknades den 1 September 1819, genom hvilket Norges andel i danska statsskulden faststäldes till 3 millioner rdr hamb. banco, i stället för 5 millioner, som man å danska sidan fordrat, och tillika bestämdes, att den faststälda summan skulle gäldas under tio år med 300,000 rdr årligen, jemte 4 proc. ränta, hvarefter äfven den från svenska sidan yrkade förändringen i danska riksvapnet vidtogs.

Ännu återstod likväl för denna tvistefrågas slutliga afgörande att vinna norska storthingets samtycke till den träffade öfverenskommelsen. Innan Carl Johan ratificerade denna, hade han infordrat så väl norska regeringens i Christiania som norska statsrådsafdelningens i Stockholm utlåtande, hvilka båda utfallit tillstyrkande, med hänseende till de bjudande omständigheterna; men inom nästa norska storthing, som samlades i början af året 1821, fans dock ett talrikt parti, hvilket betraktade underhandlingarnas afslutande före storthingets hörande såsom en olaglighet, den man ej borde erkänna. Det för frågans utredande tillsatta särskilda utskott uttalade dock den åsigt, att storthinget till äfventyrs vore nödsakadt gilla hvad som redan rörande betalningsgrunden blifvit beslutadt, samt vidtaga åtgärder för den närmaste afbetalningen, men yrkade tillika en framställning till regeringen, att Sverige billigtvis borde deltaga i gäldandet af återstoden, och under afvaktan af regeringens svar å denna framställning borde intet beslut rörande gäldandet af denna återstod fattas. Man grundade dessa anspråk deruppå,

att Kieler-fördraget, hvari hela frågan hade sitt upphof, aldrig blifvit i Norge erkändt. Då Sveriges konung afslutat detta fördrag, vore det ock Sverige, som hade förpligtelsen att fullgöra deri stadgade vilkor. Äfven borde tagas i betraktande, att det senast ingångna fördraget afslutats under påtryckningen af farhågan för ett krig; men ett krig, med derifrån oskiljaktiga kostnader, måste blifva gemensamt för Sverige och Norge, och således borde Sverige deltaga i de utbetalningar, genom hvilkas medgifvande ett krig blifvit förebygdt. Man tycktes likväl finna betänkligt att framkomma med dylika påståenden, ty utskottsbetänkandet blef icke af storthinget gilladt, utan ärendet återsändes till förnyad behandling af utskottet, och ett nytt utskott tillsattes för att undersöka, huruvida några ytterliga upplysningar, till ledning för storthingets slutliga afgörande, behöfde infordras.

Då kom från regeringen en ganska allvarsam anmaning till storthinget att skyndsamt bringa denna fråga till slut. Det norska folkets värdighet, dess ärfda redlighet finge ej längre blottställas för misskännande i Europas ögon, och det vore konungens pligt att utan dröjsmål tillintetgöra en misstanke, hvilken, om den fortfore att sprida sig, skulle upphäfva alla handelsförhållanden och förbindelser med öfriga delar af fastlandet. Rörande det ifrågasatta deltagandet från svensk sida i skuldens gäldande yttrades, att konungen och dess statsråd förklarat ett meddelande af denna art ej kunna göras Sveriges ständer, innan underrättelse erhållits, huruvida storthinget å sin sida vore villigt att bidraga till den svenska statsskuldens gäldande genom att tilldela Norge en andel af denna skuld. Tillika och likasom för att gifva ytterligare eftertryck åt den gjorda anmaningen utfärdades befallning om sammandragandet af 6,000 man svenska och norska trupper vid Ettersta mellan Moss och Christiania. Redan i Februari samma år hade, sedan konungen i statsrådet förklarat rikets politiska ställning vara sådan, att åtskilliga arbeten och anstalter till rikets försvar nödvändigt måste vidtagas, rustningar i Sverige egt rum så väl vid armén som vid flottan.

Storthinget företog den 29 Maj det särskilda utskottets förnyade utlåtade, och en ganska liflig öfverläggning följde, hvarunder i synnerhet Christian Magnus Falsen, som eljest visst icke tillhörde det regeringsvänliga partiet, kraftigt framhöll följderna af en vägran från storthinget att godkänna det af regeringen ingångna fördraget. Första följden af en dylik vägran skulle sannolikt blifva, att England, under hvars bemedling fördraget blifvit ingånget, stängde sina hamnar för norska fartyg och spärrade Norges, samt uppbringade norska fartyg hvar de träffades och sålunda gåfve nådestöten åt den handel Norge ännu egde qvar. Detta vore dock ännu ej den mörkaste synpunkten, ur hvilken frågan kunde betraktas. De förbundna makterna kunde, då de erforo, att Norge vägrat skuldens betalning, för konungen förklara, att han nu borde göra Kieler-fördragets 6:te artikel gällande i hela dess omfång, för att tvinga Norge att uppfylla de förpligtelser,

som enligt dessa makters öfvertygelse åligga detsamma. Man kunde visserligen vara öfvertygad, att konungen, trogen mot ingångna förbindelser, aldrig skulle vilja begagna sig af en dylik uppmaning; men han skulle dock i sådan händelse komma i en förlägenhet, ur hvilken det kunde blifva ganska svårt för honom att reda sig och hvilken vore desto obehagligare, enär det ej kunde förnekas, att norska folkets fria och otvungna tillkännagifvande om sin villighet att inlåta sig i underhandlingar om frågans afgörande från första början invecklat honom deri. De, som ännu envisades att föreställa sig, att bördan antingen helt och hållet eller till en del kunde tagas från Norge och läggas på Sverige, borde besinna hvilket oberäkneligt ansvar de ådroge sig, om antingen ett ödeläggande krig eller tillintetgörande af Norges fria författning blefve följden af denna envishet.

Slutet blef ock, att storthinget med 54 röster mot 21 beslöt erkänna skulden samt att Norge ensamt borde gälda densamma. Ett försök gjordes visserligen att få den i fördraget bestämda tiden för summans liqviderande förlängd från 10 till 30 år; men sedan konungen i ett nytt allvarsamt reskript af den 28 Juni erinrat storthinget, att »på statskonstens område är förnuftet domstol i första instans; misskännes den, så gifves det en annan domstol, som dömer i sista instansen, och den böre vi alla önska att utestänga från all inblandning i Norges angelägenheter», samt afgifvit förslag till skuldsummans gäldande, utan att detta blefve för norska statskassan allt för tryckande, bifölls ändtligen det kungliga förslaget nästan enhälligt och storthingets beslut erhöll konungens sanktion den 1 Augusti.

Härmed var nu omsider denna så länge afhandlade fråga bragt till slut. Vi hafva deraf lemnat en något utförlig framställning, emedan den var den vigtigaste i Sveriges-Norges förhållanden till utländska makter vid början af Carl Johans regering och emedan förhandlingarna derom äro ganska betecknande så väl för den heliga alliansens anspråk, hvilka Danmark så villigt gick till mötes, som för Carl Johans fasta och sjelfständiga hållning gent emot dessa anspråk, samt hans månhet om upprätthållandet af de rikens yttre oberoende och inre frihet, hvilkas styrelse han öfvertagit.

Långt ifrån att gifva den heliga alliansen något tillfälle till inblandning i de förenade rikenas inre angelägenheter sysselsatte sig Carl Johan denna tid ifrigt med tanken att mot de enväldige regenterne, som utgjorde själen i denna allians, ställa ett förbund af de konstitutionela staterna, hvilka, genom att sluta sig närmare tillsammans, skulle bättre kunna värna sitt oberoende. Förändrade förhållanden i Frankrike ingåfvo någon förhoppning, att äfven detta rike skulle träda ur den heliga alliansen, och England hade aldrig biträdt densamma samt tycktes ock hafva sin rätta plats i spetsen för ett förbund af de konstitutionela folken. Den dåvarande engelska ministèren tycktes dock ej inse behöfligheten af ett sådant förbund och ville icke uppoffra någon af Englands materiela fördelar för dess tillvägabringande. För

öfrigt voro ock de konstitutionela staterna sig emellan så söndrade, att någon närmare anslutning dem emellan icke blef verkställbar. Äfven utbröto i flera länder inom södra Europa revolutionära rörelser, hvilka tillika röjde sig i hemliga samfunds verksamhet inom Frankrike och Tyskland, med utgreningar i Polen och Ryssland, hvilket allt tycktes hota med så omfattande hvälfningar, att de syntes antyda nödvändigheten af en närmare förbindelse mellan de europeiska staternas regenter för att motverka dessa hvälfningar. Alexander hade ock, under ett samtal med grefve Carl Löwenhielm i September 1819, hvarvid han lät förstå, att han ganska väl kände till Carl Johans förslag att åstadkomma en motvigt mot den heliga alliansen, förklarat alla furstars sammanhållning då vara nödvändigare än någonsin. Talrika orostiftare i Tyskland och Frankrike gjorde allt för att uppegga folken och väcka tvedrägt bland furstarne. Konungen borde derföre vara öfvertygad, att en nära anslutning till den heliga alliansens grundsatser och åtgärder numera vore den enda förnuftiga statskonsten, den enda trygga vägen för både smärre och större stater.

Huruvida dessa Alexanders åsigter haft någon inverkan på Carl Johans, kan vara ovisst. Sannolikare är, att han dels af svårigheterna att tillvägabringa den af honom åsyftade närmare förbindelsen mellan de konstitutionela staterna, dels af de sedermera inträffade revolutionära rörelserna i södra Europa funnit sig föranlåten att frånträda sina mot den heliga alliansen riktade sträfvanden. Han var för öfrigt långt ifrån att gynna något ingrepp af folken i den lagliga konungamakten, och inträffade tilldragelser både i Sverige och Norge, hvika han ansåg syfta ditåt, gjorde honom äfven mera benägen att i den strid, som tycktes förestå mellan furstarne och folken, hellre sluta sig till de förre än till de senare.

Riksdagen 1817, 1818.

De missförhållanden, som framkallat den af oppositionen vid 1815 års riksdag så bittert öfverklagade »förlägenheten i allmänna rörelsen», fortforo äfven efter riksdagens slut och tycktes snarare förvärrade än afhulpna genom de åtgärder, det särskilda utskottet föreslagit och ständerna godkänt. Mot slutet af året 1815 inträffade en af de svåraste handelskriser, för hvilka Sverige varit utsatt, till en del föranledd af en dylik i England och den derigenom förorsakade inskränkning i de svenska handelshusens kredit derstädes. I November 1815 instälde sjutton större och mindre handelshus i Stockholm sina betalningar, och vid samma tid samt ännu mera under följande året skedde ett stort antal konkurser, äfven i Göteborg. År 1817 kom ordningen till diskontverken att likaledes inställa sina betalningar, sedan de länge endast genom utomordentliga undsättningsåtgärder kunnat hållas uppe. Penningeställningen blef härigenom så bekymmersam, att regeringen fann sig

föranlåten den 1 Oktober sammankalla ständerna till en urtima riksdag, som skulle öppnas i Stockholm den 20 November 1817.

Sedan ständerna på den utsatta dagen sammankommit, utsågs till landtmarskalk presidenten i krigskollegium, generallöjtnanten grefve *Johan August Sandels*, en af dem, som utmärkt sig i finska kriget. Den gamle erkebiskopen *Jakob Axelson Lindblom* var åter talman för presteståndet. Talman för borgareståndet blef borgmästaren i Stockholm, lagmannen *Carl Fredrik Landberg*, och hemmansegaren *Lars Olsson* från Bohuslän nämndes å nyo till talman för bondeståndet. Vice talmän voro: i prestståndet biskopen i Linköping *Carl von Rosenstein*, i borgareståndet garfvare-åldermannen, stadsmajoren *Johan Vestin* och i bondeståndet *Anders Jonsson Hyckert* från Uplands län. Såsom riddarhussekreterare hade revisionssekreteraren *Olof Johan Lagerheim* efterträdt Axel Gabriel Silfverstolpe, som aflidit 1816, och till sekreterare i bondeståndet utnämndes kanslirådet *Olof Verlin*.

Redan i början af denna riksdag visade det sig, att den oppositionen mot regeringen, som uppträdt vid den näst föregående, icke heller nu saknades. I borgareståndet hade ett förslag blifvit väckt att genast vid riksdagens början genom en stor rikets ständers deputation betyga deras vördnad och tacksamhet för konungens »landsfaderliga omvårdnad för riket» och kronprinsens »outtröttliga bemödanden att understödja konungens nådiga afsigter», samt att »ådagalägga rikets ständers glädje deröfver, att arfprinsen upphunnit de år, då äfven han blifvit ett stöd för tronen». Då detta förslag den 29 November föredrogs hos *adeln*, hemstälde en af oppositionens ledare vid 1815 års riksdag, friherre *Corfitz Ludvig Staël von Holstein*, huruvida icke samma tillfälle jemväl borde begagnas att »inför kongl. maj:t framställa rikets närvarande bekymmersamma ställning, hvilken, särdeles hvad folkets enskilda förmögenhet vidkomme, genom hvarjehanda tillfälligheter blifvit af den vådliga och äfventyrliga beskaffenhet, att folket icke mäktade betala de vanliga utskylderna, derest detsamma ej skulle bringas till fullkomligt obestånd, samt med anhållan, att K. M. täcktes derå fästa nödig uppmärksamhet och med första vidtaga de mått och steg, hvarigenom folkets undergång kunde förebyggas».

Det föreslagna tillägget ådrog sig för tillfället ingen synnerlig uppmärksamhet, utan landtmarskalkens proposition om bifall deråt antogs; men då det fattade beslutet under nästa plenum skulle justeras, anmälde grefve *Clas Fredrik Posse* sin reservation deremot, emedan detta tillägg skulle innebära eller åtminstone kunna tolkas såsom en förebråelse mot regeringen, i stället att borgareståndets förslag afsåg en tacksägelse. Grefven föreslog derföre en förändrad lydelse af det beslutade tillägget, nemligen, att »adeln för sin del ansåg uti ifrågavarande und. tacksägelseadress äfven böra inflyta rikets ständers tacksägelse för det kongl. maj:t vid den utaf omständigheterna föranledda bekymmerfulla inre penningeställningen sammankallat sina trogna ständer för att,

gemensamt med dem, undersöka det onda i sin rot och deremot uttänka hjelpemedel».

Bland regeringens ledamöter yttrade sig grefvarne von Engeström och Adolf Göran Mörner samt friherre Wetterstedt i samma riktning och understöddes af grefve Gustaf Löwenhielm, presidenten David von Schulzenheim m. fl., hvaremot friherre Staël von Holstein biträddes af G. A. Liljeborn, grefve Michael Anckarsvärd och i synnerhet af dennes son friherre *Carl Henrik Anckarsvärd*, som från och med denna riksdag uppträdde såsom en af oppositionens hufvudmän. Han framstälde i ett längre skriftligt anförande stränga anmärkningar mot ministèren för dess underlåtenhet att inför rikets ständer framlägga en statshushållningsplan, angifvande regeringens uppfattning och åsigter rörande landets ställning och förvaltningen af dess angelägenheter i alla grenar. Häremot afgåfvo de flesta af statsrådets ledamöter, såsom Skjöldebrand, von Engeström, Wetterstedt, Fleming och Cederström, samt presidenten i statskontoret friherre Wirsén, dels skriftliga, dels muntliga protester, hvilka så öfvertygande visade ohållbarheten af friherre Anckarsvärds framställningar, att han vid protokollsjusteringen förklarade sig vilja låta sin motion om den föreslagna statshushållningsplanens yrkande förfalla, sedan han genom de afgifna yttrandena blifvit öfvertygad, att den skulle blifva utan påföljd, äfven om den hos riksdagen vunnit framgång.

Under tvisten härom hade tacksägelse-adressen blifvit fördröjd, och först den 13 December blef den samma af alla riksstånden godkänd, med ett tillägg af den lydelse, grefve Posse föreslagit. Härmed var detta oppositionens första angrepp afvisadt, men man dröjde icke att försöka ett nytt.

Under adelns plenum den 9 Januari 1818 yrkade friherre Anckarsvärd, att åtminstone 10,000 man af Sveriges indelta här måtte, till lättande af undersåtarnes bördor, indragas, »emedan vi i alla fall med egna tillgångar ej kunna frambringa och på ständig fredsfot underhålla stridskrafter, som med något sken af matematisk sannolikhet kunna trygga oss för ett i tidens längd möjligt anfall från vår mäktige granne» — ett yttrande, som framkallade många och lifliga gensägelser, likasom förslaget rörde ett ämne, som låg regeringen särdeles om hjertat. Det ledde emellertid icke till någon ständernas åtgärd.

Nu visade sig tecken till opposition äfven inom *presteståndet*. Prosten Mathias Stenhammar inlemnade derstädes den 5 Januari ett memorial, afhandlande frågan: »Hvilka mått och steg skola riksens ständer vidtaga för att göra sina beslut aktade, påskynda framgången af skäliga och mångfaldigt upprepade önskningar, dem en god och vis konung ej kunnat missbilliga, och, om möjligt, gifva åt styrelsen en kraft, som den synes vid många tillfällen sakna», samt föreslående en hemställan från ständerna, »det täcktes kongl. maj:t antingen utaf sitt statsråd utvälja eller vid första tjenliga tillfälle deruti insätta en person, som, med skicklighet för detta höga kall, egde den ansvariga förbin-

delsen att handhafva den inre styrelsen och med ledning af alla de motioner, önskningar och beslut, som vid nationens möten förekomma, bota oredan och häfva vådan af den politiska lethargi, som, lemnad åt sig sjelf utan tillsyn och läkemedel, förvärras dagligen.»

Detta memorial blef, enligt Stenhammars eget förslag, remitteradt till allmänna besvärs- och ekonomiutskottet, »som tilläfventyrs kunde uppgifva andra utvägar»; men utskottet återsände detsamma med förklaring, att ämnet ej tillhörde utskottets behandling. Då memorialet i anledning häraf åter förekom i ståndets plenum, förmanade åtskillige bland biskoparne, att »fridens budbärare borde söka lugna sinnena, icke uppreta dem»; att »åtminstone aldrig från presteståndet anledningar måtte gifvas nationen att misstänka någon söndring mellan hennes representanter», o. s. v., och äfven talmannen gaf tillkänna sin åsigt, att »ståndet borde undvika allt, som i något afseende, med mer eller mindre skäl, kunde synas anstötligt; dessutom syntes det nu minst lämpligt, då allas hjertan voro uppfylda af den rättmätigaste sorg öfver en älskad, vördad och oförgätlig konungs frånfälle» — Carl XIII hade under tiden aflidit den 5 Februari — »att framdraga de anledningar till anmärkningar, som kunnat under förflutna tider förekomma inom staten». Oaktadt dessa föreställningar beslöt presteståndet emellertid, med 28 röster mot 21, återsända memorialet till allmänna besvärs- och ekonomi-utskottet, till hvillket det äfven hänvisades af bondeståndet; men hos de båda öfriga stånden blef frågan tills vidare hvilande, och först den 5 Maj yttrade sig adeln, med gillande af utskottets afvisande utlåtande, hvarefter borgareståndet den 16 Maj förklarade ärendet tillhöra konstitutions-utskottets verksamhet. Vid sådant förhållande anmälde allmänna besvärs- och ekonomi-utskottet, att det, i saknad af den i riksdagsordningen föreskrifna riksståndens pluralitet, icke kunde motionen å nyo upptaga, i följd hvaraf den misshagliga frågan fick förfalla.

Äfven inom *bondeståndet* uppträdde under denna riksdag en opposition, för hvilken *Anders Danielsson* och *Johan Olsson Longberg* stodo i spetsen. Den tyckes egentligen varit föranledd af de alltför öppet framträdande försöken å regeringens sida att styra ståndet genom sekreteraren, samt det temligen småaktiga sätt, hvarpå man ville låta de ledamöter, som ej visade sig medgörlige, röna misshaget deröfver. Så hade sekreteraren fått tillsägelse att ej taga Danielson och Longberg in i allmänna konferenser eller med vid bjudningar på slottet, äfvensom de skulle uteslutas från fullmäktigskapet i banken. För att åstadkomma detta, tilläto sig några af de röstande vid valet af bankofullmäktige att afgifva flera än en röstsedel hvardera, men detta märktes af någon inom motpartiet, som nu yrkade på räknandet af samtliga afgifna röstsedlar, då det befans, att dessas antal var högre än de närvarandes, i följd hvaraf hela valet kasserades. Nytt val skedde, och nu blefvo Longberg och Danielsson med stor pluralitet återvalde, hvartill förtrytelsen öfver det upptäckta underslefvet icke så litet bidrog.

Några vigtigare frågor berördes emellertid ännu icke af denna opposition; men väl visade det sig tydligt nog, att bondeståndet började frigöra sig från det förmynderskap, den af regeringen tillsatte sekreteraren vanligen under riksdagarna utöfvat.

Oppositionens framsteg röjde sig för öfrigt genom ett icke obetydligt antal anmärkningar mot konungens rådgifvare. Under de båda första riksdagarne efter den nya statsförfattningens antagande hade ingen enda sådan anmärkning blifvit framstäld. Vid 1815 års riksmöte skedde det af friherre C. L. Stael von Holstein mot statssekreterarne för finans-ärendena Wirsén och Mörner; men denna till konstitutions-utskottet remitterade anmärkning blef der tillbakavisad, och utskottet anmälde endast några missförhållanden af mindre väsentlig art. Nu åter framställdes anmärkningar dels af särskilda riksdagsmän inom stånden, dels af statsutskottet och dels af konstitutionsutskottet, efter granskningen af statsutskottets protokoll. Dessa anmärkningar fingo dock af åtskilliga anledningar förfalla, utom en, hvilken föranledde det första åtal inför riksrätt, som i Sverige egt rum.

Den 2 Mars anmälde friherre C. H. Anckarsvärd en anmärkning mot konungens rådgifvare i kommandomål, amiralen friherre Olof Rudolf Cederström, i anledning af en utaf honom utfärdad instruktion för befälhafvarne vid de kustbevaknings-expeditioner, som år 1817 blifvit utrustade till hämmande af handelsmissbruk och tullförsnillningar. Då denna instruktion, som bland annat ålade dessa befälhafvare att ute på öppna sjön bringa fartyg att stanna, undersöka dem och efter omständigheterna försegla luckorna eller föra fartygen till närmaste hamn, stod i strid med 1724 års sjöreglemente, 1774 års seglationsordning m. fl. stadgar, som föreskrefvo, att intet fartyg finge på sin kosa upphållas, anmärktes, att friherre Cederström föredragit instruktionen i kommandoväg endast inför konungen, ehuru den, såsom medförande ändring i allmän lag, bort föredragas inför konungen i statsrådet, hvarjemte man klandrade, att han tillstyrkt en instruktion, som i sin tillämpning kunde leda till äfventyr, oredor och förluster för handlande och sjöfarande, till hvilkas underrättelse ej heller något tillkännagifvande om denna nya förordning blifvit utfärdad.

Friherre Cederström stod denna tid i stor ynnest hos konungen och ansågs begagna denna att utöfva ett otillbörligt inflytande vid sidan af de ansvarige rådgifvarne. Särskildt lade man honom till last åtskilliga åtgärder i anledning af Lindboms här ofvan omnämnda angifvelser och det högmåls-brott å Gotland, hvaröfver så mycket väsen gjorts, och i allmänhet hade han icke få ovänner och afundsmän, under det, å andra sidan, konungen och flere honom personligt tillgifne lade sig ifrigt ut för hans gunstling.

Konstitutions-utskottet, till hvilket anmärkningen blifvit hänvisad, beslöt genom omröstning med slutna sedlar Cederströms ställande för riksrätt, hvars flertal fälde honom till förlust af ett halft års lön samt ersättningsskyldighet till dem, som möjligen till följe af den utfärdade

instruktionen blifvit lidande; men vid omröstnings-protokollets justering ändrade två af riksrättens ledamöter sin mening, hvarigenom pluralitet vans för den åtalades frikännande och åtalet således blef utan påföljd [1]).

Riksdagens förhandlingar i allmänhet visade emellertid, att oppositionen vunnit icke obetydligt i styrka; men härvid bör dock anmärkas, att denna opposition ingalunda var riktad mot Carl Johans person, som tvärtom var fortfarande högt uppburen både af ständerna och af allmänna meningen inom Sverige. Ständerna visade ock sin tillgifvenhet för den nya dynastien genom att ännu före Carl XIII:s död besluta, att, i händelse af både konungens och kronprinsens förhinder genom sjukdom, arfprinsen Oscar, som då nyss fylt 18 år, skulle inträda i utöfning af konungamakten, med all den rätt grundlagarne tillägga denna, äfvensom ständerna beslöto preglandet af en skådepenning till åminnelse af den 4 Juli 1817, då prins Oscar uppnådde myndig ålder. Hvad oppositionen deremot med allt större eftertryck yrkade, var den ministeriela ansvarigheten, och på uppmaningar att noggrant tillämpa denna sparades icke. I allmänhet utmärkte sig dock förhandlingarna genom sorgfälligt iakttagande af parlamentariskt skick och undvikande af hetsigheter och personliga utfall.

För öfrigt fattades under denna riksdag flera vigtiga beslut, till hvilka vi återkomma i öfversigten af statsförfattningens, rättsväsendets, förvaltningens och statshushållningens utveckling under detta tidskifte.

Riksdagen afslutades den 21 Juli 1818.

Riksdagen 1823.

De framsteg, oppositionen omisskänligen gjort under 1815 års riksdag, gjorde konungen föga hågad att snart åter sammankalla ständerna. Oppositionen hade visserligen på det hela varit hofsam och parlamentarisk samt icke på något sätt riktad mot konungen personlingen; men man hade stält hans gunstling för riksrätt och under debatterna tillåtit sig rätt skarpa anmärkningar så väl mot särskilda hans rådgifvare som mot dessa i allmänhet. Dessutom hade oppositionen icke såsom under den föregående riksdagen stannat inom adeln, utan tecken dertill hade visat sig äfven inom det vanligen så medgörliga presteståndet, och det förut så lättstyrda bondeståndet hade börjat frigöra sig från den ledning, det hittills villigt underkastat sig. Allt detta väckte icke så litet bekymmer så väl hos konungen som hos hans rådgifvare. Man trodde sig här se tecken eller förebud till de omstörtningsplaner, hvilka man denna tid spårade i de flesta europeiska länder och hvilka den heliga

[1]) De medgörlige ledamöterne voro öfverkommissarien i förvaltningen af sjöärendena Carlberg och krigsrådet Askegren, hvilken kort derefter hugnades med adelig värdighet och namnet Edelcrona, såsom allmänt antogs till belöning för sin visade medgörlighet. Af allmänheten erhöllo emellertid båda den särskilda titeln af »justeringsråder».

alliansen gjorde sig all möda att motarbeta, så att reaktionen nu var i full gång,

Kejsar Alexander hade under kongressen i Aachen fått sådana upplysningar om sinnesstämningen vid de tyska universiteten och om politiska hvälfningsplaner flerstädes i Europa, hvilka äfven tycktes gifva sig tillkänna i det allt djerfvare språk tidningarna förde, att han blifvit helt och hållet omvänd från de frisinnade åsigter, han förut omfattat eller åtminstone älskat att lägga i dagen. De friare samhällsinrättningar, han förut ämnat förläna Ryssland, uteblefvo; de, hvilka han redan gifvit Polen, började inskränkas, och den ledande grundtanken i hans statskonst efter denna tid blef upprätthållandet af det bestående mot nyhetsbegäret och omstörtningslustan samt alla styrelsers samverkan till qväfvandet af hvarje försök till ändringar i den bestående ordningen. Dessa åsigter voro redan förut omfattade af det österrikiska kabinettet och omfattades villigt af det preussiska. Äfven den dåvarande engelska ministèren instämde deri eller åtminstone röjde intet öppet motstånd deremot, och franska regeringen, hvars område genom kongressens beslut blifvit befriadt från de främmande härar, som alltsedan det stora krigets slut der fått stanna, och hvilken nu formligen fått sig tillerkänd en plats bland stormakterna, var alltför tacksam härför och kände sig för öfrigt af de inre förhållandena i Frankrike alltför uppmanad att följa samma riktning, som de enväldiga regeringarna, att motsätta sig deras tillgöranden.

Också afgafs, när kongressen afslutades den 15 November 1818, en förklaring af de fem stormakternas ombud, å deras monarkers vägnar, angifvande desses nära anslutning till hvarandra och denna förenings syfte att blifva en högsta myndighet, som kunde till pröfning upptaga frågor, hvari andra regeringar begärt deras mellankomst. De skulle utöfva denna myndighet å blifvande kongresser — för »befordrande och betryggande af verldens lugn». Snart nog visade sig ock på hvad sätt de ansågo detta lugn bäst befordras och betryggas.

Under striden mot Napoleons välde hade man i farans stund gifvit flera bland de europeiska folken förespeglingar om ett friare samhällsskick, hvilkas verkliggörande man sökte undandraga sig, när faran var förbi. Harmen häröfver gaf sig luft flerstädes, och man tyckte sig hafva vunnit föga genom utbytet af Napoleons välde mot ett stormakternas, som, i trots af de klingande fraserna i deras diplomatiska förklaringar, visade lika liten aktning för de rättigheter, folken ansågo sig tillkomma. Häraf framkallades en jäsning i sinnena, som på flera sätt gaf sig tillkänna. Ledarne af de rörelser, som häraf föranleddes, vädjade ofta snarare till lidelserna än till den lugna besinningen, och i synnerhet beträddes denna väg af tidningarna, som icke sällan genom ett retsamt, häftigt språk och genom öfverdrifna eller otidiga fordringar skadade den sak, de förfäktade, samt gjorde tryckfriheten förhatlig hos de maktegande. Så föranleddes inskränkningar i denna frihet, och följden häraf blef åter, att en mängd frisinnade män, stängde

från möjligheten att öppet uttala sina åsigter, i stället ingingo hemliga politiska föreningar, hvilkas antal och betydenhet tillväxte i samma mån som banden på den fria yttranderätten. Från dessa föreningar var steget ej långt till politiska sammansvärjningar, som uppstodo i det ena landet efter det andra.

På sjelfva nyårsdagen år 1820 utbröt i Spanien en militärrevolution, som omstörtade dervarande förhållanden och i stället för det kungliga envältet införde ett folkvälde, hvilket väl till namnet bibehöll konungadömet, men så mycket som möjligt inskränkte konungamakten. Redan under loppet af samma år följde dylika rörelser äfven i Portugal och Neapel, der likaledes folkväldet trädde segrande i enväldets ställe. Å hela italienska halfön röjde sig tillika en stark jäsning, som ytterligare ökade farhågan hos den heliga alliansen, att revolutionsandan kunde gripa alltmera omkring sig.

I Oktober 1820 hölls i Troppau en ny kongress, i hvilken Österrikes, Rysslands och Preussens regenter deltogo, så väl som sändebud från alla stormakterna. Här förenade sig Österrike, Ryssland och Preussen om gemensamma åtgärder mot de revolutionära rörelserna och i främsta rummet mot dem i Neapel, hvilka ansågos mest hotande för Österrikes italienska besittningar. På en ny kongress i Laibach i början af året 1821 blefvo de åtgärder, man hade att vidtaga, närmare bestämda. I Februari detta år satte sig en österrikisk här i rörelse mot Neapel, der konungaväldet åter infördes och en österrikisk styrka tills vidare stannade för att upprätthålla detsamma.

De tre enväldigt styrda makterna hade sålunda praktiskt tillämpat den interventionsrätt, de tillvällat sig i ett annat rikes inre förhållanden. England och Frankrike erkände visserligen icke denna rätt, utan afgåfvo sin protest deremot, men gjorde ingenting att hindra interventionens utöfvande.

Den af de enväldiga styrelserna så hotade och så fruktade liberalismen gjorde emellertid allt större framsteg. I Portugal var den segrande. I Italien kunde den endast medelst utländsk vapenmakt hållas i tygeln. I Frankrike hade, i trots af regeringens alla bemödanden att motarbeta dem, de liberala idéerna vunnit allt större insteg och missbelåtenheten börjat yttra sig allt mera högljudt. I England, der befolkningen var icke mindre i jäsning, hade en ministerförändring inträffat, som röjde ett närmande till mera frisinnade åsigter. I Tyskland var liberalismen i tilltagande ej blott hos folken, utan äfven hos regeringarna, som börjat finna stormakternas förmynderskap tryckande samt, genom att gynna de konstitutionella sträfvandena, sökte i folkens tillgifvenhet ett stöd för det motstånd, de nu började visa Österrike och Preussen. I Spanien hade folkväldet börjat öfvergå till en ytterlighet, som påminte om tilldragelserna under den franska revolutionens första tider. I Frankrike, Tyskland och Italien, så väl som i Ryssland och Polen, hade talrika hemliga politiska föreningar bildat sig, och det

tycktes således för de enväldiga styrelserna vara hög tid att åter taga kraftiga åtgärder mot liberalismens hotande öfvervigt.

En ny kongress sammanträdde i Verona i Oktober 1822, i hvilken Österrikes, Rysslands och Preussens regenter åter deltogo, jemte sändebud från samtliga stormakterna, samt konungarne af Sardinien och Neapel och några andra regenter i italienska stater. Här öfverenskoms mellan Österrike, Ryssland, Preussen och Frankrike om en intervention, som af sistnämnda makt skulle verkställas i Spanien, hvilket ock skedde under våren och sommaren 1823, då folkväldet i Spanien störtades och konungaväldet återupprättades der, likasom förut i Neapel. Englands ombud vid kongressen förklarade visserligen, att dess regering ej godkände en dylik inblandning, men för öfrigt tog England lika litet som förut i afseende å interventionen i Neapel något steg att förhindra densamma. Härefter visade sig ock reaktionen så segrande och allt tycktes gå den heliga alliansen så väl i händerna, att någon ytterligare kongress ej fans behöflig.

Mellan svenska regeringen och de öfriga hade under denna tid det bästa förstånd varit rådande. Det var nu icke i fråga att förfäkta legitimitets-principen, men väl att upprätthålla konungamakten mot folkmakten, och i detta hänseende gjorde Carl Johan ingen svårighet att träda på styrelsens sida, så mycket mindre som liberalismen äfven inom Sverige fått allt flera förfäktare och en oppositionspress der uppstått, hvilken gjorde regeringen icke så litet bekymmer, samt ofta nog föranledde användandet af den indragningsmakt, som vid 1812 års riksdag blifvit regeringen lemnad.

Dessa indragningar för uppsatser, som förefalla mycket oskyldiga i jemförelse med det språk, pressen sedermera tillåtit sig, vittnade, att de maktegande voro föga vänner af tryckfriheten, samt väckte så mycket mera missnöje, som sjelfva åtgärden innebar ett godtycke, då man icke ens behöfde angifva något skäl derför. Säkert är ock, att indragningsmakten mera skadat än gagnat regeringen. Dock bör härvid ej lemnas oanmärkt, att pressen genom hetsiga, retsamma anfall och en häcklingslust, som ofta gaf sig luft i småsaker, uppträdde fiendtligt mot embetsmannaklassen och derigenom äfven gjorde denna till sin fiende. Embetsmännen hade allt sedan frihetstidens slut i allmänhet varit fredade för anmärkningar från pressen och derigenom vant sig att betrakta sig såsom nära nog lika oantastliga som, enligt grundlagen, konungens person. Nu åter funno de sig tidt och ofta anfallne, och allt, som var i olag, skyldes på dem. De sågo häri en klandersjuka, som skulle sprida missnöje bland allmänheten och efter hand kunde sträckas allt högre, hvarföre den ock borde i tid stäfjas. Denna öfvertygelse förstodo de äfven ingifva konungen, som, obekant med svenska språket, måste, vid bedömandet af de misshagliga uppsatserna, taga ledning af sina embetsmäns uppgifter, utan att kunna sjelf kontrollera deras tillförlitlighet. Han följde alltid med synnerlig uppmärksamhet pressens verksamhet samt var ytterst känslig för dess yttranden,

så inom som utom Sverige, och i samma mån äfven angelägen att förekomma hvad han ansåg för en falsk och orättvis riktning deri.

Förföljelserna mot den misshagliga pressen voro emellertid visst icke utan skäl ett af hufvudföremålen för oppositionens anmärkningar mot regeringen, och dessa förföljelser inskränkte sig icke till indragningsmaktens användande. Genom en förordning af den 5 Februari 1820 förbjödos postmästarne att på andra vilkor än mot fullt postporto expediera tidningar, utom Post- och Inrikes Tidningar, Allmänna Journalen och Stockholms Handelstidning, som voro befriade från porto-afgift. Detta påbud var för de flesta tidningar detsamma som ett förbud mot deras försändning till landsorterna, ty försändningskostnaden skulle i de flesta fall uppgått till mer än dubbelt mot prenumerationsafgiften. Mot årets slut medgafs dock den lindring, att endast $^1/_8$ porto skulle erläggas.

Någon tid derefter anstäldes ett åtal mot friherre C. H. Anckarsvärd, hvilken under sista riksdagen gjort sig i hög grad misshaglig. Han hade i egenskap af rusthållare för lifregementets husarer fått en del munderingspersedlar kasserade och inlemnade i anledning deraf vid en regementets mönstring till generalmönsterherrn en klagoskrift, i hvilken några yttranden ansågos så förgripliga, att författaren åtalades såsom skyldig till majestätsbrott. Dessa yttranden voro: »Rusthållaren uthärdar ej längre med dessa landsförderfliga afvikelser från indelningsverket — långväga marscher och långa möten» — samt: »Man synes hafva glömt, att indelningsverket af en stor konung inrättades för att försvara riket, icke för att förstöra det». Justitiekanslern fick befallning att anställa åtalet och uppdrog i sin ordning åt advokatfiskalen i Svea hofrätt »att vid målet foga laga åtgärd». Att de anmärkta yttrandena kunde innebära en brottslighet medförande lifvets förlust, fann något hvar orimligt, och ehuru ingen misstänkte regeringen verkligen hafva för afsigt att taga Anckarsvärds hufvud, innebar det anbefalda åtalet allt för påtagligt en förföljelse och ett försök att under den förestående riksdagen göra Anckarsvärd oskadlig. Riksdagen var ock begynt, innan Svea hofrätts dom föll den 18 Mars 1823; men denna dom var frikännande och Anckarsvärd således derefter oförhindrad att utöfva sin riksdagsmannarätt. Att han icke blifvit blidare stämd i följd af det mot honom vidtagna förfarande, var väl dock påtagligt.

Rikets ständer sammanträdde i Stockholm den 15 Januari 1823. Det var den första lagtima riksdagen under det nya statsskicket; alla de föregående hade varit urtima. Till landtmarskalk utsågs öfverstekammarjunkaren grefve *Carl De Geer*. Talman för preståndet var *Carl von Rosenstein*, som i Maj 1819 blifvit erkebiskop efter Lindblom. Till talman för borgareståndet nämndes för fjerde gången direktören *Hans Niklas Schwan* och till talman för bondeståndet hemmansegaren, filosofie magistern *Anders Jönsson Hyckert* från Upsala län, som under föregående riksdagen varit ståndets vice talman. Till vice talman för borgareståndet förordnades åter stadsmajoren *Johan Westin* och för

bondeståndet *Jon Jonsson* från Blekinge län. Riddarhussekreterare var fortfarande *Olof Johan Lagerheim* och till bondeståndets sekreterare förordnades hofrättsrådet, häradshöfdingen *Sven Emanuel Trägårdh.*

Bland konungens rådgifvare hade sedan sista riksdagen inga andra förändringar inträffat, än att grefve *Carl Axel Löwenhielm*, som en längre tid varit svensk minister vid ryska hofvet, blifvit statsråd efter grefve Carl Lagerbring, som aflidit i Mars 1822; att expeditionssekreteraren *Magnus Georg Danckwardt* blifvit statssekreterare i kammarexpeditionen efter friherre Casper Wilhelm Ehrenborg, som 1821 utnämndes till president i hofrätten öfver Skåne och Bleking; att expeditionssekreteraren *Carl David Skogman* sedan 1821 var tillförordnad statssekreterare i finans-expeditionen under den Carl af Klintberg beviljade tjenstledighet, samt att expeditionssekreteraren *Anders Carlsson af Kullberg* såsom statssekreterare i ecklesiastik-expeditionen efterträdt Nils von Rosenstein, hvilken 1822 erhöll afsked. Generallöjtnanten friherre *Magnus Björnstjerna* var generaladjutant för arméen och konteramiralen grefve *Clas August Cronstedt* hade efter friherre Olof Rudolf Cederström blifvit generaladjutant för flottan. Generalen grefve *Johan August Sandels* hade 1819 efterträdt grefve Carl Mörner såsom riksståthållare i Norge.

Den vid riksdagens början afgifna »berättelse om hvad sedan senaste riksdagen i rikets styrelse sig tilldragit» vittnade fördelaktigt om regeringens verksamhet under denna tid. Med Ryssland hade i Petersburg den 29 Augusti (10 September) 1817 blifvit afslutad en så kallad additionel akt till fredsfördraget i Fredrikshamn, hvarigenom åtskilliga förmåner beviljades svenska och norska fartyg i ryska och finska hamnar, äfvensom motsvarande åt ryska och finska fartyg i svenska och norska hamnarna, och den 5 (17) Januari 1821 hade en konvention blifvit i Torneå ingången om en närmare reglering af gränsen mellan Sverige-Norge och Ryssland, samt angående brottmåls behandling å ömse sidor om riksgränsen, i hvilket afseende stadgades, att brott, som af endera maktens undersåte begås inom den andra maktens område, borde, då den brottslige der ertappats, dömas af det lands domstolar och straffas enligt det lands lagar, der förbrytelsen föröfvats. Med Förenta staterna i Nordamerika hade den 4 September 1816 afslutats ett vänskaps- och handels-fördrag, enligt hvilket ömsesidig handelsfrihet skulle ega rum mellan de förenade rikena och de nordamerikanska Förenta staterna samt fullständigt reciprocitetsförhållande i afseende å rättigheter och skyldigheter införas, och med Turkiet hade ett handelsfördrag blifvit ingånget, genom hvilket svenska sjöfarten på Svarta hafvet förunnades samma fördelar, som varit medgifna de mest gynnade nationer. Äfven inom de flesta grenar af rikets inre styrelse hade rätt mycket blifvit uträttadt, och i sin helhet tycktes denna berättelse böra lända till icke ringa berömmelse för regeringen.

Så dömde dock ej oppositionen, som vid denna riksdag uppträdde

långt skarpare än under den föregående och äfven nu vunnit nya anhängare. Den var fortfarande talrikast hos *adeln*, och den, som der oftast och högljuddast förde dess talan, var friherre Carl Henrik Anckarsvärd. Grefve von Schwerin, som vid de båda föregående riksdagarne betraktats såsom oppositionens mest framstående man, hade äfven nu mesta anseendet, men uppträdde mindre ofta än förut och visade sig ej vilja instämma i det skarpa, utmanande språk, oppositionsmännen börjat mer och mer tillåta sig. I stället läto öfverstelöjtnanten Johan Gustaf Hierta och förre ryttmästaren grefve Clas Fredrik Horn så mycket oftare höra af sig. Till oppositionen, ehuru till en mera hofsam del deraf, räknades äfven grefvarne Johan Henning Gyllenborg, Henning Gustaf Wrangel och Carl Henrik Posse. Kanslirådet Jakob August von Hartmansdorff, som nu för första gången deltog i en riksdag, sig slöt äfven till denna sida och utmärkte sig bland oppositionsmännen företrädesvis genom sakkunskap och klarhet i framställningen. Till riddarhus-oppositionen räknades för öfrigt grefvarne Carl Gustaf Spens och David Frölich, professorerne Eberhard Zacharias Munck af Rosenschöld och Per Gustaf Cederschiöld, bröderne Carl David och Gustaf af Uhr, m. fl.

Inom *preste-* och *borgareständen* lät oppositionen mindre ofta höra af sig. I det förra skedde det af prosten Mathias Stenhammar och professorn Johan Peter Fröberg; i det senare af hrr Ehinger, Ekstrand, Lidström, Bagge, Arfwidson och Hagander. Så mycket oftare gjorde sig oppositionen hörd i *bondeståndet*, der Anders Danielsson från Elfsborgs län, Johan Olsson Longberg från Gefleborgs, Johan Jakob Rutberg från Norrbottens och Nils Månsson från Malmöhus län flitigt förde dess talan.

Det var ock från *bondeståndet*, som under denna riksdag de första oppositions-yttringarna försppordes. Såsom ordförande för detta stånds deputerade vid de vanliga helsningarna stånden emellan i början af riksdagen yttrade Anders Danielsson till adeln, efter en bitter klagan öfver den allmänna nöden, bland annat: »Så mycket veta vi, att all konst i finanserna icke hjelper, när en omåttlig beskattning måste af folket utpressas och tömma källorna till all förkofran. Att vår stat kan bestå med inrättningar, som kosta ojemförligt mindre än de nuvarande, är icke ett ämne för tvifvel, ehuru kanske för tvist. Dessa inrättningars reformerande, embetsmannahärens minskande, arméns reducerande, afskaffande af grannlåten i dess beklädnad, ny frihet att drifva näringar och begagna de hjelpkällor, vi kunna ega, beskattningens jemnare fördelning — allt detta är ämnadt att utgöra föremål för bondeståndets yrkande på denna riksdag.» — I helsningstalet till presteståndet klagade han äfven öfver jordbrukarnes betryck och sade sig vara förvissad om presteståndets medkänsla och nitiska medverkan till det öfverklagade ondas afhjelpande, »fastän högvördiga presteståndets fördelar föga stå i något omedelbart sammanhang med landets allmänna välstånd eller trångmål». — Borgareståndet erinrades, huruledes

»näringslöshet visat sig i näringstvångets fjät — ett påtagligt bevis på det senares skadlighet och olämplighet», och huru svenska folket vore belastadt med underhållet af en allt för stor mängd tärande medlemmar.

Ett sådant språk hade icke tillförene varit fördt i helsningstalen stånden emellan och väntades allraminst från bondeståndet, hvars af regeringen tillsatte sekreterare vanligen varit författaren till ståndets helsningstal.

Äfven på annat sätt visade ståndet nu, att det ville frigöra sig från hvad förr varit vanligt. Enligt grundlagen egde konungen att tillsätta bondeståndets sekreterare, och det hade äfven varit vanligt, att ståndets notarier likaledes tillsattes af regeringen; men då nu så skedde och för ståndet tillkännagafs hvilka kongl. maj:t till dessa befattningar förordnat, yrkade oppositionens ledare, att detta förordnande måtte underkännas samt att medstånden borde vänligen inbjudas att i detta ämne med sina råd biträda bondeståndet, emedan det för dem alla vore af vigt, att ej något stånds lagliga rätt kränktes. Det förra yrkandet afstyrdes, ehuru icke utan möda, men det senare blef enhälligt af ståndet bifallet, och på dess anmodan beslöts en rikets ständers skrifvelse i öfverensstämmelse med bondeståndets önskan. Regeringen fann den yrkade rättigheten ej vara i grundlagen uttryckt, men medgaf dock vid de följande båda riksdagarna, att bondeståndet fick sjelft tillsätta sin kanslipersonal, med undantag af sekreteraren, och vid 1834 års riksdag gjordes, på regeringens förslag, i det omtvistade grundlagsstadgandet ett tillägg, hvarigenom ifrågavarande rättighet uttryckligen tillerkändes ståndet.

Från bondeståndet utgick emellertid äfven ett förslag om aflåtandet af en tacksägelseadress till konungen för hans omsorger om rikets styrelse, antydande, att oppositionen ej var riktad mot hans person, och detta förslag bifölls genast af presteståndet; men då det begärdes på bordet inom adeln och borgareståndet, och man befarade, att en adressdebatt kunde uppstå, der man kunde återfinna åtskilligt af hvad som blifvit yttradt i bondeståndets helsningstal, så aflät konungen till ständerna en skrifvelse, hvari han förklarade sig finna en dylik adress icke hafva något stöd i grundlagen och vara dels obehöflig, emedan han äfven utan densamma vore förvissad om ständernas trohet och tillgifvenhet, dels olämplig, såsom i viss mån läggande band på ständernas fria granskningsrätt.

Denna rätt hade emellertid regeringen sjelf inskränkt genom sitt afslag å ständernas vid sista riksdagen gjorda yrkande att i vidsträcktare mån än dittills få granska statsverkets tillstånd, till hvilket afslag man hemtat stöd af 1812 års instruktion för rikets ständers revisorer, i hvilken deras granskningsrätt syntes inskränkt till statskontorets medel. Friherre Anckarsvärd väckte nu åter fråga om den vidsträcktare granskningsrätten och förklarade sig »omöjligen kunna fatta, huru föregående ständer kunnat i denna del åtnöja sig med en sådan grundlagstolkning». Herr von Hartmansdorff instämde och föreslog derjemte, att alla

nya anslag måtte vägras, till dess en mera utsträckt granskningsrätt blifvit ständerna medgifven. Då kom från regeringen en skrifvelse, med bifall till hvad föregående ständer begärt, men ogillande revisorernes granskning utöfver två års räkenskaper, äfvensom rikets ständers beslut vid 1818 års riksdag att göra ändringar i 1812 års af kongl. maj:t, på ständernas egen begäran, faststälda instruktion för statsverkets revisorer förklarades vara ett afsteg från god ordning. Oppositionen yrkade emellertid en ännu mera utsträckt granskningsrätt och utverkade en rikets ständers skrifvelse till kongl. maj:t i sådan syftning, jemte en ny instruktion för rikets ständers revisorer; men kongl. maj:t vägrade bifall till båda delarne.

Äfven på annat sätt hade oppositionen under denna riksdag sökt tillvägabringa en större utveckling af de konstitutionela formerna. Inom adeln hade vid föregående riksdagen ett förslag blifvit väckt om tillåtelse för personer utom ståndet att få bevista adelns öfverläggningar och detta förslag hade blifvit hvilande till följande riksdag; men innan detsamma då företogs till pröfning, framstäldes förslag om offentlighet vidståndens förhandlingar så väl inom adeln som inom borgare- och bondeständen. Hos adeln anfördes, såsom skäl för den yrkade offentligheten, det ökade intresse för allmänna angelägenheter, som deraf skulle blifva en följd, åhörandets värde såsom politiskt uppfostringsmedel, samt flera främmande länders föredöme, hvaremot man, å andra sidan, framhöll farorna af en fanatisk åhörareskaras inblandning i öfverläggningarna; det band, som undseende för allmänheten kunde pålägga representanterne och hvilket i viss mån kunde blifva ett band på yttrandefriheten; oöfvade talares skygghet att uppträda för en slik åhörarekrets; olägenheterna af den förvrängning af öfverläggningarna, som kunde komma att inflyta i tidningarna, samt förslagets oförenlighet med stadgandet i riksdagsordningen om en protokollsjustering till bevarande af hvarje representants rätt att mildra sina uttryck eller ståndets att utesluta en hel diskussion, hvilken rätt ginge förlorad eller blefve utan betydelse genom förslagets antagande. Det blef ock afslaget hos adeln med 269 röster mot 142.

I bondeståndet föll det likaledes, med 97 röster mot 20, men af borgareståndet antogs detsamma med 31 röster mot 23. Inom presteståndet hade något förslag i denna syftning icke blifvit väckt.

Borgareståndet var sålunda det enda bland riksstånden, som medgifvit den yrkade offentligheten; men, innan detta beslut finge tillämpas, skulle en ordningsstadga för åhörare utarbetas, och dertill utsåg ståndet en särskild komité, som tog sig god tid dertill, och då förslaget var färdigt, återstod att afgöra, huruvida man skulle begära kongl. maj:ts stadfästelse å denna stadga eller om dess antagande kunde betraktas såsom en ståndets enskilda angelägenhet. Det senare blef, dock först efter omröstning och endast med en pluralitet af 28 röster mot 24, ståndets beslut; men nu lät konungen till sig kalla talmannen och några af ståndets ledamöter, till hvilka han yttrade, att han väl vore

en van af offentlighet, så vidt densamma lät förena sig med landets lagar och allmän nytta; men frågan om offentlighet vid ståndens öfverläggningar borde dock samtidigt behandlas af alla stånden och blifva för dem ett gemensamt öfverläggningsämne, helst detta angick en nyhet, hvarom Sveriges grundlagar ingenting förordnat. I sammanhang dermed borde ock upprättas en reglementarisk stadga, som betryggade ordning och skick vid begagnandet af rättigheten för främmande åhörare att öfvervara riksståndens öfverläggningar, och sedan en dylik stadga blifvit af stånden beslutad, borde den anmälas till stadfästelse af konungen i statsrådet. Underrättadt om denna konungens åsigt, beslöt borgareståndet en underdånig skrifvelse till kongl. maj:t med anmälan om sitt beslut och med en afskrift af den beslutade ordningsstadgan, å hvilken skrifvelse följde ett svar i öfverensstämmelse med hvad konungen till ståndets deputerade yttrat. Vid följande riksdagen beslöts emellertid i samtliga stånden offentlighet för riksdagsförhandlingarna, och den 1 Mars 1830 utfärdades »lag för åhörare vid rikets ständers sammanträden».

För öfrigt var det hufvudsakligen vid öfverläggningarna rörande anslagsfrågor, som oppositionen uppträdde, men då ock så mycket oftare och med så mycket mera skärpa. Den vanliga inledningen var den rådande nöden och förlägenheten, hvilken nu, liksom under de föregående riksdagarne, skildrades icke utan stor öfverdrift. Vi hafva förut visat, huru Järta med faktiska bevis vederlade flera bland uppgifterna om landets nödstälda belägenhet, vid 1815 års riksdag. Kort derefter hade en svår kris inträffat, efter hvilken Sveriges handel och näringar ännu vid början af 1823 års riksdag icke fullt repat sig, och onekligen hade dess sjöfart betydligt aftagit; men, å andra sidan, hade skörden särdeles under åren 1820 och 1821 varit ovanligt rik, så att man nu klagade öfver, att sädesprisen fallit allt för mycket. Då likväl mängden af den skördade spanmålen varit så mycket större, hade väl de låga sädesprisen icke kunnat för jordbrukarne vara så menliga som man påstod, och voro dessutom till fördel för de öfriga samhällsklasserna, så att den förda klagan öfver *allmän* nöd tyckes varit föga befogad. Den var emellertid af mycken effekt, när man ville gifva luft åt sitt missnöje, och man försummade icke att skildra densamma så gripande som möjligt.

Så inledde friherre *Anckarsvärd* en framställning om inskränkningar i ministerstaten med en skildring af svenska skattebondens belägenhet »under dåligt tak, med gamla slitna kläder, uselt husgeråd, dålig föda, utan förmåga att vinna en tidehvarfvet tillhörig bildning, utan njutningar, utan hopp om ett förbättradt tillstånd hvarken för det närvarande eller för det växande slägtet, under ett oupphörligt trälande för statsbehofvens fyllande», hvarefter följde de lika vanliga utfallen mot styrelsen. »Sverige», hette det, »hemsöktes genast från det nya statsskickets början af den svåraste af alla landsplågor, nemligen af en osammanhängande och derigenom svag minister, som under trettonårig

fortsatt overksamhet ej lemnat andra spår än landets aftagande i krafter samt deraf härflytande missnöjen och olust. Riksens ständer samlas nu för femte gången efter sin konstitutionela nyfödelse; troligen för att, liksom förr, öka anslagen, emedan man ännu ej fått höra något annat; men det synes vara tid, att riksens ständer ej längre låta begagna sig till täckelse åt ministèrens känslolöshet för landets bästa: det är tid att inför nationen visa, att riksens ständer nu, såsom förr, äro handlöst lemnade af minstèren; att af de upplysningar, som fordras, vinnas inga; att af de förslag till möjlig minskning uti folkets bördor, som påkallas, finnas inga. — Riksens ständer ega numera ingen annan utväg öfrig än den att genom föreslagna och tillvägabragta indragningar och genom ett ihärdigt och fortsatt nekande till alla nya anslag visa, att riksens ständer gjort hvad de kunnat och att det osammanhängande i åtgärderna varit, är och blifver en följd af ministèrens mer eller mindre nit, skicklighet och drift.» Den besparingsåtgärd, talaren nu hade att föreslå, var indragning af alla svenska ministerplatser, utom i Paris och London, samt de diplomatiska angelägenheternas skötande å öfriga orter genom ombud af lägre rang och med mindre aflöning.

När denna motion den 1 Mars 1823 skulle remitteras till vederbörligt utskott, sökte friherre *Gustaf Lagerbielke*, som länge varit kabinettssekreterare och sedermera svensk minister i Paris samt således kunde åberopa full sakkännedom, lugnt och utan all skärpa ådagalägga, att det föreslagna utbytet af ministrar mot diplomater af lägre rang hvarken var för tiden lämpligt eller för Sveriges dåvarande förhållanden nyttigt, utan att upptaga till besvarande friherre Anckarsvärds yttranden i öfrigt.

Detta skedde deremot så mycket varmare af grefve *Baltzar von Platen*, som upptog och vederlade Anckarsvärds uppgifter om svenska skatteallmogens belägenhet samt hans utfall mot styrelsen, hvarefter talaren uppdrog en tafla af de sedan statshvälfningen timade vigtigaste händelserna samt de utomordentliga svårigheter regeringen haft att bekämpa under de politiska förhållanden och strider, som då upprört hela vår verldsdel. Efter denna skildring, som utföll helt annorlunda än Anckarsvärds, hemstälde grefve Platen, huruvida anföranden, sådana som friherre Anckarsvärds, kunde inför utlandets ögon ställa vårt land i rätt dager. »Vi framställa för utländingen en af de få modeller på konstitutionela stater, som från urminnes tider bevarat sin frihet. Vi kunna vara stolte att, ehuru blott en liten nation, dock tjena till efterdöme för Europas folkslag. Vi ställa oss vid sidan af de stolta britterna, och de anse oss såsom sina konstitutionela bröder. Men om detta är sant, böra vi äfven visa, att vi med en sann känsla, att vi med lugn kunna betrakta våra allmänna och enskilda förhållanden, och att vi med lugn besluta, sedan vi med lugn granskat huru de må kunna förbättras. Jag hemställer, huruvida denna grund är följd i den teckning, friherre Anckarsvärd framlagt; jag hemställer, huruvida det

är rätt, att i en tidpunkt, då Europa fäster vakande afundsfulla ögon på Sverige, framställa en tafla, der vi visa den stora massans lidande och der vi, såsom grund för vårt handlingssätt, yrka ett nekande till allt hvad som begäres. Jag skyr ej att erkänna, att kanske fins det ett statssamband i Europa, som ej bättre begär än att se oenighet och skakningar uppkomma bland svenska folket; men jag har för stark och säker öfvertygelse om svenska folkets känsla för sitt fosterland, att jag skulle frukta något sådant. Det är i fäderneslandets namn, vid allt hvad heligt är, som jag besvär friherre Anckarsvärd att taga tillbaka sin skrift. Jag anhåller derom, vid den aktning för hvarandra, som inom detta stånd är vår första känsla, samt begär, att ridderskapet och adeln med mig instämmer.»

Talet hade ofta varit afbrutet af lifliga bifallsyttringar som vid dess slut blefvo ännu mera högljudda och allmänna, och en mängd af de närvarande instämde i grefve Platens uppmaning; men Anckarsvärd vägrade att efterkomma densamma, och hans anförande hänvisades till stats- samt allmänna besvärs- och ekonomi-utskotten, utan att medföra någon ytterligare påföljd.

Enahanda blef förhållandet med ett af oppositionen inom bondeståndet gjordt försök att få den stående hären minskad, hvilket till och med var nära att få en för motionären hotande utgång. *Johan Jakob Rutberg* hade till ståndet ingifvit ett förslag om den stående härens reducerande och dess ersättande genom allmän värnepligt, mot hvilket anmärktes, att det vore stridande mot grundlagen samt vådligt för landet i allmänhet och för bondeståndet i synnerhet, hvilket derigenom komme att »ställas under krigstukten». Flertalet inom ståndet tog saken så hett, att det blef fråga om Rutbergs utvotering ur ståndet och ställande under tilltal, hvarifrån han endast genom en ganska knapp majoritet befriades. Sjelfva förslaget kom ej till någon vidare behandling, emedan talmannen vägrade proposition å remiss af densamma, såsom grundlagsvidrigt.

Sålunda hade intetdera af dessa oppositionens försök haft någon framgång, och dessutom hade konungen, för att betrygga sig mot befarade indragningar i ministerstaten och krigsmakten, begärt tillsättandet af ett hemligt utskott, genom hvilket ständerna kunde erhålla kunskap om vissa politiska förhållanden, som ej kunde offentliggöras. Ett sådant blef ock tillsatt, och den berättelse, som till detsamma aflemnades, innehöll dels en framställning om Rysslands och de öfriga stormakternas inblandning i den norska liqvidationsfrågan, dels en tafla af ställningen inom Europa i allmänhet. Konungen förutsatte, att hvad som händt i samband med den norska liqvidationsfrågan möjligen kunde förnyas under någon annan förevändning, och framkastade derföre tanken på ett förbund mellan Europas konstitutionela stater, såsom motvigt mot de enväldiga, samt lade synnerlig vigt på nödvändigheten att, under sådana förhållanden, ej företaga någon minskning i stridskrafterna. Konungen ville väl iakttaga den strängaste neutralitet, men

förbehöll sig dock att, om nödvändigheten det bjöde, taga de steg, han kunde anse mest öfverensstämmande med rikets trygghet och framtida fördel.

Vidare förklarade konungen, vid utskottets första sammanträde den 3 April, sig hafva haft stora svårigheter att bekämpa för upprätthållandet af rikets oberoende; antydde, huru fördragens helgd kränktes genom främmande makters uppträdande, samt sade sig vara öfvertygad, att skandinaviska halfön skulle upphöra att vara en sjelfständig stat från det ögonblick man minskade dess försvars-krafter. Man borde upplysa hvar och en om de hotande farorna, och hemliga utskottets ledamöter bemyndigades derföre att inom de särskilda riksstånden meddela de upplysningar, som kunde vägleda deras beslut.

Under öfverläggningarna rörande de af regeringen begärda förhöjda anslag för krigsmakten sökte emellertid friherre Anckarsvärd försvaga intrycket af konungens förklaringar i hemliga utskottet om Sveriges förhållande till främmande makter. Han fann icke någon anledning att befara våra konstitutionela förhållandens antastande af det monarkiska princip-förbundet, och insåg följaktligen icke heller, hvarföre vi skola framhärda i uppoffringar för försvars-anstalter, hvilkas behöflighet ej rättfärdigas af sannolikheter och hvilkas otillräcklighet varit omisskänligen vitsordad af erfarenheten. Han yrkade derföre anslagens för försvarsverket nedsättande till 2 millioner rdr, i stället att regeringen dertill begärt öfver 4 millioner; men ständerna biföllo dock hufvudsakligen hvad regeringen begärt.

I allmänhet visade det sig just vid anslagens beviljande, att, oaktadt allt ordande af oppositionens talare och tidningar, och oaktadt densamma under denna riksdag onekligen vunnit ny tillväxt, regeringen dock fortfarande hade en betydande öfvervigt inom representationen. Särskildt röjde det sig, att tillgifvenheten för konungen och det nya konungahuset var oförminskad. Betydliga tillökningar i riksstatens första hufvudtitel biföllos af alla stånden utan votering, och till betäckande af kostnaderna för kronprinsens utländska resa samt hans bosättning och förmälning anvisades 600,000 rdr banko, äfvensom samteliga riksstånden enhälligt beslöto, att kronprinsen kunde förordnas till ordförande i regeringen, då konungen vore i fält eller rest till aflägsnare delar af riket eller till Norge.

Kronprinsen Oscar hade under föregående året anträdt en längre utrikes resa, under hvilken han blifvit förlofvad med prinsessan Josefina, en dotter till Napoleons styfson, förre vicekonungen af Italien Eugène Beauharnais, förmäld med en dotter till konungen af Baiern och efter Napoleons fall blifven hertig af Leuchtenberg. Carl Johans gemål, drottning Desirée, som, äfven efter det han blifvit konung, stannade i Frankrike och som under sonens utländska resa sammanträffat med honom i Aachen, beslöt nu begifva sig till Sverige, der hon infann sig samtidigt med kronprinsens unga brud. Förmälningen firades den 19 Juni 1823, och under högtidligheterna dervid gåfvo både ständerna och

den större allmänheten mångfaldiga bevis på varm och uppriktig tillgifvenhet för konungahuset.

Detta skedde, å ständernas sida, äfven af en annan anledning, ehuru af mindre glädjande beskaffenhet. Kort efter riksdagens början hade så väl konungen som statsministern för utrikesärendena grefve Engeström och flere andre högre embetsmän fått till sig stälda namnlösa skrifvelser, med hotelser och smädelser mot konungen och det nya konungahuset. Så hade, i en på ganska god fransyska affattad skrifvelse af den 17 Januari 1823, konungen blifvit hotad med lönnmord, om han begärde ökade anslag för hären eller vågade tillgripa bankens fonder (!), och brefskrifvaren hade tillika förklarat, att hertigen af Leuchtenberg och hans dotter skulle blifva underrättade om det öde, som förestod konungen. Några dagar derefter kom ett nytt bref med samma handstil, i hvilket konungen uppmanades att meddela ständerna innehållet af det förra brefvet, vid äfventyr att eljest få se det infördt i Argus eller Couriren. Konungen, hette det, borde af Anders Danielssons helsningstal hafva funnit, huru angeläget det var att minska och indraga en del af hären. Missnöjet vore allmänt mot honom sjelf, hans rådgifvare och förtrogne. Om ej råden följdes, hade konungen att vänta Gustaf III:s öde. På aftonen den 29 Januari inkastades i grefve Engeströms bostad en skrifvelse af annan hand, hvars författare sade sig hafva varit invecklad i en sammansvärjning mot konungens person och bad grefven varna hans maj:t. En främling vore sammansvärjningens ledare, och en af de sammansvurne hade lofvat att med fara för sitt eget lif stöta dolken i konungens bröst. Den 7 Februari kom till grefve Engeström ett nytt bref med samma stil som det föregående, och nu gafs tillkänna att sammansvärjningens hufvudman oförmodadt aflidit och de sammansvurne dragit sig undan, sedan de uppbränt sina papper. Den 7 Mars inkommo rapporter från landshöfdingarne i Halmstad och Gefle om en från general Holst i konungens namn dem tillstäld skrifvelse, innehållande befallning att i ortens tidningar låta införa en skrifvelsen bilagd promemoria, i hvilken det bland annat hette, att Carl Johan och dess dynasti borde utrotas samt, med biträde af Rysslands ädle kejsare, den store Alexander, åt prins Gustaf återskänkas den tron, »han så orättvist blifvit beröfvad af några nedriga bofvar, en Wetterstedt, en Rosenblad, en Mannerheim», m. fl., hvarefter följde angrepp af gröfsta art mot konungen och kronprinsen, likaså mot drottningen och kronprinsessan, hvilka hotades med »en fasans död, om de någonsin vågade träda på svensk jord.»

Det upptäcktes lätt, att stilen i Holsts skrifvelse var förfalskad; polisen sattes i rörelse att söka upptäcka författarne så väl till brefven som till denna nidskrift, och en belöning af 10,000 rdr banko utlofvades till den, som kunde meddela en sådan upptäckt; men inga upplysningar vunnos, och hela tillställningen synes endast hafva afsett, att konungen, hvars farhågor för gustavianska stämplingar voro väl kända, skulle låta förleda sig till något förhastadt steg, hvilket seder-

mera kunde gifva något stöd åt uppgifter i utländska tidningar om tillvaron af sammansvärjningar mot den nya dynastien och dennes osäkra ställning inom Sverige, möjligen med särskild beräkning att derigenom afskräcka den Leuchtenbergska familjen från förbindelsen med svenska konungahuset. I sjelfva verket fann man ock kort härefter i flera utländska tidningar en ny med många tillsatser utsmyckad svensk sammansvärjnings-historia, i alla dessa tidningar affattad i nära nog samma ordalag, antydande ett gemensamt upphof.

Hela tillställningen hade emellertid ingen annan påföljd, än att en deputation från samtliga riksstånden den 15 Mars uppvaktade konungen och förklarade deras afsky för dessa ränker samt försäkrade honom om deras tillgifvenhet för hans person och hans ätt. Konungen tackade för detta uttryck af svenska folkets känslor och yttrade, att undersökningarna lemnat honom den hugnande öfvertygelsen, det anläggningen icke egde något svenskt ursprung.

Alla oppositionens framstående män hade deltagit i denna deputation, och det finnes icke ringaste anledning, att de haft någon del i den tillställning, som föranledt densamma. Konungens person hade också alltid varit fredad för deras anfall, ehuru hans rådgifvare visst icke skonades och mot dem framstäldes den ena anmärkningen efter den andra.

Så anmälde statsutskottet sex anledningar till anmärkning mot konungens rådgifvare. Löjtnanten C. G. Treffenberg anmälde en sådan mot generaladjutanten för armén friherre M. Björnstjerna; grefve Carl Henrik Posse mot statsministern för utrikesärendena, och grefve Clas Fredrik Horn icke mindre än 26 mot samteliga statsråden och statssekreterarne, samt en särskild mot statssekreteraren Qviding; men konstitutionsutskottet underkände samtliga dessa anmärkningar med undantag af ett par bland grefve Horns, som sammanföllo med utskottets egna, samt af en bland statsutskottet, riktad mot statssekreteraren för krigsärendena B. C. Qviding för hans tillstyrkan att, i anledning af rustningarna under förhandlingarna angående den norska liqvidationsfrågan, det mindre kreditivet blifvit lyftadt. För denna sin tillstyrkan blef han af utskottet ställd inför riksrätt, men frikändes af denna enhälligt, med anledning af de upplysningar, som lemnats hemliga utskottet och af detta under hand meddelats rätten, samt sedan det visat sig, att Qviding endast expedierat hvad statsrådet enhälligt tillstyrkt.

Emellertid hade konstitutionsutskottet i sitt s. k. decharge-betänkande, hvari utskottet redogjorde för utfallandet af statsrådsprotokollens granskning, anmält tre anmärkningar mot konungens rådgifvare i allmänhet; en mot statsrådsledamöterne samfäldt, med undantag af friherrarne Skjöldebrand och Fleming samt statssekreteraren Danckwardt, som i viss mån afstyrkt besluten; tre mot statssekreteraren Qviding; en mot statssekreteraren friherre Ehrenborg och en mot statssekreteraren C. Klintberg. Utskottets betänkande slutade dock med »uttrycket af den gemensamma opinion, att konungens rådgifvares handlingssätt under den

nästforflutna femårsperioden öfver hufvud burit stämpeln af redligt nit, sorgfällig omtanka och oafbruten verksamhet». Också läto samtliga riksstånden anmärkningarna förfalla, adeln dock först efter ganska lifliga och långvariga debatter, samt sedan landtmarskalken vägrat proposition å yrkandet om en särskild skrifvelse till kongl. maj:t med önskningar om vissa angifna principers iakttagande för framtiden.

Från regeringen hade inkommit ett förslag att afskaffa den nämnd, som enligt § 103 i regeringsformen har att yttra sig öfver ledamöternes i högsta domstolen utöfning af sina embeten; men detta förslag blef icke af ständerna bifallet. En särskild anledning till dess afgifvande fans dock deri, att ifrågavarande nämnd hade under denna riksdag, med 31 röster mot 16, beslutat, att justitieråden Sylvander, Petterson och Kurck skulle ställas under omröstning för afskedande, vid hvilken omröstning 20 röster af 48 utfallit för Sylvanders afskedande, hvartill anledningen allmänt antogs vara den del han tagit i högmålssaken mot Anckarsvärd, hvadan omröstningens utfallande tycktes antyda att man ville göra opinionsnämnden till verktyg för politisk förföljelse.

Till öfriga resultater af denna riksdag skola vi längre fram återkomma. Den afslutades den 22 December 1823.

Riksdagen 1828—1830.

Man hade sedan någon tid börjat fästa en viss uppmärksamhet dervid, att kronprinsen, ehuru redan öfver ynglingaåldern och rikt begåfvad i alla hänseenden, hölls allt för mycket skild från hvarje befattning med regeringsärendena. Anledningen härtill trodde man sig finna dels i Carl Johans ytterliga månhet om sin myndighet och dels de frisinnade politiska åsigter kronprinsen lagt i dagen, hvilka af den stränga konservatismens förfäktare betecknades såsom ett »koketterande med oppositionen». Denna började ock allt mera fästa sina förhoppningar vid tronföljaren, och kännedomen härom var icke egnad att göra konungen mera benägen för inrymmandet åt kronprinsen af någon andel i riksstyrelsen. För att likväl i någon mån gå till mötes hans yttrade önskan att närmare lära känna beskaffenheten af sina framtida pligter, beslöts, att han från början af året 1824 skulle deltaga i den s. k. statsrådsberedningens sammanträden, der man öfverlade om de ärenden, som skulle föredragas inför konungen i statsrådet. Det dröjde likväl icke länge, innan kronprinsen fick en mera sjelfständig verksamhet.

Kort efter den svenska riksdagens afslutande skulle, i början af Februari 1824, Norges fjerde lagtima storthing sammanträda och åtskilliga förslag till vigtiga förändringar i norska grundlagen, hvilka lågo konungen mycket om hjertat, dervid komma till afgörande. Man visste att normännen, i följd af deras synnerliga ömtålighet om Norges fullkomliga likställighet med Sverige, alltid med viss ovilja sett en svensk riksståthållare i spetsen för Norges styrelse, ehuru den då-

varande ståthållaren grefve Sandels var för sin person der rätt mycket omtyckt, och man antog, att det hos dem skulle göra ett godt intryck, om riksståthållarens myndighet i stället uppdrogs åt kronprinsen. Den 12 Februari blef ock kronprinsen af konungen utnämnd till vicekonung i Norge, dit han, åtföljd af sin unga gemål, afreste i början af April. Der mottogs han med de hjertligaste uttryck af tillgifvenhet, hvilken han ock under sitt vistande derstädes i allt högre grad tillvann sig. Den verkade dock icke på afgörandet af grundlagsändringsförslagen, hvilka allesammans af storthinget afslogos, och i medlet af Oktober lemnade kronprinsen Norge, derifrån återkallad af konungen.

Några förändringar inom statsrådet hade detta år inträffat. I Juni hade grefve Engeström på egen begäran erhållit afsked såsom statsminister för utrikes ärendena och hofkanslern grefve *Gustaf af Wetterstedt* blifvit hans efterträdare. Under de senare åren, då Engeström blifvit af ålderdomssvaghet allt mera sinnesslö, hade Wetterstedt redan varit den verklige utöfvaren af hans embete, så att denna förändring var af mindre betydenhet; men af en långt större var presidenten i statskontoret friherre *Gustaf Fredrik af Wirséns* inträde i statsrådet efter grefve Clas Fleming, som i Oktober 1824 begärt och erhållit afsked. Wirsén, vid denna tid temligen allmänt erkänd såsom Sveriges största embetsmannaförmåga, vann ock snart ett öfvervägande inflytande inom styrelsen, och Carl Johan, som i allmänhet ej gerna såg bland sina rådgifvare någon större öfverlägsenhet och som i flera vigtiga frågor hyste helt andra åsigter om Wirsén, lyssnade dock villigt till dennes råd samt gjorde full rättvisa åt hans ovanliga förmåga. Efter Wetterstedt hade kabinettssekreteraren *David von Schulzenheim* blifvit hofkansler, och sedan Carl af Klintberg år 1824 blifvit utnämnd till president i kommersekollegium hade *Carl David Skogman* blifvit ordinarie statssekreterare i handels- och finans-expeditionen, hvilket embete han under flera år enligt förordnande förestått.

Den politiska ställningen i Europa hade nu börjat undergå en förändring, som icke blef utan inverkan äfven på förhållandena i Sverige. På kongressen i Verona hade den heliga alliansen haft sådan öfvervigt, att dess välde nu tycktes fullt betryggadt. De tre enväldigt styrda stormakterna hade troget bistått hvarandra att kufva hvarje frihetsrörelse hos folken, och å denna kongress hade de äfven förmått Frankrike att med vapenmakt betvinga dessa rörelser inom Spanien; men England, som slutit sig till den heliga alliansens statskonst, så länge lord Castlereagh stod i spetsen för ministèren, hade, sedan Canning efter hans död i Augusti 1822 öfvertagit ledningen af Englands utrikes politik, börjat inslå en helt annan riktning, och samdrägten mellan stormakterna var sålunda bruten. Detta visade sig isynnerhet i Englands förhållande till Spaniens amerikanska besittningar, hvilka rest sig mot moderlandet och hvilkas erkännande såsom från detta oberoende stater England förgäfves sökt å kongresserna utverka. Då förklarade i Oktober 1823 engelska regeringen, att den ej skulle med-

gifva någon främmande makts inblandning i striden mellan Spanien och dessa besittningar, likasom denna regerings ombud å kongressen i Verona afgifvit sin protest mot den beslutade inblandningen i Spaniens inre förhållanden, och i Januari 1825 erkände England formligen Mexiko, Columbia och Buenos Ayres såsom sjelfständiga stater. De stora fördelar, som en förbindelse med dessa stater erbjöd Englands handel, hade väsentligt medverkat till detta erkännande, och England var icke den enda makt, som insett dessa fördelar. Äfven de nordamerikanska Förenta staterna hade vändt sin uppmärksamhet åt detta håll, och svenska regeringen gjorde det likaledes.

Redan 1817 hade man i Sverige börjat påtänka handelsförbindelser med dessa länder. Konungen hade ofta med Wirsén och Skogman haft öfverläggningar härom. Man väntade sig stora förmåner för Sveriges handel i ökad fraktvinst och nya afsättningsorter för våra utförselvaror, båda delarne af så mycket större vigt, som en betydlig del af Sveriges handelsflotta vid denna tid låg sysslolös i hamnarna och flera bland våra förnämsta exportartiklar för tillfället fallit i vanpris på den europeiska marknaden. Äfven borde Sveriges enda ultramarinska besittning, ön S:t Barthelemy, genom dessa förbindelser erhålla betydligt ökadt värde. Att öppet inleda underhandlingar med dessa stater, som då ännu voro stadda i uppror mot moderlandet, fann man emellertid betänkligt; men man beslöt dit afsända en enskild person, majoren O. Graner, som på stället kunde följa händelsernas gång, underrätta sig om de fördelaktigaste punkterna för de tilltänkta handelsförbindelserna samt i allmänhet meddela de upplysningar, som kunde vara af vigt. Han försågs ock med en lämplig, i försigtiga ordalag affattad instruktion och erhöll 5,000 rdr banko i respenningar, men dog under resan öfver oceanen, och frågan fick sedermera under några år hvila.

Under tiden hade på enskild väg handelsförbindelser blifvit inledda med dessa aflägsna länder. Förre guvernementssekreteraren å S:t Barthelemy, Carl Ulrik von Hauswolff, hade år 1820 begifvit sig till Sydamerika, för att studera dervarande förhållanden, och genom hans bemödanden blef ett fartyg, lastadt med svenska jernvaror och andra lämpliga föremål för afsättning, mot slutet af sommaren 1824 afsändt till Cartagena i Sydamerika. Då denna utrustning ansågs behöfva särskildt skydd, befaltes svenske och norske generalkonsuln i Philadelphia Severin Lorich att afresa till Columbia, för att med dess styrelse afsluta ett provisoriskt handelsfördrag, i likhet med hvad som redan skett af England, Frankrike och de nordamerikanska förenta staterna. Tillika hade Hauswolff under sina resor fästat Columbiska styrelsens uppmärksamhet på möjligheten att till den nya fristatens försvar få från Sverige inköpa några äldre krigsskepp, som kort förut, ehuru förgäfves, utbjudits åt Spanien. Förslaget vann bifall, och ett betydande engelskt handelshus, Goldschmidt & Comp., intresserades i företaget. Hauswolff gaf Wetterstedt del deraf, och det blef beramadt,

att en engelsk marinkonstruktör skulle komma öfver till Sverige och tillsammans med en svensk sjöofficer, grefve Adolf Rosen, som var intresserad i Hauswolffs expedition, besöka dockorna i Carlskrona, för att bese de skepp, som utbjödos.

Sedan detta skett, inledde grefve Rosen underhandlingar om skeppshandeln med generalamiralen grefve Cederström, hvilken, så väl som konungen, för tillfället befann sig i Helsingborg, der ett stort öfningsläger var samladt och der äfven Rosen infann sig. Förslaget omfattades genast med mycken beredvillighet och visade sig ock ganska fördelaktigt ur rent ekonomisk synpunkt; men i följd af de politiska förhållandena måste man iakttaga mycken försigtighet. Det hette nu, att det engelska handelshuset skulle köpa äldre, till krigsbruk mindre användbara svenska flottans fartyg, för att begagna dem till ett handelsföretag på Ostindien, och för att göra detta sannolikt undantogs bestyckningen å nedra batteriet, jemte dertill hörande krigsförnödenheter. Tillika beslöts, på det frågan skulle kunna behandlas med nödig tysthet och skyndsamhet, att kontraktet om försäljningen icke skulle, såsom öfriga försäljningar för flottans räkning, uppgöras af förvaltningen af sjöärendena, utan af Cederström. Såsom ombud för köparne uppträdde svenska handelshuset Michaelson & Benedicks, som den 21 Februari 1825 inkom till regeringen med en ansökan att för en tillärnad expedition till Ostindien få köpa ett svenska flottan tillhörigt linieskepp, hvilket borde lemnas tackladt och utredt samt färdigt att första vårdag afsegla. I anledning häraf befaltes generalamiralen grefve Cederström, chefen för förvaltningen af sjöärendena konteramiralen Carl Johan af Wirsén, samt generaladjutanten för flottan grefve Clas Cronstedt att inkomma med yttrande rörande lämpligheten att försälja flottans fartyg, som vore öfver 25 år gamla, för att derigenom erhålla medel till nya fartygs byggande. De tillstyrkte, att 60-kanonskeppen Tapperheten och Manligheten samt fregatterna af Chapman och Eurydice, såsom varande gamla och af annan konstruktion än den senast antagna, måtte försäljas, om derför erhölles en summa, motsvarande kostnaden för fartygs byggande af samma cert, hvilken beräknades för ett linieskepp till 400,000 och för en fregatt till 210,000 rdr banko, hvarefter uppgift å de till försäljning föreslagna fartygens värden från Carlskrona infordrades. Värdet å skeppet Tapperheten, med inberäkning af dess artilleri, alla inveniarier samt kostnader för dess inredning och utrustning, upptogs vid denna värdering till 299,368 rdr, och då handelshuset för detta skepp bjöd 171,000 rdr hamburger banko, motsvarande, efter då gällande kurs, 457,028 rdr svenskt banko, ansågs detta anbud så fördelaktigt, att generalamiralen befaltes i enlighet dermed afsluta kontrakt om köpet, hvilket kontrakt upprättades den 18 Mars 1825.

Samma handelshus gjorde nu äfven anbud å fregatten af Chapman, till ett pris af 19,000 pund sterling, motsvarande 220,083 rdr svenskt banko, och då fregatten, med fullständiga inventarier, var värderad till

endast 183,728 rdr, fanns äfven detta anbud så fördelaktigt, att kontrakt i enlighet dermed afslöts den 19 April.

Då denna försäljning sålunda inbragt nära 200,000 rdr utöfver den summa, hvartill de försålda fartygen voro värderade, och den influtna summan kunde användas att förstärka flottans förråd samt bygga nya fartyg af bättre konstruktion, lockade detta att fortgå på samma bana. Handelshuset Michaelson & Benedicks, denna gång uppträdande såsom ombud för engelska handelshuset Barclay, Herring Richardsson & Comp., hvilket i sin ordning handlade enligt uppdrag af den revolutionära regeringen i Mexiko, inkom med nya anbud å köp af ett linieskepp och två fregatter, och grefve Cederström fick befallning att uppgöra kontrakt om försäljning af skeppet Försigtigheten samt fregatterna Camilla och Eurydice, hvilket kontrakt, upprättadt den 1 Juni 1825, upptog för skeppet en köpesumma af 191,000, för fregatten Camilla af 86,000 och för fregatten Eurydice af 85,000 eller för alla tre fartygen 362,500 rdr hamb. banko, motsvarande 1,018,600 rdr svenskt banko. Då det beräknade värdet af dessa tre fartyg, upptacklade, armerade och försedda med alla inventarier, uppgick till allenast 812,594 rdr svenskt banko, tyckes äfven denna handel vara ganska förmånlig.

Härvid bör dock anmärkas, att man vid denna senare försäljning frånträdt grundsatsen att afyttra endast öfver 25 år gamla fartyg af föråldrad konstruktion. Fregatten Camilla var nästan alldeles ny, saknande endast förhydning, och skeppet Försigtigheten var efter undergången förbyggnad i November 1824 att till värde anses såsom nytt fartyg. Befälhafvande amiralen i Carlskrona friherre Johan Lagerbielke hade ock afgifvit ett betänkande mot denna senare försäljning, och statsrådets ledamöter, med undantag af Cederström, hemstälde, om icke sjöförvaltningen borde i denna fråga höras; men konungen förklarade, att, »enär detta ärende vore af beskaffenhet att icke böra kollegialiter behandlas», så ville han, efter statsrådets hörande, nu genast fatta sitt beslut i ämnet. Statsråden yttrade, att, då de ej med tillförlitlighet kunde bedöma Sveriges politiska ställning, kunde de ej yttra sig öfver den föreslagna åtgärdens lämplighet eller olämplighet ur nyssnämnda synpunkt, men tillstyrkte försäljningen enhälligt ur ekonomisk synpunkt, hvarefter konungen förklarade att han egde säker anledning att hoppas en varaktig fred och ansåg derföre icke något hinder böra möta för den föreslagna försäljningen, hvilken också bifölls. Kontraktet skulle äfven nu upprättas af generalamiralen och de inflytande medlen af honom insättas i statskontoret. Detta beslut fattades den 31 Maj, och de statsrådsledamöter, som deri deltogo, voro statsministern för utrikes ärendena grefve Wetterstedt, statsråden grefvarne Rosenblad, Cederström och Skjöldebrand samt friherre Wirsén, hofkanslern von Schulzenheim och föredraganden för krigsärenden, expeditionssekreteraren Johan Gustaf Netzel.

Detta svenska regeringens förfarande att försälja en del af rikets

flotta hade emellertid börjat väcka främmande makters uppmärksamhet. I England röjde sig vid denna tid en synnerlig verksamhet att befordra de nybildade amerikanska fristaternas oberoende af Spanien, och man misstänkte, att de köpta svenska krigsfartygen voro afsedda att härtill bidraga. Man visste ock, att, ehuru nedra batteriets kanoner, med dertill erforderlig ammunition, blifvit från det först sålda linieskeppet undantagna, mot afdrag af 25,000 rdr å köpesumman, för att gifva mera sannolikhet åt föregifvandet, att skeppet var afsedt endast för ett handelsföretag, hade dock samma bestyckning derefter blifvit såldt till ett handelshus i Carlskrona och på denna omväg återkommit till det sålda skeppet. Det befäl och manskap, som förhyrts för de förestående expeditionerna, kunde ock ej i längden hållas i okunnighet om fartygens verkliga bestämmelse, och denna blef sålunda icke vidare någon hemlighet.

Den makt, som var mest intresserad i frågan, var ock den, som först uppträdde med föreställningar mot den vidtagna åtgärden. Spanske härvarande ministern Alvarado ingaf redan den 1 Juli 1825 till grefve Wetterstedt en not, med förklaring att då säkra uppgifter gifvit anledning antaga de sålda krigsfartygen vara bestämda att förstärka de sjörustningar, som förehades i Spaniens upproriska kolonier, hade han trott det vara sin pligt att göra föreställningar emot den beslutade försäljningen, helst denna åtgärd af svenska regeringen vore stridande mot folkrätten, samt yrkade köpets återgång. Tillika underrättade Alvarado Spaniens sändebud i Petersburg, Paris, Wien, Berlin och Köpenhamn om denna reklamation samt begärde, att de måtte söka förmå dervarande hof att understödja densamma, hvilken begäran han äfven framstälde till dessa makters sändebud i Stockholm.

Svenska kabinettet svarade den 7 Juli, att försäljning af äldre flottans fartyg sedan flera år tillbaka blifvit beslutad; att svenska regeringen redan 1820 erbjudit Spanien att köpa dylika fartyg, men hvilket erbjudande blifvit afböjdt; att regeringen omsider begagnat tillfället att afyttra dem till engelska handelshus; att, om Spanien trodde dessa krigsfartyg vara afsedda att understödja dess upproriska kolonier, vore det till engelska regeringen man borde ställa sina reklamationer; att man sålt dessa fartyg endast för att derigenom erhålla medel till byggande af nya; att man nu erbjöd Spanien att få köpa ytterligare två skepp; att man afvaktade svar å detta anbud, för att handla derefter, samt att man vägrade häfva den afslutade handeln.

Det visade sig emellertid snart, att det ej komme att stanna vid den spanske ministerns föreställningar. Rysslands härvarande minister Suchtelen begärde hos konungen ett företräde och yrkade, å kejsarens vägnar, likaledes en återgång af den senare skeppshandeln. Konungen svarade, att den skett endast ur ekonomisk synpunkt; men då kejsaren uttalat sin öfvertygelse, att dessa fartyg vore afsedda att användas fiendtligt mot Spanien, och begärde såsom ett vänskapsprof, att handeln måtte häfvas, ville konungen, såsom ett bevis på sina tänkesätt mot

honom, begagna det stadgande i kontraktet, som berättigade till handelns häfvande. För sådan händelse vore likväl vite i kontraktet utsatt och köparen dessutom berättigad att åtnjuta ersättning af hafda kostnader för fartygens bemanning och utrustning. Då svenska statsverket ej kunde belastas med dessa utgifter, borde deras ersättande åligga Spanien, som ensamt hade fördel af köpets återgång, och då kejsaren intresserade sig för denna makt, hoppades konungen, att han måtte vidtaga sådana åtgärder, hvarigenom köparen erhölle skadestånd.

Under förhoppning, att kejsaren skulle finnas beredvillig härtill, afgick den 11 Augusti befallning till Carlskrona, att de tre senast försålda fartygen tills vidare ej finge afgå med svenska officerare och svenskt manskap eller under svensk flagg, äfvensom angående de båda först sålda fartygen förordnades, att, om de redan blifvit aflåtna till något utländskt handelshus, skulle så väl befälhafvarne som alle om bord varande svenske officerare och underofficerare upphöra med all slags tjenstgöring derstädes, till dess de dertill fått konungens tillstånd.

Å andra sidan ansåg man likväl det vara nödvändigt att höra sig för hos engelska regeringen, i händelse kejsar Alexander ej ginge in på det föreslagna vilkoret och en brytning med Ryssland i anledning deraf kunde uppstå. På ett meddelande i detta ämne svarade engelske härvarande ministern lord Bloomfield, att, om Sverige till följe af skeppshandeln blefve af Ryssland anfallet med krig, skulle England alltid finnas redo att skydda den skandinaviska halfön; men han framstälde tillika, huruvida, under dåvarande politiska förhållanden, det kunde vara välbetänkt att gifva anledningar till så allvarsamma förvecklingar. Ett allmänt europeiskt krig vore ett alldeles för högt pris för ett något tidigare erkännande af de nya fristaterna från Sveriges sida.

Detta svar var föga lofvande, och under tiden blefvo förhållandena till de öfriga stormakterna alltmera hotande. Frankrikes, Österrikes och Preussens i Stockholm varande sändebud fingo af sina hof befallning att jemte Rysslands uppträda till förhindrande af de sålda fartygens afgång. I synnerhet visade franske ministern markis de Gabriac sig härvid mycket beställsam och sade sig hafva fått sitt hofs befallning att förklara, det Spanien aldrig borde erlägga skadeståndet för skeppshandelns återgång, emedan det snarare egde fordra upprättelse af Sverige för en påtagligen fiendtlig åtgärd, samt att, om handeln ej häfdes, vore Spanien fullt befogadt att utöfva repressalier.

Ännu betänkligare blefvo förhållandena, när kejsar Alexanders svar den 13 September ankom till Stockholm. Det innefattades i en depesch från ryske ministern för utrikes ärendena grefve Nesselrode till Suchtelen, som till hofkanslern Schulzenheim, hvilken under Wetterstedts frånvaro förestod utrikes departementet, muntligen meddelade depeschens innehåll. Kejsaren hade med förvåning förnummit de vilkor, konungen ville fästa vid skeppshandelns återgång. Hvarken kejsaren eller konungen af Spanien skulle erlägga det ifrågavarande skadeståndet, och far-

tygens afgång skulle anses som ett förnärmande af folkrätten och af den neutralitets-förklaring, konungen afgifvit. Ett dylikt handlingssätt kunde ej betraktas annorlunda än såsom en fiendtlighet mot kejsarens bundsförvandt, konungen af Spanien, som dermedelst berättigades att utöfva repressalier. Konungen borde betänka följderna af skeppens afsegling, och detta vore det sista prof af vänskap, kejsaren egnade honom.

Schulzenheim skyndade att genom ilbud underrätta så väl konungen, hvilken för tillfället vistades i Christiania, som Wetterstedt om detta meddelande, och Wetterstedt begaf sig genast till Christiania, hvarifrån, efter allvarsamma öfverläggningar mellan konungen och Wetterstedt, Cederström den 15 September afsändes till Carlskrona, för att sätta örlogs- och skärgårdsfartygen i tjenstbart skick samt till tjenstgöring på flottan inkalla allt det befäl och manskap, som erhållit permission till utrikes sjöfart och ej redan afseglat.

Suchtelen infann sig den 17 September i Christiania, men kunde till en början ej få företräde hos konungen, emedan den depesch, Suchtelen meddelat Schulzenheim, innehöll uttryck, som hos Carl Johan väckt den lifligaste förtrytelse och hvilka han ej ville utsätta sig för att få höra. Detta förklarade Wetterstedt för Suchtelen, som försäkrade, att han aldrig vore i stånd att säga konungen något, hvilket för honom vore påkostande eller oangenämt, och att, om blott skeppshandeln kunde återgå, skulle alla spår utplånas af den olyckliga depeschen, som synbarligen tillkommit under inflytelsen af det misshumör, man i första ögonblicket fattat. Han önskade för öfrigt på det högsta få tillfälle besvärja konungen att utfinna ett medel för biläggande af denna obehagliga sak och hoppades, att konungen deri allenast ville se prof på hans djupa tillgifvenhet för hans person.

Konungen, hvilken Wetterstedt meddelade innehållet af detta samtal, beslöt nu mottaga Suchtelen, hvilket skedde på det mest vänskapliga sätt, men utan att konungen tillät honom yttra någonting om skeppshandeln, rörande hvilken han egde vända sig till Wetterstedt, tilläggande: »Allt hvad vi kunna göra, skall göras, ty mina tänkesätt för kejsaren äro lika varaktiga som uppriktiga».

Sedan konungen sålunda upprätthållit sin värdighet utan att visa sig oförsonlig, öfverlades med lord Bloomfield om bästa sättet att ställa den egentliga tvistefrågan till rätta, då Bloomfield föreslog att man borde söka förmå de engelske köparne att begära återgång af det ingångna köpet, hvilket Bloomfield hoppades kunna af dem utverka genom engelska regeringens bemedling. Härigenom skulle Sveriges värdighet blifva mindre förnärmad och köpets återgång kunna betraktas icke såsom en eftergift från Ryssland, utan såsom en på Englands inrådan gjord uppoffring för fredslugnet i norden. Förslaget fans ock af konungen antagligt, och man skyndade nu att vidtaga sådana åtgärder, som kunde förmå de engelske köparne att ingå på detta förslag och

tillika i möjligaste mån lindra de ersättnings-anspråk, hvartill de vid handelns återgång voro berättigade.

Nya befallningar afgingo derför från Christiania till generalamiralen. Man vore nu fullt upplyst om de sålda fartygens bestämmelse. De lupo fara att uppbringas, om de utgingo, och i sådan händelse kunde konungen icke göra något för köparne. Fartygen finge således tills vidare ej afgå från Carlskrona, och deras utredning och proviantering inställdes. Snart kom ock från Michaelsson & Benedicks ett tillkännagifvande af de engelske köparnes önskan att få handeln häfd.

Men under tiden hade ryktet om skeppshandeln och dess befarade följder börjat sprida sig bland allmänheten. Man såg i de ryska hotelserna ett förnärmande af Sveriges oberoende och dess regerings värdighet, och man började allt mera öppet yrka att ej gifva efter för dessa hotelser. Tillika begynte Suchtelen, såsom det påstods under inverkan af sin legationssekreterare, legationsrådet Bodisco, ett slags Argus öfver ministern, hvilken man misstänkt vara alltför svensk-vänlig, åter antaga en hög tog och hota med ryska trupper, derest fartygen afseglade. En sådan hotelse, som visserligen icke framfördes till Carl Johan, men dock kom till hans kunskap, var tillräcklig att helt och hållet omstämma honom.

Efter konungens återkomst från Norge hölls den 29 Oktober i hans och kronprinsens närvaro en statsråds-öfverläggning, hvari för öfrigt deltogo både statsministrarne, grefvarne Gyllenborg och Wetterstedt, statsråden grefvarne Rosenblad, Cederström, Skjöldebrand, Mörner, friherre Wirsén och grefve C. A. Löwenhielm, hofkansleren von Schulzenheim samt föredraganden för krigsärendena statssekreteraren friherre Carl Johan af Nordin. Den sistnämnde föredrog handelshuset Michaelssons & Benedicks ansökan att få häfva handeln om skeppet Försigtigheten samt fregatterna Camilla och Eurydice, på grund af en från de egentliga köparne, det engelska handelshuset, inkommen begäran, i hvilken såsom skäl anfördes återtagandet af det tillstånd, som blifvit befäl och manskap gifvet, att taga tjenst om bord å fartygen, hvarför handelshuset ock hoppades, att svenska regeringen måtte finna rättvist befria detsamma från de förpligtelser, kontraktet ålade den uppsägande.

Härefter uppläste Wetterstedt en berättelse om de förhållanden till utrikes makter, hvartill skeppshandeln ledt, samt tillrådde köpets häfvande, i enlighet med engelska regeringens uppmaning. Med anledning af hvad i denna berättelse blifvit anfördt förklarade statsråden sig anse rikets intresse fordra köpets häfvande, äfven med uppoffring af den för sådan händelse utfästa ersättning, och då i sjelfva verket fartygens afgång blifvit genom befälets och besättningens återkallande omöjliggjord, ansågo statsråden köparne böra icke allenast frikallas från det vite, som i kontraktet var för uppsägelse utfäst, utan ock njuta till godo all den ersättning, som enligt kontraktet skolat dem tillkomma, derest köpet blifvit af svenska regeringen häfdt.

Sedan konungen afhört detta yttrande, förklarade han sig ej be-

trakta frågan på samma sätt. Sverige vore icke någon vasallstat, och då fartygen icke vidare vore svensk utan engelsk tillhörighet, kunde och borde det icke finnas något politiskt skäl, som hindrade deras afgång, enär de skulle utlöpa under engelsk och ej under svensk flagg. Han hade gjort allt hvad han kunde, för att tillfredsställa ryske kejsaren; men denna eftergifvenhet hade dock en gräns, hvilken han ej kunde öfverskrida utan att gifva Sveriges sjelfständighet till spillo.

Statsrådet åter menade, att, då köparne sjelfva begärt handelns återgång och engelska regeringen önskade att derigenom se bilagd en tvist, som hotade den allmänna freden, vore Sveriges värdighet bevarad, och man hade de giltigaste skäl att anföra för denna återgång. De anhöllo ock på det bevekligaste, att konungen icke måtte skilja sig från sina rådgifvares mening i en så vigtig och ömtålig fråga, och slutligen gaf konungen efter, sedan han likväl till protokollet uttryckt sin bestämda åsigt, att den gjorda ansökningen om handelns återgång icke borde bifallas i anseende till Rysslands mellankomst. Endast för att tillmötesgå engelska regeringens önskan och »på det att tvister måtte undvikas, hvilka, oaktadt deras orättvisa grund, kunde störa lugnet i Europa», biträdde konungen statsrådets mening.

Handelns återgång, »på köparenes begäran», blef sålunda beslutad. De tre fartygen skulle återgå till flottan, efter skedd besigtning och värdering, den af Michaelson & Benedicks erlagda köpeskilling till dem återställas samt köparne befrias från det vite, som var utsatt för handelns återgång och erhålla ersättning för den kostnad, de på fartygens utrustning nedlagt. [1])

Denna ersättning blef, efter åtskilliga jemkningar, slutligen faststäld till 416,357 rdr banko, och då densamma endast till en del kunde betäckas med den vinst man haft på den föregående försäljningen af skeppet Tapperheten och fregatten af Chapman, blef skilnaden, 211,515 rdr, påförd det s. k. mindre kreditivet, som anvisats för oförutsedda angelägna behof.

De båda fartyg, skeppet Tapperheten och fregatten af Chapman, hvilkas köp ej återgått, hade emellertid afgått till London, hvarifrån de af handelshuset Goldsmith blifvit beordrade till Cartagena i Columbien, der husets ombud skulle mottaga dem, sedan befäl och manskap fått sin sold och liqvid för återresan; men då fartygen, under kommendörkaptenen friherre Gyllengranats befäl i November 1825 anlände till Cartagena, förklarade Goldsmiths dervarande ombud sig ej kunna uppfylla dessa vilkor, och sedan Gyllengranat ända till Mars 1826 förgäfves väntat på liqvid, afgick han till New-York, der man

[1]) Jfr Rikets ständers revisorers år 1827 afgifna berättelse angående granskningen af statsverkets samt andra af allmänna medel bestående fonders tillstånd, styrelse och förvaltning. Stockh. 1828, s. 36—47. — *(A. Lindeberg)*, Bidrag till Sveriges historia efter den 5 Nov. 1810, Stockh. 1839. I: 193—212. — *Schinkel-Hellstenius*, Minnen ur Sveriges nyare historia. XI: 127—130, 144—190. — *Dalman*, Några anteckningar om våra stånds-riksdagar, 1809—1865. Stockh. 1874. II: 14—28. m. fl

gifvit honom förhoppning, att den kunde erhållas. Vid ankomsten dit i Juli samma år, möttes han dock af den förklaring, att man der hvarken hade uppdrag eller utvägar att fullgöra de åtagna förbindelserna. Gyllengranat var sålunda med 460 man, som utgjorde fartygets besättning, lemnad åt sitt öde, och sedan provianten från Sverige var förtärd, nödgades han upptaga ett lån på fartygen, hvilka för dess gäldande såldes på exekutiv auktion till så lågt pris, att en brist af omkring 22,000 spanska piaster uppstod i aflöningarna åt befäl och manskap. Då, enligt de svenska sjödokumenterna, Michaelsson & Benedicks voro fartygens redare, utstälde Gyllengranat vexlar å beloppet på detta handelshus, som likväl vägrade inlösa dessa vexlar, hvarom en rättegång uppstod, hvilken slutade med fordringsanspråkens ogillande.

Man hade sålunda haft förlust, förödmjukelse och flerfaldiga obehag af denna skeppshandel, men åtminstone var man genom återgången af det senare köpet befriad från någon efterräkning af utländska makter. Från den andra statsmakten inom riket kunde man dock förutse ett föga behagligt efterspel, och detta uteblef icke.

Kort efter afgörandet af denna fråga, som varit nära att framkalla en fullständig brytning mellan Carl Johan och Alexander och som rubbat det förra förtroliga förhållandet dem emellan, afled Alexander den 1 December 1825. Hans död gick Carl Johan djupt till sinnes. Han sörjde honom såsom en pålitlig vän, hvilken vid flera tillfällen gifvit honom vigtiga bevis af trofast tillgifvenhet, och han var ej utan oro för de förhållanden, hvari han kunde komma till Ryssland efter Alexanders död. Från dennes efterträdare, Alexanders yngre broder, *Nikolaus*, erhöll han emellertid snart de förbindligaste vänskapsförsäkringar. I ett egenhändigt bref yttrade den nye kejsaren, att han hoppades jemte sin broders tron äfven hafva ärft den vänskap, som förenat honom med konungen och på hvilken Alexander rönt så många prof. Minnet af Carl Johans förhållande under åren 1812 och 1813 voro outplånligt i kejsarens hjerta, och han skulle med nöje begagna hvarje tillfälle att visa, huru erkänsam han vore derför och huru lifligt han önskade bibehålla en vänskap, som vore af värde på samma gång för hans folk och för hans hjerta.

Carl Johan besvarade dessa försäkringar med att sända grefve *Magnus Brahe*, hvilken, sedan den förre gunstlingen Cederström i följd af skeppshandeln förlorat hans bevågenhet, stod högt i hans ynnest, till Petersburg, för att lyckönska kejsar Nikolaus till hans uppstigande på Rysslands tron, och sedermera sändes den nu nära 80-årige fältmarskalken grefve *Stedingk*, som redan under Katarina II:s regering varit svensk minister i Ryssland, att i spetsen för en särskild ambassad representera de förenade rikena vid kejsarens kröning i Moskwa. Både han och grefve Brahe mottogos på det mest förekommande sätt, och förhållandet mellan de båda makterna var nu åter det mest vänskapliga.

Redan den 16 Juli 1824 hade mellan Sverige och Ryssland ett

fördrag blifvit afslutadt, genom hvilket, mot öfverlåtelse till ryska regeringen af alla svenska kronans fordringar i Finland, de finska genfordringarna blifvit qvitterade samt derutöfver en ersättningsumma af 150,000 rdr banko Sverige tillerkänd, och den 26 Febr. 1828 ingicks med Ryssland en handelskonvention, genom hvilken särskild tulltariff och särskilda stadganden i öfrigt bestämdes för Finlands handel på Sverige, men för de svenska och ryska handelsförhållandena stadgades full likhet i rättigheter och skyldigheter.

Med England hade den 6 November 1824 ett fördrag blifvit ingånget, hvarigenom särskildt ansvar stadgats för de svenska undersåtar, som beträddes med slafhandelns utöfvande, och den 18 Mars 1826 afslöts med samma makt en handelstraktat, som, med ömsesidiga undantag i afseende å införseln af vissa varor, försäkrade Sveriges och Norges handel om samma förmåner i det brittiska rikets hamnar, som dess egna fartyg åtnjöto.

Enligt samma grund af ömsesidig likhet i rättigheter och skyldigheter ingicks äfven den 2 November 1826 en handelstraktat med Danmark, den 14 Mars 1827 med Preussen, den 4 Juli samma år med Förenta staterna i Nordamerika och den 21 December med Nederländerna, äfvensom genom en konvention med Turkiet af den 28 Maj 1827 fri segelfart å Svarta hafvet blef svenska och norska fartyg tillerkänd.

Under året 1827 hade sålunda det vänskapliga förhållandet mellan svenska regeringen och främmande makter blifvit ytterligare befästadt; men för det vänskapliga förhållandet mellan denna regering och den andra statsmakten inom riket var detta år icke lika lyckligt.

Bland de revisorer, som mellan riksdagarna utöfvade den enligt grundlagarna rikets ständer tillkommande rätt att granska statsverkets och andra allmänna medels styrelse och förvaltning, hade, vid 1823 års riksdag, oppositionen inom adeln lyckats få friherre C. H. Anckarsvärd vald, likasom bondeståndet valt Anders Danielsson. I följd af dessa oppositionsmäns deltagande deri förutsåg man, att öfverläggningarna under revisionen år 1827 skulle blifva rätt kinkiga, i synnerhet som den omfattade räkenskaperna för de år, 1824 och 1825, under hvilka skeppshandeln varit förberedd och försiggått. Också afsade sig den ene efter den andre af de till ordförande i revisionen utsedde detta förtroende, till dess slutligen »revolutionsmakaren» Georg Adlersparre åtog sig detsamma.

Skeppshandeln blef, såsom man förmodat, ett bland de hufvudsakligaste föremålen för revisorernes öfverläggningar. En mängd dithörande handlingar hade blifvit revisorerne tillstälda; men, när de begärde ännu några ytterligare, svarades, att då redogörelsen för de år 1825 försålda skeppen ännu icke vore till fullo afslutad och dessutom stode i närmaste gemenskap med sådana ämnen, som först vid nästa riksdag kunde vederbörande utskott i ett sammanhang meddelas, samt de handlingar, hvilka redan blifvit till revisorerne öfverlemnade,

tillräckligen utredde hvilka summor, som berörde år i och för ifrågavarande sak till statsverket influtit och derifrån utgått, hade kongl. maj:t beslutat, att de nu af revisorerne begärda handlingar ej komme att till dem utlemnas.

Detta anmäldes af revisorerne i deras berättelse om revisionens utfallande, med tillägg, »huruledes det fästat revisorernes uppmärksamhet, att de i allmänhet gifna föreskrifter rörande försäljning af kronans effekter vid ett köpslut af så stor omfattning som det ifrågavarande icke blifvit iakttagna; att, ehuru kontrollernas helgd är så väsentlig för den konstitutionela statsförfattningen, en konungens rådgifvare likväl ensam blifvit anförtrodd uppgörandet af en handelstransaktion, som, enligt den af kongl. maj:t nådigst utfärdade instruktion för kongl. förvaltningen af sjöärendena, synes hafva tillhört detta embetsverks bestämmelse; att den i köpet inbegripna trenne månaders utredning af alla slag, jemte kanoner, kulor och krut, uti köpesumman icke blifvit till särskildt värde beräknad; att betalningen för krutet, hvaraf försäljningen i den af rikets ständer faststälda riksstat upptages såsom en inkomst-titel, icke genast efter köpet kommit statsverket till godo; att köparen vunnit rättighet dels till erhållande af andra utrednings- och inventarie-persedlar än de, som tillhörde de försålda skeppen, dels att af flottans förråd få nya persedlar förfärdigade, samt att uti den för köpesumman särskildt upprättade räkning balanceras den 31 December 1825 en hos handelshuset Luis & Jencquel i Hamburg innestående fordran af 180,850 rdr 33 sk. Hamb. bko. Af de revisorerne tillstälda handlingar hade det icke kunnat upplysas hvilka grunder, som vid försäljningsprisens bestämmande blifvit följda, ej heller hvilka försigtighetsmått, som kunna varit vidtagna till begränsande af Michaelsons & Benedicks' anspråk på ersättning för utredningskostnaden, hvilken ersättnings möjliga inträffande redan vid köpslutet varit förutsedd; och enär det icke blifvit revisorerne medgifvet att få del af slutliqviderna med Michaelson & Benedicks samt af originalkontrakten om skeppsförsäljningen, hade revisorerne hvarken kunnat utreda anledningen dertill, att Michaelson & Benedicks, som sjelfve begärt köpets återgång, likväl utan afdrag af det i sådant fall stadgade vite af 25,000 rdr i silfver, fått oafkortad återlyfta hela köpeskillingen, ej heller utröna beloppet af de ersättningar, som, efter handelns återgång, blifvit Michaelson & Benedicks i afseende å utrustningskostnaderna tillerkända, i följd hvaraf revisorerne icke kunde rörande dessa ämnen meddela något utlåtande».

Denna regeringens vägran att meddela revisorerne de af dem begärda handlingar hade väckt mycken förtrytelse hos åtskillige ibland dem, och denna förtrytelse vände sig i synnerhet mot grefve Wirsén, hvilken man visste vara den ledande inom konseljen i alla räkenskapsfrågor och som särskildt misstänktes att hafva bestämt regeringens vägran vid detta tillfälle. Hans stora inflytande hade ådragit honom en mängd afundsmän, och på illvilliga insinuationer rörande hans embetsutöfning

var ingen brist. Han påstods under densamma hafva för egen räkning samlat millioner och att de behållningar, som borde finnas i kungliga räntekammaren, ej vore der befintliga, emedan de blifvit använda för enskild räkning.

Under inflytandet af dylika uppgifter yrkade friherre Anckarsvärd inom revisionen, att från statskontoret borde infordras ett kassaförslag för viss bestämd dag under den tid revisorerne voro samlade, då desse tillika skulle inventera räntekammarens kontanta behållning. Adlersparre, som af gammalt icke var Wirséns vän, instämde i detta yrkande medelst ett anförande, tydligen riktadt emot Wirsén, ehuru hans namn deri ej nämndes. Föreställningen att i statskontoret ej tillgick såsom sig borde och särskildt, att man till enskild vinning ockrade med uppbörden i räntekammaren, gjorde sig ock gällande inom revisionen, som, ehuru visserligen blott med en enda rösts öfvervigt, fattade sådant beslut, som Anckarsvärd föreslagit och Adlersparre tillstyrkt.

Detta beslut meddelades statskontoret, som svarade, att, enär de infordrade uppgifterna icke egde ringaste samband med den granskning af 1824 och 1825 årens räkenskaper, hvilken utgjorde föremål för denna revisionsförrättning, kunde statskontoret ej uppfylla revisorernes begäran; men till vederbörandes kännedom i behörig tid och ordning vore ett kassaförslag, sådant som det begärda, nu från räntekammaren infordradt och statskontorets protokoll bilagdt, äfvensom dylika redogörelser öfversändes för hvarje vecka af de två år revisionen lagligen omfattade. Derjemte meddelades den upplysning, att, enligt gällande föreskrifter, all under statskontorets disposition stående uppbörd, som af räntekammaren redovisas, blefve i rikets ständers bank och riksgäldskontor på räkning insatt och derifrån till förefallande behof utassignerad, samt att således ingenting funnes eller kunde finnas att i räntekammaren inventera. Rikets ständers ombud hänvisades sålunda till rikets ständers egna verk, der de kunde ega tillfälle att om räntekammarens behållning för hvilken dag som helst taga kännedom.

Denna tillrättavisning, sammanstäld med Adlersparres försåtliga utfall, ådrog så väl detta som den af revisionen beslutade åtgärden icke litet åtlöje, hvilket äfven Adlersparre sjelf synes hafva insett, ty under revisionens fortgång bröt han öppet med oppositionsmännen, af hvilkas insinuationer han blifvit förledd till detta utfall, det han fick så mycket mera skäl att ångra, som, enligt hvad temligen allmänt antogs, grämelsen öfver detsamma, hvilken en Stockholms-tidning skyndat att allmängöra och hvilket något hvar inság vara riktadt mot Wirsén, ehuru på sådant sätt, att han ej kunde öppet försvara sig mot deri framkastade beskyllningar, påskyndade hans död, som inträffade den 9 December 1827. Den var en förlust för det allmänna, hvilken åtminstone ingen bland oppositionen kunde ersätta och som också var länge ganska känbar.

Oppositionen fortsatte emellertid inom revisionen sina anfall mot regeringen, och friherre Anckarsvärd framstälde med mycken skärpa

den ena anmärkningen efter den andra; men flertalet inom revisionen ansåg densamma icke vara befogad att ingå i klander eller bedömande af regeringens åtgärder, och särskildt yttrade Adlersparre: »Revisorernes pligt är att undersöka, utreda, beskrifva, hos rikets ständer anmäla, ej att bedöma, minst att klandra högsta maktens åtgärder. Partiväsendets öfverdrift och ensidighet är det vedervärdigaste af allt det vedervärdiga jag erfarit och känner, de må hafva utgått och visat sig ifrån och på hvilken sida som helst. Moderation är det sanna, fasta modets ursprung och kännetecken; men här är frågan huruvida en paragraf i vår grundlag, under idkeligt yrkande på grundlagens helgd, verkeligen i det här ifrågasatta yttrandet är åtlydd. Eller är det ej klander att framstå med beskyllningar, det intrång är gjordt i svenska folkets urgamla rätt att beskatta sig sjelft; att en öfverträdelse af grundlagens bestämda stadgande är föröfvad; att lagstridig disposition af allmänna medel egt rum; att kränkning af grundlagen är begången? Sådana obefogade anklagelser leda ej till något godt mål.»

En så skarp tillrättavisning måste göra brytningen mellan Adlersparre och oppositionsmännen fullständig, hvilket ock sedermera vid flera tillfällen visade sig.

Något klander af eller några anmärkningar mot regeringens åtgärder förekom emellertid icke i revisionsberättelsen, utan tvärtom yttrades deri: »Man kan icke fordra, att vår nuvarande statsförfattning under dess korta tillvaro redan skall framvisa en fullkomnad tillämpning, särdeles som den blifvit uppförd i stället för en föregående, hvars brister, rotfästade i åldrade vanor, ännu ej hunnit utplånas; men då revisorerne under sin granskning med sann tillfredsställelse funnit, att styrelsen förordnat rättelse i flera ämnen, dem rikets ständer för sådant ändamål framstält, grunda revisorerne derpå den förhoppning, det en ökad uppmärksamhet, å ena sidan, vid meddelandet af föreskrifter och anmälandet af underdåniga önskningar, och, å andra sidan, en fortsatt benägenhet att medgifva och anbefalla rättelse, skall äfven i verkställigheten bevara den i grundlagarna uppdragna gräns mellan folkets rätt att beskatta sig sjelft och styrelsens åliggande att på bestämda vilkor förvalta den gärd, som medborgares arbete, industri och förmögenhet lemna åt fosterlandet, och följden af denna lyckliga öfverensstämmelse emellan båda statsmakterna visa sig i nationens förtroende till sin styrelse, i samfundsbandets fastare tillknytande samt i folkets tilltagande lycka och trefnad, hvilket sammanlagdt utgör den konstitutionela statsförfattningens högsta mål».

I detta yttrande låg sålunda ett slags ursäkt för de anmälanden, som i revisions-berättelsen förekommo, hvilka icke voro få. De voro emellertid endast ett förspel till den förestående riksdagen, hvilken regeringen hade flera anledningar att med bekymmer motse. Den 4 November 1828 sammanträdde ständerne i Stockholm. Till landtmarskalk utsågs för andra gången grefve *Carl De Geer*. Talman för presteståndet var, likaledes för andra gången, erkebiskopen *Carl von*

Rosenstein, och till ståndets vice talman förordnades biskopen i Göteborg *Carl Fredrik af Wingård*. Till borgareståndets talman utsågs borgmästaren i Stockholm *Jonas Ullberg* och till vice talman lagmannen *Johan Noreus*. För bondeståndet förordnades *Johan Olsson Longberg*, som förut varit en af de mest framstående oppositionsmännen inom detta stånd, till talman, *Jon Jonsson* från Blekinge län till vice talman, samt häradshöfdingen *Johan Jakob Bergström* till sekreterare.

Inom statsrådet hade sedan föregående riksdagen åtskilliga förändringar inträffat. Efter Wirsén hade statssekreteraren för krigsärendena friherre *Carl Johan af Nordin* blifvit statsråd i Januari 1828, då äfven grefve Cederström, vikande för de hotande efterräkningarna i följd af skeppshandeln, begärt och erhållit afsked. Efter honom hade, i början af Februari, grosshandlaren och direktören i ostindiska kompaniet *Hans Niklas Schwan*, som varit borgareståndets talman under riksdagarne 1809, 1812, 1815 och 1823, blifvit statsråd och var den förste ofrälseman, som fått en plats i en svensk konungs rådkammare. Sedermera hade, i Mars 1828, grefve A. F. Skjöldebrand trädt ur statsrådet och fått till efterträdare öfversten grefve *Per Gustaf af Ugglas*. Efter friherre Nordin hade landshöfdingen i Nyköping, generalmajoren *Gustaf Abraham Peyron*, blifvit i Januari 1828 förordnad till statssekreterare för krigsärendena, men redan i slutet af Februari åter nedlagt detta embete, som då på förordnande öfvertogs af t. f. revisionssekreteraren *Johan Nordenfalk*, hvilken i September samma år utnämndes till ordinarie statssekreterare i krigsexpeditionen.

Den vid riksdagens början afgifna berättelsen om hvad i rikets styrelse sig tilldragit sedan sista riksdagen vittnade åter ganska fördelaktigt om regeringens verksamhet under tiden. Rörande skeppshandeln förekom der endast, att kongl. maj:t ansett fördelaktigt, när antagliga pris erhöllos, försälja äldre, öfver 25 år gamla krigsfartyg, som icke kunde uthålla en längre tjenstgöring, hvarigenom medel kunde beredas att »påskynda nya byggnader, som, då de endast kunde inskränkas inom flottans årliga anslag, nödvändigt skulle blifva både långsammare och mera ofullständiga, och ett kraftigt bidrag skulle således bildas både för utvecklingen af den inhemska industrien och för statens säkerhet, då de gamla försålda skeppen kunde ersättas med nya, på hvilka alla de af erfarenheten godkända förbättringar kunde tillämpas, som skeppsbyggnadskonsten de senare åren undergått». Ur denna synpunkt hade två af ett svenskt handelshus gjorda köpeanbud å fem flottan tillhöriga fartyg blifvit år 1825 antagna, »hvilka anbuds fördelaktighet desto mindre kunde betviflas, som de erbjudna och antagna prisen vida öfverstego icke blott det af vederbörande ordentligen uppskattade värdet af samma fartyg, utan ock det belopp, hvartill lika många nya fartyg till enahanda storlek kunde uppbyggas». Af mellankomna särskilda anledningar hade kongl. maj:t likväl tillåtit, att det ena köpet om ett linieskepp och två fregatter fått återgå, om hvilket

allt kongl. maj:t ville särskildt lemna rikets ständers vederbörande utskott närmare upplysningar.

Man kunde dock lätt förutse, att oppositionen ej skulle låta sig nöja med hvad sålunda till försvar för skeppshandeln blifvit anfördt, och att denna fråga skulle mer än någon annan blifva under riksdagen nagelfaren.

Första anfallet från oppositionens sida skedde likväl med anledning af utskotts-valen. Under 1823 års riksdag hade adeln beslutat utfärdande af en ny riddarhusordning, med åtskilliga förändringar i den år 1818 antagna, af hvilka den vigtigaste var, att, till undvikande af de tvister, som vid flera tillfällen uppstått, huruvida vissa högre embetsmän borde få deltaga i val till utskotts-ledamöter, de dittills brukliga bänkmansvalen borde afskaffas och elektorer väljas omedelbart, likasom inom de öfriga stånden. Kongl. maj:t hade emellertid bifallit blott en del af de föreslagna ändringarna i 1818 års riddarhusordning, men afslagit den del, som angick ändring i utskotts-valen, samt derefter den 18 December 1823 låtit utfärda en ny riddarhusordning. Härom uppstod å riddarhuset den 18 November 1828 en ganska häftig debatt, som började af grefve David Frölich och fortsattes af friherre C. H. Anckarsvärd i ett ganska skarpt anförande mot ministèren, samt af professorn P. G. Cederschiöld och grefve F. B. von Schwerin, med yrkande att 1818 års riddarhusordning måtte anses fortfarande gälla. Regeringens åtgärd försvarades af grefve Wetterstedt, som kontrasignerat den kungliga skrifvelsen, och landtmarskalken vägrade proposition, hvilken vägran af ståndet godkändes, med 198 röster mot 126 — siffror, som kunna anses angifva båda partiernas numerära förhållande i början af riksdagen.

Härefter företogos bänkmans-valen, hvilka så väl som utskottsvalen utföllo för regeringens anhängare, ehuru med mycken knapp majoritet. Friherre Anckarsvärd hade dock fått en plats i bankoutskottet och några andra oppositionsmän äfven inkommit i ett eller annat utskott; men då, emot deras protest, åtskillige ledamöter af statsrådet och andre högre embetsmän fått deltaga i valen till de bänkmän, som hade att utse elektorer för utskottsvalen, förklarade de protesterande hela utskotts-tillsättningen olaglig och afsade sig dem erbjudna platser.

Den riksdagsfråga, som föranledde de flesta anmärkningar från oppositionens sida, var emellertid, såsom man väl kunnat vänta, den om skeppshandeln.

Stats-utskottet anmärkte, att, ehuru i köpekontrakten 180,000 rdr hamb. banko utgjorde köpesumman för skeppet Tapperheten och 20,000 pund sterling den för fregatten af Chapman, hade likväl till statsverket influtit endast 171,000 rdr för det förra fartyget och 19,000 pund för det senare; hvarföre utskottet tillstyrkte, att ständerna måtte hos kongl. maj:t anhålla om åtgärders vidtagande, genom hvilka staten kunde af vederbörande utbekomma de återstående köpeskillingsbeloppen,

9,000 rdr hamb. banko för skeppet Tapperheten och 1,000 pund för fregatten af Chapman.

En skrifvelse i den föreslagna syftningen blef ock af samteliga riksstånden beslutad; men ehuru justitiekansleren Bergenschöld i Oktober 1829 fick befallning att, i anledning deraf, mot vederbörande anställa åtal, kom sådant dock aldrig till verkställighet. Statsråds-protokollet för den 8 Mars 1825 vittnar ock, att skeppet Tapperhetens försäljningssumma varit bestämd icke till 180,000, utan till 171,000 rdr hamb. banko, och att skilnaden emellan båda dessa summor utgjort en försäljningsprovision, hvilken handelshuset Michaelson & Benedicks sig betingat och hvilken grefve Cederström ansett böra drabba handelshusets hufvudmän i England, hvarföre i köparens kontrakt köpesumman blifvit upptagen till 180,000, men i säljarens till endast 171,000 rdr hamb. banko. På samma sätt och tydligen af samma anledning, ehuru sådant icke i statsrådsprotokollet för den 19 April 1825 uttryckligen tillkännagifves, hade, vid den då beslutade försäljningen af fregatten af Chapman, i köparens kontrakt-exemplar köpesumman för denna fregatt blifvit upptagen till 20,000 pund sterling, men i säljarens till endast 19,000 pund. Det klandervärda, oberäknadt den formela oriktigheten, låg sålunda deri, att man medgifvit det svenska handelshuset en så betydande försäljningsprovision, då det engelska erbjudit en högre summa; men denna anmärkning träffar icke Cederström ensam, utan äfven de öfrige statsrådsledamöter, grefvarne Gyllenborg, Wetterstedt, Rosenblad, Skjöldebrand och Mörner, friherre Wirsén, hofkanslern von Schulzenheim och statssekreteraren Arnell, som deltogo i beslutet om skeppet Tapperhetens försäljning, då fråga om försäljningsprovisionen äfven förevar. Till samteliga de i besluten deltagandes ursäkt kan dock anföras, att köpen i alla fall voro för svenska kronan fördelaktiga och troligen icke utan det svenska handelshusets mellankomst kunnat bringas till stånd.

För öfrigt öfverlemnade statsutskottet till konstitutionsutskottets handläggning anmärkningar derom, att en transaktion af så mycken vigt blifvit uppdragen åt en konungens rådgifvare ensam; att data af de handlingar, som angå den senare skeppshandeln, jemförda med hvarandra, ej öfverensstämde; att handlingarnas hemlighållande blifvit anbefaldt, samt att, vid återgången af denna handel, icke allenast det i kontraktet utsatta vite ej kommit statsverket till godo, utan statsverket dessutom fått vidkännas en betydlig ersättning.

Hos adeln gjordes af friherre *C. H. Anckarsvärd* och grefve *C. F. Horn* samt inom bondeståndet af riksdagsfullmäktigen *Casper Wijkman* från Upsala län flera anmärkningar mot de i afseende å skeppshandeln vidtagna åtgärder, hvarvid grefve Horn särskildt framhöll, huru »nationens ära och sjelfständighet förnärmats och statens tillgångar förskingrats genom illa beräknade och olämpliga handelsföretag med kronans effekter».

Dessa anmärkningar underkändes af konstitutionsutskottet, utom i

hvad de rörde dels att verkställigheten af beslutet om fartygens försäljning blifvit anförtrodd ensamt åt grefve Cederström, oaktadt han sjelf var en af konungens rådgifvare, hvilket utskottet fann föranleda en rikets ständers anmälan enligt § 107 i regeringsformen, att de statsrådets ledamöter, som deltagit i detta beslut, måtte ur statsrådet skiljas; dels att försäljningen egt rum utan att förvaltningens af sjöärendena utlåtande deröfver blifvit inhemtadt, i afseende hvarå utskottet ansåg föredraganden och statsrådet urskuldade derigenom, att de tillstyrkt det förvaltande verkets hörande, men frånträdt detta i förlitande på sin i detta ärende mera sakkunnige embetsbroder, grefve Cederström, hvilken ensam utskottet ansåg för denna uraktlåtenhet böra anmälas enligt nyssnämnda § i regeringsformen att från sitt statsrådsembete skiljas. I anledning af anmärkningarna mot politiska missräkningar och felsteg, som skulle röjt sig i denna handel, yttrade utskottet, att »dessa ej kunde af utskottet upptagas, än mindre pröfvas och allraminst fastställas. Utskottet inskränkte sig således härvid blott till den allmänna reflexionen, att kabinettspolitiken är en probabilitetslära, icke en på absoluta vissheter byggd kunskap, samt att dessutom det ej vore ens tänkbart, att någon regering i verlden skulle underkasta sig en klart förutsedd eller sannolikt anad våda af osämja med främmande makter, om densamma borde för statens bästa undvikas».

Konstitutions-utskottet hade således i denna fråga visat långt mera undseende, än oppositionen förutsatt, och när utskottets betänkande förekom hos adeln, framhöllo friherre Anckarsvärd och grefve Horn å nyo oklokheten och obetänksamheten ur politisk synpunkt att inlåta sig i en dylik handel, utan att på förhand göra sig förvissad, huru densamma af andra makter skulle betraktas, och grefve Horn fann, för sin del, att statsministern för utrikes ärendena borde i detta fall anses såsom den mest skyldige och den som i främsta rummet föranledt de förödmjukelser, kostnader och skandaler, hvilka uppstått såsom följder af den senare skeppshandeln. En liflig diskussion uppstod, men slutade dock med att adeln den 18 Juli 1829 lade betänkandet till handlingarna, utom i de punkter, hvilka egde sammanhang med det förväntade decharge-betänkandet.

Hos borgare- och bondestånden hade betänkandet förevarit redan den 9 Juni, men båda stånden hade utan diskussion beslutat dess pröfnings uppskjutande till dess decharge-betänkandet komme att föredragas, och i preståndet lades betänkandet den 16 Juni till handlingarna utan omröstning.

Flera anledningar till anmärkningar mot konungens rådgifvare hade dessutom blifvit anmälda, så väl inom adeln som inom bondeståndet, och en sådan äfven inom preståndet, hvilka alla blifvit remitterade till konstitutionsutskottet; men i dess den 20 Juni afgifna decharge-betänkande förklarades, att utskottet icke funnit skäl tillämpa § 106 i regeringsformen om åtal inför riksrätt, och någon anledning till anmälan enligt § 107 i samma grundlag, utom i de båda punkter,

som rörde skeppshandeln, förekom endast rörande några få frågor af allt för ringa betydenhet att här behöfva omnämnas.

För öfrigt fann sig utskottet böra afgifva »det sanningsenliga vittnesbörd, att i allmänhet konungens rådgifvare och föredragande troget och redligt bevakat konstitutionens och lagarnes helgd, fäderneslandets bästa och enskilda medborgares rätt». Dock ansåg sig utskottet böra upplysningsvis anmäla några under granskningen af statsrådsprotokollen förekomna omständigheter, ehuru med uttrycklig förklaring att ingen anmärkning dervid kunnat eller bort göras. Så hade utskottet önskat, att konungens rådgifvare, åtminstone i sådana frågor, som berott på tillämpningen af grundlagarnes ordalydelse, oftare framsagt och bestämdare utvecklat sina tankar, äfvensom utskottet någon gång trott sig i rådslagen inför kongl. maj:t upptäcka smärre afvikelser från gällande rättsformer, med olika behandling af lika mål.

Detta betänkande föredrogs i *borgareståndet* den 6 Juli 1829, då ingen af utskottets anmärkningar fans föranleda till någon anmälan enligt § 107 i regeringsformen, den mot grefve Cederström dock först efter votering, med 33 röster mot 9, och emedan man ansåg olämpligt att begära hans skiljande ur statsrådet, då han redan var skild från sitt statsrådsembete. Hvad utskottet i slutet af sitt betänkande anmält lades till handlingarna, med särskild förklaring af hr *Eckerman*, om ogillande af utskottets förfarande att anmäla andra förseelser af statsrådets ledamöter, än som ansetts vara föremål för anmärkning enligt § 107 i regeringsformen.

Hos *presteståndet* föredrogs betänkandet den 13 Juli, då biskop *Faxe* gjorde anmärkning mot utskottets behörighet att anmäla förhållanden, som icke ansetts kunna föranleda anmärkning enligt § 107 i regeringsformen, och domprosten *Heurlin* yttrade sin uppfattning af konstitutionsutskottets åliggande vara, icke att framkomma med partiela anmärkningar af mer eller mindre betydande beskaffenhet, utan att på angifna fakta, hemtade från statsrådsprotokollen, stödja sitt omdöme, huruvida en eller flere bland konungens rådgifvare iakttagit rikets sannskyldiga nytta eller ock, om lagöfverträdelse egt rum, ställa den härtill gjort sig skyldig under tilltal inför riksrätt. Prosten *Hallström* åter bestridde utskottets rätt och pligt att afgifva ett gemensamt omdöme, enär utskottet endast vore att betrakta såsom en referent, hvilken egde att hos rikets ständer tillkännagifva hvad han ansåg anmärkningsvärdt, hvarefter ständernas rätt inträdde att bedöma, huruvida rikets väl kräfde någon anmälan hos kongl. maj:t om en eller flera rådgifvares skiljande från embetet. Tillägget i utskottets betänkande hade icke åsyftat annan påföljd, än att ständerna, om de så funne för godt, kunde i underdånig skrifvelse hos konungen anmäla de missförhållanden, hvarå utskottet fästat uppmärksamhet. Slutet blef, att ingen bland utskottets anmärkningar fans föranleda till anmälan enligt § 107 i regeringsformen, och att ståndet, med 28 röster mot 15, beslöt, att tillägget skulle läggas till handlingarna.' Minoriteten hade yrkat

öfverläggning om hvilka af de omförmälda omständigheterna borde hos kongl. maj:t anmälas.

Hos *bondeståndet* förevar frågan den 17 Juli. De fleste, som då yttrade sig, yrkade biträdande af konstitutionsutskottets anmärkningar och fordrade tillika ytterligare upplysningar i afseende å de anmärkta punkterna. Med 69 röster mot 39 beslöts ock betänkandets återremiss, dock endast för att vinna närmare uppgift om hvilka statsrådsledamöter de i ett par punkter mot »statsrådet» riktade anmärkningarna rörde.

När sedermera betänkandet återkommit och föredrogs i ståndet den 10 Augusti, uppträdde flere ledamöter med skriftliga anföranden till försvar för konungens rådgifvare och särskildt för skeppshandeln, som ansågs hafva åsyftat rikets nytta, ehuru utgången, emot all beräkning, blifvit olycklig. Å motsatta sidan försummade man icke att anmärka dessa anföranden vara så väl stiliserade, att man knappast kunnat vänta sådan skriftställareförmåga inom bondeståndet. Slutet blef, att anmärkningen mot statsrådet i allmänhet, rörande skeppshandeln, fick förfalla, dock först efter omröstning, med 60 röster mot 40, och att den mot grefve Cederström, likaledes i anledning af skeppshandeln, fans icke föranleda till någon åtgärd, då han redan lemnat statsrådsembetet, men ståndet gjorde dock det förbehåll, att »detta beslut icke komme att lägga hinder i vägen för fri pröfning af den på statsutskottets åtgärd beroende redovisningsfrågan för skeppshandels-affären».

Hos adeln föranledde betänkandet långa och lifliga öfverläggningar under plena den 18, 20, 21 och 24 Juli, under hvilka från oppositionens sida yrkades, att utskottet först bort under vissa rubriker tillkännagifva hvad det funnit anmärkningsvärdt samt på sådan grund yttra sitt omdöme, huruvida konungens rådgifvare i de anmärkta delarna iakttagit rikets sannskyldiga nytta, eller föredragandena med oveld, nit, skicklighet och drift utöfvat sina förtroende-embeten, hvarefter det tillhörde rikets ständer att afgöra, huruvida de ansågo rikets väl kräfva en anmälan om deras skiljande från embetet, eller det göra tillfyllest att till kongl. maj:t anmäla de förhållanden, hvarom ständerna af utskottet erhållit upplysning och hvilka de funno af sådan beskaffenhet, att rättelse deruti vore af vigt. Att deremot indela betänkandet i vissa punkter, hvilka hvar för sig skulle åsyfta eller kunna medföra resultatet af den ene eller andre rådgifvarens entledigande, vore olämpligt och komme troligen alltid att blifva utan följd.

Man uppdrog vidare en tafla af regeringens inre politik, med hänseende till näringsfriheten, tull- och handels-lagstiftningen, skatteväsendet och dess förenkling, administrationens förenkling, de alltför länge fördröjda reformerna i lagstiftningen, som dock varit förberedda genom lagkomiténs förtjenstfulla arbeten, o. s. v. Äfven berördes, ehuru mera i förbigående, regeringens yttre politik och dess, såsom det syntes, anslutning närmare till despotiskt styrda stater, än till de konstitutionela, såsom England, Frankrike och Nederländerna. Man borde icke fordra entledigande af den ene eller andre bland konungens rådgifvare särskildt,

utan hufvudsakligen angifva det allmänna missnöjet med det regeringssystem, som alltsedan 1815 blifvit följdt.

Å andra sidan anmärktes mot oppositionens yttranden, att »landet befunne sig i vanmakt och samhället nära sin upplösning», såsom bevis på motsatsen, bland annat, att folkmängden under det senare decenniet betydligt ökats; att skatterestantierna minskats; att landet befunne sig i ostördt både yttre och inre lugn; att tull-lagstiftningen blifvit modifierad i en friare riktning, så att man ej i Sverige, såsom i andra länder, behöfde påbjuda andra konsumtionsafgifter än de, som härleddes från tullen; att de afslutade handelstraktaterna visat sig för landet fördelaktiga, o. s. v.

Slutet på de långa debatterna blef, att anmärkningen mot statsrådet i skeppshandels-frågan, med 109 röster mot 44, ansågs böra förfalla; att den mot grefve Cederström i samma fråga godkändes, med 82 röster mot 70, och att de öfriga anmärkningarna fingo förfalla.

Slutligen förekom äfven utskottets tillägg i betänkandet, och en liflig debatt uppstod, huruvida en skrifvelse, innefattande hvad utskottet i detta tillägg anfört, borde till kongl. maj:t aflåtas eller icke, hvilken senare åsigt segrade, med 85 röster mot 76.

Riksståndens flertal hade sålunda icke beslutat någon anmälan enligt § 107 i regeringsformen mot någon af konungens rådgifvare och ej heller någon skrifvelse till kongl. maj:t, med anmärkning mot någon regeringsåtgärd, och oppositionens försök att, företrädesvis med anledning af den olyckliga skeppshandeln, bringa ministèren på fall hade misslyckats. Den både då och sedermera så ofta och så mycket omhandlade skeppshandelsfrågan var således också nu bragt till slut. Denna handel var onekligen klandervärd, så väl i åtskilliga hänseenden, hvad den formela behandlingen beträffar, som i synnerhet emedan den företogs, utan att man tagit i behörigt betraktande de politiska följderna deraf; men, å andra sidan, är det ock lika onekligt, att de, som fört oppositionens talan, gjort mera väsen af denna fråga, än den förtjenar, då den i sjelfva verket var ett välment, ehuru oklokt och obetänkt, försök att utan ökadt statsanslag åstadkomma förbättringar i svenska flottan, och i synnerhet vittnar äflandet att företrädesvis framhålla det förödmjukande för svenska regeringen i den senare fartygsförsäljningens återgång just icke om någon varmare fosterlandskänsla.

Decharge-frågan var riksdagens vigtigaste politiska fråga och den, i hvilken de båda nu alltmera bestämdt framstående partierna hufvudsakligen mätte sina krafter.

Vid riksdagens början tycktes utsigterna för oppositionen ganska lofvande. Hos *adeln* hade den gjort ytterligare framsteg. Utom de förre oppositionsmännen, bröderne Carl Henrik och August Anckarsvärd, grefve C. F. Horn, hrr Gustaf Hierta, Göran Gyllenkrook, P. G. Cederschiöld, E. Z. Munck af Rosenschiöld, bröderne Carl David och Gustaf af Uhr, m. fl., räknades nu dit äfven grefvarne David Frölich, Otto Cronhjelm, Carl Gustaf Spens, Jakob och John Hamilton, friherrarne

Wilhelm Fredrik Tersmeden och August Hermelin, hrr Carl Reinhold och Gustaf Reinhold Tersmeden, Emil von Troil, Carl von Qvanten, Fredrik Leonhard Rosenquist af Åkershult, m. fl.

Inom *preste ståndet* hade, i följd af en vid 1823 års riksdag beslutad grundlagsändring, representanter för universiteten och vetenskapsakademien nu vunnit inträde, hvarigenom så framstående män som professorn Erik Gustaf Geijer och dåvarande presidenten i kommerskollegium, sedermera statsrådet Gabriel Poppius under denna riksdag voro ledamöter af detta stånd. Inom detsamma hade dock oppositionen högst få anhängare — endast kyrkoherden i Karlskoga professorn Morén, prosten i Mogata Jakob Östberg, prosten i Skärestad professorn M. Hasselroth, kyrkoherden i Ed, sedermera biskopen i Visby Carl Erik Hallström och komministern Carl Fredrik Dahlgren ansågos i viss mån skilja sig från det strängt ministeriela flertalet inom detta stånd. Att emellertid oppositionen äfven der gjort framsteg, visade sig vid öfverläggningarna om decharge-frågan, då en minoritet af 15 röster mot 28 yrkade, att man borde taga i öfvervägande hvilka och huru många af de i tillägget till konstitutions-utskottets betänkande omförmälda omständigheter borde hos kongl. maj:t anmälas.

Inom *borgareståndet* var oppositionen äfven temligen fåtalig. Hrr C. J. Ekerman och D. Helsingius från Stockholm, C. Arosenius från Norrköping, E. M. Leffler från Göteborg, E. W. Montan från Arboga och några få andra förde der dess talan.

Inom *bondeståndet* åter hade oppositionen gjort större framsteg. Utom de förre oppositionsmännen Anders Danielsson, J. J. Rutberg och Nils Månsson, uppträdde nu såsom dithörande Casper Wijkman från Upsala län, Hans Jansson från Elfsborgs län, Nils Persson i Boda från Södermanland, Erik Norberg från Vestmanland, Anders Eriksson från Vermland, Anders Andersson från Skaraborgs län, m. fl., så att det i början af riksdagen såg ut, som om oppositionen skulle i detta stånd vinna öfvervigt, hvilket dock sedermera visade sig ej vara förhållandet. En af de förre oppositionsmännen Johan Olsson Longberg hade blifvit utsedd till talman och hans opposition sålunda neutraliserad.

Inom adeln hade oppositionen sina mest framstående män, och likväl motsvarade utgången icke partiets förhoppningar. Friherre C. H. Anckarsvärd, som oftast och ordrikast förde partiets talan, var onekligen en talare med stor förmåga, som på ett ganska lysande sätt utmärkte sig i debatterna, men hans uppträdande var i allmänhet alltför negativt och han gjorde aldrig rätt klart för sina anhängare till hvilket mål han egentligen syftade, hvilket troligen icke heller stod rätt klart för honom sjelf. I följd deraf kunde han ock aldrig samla omkring sig ett fast parti med bestämda syften, hvarföre han och oppositionsmännen i allmänhet inskränkte sig att klandra det bestående, utan att angifva hvad som borde komma i dess ställe.

Å andra sidan hade det ministeriela partiet å riddarhuset i generalmajoren grefve *Magnus Brahe,* som i April 1828 efter den då till

svensk och norsk minister i England utnämnde generallöjtnanten grefve Magnus Björnstjerna blifvit generaladjutant för armén och nu stod högst i konungens ynnest, fått en ledare, som genom sitt ridderliga väsen vann och förtjenade förtroende, samt genom sitt förbindliga sätt, så väl som genom sitt kända stora inflytande hos konungen, bättre än någon annan förstod att vinna nya anhängare åt regeringen. Följderna visade sig ock under riksdagens fortgång och särskildt vid omröstningarna i decharge-frågan, hvilkas här ofvan anförda utfallande någorlunda angifver det numeriska förhållandet mellan partierna inom adeln.

Till öfriga vid denna riksdag afgjorda frågor, af hvilka flera voro rätt vigtiga, återkomma vi vid redogörelsen för tilldragelserna inom riksstyrelsens särskilda grenar under detta tidskifte.

Riksdagen afslutades den 19 Mars 1830.

Riksdagen 1834, 1835.

Några få månader efter riksdagens afslutande inträffade i Frankrike en statshvälfning, som icke allenast medförde vigtiga förändringar derstädes, utan äfven framkallade åtskilliga rörelser i flera delar af det öfriga Europa.

Carl X, hvilken i September 1824 efterträdt sin äldre broder Ludvig XVIII såsom Frankrikes konung, hade i Juli 1830 egenmäktigt utfärdat några förordningar, genom hvilka den fria yttrande-rätten i Frankrike blifvit tillintetgjord, en ny vallag påbjuden, hvarigenom regeringens inflytande på valen till folkrepresentanter i möjligaste mån utsträcktes, samt den nyvalda deputerade-kammaren blifvit upplöst, innan den ännu hunnit sammanträda. Dessa förordningar hade väckt allmänt missnöje och hos det liberala partiet, som länge varit i opposition mot regeringen, den häftigaste förbittring. Pariserbefolkningen kom i rörelse, gatustrider föreföllo den 25—27 Juli, i hvilka folket slutligen segrade. Carl X afsattes och hans frände, *Ludvig Philip,* hufvudman för orleanska grenen af Bourbonska ätten, valdes i hans ställe till fransmännens konung, hvarefter hela styrelsen fick en förändrad karakter och fördes nu i liberal anda, i stället för den förra konservativa, som mer och mer börjat närma sig envåldet.

Kort derefter hade en revolution äfven utbrutit i Belgien, som sedan 1814 varit förenadt med Holland, men nu reste sig mot det holländska öfverväldet och blef ett särskildt sjelfständigt rike, till hvars konung prins *Leopold* af Sachsen-Coburg, beslägtad med engelska konungahuset, valdes i Juni 1831.

Äfven i Polen hade i November 1830 en resning egt rum, för återvinnandet af det förra oberoendet och för befrielse från det tryckande ryska öfverväldet. Först i Oktober 1831 lyckades det den ryska öfvermakten att efter det ihärdigaste motstånd af polska folket, bland hvilket likväl partisöndringar åter börjat uppstå, gynnad af dessa kufva denna resning.

I Spanien, Portugal och Italien föreföllo äfven rörelser för vinnande af ett friare samhällsskick, och en stark jäsning var rådande i de flesta delar af Europa.

På Sverige åter var juli-revolutionens inverkan mindre märkbar. Lugnet förblef ostördt, och inga tecken visade sig till de folkrörelser eller den jäsning i sinnena, som vid denna tid satte så många andra europeiska stater i oro. Dock var den franska statshvälfningen icke utan allt inflytande på tilldragelserna äfven här. Den helsades af oppositionstidningarna med stort jubel, och man kunde ej nog prisa det hjeltemod, som under de minnesvärda Juli-dagarna blifvit af franska folket ådagalagdt. Konungen åter, som, allt sedan de våldsamma omstörtningar, hvartill han under den första franska revolutionen varit vittne, hyste en afgjord motvilja och stor farhåga för alla folkrörelser, slöt sig nu ännu närmare än förut till Rysslands sjelfherskare och mottog med märkbar köld prinsen af Moskwa, marskalk Neys son, när denne infann sig i Stockholm för att tillkännagifva Ludvig Philips uppstigande på Frankrikes tron. Då prinsen låtit uthänga en trefärgad fana från det hus han bebodde, och en folksamling i anledning häraf uppstod, fick han genom polisen befallning att borttaga fanan, hvilket väckte mycket klander inom Frankrike, der man nu begynte på scenen, i ströskrifter och i tidningarna förlöjliga, nedsätta och smäda Carl Johan, som i allmänhet var särdeles ömtålig för hvarje offentligt klander. Grefve Gustaf Löwenhielm, som sedan 1818 var svensk och norsk minister i Paris, fick befallning att göra allvarsamma framställningar mot det ofog, man i Frankrike tillät sig mot Carl Johan; men den nya franska regeringen förklarade sig under den frihet, all slags yttrande-rätt då åtnjöt, ej kunna göra något afseende på dessa framställningar.[1]) Häraf föranleddes emellertid en viss köld mellan båda hofven, och efter ett uppträde mellan Carl Johan och franske härvarande ministern, markis de Saint-Simon, hvarvid den förre med en viss häftighet beklagat sig öfver, att man i Frankrike ej skyddade en vänskaplig makts konung mot förolämpningar på scenen och i tidningarna, samt i hettan fälde några yttranden, hvilka Saint-Simon fann förnärmande för sin konung och i anledning deraf förklarade sitt uppdrag vid svenska hofvet slutadt, reste Saint-Simon i Oktober 1833 härifrån och ingen fransk minister infann sig här förr, än hertigen af Montebello i Juli 1834 blef dertill utnämnd, då förhållandet åter blef vänskapligt, ehuru aldrig hjertligt.

Under tiden rådde fortfarande det bästa förstånd mellan Carl Johan och kejsar Nikolaus, hvilket väckte mycket missnöje inom Sverige, i synnerhet som, under polska revolutionen, sympatierna för polackarne

[1]) Det berättas, att Ludvig Philip hitsändt en stor mängd karrikatyrer, hvari han sjelf på allt sätt förlöjligades, och dervid skrifvit till Carl Johan: »Ni ser häraf, huru man behandlar mig ännu värre än er. Låtom oss unna de glada själarne att roa sig, äfven om det sker på vår bekostnad! För min del bryr jag mig föga derom.»

vore här särdeles varma och det gamla nationalhatet mot Ryssland i samma mån tilltagit. Oppositionspressen blef allt hätskare i sina utfall mot regeringen, och klandret började nu mer och mer riktas mot Carl Johan personligen, i stället att det dittills gält hans rådgifvare.

Regeringens utrikes politik var emellertid långt ifrån att utgöra enda eller ens det hufvudsakliga föremålet för detta klander. Likasom i de flesta andra europeiska länder och väl icke utan inverkan af dylika tilldragelser i dessa, hade äfven i Sverige uppstått en stark agitation för genomgripande förändringar i grundlagarna och framför allt i sjelfva representationssättet. Kort efter det rikets ständer åtskilts i Mars 1830, hade två af de liberala åsigternas dåvarande förnämste förfäktare härstädes, friherre *Carl Henrik Anckarsvärd* och häradshöfdingen *Johan Gabriel Richert*, offentliggjort ett »Förslag till national-representation», ett slags efterbildning af den norska, som nu ofta högeligen prisades af oppositionspressen. Detta förslag framkallade en ganska liflig skriftvexling i tidningarna och gaf äfven anledning till en mängd petitioner, som ingåfvos till regeringen, för tillvägabringandet af en tidsenlig reform i det föråldrade representationssättet. Regeringen fann likväl dessa petitioner icke föranleda någon åtgärd å dess sida, hvilket åter hade till följd, att bitterheten hos oppositionen allt mera ökades och beskyllningar mot regeringen, att den visade liknöjdhet eller afvoghet mot hvad som mer och mer började betraktas såsom en lifsfråga för hela svenska folket, allt oftare förekommo, i trots af det flitiga bruk, regeringen gjorde af sin indragningsmakt, och de åtal, som tidt och ofta anställdes mot oppositionstidningarna. Skulden härtill låg visserligen icke så litet hos dessa, ty de förde ofta ett retsamt språk och sparade icke på hatfulla hänsyftningar, men i sjelfva hufvudsaken, att ingenting gjordes för att befordra en tidsenlig representationsförändring, vände sig den allmänna meningen mer och mer emot regeringen.

Oppositionspressen hade ock nu betydligt tilltagit i inflytande och fått flera nya organer. Mot densamma uppträdde visserligen åtskilliga tidningar, som förde regeringens talan eller förfäktade de konservativa åsigterna mot de liberala; men ehuru några bland dessa tidningar voro med ganska framstående förmåga redigerade, fingo de dock aldrig så talrika läsare som oppositionstidningarna och de liberala åsigternas förfäktare, hvilket bäst visar, huru dessa åsigter vunno inom Sverige en allt vidsträcktare spridning, såsom för öfrigt denna tid var för hållandet öfver allt i Europa.

Å andra sidan sökte man nu genom högtidligt firande af tilldragelser, som borde vara dyrbara för hela svenska folket, oberoende af skiljaktiga politiska åsigter, vända uppmärksamheten å ämnen, som icke borde framkalla partitvister. Så firades den 28 November 1830 en allmän jubelfest, till åminnelse af kristendomens införande i Sverige ett tusen år förut, samt derjemte af den Augsburgiska bekännelsens tillkomst år 1530 och af Gustaf Adolfs uppträdande i Tyskland 1630. Så skedde äfven med mycken högtidlighet den 26 September 1832

öppnandet af Göta kanal och den härigenom beredda förbindelsen mellan de båda haf, som omgifva Sveriges kuster, och den 6 November samma år hölls en åminnelsefest af Gustaf Adolfs död vid Lützen samma dag 200 år förut. I allmänhet älskade Carl Johan att fira Sveriges stora minnen och förstod äfven att göra det på ett sätt, som var dessa minnen värdigt.

Hvad som för öfrigt, utom de politiska frågorna, under dessa år mest ådrog sig allmänhetens uppmärksamhet och väckte icke ringa oro, var cholerafarsoten, som 1830 utbrutit i Ryssland och derifrån efter hand spred sig öfver det öfriga Europa samt hotande närmade sig äfven Sverige. Att den satt så väl regeringen som de myndigheter, af hvilka denna i dylika ämnen hade att inhemta råd och upplysningar, i förskräckelse, syntes bäst af den kungliga kungörelsen den 9 Juli 1831, hvari en mängd spärrningsåtgärder föreskrefvos, hvilka, derest de kommit till verkställighet, sannolikt skulle funnits ännu menligare än sjelfva farsoten. Från alla håll gjordes ock så många anmärkningar mot dessa föreskrifter, att de betydligt mildrades genom kungörelsen den 12 November samma år, och sedermera skedde för hvarje år nya ändringar i desamma, genom kungörelserna den 17 Mars 1832, den 25 Januari 1833 och den 22 Februari 1834, af hvilka hvar och en upphäfde den föregående. Lyckligtvis infann sig ej choleran under denna tvekan om sättet att mottaga den, utan utbröt i Sverige först under loppet af året 1834, då den flerstädes härjade ganska våldsamt; men man hade nu hunnit hemta sig från den första förskräckelsen, och ehuru visserligen en mängd spärrningsåtgärder egde rum, hvilka visade sig föga hinderliga för farsotens framfart, men voro det så mycket mera i andra afseenden, hade man likväl nu för sjelfva sjukvården vidtagit kraftiga och ändamålsenliga anstalter, hvilka ock verksamt understöddes af enskildes uppoffringar och ansträngningar, så att på det hela denna farsot var mindre olycksbringande här än i de flesta andra länder, samt ej åtföljdes af de folkupplopp, som eljest flerstädes på ett så upprörande sätt betecknat dess framfart.

Åtskilliga anledningar, och särskildt den under näst föregående riksdag beslutade myntbestämningslagens bringande till verkställighet, hade emellertid föranledt regeringen att i November 1833 utfärda kallelse till rikets ständer att den 15 Januari 1834 sammanträda i hufvudstaden till urtima riksmöte.

Till landtmarskalk utsågs generalen, öfverste marskalken hos drottningen grefve *Jakob Gustaf De la Gardie.* Talman för preståndet var nu för tredje gången erkebiskopen *Carl von Rosenstein* och ståndets vice talman var åter biskopen i Göteborg *Carl Fredrik af Wingård.* Till talman i borgareståndet förordnades för andra gången justitieborgmästaren i Stockholm *Jonas Ullberg* och till vice talman kommerserådet *Olof Wijk* från Göteborg. Bondeståndets talman blef åter *Johan Olsson Longberg,* dess vice talman *Jon Jonsson* från Bleking och dess sekreterare häradshöfdingen *Johan Jakob Bergström.*

Inom statsrådet hade, sedan sista riksdagen, åtskilliga förändringar inträffat. Efter grefve Gyllenborg, som aflidit i Augusti 1829, hade grefve *Matthias Rosenblad* blifvit justitie-statsminister och sjelf fått till efterträdare såsom statsråd generaltulldirektören, ordföranden i fångvårdsstyrelsen friherre *Gustaf Fredrik Åkerhjelm* i April 1831. Redan förut hade, efter statsrådet Schwan som aflidit i Maj 1829, presidenten i statskontoret grefve *Erik Reinhold Adelsvärd* samma år blifvit statsråd. Friherre C. J. af Nordin, som i November 1831 blef president i bergskollegium, efterträddes såsom statsråd af förre svenske och norske ministern i Paris grefve *Gustaf Lagerbielke,* som redan 1809 varit medlem af statsrådet, och grefve P. G. af Ugglas, som i April 1831 nedlade sitt statsrådsembete, fick till efterträdare presidenten i kommersekollegium *Gabriel Poppius* 1833. Sedan 1828 var grefve *Magnus Brahe* generaladjutant för armén och sedan 1823 kontreamiralen grefve *Clas August Cronstedt* generaladjutant för flottan. Efter Anders Carlsson af Kullberg, som i Juli 1830 blifvit biskop i Kalmar, hade expeditionssekreteraren *Abraham Roland von Prinzencreutz* fått förordnande att förestå statssekreterare-embetet vid ecklesiastik-expeditionen, hvartill kanslirådet *Jakob August von Hartmansdorff* i April 1831 utnämndes, och efter J. Nordenfalk, som i Februari 1831 begärt afsked, hade expeditionssekretereren *Carl Gabriel Grip* blifvit statssekreterare för krigsärendena.

Den 30 Januari 1834 skedde riksdagens högtidliga öppnande. I trontalet yttrades, huru »starka politiska skakningar sedan ständernas sista sammanvaro upprört Europa», men att »Försynen vårdat sig om båda de förenade rikenas lugn, under skygd af lagar, bevarande allmän ordning och rätt». — — »Hvarje tilltänkt förbättring i vårt samhällsskick», hette det vidare, »måste, för att blifva sannskyldigt nyttig, underkastas en lugn pröfning och utgå från erfarenhetens läror. Grundlagarne föreskrifva de dervid till iakttagande former; dessa böra tjena till rättesnöre för båda de gemensamt lagstiftande statsmakterna. Sjelfva dessa grundlagar erinra oss, att Sverige står i förbindelse till de fyra riksstånden för sin bibehållna tillvarelse och för beståndet af sitt namn» — hvilket sålunda antydde, att konungen icke var sinnad medgifva någon rubbning i ståndsförfattningen, hvars afskaffande de liberala tidningarna nu börjat mer och mer öppet yrka.

Berättelsen om »hvad sig i rikets styrelse tilldragit sedan sista riksdag» inleddes likaledes med en erinran, huru den tiderymd, som förflutit sedan rikets ständers sista sammanvaro, »i allmänhet varit utmärkt af tilldragelser, lika djupt ingripande uti flera europeiska staters inre samhällsskick som i större eller mindre mån inverkande på allas yttre politiska förhållanden». Under denna stormiga tid hade kongl. maj:t sökt att med alla främmande makter bibehålla ett ostördt vänskapligt förhållande. Den friare handelsgemenskap med främmande länder, som varit en följd af de redan före sista riksdagen med flera andra stater ingångna handelstraktater, hade sedermera fortfarit att

lifva nationalindustrien och öka föremålen för dess verksamhet, under det kongl. maj:t omfattat hvarje tillfälle att för svenska handeln och sjöfarten på utrikes orter bereda ytterligare fördelar. För öfrigt omnämndes en mängd åtgärder, som sedan sista riksdagen blifvit vidtagna inom de särskilda grenarna af den inre styrelsen.

Striderna mellan regeringens och oppositionens anhängare voro äfven under denna riksdag ganska lifliga och förekommo hufvudsakligen i frågorna, dels om en förändrad representation, hvartill vi återkomma vid redogörelsen för statsförfattningens utveckling under detta tidskifte, dels om upphörande af regeringens indragningsmakt, dels om konungens deltagande i garantien och lagstiftningen för rikets ständers bank och dels om decharge för konungens rådgifvare.

Frågan om upphörande af regeringens rättighet att i vissa fall inställa utgifvandet af dagblad och periodiska skrifter i allmänhet, den s. k. indragningsmakten, hade för hvarje riksdag blifvit föremål för allt lifligare öfverläggningar i samma mån, som denna makt genom oftare tillämpning deraf blifvit mer och mer förhatlig. Vid sista riksdagen hade tre stånd förenat sig om, att den borde upphöra, men bondeståndet hade beslutat dess bibehållande, i följd hvaraf förslaget om dess upphörande förfallit, såsom icke af alla stånden biträdt. Under den nu pågående riksdagen hade motioner om indragningsmaktens afskaffande åter blifvit väckta och konstitutionsutskottet hade tillstyrkt bifall till dessa motioner, men dervid stält indragningsmaktens upphörande i samband med afskaffandet af jury i tryckfrihetsmål och dessas afdömande enligt den vanliga rättegångsordningen, hvilket, såsom utskottet förmenade, åsyftade tryckfrihetsförordningens återbringande till dess ursprungliga skick, enligt 1810 års författning.

När detta förslag i Oktober 1834 förekom hos riksstånden, beslutade adeln, borgare- och bondestånden, att indragningsmakten borde upphöra, och samtliga riksstånden, att juryinrättningen borde bibehållas, hvarvid dock preste-, borgare- och bondestånden anmodade utskottet att uppgöra förslag till en förändrad organisation af tryckfrihetsjuryn.

I anledning häraf förklarade utskottet, att de mot dess förslag framstälda anmärkningar icke kunde sammanjemkas, hvarföre utskottet å nyo hemstälde, att detta förslag måtte i sin helhet hvila till nästa riksdag för att då antagas eller förkastas. Emot denna åsigt hade likväl nära halfva antalet af utskottets ledamöter reserverat sig. Samtliga riksstånden ålade ock utskottet att inkomma med förslag till sammanjemkning af de mot utskottets föregående memorial gjorda anmärkningar.

Flertalet inom utskottet vidhöll icke desto mindre sin åsigt och förklarade sig icke kunna åläggas att, mot sin öfvertygelse, sammanjemka de särskilda anmärkningarna, utan öfverlemnade ännu en gång sitt ursprungliga förslag till den ytterligare behandling, hvartill riksstånden, med anledning af grundlagen, kunde finna sig befogade.

Då detta memorial i Februari 1835 förekom hos stånden, beslöto adeln, borgare- och bondestånden, att de af utskottet i samband stälda frågorna om indragningsmaktens och om jury-inrättningens i tryckfrihetsmål upphörande skulle åtskiljas, samt att den förra frågan skulle hvila till grundlagsenlig behandling vid nästa riksdag. Detsamma var äfven preseståndets åsigt, men talmannen vägrade proposition å dessa frågors skiljande, emedan sådant förutsatte rättighet för ridsstånden att sjelfva företaga definitiv jemkningsåtgärd med anmärkningar mot ett konstitutions-utskotts förslag, hvilket talmannen ansåg vara stridande mot grundlagens föreskrift, att anmärkningarna skola sammanjemkas af konstitutions-utskottet, icke af riksstånden. Denna propositionsvägran godkändes af konstitutions-utskottet, och på detta sätt kom frågan om indragningsmaktens upphörande att förfalla, ehuru alla fyra stånden ansett förslaget derom böra hvila till nästa riksdag.

Ett annat grundlagsändringsförslag, som likaledes föranledde ganska lifliga öfverläggningar inom stånden, var ett sedan föregående riksdagen hvilande om den ändring i § 72 af regeringsformen, att Sveriges rikes bank skulle vara under konungens och riksens ständers gemensamma garanti, samt att lagar och stadganden för banken och dess rörelser skulle stiftas gemensamt af konungen och riksens ständer.

I samband med denna fråga hade kongl. maj:t den 3 Mars 1834 till riksstånden aflåtit en skrifvelse om stiftandet af en lag för banken af konungen och ständerna gemensamt. Att detta skedde, innan det hvilande grundlagsändringsförslaget ännu var afgjordt och således innan kongl. maj:t hade någon grundlagsenlig rätt att i banklagstiftningen deltaga, föranledde många anmärkningar inom stånden, och vid öfverläggningen hos adeln anmälde hr *V. F. Dalman*, att det voro anledning till anmärkning mot statssekreteraren för handels- och finans-ärendena, hvilken anmärkning blef till konstitutions-utskottet remitterad.

När derefter frågan om det vid sista riksdagen af samtliga riksstånden biträdda förslaget rörande ändring i 72 § regeringsformen förekom hos riksstånden, bifölls denna ändring af adeln med 216 röster mot 161 och af preseståndet med 30 röster mot 25, men afslogs af borgareståndet med 49 röster mot 11 och af bondeståndet med 78 röster mot 20 — en utgång, som var ganska betydelsefull, emedan den visade, att oppositionen nu hade en betydande öfvervigt inom de båda sistnämnda stånden.

Den mest omfattande anmärkningen mot konungens rådgifvare under denna riksdag utgick ock från bondeståndet. Riksdagsfullmäktigen från Albo m. fl. härad i Kronobergs län *Sven Heurlin* ingaf nemligen ett anmärknings-memorial, som remitterades till konstitutionsutskottet och som innehöll begäran om en allmän och sakrik granskning af dåvarande styrelsepersonalens offentliga handlingssätt, i hvilket hänseende särskild uppmärksamhet fästades vid rådgifvarnes underlåtenhet att föreslå en förändrad organisation af riksstånden och statsmakterna; vid försummadt ordnande af mynt- och kreditväsendet; vid den långa

hvilan af rikets ständers förslag till förordningar om handeln och handtverkerierna; vid behandlingen af frågorna om styrelseverkens reorganisation, om det nya lagförslaget och om regleringen af elementarläroverken; vid de öfverdrifna utgifterna för försvarsverket; vid den ringa sorgfällighet, som egnades åt skatteväsendet; vid de ökade interims-anslagen för tullförvaltningen; vid den synbara likgiltigheten för skjutsväsendets ordnande; vid behandlingen af frågan om bränvinsbränningsbeskattningens ekonomiska reglering; vid tillökningen i postverkets utgifter; vid uteblifven åtgärd i anledning af rikets ständers anhållan om fastställelse af grunderna för civila embetsmäns befordringar, samt slutligen vid vägradt tillstånd för de förre redaktörerne af indragna tidningarna Medborgaren och Stockholms Dagligt Allehanda att utgifva nya tidningar, äfvensom samma tidningars indragning.

Dessutom hade under riksdagen blifvit till konstitutionsutskottet öfverlemnade åtskilliga anmärkningar mot konungens rådgifvare, dels af statsutskottet och dels af riksdagsmän inom de särskilda riksstånden.

Vid dessa anmärkningar fäste dock utskottet icke något afseende, men ansåg sig böra i anledning af hr Dalmans anmärkning mot statssekreteraren Skogman i ett särskildt memorial hos rikets ständer anmäla förhållandet, under åberopande af 107 § regeringsformen.

I decharge-betänkandet uttalades hvarken, såsom i dylika betänkanden vid föregående riksdagar, något omdöme öfver det sätt, hvarpå regeringsärendena blifvit *i allmänhet* handhafda, eller tillstyrktes någon decharge, utan endast gafs tillkänna, att, jemte den anmälda anmärkningen mot statssekreteraren Skogman, utskottet ansett sig befogadt jemväl mot bemälde statssekreterare efter 107 § regeringsformen anmärka embetsåtgärder dels i ett mål rörande förnyad instruktion för rikets ständers revisorer, och dels vid författningen om bränvinsbränningen, med hänsigt till sättet för bränvinspannors uppmätning.

Utskottets båda memorial föredrogos i *presteståndet* den 20 Juni 1834, då af några talare ogillades statssekreterarens och konungens öfrige rådgifvares försök att på annan väg än den grundlagsenliga åstadkomma en förändring i grundlagen, och återremiss yrkades, på det utskottet måtte sorgfälligare pröfva, huruvida här icke vore anledning att tillämpa 106 § regeringsformen. Andre talare åter ansågo hr Dalmans anmärkning icke lagligen kunna vid denna riksdag behandlas, emedan utskottets granskningsrätt icke sträckte sig längre än till de statsrådsprotokoll, som omfattade regeringens före riksdagen vidtagna åtgärder.

Slutet blef ock, att memorialet i anledning af hr Dalmans anmärkning återremitterades och föredragningen af decharge-betänkandet uppsköts till dess återremissen blefve besvarad. När detta skedde, hade likväl båda memorialen blifvit af två stånd lagda till handlingarna och således de deri framställda anmärkningar förfallit, hvarföre de äfven af presteståndet lades till handlingarna.

Hos *borgareståndet* föredrogos båda memorialen likaledes den 20 Juni, då bruksegaren *Thore Petré*, som nu var den mest framstående oppositionsmannen inom detta stånd, klandrade konstitutions-utskottet att icke hafva upplyst rikets ständer, huruvida konungens rådgifvare genom sina tillstyrkanden medverkat till eller gjort föreställningar emot behandlingen af det nya lagverket, vissa tidningars indragning, motiven för afslag å ständernas anmärkningar rörande användandet af vissa statsanslag, dispositionen af konvoymedlen och kabinettskassan, regeringens tolkning af grundlagen i strid mot rikets ständers, regeringens ställning i representations-frågan, dess behandling af myntbestämnings-frågan, m. m.

Mot detta anförande anmärktes, att herr Petré haft sig öppet erhålla de begärda upplysningarna genom anmärkningar, framstälda i vederbörlig ordning, men yrkades, i anledning af utskottets anmärkning mot statssekreteraren Skogman i banklags-frågan, tillämpning af 107 § regeringsformen, hvaremot andre talare ansågo utskottets anmärkningar icke böra föranleda till någon anmälan enligt 107 § regeringsformen, och slutet blef, att båda memorialen lades till handlingarna, sedan 16 röster mot 15 förklarat anmälan om statssekreteraren Skogmans entledigande icke böra ega rum. Man anmärkte emellertid, att icke mindre än 28 af ståndets ledamöter underlåtit att deltaga i omröstningen.

Hos *bondeståndet* förekommo båda memorialen den 30 Juni, då å ena sidan yrkades, att anmärkningen rörande banklagen, hvilken af utskottet blifvit riktad endast mot föredraganden, måtte tillämpas mot alla konungens rådgifvare, som icke afstyrkt kongl. maj:ts beslut att föreslå rikets ständer en banklag, genom hvilken ett grundlagsstadgande skulle, medelst en civillag, kunna till all kraft och verkan upphäfvas, hvarför memorialen borde till utskottet återremitteras; men af andra talare ogillades de framstälda anmärkningarna, och ansågs utskottet hafva varit obefogadt att utsträcka sin granskning till hvad under pågående riksdag sig tilldragit. Båda memorialen blefvo återremitterade, men sedan adeln och borgareståndet lagt dem till handlingarna, ledde de icke till någon åtgärd.

Hos *adeln* föredrogos båda memorialen den 1 Juli, då några talare yrkade deras läggande till handlingarna, emedan deri förekommande anmärkningar voro af så ringa och så besynnerlig beskaffenhet, att, om rikets ständer, på grund af desamma, skulle besluta att rikets väl kräfde en framställning om en konungens rådgifvares entledigande, blefve sådant den största parodi på vårt statsskick.

Å andra sidan åter ansågs anmärkningen mot statssekreteraren Skogman i banklagsfrågan böra påkalla åtal inför riksrätt, enligt 106 § i regeringsformen; men häremot anmärktes att det vore en anomali, om statssekreteraren Skogman nu stäldes för krigsrätt, då hans lika skyldige kolleger kunde af konstitutions-utskottet vid nästa riksdag frikännas, eller ock en riksrätt nu fria statssekreteraren, men vid en följande riksdag fälla hans

kolleger. Äfven vore 106 § regeringsformen här icke tillämplig, emedan ansvarighetslagen icke innehölle något stadgande, enligt hvilket ansvar skulle kunnat yrkas, hvaremot, då ett groft grundlagsbrott här blifvit begånget, anmälan enligt 107 § borde ega rum.

Vidare anmärktes från oppositionens sida, att i utskottets betänkande saknades all upplysning om hvad regeringen underlåtit, hvilket vore långt mera förtjent af klander än de positiva felsteg, som torde kunna läggas styrelsen till last, och en mängd fall, i hvilka regeringen skulle gjort sig skyldig till sådan underlåtenhet, blefvo nu uppräknade.

Mot denna anmärkning genmäldes, att 1809 års grundlagsstiftares mening ingalunda varit, det konstitutions-utskottet skulle uppfatta sin pligt så, som den föregående talaren fordrat. Utskottets kall vore en medlares mellan folket och regeringen; det hade endast att tillse, om rådgifvarne i sina rådslag handlat enligt grundlag och allmän lag, eller derunder icke iakttagit rikets sannskyldiga nytta. Något annat hade utskottet icke att anmäla.

Flere talare sökte äfven i utförliga anföranden vederlägga hvad som blifvit yttradt rörande regeringens underlåtenhetssynder, hvaremot andra ytterligare framhöllo åtskilliga anmärkningsvärda förhållanden, såsom behandlingen af handels- och näringsfriheten, beskaffenheten af de författningar, som af styrelsen för riksdagen framläggas, äfvensom af dem hon sjelf utfärdat och som skolat dokumentera hennes duglighet. En styrelses förnämsta egenskap, näst den att vara redligt sinnad, vore att vara duglig; välvilliga afsigter hade man icke frånkänt styrelsen, men om man skärskådade det system den under de senare åren följt och från resultaten ville sluta till principerna, vore det bedröfligt, om dessa skulle vara sådana, som styrelsens handlingar utvisade. Så hade, hvad tryckfriheten beträffade, styrelsen gjort allt hvad hon kunnat, icke blott för att visa sin afvoghet mot den fria yttranderättens begagnande, utan äfven för att förstöra sjelfva publiciteten, och då hon med bitterhet behandlat denna, hade hon ock derigenom hindrat utvecklingen af en sansad, ädel och lugn tryckfrihet. Mycket vore äfven att anmärka vid befordringsväsendet inom domarekåren, till landshöfdingar och andra högre embeten. Svårigheten för konungen att finna skicklige rådgifvare skulle ej visa sig så stor, om styrelsen uppmuntrade talangerna, i stället att ofta eftersätta dem, samt mera fästade sig vid dugligheten än vid de politiska opinionerna, slägtrelationerna och den krypande tjenstvilligheten.

Mot dessa anmärkningar genmäldes att, om missbelåtenhet funnes mot regeringen, kunde väl ock regeringen hafva skälig anledning att vara missbelåten med ständerna, och många inom landet vore i detta fall af samma mening som regeringen.

Slutet på den långa diskussionen blef, att den från oppositionens sida yrkade återremissen af utskottets båda memorial afslogs, med 96 röster mot 65, hvarefter proposition framstäldes, om adeln ansåg rikets väl kräfva, att rikets ständer, med anledning af dessa memorial,

skulle hos kongl. maj:t anmäla sin önskan, att statssekreteraren Skogman skildes ur statsrådet och från embetet, hvilken proposition blef med *nej* besvarad.

I följd af de beslut, stånden sålunda fattat, skedde vid denna riksdag ingen anmälan mot konungens rådgifvare enligt § 107 i regeringsformen; men det var dock tydligt, att hos flertalet inom representationen orsaken härtill låg icke i något öfvervägande förtroende för styrelsepersonalen, utan i den form för anmärkningarna, hvilken den regeringsvänliga majoriteten inom konstitutions-utskottet genomdrifvit och som gjorde tillämpningen af ifrågavarande grundlagsstadgande mot en enda bland rådgifvarne olämplig och orättvis. Inom borgare- och bondestånden hade tydligen oppositionen under denna riksdag vunnit öfvervigten, och inom de båda öfriga stånden hade regeringens anhängare endast en knapp majoritet. På det hela hade sålunda oppositionen under denna riksdag gjort betydande framsteg och hade icke försummat att framhålla sina fordringar, som åsyftade i främsta rummet en förändrad nationalrepresentation samt i allmänhet ett friare samhällsskick i alla riktningar, och det var underlåtenhet att befordra ett sådant, som i synnerhet lades regeringen till last.

För öfrigt blef vid denna riksdag äfven ett åtal inför riksrätt beslutadt. I anledning af en kunglig proposition vid föregående riksdagen hade ständerna beslutat, att för statens räkning ett lån af högst 2 millioner rdr silfverspecie skulle af riksgäldskontoret upptagas och af detta verk åter utlånas, mot inteckning i jordegendom på landet och i städerna, till hvilket låns upptagande ständerna begärt kongl. maj:ts autorisation. Då likväl detta beslut icke före den nu pågående riksdagen kommit till verkställighet, föreslogs dels hos adeln samma låns upptagande till biträde åt hypoteks- och privatbanks-inrättningar, dels hos borgareståndet inställande tills vidare af all åtgärd i afseende å det beslutade lånet. Dessa framställningar remitterades till statsutskottet, som afstyrkte den hos adeln gjorda, och i anledning af den, som förekommit inom borgareståndet, tillstyrkte, att rikets ständer måtte förklara beslutet om lånets upptagande hafva till all kraft och verkan upphört. Detta statsutskottets betänkande bifölls af samtliga riksstånden, hvilket beslut i skrifvelse den 18 Augusti 1834 anmäldes hos kongl. maj:t, och såsom skäl dertill anfördes, bland annat, att lånet torde blifva alltför betungande för låntagarne, samt att statens skuldsättning utrikes till förmån för enskilde i allmänhet icke syntes vara nyttig, utan snarare skadlig.

Dessa skäl fann kungl. maj:t icke giltiga, emedan de voro stridande mot de åsigter, som föranledt det vid föregående riksdag fattade beslutet, hvartill komme, att fråga uppstått om upprättande af hypoteksföreningar jordegare emellan, hvarför kongl. maj:t funne så väl häruti som uti den genom myntbestämningslagen vunna trygghet i afseende å myntvärdets upprätthållande ett ytterligare kraftigt skäl för fullföljande af rikets ständers förut fattade och af kongl. maj:t gillade beslut om

upptagande för fastighetsegare af ett lån å 2 millioner rdr specie, hvilket lån kongl. maj:t föreslog att användas endast till biträde för hypoteksföreningar, enligt vissa grunder, som tillika angåfvos.

Då den kungliga skrifvelsen härom förekom i borgareståndet, anmälde herr *Thore Petré* anledning till anmärkning mot statssekreteraren Skogman, som kontrasignerat denna skrifvelse, hvilken anmärkning remitterades till konstitutions-utskottet, som fann att föredraganden och de öfrige konungens rådgifvare, hvilka deltagit i beslutet om den kungliga skrifvelsen, åsidosatt de för riksdagsärendens behandling i grundlagen stadgade former, hvarför ock på grund af 106 i regeringsformen utskottet fann sig föranlåtet ställa desse konungens rådgifvare och denne föredragande under tilltal inför riksrätt, hvilket åtal utfördes af dåvarande justitieombudsmannen, hofrättsrådet *Carl Ludvig Landin.*

Den 17 Januari 1835 afkunnades riksrättens dom, som till alla delar ogilade det gjorda ansvarspåståendet, emedan konungen, jemlikt 27 § 2 mom. riksdagsordningen, egde att under riksdagens lopp till rikets ständer aflåta de propositioner rörande grundlagars eller öfriga lagars och ekonomiska författningars stiftande eller förändring, jemte andra mål, dem konungen vill ständerna meddela, samt stadgandet i 75 § riksdagsordningen, att, om två stånd stanna mot två, frågan bör förfalla, utan att vid den riksdagen kunna å nyo väckas eller upptagas, icke bestämdt uttrycker, att konungens förenämnde rätt till propositioners afgifvande blifvit genom sistberörde § inskränkt.

Äfven detta från oppositionen utgångna anfall mot konungens rådgifvare hade misslyckats.

Den 27 Maj 1835 afslutades riksdagen.

Riksdagen 1840, 1841.

Under den nu afslutade riksdagens fortgång hade pressen antagit en mer och mer fiendtlig hållning mot regeringen samt äfven mot konungen personligen, och de försök, man gjorde att stäfja dessa anfall, lyckades icke.

Kaptenen i armén Anders Lindeberg, som länge åtnjutit en pension af Carl Johan och sedan 1821 utgifvit Stockholms-Posten, hvilken då betraktades som en ministeriel tidning, men efter hand deri infört artiklar, riktade mot regeringen, och i följd deraf förlorat sin pension, hade i Mars 1834 till justitieombudsmannen inlemnat en skrift, med anhållan att denne måtte undersöka, huruvida några af Lindeberg uppgifna regeringsåtgärder, hvarigenom anläggning af en enskild teater i hufvudstaden blifvit förbjuden, vore öfverensstämmande med rikets grundlagar och allmän lag, samt att, om de det ej vore, antingen deråt skaffa rättelse eller föranstalta, att de nu mera föråldrade och ur bruk komna författningarna måtte afskaffas. Denna skrift hade Lindeberg

tillika låtit trycka under titel: »Några upplysningar rörande kongliga teatern.»

Skriften, som fans innehålla åtskilliga förnärmande uttryck mot konungen, öfverlemnades af justitieombudsmannen till justitekansleren, som inför Svea hofrätt mot Lindeberg anstälde åtal för högmålsbrott, hvartill hofrätten ock fann honom skyldig och dömde honom att »för detta grofva brott, sig till straff och androm till varnagel, varda halshuggen».

Sedan Lindeberg häröfver anfört besvärt hos högsta domstolen, afkunnades dess utslag den 14 Augusti samma år, i hvilket hofrättens dom faststäldes, emedan Lindeberg — som i sin skrift till justitieombudsmannen begagnat sådana uttryck som, att kongl. maj:t sjelf egde en teater, hvilken, då konungen, till förmån för densamma, förbjöd andra teater-anläggningar, förvandlades till ett monopolium, till vinst för konungen», hvilket vore stridande mot § 60 i regeringsformen; att »konungen, som förnekade andra hvad han tillät sig sjelf, icke dervid handlade konstitutionsenligt»; att för betryggandet och ökandet af konungens vinst utaf teatern åtskilliga medel blifvit vidtagna, såsom att »konungen förbjöd svenska medborgare att ingå någon täflan med dess egen teater; att konungen ålagt de enskilda teatrarna i landsorterna, jemte konsertgifvare och dem, som för allmänheten uppföra andra offentliga representationer, skatter under olika rubriker, och att Lindeberg icke behöfde mera än nämna detta förhållande för att visa dess uppenbara stridighet emot både grundlagen och den allmänna lagen, som belade det brott att lägga skatt och tunga på konungens undersåtar med icke mindre än dubbel tjufsrätt»; samt att »konungen beskattar landsortsteatrar, konserter och andra offentliga nöjen till förmån för sin teater» — genom allt detta gjort sig saker att lasteligen hafva skrifvit mot konungen. Dock ville kongl. maj:t i nåder förvandla det Lindeberg sålunda ålagda dödsstraffet till tre års fängelse å Waxholms fästning.

När detta utslag meddelades Lindeberg, tillkännagaf han i en skrifvelse till öfverståthållare-embetet, att han mer än en gång förklarat sig vilja hafva rättvisa, ej nåd. »Om jag frivilligt antoge vilkoret af ens en enda timmas fängelse eller en enda skillings böter, då först blefve jag brottslig, emedan jag förrådde sanningen, instämde i den skändliga lögnen, att jag smädat konungen, när jag icke en gång nämnt hans person [1]), och pådiktade mig, om än blott skenet af en förseelse, hvartill jag är fullkomligt oskyldig.» Han anhöll således att med det snaraste få veta när man skulle taga hans hufvud, »som», tillade han,

---

[1]) I sin försvarsskrift till hofrätten hade Lindeberg förklarat, att ordet *konungen*, som på några ställen blifvit begagnadt i den åtalade skriften, icke angick konungens person, utan vore det uttryck, som förekomme i grundlagarna, emedan de ej kände ordet *regering* såsom en autoritet, utan blott såsom en handling, utöfvad af konungen.

»fallet för bilan, skall, det vet jag, blifva gagneligare för fäderneslandet, än sittande på mina skuldror».

Denna förklaring, som genast meddelades i tidningarna, väckte stort uppseende. Lindeberg betraktades såsom en martyr för den fria yttranderätten och blef föremål för en hänförelse, hvilken mannen för öfrigt visst icke var egnad att framkalla [1]).

Regeringen råkade emellertid genom Lindebergs förklaring i icke ringa förlägenhet. Hvarken konungen eller någon af hans rådgifvare ville tillämpa dödsstraffet, hvarigenom rättskänslan hos allmänheten ock skulle blifvit i högsta grad upprörd; men, å andra sidan, kunde man ej heller påtvinga den lifdömde en nåd, hvilken han uttryckligen undanbedt sig. Då påfann man den utvägen att den 20 Oktober 1834, på tjugufjerde årsdagen af Carl Johans ankomst till Sverige, bevilja en allmän amnesti för politiska förbrytelser, hvilken nu kom Lindeberg till godo och, jemte honom endast tre andra personer, friherrarne A. G. von Düben och J. F. E. von Vegesack, som i Mars 1833 blifvit dömde till landsflykt för hafd gemenskap med Gustaf Adolfs son prins Gustaf, samt en löjtnant Otto Natt och Dag, som i November 1816 blifvit af Svea hofrätt dömd att mista lif, ära och gods för det han i Tyskland på tyska språket utgifvit en skrift, som ansågs innehålla förgripliga uttryck mot dåvarande kronprinsens person och åsyfta en omstörtning af den lag, hvarigenom han blifvit svensk tronföljare. Natt och Dag, som både då denna dom föll och allt sedermera vistats utom riket, begagnade icke den erhållna amnestien och skall hafva aflidit i Amerika. Det visade sig emellertid, att politiska förbrytelser, som under dessa år varit så talrika inom de flesta europeiska länder, högst sällan förekommit i Sverige.

Lindebergs förklaring hade för öfrigt äfven en annan påföljd än den beviljade amnestien. Regeringen, hvilken, likasom allmänheten, insett lifvets förlust vara en allt för sträng påföljd för lasteliga yttranden om konungens person, föreslog de då ännu samlade ständerna en förändring i det lagrum, som stadgade detta straff, så att dödsstraffet väl bibehölls, men att ett alternativ af fängelse å fästning från två till tio år tillades. Förslaget afslogs af borgareståndet, men antogs af adeln, preste- och bondestånden samt blef sålunda af rikets ständer godkändt och utfärdades såsom gällande lag den 30 Maj 1835.

Försöket att genom åtalet mot kaptenen Lindeberg stäfja klandret mot konungen och regeringen hade sålunda utfallit helt annorlunda, än som varit afsedt, och icke bättre lyckades försöken att genom flitiga indragningar stäfja tidningarnas klanderlystnad, hvilket visade sig ingalunda vara något korrektiv mot pressens missbruk, utan verkade endast ökad bitterhet hos densamma och ökadt missnöje hos allmänheten, i

[1]) En bokhandlare Götrek, en liberal enthusiast, besökte Lindeberg i fängelset och uppmanade honom på det ifrigaste icke frånträda sin föresats att ej mottaga någon nåd: »Låt dem ta ditt hufvud! Det gör så godt... så godt!»

synnerhet som man väl hade sig bekant, att samteliga riksstånden vid sista riksdagen önskat indragningsmaktens upphörande.

En ännu menligare följd af indragningsmaktens användande än detta missnöje hos tidningarna och allmänheten var uppkomsten af en skandal-litteratur, som var oåtkomlig för denna makt, emedan den icke tillhörde den periodiska pressen, men som gick vida längre än denna i giftiga hänsyftningar och drog ännu mindre i betänkande att, obesvärad af verkliga fakta, uppgifva såsom »historiskt» hvad man ansåg lämpligt att uppduka för allmänheten. Dessa skandalskrifter funno snart talrika läsare, så mycket mera som de flesta ibland dem onekligen vittnade om stor förmåga i detta föga aktningsvärda skriftställeri.

Författaren till större delen af dessa skrifter, assessorn i Svea hofrätt *Magnus Jakob Crusenstolpe*, hade under 1828—1830 årens riksdag gemensamt med L. J. Hierta utgifvit en riksdagstidning och mot slutet af riksdagen biträdt grefve Brahe att gifva ökad sammanhållning och förstärkning åt regeringens anhängare å riddarhuset. Derefter hade han under åren 1830—1833 utgifvit en tidning Fäderneslandet, i konservativ och lojal riktning, men hvilken dock ej lyckats vinna någon större spridning hos allmänheten. Ej heller fann sig utgifvaren af konungen och sin förre beskyddare grefve Brahe så understödd, som han väntat, och då försöket att föra regeringens talan blef i ekonomiskt hänseende allt mera förlustbringande, upphörde han i April 1833 med utgifvandet af sin tidning, men utgaf i stället den ena skriften efter den andra i den mest fiendtliga riktning mot dem, hvilkas talan han nyss förut fört. Vittnande om en föga vanlig skriftställaretalang samt om en ännu ovanligare förmåga att framkasta de giftigaste hänsyftningar på ett sätt, som gjorde dem oåtkomliga för laga åtal, lästes dessa skrifter med synnerlig begärlighet och bidrogo i icke ringa mån att mer och mer vända allmänna meningen icke blott mot regeringen, utan äfven mot konungen personligen.

Att författaren till dessa skrifter gjort sig synnerligen misshaglig hos föremålen för sina anfall, var naturligt, likasom att man gerna önskade stäfja detta skriftställeri. Författarens förmåga att smäda så, att han ej kunde lagligen tilltalas för smädelse, var likväl sådan, att den ena af hans skrifter utkommit efter den andra, utan att man ansett sig kunna mot dem anställa laga åtal, huru mycket man än fann detta påkallas af deras syftning i allmänhet och deri förekommande särskilda hänsyftningar.

Slutligen trodde man sig dock finna laga skäl för ett sådant i några uttryck, som förekommo i en af dessa skrifter, kallad »Ställningar och förhållanden, behandlade i bref», der, i anledning af hofmarskalken, kaptenen vid Svea lifgarde friherre Johan Clas Flemings befordran till major vid detta regemente framför majoren i armén Michael Gustaf Anckarsvärd, som var äldre kapten i regementet, det hette: »På det att ingenting skulle fattas ens i draperiet af konseljens

obehöriga förfarande uti detta befordringsmål, är, enligt Statstidningens uppgift, herr hofmarskalken Fleming befordrad till major i Svea lifgarde den 28 sistlidne Januari. Almanackan utvisar, att den 28:de i år inföll på en — söndag. Således ett sabbatsbrott på köpet! Nog vet jag, det skriften tillåter att på söndagarne draga oxen ur brunnen, men befordringar och hofvets dignitärer höra till en helt annan kategori. Konseljen, som säkert inser detta utan förestafning, har sålunda vid detta tillfälle brutit snart sagdt både emot Guds och verldslig och konstitutionel lag.»

Dessa uttryck ansågos innehålla lasteligt tal emot konungens person, och af advokatfiskalen i Svea hofrätt, hvilken, såsom justitiekanslerns ombud, inför denna hofrätt åtalade de anmärkta uttrycken, anfördes, att, »då det vore konungen allena, som beslutat dagen för nämnda befordringsärendes behandling och, enligt 4, 9 och 28 §§:ne regeringsformen, jemväl konungen allena och ej konungens rådgifvare, som gjort omförmälda utnämning, så vore de på det citerade stället uti den åtalade skriften förekommande grofva tillvitelser riktade emot konungens gerningar».

Mot detta anförande invände Crusenstolpe, att med ordet »konseljen», som förekom i de anmärkta uttrycken, icke kunde menas konungens person, och att, i fall äfven denna varit åsyftad, vore den förseelse, som i skriften skämtvis blifvit antydd, ej af svårare beskaffenhet, än att den af lagen bestraffades med 3 rdr 16 sk. banko böter. Straffet för den osanna tillvitelsen, om den vore osann, kunde följaktligen, efter all lagprincip, icke blifva svårare, än det för sjelfva förseelsen, om den egt rum. Juryn förklarade emellertid författaren skyldig till majestätsbrott, och genom hofrättens utslag den 19 Juni 1838 dömdes han till tre års fängelse å Vaxholms fästning.

Detta åtal hade väckt stort uppseende hos allmänheten och mycket missnöje hos en betydande del deraf, hvilket äfven, på ett föga skickligt sätt, gaf sig luft under sjelfva rättegången. Vid den åtalades ankomst till hofrätten och hans inträde i sessionssalen höjdes starka lefve-rop af de talrika åskådarne, hvilka sedermera, vid domens uppläsande, med stampningar tillkännagåfvo sitt ogillande. Under natten mellan den 20 och 21 Juni samlades utanför Crusenstolpes fängelse en stor folkskara, för att egna honom sin hyllning, och tågade derifrån genom flera af hufvudstadens gator, då en del begaf sig till justitiekanslern Nermans boning, hvarest flera fönster inslogos. Häraf föranläts regeringen att under natten sammandraga garnisonen, omgifva slottet med trupper, plantera kanoner utanför detsamma och lägga kanonjollar på strömmen nedanföre, hvilka försigtighetsmått vidtogos äfven under de båda följande dagarna. Trupper inkallades till garnisonens förstärkning och 100 man förlades i stadshuset, der Crusenstolpe hölls fången. Der utanför samlades den 19 Juli, då man väntade hans afförande till Vaxholms fästning, en stor folkskara, och då, under följande natten, en mängd fönsterrutor inslogos i stadshuset samt folkmassan tycktes

färdig att begå ytterligare våldsamheter, började vakten skjuta skarpt, då tre personer dödades och flere sårades.

En stark jäsning i sinnena var sedermera en längre tid rådande, och i allmänhet visade det sig, att detta åtal, lika litet som det föregående mot Lindeberg samt de många tidningsindragningarna, förmått lägga band på klandret mot konungen och regeringen, hvilket tvärtom blifvit allt bittrare och allt oftare hördes.

Hvad som gjorde de förefallna oroligheterna för regeringen och synnerligast för konungen personligen ännu obehagligare var, att de inträffade under ett besök, som tronföljaren i Ryssland, sedermera kejsar Alexander II, här aflade. Han hade infunnit sig i Stockholm den 11 Juni och i hans följe befann sig incognito hans fader kejsar Nikolaus, som på detta sätt öfverraskade Carl Johan med ett besök. Kejsaren stannade här till natten mellan den 12 och 13 Juni, och ett frikostigt utbyte af ordnar vittnade, jemte besöket, om det nära vänskapliga förhållandet mellan båda monarkerna. Storfursten dröjde i Stockholm ända till den 22 Juni, då han, jemte kronprinsen, reste till Tullgarn samt derifrån öfver Göteborg till Landskrona, der han den 27 lemnade Sverige.

Ömsesidigt missnöje öfver de förefallna oroligheterna och sättet att qväfva dem ansågs hafva föranledt den dåvarande af hufvudstadens befolkning mycket omtyckte öfverståthållaren friherre Jakob Wilhelm Sprengtporten att i början af Juli detta år frånträda detta embete, hvilket först underståthållaren *Erik Magnus Kuylenstjerna* och sedermea från den 21 Juli t. f. presidenten i krigskollegium, generalmajoren *Axel Johan Adam Möllerhjelm* förordnades att tills vidare bestrida.

Den 8 Juli detta år blef den 74-årige konungen under en promenadridt å Djurgården kastad af hästen och hans ena axel skadad, men utan att fallet medförde några allvarsamma följder för hans helsa i öfrigt. Händelsen väckte emellertid ett lifligt deltagande, och den gamle konungen rönte, utom de officiela uppvaktningarna af embets- och tjenstemännen i kansliet, Svea hofrätt och samteliga kollegierna, som den 4 September betygade sin glädje öfver att då se honom fullt återstäld, äfven i öfrigt flera bevis, att han omfattades med långt mera tillgifvenhet äfven af den större allmänheten, än oppositionspressen och skandalskrifvarne ville medgifva.

Dessas bitterhet fortfor emellertid, och den vänligare sinnesstämning, som vid detta tillfälle röjde sig mot konungens person, sträckte sig icke till regeringen, mot hvilken sinnesstämningen blef i allmänhet allt mera ovänlig.

Utsigterna för regeringen voro sålunda rätt bekymmersamma, då rikets ständer sammanträdde till lagtima riksdag i hufvudstaden den 14 Januari 1840. Till landtmarskalk utnämndes landshöfdingen i Linköping friherre *Carl Otto Palmstjerna*. Talman för preståndet var den nye erkebiskopen *Carl Fredrik af Wingård* och till ståndets vice talman förordnades biskopen i Linköping *Johan Jakob Hedrén*. Handels-

borgmästaren i Stockholm *Gustaf Holm* blef talman för borgareståndet, och borgmästaren i Malmö *Carl Christian Halling* dess vice talman. Bondeståndet fick till talman bergsmannen *Anders Ericsson* från Carlskoga i Örebro län, till vice talman hemmansegaren *Per Ericsson* från Vermland och till sekreterare advokatfiskalen i riksbanken *Nils Agathon Heurlin.*

Inom statsrådet hade, sedan sista riksdagen, flera förändringar inträffat. Justitierådet grefve *Carl Gustaf Hård* hade 1836 blifvit statsråd efter Gabriel Poppius, som då begärt och erhållit afsked. Grefve Gustaf Lagerbjelke hade aflidit i Maj 1837 och efter honom hade landshöfdingen i Skaraborgs län *Carl Henrik Gyllenhaal* blifvit statsråd. I Maj 1837 afled äfven statsministern för utrikes ärendena grefve Gustaf af Wetterstedt, som fick till efterträdare i Mars 1838 förre svenske och norske ministern i England friherre *Gustaf Nils Algernon Adolf Stjerneld,* sedan statsrådet grefve Carl Axel Löwenhielm under mellantiden förestått detta embete. Vid samma tillfälle utnämndes äfven hofkanslern friherre *David von Schulzenheim* till statsråd och statssekreteraren vid ecklesiastikexpeditionen *Jakob August von Hartmansdorff* förordnades att tills vidare förestå hofkanslers-embetet. I Juni 1839 begärde och erhöll grefve Axel Löwenhielm afsked från statsrådsembetet, hvari han efterträddes af vice amiralen i Carlskrona friherre *Johan Lagerbjelke.* Af de fyra statssekreterarne var den för krigsärendena *Carl Gabriel af Grip* den ende, som utöfvade det embete han innehade. Statssekreteraren för kammar-ärendena *Magnus Georg Danckwardt* hade tid efter annan haft tjenstledighet och erhöll i Oktober 1830 på begäran afsked, då kanslirådet *Georg Ulfsparre* förordnades att förrätta detta statssekreterare-embete. Statssekreteraren för handels- och finans-ärendena *Carl David Skogman* blef i September 1838 president i kommersekollegium och expeditionssekreteraren *Sven Abraham Munthe* förordnades att tills vidare förestå hans statssekreterare-embete. Slutligen hade äfven, såsom nyss nämndes, statssekreteraren för ecklesiastik-ärendena *Jakob August von Hartmansdorff* blifvit i Mars 1838 t. f. hofkansler, men gjorde sig, under utöfningen af detta embete, genom en mängd tidningsindragningar och åtal för tryckfrihetsbrott, så impopulär, att man slutligen i November samma år fann sig föranlåten att skilja honom från denna embetsutöfning, då han i stället blef vice landshöfding i Kalmar. Då Hartmansdorff förordnades till hofkansler, blef domprosten i Wexiö *Christofer Isaak Heurlin* i stället t. f. statssekreterare för ecklesiastik-ärendena, och då Hartmansdorffs hofkanslersförordnande i November 1838 upphörde, öfvertogs detta förordnande af kabinettssekreteraren *Albrecht Elof Ihre,* som dervid sades hafva gjort till ett vilkor, att några tidningsindragningar icke vidare skulle anbefallas.

Den 25 Januari 1840 skedde riksdagens högtidliga öppnande, och i det då hållna trontalet kastade konungen en blick tillbaka på den tid, som förflutit sedan hans ankomst till Sverige, visade huru Carl

XIII, när han samtyckte att öfvertaga riksstyrelsens börda, räddade spillrorna af sitt fäderneslånd och förekom dess fullkomliga undergång; huru han sedermera, när »en fruktansvärd makt ville sträcka sitt välde äfven öfver denna del af norden», afböjde ett dylikt öfverherrskap och »utan härar, utan vapenförråd, utan egna penningtillgångar, utan ett för tidernas svåra kraf ordnadt krigsväsende, men stark af Försynens hägnande skydd, lifvade genom sin vägran modet hos Sveriges återstående befolkning», huru Carl Johan, upptagen till son af denne konung, följt hans statskonst, genom hvilken den skandinaviska halfön under ett fjerdedels århundrade njutit lugn och trefnad, samt huru de minnen Carl Johan skulle vid sin bortgång lemna, vore »svenska folkets bibehållna frihet, den jag beder Gud åt eder fortfarande bevara; den förkofran, jag vid min hitkomst icke fann; öppnade kanaler, floders och strömmars ökade farbarhet; nya väganläggningar och hamnbyggnader; fästen, som höja sig; edra vapenförråd och arsenaler; en krigshär af mer än 100,000 man, som utgöres ej af föråldrade män och barn, men af veteraner och ynglingar; ett kustförsvar af nära 250 kanonslupar och jollar, samt stora flottans tillökning genom nybyggda linieskepp och fregatter; ett åkerbruk, som årligen förbättras; en industri, som lemnar mer än fördubblad tillverkning i flera vigtiga manufakturgrenar; utplånandet utaf eder hela utländska gäld och största delen af den inhemska; en årlig ränteinkomst för banken förökad från 248,000 till 700,000 rdr banko, grundad på säkra fordringar; tullinkomsterna inemot tredubblade, under det införsels- och utförsels-afgifterna varit nedsatta; en folkmängd, närmande sig Sveriges och Finlands sammanräknade, innan sistnämnda land blef från Sverige afsöndradt, det vill säga, mer än en fjerdedels högre befolkning, än jag fann vid min ankomst. Jag nämner ej, hvad som bör synas ännu mer förvånande, föreningen med ett folk, som sedan de äldsta tider af eder historia varit nästan oafbrutet i ett med eder stridigt förhållande».

Denna återblick visade oemotsägligt, att Sverige, under den tid Carl Johan haft ledningen af dess öden, i många hänseenden vunnit en ganska betydande förkofran, hvarför det hufvudsakligen haft att tacka den fredliga statskonst, hvilken han med fulla skäl kunde åberopa såsom sitt verk. Att icke hafva erkänt detta, utan i stället hafva instämt uti eller åtminstone icke öppet ogillat smädelserna mot den onekligen af Sverige så högt förtjente konungen, måste alltid läggas dem till last, som då förde oppositionens och liberalismens talan, äfven om man för öfrigt finner anmärkningarna mot de maktegandes allt för långt drifna konservatism och obenägenhet mot en friare samhällsutveckling icke sakna befogenhet.

Af den »berättelse om hvad sig i rikets styrelse tilldragit sedan sista riksdagen», hvilken meddelades ständerna vid samma tillfälle, då trontalet hölls, visade sig emellertid, att rätt mycket åter blifvit uträttadt inom styrelsens särskilda grenar och i synnerhet att de vänskap-

liga förhållandena till främmande makter haft flera för riket nyttiga och fördelaktiga följder.

Flera nya handels- och sjöfarts-traktater hade blifvit ingångna, genom hvilka ökade förmåner, jemte större trygghet, blifvit svenska handeln och sjöfarten beredda. Med franska regeringen hade den 21 Maj 1836 ett fördrag blifvit afslutadt för hämmande af slafhandeln, grundadt på ömsesidig rättighet till visitation af båda nationernas handelsfartyg inom vissa bestämda farvatten. En ny postkonvention hade blifvit ingången med preussiska regeringen för befrämjande af ökad hastighet i brefvexlingen. En ordentlig ångbåtsfart hade upprättats mellan Göteborg och Hull, som under våren 1840 skulle taga sin början och hvarför omkostnaderna skulle af engelska postverket bestridas till hälften med det svenska, och redan 1834 hade, i samråd med danska regeringen, en daglig paketbåtsfart blifvit tillvägabragt mellan Helsingborg och Helsingör.

Äfven i öfrigt vittnade denna berättelse om regeringens verksamhet, inom förvaltningens särskilda grenar, utom i de reformfrågor, som nu ifrigt yrkades af oppositionen och de liberala åsigternas förfäktare. Reform var emellertid nu dagens lösen — reform af civil-, brottmåls- och process-lagstiftningen, af skatteväsendet, af förvaltningen, af handels- och näringsförfattningarna, samt framför allt af nationalrepresentationen, och man anmärkte, att rörande denna fråga, som nu så lifligt sysselsatte sinnena, hade i trontalet endast blifvit yttradt, att de förslag, hvilka i detta hänseende kunde af rikets ständer varda framburna, skulle af konungen öfvervägas med all den sorgfällighet ett så vigtigt ärende påkallar, och att hvad som vore utförbart och nyttigt aldrig skulle af konungen lemnas utan afseende. Mera borde man väl ock i sjelfva verket icke begära; men man ville, att regeringen skulle sjelf taga initiativet i så väl denna som de öfriga reformfrågorna, och oppositionens ledare gjorde derföre sitt bästa att söka tillvägabringa en ministèrförändring, ja, det påstods till och med, att visse bland dessa ledare uppgjort en plan att söka förmå den gamle konungen till afsägelse af regeringen, hvilken plan man dock snart funnit sig föranlåten att frånträda.

Redan vid utskottsvalen i början af riksdagen uppträdde emellertid oppositionens ledare *Carl Henrik Anckarsvärd*, som efter sin faders död i Maj 1838 blifvit grefve, återupptog samma fråga, som vid åtskilliga föregående riksdagar varit å riddarhuset diskuterad, huruvida de i § 41 af riksdagsordningen nämnde högre embetsmän (statsministrar, statsråd, justitieråd, hofkansler, justitiekansler, justitieombudsman och statssekreterare) egde rätt att deltaga i valen till de bänkmän, som enligt riddarhusordningen hade att utse elektorer för val af ledamöter i utskotten. Grefve Anckarsvärd fann det gifvet, att ifrågavarande embetsmän, hvilka enligt den åberopade grundlagsparagrafen icke voro valbara till elektorer eller utskottsledamöter, ej heller kunde deltaga i valen af bänkmän, som hade att utse dessa elektorer. Denna åsigt

delades ock af nästan alla, som yttrade sig i frågan; men landtmarskalken var af annan mening, hvilken han stödde på föreskriften i 18 § riddarhusordningen, att adelns »*hela* antal skulle fördelas i vissa bänkmans-afdelningar samt vid valtillfället uppropas, hvarvid *hvar och en* skulle inlemna en sluten sedel, med namnen på af honom valda bänkmän». Under åberopande af denna föreskrift vägrade landtmarskalken proposition å yrkandet, att de i 41 § riksdagsordningen omnämnde personer ej skulle få i bänkmansvalet deltaga. Härom uppstod en lång och liflig öfverläggning, som slutade dermed att adeln, med 95 röster mot 94, ogillade landtmarskalkens propositionsvägran, i följd hvaraf, enligt föreskriften i 55 § riksdagsordningen, frågan förklarades hvilande till dess konstitutions-utskottet hunne inkomma med utlåtande i ämnet.

Något konstitutions-utskott kunde emellertid ej tillsättas, innan elektors-valen försiggått, hvilket åter å riddarhuset berodde af bänkmans-valen, och så hotade hela riksdags-maskineriet att stanna. Saken ordnades emellertid så, att statsrådet friherre von Schulzenheim, å egna och sina embetsbröders vägnar, äfvensom å riddarhuset närvarande ledamöters af högsta domstolen, förklarade sig icke vilja, under denna riksdag, deltaga i bänkmans valen, hvarefter intet hinder mötte för dessas företagande.

Sedermera, sedan konstitutions-utskottet blifvit tillsatt, ogillade det landtmarskalkens propositions-vägran, och, för undanrödjande för framtiden af all tvekan i sjelfva hufvudfrågan, infördes under riksdagen i 18 § riddarhusordningen uttryckligen undantag för de i 41 § riksdagsordningen omnämnde personer att deltaga i bänkmans-val, hvilket vid följande riksdag erhöll kongl. maj:ts sanktion.

Valen till utskotts-ledamöter utföllo med öfvervigt för oppositionen både hos adeln, borgare- och bondestånden, i följd hvaraf oppositionens främste ledare nu ock intogo ordförande-platsen i de vigtigaste utskotten. Så blef nu grefve *C. H. Anckarsvärd* ordförande i konstitutions- och grefve *Clas Fredrik Horn* i stats-utskottet, likasom andre framstående oppositionsmän, så inom adeln som i borgare- och bondestånden, blifvit invalde i dessa utskott.

Oppositionsmännen dröjde ock ej att inkomma med motioner, som väckte stort uppseende.

Så föreslog förre statsrådet friherre *C. J. af Nordin*, som nu var en af oppositionens ledare, en undersökning om tillkomsten af hemmantalsräntan eller de s. k. extraordinarie bevillningarna samt om dessas upphäfvande, hvilken frågas utredande och afgörande motionären ansåg tillhöra rikets ständer *allena*.

Grefve *C. H. Anckarsvärd* aflät ett förslag till ny statsreglering och finansplan, samt dessutom fem särskilda motioner: 1:o, om upphäfvande af hemmantalsräntan eller extraordinarie räntor, såsom landtågsgärden, byggnadshjelpen, boskapspenningar, skjutsfärdspenningar m. m., hvilka till 1,290,000 rdr banko årligen beräknade afgifter blifvit för

tillfälliga behof påbjudna och derföre af motionären ansågos vara af bevillnings-natur; 2:o, om nedsättning i bevillningen för handlande, fabrikanter, manufakturister, handtverkare och borgare i städerna, jemte deras betjente samt arbetare; 3:o, att, derest, genom konungens vägran, hemmantalsräntans upphörande icke komme till verkställighet, beslutet angående bevillningens nedsättning för städernas borgerskap skulle inställas; 4:o, om intagande i bevillningsförordningen af ett stadgande, att derest konungen skulle vägra verkställighet åt ständernas beslut angående upphäfvandet af hemmantalsräntan, all uppbörd af allmänna bevillningen efter 1:sta samt vissa afgifter äfven efter 2:dra artikeln för hemman och lägenheter, verk och inrättningar m. m. under eganderätt, äfvensom för fastigheter i städerna, genast skulle inställas; 5:o, om intagande i reglementet för riksgäldskontorets fullmäktige af föreskrift för dem att vägra all utbetalning till statsverket af den del utaf allmänna bevillningen, som, innan konungens påbud om hemmantalsräntans upphörande, kunde vara influten å 1:sta och 2:dra artikelns uppbörd utöfver det minimum, hvartill rikets ständer till bestämdt belopp åtagit sig bevillning.

Dessa motioner voro tydligen beräknade att för oppositionen vinna borgare- och bondestånden samt göra dem fiendtligt stämda mot regeringen, då man väl kunde förutse, att konungen skulle vägra sitt samtycke till hemmantalsräntans upphörande. I desamma låg sålunda påtagligen en anfallsplan mot regeringen, och derföre väckte de ock så mycket mera uppseende både inom och utom riddarhuset.

När frågan om deras remiss till vederbörligt utskott förekom i adelns plenum den 5 Februari, uppstod ock derom en ganska liflig diskussion, som pågick utan afbrott från kl. 11 f. m. till kl. ½11 på aftonen, under hvilken mot motionerna anmärktes, att de röjde alltför mycket okunnighet om grundlagens stadgande i 59 § regeringsformen, som från bevillningsmedel eller sådana skatter, hvilka vid riksdag af rikets ständer beviljas, uttryckligen undantager statsverkets *ordinarie* inkomster, hvartill ostridigt hemmantalsräntan måste hänföras.

De ifrågavarande skatterna kunde således icke upphäfvas utan båda statsmakternas beslut, äfvensom deras afskaffande vore en rubbning i eganderätten, som vore förbunden med deras åtagande. Det vore i hög grad orättvist, om dessa skattebördor, hvilka voro oskiljaktigt förenade med den sålunda onererade jordens förvärf genom laga fång, skulle öfverflyttas på annan egendom eller andra medborgareklasser.

Kronoskattejorden vore köpt från kronan mot en ringa köpeskilling och derå befintliga skatter vore att anse såsom ett ständigt arrende, som hvarken kunde ökas eller minskas. Enahanda vore förhållandet med kronohemmanen, som besittas i följd af åborätt inom slägten. Afskaffandet af grundskatterna, hvilka till största delen drabbade allmogen, vore onödigt, emedan allmogen städse förkofrade sin jordegendom genom köp från andra medborgareklasser, till belopp af omkring 400,000 rdr årligen. För den enskilde vore det visserligen en fördel att få

något till skänks, men deraf följde icke, att sådana skänker äro nyttiga för det allmänna bästa, hvarförutan de icke borde göras. Om hemmantalsräntan eftergåfves, så förlorade kronan den säkraste af sina inkomster. Bland enskilde hade ingen annan nytta deraf än hemmanens nuvarande egare och deras arfvingar, ty vid nästa köp komme hemmansvärdet att höjas i samma mån, som grundskatten blifvit nedsatt, och köparen hade intet gagn af nedsättningen, emedan denna motsvarades af räntan på den högre köpeskillingen. De tre sista af grefve Anckarsvärds motioner vore grundlagsvidriga, och remiss å desamma kunde ej beviljas förr, än motionären derifrån borttagit hvad som åsyftade att tvinga konungen till att mot sin vilja bifalla hemmantalsräntans upphäfvande.

Slutet på den långa öfverläggningen blef, att adeln, med 200 röster mot 164, vägrade remiss å den tredje af grefve Anckarsvärds motioner och utan votering å den fjerde samt, med 153 röster mot 134, å den femte, hvarefter grefve Anckarsvärd återtog sitt förslag till ny statsreglering. Den första af hans motioner, så väl som friherre Nordins, remitterades till statsutskottet och den andra till bevillnings-utskottet.

De båda motionerna om hemmantalsräntans afskaffande blefvo sedermera enhälligt afstyrkta af statsutskottet, som visserligen erkände, att de särskilda skatter, hvaraf denna ränta består, från början varit gärder, beviljade för tillfälliga behof; men då sedermera ej mindre dessa skattebidrag än de öfriga, som tillkommit i stället för hemmanen åliggande prestationer in natura, blifvit åtagna utan inskränkning till viss tid samt på sådan grund ingått uti egendomarnas skattläggning och uti jordeböckerna intagits, hade de sålunda iklädt sig naturen af ständiga räntor samt voro jemväl inbegripna bland de uti 59 § regeringsformen omförmälda statsverkets ordinarie inkomster. Vid sådant förhållande ansåg utskottet det vara ostridigt, att egare af sådan jord, hvarmed hemmantalsräntan följer, och hvilka jemväl förvärfvat denna jord, med beräkning af denna ränta såsom en ordinarie skatt, ej lagligen kunde undandraga sig att ifrågavarande ränta utgöra, och att densamma ej kunde upphöra i annan ordning än hvar och en af statens öfriga ordinarie inkomster. Denna utskottets åsigt blef ock af samtliga riksstånden biträdd.

En fråga, som derefter med särdeles lifligt intresse omfattades både af riksdagen och allmänheten, var det sedan sista riksdagen hvilande grundlagsändrings-förslaget, angående en förändrad organisation af statsrådet eller införandet af departemental-styrelsen, till hvilket förslags enskildheter vi återkomma vid framställningen af statsförfattningens utveckling under detta tidskifte.

Förslaget möttes med vida öfvervägande bifall inom riksstånden och förordades så väl af regeringens anhängare som af oppositionen. Det antogs den 22 Februari 1840 af adeln, med 413 röster mot 19, af preste ståndet enhälligt och af bondeståndet utan omröstning, samt den 26 Februari af borgareståndet likaledes utan omröstning, hvarefter

samtliga riksståndens bifall till förslaget anmäldes hos konungen, som den 16 Maj gaf sin sanktion åt denna grundlagsändring.

Redan i Mars 1840 hade, sedan utskottsvalen visat, att oppositionen egde betydande öfvervigt vid riksdagen, en ministère-förändring egt rum — den första under det nya statsskicket, som skedde i följd af påtryckning från den andra statsmakten.

Den 6 Februari hade justitie-statsministern grefve Rosenblad, på derom gjord anhållan, erhållit afsked från sitt embete, och f. d. justitiekanslern grefve Hans Gabriel Trolle-Wachtmeister hade blifvit utnämnd till hans efterträdare, men afsade sig detta förtroende, hvarefter generaltulldirektören grefve *Arvid Posse* den 28 Mars blef justitie-statsminister och statsrådet friherre Carl Henrik Gyllenhaal förordnades till generaltulldirektör. Till statsråd efter Gyllenhaal utnämndes samma dag generallöjtnanten friherre *Gustaf Albrecht Bror Cederström*, och tillika nämndes nu äfven till statsråd distriktchefen i vestra tulldistriktet *Olof Immanuel Fåhræus*.

Sedermera, sedan grundlagsändrings-förslaget om statsrådets förändrade organisation blifvit af kongl. maj:t sanktioneradt, utnämndes den 16 Maj till chef för justitie-departementet justitie-statsministern grefve *Arvid Posse*; för utrikes-departementet statsministern för utrikes ärendena friherre *Gustaf Nils Algernon Adolf Stjerneld*; för landtförsvars-departementet statsrådet friherre *Gustaf Albrecht Bror Cederström*; för sjöförsvarsdepartementet statsrådet friherre *Johan Lagerbjelke*; för civil-departementet statsrådet *Olof Immanuel Fåhræus*; för finans-departementet landshöfdingen i Vermlands län *Johan af Wingård*, som nu utnämnts till statsråd, samt för ecklesiastik-departementet nu äfven till statsråd utnämnde kabinetts-sekreteraren *Albrecht Elof Ihre*. Statsrådet friherre David von Schulzenheim flyttades till president i bergskollegium, och afsked utfärdades för statsråden friherre G. F. Åkerhjelm och grefve C. G. Hård, så väl som för statssekreterarne C. G. Grip och J. A. von Hartmansdorff. T. f. statssekreterarne S. A. Munthe och G. Ulfsparre återgingo till sina förra expeditionssekreterare-befattningar och t. f. statssekreteraren för ecklesiastik-ärendena C. *J.* Heurlin, som föregående året blifvit biskop i Visby, tillträdde nu detta sitt biskops-embete. Generaladjutants-befattningarna för armén och för flottan, som förenades med chefskapen för lands- och för sjöförsvars-departementen, upphörde således att hafva särskilda innehafvare.

Till rikets ständer aflätos kungliga propositioner om pensioner för statsråden grefve Hård och friherre Åkerhjelm samt om uppförande å indragningsstat af löne-ersättning åt statssekreterarne Grip och von Hartmansdorff; men endast för grefve Hård beviljades pension till ett belopp, motsvarande halfva statsrådslönen. För de öfrige afslogos pensionen och löne-ersättningarna, utan att några skäl för detta afslag anfördes. Det hade ock, sedan adeln och preståndet bifallit, men borgare- och bondestånden afslagit de kungliga propositionerna, endast genom votering i förstärkt statsutskott blifvit rikets ständers beslut. Der-

emot biföllo rikets ständer pensioner å allmänna indragningsstaten af 1,000 rdr b:ko till hvardera af de embetsmän, hvilka, sedan rikets allmänna ärendens beredning upphört i följd af statsrådets förändrade organisation, förlorat sina befattningar i denna beredning.

Det visade sig för öfrigt snart, att den inträffade ministère-förändringen icke gjort oppositionen blidare.

Den 2 Juni afiät konstitutions-utskottet sitt memorial angående anmärkningar, gjorda under granskningen af statsrådets protokoll, och anmälde deri, att utskottet funnit sig böra under tilltal af justitieombudsmannen inför riksrätten ställa de konungens rådgifvare, hvilka i 31 särskilda i memorialet anförda mål, enligt utskottets åsigt, dels tillstyrkt öfverträdelser af rikets grundlagar och andra gällande lagar, dels underlåtit att göra föreställningar eller, genom vägrad kontrasignation, lägga hinder mot sådana öfverträdelser; äfvensom utskottet ansett statsrådets ledamöter samfäldt, eller en eller flere af dem, icke hafva iakttagit rikets sannskyldiga nytta, eller statssekreterarne icke med oveld, nit, skicklighet och drift sitt förtroendeembete utöfvat i 72 uti memorialet uppräknade fall.

I bilagorna till memorialet voro dessa anmärkningar närmare utvecklade. En stor del af dem rörde snarare underlåtenhet hos konungens rådgifvare att fullgöra, hvad utskottet ansett vara deras åligganden, än verkliga åtgärder, som lades dem till last. Så anmärktes fördröjd pröfning af lagkomiténs förslag till civil- och brottmåls-lagar; det fortsatta missbruket att låta högre civila embeten förvaltas endast på förordnande; underlåtenheten att göra föreställningar mot en af konungen uttryckt grundsats i fråga om rotejemkningen i Jemtland; det fördröjda afgörandet af frågan om näringsfriheten; rådgifvarnes tystnad, beträffande den utaf konungen inför statsrådet uppgifna anledning för inkallande af trupper vid de år 1838 i hufvudstaden förefallna oroligheter, samt generaladjutantens för armén underlåtenhet att i afseende å dessa oroligheter meddela kongl. maj:t nödiga upplysningar och genom egna lämpliga anordningar söka förebygga deraf uppkomna beklagliga följder; rådgifvarnes fortfarande att gifva konungen råd, ehuru dessa råd hos honom njutit så litet förtroende, att han till ett högt embete och deltagande i en del inför hans maj:t hållna rådslag förordnat en man, om hvilken samme rådgifvare förklarat, att han hvarken innehade de egenskaper eller det anseende i allmänhet, som fordras att förvalta ifrågavarande embete [1]); deras stillatigande vid konungens beslut, att inköpssumman för kasserade gevär, hvilka köparen låtit i kronans förråd qvarblifva, skulle till honom återställas, och att dessa gevär, jemte öfriga dylika, som framdeles kunde ifrågakomma att från kronans förråd afskiljas, skulle slopas och göras obrukbara, »så att illasinnade ej måtte kunna sig deraf begagna till lugnets och

---

[1]) Har afseende å förre polismästaren i Stockholm, häradshöfdingen i Nordahls m. fl. härads domsaga, lagmannen *Clas Ulrik Nermans* utnämning till justitiekansler i Juni 1838.

allmänna ordningens störande»; saknaden i rådgifvarnes afstyrkanden, när sådana egt rum, af den bestämdhet och det eftertryck, som folket hade rätt att vänta af de män, hvilka åtagit sig ett så ansvarsfullt kall; statssekreterarnes allt för långa uppskof med föredragningen af åtskilliga frågor, o. s. v.

De flesta bland dessa anmärkningar gälde, såsom man finner, i sjelfva verket konungen personligen, ehuru de till formen voro riktade mot hans rådgifvare.

Mera direkta anmärkningar mot dessa voro: att hafva afstyrkt bifall till rikets ständers vid föregående riksdagen fattade beslut rörande bestämmandet af tiden för riksdagsmannavalen; att hafva tillstyrkt ett lån af 50,000 rdr från handels- och sjöfartsfonden till Barthelemy-fonden, med ansvarighet af konungens handkassa; afslutande af en handelstraktat med Ryssland, hvari tull-lindring för varor, införda från Finland, medgafs för ytterligare tio år, i strid mot rikets ständers vid den föregående riksdagen yttrade åsigt; att hafva motverkat rikets ständers upprepade önskan om vissa såsom ändamålsstridiga ansedda tjensters indragning; att hafva tillstyrkt inrättning af extra tjenster, med högre lön än de ordinarie, utan att vederbörande embetsverk blifvit hördt rörande behofvet af dessa tjenster; att hafva i afseende å handel och näringar befordrat ett system af särskilda undantag från gällande författningar genom beviljande af vissa undantagsförmåner åt korporationer eller enskilde; indragning af 29 särskilda tidningar och dessutom inställdt utgifvande af 6 tidningar på en enda dag (den 3 Augusti 1838); att en föredragande (statssekreteraren Grip) tillstyrkt kongl. maj:t af rikets ständer äska ett ökadt anslag af 97,000 rdr årligen för arméns exercis och vapenöfningar, utan att erinra om den tillgång af 74,800 rdr, som funnes å 1829 års passevolansfond och som i första rummet bort till dessa vapenöfningar användas; användandet till vidsträcktare fästningsarbeten af den för rikets försvar bestämda andel af lilla kreditivet, ehuru detta kreditiv, såsom ämnadt för oförutsedda behof, icke kunde vara afsedt för sådana företag, som måste vara frukter af en länge genomtänkt bestämd plan; att eftergift blifvit, på föredragandens (expeditionssekreteraren Ribens) tillstyrkande, emot rikets ständers uttryckta önskan beviljad af medel, hvilka, efter laga kraft vunnet beslut, statsverket tillkommit; att, ehuru kungliga teaterns skuld vid medlet af året 1837 öfverstigit 91,000 rdr banko, hafva tillstyrkt denna teaters bibehållande i sitt dåvarande skick, hvarigenom staten blifvit inledd i högst betydliga utgifter för en inrättning, som borde bära sig sjelf; att hafva tillstyrkt anslag från handels- och sjöfartsfonden af 20,000 rdr årligen under tio år för slussbyggnaden i Stockholm och af 50,000 rdr årligen under 25 år för Trollhätte kanals ombyggnad, ehuru fondens inkomster fastställas blott från ena riksdagen till den andra — jemte åtskilliga andra anmärkningar af mindre betydenhet. Memorialet åtföljdes af en mängd reservationer, hvilka, i strid mot hvad konstitutions-utskottet vid föregående riksdagar beslutat,

nu fingo åtfölja decharge-betänkandet och som visade, att åsigterna inom utskottet varit mycket delade.

Memorialet förekom i *preståndet* den 20 Juni, då diskussionen öppnades af biskopen i Wexiö *Esaias Tegnér*, som fann betänkandet affattadt »i en bittrare ton, än som höfves domaren, i en klandersjukare och mera minutiös, än den man bör vänta af svensk medborgare mot sin regering eller af den, som älskar att se saken i det hela och försmår att lefva och röra sig endast i enskildheterna». Talaren ingick härefter i en ganska skarp granskning af det afgifna memorialet och yttrade slutligen: »Det är med djup, med innerlig bedröfvelse, som jag genomgått den klandersjukans och småsinnets riksakt, det splitets fröhus, som synes mig innefattas i detta betänkande. Vi äro ett ringa folk, med stora minnen och små tillgångar, och omgifvet af mäktiga grannar. Skall räddning, det vill säga sjelfbestånd, vara möjlig, så måste den sökas i enighet och samdrägt. Men från denna olyckliga dag söndra sig de begge statsmakterna och uppträda fiendtligt mot hvarandra. Den gamla svenska stridslusten lågar åter upp ur sin aska, och när vi ej längre kunna angripa andra, rasa vi mot oss sjelfva. Krig måste vi hafva, äfven om det skulle vara ett inbördes, och i brist på andra fiender ställa sig de, som skulle vaka öfver grundlagen, emot dem, som förvalta den. Vår politiska storhets ära är försvunnen. Det kunde återstå oss ännu en annan ära, förståndets, sanningens och samdrägtens ära; men äfven den kasta vi ifrån oss och löpa efter ett fantom af folkfrihet, oförenlig med statens bestånd och det oförvillade folklynnet. Jag fruktar, att vi härigenom utsätta oss icke blott för sansade landsmäns ogillande, utan äfven för hela det bildade Europas åtlöje. Jag fruktar, att hvad som hittills ej lyckats våra fiender, nemligen att omintetgöra och upplösa det gamla sjelfständiga Svea välde, det torde slutligen lyckas oss sjelfva. Jag fruktar, att vi med stora steg närma oss det försvunna Polens öde. Det är detta, som i djupet af min själ bedröfvar mig; ty det är dock hårdt att ännu på gamla dagar nödgas befara, det man komme att öfverlefva sitt sönderslitna och genom eget förvållande olyckliga fädernesland».

Så mörka syntes visserligen icke förhållandena för de öfriga, som vid detta tillfälle yttrade sig inom presteståndet, hvilka ej heller gåfvo denna fråga sådan vigt; men flertalet af ståndets ledamöter ansågo likväl utskottets memorial dels i många hänseenden vara allt för ofullständigt, vissa anmärkningar vara helt och hållet obefogade och slutligen att åtminstone de flesta ej kunde anses vara af den betydenhet, att rikets sannskyldiga nytta derigenom blifvit åsidosatt, än mindre att rikets väl kräfde någon anmälan hos kongl. maj:t om rådgifvarnes entledigande.

Slutet på öfverläggningen blef ock, att presteståndet utan votering beslöt den förklaring, att, ehuru utskottet icke saknat anledning till åtskilliga af de gjorda anmärkningarna, fann ståndet, under dåvarande

omständigheter, ingen annan åtgärd lämplig än att lägga memorialet till handlingarna.

Hos *adeln* upptogo öfverläggningarna om denna fråga både för- och eftermiddagens plena den 1 och 3 Juli.

De förre statsråden friherrarne Åkerhjelm och Schulzenheim samt grefve Hård, likasom de förre statssekreterarne Skogman, Danckwardt och von Hartmansdorff samt föredragande expeditionssekreterarne Ulfsparre och Riben, afgåfvo dels muntliga, dels skriftliga förklaringar öfver de anmärkningar, som voro riktade mot den ene eller andre af dem.

Vidare gjordes anmärkningar mot uppställningen af utskottets betänkande, då 107 § regeringsformen icke kunde tydas så, att konstitutionsutskottet endast hade att lemna en förteckning på de särskilda punkter utskottet funnit anmärkningsvärda, snarare vore utskottet berättigadt att utlemna denna speciela förteckning än att underlåta följa det anförda grundlagsstadgandets ordalydelse, nemligen att »för rikets ständer tillkännagifva, huruvida utskottet vid granskningen af statsrådets protokoll anmärkt, att statsrådets ledamöter samfäldt, eller en eller flere af dem, uti deras rådslag om allmänna mått och steg icke iakttagit rikets sannskyldiga nytta, eller att någon föredragande icke med oveld, nit, skicklighet och drift sitt förtroende-embete utöfvat». Denna grundlagens föreskrift förutsatte ovilkorligen utskottets rätt och pligt att afgifva ett motiveradt omdöme rörande styrelsens och de särskilda rådgifvarnes förfarande, hvarefter det berodde på rikets ständer att tillse i hvad mån rikets väl kräfde anmälan hos kongl. maj:t om någon eller några rådgifvares entledigande. Återremiss af betänkandet yrkades derföre, hvilket åter bestreds af andra talare, emedan utskottet förfarit grundlagsenligt, då det icke afgifvit något eget omdöme, utan endast anmärkt och tillkännagifvit hvad i statsråds-protokollen funnits anmärkningsvärdt. Regeringsformens § 107 berättigade rikets ständer att, utan anförande af några slags motiv, på grund endast af den opinion, som de genom konstitutionsutskottets tillkännagifvanden och i öfrigt allmänt kända förhållanden kunnat om rådgifvarepersonalen bilda sig, anmäla sin önskan, att konungen måtte ur statsrådet skilja en eller flere af sina rådgifvare.

Från oppositionens sida påstods, att konungens rådgifvare i ännu flera hänseenden än de anmärkta åsidosatt sin konstitutionela pligt och yttrades ett allvarsamt klander mot det under de senaste 30 åren följda regeringssystemet, som gäckat landets förhoppningar om stadgandet af ett konstitutionelt regeringssätt, genom en godtycklig och ändamålsvidrig behandling af tryckfriheten, uraktlåtenhet att taga något steg till förbättring af våra representativa former o. s. v. Vidare yrkades tillämpning af 107 § regeringsformen mot friherre Stjerneld, men den ansågs icke böra ega rum mot friherre Lagerbjelke, som alltför kort tid varit ledamot af konseljen, eller mot statsrådet Ihre, som genom den moderation han visat vid vården om tryckfriheten ådagalagt den sympati

för konstitutionela idéer, hvilken det varit önskligt att konungens rådgifvare i allmänhet deråt egnat.

Andre talare sökte vederlägga utskottets anmärkningar.

Sedan öfverläggningen förklarats slutad, anstäldes votering, huruvida memorialet skulle återremitteras, hvilket afslogs med 139 röster mot 111, hvarefter landtmarskalken framstälde proposition, huruvida ståndet ansåge rikets väl kräfva en anmälan om statsministern för utrikesärendena friherre Stjernelds skiljande från sitt embete och från statsrådet, hvilken proposition besvarades med 137 nej mot 47 ja, i följd hvaraf landtmarskalken förklarade utskottets memorial icke föranleda annan åtgärd än att läggas till handlingarna.

I *borgareståndet* förekom memorialet den 1 Juli, då herr *Thore Petré* öppnade diskussionen med ett långt skriftligt anförande, som började med en kritik af öfverläggningen i presteståndet och särskildt af Tegnérs yttrande, samt derefter skarpt nagelfor med konungens rådgifvares embetsåtgärder under den tidrymd utskottets granskning omfattat. Särskildt uppehöll sig talaren vid generaladjutantens för armén grefve Brahes förhållande såsom konungens rådgifvare utom konseljen och vidden af hans inflytande inom densamma. Statsministern för utrikesärendena friherre Stjerneld vore alltför svårt graverad dels genom deltagande i flera skadliga rådslag med öfrige rådgifvare, dels genom sin särskilda åtgärd att skuldsätta staten, dels genom tillstyrkande af ratifikation å den mot rikets ständers begäran afslutade traktaten med Ryssland angående finska handeln. Statsråden Lagerbjelke och Ihre hade dels endast i få fall af betydligare beskaffenhet med öfrige rådgifvare deltagit, dels dervid varit ursäktligt bundna af före deras tid fattade beslut, dels genom reservationer vid vissa tillfällen visat sig skilda från systemet, hvarförutan den senare så värdigt utöfvat hofkanslers-embetet, att dessa båda statsråds handlingssätt icke kunde anses böra ådraga dem rikets ständers ovilja, likasom f. d. statssekreteraren Danckwardt, med anledning af sin långa oklandrade tjenstgöring såsom föredragande, icke borde för nu anmärkta fall röna ständernas ogillande. Deremot föreslog talaren, att memorialet måtte återremitteras, på det utskottet måtte tillstyrka rikets ständer att, med tillämpning af 107 § regeringsformen, hos konungen anmäla sin önskan om friherre Stjernelds skiljande ur statsrådet samt att hans maj:t icke i framtiden måtte i rådgifvare-befattningar begagna de ledamöter af statsrådet och de föredragande, som tagit afsked från sina embeten, innan rikets ständer hunnit granska deras embetsåtgärder, eller blifvit entledigade från den befattning såsom föredragande, hvartill de varit förordnade.

Herr *P. J. Lagergren* fann utskottets betänkande ej upptaga en sådan sammanfattning af regeringsåtgärderna, att deraf kunde hemtas ledning för omdömet öfver det hela af förvaltningen; det anförde blott spridda, sig emellan ej sammanbundna fakta, af hvilka ett totalomdöme ej stode att hemta, och det slutade ej med något förslag eller hemställan. I 107 § regeringsformen vore uttryckligen förbjuden inom

riksstånden det enda slag af pröfning detta betänkande medgåfve, nemligen att öfverlägga om rättmätigheten eller gagneligheten af konungens beslut i mål, som röra enskilda personers eller menigheters rättigheter och angelägenheter; men just till en sådan diskussion måste betänkandet föranleda. Om det ock ej varit utskottets afsigt att inleda en sådan diskussion, hade valet af betänkandets form varit högst olyckligt och likaså valet af ämnen. Utskottet hade till behandling enligt 107 § hänfört äfven sådana förmenta öfverträdelser af grundlagen, som enligt 106 § kunde blifva föremål för riksrätt, hvilket vore att för samma sak införa en dubbel jurisdiktion, en inför lagen och en annan inför rikets ständer, hvarigenom i senare fallet de anklagade vore afskurna från all rätt att höras och sig förklara och hvarigenom äfven kunde hända, att en anklagad, som vid pröfning inför domstol på grundade skäl förklarades oskyldig, kunde komma att för samma sak fällas genom voteringar i riksstånden. Framställningen i betänkandet vore för öfrigt så ofullständig, att en rätt uppfattning af frågan derigenom omöjliggjordes, helst i högst sällsynta fall någon vigt blifvit lagd på att bevisa hvad som enligt 107 § borde bevisas. Talaren fann derför detta betänkande i dess dåvarande skick icke kunna leda till annan åtgärd än att läggas till handlingarna.

Andre talare sökte försvara utskottet mot dessa anmärkningar. De bestredo en sådan tydning af 107 §, att den skulle berättiga konstitutions-utskottet till afgifvande af ett generelt omdöme öfver styrelsesystemet, hvilket tvärtom torde med rätta böra anses såsom »ett bemödande att vilja växa ständerna öfver hufvudet». Utskottet ålåge endast att tillkännagifva hvad det funnit anmärkningsvärdt och lemna omdömet deröfver till riksstånden. Att utskottet icke anfört motiven för de anmärkta rådslagen, hade sin helt naturliga förklaring deri, att sådana icke funnits anförda i de granskade statsråds-protokollen. Att i vissa fall både 106 och 107 § ansetts böra tillämpas, hade sin grund deri, att en lagöfverträdelse kunde vara icke blott juridiskt brottslig, utan i än vidsträcktare mån stridande mot rikets sannskyldiga nytta.

Utan votering beslöts emellertid memorialets återremitterande till utskottet.

I *bondeståndet* föredrogs detsamma likaledes den 1 Juli, och der började öfverläggningen af *Sven Heurlin* från Kronobergs län, med ett skriftligt anförande, hvari han fann de qvarvarande ledamöterna af konungens rådskammare hafva iklädt sig skyldigheten att ansvara äfven för företrädarnes felsteg, då de icke genom ett förändradt styrelsesystem befriat sig från de ärfda skulderna. Talaren uppdrog derefter en ganska mörk tafla af styrelseåtgärderna och yrkade återremiss, på det utskottet måtte tillstyrka rikets ständer att, med stöd af 107 § regeringsformen, anmäla sitt missnöje med de rådgifvare, mot hvilkas rådslag så mycket varit att anmärka, jemte sin önskan, att så väl de i rådet qvarvarande måtte derifrån skiljas, som att de, hvilka på egen begäran blifvit af-

skedade eller från sina föredragande-befattningar entledigade, icke vidare i förtroende-embeten begagnas.

Memorialet blef ock utan föregående votering till utskottet återremitteradt.

I följd af dessa återremisser från borgare- och bondestånden inkom konstitutionsutskottet den 17 Augusti med ett nytt utlåtande, hvari det sökte bemöta de anmärkningar, som blifvit yttrade mot uppställningen af det förra memorialet samt förklarade sig hafva genom detsamma fullgjort hvad de ansett för sin oeftergifliga pligt; men vid det förhållande, att de fleste konungens rådgifvare, emot hvilkas åtgärder anmärkningarna i det föregående memorialet voro riktade, redan ur statsrådet afgått, att statsministern för utrikesärendena friherre Stjernelds afskedsansökning vore af kongl. maj:t bifallen, samt i betraktande af de emot statsråden friherre Lagerbjelke och Ihre framstälda anmärkningars antal och beskaffenhet, funne utskottet för sin del någon underdånig anmälan enligt regeringsformens § 107 numera icke af omständigheterna påkallad.

När detta senare utlåtande den 3 och 6 September föredrogs i borgare- och bondestånden, lades det utan någon diskussion till handlingarna, och rikets ständer kunde således hos kongl. maj:t anmäla, att, ehuru konstitutionsutskottet ansett sig föranlåtet att, på grund af 106 § regeringsformen, ställa flera af statsrådets ledamöter och föredraganden under tilltal af rikets ständers justitieombudsman inför riksrätt, i afseende å deras rådgifvande åtgärder rörande åtskilliga ärenden, och fastan detta åtal då ännu icke blifvit af riksrätt pröfvadt, rikets ständer, sådant oaktadt, förklarat, att statsrådets ledamöters och föredragandes ansvarighet i öfrigt för sina rådslag och utöfningen af sina embeten, intill den dag, då riksdagen tagit sin början, så vida den kunnat pröfvas med ledning af statsrådsprotokollen, för nämnda tid upphört.

Denna fråga, som så mycket sysselsatt sinnena både inom och utom riksdagen, var sålunda bragt till slut, och det digra, på anmärkningar så rika memorialet hade icke ledt till annan påföljd, än som inträffat redan under förberedelserna dertill, att de fleste bland de förre rådgifvarne och deribland alla, som kunde anses hotade af de förestående anmärkningarna, afgått ur konseljen, vid hvilket förhållande och då man således redan vunnit hvad man ville vinna — en ministerförändring — decharge-betänkandet ock synes hafva bort blifva mera hofsamt och mindre utförligt affattadt. Onekligen voro många af de framstälda anmärkningarna alltför småaktiga, icke så få äfven obilliga, och Tegnér hade väl icke alldeles orätt, då han i detta betänkande såg snarare ett alster af partisinnet och småsinnet än resultatet af en opartisk pröfning utaf styrelseåtgärderna; men, om man ock erkänner detta och äfven frånskiljer en mängd af de gjorda anmärkningarna, återstå likväl tillräckligt många att gifva stöd åt det omdöme, som uttalades i Hans Janssons reservation mot det afgifna betänkandet och äfven delades af den sansade allmänna meningen, att konungens rådgifvare under den

tid, som sedan sista riksdagen förflutit, icke visat sig hafva omfattat sitt kall med tillräcklig värma, nit och samvetsgrannhet; att de icke alltid hållit grundlagarne i vederbörlig helgd; att de visade alltför mycken eftergifvenhet för personliga hänseenden och för enskildes och korporationers önskningar, samt att de lemnat utan afseende flera af rikets ständer yrkade förbättringar i samhällsskicket. En förändring i styrelsepersonalen syntes således väl behöflig, och en sådan hade ock nu inträffat.

Utom de nya statsråd, som i Mars och i Maj 1840 blifvit tillsatte, hade den 19 Juni hofrättsrådet, häradshöfdingen i Jönåkers m. fl. härads domsaga *Carl Peter Törnebladh* blifvit till statsråd utnämnd.

Sedermera hade de båda statsministrarne, med anledning af rikets ständers afslag å kongl. maj:ts framställning om ett par vigtigare anslag, funnit sig böra begära afsked från sina embeten och dervid anfört, att den lika oväntade som ofördelaktiga utgång, voteringarna om dessa anslag fått i förstärkta statsutskottet, kunde derför icke af dem förklaras annorlunda, än som ett uttryck af rikets ständers missbelåtenhet med det sätt, hvarpå de utöfvat sina embeten. De borde således förutse, att, i händelse de qvarstode såsom medlemmar af statsrådet, rikets ständers framtida beslut i statsregleringsfrågor skulle blifva likartade med de redan fattade, hvarigenom omöjlighet för konungen att hålla riksstyrelsen i jemn och oafbruten gång skulle uppstå, och för att icke ådraga sig förebråelsen att hafva varit orsaken till ett sådant för riket olycksbådande förhållande, ansågo de sig skyldige både konungen, nationen och sig sjelfva att icke längre bibehålla sina embeten, från hvilka de alltså anhöllo att blifva entledigade.

Konungen svarade den 31 Juli, att denna begäran förvånade honom. »Täta ombyten bland rådgifvarepersonalen sätta äfven den mest inskränkta äregirighet i jäsning. Långt ifrån att gifva grundlagarna mera stadga, tillskapa de tvärtom en böjelse för allmänna frihetens omstörtande. Af dessa skäl önskar jag, att I fortfaren med utöfningen af de embeten, hvilka jag, å nationens vägnar, anförtrott eder. Då jag nämnde eder, leddes jag hvarken af tillfällighetens ingifvelse, eller af något slags inflytande. Om män med mera upplysning och skicklighet att bekläda dessa embeten hade framstält sig för mina tankar, så skulle jag företrädesvis hafva valt dem». Han ville likväl bifalla de gjorda ansökningarna, men först när han funne lämpliga personer till sökandernes efterträdare.

Konungen hade sålunda ogillat detta försök att här tillämpa det parlamentariska styrelsesättet, och att både ansökningen och hans svar derå omedelbart derefter infördes i statstidningen, vittnar att han önskade denna sin åsigt känd af allmänheten samt med detsamma visa, att om oppositionen med sina anfall mot regeringen åsyftade att få det parlamentariska styrelsesättet här infördt, skulle sådant icke lyckas.

De båda statsministrarne förnyade dock någon tid derefter sina

afskedsansökningar, då afsked den 5 September beviljades justitiestatsministern grefve Arvid Posse och statsrådet *Carl Peter Törnebladh* förordnades att under ledigheten förvalta detta embete.

Statsministern för utrikes-ärendena friherre Stjerneld hade anhållit, att, om afsked från detta embete icke kunde beviljas med afseende å de mot honom väckta åtal inför riksrätt, han måtte under tiden erhålla tjenstledighet mot afstående af alla embetet åtföljande löneförmåner, hvilket bifölls och förordnades statsrådet *Albrecht Elof Ihre* att statsministerembetet för utrikesärendena tills vidare förvalta.

Till statsråd och chef för ecklesiastik-departementet efter Ihre utnämndes den 10 September professorn i filosofi vid Upsala universitet *Samuel Grubbe*, och då i början af December statsrådet och chefen för landtförsvarsdepartementet friherre G. A. B. Cederström begärt afsked, utnämndes till hans efterträdare generallöjtnanten grefve *Axel Otto Mörner*.

En annan fråga, som i hög grad väckte både riksdagens och allmänhetens uppmärksamhet, och vid hvars afgörande partierna ansträngde sig till det yttersta, var den om regleringen af kabinettskassans skuld.

I början af riksdagen hade ett rykte spridt sig, att denna kassa, af hvilken ministerstatens aflöning samt åtskilliga andra kostnader för rikets diplomatiska förbindelser med andra makter utgingo, iråkat en betydande skuld, hvilken regeringens anhängare dock i förtroende meddelat ledamöterne i statsutskottet kunna, utan särskild anvisning af medel dertill, betäckas, allenast anslaget för kassan finge fortfarande utgå till oförminskadt belopp. Häruppå ville oppositionsmännen inom utskottet dock ej ingå, och för att framtvinga en närmare upplysning om ifrågavarande skuld, föreslog statsutskottets majoritet en nedsättning i detta anslag från 266,666 rdr 32 sk. till 200,000 rdr banko, under erinran tillika, det något hinder ej mötte att, vid en blifvande extra statsreglering, taga i betraktande frågan om anvisande af det anslag, som kunde finnas erforderligt för några särskilda kassan åliggande utgifter utöfver detta belopp. Den föreslagna nedsättningen bifölls af borgare- och bondestånden, men afslogs af adeln och presteståndet, som ansågo anslaget böra förblifva oförminskadt, till följe hvaraf frågan kom till afgörande af förstärkt statsutskott, som med 71 röster mot 48 biföll den föreslagna nedsättningen.

Den här ofvan antydda afsigten med denna nedsättning vans, ty då den blifvit beslutad och utskottet i sitt sedermera afgifna utlåtande rörande extra statsregleringen icke yttrat sig i detta ämne, aflät kongl. maj:t den 31 December 1840 en skrifvelse till statsutskottet, i hvilken utskottets uppmärksamhet fästades på nödvändigheten af att vid extra statsregleringen taga denna fråga i öfvervägande, för hvilket ändamål t. f. statsministern för utrikes-ärendena fått befallning att meddela utskottet alla ytterligare upplysningar, som rörande detta ärende kunde afgifvas.

Af kabinettskassans räkenskaper för åren 1823—1839, som nu tillställdes utskottet, visade sig, att bristen, som vid 1823 års början utgjorde, beräknad i svenskt mynt, något öfver 97,000 rdr banko, sedermera år ifrån år ökats, så att densamma vid 1836 års slut uppgick till omkring en million rdr banko, hvarefter likväl åtgärder blifvit vidtagna, genom hvilka skulden minskats till omkring 776,000 rdr.

Dessa förhållanden anmäldes af statsutskottet för ständerna; men då tillgöranden, som syntes ega sammanhang med någon del af den inträffade skuldsättningen, voro föremål för under pröfning varande åtal inför riksrätt, ansåg utskottets sig icke kunna föreslå rikets ständer att anvisa några särskilda anslag till den ifrågavarande bristens liqviderande.

Mot denna af utskottets majoritet fattade beslut voro emellertid flera reservationer afgifna.

Utskottets ordförande grefve *Clas Fredrik Horn* ansåg, att, sedan utskottet kommit i tillfälle att för rikets ständer uppgifva kabinettskassans brist, måste deraf följa, att den kända skulden äfven erkändes och betalades, så vida icke rikets värdighet, kredit och trygghet skulle äfventyras. För utskottets majoritet måste således finnas stora och vigtiga skäl för en opinionsyttring, hvars betydelse och verkningar reservanten, under för handen varande förhållanden, icke fattade och derföre icke delade. Hvad han deremot tydligt funne, vore, att om utrikesdepartementet lemnades så redlöst, som utskottet nu tillstyrkte, skulle ingen om sitt och rikets anseende ömtålig man, under uppfyllande af den konstitutionela ansvarighetens fordringar, kunna mottaga och utöfva det vigtiga statsministerembetet för utrikesärendena. Reservanten förbisåge ingalunda det formvridiga i att belasta kabinettskassan med en mångårig brist, som genom en öppen förklaring till ständerna vid föregående riksdagar kunnat förebyggas; men då ansvarighet för detta fall vore utkräfd, kunde intet giltigt skäl derifrån hemtas för ett beslut att förlänga statens brydsamma belägenhet. Den lättaste och för statsverket minst betungande utvägen att afhjelpa bristen vore skuldens betalande på en gång eller åtminstone den del deraf, som löpte med höga räntor; men med den rådande opinionen torde dock närmare öfverensstämma, om riksgäldskontoret erhölle uppdrag att ombesörja den ränteliqvid och amortering, som af utrikesdepartementet blifvit reglerad, och härtill anvisades ett årligt förslagsanslag intill nästa riksdag af 100,000 rdr.

För öfrigt voro reservationer anmälde af friherre *J. V. Sprengtporten*, som yrkade ett bemyndigande för utrikes statsministern att använda anslagen å tredje hufvudtiteln till skuldens amortering; af herr *Emil von Troil* och prosten *C. F. Björkman*, som ansågo riksrättens befattning med tillgöranden i sammanhang med ifrågavarande skuldsättning vara öfvergående och således endast böra verka uppskof med ständernas definitiva beslut i hufvudfrågan, men att det emellertid vore nödigt, att ständerna förklarade, huruvida statens medel under tiden

må användas till räntor och öfriga omkostnader för gälden; af biskopen i Linköping *J. J. Hedrén*, hvilken på ungefär samma skäl, ehuru utförligare och ännu bjertare framhållna, som grefve Horn i sin reservation anfört, ansåg skulden böra af rikets ständer erkännas och ett årligt extra anslag af 100,000 rdr anvisas till dess betäckande; af prostarne *Christian Stenhammar* och *Erik Agrell*, som likaledes tillstyrkte anvisande af 100,000 rdr årligen till skuldens betäckande, samt af herr *Gustaf Moberg*, den ende reservanten bland utskottets ledamöter af borgareståndet, som tillstyrkte, att, under afvaktan i hvad mån någon ersättningsskyldighet kunde konungens rådgifvare af riksrätten ådömas, intill nästa riksdag måtte anslås en summa, motsvarande de årliga räntorna efter 5 procent å det återstående skuldbeloppet.

Betänkandet föredrogs i *borgareståndet* den 18 Februari 1841, då diskussionen öppnades af herr *Thore Petré* med ett mycket utförligt anförande, i hvilket han i synnerhet sökte visa, att de förhoppningar, rikets ständer fästat vid den nya departementalstyrelsen, gått upp i rök genom denna styrelses overksamhet uti alla på dess handläggning ankommande vigtigare riksdagsärenden. Hade den nye rådgifvaren tillstyrkt kongl. maj:t att till ständerna aflåta en proposition, med öppet tillkännagifvande af kabinettskassans skuldsättning, alla omständigheterna dervid och den i anledning deraf uppkomna förlägenheten, samt äskande rikets ständers mellankomst, såsom ett oeftergifligt vilkor för möjligheten att rådgifvarne kunde med säkerhet, lugn och kraft fortfara i deras vigtiga kall; så hade de lemnat en betydande garanti för sina afsigters redlighet, för otillgängligheten af förställning och fruktan, och de hade ådagalagt sin fasta vilja att »undvika de förre rådgifvarnes villfarelser och misstag, de hade skingrat flera oroande föreställningar, att den nya regeringen endast vore en omklädnad af den gamla, endast en fortsättning af ett föråldradt system, lika främmande för landets ställning och behof som obekant med konstitutionalitetens fordringar, lika osäkert och vacklande i administrativa företag som oefterrättligt och sväfvande i begreppen om en styrelses maktfullkomlighet och sanna ära». Då emellertid ett sådant öppet tillkännagifvande af kabinettskassans ställning icke egt rum, utan upplysningarna derom måst framtvingas, och förespeglingarna om de vådliga följderna af vägradt bifall till det begärda anslaget vore haltlösa, tillstyrkte talaren, att ståndet ville låta bero vid utskottets afgifna betänkande.

Detsamma tillstyrktes af ytterligare 25 bland ståndets ledamöter, hvaremot 28 yrkade återremiss, de flesta för vinnande af närmare upplysningar, några äfven för att anslag till skuldens betäckande måtte beviljas. Betänkandet blef sålunda till statsutskottet återremiteradt.

Hos *adeln* förekom betänkandet den 27 Februari och blef, efter en lång och lifig öfverläggning, utan votering återremitteradt, hvilket af de fleste talarne blifvit yrkadt i syftning att få tillgångar till skuldens betäckande anvisade.

Bondeståndet, som äfven den 27 Februari företog pröfningen af

betänkandet, beslöt, med 70 röster mot 26, likaledes dess återremitterande, dock ingalunda i den syftning, som föranledt återremissen hos adeln, utan hufvudsakligen för erhållande af mera giltiga skäl, än dem utskottet anfört, att vägra erkännandet af skulden.

Hos *prestståndet* föredrogs betänkandet den 3 Mars och blef utan votering återremitteradt i samma syftning, som förut gifvit sig tillkänna vid öfverläggningen hos adeln.

I anledning af dessa återremisser aflät statsutskottet till t. f. statsministern för utrikes ärendena statsrådet Ihre en skrifvelse, med begäran om delfående af fullständigare upplysningar och handlingar rörande ifrågavarande ärende, med öppen rätt för utskottet att offentliggöra dessa handlingar, hvarförutan de icke kunde af utskottet mottagas.

På denna skrifvelse lemnades det svar, att de begärda handlingarna vore dels af den i alla stater erkända hemliga beskaffenhet, att de i intet land, i ingen tidpunkt och under inga förhållanden torde hafva varit föremål för en vidsträcktare granskning, dels af den i politiskt afseende grannlaga egenskap, att de, om äfven egnade åt ett begränsadt meddelande, dock aldrig blifvit öfverlemnade åt offentligheten. Då utskottet likväl ansett sig böra göra detta till ett vilkor för mottagandet af de äskade handlingarna, äfvensom för begagnandet af de redan delgifna räkenskaperna, hade utskottet sjelft förorsakat de hinder, som derför uppstått.

Efter mottagandet af denna skrifvelse aflät utskottet den 8 April ett nytt utlåtande, i hvilket förklarades, att enär utskottet blifvit urståndsatt att bestyrka tillvaron af den brist i kabinettskassan, som funnits upptagen i de utskottet delgifna räkenskapssammandragen, eller att derom meddela annat yttrande, än att det endast af en mindre god hushållning syntes förklarligt, huru en betydlig brist i denna kassa kunnat under loppet af femton år efter hand uppstå, fastän kassan då egt enahanda tillgångar, som, efter förloppet af denna tid och sedan bristen, enligt uppgift, stigit ända till en million rdr banko, varit tillräckliga icke allenast för löpande utgifter och räntebetalningar, utan jemväl till amorterande inom fyra års tid af omkring 225,000 rdr utaf kapitalskulden, utskottet, på grund häraf, ansåge sig icke kunna tillstyrka rikets ständer att vidtaga någon åtgärd i afseende å medels anvisande till det i kongl. maj:ts skrifvelse den 31 December 1840 afsedda ändamål.

Mot detta af utskottets majoritet fattade beslut afgåfvo grefve *Horn*, biskop *Hedrén*, prostarne *Agrell* och *Stenhammar*, ledamöterne af borgareståndet *D. Helsingius*, *J. Carlberg* och *G. Moberg* samt riksdagsmannen i bondeståndet *Nils Strindlund* en reservation, i hvilken lemnades en närmare öfversigt af kabinettskassans ifrågavarande brist och sättet huru den tillkommit. Deraf upplystes, att, sedan denna brist intill året 1836 stigit till nära en million rdr, hade skulden blifvit på det sätt reglerad, att, enligt en af statsministern för utrikes ärendena uppgjord och af kongl. maj:t godkänd plan för skuldens successiva

amortering, ett kontrakt blifvit den 1 Juli 1836 afslutadt för kolonialdepartementets eller den s. k. Barthelemy-fondens räkning med ett engelskt handelshus om ett lån af 50,000 pund sterling, för hvilket konungen och kronprinsen iklädt sig löftesansvarighet och hvarå 5,000 pund skulle årligen afbetalas, jemte 6 procents ränta. Detta lån hade utgjort en kolonialdepartementets försträckning till kabinettskassan, och till följd af kontraktet hade under åren 1838—1840 kolonial-departementets obligationer å 20,000 pund blifvit inlösta. Dessutom hade konungen, till fullgörande af för ögonblicket oundgängliga liqvider, år 1836 förskjutit 76,250 rdr hamb. banko, hvilket förskott fått räntefritt begagnas, äfvensom med kabinettskassans garanti och för dess räkning ett lån af 60,000 rdr hamb. banko af kolonial-departementet upptagits från den s. k. Filénska fonden. Den å kabinettskassans brist tillvägabragta minskning hade kunnat ega rum endast genom indragning under de senare åren af vissa procent å diplomatiske embetsmäns löner samt derigenom, att aflöningen för åtskilliga konsulsbefattningar af i vissa hänseenden diplomatisk egenskap öfverflyttats på handels- och sjöfartsfonden.

På grund af dessa förhållanden föreslogo grefve Horn, biskop Hedrén, prostarne Agrell och Stenhammar samt herr Helsingius, att på riksgäldskontoret måtte anvisas ett årligt anslag af 100,000 rdr banko att intill nästa riksdag utgå, för reglerande genom riksgäldskontoret af räntor och amortissement å skulden till det engelska handelshuset, hvilken borde af kontoret öfvertagas, dock att hvad till liqvidationen af denna skuld årligen ej erfordrades skulle öfverlemnas till utrikesdepartementet, för bestridande af öfriga räntor och afbetalning å kabinettskassans skuld, äfvensom prosten Carl Fredrik Björkman ansåg försträckning af statens medel böra ega rum för att underlätta inlösen af den skuld, som svårast tyngde kabinettskassan.

Utskottets senare betänkande förevar i alla riksstånden den 30 April 1841.

Hos *adeln* var denna gång öfverläggningen ej synnerligen lång. De fleste, som yttrade sig, talade för afslag å utskottets betänkande samt bifall i samma syftning som reservationen, och voteringen utföll med 62 röster för bifall till utskottets betänkande mot 180, som förenade sig om ett beslut i öfverensstämmelse med reservationen.

Inom *prestståndet* ansåg professorn *E. G. Geijer* här förevara ej blott en rättsfråga, utan tillika en politisk angelägenhet, som i sig innehöll flera vigtiga frågor, bland andra den, om i Sverige en minister för utrikes ärendena skall kunna finnas, då det vore otänkbart, att någon skulle vilja inträda såsom ansvarig chef för detta departement, så länge det hinder, som derför finnes, ej vore undanröjdt. Det anstode ej rikets ständer att så häfda grundlagen i ett afseende, att dess iakttagande i andra afseenden gjordes omöjligt. Denna angelägenhet borde derföre ordnas på det fullständigaste och ädlaste sättet. Talaren till-

styrkte således skuldens betalande. Häri instämde flere, och slutet blef, att ståndet, med 37 röster mot 9, fattade samma beslut som adeln.

I *borgareståndet* var vid detta tillfälle diskussionen lifligast. Herr *Lagergren* betecknade frågan såsom en partisak och det hätska motståndet mot betalandet af kabinettskassans skuld såsom härledt från en »koalition», samt yttrade ett skarpt ogillande af förfarandet att, ehuru kabinettskassans brist var känd redan vid bestämmandet af det ordinarie statsanslaget för ministerstaten, man för dess betäckande hänvisade till en blifvande extra statsreglering, men, då denna förekom till afgörande, helt och hållet lemnade detta löfte å sido. Talaren ville emellertid icke påstå, att staten egde någon juridisk ansvarighet att betala skulden. Tvärtom sökte han icke försvara, knappast ursäkta hvad som skett, men ansåg klandret derför tillkomma en förfluten tid och fann priset icke vara för högt att, efter införande af en ny fördelning af regeringsmaktens utöfning, återställa ordning så väl som förtroendet statsmakterna emellan, för att, med glömska af det framfarna, bereda benägenhet för önskvärda reformer i förvaltningen, äfvensom i öfriga delar, der sådana kunde anses behöfliga och nyttiga. För skuldens betäckande yttrade sig äfven flere andra af ståndets ledamöter; men statsutskottets betänkande bifölls dock med 31 röster emot 27.

Af *bondeståndet* bifölls detta betänkande utan votering och utan att någon vid detta tillfälle yttrade sig rörande denna fråga.

Dess afgörande blef sålunda, då två stånd bifallit och två afslagit betäckandet af kabinettskassans skuld, beroende af votering i förstärkt statsutskott, hvilken utföll med 51 röster för det förra beslutet och 68 för det senare, i följd hvaraf rikets ständer hos kongl. maj:t anmälde sig ej hafva funnit skäl vidtaga någon åtgärd i afseende å medels anvisande till det i kongl. maj:ts skrifvelse den 31 December 1840 antydda ändamål.

Sedermera fick åtalet inför riksrätt mot statsministern för utrikes ärendena grefve Wetterstedt, hvilken ansvaret för kabinettskassans skuldsättning egentligen bort drabba, genom riksrättens dom den 6 Juni 1842 förfalla, emedan grefve Wetterstedt redan 1837 aflidit, och sålunda träffade, tvärtemot den konstitutionela principen, påföljden för det i sig sjelf onekligen ganska anmärkningsvärda förhållandet icke den ansvarige rådgifvaren, utan den enligt grundlagen oansvarige konungen, som, jemte kronprinsen, ingått borgen för den betydligaste delen af skulden och nu, så väl som den till skuldsättningen fullkomligt oskyldige kronprinsen, fick med förlusten af en betydlig del utaf sin enskilda förmögenhet umgälla en skuldsättning, som visserligen hvarken varit formenlig eller lagenlig, men dock tillkommit genom utgifter för riket i vida högre grad än för dess konungahus och hvilka således billighetskänslan, om den varit oförvillad af partisinnet, bort inse böra gäldas snarare af riket än af konungen. Hela behandlingen af denna fråga visade, att oppositionen under denna riksdag var till en ganska väsentlig del riktad mot konungen personligen, hvilket åter, oberäknadt

inverkan af Crusenstolpes och andras smädeskrifter samt flera hatfulla hänsyftningar i oppositions-tidningarna, hade sin grund hufvudsakligen deri, att man betraktade konungen såsom det egentliga hindret för införandet af en parlamentarisk styrelse, hvilken man hoppats kunna tillvägabringa genom de nya departementscheferne, som man antagit skola bättre förmå göra de nya åsigterna gällande; men då man fann allena-styrandet fortfara, ville man lägga i dagen sitt missnöje härmed, hvilket dock i frågan om kabinettskassans skuld skedde på ett sätt, som allt för mycket vittnade om partisinne och småsinne, och som också ogillades af flere bland dem, som förut varit oppositionens ledare.

Riksdagen afslutades den 16 Juni 1841.

Slutet af Carl Johans regering.

Den nu slutade riksdagen var den sista under Carl Johans regering och tillika den, som gjort honom mesta bekymmer. Den gamle, nu nära åttioårige konungen kunde aldrig rätt fatta, att en ny tid inträdt, med nya krafter och nya anspråk. Dessa senare ansåg han framkallade af oroliga hufvuden, som här sökte tillställa samma oreda och samma upplösning af alla samhällsband, hvartill han i sin ungdom varit vittne i Frankrike. Den tillväxt, oppositionen för hvarje riksdag vunnit, ville han ej heller betrakta såsom ett uttryck af svenska folkets mening, utan endast såsom en följd af oppositionstidningarnas inverkan på detta folks representanter, hvilka han ock ansåg lättare förvillas i samma mån de egde mindre politisk bildning, hvarföre han fann naturligt, att oppositionen framträdde skarpast inom bondeståndet och dernäst inom borgareståndet, hvaremot regeringen borde hafva sina stöd i de båda öfriga stånden. Det var öfvertygelsen härom, som gjorde honom så obenägen för en representationsförändring, likasom öfvertygelsen, att samhällets trefnad och lycka väsentligen berodde af de inre förhållandenas bibehållande så orubbade som möjligt, emedan hvarje rubbning lätt kunde framkalla nya, gjorde honom allt för konservativ och allt för obenägen att gå deras önskningar till mötes, som yrkade en fortskridande samhällsutveckling. Han visste med sig, att han älskade svenska folket lika varmt som de, hvilka nu uppträdde mot honom och hans styrelse, och han trodde sig bättre än de förstå hvad som i sjelfva verket befordrade dess väl. Det var också ej utan skäl han ansåg sig mot slutet af sin långa verksamma lefnad med otack bemött af ombuden för detta svenska folk, hvilket dock haft honom tacka för så mycket, hvarom återblicken i hans trontal både vid riksdagens början och vid dess slut å förhållandena vid hans ankomst till Sverige tillräckligt bort öfvertyga hvarje oveldig, af parti-åsigter oförvillad.

För öfrigt var det isynnerhet sättet, hvarpå han anfölls, som djupt smärtade den högsinte, varmhjertade konungen, och det kan också ej annat än på det högsta ogillas af hvarje vän utaf sanning och oveld.

I stället att värdigt och allvarligt framställa sakförhållanden, som onekligen i flera fall gåfvo anledning till väl berättigade anmärkningar, fortsatte man år från år ett idkeligt naggande mot konungen personligen, hvarvid man allt för obesväradt lade å sido icke allenast sanningens och rättvisans, utan äfven anständighetens fordringar, och hvilket visserligen till en början gjorde stor verkan hos allmänheten, men slutligen uttröttade den.

Också upplefde Carl Johan ännu mot slutet af sin lefnad en återvändande popularitet, då år 1843 hans tjugufemte regeringsår inträdde. Han hade då lefvat längre, än någon annan svensk konung under hela vår historiska tid, och under ingen svensk konungs regering hade riket så länge fått bibehålla en ostörd fred, hvilket onekligen var Carl Johans personliga förtjenst. Årsdagen af hans uppstigande på Sveriges tron, den 5 Februari, som nu inföll på en söndag, firades i alla kyrkor med böner, tal och lofsånger. De lärda samfunden och akademierna i hufvudstaden hade låtit slå en medalj till erinran om dagens betydelse, armén och flottan en annan, de civila embetsverken en tredje, frimurareorden en fjerde och konungen sjelf en femte. Äfven följande dagen firades med flera högtidligheter, bland annat med en af Stockholms borgerskap å Börsen gifven bal, hvilken den åttioårige konungen bevistade till sent på natten. Likaså firades kröningsdagen den 11 Maj, och vid alla dessa tillfällen, så väl som vid mångfaldiga andra, rönte nu Carl Johan de mest talande bevis på en varm, uppriktig hyllning.

Under tiden sedan riksdagens slut hade för öfrigt få minnesvärda tilldragelser inträffat.

Riksrätten hade den 6 Juni 1842 afgjort och den 2 Juli samma år afkunnat sin dom i de 31 mål, i hvilka konstitutions-utskottet vid sista riksdagen ansett konungens rådgifvare hafva dels tillstyrkt öfverträdelser af grundlagarna och andra gällande lagar, dels underlåtit att göra föreställningar eller, genom vägrad kontrasignation, förhindra sådana öfverträdelser.

De anmärkta fallen voro besluten om utfärdande af kongl. förordningen den 30 Juni 1838, angående mosaiske trosbekännares rättigheter och skyldigheter, samt hvad de hade att iakttaga i afseende på utöfningen af sin religion och bestyret inom sin församling; om spanmåls-anslag för krigskollegium, i strid mot rikets ständers skrifvelse den 6 November 1834; om spanmåls-anslag för chefen för Vermlands fältjägare-regemente, i strid mot samma skrifvelse; om fortfarande löneförhöjning för gardes-regementena, anvisad å hufvudtitelns besparingar; om löneförhöjning för kronprinsens husar-regemente och för lifbeväringsregementet; om anslag för presidents-embetets förvaltning i krigskollegium; om sekreterare-lönens i statskontoret anvisande till en statskommissaries aflöning; om löneförhöjning för statskontorets ledamöter och för kammarrättens embets- och tjenstemän; om vexelkontrollörs-arvodenas fortfarande utgående af andra hufvudtitelns besparingar; om en

statsrådet friherre Lagerbjelke beviljad löneförhöjning från fjerde hufvudtiteln; om ett lån från nionde hufvudtiteln till ett häradshöfdingeboställes iståndsättande; om ett postporto till konungens utrikes beskickningar, anvisadt å postmedlen; om 32,000 rdrs af gevärs-anslaget användande till byggnader vid Carl Gustafs stads gevärsfaktori; om anslag från extra utgifts-medlen till kungliga teatern; om bolaget för hvalfiskfångst beviljad tullfrihet för tran; om den rikets ständer meddelade förklaring, att kongl. maj:t anság upptagande af utrikes kreditiv för rikets ständers bank icke lagligen kunna tillvägabringas utan båda statsmakternas samverkan; om accepters meddelande å nya Trollhätta kanalbolags anvisningar på handels- och sjöfarts-fonden; om tillåtelse för Norrköpings stad att, emot gällande tulltaxa, få uppbära tolag af ull; om afgift å våta varor, hvilka sjöledes ankomma till Stockholm; om anvisning af medel från anslaget för publika byggnader i Stockholm till reparationer å lifgardets till häst kasern och till anläggning af en ridbana för samma regemente; om anvisning af medel från samma anslag till inredning af kungliga teaterns salong; om vägrad tillåtelse för hofsekreteraren C. F. Berg att i hufvudstaden anlägga enskild teater; om utbyte af ett majors-boställe; om försäljning af vattenverk, tillhörande Carl Gustafs stads gevärsfaktori; om nedsättning af Riddarhyttans koppar-afrad; om stadgans för utrikes vexlar behandling såsom ekonomisk lag; om laga domstol för Göta kanal-bolags tvister med dess direktion eller med kronan; beslutet, att kongl. maj:t ville, i hvarje särskild fråga om stiftande af enskilda bankassociationer eller om stadfästelse af reglementen för sådana inrättningar, tillse i hvad mån de af rikets ständer i skrifvelse den 19 Maj 1835 för sådana inrättningar föreslagna grunder skulle kunna tillämpas, samt vidtagna åtgärder i afseende å kabinettskassans borgensförbindelse för Barthelemy-fondens lån.

Riksdagen fann flera af de anmärkta fallen icke kunna af densamma upptagas, emedan de grundlags-stadganden, mot hvilka öfverträdelser förmenats hafva egt rum, icke finnas i ansvarighetslagen omnämnda och följaktligen ansetts icke, enligt 106 § regeringsformen, kunna komma under hufvudsaklig pröfning af riksrätten. De öfriga ansvars-påståenden blefvo antingen af riksrätten ogillade eller funnos icke föranleda till något ansvar — och sålunda ledde äfven detta oppositionens anfall mot ministèren till ingen påföljd.

Afsked blef nu, i Juli 1842, beviljadt statsministern för utrikes-ärendena friherre Stjerneld och statsrådet *Albrecht Elof Ihre* förordnades att fortfarande förestå detta embete samt blef i December 1842 utnämnd till statsminister för utrikes-ärendena.

Redan förut hade, i Januari 1841, statsrådet *Carl Petter Törnebladh* blifvit utnämnd till justitie-statsminister, hvilket embete han sedan början af September föregående året förestått, och vid samma tillfälle hade justitierådet friherre *Otto Wilhelm Staël von Holstein* blifvit statsråd.

I December 1842 blef förre statssekreteraren, sedermera biskopen i Visby, *Christoffer Isaak Heurlin* utnämnd till statsråd och chef för

ecklesiastik-departementet, samt expeditions-sekreteraren *Sven Abraham Munthe* till statsråd och chef för finans-departementet, hvars förre chef statsrådet Johan af Wingård sedermera var statsråd utan departement till slutet af följande året, då han på egen begäran erhöll afsked.

I Januari 1843 nedlade justitie-statsministern Törnebladh sitt embete och fick till efterträdare presidenten i Göta hofrätt *Lars Herman Gyllenhaal*. Kort derefter trädde äfven grefve Axel Otto Mörner ur statsrådet, och i April samma år utnämndes general-löjtnanten friherre *Carl Arvid Lovisin* efter honom till statsråd och chef för landtförsvars-departementet.

Till alla främmande makter hade nu förhållandena en längre tid varit fullt vänskapliga, och Carl Johan afböjde med synnerlig varsamhet allt hvad som kunde störa dessa förhållanden.

Då i Danmark de första tecknen till den sedermera allt lifligare framträdande skandinavismen började visa sig, aflät statsministern för utrikes-ärendena grefve Wetterstedt, på konungens befallning, till de svenska och norska beskickningarna en rundskrifvelse, hvari Carl Johans uppfattning af dessa skandinaviska sträfvanden samt grunddragen af hans utrikes politik i allmänhet angåfvos, och som var af följande lydelse:

»Till vår kunskap har kommit, att en förening af unga danska litteratörer anmält utgifvandet af ett veckoblad under titel af Nordisk Ugeskrift och till äfventyrs dermed redan gjort början, samt hvilket blad man tillägger den afsigt att, under förevändning af gemensamt ursprung och intresse, bearbeta och med hvarandra förena opinionerna i Sverige, Danmark och Norge, för att såmedelst förbereda tänkesätten på en förnyelse af den gamla Kalmare-unionen. Sedan ett svenskt provinsblad upprepat denna anmälan på ett sätt, som låter förmoda, det man hos oss söker värfva anhängare för ett sådant företag, har jag ansett ändamålsenligt att, för det fall detsamma å utrikes ort funne ett visst gehör, upplysa om den synpunkt, hvarutur konungen uppfattat ifrågavarande förehafvande.»

»De grundsatser, som tjena hans maj:ts politik till rättesnöre, härflyta icke från närvarande tidpunkt. Hvad denna senare varit år 1814, var den år 1830 och är ännu i dag densamma. Dess föregående syftning bildar på en gång dess framtid och en borgen för dess ovansklighet, ty den stöder sig framför allt på den ömsesidiga aktningen för egna och andras rättigheter. Detta är nyckeln till denna politiks läror, dess grund och första vilkor. Hon är icke obekant med de dolda stämplingar, hvilka när och fjerran jäsa i Europa och öfver allt söka uppelda den för omstörtande syftemål slocknade hätskhet, som blott i sinnesyran kan väckas ur sitt intet. Konungen beklagar ett så beskaffadt sträfvande hos andra, men vill se detsamma hämmadt i sin egen verkningskrets, från hvad håll det än må framtränga och hvilka erinringar det ock må uppväcka, vare sig från en förbigången tid eller

från en senare period än denna Kalmare-union, för Sverige så smärtsam i åminnelse.»

»Försynen har redan åter sammanfogat dess elementer, enligt det skick, hvarefter de allenast kunna påkallas af Skandinaviens geografiska läge och politiska intressen. I öfverensstämmelse härmed har fördragens helgd, äfvensom en bilateral öfverenskommelse, för de båda förenade konungarikena utstakat de gränser, hvilka skola försäkra deras inre väl och trygghet, samt bereda dem fred och oberoende utom oss. Hvarje annan kombination är numera hvarken öfverensstämmande med deras önskningar eller med deras intressen.»

»Ett oförminskadt bibehållande af det nu beståndande förhållandet, en lika så eftertrycklig som föraktansfull tillbakavisning af hvarje syftning till förändring af tankar eller sakernas skick; ett vidmakthållande af ordning och offentligt lugn; befordrandet af sina staters inre välstånd medelst visa institutioner; vänskapliga förbindelser med grannstater och bundsförvandter, samt, om så erfordras, erbjudandet af välvilliga tjenster i den allmänna fredens intresse — sådant är det mål, hvarpå städse konungens omsorger, dess ärelystnad och dess bemödanden äro riktade. Ledd af dessa grundsatser, skattande sig lycklig under det medvetande att, mera än en gång, icke utan framgång hafva bragt dem i verkställighet, kan hans maj:t icke annat än yttra sitt bestämda ogillande af deras obetänksamma förehafvande, hvilka vilja störa den nuvarande sakernas ordning uti nordens tre konungariken. Konungen önskar, att dess tänkesätt i detta hänseende måtte lika tydligt förstås, som de uppriktigt läggas i dagen, och i sådant afseende anmodar jag Tit. att iakttaga ett tjenligt tillfälle att till den regering, hos hvilken J ären ackrediterad, meddela innehållet af närvarande depesch.»

Skandinavismen, hvilken sålunda på intet sätt uppmuntrades från svenska regeringens sida, tog emellertid allt starkare fart mot slutet af Carl Johans regering, och härtill bidrogo icke så litet förhållandena i Danmark. Efter Fredrik VI:s död i December 1839 hade hans syskonbarn Christian Fredrik, som 1814 varit af norska storthinget utropad till Norges konung, blifvit konung i Danmark under namn af *Christian VIII.* Denne konungs ende son kronprinsen Fredrik Carl Christian, hvilken i en senare tid blef så högt uppburen af danska folket, var nu så impopulär, att i Danmark många af de yngre och synnerligast bland den studerande ungdomen önskade se den både i Sverige och Norge mycket omtyckte kronprinsen Oscar äfven intaga Danmarks tron, då tillika de tre nordiska rikena genom en nära förening skulle vinna ökad styrka och intaga en vigtigare plats bland de europeiska staterna.

Vid studentfesterna under våren och sommaren 1842, då studenterne från Lund och Köpenhamn besökte hvarandra, samt i Juni 1843, då 220 studenter från Köpenhamn och Lund infunno sig i Upsala, ordades mycket om nordens enhet, och då vetenskapsmän från alla tre nordiska rikena sammanträdde i Stockholm i Juli 1842, bidrog äfven detta sammanträde att ytterligare befordra de skandinaviska idéerna.

Några politiska föreningsplaner kommo dock ej vid dessa tillfällen till tals, men sådana troddes dock finnas, åtminstone i Danmark, och en tysk tidning, Hamburger-Correspondenten, berättade i Juli 1842, att både tyska och danska blad omtalat planer till befordrande af en federativ union mellan de tre skandinaviska rikena — en uppgift, som af svenska regeringen ansågs ega tillräcklig betydenhet, att nämnda tidning fick uppdrag att i sin helhet meddela Wetterstedts ofvan anförda rundskrifvelse. Äfven ett svenskt blad, Göteborgs Handelstidning, bragte i September 1842 till tals frågan om »ett skandinaviskt förbund» och föreslog Göteborg till denna federativstats hufvudstad.

Då emellertid dylika förslag icke erhöllo någon uppmuntran från svenska regeringens sida, kunde de icke störa det goda förståndet mellan denna regering och den danska; men dessa vetenskapsmännens och den studerande ungdomens sammankomster hade dock den lyckliga följd, att de tre folken bringades närmare hvarandra, och det agg, som ännu hos många fans qvar från de forna striderna, mer och mer försvann, samt de tre nordiska ländernas invånare började allt mera betrakta sig såsom *ett* folk i förhållande till de öfriga europeiska nationerna.

I afseende å Sveriges förhållanden till Norge hade ock Carl Johan visat sig vilja gå norrmännens önskningar till mötes, då han, sedan den siste svenske riksståthållaren i Norge grefve *Baltzar Bogislaus von Platen*, som i November 1827 efterträdt grefve J. A. Sandels, i December 1829 aflidit, lät detta embete, hvilket norrmännen alltid med mycket missnöje sett utöfvadt af en svensk, emedan sådant stode i strid mot båda folkens jemlikhet i rättigheter, först flera år stå obesatt, och uppdrog det sedermera i Oktober 1836 åt en norrman, grefve Wedel-Jarlsberg.

Det förtroliga förhållandet till ryske kejsaren hade varit ostördt allt sedan skeppshandelns återgång, och att kejsar Nikolaus satte värde på detta förhållande, visade han genom sitt och sin äldste sons besök i Stockholm 1838 samt genom att låta ett särskildt sändebud afgå till Sverige 1843 för att framföra kejsarens lyckönskningar till Carl Johan vid firandet af dennes 25:te regeringsår.

Med Ryssland hade för öfrigt handels- och sjöfartstraktater blifvit afslutade den 23 Juni 1834 och den 8 Maj 1838, genom hvilka de undantags-förhållanden undanröjdes, som dittills varit medgifna för handeln mellan Sverige och Finland.

Dessutom hade handels-traktater, grundade på ömsesidig likhet i rättigheter och skyldigheter, blifvit afslutade med det nya konungariket Grekland den 4 December 1836, jemte ett tillägg af den 7 Augusti 1837, med Hannover den 16 Mars 1837, med Kyrkostaten den 21 Juni 1839, med Sardinien den 28 November samma år, med Turkiet den 31 Januari 1840, med den nya sydamerikanska republiken Venezuela den 13 Oktober samma år, samt med städerna Hamburg och Bremen den 1 Maj 1841.

Med Danmark ingicks den 23 Augusti 1841 en konvention om reglering af åtskilliga förhållanden i afseende på tullafgifterna i Öresund och Belterna, samt sättet för deras uppbärande, och med Oldenburg afslöts den 1 April 1843 en på ömsesidighets-förhållanden grundad handels- och sjöfarts-konvention.

I allmänhet skördade Carl Johan mot slutet af sin regering i rikare mån än förut frukterna af sin varsamma och fredliga statskonst. Sverige var aktadt utom landet samt i fullt vänskapliga förhållanden till alla främmande makter, och äfven inom landet hade efter den oroliga riksdagens slut sinnena åter bifvit betydligt lugnare. Man började mera än förut göra rättvisa åt den gamle konungens tillgöranden och erkänna svenska folkets tacksamhetsskuld till honom. Att denna skuld icke var ringa, hufvudsakligen med hänseende till det fredslugn Sverige under hans regering längre än under någon föregående åtnjutit och hvilket var hans personliga förtjenst, hafva vi förut anmärkt. Att äfven inom den inre styrelsens särskilda grenar ganska mycket blifvit uträttadt under hans långa och fredliga regering, torde tillräckligt visa sig af den öfversigt vi nu skola lemna af statsförfattningens utveckling samt af de särskilda styrelse-åtgärderna under detta tidskifte.

Statsförfattningen.

Den första grundlag, som vid 1809 års riksdag af rikets ständer antogs och af konungen sanktionerades, var *regeringsformen* af den 6 Juni 1809.

I sitt memorial, med öfverlemnandet af förslaget till densamma, yttrade konstitutions-utskottet, att det sökt bilda »en *styrande makt*, verksam inom bestämda former, med enhet i beslut och full kraft i medlen att dem utföra; en *lagstiftande makt*, visligt trög till verkning, men fast och stark till motstånd; en *domare-makt*, sjelfständig under lagarna, men ej sjelfherskande under dem. Det hade vidare sökt rikta dessa makter till inbördes bevakning, till inbördes återhåll, utan att dem sammanblanda, utan att lemna den återhållande något af den återhållnas verkningsförmåga.»

Konungen skall, enligt denna regeringsform, alltid vara af den rena evangeliska läran, hans majestät hållas i helgd och vördnad, hans gerningar vara emot allt åtal fredade. Han eger *allena* styra riket, men dock med åliggande att taga underrättelser och råd af ett statsråd, hvartill han eger utvälja kunnige, erfarne, redlige och allmänt aktade infödde svenske frälse eller ofrälse män af den rena evangeliska läran.

Statsrådet skulle bestå af nio ledamöter, som egde rätt att alla der förekommande mål öfvervara, nemligen: en *justitie-statsminister*, som tillika alltid skulle vara ledamot af konungens högsta domstol, en *statsminister för utrikes ärendena*, sex *statsråd*, af hvilka minst tre borde

hafva tjent uti civila beställningar, samt *hofkanslern.* Hvarje *statssekreterare*, hvilka skulle vara fyra, en för krigsärendena, en för kameral-, landthushållnings-, bergshandterings- samt andra dermed gemenskap egande inrikes civila ärenden, en för mål rörande drätselverket, in- och utrikes handeln och slöjderna, samt en för ärenden, som angå religionen, ecklesiastikverket, allmänna uppfostran och den offentliga fattigvården, skulle ega säte och stämma i statsrådet, då han der föredroge, eller då konungen eljest låte der förekomma mål, som till hans befattning höra.

Uti statsrådet skulle konungen låta sig föredragas och afgöra alla regerings-ärenden, utom de *ministeriela*, eller de som angå rikets förhållanden till främmande makter, samt *kommandomål*, eller sådana, som konungen i egenskap af högste befälhafvare öfver krigsmakten till lands och sjös omedelbarligen besörjer.

De *ministeriela* målen egde konungen låta bereda och handhafva på sätt honom lämpligast syntes. Statsministern för utrikes ärendena hade att föredraga och anmäla dessa mål inför konungen, i närvaro af hofkanslern eller, om han icke kunde vara tillstädes, någon annan statsrådets ledamot.

Konungen egde att i afhandlingar och förbund med främmande makter ingå, sedan han deröfver hört statsministern för utrikes ärendena och hofkanslern. Ville konungen börja krig eller sluta fred, borde han kalla till ett utomordentligt statsråd statsministrarne, statsråden, hofkanslern och samtliga statssekreterarne, samt för dem framställa de skäl och omständigheter, som dervid till öfverägande förekomme, och inhemta deras yttranden deröfver, hvarefter han egde makt att fatta och utföra det beslut, han för riket funne nyttigast.

Kommandomål egde konungen afgöra i närvaro af den embetsman, åt hvilken han uppdragit allmän befattning dermed och som var pligtig yttra sin mening öfver de företag, konungen beslöt, samt om han funne dem vara af vådlig riktning eller omfattning, eller grundade på ovissa eller otillräckliga medel att dem utföra, tillstyrka, att konungen ville kalla till ett krigsråd deröfver två eller flere af närvarande högre militäre embetsmän, konungen dock obetaget att å denna tillstyrkan eller å krigsrådets tankar göra det afseende honom godt syntes.

Alla från konungen utgående expeditioner och befallningar, utom i kommandomål, skulle, för att blifva gällande, kontrasigneras af den föredragande, med ansvar för denne, att de instämde med deröfver fördt protokoll. Funne föredraganden något konungens beslut vara stridande mot denna regeringsform, skulle han i statsrådet derom göra föreställning, men om konungen ändock yrkade, att beslutet skulle utfärdas, vore föredraganden pligtig att vägra sin kontrasignation derå samt nedlägga sitt embete, hvilket han ej finge återtaga förr, än rikets ständer hans förhållande pröfvat och gillat; egande han under tiden bibehålla sin lön och öfriga embetet åtföljande inkomster.

Konungen skulle vara myndig vid 21 års ålder. Om han aflider

innan tronföljaren uppnått denna ålder, skulle styrelsen föras af statsrådet, med konungslig makt och myndighet, i konungens namn. Reser konungen utrikes eller blifver så sjuk, att han icke vårdar regeringsärendena, förvaltas styrelsen af statsrådet, som dock ej eger adelig, friherrlig eller greflig värdighet förläna eller riddare-värdighet utdela. Går konungen i fält eller till aflägsnare inrikes orter reser, eger han förordna fyra af statsrådets ledamöter och bland dem justitiestatsministern att föra regeringen i de mål, konungen föreskrifver. Skulle hela konungahuset på manliga sidan utgå, egde statsrådet förvalta regeringen med konungslig makt och myndighet, till dess rikets ständer hunne sammankomma.

Högsta *domaremakten* skulle utöfvas af tolf utaf konungen utnämnde lagkunnige män, sex frälse och sex ofrälse, hvilka skulle kallas *justitieråd* och utgöra *konungens högsta domstol*, der konungen hade två röster i de mål, hvilkas föredragning och afgörande han för godt funne att öfvervara.

Konungen eger i brottmål göra nåd, mildra lifsstraff samt återgifva ära och till kronan förverkadt gods; dock skall högsta domstolen höras öfver ansökningar derom och konungen fatta sitt beslut i statsrådet, hvarefter det ankommer på den brottslige att mottaga den nåd, konungen honom förunnat, eller undergå det straff, hvartill han blifvit dömd.

Lagstiftande makten utöfvas gemensamt af konungen och rikets ständer, så att konungen icke kan utan rikets ständers samtycke och icke heller ständerna utan konungens ny lag göra eller gammal afskaffa. Med förklaring af lag förhålles som med lagstiftande. De förklaringar om lagens rätta mening, konungen genom högsta domstolen mellan riksdagarne gifver, kunna af ständerna ogillas, hvarefter de icke längre äro gällande.

Rikets ständer skulle sammankomma, när fem år från den sista riksdagens slut förflutit, och i hvarje riksdagsbeslut bestämma dagen, då de åter hade att till lagtima riksdag sammanträda. Dock kunde konungen derförinnan kalla ständerna till urtima riksdag.

Landtmarskalk samt talmän för borgare- och bondestånden, äfvensom bondeståndets sekreterare, skulle utnämnas af konungen. Erkebiskopen skulle alltid vara talman för presteståndet.

Rikets ständer skulle genast efter riksdagens öppnande välja de utskott, som hade att bereda ärendena. Sådana utskott skulle vid hvarje riksdag vara: ett *konstitutions-utskott*, att väcka och upptaga frågor rörande förändringar i grundlagarna och afgifva yttranden deröfver till riksståndens plena, samt att granska de i statsrådet förda protokoll; ett *stats-utskott*, att utreda och för ständerna uppgifva statsverkets och riksgäldsverkets tillstånd, förvaltning och behof; ett *bevillnings-utskott*, att föreslå bevillningens fördelning; ett *banko-utskott*, att öfverse bankens styrelse och tillstånd samt gifva föreskrifter om bankförvaltningen; ett *lag-utskott*, att utarbeta förslag till civil-, kriminal-

och kyrkolagarnes förbättring, samt ett *allmänt besvärs- och ekonomiutskott*, att anmärka brister i de allmänna hushållnings-anstalterna och föreslå förändringar deruti. Dessutom egde rikets ständer välja ett *hemligt utskott*, derest konungen önskade ett sådant; men detta hade icke rätt att fatta något beslut, utan endast att till konungen afgifva yttranden öfver de mål, han detsamma meddelat. De öfriga utskotten kunde, när stånden i vissa frågor stannat i skiljaktiga beslut, förstärkas till ökadt antal ledamöter och derefter besluta med rikets ständers rätt.

Svenska folkets urgamla rätt att sig beskatta skulle utöfvas af rikets ständer allena, vid allmän riksdag. Utan rikets ständers samtycke kunde inga nya pålagor, utskrifningar af manskap eller af penningar och varor påbjudas, uppbäras eller fordras, och ej heller konungen upptaga in- eller utrikes lån, eller belasta riket med ny gäld. Ingen del af riket kunde derifrån söndras genom försäljning, förpantning, gåfva eller å annat dylikt sätt. Ingen förändring i rikets mynt finge ega rum utan rikets ständers bifall. Riksgäldskontoret skulle förblifva under rikets ständers styrelse, inseende och förvaltning, samt riksbanken under ständernas egen garanti och vård.

Krigsmakten till häst och fot, så väl som båtsmanshållet af rotering och indelning, skulle förblifva vid upprättade kontrakt och indelningsverk, intill dess konungen och rikets ständer funne samfäldt någon ändring deri nödig, och ingen ny eller tillökad rotering kunna tillkomma, utan genom konungs och ständers sammanstämmande beslut.

Vid hvarje riksdag egde ständerna förordna en för lagkunskap och utmärkt redlighet känd man att, såsom deras *justitieombudsman*, hafva tillsyn öfver lagarnes efterlefnad af domare och embetsmän samt att vid vederbörliga domstolar i laga ordning tilltala dem, som i sina embetens utöfning någon olaglighet begå eller underlåta att sina embetspligter behörigen fullgöra.

Skulle högsta domstolen eller någon dess ledamot hafva af egennytta, vrångvisa eller försumlighet så orätt dömt, att derigenom någon, emot tydlig lag och sakens utredda och behörigen styrkta förhållande, mistat eller kunnat mista lif, personlig frihet, ära och egendom, vore justitie ombudsmannen pligtig att ställa den felaktige under tilltal vid riksrätt samt befordra honom till ansvar efter rikets lag.

Denna *riksrätt* skulle bestå af presidenten i Svea hofrätt, som blefve riksrättens ordförande, presidenterne i alla rikets kollegier, fyra de äldste statsråden, högste befälhafvaren öfver de i hufvudstaden tjenstgörande trupper, högste närvarande befälhafvaren för den vid hufvudstaden förlagda eskader af arméns flotta, de två äldsta råden i Svea hofrätt och det äldsta rådet i hvarje af rikets kollegier.

Vid hvarje riksdag skulle ständerna välja 12 ledamöter af hvartdera ståndet till en nämnd, som egde döma, huruvida högsta domstolens samtliga ledamöter gjort sig förtjente att i sitt vigtiga kall

bibehållas, eller om visse af dem, utan bevisligen begångna fel och brott, likväl ådragit sig den misstanka för veld eller oskicklighet, att de kunde anses hafva förverkat det allmänna förtroendet och derföre böra från utöfningen af konungens domsrätt skiljas. Denna nämnd skulle med slutna sedlar rösta öfver frågan, om alla högsta domstolens ledamöter ega rikets ständers förtroende och böra vid sina sysslor bibehållas. Besvarades denna fråga enhälligt eller af de flesta rösterna med ja, blefve samtliga högsta domstolens ledamöter bibehållne. Besvarades den åter med nej, skulle hvar och en af nämnden uppgöra en sluten lista på dem af ifrågavarande ledamöter han ansåge böra entledigas. De tre bland dessa, som då fått största antalet röster emot sig, skulle ställas under ny omröstning, hvarvid två tredjedelar af rösterna fordrades emot den eller dem, som skulle anses vara från rikets ständers förtroende uteslutne, hvilket sedermera skulle anmälas hos konungen, som egde de anmälde från embetet skilja, dock med bibehållande af halfva lönebeloppet såsom pension. I någon särskild pröfning af högsta domstolens beslut egde rikets ständer ej ingå och någon öfverläggning derom uti nämnden finge ej förefalla.

Funne konstitutions-utskottet, vid granskningen af statsrådsprotokollen, att någon ledamot af statsrådet eller den embetsman, som i kommandomål gifvit konungen råd, uppenbarligen handlat emot denna regeringsforms tydliga föreskrift, eller tillstyrkt någon öfverträdelse deraf och af andra rikets gällande lagar, eller underlåtit att göra föreställningar mot sådana öfverträdelser, eller dem vållat och befrämjat genom uppsåtligt fördöljande af någon upplysning, då egde konstitutions-utskottet ställa en sådan under tilltal inför riksrätten, i hvilken, i stället för statsråd, fyra de äldste justitieråden, två af frälse och två af ofrälse stånd, i dessa fall skulle taga säte, och hvilken egde döma efter allmän lag samt den särskilda författning, som af konungen och ständerna skulle fastställas till bestämmande af konungens rådgifvares ansvar.

Skulle konstitutions-utskottet anmärka, att någon statsrådets ledamot i sina rådslag om allmänna mått och steg icke iakttagit rikets sannskyldiga nytta, eller att någon statssekreterare icke med oveld, nit, skicklighet och drift sitt förtroende-embete utöfvat, egde utskottet sådant tillkännagifva för rikets ständer, hvilka, om de funno rikets väl det kräfva, kunde hos konungen anmäla sin önskan, att han ville ur statsrådet och från embetet skilja den, mot hvilken anmärkning blifvit gjord. Frågor i detta ämne kunde väckas i riksståndens plena och af andra rikets ständers utskott än konstitutions-utskottet hos stånden andragas, men icke af ständerna afgöras förr, än konstitutions-utskottet deröfver blifvit hördt. Under ståndens öfverläggningar härom finge konungens beslut i mål, som rörde enskilda personers eller korporationers rättigheter och angelägenheter, icke ens nämnas, ännu mindre någon rikets ständers pröfning underställas.

Riksdag borde ej räcka längre än tre månader från den dag, då

konungen låtit rikets ständer eller deras statsutskott om statsverkets tillstånd och behof underrätta. Skulle, vid nämnda tids förlopp, rikets ständer ännu icke, hafva afgjort riksdagsärendena, kunde de hos konungen äska, att riksdagen måtte fortfara någon viss tid af högst en månad, hvilket konungen ej egde vägra, men derefter kunde konungen åtskilja ständerna, och den förra bevillningen skulle fortfara intill nästa riksdag, derest någon ny ej blifvit af ständerna åtagen.

Ingen riksdagsman skulle kunna ställas under tilltal eller beröfvas sin frihet för sina gerningar och yttranden i stånden eller utskotten, utan att det stånd, han tillhörde, sådant tillåtit genom uttryckligt beslut, deruti fem sjette delar af ståndets vid omröstningen in pleno tillstädesvarande ledamöter instämt. Ej heller skulle någon riksdagsman kunna förvisas från riksdagsorten. Skulle någon enskild man, kår eller menighet af egen drift eller med anledning af befallning söka våldföra rikets ständer eller deras utskott eller någon enskild riksdagsman, eller störa friheten i deras öfverläggningar och beslut, vore sådant att anse såsom förräderi, och på rikets ständer skulle ankomma att låta i laga ordning beifra slika förbrytelser. Såsom edsöres-brott skulle ock anses och straffas, om någon riksdagsman blefve under påstående riksdag eller under resa till och från riksdagen med ord eller gerningar ofredad, sedan han tillkännagifvit sig vara i sådant ärende stadd.

Uti riksdagsmannavalen finge ingen embets- eller tjensteman med sin embetsmyndighet obehörigen verka; skedde det, skulle han mista sysslan.

Konungen skulle låta samtliga riksstånden åtnjuta sina privilegier, förmåner, rättigheter och friheter, beroende det på samtliga riksståndens öfverenskommelse och konungens bifall att låta dem undergå de förändringar och jemkningar, som rikets behof kunde fordra. Inga nya privilegier kunde meddelas ett riksstånd utan alla ståndens vetskap och samtycke.

Såsom rikets *grundlagar* skulle anses regeringsformen, riksdagsordningen, successionsordningen och tryckfrihets-förordningen, hvilka icke kunde ändras eller upphäfvas utan genom konungens och alla riksståndens sammanstämmande beslut. Frågor derom skulle ej kunna väckas i ståndens plena, utan anmälas hos konstitutions-utskottet, som egde hos rikets ständer föreslå de ändringar i grundlagarna, det ansåge högst nödiga eller nyttiga och möjliga att verkställa; men rikets ständer egde icke å den riksdag, då utskottet sådan ändring föresloge, utan först å den nästföljande, derom besluta. Föresloge konungen någon ändring i grundlagarna, skulle rikets ständer, utan föregående öfverläggning om detta förslag, uppdraga åt konstitutions-utskottet att derom afgifva sitt utlåtande. Tillstyrkte utskottet förslaget, skulle detsamma hvila till nästa riksdag, då ständerna hade att derom besluta. Afstyrktes det af utskottet, kunde ständerna antingen genast afslå detsamma eller ock uppskjuta beslutet derom till nästföljande riksdag.

Med *tryckfrihet* skulle förstås hvarje svensk mans rättighet att, utan några af den offentliga makten i förväg lagda hinder, utgifva skrifter; att sedermera endast inför laglig domstol kunna tilltalas för deras innehåll och att icke kunna derför straffas i annat fall, än om detta innehåll vore stridande mot tydlig lag, gifven att bevara allmänt lugn, utan att återhålla allmän upplysning. Alla handlingar och protokoll i hvad mål som helst skulle genom trycket kunna utgifvas, dock med undantag af de protokoll, som föras hos konungen i statsrådet samt i ministeriela och kommandomål, äfvensom banko- och riksgäldsverkens protokoll och handlingar, rörande ärender, som böra hållas hemliga.

Till tryckfrihetens vård skulle ständerna vid hvarje riksdag förordna sex för kunskaper och lärdom kände män, jemte justitieombudsmannen, som bland dem skulle föra ordet. Desse kommitterade, af hvilka två, utom justitieombudsmannen, skulle vara lagfarne, hade att, i händelse någon författare eller boktryckare innan tryckningen öfverlemnade dem en skrift och begärde deras yttrande, huruvida åtal derå efter tryckfrihetslagen kunde ega rum, ett sådant yttrande skriftligen afgifva, och förklarade justitieombudsmannen samt minst tre af kommitterade, hvaribland en lagfaren, att skriften må tryckas, vore både författare och boktryckare från allt ansvar frie och detta komme då att ligga på kommitterade. Afginge mellan riksdagarna någon af dessa, hade de öfrige att välja en behörig man att det lediga rummet intaga.

Riksdagsordningen, likaledes uppsatt af konstitutions-utskottet vid 1809 års riksdag och af ständerna antagen, sanktionerades af konungen den 10 Februari 1810.

Jemte flera stadganden, som denna grundlag hade gemensamma med regeringsformen, innehöll densamma närmare föreskrifter angående de särskilda riksståndens och utskottens sammansättning, valen till ledamöter deri, arbetsordningen i stånden och utskotten o. s. v.

Ridderskapet och adeln skulle representeras enligt riddarhus-ordningen, som borde vara med grundlagen öfverensstämmande.

Preståndet skulle utgöras af erkebiskopen, biskoparne, pastor primarius (kyrkoherden i Storkyrko-församlingen i Stockholm) och fem kyrkoherdar från hvartdera af Upsala, Linköpings och Vesterås stift, fyra från hvartdera af Skara, Strengnäs och Lunds, tre från hvartdera af Vexiö, Göteborgs och Hernösands, samt två från hvartdera af Kalmare, Carlstads och Visby stift, äfvensom från Stockholms stad, valde inom hvarje stift på sätt dess presterskap inom sig öfverenskomme. Komministrarne i hvarje stift, så väl som i Stockholm, skulle vara berättigade, om de sådant åstundade, att inom sig välja en fullmäktig i preståndet.

Borgareståndet skulle utgöras af tio riksdagsmän från Stockholm, hvaribland tre magistratspersoner, två grosshandlare, en fabrikör, en minuthandlare och tre af embeten och handtverkerier, tre riksdagsmän [illegible] stadens borgare eller magistratspersoner från Göteborg, två från

hvardera af städerna Norrköping, Carlskrona, Gefle, Upsala, Malmö Kalmar, Vestervik, Vesterås, Uddevalla och Visby, samt från alla öfriga städer i riket, äfvensom från Fahlu bergslag, en hvardera. Valen till riksdagsmän för Stockholm skulle förrättas af 50 elektorer, utsedde bland borgerskapet efter lika klassindelning som stadens 50 äldste; för de öfriga städerna inför magistraten, på sätt å hvarje ort dittills varit öfligt, och rösterna beräknas efter hvad hvar och en af de väljande till staden skattade, samt för Fahlu bergslag af fjerdepartsegare, hvilkas röster skulle beräknas efter fjerdepartsgrufvedelarne.

Bondeståndet skulle bestå af krono-, kronoskatte- eller frälseskattehemmansegare, valde efter hemmantalet af allmogen i hvart härad, en för hvarje härad, boende och besuten inom häradet och hvilken icke tillförene hört till annat riksstånd eller innehaft någon ordinarie beställning i rikets tjenst. Ville flere härad förena sig om en fullmäktig, var sådant dem obetaget.

Ingen finge till riksdagsman i något stånd eller till elektor väljas, eller i riksdagsmanna- och elektors-val deltaga, som stode under förmynderskap; eller efter ingifven cessions-ansökning icke blifvit från sina borgenärers kraf genom laga dom befriad; eller genom laga kraft vunnen dom förklarats ovärdig medborgerligt förtroende eller att föra andras talan eller för nesligt brott till straff skyldig. För att blifva riksdagsman måste man hafva hunnit 25 års ålder; för att blifva elektor eller i riksdagsmannaval deltaga, vara till myndiga år kommen.

Utskottens ledamöter skulle vara lika många af hvarje stånd [1]), konstitutions-utskottet bestå af 24 ledamöter, stats-utskottet af 36, bevillnings-utskottet af 48, banko-utskottet af 36, lag-utskottet af 16, allmänna besvärs- och ekonomi-utskottet af 48 samt hemliga utskottet af 12. Dessutom egde rikets ständer välja ett *expeditions-utskott* af 12 ledamöter, för att uppsätta de expeditioner, som under riksdagen utfärdas af stånden gemensamt, äfvensom riksdagsbeslutet. I alla utskotten skulle den bland adelns närvarande fullmäktige, som enligt riddarhusordningen vore dertill berättigad, vara ordförande.

Vid hvarje riksdag skulle hvart stånd för sig, samfäldt och ej medelst elektorer, med slutna sedlar välja tre fullmäktige i banken och tre i riksgäldskontoret, äfvensom stånden, i den ordning de hvart för sig lämpligast funne, skulle förordna om revisorer, sex af hvarje riksstånd, att mellan riksdagarna, enligt den instruktion, som af rikets ständer blefve för dem utfärdad, granska statsverkets, bankens och riksgäldskontorets styrelse och förvaltning; börande hvarje revision omfatta två års afslutade räkenskaper.

Successions-ordningen af den 18 December 1809 bestämde den ordning, hvarefter Sveriges då utkorade kronprins, prins Christian Augusts af Sleswig-Holstein-Sonderburg-Augustenburg manliga bröstarfvingar skulle ega rätt till Sveriges tron. I följd af den nye kronprinsens död

[1]) Förut hade adeln i hvarje utskott haft dubbelt så många ledamöter, som hvardera af de öfriga stånden.

den 28 Maj 1810, utan att efterlemna några bröstarfvingar, blef dock redan vid följande riksdagen, sedan en ny tronföljare blifvit vald, äfven en ny successions-ordning den 26 September 1810 af konungen och ständer antagen och faststäld, enligt hvilken kronprinsen Johan Baptist Julii förstfödde son skulle i regeringen efterträda honom, och efter honom dennes sons manlige efterkommande i den ordning de ättens hufvudman i rätt nedstigande led närmast äro. Prinsessor af det kungliga huset och deras efterkommande hafva ingen arfsrätt till Sveriges krona. Den af den kongliga familjen, som ej bekänner sig till den rena evangeliska läran, är från all successionsrätt utesluten. Prins af det kungliga huset må ej gifta sig utan konungens vetskap och samtycke. Sker det ändock, förverkar han arfsrätt till riket för sig, barn och efterkommande; likasom äfven om han, med eller utan konungens vetskap och samtycke, tager till gemål enskild svensk eller utländsk mans dotter. Prinsessor af det kungliga huset må ej träda i gifte utan konungens vetskap och samtycke, ej heller någonsin med svensk man utom det kungliga huset. Prinsar och prinsessor af konungahuset må ej anträda utrikes resa utan konungens samtycke. Prins af kungliga huset kunde ej, utan konungens och rikets ständers samtycke, blifva regerande furste af utländsk stat, vare sig genom val, arf eller gifte. Skedde annorlunda, vore han och hans efterkommande icke arfsberättigade till svenska tronen. Skulle hela konungahuset, inom hvilket arfsrätten till riket räknas, antingen på manliga sidan utgå eller genom uraktlåtenhet af denna successions-ordnings uttryckliga föreskrifter hafva förlorat successionsrätten, vore tronen ledig till nytt val och rikets ständer egde då utkora ett nytt konungahus.

En *tryckfrihets-förordning* blef ock af konungen såsom grundlag stadfästad den 9 Mars 1810, men förändrades vid 1819 års riksdag, då en ny af konung och ständer antogs.

I allmänhet vittna de grundlagar, som antogos vid första riksdagen under det nya statsskicket, om ett varsamt och sorgfälligt afvägande af konungens och folkets rättigheter, och i hela verldshistorien torde knappast gifvas något exempel, att ett folk, såsom det svenska 1809, i besittning af all myndighet inom samhället, så litet missbrukat densamma. Den obehöriga utvidgning, konungamakten erhållit genom förenings- och säkerhets-akten och hvars skadlighet tillräckligt visat sig under Gustaf IV Adolfs regering, blef visserligen undanröjd, men några väsentliga inskränkningar i de rättigheter, som genom 1772 års regeringsform blifvit konungen tillagda, skedde icke, utan tvärtom utvidgades desamma genom den konungen nu tillerkända makt att utan ständernas samtycke börja krig, att i intet fall, således ej heller i fråga om afhandlingar och förbund med främmande makter, vara beroende af rådgifvarnes enstämmiga mening, samt att efter godtfinnande kunna tillsätta och skilja innehafvarne från ett större antal förtroende-sysslor än förut.

De väsentligaste inskränkningarna i konungens myndighet voro,

att bestämd tid för ständernas sammanträdande till riksdag nu var föreskrifven i stället att detta förut berodde af konungen, samt att intet konungens beslut, utom i kommandomål, var gällande utan vederbörande föredragandes kontrasignation, hvilken han var ålagd att vägra, derest beslutet var stridande mot grundlag och allmän lag.

Konungens rådgifvares ansvar skärptes betydligt i de nya grundlagarna och bestämdes närmare genom ansvarighets-lagen för statsrådets ledamöter, föredragande och konungens rådgifvare i kommandomål, den 10 Februari 1810.

Rikets ständers rättigheter utvidgades genom den konstitutionsutskottet tillagda rätt att granska samtliga statsrådsprotokollen sedan föregående riksdagen, i stället att förut ständerna ej haft rätt att äska andra protokoll än som rörde ärenden, hvilka konungen med ständerna öfvervägt, samt att ställa konungens rådgifvare under tilltal inför riksrätt; genom rättigheten att, på anmälan från konstitutions-utskottet, hos kongl. maj:t begära de rådgifvares entledigande, hvilka ständerna funnit icke hafva iakttagit rikets sannskyldiga nytta; genom rättigheten att kunna ur högsta domstolen aflägsna justitieråd, hvilka opinionsnämnden ansett icke förtjena att i sitt embete bibehållas; genom att i justitieombudsmannen få ett särskildt ombud, att hafva tillsyn öfver lagarnes efterlefnad af domare och embetsmän, samt genom rättigheten att utse revisorer för att mellan riksdagarne granska statsverkets, bankens och riksgäldskontorets styrelse och förvaltning.

Tillika hade nu bestämda föreskrifter blifvit lemnade i en mängd fall, som i 1772 års regeringsform varit obestämda, äfvensom flera s. k. konstitutionela stadgar, hvilka blifvit i grundlagarna föreskrifna eller antydda, vid 1809 års riksdag utfärdades, såsom instruktionen för rikets ständers justitieombudsman, den 27 Februari 1810; riddarhusordningen den 31 Mars samma år; ansvarighets-lagarne för rikets ständers revisorer af stats-, banko- och riksgälds-verken, samt formulär för Sveriges konungaförsäkran, infördt i rikdagsbeslutet den 2 Maj 1810.

Konstitutions-utskottet vid denna riksdag hade äfven i ett memorial af den 24 mars 1810 föreslagit hufvudgrunderna för en förändrad national-representation. Det förklarade sig »icke kunna undgå att erkänna, att uti ståndsfördelningen låg större delen af anledningarna till det missförstånd, det uppehåll och den oordning i ärendenas gång samt till de ståndtvister, som så ofta söndrat nationen, skakat samhällsordningens grundvalar och kullstörtat statsförfattningen». Grundvilkoret för en representations-förändring vore derför, att alla svenska medborgare, utan åtskilnad af stånd, yrken eller lefnadssätt, berättigades att deltaga i valet af nationens befullmäktigade för vården af dess lagstiftning, samt att denna valrätts utöfning skulle bero endast af egenskaperna att vara bofast, oberoende och fullmyndig, hvilka ansågos erforderliga för samhället, till borgen för bruket af en sådan rättighet. Detta allmänna vilkor blef likväl i det följande af memorialet ganska väsendtligt modifieradt. Såsom grunddrag för den nya national-repre-

sentationen föreslogs dess fördelning i två kamrar, valda efter olika grunder: den ena efter folkmängden, så att bland 10,000 personer skulle utses en fullmäktig; den andra efter en viss andel af bevillningssumman, lämpad så, att antalet af denna kammares ledamöter komme att stå i ett visst förhållande till det af den andras. Denna andra kammare, den efter folkmängds-grunden valda, skulle ega föreslå lagar, men den första att besluta dem. I beskattningsfrågor åter skulle tvärtom första kammaren uppgöra förslagen och den andra deröfver besluta. Ledamöterne i den andra kammaren skulle ombytas till en tredjedel hvartannat år, men i den första endast till en femte- eller sjettedel hvart tredje eller fjerde år. Den verkställande makten skulle allenast ega rätt att göra föreställningar mot ett den lagstiftande kårens beslut och att uppskjuta verkställigheten deraf till dess andra kammaren blifvit till två tredjedelar och första kammaren till tre femtedelar eller fyra sjettedelar förnyad. Granskningen af de allmänna medlens förvaltning skulle tillhöra ett utskott från båda kamrarna gemensamt.

Detta förslag förklarades hvilande under de båda följande riksdagarna, och då det vid 1815 års riksdag företogs af ständerna till pröfning, föranledde det ingen annan åtgärd än en anhållan af ständerna hos kongl. maj:t att låta foga anstalt om samlande af allmänna statistiska upplysningar, med synnerligt afseende på hvad med utarbetandet af förslag till en ny representation kunde hafva gemenskap.

Äfven öfriga vid 1809 och 1810 årens riksdagar af ständerna godkända förslag till ändringar i grundlagarna blefvo vid 1812 års riksdag förklarade hvilande, utom det förslag till ny *tryckfrihets-förordning*, som genom en kunglig proposition af den 26 Maj 1812 meddelades ständerna och som i strid mot grundlagarnas föreskrifter rörande behandlingen af grundlagsändringsfrågor, vid samma riksdag af samtliga riksstånden antogs och af kongl. maj:t fastställdes den 16 Juli 1812. Genom denna nya tryckfrihetsförordning inskränktes i åtskilliga hänseenden den tryckfrihet, som genom den förra förordningen af den 9 Mars 1810 var medgifven, och i synnerhet skedde sådant genom den här ofvan vid flera tillfällen omnämnda s. k. indragningsmakten, eller den hofkanslern lemnade rättighet att, om han ansåge ett dagblad eller en periodisk skrift vådlig för allmän säkerhet, eller utan skäl och bevis förnärmande personlig rätt, eller af fortfarande smädlig egenskap, kunna genast låta inställa dagbladets eller den periodiska skriftens vidare utgifning, till dess kongl. maj:t i statsrådet förordnat, huruvida den inställda skriftens fortsättning tilläts, äfvensom det ankom på kongl. maj:ts förordnande, huruvida utgifvaren af ett sålunda indraget dagblad eller periodisk skrift finge något annat dagblad eller periodisk skrift framdeles utgifva.

Vid 1815 års riksdag antogos af ständerna och fastställdes af konungen flera förändringar i regeringsformen, riksdagsordningen och tryckfrihets-förordningen; men de voro till största delen blotta redaktionsförändringar och förtydliganden. De vigtigaste i sak voro, att

konung skulle vara myndig vid fylda 18, i stället för vid 21 år; att rikets ständer skulle sammankomma hvart femte år, i stället för sedan fem år förflutit från föregående riksdagens slut; att tiden för väckande af motioner, utom i grundlagsfrågor, inskränktes från två till en månad från riksdagens början, samt att lagligheten af böckers och skrifters innehåll skulle pröfvas af en jury eller nämnd, till hvilken åklagaren och svaranden egde utse hvar sina fyra personer och domstolen fem, af hvilka tretton hvardera parten derefter borde, utan anförda skäl, utesluta en bland vederpartens och en bland domstolens jurymän, så att nämnden komme att bestå af nio personer. Förut hade tryckfrihetsmål blifvit afgjorda enligt vanlig rättegångsordning.

I följd af Norges förening med Sverige upprättades vid denna riksdag en *riks-akt,* till bestämmande af de genom föreningen uppkomna konstitutionela förhållanden, hvilken antogs af norska storthinget den 31 Juli och af svenska riksdagen den 6 Augusti 1815.

Enligt densamma skulle Norge vara ett fritt och sjelfständigt rike, förenadt med Sverige under en konung, med samma successionsordning som den i Sverige gällande. Funnes ingen till tronen arfsberättigad och nytt tronföljareval måste anställas, skulle valdagen bestämmas af Svea rikes ständer och Norges storthing, hvar för sig. Dagen före den sålunda bestämda valdagen skulle så väl af svenska ständerna som af norska storthinget väljas en komité, för att, derest ständernas och storthingets val fölle på olika personer, sammanträda och med båda rikenas representanters rätt genom omröstning bestämma valet på en person. På valdagen skulle svenska ständerna och norska storthinget välja hvardera en person bland de föreslagne kandidaterne. Inträffade valet på samma person, vore han till tronföljare utkorad. Fölle det på olika personer, skulle skiljaktigheten afgöras af den utsedda komitén, bestående af 36 personer från hvartdera riket, valde på det sätt ständerna och storthinget särskildt stadgat, hvilken komité skulle sammanträda i Carlstad. Vid detta sammanträde skulle omröstningen ske med slutna sedlar, af hvilka före deras öppnande en skulle uttagas och förseglad afläggas. Enkel pluralitet skulle gifva utslaget. Blefve rösterna lika delade, skulle den förseglade sedeln öppnas och bestämma omröstningens utgång. På samma sätt skulle tillgå, om konungaätten på manssidan utginge, utan att tronföljare vore utkorad, och nytt konungahus således skulle väljas.

Om konungen dog, medan tronföljare ännu är omyndig, skulle svenska och norska statsrådet genast sammanträda för att gemensamt utfärda kallelse till riksdag i Sverige och storthing i Norge. Intill dess båda rikenas representanter hunnit samlas och förordna om regeringen under konungens minderårighet, skulle rikenas styrelse, med iakttagande af deras ömsesidiga grundlagar, förestås af en interimsregering, bestående af de båda svenska statsministrarne och åtta statsråd samt af norske statsministern och de två statsråd, som, jemte statsministern, utgöra den norska statsråds-afdelningen i Stockholm, och sju ordinarie eller

tillförordnade statsråd, som vid tronledighet eller under konungens minderårighet af den i Norge varande regering bland dess egna ledamöter utses, i hvilkas ställe minst tre statsråd skulle i Norge tillförordnas. Ärendena skulle afgöras genom de flesta rösterna och, när dessa vore lika, utslaget bestämmas af ordföranden. Vid båda statsrådens första sammanträde skulle svenske justitiestatsministern och norske statsministern draga lott om hvilkendera först skulle föra ordet, samt derefter dessa båda statsministrar skiftevis vara ordförande hvar sin vecka. Interimsregeringen skulle hafva sitt säte i Stockholm.

Frågor, som anginge föreningen mellan båda rikena, skulle, enligt 1815 års riksdagsbeslut, vid samma riksdag, då de blifvit väckta, kunna afgöras af konung och ständer, utan att behöfva hänskjutas till nästa riksdag.

Vid 1817, 1818 års riksdag skedde ingen annan grundlagsändring, än att kronprinsen Josef Frans Oscar skulle, vid alla de tillfällen, då konungen vore af sjuklighet hindrad att med regeringsärendena sig befatta, inträda i utöfningen af konungamakten, med all den rätt grundlagarne densamma tillägga, samt i konungens namn föra rikets styrelse.

Vid denna riksdag blef dock ett förslag till förbättrad representation för de tre ofrälse stånden hvilande till följande riksdagen, enligt hvilket preseståndet skulle förstärkas med två professorer från hvartdera universitetet, och med två ofrälse civila ledamöter af vetenskapsakademien; borgareståndet med ofrälse bruksegare samt ofrälse manufakturister och fabriksidkare på landet, samt bondeståndet med ofrälse ståndspersoner, som egde kronoskatte- och frälseskattejord samt ej innehade beställning i statens tjenst. Af detta förslag blef dock blott den del, som rörde preseståndet, vid följande riksdag af ständerna antagen och af konungen sanktionerad, hvaremot hvad som rörde borgare- och bondestånden afslogs af dessa stånd och således förföll.

Vid 1823 års riksdag beslöts för öfrigt, att kronprinsen kunde vid de tillfällen, då konungen i ginge fält eller reste till aflägsnare inrikes orter eller till Norge, förordnas till ordförande i den regering, som då af konungen utnämndes, samt deri ega två röster, men utan någon ansvarighet inför ständerna i denna egenskap.

Dessutom skedde åtskilliga förändringar i regeringsformen och riksdagsordningen, såsom preseståndets nyssnämnda tillökning med professorer från universiteten och ledamöter af vetenskaps-akademien, samt att omröstningarna i utskotten skulle ske per capita mellan utskottets samtliga ledamöter, utan afseende på stånd, äfvensom några förenklingar i omröstningssättet i allmänhet vidtogos.

Vid 1828—1830 årens riksdag beslöts af samtliga riksstånden och bifölls af konungen, att bergbrukssidkare, som icke tillhörde annat riksstånd eller innehade någon beställning i rikets tjenst, skulle ega rätt att inom sig välja fem riksdagsmän i borgareståndet, valrätten beräknad efter tillverkningsvärdet, samt att omröstning utan afseende

på stånd skulle ega rum äfven inom förstärkta utskott och i riksståndens nämnder.

Vid 1834, 1835 årens riksdag beslöts och sanktionerades den förändring i regeringsformen, att der omnämnde tvänne kreditiv skulle anvisas på riksgäldskontoret i stället för på banken, samt den ändring i riksdagsordningen, att frälsehemmansegare erhöllo representationsrätt i bondeståndet och att endast de härad, som tillhörde samma domsaga, finge förena sig om val af fullmäktige i detta stånd, i stället att förut så många härad som helst kunde förena sig om ett sådant val. Endast i händelse någon domsaga innehölle färre än 100 valberättigade hela hemman, kunde den, enligt den beslutade grundlagsändringen, förena sig om gemensam fullmäktig med ett eller flera inom annan domsaga belägna härad.

Vid 1840, 1841 årens riksdag infördes den förändring af statsrådet, att densamma skulle bestå af tio ledamöter (två statsministrar och åtta statsråd), som egde alla der förekommande ärenden öfvervara och bland hvilka sju skulle vara chefer för hvar sitt stats-departement, nemligen justitie-statsministern för *justitie-departementet*, statsministen för utrikes ärenden för *utrikes-departementet*, en chef och föredragande statsråd för *landtförsvars-depatementet* tillika konungens rådgifvare i kommandomål för armén, en för *sjöförsvars-departementet*, tillika konungens rådgifvare i kommandomål för flottan, en för *civil-departementet*, en för *finans-departementet*, och en för *ecklesiastik-departementet*, samt tre statsråd utan departement, af hvilka minst två borde hafva förvaltat civil beställning. Hofkanslern, de fyra statssekreterarne, generaladjutanterne för armén- och flottan samt rikets allmänna ärendens beredning indrogos.

I sammanhang med denna nya organisation af statsrådet berättigades departementscheferne att omedelbarligen kunna till vederbörande expediera alla föreskrifter och erinringar om verkställighet och fattade beslut.

Öfriga vid denna rikdag genomförda grundlagsändringar rörde rättighet för konungen att, när han går i fält eller reser till aflägsnare inrikes orter, förordna prins af sitt hus till ordförande i den tillförordnade regeringen; rättighet för adjunkter, docenter och alla akademiska tjenstemän, som för sina befattningar ega presterlig befordringsrätt, vid universiteten i Upsala och Lund att med professorerne deltaga i val af minst en professor från de verldsliga fakulteterna vid hvartdera universitetet till riksdagsman i presteståndet, men med rättighet att hvartdera sända två sådana fullmäktige; föreskrift att i mål, der tre stånds beslut utgör rikets ständers, expeditionen af beslutet ej kan uppehållas genom ett stånds återförvisning; rättighet för hvar och en att utgifva författares efterlemnade skrifter, så framt hans arfvingar eller rättsinnehafvare icke inom tjugu år från hans död utgifningsrätten begagnat, äfvensom i händelse ett sådant begagnande icke af dem inom hvart tjugonde år förnyas, samt straffbestämmelser för föryttrande af

tryckt skrift, hvarå boktryckarens namn, tryckningsorten eller årtalet icke finnes utsatt.

Dessutom blefvo vid denna riksdag hvilande till den följande en mängd förslag till ändringar i grundlagarna, bland hvilka det vigtigaste var ett förslag till förändrad nationalrepresentation, enligt hvilket svenska folkets representanter skulle utgöra en riksförsamling, sammanträdande på två afdelningar eller kamrar, af hvilka den *första* skulle bestå af 175 ledamöter, utsedda medelst samfälda val, direkta för städerna och indirekta för landsbygden, samt den *andra* af 75 ledamöter, utsedda af första kammaren. Valrätt skulle tillkomma egare eller innehafvare af jord, bergsbruk eller annan lägenhet på landet, egare eller innehafvare af hus, tomt, jord eller annan lägenhet i stad eller köping, arrendatorer för minst fem år af jord eller bergsbruk om minst 1,000 rdr banko uppskattningsvärde, idkare af lofliga yrken, med en uppskattad behållen årlig inkomst af minst 200 rdr banko, ordinarie embets- och tjenstemän, samt från ordinarie embete eller tjenst efter egen ansökning afskedade, med gemensamt vilkor för alla att bekänna sig till kristna läran, hafva fylt 21 år och hafva 5 år varit i riket bosatta. Rösträtt skulle beräknas efter graderad skala och valbarhet till ledamot af första kammaren tillkomma hvarje valberättigad, som fylt 25 år och bekände sig till protestantisk lära. Till riksdagsman i andra kammaren skulle kunna väljas hvar och en, som vore valbar till ledamot af den första, derest han fylt 35 år eller bevistat minst tvänne riksdagar före den, då uppdraget skulle af honom tillträdas. Bland första kammarens ledamöter skulle 30 väljas af städer och större köpingar, med minst 500 invånare, samt de öfriga 145 af landsbygden och mindre köpingar. Bland andra kammarens ledamöter skulle vid slutet af hvarje lagtima riksdag 25 afgå och nya väljas för tre lagtima riksdagar. I grundlags- och lagfrågor skulle första rösten tillkomma andra kammaren; i beskattnings-, penninge- och granskningsfrågor den första. Stannade båda i skiljaktiga beslut, skulle, efter omständigheterna, frågan förfalla eller af båda kamrarna vid gemensamt sammanträde samfäldt afgöras. Riksförsamlingen skulle sammanträda till lagtima riksdag hvart tredje år, den första helgfria dagen i November månad.

Detta förslag hade föranledt lifliga öfverläggningar i alla stånden, som stannat i mycket skiljaktiga beslut, så att det endast genom votering i förstärkt konstitutions-utskott, med 44 röster mot 35, förklarats hvilande. Det hade emellertid föga utsigt att vid följande riksdagen blifvit antaget, hvilket ock skedde endast af borgare- och bondestånden, hvaremot förslaget förkastades af de båda öfriga stånden och således förföll.

I allmänhet hade de förändringar, som intill slutet af Carl Johans regering blifvit genomförda i de åren 1809 och 1810 antagna grundlagarna, icke varit af någon större betydenhet. De vigtigaste voro införandet af indragningsmakten och statsrådets förändrade organisation. Frågan om en förändrad representation, som för hvarje riksdag allt

ifrigare yrkades, visade dock den sista riksdagens förhandlingar vara föremål för så skiljaktiga åsigter bland representanterne, att den ännu syntes långt ifrån sin lösning. Emellertid hade onekligen det konstitutionela statsskicket under denna tiderymd vunnit en hög grad af praktisk utveckling under de allt lifligare öfverläggningarna vid riksdagarna, och härtill hade oppositionen ganska väsentligt bidragit.

Hvad de särskilda stånden beträffar, stod *adeln* fortfarande högst i politisk bildning, och de politiska frågorna fingo der sin mångsidigaste och sakrikaste belysning. Oppositionen under Carl Johans regering hade ock utgått från adeln och hade der sina talangfullaste sakförare, hvilka visserligen allt för ofta gjorde sig skyldiga till hätska, obilliga anfall samt i allmänhet röjde en alltför öfvervägande negativ riktning, men som onekligen i ganska väsentlig grad bidrogo till frågornas mångsidigare belysning. För hvarje riksdag vann ock oppositionen flere anhängare inom detta stånd, men kunde dock aldrig der ernå någon absolut öfvervigt, hvilken regeringen der alltid egde på det hela, om ock oppositionen vid vissa tillfällen blef segrande. Adelns särskilda grundlag, *riddarhus-ordningen*, blef under denna tidrymd flera gånger omarbetad. Först blef en riddarhus-ordning af kongl. maj:t stadfästad den 31 Mars 1810, sedermera en ny den 13 Oktober samma år, så en den 16 Juli 1818, som redan den 18 December 1823 följdes af en ny, hvarefter nya riddarhusordningar utfärdades den 19 December 1829 och den 22 Maj 1835. Den klassindelning, adeln haft under Gustaf III:s och Gustaf IV Adolfs regeringar, upphörde 1809. Adeln afsade sig då rättigheten att uteslutande besitta säterier, och genom den då antagna regeringsformen inskränktes den adliga, friherrliga och grefliga värdighet, som derefter förlänades, till den som denna värdighet erhållit och, efter hans död, till hans äldste manlige bröstarfvinge, samt derefter till dennes äldste manlige bröstarfvinge, led efter led, äfvensom, efter äldsta grenens utgång, till stamfaderns närmaste manlige afkomling af då lefvande äldsta slägtgren o. s. v. Adelns rättighet att i rikets ständers utskott hafva dubbelt antal ledamöter mot hvartdera af de öfriga stånden upphörde, men adelns främste ledamot inom hvarje utskott skulle vara dess ordförande, såsom förut iakttagits.

Presteståndet tillökades vid 1823 års riksdag med sex representanter för universiteten och vetenskaps-akademien, såsom här ofvan är visadt. De konservativa åsigterna voro inom detta stånd mera öfvervägande än i något af de öfriga, och följaktligen hade ock regeringen der alltid en afgjord öfvervigt, ehuru under de sista riksdagarna oppositionen äfven der vunnit ökadt antal anhängare.

Borgareståndet undergick till sin sammansättning ingen annan förändring, än att, genom den vid 1828—1830 års riksdag beslutade grundlagsändring, fem representanter för bergsbruken der fingo inträde. Denna förändring visade sig likväl vara af rätt mycken vigt, ty i stället att borgareståndet förut varit det stånd, som villigast gått regeringen till handa, fick, vid de båda sista riksdagarna, oppositionen der en af-

gjord öfvervigt och det var en af de nya bruksrepresentanterne, som der oftast och eftertryckligast förde dess talan.

Bondeståndet blef vid 1834, 1835 årens riksdag tillökadt med frälsehemmansegare, men förblef för öfrigt till sin sammansättning oförändradt, hvaremot det undergick en ganska betydande förändring i sin hållning och i afseende å der rådande riktning. Det politiska omyndighetstillstånd, hvari detsamma vid början af det nya statsskicket tydligen ännu befann sig och som äfven under de första riksdagarna tycktes fortfara, frånträdde ståndet redan vid 1817, 1818 årens riksdag och, i stället att, såsom dittills, låta sig villigt styras af den utaf regeringen tillsatte sekreteraren, antog ståndet nu en mer och mer sjelfständig hållning, som under de sista riksdagarna öfvergick till bestämd opposition, och om ståndet förut varit allt för villigt att låta sig styras af sin sekreterare, kunde man nu anmärka, att dess flertal allt för obetingadt lyssnade till oppositionens ledare. På det hela hade dock ståndet onekligen vunnit ganska mycket i politisk bildning.

Rättsväsendet.

Vid första riksdagen under det nya statsskicket, då nya grundlagar antogos, sökte rikets ständer äfven tillvägabringa en omarbetning af allmänna lagen. I April 1810 anhöllo de hos kongl. maj:t, att, »då rikets lagar otvifvelaktigt dels fordrade förenkling, för att af allmänheten och domare kunna rätt fattas, dels ock förbättring till deras innehåll», en komité af lagkunnige erfarne män måtte tillsättas för att utarbeta fullständigt förslag till nytt lagverk, som vid nästa lagtima riksdag kunde ständernas granskning underställas.

Denna framställning förnyades vid följande riksdagen samma år, då tillika ett årligt belopp af 5,000 rdr banko anvisades för det nya lagverkets utarbetande.

I November 1810 förordnades ock af kongl. maj:t en komité, med justitie-statsministern till ordförande, som egde föreslå på hvad sätt denna rikets ständers önskan skulle ändamålsenligast kunna vinnas, hvilka allmänna grunder till urskiljande af juridiska och ekonomiska lagar syntes lämpligast böra följas, samt af huru många och hvilka den begärda lagkomitén skulle bestå.

Sedan komiterade i anledning häraf inkommit med yttrande och förslag, tillsattes den 14 Februari 1811 denna *lagkomité*, bestående, enligt komiterades förslag, af två embetsmän från särskilda landsorter, två embetsmän i Stockholm och en universitetslärare, nemligen lagmannen i Skåne *M. Flinck*, häradshöfdingen i Nerike *Carl Törnebladh*, assessorn, sedermera kommerserådet *O. Zenius*, advokatfiskalen *Per Staaff* samt professorn vid Upsala akademi *Lars Rabenius*. Till ordförande i komitén förordnades justitie-statsministern grefve *Fredrik Gyllenborg*. I Februari 1814 erhöll komitén en ytterligare ledamot i

häradshöfdingen *Johan Gabriel Richert*, hvaremot kort derefter lagman Flinck utgick ur komitén och fick till efterträdare adjunkten vid Upsala akademi *A. E. Afzelius*. I Maj samma år lemnade äfven Törnebladh sin plats i komitén och professor Rabenius upphörde att der vara arbetande ledamot, men skulle deltaga i granskningen af dess arbeten. I Januari 1818 blef Afzelius på begäran skild från komitén, hvars arbetande ledamöter nu voro Zenius, Staaff och Rickert. I December 1820 blef dock lagmannen *G. S. Lind* förordnad till ytterligare arbetande ledamot i komitén, men upphörde med denna befattning i Januari 1824.

I berättelserna vid de särskilda riksdagarnas början underrättade kongl. maj:t ständerna om det nya lagverkets fortgång. Giftermåls- och handels-balkarne trycktes 1815 och vid början af 1817 års riksdag hade förslag till jorda- och ärfda-balkarne blifvit, efter föregången granskning, fullbordade, äfvensom förslag till byggningabalk, rättegångsbalk och konkurs-lag af komiténs arbetande ledamöter uppgjorda. Vid början af 1823 års riksdag var hela förslaget till ny civil-lag fullbordadt, så att förslag till giftermåls-, ärfda-, jorda-, byggninga-, handels- och utsöknings-balkarne, samt till rättegångsbalk i hvad den rörde tvistemåls behandling, blifvit genom trycket till allmän kännedom och granskning öfverlemnade, hvarefter komiténs arbetande ledamöter sysselsatte sig med beredning af förslaget till den nya kriminal-lagen. Tillika deltogo desse med de granskande ledamöterne i revisionen af förslaget till civil-lag, hvilket i sin helhet utgafs på trycket 1826 och i Augusti detta år underställdes kongl. maj:t, som öfverlemnade detsamma till granskning af högsta domstolen, hvarjemte presidenterne i rikets hofrätter befaltes att, med två ledamöter från hvardera, öfverse det uppgjorda förslaget och meddela yttranden deröfver, hvarvid borde fästas synnerlig uppmärksamhet ej allenast på de förändringar och tillägg i våra nu gällande lagar, som blifvit föreslagna, utan ock huruvida stadgarne i allmänhet vore enkelt och klart uttryckta och derigenom lättfattliga så väl för domare och sakdrifvare som för parterna sjelfva. Dessutom förordnade kongl. maj:t, på det ej allenast domare och embetsmän i allmänhet, utan hvarje svensk medborgare, måtte kunna inkomma med de erinringar eller påminnelser, hvartill de funne detta lagförslag föranleda, att justitiekanslern skulle genom cirkulär till samtliga landshöfdingar och domare samt äfven i tidningarna kungöra denna kongl. åsigt, med tillkännagifvande att anmärkningarna borde inom den 1 Augusti 1827 vara till justitiekanslern ingifna, inom hvilken tid äfven hofrätterna borde hafva med sina anmärkningar inkommit.

De inkomna anmärkningarna blefvo äfven genom tryck allmänheten meddelade; men för förslagets slutliga granskning i högsta domstolen och i statsrådet mötte sådana hinder, att kongl. maj:t fann sig icke kunna under 1828—1830 årens riksdag till rikets ständer öfverlemna det nya lagverket. Dessutom hade förslaget till ny kriminal-lag och dertill hörande rättegångs-ordning ännu icke kunnat afgifvas och

således lagverket i hela sitt sammanhang icke kunnat till rikets ständer öfverlemnas.

Kriminal-lagförslaget, under hvars slutliga utarbetande lagkomitén hade gemensamma öfverläggningar med norska lagkommissionen, utkom tryckt år 1832, men hade, vid början af 1834 års riksdag, ännu icke hunnit fullständigt granskas.

Äfven, när ständerna samlades i början af året 1840, hade slutlig granskning af lagkoniténs förslag till civil- och kriminal-lag icke medhunnits; men kongl. maj:t yttrade dock, i skrifvelsen till ständerna härom, sin förhoppning att vid följande riksdag kunna aflåta proposition i detta vigtiga ämne, i anledning hvaraf ständerna hemstäide, huruvida icke med de åtgärder, som fordrades för att bereda och utarbeta denna proposition om det nya lagverket, äfven kunde förenas anordningar för en ytterligare granskning af lagförslaget, för hvilket ändamål ständerna föreslogo, att en lagberedning, bestående af justitiestatsministern, två justitieråd, justitiekanslern och rikets ständers justitieombudsman samt fem andra af kongl. maj:t utsedde lagfarne män, måtte erhålla uppdrag att ytterligare granska och genomgå de mot lagförslaget framstälda anmärkningar, samt undersöka och uppgöra förslag till de förändringar i domstolarnes organisation och fängelsesystemet, som med det nya lagverket måste införas, äfvensom att utarbeta grunderna och ordningen för lagverkets kungörande och sättande i verkställighet; att i den mån de förberedande arbetena med hvarje del af lagförslaget fulländas, en sådan del af lagverket måtte för kongl. maj:t i statsrådet föredragas och de derefter slutligen beredda förslagen genom tryck allmängöras, samt dessa arbeten så ställas, att trycknin-gen af de sålunda beredda förslagen kunde vara fullbordad inom tre år, så att rikets ständer då finge mottaga kongl. maj:ts proposition i ämnet, och slutligen att lagberedningen jemväl måtte få sig anförtrodt att upprätta förslag till de särskilda författningar, som vid och före det nya lagverkets antagande och kungörande må finnas behöfliga att tillika utfärdas.

Den begärda *lagberedningen* blef ock den 28 Augusti 1841 af kongl. maj:t tillsatt, då justitiestatsministern *Carl Peter Törnebladh* förordnades till ordförande, justitieråden *Carl Erik Isberg* och grefve *Gustaf Adolf Vive Sparre*, justitiekanslern *Arvid Gustaf Faxe* och justitieombudsmannen *Carl Ludvig Landin* till granskande, samt revisionssekreteraren friherre *Ludvig Johansson Boije*, lagmannen *Carl Gustaf Cassel* och hofrättsråden *Per Gustaf Sundius*, *Carl Christian Schmidt* och *Carl Fredrik Ungberg* till arbetande ledamöter i denna beredning. Vid samma tillfälle upplöstes äfven lagkomitén efter mer än trettioårig tillvaro.

Den vigtiga frågan om tillvägabringande af ett nytt lagverk, som yrkades redan vid början af det nya statsskicket, hade sålunda icke blifvit bragt till verkställighet, hvarken under Carl XIII:s eller Carl Jo-

hans regering; men en stor mängd särskilda lagförändringar hade dock under denna tid blifvit af båda statsmakterna beslutade.

Redan vid 1809 års riksdag beslutades flera förändringar i giftermåls-, ärfda-, jorda-, byggninga- och missgernings-balkarna, hvarigenom, bland annat, åtskilliga lättnader infördes i afseende å äktenskaps ingående mellan besvågrade personer och för äktenskapsskilnads tillvägabringande, rättigheten att stifta fideikommiss afskaffades och omyndig qvinna berättigades att efter ansökning hos konungen kunna förklaras myndig. Förordningen af den 26 Januari 1802 om ansvar för den, som afsäger sig ärfdt eller förvärfdt adelskap eller någon adeln tillhörig laglig rättighet, upphäfdes genom en författning af den 12 Oktober 1809. Genom en förordning af den 10 April 1810 bestämdes tiden, inom hvilken häktad person bör ställas för rätta.

Vid riksdagen i Örebro 1810 meddelas förklaringar öfver rättegångs-balken, med hänseende till inteckningar i fast egendom, och, såsom en förklaring öfver missgerningsbalken, bestämdes straff för den, som i tryckt skrift gjorde sig skyldig till förnärmelser mot främmande regeringar, med hvilka riket är i fredligt förhållande.

Vid 1815 års riksdag vidtogos åtskilliga förändringar i utsökningsbalken, så väl som i författningarna angående lagsöknings- och utmätnings-, boskilnads- och urarfva-mål, samt hvad som borde iakttagas vid besvärs anförande i brottmål, äfvensom rikets ständer till kongl. maj:t öfverlemnade ett förslag rörande inrättande af arbets- och korrektionshus, med anhållan att lagkomitén måtte deröfver höras.

Vid 1817, 1818 årens riksdag infördes flera förändringar i giftermåls-, byggninga-, handels- och rättegångs-balkarna, och den 13 Juli 1818 utfärdades en ny i flera hänseenden förbättrad författning angående inteckning i fast egendom, äfvensom samma dag en ny konkurslag. Ständerna biföllo då äfven en kunglig proposition om föreskrifter, huru brott, som af undersåtar i det ena af de förenade rikena Sverige och Norge begås inom det andra, böra beifras och bestraffas, sedan förbrytaren återvändt till sitt fäderneslanḍ; och, sedan denna proposition äfven blifvit af Norges storthing godkänd, utfärdades förordning i detta ämne den 1 Juni 1819.

Vid 1823 års riksdag beslutades flera förändringar i jorda-, byggninga-, missgernings- och rättegångs-balkarna, allesammans dock af mindre vigt.

Vid 1828—1830 årens riksdag tillkommo ytterligare förändringar i ärfda-, byggninga- och rättegångs-balkarna, samt så många ändringar i konkurslagen af den 13 Juli 1818, att en ny konkurslag fans böra utfärdas den 12 Mars 1830, hvilken sedermera lände till efterrättelse ända till dess 1862 års konkurslag utkom. Dessutom upphäfdes kongl. brefvet den 7 December 1787, som utsatte dödsstraff för den, hvilken skriftligen eller muntligen eller genom tryck fälde obehöriga och vrånga omdömen öfver de af konungen vidtagna författningar; den 7 Januari 1830 utfärdades en lag, angående ansvar för slafhandel och deltagande

deri, och genom en författning af samma dag bestämdes en ålder af minst 25 år för utöfvande af domare-embete. Den af kongl. maj:t den 4 Maj 1827 utfärdade skiftesstadga godkändes af ständerna, med några ändringar af mindre betydenhet, hvilka af kongl. maj:t gillades.

Vid 1834, 1835 årens riksdag genomfördes likaledes flera förändringar i ärfda-, handels-, missgernings-, straff- och rättegångs-balkarna, hvarigenom, bland annat, stadgades, att den, som lasteligen talar eller skrifver något om konungens person eller gerningar, om drottningen eller om den, som till efterträdare på tronen förklarad är, skulle halshuggas eller straffas med fängelse å fästning från två till tio år, allt efter brottet och omständigheterna dervid, i stället att förut dödsstraff var ovilkorligen stadgadt för denna förbrytelse. För öfrigt meddelades åtskilliga förklaringar öfver utsöknings-balken och andra författningar i lagsökningsmål, äfvensom flera ändringar skedde i författningarna angående utmätning samt i förordningen angående inteckning i fast egendom den 13 Juli 1818. Den 30 Maj 1835 utfärdades ny lag för inrikes vexlar.

Vid 1840, 1841 årens riksdag beslutades af båda statsmakterna upphäfvandet af lagens stadganden rörande qvalificeradt dödsstraff, inskränkning i spö- och risstraffens användande, stockstraffets upphäfvande, samt upphörande af tillåtelsen för hofrätterna att i dråpmål döma till lottkastning, då ej utrönas kan hvilken af flera varit den dödes baneman. Dessutom skedde åtskilliga ändringar i utsöknings-balken. För öfrigt ingingo från ständerna till kongl. maj:t en stor mängd förslag till ändringar i särskilda delar af lagen, hvilka dock ej af kongl. maj:t sanktionerades.

För *fångvården* vidtogos under detta tidskifte åtskilliga vigtiga åtgärder och flera författningar utfärdades.

Så gafs i berättelsen vid början af 1815 års riksdag tillkänna, att arbets- och korrektionshus blifvit inrättade i Upsala och Hernösand, samt reglementen utfärdade för korrektionshusen i Örebro och Upsala. Enligt riksdagsberättelsen 1817 hade reglementen blifvit utfärdade ytterligare för invalid-, arbets- och korrektionshusen i Upsala, Nyköping, Uddevalla och Falun, samt i Skaraborgs och Vermlands län.

Den 31 Augusti 1819 utfärdades en författning, angående sysslolösa och vanartiga personers insättande och hållande till arbete å den då inrättade allmänna arbetsinrättningen i Vadstena, så väl som å en förut befintlig sådan inrättning i Carlskrona, och tillika förordnades en särskild komité att föreslå nödiga förbättringar af fängelserna i allmänhet, samt särskildt att utarbeta förslag rörande behandlingen af personer, som för bristande näringsfång förlorat friheten.

Samma år hade äfven blifvit bragt till verkställighet det förändrade sätt för fångars forsling och bevakning, hvarom kongl. maj:t under den föregående riksdagen aflåtit till ständerna ett förslag, som af dem blifvit godkändt.

Den 3 Februari 1825 förordnades en särskild *styrelse öfver rikets*

fängelser och arbetsinrättningar, med statsrådet grefve *Carl Axel Löwenhielm* till ordförande, för hvilken styrelse instruktion utfärdades den 7 Mars 1835, och genom kongl. brefven den 23 och 30 November 1841 öfverflyttades till densamma förvaltningen af de för fångars vård och underhåll anslagna medel, samt alla frågor rörande nybyggnad och underhåll af läns- och kronohäktena.

Den 26 Augusti 1825 förordnades, att de för brott till fästningsarbete dömde borde, med afseende å brottens olika beskaffenhet, emellan fästningarna klassificeras.

Under loppet af detta år begynte äfven utvidgandet af det förra kronospinnhuset å Långholmen invid Stockholm till en större korrektionsinrättning för sådana sysslolösa personer af mankönet, som, enligt gällande författningar, voro till allmänt arbete förfallna, hvaremot i stället å Norrmalm i närheten af stora barnhuset uppfördes ett nytt korrektionshus för inrymmande af de qvinnor, som förut förvarats å Långholmens kronospinnhus, samt med tillräckligt utrymme för ett ökadt antal qvinliga fångar. I stället upphörde korrektionsinrättningen i Vadstena.

Genom en förordning af den 26 Oktober 1826 uppsattes en 300 man stark pionier-kår vid Carlsborgs fästning, der personer af mankön, som förverkat sin frihet, skulle hållas i förvar, för att förbättras genom tjenlig sysselsättning, korrektionel behandling och militärisk disciplin.

Vid början af året 1834 voro korrektionshus- och arbetsfängelsebyggnaderna i Stockholm och Malmö fullbordade, så att Varbergs fästningsfängelse kunnat upphöra, hvarjemte hela den nya fångvårds-organisationen då ansågs verkstäld. Oberäknadt pionier-kåren å Carlsborgs fästning, hade förvaringsrum blifvit beredda för omkring 3,000 fångar och korrektionister, som sysselsattes med flerfaldiga arbeten. Fångvården hade sålunda blifvit bragt i ett betydligen förbättradt skick; men fångpersonalen hade ock ökats så, att, då den år 1813 utgjorde ett antal af 1,774 personer, med ett förhållande till folkmängden, som 1 till 1,392, uppgick den år 1833 till 4,500, med ett förhållande som 1 till 652. Justitie-statsministerns embetsberättelser visade emellertid, att de gröfre brotten varit i aftagande, hvaremot tjufnadsbrotten tilltagit.

Sedan rikets ständer vid 1840, 1841 årens riksdag bifallit kongl. Maj:ts proposition om inrättande af länscellfängelser samt dertill anvisat medel, började år 1843 uppförandet af dessa nya slags fängelser, hvarmed efter hand alla länen, så väl som Stockholms stad, blifvit försedda.

I Augusti 1842 inrättades en kronoarbets-kår, för hvilken reglemente utfärdades den 8 Augusti detta år, och i följd häraf upplöstes den år 1826 inrättade pionier-kåren, hvilken fördelades å kronoarbetskåren.

I allmänhet vittnade förändringarna så väl i brottmåls-lagstiftningen som i fångvården, att mildare och humanare åsigter mer och mer vunnit insteg med hänseende till både straffen och de straffades behandling. Det var likväl först småningom dessa humanare åsigter gjorde sig gäl-

lande och att sådant icke snart skedde hos ständerna, visar sig bland annat af en tilldragelse så sent som vid 1818 års riksdag. En ledamot af bondeståndet hade föreslagit upphäfvandet af det stadgande i kongl. förklaringen af den 11 December 1766 till gästgifveri-förordningen, att den hållkarl, som *begär* drickspenningar af resande, gjorde sig skyldig till spöstraff. Lagutskottet *afstyrkte* detta yrkande, och dess afstyrkande bifölls genast af bondeståndet. De öfriga stånden återremitterade visserligen utskottets betänkande, men när utskottet stod fast vid sitt afstyrkande, läto äfven stånden dervid bero. Betecknande är äfven, att den minoritet inom utskottet, bestående af dåvarande assessorerne Lars Henrik Gyllenhaal och grefve Arvid Posse, hvilka båda sedermera blefvo justitie-statsministrar, dåvarande professorn, sedermera pastor primarius Carl Peter Hagberg och borgmästaren Palmborg, hvilken minoritet yrkade spöstraffets afskaffande i det anmärkta fallet, likväl icke ansåg sig kunna gå längre i humanitet än att föreslå detta straffs förvandling till prygel efter viss »rationel» beräkningsgrund! Det var ock först vid 1840 års riksdag, som spö- och ris-straffen för en mängd mindre förbrytelser utbyttes mot fängelsestraff. Likaså var det först vid denna riksdag, som det vigtigaste steget togs att förvandla fängelserna från straff- till förbättrings-anstalter, ehuru principen visserligen redan förut vunnit erkännande.

Åren 1819 och 1831 utgåfvos af kongl. maj:t anbefalda fortsättningar af den år 1807 utkomna samling af författningar och stadgar, som ändra eller förklara allmänna lagen, den s. k. Lagsamlingen, och år 1825 begynte utgifvandet af »Svensk författnings-samling».

I *lagskipningen* var den vigtigaste förändringen, att domaremakten genom den nya regeringsformen gjordes oberoende af konungamakten. Högsta domaremakten skulle visserligen fortfarande utöfvas i konungens namn och konungen hafva två röster i de mål, hvilkas afgörande han i högsta domstolen ville öfvervara; men, i stället att denna domaremakt enligt 1772 års regeringsform utöfvades af riksråd, hvilka konungen kunde efter godtfinnande till- och afsätta, samt efter förenings- och säkerhetsaktens införande 1789 af personer med tillfälliga förordnanden, dem konungen kunde när som helst återkalla, fick högsta domstolen nu ett bestämdt antal ledamöter, som icke kunde skiljas från sina embeten utan genom laga dom eller genom omröstning i ständernas opinionsnämnd, hvilket fall dock aldrig under det nya statsskicket inträffat, och som tillika försågos med en aflöning, som borde betrygga deras ekonomiska oberoende.

Högsta domstolen skulle, enligt den nya regeringsformen, utöfva konungens domsrätt; upptaga och afgöra alla ansökningar, att konungen må bryta dom åter, som vunnit laga kraft, eller återställa försuten tid, samt, derest förfrågningar inkomma från domstolar och embetsmän om lagens rätta mening i sådana fall, som till domares åtgärd höra,

sådana förklaringar gifva. Öfver rikets ständers förslag till ny lags stiftande eller gammal lags upphäfvande eller förändring skulle konungen inhemta så väl högsta domstolens som statsrådets mening, och likaså, derest konungen funne godt för rikets ständer någon lagfråga framlägga. Öfver nådeansökningar skulle alltid högsta domstolen höras, och då justitie-ärenden i statsrådet föredragas, skulle, jemte justitiestatsministern och två statsråd, tvänne af högsta domstolens ledamöter dem öfvervara. Justitieråd skulle ej få tillika innehafva eller utöfva annat embete.

Från 1816 års början blef Vermlands län, som dittills hört under Göta hofrätt, förlagdt under Svea hofrätts jurisdiktion, och Göta hofrätt, medelst ökadt antal ledamöter och betjening, förstärkt från tre divisioner till fyra.

Den 27 Oktober 1820 inrättades en ny hofrätt öfver Skåne och Bleking, med en president, två hofrättsråd och först fyra, sedermera sex assessorer, samt nödig betjening, hvilken nya öfverrätt den 4 Juli 1821 begynte sina arbeten.

Under åren 1826 och 1827 skedde förändrad reglering af åtskilliga lagsagor, och från 1823 års början hade domsagorna i Helsingland blifvit ökade från två till tre, samt Vesterbottens domsaga delad i tvänne. Vid slutet af året 1825 ökades domsagornas antal i Vermland till fem och föreskrifter om hvarderas jurisdiktion meddelades. År 1838 förordnades, att Stockholms fyra kämnersrätter skulle, med upphörande af deras territoriala jurisdiktioner, förenas till en enda kämnersrätt för hela hufvudstaden, arbetande på särskilda divisioner, hvilkas antal i Februari 1840 bestämdes till fyra.

Genom en kunglig förordning af den 17 April 1828 öfverflyttades styrelseverkens domsrätt i vissa mål till de allmänna domstolarna, i öfverensstämmelse med hvad rikets ständer vid den föregående riksdagen yttrat i fråga om förbättrad organisation af styrelseverken, och genom särskilda förordningar af samma dag förklarades äfven kommerse- och bergs-kollegiernas domsrätt i vissa tvistebrott- och utsöknings-mål skola upphöra, för det förra kollegiet från och med den 1 Augusti och för det senare från och med den 1 Oktober 1828.

Den 7 Maj 1831 anbefaldes en förändrad organisation af tulldomstolarna, att vidtaga från och med 1832 års början, och den 9 November 1836 förordnades, i enlighet med rikets ständers derom gjorda hemställan, att posträtterna, blandade post- och rådstufvurätters samt kansliråttens domsrätt, i hvad postväsendet anginge, skulle från och med denna författnings kungörande upphöra.

Den 28 Mars 1835 afläts en rundskrifvelse till hof- och öfverrätter, angående vidmakthållande af »det urgamla bruket af offentlighet vid underrätterna».

I allmänhet skedde under detta tidskifte få förändringar med hänseende till lagskipningen, hufvudsakligen emedan man ville afvakta resultatet af lagkomiténs långvariga arbete, hvilket emellertid ännu vid

slutet af Carl Johans regering icke ledt till införande af något nytt lagverk eller ny organisation af domstolarna såsom följd deraf.

Förvaltningen.

Frågan om en förändrad organisation af styrelseverken sysselsatte under detta tidskifte vid flera tillfällen de båda statsmakterna.

I en till statsutskottet vid 1809 års riksdag aflåten proposition förklarade sig kongl. maj:t benägen att, till lindring i statsbördorna göra alla de indragningar, som med riksstyrelsens tillbörliga handhafvande voro förenliga, samt uppdrog åt statsutskottet att uppgifva de besparingar, som kunde verkställas, under förutsättning att ärendena, genom en förbättrad metod för deras handläggning, skulle kunna skötas af ett mindre antal bättre lönade tjenstemän. I anledning häraf anhöllo rikets ständer i Januari 1810, att en komité måtte tillförordnas för utarbetande af en fullständig plan, hvilken sedermera kunde af kongl. maj:t till verkställighet befordras, hvarjemte två belöningar utfästes, en af 500 och en af 250 rdr banko, för dem, som till denna komité uppgåfve de tjenligaste förslagen till reglering af arbetet inom styrelse- och domare-verken.

Den begärda komitén tillsattes den 4 Oktober 1811 och bestod af statsministern för utrikes ärendena samt presidenten och en ledamot från hvarje af rikets kollegier. Den inkom följande året med sitt betänkande, i hvilket förklarades, att innan något hufvudsakligt kunde uträttas i afseende å styrelseverkens förändring, borde gränsen mellan juridiska och ekonomiska mål bestämmas samt åt en komité uppdragas att, utan hinder af gällande lagar och författningar, föreslå sådana ekonomiska stadganden och den ordning för de allmänna ärendenas handhafvande, som med rikets dåvarande skick och dermed gemenskap egande förhållanden bäst kunde instämma.

Tillsättandet af en sådan komité föreslogs ock af ständerna vid 1812 års riksdag, hvilka tillika för detta ändamål anvisade ett årligt belopp af 3,000 rdr banko.

Någon komité blef dock ej tillsatt, men vid samma riksdag föreslog kongl. maj:t införande af minister-styrelse, medelst en förändrad organisation af statsrådet, så att detsamma skulle bestå af sex statsministrar, en för justitie-ärenden, en för utrikes ärenden, en för krigsärenden, en för sjö-ärenden, en för ecklesiastik-, kameral-, handels- och civil-ärenden, samt en för finans-ärenden, en hofkansler och fem statsråd, af hvilka tre borde hafva tjent i civila beställningar. I sammanhang med denna förändrade organisation af statsrådet föreslogs äfven, att alla embets- och tjenstemän i konungens kansli och dess departement skulle anses hafva förtroendesysslor och således utan ransakning och dom kunna från sina befattningar skiljas. I den kungliga propositionen yttrades, bland annat, att »den farhåga, man hittills

hyst för inrättningen af ministrar, hvilka ensamme skola svara för de till deras befattningar hörande ärenden och derjemte hafva inseende öfver de särskilda publika verk, hvilka närmast deraf bero, synes kongl. maj:t lätteligen böra vika för känslan af det närvarande behofvet, för tidens allmänna efterdöme, för nödvändigheten att i möjligaste måtto sammanbinda den verkställande maktens åtgärder och bereda densamma ett tillfälle att för bristande drift eller underlåtna skyldigheter i några af förvaltningens grenar endast hafva en man att derför till ansvar ställa, utan att genom detta ansvars fördelning på flera förlama den farhåga det bör väcka».

Förslaget antogs dock ej af ständerna vid 1815 års riksdag, hvilka förnyade den föregående riksdagens framställning om tillsättande af en komité för att uppgöra förslag till styrelseverkens reglering, i anledning hvaraf kongl. maj:t i Januari 1816 uppdrog åt öfverdirektören L. S. Rönbeck att företaga åtskilliga förberedande undersökningar.

Vid 1817, 1818 årens riksdag tillsatte rikets ständer ett särskildt utskott att utarbeta allmänna grunder för indragning och sammanslående af åtskilliga embeten och tjenster, samt föreslå en förbättrad arbetsmetod, hvilket utskott i sitt betänkande angaf såsom sina åsigter, hufvudsakligen, att, ehuru besparing i statsutgifterna genom en ny styrelseverkens reglering kunde påräknas, sådant dock ej vore hufvudföremålet, hvilket borde sökas i en lämpligare inrättning af den inre styrelsen, till vinnande af mera skyndsamhet, enhet och ordning i de allmänna ärendenas gång; att, vid införandet af en ny sådan sakernas ordning, den kollegiala styrelseformen af flera skäl icke vore lämplig att bibehålla; att deremot en ministerstyrelse, sedan alla rättsfrågor blifvit från förvaltningsverken skilda och domsrätten deri till de allmänna domstolarne öfverlemnad, vore den, som med ändamålet närmast instämde, emedan nationen då först kunde till fullo begagna sin rättighet att för ministèrens förvaltning fordra redo; men att, jemte en sådan ny reglering, nödvändigt fordrades uppfyllandet af tvänne hufvudvilkor, nemligen de ekonomiska författningarnas genomseende och förenkling, samt embets- och tjenstemännens förseende med löner, tillräckliga för deras anständiga utkomst.

Utskottets betänkande öfverlemnades till kongl. maj:t utan något yttrande af ständerna, som i Juli 1818 å nyo anhöllo om tillförordnande af en komité att genast och verksamt företaga ny reglering af rikets embeten och tjenster samt föreslå ett förbättradt arbetssätt inom rikets styrelseverk, på det komiterades förslag härtill kunde vid nästa riksdag rikets ständer föreläggas.

I anledning häraf förordnade kongl. maj:t i Januari 1819, att en ledamot från hvartdera af krigs-, kammar-, bergs- och kommerse-kollegierna skulle samla och ordna de till hvarje af dessa kollegier hörande författningar, samt derefter till kongl. maj:t inkomma med förslag till de rättelser och förbättringar deruti, hvartill omständigheterna kunde föranleda, äfvensom i en författning sammanföra alla till ett och samma

ämne hörande skiljaktiga stadganden, och tillika förordnades vid samma tillfälle en särskild komité för utarbetande af förslag till styrelseverkens reglering och till ett förbättradt arbetssätt.

I Maj samma år fick denna komité befallning att, tillika med lagkomitén och den nyssnämnda komitén till de ekonomiska författningarnas öfverseende, under utarbetande af deras särskilda förslag noga tillse, att alla rättsfrågor blefve från förvaltningsmyndigheterna skilda, på det att de tvänne stora ändamålen, kraft och verksamhet i statsförvaltningen å ena sidan, samt noggrann vård af enskild rätt och säkerhet genom lagarnas oveldiga skipande af en oberoende domaremakt, å den andra, måtte kunna vinnas.

Alla tre komitéerna sammanträdde i anledning häraf och afgåfvo, efter gemensamma öfverläggningar, i April 1820 sitt betänkande rörande rättsfrågors skiljande från de förvaltande verken. Denna fråga fann kongl. maj:t vara af sådan vigt och grannlagenhet, att kongl. maj:t icke ville deruti fatta något beslut, förr än rikets ständer yttrat sina tankar derom, men tillät dock komiterade för styrelseverkens organisation att, utan afvaktan häraf, vid utarbetandet af sitt förslag till ny reglering af rikets embeten och tjenster antaga och tillämpa de grunder och de mellan förvaltnings- och domare-myndigheterna föreslagna gränser, betänkandet innefattade.

Komitén, i hvilken dåvarande kanslirådet *Jakob August von Hartmansdorff* fick inträde i November 1821 och blef en af dess verksammaste ledamöter, afgaf den 29 Juni 1822 sitt betänkande, hvari yttrades, att komiterade icke ville tillstyrka införandet af en ministerstyrelse i ordets egentliga bemärkelse, men likväl, till beredande af ordning, kraft och enhet i administrationen, ansåg af högsta vigt, att i spetsen för hvarje gren af förvaltningen stäldes en embetsman, som hade öfversigt af alla dess förvaltning tillhörande ärenden, med skyldighet att föreslå de åtgärder, som för rikets allmänna nytta borde vidtagas; att vaka öfver administrationens gång inom sitt departement och underlydande verk; att ansvara för verkställigheten af konungens beslut och författningarnas efterlefnad, samt att derför när som helst göra konungen redo. För öfrigt antogo komiterade, att förvaltningsverken icke borde utöfva denna domaremakt i hvarjehanda rättsfrågor; att all befattning med näringarna borde skiljas från kollegierna, samt att följaktligen alla sådana till näringarna, allmänna hushållningen och inre ordningen hörande frågor, hvilka i förvaltningsväg pröfvades och afgjordes, borde få direkte anmälas hos konungen genom vederbörande departement, samt ingen egentlig förvaltning af allmänna medel, af beskattningsverket, af statens fasta egendomar eller förråd för dess försvar borde läggas i departementschefernes händer, och att det således vore blott för denna förvaltning, som kollegier borde bibehållas.

Enligt komiterades förslag skulle sålunda statsförvaltningen indelas i sex departement: justitie-, utrikes ärendenas, inrikes ärendenas, handels- och finans-, krigs- och ecklesiastik-departementen, för hvilka de

båda statsministrarne och de fyra statssekreterarne skulle vara chefer och under hvilka de öfriga embetsverken skulle ordnas efter föremålen för sin verksamhet. Presidentsembetena i de bibehållna kollegierna skulle indragas, och vice presidenter blifva kollegiernas chefer.

Betänkandet var åtföljdt af två utförliga reservationer, den ena af presidenten Löfvenskiöld och den andra af kanslirådet von Hartmansdorff.

Enligt den förra reservationen skulle statsförvaltningen i *högsta instansen* indelas i sex departement: justitie-, utrikes-, krigsärendenas, inrikes ärendenas departement, departementet för allmänna upplysningen, helsovården m. m. och finansdepartementet; samt i *andra instansen* i fyra kongl. förvaltningar: af religions-, helso- och fattigvården, af krigsärendena, af sjöärendena samt af rikets allmänna hushållning, i hvilka förvaltningar den kollegiala formen för ärendenas behandling icke skulle bibehållas, utan förvaltningschefen ensam ega beslutanderätt och ledamöterne, hvilkas antal under öfverläggningarna skulle inskränkas till tvänne, blott få med chefen ingå i rådplägning om beslutet.

Enligt Hartmansdorffs reservation åter skulle förvaltningsärendena i *högsta instansen* vårdas af sju *förvaltningar:* justitie-, utrikes-, krigs-, sjö-, ecklesiastik-, närings- och drätsel-förvaltningarna, af hvilka de båda förstnämnda skulle hafva till chef hvardera en statsminister samt de fem senare hvardera ett föredragande statsråd. Dessutom borde finnas en för alla förvaltningsgrenar gemensam statssekreterare. I *andra instansen* skulle förvaltningsärendena besörjas af fem *kollegier:* krigs-, sjö-, ecklesiastik-, närings- och kammar-kollegierna, hvartdera med flera underlydande fördelningar. Ministerstyrelse borde blott till en del införas och kollegierna förblifva sjelfständiga, oberoende embetsverk, samt den kollegiala formen för ärendenas behandling der bibehållas.

Komiténs betänkande, jemte reservationerna, öfverlemnades af kongl. maj:t i Mars 1823 till de då samlade ständerna, som för frågans ytterligare handläggning tillsatte ett särskildt utskott, der Hartmansdorff äfven var ledamot och fick tillfälle att förfäkta sitt förslag, hvilket utskottets flertal likväl fann innehålla »nog mycken formalism, centralisationslystnad och kollegialt machineri», men ur hvilket dock åtskilligt upptogs i utskottets den 23 Augusti 1823 afgifna betänkande.

I detta betänkande föreslogs, att rättsfrågor borde afskiljas från förvaltningsverken; att i spetsen för hvarje förvaltningsgren borde stå en chef, föredragande inför konungen och dess rådgifvare, med tillsyn öfver verkställigheten af konungens beslut och förmanskap öfver alla under hans förvaltningsgren lydande embetsverk och autoriteter, samt med skyldighet att så uppmärksamt följa de till hans befattning hörande eller dermed gemenskap egande ärenden, att han alltid egde öfversigt af deras gång och städse vore i tillfälle att göra konungen och rikets ständer redo derför; att alla förvaltningscheferne borde vara ledamöter af statsrådet, med skyldighet att, när de icke äro hindrade, öfvervara hvarandras föredragning; att kollegii-presidenterne, såsom förvaltningschefen

underordnade, borde tilläggas derefter afpassad mindre hög värdighet, samt att, enär de till statsförvaltningen i andra instansen hörande ärenden äro dels sådana, som bero på en stundom ej lätt funnen tillämpning af gällande författningar och der således vidsträcktare pröfning måste föregå beslutet, och dels sådana, som blott fordra verkställighet af regeringens eller domaremaktens beslut eller af andra bestämda föreskrifter, pröfningsärendena borde underkastas kollegial behandling, men deremot verkställighetsåtgärderna öfverlemnas åt en enda för att med enhet, kraft och skyndsamhet behandlas.

Hela statsförvaltningen skulle indelas i sju hufvudgrenar: justitie-, utrikes-, krigs-, sjö-, ecklesiastik-, inrikes- och drätsel-förvaltningarna. I andra instansen skulle ärendena handläggas af ett krigs- och ett amiralitets-kollegium inom krigs- och sjö-förvaltningarna, ett sundhetskollegium inom ecklesiastikförvaltningen, ett bergs-kontor, ett manufaktur-kontor och kommerse-kontor, post-verket, konvoy-kommissariatet och ett statistiskt kontor, inom inrikes förvaltningen, samt af kammarkollegium, generallandtmäteri-kontoret, statskontoret, tullstyrelsen och kammarrätten, inom drätsel-förvaltningen. Kollegierna skulle skiljas i särskilda afdelningar, med tre ledamöter på hvardera, efter ärendenas beskaffenhet, och kontorscheferne adjungeras såsom ledamöter i de mål, som varit af dem handlagda. I tull- och post-verken, bergs- och kommerse-kontoren skulle cheferne ensamme ega beslutanderätt. Till indragning föreslogos rikets allmänna ärendens beredning, hofkanslers-expeditionen, kanslistyrelsen, serafimer-ordensgillet, magasins-direktionen, salpeter-komitén och tabellkommissionen, i hvars ställe ett statistiskt kontor skulle inrättas.

Betänkandet öfverlemnades af ständerna till kongl. majt, under åberopande af deri anförda hufvudgrunder och med anhållan, att kongl. maj:t täcktes till verkställighet befordra de delar af förslaget, hvilka kunde finnas ledande till förenkling af styrelsen och till inskränkning i embetsmännens antal.

Vid 1823 års riksdag blef tillika ett förslag till förändrad organisation af statsrådet hvilande till följande riksdag, men då icke af ständerna antaget, hvaremot det förslag till statsrådets förändrade organisation, som vid 1834 års riksdag afgafs af konstitutions-utskottet samt blef hvilande till följande riksdagen och hvilket vi här ofvan omnämnt bland grundlagsförändringarna under detta tidskifte, antogs af samtliga riksstånden och blef af kongl. maj:t faststäldt den 16 Maj 1840.

Genom kongl. stadgan af samma dag bestämdes ärendenas fördelning mellan de särskilda departementen, och tillika förordnades, att till *justitie-departementet* skulle höra högsta domstolen, nedra justitie-revisionen, justitie-revisions- och generalauditörs-expeditionerna, justitiekanslern och dess expedition, hofrätterna, krigshofrätten, kansliratten, slottsrätterna, sjöförsäkrings-öfverrätten, alla allmänna underdomstolar i städerna och på landet, poliskammare utom Stockholm, samt styrelsen öfver fängelser och arbetsinrättningar i riket, med derunder lydande

tjenstemän; till *utrikes-departementet* beskickningarna till utländska regeringar, handelsagenter och translatorer; till *landtförsvars-departementet* alla till armén och landtförsvaret hörande stater, regementen och kårer, krigskollegium, krigsakademien, artilleriläroverket, krigsvetenskaps-akademien samt öfriga militära bildningsanstalter, komitén för salpeterärendena, invalid-inrättningen och alla till landtförsvaret hörande milda stiftelser; till *sjöförsvars-departementet* alla till flottan hörande stater och kårer; till *civil-departementet* bergskollegium och bergslagsstaterna, kommerskollegium, öfverståthållaren och landshöfdingarne samt de till öfverståthållare-embetet och länsstyrelserna hörande embets- och tjenstemän, generallandtmäterikontoret med landtmäteri- och justerare-staterna, stuteri-öfverstyrelsen med derunder lydande inrättningar, quarantaines-kommissionen, styrelsen för kanal-, slussverks-, hamn- och väg-anläggningar, konvoy-kommissariatet, kommissionen öfver tabellverket, städernes tjenstemän, som icke innehafva domare-befattningar, landtbruks-akademien, samt andra bildnings-, undervisnings- och uppmuntrings-anstalter för näringarna och försäkrings-bolag; till *finans-departementet* kammarkollegium, statskontoret, jemte mynt- och kontrollverken samt chartæ-sigillatæ-kontoret, kammarrätten, postverket, tullverket, öfverintendents-embetet, förvaltningen af civilstatens pensions-inrättning, nummerlotteri-inrättningen, skogsinstitutet, skogs- och jägeri-staten, samt ekeplanterings-styrelsen; till *ecklesiastik-departementet* erkebiskopen, biskoparne och öfrige till kleresi-staten hörande embets- och tjenstemän, utom vid armén och flottan, universitets-, gymnasii- och skolstaterne, riksarkivet, kongl. biblioteket, riksheraldicus, sundhetskollegium med läkare-staten, utom de vid armén och flottan anstälde läkare, Carolinska institutet och veterinär-inrättningarna, serafimer-ordensgillet, lasaretts-direktionen, hospitaler, sjukhus och andra välgörande stiftelser, akademier och andra särskilda stiftelser för vetenskaper, vitterhet och sköna konster, med undantag af kongl. museum, och i allmänhet alla undervisnings-anstalter, utom dem, som höra till militärstaterna eller afse näringarna.

I följd af denna statsrådets förändrade organisation indrogos hofkanslern, statssekreterare, generaladjutanterne för armén och flottan samt rikets allmänna ärendens beredning, men, såsom af ofvanstående förteckning synes, återstod i alla fall ett ganska betydande antal embetsmän och embetsverk.

Kongl. maj:ts kansli, för hvilket ny ordning blifvit utfärdad den 23 Oktober 1809, förändrades nu äfven i öfverensstämmelse med den förändrade organisationen af statsrådet, så att hvarje stats-departement fick sin särskilda kansli-expedition och de båda militär-departementen dessutom hvar sin kommando-expedition för de rent militära ärendenas handläggning. Den 3 Juli 1840 utfärdades instruktionen för justitie-statsdepartementet eller justitie-fördelningen af kansliet och den 10 Juli samma år för landt- och sjöförsvars-, civil-, finans- och ecklesiastik-departementens kansli-expeditioner. Hvarje expedition erhöll sin särskilda expeditionschef, jemte ett efter göromålens mängd och omfattning

lämpadt antal expeditions- och protokollssekreterare, kanslister och kopister.

Den nya organisation af statsrådet och kansliet, hvilken kan betraktas såsom en följd af komiterades och utskottens föregående förslag till ombildning af rikets styrelseverk, var ock den vigtigaste förändringen i statsförvaltningen, som vidtogs under detta tidskifte, ty någon mera genomgripande förändring i styrelseverken skedde icke, ehuru en mängd smärre förändringar af och inom de särskilda embetsverken tillvägabragtes.

För *kammarkollegium* utfärdades ny instruktion den 16 Februari 1838, enligt hvilken detta kollegium skulle bestå af en president och sex kammarråd, biträdda af ett kansli, ett advokatfiskals-kontor, tre provins-kontor och ett arkiv-kontor.

Statskontoret fick, vid allmänna spanmålsmagasinsdirektionens upplösning 1827, öfvertaga handläggningen af alla magasinsfonden rörande ärenden. Från och med år 1829 öfverflyttades från kammarkollegium på statskontoret vågstaterna i Falun och Avesta samt chartæ-sigillatæ-kontoret, och genom kongl. brefvet den 10 Augusti 1838 erhöll statskontoret äfven öfverstyrelsen öfver mynt- och kontrollverken.

Bergskollegium erhöll ny instruktion den 28 December 1832, enligt hvilken kollegium skulle bestå af en president och tre bergsråd, biträdda af ett kansli, ett advokafiskals- och ett markscheider-kontor.

Kommersekollegium fick ny instruktion den 23 April 1831, enligt hvilken det skulle bestå af en president och fyra kommerseråd, med biträde af ett kansli, ett advokatfiskals-kontor, ett registrators- och arkivarie-kontor, ett statistiskt kontor och ett manufakturdiskont-kontor.

Äfven för *kammarrätten* utfärdades ny instruktion den 15 Oktober 1831, och enligt densamma skulle kammarrätten bestå af en president, en vice president och sex kammarrättsråd, biträdda af ett kansli och ett advokatfiskals-kontor, samt granskningen af kronans och andra allmänna räkenskaper förrättas af ett under kammarrättens öfverinseende stående öfverrevisions-departement, med en öfverkommissarie till chef och fördeladt på tre revisions-kontor.

Hvad öfriga embetsverk beträffar, så inrättades 1810 ett *öfverintendents-embete*, för vården om kronans byggnader, hvilket genom kongl. brefvet den 11 December 1830 erhöll förändrad organisation.

Genom kongl. kungörelsen den 27 Januari 1813 upplöstes collegium medicum och i dess ställe inrättades ett nytt embetsverk, *sundhetskollegium*, som erhöll sin instruktion den 6 December 1815.

Sedan generaltullarrende-societeten upphört, till följd af förbudet i den nya regeringsformen mot förpaktningar af kronans inkomster, och sedan landttullarne år 1810 blifvit upphäfda, förvaltades tullverket af en direktion, med ett statsråd till ordförande, till dess genom kongl. brefvet den 24 November 1824 kongl. *general-tullstyrelsen* inrättades, bestående af en general-tulldirektör, såsom allena beslutande, och bi-

trädd af två rådgifvande departementschefer, hvilken nya styrelse fick sin instruktion den 15 Juli 1825.

För strömrensningar och lättade transporters öppnande inrättades den 23 Januari 1819 en *strömrensnings-komité*, hvars befattning upphörde vid 1827 års slut, då alla under dess ledning stälda arbeten skulle öfvertagas af *storamiralsembetets tredje afdelning*, för hvilken grefve Baltzar Bogislaus von Platen var chef; men då storamirals-embetet upphörde 1840, inrättades i stället *styrelsen öfver allmänna väg- och vattenbyggnader*, som erhöll sin instruktion den 6 Augusti 1841.

Då den första skiftesstadgan utfärdades, fick landtmäteristaten den 4 Maj 1827 en förändrad organisation, hvarvid *generallandtmäterikontoret*, som dittills lydt under kammarkollegium, ställdes under kongl. maj:ts omedelbara styrelse, och instruktion utfärdades för så väl kontorets embets- och tjenstemän som landtmäteristaten i landsorterna.

Den 30 November 1833 upplöstes kanslistyrelsen, och *postverket*, som dittills stått under denna styrelses öfverinseende, stäldes nu under öfverpostdirektörens chefskap.

Genom kongl. brefvet den 19 Mars 1836 skedde ny reglering af *skogs- och jägeristaten* i riket.

Genom kongl. brefvet den 7 Maj 1810 förordnades, att Jemtland, som förut tillhört Westernorrlands län, och Herjedalen, som hört under Gefleborgs län, skulle tillsammans bilda ett nytt höfdingedöme, kalladt *Jemtlands län*, och genom kongl. brefvet den 21 maj samma år blef Vesterbottens län fördeladt i två särskilda höfdingedömen, kallade *Vesterbottens* och *Norrbottens län*.

Den 25 September 1811 utfärdades nytt reglemente för ön *S:t Barthelemys* styrelse och förvaltning.

Genom en kongl. författning af den 27 April 1825 tillvägabragtes *civilstatens pensions-inrättning*, för hvilken reglemente utfärdades den 15 November 1826, hvilken tid efter annan undergick åtskilliga förändringar och slutligen upphäfdes den 21 Februari 1844, då nytt reglemente för denna inrättning utfärdades.

Statshushållningen.

I följd af de föregående krigen hade, vid 1809 års riksdag, *penningeställningen* blifvit ytterst bekymmersam. Riksgäldskontorets utländska skuld uppgick till 9,887,981 rdr 17 sk. 4 rst. banko och dess inländska till 192,708: 5, 4. De för kriget tillkomna skulder utgjorde, utom 7 millioner rdr, hvilka banken försträckt, 10,047,629: 31, 8, samt statsverkets äldre skulder 810,266: 7, 6, så att hela skuldsumman uppgick till 27,938,585: 13, 10. Af denna summa afskrefs under riksdagen ett belopp af 5,758,401: 13, 5, bestående i ersättningar till riksgäldskontoren, magasins-direktionen och finska passevolans-kassan, samt återstoden af Wismarska pantskillingen. Ett belopp af 2,245,903:

6, 9, utgörande medel, som i landtränterierna blifvit uttagna och till kriget använda, enskilda personers och åtskilliga verks i landtränterierna nedsatta och för kriget förskottsvis begagnade, arméernas och sjöstatens innestående aflöning, påbudna och utskrifna leveranser m. m., skulle liqvideras på 3 terminer under Juni, September och December 1810. Öfrige leverantörers fordringar, 1,971,040: 34, 2, skulle godtgöras medelst obligationer, med 5 procents ränta, och af banken betalas på åtta terminer, så att obligationerna voro inlösta vid 1812 års slut. Banken skulle, för sina förskott under kriget och för de 200,000 rdr, den sedan statshvälfningen i hvarje vecka lemnat för statsutgifters bestridande, få godtgörelse på det sätt, att från och med 1810 års början af tullmedlen skulle till densamma årligen inbetalas 720,000 rdr. För att betäcka statsutgifter, hvilka icke kunde med statens vanliga inkomster bestridas, åtogo sig ständerna en årlig bevillning af 2,500,000 rdr från 1810 års början till slutet af det år, under hvilket nästa riksdag infölle.

Denna bevillning kändes för många rätt tryckande, men i allmänhet visade sig ständerna villiga till uppoffringar samt gjorde sitt bästa att ordna de genom kriget i oreda bragta finanserna, hvilka dock förblefvo ganska bekymmersamma. Den utländska skulden utgjorde öfver 10 millioner och obetalda skulden i sin helhet öfver 13 $^{1}/_{3}$ millioner rdr. Statsverkets inkomster voro genom Finlands förlust minskade med mer än 200,000 rdr, under det statsutgifterna ökats med 300,000 rdr. Bankens sedelstock hade under loppet af året 1809 ökats från 17,536,190 till 22,694,511 rdr, medan bankens metalliska fond vid detta års slut uppgick till endast 5,224,027 rdr specie, hvarför ock silfverutvexlingen inskränktes till smärre poster af 2 till 4 rdr åt hvar person och skedde i en enda kassa under endast två timmar hvarje söckendag. De, som önskade tillvexla sig silfver i större poster, borde ingifva skriftliga reqvisitioner, hvilkas »behörighet» vexelbankens kommissarier egde granska. Då under året 1808 för 1 rdr hamb. banko i medeltal betaltes 54 sk. svenskt banko, steg kursen under året 1809 till 60 och i April 1810 till 78 skilingar. Summan af obehörigen utevarande riksgälds-sedlar uppgick till 4,127,000 rdr banko. Riksgäldskontorets kreditiv å banken ökades emellertid från 600,000 till 1 million rdr, och å banken anvisades äfven de vid riksdagen för statsutgifter stälda kreditiv, ett större å en och ett mindre å en half million rdr banko.

I afseende å rikets *inländska skuld* beslöts vid 1809 års riksdag, att de ännu löpande kreditsedlarne, som ej kunde genom lån indragas, skulle, då betalning för dem fordrades, genom riksgäldskontoret med bankomynt efter den år 1800 faststälda realisationsgrund inlösas; att utvexling af riksgäldssedlar mot bankomynt skulle få ega rum; att riksgäldskontorets obligationer å inländskt mynt skulle å förfallodagen vid deras uppvisande ovägerligen betalas och räntorna å bestämda tider liqvideras, samt att riksgäldskontoret kunde utfärda obligationer på minst 5 år och med 5 procents ränta för inrikes lån. Af den åtagna allmänna bevillningen anvisades 910,000 rdr årligen till riksgäldskon-

toret, som dessutom fick för sig ställdt å banken nyssnämnda kreditiv å en million rdr samt berättigades att upptaga lån till högst 4 millioner rdr, emot sina obligationer å högst 50 rdr hvardera, med 5 procents årlig ränta och sex års förfallotid.

Rörande den *utländska skulden* meddelades åtskilliga föreskrifter, men då dessa bland annat innehöllo, att hvad till liqviderna erfordrades skulle af fullmäktige i riksgäldskontoret uppköpas i vexlar efter högst 52 sk. kurs för hamb. b:ko, och kursen, när detta föreskrefs, redan uppgått till 72 sk., innebar föreskriften i sjelfva verket ett indirekt beslut om inställande af betalningar å utrikes skulden.

Vid 1812 års riksdag åter fattades ett ganska vigtigt beslut med hänseende till rikets *utländska skuld.*

Till statsutskottet afläts den 3 Juni detta år en kunglig proposition, att — då riket i dess dåvarande tillstånd och vid en uppdrifven vexelkurs ej kunde betala riksgäldskontorets genom förfallna räntor nästan fördubblade utländska gäld, och, äfven om riket kunde uppfylla sina förbindelser för denna gäld, det likväl, med aktning för sin egen värdighet, ej borde åsidosätta ett af andra makters beslut föranledt reciprokt förfarande, i hvilket afseende åberopades franska regeringens vägran att godkänna svenska undersåtars fordringsanspråk i Frankrike, tillkomna före kriget mellan båda länderna — rikets ständer måtte besluta: att all betalning af riksgälden, sådan den vid början af riksdagen befans, för återstående lån, upptagna i Holland, 4,235,100 rdr holl. kurant, i Brabant, 7,541,000 gulden, och i Genua, 9,475,122 lire, skall upphöra, till så väl kapital som derå upplupna räntor; att något anspråk till erhållande af de förfallna räntorna samt $^2/_3$ af kapitalet icke någonsin skall af rikets ständer upptagas eller fråga om godtgörande deraf kunna hos rikets ständer väckas; men att i afseende å den återstående tredjedelen af kapitalet, hvilken skall anses såsom en underpant till svenska statens indemnisation för lidna förluster, rikets ständer måtte till kongl. maj:t öfverlemna att erkänna samma tredjedel eller förklara äfven den alldeles förfallen; att uppfyllandet af ingångna förbindelser för ett i Leipzig till den år 1802 verkstälda realisations befrämjande upptaget lån af 1,350,000 rdr konventionsmynt må ingå i finansplanen och en viss kurs fastställas, vid hvilken riksgäldskontoret skulle infria dessa förbindelser; att på samma sätt som med Leipzigska lånet skulle förfaras i afseende på riksgäldskontorets skuld i Hamburg, 1,003,662 rdr hamb. b:ko; att af den annullerade gälden ersättning skulle meddelas för svenska undersåtars af franska regeringen annullerade fordringar, med tillsammans 2,995,937 livres 2 s. 4 d.; att likaledes någon fond måtte afses till godtgörande af bevisliga förluster, som blifvit svenska undersåtar under loflig handel och sjöfart tillfogade af makter, med hvilka riket varit i fredligt förhållande, äfvensom af ännu outredda anspråk af enahanda beskaffenhet med de i näst föregående punkt omförmälda, samt att den besparing i utgift, som genom beslutet om utländska skulden uppkomme, måtte användas för att,

utan sedelmyntets ytterligare förökande eller svenska folkets betungande utöfver dess krafter, bereda fond för inhemska lånebidrag, som erfordrades till oundgängliga kostnader, i följd af rikets politiska förhållanden.

Det vid 1812 års riksdag tillsatta hemliga utskott hade kongl. maj:t underrättat, huru, på kongl. maj:ts yrkande, genom dess minister i Paris, att de behörigen erkända fordringar, svenske undersåtar hos franska regeringen egt före kriget och hvilkas betalning endast i följd af kriget blifvit uppskjuten, måtte vid sedermera återinträdda vänskapliga förhållanden varda godtgjorda, fransmännens kejsare låtit genom sin minister för utrikes ärendena i de bestämdaste uttryck förklara, »att enligt folkrätten alla reklamationer, ansökningar och fordringar hos franska styrelsen voro helt och hållet och för alltid dödade genom krigstillståndet». I betraktande af denna till direkt förfång för svenska undersåtar tillämpade grundsats, äfvensom af den sedermera inträffade occupationen af svenska Pomern, oaktadt Frankrike garanterat svenska rikets integritet, samt af de oberäkneliga förluster svenske undersåtar lidit dels genom vänskapliga nationers kaperier, dels förmedelst dekretet om en realisation i Holland, hvilken medfört två tredjedelars afdrag å beloppet af vänskapliga makters der egande fordringar — hade kongl. maj:t funnit det vara hög tid att söka någon säkerhet och fond för Sveriges kronas och dess undersåtars skadeslöshållande, samt att utländska skuldens belopp derföre borde nedsättas, »icke under tillämpning af andra staters grundsatser allena, utan för eget försvar och såsom medel till utbyte mot lika reala fördelar».

Hemliga utskottet yttrade ock enhälligt den åsigt, att rikets ständer hvarken borde eller kunde godtgöra riksgäldskontorets skuld i dess helhet, och onekligen var tidpunkten ganska lyckligt vald att på ett särdeles vigt sätt befria riket från största delen af dess utländska skuld genom att, då Napoleon vägrat godkänna svenska fordringar i Frankrike, såsom repressalier förklara svenska skulder i Holland, Brabant och Genua, som nu hörde under franska väldet, icke vidare finnas till. Emot sjelfva fordringsegarne åter var den ena åtgärden lika obillig som den andra, och den nu för svenska ständerna föreslagna var föga egnad att stärka Sveriges kredit i utlandet. Också bifölls förslaget icke af borgareståndet, men då de öfriga stånden godkände detsamma, blef den föreslagna skuldafskrifningen af rikets ständer beslutad. Dock gjordes undantag för åtskilliga i den till afskrifning föreslagna skulden inbegripna obligationer, hvilka i riksgäldskontoret blifvit anmälda såsom tillhörande svenska undersåtar och nu liqviderades med riksgäldskontorets obligationer å tillsammans 164,911: 37, 9, banko. Den ersättning, som, enligt det kungliga förslaget, skulle meddelas för svenska undersåtars af franska regeringen annullerade fordringar, utgick sedermera på det sätt att $^1/_3$ af hela summan afdrogs och anslogs till fond för landtbruks-akademien, hvarefter fordringsegarne för återstoden erhöllo riksgäldskontorets obligationer å 499,522: 40, 9, banko på tio år och

löpande med 5 procent ränta — ett belopp, som tillräckligt visar, att de svenska fordringarna i Frankrike i sjelfva verket utgjorde blott en ringa del af den skuld, som till repressalier för dessa fordringars vägrade godkännande nu afskrefs.

Genom den nu vidtagna åtgärden blef emellertid riket befriadt från en utländsk skuld af omkring 7 millioner rdr silfver, och återstoden af den utländska skulden, uppgående till 4,190,911 rdr silfver, liqviderades vid följande riksdagen år 1815. Kongl. maj:t gaf då ständerna tillkänna, att i det med England den 3 Mars 1813 afslutade förbunds-fördrag hade ön Guadeloupe i Vestindien blifvit afträdd till kongl. maj:t och dess efterträdare på svenska tronen, enligt successionsordningen den 26 September 1810, emedan Englands konung, genom öfverlemnandet af denna koloni, trodde sig finna ett sätt att visa sin personliga tillgifvenhet för kongl. maj:t och för kronprinsen, samt att hålla den sistnämnde åtminstone till en del skadelös för de förluster af donationer och annan egendom, hvilka han, sedan han kallats till svensk tronföljare, lidit genom det af Sverige antagna politiska system. Då sedermera ön Guadeloupe afträddes till Frankrike, försäkrades kongl. maj:t af engelska ministèren om ett skadestånd derför af 24 millioner francs. Denna summa föreslogo nu kongl. maj:t och kronprinsen att användas för inlösen såväl af den erkända tredjedelen utaf svenska skulden i Holland, Brabant och Genua, som af de till sitt fulla belopp erkända skulderna i Hamburg och Leipzig, hvarigenom all Sveriges utländska skuld sålunda på en gång skulle dödas, emot det att rikets ständer utaf de till denna skulds afbetalande bestämda medel ansloge en summa af 200,000 rdr banko årligen såsom enskild tillhörig kronprinsen och dess arfvingar enligt successions-ordningen, för att betäcka honom för de förluster, både han och hans gemål fått vidkännas. Förslaget antogs enhälligt af samtliga riksstånden, och till kongl. maj:t öfverlemnades att låta besörja liqviden af hela riksgäldskontorets utländska skuld, hvarmed kontoret således icke vidare komme att taga befattning.

Genom besluten vid 1812 och 1815 årens riksdagar befriades sålunda riket från en utländsk skuld, för hvilken årliga räntan uppgått till omkring 600,000 rdr hamb. banko, motsvarande, efter då gällande kurs, omkring 1,200,000 rdr svenskt banko och således med en million rdr årligen öfverstigande de 200,000 rdr ständerna i stället åtagit sig att årligen till kronprinsen och hans arfvingar utbetala.

Af de 3,500,000 rdr preuss. kurant, som genom traktaten med Preussen den 7 Juni 1815 tillfallit Sverige för svenska Pomerns och ön Rügens afträdande och af hvilka 1 $^{1}/_{2}$ million rdr blifvit afsatta för åtskilliga utgifter i följd af denna traktat, öfverlemnades återstående 2 millioner rdr till rikets ständers förfogande. De användes till liqviderande dels af det arf, som tillfallit f. d. kungliga familjen efter enkedrottningen Sofia Magdalena, till ett belopp af omkring 300,000 rdr banko, dels af denna familjs i Sverige innestående förmögenhet,

681,419: 13, 11, dels af åtskilliga skulder efter kriget åren 1813 och 1814.

Riket hade sålunda visserligen blifvit befriadt från sin utländska skuld, men penningeställningen var i alla fall ganska bekymmersam.

Den ordning, man genom riksgäldssedlarnes vid 1800 års riksdag beslutade och år 1805 verkstälda realisation sökt införa i rikets penningeväsende, hade blifvit af kort varaktighet. Då rikets ständer vid 1809 års riksdag uppdrogo åt banken att ombesörja detta års krigskostnader, betala en del af krigsskulden från föregående året samt dessutom lemna ansenliga förskott till diskonterna, kunde sådant icke ske utan att sedelstocken betydligt ökades och kom i allt större missförhållande till bankens metalliska kassa, hvarigenom förtroendet till banken mer och mer minskades, och tilloppet att få dess sedlar utbytta mot silfver blef allt större, så att man tid efter annan fann sig föranlåten att mer och mer inskränka silfver-utvexlingen. En felslagen skörd 1811 och en svår missväxt 1812 föranledde en ovanligt stor införsel af spanmål utifrån, och i följd af allt detta steg kursen oupphörligt, så att, då den under året 1810 i medeltal utgjort 79 sk., var under året 1812 detta medeltal 89 sk. och 1813 91 sk.

Vid 1812 års riksdag bemyndigades riksgäldskontoret upptaga ett inrikes lån å 3 ½ millioner rdr banko för blifvande krigskostnader och att, såsom förskott derå, utgifva riksgälds-sedlar å motsvarande summa, hvilka skulle af kontoret vid anfordran inlösas efter den 1805 bestämda realisations-grunden, hvarföre dess kreditiv i banken ökades med 500,000 rdr och hvartill dessutom årligen anslogos 300,000 rdr af allmänna bevillningen.

Vid 1815 års riksdag ökades riksgäldskontorets kreditiv å banken från 1 till 2 millioner rdr. Likasom vid de föregående riksdagarna stäldes det till statsutgifter anvisade större kreditivet å 2 millioner rdr på banken. Det mindre kreditivet, som vid 1812 års riksdag bestämts till ½ million, ökades nu till 1 ½ million rdr och stäldes på riksgäldskontoret. För öfrigt blefvo åtskilliga förut medgifna kreditiv å banken ökade samt nya beviljade för understöd i missväxtår. Enskilda aktieegares deltagande i riks-diskonten skulle upphöra vid slutet af deras oktrojtid i Juli 1816, hvarefter utlåningen skulle bedrifvas endast för bankens räkning under namn af *rikets ständers banko-diskontverk*, hvars fond bestämdes till 6 millioner rdr.

De många utvägar till låns erhållande, som vid denna riksdag bereddes allmänheten och hvarigenom man trodde sig kunna afhjelpa den nu så mycket öfverklagade förlägenheten i allmänna rörelsen, gjorde det emellertid för banken ännu svårare att med silfver inlösa sina utelöpande sedlar. Också inskränktes nu silfverutvexlingen till 200 rdr i veckan och skulle ske endast i 4 och 2 skillings-stycken. Kursen hade stigit ända till 115 sk. och var i medeltal 100 sk.

Den 7 Februari 1816 utfärdades reglemente för *banko-diskontverket*, som skulle börja sin rörelse den 1 Juli samma år; men det visade sig

snart nog att hvarken denna eller öfriga vid 1815 års riksdag vidtagna åtgärder för penningeställningens förbättrande uppfylde sitt ändamål. Kursen steg ytterligare, oaktadt alla försök att hindra detta stigande. Under året 1816 var den i medeltal 114 sk. De lättade utvägarne till skuldsättning lockade till missbruk af denna lätthet, så att först Malmö diskont i September 1817 råkade i obestånd och snart derefter äfven Göta kanals och Göteborgs diskonters fall inträffade.

I följd häraf sammankallades, såsom i det föregående är nämndt, ständerna till urtima riksdag i November 1817, och penningeväsendets ordnande blef nu hufvudföremålet för båda statsmakternas omsorger.

Kursen hade under året varit i medeltal 109 sk., således något lägre än under det föregående. Carl Johan, som under denna riksdag blef Sveriges konung och som på försök att styra kursen uppoffrat en betydlig del af sin enskilda förmögenhet, ansåg emellertid kursen kunna genom ändamålsenliga åtgärder ytterligare sänkas och ville derföre nu icke medgifva någon realisation, hvarigenom, enligt hans öfvertygelse, förhållandet mellan sedel- och silfvermyntet skulle bestämmas mindre fördelaktigt, än det borde kunna blifva.

I December 1817 afläts till ständerna en kunglig proposition, i hvilken åtskilliga åtgärder till penningeställningens ordnande föreslogos och deribland, att banken skulle öfvertaga de tre diskonternas skulder, mot full disposition af deras tillgångar.

Denna del af den kungliga propositionen togs af rikets ständer först i öfvervägande, och beslutet blef, att utredningen af de tre diskonterna öfvertogs af staten och skulle verkställas genom riksgäldskontoret, men de härtill erforderliga medlen förskjutas af banken. Dessa diskonters oktrojer skulle utan särskild ersättning förfalla, deras utestående lån infordras successivt inom fem år och deras utelöpande assignationer på banken vid uppvisandet inlösas med bankosedlar.

Det visade sig sedermera, att bankens förlust å denna utredning uppgick för den af Göta kanalbolags diskont till rdr 913,909: 39, 11, och för Malmö diskonts till 430,248: 38, 4. Deremot betaltes Göteborgs diskonts skulder till fullo af dess tillgångar; men liqviden afslutades först år 1826. För öfrigt beslöto ständerna i sammanhang med utredningen af Göta kanal-diskont, att de 1,083,000 rdr, hvilka diskonten förskjutit till kanal-arbetet, skulle afskrifvas, emot det att någon skyldighet å statens sida ej erkändes att ersätta aktieegarne ränta efter byggnads-åren.

Sedermera uppgjordes af stats- och banko-utskotten gemensamt en finans plan, grundad hufvudsakligen på friherre G. F. Wirséns yttranden under utskottens öfverläggningar. Den lades ock hufvudsakligen till grund för ständernas beslut, ehuru med åtskilliga jemkningar i särskilda delar.

Redan förut hade ständerna beslutat, att banken skulle tills vidare blifva stängd för utvexling af silfver, hvarom allmänheten blifvit genom en kungörelse af den 18 Mars 1818 underrättad. Sedelstocken skulle,

intill nästa riksdag, oförändrad qvarblifva i rörelsen, så att de till banken årligen inflytande räntor och kapital-afbetalningar skulle åter utgå, dels genom omedelbara lånebidrag till näringarna, dels genom anslag till kanalbyggnader, strömrensningar och andra lättade kommunikationer. Årliga afbetalningar å statsverkets skuld till banken nedsattes från 750,000 till 500,000 rdr. Till förekommande af sedelmyntets försämring stäldes till kongl. maj:ts disposition 500,000 piaster, som finge användas till kursens styrande, och dessutom anvisades å banken ett kreditiv å en million rdr banko årligen i fyra år från den 1 Augusti 1818, att af kongl. maj:t användas till befrämjande af bankosedlarnes bibehållande i värde, medelst uppköp af guld och silfver, som skulle till banken aflemnas och godtgöras å kreditivet efter kurs. Särskildt medgåfvo ständerna, att 2 millioner af detta kreditiv, för åren 1818 och 1819, fingo af kongl. maj:t genast disponeras för upphandling af spanmål, helst inom landet, genom allmänna magasins-direktionens försorg och med vilkor, att det silfver, som i betalning för undsättnings-spanmål kunde inflyta, skulle till banken levereras och i liqvid beräknas efter samma värde, hvartill det af magasins-direktionen mottagits.

Riksgäldskontorets kreditiv i banken bestämdes till 2 millioner rdr, och stora kreditivet, 2 millioner rdr, anvisades å banken; det mindre, $1^1/_2$ million rdr, å riksgäldskontoret. Dessutom anvisades ganska betydande summor att från banken utgå såsom lån för åtskilliga ändamål, hvarigenom man, så långt bankens tillgångar medgåfvo, sökt göra dessa fruktbara för produktiva företag, lättade kommunikationer och beredande af lättad penningetillgång, ehuru denna visserligen genom diskonternas upphörande ändock var mindre än förut. Försöken att sänka kursen eller åtminstone förhindra dess ytterligare stigande lyckades dock icke. Den på Hamburg steg under året 1819 ända till 144 sk. och var i medeltal för året $122^1/_2$, under året 1820 i medeltal 131 och under året 1821 i medeltal 122 sk.

Denna höga kurs och sedelmyntets derigenom angifna försämring ansåg konungen vara så bekymmersam, att han i April 1822 förordnade en särskild *finans-komité*, med uppdrag att afgifva berättelse om det dåvarandet tillståndet samt förslag till framtida förbättringar i afseende å dels ostadigheten af det representativa eller sedelmyntets förhållande till det redbara eller silfret, samt det förras gradvis fallna värde; dels åtskilliga samhällsklassers, helst den närandes, iråkade förlägenhet, den alltmera svigtande krediten medborgare emellan och de hinder, som syntes möta omloppet af det rörelsekapital, hvilket utgjorde eller förestälde national-förmögenheten.

Komiténs betänkande, grundadt på en af dess ledamöter friherre Wirséns yttranden och förslag, som af komiténs flertal biträddes, framhöll de bedröfliga följderna af osäkerheten i myntvärdet och vigten af att fästa sedlarnes värde vid den punkt, der det nu befans. Komitén antog derföre det vara lämpligast att stanna så nära som möjligt

vid dåvarande förhållandet och anse 48 skilling i silfver svarande mot 120 sk. i bankens sedlar.

Konungen ogillade att finans-komitén föreslagit denna myntbestämning, i stället att uppgifva medel till en successiv myntförbättring, och sedan ständerna samlats i Januari 1823, öfverlemnade kongl. maj:t komiténs betänkande till stats-utskottet, med förklaring, att, »då regeringsformen åt rikets ständer förbehållit att, utan kongl. maj:ts deltagande, besluta i ett ämne, som så högligen rörde nationens väl, kongl. maj:t afhöll sig ifrån alla anmärkningar om de åtgärder, som i detta afseende borde vidtagas».

Ständernas beslut skilde sig väsentligt så väl från hvad finanskomitén föreslagit som från föregående riksdagars finans-åtgärder. Någon myntrealisation ansågs ännu icke kunna tillvägabringas och utvexling af silfver till inlösen af bankens sedlar medgafs icke, utan med vissa bestämda undantag, då utvexlingen skulle ske efter det pris, som af bankofullmäktige för hvarje år bestämdes, dock icke under 120 och icke öfver 128 skillingar för 1 rdr silfver. Af bankens behållna vinst skulle årligen, från och med året 1824, afsättas en summa af 266,666 rdr 32 sk. till uppköp af silfver eller guld, hvaremot det år 1818 till kongl. maj:ts disposition anvisade kreditiv för uppköp af ädla metaller upphörde. Sammanlagda summan af banko- och riksgälds-sedlarne skulle utgöra omkring 30 millioner rdr banko. Återstoden af bankens räntevinst för 1824 och följande åren skulle tillfalla riksgäldskontoret för bestridande af de utgifter ständerna derå anvisat. Från och med året 1824 skulle all ränteberäkning å statsverkets skuld till banken upphöra, men å kapitalet årligen afbetalas 150,000 rdr. Stora kreditivet å 2 millioner anvisades å banken, det mindre, $1^1/_2$ million, å riksgäldskontoret. Nya fastighetslån skulle beviljas endast med vilkor, att 2 procent af lånets ursprungliga belopp i bankosedlar årligen till banken erlades i svenskt silfvermynt, rdr för rdr, i $33^1/_3$ år, hvarefter hela lånet ansåges liqvideradt till kapital och ränta. Fonden för utlåningar i diskontväg bestämdes till $8^1/_2$ millioner, hvaraf $^1/_2$ million skulle användas till belåning af publika papper endast i Stockholm, men återstoden så fördelas, att 5 millioner anvisades för lån å namn och reverser genom bankodiskonten i Stockholm, 2 millioner genom denna diskonts nu inrättade lånekontor i Göteborg och 1 million genom dess lånekontor i Malmö.

I afseende å allmänna magasins-inrättningen, som vid de båda föregående riksdagarne fått ökade kreditiv och i hvars verksamhet man då sett ett kraftigt medel till den allmänna förlägenhetens afhjelpande, yttrade ständerna nu sig hafva vunnit den öfvertygelse, att den förfelat de med densamma egentligen åsyftade ändamål; att statens uppoffringaar för densamma beredt jordbruket ringa eller ingen båtnad, samt att inrättningens handels-operationer haft menligt inflytande på den enskilda rörelsen, hvarföre ständerna beslutat ej vidare med några bidrag eller kreditiv upprätthålla denna inrättning, utan anhöllo hos kongl. maj:t om

dess upphäfvande. Hvad genom inrättningens utredning inflöt borde lemnas till banken i afräkning å dess kreditiv-försträckningar, de åt inrättningen upplåtna byggnader till statsverket återställas, samt af spanmålslagret 60,000 tunnor afsättas till fond för distriktmagasin i Gefleborgs, Vesternorrlands, Jemtlands, Vesterbottens, Norrbottens, Stora Kopparbergs och Vermlands län. Rikets ständer ansågo spanmålshandel ej böra drifvas för statens räkning, utan lemnas åt den enskilda spekulationen, men anvisade på banken ett kreditiv af 1 million rdr, att af kongl. maj:t användas för nödlidandes understöd, i händelse vid svårare missväxt enskiltes bemödanden blefve otillräckliga.

För öfrigt bör anmärkas, att det hemlighållande af bankens ställning, hvarå man förut lagt så mycken vigt, nu frånträddes och rikets ständer beslöto, att fullständig uppgift om bankens ställning borde så väl vid hvarje riksdag som till rikets ständers revisorer aflemnas.

Äfven frånträdde ständerna nu den vid 1818 års riksdag antagna grund, att all diskontrörelse skulle drifvas för bankens räkning. De yttrade i en underdånig skrifvelse till kongl. maj:t den 29 November 1823 sin åsigt, att den öfverklagade förlägenheten i den allmänna rörelsen borde kunna minskas genom upprättande af enskilda bolag till bestridande af en sammansatt upplånings- och utlåningsrörelse, hvilka oberoende af rikets ständers penningeverk, skulle förena de kapitalegandes och kapitalbehöfvandes intressen och småningom göra den vidsträckta kreditrörelse umbärlig, som dittills måst för allmän räkning bedrifvas, hvadan rikets ständer hos kongl. maj:t anhölle om utfärdande af en författning rörande enskilda bankers eller diskonters inrättande på de grunder ständerna nu uppgåfvo. Med gillande af dessa åsigter utfärdade ock kongl. maj:t den 14 Januari 1824 en kungörelse om inrättande af *enskilda banker* eller diskonter och angaf grunderna derför: men tillåtelsen blef dock ej begagnad förr än förhållandet mellan sedel- och silfvermyntet blifvit af ständerna bestämdt. Den första sedelutgifvande enskilda, den *skånska privatbanken*, inrättades den 14 Oktober 1830 och *Vermlands provinsialbank* den 17 November 1832.

Under loppet af året 1824 verkstäldes liqviden af förra kungliga familjens enskilda förmögenhet på det sätt, att, enligt träffad öfverenskommelse med denna familjs härvarande ombud, ryske ministern von Suchtelen, en summa af 577,135 rdr 20 sk. hamb. banko betaltes på en gång, hvaremot den till förra kungliga familjen anslagna årliga underhållssumma skulle upphöra att utgå och dess till 681,419: 13. 11. svenskt banko lagligen uppskattade enskilda förmögenhet, så väl som f. d. drottningens till 40,000 rdr bestämda brudskatt och morgongåfva skulle härmed vara till fullo godtgjorda. Komiterade för denna liqvids uppgörande fingo äfven konungens befallning att tillika betala ett öfverenskommet skadestånd af 40,000 rdr hamb. banko till Danmark för leveranser till svenska armén i Sleswig och Holstein efter freden i Kiel, och båda liqviderna voro fullgjorda den 10 Augusti 1824.

Sedan rikets ständer åter samlats i November 1828, aflät kongl.

maj:t genast i början af denna riksdag till ständerna en skrifvelse, hvari yttrades, att kongl. maj:t ansåg alla omständigheter särdeles gynnande för att, under fortfarande tillämpning och förbättring af beslutet om silfveruppköp till förstärkande af bankens redbara fond, vidtaga kraftiga åtgärder för att, medelst silfvers utlemnande mot bankens sedlar till det pris, som komme att bestämmas, bereda och bibehålla jemvigt i penningeverket.

Vid denna riksdag beslöto ock rikets ständer, efter långvariga öfverläggningar så väl inom de förenade stats- och banko-utskotten, som inom riksstånden, att silfverutvexling åter skulle få ega rum och med detsamma sedelmyntets värde i förhållande till silfvermyntet bestämmas. I ständernas härom till kongl. maj:t den 29 Januari 1830 aflåtna skrifvelse yttrades, att de ansett till beredande af stadga i myntväsendet, utan vådliga skakningar i redan varande penningeförbindelser och förhållanden enskilde emellan, någon annan grund för inlösen af bankens sedlar icke kunna antagas, än den, som närmast öfverensstämde med det medelvärde i silfver, hvartill dessa sedlar under en längre tid varit gångbara i allmänna rörelsen, med afseende hvarå rikets ständer för sin del beslutat, att en myntbestämning skulle ega rum efter 128 sk. för 1 rdr silfver.

I särskilda skrifvelser af samma dag öfverlemnade rikets ständer äfven den af dem antagna lagen angående myntbestämningen, så väl som en lag för rikets ständers bank, hvilka af kongl. maj:t sanktionerades den 1 Mars 1830.

Enligt *lagen angående myntbestämningen* faststäldes såsom orubblig grund så väl för invexling af bankens sedlar som för inlösen af dess öfriga förbindelser, hvilka med bankosedlar fullgöras, att 128 skillingar i sådana sedlar skulle gälla lika med 1 rdr i silfver. Efter denna grund skulle hvarje innehafvare af bankens sedlar eller förbindelser njuta full betalning, och utvexling af svenskt silfvermynt mot sedlar begynna, så snart bankofullmäktige hos kongl. maj:t anmält, att de af rikets ständer för vexlingen beslutade åtgärder hunne verkställas och kongl. maj:t genom allmän kungörelse bestämt tiden dertill. Tillvexling af sedlar i banken mot silfver stode öppen för hvar och en, efter samma grund, redan innan utvexlingen begynt.

I *lagen för rikets ständers bank* stadgades, att banken från och med den dag, då silfverutvexling ånyo vidtager, vore pligtig inlösa sina förbindelser efter den grund, konungen och ständerna fastställt; att 4 milloner rdr, hvilka vid denna riksdag blifvit af ständerna anslagna till banken, skulle användas endast till förstärkande af bankens metalliska fond; att genom bankofullmäktiges försorg skulle för hvarje halfår tryckas en öfversigt, som klart och fullständigt visade vexelbankens ställning, och efter hvarje års slut en öfversigt af bankens hela ställning, hvilka uppgifter skulle med allmänna tidningarna utdelas; att enskilde berättigades inrätta bolag till bankrörelsers bedrifvande, under iakttagande af föreskrifterna i kongl. kungörelsen den

14 Januari 1824, samt att den nu utfärdade lagen för rikets ständers bank ej kunde ändras annorlunda än allmän civil-lag genom konungens och ständernas gemensamma beslut.

Bankens diskontrörelse på namn och reverser bibehölls oförändrad, men utgifvandet af fastighetslån, att återbetalas i silfver, upphörde och sådana låns återbetalning med bankosedlar efter myntbestämningsgrunden medgafs. För att bereda tillgång till lån i banken för handeln och den större rörelsen, beslöts upplåning af högst 3 millioner rdr, emot bankens obligationer med 2, högst 3 procents ränta. Det stora kreditivet å 2 millioner rdr stäldes fortfarande på banken.

Det mindre kreditivet åter, nedsatt till 1 million rdr banko, stäldes på riksgäldskontoret, å hvilket nu flera kreditiv och anslag anvisades, hvilka förut utgått från banken. Så beviljades nu ett kreditiv å detta kontor till 1 million rdr för understöd under missväxt-år, samt ett å 200,000 rdr för belåning af inhemsk ull, att disponeras af kommersekollegium, och tillika beslöts, att för statens räkning ett lån af högst 2 millioner rdr i svenskt silfvermynt skulle af riksgäldskontoret upptagas, för att af kontoret utlånas mot inteckning i jordegendom på landet och i städerna.

Vid följande riksdagen anmälde ständerna, att banken senast den 1 Oktober 1834 kunde öppnas för utvexling af silfver enligt den i myntbestämningslagen den 1 Mars 1830 bestämda grund, och härom utfärdades kunglig kungörelse den 10 September 1834. Bankens redbara fond bestod då af 6,584,648 rdr i silfver, myntadt och omyntadt, samt af 5,461 dukater i guld. Denna fond svarade, efter myntbestämnings-grunden, emot 17,576,957 rdr i bankosedlar, och beloppet af dessa, jemte riksgäldssedlarne, beräknades nu uppgå till 34,785,302 rdr banko. Tilloppet för silfverutvexlingen var emellertid ej större, än att under de tre första månaderna föga mer än 100,000 rdr uttogos, hvilket tycktes visa, att silfverutvexling kunnat ske långt förut och möjligen med mindre skilnad mellan sedel- och silfvermyntet. Dock torde den allmänna öfvertygelsen om bankens soliditet, vunnen genom de senare åtgärderna och särskildt genom offentliggörandet af dess ställning, hafva väsendtligt bidragit att nu minska tilloppet för silfverutvexlingen, och hvad myntbestämningsgrunden beträffar låg en särskild anledning till densamma deri, att genom den 1 rdr silfver jemt motsvarade 4 rdr riksgälds, hvilket i den mindre handeln blifvit det vanliga myntet, ehuru statens och större räkenskaper i allmänhet fortfarande fördes i bankomynt.

Den 26 Maj 1835 utfärdades nytt *banko-reglemente*, i hvilket, bland annat, stadgades, att bankens grundfond skulle bringas till minst 5 millioner rdr banko och dess metalliska kassa ej få understiga 2 millioner rdr i silfver eller förblifva vid ett så lågt belopp; förut beviljade kreditiv skulle fortfarande få utgå och en mängd nya medgåfvos.

På riksgäldskontoret stäldes nu för första gången det stora kredi-

tivet å 2 millioner rdr, som förut alltid varit ställdt på banken, och å detta kontor anvisades fortfarande det mindre kreditivet, 1 million rdr, samt dessutom flera nya kreditiv för åtskilliga ändamål.

Den 16 Maj 1835 utfärdades reglemente för *Brukssocietetens hypoteks-kassa*, och den 20 Februari 1836 för *Hypoteks-föreningen mellan skånska jordegare*. Den 24 Februari 1837 beviljades oktroj för *Östgöta privat-bank* på 10 år, den 17 Mars samma år för *Smålands privat-bank* äfven på 10 år, samt den 14 April samma år för *Örebro privat-bank*, likaledes på 10 år. Den 14 December 1839 medgafs förlängd oktroj på sex år för *Skånska privat-banken*; den 17 Oktober 1840 för *Wermlands privat-bank* till den 1 Juli 1847, och den 15 Februari 1844 för *Stora Kopparbergs läns och bergslags enskilda bank* till 1847 års slut. [1])

Statsregleringen ordnades genom riksdagsbeslutet den 2 Maj 1810 i åtta hufvudtitlar, af hvilka den *första* innefattade anslagen för hof- och slotts-staterna; den *andra* de för civila och lands-staterna; den *tredje* för militärstaterna och försvarsverket till lands och sjös; den *fjerde* för kleresi-staten och läroverken; den *femte* för vetenskaperna och de fria konsterna; den *sjette* för milda stiftelser; den *sjunde* för pensions-staterna, samt den *åttonde* allmänna och extra utgifts-staten, hvartill ytterligare kom *allmänna indragnings-staten*, icke under särskild hufvudtitel upptagen. Dessutom beslöto ständerna, att alla besparingar å hufvudtitlarna och allmänna indragningsstaten skulle till ett belopp af högst 100,000 rdr banko årligen utgöra en *nionde* hufvudtitel, för jordbrukets, handelns och näringarnas upphjelpande och underhåll.

Denna fördelning fortfor ända till 1823 års riksdag, då från tredje hufvudtiteln skildes anslagen för militär-staterna och försvarsverket till sjös, hvilka bildade en *tionde* hufvudtitel, hvilken likväl vid följande riksdagen blef en ny *fjerde*, hvaremot den förra fjerde hufvudtiteln, upptagande anslagen för kleresi- och läroverken, nu blef den *tionde*.

Följande tablå visar förändringarna i dessa hufvudtitlar vid de särskilda riksdagarna.

---

1) Jemför *Skogman*, Anteckningar om rikets ständers bank. II. 1. s. 2—202; 2. s. 2—101.

	1810.	1812.	1815.	1818.
	B:ko rdr.	B:ko rdr.	B:ko rdr.	B:ko rdr.
Första hufvudtiteln......	467,823: 27. 11.	574.982: 19. —	618,153: 31. —	623,468: 12. 10.
Andra »	448,489: 7. 8.	566,746: 1. 5.	748,353: 16. 7.	754,898: 39. 5.
Tredje »	1,493,816: 2. 8.	2,285,273: 14. 2.	2,526,278: 15. —	3,267,888: 22. 7.
Fjerde (år 1823 Tionde) hufvudtiteln............	——	——	——	——
Fjerde (Tionde) hufvudtiteln....................	6,953: 29. 6.	6,963: 29. 6.	6,793: 29 6.	21.168: 41. 1.
Femte hufvudtiteln	10,453: — —	10,453: — —	11,870: 24. —	20,018: — —
Sjette »	18,414: 9. 10.	19.303: 4. 6.	26,743: 27. 5.	30,559: 10. 4.
Sjunde »	30,290: — —	30.290: — —	30.290: — —	36,000: — —
Åttonde »	368,264: 24. 1.	449,155: 18. —	484,627: 8. —	331,001: 13. 4.
Nionde »	——	21,786: 6. 8.	100,000: — —	100,000: — —
Allm. Indragningsstaten.	489,774: 18. 3.	327,765: 18. 1.	271,659: 33. 6.	289,844: 26. 6.
Summa	3,334,278: 23. 11.	4.292 718: 15. 4.	4,824,769: 41. —	5,474,847: 22. 1.

	1823.	1830.	1835.
	B:ko rdr.	B:ko rdr.	B:ko rdr.
Första hufvudtiteln..........................	738,549: 45. 3.	719,263: 45. 3.	719,250: — —
Andra »	1,813,808: 46. 9.	2,056,417: 29. 7.	2,354,480: — —
Tredje »	3.072,330: 25. 8.	3,274,486: 11. 7	3,392,500: — -
Fjerde (år 1823 Tionde) hufvudtiteln.......	1,039,025: 38. 6.	1.212,517: 7. 4.	1.242,180: — —
Fjerde (Tionde) hufvudtiteln...............	403,614: 14. 5.	544,307: 44. 3.	565,620: — —
Femte »	26,487: 24. —	27.085: 40. —	26,430: — —
Sjette »	115.751: 30. 7.	119,198: 21. —	161,630: — —
Sjunde »	51,000: — —	63,000: — —	63,000: — —
Åttonde »	417,872: 26. 3.	678,657: 7. 8.	759,890: — —
Nionde »	113.389: 12. 11.	134.348: 30. 6.	164,930: — —
Allm. Indragningsstaten.......................	288,894: 7. —	306.217: 2. 10.	248,280: — —
Summa	8,080,724: 31. 44.	9,136,200: — —	9,698,190: — —

Jemför man dessa summor med hvarandra, så finner man, att statsutgifterna varit för hvarje riksdag i ständigt stigande och under detta tidskifte i dess helhet stigit högst betydligt. Härvid bör dock anmärkas, dels att år 1810 svarade 1 rdr eller 48 skillingar silfver i medeltal mot 79 sk. banko, år 1812 mot 89 sk., år 1815 mot 100 sk., år 1818 mot 110 sk., år 1823 mot 124 sk. och efter myntbestämningen år 1830 mot 128 sk., så att förhöjningarna i icke ringa mån föranleddes af försämradt myntvärde och således snarare voro förhöjningar till siffran än i verkligheten; dels att från och med 1823 års riksdag å hufvudtitlarna upptogos flera förut der icke uppförda indelta

räntor och aflöningar i spanmål, hvilkas penningevärde äfven beräknades högre än förut, hvaraf den betydliga tillökningen i statsutgiftssumman vid denna riksdag förklaras. Dock hade onekligen, äfven oberoende af dessa förhållanden, en betydlig tillökning egt rum i statsutgifterna under detta tidskifte, i följd af den betydande utveckling de särskilda grenarna af förvaltningen under denna tid erhållit, hvilket i synnerhet var förhållandet med försvarsverket, hvarför ock utgifterna vid slutet af detta tidskifte uppgingo till vida högre belopp än hela statsutgifts summan vid början deraf. Embets- och tjenstemännens vilkor hade ock blifvit förbättade. Redan vid 1809 års riksdag beviljades en årlig lönförhöjning af $33^1/_3$ procent för penninge-löntagande embets- och tjenstemän, och dessa erhöllo sedermera tid efter annan åtskilliga löntillökningar, ehuru de i alla fall voro i allmänhet allt för knappt aflönade och ofta måste för sin utkomst söka förena flera befattningar eller sågo denna beroende af tillfälliga sportler.

I följd af statsrådets förändrade organisation förändrades vid 1840, 1841 årens riksdag äfven hufvudtitlarne, så att efter den *första*, som fortfarande innefattade anslagen för hof- och slottsstaterne, de sju följande upptogo dem för de särskilda stats-departementen och den *nionde* dem för pensions- och indragnings-staterna. De faststäldes till följande belopp:

			Banko rdr.
Första	hufvudtiteln	(hof- och slotts-staterna)	719,700.
Andra	»	(justitie-departementet)	689,570.
Tredje	»	(utrikes-departementet)	225,650.
Fjerde	»	(landtförsvars-depart.)	4,106,510.
Femte	»	(sjöförsvars-departem.)	1,331,430.
Sjette	»	(civil-departementet)	845,700.
Sjunde	»	(finans-departementet)	1,380,770.
Åttonde	»	(ecklesiastik-departem.)	988,880.
Nionde	»	(pensions- och indragnings-staterna)...	454,670.
		Summa banko rdr	10,742,880.

Denna slutsumma visade sålunda en ytterligare tillökning af mer än 1 million rdr i summan af statsutgifterna enligt den vid föregående riksdagen faststälda statsreglering.

Emellertid, om statsutgifterna under detta tidskifte betydligt ökades, var förhållandet enahanda äfven med statsinkomsterna, såsom synes af omstående tablå öfver de vigtigaste bland dessa, enligt beräkningen vid de särskilda riksdagarna:

	1810.	1812.	1815.	1818.
	B:ko rdr.	B:ko rdr.	B:ko rdr.	B:ko rdr.
Statsverkets ordinarie inkomster	1,339,536	1,500.468	1,687.420	1,941.379
Tull-medel / Salu-accis	835,349	835,349	965.349	1,032,015
Post-medel	150,000	150.000	150,000	160,000
Chartæ-sigillatæ-medel	90,000	90,000	150,000	250.000
Bränvinsbrännings-afgiften	362,000	362,000	452,000	425,000
Allmänna bevillningen	2.500,000	2.650.000	2,350,000	2,580.000
Summa b:ko rdr	5,576,885	5,587,817	5,754,769	6,388,394

	1823.	1830.	1835.	1841.
	B:ko rdr.	B:ko rdr.	B:ko rdr.	B:ko rdr.
Statsverkets ordinarie inkomster	3.709.932	3.795,500	4,038,500	4.566,380
Tull-medel	1.720,000	2.411,000	2,950,000	2.990 000
Salu-accis	11,925	7.500	7.500	11.000
Post-medel	320,000	350,000	450,000	500,000
Chartæ-sigillatæ-medel	277,000	300,000	357,000	420,000
Bränvinsbrännings-afgiften	429,000	445.000	750,000	750.000
Allmänna bevillningen	2.170,000	2,270.600	2,301,690	2.000,000
Summa b:ko rdr	8,637,857	9,679,600	10,854,670	11,237,380

Äfven det statsinkomsternas stigande, denna tablå angifver, var, likasom här ofvan blifvit anmärkt i afseende å statsutgifternas, till en stor del föranledt af sedelmyntets fallna värde, i följd hvaraf kronans spanmål och öfriga räntepersedlar åsattes ett högre penningevärde än förut, hvilket skedde synnerligast vid 1823 års riksdag, och förhöjningen var således snarare en förhöjning till siffran än i verkligheten; men äfven i statsinkomsterna inträdde under detta tidskifte en verklig förhöjning, i följd af ökad folkmängd och större rörelse i de flesta näringsgrenar, hvilket ock röjde sig i tullinkomsternas ständiga stigande. I afseende å föreskrifterna rörande dessa skedde också redan vid 1809 års riksdag flera vigtiga förändringar, bland hvilka särskildt bör anmärkas, att landttullarne, som funnits lägga på handeln och näringsfriheten ett olämpligt tvång, upphäfdes från och med början af året 1811, emot det att sjötullsafgifterna i flera delar ökades samt en summa af 120,000 rdr, fördelad på landet och städerna, skulle till statsverket ingå såsom ersättning för denna förlorade inkomst.

En annan statsinkomst förklarade ständerna vid 1840 års riksdag icke vara med statens värdighet öfverensstämmande — den nemligen, som inflöt genom det år 1771 inrättade *kungliga nummer-lotteriet*, hvars upphörande ständerna nu beslutade, hvilket beslut konungen den 4 Juni 1841 biföll, till följd hvaraf de vid denna inrättning anstälde ordinarie tjenstemäns löner och arvoden förflyttades på allmänna indragningsstaten samt inrättningens tillgångar öfverlemnades till riksgäldskontoret.

Utom de statsutgifter, som uppfördes å de särskilda hufvudtitlarna, anvisades vid hvarje riksdag anslag eller kreditiv, ofta till ganska betydande belopp, för en mängd särskilda föremål; hvarvid i synnerhet bankens tillgångar anlitades, stundom så, att sedelstocken måste ökas, hvilket åter inverkade på sedelmyntets värde.

Vid 1828—1830 årens riksdag infördes en *extra statsreglering*, hvartill användes öfverskotten å statsverkets inkomster under åren 1825—1829, uppgående till 1,892,000 rdr, statsverkets behållna andel i finska liqvidations-medlen, 80,000 rdr, bankens fordran hos förra allmänna magasins-inrättningen, hvaraf nu afstods 1 million rdr, samt af bankens räntevinst för åren 1829—1834 de enligt finans-planen för allmänna behof afsedda 1,150,000 rdr, eller tillsammans 4,122,000 rdr, hvaraf för extra behof vid försvarsverket, såsom materiel, byggnader m. m., anvisades 2,972,000 rdr, samt återstoden till Göta kanals fullbordan, Södertelje kanals underhåll, strömrensningar och åtskilliga mindre på riksgäldskontoret anvisade utgifter.

Vid 1834, 1835 årens riksdag upptog *extra statsregleringen* för åren 1835—1839 tillsammans 800,000 rdr, hvaraf 550,000 rdr anvisades för försvarsverket och 250,000 rdr till vattenkommunikationer och andra allmänna arbeten. Dessutom anslogos 1,200,000 rdr till åtskilliga utgifter för allmänna behof att bestridas af riksgäldskontoret, som berättigades för sådana utgifter, hvartill anvisade tillgångar ej funnes tillräckliga, efter sig företeende omständigheter, emot obligationer i svenskt mynt upptaga större eller mindre lån, med högst 15 års förfallotid och högst fem procents årlig ränta.

Vid 1840, 1841 årens riksdag anvisades genom *extra statsregleringen* för året 1842—1846 följande summor:

För fängelsebyggnader	b:ko rdr	1,300,000:	—	—
» försvarsverket till lands	» »	894,814:	22.	4.
» » till sjös	» »	341,333:	16.	—
» lättade kommunikationer och andra allmänna arbeten	» »	727,653:	16.	—
» allmänna byggnader	» »	407,500:	—	—
eller tillsammans	b:ko rdr	3,783,301:	6.	4.
och dessutom anslogs en summa	» »	600,000:	—	—

af de för extra statsregleringen afsedda tillgångar, att af riksgäldskontoret förräntas, för att, jemte upplöpande räntor, under 15 år användas, med 50,000 rdr årligen, för ombyggnad af Strömsholms kanal och slussverk. Tillika anvisades flera belopp att från riksgäldskontoret

utgå dels såsom anslag och dels såsom lån för en mängd olika föremål, så att summan af extra statsregleringen, jemte öfriga å riksgäldskontoret anvisade belopp, uppgick till 5,253,712: 22. 3.

Till betäckande af dessa utgifter anvisades riksgäldskontorets behållning vid 1840 års slut, 1840 och 1841 årens allmänna bevillning, jemte öfverskotten å statsverkets inkomster för åren 1839 och 1840, samt bankens vid 1839 års slut behållna vinst och kapitalöfverskott utöfver grundfonden, tillsammans 5,472,746: 2. 8.

I allmänhet visade sig ständerna under hela detta tidskifte villiga att anslå medel till statsbehofvens fyllande, och ehuru oppositionen klagade, att regeringen vid hvarje riksdag ständigt begärde ökade anslag, synnerligast till försvarsverket, blefvo dessa anslag dock vanligen af ständerna beviljade, likasom dessa ofta äfven sjelfmant anslogo betydande summor till allmännyttiga företag.

För redovisningen af statsverkets inkomster och utgifter meddelades flera nya föreskrifter. I berättelsen vid början af 1823 års riksdag gaf kongl. maj:t tillkänna, att förslag till en rikshufvudbok, för att lätta öfversigten af statsverkets räkenskaper, blifvit af statskontoret utarbetadt, samt nya formulär för specialräkenskaperna vid landtuppbörden och tullverket af kongl. maj:t faststälda, för att dels bereda ordning och säkerhet i redogörelsen, dels uppfatta de i flera hänseenden vigtiga statistiska upplysningar, som i förening dermed kunde erhållas.

Under samma riksdag meddelades ständerna ett utarbetadt förslag till förenkling och reduktion af hemmansräntorna i de län, der de voro i en mängd persedlar utförda, hvilket förslag rikets ständer godkände, men ansågo verkställigheten deraf böra föregås eller åtföljas dels af ett förändradt stadgande rörande markegångssättningen i spanmål och öfriga räntepersedlar, dels af de indelta räntornas indragning till statsverket, emot det att löneanslagen för så väl militär- som civil- och skol-staterna utginge i kontant från statskassan. Härom afläts ock vid 1834 års riksdag en kunglig proposition, och rikets ständer beslöto förändrade föreskrifter, angående räntornas utgörande af hemman och lägenheter efter ett medelpris för de 10 föregående åren, samt angående förändrad metod för markegångssättningen. Tillika förordnades af kongl. maj:t en komité för utarbetande af förslag till ett förbättradt beskattningssystem, så att de utskylder, som funnos mest tryckande eller ojemnast fördelade, måtte kunna jemnas, minskas eller mot andra utbytas. Dessa förslag rörande räntepersedlarnes förenkling och ett förbättradt beskattningssystem hade dock ännu vid slutet af Carl Johans regering icke ledt till någon påföljd.

Under det långvariga fredstillståndet hade rikets *folkmängd* vunnit betydlig tillväxt. Enligt den år 1756 inrättade tabellkommissionens uppgift hade under de fem åren 1816—1820 folkmängden ökats med

119,624 personer och uppgick vid 1820 års slut till 2,584,690 personer. Under de följande fem åren 1821—1825 ökades den med 186,562 personer och utgjorde vid 1825 års slut 2,771,252 personer. Sedermera under åren 1826—1830 ökades den med 116,830 och uppgick vid slutet af året 1830 till 2,888,082. Under åren 1831—1835 var tillökningen 137,357 och folkmängden vid 1835 års slut 3,025,439, således större än den varit medan Finland ännu var med Sverige förenadt. Under åren 1836—1845 hade den ökats med ytterligare 291,097 och uppgick vid 1845 års slut till 3,316,536 personer, af hvilka 323,660 tillhörde städerna och 2,992,876 landsbygden.

Genom kongl. brefvet den 17 April 1821 anbefaltes landshöfdingarne att, hvar för sitt län, hvart femte år till kongl. maj:t afgifva fullständiga statistiska berättelser och uppgifter, i enlighet med faststäldt formulär, äfvensom att årligen till kongl. maj:t inkomma med berättelser, till närmare upplysning om landtbrukets och öfriga näringars tillväxt och förkofran. Genom cirkuläret till samtliga landshöfdingarne den 14 November 1827 faststäldes nya förbättrade formulär för dessa uppgifter.

I den nya instruktionen för landtmäteristaten den 4 Maj 1827 förordnades ock, att sockne-kartor, med dertill hörande statistiska sockne-beskrifningar, skulle, efter fastställda formulär, af landtmätare upprättas samt sedermera af landshöfdingarne och öfverdirektören vid landtmäteriet granskas.

För de särskilda näringarnas uppmuntran och förkofran blef under detta tidskifte ganska mycket uträttadt.

Jordbruket sökte både konungen och ständerna på flera sätt befordra.

I December 1811 inrättades en *landtbruks-akademi*, som organiserades genom kongl. brefvet den 3 December 1812 och hvars bestämmelse är att efter erfarenhetens och vetenskapens anvisningar inhemta och sprida kännedom om rön och uppfinningar, gagneliga för landtbruket, samt att härigenom, äfvensom genom föredömen och belöningars utdelande, verka till jordbrukets med dertill hörande näringsgrenars förkofran. Af de anslag till jordbrukets, handelns och näringarnas uppmuntran och befordrande, som beviljades redan vid 1809 års riksdag att utgå af besparingarna å de öfriga hufvudtitlarna och som från 1815 upptogs till 100,000 rdr årligen, anvisades 12,250 rdr till årligt understöd åt landtbruks-akademien.

Inom de flesta af rikets län bildade sig *hushållnings-sällskap*, hvilka äfven från riksstatens nionde hufvudtitel erhöllo penningebidrag, dels såsom gåfva och dels såsom lån, med bestämd återbetalningstid och mot låg ränta, för åtskilliga odlingsföretag, större mossars utdikning, sjösänkningar, mindre kanal-anläggningar m. m.

Vid Gärdsby i Kronobergs län inrättades genom kongl. brefvet

den 22 Maj 1811 ett institut, till danande af elever för lin-odling och förädling, äfvensom anslag anvisades för linplanteringarnas befrämjande i åtskilliga län. Också kunde kongl. maj:t i berättelsen vid början af 1823 års riksdag meddela, att linodlingen blifvit mera allmän och linförädlingen gjort betydande framsteg, synnerligast inom Carlstads, Skaraborgs, Jönköpings, Kalmare och Blekinge län, hvarför det vid Gärdsby inrättade institutet år 1828 ej längre fans behöfligt.

År 1835 inrättades vid Degeberg i Vestergötland ett landtbruksinstitut, för att, jemte praktisk öfning, befrämja vetenskaplig bildning i alla grenar af landtbruket samt befordra dessa insigters allmännare spridande.

Ganska omfattande odlingsföretag, med understöd af allmänna medel, skedde å Gotland och Öland, äfvensom å den stora Dagsmossen i Östergötland, och dessutom verkställdes flerstädes, äfven på allmän bekostnad, vattenaftappningar, sjösänkningar, upprensningar af vattendrag m. m. för odlingars befrämjande. Genom utmarks-odlingar å Öland blef denna ö nära nog omskapad. Af förut öde trakter blefvo 122,000 tunnland dels indelta till nya hemman, dels utskiftade mellan de förra hemmansegarne. Samtidigt härmed enskiftades derstädes 383 mantal, med 30,000 tunnland jord, hvarigenom mer än halfva antalet af öns invånare vann en sjelständig ställning såsom jordbrukare.

För att befordra jordens bättre odling och en bättre landthushållning i allmänhet genom att bereda hvarje hemmans-åbo sitt särskilda ego-område och således utbryta detta ur byalagens gemensamma, hade under åren 1803 och 1804 utkommit förordningar om *enskiften* i Skåne och Skaraborgs län, der de flesta oskiftade egorna förekommo, och sedermera hade den 2 Februari 1807 en förordning om enskiften i allmänhet blifvit utfärdad, hvarefter flera särskilda författningar rörande dessa skiften utkommit, hvilkas föreskrifter, med åtskilliga förändringar, sammanfördes i den allmänna stadga om skiftesverket i riket, som utfärdades den 4 Maj 1827, genom hvilken alla föregående författningar angående skiftesverket i riket upphäfdes, med undantag af dem, som rörde *afvittring* eller enskilda egors skiljande från kronomarkerna i Stora Kopparbergs, Vesternorrlands, Jemtlands, Vesterbottens och Norrbottens län, hvarom åtskilliga föreskrifter blifvit under åren 1820—1824 meddelade.

I berättelsen vid början af 1840 års riksdag gaf kongl. maj:t tillkänna, att laga skiften, omfattande tillsammans 5,800 mantal, blifvit under åren 1834—1838 verkstälda, dervid utflyttningar skett för 6,431 bolstäder; att de utflyttningsbidrag, som under åren 1830—1840 beviljats, uppgått till nära 260,000 rdr banko, hvarförutan under åren 1828—1838 efter särskilda författningar understöd för utflyttningar och till beredande af ett förbättradt jordbruk i Skaraborgs, Christianstads och Malmöhus län samt på Öland utgått med 172,472: 14. 10.; att från afvittringarnas början år 1824, i Norrbottens, Vesterbottens och Vesternorrlans län hade 2,704,843 tunnland blifvit afmätta och

1,035 nybyggen beviljade; att i Jemtlands län sedan afvittringens början 1821 blifvit å karta lagda 3,408,317 tunnland, i Stora Kopparbergs län 230,797 tunnland och i Gefleborgs län 723,066 tunnland, samt att arealen af afvittrade allmänningar uppgått till 1,150,000 tunnland.

Det hade ock »för kongl. maj:t varit tillfredsställande att erfara, hurusom, i förening med en stigande håg för odlingar och förbättrade jordbruks-metoders antagande, en allmännare öfvertygelse om nyttan och angelägenheten att under särskilda egovälden sammandraga tillförene blandade egor uppenbarat sig i det större antalet under de senare åren verkstälda laga skiften».

I hvilken hög grad jordbrukets utveckling under detta tidskifte stigit, visar sig bäst deraf, att, ehuru folkmängden under detsamma ökats med omkring 800,000 personer, spanmålsproduktionen likväl ökats så, att, då Sverige med Finland under åren 1800—1809 i medeltal årligen införde 330,000 tunnor spanmål, infördes under åren 1829—1840 tillsammans 104,000 tunnor, och från Sverige, som under den förflutna tiden aldrig exporterat spanmål, utfördes under dessa år 1,264,000 tunnor, således 1,160,000 tunnor öfver importen. Äfven potatesutsädet hade från året 1822, då det utgjorde omkring 350,000 tunnor, vid 1842 års slut stigit till omkring 700,000 tunnor.

Bränvinsbränningen, som under de föregående regeringarna så mycket sysselsatt båda statmakterna samt föranledt så mycket klander och missnöje, blef äfven under nu ifrågavarande tidskifte på flera sätt af ständerna omhuldad.

Vid 1809 års riksdag beslöto ständerna, att bränvinsbränning skulle alla tider af året kunna utöfvas utan någon inskränkning och med hvad slags redskap som helst, så af landets som städernas invånare, dock med undantag af Stockholms och Göteborgs, mot en bevillningsafgift, beräknad å landsbygden efter hemmantalet, samt i städerna och för ståndspersoner m. fl. å landet bosatte, men som der ej egde eller innehade jord, efter personalen, och dessutom skulle en särskild afgift, enligt faststäld tarif, i mån af pannerymden, utgöras af hvar och en, som, efter vederbörlig anmälan och uppgift, bränvinsbränning utöfvade. I enlighet med detta ständernas beslut utfärdades kongl. kungörelsen angående bränvinsbränningen i riket den 13 Juni 1810.

I anseende till inträffad missväxt blef likväl all bränvinsbränning tills vidare instäld genom kungörelsen den 4 Maj 1812, och detta inställande förnyades genom kungörelsen den 2 September samma år; men vid 1812 års riksdag gjorde ständerna framställning om den instälda bränvinsbränningens frigifning, och den 9 Oktober detta år utfärdades ny författning, angående husbehofsbränningen, som från 1813 års början skulle få utöfvas under åtta månader hvarje år emot en bestämd afgift för pannerymden, hvars storlek å landet var beroende af hemmanens taxeringsvärde och i städerna var bestämd i förhållande till folknummern. Från dessa stadganden undantogos Stockholm, Göte-

borg och Carlskrona, der bränvinsbränningen kunde inrättas efter kongl. maj:ts godtfinnande, med så stora pannor, som kunde anses nödiga.

Nya författningar angående bränvinsbränningen, hufvudsakligen enligt samma grunder som 1812 års författning, ehuru med åtskilliga förändringar i särskilda delar, utkommo den 6 September 1815, då bränvinsbränning tilläts hela året igenom, så vida den icke af »högst vigtiga omständigheter» inställdes, samt den 15 Juli 1818, och vid 1818 års riksdag anhöllo rikets ständer, att inskränkning af bränvinsbränning aldrig måtte komma i fråga, utom i det enda fall, att verklig hungersnöd befaras, i följd af brist på spanmål både inom riket och å de utrikes orter, hvarifrån den vanligen hemtas.

I öfverensstämmelse med ständernas vid 1823 års riksdag fattade beslut medgafs genom kungörelsen den 19 Maj 1824 fri bränvinsbränning af hvad tjenligt ämne och växt som helst, med viss pannerymd under hela året, äfvensom bränvinsdistillering, emot vissa i kungörelsen bestämda afgifter och öfriga vilkor, åt innehafvare af hemman och hemmansdelar på landet, med åsatt mantal, samt i städerna åt innehafvare af dertill hörande jordlotter, hvilket äfven gälde städerna Stockholm, Göteborg och Carlskrona, så snart de med enskilde afslutade arrendekontrakt om bränvins- och distilleringsrättigheten tilländagått.

Vid 1828—1830 årens riksdag beslöto ständerna, att bränvinsskatten skulle utgöras i mån af tillverkningen, dock med bibehållande af dess utgående efter hemmansvärdet och med vissa minimi-afgifter å pannerymden, samt med förhöjda afgifter för minutering af bränvin, hvarom författning utfärdades den 25 Juni 1830.

Kongl. maj:t fann sig likväl böra fästa ständernas uppmärksamhet å vigten af att genom tjenliga åtgärder, särdeles i beskattningsväg, söka minska den allt för stora tillgången på bränvin och deraf följande missbruk, »hvilka redan på ett eftertänkligt sätt haft inflytande på nationens sedlighet och välmåga», och vid 1834, 1835 årens riksdag beslöto ständerna, att bränvinsbränning ej finge utöfvas för jord å landet eller i städerna, som i taxeringsvärde ej uppginge till 300 rdr banko, samt att tiden för bränvinsbränningens utöfvande borde inskränkas till sex månader af året och indelas i två terminer, äfvensom åtskilliga förändrade afgifter å pannerymden bestämdes och tillika föreskrefs, att beskattningen för bränvinsbränning skulle utgå endast efter pannerymden, om hvilket allt författning utkom den 19 Juni 1835.

Vid 1840, 1841 årens riksdag bibehöllos hufvudsakligen föreskrifterna i denna författning, men tarifen öfver bränvinsbrännings-rättighetens förhållande till jordvärdet stäldes i närmare öfverensstämmelse med afverkningsförmågan hos de olika klassernas redskap, så att ett högre jordvärde erfordrades för rättigheten att begagna redskap i högre klass, äfvensom pannerymds-afgiften förhöjdes samt åtskilliga stadganden meddelades, till förekommande af lönkrögeri och gårdfarihandel

med bränvin, hvilket allt infördes i den nya bränvinsförfattningen af den 6 Augusti 1841.

Att både bränvins-tillverkning och bränvins-konsumtion under detta tidskifte betydligt tilltagit, synes bäst af den vid riksdagarna förhöjda beräkningen af bränvinsbränningsafgiften, hvilken, från att vid 1809 års riksdag vara upptagen till 362,000 rdr, vid 1840, 1841 årens beräknades till 750,000 rdr och i verkligheten betydligt öfversteg detta belopp.

För *hästafvelns* förbättrande vidtogos åtskilliga åtgärder. Det stuteri, som redan år 1694 blifvit inrättadt vid Strömsholms kungsgård i Vestmanland, erhöll år 1825 förändrad organisation. Å Ottenby på Öland inrättades 1830 ett stuteri, och å Flyinge i Skåne en hingstdepôt 1836. Dessa stuterier stäldes under en gemensam *stuteri-öfverstyrelse*, för hvilken instruktion utfärdades den 18 Maj 1837 och som fick sig öfverlåten högsta administrationen af rikets stuterier, med åliggande att tillse, det alla för hästafvelns förbättrande vidtagna anstalter på ändamålsenligaste sätt ordnas, samt föreslå de åtgärder, som i dessa hänseenden kunde pröfvas nyttiga.

Äfven åt *fårafveln* och *ullkulturen* egnades åtskilliga omsorger. Redan under fälttåget 1814 sände Carl Johan från Rhen-trakten till Sverige en fårhjord af ädlare ras, åtföljd af herdar, kunniga i fårskötsel. Denna början till fårafvelns förbättrande fullföljdes sedermera genom införskrifvande af en om fårskötseln och ullkulturen erfaren person, Hofman Bang, som fick sig ålagdt att leda schäferi-handteringen, meddela upplysningar om fårens rätta skötsel, gifva råd vid nya schäferiers inrättande och om de gamlas förbättring, från utrikes orter införskaffa passande stamdjur, bese schäferierna samt om deras tillstånd afgifva berättelse, jemte förslag om hvad han ansåge erfoderligt till desammas förbättrande.

Ett stort antal sachsiska, preussiska, engelska och franska får af ädlare raser blefvo ock införda och flera stamschäferier för kronans räkning dermed försedda, äfvensom transportkostnaden för utländska får, hvilka af enskilda personer blifvit införskrifna, vid flera tillfällen bestriddes af allmänna medel, för att uppmuntra införandet af bättre raser. Dessa sökte man äfven inom landet gifva mera spridning genom att årligen försälja får från kronans schäferier samt att derifrån utlemna får, mot förbindelse att vidare sprida deras ras. Dessutom inrättades en herde-skola, för att bibringa och sprida en närmare kunskap om fårskötseln och ullkulturen.

År 1831 inrättades i Norrköping ett *ull-kontor*, som erhöll nya stadgar 1835 och hade till ändamål att bereda tillfälle för inhemska ullproducenter eller köpare af inhemsk ull att der kunna inlemna sådan till förvaring, försäljning eller belåning, mot pant af ullen, eller ock till sortering för dess försäljning eller för att kunna med större fördel användas vid dess förbrukning.

Vid 1828—1830 årens riksdag anvisades för belåning af inhemsk

ull å riksgäldskontoret ett kreditiv af 200,000 rdr, att disponeras af kommerse-kollegium, som skulle besörja utlåningen enligt faststälda grunder, hvilket kreditiv äfven vid följande riksdagen beviljades till samma belopp och vid 1840, 1841 årens riksdag ökades till 300,000 rdr.

Fiskerierna sökte man äfven på hvarjehanda sätt uppmuntra. Den 23 Oktober 1811 utfärdades privilegium för ett bolag till idkande af sillfiske på djupet. Vid 1818 års riksdag beviljades till sillfiskets uppmuntran en låne-fond af 200,000 rdr. Genom kommerse-kollegii kungörelse den 13 Augusti 1827 meddelades förändrade föreskrifter i afseende å skånska saltsjöfisket. I berättelsen vid början af 1828 års riksdag gaf kongl. maj:t tillkänna, att understöd af allmänna medel blifvit beviljadt för vetenskapliga undersökningar rörande orsakerna till fiskeriernas då inträffade förfall, och i följd af dessa undersökningar, jemte öfriga i ämnet vunna upplysningar, meddelades genom kongl. brefvet den 9 Februari 1833 landshöfdingarne i de särskilda länen åtskilliga föreskrifter, rörande åtgärder till fiskeriernas befrämjande och förkofran, äfvensom kongl. maj:t den 22 Juni samma år utfärdade förändrade föreskrifter, rörande utarrenderingen af kronans fisken och vilkoren dervid. Tillika meddelades föreskrifter om åtgärder till förekommande af uppgrundningar vid vattendragens utlopp, samt till vinnande af ett bättre saltningssätt vid storfiskets bedrifvande. Genom kongl. kungörelsen den 6 April 1838 beviljades fiskarefartyg frihet från skyldighet att taga lots och erlägga lotspenningar, och genom kongl. brefvet den 11 Juli 1842 medgåfvos särskilda förmåner vid idkande af storfiske med sådana fartyg, som af engelsmän och holländare vid storfiske i Nordsjön begagnas.

Skogshushållningen var under detta tidskifte vid flera tillfällen föremål för båda statsmakternas omtanke.

Vid 1809 års riksdag beslöto ständerna en undersökning af de s. k. rekognitions-skogarna eller de kronans allmänningar, hvilka mot någon viss årlig »rekognitions-afgift» blifvit till bruken och bergverken upplåtna. Den beslutade undersökningen afsåg att få utrönt, huru mycken skog borde tillerkännas bergverken för deras drift och underhållande, hvarefter hvarje bergverks egare skulle få till skatte köpa den hans bergverk tillagda skogsdel, då rekognitions-afgiften med detsamma skulle upphöra. De för bergverken icke behöfliga skogar åter skulle i vissa lotter fördelas och på auktion till den mestbjudande försäljas. I enlighet med detta ständernas beslut blef ock kongl. kungörelsen angående användandet af de till bergverken och bruken upplåtna rekognitions-skogar den 4 Februari 1811 utfärdad, och i densamma stadgades, bland annat, att, om ansökning rörande skogens skatteköp icke inkommit inom den 4 Februari 1817, skulle tills vidare innehållas med all skattläggning å den vid undersökningen för brukets behof utrönta del af skogen, hvilken bruksegaren finge fortfarande mot rekognitions-afgift begagna.

Vid 1818 års riksdag beslöto ständerna, att alla rekognitions-skogar,

som ej inom 1821 års början voro skatteköpta, skulle på allmän auktion försäljas, samt att de bruksegare, hvilka icke inom den 4 Februari 1817 till skatteköp af sina rekognitions-skogar sig anmält, skulle gå förlustige rättigheten att, efter de vid 1809 års riksdag stadgade grunder, få de till brukens drift erforderliga skogar till skatte lösa; men kongl. maj:t förklarade, vid 1823 års riksdag, att »som dessa beslut icke kunde med brukens lagligen försäkrade, af rikets ständer erkända rätt förenas, samt icke voro med rättvisa och billighet öfverensstämmande», kunde kongl. maj:t icke dertill lemna sin sanktion, utan föreslog i stället, att, utan afseende derå, om och när anmälan om skatteköp af rekognitions-skogarna å bruksegarnes sida skett, den andel deraf, som de förklarats berättigade att för sina smiden bibehålla, borde, så fort ske kunde, till hemman indelas och skattläggas samt af bruksegarne till skatte köpas, enligt grunderna i kongl. kungörelsen den 4 Februari 1811, med några af kongl. maj:t nu föreslagna jemkningar. Detta bifölls af ständerna, som tillika förordnade, att de bruksegare, hvilka ej ville på de föreskrifna vilkoren skogarna till sig lösa, utan hellre afsäga sig deras begagnande under bruken, skulle sådant verkställa inom ett år från den dag kongl. maj:ts beslut i ämnet blefve utfärdadt, hvilket skedde den 9 Mars 1824.

Vid 1823 års riksdag fästade för öfrigt kongl. maj:t ständernas uppmärksamhet å angelägenheten och behofvet af en förbättrad skogshushållning, till förekommande af det skogarnas aftagande, som redan visat sig. Kongl. maj:t hade ock af sina enskilda medel anslagit 2,000 rdr banko till belöning för utarbetandet af ett antagligt förslag till en för Sverige mest fördelaktig skogshushållning, med afseende på jordmånen och klimatet i hvarje särskild landsort.

Vid följande riksdagen kunde också kongl. maj:t gifva ständerna tillkänna, att å de för kronans räkning bibehållna kronoparker en förbättrad skogshushållning blifvit införd, i enlighet med derför uppgjorda föreskrifter [1]). Sedan intet af de, till följe af det utfästa priset, inkomna förslag till en för Sverige lämplig skogshushållning funnits af detta pris förtjent, hade landtbruks-akademien fått befallning att utarbeta en enkel och fattlig praktisk lärobok i ämnet, för att sedan på allmän bekostnad i landsorterna utdelas, äfvensom en särskild komité blifvit förordnad att undersöka och föreslå hvad än vidare till införande af en förbättrad skogshushållning lämpligen kunde föreskrifvas.

I enlighet med denna komités förslag inrättades ett *skogs-institut*, som erhöll sina stagdar den 15 Oktober 1828 och som hade till ändamål at[illegible] inom riket utbreda en allmännare kännedom af skogshushållni[illegible] meddela nödig insigt i jagtväsendet samt bilda en skicklig och ku[illegible] skogs- och jägeri-betjening, hvarföre ock ett visst antal frielever skulle på statens bekostnad der få antagas.

I berättelsen vid början af 1834 års riksdag meddelades, att för kronans räkning ekplantering blifvit påbörjad å Wisingsö, samt att

[1]) Genom kammar- och bergs-kollegiernas kungörelse den 14 April 1824.

regleringen af kronans parker och anläggningar fortgått så, att af 60 stycken sådana skogar 55 redan blifvit reglerade och å de för kronans räkning bibehållna en ordentlig vård och skogshushållning införd.

I berättelsen vid 1840 års riksdag gafs tillkänna, att blott en enda kronoallmänning då återstod oreglerad; att den förbättrade skogshushållning, som blifvit införd på de flesta af de för kronans räkning bibehållna parkerna, äfvensom å flera härads-allmänningar, redan ganska märkbart ådagalagt nyttan af den vidtagna regleringen, jemte det att enskilde derigenom vunnit en gagnelig föresyn för deras skogars bättre skötsel; att ännu mera följdrika verkningar i detta afseende vore att förvänta af det utaf ett stort antal elever begagnade skogs-institutets verksamhet och genom de föreskrifter, som i öfrigt för bildande af en kunnig och pålitlig skogs- och jägeri-personal blifvit meddelade, samt att instruktion för skogs- och jägeri-staten blifvit utfärdad den 16 Mars 1838, med noggranna föreskrifter, huru de under denna stats vård och uppsigt stälda kronoparker, allmänningar och planteringar skola förvaltas och fredas, så att en förbättrad hushållning dermed infördes och afverkningen å dessa skogar blefve handhafd på ett med deras bestånd och förkofran förenligt sätt.

Bergshandteringen var likaledes under detta tidskifte ofta föremål för båda statsmakternas omsorger.

Den 17 Maj 1814 utfärdades en ny författning, angående besigtning och vräkning af stångjern, tackjern och manufaktur-smide, och den 6 Maj 1817 meddelades åtskilliga föreskrifter för grufmätningar.

För att bereda tillfälle till offentlig undervisning i den praktiska bergshandteringen inrättades en *bergsskola* i Falun, för hvilken reglemente utfärdades den 31 December 1821.

I berättelsen vid 1823 års riksdag meddelades, att fri handel med tackjern, hvilken länge varit ansedd såsom ett bidragande medel till en utvidgad och förbättrad tillverkning deraf, blifvit af kongl. maj:t tillåten och hvarje till tackjernsköp berättigad bruksegare derigenom lemnad frihet att från hvilken ort som helst i riket upphandla sitt tackjernsbehof; samt att, efter uppgjorda beräkningar, det för bestämda behof anordnade belopp af tackjerns-tillgångarna i riket ansetts lemna ett öfverskott af 10 till 15,000 skeppund, hvarpå nya smiden kunde grundas, hvartill flera bruksegare redan anmält sig.

I berättelsen vid 1828 års riksdag omtalades, huru bergshandteringen sedan sista riksdagen varit för sina idkare förmånlig och vunnit icke obetydlig tillväxt. Tackjerns-tillgångarne hade ansetts l[illegible]na ett ytterligare odisponeradt öfverskott af 3,000 skeppund, att till [illegible] stångjernssmiden användas, och omkring 12,800 skeppund [illegible] i gjernssmide samt 4,000 skeppund ämnessmide hade dels på eg[illegible], dels på köpe-tackjern blifvit beviljade samt 8 nya masugnar anlagda. Inom Norrbottens län voro flera nya jernverks-anläggningar dels redan verkstälda, dels under arbete. Då kongl. maj:t ansett nyttigt, att den i andra länder länge begagnade arbetsmetod för jernberedningen, medelst jernets

garfning och valsning, här blefve till sin beskaffenhet närmare pröfvad och känd, hade kongl. maj:t med särskilda beviljade förmåner understödt anläggningen af ett valsverk i större skala inom riktet. Ädelfors guldverks nedläggning, hvilken ständerna både vid 1818 och 1823 årens riksdagar beslutat, hade nu blifvit af kongl. maj:t bifallen.

Berättelsen vid 1834 års riksdag angaf, att konjunkturen för bergshandteringen sedan sista riksdagen varit mindre fördelaktig än förut, hvartill orsaken i betydlig mån vore, att, under det mängden af de svenska jerntillverkarne, i förlitande på malmernas erkända godhet, förblifvit vid det gamla tillverkningssättet eller det s. k. tysksmidet, hade man i England lyckats att, genom förbättrade arbetsmetoder, oaktadt dervarande malmers mindre goda beskaffenhet uppbringa jerntillverkningen i flera afseenden till lika godhet med den svenska, hvilket haft menligt inflytande på svenska jernhandeln. Detta förhållande hade ock väckt svenska jerntillverkares omtanke att tillegna sig de utländska förbättrade arbetsmetoderna, och bland dessa hade ett i England uppfunnet smidessätt i täckta härdar, det s. k. Lancashire-smidet, i synnerhet fäst uppmärksamhet såsom i Sverige användbart, hvarföre kongl. maj:t tillåtit, att det till 1835 års slut finge vara innehafvare af stångjerns- och ämnes-hamrar öppet att, utan hinder af gällande smidesförfattningar, försöka denna engelska smidesmetod eller hvilket annat tillverkningssätt de åstundade. Sedan 1829 års början hade 16,400 skeppund nytt stångjernssmide och 2,250 skeppund ämnessmide blifvit beviljade, till största delen på köpetackjern, samt två nya masugnar anlagda. Större frihet att få afyttra tackjern hade äfven blifvit medgifvet.

Denna frihet blef ytterligare utvidgad genom kongl. kungörelsen den 16 Maj 1835, som förklarade handel med och förbrukning af tackjern inom riket vara fullkomligt fri, utan hinder af några genom äldre författningar eller bruks-privilegier deri gjorda inskränkningar. Fri och oinskränkt rätt att tillverka tackjern medgafs äfven der denna frihet förut varit inskränkt.

Genom kongl. kungörelsen den 26 Oktober 1838 meddelades förändrade föreskrifter rörande stångjerns-smidet och den gröfre jernförädlingen i riket, hvarigenom, bland annat, jernverksegare berättigades att begagna den smides-metod, de för sig tjenligast funne, och dervid använda så många eldstäder, som för sådan metod vore nödiga, dock med vilkor att underkasta sig stadgade kontroller till förekommande af smidesrättens öfverskridande.

I allmänhet hade sålunda större frihet i bergshandteringen blifvit medgifven, och följderna häraf hade, enligt hvad i berättelsen vid 1840 års riksdag tillkännagafs, visat sig ganska fördelaktiga. Under åren 1834—1838 hade 62,769 skeppund nya stångjernssmiden blifvit beviljade och under året 1839 omkring 85,000 skeppund, så att vid detta års slut det privilegierade stångsjernssmidet i riket uppgick till nära 600,000 skeppund.

Att bergshandteringen under detta tidskifte gjort ganska betydande framsteg, visar sig bäst vid en jemförelse af förhållandena vid tidskiftets början och vid dess slut. År 1810 var tackjerns-produktionen 276,773 eller, efter en annan beräkning, 304,450 skeppund, och år 1840 uppgick den till 638,668 sk. Stångjerns-tillverkningen, som under åren 1811—1820 i medeltal varit 359,951 sk., hade år 1840 stigit till 642,011. Manufakturjerns-produktionen, som år 1810 utgjorde 68,375 sk., hade 1840 uppgått till 78,935 sk. Det privilegierade stångjernssmidet, som 1810 utgjort 413,729, hade 1840 stigit till nära 600,000 sk. Under åren 1811—1820 hade jern-exporten utgjort 3,239,974 sk., eller i medeltal 323,997 sk. årligen, men under åren 1831—1830 stigit till 4,014,952 sk., eller i medeltal 446,105 sk. årligen, och uppgick under året 1841 till 565,000 sk. Koppar-tillverkningen, som 1810 utgjort 5,568 sk., hade 1841 stigit till 6,142 sk., silfver-tillverkningen från 1460 lödiga marker år 1810 till 4,342 år 1840.

Näringarna i öfrigt hade under den föregående tiden varit underkastade ett tvång, som nu började efter hand lossas, ehuru under fortgående strider mellan dem, som yrkade större näringsfrihet, och dem, som ansågo näringstvånget böra fortfara.

Vid 1812 års riksdag anhöllo ständerna om tillsättande af en komité, för att afgifva förslag till en fullständig reglering och bestämmande af näringsfriheten i riket, hvilken komité ock tillsattes i December 1812; men i kongl. maj:ts berättelse vid början af 1815 års riksdag omnämndes intet resultat af denna komités verksamhet.

I berättelsen vid riksdagens början 1817 yttrades, att kongl. maj:t, som, efter noggrann pröfning, erkänt vigten af den ömsom yrkade och bestridda sats, att näringarna säkrast ega bestånd genom deras blott af ordningen omgränsade frihet, öfverlemnat denna frågas närmare utvecklande åt en i sådant ändamål förordnad komité, hvilken ock inkommit med förslag till nya handels- och handtverks-författningar; men kongl. maj:t hade dock trott sig ännu böra uppskjuta afgörandet af detta ämne. Dock hade kongl. maj:t till en början, enligt rikets ständers önskningar, genom kungörelsen den 31 Augusti 1815 utfärdat allmän tillåtelse för fri och obehindrad handel med viktualier och landtmanna-produkter.

Genom kongl. brefvet den 20 December 1820 förbjöds den s. k. jagningen efter personer, som ansågos obehörigen sysselsätta sig med något handtverk, och förordnades, att påståenden derom skulle vid domstolarna pröfvas.

Vid 1823 års riksdag förekommo hos stånden lifliga öfverläggningar om en utvidgad näringsfrihet. Komiténs förslag i ämnet hade redan år 1818 blifvit afgifvet och 1821 genom trycket meddeladt allmänheten. De föreslagna nya handels- och handtverks-ordningarna aflemnades nu af kongl. maj:t till ständerna, men mötte starkt motstånd i borgareståndet, der man förespådde de vådligaste följder af en utsträckt frihet och ifrigt åberopade ståndets privilegier. Slutligen

förenade sig dock de öfriga stånden om en skrifvelse till kongl. maj:t, i hvilken hufvudsakligen yttrades, att den skrå-embetena dittills tillagda myndighet kunde umbäras och borde upphäfvas, så väl som dessa embetens dåvarande organisation, samt att det ordnande af näringarna inom städerna, som ändock kunde blifva behöfligt, borde innefattas i nya, efter dåvarande tidsförhållanden lämpade handtverkeri- och handelsreglementen, utgående från de hufvudgrunder, att stadgad ålder och bepröfvad skicklighet utgöra egentliga vilkoren för inträdet bland städernas sjelfständige näringsidkare, och att utväg för sådant inträde derföre borde öppnas äfven för dem, som icke genomgått de dittills vanliga läroprofven. Emot denna skrifvelse ingick likväl borgareståndet med särskild protest.

I förening med målare- och bildhuggare-akademien hade år 1798 blifvit inrättad en *mekanisk skola* i Stockholm, som under sin vård erhöll en af Christofer Polhem föranstaltad mekanisk modellsamling. När landtbruksakademien stiftades, ställdes 1813 mekaniska skolan, med modellkammaren, under denna akademi; men, för att bereda den af ständerna vid 1823 års riksdag yrkade utväg till kunskap och skicklighet i mekaniska yrken äfven åt andra, än de som genomgått de dittills vanliga läroprofven, inrättades genom kongl. brefvet den 18 Maj 1825 i hufvudstaden ett *teknologiskt institut*, som trädde i verksamhet i medlet af året 1827 och till hvilket modellkammaren öfverlemnades, hvaremot mekaniska skolan upplöstes.

Redan 1811 hade kanslirådet Wilhelm Chalmers testamenterat en summa af 70,459: 16. 8. banko för inrättande af en teknologisk undervisnings-anstalt i Göteborg; men först i November 1829 öppnades den *Chalmerska slöjdskolan* derstädes, med samma ändamål och läroämnen som teknologiska institutet i Stockholm.

Vid 1835, 1836 årens riksdag förnyade rikets ständer sin vid den föregående gjorda anhållan om pröfning af de då framlagda förslagen till förordningar om handtverkerierna och om gerningsmäns antagande på landet samt till ny handels-ordning, äfvensom de anhöllo om afskaffande af skråförfattningarna i murmästare-, byggmästare- och timmermans-handtverken, samt om upphörande af den städerna Borås och Ulricehamn förunnade gårdfarihandeln.

Äfven vid 1840 års riksdag gjorde ständerna hos kongl. maj:t framställning om utvidgad näringsfrihet, med yttrande af den förmodan, att, enär kongl. maj:t icke vid denna riksdag begärt något ytterligare utlåtande i ämnet eller till rikets ständers granskning öfverlemnat de af kommerskollegium afgifna författningsförslag, alla upplysningar syntes vara vunna, som kunnat anses nödiga i afseende å rättelser eller tillägg vid ständernas förslag till lagstiftning om näringsfriheten, med hvad dertill hörde, hvarföre rikets ständer anhöllo, att kongl. maj:t, i öfverensstämmelse med så väl de tre öfriga riksståndens som äfven borgareståndets särskildt, tid efter annan och särdeles vid riksdagen åren 1828—1830 anmälda önskningar, täcktes ju förr desto hellre utfärda

de allmänna författningar, som komme att i detta ämne lända till efterrättelse.

Nu infann sig i September 1840 hos konungen en deputation från Göteborgs handtverks-borgerskap, som klagade öfver, att »de borgerliga handtverks-näringarna i denna rikets andra stad under de senare årtiondena gått betydligt tillbaka och lemnat större delen af sina idkare till mål för försakelse, lidande och fattigdom, hvaremot antalet af sådana handtverks-idkande personer på landet och bland städernas invånare, hvilka icke ega laglig rätt till dessa yrkens utöfning för egen räkning i samma mån tillvuxit, till föga båtnad för det allmänna». Detta de borgerliga handtverks-näringarnas förfall härledde sig från »de alltför liberala åsigter, som ej mindre rörande dem, än i öfrigt, mot bestående lagar och författningar på allt upptänkligt sätt gjort sig gällande, på bekostnad af den lagliga ordningen och deras rätt, hvilka, i öfverensstämmelse med denna ordning, söka bereda sig arbete och derigenom nödtorftig bergning för sig och sina familjer». Handtverks-borgerskapet anhöll derföre, att kongl. maj:t icke allenast måtte snart återställa detsamma »i dess emot lag och endast i följd af en missförstådd frihets för långt drifna nit förbisedda rättigheter, utan äfven vid utfärdandet af de författningar, som skola tjena till efterlefnad ej mindre för idkare af slöjder här i landet än för dem, hvilka till riket införskrifva varor, tillse, att den svenska industrien främjas genom stadgar, tillräckligen stränga och bestämda, för att dels anvisa gränsen mellan stads- och landtmanna-näringarna, dels tillvägabringa en bättre ordning mellan handtverksmästaren och hans arbetare och dels trygga dessa yrken mot otillbörligt intrång och förfång äfven från utrikes orter».

Äfven från handtverks- och industri-idkare å andra håll hördes dylika farhågor för den yrkade näringsfrihetens följder, och den blef också icke under Carl Johans regering medgifven.

Redan 1739 hade ständerna »till nyttiga fabrikers understöd» beviljat en manufaktur-fond och inrättat ett särskildt manufaktur-kontor, som dock upphäfdes 1766, då dess befattning öfverflyttades till kommers-kollegium. Vid 1812 års riksdag beviljades ett kreditiv å banken af 200,000 rdr till lån för manufakturernes befrämjande, och detta manufaktur-diskontens kreditiv ökades vid 1818 års riksdag till 1 million rdr, hvilket bibehölls vid samma belopp de följande riksdagarne till dess detsamma vid 1840 års riksdag ökades till $1\,^{1}/_{2}$ million rdr. Tillökningen anslogs till förlagslån för så väl nya som utvidgade förbättrade anläggningar i fabriks- och slöjd-väg. Medlen disponerades af kommers-kollegium, för hvars *manufakturdiskont-kontor* reglemente utfärdades den 8 Februari 1844.

Genom den nya instruktionen för kommers-kollegium den 23 April 1831 ålades detta embetsverk att årligen afgifva berättelser så väl om fabriker, manufakturer och handtverkerier i riket som om dess inrikes och utrikes handel och sjöfart under föregående året.

Följande ur dessa berättelser hemtade tablå visar förhållandet mellan värdet af de särskilda tillverkningarna år 1829 och år 1843, hvarvid likväl, till undvikande af tablåns belastande med allt för många siffror, endast de tillverkningar, hvilkas värden vid någotdera tillfället uppgått till öfver 100,000 rdr, blifvit särskildt upptagna och de öfriga, hvar för sig mindre betydande, i en summa sammanförda.

		År 1829.	År 1843.
Bomulls- och linne-fabriker, tillverkningsvärde	rdr	420,950	478,786
Klädes-fabriker, tillverkningsvärde	»	2,202,329	5,090,626
Siden- » »	»	443,759	638,868
Segelduks » »	»	110,143	271,426
Färgerier »	»	346,832	469,057
Glasbruk »	»	306,970	366,734
Porslinsbruk »	»	107,062	250,715
Läder-fabriker »	»	385,789	811,434
Oljeslagerier »	»	94,612	220,815
Såpsjuderier »	»	98,358	108,275
Sockerbruk »	»	1,753,494	3,168,372
Pappersbruk »	»	515,155	737,202
Tobaks-fabriker »	»	805,850	1,196,548
Band-, stofts-, parfymeri-, saffians-, ur-, vaxljus- och diverse mindre fabriker, silkesrederier, kattunstryckerier, jerngjuterier och ättickebryggerier	»	901,355	1,038,989
Summa b:ko	rdr	8,499,658	14,847,847

Värdet af åtskilliga tillverkningar, som tillkommit senare och hvilkas värde således icke ingått i slutsumman för 1829, nemligen:

Strump-fabriker, med ett tillverkningsvärde af..............	rdr	36,719
Mekaniska ull- och bomulls-spinnerier	»	999,773
Repslagerier	»	68,655
Porter-bryggeri	»	175,500
samt mekaniska redskaps-fabriker	»	368,274
bör ytterligare tilläggas summan för 1843	»	14,847,847
då slutsumman	banko rdr	16,496,768

angifver den betydliga tillökning de inhemska fabrikernas och manufakturernas tillverkningsvärde under denna tid vunnit.

Ännu större visar sig denna tillökning, om de jemföras med fabrikernas och manufakturernas sammanlagda tillverkningsvärde för år 1810, beräknadt till 3,657,489 rdr, hvilket belopp dock, med hänseende till det högre myntvärdet då än 1829, bör höjas till omkring $5\frac{1}{2}$ millioner rdr, men i alla fall visar huru betydligt dessa inhemska näringars tillverkningar stigit i värde redan 1829 och ännu mera vid slutet af Carl Johans regering.

Särskildt bör anmärkas det vidsträcktare användandet af ångkraften för industriela ändamål, som inträffade under detta tidskifte. De första ångmaskinerna i Sverige infördes af dåvarande kanslirådet *Abraham Niklas Edelcrantz*, som 1804 reste till England, för att der taga kännedom om denna då ännu föga kända uppfinning. Han köpte der fyra ångmaskiner och fick tillika anvisning på en med denna uppfinning förtrogen man för de inköpta maskinernas uppsättande. Denne man var Samuel Owen, som har så stora förtjenster om Sveriges industri, att han väl förtjenar en närmare bekantskap.

Samuel Owen föddes 1774 i en by Northon i nordvestra England af medellösa föräldrar, som ej hade tillgångar att hålla honom i skola längre än tre fjerdedels år, hvarefter han vid något öfver tio års ålder fick försörja sig sjelf först såsom gås-vaktare och sedermera såsom svin- och fårherde. Sedermera kom han i lära hos en snickare och använde nu hälften af sin dagspenning för att öka sitt lilla kunskapsförråd, hvarför han dock måste underkasta sig sådana försakelser, att hans föda bestod endast af bröd och ett slags thé, hvilket han sjelf kokte på krusmynta, mejram eller salvia. Han började nu väcka uppmärksamhet bland sina medlärlingar för arbetsskicklighet och uppfinningsgåfva, samt erhöll derefter anställning å en stor mekanisk verkstad i närheten af staden Birmingham och tillhörig bolaget Vulton och Watts, hvilka företrädesvis sysselsatte sig med förfärdigandet af ångmaskiner och der Edelcrantz inköpte tre sådana samt fick anvisning på Owen, som antog hans anbud och i Maj 1804 kom till Sverige, der en bland de inköpta maskinerna af honom uppsattes i en klädesfabrik vid Elfvik på Lidingön, samt två andra i Kungsholms och Ladugårdslands brännerier. Den fjerde, hvilken Edelcrantz ämnade sjelf begagna för en ångqvarn å Kungsholmen, befans vara för liten härtill och erbjöds derföre af honom till intressenterne i Dannemora grufvor, för att utpumpa der inträngdt vatten. Intressenterne rådfrågade sig nu hos de fyra mest ansedde mekaniker Sverige då egde, hvilka förklarade, att ångmaskiner väl kunde duga i England, der man hade stenkol till lågt pris, men voro olämpliga för Sverige, samt att för utpumpning af de 1 $^1/_2$ million kubikfot vatten, som antogos fans i grufvorna, skulle åtgå 7 år och 40,000 famnar ved. Edelcrantz öfversatte detta yttrande för Owen, som försäkrade, att, om vattenmassan icke vore större än den uppgifna, skulle han med ångmaskinens tillhjelp pumpa ut den på 1 $^1/_2$ år; men huru mycket ved dertill åtginge, kunde han ej bedöma, emedan han saknade all erfarenhet derom. Edelcrantz meddelade detta yttrande åt intressenterne, som trodde mera på honom och Owen än på de store mekanikerne. Maskinen blef inköpt, och Owen fick uppdrag att uppsätta densamma med ett deraf drifvet pumpverk, hvarefter på 2 år och 4 månader utpumpades 2 $^1/_2$ million kubikfot vatten, med en vedåtgång af 4,000 famnar. I December 1805 återreste Owen till England, men kom, på inbjudning af Edelcrantz, under hösten 1806 å nyo till Sverige, der han sedermera stannade, först såsom verk-

mästare vid Bergsunds verkstad, der han inrättade det första valsverk för valsning af jernplåtar i Sverige, hvilket kom i gång 1808. Följande året anlade Owen för egen räkning å Kungsholmen den första mekaniska fabriken i Sverige, der mer än 60 ångmaskiner blifvit förfärdigade och dessutom öfver tusen tröskmaskiner, af hvilka många utfördes till Tyskland, Frankrike och Ryssland, samt en mängd andra maskiner af hvarjehanda slag, hvaribland den första öfverskäraremaskinen och den första engelska walkmaskinen i Sverige. År 1817 började Owen förfärdiga ångfartyg, och ett af honom bygdt, med maskin af 6 hästkrafter, var det första, som i Sverige gick med passagerare 1818. År 1813 hade det första ångfartyget varit synligt å Themsen och år 1816 å Seinen, och Sverige hade således i detta hänseende ej stannat länge efter England och Frankrike. Owen byggde äfven de första jernfartyg i Sverige, anlade fem valsverk och å Kungsholmen ett jernbruk med valsverk, puddelugnar och mumblings-hammare för smidning af större pjeser samt utöfvade genom allt detta en ganska betydande inverkan på den industriella utvecklingen i hans nya fädernesland. Rikedomar samlade han emellertid icke, dertill var han allt för mycket vän af nya försök och företag, och den årliga pension af 2,000 rdr banko ständerna vid 1828 års riksdag tilldelade honom, hvartill bruks-societeten årligen lade 500 rdr rgs, var honom rätt väl behöflig. Han erhöll för öfrigt vasa-orden 1825, blef ledamot af vetenskaps-akademien 1831 och afled 1854.

Redan då hade Sverige öfver 70 ångfartyg, med tillsammans mer än 3,000 hästkrafter, och de industriela företag i öfrigt, hvartill Owen gjort början, hade vunnit en allt vidsträcktare spridning samt i icke ringa mån bidragit att öka national-välmågan och bereda nya utvägar till arbete och utkomst för befolkningen, så att Sverige med skäl kan räkna Samuel Owen såsom en bland de verksammaste välgörare det i nyare tider egt.

Sveriges *handel och sjöfart* hafva, likasom dess näringar, under nu ifrågavarande tiderymd vunnit en ganska betydande tillväxt och föranledt en mängd åtgärder af båda statsmakterna.

I berättelsen vid början af 1812 års riksdag klagades, att Sveriges handel ej allenast varit underkastad den inskränkning, hvilken ingångna politiska förbindelser medfört, utan äfven måst vidkännas de mest känbara förluster genom ett betydligt antal fartygs uppbringande af vänskapliga makters kapare. Kongl. maj:t hade ej underlåtit att göra de kraftigaste föreställningar mot dessa ofta förnyade våldsamheter, som, under föreväning att vara riktade mot en olofig och med kontinental-systemets föreskrifter ej öfverensstämmande handel, likväl, utan något sken af billighet, blifvit utsträckta till rikets egna exporter och slutligen tvungit kongl. maj:t, då alla föreställningar varit fruktlösa, att

vidtaga anstalter till svenska flaggans rättmätiga skydd. Kongl. maj:t hade ock användt allt sitt bemödande att befordra rikets exporthandel och sedan införseln af varor från platser utom Östersjön blifvit stängd, göra den af Östersjö-produkter och i synnerhet af spanmål så litet känbar för handelsvågen som möjligt medelst utbyte af andra inom riket befintliga utländska artiklar, som, i anseende till nederlagens betydlighet, kunnat undvaras och i öfverensstämmelse med de antagna politiska förbindelserna till utförsel tillåtas.

Sveriges handel och sjöfart voro sålunda nu inskränkta till Östersjön och underkastade tvånget af Napoleons kontinental-system; men de ledo tillika af ett inre tvång, framkalladt dels för att bereda staten vissa inkomster eller lätta kontrollen och uppbörden deraf, dels för att gynna vissa näringar, hvilka ansågos icke utan skyddstullar kunna bära sig eller vinna förkofran. Handelstvånget och skyddstulls-systemet lade sålunda lika hämmande band på handeln och sjöfarten som näringstvånget på näringarna, och likasom under hela detta tidskifte en strid fortgick mellan förfäktarne af näringsfrihet och af näringstvång, fördes striden icke mindre lifligt mellan dem, som ville lossa banden på handeln och sjöfarten, och dem, som ansågo dessa band böra bibehållas.

Redan vid 1809 års riksdag hade ständerna upphäft landtullarne, såsom »läggande på handeln och näringsfriheten ett olämpligt tvång», samt äfven hos kongl. maj:t anhållit om större friheter för sjöfarten och om tillsättande af en komité till tullförfattningarnas öfverseende och till utarbetande af en ny sjötullstaxa, hvilken komité ock tillsattes i September 1812, och i öfverensstämmelse med dess förslag utfärdades den 5 Maj 1813 en ny förordning om nederlag och hvad dervid borde iakttagas, hvarom nya författningar sedermera utkommo den 22 December 1818, den 19 December 1827, den 28 November 1835 och den 15 Maj 1843.

Enligt ständernas begäran hade ock, genom författningar af den 9 April 1811 och 2 Juni 1812, allmogen i Halland och Bohus län erhållit rättighet till sjöfart med öppna och däckade fartyg, samt allmogen på Gotland att till inrikes seglation och strömmingsfiske begagna däckade fartyg af 20 till 25 lästers drägtighet.

Den 29 Juli 1812 utkom en förordning, som öppnade alla svenska hamnar för alla nationers fartyg, i afsigt »att å ena sidan skydda och uppmuntra utförseln af landets produkter och, å den andra, att till förekommande af myntväsendets ytterligare förfall, inskränka importen till det verkliga behofvet och den nationela vinsten». Tillika föreskrefs, att produkt-plakatet af den 10 November 1724, som genom förordningen af den 12 April 1806 tills vidare var hvilande, skulle från och med den 15 Augusti 1812 i dess fulla kraft och verkan återställas, så att med främmande fartyg ej finge inkomma andra varor än som frambringats i fartygets hemort eller derunder lydande länder.

Enligt ständernas begäran blef ock, genom en författning af den

11 Augusti 1812, stapelfriheten för städerna Söderhamn, Hudiksvall, Sundsvall, Hernösand, Umeå, Luleå och Piteå utvidgad, dock endast »på försök och tills vidare».

Genom en författning af den 5 Maj 1813 beviljades nederlagsfrihet för Göteborg och Carlshamn för tillåtna eller förbjudna varor, med in- eller utländska fartyg, i Stockholm för Östersjö-varor och i Strömstad för norska och danska, och den 24 November samma år medgafs Landskrona lika nederlagsrätt, som Göteborg och Carlshamn erhållit.

Den 6 Juli 1814 upphäfdes ostindiska handelskompaniet, på dess egen begäran, och handeln på Ostindien lemnades fri. Sedermera beviljades den 4 Juli 1823 lika rättighet, som varit det forna ostindiska kompaniet medgifven, åt alla rikets handlande, som ville öppna handelsföretag på andra sidan Goda Hopps-udden.

Den 31 Augusti 1815 tilläts, enligt ständernas begäran, fri viktualiehandel, så att alla på landet bosatte, som hade lagligt skydd och försvar, städernas handlande icke undantagne, berättigades att i städer och på landet försälja kreatur, viktualievaror och andra landtmannaprodukter.

Den 12 Juni 1816 utfärdades ny författning angående vissa delar af vexelhandeln, och den 3 Juli samma år om hvad som borde iakttagas vid meddelande af burskap och rättighet att idka utrikes sjöfart.

Dessa författningar röjde i allmänhet en riktning åt ett friare handels- och sjöfarts-system; men under tiden hade ock en mängd andra författningar utkommit, som vittnade huru noga och äfven i vissa fall huru föga följdriktigt regeringen utöfvade sitt förmynderskap öfver handel och näringar. Så upphäfdes den 25 Februari 1812 tillåtelsen att införa tågvirke och talgljus. Den 5 Mars samma år förbjöds hästars utförande ur riket. Den 10 Juni förbjöds utförsel af skrif- och tryckpapper, hvilket förbud åter upphäfdes den 25 Januari 1815. Den 7 November 1812 förbjöds utförsel af risgryn, men tilläts åter den 27 September 1813. Den 25 Januari 1815 förbjöds införsel af rhum, o. s. v.

I följd af kontinental-systemet hade emellertid Sverige blifvit en tillfällig nederlagsplats för Englands handel med en betydlig del af den europeiska kontinenten. Allt hvad Ryssland, Danmark och en stor del af Tyskland behöfde af kolonial- och engelska manufakturvaror upplades i Sverige och fördes ofta genom landet för att utskeppas från annan punkt deraf. Häraf uppstod för svenska statsverket betydligt ökade tullinkomster, så att dessa, som vid statsregleringen 1812 varit beräknade till 835,349 rdr, år 1813 lemnade ett öfverskott af 246,350 rdr, 1814 ett af 320,127 rdr, och 1815, då de beräknats till 965,349 rdr, ett af 1,252,753 rdr, och således under dessa år uppgingo till 1,819,230 rdr utöfver hvad som varit beräknadt. Utom denna för dåvarande förhållanden ganska betydande vinst för statsverket, hade äfven under denna tid högst betydliga summor stannat inom landet genom handels-

vinst, provision, frakter, forslor m m. Göteborg hade visserligen i främsta rummet skördat fördelarna af denna gynsamma handelsställning, men de hade äfven spridt sig till flera delar af riket och i allmänhet beredt en god penningetillgång, hvilken åter framkallat en mängd öfverdådiga handelsföretag, som för flera medfört stor vinst, så länge de gynsamma förhållandena fortforo, men för ännu flera så mycket större förlust sedan de förändrat sig.

Detta inträffade med detsamma freden inträdde och med den de normala handelsförhållandena. Nu blef klagan allmän, så mycket mera, ju flera fingo lida genom följderna af den alltför långt drifna företagsamheten. Denna klagan öfver penningenöd blef ock vid 1815 års riksdag ganska högljudd och gjorde sig äfven gällande inom det särskilda utskott, som, enligt hvad förut i berättelsen om denna riksdags förhandlingar är visadt, tillsattes för att utreda förhållandena och föreslå botemedel mot den rådande förlägenheten.

De verksammaste medlen härtill ansåg utskottet vara, å ena sidan, underlättad tillgång till lån åt producenterne, medelst utvidgande af de redan befintliga diskonternas rörelse, och å andra sidan införande af ett i högsta möjliga grad prohibitivt system, till de inhemska näringarnas skydd och befordran. Men antog nemligen, att ingenting så mycket bidragit till den öfverklagade förlägenheten som de lyckliga konjunkturer, hvilka till men för de närande klasserna gynnat handeln, och man ville derföre nu så mycket som möjligt inskränka denna samt söka tvinga de kapital, hvilka transito-handeln ansågs hafva upptagit, att uteslutande användas på näringarna och framför allt på åkerbruket. Förhöjda tullafgifter skulle derföre påläggas en mängd utländska varor, införsel-förbud utfärdas för andra, 1794 års förordning mot öfverflöd upplifvas, med några tillägg och förordningar, en million rdr från banken disponeras till allmänna magasins-inrättningen för uppköp af spanmål i de om afsättning mest förlägna orter, ingen indragning af den utelöpande sedelstocken företagas samt »ingen inskränkning hvarken till qvantitet eller tid» föreskrifvas i afseende å bränvinsbränningen, alldenstund »denna handtering eger ett så alldeles afgjordt bifall för sin nytta och nödvändighet till landtbrukets trefnad och förkofran, att något tvifvelsmål derom ej kunde ega rum», och dessutom sjelfva bränvinet vore »en i alla afseenden så riksgagnelig vara»!

Hvad utskottet sålunda föreslagit gillades af ständerna och anmäldes hos kongl. maj:t. Att de föreslagna botemedlen icke verkade hvad man med dem åsyftat, är förut anmärkt. Den ökade lättheten att erhålla lån framkallade öfverdrifna spekulationer i näringar, likasom den lättare penningetillgången förut föranledt sådana i handelsväg, och hade samma följd att slutligen göra de anvisade penningetillgångarna otillräckliga och föranleda diskonternas fall. Penningeförlägenheten blef nu så mycket större, som handeln efter freden aftagit och blifvit ytterligare hämmad genom de vidtagna prohibitiva åtgärderna, och i

följd af allt detta blef det nödvändigt att mot slutet af året 1817 sammankalla ständerna.

I berättelsen vid början af denna riksdag förklarade kongl. maj:t sig hafva i den nya sjötulls-taxan för utgående varor, den 25 April 1816, uppfylt rikets ständers afsigter och det allmännas kraf, medelst bestämmande af sådana lämpligen minskade afgifter, som kunde bidraga till utförselns underlättande, samt att, hvad varuimporten beträffade, hade, sedan det från äldre tider följda och under en periodisk handels-konjunktur af särskilda skäl hvilande, men ej upphörda system hunnit i full kraft och verkan återställas, kongl. maj:t i sjötullstaxan för inkommande varor den 20 Mars 1816, med bibehållande af principen, men med erforderliga jemkningar i värden och afgifter, sökt antingen genom förbud utestänga eller genom tullens höjande försvåra införseln af främmande fabrikat och öfverflöds-artiklar, samt att deremot medgifva lindrigare tull endast för högst oumbärliga förnödenheter och för de utländska rå-ämnen, som i riket förädlas.

Den 3 Februari 1819 utkom en ny seglations-ordning, som förnyades den 12 Februari 1820, hvarefter nya seglations-ordningar utfärdades den 9 November 1830, den 28 November 1835 och den 15 Maj 1843.

Den 15 Juni 1822 blef fri handel på Södra Amerikas fasta land svenska handlande och fartyg tillåten, och under 1823 års riksdag gjorde ständerna hos kongl. maj:t framställning om ett friare handelssystem i allmänhet.

Genom förordningar den 24 Maj 1825 bestämdes Sveriges och Norges ömsesidiga handels- och sjöfartsförhållanden, och större frihet medgafs båda ländernas inbyggare i dessa hänseenden.

Genom dessa och en mängd andra författningar om dels anbefalda, dels upphäfda förbud mot införsel af åtskilliga varor, om hvarjehanda ändringar i särskilda delar af författningarna rörande handeln och sjöfarten m. m. hade regeringen visat sig än utvidga, än åter inskränka friheten i dessa hänseenden, och i berättelsen vid början af 1828 års riksdag förklarade kongl. maj:t, att de åsigter, rikets ständer under den föregående riksdagen yttrat, angående nyttan af ett friare handelssystem, vunnit all den tillämpning, som ett billigt afseende på den inhemska produktionens och konstflitens skyddande eller uppmuntran kunnat medgifva. I ett land, der under längre tider prohibitiva författningar gifvit en, om också konstlad, likväl af högsta makten åsyftad riktning åt en medborgares arbetsförmåga och tillgångar, fordrade ej mindre rättvisan mot enskilde än det allmännas nytta att varsamt undanrycka de konstiga stöden, för att lemna idkare af de näringar, som i följd af särskilda omständigheter icke kunde ega bestånd vid en fri täflan, lämpligt rådrum att på tjenligare föremål öfverflytta sin verksamhet och sina kapital. Kongl. maj:t hade, i följd häraf, sökt småningom öfvergå från ett mera begränsadt till ett friare handels-system. Rikets ständer hade, under antagande af den allmänna grund, att alla

utländska varor skulle, mot afpassad tull, få till riket införas, sökt genom höga tullafgifter å vissa varor skydda den inhemska industrien, men kongl. maj:t hade ansett bibehållandet af de förra införselförbuden såsom ett säkrare skydd än höga tullafgifter för den inhemska industrien och dessutom utgörande i kongl. maj:ts hand ett ytterligare medel att i reciprocitetsväg med främmande makter bereda förmåner för svenska skeppsfarten och exporthandeln.

Den 20 Januari 1832 utfärdades en författning om den s. k. landtmanna-seglationen, genom hvilken hvarje kustbo berättigades att segla så väl till inrikes orter som till Norge, Danmark och Finland.

Sedan rikets ständer vid 1828—1830 årens riksdag gjort framställning om salu-accsiens upphörande och frihet för landtmannen att till städerna införa vissa produkter, hade landshöfdingarne fått befallning att infordra uppgifter om de rättigheter och skyldigheter, som i detta hänseende vore för hvarje stad gällande, jemte magistratens och borgerskapens yttranden, huruvida de ansåge förmånligare, att dåvarande förhållandet med tillverkning och försäljning af bröd, dricka och kött i städerna fortfore, eller att denna tillverkning och försäljning lemnades fri; och efter dessa yttranden inkommit, utfärdades den 22 December 1832 kungörelse om salu-accisens upphörande i 37 bland rikets städer.

Den 28 Augusti 1834 utfärdades en förordning om landtmäns handelsfrihet så i städerna som på landet, hvilken författning sedermera närmare förklarades genom en kungörelse af den 21 November 1835.

I berättelsen vid 1834 års riksdag förklarade kongl. maj:t sig hafva varsamt fortsatt öfvergången från ett af prohibitiva författningar begränsadt till ett friare handelssystem, »hvars fördelaktiga inflytande på den allmänna välmågan och alla af landets beskaffenhet gynnade produktiva yrken senare tiders erfarenhet och stigande upplysning mer och mer ådagalagt». Genom successiv nedsättning af tull-afgifterna å inkommande och utgående varor, ehuru med bibehållande tills vidare af en del in- och utförsel-förbud, samt i allmänhet förenklade, men säkra och kraftigt verkande kontroller vid tullförfattningarnas handhafvande, hade kongl. maj:t sökt åt rikets handel och sjöfart bereda all den frihet och utveckling, som kunnat stå tillsammans med den inhemska produktionens och konstflitens billiga anspråk på skydd mot utländsk medtäflan, under en tidpunkt, då äldre författningar qvarstode, som ännu i vissa delar hindrade en fri täflan inom landet.

Äfven i berättelsen vid 1840 års riksdag yttrades, att rikets handel, och sjöfart vunnit tillväxt och förkofran under en med jemna, men varsamma steg fortsatt öfvergång till ett friare handelssystem. Flera större fartyg af förbättrad konstruktion hade blifvit byggda, och i följd af förmåner, hvilka svenska flaggan genom ingångna handelstraktater å utrikes orter åtnjutit, funnit i fraktfart en lönande sysselsättning. En större gemenskap inrikes orter emellan hade blifvit beredd genom en

i flera riktningar utvidgad ångbåtsfart. En särskild komité hade blifvit tillsatt för att undersöka alla de förhållanden, som kunde anses lägga hinder i vägen för en större utveckling af Sveriges handel och sjöfart, samt att afgifva förslag till deras afhjelpande.

Ett friare handelssystem hade sålunda nu blifvit af regeringen omfattadt, och det hade blifvit tillämpadt så väl i åtskilliga särskilda tullförfattningar rörande handeln å utrikes orter som i den stadga, angående sjöfarten inrikes orter emellan och rörande landväga transporter af varor, samt hvad som borde iakttagas vid inrikes tullförpassning och bevakning, hvilken blifvit utfärdad den 28 November 1835 och var gällande till den 15 Maj 1843, då ny författning, med ökade friheter i vissa hänseenden, utkom.

Den 7 April 1841 inrättades och utfärdades reglemente för *navigations-skolor* i Stockholm, Göteborg, Gefle, Malmö och Kalmar, i ändamål att meddela undervisning i de för sjömansyrkets olika grenar nödiga kunskapsämnen.

Under detta tidskifte hade för öfrigt åtskilliga nya städer och köpingar blifvit anlagda eller fått ökad handelsfrihet sig beviljad.

Den 27 Februari 1811 meddelades tillåtelse för anläggning af en köping vid *Arvika* i Wermland, hvilken genom kongl. kungörelsen den 23 December 1812 förklarades för stad och fick namnet Oscarsstad; men genom en kungörelse af den 8 Juni 1821 återfick den sitt förra namn Arvika.

Den 20 Maj 1812 tilläts anläggning af en ny stad i Norrbotten, i närheten af Torneå, hvilken skulle kallas Carl Johans stad, men genom nyssnämnda kungörelse ändrades detta namn till *Haparanda.*

Den 28 Augusti 1816 fick köpingen Borgehamn å Öland sjöstads rätt, med frihet till handel på Östersjön och alla orter inom riket. Den nya staden skulle kallas *Borgholm*, och alla, som vid dess anläggande der bosatte sig, skulle under tio år njuta befrielse från alla så väl reela som personela utskylder till kronan, med undantag af allmänna bevillningen. Reglemente för den nya staden utfärdades den 29 Oktober 1817.

Den 13 Oktober 1820 tilläts anläggning af en köping vid *Mörbylånga*, äfven på Öland, för hvilken reglemente utfärdades den 27 April 1825. Den 20 Februari 1822 beviljades köpingen *Ronneby* i Bleking vidsträcktare handelsfrihet på inrikes orter. Den 22 Oktober 1828 erhöll *Södertelje* stapelstads-frihet. Den 15 Oktober 1818 tilläts anläggning af en köping, *Ljungby*, i Kronobergs län, för hvilken reglemente utfärdades den 28 Mars 1829, och den 27 Februari 1836 medgafs inrättande af en köping vid *Lysekihl* i Bohus län.

Nedanstående tablå, grundad, på kommersekollegii årliga berättelser, angifver den utveckling, Sveriges handel och sjöfart vunnit från och året 1829, det första, för hvilket dessa berättelser mera fullständigt uppgifva förhållandena, till slutet af Carl Johans regering.

	1829.				1843.			
	Svenska fartygs		Värdet af		Svenska fartygs		Värdet af	
	antal.	lästetal.	införda varor.	utförda varor.	antal.	lästetal.	införda varor.	utförda varor.
			B:ko rdr.	B:ko rdr.			B:ko rdr.	B:ko rdr.
Inrikes sjöfarten	875	20,173	—	—	1,342	30,578	—	—
Utrikes » å Norge	338	11,175	1,551,002	437,572	131	3,322	1,720,480	829.040
» » » Finland	17	1.360	1,493,744	649,172	112	1,268	1.067,820	1,360,240
» » » Ryssland	137	8,287	1,086,369	201,460	33	1,124	968,780	77.090
» » » Preussen	99	4,225	39,314	324.035	153	5,102	266,910	1,672.960
» » » Mecklenburg	127	4,546	149,571	400,527	114	3.573	142.660	353.970
» » » Danmark	681	20,834	207,880	739.656	1.975	24,664	1,269.480	2,371.750
» » » Lübeck, Hamburg, Bremen	209	9,127	—	—	260	7,557	3.329.020	3.091,830
» » » Nederländerna, Belgien	84	6,259	44.307	781.348	57	3,840	510,820	858.300
» » » Storbritannien	126	9,455	1,788,265	4.228.266	182	14.459	2.731,000	3,704.650
» » » Frankrike	153	14.294	328.447	994,106	147	11,623	551,830	1.939.520
» » » Spanien	111	13,827	130,851	202,059	18	1,594	236.320	188,290
» » » Portugal	119	9,843	243,448	610,102	42	3.846	131,830	815.120
» » » Gibraltar och Malta	29	3.327	—	60.321	20	2,771	—	8.780
» » » de italienska staterna	49	4,766	15,146	76.852	12	1,571	154.370	153.100
» » » Österrike	27	2,677	—	—	2	158	—	29.290
» » » Turkiet	14	1,725	—	—	1	87	—	—
» » » Alger m. fl. städer i norra Afrika	—	—	—	—	47	5,889	—	520.640
» » » Förenta staterna i Nord-Amerika	17	1,666	625,000	2.700 000	32	3.774	783.530	987,500
» » » Vestindien, Brasilien, La Plataprovinserna	39	5.386	495,900	477.920	15	1,881	2,314,640	187,070
» » » Goda Hopps-udden, Ostindien, Australien	—	—	—	—	12	1,900	1,078.060	300.480
Summa	3,251	152,952	8.199,244	12,883,396	4,707	130,481	17,257.550	19,449 630

Slutsummorna i denna tablå visa, att, under åren 1829—1843, värdet af till Sverige införda varor ökats med 9,058,306 och af derifrån utförda med 6,566,234 rdr, samt att värdet af de utförda varorna, som år 1829 öfversteg det af de införda med 4,684,152, visade år 1843 ett öfverskott af 2,192,080 rdr banko, hvaraf skulle kunna slutas, att tillämpningen af ett friare handelssystem visat sig fördelaktig för rikets handel och sjöfart i dess helhet, men att derunder införseln stigit i vida betydligare mån än utförseln.

Hvad svenska sjöfarten beträffar, så angifver tablån visserligen antalet och lästetalet af fartyg, som de angifna åren idkat inrikes sjöfart, äfvensom huru många fartyg afgått till särskilda utrikes orter; men då flera bland dessa fartyg under samma år afgått till mer än en utrikes ort, synes deraf icke antalet af fartyg, som varit använda för utrikes sjöfarten i dess helhet, samt dessas lästetal, hvilket åter är närmare angifvet i nedanstående tablå öfver samtliga stapelstädernas fartyg, af hvilka likväl en del under de uppgifna åren varit för inrikes sjöfart använda och en del legat i hamnarna overksamma; men tablån visar emellertid i hvad mån de uppgifva särskilda orternas sjöfart tilleller aftagit.

	1810.		1830.		1843.	
	Fartygens		Fartygens		Fartygens	
	antal.	lästetal.	antal.	lästetal.	antal.	lästetal.
Stockholm	218	18,299	168	13,226	150	13,506
Göteborg	197	13,006	82	6,999	95	9,537
Gefle	58	5,834	80	7,558	107	12,868
De öfriga stapelstäderna	379	14,759	579	24,145	624	30,521
Summa	852	51,898	909	51,928	976	66,432

Häraf synes, att ehuru, under detta tidskifte, Stockholms och Göteborgs sjöfart aftagit, hvilket likväl väsentligen föranledts af den tillfälliga stegring i dessa städers sjöfart, som framkallades af de politiska förhållandena vid tidskiftets början, så har dock på det hela Sveriges sjöfart under denna tidrymd varit i betydligt tilltagande.

För de inre *kommunikationernas* förbättrande uträttades under denna tidrymd ganska mycket.

Det vigtigaste och kostsammaste företaget i detta hänseende var *Göta kanal.* Redan 1516 hade biskopen i Linköping, Hans Brask, varit betänkt på en kanal, som skulle förena Venern och Vettern med

hvarandra och med Östersjön och Nordsjön. Frågan var sedermera vid flera tillfällen å bane, och 1783 hade Daniel Thunberg, på regeringens befallning, utarbetat en utförlig plan dertill; men man hade alltid åter frånträdt detta företag, såsom medförande alltför stora kostnader. Minst skulle man således kunnat vänta, att en början dertill skulle göras vid 1809 års riksdag, då riket var i så svårt penningebetryck och så många andra angelägnare utgifter togo de knappa tillgångarna i anspråk. Det var emellertid vid denna riksdag, som en annan biskop i Linköping, Carl von Rosenstein, i Augusti 1809 väckte motion om denna kanalanläggning; men det var i synnerhet dåvarande statsrådet friherre *Baltzar Bogislaus von Platen*, som med lifligaste intresse omfattade detta företag och lyckades genomdrifva dess verkställande. Han hade tagit kännedom om Thunbergs plan, och hans år 1806 utgifna »Afhandling om kanaler genom Sverige», hade å nyo fästat uppmärksamheten å detta företag, så att år 1808 en berömd engelsk mekaniker Thomas Telford blifvit inkallad, för att, efter anstäld besigtning af trakten, yttra sig om företagets verkställbarhet. Telford gillade nästan i allt Thunbergs plan, hvilken han med förvåning fann röja idéer, som först långt senare blifvit i England kända och tillämpade.

Nu aflät kongl. maj:t till ständerna en proposition i ämnet, och i enlighet dermed beslöto de, att, i händelse den summa, 1,600,000 rdr banko, som enligt upprättadt kostnadsförslag erfordrades för denna kanals färdigbyggande, icke genom teckning af enskilda personer kunde sammanbringas, skulle det bolag, som i sådant hänseende komme att bildas, erhålla rättighet att dermed förena en diskont-inrättning, som, emot vissa af ständerna bestämda vilkor, skulle af banken understödjas med ett lån å 800,000 rdr, hvarefter kongl. maj:t den 11 April 1810 utfärdade privilegier och reglementen för så väl kanalens utförande som för den dermed förenade diskont-inrättning.

En komité tillsattes, bestående af presidenten i statskontoret *C. E. Lagerheim*, statsrådet friherre *M. Rosenblad* och friherre *B. von Platen*, statssekreteraren *Hans Järta*, kommerserådet *Carl Arfvedson* i Stockholm och riksdagsfullmäktigen för Göteborg, grosshandlaren, sedermera kommerserådet *Berndt Harder Santesson*, att organisera det blifvande bolaget, hvarvid i synnerhet den sistnämnde visade sig särdeles nitisk, tecknande sig sjelf för 60,000 rdr, och lyckades inom Göteborg åstadkomma en teckning af 1,243,000 rdr. I sin helhet bragtes teckningen till 3,148,000 rdr banko, hvarefter bolaget kallades till allmän sammankomst den 28 Maj 1810, då komitén upplöstes och direktion valdes, i hvilken Santesson inträdde såsom en af ledamöterne samt Platen såsom ordförande och kanal-embetets chef.

Det visade sig emellertid snart, att den verkliga kostnaden för detta företag vida öfversteg den beräknade. Nya tillgångar blefvo mer och mer behöfliga, och bolaget hade att härom utkämpa svåra strider vid de särskilda riksdagarne.

Vid 1812 års riksdag bibehölls det erhållna kreditivet å 800,000

BALTZAR BOGISLAUS VON PLATEN.

rdr oförändradt; men vid 1815 års riksdag, då striderna egentligen begynte, lyckades det bolaget och synnerligast Santesson, som, jemte Platen, ifrigast och ihärdigast förde dess talan, att af ständerna utverka kreditivets förhöjning till $1^1/_2$ million rdr, samt att dessutom såsom lånebiträde för kanal-arbetets bedrifvande erhålla 300,000 rdr årligen under åren 1815—1820, utan ränta under byggnadstiden och derefter icke förr, än aktieegarne njutit 5 procent å sina bidrag; men med vilkor, att arbetet skulle fortsättas med full drift enligt planen och återstående procent å aktierna inbetalas inom fyra år. Många röster inom riksstånden höjdes likväl redan nu mot detta företag, såsom hvarken ur ekonomisk synpunkt eller ur den af rikets försvar, hvilken äfven varit framhållen, motsvarande de stora kostnaderna. Platen, som för länge sedan insett de uppgjorda kostnadsberäkningarnas otillförlitlighet och fruktade, att ständerna ej skulle förmås medverka till arbetets fullbordande i dess helhet, hade ock, för att förekomma, att man skulle låta det stanna vid endera afdelningen, låtit börja och fortsätta arbetena samtidigt å kanalens båda linier, så väl den östra, mellan Vettern och Östersjön, som den vestra, mellan Vettern och Venern. Han tröttades ock ej af något motstånd eller afskräcktes af de illvilligaste anmärkningar så i tidningarna som vid riksdagarne, utan fullföljde med orubblig ihärdighet det stora företaget och understöddes dervid kraftigt af Carl Johan, som likaledes med lifligt intresse omfattat detsamma.

Den svåra penningekrisen 1817, då Malmö diskont nödgades inställa sina betalningar, inverkade äfven på Göta kanal-diskonten, som likaledes råkade i ett svårt betryck, hvilket i sin ordning inverkade på arbetenas bedrifvande. För dessa hade bolagets styrelse varit nödsakad att tid efter annan ur diskonten upptaga lån till ett sammanlagdt belopp af nära 1,100,000 rdr, och ytterligare lån kunde nu icke erhållas. Aktieegarne hade inbetalt 60 procent å sina tecknade summor; men de återstående 40 procenten kunde, under den nu rådande penningeförlägenheten, icke påräknas, och ingen annan utväg återstod således än att å nyo anlita ständerna. Det lyckades också, efter nya strider, bolaget att vid 1818 års riksdag utverka afskrifning af kanal-kassans skuld till kanal-diskonten för der å byggnads-anslaget uppburet förskott, 1,083,877 rdr, emot det att diskonten, hvars utredning ständerna åtogo sig att genom riksgäldskontoret besörja, utan ersättning förlorade sin oktroj, som eljest skulle fortgått till år 1835. Tillika beviljade ständerna fortfarande 300,000 rdr årligen till arbetets fortsättande.

Detta skedde under ständigt ökade bekymmer för bolaget, som nu ej längre hade vinsten å diskontens lånerörelse eller lån derur att tillgå, utan var inskränkt till det årliga statsanslaget. Vestra linien mellan Vettern och Venern blef emellertid fulländad och i konungens närvaro högtidligen för allmän trafik öppnad den 24 September 1822; men stora summor fordrades ännu för östra liniens fullbordande, och åter måste ständerna anlitas. Vid 1823 års riksdag framlades ock ett nytt arbetsförslag, beräknadt på den återstående delens fullbordande under

året 1828. För denna plans genomförande beviljade också ständerna, för året 1823, utöfver redan vid föregående riksdagen anvisade 300,000 rdr, ytterligare 100,000 rdr, och för de följande åren till och med 1828 tillsammans 1,650,000 rdr. Hvad sålunda beviljades skulle dock såsom låneanslag anses och »blifva det yttersta, som staten till kanal-byggnadens fortsättande bestode, så att något tillskott derutöfver framdeles ej kunde af bolaget påräknas».

Vid 1828 års slut var dock äfven detta anslag användt och ännu återstod en god del af östgöta-linien. Ett nytt kostnadsförslag måste således uppgöras, slutande sig å 845,334 rdr till kanal-arbetets fullbordande i dess helhet, och äfven denna summa lyckades man af ständerna utverka, dock under vilkor att bolaget skulle genom tillskott på aktierna anskaffa en tredjedel mot det nu beviljade anslaget, hvaremot, om kanalen blefve färdig inom 1834 års slut, bolaget skulle erhålla eftergift af så väl det nu lemnade bidraget som statens äldre fordran hos bolaget.

Ständerna hade sålunda onekligen visat synnerlig välvilja mot detta företag, och man kan svårligen finna underligt, att under öfverläggningarna om de vid hvarje riksdag begärda nya anslagen ganska skarpa anmärkningar yttrades mot kostnadsuppgifterna, som ständigt visade sig vara otillförlitliga.

Kanal-arbetet blef emellertid fullbordadt och hela kanal-linien med mycken högtidlighet för allmän trafik öppnad den 26 September 1832, hvarmed sålunda det stora verket var fulländadt och ett ganska vigtigt steg taget till de inre kommunikationernas befordrande. Kostnaden i sin helhet hade uppgått till 9,142,231 rdr banko, af hvilka 8,924,000 blifvit använda för det egentliga kanalarbetet, omkring 120,000 till fastigheter och inventarier, samt omkring 85,000 till anläggning af en mekanisk verkstad vid Motala, hvarmed Platen gjort början efter vestra kanalliniens fullbordande 1822.

För åtskilliga andra kanal-arbeten hafva äfven under detta tidskifte anslag eller lånebiträden blifvit beviljade.

För *Södertelje kanal*, hvars byggnad flera gånger varit påbörjad utan att bringas till fullbordan, och för hvars utförande ett bolag senast bildat sig år 1806, beviljades vid 1815 års riksdag ett lån af 100,000 rdr, mot 3 procents ränta; vid den följande riksdagen ett ytterligare lån af 50,000 rdr, samt vid 1823 års riksdag ett årligt anslag af 15,000 rdr under åren 1824—1828, och vid 1830 års riksdag anvisades för den i Oktober 1819 fullbordade kanalens underhåll en fond af 30,000 rdr.

Hjelmare kanal, genom hvilken sjöarne Hjelmaren och Mälaren blifvit förenade, hade sedan kronan 1814 öfvertagit från ett enskildt bolag det slussverk, som varit anlagdt vid den s. k. Arboga graf från Hjelmaren till Arboga ån, fått vid 1818 års riksdag ett lånebiträde af 200,000 rdr, fördelade på fyra år, hvarjemte det bolag, som bildat sig för detta arbetes verkställande, försäkrades, att någon afbetalning å

kapitalet icke skulle ifrågakomma förr, än aktieegarne erhållit 6 procents utdelning. År 1819 började gräfningen å den nya kanalen, och vid 1823 års riksdag beviljades till densammas byggande under åren 1823—1828 tillsammans 530,000 rdr. Kanalen blef färdig 1830, och kostnaden för densamma i dess helhet hade då uppgått till 942,000 rdr banko.

För ombyggnad af *Strömsholms kanal* och slussverk anslogs vid 1840 års riksdag ett årligt belopp af 50,000 rdr, att utgå under 15 års tid.

För en kanal- och slussverks-byggnad vid Ströms säteri i Bohuslän utmed Göta elf beviljades vid 1828—1830 årens riksdag Trollhätte kanal- och slussverks-bolag ett lån af 80,000 rdr.

För *strömrensningar* och lättade vattenkommunikationer i öfrigt anslogos vid 1818 års riksdag 500,000 rdr, vid 1828—1830 årens 50,000 rdr årligen, vid följande riksdagen likaledes 50,000 rdr årligen, samt vid 1840—1841 årens riksdag 174,000 rdr banko.

För *väganläggningar* anvisades vid 1812 års riksdag 20,000 rdr och vid 1840—1841 årens 222,000 rdr.

I allmänhet gingo ständerna villigt till mötes så väl kongl. maj:ts propositioner som särskilda städers eller bolags eller enskilda riksdagsmäns framställningar om anslag eller lånebiträden för arbeten till befordrande af kommunikationerna inom landet, för hamnbyggnader, större odlingsföretag o. s. v., så att ganska vackra resultat i dessa hänseenden åstadkommos, och om än de särskilda förhållandena i afseende å Götakanalbyggnad ofta framkallade hetsiga strider inom riksstånden, röjde sig deremot med hänseende till de öfriga företagen föga meningsskiljaktighet, och dervid gjorde oppositionen sällan några svårigheter [1]).

Krigsväsendet.

Genom Finlands förlust hade den stående svenska landthären förlorat en tredjedel af sin styrka, och landtvärnet, som skulle förstärka densamma, hade under kriget blifvit så illa medfaret, att det väckt en allmän ovilja mot detta sätt att förstärka stridskrafterna. Vid 1809

[1]) Utom *Skogmans* sakrika och upplysande »Anteckningar om Rikets ständers bank», *Agardhs* och *Ljungbergs* »Försök till en statsekonomisk statistik öfver Sverige», riksdagshandlingarna, kommerse-kollegii berättelser och några komitébetänkanden, hafva de källor, förf. för denna öfversigt af statshushållningen under åren 1810—1843 haft att tillgå, hufvudsakligen varit årstrycket och författningssamlingen, i följd hvaraf ock framställningen blifvit nog mycket register-artad; men ämnet är så omfattande, att en någorlunda fullständig behandling deraf skulle upptagit mera utrymme, än förf. haft att egna tidskiftet i dess helhet. Han har derför nödgats inskränka sig till att angifva endast de allmännaste grunddragen och har för öfrigt, för att lemna dem, som önska vinna en närmare kännedom om detta ämne, en anvisning hvar de kunna finna densamma, anfört de särskilda viggare författningarnas data, hvilket anmärkes, för den händelse man skulle finna denna öfversigt alltför öfverlastad af årtal.

års riksdag åtogo sig dock ständerna att, i stället för vargeringen och landtvärnet, uppsätta s. k. *förstärkningsmanskap*, hvilket skulle genom lottning uttagas bland alla vapenföra män mellan 20 och 45 års ålder, men blott fick användas inom rikets gränser. Tillika ökades indelta armén genom den s. k. *extra roteringen*, som ålades all jord, hvilken dittills varit från rustning eller rotering befriad. Den skulle dock utgöras endast under krigstid. I följd af den tillökning, indelta armén härigenom erhöll, infördes sedermera, genom en författning af den 23 Mars 1813, en förändrad organisation och fördelning af de indelta regementena.

Under året 1811 hade 15,000 man af förstärkningsmanskapet blifvit uppbådade; men sättet att medelst lottning uttaga manskapet hade väckt mycket missnöje bland allmogen, hvilket på några orter utbröt i öppet uppror. Vid 1812 års riksdag blef ock förstärkningsmanskapet afskaffadt och i stället infördes *allmänna beväringen*, hvarom författning utfärdades den 27 Oktober 1812. Derigenom stadgades allmän beväringsskyldighet för manspersoner mellan 20 och 25 år, med undantag endast för dem, som redan voro i krigstjenst, eller genom lyten eller sjuklighet voro till krigstjenst oförmögne, för dem som tjenat vid landtvärnet, för lotsar och lotslärlingar, för postförare samt för ordinarie embets- och tjenstemän, dock med rättighet att i sitt ställe lega annan karl mellan 25 och 37 års ålder, samt äfven mellan 37 och 40 år, så framt en sådan redan varit i krigstjenst. Då beväringsmanskapet till verklig tjenstgöring uppbådas, skulle detsamma af kronan förses med erforderlig beklädnad, beväring och annan utrustning, samt, så väl under sådan tjenstgöring, som ock då det sammandrages till öfnings vinnande, dess underhåll besörjas i likhet med hvad den öfriga armén bestås. Beväringsmanskapet skulle antingen införlifvas med indelta armén eller båtsmanshållet, eller ock utgöra särskilda kårer under eget befäl. Sedan beväringsmanskapet blifvit till tjenstgöring uppbådadt, skulle det vara underkastadt samma skyldigheter, som åligga rikets öfriga krigsmakt. Beväringsmanskapet kunde af kongl. maj:t uppbådas till krigsöfning på sätt lämpligast syntes, men det skedde endast under 14 dagar hvarje år för första beväringsklassen, innefattande de ynglingar, som fylt 20, men ännu icke hunnit 21 års ålder, hvilken öfning visserligen var alltför otillräcklig; men den ovilja, förstärkningsmanskapets uppbådande framkallat, och den obenägenhet, ständerna visade för beviljande af ökade anslag till försvarsverket, synas hafva afhållit Carl Johan från en större utsträckning af beväringsöfningarna.

För öfrigt egnade han alltifrån sin hitkomst en synnerlig omsorg åt de svenska stridskrafternas förbättrande och förökande, och berättelserna vid de särskilda riksdagarnas början vittnade att sådant skedde med ständigt växande framgång.

Så meddelades i riksdagsberättelsen 1817, att kongl. maj:t, genom arméns ombildning i inspektioner och brigader, enligt kongl. brefven

den 11 Juni 1815 och 11 Juni 1816, åt öfverbefälet beredt den förmån att, i mån af befordran, vinna större kommando, mera utvidgad tjenstebefattning och bättre inkomst. Kavalleriet hade blifvit fördeladt i två och infanteriet i nio särskilda brigader, hvardera under befäl af en brigadchef, äfvensom två inspektioner blifvit inrättade för kavalleriet och sex för infanteriet, samt instruktioner utfärdade för de till inspektörer utsedda generaler. En förändrad organisation af generalstaben hade äfven blifvit vidtagen. En ny tross- och utredningsplan för kavalleriet hade blifvit fastställd, samt nya beklädnadsstater för de värfvade trupperna utfärdade.

Artilleriet hade fått förändrad organisation, och ny utredningsplan för fältartilleriet blifvit fastställd. Kongl. maj:t hade låtit inköpa Mariebergs egendom å Kungsholmen, der ett *artilleri-läroverk* blifvit inrättadt år 1817 och derigenom tillfälle beredt för unge artilleriofficerare att vinna en högre vetenskaplig bildning än den, som vid artilleriregementenas läroverk dittills kunnat erhållas.

Beväringen för hela infanteriet hade blifvit ställd på passevolans med regementena, hvarigenom vunnits betydlig besparing, jemte säkerhet att de ständigt fortgående gevärstillverkningarna kunde användas till beredande af tillräcklig tillgång å dugliga gevär, som vid infallande krig kunde utdelas.

För militär-läkarevårdens förbättring hade dels inrättningarna för unge läkares undervisning blifvit utvidgade, dels författningar vidtagna, hvarigenom armén kunde förses med skickliga läkare äfven i de lägre graderna.

För att afskaffa ackorderna inom de högre befälsgraderna och förekomma, att den verkliga förtjensten, i saknad af tillgångar till dessa ackorders erläggande, utestänges från högre embeten, hade kongl. maj:t låtit af särskilda medel, som icke tillhört statsverket, utbetala öfver 400,000 rdr såsom ersättning för utgifna ackorder till redan afgångna eller ännu i tjenst varande innehafvare af sådana embeten.

I berättelsen vid 1823 års riksdag omtalades, att kongl. maj:t funnit nödigt upprätta ett försvarssystem i det inre af riket och i sådant ändamål beslutat anlägga en fästning vid Vanäs utmed Vettern, att tjena till hufvud-depôt för arméns materiel m. m.

För artilleriets förbättrande hade flera anstalter ytterligare blifvit vidtagna. Ny reglering af artilleriets tyg- och handtverksstater hade blifvit fastställd, medel anslagna till anställande af försök att förbättra kruttillverkningen, Carl Gustafs stads gevärsfaktori ställdt under krigskollegii styrelse och gevärstillverkningen vid Norrtelje faktori betydligen ökad.

Krigsakademien å Carlberg hade erhållit ny organisation och förbättrade undervisnings-metoder, samt i allmänhet förbättringar blifvit införda vid militär-läroverken, i enlighet med hvad senare tiders erfarenhet i andra länder visat vara nyttigt och ändamålsenligt.

Lifdrabant-kåren hade erhållit en ny organisation, genom hvilken

denna kår, med förändrad benämning af *lifbevärings-regementet*, fått sig ålagdt att i vapen öfva hufvudstadens och Stockholms läns bevärings-manskap.

Förordning om ett förändradt beklädnadssätt för indelta infanteriet hade i December 1819 blifvit utfärdad, hvarefter en instruktion för beklädnads-direktionerna vid indelta infanteri-regementena blifvit faststäld.

För allmänna garnisons-sjukhuset i Stockholm hade i December 1821 ett reglemente blifvit utfärdadt, äfvensom en instruktion för samtlige vid detta sjukhus anstälde läkare och tjenstemän.

I berättelsen vid 1828 års riksdag gafs tillkänna, att kongl. maj:t beslutat upplösa »dess eget värfvade regemente», för att bereda en erforderlig förstärkning af artilleriets personal. Dessutom hade åtskilliga förbättringar inom artillerivapnet dels blifvit verkstälda, dels till vidare utveckling beredda. En bättre metod för kruttillverkningen hade blifvit undersökt, och till utvidgande af gevärs-tillverkningen vid Carl Gustafs stads gevärsfaktori hade förbättrade mekaniska anstalter blifvit vidtagna. Efter vunnen erfarenhet af den nytta, gymnastiska öfningar medföra, hade kongl. maj:t beviljat anslag för gymnastik-inrättningar vid de tre artilleri-regementena, äfvensom vid en del andra värfvade regementen.

I berättelsen vid 1834 års riksdag visades, huru de vid föregående riksdagen beviljade extra anslag för försvarsverket blifvit använda till befästnings-arbeten vid Vanäs och Carlskrona, till försvarsanstalter för hufvudstadens betryggande, samt till väsentlig tillökning af arméns och flottans artilleri-, bevärings- och utredningsförråd.

Nya reglementen för besigtningar å kanoner, gevär och öfriga beväringspersedlar hade blifvit utfärdade, artilleri-regementenas vapenverkstäder utvidgade och försedda med förbättrade maskiner och verktyg samt ett efter gemensam princip för allt svenskt och norskt artilleri uppgjordt kalibersystem faststäldt.

För besörjandet af indelta arméns underhåll vid möten, mönstringar och marscher under denna tid, som den af ständerna vid den föregående riksdagen faststälda mötespassevolans-afgift komme att af rust- och rotehållarne utgöras, hade i Januari 1832 ett reglemente blifvit utfärdadt.

Då kongl. maj:t funnit arméns indelning uti inspektioner och brigader vid inträdda förändrade förhållanden icke vidare vara lämplig, hade densamma upphört, hvaremot riket blifvit genom en författning af den 23 Februari 1833 indeladt i sex *militär-distrikt*. inom hvartdera af hvilka en generalsperson skulle föra högsta befälet öfver alla der befintliga stridskrafter till lands och följaktligen öfver så väl de indelta och värfvade trupperna som öfver beväringsmanskapet.

Ny lönereglering för indelta arméns befäl hade blifvit faststäld och författning derom utfärdad i Februari 1833. Tillika hade i Augusti samma år reglering af de inom armén gängse ackorder egt rum

hvarvid, till ackordsliqvidernas underlättande och beredande af ackordens fullkomliga upphörande i framtiden, en särskild fond blifvit bildad, af hvilken hvarje officer berättigats att i föreskrifven ordning utbekomma honom tillerkänd ackordsersättning, emot innehållning af en viss procent utaf den tillträdda lönen för fondens räkning, så att, inom förloppet af 40 år, hela ackorsskulden vid armén skulle blifva till fullt betald.

Då kongl. maj:t ansett en ökad kavalleristyrka vara behöflig i norra delarna af riket, hade en ny sqvadron hästjägare af 100 man blifvit uppsatt i Jemtland.

För att i svenska armén införa bruket af krigsraketer hade en särskild raket-kår blifvit upprättad och förlagd vid Marieberg.

Artilleriets läroverk vid Marieberg hade erhållit betydlig utvidgning och tillfälle blifvit beredt för officerare äfven af andra vapen att der förskaffa sig en grundligare kännedom och större erfarenhet i sitt yrke, samt på ett mera systematiskt sätt utbilda sina förut förvärfvade kunskaper i militära ämnen, och dessutom hade åtskillige officerare blifvit genom tilldelade understöd satta i tillfälle att under utrikes resor inhemta kännedom om krigsvetenskapens framsteg i andra länder, samt om de inom främmande arméer i senare tider införda förbättringar.

Den förut med ingeniör-kåren förenade fältmätnings-brigaden hade i Oktober 1831 fått en ny organisation, hvarigenom densamma blifvit skild från denna kår och i stället införlifvad med arméns generalstab, såsom en särskild afdelning, kallad *topografiska kåren*, hvarjemte officerare af armén fått vid denna kår tjenstgöra för att inom armén mera allmänt sprida kunskap i topografi.

Lifgardet till häst hade blifvit ökadt till 400 man, och lifgardesregementena till fot erhållit en förändrad, med indelta arméns sammansättning mera öfverensstämmande organisation. En ny och förbättrad organisation af kronprinsens husarregemente hade äfven blifvit verkstäld.

Vid 1840 års riksdag visades äfven huru de vid den föregående beviljade extra anslag för försvarsverket blifvit använda.

Kungsholms fästningbyggnad vid Carlskrona och Vanäs eller, såsom den nu kallades, Carlsborg vid Vettern hade blifvit fortsatta, samt Carlstens och Vaxholms fästningar försatta i bättre och fullständigare skick.

En särskild komité hade blifvit tillsatt för att uppgöra förslag till en efter nutidens fordringar lämpad reglering af gevärs-tillverkningen i riket. På denna komités framställning hade en ombyggnad och utvidgning af det kronan tillhöriga Carl Gustafs stads gevärsfaktori blifvit verkstäld, hvarigenom, med användande af förbättrade maskiner, möjlighet blifvit beredd att vid detta faktori tillverka 2,500 till 3,000 gevär årligen under vanliga förhållanden, samt dubbelt så många, när behofvet sådant fordrade. Dessutom hade ett betydligare antal kanoner och mörsare blifvit vid styckebruken i riket för kronans räkning tillverkadt.

I öfverensstämmelse med indelta arméns nya lönereglering hade

nya aflönings-indelningsverk blifvit för de flesta regementen fastställda, äfvensom ackords-regleringen och amorteringen med framgång blifvit fortsatt. Ny militiæ-boställsordning hade i Januari 1836 blifvit utfärdad.

I Februari 1841 förordnades, att Vesterbottens fältjägare-regemente skulle upplösas och förvandlas till två från hvarandra skilda kårer, hvaraf den ena skulle kallas *Norrbottens* och den andra *Vesterbottens fältjägarekår*.

I December 1841 utfärdades instruktion för provianterings-direktionerna vid de indelta kavalleri- och infanteri-regementena, samt i Maj 1842 för beklädnads-direktionerna vid de indelta roterande infanteriregementena, och den 6 September samma år ny förordning om truppers och persedlars fortskaffande, med upphäfvande af 1791 års tåg-ordning.

Vid 1812 års riksdag hade kongl. maj:t af rikets ständer äskat, att de till indragning stälda indelningarna vid adelsfane-regementet måtte, vid innehafvarnes afgång, få användas till inrättande af ett *invalidhus* å något af de kongl. slotten, hvilket ständerna biföllo, och sedan de på detta sätt beredda tillgångar medgifvit underhållandet af ett mindre antal krigsmän utan utvägar att sig sjelfva försörja, inrättades år 1823 invalidhuset å Ulriksdal.

Den redan 1756 inrättade *arméns pensionskassa* erhöll nytt reglemente den 11 Juli 1827 och sedermera den 24 Augusti 1833 samt den 15 Februari 1840.

Generaladjutanter för armén under detta tidskifte voro: grefve *Carl Johan Adlercreutz* till Januari 1815, grefve *Magnus Fredrik Ferdinand Björnstjerna* till Januari 1828 och grefve *Magnus Brahe* till Maj 1840 då, vid statsrådets förändrade organisation, denna befattning förenades med chefskapet för landtförsvars-departementet, hvilket utöfvades af friherre *Gustaf Albrecht Bror Cederström* till December samma år, af grefve *Axel Otto Mörner* till Januari 1843, af friherre *Johan Lagerbjelke* till April samma år, samt af friherre *Carl Arvid Lovisin* under återstående delen af Carl Johans regering.

Krigskollegium fick den 19 Mars 1811 ny instruktion, enligt hviken det skulle bestå af en president, en vice ordförande, generalfälttygmästaren, generalqvartermästaren, som tillika skulle vara direktor för fortifikationen, fyra krigsråd, samt en från armén förordnad militärperson af öfverstes eller öfverstelöjtnants rang, hvarförutan generaladjutanten för armén egde rättighet att öfvervara kollegii sessioner. Ärendena skulle skötas genom fyra särskilda departement: artilleri-, fortifikations-, generalkrigskommissarie- och civil-departementet. Denna organisation förändrades dock genom kongl. brefvet den 17 December 1831, så att kollegium skulle fördelas endast i två departement, med tre afdelningar under hvartdera, så att under *första departementet* hörde artilleri-, fortifikations- samt indelnings- och boställs-afdelningarna, och

under *andra departementet* utrednings-, underhålls- och krigsmanshus-afdelningarna.

Den förändring i Sveriges försvarssystem, som måste blifva en följd af Finlands förlust, föranledde år 1809 tillsättandet af en komité, som skulle afgifva förslag till det nya försvarsverkets ordnande. Denna komité ansåg säkraste värnet för Sveriges sjelfständighet vara en *örlogsflotta*, som beherrskade de Sverige omgifvande hafven och dymedelst hindrade hvarje fiendtlig här att landstiga. Danmark och Ryssland voro de enda grannstater, hvilkas flottor kunde bestrida den svenska öfverväldet i Kattegat och Östersjön, men danska flottan hade år 1807 blifvit bortförd af engelsmännen, och den ryska hade under sista kriget ingalunda visat sig öfverlägsen den svenska. Man antog derföre, att denna, genom att öka sin materiel till 16 linieskepp och 16 fregatter skulle kunna bereda sig den afsedda öfverlägsenheten, och åt detta örlogsflottans förökande borde således åtgärderna för sjöförsvaret hufvudsakligen vara riktade.

Skärgårdsflottan bestod vid krigets slut ännu af 9 galerer, 1 halfgaler, 10 däckade kanonslupar, 116 öppna kanonslupar, 54 kanonjollar, 9 haubits- och mörsarefartyg, samt 6 kuttrar och skonertbarkasser, eller tillsammans 220 fartyg. Den behöfdes numera icke för att flankera kustarmén i Finland, hvartill den förut hufvudsakligen varit afsedd; men man ansåg den kunna användas såsom en kustflotta att skydda vigtiga punkter af Sveriges kuster mot fiendtliga anfall. Då likväl denna kust blott på få punkter är omgifven med verklig skärgård, utan för det mesta är öppen eller företer några spridda öar, ansåg man kustflottan böra hufvudsakligen bestå af mindre seglande fartyg och föreslog, att den skulle utgöras af 2 hemmema, för att såsom ett slags flytande batteri förläggas på vigtiga punkter, 15 galerer för trupptransporter, 20 briggar och 16 kanonskonertar, de senare bestyckade hvardera med två 24:pundiga kanoner och sex 12:pundiga karonader, att utgöra den egentliga kustflottan, 60 kanonjollar till Stockholmsskärgårdens försvar, samt 20 armerade rekognoscerings-fartyg.

Det visade sig emellertid snart nog, att hvarken den ena eller andra delen af denna försvarsplan kunde bringas till verkställighet. Örlogsflottan sökte man visserligen, så långt tillgångarna medgåfvo, hålla i tjenstbart skick samt med nya skepp och fregatter ersätta dem, som ej längre kunde repareras, men utan att det afsedda antalet på långt när kunde åstadkommas. Ännu mindre var det möjligt att anskaffa de många nya kanonskonertarne, och man behöll derför tills vidare kanonsluparne, som icke ingingo i den nya försvarsplanen. Under kriget 1813 användes ock, utom den tjenstbara delen af örlogsflottan, för trupptransporter och andra förrättningar 6 galerer, 12 kanonskonertar, 63 kanonslupar, en hemmema och 10 mindre fartyg, eller tillsammans 92 fartyg af skärgårdsflottan.

Den nu vunna öfvertygelsen om omöjligheten att kunna åstadkomma ett sådant sjöförsvar, som 1809 års komité afsett, föranledde emellertid tillsättandet af en ny komité år 1816, hvilken fann sig föranlåten nedsätta linieskeppens antal till 12 och fregatternas till 8, hvartill lades 6 kutterbriggar, 3 skonertar och 6 avisfartyg. Kustflottan skulle nu utgöras af 16 armerade chefsfartyg, 36 kanonskonertar, 60 kanonslupar, 24 däckade och 72 öppna kanonjollar, 12 mörsareslupar och 12 landstigningskanonslupar.

Men icke heller denna flotta kunde, för bristande penningetillgångar, bringas till stånd. Emellertid blefvo båda flottorna, som dittills varit åtskilda, genom kongl. brefvet den 7 Oktober 1823 förenade, så att örlogsflottan och arméns flotta skulle utgöra en enda kår, kallad *kongl. maj:ts flotta*, hvarefter år 1826 en ny komité för sjöförsvarets ordnande tillsattes, hvilken föreslog 10 linieskepp, 10 fregatter, 4 korvetter, 4 briggar, 4 skonertar, 24 kanon-skonertar, 80 kanonslupar, 16 landstigningsslupar, 24 däckade och 146 öppna kanonjollar samt 12 mörsarefartyg, hvilket allt efter 10 års förlopp skulle vara i tjenstbart skick.

År 1836 funnos likväl i tjenstbart stånd endast fyra linieskepp, 2 fregatter, 2 korvetter, 1 brigg och 3 skonertar, samt under byggnad 2 linieskepp, 2 fregatter, 1 korvett och 1 skonert, och äfven den föreslagna skärgårdsflottan var ej på långt när fulltalig. Så tillsattes 1841 åter en sjöförsvarskomité, som föreslog 15 linieskepp, 9 fregatter, 5 korvetter, 3 briggar, 5 skonertar, 11 ångfartyg, 20 kanonskonertar, 120 kanonslupar, 120 kanonjollar, 20 chefsfartyg och 8 mörsarefartyg.

Det var emellertid lika liten utsigt att vid riksdagarna kunna utverka tillräckliga anslag för denna flottas tillvägabringande som det varit för de föregående förslagens verkställande, och under tiden hade ryska flottan fått en sådan tillväxt, att dess öfverlägsenhet öfver den svenska var påtaglig. Man såg icke heller någon möjlighet att förändra detta förhållande, och många, både inom och utom sjövapnet, ansågo derföre, att man borde frånträda tanken på en stor flotta, såsom för Sverige allt för kostsam, och inskränka sig till ett kustförsvar, som säkrare och med mindre kostnad skulle kunna tillvägabringas medelst ett större antal mindre bevärade fartyg. De större krigsfartygens företräde hade likväl ännu, synnerligast vid flottans hufvudstation i Carlskrona, ifrige förfäktare, och så fördes mot slutet af ifrågavarande tidskifte en ganska liflig strid om stora eller lilla flottan skulle vara hufvudvapnet vid Sveriges sjöförsvar, hvilken strid fortgick ännu vid slutet af Carl Johans regering.

Af de fartyg, som vid 1810 års utgång utgjorde Sveriges flotta, hade vid slutet af nu ifrågavarande tidskifte 6 linieskepp, 4 fregatter, 3 kutterbriggar, 1 kutter och 59 skärgårdsfartyg blifvit slopade, 2 linieskepp och ett skärgårdsfartyg förlist, 1 linieskepp och 1 fregatt blifvit sålda, samt 1 linieskepp nedhugget till fregatt. I stället hade 6 linieskepp, 5 fregatter, 3 korvetter, 2 briggar, 4 skonertar och 159 skär-

gårdsfartyg blifvit nybyggda, äfvensom 5 ångfartyg anskaffats för bogsering och transporter. Fartygens värde beräknades vid 1840 års slut vara omkring 3,400,000 rdr högre än vid slutet af året 1810, äfvensom de vid flottans etablissementer varande byggnaders värde beräknades hafva stigit med öfver 1 million rdr.

I afseende å särskilda delar af sjöförsvaret hade under denna tiderymd flera åtgärder blifvit vidtagna.

Så hade flottornas handtverks- och timmermansstater i December 1816 fått en ny reglering, hvarigenom arbetarnes antal blifvit förminskadt, men deras aflöning förhöjd och en särskild invalidstat för dem inrättad, hvarefter nya stater, lämpade efter förändrade förhållanden, fastställdes i November 1824 och i September 1837.

Ny författning angående båtsmännens beklädnad och utredning utkom den 10 September 1816, och genom kongl. brefvet den 5 Aug. 1817 förordnades särskilda båtsmanskompanichefer till ordnings och disciplins vidmakthållande bland båtsmännen under deras vistelse i hemorterna, för hvilka kompanichefer instruktion utfärdades i November 1818 samt en ny i April 1838.

För inspektören öfver flottornas samtliga sjötrupper gafs en instruktion i November 1819.

I Januari 1827 utnämndes kronprinsen till Sveriges storamiral och skulle närmast konungen föra befälet öfver svenska flottan. Storamirals-embetet indelades då i tre afdelningar, af hvilka den *första* skulle hafva befattning med allt, som anginge sjelfva personalen; den *andra* med administrationen och förvaltningen, hvilken afdelning fortfarande skulle utgöras af förvaltningen af sjöärendena, samt den *tredje* med hvad som rörde sjökommunikationer, vattenbyggnader, kanaler, strömrensningar, sjökarteverket, sjömätningar, mekaniska och andra scientifika inrättningar m. m. Äfven lotsverket förklarades höra under storamirals-embetet. Vid införandet af statsrådets förändrade organisation blef likväl storamirals-embetet upplöst den 19 Maj 1840.

Sjömätnings-kåren, som blifvit inrättad 1808 och erhållit sin instruktion i Februari 1809, upplöstes i November 1824, och dess åligganden skulle ombesörjas af *sjökarte-arkivet*. Sjömätningar skedde emellertid årligen, och sjökort uppgjordes och utgåfvos öfver större delen af Sveriges kuster.

I November 1832 fick den förut å flottans stationer i Carlskrona, Stockholm och Göteborg fördelade sjöartillerikåren en förändrad organisation och skulle derefter utgöra ett vid Carlskrona station förlagdt *sjöartilleri-regemente* om 800 man, fördelade i tio kompanier af 80 man hvartdera. I stället erhöll Stockholms station en *kanonier-kår* i två kompanier, hvartdera bestående af 50 kanonierer och 25 underkanonierer. Dessutom ökades *skeppsgosskåren* vid denna station, som i November 1824 blifvit bestämd till 20 ordinarie och 10 extra skeppsgossar, nu till dubbelt detta antal af hvardera.

Sjö expeditioner till öfning af flottans befäl och manskap företogos

årligen samt i allt större omfattning, allt efter som tillgångar dertill kunde beredas, och nya sjöaflönings-reglementen utfärdades den 28 September 1833 och den 8 April 1843.

För *lotsverket* samt fyr- och båk-inrättningarna utkom ny förordning och nytt reglemente i Juni 1820 samt sedermera den 16 Maj 1827.

För *amiralitets-krigsmanskassan* i Carlskrona utfärdades nytt reglemente i December 1825 och den 26 Oktober 1838, och *amiralitets-barnhuskassan*, likaledes i Carlskrona, fick nytt reglemente i September 1824.

Generaladjutans-befattningen för flottan, hvilken i Mars 1809 fått ny instruktion, utöfvades af friherre *Viktor von Stedingk* 1809—1812, friherre *Henrik Johan Nauckhoff* 1812—1813, grefve *Johan Puke* 1813—1815, grefve *Olof Rudolf Cederström* 1815—1823, grefve *Clas August Cronstedt* 1823—1827, och *Carl af Klint* från 1827 till dess detta embete, vid statsrådets förändrade organisation 1840, förenades med chefskapet för sjöförsvars-departementet, hvilket till slutet af Carl Johans regering förestods af friherre *Johan Lagerbjelke.*

Förvaltningen af sjöärendena erhöll ny instruktion den 2 November 1824 och 18 Januari 1841, enligt hvilken senare detta embetsverk skulle utgöras af en chef, två ombytlige flottans officerare af högre grad såsom militärledamöter, ett amiralitets-kammarråd och lotsdirektören, biträdde af ett kansli, ett kammarkontor, ett konstruktionskontor och ett lotskontor, äfvensom sjökarte-arkivet då förklarades tillhöra förvaltningen af sjöärendena och förestås af lotsdirektören.

Anslagen för försvarsverket hade visserligen, såsom i öfversigten af de särskilda riksdagarnas statsregleringar här ofvan är visadt, blifvit under denna tidrymd på det hela betydligt ökade; men det hade, å ständernas sida, i allmänhet skett mycket motvilligt, och vid flera tillfällen hade oppositionen lyckats få de begärda anslagen afslagna eller nedsatta. Att, detta oaktadt, landtförsvaret ganska väsentligt förstärktes och förbättrades, samt i synnerhet att ganska mycket uträttades för befälets bildning samt manskapets öfning, beväring och utredning, derför hade man i främsta rummet af tacka Carl Johan, hvars vidsträckta erfarenhet och säkra omdöme i dessa ämnen kommo hans nya fädernesland i rikt mått tillgodo, samt dernäst grefve Brahe, hvilken, såsom generaladjutant för armén nitiskt och allvarligt vakade öfver verkställighetsåtgärderna.

I afseende å sjöförsvaret åter rådde ej samma enhet i åsigter, och då fackmännen ifrigt förfäktade skiljaktiga meningar under den ständigt fortgående striden om stora eller lilla flottans företräde, väcktes härigenom misstroende hos ständerna, som visade ännu större obenägenhet till uppoffringar för flottan än för landtförsvaret, hvarföre ock resultaten utföllo mindre fördelaktigt för den förra än för det senare.

Kyrkan och presterskapet.

Den neologiska riktningen hade, såsom i föregående delar är anmärkt, varit sedan Gustaf III:s regering öfvervägande inom svenska kyrkan. Den utgjorde ett slags förmedling mellan tron på allt och tron på intet, mellan den föregående tidens stränga dogmatism, som uteslöt all förnuftets pröfning och yrkade endast tro, samt upplysningstidehvarfvets otro, som uteslöt all tro och erkände ingen annan sanning, än som med förnuftslut kunde bevisas. Man sökte inom kyrkan förmedla dessa ytterligheter genom att inskränka trosdogmerna så mycket som möjligt, men i stället så mycket mera framhålla den kristna sedeläran, samt i allmänhet vädja till förnuftet, men så litet som möjligt till tron. Tidehvarfvet var icke religiöst, och presterskapet hade att hos de bildade klasserna bekämpa dels en rationalistisk riktning, som i religiösa frågor erkände ingen annan ledare än förnuftet, i följd hvaraf ock ledningen röjde sig mycket olika, dels en indifferentism, som lemnade all religion å sido. Äfven presterskapet blef icke oberördt af tidehvarfvets rationalistiska riktning, som icke så litet ingick i den neologiska; men ju mera det hängaf sig åt denna riktning samt sökte på förnuftets väg inverka på de bildade klasserna och åtminstone hos dessa motverka den religiösa liknöjdheten, ju mera skilde de sig från de obildade och gynnade läseriets uppkomst och utbredning.

Vid början af det nya århundradet begynte emellertid ett varmare religiöst sinne efter hand röja sig äfven hos de bildade klasserna. Religions-föraktet under den franska revolutionen och de gräsligheter, som under inverkan deraf blifvit begångna, hade hos många väckt tanken på följderna af ett sådant förakt, och jemte den vaknande nationalitets-känslan hos de under Napoleons välde tryckta folken hade äfven det religiösa sinnet fått en kraftigare väckelse. Detta visade sig synnerligast i Tyskland, men då, under inverkan af Tysklands litteratur, en litterär strid här uppstod, till hvilken vi återkomme vid framställningen af de vittra förteelserna under detta tidskifte, blef denna strid icke utan inflytelse på det religiösa föreställningssättet hos de bildade samhällsklasserna i Sverige, emedan de nya litterära åsigternas förfäktare med framgång ifrade för en varmare innerligare religiös känsla och öfvertygelse.

Oberoende häraf hade emellertid redan för en förändrad riktning, synnerligast i predikosättet, med stor framgång verkat en man, väl förtjent af en närmare bekantskap.

Samuel Lorenz Ödmann, son till kyrkoherden i Hjelmseryds församling inom Vexiö stift Gabriel Ödmann och Catharina Wiesel, en dotter till prosten Samuel Wiesel i Visslanda, var född juldagen 1750 och erhöll sin första uppfostran hos sin morfader, hvars patriarkaliska hem han sedermera mästerligt skildrat i sina »Hågkomster från hembygden och skolan». Vid 18 års ålder blef han student i Upsala, der

han tog filosofie kandidat-examen 1772 och lät följande året prestviga sig, sedan han fått kallelse såsom huspredikant hos generalen Pfeiff å Vermdön. Sedermera blef han 1776 af kaptenen friherre Anders Cederström kallad till komminister och skolmästare i Pilhamn å Ingarön inom Vermdö pastorat, på hvilken anspråkslösa plats han derefter stannade i 14 års tid, med så knappa inkomster, att han genom fiske och jagt måste bidraga till sitt och de sinas uppehälle. Under en af dessa jagter ådrog han sig en så svår förkylning, att han sedermera aldrig tålde fria luften, utan tillbragte hela sin återstående lefnad, som likväl blef rätt lång, i studerkammaren. Genom utgifna skrifter gjorde han sig likväl så känd, att han redan 1784 invaldes till ledamot i vetenskaps-akademien, och genom erkebiskop Troils och biskop Wallquists inflytande blef han 1790 utnämnd till kyrkoherde i Gamla Upsala samt till teologie adjunkt vid Upsala akademi. Det var likväl endast med stor svårighet han kunde flyttas till sin nya vistelseort, och i den kyrka, hvars kyrkoherde han var, förblef han osynlig. Verksamhet saknade han emellertid icke. Genast vid sin ankomst till Upsala anmodades han att deltaga i bibel-kommissionens arbeten, insattes 1793 i ecklesiastik-komitén och blef 1799 teologie professor. Sedan, på hans inrådan, ett teologiskt seminarium blifvit vid Upsala akademi inrättadt, förordnades han 1806 till dess förste director, hvilken befattning han utöfvade ända till sin död i Oktober 1829, och under hvars utöfning han i ganska hög grad inverkade på prestbildningen samt gaf anvisningar för predikningars författande i helt annan riktning än den neologiska. Hans författare-verksamhet var för öfrigt ganska omfattande. Den hade begynt med »Strödda samlingar utur naturkunnigheten till den heliga skrifts upplysning», 1783—1794, hvilket arbete tillvann honom europeisk ryktbarhet, hvarefter han utgifvit en mängd resebeskrifningar i öfversättning, »för att jaga bort romanläsningen», hvilket ock i rätt vidsträckt mån lyckades, ty Ödmanns öfversättningar voro både lättlästa och lärorika, båda delarne vanligen i högre grad än originalen, emedan öfversättaren ur andra resebeskrifningar rättat misstagen och dessutom borttagit allt tröttande, genom hvilket allt dessa öfversatta resebeskrifningar erhöllo en ganska talrik läsarekrets. För öfrigt öfversatte han åtskilliga predikosamlingar och andra religiösa skrifter, gaf sjelf ut en »Anvisning till ett christligt predikosätt», 1807, och »Prediko-utkast», 1808, »Strödda försök öfver nya testamentets heliga skrifter», 1799—1822, »Geografiskt hand-lexikon öfver nya testamentets heliga skrifter», 1799, »Försök öfver Johannis uppenbarelse», 1803, »Öfversättning af Matthei evangelium, med anmärkningar», 1814, »Anvisning att christligen inrätta skriftetal», 1823, »Hågkomster från hembygden och skolan», 1830, samt en mängd geografiska och naturvetenskapliga uppsatser. Såsom skald uppträdde han medelst sina »Försök till kyrkosånger», 1798, och två oratorier »Försonaren på Golgatha, 1809, och »Försonaren på Oljoberget», 1810, till hvilka han äfven, åtminstone delvis, komponerat en musik, som vunnit kännares loford.

Det var ock med allt skäl Wallin kunde i sin vackra minnesteckning om honom yttra: »Hans lärostol blef den genast intagna och mer ej lemnade sjuksängen, och hans hela yttre verld slöt sig inom de fyra väggar, som med honom hunno åldras; men för lärgiriga ungdomsskaror, gående och kommande, föreliistes, utan afbrott af åren, från denna kateder sanningens eviga läror. Der låg den glade vise och, med aftärd hand, på sitt bräde öfver bröstet skref böcker åt verlden, biblioteker till uppväxande slägters undervisning, mannaåldrars vade mecum och de gamles aftonro. Dit kommo utifrån verldslifvet och ljusa dagen, som allt ser och hör, de kloke och lärde, lystne att få veta mera; och den instängde enslingen hade mycket att säga dem, i tungomåls uttydning, folks och länders kunskap, Guds kunskap. Den skumögde siaren, som ej rest utom sin kammare, hade underrättelser att meddela från norra och södra hemisferen, förtäljde för de undrande hvad märkligast skett, hvad vigtigast uppfunnits eller upptäckts, förr eller nyss, mellan jordens båda poler. Mellanåt, ur djupsens nöd, reste han upp, ej den lama, fastbundna kroppshyddan, men sin ofängslade själ, i helig fröjd, och sjöng vid sin harpas ljud, på toner ur eget hjerta, en sång i högre choren om Försonaren på Golgatha och Försonaren på Oljoberget, låg sedan lugn och mild, lutad som Johannes till Mästarens bröst, icke utkräfvande, men förbidande sin arfvedel i ljuset».

Redan vid magister-promotionen i Åbo 1798 hade skalden *Frans Michael Franzén* framhållit den religionsfiendtliga riktningen i 18:de seklets upplysningsväsende, och vid svenska bibelsällskapets första allmänna sammankomst 1816 hade *Johan Olof Wallin* uppträdt för den positiva kristendomen och emot den negativa neologiska, hvilket äfven vid jubelfesten året derpå skedde af *Esaias Tegnér*. Dessa Sveriges dåvarande tre störste skalder, af hvilka Wallin sedermera blef dess störste andlige talare och äfven Franzén gjorde sig särskildt berömd såsom predikant, uppträdde sålunda före, jemte och efter Ödmann emot den neologiska riktningen samt verkade både genom sina skrifter och sitt stora litterära rykte och anseende i allmänhet ganska väsentligt, att denna riktning mer och mer försvann ur svenska kyrkan.

Den efterträddes emellertid hos icke så få predikanter af en känslosam riktning, som utgjorde ett slags förmedling af den positiva kristendomen och den neologiska. Man framhöll mer än förut den kristna lärans grundsanningar, men dock företrädesvis dess sedolära, för hvars tillämpning man likväl mera vände sig till känslan än till förnuftet. En känslo-religion skulle sålunda efterträda den neologiska förnuftsreligionen. De berömdaste representanterne af denna riktning voro professorn i pastoral-teologi vid Lunds akademi, sedermera pastor primarius i Stockholm *Carl Peter Hagberg* och professorn i pastoral-teologi vid Upsala akademi *Carl Georg Rogberg*.

En annan riktning anslogs af *Henrik Schartau*, född i Malmö 1757, andre komminister vid domkyrkan i Lund 1785, förste stadskomminister i Lund, med Stora Råby och Bjellerups församlingar till prebende, 1793,

kontraktsprost i Torna härad 1813, död i Lund 1825. Han hade i sin ungdom omfattat de herrnhutiska åsigterna, men under en grundlig bibelforskning kommit mer och mer ifrån detta sjukliga fromleri och uppträdde derefter såsom en ifrig förfäktare af den strängt lutherska renlärigheten emot både den neologiska och den känslosamma riktningen. Hvarje fredags-morgon höll han i Lunds domkyrka inför ganska talrika åhörare kateketiska förhör, hvarunder han på ett särdeles klart och bestämdt sätt i frågor och svar utredde och förklarade salighetsläran, hvilket för öfrigt skedde i hans predikningar (utgifna 1830—1843), samt i en mängd andra religiösa skrifter, såsom »Försök att i öfverensstämmelse med den heliga skrift i frågor och svar föreställa den evangeliska lutherska församlingens lära om nådevalet», 1825, »Utkast till betraktelser öfver vissa stycken af katekesen», 1826, »Frågor, hörande till första undervisningen i salighetsläran», 1827, »Bref i andeliga ämnen», 1828, 1830, »Anteckningar, föranledda af åtskilliga ställen i den heliga skrift», 1829, »Utkast till skriftermål och veckopredikningar», 1832, »Undervisning i kristendoms-kunskapen för barn», 1833, m. fl. Äfven Schartau fick talrika anhängare, som jemte honom verksamt bidrogo att gifva predikosättet och framställningen af kristendomen i allmänhet en innehållsrikare, om ock i vissa hänseenden en alltför ensidig riktning.

Att ett varmare sinne för religionens heliga sanningar åter vaknat, visade sig äfven genom det lifligare intresse för bibelkunskapens spridande, som nu röjde sig.

Vi hafva i föregående del omtalat, huru den prof-öfversättning, som af bibel-kommissionen framlades vid jubelfesten 1793, icke gillades, utan ansågs böra omarbetas. Det dröjde likväl temligen länge, innan en ny bibel-kommission åter kom till verksamhet, hvilket skedde först 1805. Dåvarande erkebiskopen *Jakob Lindblom* var denna kommissions ordförande, men de verksammaste ledamöterne deri voro *Samuel Ödmann* och *Johan Adam Tingstadius*, hvilka dock omfattat så skiljaktiga åsigter om öfversättningens beskaffenhet, att man ganska länge fick vänta på något resultat af kommissionens arbeten. Slutligen utkom 1816 en ny prof-öfversättning af nya testamentet, men den ansågs icke motsvara det religiösa sinnets fordringar. Särskildt uppträdde Wallin mot den moderniserade stilen och försvarade det gamla bibelspråket såsom »kyrkans modersmål». Äfven i Tyskland hade man nu kommit till den öfvertygelse, att Luthers öfversättning egde i återgifvandet af originalets anda och kraft ett afgjordt företräde framför alla nyare och att man således icke borde söka åstadkomma någon ny, utan endast beriktiga Luthers. Denna åsigt blef äfven inom Sverige alltmera rådande, och ett försök i denna riktning voro de prof-öfversättningar af de flesta gamla testamentets böcker, som från och med året 1834 utgåfvos af professorn i österländska språken vid Upsala universitet *Per Sjöbring* (född 1776, död 1842) samt domprosten i Upsala *Johan Thorsander* (f. 1777, d. 1851). Äfven dessa försök funnos dock ej fullt tillfreds-

ställande, och år 1841 erhöll bibel-kommissionen en ny organisation, hvarefter åsigterna rörande den sistnämnda öfversättningsprincipen blefvo mer och mer sammanjemkade. Något resultat af denna kommissions arbeten hade dock vid slutet af Carl Johans regering ännu icke blifvit synligt.

Om det sålunda visade sig vara ytterst svårt att åstadkomma nya fullt tillfredsställande bibelöfversättningar, sökte man i stället så mycket mera sprida de gamla.

I London hade år 1804 blifvit stiftadt det första *bibelsällskapet*, som gjorde till sin uppgift att öfversätta bibeln på alla språk och sprida den bland alla folk. I Sverige bildade sig år 1808 det s. k. *evangeliska sällskapet*, som ursprungligen afsåg tryckning af smärre uppbyggelse-skrifter, men snart nog äfven började ombesörja utgifvandet af billigare och derigenom för de talrikare samhällsklasserna tillgängligare bibelupplagor. Redan 1810 utgafs en stor upplaga af nya testamentet och psaltaren, samt 1812 en fullständig bibelupplaga, med uteslutande endast af de apokryfiska böckerna. Detta företag underlättades genom frikostiga bidrag från det brittiska bibelsällskapet, hvilket äfven åtog sig drygaste delen af kostnaden för den lappska bibelupplaga, som 1811 ombesörjdes af biskopen i Hernösand *Carl Gustaf Nordin*. Icke långt derefter uppstod det *svenska bibelsällskapet*, som år 1815 erhöll konungens stadfästelse å sina stadgar. I de flesta af rikets stift bildade sig dessutom särskilda bibelsällskap, hvilka, understödda af det brittiska, uträttade ganska mycket för bibelspridningen i alla delar af riket.

Äfven genom det lifligare intresse, hvarmed missionsverksamheten omfattades, röjde sig under detta tidskifte ett varmare sinne för kristendomen än under det föregående.

Redan under Gustaf II Adolfs regering hade, för kristendomskunskapens befordrande bland lapparne, en lappskola blifvit inrättad i Lycksele, och sedermera hade på 1700-talet flera dylika skolor inrättats; men man trodde sig finna, att dessa fasta skolor voro i de glest bebodda lappmarkerna mindre lämpliga, och man upphäfde derföre år 1820 åtskilliga bland dessa skolor samt införde i stället en ambulatorisk undervisning, som skulle ombesörjas af missionärer och kateketer. Den mest kände bland dessa är *Petrus Læstadius*. Född 1802 och 1826 förordnad till missionär i Piteå Lappmark, genomvandrade han denna i alla riktningar och har i sin »Journal för första året öfver missions-resor i Lappmarken», 1831, samt i »Fortsättning af journalen öfver missionsresorna i Lappmarken», 1833, på ett särdeles lefvande sätt skildrat sin missionsverksamhet. På hösten 1832 förordnades han till visitator i Lappmarken och fick derigenom tillfälle att vinna en noggrannare kännedom om de kyrkliga förhållandena i dessa aflägsna trakter, samt utarbetade ett förslag till nödiga förbättringar i dessa förhållanden, hvilket han 1835 inlemnade till domkapitlet i Hernösand och som, i allt hufvudsakligt gilladt af detta, underställdes kongl. maj:ts pröfning samt lades till grund för det den 14 April 1846 utfärdade

»Reglementet för ecklesiastik-verket i Lappmarken». Genom detsamma återgick man till det år 1820 öfvergifna undervisningssystemet, och fasta skolor, med presterliga lärare, inrättades i Gellivare, Jockmock, Arjeplog och Lycksele, hvilka skulle utgöra den lappska religionsundervisningens centralpunkter. Den undervisning, som förut varit ombesörjd af missionärer och kateketer, skulle nu ersättas genom lapp-barns utpensionering hos svensk eller finsk jordbrukande allmoge, hvarmed afsågs icke blott bibringande af en bättre kristendomskunskap, utan äfven att efter hand förvandla lapparne från ett nomadfolk till ett jordbrukande, med fasta boplatser. Försöket visade sig likväl alltför mycket strida mot lapparnes natur och måste derföre öfvergifvas, hvarefter den ambulatoriska kateketundervisningen återinfördes i de lapp-församlingar, som icke hade fasta skolor. För lapparnes undervisning i kristendomen verkade för öfrigt äfven det år 1835 i Stockholm inrättade *svenska missions-sällskapet*, på hvars bekostnad sex missionsskolor efter hand blifvit inrättade i Lappmarken, både för lapp-barns undervisning och för att bland de äldre lapparne sprida en grundligare kristendomskunskap.

Den missionsverksamhet, som i åtskilliga europeiska länder uppstått för hedningars omvändelse till kristendomen, rönte äfven under detta tidskifte ett lifligare deltagande från Sverige. Dervid utmärkte sig i synnerhet *Peter Fjellstedt*, som, född i Vermland 1802 och prestvigd 1828, följande året såsom evangelisk predikant inträdde i det engelska episkopala missionssällskapets tjenst. Sedan han ett halft år vid missions-institutet i London studerat österländska språk och derefter någon tid varit anstäld såsom lärare vid missionsinstitutet i Basel, öfvertog han år 1830 en lärareplats vid ett prestseminarium för Tamulerne i Ostindien, der han vistades i fyra år, men nödgades i följd af det osunda klimatet återvända till England, hvarifrån han kort derefter sändes såsom missionär till Turkiet, med station i Magnesia, i närheten af Smyrna, inom Mindre Asien, der han genom bibelspridning och läroböckers utgifvande på turkiska språket verkade för kristendomens spridande bland turkarne ända till 1840 års slut.

Vid jubelfesten 1793 hade ett förslag till ny *kyrkohandbok* varit föremål för presterskapets öfverläggningar; men det ansågs fordra en omarbetning, hvilken uppdrogs åt den s. k. ecklesiastik-komitén, som 1799 framlade ett nytt handboks-förslag, mot hvilket dock preseståndet under 1800 års riksdag gjorde sådana anmärkningar, att det tills vidare blef hvilande. Det upptogs likväl under 1809 års riksdag åter till pröfning och öfverlemnades till konungens stadfästelse, hvilken ock följde, hvarefter, genom kongl. maj:ts påbud den 7 Mars 1811, den nya kyrkohandboken anbefaldes till bruk vid gudstjenster.

Vid jubelfesten hade äfven frågan om en ny *psalmbok* blifvit till ecklesiastik-komiténs handläggning öfverlemnad. Något resultat af denna handläggning förspordes dock ej, utan 1811 tillsattes en särskild psalmboks-komité, som år 1814 framlemnade ett förslag till förbättrade kyrko-

JOHAN OLOF WALLIN.

sånger; men man fann detta förslag alltför rikt på ordståt och alltför fattigt på djupare religiös anda att kunna antagas. I stället utgaf dåvarande kyrkoherden i Adolf Fredriks församling inom hufvudstaden *Johan Olof Wallin*, som äfven varit ledamot i komitén, men ogillat dess flertals förslag, år 1816 en prof-psalmbok, innehållande, jemte flera omarbetade äldre psalmer, så väl hans egna som äfven åtskilliga andras till komitén ingifna förslag till nya psalmer. Denna profpsalmbok mottogs med mycket bifall. Wallin erhöll uppdrag att ytterligare granska densamma, hvarefter den, med några ändringar, öfverlemnades till konungens stadfästelse, hvilken gafs den 29 Januari 1819; men dervid medgafs dock församlingarna i riket att på sockenstämmor öfverenskomma om tiden för den nya psalmbokens införande vid gudstjensten. Detta skedde ock snart nog, och alltmera allmänt erkändes denna psalmbok såsom ett mästerverk, hvars like knappast något annat land har att förete. Af kapellmästaren *Johan Christian Fredrik Hæffner* utarbetades ock en till den nya psalmboken lämpad koral-bok, hvars värde äfven blifvit allmänt erkändt.

Den af erkebiskopen Olof Svebilius år 1688 utgifna »Förklaring öfver Luthers lilla katekes», hvilken sedermera varit allmänt antagen såsom ledning för den första religionsundervisningen, hade länge ansetts mindre lämplig, och år 1794 hade en komité blifvit tillsatt för att utarbeta en ny *katekes*. Intet resultat blef dock synligt af denna komités verksamhet, och 1806 fick erkebiskopen *Lindblom* uppdrag att omarbeta den gamla katekesen. Denna omarbetning blef snart färdig, gillades af teologiska fakulteten i Upsala och blef, enligt preteståndets önskan vid 1809 års riksdag, af regeringen anbefald till allmänt bruk 1810.

Vid 1823 års riksdag yrkades en förbättring af *kyrkolagen*, i sammanhang med de under utarbetning varande civil- och kriminal-lagarna. Följande året tillsattes ock för detta ändamål en komité, med dåvarande öfverhofpredikanten *Johan Jakob Hedrén* till ordförande, hvilken komité år 1828 framlade ett förslag till ny kyrkolag. Det blef dock ej antaget, och en ny komité tillsattes 1835, men hade vid slutet af Carl Johans regering ännu icke inkommit med nytt förslag i ämnet.

Den 26 Februari 1817 utfärdades en förordning, angående sockenstämmor och kyrkoråd, hvarom sedermera ny författning utkom den 29 Augusti 1843, då särskilda s. k. socken-nämnder äfven inrättades.

Flera *jubelfester* firades under detta tidskifte af den svenska kyrkan: den 31 Oktober 1817, till minne af Luthers första framträdande såsom reformator 300 år förut; den 28 November 1830 till minne af kristendomens införande i Sverige för omkring 1,000 år tillbaka och af Augsburgiska bekännelsens framlemnande 1530, samt å första söndagen i adventet 1841 till åminnelse af bibelns utgifvande på svenska 300 år tillförene. Den första af dessa jubelfester vann en särskild märkvärdighet genom Tegnérs tal vid dess firande i Lund, och den andra genom

Wallins predikan i Stockholms storkyrka, ett af de vackraste prof på andlig vältalighet vårt språk eger.

Under Gustaf III:s regering hade fri religionsöfning i Sverige blifvit medgifven alla främmande kristna religionsförvandter; men de stränga straffen för infödde svenska undersåtares affall från statsreligionen fortforo dock att vara gällande, så väl som förbudet i konventikelplakatet den 12 Januari 1726 mot »olofliga sammankomster i enskilda hus till särskild gudstjensts förrättande». De blefvo dock sällan tillämpade, särdeles sedan de religiösa rörelserna här hunno större omfattning.

Detta skedde i synnerhet genom läseriet. I det föregående är visadt, huru de första läsarne icke skilde sig från svenska kyrkan, utan uppträdde egentligen mot den neologiska riktningen och yrkade en allvarligare, mera strängt luthersk lära, än större delen af presterskapet då predikade; men huru omkring år 1805 de s. k. *nya läsarne* uppkommo, som bildade en särskild sekt och i flera delar, synnerligast i läran om rättfärdiggörelsen, skilde sig från de lutherska lärosatserna, hvilka de likväl åberopade, ehuru de gåfvo dem en helt annan tolkning, än statskyrkan antagit. Mot denna visade de ock en afgjord fiendtlighet. En inhysesman *Lars Andersson* från Piteå socken uppträdde såsom desse nye läsares apostel och lyckades år 1814 i Skellefteå socken bilda ett läsare-sällskap, som förkastade presterskapets lära, såsom ledande till evig fördömelse, fördömde alla, som godkände statskyrkans prester, den antagna katekesen och alla vanliga andaktsböcker, utom Luthers skrifter, samt förklarade den nya sekten utgöra den enda rätta kristna kyrkan.

Dessa läsare föranledde sådana söndringar inom socknen och uppträdde så utmanande, att åtskillige af Skellefteå socknemän i September 1818 ingingo till Hernösands domkapitel med anmälan om förhållandet och med begäran att genom dess åtgärd få ofoget afstyrdt. Till följe häraf infann sig först prosten Hambræus i Umeå och sedermera biskopen i Hernösand Erik Abraham Almqvist i Skellefteå, för att söka ställa till rätta det öfverklagade förhållandet, men utan att lyckas häri, hvarför under hösten 1819 justitierådet Sylvander skickades af regeringen att undersöka den uppstådda religiösa rörelsen, söka bilägga misshälligheterna och om förloppet afgifva berättelse till kongl. maj:t. Sällskapets ledare iakttogo nu så mycken varsamhet i sina yttranden och visade sig så undfallande för Sylvanders förmaningar, att han trodde sig »hafva säkert grundlagt och beredt en länge önskad rättelse uti de inom Skellefteå församling uppkomna och af de nya läsarnes förhållande alstrade oredor», hvarför ock regeringen i Januari 1820 förklarade någon vidare åtgärd i detta ämne icke erfordras, hvarjemte tillåtelse gafs åt läsarne att samlas i den s. k. kyrkostaden till enskilda andaktsöfningar. Läsarne i Skellefteå fortforo emellertid att icke mindre än förut fördöma statskyrkans presterskap, förkasta Lindbloms katekes, den nya kyrkohandboken och psalmboken, så väl som de vanliga andaktsböckerna i öfrigt, samt att bestämdt söndra sig från statskyrkan.

Utom i Norrland visade sig under detta tidskifte läseriet äfven i Vestergötland, der kommministern i Svenljunga *Jakob Otto Hoof,* (född 1768, död 1839) uppträdde såsom väckelse-predikant och fick ett stort anhang både inom Vestergötland och en del af Halland. Hans predikningar upptecknades af hans åhörare — skrifna begagnade han aldrig — och så utgåfvos de »högmesso-predikningar öfver de årliga sön- och högtidsdagars evangelier», som, af honom sjelf öfversedda, sedermera utkommit i flera nya upplagor. Äfven han och hans anhängare uppträdde emot statskyrkan, ehuru mindre fiendtligt än de norrländske läsarne, samt yrkade större renhet i sederna, försakande af alla verldsliga nöjen, all grannlåt och prydlighet i klädsel o. s. v.

Äfven i Småland framträdde läseriet, till en del i följd af den på sin tid mycket berömde folktalaren, kommministern i Helleberga församling inom Wexiö stift, *Peter Lorenz Sellergrens* (född 1769, död 1843) väckelsepredikningar, af hvilka efter hans död en samling utgafs 1845. Redan förut hade hans »Bref i andeliga ämnen» utkommit i tre delar, 1839—1843. I Småland öfvergick den religiösa rörelsen slutligen 1841 till den s. k. predikosjukan, som röjde sig i en med kroppslig sjukdom, kramp och dvala förenad oemotståndlig drift att hålla predikningar och sjunga psalmer. Den spridde sig från Småland till Vestergötland, der år 1843 öfver 2,000 personer uppgåfvos vara med denna sjukdom behäftade.

Under det läsare-sekter sålunda uppstodo inom Sverige, sökte en utländsk sekt, *methodisterne,* der vinna insteg. Denna sekt hade år 1739 blifvit i England stiftad af John Wesley och Georg Whitfield, samt utgjorde från början en reaktion mot den stela renlärigheten inom den engelska biskopliga kyrkan, till hvilken den intog ungefär samma ställning som pietismen till den lutherska. Efter hand skilde sig dock methodisterne äfven i vissa lärosatser från de öfriga kristna trosbekännelserna. Så lärde de, bland annat, att ingen kunde komma till omvändelse utan att falla i en häftig, ofta lekamligen förnimbar »botkamp», som slutligen afbrytes genom en ögonblickligt inträdande salig förvissning om syndernas förlåtelse. Deras sträfvanden gingo derför framför allt ut på att göra syndasorgen så grundlig och allvarlig som möjligt, hvarför ock methodisterne höllo sig lika uteslutande till lagen, som herrnhutarne till evangelium, samt gjorde väckelsepredikan till sin egentliga uppgift, och denna väckelse till syndasorg och botkamp ville de sprida inom hela kristenheten.

Den i det föregående omnämnde, i Stockholm bosatte engelske fabriksidkaren Samuel Owen var sjelf methodist och hade bland sina arbetare flere, som tillhörde denna lära, hvarför han ock inkallade en methodistprest Stewens, som från hösten 1826 i ett af enskild man upplåtet kapell höll predikningar för denna läras härvarande bekännare. År 1830 efterträddes Stewens af en annan methodist-predikant Georg Scott, som snart i Stockholm väckte stort uppseende, höll med lif och värma väckelsepredikningar på svenska, hvilka fingo talrika åhörare,

samt deltog verksamt i våra bibel-, missions- och nykterhets-sällskap, till hvilka han äfven förskaffade gåfvor från England och Amerika. Tilloppet af hans svenska åhörare blef efterhand större, än att de kunde rymmas i det dittills begagnade kapellet, och i Februari 1838 ingingo derför Owen och Scott till kongl. maj:t med en ansökan att för Wesleyanska methodisterne få inköpa en tomt i hufvudstaden och der bygga ett kapell till offentlig gudstjenst. Ansökningen bifölls och det nya methodist-kapellet invigdes under hösten 1840. Följande året reste Scott till Amerika, att der samla gåfvor till betalande af skulden för kapellbyggnaden. Under sin resa genom de nordamerikanska Förenta Staterna yttrade han sig vid flera tillfällen ofördelaktigt om svenska folkets gudsfruktan och seder, hvilket här blef bekant och väckte sådan ovilja mot honom, att han, efter sin återkomst hit, fann sig icke kunna fortsätta sin verksamhet, utan reste under våren 1842 till England, och ehuru hans predikant-befattning derefter öfvertogs af annan person, synes methodismen sedermera här hafva gjort föga framsteg.

Medan sålunda väckelsepredikanter här uppträdde både inom svenska kyrkan och utifrån, hade, såsom redan är anmärkt, hos svenska *presterskapet* den neologiska riktningen mer och mer blifvit efterträdd af en allvarligare, dels känslosam, dels strängt dogmatisk riktning, hvilken i båda fallen, antingen den mera öfvervägande anslog känslan eller höll sig till trosdogmerna, bekände en mera bestämdt uttryckt kristendom än den alltför mycket sväfvande neologiska.

För prestbildningen hade äfven regeringen verkat genom seminarieinrättningar vid universiteten i Upsala och Lund, för hvilka förändrade stadganden utfärdades, för den i Upsala genom kongl. brefven den 12 Mars och 10 September 1831, samt för den i Lund genom kongl. brefvet den 17 September samma år. Den 16 Juni 1813 hade nya stadgar blifvit utfärdade, rörande prest- och pastoral-examen samt de bevis, som deröfver utfärdas, och genom kongl. brefvet den 5 April 1831 föreskrefvos ökade fordringar vid prest-examina.

Genom en författning af den 6 Oktober 1842 förklarades all förhöjd tjensteårs-beräkning vid presterlig befordran upphörd, med några få undantag, och den 1 April 1843 utfärdades ny förordning om prestval.

Den 21 September 1810 hade en författning, angående tillvägabringande af föreningar om presträttigheter, blifvit utfärdad, men sedan bondeståndet vid 1815 års riksdag hos kongl. maj:t anhållit om åtgärder till närmare bestämmande och reglerande af presträttigheterna, samt preseståndet gjort framställning, att föreningar emellan lärare och åhörare till bestämmande af deras inbördes rättigheter och skyldigheter måtte i möjligaste mån befrämjas, utgåfvos den 3 April 1816 och den 28 Maj 1830 nya författningar härom, äfvensom den 25 November 1836 en förklaring af författningarna rörande öfverenskommelser om presträttigheters utgörande.

Bland det högre presterskapet inträffade under detta tidskifte flera förändringar.

Erkebiskop var sedan Mars 1805 *Jakob Axelsson Lindblom*, omnämnd i föregående del, till sin död i Februari 1819, samt efterträddes af *Carl von Rosenstein*, född i Upsala 1766 och son till professorn i medicin och anatomi Samuel Aurivillius samt Anna Margareta von Rosenstein, dotter till archiatern Nils Rosén von Rosenstein, af hvilken dottersonen adopterades i Maj 1773. Sedan han blifvit prestvigd 1791, varit legationspredikant i Marocko 1791 och 1792, regementspastor vid lifregementet 1793, och kyrkoherde i Kumla församling inom Strengnäs stift sedan 1796, blef han biskop i Linköping 1809 och efter Lindbloms död erkebiskop i Maj 1819. Kort förut hade han blifvit en af de aderton i svenska akademien, var sedan 1809 ledamot af vetenskapsakademien, sedan 1812 hedersledamot af vitterhets-, historie- och antiqvitets-akademien, sedan 1810 af landtbruks-akademien, samt blef 1820 ledamot af vetenskaps-societeten i Upsala och 1822 af musikaliska akademien. Under riksdagarna 1810, 1812, 1815 och 1818 hade han varit presteståndets vice talman och blef sedermera dess talman under riksdagarna 1823, 1828 och 1834. Han hade ett behagligt utseende, som bibehöll mycken ungdomlighet ännu på ålderdomen, var i umgänget glad och underhållande, samt hade en ovanlig lätthet att tala oförberedd, hvilken lätthet dock icke sällan förledde honom till nog mycken mångordighet, äfvensom det outtömliga förråd han egde af anekdoter och små historier ofta nog anlitades äfven vid högtidligare tillfällen, då de ej alltid rätt passade, hvaremot han i enskilda kretsar alltid hördes med synnerligt nöje. Såsom författare gjorde han sig icke känd, och hans inväljande i svenska akademien tillskref man snarare hans embete och slägtskap med akademiens sekreterare Nils von Rosenstein än några lärda eller vittra förtjenster. Sjelf beklagade han ock, att han icke låg särdeles djupt i teologien; men deremot hade han ganska mycken kännedom om riksdags-ärenden och visade stor förmåga att såsom talman leda ståndet, till dess mot slutet af hans bana oppositionen inom detsamma började blifva honom öfvermäktig För öfrigt var han road af landtlifvet och ansågs såsom en ganska kunnig rationel landtbrukare, men man påstod, att hushållningen slutade så snart skörden var inbergad. Säkert är, att, oaktadt hans betydande inkomster och ehuru hans lefnadssätt icke var yppigt eller slösande, kom han dock mer och mer i skuld, hvartill hans alltför långt drifna hjelpsamhet mot talrika anförvandter och vänner ansågs hafva betydligt bidragit och som förbittrade slutet af hans lefnad. Han afled i December 1836.

Hans efterträdare såsom erkebiskop blef *Johan Olof Wallin*, en af de mest framstående män, som innehaft denna främsta plats inom svenska kyrkan. Född i Stora Tuna församling i Dalarne den 15 Oktober 1779 och son till dåvarande fältväbeln, sedermera kaptenen vid Dalregementet Johan Abraham Wallin, var han den äldste bland många

syskon, men sjuklig alltifrån födelsestunden, och första tredjedelen af hans lefnad var en nära oafbruten strid mot kroppsligt lidande och ekonomiska bekymmer. Fadern ville att han skulle blifva militär, men modern, Beata Charlotta Harkman, af en gammal prestslägt, yrkade ifrigt, att den förstfödde sonen skulle få studera till prest, för att med tiden blifva komminister eller möjligen få ett pastorat i Dalarne — det högsta målet för hennes förhoppningar. Till Falu skola sändes han emellertid, men då fadern ej hade tillräckliga tillgångar att der underhålla honom, fick han kostdagar hos några bland stadens invånare och måste sedermera använda drygaste delen af sin studietid på andras undervisning. Vid 13 års ålder började han försörja sig sjelf såsom lärare, och då hans tid dagligen upptogs af undervisning åt fem eller sex dels yngre, dels med honom jemnåriga lärjungar, hade han ej mycken tid öfrig för egna studier. Såsom han sjelf berättat, var det egentligen under de långa mörka höstqvällarna och vintermorgnarna han, liggande på sin »lafve», under den allmänna tystnaden i huset dels i minnet upprepade sina lexor, dels begrundade deras innehåll, dels improviserade på vers och prosa — en öfning, som sedermera kom honom till mycken nytta såsom talare. Så fortsattes efter slutad kurs vid Falu skola hans studier vid Vesterås gymnasium, der han likväl ofta fick afbryta dessa, dels för sjuklighet och dels för konditionerande, samt slutligen för medellöshet måste hela tre års tid vara frånvarande, så att han vid återkomsten till gymnasium var nära glömd. Han hade dock så väl begagnat den knappa tid, som varit honom öfrig till studier, att gymnasiets dåvarande rektor, den högt förtjente skolmannen och utgifvaren af en svensk upplaga af Horatius, Anders Henrik Stamberg, gaf honom ett af de vackraste afgångsbetyg till akademien, någon gymnasist erhållit.

Wallin var sålunda nära 20 år gammal, när han i September 1799 ankom till Upsala akademi, der han medelst en förmånlig kondition fick tillfälle att stanna, till dess han 1803 tog den filosofiska graden. Redan vid 10 års ålder hade han med ett poem helsat sin från finska kriget återkommande fader. Falu tidning hade intagit tillfällighetsverser af skolgossen, och i Vesterås hade han stiftat ett gymnasistsamfund, »jeunesse-orden». Samma år han blef magister, vann han priset i svenska akademien för öfversättningar af några Horatii oder, och två år senare akademiens stora pris för en lärodikt »Uppfostran» samt två andra pris för öfversättningar från romerska skalder. Härigenom var Wallins skalderykte grundadt, och med detsamma ljusnade ock hans framtidsutsigter. Han hade samma år sökt en docentplats i estetiken vid Upsala akademi, men blifvit förbigången. Nu lät han, på Nils von Rosensteins inrådan, prestviga sig och blef 1806 teologie adjunkt vid Carlbergs krigsakademi. Hans inkomster voro dock rätt knappa, men han arbetade flitigt och drog sig fram utan skuldsättning. Sjelf yttrade han om denna tid i en efterlemnad anteckning: »Nu var min gladaste tid. Jag var sökt och gerna sedd af alla, fann bifall för

allt hvad jag gjorde, skref verser och predikningar med stigande framgång, mötte vänner hvar jag kom och såg framtiden i det ljusaste perspektiv. Sedan kom lyckans tid — och glädjens var förbi.»

»Lyckans tid» kom nu ock snart nog för Wallin. Sedan han i Maj 1808 tagit pastoral-examen med högsta betyg, blef han i April 1809 teologie lektor vid krigsakademien och kyrkoherde i Solna församling, invaldes följande året i svenska akademien och gjorde samma år ett rikt gifte genom sitt äktenskap med Anna Maria Dimander, blef 1811 prins Oscars lärare i kristendom, 1812 kyrkoherde i Adolf Fredriks församling inom hufvudstaden, 1816 domprost i Vesterås, 1818 pastor primarius i Stockholm, 1825 ordens-biskop, 1826 hedersledamot af vitterhets-, historie- och antiqvitets-akademien, 1827 ledamot af vetenskaps-akademien, 1828 hedersledamot af krigsvetenskaps-akademien, 1830 konungens öfverhofpredikant, 1837 i Mars erkebiskop och i April ledamot af serafimerorden samt samma år hedersledamot af vetenskapssocieteten i Upsala.

Medan dessa befordringar och utmärkelser följde tätt på hvarandra, hade Wallins rykte såsom skald och talare äfven stigit allt högre, och såsom andlig skald och talare tillerkändes han temligen allmänt främsta rummet, likasom man äfven stälde honom ganska högt såsom skald i allmänhet.

Vi hafva i det föregående omnämnt Wallins inverkan på den nya psalmbokens utgifvande. Utom honom hade flera bland Sveriges den tiden högt ansedde skalder, såsom Leopold, Franzén, Adlerbeth, Choræus, Ödmann, Christofer Dahl, dertill lemnat bidrag; men de betraktade i allmänhet psalmen såsom ett didaktiskt vitterhetsstycke, som framför allt borde innehålla en vacker moral på ett rent och prydligt språk. Wallin insåg emellertid och kände djupt, att det fordrades något annat för att tillfredsställa ett allvarligare religiöst sinne, och i strid mot den rådande smaken genomdref han antagandet af det yppersta psalmverk troligen något land eger.

Wallin hade först vunnit rykte såsom verldslig skald. Ännu större rykte vann han såsom andlig skald och snart äfven såsom andlig talare. När Wallins presterliga bana begynte, var Lehnberg den högst uppburne vältalaren och predikanten. Han hade haft den stora förtjensten att midt i otrons tidehvarf locka äfven de bildade klasserna till kyrkan. Många gingo visserligen dit hufvudsakligen för att höra ett vältalighetsstycke i den mest fulländade stil, enligt den tidens uppfattning; men ännu flere voro dock troligen de, som infunno sig i kyrkan för att röras och värmas af predikningar, som mildt och ljuft talade till känslan och hjertat. Han hade dock efter sin utnämning till biskop i Linköping 1805 lemnat hufvudstaden och afled redan 1808. De yngre predikanterne sökte emellertid bilda sig efter honom, men utan att hinna sin förebild, under det de öfverbjödo hvarandra i känslosamhet och »behaglig moral.» Tidens allvar började likväl mer och mer anslå sinnena samt väcka längtan efter en kraftigare andlig föda än den, som sålunda erbjöds, och som en kraftig målsman för denna

riktning uppträdde Wallin i sitt tal vid svenska bibelsällskapets första allmänna sammankomst den 27 April 1816. Han hade då redan gjort sig känd såsom andlig talare, lika vältalig och med samma formfulländning, men i en långt kraftigare och allvarligare anda än Lehnberg, hvars stora verk, enligt Wallins yttrande, var att »locka folket in i kyrkorna; vårt», tillade han, »blefve att der förkunna dem Guds ord i all sin kraft». Det visade sig ock, att äfven Wallin hade samma förmåga att fylla den kyrka, der han predikade, ty tilloppet af åhörare först till Solna, så till Adolf Fredriks kyrka och slutligen till Storkyrkan, var alltid större än utrymmet medgaf, och alltmera erkändes han såsom den störste andlige talare Sverige egt. För att rätt uppskatta Wallin såsom talare borde man emellertid, såsom förhållandet äfven var i afseende å Lehnberg, så olika bådas uppträdande i öfrigt än var, hafva sett och hört honom. Ansigtet och hållningen voro så vördnadsbjudande, att de genast röjde den öfverlägsna anden, rösten, ehuru hvarken särdeles böjlig eller klangfull, var så stark och så djup, och han förstod så mästerligt använda densamma, att den gaf en gripande kraft åt de snillrika orden, de upphöjda tankarne. Så högt man således än vid läsningen af Wallins tal och predikningar må skatta dem, blifver dock intrycket deraf aldrig så öfverväldigande och oförgätligt, som när man hörde honom sjelf föredraga dem.

Mot Wallins både psalmer och predikningar hafva emellertid anmärkningar icke uteblifvit. Man har från vissa håll funnit dem icke nog dogmatiska eller nog fullständigt belysande den kristna lärans särskilda delar; men det ojemförligt öfvervägande antalet af dem, som hört eller läst dem, har dock satt dem högst af allt hvad vi i den vägen ega, och äfven våra största snillen hafva erkänt deras mästerskap.

Så yttrade Tegnér kort efter Wallins död: »Skalden är nu bortgången, men hans heliga sånger genljuda ännu alltjemt i våra tempel och i folkets hjertan. De förklinga ej heller, så länge ännu en svensk kyrka hvälfver sig öfver andäktiga hjertan, så länge jordens sorg, dess glädje och förhoppningar ännu söka himlen och uttala sig i svenskt tungomål. Men han var icke blott en sångarharpa, hvars toner på en gång voro de djupaste, innerligaste, ljufvaste och renaste, som vårt tidehvarf hört från Zions höjder. Han var derjemte en stormklocka i vältaligheten, till hvars sammankallande ljud församlingen lyssnade, icke blott med helsosam bäfvan, utan äfven med förhoppning, rörelse och förtjusning. Ty den rätta vältaligheten, helst den andliga, förutsätter alltid, till någon del, sångens gudagåfva. Forntidens profeter voro ett poetiskt slägte, och all predikan blir, i den mån hon är snillrik och hjertlig, alltid en upplöst psalm. Religionens och poesiens himmelriken gränsa nära till hvarandra och samma vårvärma andas öfver dem båda. Den eviges lof talas mindre än det sjunges, och talaren, likasom skalden, måste sätta vingar på själen, om hon skall kunna lyfta sig till sitt ursprung.»

Lika villigt Sveriges största snillen gjorde rättvisa åt Wallins förtjenster, gjorde han det sjelf åt andras. Från all afund var han full

komligt fri, gaf det lifligaste erkännande åt dem, som före eller samtidigt med honom gjort sig särskildt kände såsom talare, uppmuntrade, så snart han förmärkte lofvande anlag hos någon yngre, den om sin förmåga tvekande samt sökte äfven fästa en allmännare uppmärksamhet på den uppväxande förtjensten. Ödmann hade varit hans ifrigaste motståndare inom psalmkomitén och sedermera i en ganska skarp recension anfallit honom samt i allmänhet mot Wallin visat en viss motvilja. Wallins hämnd var den vackra minnesteckningen öfver Ödmann, hvarur vi här ofvan anfört slutorden.

Wallins verksamhet gränsade till det otroliga. Med utöfningen af erkebiskops- och prokanslersembetena förenade han före sin afflyttning till Upsala tjenstgöringen såsom öfverhofpredikant och ordförande både i Stockholms stads och i hofkonsistorium, var dessutom medlem af nästan alla i hufvudstaden varande akademier, i tre af hvilka han ett år samtidigt var ordförande och höll sex högtidstal, var derjemte ständig dels ledamot, dels ordförande i en mängd direktioner och komitéer för hufvudstadens undervisnings- och välgörenhetsinrättningar, predikade icke desto mindre lika ofta som förut både för kungliga familjen och för storkyrkoförsamlingen, samt biträdde ändock lika villigt med sin stora talargåfva vid enskilda glädjens eller sorgens högtider. Särskildt gjorde sig ock Wallin berömd såsom tillfällighetstalare och diktare samt blef ock i sådant hänseende mera anlitad än någon annan. Man eger ock af honom mer än ett par hundratal sånger och tal af tillfälliga anledningar, alla af värde, och i synnerhet förstod han i sina talrika minnestal icke blott i några få säkra drag teckna det utmärkande hos den hädangångne, utan äfven att från talets egentliga föremål hemta anledning till lärorika betraktelser öfver särskilda förhållanden i lifvet samt derifrån öfvergå till religionens mest upphöjda sanningar, hvarigenom ock dessa tillfällighetstal ega ett vida högre och mera bestående värde än sådana i allmänhet. De utgöra ock drygaste delen af hans åren 1825—1831 utgifna »Religionstal», den yppersta samling af sådana Sveriges literatur eger.

Det var likväl icke af förkärlek för ett verksamt lif som Wallin åtagit sig alla dessa bestyr; tvärtom var det hans ofta uttalade önskan att kunna sätta sig i ro som kyrkoherde i någon församling inom hans hemort, Dalarne; men hans pligtkänsla var sådan, att han aldrig tvekade för den uppoffra sin trefnad och sina käraste önskningar. Den ålade honom att ej undandraga sig de mångfaldiga förtroendeuppdrag, som honom anförtroddes, eller taga sin hand från de välgörenhets- eller undervisningsanstalter, hvilka han väl visste behöfva hans vård och af hvilka åtskilliga äfven voro hans verk, såsom Prins Carls inrättning för vanartiga barn — ett ganska talande bevis på hans menniskokärlek och tillika på hans stora förmåga att genomdrifva sina planer — samt den s. k. Wallinska flickskolan, ett försök att gifva en allvarligare riktning åt fruntimmersundervisningen inom de bildade klasserna, än den då i allmänhet egde. Denna stränga pligtkänsla visade Wallin äfven

under kolerans härjningar i Stockholm 1834, då pastor primarius äfven i ansträngningar och oförskräckthet stod främst bland hufvudstadens pastorer och vid ett tillfälle, då han såg en af sina ståndsbröder röja förskräckelse vid besörjandet af ett koleraliks jordfästning, gick i hans ställe.

De trägna embetsgöromålen och de många bestyren i öfrigt började emellertid allt mer och mer undergräfva Wallins helsa, och han fann sig slutligen i början af året 1837 nödsakad att begära tjenstledighet, dock ej för att hvila, utan för att mera ostörd kunna egna sin tid åt en ny öfversättning af bibeln. Han hade i December 1834 blifvit ledamot af bibelkommissionen, och det hade länge varit hans käraste önskan att, sedan han gifvit svenska kyrkan en ny psalmbok 1819 och utarbetat en ny katekes 1831, äfven lemna den en förbättrad bibelöfversättning. Han hann dock utarbeta en sådan endast af Johannes evangelium och epistlar, ty under tiden hade nya pligter blifvit honom ålagda. Enhälligt uppförd å första förslagsrummet, utnämndes han till erkebiskop den 17 Mars 1837 och tillträdde genast sin embetsutöfning, ehuru med bibehållande tills vidare äfven af sin tjenstgöring såsom kyrkoherde i Stockholms storkyrka. Hans helsningstal till den studerande ungdomen i Upsala gjorde ett djupt gripande intryck och beundran var allmän: Under de många förrättningarna och festliga måltiderna röjde han en viss trötthet och syntes stundom likasom försjunken inom sig sjelf; »men», tillägger en af hans dåvarande åhörare, »då han några minuter derefter höjde sin väldiga stämma och lät sin vältalighets strömmar falla som Dalelfvens majestätiskt dånande kaskader, trodde man sig ej allenast höra, utan äfven se en Esaias eller Paulus, i hvars ögon och anlete strålade en återglans af Jehovahs ljus».

Somrarne 1837 och 1838 använde han till embetsresor inom erkestiftet och fann, vid återkomsten till Stockholm, hopade göromål, dem han utförde lika nitiskt som vanligt; men ansträngningarna lade honom på sjuksängen, hvilken han dock under sommaren 1839 lemnade för att öfvervara magisterpromotionen i Upsala. Dagen derefter förrättade han en prestvigning, presiderade i domkapitlet och bibelsällskapet samt ämnade anträda en tredje embetsresa inom det vidsträckta stiftet, då han åter nödgades intaga sjuksängen, hvarifrån han icke mera uppstod. Den 30 Juni slutades hans verksamma lefnad. Dödsbudet mottogs med sorg och bestörtning öfver hela riket, och sedan lång tid tillbaka har intet enskildt dödsfall blifvit mera allmänt beklagadt.

Wallin var af medellängd, men med fast kroppsbyggnad utan fetma. De djupt liggande ögonen vittnade om snille och tankekraft. De strålade eller blixtrade, när han talade eller när han någon gång bland närmare vänner tillät sig ett gladt skämt; eljest voro de vanligen halfslutna, och man har såsom en egenhet anmärkt, att hvitögat nästan aldrig syntes. Öfver den höga, breda pannan låg oftast ett moln. Håret var i yngre åren svart och lockigt, men grånade starkt på ålderdomen. Hyn var ovanligt blek och öfver anletet i dess helhet låg ett rörande uttryck af lidande och djupt vemod.

Wallin var ock, såsom Geijer i sin snillrika karakteristik yttrat, »under hela sin lefnad i visst afseende ett brutet väsende. Stora, åtminstone skenbara kontraster funnos hos honom — i hans snille, i hans lynne, i hans beteende, i hans yttre och inre, och mellan hans yttre och inre. Det praktfulla, det bjudande, det allvarliga, stränga var *en* sida af hans natur och honom så egen, att den lätt öfverglänste hans öfriga egenskaper eller åtminstone i den skiftning, som dessa så ofta erbjödo, alltid kastade några strålar, som företrädesvis fängslade uppmärksamheten. Han har derigenom gjort sina största *effekter*. Sina största och varaktigaste *verkningar* — i fall det tillåtes mig att antaga en sådan skilnad — har han gjort genom snarare motsatta egenskaper och hvilka kanske just derför verkade djupare, att de syntes stå i en så oupplöslig både motsägelse och förening med hans praktnatur. Dessa andra egenskaper, hvilka också, och måhända uti innerligare mening, utgjorde hans hemgift, visade sig i en naturlig och hjertlig hängifvenhet till det milda, stilla, ljufva, belåtna. Man finner denna andra grundton i hans väsende mindre ofta anslagen af *talaren*, oftare af *skalden*, och hans härligaste psalmer öppna just blicken in i ett sådant hjerta. — Samma kontrast i hans yttre. Han var bekant för sin stränga blick, men den hade ej sett honom rätt, som i samma öga ej upptäckt den ofta våta glansen af en nästan svärmisk ljufhet. — Samma kontrast i hans umgänge. Det hade ej sällan något ceremoniöst och tvunget. Och likväl kunde han vara och var, så snart han var sig sjelf, den enklaste, gladaste umgängesman. — Samma kontrast i hans lynne. Han hade naturligen ett stort misstroende till sig sjelf, och just denna känsla, som ej var oblandad med misstroende till andra, gjorde, att han oftare än som behöfdes gick, om jag så får säga, i harnesk, var på sin vakt och visade, att han hade till hands kogret med sarkasmens pilar. De, hvilka dessa, förtjent eller oförtjent, träffade, visste föga, att de hade ej blott en naturligen blygsam, utan till och med blyg man för sig. — Samma kontrast i hans öden. Han åtrådde stillheten och lefde i bullret, längtade efter den obemärkta lyckan, och lyckan ville ej att han skulle vara obemärkt. Att ständigt uppgöra planer för lugnet och aldrig i lifvet nå det, blef hans lott, ehuru dylika förslag oupphörligt sysselsatte honom, i synnerhet sedan han i psalmverket slutat sin lefnads största arbete. Det ombytliga i sådana förslag ådrog honom tadel, under det värdigheterna och mödorna, osökta, hopade sig. Han emottog slutligen, gifvande efter för sin konungs, sitt stånds och nationens röst, den högsta värdigheten inom svenska kyrkan. Den rastlösa verksamhet, som, oaktadt en länge försvagad helsa, alltid utmärkt honom, syntes nu stegras till en nästan ungdomlig liflighet, i hvilken man likväl märkte segern af en stark vilja öfver en svigtande natur. Slutligen bröts denna under bördan. Jag såg honom sjunka tillbaka på den stol, från hvilken han nyss gifvit befallning om en fortsatt resa i embetsvärf, sedan han, redan sjuk, i Upsala egnat flera mödosamma dagar åt kyrkans, universitetets och

läroverkets angelägenheter. Han lades på sin dödssäng, med förkänsla för hvad som förestod. Jag stod vid denna dödssäng. Den döendes hänryckta blick skall jag aldrig förgäta. Men jag hörde honom ock säga, såsom till sig sjelf: »Jag går — jag går — jag har föga njutit af lifvet.»

Hade Wallin sjelf njutit föga af lifvet, så hade dock hans verksamhet beredt så mycket rikare njutningar åt andra; och inom svenska kyrkan, inom svenska vitterheten, så väl som inom hvarje enskildt hem, der ännu sinne finnes för det högsta i lifvet, skall han alltid blifva oförgätlig [1]).

Wallins efterträdare såsom erkebiskop blef *Carl Fredrik af Wingård*, yngste sonen till den i föregående del omtalte biskopen i Göteborg Johan Wingård och född i Stockholm i September 1781. Redan vid 15 års ålder afgick han år 1796 med vackra kunskapsbetyg från Göteborgs gymnasium till Upsala akademi, der han äfven snart gjorde sig bemärkt för sitt goda hufvud, sitt säkra omdöme och sin synnerliga flit, tog vid 22 års ålder magister-graden med utmärkelse 1803, blef redan samma år bibliotekarie vid Göteborgs gymnasium, der han befordrades till lektor 1805, fick professors titel 1810 och blef, efter faderns död, hans efterträdare såsom biskop i Göteborg i Juli 1818, sedan han erhållit första rummet å förslaget. Han hade under sin läraretid gjort sig särdeles omtyckt af sina lärjungar, hvilka han ock omfattade med den varmaste tillgifvenhet, samt var för dem icke blott en utmärkt lärare, utan äfven en faderlig vän och rådgifvare. Såsom biskop bevistade han 1823 års riksdag, var sedermera presteståndets vice talman vid 1828 och 1834 årens riksdagar samt vann derunder stort inflytande inom ståndet, der han alltid uppträdde såsom en af de konservativa åsigternas pålitligaste förfäktare. Å erkebiskops-förslaget 1837 fick han ock rummet näst efter Wallin och efterträdde honom i September 1839. Redan 1837 hade han blifvit en af de aderton i svenska akademien, var sedan 1803 ledamot af vetenskaps- och vitterhets-samhället i Göteborg, sedan 1830 hedersledamot af vitterhets-, historie- och antiqvitets-akademien, sam blef ledamot af vetenskaps-akademien 1838 och hedersledamot af vetenskapssocieteten i Upsala 1839.

Kort efter sin utnämning till erkebiskop fick Wingård såsom presteståndets talman under 1840 års oroliga riksdag leda ståndets förhandlingar. Ståndets ledare var han ock i ordets fulla betydelse, så väl under denna som de följande riksdagarna, och knappast har någon riksdagsman under denna tid utöfvat ett så vidsträckt och långvarigt inflytande på riksdagsärendena som Wingård. Han uppträdde alltid såsom en kraftig och orubblig förfäktare af en stark, men dock

[1]) Jemför *J. E. Rydqvist*, J. O. Wallin, Minnesteckning. Stockholm 1839. — *Geijer*, Minnestal öfver J. O. Wallin, vid svenska sjömanssällskapets allmänna sammankomst den 26 April 1840. — *Fryxell*, Inträdestal i svenska akademien den 23 Maj 1841. — *Beskow*, Wallins lefverne, Stockholm 1840 — *Palmblad*, J. O. Wallin, i Biografiskt lexikon, XIX: 298—336, m. fl.

lagbunden konungamakt och motsatte sig allt hvad han ansåg leda till dess försvagande. Han blef ock derföre bittert klandrad af oppositionen, som i honom fann den ihärdigaste försvararen af det bestående samhällsskicket och den kraftigaste motståndaren till alla af oppositionen yrkade omskapningar. Äfven de, som icke älskade några omstörtningar, men dock önskade en lugn utveckling af samhällsskicket, tyckte, att Wingård icke sällan dref sin konservatism allt för långt och motsatte sig äfven sådana förändringar, som af tidsförhållandena påkallades. Dock måste äfven hans motståndare erkänna den oafbrutna uppmärksamhet och omfattande sakkännedom, med hvilken han följde alla ärendens gång, äfven sådana som för hans embete voro mest främmande; den kraft och klarhet, hvarmed han framstälde sina åsigter; den öfverlägsna skicklighet, hvarmed han ledde sitt stånds öfverläggningar; det stora inflytande, han derigenom inom detsamma utöfvade; den karaktersfasthet och orubbliga ståndaktighet, med hvilken han förfäktade hvad enligt hans öfvertygelse var till fäderneslandets väl ledande, utan att låta förmå sig i ringaste mån afvika från denna öfvertygelse hvarken genom smädelser, hån, hat eller öppet våld, hvarför han mer än en gång var blottstäld, då han under riksdagarna, sedan tidningarna utmålat honom såsom frihetens farligaste fiende, hörde på gatorna hotelser riktas mot sig och om nätterna hans fönster blefvo inslagna. Man rådde honom ifrigt till mera försigtighet, men han ändrade hvarken boning eller sofkammare och gick lugn sin väg fram, obekymrad om alla hotelser. Detta mod väckte till och med fiendernas beundran, så att anfallen i tidningarna efter hand blefvo allt mera sällsynta.

Talareförmåga hade Wingård i hög grad och var i synnerhet mästare i det improviserade föredraget; men hans vältalighet var af en helt annan art än Wallins, hvars storartade anda, fulländade periodbyggnader och väldiga stämma Wingård saknade. I stället egde han en öfvertalningsförmåga, som ansågs snart sagdt oemotståndlig och afhördes alltid med spänd uppmärksamhet, så snart han uppträdde såsom talare, ty hans tal voro alltid rika på tankar, på öfverraskande vändningar och, likasom hans skrifter, i en för honom egen sammanträngd stil. Han var ock ingen vän af långa, ordrika anföranden, och det enda man mot honom såsom ordförande hade att anmärka, var den otålighet, han icke kunde afhålla sig att röja vid dylika yttranden.

Wingårds författare-verksamhet kunde för öfrigt icke jemföras med Wallins. Den utgjordes mest af embetsberättelser, predikningar och tal vid åtskilliga offentliga tillfällen; men hans prestmöteshandlingar väckte allmän beundran och togos flerstädes till mönster. Han var dessutom känd för att ega stora kunskaper, ansågs i mångsidig bildning och klassisk lärdom stå högre än någon af sina företrädare, sedan Benzelierne innehade erkebiskopsstolen, samt läste allt det förnämsta, som icke blott i Sverige, utan äfven i andra länder, utkom så väl

inóm den teologiska som inom den historiska, statsvetenskapliga och estetiska litteraturen, hvarföre han ock egde en betydande boksamling.

En öfverlägsen man var Wingård onekligen och såsom politisk personlighet var han den mest framstående inom sitt stånd. Denna öfverlägsenhet erfor ock hvar och en, som med honom kom i beröring, ty han glömde aldrig sin värdighet; men den kändes icke på ett tryckande sätt. »Det låg», heter det i en af de många minnesteckningarna öfver honom, »en så enkel vänlighet, en så öppen förtrolighet i hans väsen, att han gjorde sig omtyckt, på samma gång man hänfördes af den snillrika lifligheten, den sprittande qvickheten i hans konversation. Af naturen gladlynt, skämtade han gerna, och en viss godmodig satir lekte ofta på hans läppar. Detta var ock vanligen det enda vapen han använde mot dem, som i det offentliga uppträdde mot honom. Han afled den 19 September 1851.

Bland det högre presterskapet under detta tidskifte voro för öfrigt, utom några redan i föregående del omnämnde, följande mera framstående: *Marcus Wallenberg*, född 1774, biskop i Linköping 1819, död 1833, mest känd genom sina öfversättningar af Homeri Ilias, 1814, och Odysseia, 1819; *Johan Jakob Hedrén*, född 1775, biskop i Carlstad 1829, i Linköping 1833, död 1861, berömd predikant, som också utgifvit både en predikosamling och en mängd liktal, för öfrigt en synnerligen praktisk man, som ock derföre valdes till ledamot i ett stort antal direktioner och komitéer, samt i allmänhet röjde en ganska omfattande verksamhet, egnad nära nog lika mycket åt föremål utom som inom hans egentliga verksamhetskrets; *Sven Lundblad*, född 1776, teologie professor och domprost i Upsala 1827, biskop i Skara 1829, exemplarisk och högt ansedd såsom universitetslärare, sedermera lika allmänt aktad såsom biskop genom upplyst nit för religion och bildning, samt sitt enkla, flärdfria väsende, död 1837; *Per Thyselius*, född 1769, biskop i Strengnäs 1829 och berömd såsom en af de verksammaste biskopar detta stift egt, död 1838; *Sven Wijkman Caspersson*, född 1754, biskop i Vesterås 1825, död 1839, känd mera såsom riksdagsman — han deltog i alla riksdagar från och med den 1809 — än genom sin presterliga verksamhet; *Gustaf Nibelius*, född 1789, biskop i Vesterås 1839, död 1849, likaledes ifrigt deltagande i riksdagsärendena, men tillika såsom biskop utmärkt genom allvar, kraft och redbarhet; *Wilhelm Faxe*, född 1863, biskop i Lund 1811, död 1854, särskildt berömd för sina nitiska omsorger om läroverken inom stiftet; *Anders Bruhn*, född 1778, biskop i Göteborg 1840, död 1856, utmärkt såsom andelig talare, så väl som genom sin varma vård om ungdomen, sin outtröttliga verksamhet och sitt faderliga förhållande till sina underlydande; *Carl Johan Eberstein*, född 1758, biskop i Visby 1813, död 1838, berömd såsom nitälskande för ordning och skick inom sitt stift samt renhet i lära och lefverne hos sitt presterskap, omfattande undervisningsverket med synnerligt nit, samt allmänt aktad och omtyckt för sitt anspråkslösa, älskliga väsende;

Carl Erik Hallström, född 1786, biskop i Visby från 1841 till 1858, då han, på egen begäran, erhöll afsked från biskops-embetet, död 1861 mera bemärkt såsom riksdagsman — han deltog i alla riksdagar sedan 1823 — än såsom biskop, ehuru äfven såsom sådan aktad genom allvar, oveld och sjelfständighet.

Till *Frans Michael Franzén*, biskop i Hernösand, *Esaias Tegnér*, biskop i Vexiö, och *Anders Carlsson af Kullberg*, biskop i Kalmar, återkomma vi vid framställningen af vitterhetsidkarne och till *Carl Adolf Agardh*, biskop i Carlstad, vid den af vetenskapsmännen under detta tidskifte.

Knappast under något annat tidskifte har svenska kyrkan bland sina styresmän haft så många framstående män som under detta. Wallin, Franzén och Tegnér stodo såsom skalder och talare främst inom svenska vitterheten. Wingård var både såsom kyrkans styresman och politisk personlighet en af de mest framstående, Sverige någonsin egt. Agardh vann stort rykte såsom vetenskapsman. Hedrén, Faxe, Lundblad, Thyselius, Bruhn, Eberstein m. fl. utmärkte sig såsom nitiske och verksamme stiftsstyresmän. Wijkman, Nibelius, Hallström gjorde sig vid riksdagarna kända för sjelfständiga, frisinnade åsigter, och i allmänhet fans bland svenska biskoparne under detta tidskifte ingen, som icke genom föregående verksamhet gjort sig väl förtjent af den plats bland kyrkans styresmän, han erhållit, och äfven sedermera visade sig vara den vuxen.

Läroverken.

Universitetens organisation förblef under hela detta tidskifte i det närmaste orubbad. Det år 1801 inrättade kanslers-gillet, som utgjordes af de tre dåvarande svenska universitetens kanslerer, hade varit betänkt på omarbetande af universitetens konstitutioner, men hade endast hunnit vidtaga några förarbeten, då detta embetsverk upplöstes genom den nya kansli-ordningen den 23 Oktober 1809, i hvilken vården och inseendet öfver alla högre och lägre läroverk samt uppfostringsanstalter i riket uppdrogs åt kanslistyrelsen. Denna vidtog ingen åtgärd i afseende å de akademiska konstitutionerna; men år 1817 förordnades en komité att granska dessa, utan att dock något resultat häraf följde. Vid samma års riksdag sökte preståndet draga denna fråga under sin öfverläggning genom en i Mars 1818 till Upsala akademis kansler aflåten skrifvelse, i hvilken ståndet anhöll, att föreslagna ändringar i de akademiska konstitutionerna måtte, enär dessa inginge i preståndets af kongl. maj:t och af rikets ständer bekräftade privilegier, underställas ståndets pröfning. Några ändringar afhördes emellertid icke, och den 21 December 1825 tillsattes en större komité till öfverseende af rikets allmänna undervisningsverk, hvilken mot slutet af året 1828 afgaf sitt betänkande i ämnet. Detta ledde dock lika litet till någon universitets-reform, hvarföre rikets ständer vid 1840 års

riksdag hos kongl. maj:t anhöllo om de gamla konstitutionernas omarbetande, i anledning hvaraf konsistorierna både i Upsala och Lund hördes, och sedan 1842 arbetade vid hvartdera universitetet ett utskott af sex professorer, utsedde från de särskilda fakulteterna, på denna frågas lösning, men utan att ännu vid slutet af Carl Johans regering hafva lyckats deri.

Vid båda universiteten blef emellertid lärarepersonalen ökad och åtskilliga förbättringar äfven i öfrigt införda i den akademiska undervisningen. Upsala universitet hade 1806 fått ett seminarium för presters bildande och redan några få dagar efter statshvälfningen 1809 blef ett dylikt inrättadt äfven i Lund samt en särskild professor i pastoralteologi tillsatt. År 1812 tillkom vid Lunds akademi en särskild professur för grekiska språket, och den professur, Anders Retzius innehaft, delades i trenne, en för kemi, en för naturalhistoria samt en för ekonomi och botanik. Samma år inrättades äfven i Lund det kliniska institutet för läkares bildande. Följande året tillkommo vid samma högskola två ytterligare lärostolar, en i lefvande språk samt en i astronomi och fysik. För Upsala universitet blef år 1811 ny stat utfärdad.

Vid 1809 års riksdag framstäldes ett förslag att genom en förening af studier i teologi och medicin söka utbilda de blifvande församlings-lärarne äfven till församlings-läkare. Förslaget omfattades af ständerna med välvilja och särskilda stipendier anslogos vid universiteten för de teologie studerande, som tillika ville studera medicin. En särskild lärokurs i denna »rural- och pastoral-medicin» inrättades, och man ansåg två till tre terminer vara tillräckliga för denna kurs. Fakulteterna gjorde sig dock ej stora förhoppningar om dessa studier. Inom den teologiska befarade man, att det teologiska studiet skulle förlora hvad det medicinska vann, och inom medicinska fakulteten väntade man af de blifvande prest-läkarne på sin höjd, att de vanliga läkare-böckerna blefve »med mera förstånd begagnade». Undervisningen ordnades emellertid inom en särskild s. k. medico-teologisk fakultet och var, enligt ett reglemente af den 18 Mars 1813, delad i två kurser, hvardera om tre terminer, för hvilken tid stipendierna åtnjötos; men sedan ständerna vid 1823 års riksdag indragit arvodet till läraren och nedsatt stipendierna för båda universiteten från 5,000 till 2,000 rdr, upphörde den särskilda undervisningen och stipendiaterne förbundos blott att genom studier på egen hand förskaffa sig de enligt reglementet erforderliga kunskaperna. Fakulteten upplöstes och stipendietiden inskränktes till 2 terminer. I sjelfva verket upphörde härmed de medicoteologiska studierna.

Den ofvannämnda läroverks-komitén föreslog i sitt år 1828 afgifna bekänkande flera tillökningar i så väl lärare-personalen som aflönings-staterna vid båda universiteten, men anslag härtill beviljades blott till någon del af ständerna vid 1828 och 1834 årens riksdagar. I berättelsen vid början af 1840 års riksdag gaf emellertid kongl.

maj:t tillkänna, att nya stater blifvit faststälda för båda universiteten, hvarigenom dels de förut af kongl. maj:t beslutade nya professioner, i Upsala en inom juridiska fakulteten och en i modern litteratur och estetik inom den filosofiska, samt i Lund en inom den juridiska, blifvit på ordinarie stat uppförda och vederbörande konsistorier anbefalda om deras tillsättande gå i författning, dels lärarnes löneförmåner jemnade och de alltför mycket vanlottades förbättrade, i den mån disponibla tillgångar dertill lemnat medel. Då likväl de af rikets ständer beviljade anslag, så väl för att öka antalet af ordinarie lärare som ock att förhjelpa dem samt universitetets öfrige embets- och tjenstemän till behöfliga förmåner, betydligt understigit hvad komitén i sitt den 20 December 1828 afgifna betänkande ansett icke blott nyttigt, utan oundgängligen nödvändigt, så vida dessa högre lärdoms-säten skulle motsvara en stigande och utvidgad upplysnings stegrade fordringar samt kunna uppehålla sig i bredd och jemförelse med främmande länders likartade institutioner, hade från båda universiteten framställningar inkommit om behofvet af betydligt ökade anslag.

Rikets ständer beviljade ock anslag till fyra nya löner å 1,600 rdr banko för två professorer vid hvartdera universitetet, af hvilka minst en i den juridiska fakulteten, under vilkor att vid båda universiteten föreläsningar skulle hållas öfver rikets grundlagar och konstitutionela institutioner, äfvensom ständerna medgåfvo fortfarandet af det vid föregående riksdag beviljade anslag af 4,000 rdr till hvartdera universitetets materiela behof och ökade detta belopp med ytterligare 2,000 rdr vid hvartdera läroverket, samt anslogo äfven 3,300 rdr till förbättring i de sex äldste professorernes löner och till understöd för yngre akademiska lärare.

Vid samma riksdag anvisades äfven 25,000 rdr till nödiga byggnader för Lunds universitet och ett lika stort belopp till enahanda behof för Upsala universitet, samt deraf i främsta rummet till uppförande af en observatorii-byggnad. Den nya redan 1819 begynta biblioteks-byggnaden i Upsala var nu fullbordad, så att inflyttningen af det akademiska biblioteket redan börjat, och i Lund hade en påbyggnad å det gamla akademi-huset blifvit verkstäld, hvarigenom akademien erhållit nya lärosalar och en rymligare lokal för sitt bibliotek.

Kansler för Upsala universitet var i Juni 1710 riksmarskalken grefve *Axel von Fersen*, hvarefter kronprinsen *Carl Johan* åtog sig denna befattning till dess han blef konung 1818, då den öfvertogs af kronprinsen *Oscar*, som utöfvade densamma intill slutet af Carl Johans regering. Båda kronprinsarne omfattade med intresse universitetets angelägenheter, men bådas och i synnerhet Carl Johans tid var tillika upptagen af så många andra bestyr, att kanslers-göromålen hufvudsakligen bestriddes dels af prokanslern, erkebiskopen, dels af kanslerssekreteraren, hvilken befattning under hela detta tidskifte innehades af expeditionssekreteraren, sedermera kanslirådet *Johan Julius Beckmarck*, 1815 adlad med namnet *Fredenstam*, som redan 1806 förordnades till

kanslers-sekreterare vid Upsala akademi och bibehöll detta förordnande ända till sin död i Augusti 1847.

Vid universitetet i Lund var riksdrotsen grefve *Carl Axel Trolle Wachtmeister* kansler till 1810 och sedermera från 1810 till 1823 statsministern för utrikes ärendena grefve *Lars von Engeström*, hvarefter denna befattning under återstoden af Carl Johans regering utöfvades af kronprinsen *Oscar*. Engeström gjorde sig såsom kansler synnerligen omtyckt. Han omfattade ock Lunds akademi med det varmaste intresse, och det var ett slags patriarkaliskt välde Engeström utöfvade, hvarunder de vanliga befordringslagarne blefvo icke synnerligen iakttagna. Kanslerns förord hos kongl. maj:t trädde i stället för både specimina och förslag; han utdelade fullmakter och titlar, äfven gratialer ur akademi-kassan, hvaröfver han tycktes enväldigt förfoga, och hörde med synbart välbehag, när man kallade Lunds universitet hans akademi. Denna patriarkaliska styrelse ledde dock slutligen derhän, att det personliga förhållandet till kanslern ställdes öfver allt annat och att det således icke alltid blef endast förtjensten, som bestämde befordringarna. I allmänhet visade Engeström sig dock väl förstå både uppskatta förtjensten och vid akademien fästa förtjenstfulla män, hvarvid han äfven gynnades af tillfälliga förhållanden, så att tiden för hans utöfning af kanslers-embetet blef det mest lysande tidskifte Lunds akademi någonsin egt, emedan hvarken förr eller senare så många rikt begåfvade personligheter der samtidigt varit fästade.

Äfven bland lärare-personalen vid Upsala akademi funnos under detta tidskifte samtidigt flera rikt begåfvade män än kanske under något föregående, och vid framställningen af vetenskapernas och vitterhetens utveckling i Sverige under denna tiderymd få vi flera tillfällen att till dem återkomma; men de omfattade i allmänhet icke de politiska åsigter, som nu ifrigt förfäktades af de tongifvande tidningarna i hufvudstaden, och i dessa skildrades derföre Upsala akademi såsom ett »ruttet samhälle», långt efter sin tid. Man yrkade dess flyttning till hufvudstaden, der kontroll öfver den akademiska verksamheten kunde utöfvas af allmänna opinionen, hvars organ pressen var. Mera lif skulle derigenom ingjutas i det nu förstenade universitetet, lärdomshögfärden, närd af herrskaremakten i en liten landsorts-stad, skulle brytas genom beröringen med den mångsidigare bildningen och det rikare praktiska lifvet i en hufvudstad, samt äfven studenterne blifva mera hyfsade och kureras för det öfversitteri, den föreställning om sin stora vigt och betydelse, de inhemtade i landsorts-staden, der de voro de rådande, jemte det de i hufvudstaden funne rikare bildnings-medel och tillfälle till mera kännedom af verlden och dess förhållanden, hvilket vore af icke liten nytta för dem vid valet af lefnadsbana, så väl som för deras framtid i allmänhet.

Flera bland dessa anmärkningar voro icke utan grund, och ehuru i utfallen mot akademiens »ruttenhet» låg, likasom i många andra de liberala bladens utfall, mycken öfverdrift och icke så liten orättvisa,

var dock onekligen den rådande tonen hos den akademiska lärarepersonalen alltför fiendtlig mot allt politiskt framåtskridande, likasom äfven beskyllningarna för lärdoms-högmod hos lärarne, så väl som för öfversitteri och inbilskhet hos studenterna, icke voro oförtjenta. Flera bland de yngre lärarne, så väl som bland studenterne, förklarade sig ock ifrigt för akademiens flyttning, men ännu ifrigare satte sig de äldre lärarne deremot, understödde häri både af stadsboerna i allmänhet, ty för Upsala stad var universitetets förblifvande derstädes en lifsfråga, och äfven af regeringen. De rikare tillfällen hufvudstaden erbjöd icke blott till bildning, utan äfven till förströelser, hvilka sannolikt skulle af de studerande blifva långt mera anlitade än de förra, framhöllos ock såsom ett vigtigt skäl mot den yrkade flyttningen, och frågan derom tystnade efter hand.

Genom författningar af den 18 Augusti 1831, den 18 September 1832 och den 10 September 1835 förändrades och skärptes studentexamen, så att den, i stället att förut förrättas endast af filosofiska fakultetens dekanus, nu skulle hållas af denne, med biträde af yngre akademiska lärare, hvar för sitt läro-ämne, med betydligt skärpta fordringar. Följderna af denna förändring röjde sig på flera sätt. Fordringarna voro förut icke stora, och man kunde således blifva student med få kunskaper, hvarföre förmögnare föräldrar vanligen läto sina söner äfven såsom studenter förblifva under sina enskilda lärares ledning, hvilka derigenom erhöllo tillfälle att fortsätta egna studier vid universitetet, med detsamma de handledde sina lärjungars och vakade öfver dessas uppförande. Inseendet öfver de yngre studenternes flit och uppförande ålåg för öfrigt äfven seniorerne i den nation de tillhörde. En temligen sträng subordination var rådande, och seniorerne sågo med mycken öfverlägsenhet ned på de i nationen inskrifne recentiorerne, hvilka måste undergå en särskild examen för seniorerne, innan de uppflyttades till juniorer och sålunda kommo ett steg högre på den akademiska rangordningen. Efter den nya student-examens införande upphörde dock detta examinerande, och recentiorerne kunde efter två terminers förlopp uppflyttas till juniorer, ehuru först efter val, hvarvid hvarje senior hade två och hvar junior en röst. Recentiorernes subordinations-förhållande fortfor emellertid, och de hade ingen rösträtt i nationens angelägenheter; men bland juniorerne började en viss oppositions-anda mer och mer röja sig, och heta strider uppstodo icke sällan emellan dem och seniorerne. I allmänhet ingaf den nya student-examen, jemte medvetandet om större kunskaper, äfven större sjelfförtroende, men också ökad månhet att upprätthålla studentkårens heder.

Den hade dock äfven en följd, som var menlig både för elementarläroverken och för universiteten — den nemligen att en stor del af de förras lärjungar lemnade dem i förtid, för att vid universitetet under ledning af enskilda lärare, vanligen äldre studenter, som närmare kände de särskilda examinatorernes sätt och fordringar, bereda sig till student-examen, hvilket föranledde uppkomsten af en särskild klass studerande,

de s. k. preliminaristerne, som hvarken voro gymnasister eller studenter och ofta visade nog mycken benägenhet att begagna den akademiska friheten, utan att underkasta sig den tillsyn, som för de yngre studenterne begränsade denna frihet. Slutligen fann man sig föranlåten att, genom en författning af den 11 April 1862, flytta student-examen till elementarläroverken och låta den der tagas under akademiska censorers kontroll. Äfven för den filosofiska graden skärptes fordringarna genom en författning af den 14 Oktober 1831.

Student-lifvet var ungefär detsamma som under föregående tidskiftet. Man lefde i allmänhet enkelt och tarfligt, både med hänseende till föda, kläder och bostad, och ingen blygdes häröfver — tvärtom blefvo de, som sökte utmärka sig genom en mera utsökt klädsel och kostsammare lefnadssätt, föremål för mängdens speord och gjorde föga lycka. Med denna tarflighet förenade sig dock icke så liten råhet. Dryckeslag höllos alltför ofta och under inflytelsen deraf förekommo hvarjehanda upptåg, för hvilka stadsboerne vanligen blefvo offren. För att skaffa dessa nattro måste konsistorium i Lund under vårterminen 1812 upplifva ett gammalt stadgande, att ingen student finge visa sig ute efter kl. 9 på aftonen och en hvar, som efter denna tid fans på värdshus eller källare, skulle utan förskoning blifva i proban inspärrad — ett påbud, som dock ej med synnerlig stränghet tillämpades. Vid 1809 års riksdag hade konsistorium hos ständerna anhållit, att Lund måtte för framtiden befrias från inqvartering, emedan den studerande ungdomen derigenom finge alltför många tillfällen till förströelse och oordentlighet; men under sista förskräckelsen öfver bonduppploppet i Skåne 1811 hade konsistorium begärt ny inqvartering, hvilken det ock erhöll och sedermera hade stor svårighet att blifva qvitt.

De tilltagande oordningarna bland studenterna väckte hos akademiens nitiske kansler Engeström tanken på upprättandet af ett för hela universitetet gemensamt samfund, der lärare och lärjungar kunde äfven i umgänget närma sig hvarandra, hvarigenom han hoppades finna en bättre anda hos de studerande uppkomma. Redan under hösten 1811 uppmanade han i ett kanslersbref universitetets lärare och lärjungar att bilda ett lässällskap, der den periodiska pressens och litteraturens nyare företeelser kunde blifva för alla tillgängliga och inom hvilket äfven hvarjehanda sällskapliga förströelser kunde tillåtas. De gamle kammarlärde inom konsistorium satte sig likväl med mycken ifver emot detta förslag, och endast genom maktspråk kunde kanslern tillvägabringa detta lässällskap, som 1830 öfvergick till den då upprättade »akademiska föreningen».

Äfven i Upsala väcktes fråga om en studentförenings tillvägabringande; men här mötte förslaget sådant motstånd af de akademiska fäderna, bland hvilka i synnerhet professor Sjöbring ifrade mot detsamma, att det för tillfället förföll.

Genom *Per Henrik Ling*, som under åren 1804—1814 var fäktmästare vid Lunds akademi, väcktes hos studenterna håg för gymnastiska

öfningar, dem han betraktade såsom en vigtig sida af en ny nationel uppfostran, ett medel till befordrande af ungdomens både kroppsliga och andliga helsa, och för hvilka han förstod att lifligt intressera studenterna. När han lemnade denna fäktmästaretjenst för att mottaga en dylik befattning vid krigsakademien, begärde konsistorium att, vid tjenstens tillsättande efter honom, man borde fästa afseende äfven vid kunskap i gymnastik; men denna nyhet var kanslern icke bevågen, utan svarade, att ungdomen kunde nöja sig med kroppsöfningar, som ej borttoge tiden för studier. Gymnastik ansåg han vara en af de nyheter, man uppfunnit för att synas veta mera än forntiden.

Krigsakademien å Carlberg hade från 1797 varit ställd under en direktion, med presidenten i krigskollegium till ordförande; men denna direktion hade 1805 blifvit införlifvad med krigskollegium och utgjort dess instruktionsdepartement, hvilket upphörde, då krigskollegium år 1811 erhöll ny instruktion. Akademien ställdes nu under en särskild kansler, hvilket embete till 1816 innehades af generalen grefve *Fabian Wrede*, 1816—1818 af fältmarskalken grefve *Carl Mörner*, 1818—1836 af fältmarskalken grefve *Curt von Stedingk*, samt under återstående delen utaf Carl Johans regering af grefve *Magnus Brahe*. En guvernör hade det närmare inseendet öfver akademien, biträdd af en major, två kompanichefer och sex kompaniofficerare. Undervisningen besörjdes af sex informationsofficerare, fyra lektorer, en adjunkt, två språklärare och nio biträdande lärare, bland hvilka två för fäktning och gymnastik, en för ridning, en för dans, en för musik och en för teckning.

Ett *högre artilleriläroverk* inrättades af generalfälttygmästaren friherre *Carl von Cardell* 1815 och flyttades 1817 till det af kronan inköpta Marieberg f. d. styckgjuteri å Kungsholmen. Generalfälttygmästaren hade inseendet deröfver och under honom en befälhafvare, biträdd af en tjenstgörande major. Undervisningen besörjdes af 13 lärare och 6 repetitörer.

Den 6 December 1815 utfärdades reglemente för det *Karolinska mediko-kirurgiska institutet* i Stockholm, hvilket, från början afsedt att bilda kunniga läkare för armén och flottan, fick genom ett nytt reglemente af den 11 December 1822 en större omfattning. Vid institutet skulle anställas sex professorer, hvar och en med sin adjunkt, och föreläsningar der hållas från Oktober månads början till Maj månads slut hvarje år. Ingen skulle vid institutet få inträde, som icke vid något af rikets universitet aflagt minst medikofilosofie-kandidatexamen. Institutet ställdes under sundhetskollegiets inseende, och vid detsamma examinerade medicine doktorer, licenciater eller kirurgiekandidater skulle, derest de af kollegium approberades, undfå kirurgie-magisterdiplom.

Sedan Ling genom kongl. brefvet den 5 Maj 1813 fått uppdrag att i hufvudstaden inrätta en gymnastisk undervisningsanstalt och följande året fått till lärosalar härför upplåten den s. k. Styckgjutaregården å Norrmalm, utfärdades den 25 Maj 1814 reglemente för *gym-*

nastiska centralinstitutet, som 1830 stäldes under inseende af direktionen för Stockholms stads undervisningsverk, efter det rikets ständer vid riksdagen detta år höjt anslaget för detta läroverk från 1,000 till 2,000 rdr banko samt beviljat Ling ett belopp af i ett för allt 2,000 rdr för utgifvande af en lärobok i gymnastik. Institutets ändamål var att upprätthålla och utbilda gymnastiken i dess både teoretiska och praktiska omfattning.

År 1809 inrättades af *Per Aron Borg* i Stockholm ett *institut för döfstumma och blinda*, hvilket under våren 1812 flyttades till lägenheten Öfra Manilla å Djurgården. Några år senare, 1817, fick det ny lokal inom hufvudstaden, under det Borg, som föregående året lemnat institutets ledning, vid Manhem å Djurgården uppfört en ny läroanstalt för döfstumma och blinda. Dit flyttades derefter 1819 äfven det allmänna institutet och förenades med Borgs enskilda. Han öfvertog ock nu ånyo ledningen af det hela och bibehöll densamma ända till sin död, år 1839, då han efterträddes af sin son *Ossian Edmund Borg*, biträdd af en andre lärare. Drottningarna, så väl Carl XIII:s som Carl Johans gemåler, togo detta institut under särskildt beskydd och dess angelägenheter vårdades af en utaf kongl. maj:t förordnad direktion, biträdd af en sekreterare och kamrerare.

Per Aron Borg, detta instituts stiftare, var i sin väg en så framstående personlighet, att han väl förtjenar en närmare bekantskap. Han var född i Avestad i Dalarne 1776 och son till rektorn vid dervarande skola Erik Gustaf Borg. Sedan han blifvit student i Upsala och der tagit kansliexamen, ingick han i kungliga kansliet, der han efter hand blef kopist, kanslist och slutligen 1809 protokollssekreterare, dock utan lön. Då han en afton å spektaklet såg dramen Abbé de l'Epée uppföras, gjorde den på honom ett så djupt intryck, att han från denna stund beslöt blifva de döfstummes lärare och välgörare, såsom den ryktbare abbén varit. Det var dock ingen lätt sak att vinna kännedom i detta ämne. Med mycken svårighet lyckades det Borg att i Upsala bibliotek anträffa en disputation, som gaf några upplysningar derom, jemte anvisning till några arbeten i denna väg, hvilka Borg skyndade att skaffa sig och gjorde sig på detta sätt efter hand förtrogen med grunderna för döfstummes undervisning, samt utarbetade sjelf ett system för döfstummes förstånds- och tekniska bildning, emedan han ville, med detsamma deras förståndsförmögenheter utvecklades, äfven genom inlärandet af något handtverk bereda dem utvägar att för framtiden försörja sig sjelfva. Ännu hade han likväl aldrig sett någon döfstum och således icke kunnat praktiskt tillämpa sitt system. Då träffade han i en fruntimmerspension, der han gaf musikaliska lektioner, ett ungt blindt fruntimmer, med omisskänliga anlag för musik och poesi, men i följd af sin blindhet ur stånd att utbilda dessa anlag, hvilket hon på det lifligaste önskade. Borg, då redan gift, erbjöd henne ett hem hos sig och började genast uttänka ett sätt att, medelst

upphöjda noter, siffror och bokstäfver, kunna bibringa blinde notkännedom och skrifkonst. Detta lyckades ock så, att, vid ett två år derefter i Maj 1808 anstäldt förhör inför flere högt ansedda män och fruntimmer, Borgs lärjunge företedde de vackraste framsteg i stilskrifning, harpspelning och sång efter noter, tyska och franska språken, samt lätthet att skriftligen affatta åtskilliga egna kompositioner, hvarjemte han förevisade flera af henne förfärdigade handarbeten — om hvilket allt betyg meddelades, undertecknadt af Johan Gabriel Oxenstierna, Clas Fleming, Gudmund Göran Adlerbeth, Samuel af Ugglas, Schering Rosenhane och Nils von Rosenstein.

Dessa lyckliga resultat väckte icke litet uppseende, och flera af de män, som öfvervarit förhöret, understödde hos konungen Borgs anhållan om anslag till ett institut för döfstumma och blinda, hvilket Borg anmält sig ämna inrätta.[1] Ansökningen blef ock bifallen och Borg fick sig tillagdt ett årligt arfvode af 450 rdr banko. Kort derefter lyckades Borg finna en döfstum gosse, hvilken han likaledes upptog i sitt hus och med lika framgång undervisade efter sitt system. Snart förde ryktet till honom flera döfstumma och blinda; ett i början af året 1809 anstäldt förhör gaf ny bekräftelse åt framgången af hans undervisningsmetod och ständerna beviljade nu ett årligt statsanslag af rdr 3,333: 16 b:ko till lokal åt det af Borg inrättade institutet för döfstumma och blinda samt för att der bereda fri föda och undervisning åt 13 behöfvande blinde eller döfstumme, en från hvartdera af rikets län.

Den nya inrättningen mötte likväl åtskilliga fördomar och, bland annat, fick Borg från presterskapet i en skånsk församling en skrifvelse, att föräldrarne till en döfstum gosse, som blifvit utsedd till frielev vid institutet, icke på något vilkor velat låta honom dit afgå, »emedan de med säkerhet visste, att Borg brände sådana barn till pulver för att dermed kurera obotliga sjukdomar»! För att skingra dylika fördomar företog Borg under sommaren 1811 med sin hustru, sin medlärare, en löjtnant Modéer, och sina elever, en fotresa af 60 mil genom flera af rikets landskap och lyckades der så omstämma den förut rådande meningen, att derefter hundratals föräldrar inkommo med ansökningar att få sina vanlottade barn intagna i hans institut.

Detta tillväxte ock mer och mer; men olika meningar rörande institutets vidare utveckling och handhafvande uppstodo mellan Borg och institutets styrelse, hvilket föranledde honom att lemna sin befattning vid detsamma och å Manhem grunda ett särskildt institut, hvarefter det allmänna började råka i ett slags upplösningstillstånd, som föranledde bådas förening ånyo under Borgs ledning, såsom nyss är visadt.

Inbjuden att i Lissabon stifta ett det svenska liknande institut för döfstumma och blinda, reste Borg till Portugal under hösten 1823, rönte der ett verksamt beskydd af konung Johan VI, som förklarade sin äldsta dotter prinsessan Isabella Maria för den nya inrättningens beskyddarinna; men först efter en långvarig strid mot hvarjehanda för-

domar och intriger lyckades Borg bringa det nya institutet till stånd. Konungens son, kejsaren i Brasilien Dom Pedro inbjöd Borg äfven till Rio Janeiro att der inrätta ett dylikt institut, men längtan till fäderneslandet förmådde honom att afsäga sig detta förtroende och under hösten 1828 återvände han till Sverige. Här började han sedan sommaren 1832 äfven mottaga sinnessjuka och lyckades bota flere deribland. I April 1839 slutades hans verksamma och gagnerika lefnad.

Hvad *elementarläroverken* beträffar, hade rikets ständer redan under 1809 års riksdag hos kongl. maj:t anhållit, att dessa läroverks dåvarande tillstånd måtte genom kunniga och erfarna män undersökas, på det de måtte erhålla ett efter tidens upplysning mera lämpadt skick. I anledning häraf förordnades i Januari 1812 en komité af 12 ledamöter, för att föreslå de ändringar och förbättringar, som kunde finnas behöfliga, och frukten af denna komités verksamhet blef en ny skolordning af den 16 December 1820, enligt hvilken elementarläroverken indelades i två klasser: *apologist-skolor* och *lärdoms-skolor*, de förra åsyftande att bereda till allmän medborgerlig bildning, de senare till »den högre vetenskapliga odlingen samt till den bildning, hvilken såsom vilkor för antagande och befordran till vissa statens embeten erfordras och genom offentliga prof vid rikets högsta läroverk skall styrkas». Apologistskolor skulle vara af två slag: *lägre*, med en rektor och en kollega; *högre*, med en rektor och två kolleger; lärdomsskolorna af tre slag: *lägre*, med en rektor och två kolleger; *högre*, med en rektor, en konrektor och tre kolleger, samt *gymnasier*, med minst sex lektorer och en adjunkt.

I alla apologist-skolor skulle läroämnena vara kristendom, välskrifning, svenska språkets rättskrifning, matematik, historia, geografi, åtföljd af elementär kännedom om naturens alster och allmänna fenomen, hufvudbegreppen af fäderneslandets lag- och statskunskap, åtföljande svenska historien, samt franska och tyska språken. De studerande skulle vid lägre apologist-skola delas i två och vid högre i tre afdelningar.

I lägre lärdomsskolor skulle läroämnena vara kristendom, välskrifning, svenska språkets rättskrifning, latinska och grekiska språken, matematik, historia och geografi, åtföljd af naturens elementära kännedom. För högre lärdomsskola föreskrefvos samma läroämnen, med tillägg af teologi och hebreiska språket. Vid båda skolorna skulle de studerande delas i tre afdelningar, vid de högre dessutom finnas en rektors-klass.

I gymnasierna skulle läroämnena vara teologi, latinska, grekiska, hebreiska, franska och tyska språken, matematik, historia, geografi, filosofi samt elementär fysik och naturalhistoria. Tillfälle till enskild handledning i teckning och engelska språket borde äfven, så vidt omständigheterna det medgåfvo, beredas dem det åstunda. De studerande skulle der fördelas i minst två afdelningar.

Vid alla elementar-läroverk skulle undervisning meddelas i koralsång, hvarifrån ingen af ungdomen finge undandraga sig och ej heller från gymnastiska öfningar, der sådana inrättningar funnes, så framt han ej af skol-styrelsen pröfvades vara af naturen dertill oskicklig.

Ny stat för läroverken faststäldes af kongl. maj:t den 22 April 1819, att gälla från den 1 Maj samma år, och genom denna stat erhöllo alla lärare af samma grader lika aflöning, hvilken förut varit mycket olika vid särskilda läroverk.

För de i hufvudstaden varande läroverk förordnades i September 1818 en särskild direktion. I stället för der förut befintliga sju kyrkoskolor, inrättades från och med höstterminen 1820 två högre lärdomsskolor, en i Clara och en i Maria församling, fyra lägre apologistskolor samt tre lancasterska pedagogier, och i stället för katedral-skolan inrättades ett gymnasium, som invigdes den 4 Oktober 1821. Följande året invigdes ett nytt gymnasium äfven i Visby.

Vid 1823 års riksdag förekommo mot den nya skolordningen och mot undervisnings-väsendet i allmänhet så många anmärkningar, att regeringen fann sig föranlåten tillsätta en ny komité, den s. k. »stora läroverks-komitén», af 22 ledamöter, hvilka sammanträdde under åren 1826 och 1827. Inom denna komité yrkades en total reform af läroverken, så att naturvetenskaperna skulle komma till samma rätt som de filologiska, historiska och filosofiska studierna samt läras redan vid elementar-läroverken, för att kunna ingå i allmänna bildningen, äfvensom att klassindelningen skulle upphöra och hvarje lärjunge få flytta till högre kurs i mån af sina anlag och sin flit, samt valet af studier vara fritt, så att den, som ej ville läsa latin, grekiska och hebreiska, skulle derifrån vara befriad och apologist-klassen följaktligen upphöra. Dessa åsigter omfattades dock ej af flertalet inom komitén; men man medgaf, att de skulle få försökas i ett särskildt inom hufvudstaden upprättadt läroverk, som skulle blifva ett slags profskola för den nya undervisnings-metoden och den fria flyttningen. Så tillkom under året 1828 *nya elementar-skolan i Stockholm*, såsom fullständigt elementarläroverk, således omfattande både skola och gymnasium, och den stäldes under en särskild direktion af fyra utaf kongl. maj:t förordnade ledamöter.

Flera anmärkningar mot den nya skolordningen gjordes af de åren 1824 och 1832 samlade skolrevisionerna, och genom författningar af den 18 Maj 1825, den 20 Augusti 1841, den 1 November och 7 December 1843 skedde åtskilliga förändringar i densamma. I allmänhet anmärktes, att man så väl genom denna skolordning som flera andra författningar rörande undervisnings-väsendet gjort examina till hufvudsak och derigenom skadat de vetenskapliga studierna, hvilka man hänvisat till tillämpnings-läroverken, medan universiteten ej blefvo annat än examens-institut för sökande till platser i statens tjenst, samt elementar-läroverken förberedande anstalter för dessa examens-institut.

I anledning af 1832 års skolrevisions betänkande blef emellertid ny interims-stat för elementar-läroverken utfärdad den 21 September

1833, och den 1 November. 1839 skedde en ny reglering af dessa läroverk, hvarvid lärarnes antal och aflöning bestämdes.

För *folkundervisningen* röjde sig under detta tidskifte vid flera tillfällen ett lifligt intresse. I 1686 års kyrkolag omnämnas inga folkskolor, utan enligt denna lag ålåg det i första rummet föräldrarne att, såsom från uråldriga tider varit svensk sed, dels sjelfve undervisa sina barn, dels tillse, att de under deras ögon blefve undervisade. Presten tillhörde tillsynen öfver, att föräldrarne i detta hänseende fullgjorde sin skyldighet, och klockaren skulle dervid vara hans biträde. Kontrollen låg hufvudsakligen i roteförhören hvarje söndag och i den noggranna kännedom det ålåg presterskapet att förskaffa sig om hvars och ens kunskapsgrad. Också fick ingen ingå äktenskap, som var okunnig i sin kristendomslära. Hvarken föräldrarne eller presterskapet synas dock hafva särdeles noggrant iakttagit dessa pligter, ty flera klagomål förspordes öfver folkundervisningens bedröfliga skick, och det är i sådant hänseende rätt betecknande, att kongl. maj:t fann sig föranlåten genom en rundskrifvelse af den 14 Juni 1820 förständiga konsistorierna att tillse, det endast välfrejdade personer antoges till skolmästare, samt länsstyrelserna att öfvervaka, det inga kringstrykande och vanartiga personer befattade sig med sådan undervisning.

Man hade emellertid fått kunskap om, att i England och Frankrike för barna-undervisningen användes en ny metod, den s. k. Bell-Lancasterska vexelundervisningen, hvaraf man lofvade sig stora fördelar. Grefve Carl Henrik Posse, som i Paris lärt känna denna metod, utsände på sin bekostnad en person att studera densamma och inrättade sedermera, med dennes biträde, å sitt gods Fogelvik den första Lancaster-skola i Sverige 1813. Derefter visade grefve Jakob De la Gardie ett synnerligt intresse derför och yrkade dess allmännare införande äfven i Sverige. I Inrikes tidningar lästes 1816 en fullständig redogörelse för dess egendomligheter, och nu utsände äfven regeringen en skollärare P. G. Svensson med uppdrag att taga noggrann kännedom derom. Vid sin återkomst utgaf han ock 1819 en tryckt berättelse derom och införde denna metod vid den Philipsenska skolan i Stockholm, der han var lärare. År 1822 stiftades »svenska vexelundervisnings-sällskapet», hvars stadgar författades af Grefve De la Gardie. Vid 1823 års riksdag ordades ock mycket om vexelundervisnings införande i folkskolorna; men, åtskilliga farhågor uttalades mot dess lämplighet på landsbygden och i synnerhet mot dess införande genom offentlig myndighets försorg: detta borde öfverlåtas åt den enskilda företagsamheten.

Resultatet af öfverläggningarna blef emellertid en framställning af ständerna, dels att konsistoriernas uppmärksamhet måtte riktas på den vigtiga frågan och särskildt på vexelundervisningens lämplighet, samt angelägenheten af att bibehålla vid laga kraft föreskrifterna om klockares undervisningsskyldighet, dels ock att af den tillsatta läroverks-komitén få utarbetadt ett förslag jemväl för den lägre undervisningens ordnande.

I anledning häraf utfärdades till konsistorierna en rundskrifvelse, med erinran om vexelundervisningens verksamma befordrande, der lokala förhållanden medgåfve dess införande, samt att vid förslag till klockare-sysslor hafva särskildt afseende på sökande med kunskaper i denna läsmetod. Redan vid slutet af året 1828 funnos ock i riket 183 vexelundervisnings-skolor, med 12,711 barn, och år 1842 hade detta antal ökats till 543 skolor, med 35,115 barn, af hvilka 2,225 i 22 skolor funnos i Stockholm.

I berättelsen vid början af 1840 års riksdag gafs tillkänna, att i hela riket funnos 1,009 fasta skolor samt att dessutom 377 ambulatoriske skollärare voro antagne och med fast lön försedde; men att i 1,211 församlingar saknades ännu så väl fast skola som aflönade lärare. Lönerna voro äfven på de flesta ställen allt för otillräckliga, och lärarne saknade ännu till en del den grad af bildning och skicklighet, som deras nyttiga kall fordrade.

Vid denna riksdag aflät ock kongl. maj:t till ständerna en proposition, angående allmänna stadgar för folkundervisningen och de anslag, som erfordrades för dessa stadgars genomförande, hvilken proposition i allt hufvudsakligt bifölls af ständerna, som anslogo årligen, under fem år, till inrättande af seminarier för bildande af lärare vid folkskolorna 6,500 rdr, till stipendier för elever vid dessa seminarier 9,000 rdr, samt till understöd för skollärares aflönande inom de församlingar, som styrkt sig vara i behof af dylikt understöd, 50,000 rdr.

I öfverensstämmelse med den kongliga propositionen och rikets ständers i anledning deraf fattade beslut blef den 18 Juni 1842 kongl. stadgan om folkundervisningen utfärdad, genom hvilken påbjöds inrättande i hvarje stads församling och hvarje socken på landsbygden af minst en, helst fast, skola med vederbörligen godkänd lärare; dock kunde flera socknar inom samma pastorat förena sig om en skola. Församlingen skulle, i samråd med skolstyrelsen, bestämma den ålder, vid hvilken barnens skolgång borde taga sin början; dock borde denna skolgång ej uppskjutas längre än till nionde året. Till lärares bildande skulle så väl i hufvudstaden som i hvarje stiftsstad inrättas seminarier. I hvarje skoldistrikt skulle finnas en, efter församlingens godtfinnande, för vissa år eller för obestämd tid vald skolstyrelse, i hvilken kyrkoherden skulle vara ordförande, och hvilken skulle hafva inseende öfver alla folkskolor inom distriktet och kunna entlediga lärare, som befunnes oskicklige. Tillsättningen af lärare skulle dock ske af församlingen, medelst val bland tre föreslagne. Skolläraren skulle af församlingen i årlig lön åtnjuta minst 16 tunnor spannmål och tillika förses med bostad, nödigt bränsle samt bete och vinterfoder för en ko. Till hans förfogande borde äfven ställas ett lämpligt jordland, dels för eget behof till jordfrukter och dels för att lemna undervisning i trädgårdsskötsel och trädplantering. De församlingar, som icke förmådde anskaffa denna skollärarelön, egde hos kongl. maj:t söka understöd af allmänna medel, hvilket dock ej kunde erhållas förr, än församlingen visat

sig hafva gått i författning om ett ändamålsenligt ordnande af sitt skolverk.

Genom denna författning lades en bestående grund för folkundervisningen i Sverige. Den förklarades för en kommunal angelägenhet, både hvad skolans styrelse och dess underhåll beträffar, och ehuru medlen till underhållet utgingo efter olika grunder, såsom personal-skatt, afgift af lärjungarne och bevillning efter 2:dra artikeln, skedde det dock alltid inom och till kommunen. I samma riktning har det ock sedermera fortgått, ehuru ständerna både vid 1840 års och senare riksdagar beviljat folkskolorna bidrag af statsmedel. I framställningen af nästa tidskifte skole vi ock finna, att folkundervisningen då vunnit en ganska betydande utveckling.

Af revisionsberättelserna öfver elementar-läroverken åren 1824, 1832 och 1843 visar sig, att antalet lärjungar var följande:

År.	Vid gymnasierna.	I lärdoms-skolorna.	I Apologist-skolorna.	Summa.
1824	673	2,923	1,256	4,852.
1832	694	2,936	1,443	5,073.
1843	599	3,261	2,057	5,917.

Häraf synes, att lärjunge-antalet på det hela från 1824 till 1843 ökats med 1,065 och att både 1832 och 1843 största tillökningen i lärjunge-antalet egt rum inom apologist-skolorna, hvaremot tillökningen varit mindre betydande inom lärdoms-skolorna, samt att i gymnasierna lärjunge-antalet minskats under tiderymden från 1824 till 1843, hvilket synes antyda en tilltagande håg för industriela yrken, äfven befordrad genom de i Stockholm och Göteborg inrättade tekniska högskolor.

Betraktar man undervisningsväsendet i dess helhet, har det väl knappast under något föregående tidskifte af lika tidslängd gjort så stora framsteg som under det nu ifrågavarande, hvilka anmärkningar man än för öfrigt kan med skäl göra mot vissa af de grunder, som vid undervisningens ordnande blifvit tillämpade.

Vetenskaperna.

För vetenskaperna var detta tidskifte åter ett bland de mest lysande Sverige egt. Under detsamma vunno flere svenske vetenskapsmän stort rykte både utom och inom fäderneslandet, och den vetenskapliga litteraturen fick sådan omfattning, att en någorlunda fullständig uppgift derom skulle upptaga långt mera utrymme, än vi kunna deråt egna. Vi inskränka oss derför att omnämna endast de mera framstående författarne eller företeelserna inom de särskilda vetenskaperna.

I *teologien* röjde sig dock under denna tidrymd ingen synnerlig vetenskaplig verksamhet, ehuru de då utgifna religiösa skrifterna vittnade om en djupare religiös anda än de föregående neologiska. Religiösa skrifter, synnerligast predikningar och psalmer, af högt och be-

stående värde företedde ock denna tid till större antal än de flesta föregående tidskiften, men deremot högst få vetenskapliga teologiska arbeten af större betydenhet. Såsom förut är anmärkt, hade efter och, till väsentlig del, äfven i följd af företeelserna under franska revolutionen och Napoleons krigarevälde en omkastning inträdt i den religiösa uppfattningen och sinnesstämningen hos en stor del af de bildade samhällsklasserna. Från den förut rådande rationalismen, som förkastade all tro och utdömde ur religionen allt, som icke med förnuftsslut kunde bevisas, öfvergick man nu på flera håll till en öfvertro, som i religiösa frågor frånkände förnuftet all pröfningsrätt, hvilken uppfattning måste göra slut på all teologisk vetenskaplighet. Mot en dylik uppfattning uppträdde dock Ödmann, Franzén, Wallin, Tegnér m. fl., hvilka framstälde en kristendom, lika skild från den neologiska ljumheten som från den förnuftsvidriga öfvertron — och de vunno flertalet inom de bildade samhällsklasserna, medan läseriet började få allt större insteg hos de obildade. Först mot slutet af detta tidskifte begynte inom svenska kyrkan röja sig en renlärighets-ifran, som fann Wallin och de öfrige, hvilka jemte honom uppträdt så väl mot öfvertro som otro, icke nog lutherskt renlärige; men denna företeelse tillhör mera det följande tidskiftet än det nu ifrågavarande.

Exegetiska arbeten, utom några redan omnämnda, utgåfvos af *Per Tolleson*, i föregående del omtalad; af *Bengt Jakobsson Bergquist*, f. 1785, professor i exegetisk teologi 1833, d. 1847, i allmänhet en af våra mest produktive teologiske författare under detta tidskifte; af *Carl Adolf Agardh*, till hvilken vi återkomma här nedan, m. fl.

Dogmatiska utgåfvos af *Sven Lundblad* och *Carl Johan Eberstein*, här ofvan omnämnde; af *Henrik Reuterdahl*, till hvilken vi i nästa del återkomme; af *Martin Erik Ahlman*, f. 1773, seminarie-prefekt i Lund 1812—1816, seminarie-direktör 1816, professor i dogmatik och moralteologi 1831, d. 1844, en af de mest framstående teologiska vetenskapsmännen under detta tidskifte; af *Anders Erik Norbeck*, f. 1806, teol. lektor vid Wexiö gymnasium 1844, d. 1870; af *Carl Julius Lenström*, f. 1811, filos. lektor vid Gefle gymnasium 1843, kyrkoherde i Vester Löfstad och Enåkers pastorat i erkestiftet 1846, m. fl.

Dessutom utgåfvos under detta tidskifte flera bland Swedenborgs på latin författade teologiska och teosofiska arbeten i svensk öfversättning, äfvensom *Johan Tybeck*, f. 1752, prestvigd 1799, d. 1839, i åtskilliga predikningar och smärre religiösa skrifter sökte sprida Swedenborgs läror, samt *C. H. Beurling* framstälde dessa i »Nya församlingens religionslära», 1832.

Predikningar och predikosamlingar utkommo under detta tidskifte till ganska stort antal, af hvilka flera blifvit i det föregående anförda. De mest framstående för öfrigt voro de, som utgåfvos af *Carl Georg Rogberg*, f. 1789, seminarie-prefekt i Upsala 1823, professor 1827, d. 1834; af *Carl Peter Hagberg*, f. 1778, seminarie-prefekt och professor i pastoral-teologi i Lund 1811—1815, sedermera kyrko-

herde först i Clara församling inom Stockholm, så i sin födelseort Rasmo i Upland och slutligen i Stockholms Storkyrko-församling 1837, d. 1841; af *Bengt Jacobsson Bergqvist*, här ofvan omnämnd; af *Johan Henrik Thomander*, till hvilken vi återkomma i nästa del; af *Johan Åström*, f. 1767, kyrkoherde vid Tyska församlingen i Norrköping, i Tuna och Stafby samt från 1821 i Simtuna och Altuna, förf. till psalmerna n:s 19, 25, 130, 219, 486 i nya psalmboken, d. 1844, m. fl. Wallin, Rogberg, Hagberg och Thomander voro de mest omtyckte predikanterne, likasom Schartau och Hoof af sina anhängare ställdes främst såsom den sanna kristendomens förkunnare.

Smärre uppsatser i andeliga ämnen förekommo dels i »Evangeliska sällskapets skrifter», dels i åtskilliga religiösa tidskrifter, till hvilka vi här nedan återkomma.

De nya bibelöfversättningar, den nya handboken och den nya psalmboken, som under detta tidskifte utkommo, äro i det föregående omnämnda. För öfrigt utgåfvos ett stort antal nattvardsböcker, läroböcker i kristendom m. m., och i allmänhet röjde sig under denna tiderymd en ganska omfattande verksamhet inom den religiösa litteraturen, vittnande om ett stigande och mera allmänt spridt intresse för dithörande ämnen.

Äfven i *filosofi* var under detta tidskifte verksamheten långt lifligare än under det föregående, då tryckt vånget samt konungens och de öfrige maktegandes ovilja mot den filosofiska forskningen såsom menlig för den kyrkliga renlärigheten, utöfvade en hämmande inverkan på de filosofiska studierna.

Såsom författare voro, utom några redan i föregående del omnämnde, följande mest framstående: *Nils Fredrik Biberg* (född 1776, lärare för kronprinsen Gustaf 1806, professor i praktisk filosofi vid Upsala akademi 1810, död 1827), en mångkunnig, djupsinnig och skarpsinnig vetenskapsman, hvilken både såsom lärare och författare kraftigt befordrade sjelfständigare filosofiska studier, ehuru han var föga lycklig i sjelfva framställningssättet; *Samuel Grubbe* (född 1786, professor i logik och metafysik i Upsala 1813, hvilken lärostol han 1827 utbytte mot den i ethik och politik, ledamot af vitterhets-, historie- och antiqvitets-akademien 1829, af svenska akademien 1830, af vetenskaps-akademien 1837, statsråd och chef för ecklesiastik-departementet 1840—1844, död 1853), författare till flera värdefulla arbeten, utmärkta genom ett ovanligt klart och vårdadt framställningssätt; *Per Daniel Amadeus Atterbom*, till hvilken vi återkomma i öfversigten af vitterheten under detta tidskifte, ifrig anhängare af Schellings filosofiska system; *Erik August Schröder*, född 1796, professor i logik och metafysik i Upsala 1836, död 1849; *Christofer Jakob Boström*, född 1797, arfprinsarnes lärare 1833—1837, professor i ethik och politik i Upsala 1840—1863, död 1866, en af de skarpsinnigaste och sjelfständigaste filosofiska vetenskapsmän Sverige egt, hvars verksamhet dock egentligen utöfvades under nästa tidskifte, vid framställningen hvaraf vi få till-

ERIK GUSTAF GEIJER.

fälle att till honom återkomma; *Fredrik Johan Cederschiöld*, född 1774, professor i praktisk filosofi i Lund 1808—1841, död 1846; *Lorenzo Hammarsköld*, till hvilken vi återkomma här nedan; *Lars Magnus Enberg*, född 1787, lektor i filosofi vid Stockholms gymnasium 1821, ledamot af svenska akademien 1824, död 1865; *Adolf Fredrik Rådberg*, född 1789, lärare vid nya elementarskolan i Stockholm 1829, komminister i Wenersborg 1836, död 1856; *Carl Julius Lenström*, förut omnämnd.

Under föregående tidskifte hade Lockes filosofiska system varit temligen allmänt antaget så väl inom som utom universiteten, och först mot slutet af denna tidrymd hade *Daniel Boethius* gjort Kant här mera känd samt *Benjamin Höijer* uppträdt såsom sjelfständigare tänkare. I början af nu ifrågavarande tidskifte visade sig Atterbom och de öfrige fosforisterne, till hvilka vi längre fram i detta band återkomma, såsom ifrige förfäktare af Schellings läror, medan Biberg, Grubbe, Geijer och Boström i Upsala framträdde med mera sjelfständiga filosofiska åsigter, och *Fremling* i Lund under sin långvariga lärareverksamhet efter hvarandra framstälde Kants, Fichtes och Schellings systemer. Vid universiteten röjde sig emellertid en lifligare håg än förut för de filosofiska studierna, i synnerhet i följd af Fremlings och Grubbes lyckliga förmåga att klart och lefvande framställa de filosofiska lärorna, hvaremot den större allmänheten tycktes genom de flesta öfriga filosofiska skrifternas svårfattlighet allt mera förlora intresset för denna vetenskap.

I *estetik och litteratur-historia* inrättades under detta tidskifte nya lärostolar vid rikets båda universitet, vittnande om det ökade intresse dessa vetenskaper tillvunnit sig — i Upsala 1835, då *Per Daniel Amadeus Atterbom* utnämndes till professor i estetik och modern litteratur, hvilken plats han bibehöll ända till sin död 1855; i Lund 1840, då *Carl August Hagberg* blef professor i estetik och litteraturhistoria och utöfvade denna lärarebefattning till 1858, då han öfvertog den i nordiska språken.

Flera skrifter så i estetik som i litteraturhistoria utgåfvos under detta tidskifte af *Anders Lidbeck*, omnämnd i föregående del; *Lorenzo Hammarsköld*, till hvilken vi återkomma vid framställningen af vitterheten under detta tidskifte; *Peter Wieselgren*, född 1800, domprost i Göteborg 1857, död 1877; *Carl August Hagberg*, till hvilken vi återkomma i nästa del; *Atterbom*, »Svenska siare och skalder», 6 delar, 1841—1852, ett af de värdefullaste litteraturhistoriska arbeten, som i Sverige utkommit, m. fl.

I *historien* var den mest framstående författaren från denna tid *Erik Gustaf Geijer*, en af de snillrikaste män Sverige egt. Han föddes den 12 Januari 1783 på Ransäters bruk i Wermland, som egdes af hans fader Bengt Gustaf Geijer. Vid 16 års ålder blef han student i Upsala 1799, och skulle, när han blef 20 år gammal, söka blifva antagen som lärare i ett enskildt hus; men man hade hört sig före om honom vid universitetet och fått till svar, att han vore en yngling

utan stadga. »Det var», heter det i hans år 1834 utgifna Minnen, »min första erfarenhet af hvad namn och rykte vill säga. Jag tyckte mig utpekad för verlden. Mitt hela väsende kom i uppror, för att afskudda den oförtänkta namnkunnigheten genom en bättre. Så grep jag till pennan och skref äreminnet öfver Sten Sture den äldre, till täfling i svenska akademien 1803». Ett defekt exemplar af Dalins Svenska historia var alla källor den unge författaren hade att tillgå, och han ville ej för någon yppa hvilket arbete han hade för händer. Ark för ark gömdes äreminnet i ett tomt väggursfodral, tills det var färdigt och afsändes till svenska akademiens sekreterare, Nils von Rosenstein, som i ett bref i medlet af December underrättade författaren, att han vunnit akademiens stora pris. »Jag störtade», berättar denne, »med det öppna brefvet i hand i mina föräldrars rum. Deras öfverraskning var stor och i början stum. Min goda mor slöt mig till sitt hjerta, mina syskon omfamnade mig. Alla husets vänner jubilerade. Min far mins jag aldrig ha smekt mig. Vårt förhållande till honom, ehuru kärleksfullt, var dock alltför genomträngdt af den djupaste vördnad för att vara förtroligt. Denna dag, då vi tillfälligtvis möttes, sträckte han ut sin hand och tryckte den emot mitt bröst. Af alla kärleksbetygelser, liksom af alla belöningar, har ingen så rört mig».

Äreminnet hade emellertid väckt sådan uppmärksamhet inom akademien, att man önskade vinna några närmare upplysningar om författaren, och vände sig derför till hans landsman Esaias Tegnér, då docent i Lund, som svarade: »Geijer är min landsman och äfven, fast på långt håll, min slägting. Likväl känner jag honom föga mer än till utseendet. Hans far är brukspatron, men skall ej vara rik. Geijer har studerat i Carlstads gymnasium och skall redan der ha varit känd som geni. Han skall ha vidsträckta kunskaper för sina år, i synnerhet i grekiska och all elegantare litteratur. Han är äfven en stor musikus, som kännare försäkrat mig. Förr än nu har man dock aldrig känt honom som vitterhetsidkare. Han är af det slags snillen, hvars första steg i hvad sak som helst är seger och förträfflighet. Jag tror, att i honom mognar en stor man för fäderneslandet. När jag i sommar kommer till Vermland, skall jag ej försumma att söka närmare bekantskap med detta underdjur i litterära verlden». Bekantskapen gjordes ock under sommaren 1804, och i sitt minnestal öfver Tegnér har Geijer gifvit en mästerlig framställning af detta sammanträffande, till hvilken vi återkomma i Tegnérs lefnadsteckning.

År 1806 blef Geijer filosofie magister och fick, såsom följeslagare åt kommerserådet Schinkels son, tillfälle att 1809 företaga en resa till England, der han dröjde något öfver ett år samt blef, efter återkomsten, 1810, docent i historien vid Upsala akademi, erhöll samma år åter svenska akademiens stora pris för sitt svar å akademiens täflingsämne: »Hvilka fördelar kunna vid menniskors moraliska uppfostran dragas af deras inbillningsgåfva?»

Kort härefter begynte Geijers vittra verksamhet såsom en af de mest framstående inom det i Februari 1811 stiftade götiska förbundet, till hvilket vi återkomma i framställningen af vitterheten under detta tidskifte.

Vid denna tid hade en reaktion inträdt så väl mot den dittills rådande fransyska smaken i vitterhet som mot den franska revolutionens utsväfvande politiska tendenser och mot den franska encyklopedismens filosofiska ytlighet. Såsom en protest i det senare afseendet kan Geijers år 1811 utgifna första filosofiska skrift »Om falsk och sann upplysning med afseende på religionen», betraktas, i hvilken behofvet af en religiösare och djupare grund för menniskans öfvertygelse i de högsta ämnen, än de dittills rådande filosofiska lärorna erbjödo, kraftigt och allvarligt uttalades. I samma riktning var hans 1812 utgifna skrift »Om rätta förhållandet mellan religion och moralitet», hvarefter 1820 följde hans »Thorild, tillika en filosofisk eller ofilosofisk bekännelse», såsom inledning till en då tillämnad upplaga af Thorilds samlade skrifter, hvilken uppsats ådrog Geijer ett åtal att hafva förnekat några af den antagna statsreligionens dogmer, hvarifrån han dock af domstolen frikändes. Till hans filosofiska skrifter höra äfven hans åren 1841 och 1842 hållna och 1856 utgifna »Föreläsningar öfver menniskans historia», samt slutligen hans sista år 1846 författade skrift »Också ett ord öfver tidens religiösa fråga».

Geijers filosofiska verksamhet var emellertid egentligen endast en inledning till hans historiska, som blef det område, der han stod högst.

Under vårterminen 1815 bestridde han de offentliga föreläsningarna i historien, förordnades följande året att under Fants tjenstledighet förestå hans professur och utnämndes 1817 till professor i historien, sedan Fant tagit afsked. Hans föreläsningar företedde så många nya åsigter och voro så snillrika och hänförande, att föreläsningssalen alltid var till trängsel fyld af åhörare och åhörarinnor, och från denna tid blef och förblef Geijer den studerande ungdomens förklarade gunstling. Under åtalet mot hans inledning till Thorilds skrifter visade studenterne det lifligaste intresse för rättegångens fortgång och buro under omätligt jubel den frikände till hans bostad, likasom de äfven vid mångfaldiga andra tillfällen visade huru högt och allmänt älskad han var.

Han utgaf nu, utom åtskilliga akademiska afhandlingar, i tidskriften Svea en uppsats om »Republikanism och feodalism, ett bidrag till samhällsförfattningens historia», 1818, i götiska förbundets tidskrift Iduna en föreläsning »Om historiens nytta», 1819, »Svea rikes häfder», första delen, som ock blef den enda af detta i stor skala började verk, 1825, samt »Svenska folkets historia», 3 delar, 1832, 1834, 1836.

Geijer hade tidigt sysselsatt sig med tanken att göra författandet af en svensk historia till sitt lifs uppgift. Redan i bref under hans utländska resa 1809 framträdde denna tanke. Han fick sedermera anbud att blifva kronprinsen Oscars lärare, men afböjde detta erbjudande, emedan han ej ville afbryta sina vetenskapliga studier, sina historiska

forskningar, troligen äfven af obenägenhet för tvånget i ett hoflif. Frukten af hans forskningar framträdde i hans Svea rikes häfder, der han med ens framstod som den främste häfdeforskaren och häfdetecknaren inom vårt land, med högst få likar inom något annat. Så mycket mera måste man beklaga, att detta stora verk ej af honom fortsattes. I stället åtog han sig, på anmodan af de bekante professorerne i Göttingen Heeren och Ukert, att för deras historiska bibliotek, hvartill de utmärktaste historieskrifvarne i särskilda länder skulle bidraga, utarbetandet af Svenska folkets historia, hvilken han likväl ej fortsatte längre än till Christinas tronafsägelse 1654. Så många värdefulla uppsatser han än sedermera utgaf, hade det dock varit ännu önskvärdare, om dessa större historiska verk blifvit af honom fullföljda, och det måste alltid läggas honom till last att så ej skedde. Ihärdighet var i allmänhet hvad som felades honom, och han tröttnade alltför snart vid arbeten, dem han i början omfattat med lifligaste intresse. Sjelf yttrade han ock: »Jag kan ej vara en dagsverkare; får jag ej omvexla göromål, är det slut med mig».

Andra af Geijer utgifna historiska skrifter äro: »Betraktelser öfver europeiska kolonialväldets grundläggning», 1819, »Några betraktelser öfver den store Gustaf Adolfs tidehvarf» (Geijers inträdestal i vitterhets-, historie- och antiqvitets-akademien 1826), »Jemförelse emellan den heroiska tidsålderns seder hos greker och skandinaver», 1830, lefnadsteckningar, nekrologer och minnestal öfver riksrådet friherre Malte Ramel (Geijers inträdestal i svenska akademien 1826), Erik Sjöberg (Vitalis) 1828, grefve Clas Fleming, 1832, Johan Christian Fredrik Hæffner, 1833, Clas Gustaf Myrén, 1835, Marcus Tullius Cicero, 1836, Johan Olof Wallin, 1840, Georg Stjernhjelm, 1840, grefve Otto Wilhelm Königsmark, 1845, och Esaias Tegnér, 1846, »Teckning af Sveriges tillstånd och af de förnämsta handlande personer under tiden från konung Carl XII:s död till konung Gustaf III:s anträde till regeringen», 1838, »Konung Gustaf III:s efterlemnade och 50 år efter hans död öppnade papper», 1843, samt »Personalier, upplästa vid Carl XIV Johans begrafning», 1844.

Sjelf skrifver Geijer i sina »Minnen, Utdrag ur bref och dagboksanteckningar», 1834, om sitt historiska författarskap: »Ett har förblifvit från min poetiska ingång i historien. Jag intresseras blott af det *menskliga* deri — karakterer, seder, lagar, samhällsförhållanden; allt, äfven det minsta drag, i bilden af ett menskligt tillstånd är mig naturligen vigtigt, och jag skyr ingen möda att uppspana det. Hvad som ej låter bringa sig i ett sådant sammanhang är mig likgiltigt, tills vidare. Det nakna faktum existerar för mig ej. Jag har öfveröst mig med sådant, af pligt. Det är som att slå vatten på gåsen. Det fastnar ej. Det menskliga samhället i alla sina likheter och olikheter under särskilda odlingsgrader och omständigheter har alltid varit mitt älsklings-ämne. Det närvarande, det förflutna, allt är mig i detta hänseende intressant».

Detta varma intresse för menniskan och mensklighetens framträder

i alla Geijers skrifter och stod i nära samband med hans frihetskärlek. Begreppet frihet uppfattade han dock helt annorlunda, än det uppfattades af den tidens frihetsifrare i allmänhet, och äfven hans egen uppfattning deraf var icke alltid densamma. Hans frihetsbegrepp bildade sig ursprungligen ur betraktelsen af svenska bondeståndets urgamla sjelfständighet; men denna uppfattning af frihetsbegreppet gjorde honom tillika till afgjordt konungsk, ty, näst svenskens egen urgamla frihetskänsla, var det Sveriges konungar, som räddat Sverige från feodalismens träldom och elände. Vid de flesta historiskt-vigtiga tillfällen hade konungen och folket varit hvarandras pålitligaste bundsförvandter, och detta innerliga samband mellan konung och folk, hvilket såsom ett utmärkande drag genomgår den vackraste delen af våra häfder, utgör ock den egentliga betydelsen af Geijers bekanta sats, att »svenska folkets historia är dess konungars». Men just derföre tålte han ingen mellanlänk mellan konungen och folket, och att adeln vid åtskilliga tillfällen sökte göra svenska bonden lifegen var för Geijer en hufvudanledning till den stränga, i vissa hänseenden alltför stränga dom, han uttalade öfver denna adel. Hans konungskhet gjorde honom ock under större delen af hans författarebana till en ultraismens försvarare, icke emedan han omfattat dess politiska åsigter i allmänhet, men emedan han i en stark konungamakt inom Sverige såg det säkraste värnet för folkfriheten, hvars farligaste fiende han ej såg i konungen, utan i adeln. Han började likväl efter hand inse, att den ytterliga konservatism, som blifvit rådande bland lärarepersonalen i Upsala och hvilken han äfven sjelf länge omfattat, icke ledde till det mål han åsyftat — och så inträffade hans s. k. affall, som på sin tid väckte så mycket uppseende.

Striden mellan de tongifvande i Upsala och i hufvudstaden hade en längre tid fortgått, med ökad bitterhet å ömse sidor. Vid lärosätet beskylde man de liberala tidningarna att predika omstörtningsläror, som skulle leda till pöbelvälde och hela samhällets upplösning; i Stockholmstidningarna åter förklarades lärosätet för ett »ruttet samhälle», och, såsom redan är nämndt, yrkades dess flyttning till hufvudstaden, på det något lif måtte ingjutas i det förstenade universitetet och lärdoms-högmodet stäfjas genom beröringen med det rikare, friskare lifvet i hufvudstaden. Geijer hade icke deltagit i denna strid, men hans filosofiska, historiska och religiösa forskningar hade gemensamt ledt honom till helt andra åsigter än dem, som af ultraisterne förfäktades, och han ansåg för en pligt att offentligen uttala dessa åsigter. Så utgaf han i Januari 1838 »Litteratur-bladet», i hvilket han visade, att hans öfvertygelse i samhällets vigtigaste frågor blifvit en helt annan, i vissa fall en motsatt mot den han förut omfattat. Från konservativ hade han nu blifvit liberal. Personlighets-principen hade blifvit grundtanken i hans nya samhällslära. Han hade i historien från tidehvarf till tidehvarf funnit en fortlöpande kedja af bevis för menniskans oafbrutna bemödande att bli klar för sig sjelf och göra sig gällande. Personlighets-principen, förklarade han, hade blifvit född med kristendomen; den hade i den

första franska revolutionen med sina anspråk trädt in i det borgerliga samhället, och dessas anspråk kunde icke med framgång tillbakavisas. De politiska förhållandena inom fäderneslandet syntes honom ock alltmera betänkliga. I hela Europa hade sedan 1830 års händelser folkandan framträdt allt starkare, och från alla håll hördes ropet på friare statsformer. Äfven i Sverige hade representations-förändring blifvit dagens lösen; men regeringssystemet hade dock blifvit alltmera konservativt, och harmen häröfver hos motpartiet började mer och mer riktas mot den åldrige konungen, hvilken man betraktade såsom det mäktigaste hindret för de fria statsformernas genomförande. Bitterheten blef sådan, att man från flera håll befarade en våldsam lösning af tvistefrågan. Äfven Geijer hyste en sådan fruktan, och han var för mycket både konungsk och fosterlandsvän att icke söka, så vidt på honom berodde, förekomma en dylik våldsam lösning. Att sådan varit Geijers afsigt finner man af ett förtroligt bref från honom några år senare, der det heter: »Jag är ej förstådd af många, säkerligen också ej på högre ort. Likväl kan jag säga, att jag okänd gått vakt omkring min öfverhet allt sedan 1838. Det har åtminstone ingått i min afsigt, och ser man på den förändrade tonen, så emot person som dynasti, hos liberalismens organer, sedan jag befinner mig bland dess led, så skall man medgifva, att jag icke varit der förgäfves. Jag anklagas för revolutionär och ett mitt hufvudföremål har varit att spara mitt fädernesland en revolution. Jag är ej missnöjd med mig sjelf, och då må sorlet ha sin gång».

Att Geijer, från att allmänt anses tillhöra de ultrakonservative, med ens stälde sig bland de liberale, väckte oerhördt uppseende. De liberala tidningarna helsade med jubel denna nya bundsförvandt, men hos Geijers förre vänner bland de konservative blef först bestörtningen, så förbittringen så mycket större. Att så på en gång få till ovänner män, med hvilka han genom mångårig vänskap varit nära förenad och som varit hans vanliga umgängesvänner, likasom de voro hans embetsbröder vid lärosätet, grep Geijer djupt, och det hade icke varit utan stor inre strid, som han tagit det afgörande steget och brutit med de förra vännerna. Mer och mer fann han sig ock oförstådd af båda partierna och drog sig nu alltmera tillbaka inom sin familj, der han blef mera meddelsam och innerlig än någonsin förut.

Hvad som särskildt bekymrade Geijer var, huru Carl Johan, för hvilken han ständigt hyst djup vördnad och tillgifvenhet, skulle upptaga hans affall. Redan i Maj 1838 uppvaktade han konungen, för att sjelf för honom förklara sina åsigter och sitt syftemål, och det mottagande, han af honom rönte, är så hedrande för dem båda, att Geijers berättelse derom väl förtjenar bevaras åt efterverlden. Vid hans inträde stod konungen en stund tyst, med majestätisk hållning, och betraktade honom med allvarsamma blickar. Det gjorde på Geijer sådant intryck, att tårarne trängde fram i hans ögon. Då upplyfte Carl Johan armarne, skyndade fram till honom och slöt honom i sin famn, hvarefter sam-

talet slöts nådigt och välvilligt, »och», tillade Geijer, »hans varningar skall jag låta hos mig gälla och kan det utan att uppoffra mina grundsatser».

Under 1840 års riksdag uppvaktade Geijer åter Carl Johan. »Mottagandet var värdigt och förträffligt, ännu mer faderligt än kungligt.» De samtalade tre qvarts timme och voro båda rörda. Geijer yttrade, att han handlat i en försonande anda, och Carl Johan svarade, att en sådan ej heller saknades hos honom, men att han först och främst vore ansvarig för lagarnes upprätthållande, och att med den lagliga ordningens fiender ingen försoning vore möjlig, hvarefter han utvecklade sina åsigter, vidrörde Sveriges omstörtning i senare tider, huru han mottagit det, huru han lemnade det och hvilka sorger man hopat på honom. Han var dock öfvertygad, att han grundat ett tacksamt minne hos svenska folket, och det var hans tröst, »derför tackar jag den gudomliga försynen och beder för detta land». Då Geijer uttryckte sin djupa tacksamhet för det sätt, hvarpå konungen mottagit honom, och försäkrade sig ej vara otacksam mot sitt fädernesland eller sin konung, hvilka han ej åtskilde, lade Carl Johan sin hand med styrka på hans arm och utbrast: »Jag är alltid densamme; eder konung är ståndaktig i vänskap; vi äro gamle vänner». Under hela detta samtal, skref Geijer i ett bref till sin hustru, »var konungen till utseende, blick, åtbörder och vältalighet verkligen stor och hänförande. Gud välsigne honom!»

Det var likväl under denna riksdag, då oppositionen och dess skriftställare mest skoningslöst anföllo den gamle konungen och troddes åsyfta hans tron-afsägelse, som han så mottog en man, hvars öfvergång till det liberala partiet icke så litet ökat dettas styrka i allmänna meningen — ett sådant drag bör sannerligen icke förgätas vid teckningen af Carl Johan.

Geijers politiska skrifter under detta senare skifte af hans lefnad voro: »Om representations-frågan», 1840, och »Om vår tids inre samhällsförhållanden, i synnerhet med afseende på fäderneslandet», tre föreläsningar under hösten 1844, med anledning hvaraf Anders Fryxell 1845 utgaf en skrift »Om aristokrat-fördömande i svenska historien», hvarpå följde ett »Svar till professor Fryxell» af Geijer 1846.

Under sin långvariga författarebana har Geijer för öfrigt berört flera ämnen, utom de nu omnämnda, såsom »Om det offentliga läroverket», 1813, »Nytt ett och annat i anledning af frågan om akademiska jurisdiktionen», 1822, »Några anmärkningar om uppfostran och undervisning, med afseende på de yrkade förändringarna i allmänna läroverket» 1829, »Läroverks-frågan», 1838, 1839, »Den ny-europeiska odlingens hufvudskiften, med särskildt afseende på de akademiska studierna», 1845, »Den blå boken, strödda anteckningar», 1837, »Fattigvårds-frågan», 1839, »Om europeiska samhällets begynnelser», 1844, »Om slafveriet», 1845, »Ekonomisk dröm», 1847, samt några anföranden till preseståndets protokoll vid riksdagarna 1828—1830,

1840, 1841, åtskilliga recensioner m. m. Geijers samlade skrifter utgåfvos i 13 band åren 1849—1855, hvartill sedermera 1876 kommit ett supplement-band, innefattande de Gustavianska papperen. Till Geijer såsom skald och såsom musiker återkomma vi längre fram i denna del.

Geijer hade 1818 blifvit ledamot af vetenskaps- och vitterhetssamhället i Göteborg, af vetenskaps-societeten i Upsala 1820, af vetenskaps-sällskapet i Trondhiem 1822, af svenska akademien samt vitterhets-, historie- och antiqvitets-akademien 1824, af vetenskaps-akademien 1835, och var dessutom medlem af flera utländska vetenskapliga samfund. Han hade 1819 fått förtroendet att i fäderneslandets häfder undervisa kronprinsen Oscar, företog under sommaren 1825 en resa till Köpenhamn och en stor del af Tyskland, hvars intryck han skildrat i sina »Minnen», var riksdagsman i preseståndet 1828—1830 och 1840, 1841, var 1834 uppförd å förslaget till biskop i Carlstad och af konungen erbjuden att dertill utnämnas, men undanbad sig detta embete, företog i Maj 1846 en ny utrikes resa till Tyskland, Belgien och Danmark, för att söka återställa sin rubbade helsa, samt flyttade i Oktober samma år från Upsala till hufvudstaden, då den studerande ungdomen tog ett rörande afsked af sin så högt älskade lärare.

På sin sista födelsedag, den 12 Januari 1847, skref han till en vän: »Ser jag tillbaka på min lefnad, så kan jag ej annat än innerligt tacka Gud för allt det goda han beskärt mig. Det är ett inre sammanhang i mina öden, som alltmera för mig klarnar och i hvilket det är mig tillåtet att vörda den faderliga försynen. Med mina öden menar jag mina *inre* öden. Det ligger en grundtanke i min hela lefnad, som allt tydligare träder fram och som ej är mitt verk, ty den har ledt mig och fört mig allt intill denna dag. Skulle jag gifva den ett namn, så är den ingen annan än den så mycket omtvistade personlighets-principen, hvars profet jag nästan mot min vilja blifvit. Jag menar dermed att jag från mig afhållit och afskuddat allt, som kunnat hindra och hämma utvecklingen af mitt innersta väsende. Det har mest skett utan mitt eget medverkande. Men detta har nu kommit öfver mig, och det blifver mig klart, att hvad jag i litterärt, politiskt och religiöst har fäktat för egentligen är denna min innersta personlighet och dess rätt, i den bästa mening. Du vet, att jag ofta sagt, det jag ännu ej känt slutet på mig. Jag tror mig nu ha hunnit dit och tanker på min bana som på en slutad mission, i hvilken jag med förbundna ögon blifvit ledd af en vänlig genius».

Detta bref var den sista skriften af Geijers hand. Kort efter det var skrifvet fick han ett anfall af svindel, höll sig dock uppe så länge som möjligt, sysselsatte sig med att rita och drömde under nätterna om symfonier, som för honom spelades; men slutligen måste han dock intaga sjuksängen och den 23 April 1847 slutades hans lefnad.

Geijer var till längden medelstor, jemnfyllig, högbröstad och med starka lemmar, håret mörkbrunt, något bugtigt, ansigtet välbildadt,

pannan hög, ögonen öppna, glansfulla, näsan rak, munnen lagom fyllig, hakan något rundad. Rörelserna vexlades med stämningen. Än var gången ledig och rask, nästan stolt; vid andra tillfällen kunde man få se honom gå mycket långsamt, med händerna på ryggen och hufvudet sänkt mot bröstet, fördjupad i tankar. Han hade mycken kroppsstyrka, var skicklig gymnast och stark simmare.

»Ingenting», yttrar en af hans minnes-teknare, B. E. Malmström, »som fordrade användning af mensklig kraft, aktade han under menniskans värdighet; ty han sjelf var en menniska, som just genom sin inre harmoni representerade menskligheten i den mening, att han lifligen uppfattade hela mensklighetens behof. Deraf var också en följd, att han, med utseendet af den stoltaste man, i grunden var den ödmjukaste menniska; att han, ehuru stundom uppfarande, var den försonligaste och aldrig drog i betänkande att först räcka handen äfven åt den underordnade, samt att han, ehuru lika patriarkaliskt sträng i sina sedliga grundsatser som kristligt varm i sin religiösa tro, var den mildaste domare öfver den vilseförde och den tålsammaste tvistare med olika tänkande».

»Kär för sina vänner», heter det i en annan minnesteckning, »beundrad af alla, som kände honom personligen eller genom hans sånger och skrifter, en ära för sitt land och en heder för menskligheten, bland hvars prydnader han såsom menniska var, skall Erik Gustaf Geijer icke blifva glömd bland de stora bilderna i det fosterländska minnets tempel» [1]).

Utom af Geijer utgåfvos under detta tidskifte större arbeten i svenska historien af *Anders Magnus Strinnholm*, född 1786 i Umeå socken af Vesterbottens län, der fadern, med samma för- och tillnamn, var landtmätare, student i Upsala 1808, hvilket han dock för bristande tillgångar måste lemna, för att i hufvudstaden söka sin utkomst såsom dels biträdande, dels delegare i ett boktryckeri under åren 1812—1818. År 1819 utgaf han första delen af »Svenska folkets historia under konungarne af Wasa-ätten», hvaraf tredje delen utkom 1824; men dermed måste detta arbete upphöra af brist på uppmuntran från allmänhetens sida. Vid 1828—1830 årens riksdag fick han af ständerna ett årligt anslag, för fortsättning af sina historiska forskningar, och så utkom 1834 första delen af hans »Svenska folkets historia från äldsta till nuvarande tider», af hvilket mycket omfattande arbete fem ganska dryga delar, som dock ej gå längre än till 1319, utkommo till 1854, hvarefter Strinnholm under åren 1857—1860 utgaf »Sveriges historia i sammandrag», 3 delar, af hvilka den sista omfattar Gustaf I och hans tid. Redan 1821 hade han utgifvit »Magnus Stenbocks lefverne» i 2 band, 1834 blef han ledamot af vitterhets-, historie- och antiqvitets-akademien, 1837 af svenska akademien, 1843 af vetenskaps-akademien,

[1]) Jfr *B. E. Malmström*, Minnestal öfver Erik Gustaf Geijer, den 6 Juni 1848. — *Knut Geijers* lefnadsteckning öfver fadern före Geijers samlade skrifter, 1849. — *Rudolf Hiärne*, Götiska förbundet och dess hufvudmän. Stockholm 1878.

och afled i Januari 1862. Man beundrar i Strinnholms historiska arbeten det mästerskap, hvarmed han skildrar de skärskilda händelserna, men man har anmärkt, att hos honom saknas den snilleblick, som utfinner det verkligen stora och betydelsefulla, samt förmågan att vederbörligen framhålla detta, hvilket företrädesvis utmärker Geijers historiska författareskap.

Ett ännu mera omfattande arbete i svenska historien begyntes under detta tidskifte af *Anders Fryxell*, hvars författare-verksamhet har fortgått ända till den nyaste tiden, och vi skola i nästa band till honom återkomma. År 1823 började han utgifningen af sina »Berättelser ur svenska historien», hvilkas 46:e del utkom 1879, med hvilken detta stora verk, omfattande tiden från svenska historiens början till frihetstidens slut 1772, blifvit fulländadt.

I särskilda delar af Sveriges historia hafva under detta tidskifte utgifvits en stor mängd arbeten af *Gustaf Abraham Silfverstolpe* och *Per Adolf Granberg*, båda omnämnde i föregående del; af *Gustaf von Schantz*, född 1775, kanslieråd 1818, död 1847; *Fredrik Wilhelm von Ehrenheim*, den i föregående del omtalte kanslipresidenten; *Johan Fredrik Sacklén*, född 1763, medicinalråd 1833, ledamot af vetenskapsakademien 1849, död 1851; af *Johan Fredrik af Lundblad*, född 1791, adlad 1821, generalkonsul, död i Strassburg 1854; *Fredrik Boije*, friherre, född 1773, öfverstelöjtnant 1815, kammarherre 1816, död 1857; *Abraham Peter Cronholm*, född 1809, adjunkt i historia vid Lunds universitet 1838, e. o. professor 1849, död 1879; *Magnus Jakob Crusenstolpe; Arvid August Afzelius; Gustaf Montgomery*, född i Finland 1791, trumslagare vid Österbottens regemente 1802, underofficer under 1808 års krig, löjtnant 1809, öfverste i armén 1835, landshöfding i Vesterbottens län 1842, död 1861 m. fl.

Samlingar i svenska historien utgåfvos äfven till betydligt antal under detta tidskifte, bland hvilka i främsta rummet böra nämnas »Handlingar rörande Skandinaviens historia», 40 delar, 1816—1865, utgifna af samfundet för utgifvande af handskrifter rörande Skandinaviens historia, hvilket, hufvudsakligen genom öfverkammarherren friherre Adolf Ludvig Stjernelds nitiska bemödanden, först 1815 uppstod såsom en komité och 1817 organiserade sig till ett samfund, hvars stadgar stadfästades af kongl. maj:t den 16 Januari 1821. Andra samlingar i denna väg voro: *Floderus*, »Handlingar rörande Carl XII:s historia», 4 delar, 1819—1826; *Per Adam Wallmark*, »Handlingar till upplysning af Gustaf III:s regering», 2 delar, 1821, 1822; *Carl Gustaf Kröningsvärd*, »Handlingar rörande trolldomsväsendet i Dalarne 1668—1673», 1821, »Diplomatarium dalecarlicum eller landskapet Dalarnes urkunder», 3 delar, 1842—1853, »Samling af äldre författningar och handlingar rörande Dalarne», 1844; *J. E. Schartau*, »Hemliga handlingar till Sveriges historia efter Gustaf III:s anträde till regeringen», 3 delar, 1825; *Peter Wieselgren*, »De la Gardieska archivet på Löberöd», 20 delar, 1829 - 1843; *Georg Adlersparre*, »Hand-

lingar rörande Sveriges äldre, nyare och nyaste historia», 9 delar, 1830—1833; *Sven Peter Bexell*, *Abraham Ahlquist* och *Anders Lignell*, »Bidrag till svenska kyrkans och riksdagarnes historia ur presteståndets arkiv», 1835—1837; *Nils Johan Ekdahl*, »Christian II:s arkiv eller handlingar rörande Severin Norrby», 4 delar, 1835—1842; *Magnus Jakob Crusenstolpe*, Portfeuille, belysande det inre af tidernas historia», 5 delar, 1837—1845; m. fl.

Utom en mängd särskilda biografier, som under denna tiderymd meddelats allmänheten, började 1835 utgifningen af det stora verket »Biografiskt lexikon öfver namnkunnige svenske män», af hvilket till 1843 års slut 9 band utkommo och hvars utgifning i ny följd ännu fortgår.

I *kyrkohistoria* utgåfvos arbeten af *Göran Jakob Thomæus*, född 1786, kyrkoherde i Christianstad och Wä 1828, dödad af åskan under en resa i Halland 1845; *Per Erik Ludvig Thyselius*, född 1808, lektor vid krigsakademien å Carlberg 1837, kyrkoherde i Nyköpings Östra församling 1853, m. fl.

Rörande nordens forntid utgåfvos flera arbeten af *Ebbe Samuel Bring*, född 1785, professor i teoretisk filosofi i Lund, 1821, i historien 1828, död 1855; *Johan Gustaf Liljegren*, född 1791, riksantiqvarie och sekreterare i vitterhets-, historie- och antiqvitetsakademien 1827, kansliråd 1834, riksarkivarie 1835, död 1837; *Johan Henrik Schröder*, född 1791, bibliotekarie samt professor i arkeologi och litteraturhistorien vid Upsala akademi 1830, ledamot af ett stort antal både in- och utländska vetenskapliga samfund, död 1857, jemte Erik Michael Fant och Erik Gustaf Geijer utgifvare af »Scriptores rerum suecicarum mædii ævi» från 1828, samt för öfrigt författare till ett stort antal antiqvariska och numismatiska uppsatser; *Abraham Peter Cronholm*, m. fl., hvarförutom en mängd antiqvariska uppsatser finnas införda i vitterhets-, historie- och antiqvitetsakademiens under detta tidskifte utgifna handlingar samt i tidskriften Iduna, utgifven af Götiska förbundet 1811—1845.

I *politik* utkommo under detta tidskifte ett ganska stort antal skrifter, af hvilka, utom de redan omnämnda af *Erik Gustaf Geijer*, de, som väckt mesta uppseende, voro författade af grefve *Fredrik Bogislaus Schwerin*, friherre *Carl Henrik Anckarsvärd*, efter Schwerin oppositionens chef, *Johan Gabriel Richert*, *Magnus Jakob Crusenstolpe*, *Anders Lindeberg*, grefve *Carl Gustaf Spens*, född 1792, major i topografiska kåren 1844, död samma år, en af riddarhusoppositionens mera framstående medlemmar; grefve *Magnus Fredrik Björnstjerna*, *Wilhelm Fredrik Palmblad*, friherre *Jakob Wilhelm Sprengtporten*, född 1794, öfverståthållare i Stockholm 1830—1838, 1844—1848, död 1875, *Gustaf Montgomery*, *Wilhelm Fredrik Dalman*, *Johan Erik Rydquist*, *Per Adam Wallmark*, m. fl.

Åtskilliga arbeten rörande politiska frågor utgåfvos äfven af den i det föregående vid flera tillfällen omnämnde *Hans Järta*, född 1774 och son till generallöjtnanten friherre Carl Hierta. Han hade, efter

slutade studier vid Upsala akademi, 1791 ingått i kungliga kansliet och der blifvit protokollssekreterare 1796, men förklarats förlustig denna befattning, sedan han, såsom i föregående del är omtaladt, vid 1800 års riksdag afsagt sig adelskapet. Han ändrade då sitt ärfda namn till *Järta* och tog sedermera, såsom äfven är förut berättadt, en ganska verksam del i 1809 års statshvälfning, var sekreterare i konstitutionsutskottet vid 1809 års riksdag och den egentlige författaren till den då antagna regeringsformen, äfvensom han, biträdd af utskottets vice sekreterare J. D. Valerius, under en natt uppsatte det berömda betänkande, som åtföljde utskottets förslag till denna grundlag. I Juni 1809 blef han statssekreterare i handels- och finansexpeditionen, från hvilket embete han begärde och erhöll afsked i Mars 1811, blef landshöfding i Falun 1812, förestod åter det frånträdda statssekreterareembetet under en del af året 1815, men återtog derefter utöfningen af sitt landshöfdingeembete, från hvilket han på egen begäran entledigades i Mars 1822, hvarefter han flyttade till Upsala, blef i Juli 1837 chef för riksarkivet och utöfvade denna befattning till slutet af året 1844 samt afled i April 1847. Sedan 1819 var han ledamot af svenska akademien, sedan 1828 af vetenskapsakademien och var dessutom invald i ett stort antal både in- och utländska lärda och vittra samfund. Han erkändes ock allmänt såsom en af Sveriges yppersta stilister, och sjelfve Leopold förklarade honom för »ordföranden i svenska prosan». Hans afhandlingar i politiska, statsekonomiska och historiska ämnen röja snille, skarpsinnighet och grundliga studier; men från att i sin ungdom vara en varm förfäktare af liberala politiska åsigter blef han på äldre dagar alltmera konservativ och framstälde nu de konservativa åsigterna med samma öfverlägsna förmåga som förut de liberala.

I svensk *statistik* utkommo arbeten af *Per Adolf Granberg* och *Carl Gustaf af Forsell*, född 1783, arfprinsen Oscars lärare i matematik, fortifikation och topografi 1811. Vigtiga bidrag till Sveriges statistik lemnades ock nu genom justitiestatsministerns årliga embetsberättelser, landshöfdingarnes femårsberättelser, bergskollegiets årliga berättelser rörande bergshandteringen, samt kommersekollegiets om rikets handel och sjöfart, fabriker och handtverkerier.

I *geografi* och *topografi* utgåfvos åtskilliga arbeten af *Wilhelm Fredrik Palmblad*, hvarjemte geografiska läroböcker utgifvits af flera särskilda författare, äfvensom ett stort antal beskrifningar om särskilda delar af Sverige.

Resebeskrifningar hafva utgifvits af friherre *Axel Leonhard Klinckowström*, född 1775, kommendörkapten 1824, död 1837; *Johan Wilhelm Zetterstedt; Anton Gustaf Carlsund*, född 1796, premierlöjtnant vid flottans konstruktionskår, död 1834; *Jakob Berggren*, född 1790, legationspredikant vid svenska beskickningen i Konstantinopel 1818, kyrkoherde i Skällviks församling i Östergötland 1828, död 1868; *Carl August Gosselman*, född 1800, premierlöjtnant vid flottan 1829, afsänd till Sydamerika att i politiskt och kommersielt hänseende inhemta när-

mare kännedom om dervarande fristater 1836, död 1843, en af de mest framstående bland våra reseskildrare; *Otto Sebastian von Unge*, född 1797, kapten 1826, med detsamma han lemnade den militära banan, död 1849; *Magnus Martin af Pontin*, *Carl August Nicander*, *Bernhard von Beskow*; *Carl David Arfwedson*, grosshandlare, född 1806; friherre *Thure Gustaf Rudbeck*, född 1806, kammarjunkare 1828, postmästare i Wimmerby 1855, död 1876; *Jon Engström*, *Carl Ulrik von Hauswolf*, född 1791, guvernementssekreterare å ön S:t Barthelemy 1816—1819, sedermera bosatt i Columbia till 1830, då han återkom till Sverige, död 1843; *C. E. Bladh*, *Johan Erik Rydquist*, *Nils Arfvidsson*, *C. F. Bahr*, *Anders Lindeberg*, m. fl.

Bland författare i *lagkunskap* under detta tidskifte böra särskildt nämnas professorerne vid Upsala akademi: *Lars Georg Rabenius*, född 1771, professor 1807—1837, ledamot af lagkomitén 1811, adlad 1834, död 1846; *Per Erik Bergfalk*, född 1798, professor 1838—1861, ledamot af kyrkolagskomitén 1838, sekreterare i konstitutionsutskottet under 1840, 1841 årens riksdag; *Johan Christofer Lindblad*, född 1799, professor i kriminal- och processrätt 1843—1874, död 1876; vid Lunds akademi: *Johan Holmbergsson*, född 1764, sekreterare i lagutskottet under riksdagarna 1809 och 1810, professor i allmänna lagfarenheten 1810, hvilken lärostol han 1838 utbytte mot den i ekonomisk och kamerallagfarenhet, död 1842, mest berömd såsom lärare, i hvilket hänseende han var en af de mest framstående vårt land egt, hvars inflytande på lagkunskapens utveckling inom vårt land varit större än någon annans under denna tiderymd, för öfrigt allmänt aktad för sin ädla, öfver allt småsinne upphöjda personlighet; *Carl Johan Schlyter*, född 1795, professor i allmänna lagfarenheten efter Holmbergsson 1838, hvilken lärostol han 1842 utbytte mot den då inrättade i laghistoria, ledamot af lagberedningen 1844 och 1845—1848, jemte juris adjunkten vid Upsala akademi Hans Samuel Collin utgifvare af en »Samling utaf Sveriges gamla lagar», 1822, hvilket arbete Schlyter efter Collins död 1833 ensamt fortsatt.

Bland öfriga juridiska arbeten under detta tidskifte voro de vigtigaste de i det föregående anförda, som utgåfvos af lagkomitén och lagberedningen. Dessutom böra såsom författare af juridiska arbeten nämnas: statsrådet grefve *Carl Axel Löwenhielm*, *Johan Gustaf Branting*, född 1757, kammarråd 1802—1824, död 1827; *Carl Christian Schmidt*, född 1792, ledamot af lagberedningen 1845, justitieråd samma år, död 1872; *Nils Wilhelm Lundequist*, född 1804, död 1863; *Johan Jakob Nordström*, född i Åbo 1802, professor vid universitetet i Helsingfors 1834, hvarifrån han tog afsked 1846 och gick i svensk tjenst samt utnämndes till riksarkivarie samma år, kanslerssekreterare för Lunds universitet 1848 och för Upsala 1849, ledamot af vetenskapsakademien samt af vitterhets-, historie- och antiqvitetsakademien 1847, af vetenskapssocieteten i Upsala 1848 och af flera utländska vetenskapliga samfund, invald äfven i svenska akademien 1848, men

afsade sig denna kallelse, vald af vetenskapsakademien till riksdagsman i prestetståndet under alla riksdagarne 1853—1863 och under de följande riksdagarne efter nya riksdagsordningen af Norrbottens läns landsting till ledamot af första kammaren ända till sin död fullmäktig i riksgäldskontoret 1854—1867, representant för Stockholms stad vid kyrkomötena 1868—1873, död 1874, såsom författare berömd i synnerhet genom »Bidrag till svenska samhällsförfattningens historia efter de äldre lagarna till senare hälften af sjuttonde seklet», 2 delar, 1839, 1840, ett af de sakrikaste arbetena, som i denna väg utkommit; kronprinsen *Oscar*, »Om straff och straffanstalter», 1841, som mottogs med stort och välförtjent bifall; m. fl.

I *ekonomisk* och *kamerallagfarenhet* utgåfvos, utom af *Lars Georg Rabenius*, åtskilliga arbeten af *Nils Lundequist.*

Författningssamlingar utgåfvos af *Nils Lundequist*, »Samling af stadgar och reglementen, angående kammarverket» 1811; *Sellander*, »Juridisk brefsamling», 1812; *Carl Gudmund Silfverstolpe*, född 1760, bankokommissarie 1800, död 1818, »Bankoordningar 1668—1800, 1817; *Fredrik Bogislaus von Schwerin*, »Författningar rörande bankoverket», 1828; *Carl Magnus af Robson*, född 1776, bergsråd 1814, adlad 1819, vice president vid afskedet från bergskollegium 1833, död 1840, »Bergsförfattningar», 1821; *Gustaf Wilhelm af Tibell*, »Sammandrag af författningar rörande förvaltningen vid krigsväsendet till lands», 1822; *Johan Erik Ringström*, född 1778, död 1819, »Sammandrag af alla staters handels- och seglationsusancer», 1826; *Johan Harder Backman*, född 1790, justitieråd 1833, död 1862, »Ny lagsamling», 1831—1861; *Anders Gustaf Osængius*, kammarrättsråd, »Sammandrag af de på kammarrättens kungabref 1634—1831 grundade, hittills otryckta prejudikater», 1831; *Gustaf Johan Billberg*, född 1772, kammarrättsråd 1812—1837, död 1844, »Författningar som tillämpas i kammarrätten», 1832; *Walfrid Enblom*, häradshöfding, »Samling af äldre och nyare nu gällande författningar, hvilka antingen ändra eller förklara allmänna lagen, eller ock ega ett närmare sammanhang med de i lagen förekommande ämnen», 2 delar, 1836; m. fl. Dessutom hafva under denna tidrymd utkommit »Samling af bergsförfattningar», 1812, »Samling af författningar, som ändra och förklara 1686 års kyrkolag», 1813, nya lagsamlingar 1819 och 1831, samt Författningssamling för hvarje år, sedan 1824.

I *språkvetenskap* utgåfvos arbeten af *Josef Otto Höijer*, född 1775, professor i grekiska språket vid Upsala akademi, 1815, död 1833; *Wilhelm Fredrik Palmblad*, professor i grekiska språket vid Upsala akademi 1835—1852; *Per Sjöbring*, född 1776, professor i österländska språket i Upsala 1830, död 1842; *Otto Fredrik Tullberg*, född 1802, professor i Upsala 1843, död 1853; *Johan Lundblad*, född 1753, professor i romersk vältalighet i Lund 1789, död 1820; *Anders Otto Lindfors*, född 1781, professor i historien i Lund 1816, i romerska vältaligheten 1826, död 1841; *Johan Gustaf Ek*, född 1808, filos. magister

med första hedersrummet 1832, professor i Lund 1842, död 1862; *Esaias Tegnér; Mathias Norberg*, född 1747, efter föregångna resor i Tyskland, Holland, England, Frankrike, Italien, Grekland och Turkiet samt ett längre vistande i Konstantinopel professor i österländska och grekiska språken i Lund 1780—1820, död 1826; *Bengt Magnus Bolmeér*, född 1785, professor i Lund 1824, riksdagsfullmäktig för Lunds universitet 1828—1830, 1840, 1841, död 1849.

Intresset för språkstudier röjde sig för öfrigt dels genom ett stort antal läroböcker i latinska, grekiska, hebreiska, tyska, franska, italienska, portugisiska, spanska, finska och isländska språken, äfvensom i flera svenska språkläror; dels i latinska, grekiska, tyska, franska och engelska ordböcker; dels i öfversättningar från klassiska och moderna författare af *Gudmund Göran Adlerbeth, Per Thyselius*, biskop i Strengnäs; *Olof Kolmodin*, född 1766, skytteansk professor vid Upsala akademi 1805, död 1838; *Marcus Wallenberg*, biskop i Linköping; *Johan Tranér*, född 1770, titulär professor i Upsala 1815, kyrkoherde i Söderköping 1825, död 1835; *Carl Christian Eberstein*, född 1794, docent i grekiska språket vid Lunds akademi 1812, kyrkoherde först i Visseltofta och sedermera i Vestra Karup 1834, död 1858; *Johan Henrik Thomander, Carl August Hagberg, J. P. Janzon, Per Jakob Emanuelsson*, född 1802, lektor i grekiska språket vid Gefle gymnasium 1837, kyrkoherde i Hellestads församling inom Linköpings stift 1843; *Fredrik Carlstedt, Johan Fredrik Sebastian Crusenstolpe*, född 1801, konsulatsekreterare i Marocko 1842, ministerresident och generalkonsul i Portugal 1866, en öfversättning af Koran 1843; m. fl.

Bland författare i *naturvetenskaperna* voro under detta tidskifte de mest framstående professorerne vid Upsala akademi: *Zacharias Nordmark*, professor i fysik 1787—1828, född 1751, död 1828, hvars nya »Teori om flytande kroppars motstånd» väckt sådan uppmärksamhet, att marindepartementet i Petersburg sände honom en särskild belöning derför, nitisk, skicklig och högt aktad såsom lärare[1]; *Johan Bredman*, professor i astronomi 1811—1841, född 1770, död 1859; *Samuel Liljeblad*, Borgströmiansk professor 1802—1815, född 1761, död 1815; *Lans Peter Walmstedt*, professor i kemi 1822—1858, född 1782, död 1858; *Fredrik Rudberg*, professor i fysik 1828—1839, född 1800, död 1839, berömd både såsom lärare och genom flera vigtiga vetenskapliga upptäckter; *Göran Wahlenberg*, professor i botanik 1829—1851, född 1780, ledamot af ett stort antal in- och utländska veten-

[1]) Endast vid ett tillfälle råkade han i ogunst hos studenterna för den stränghet, hvarmed han såsom rektor förfor mot deltagarne i det uti föregående del omnämnda uppträdet vid firandet af Gustaf Adolfs kröning 1800. En skara studenter tågade då till hans boning och ropade ett väldigt pereat! hvilket Nordmark lät passera; men då det upprepades i något fri öfversättning: »Åt helvete med Nordmark!» öppnade han fönstret och svarade med äkta norrländsk skärpa i rösten: »Herr-rr-rarne behöfva intet göra sig besvär att öfversätta sitt per-reat, ty gubben Nordmark kan sin latin!» — hvilket svar väckte allmän munterhet, och i stället för pereat hördes nu ett ljudeligt vivat Nordmark!

skapliga samfund, död 1851; *Elias Magnus Fries*, professor i praktiska ekonomien 1834—1851, i botanik 1851—1859, född i Småland 1794, ledamot af vetenskapsakademien 1821, af svenska akademien 1847 samt af flera in- och utländska vetenskapliga samfund, fullmäktig för Upsala universitet vid 1844 och 1848 årens riksdagar, död 1878, författare till ett stort antal vetenskapliga afhandlingar, som tillvunno honom europeiskt rykte och bland hvilka de om svamparne och lafvarne väckt synnerlig uppmärksamhet, särskild berömd för sitt klara populära framställningssätt; *Adolf Ferdinand Svanberg*, professor i fysik 1841—1856, född 1806, död 1857, författare till åtskilliga vetenskapliga afhandlingar; *Gustaf Svanberg*, professor i astronomi 1842—1875, född 1802.

Vid Lunds universitet: *Anders Johan Retzius*, professor i naturalhistoria 1787—1812, omnämnd i föregående del; *Carl Fredrik Follén*, professor i naturalhistoria 1812—1830, född 1764, död 1830; *Carl Adolf Agardh*, professor i botanik och praktisk ekonomi 1812—1834, född i Båstad i Skåne 1785, riksdagsman i preståndet 1817, 1823, 1834, 1840, 1844, 1847, ledamot af vetenskapsakademien samt af flere in- och utländska vetenskapliga samfund, af svenska akademien 1831, sedan han 1821 vunnit dess dubbla stora pris för ett äreminne öfver Linné, biskop i Carlstad 1834, ordensbiskop 1837, död 1859, en af de mångsidigaste och snillrikaste författare Sverige under detta tidskifte egde, först bekant såsom matematiker, sedermera såsom botaniker, inom hvilket område han vann europeisk ryktbarhet genom sina afhandlingar om algerna, sin »Växternas organografi», 1830, »Växternas biologi», 1832, m. fl. vetenskapliga uppsatser, så utgifvare af flera ganska omfattande statistiska och statsekonomiska arbeten, likasom af teologiska, samt af en mängd tal och afhandlingar i åtskilliga ämnen; särskildt berömd genom sina föreläsningar och sitt föredrag; *Sven Nilsson*, professor i naturalhistorien 1832—1856, född 1787, ledamot af vetenskapsakademien 1821 och 1828 intendent vid dess zoologiska museum, hvilket af honom ordnades, samt medlem af öfver 30 in- och utländska vetenskapliga samfund för öfrigt, tillerkänd vetenskapsakademiens stora Linnéanska guldmedalj 1836 och 1856 samt af svenska akademien tillagd Carl Johans pris för litterära förtjenster, 1852, berömd genom flera naturvetenskapliga och arkeologiska arbeten, såsom Svensk ornithologi 1817, »Skandinavisk Fauna, I; Däggdjuren, 1820, II; Foglarne, 1824, III; Amphibierna, 1842, IV; Fiskarne», 1832, »Skandinaviska nordens urinvånare», 2 delar, 1838—1864, öfversatt på tyska, franska och engelska m. fl.; *Johan Wilhelm Zetterstedt*, professor i botanik och praktisk ekonomi 1839—1853, född 1785, död 1874.

Vid Karolinska medikokirurgiska institutet: *Jakob Berzelius*, professor i kemi och farmaci 1807—1831; *Olof Swartz*, professor i naturalhistorien 1813—1818, född 1760, efter fleråriga resor i Nordamerika, Vestindien och Sydamerika, vald 1789 till ledamot af vetenskapsakademien, professor vid Bergianska trädgårdsskolan 1791, intendent vid vetenskapsakademiens museum 1807, akademiens sekreterare 1811,

JÖNS JAKOB BERZELIUS.

hedersledamot af collegium medicum samma år, död 1818, författare till ett stort antal vetenskapliga arbeten, genom hvilka han gjorde sig vida berömd och blef kallad till ledamot af en mängd utländska vetenskapliga samfund; *Johan Wilhelm Dalman*, född 1787, anstäld hos vetenskapsakademien såsom bibliotekarie och zoologisk intendent 1818, professor 1823, död 1828, berömd såsom entomolog; *Peter Fredrik Wahlberg*, professor i naturalhistorien 1828—1848, född i Göteborg 1800, ledamot af vetenskapsakademien 1830, dess sekreterare 1848—1866, ledamot af landtbruksakademien 1831 och föredragande derstädes i frågor rörande skogs- och trädgårdshandteringen, en bland stiftarne af svenska trädgårdsföreningen 1832 och af sällskapet för nyttiga kunskapers spridande, en af vetenskapsakademiens fullmäktige i presteståndet under riksdagarne 1844, 1848 och 1851, död 1877; *Carl Gustaf Mosander*, professor i kemi och farmaci efter Berzelius 1832—1858, född i Kalmar 1797, ledamot af vetenskapsakademien 1833, intendent vid riksmusei mineralogiska samling 1845, död 1858;

vid vetenskapsakademien: *Nils Haquin Selander*, professor i astronomi 1837—1870, född 1804, filos. magister med första hedersrummet 1827, ledamot af vetenskapsakademien 1833, dess fullmäktig under alla riksdagar åren 1844—1863 och sedermera under de följande riksdagarne ända till sin död vald af Vesternorrlands län till ledamot af första kammaren, tillika professor vid topografiska kåren 1850, bankofullmäktig 1854—1870, död 1870; *Johan Emanuel Wikström*, född 1789, botanisk intendent vid riksmuseum 1818—1856, ledamot af vetenskaps- och landtbruksakademierna samt af flera utländska vetenskapliga samfund, död 1856; *Bengt Fredrik Fries*, intendent vid riksmuseum 1831—1839, född 1799, död 1839; *Carl Jakob Sundevall*, intendent vid riksmuseum 1839—1871, född 1801, efter flerårigt vistande i Ostindien medicine licentiat i Lund 1829, der han 1830 till 1831 förestod professuren i naturalhistoria och 1836 den i zoologi, samt deltog i den franska vetenskapliga expeditionen till Spetsbergen 1838, ledamot af vetenskaps- och landtbruksakademierna samt flera andra vetenskapliga samfund, död 1875.

Mest berömd bland dessa, så väl som bland alla svenska vetenskapsmän sedan Linné, är *Jöns Jakob Berzelius*, »den nyare kemiens fader». Han föddes i Väfversunda kyrkoby vid foten af Omberget i Östergötland den 20 Augusti 1779. Fadern, Samuel Berzelius, kollega i Linköpings skola, dog kort efter denne sons födelse och modern gifte om sig med kyrkoherden vid Hedvigs församling i Norrköping Anders Ekmarck, i hvars hus sonen uppfostrades tillsammans med styffaderns söner i ett föregående äktenskap. Vid 14 års ålder intogs han i Linköpings gymnasium, der han mest sysselsatte sig med att i trakten kring staden uppsöka och samla sällsynta naturalster, skjuta och uppstoppa foglar m. m., hvaraf följden blef, att han med icke särdeles fördelaktigt gymnasiebetyg sändes till Upsala, der han blef student 1796 och genast med synnerlig ifver egnade sig åt studier i medicin och kemi; men redan följande vår måste dessa studier afbrytas, då

han för sin utkomst nödgades öfvertaga en informatorsplats, hvilken höll honom från akademien till hösten 1798, då ett erhållet stipendium tillät honom att återvända till Upsala och der fortsätta sina studier. Våren 1799 började han sina öfningar å kemiska laboratoriet, valde genast sjelf sina operationer och blef sin egen läromästare. Medan han under sommaren 1799 vid Medevi helsobrunn biträdde brunnsintendenten, medicinalrådet Hedin i vården om de sjuke, beredde han sig tillfälle att kemiskt pröfva vattnet i de särskilda källorna och resultatet af dessa undersökningar blef ämnet för hans första disputation 1800. Redan följande året tog han sin medicine-licenciat-examen och utnämndes i Maj 1802 till medicine- och farmacie-adjunkt hos collegium medicum, men insjuknade kort derfter i en svår nervfeber, som hotade att göra slut på hans dagar, men från hvilken han tillfrisknade, och efter detta tillfrisknande undergick hans kroppsbyggnad en väsentlig förändring, så att den förut spenslige och sjuklige ynglingen blef en kraftig, starklemmad man. Ännu märkbarare blef den själsförmögenheternas utveckling, som efter denna sjukdom röjde sig hos Berzelius och som snart tillvann honom en allmännare uppmärksamhet. Redan i barndomen hade han dock röjt anlag, som föranledde styffadern att till den tioårige gossen yttra: »Jakob, du har anlag att träda i Linnés fotspår — om du har Gud för ögonen.» Styffadern lefde ock tillräckligt länge för att se Berzelius i vetenskapligt rykte täfla med Linné. I ynglinga-åren tycktes likväl hos Berzelius röja sig ett visst stillastående, men sedermera utvecklade sig ock hans själsförmögenheter så mycket rikare.

Redan 1802 gjorde sig Berzelius mera allmänt känd genom en, tillsammans med bruksegaren Wilhelm Hisinger, företagen undersökning till utredande af lagarna för den elektriska stapelns kemiska verksamhet, hvars resultat, meddelade i en tysk journal för Februari 1803, blefvo af stor vigt för kemien. Denna afhandling innehöll nemligen grunddragen till den elektro-kemiska teorien samt lagarne för uppkomsten af de elektriska fenomen, hvilka fem år senare framstäldes af den engelske vetenskapsmannen Dawy och grundade hans rykte, samt beredde honom det stora pris Napoleon utsatt för den bästa afhandling om den af Volta uppfunna elektriska stapelns kemiska verksamhet. Vetenskapsakademien i Paris kände då icke Berzelii och Hisingers afhandling, men förklarade sedermera, att om denna vid prisets utdelande varit akademien bekant, skulle detsamma blifvit deladt mellan de svenska och den engelska vetenskapsmannen.

Denna upptäckt följdes efter hand af en mängd nya, hvilka det blefve allt för vidlyftigt att här anföra, men hvarigenom kemien omskapades och Berzelius gjorde sig verldsberömd. Hans vetenskapliga verksamhet röjde sig i öfver 200 afhandlingar och uppsatser, utgörande några och sextio digra band och de flesta öfversatta på en mängd främmande språk. De mest bekanta äro: »Föreläsningar i djurkemien», 2 delar, 1806, 1808, »Afhandlingar i fysik, kemi och mineralogi»,

6 band, 1808—1818, »Lärobok i kemien», 3 delar, 1808—1818, ny upplaga 1817—1822 och utgifven på tyska i 5 upplagor, dessutom öfversatt på franska, engelska, italienska, holländska och ryska, »Om djurkemiens framsteg och närvarande tillstånd», 1810, »Försök att genom användandet af den elektro-kemiska teorien och de kemiska proportionerna grundlägga ett rent vetenskapligt system för mineralogien», 1814, »Om blåsrörets användande i kemien och mineralogien», 1820, »Årsberättelser om framstegen i fysik och kemi», 1821—1841, m. fl. Särskildt gjorde han sig berömd genom att i kemien införa tecken, medelst hvilka man på ett enkelt sätt kunde göra kropparnes inre konstitution lättfattlig för begreppet och minnet. Den af Berzelius uttänkta teckenläran blef ock öfverallt antagen — äfven i England, der man länge röjde en viss ovilja deremot, emedan den icke var engelsk uppfinning, men der en komité, tillsatt för att utfinna ett bättre teckensystem, slutligen efter två års öfverläggningar förklarade, att den icke kunnat öfverenskomma om något enklare och beqvämare teckensystem än det af Berzelius uppfunna.

Berzelii stora vetenskapliga förtjenster blefvo ock erkända både inom och utom hans fädernesland. Redan 1803 förordnades han af collegium medicum att bestrida de offentliga föreläsningarna i farmaci, blef 1806 lärare vid krigsakademien, 1807 medicine- och farmacieprofessor, samt stiftade, i förening med sju andra hufvudstadens läkare, dervarande läkare-sällskap. År 1808 kallades han till ledamot af vetenskaps-akademien, hvars sekreterare han blef 1811. Vid kröningen 1818 erhöll han adelig värdighet och blef på sin bröllopsdag den 19 December 1835 friherre. Redan 1815 hade han fått nordstjerne-orden, blef 1821 kommendör af Vasa-orden och erhöll 1828 dess stora kors, likasom han var officer af franska hederslegionen, erhöll af bruks-societeten 1820 dess stora guldmedalj, blef ledamot af svenska akademien 1837 och var dessutom invald i ett stort antal utländska vetenskapliga samfund, bland andra i franska vetenskaps-akademien, som endast har 8 utländska ledamöter. Ett eget bevis för hans ryktbarhet, hvilket för sin sällsamhets skull väl kan förtjena anföras, var att värden å ett tyskt hotell, der Berzelius med sin hustru en tid bott, omöjligt kunde förmås att af honom taga någon betalning.

Den 7 Augusti 1848 slutades Berzelii verksamma och ärorika lefnad. Alla länders tidningar förkunnade och beklagade detta dödsfall. En tysk vetenskapsman skref derom: »Skandinavien har förlorat en af sina ädlaste söner, Europa en vetenskapens heros, menskligheten ett af sina varmaste hjertan. Vid Berzelii graf stå sörjande män af alla stånd och nationer. Samtidens vördnad och beundran, en talrik vänskaras uppriktigaste kärlek följa den dyre hädangångne öfver lifvets gräns.»

En man, som nära kände Berzelius och länge varit hans lärjunge, har lemnat följande skildring af hans personlighet: »Hans ansigte röjde vanligen dragen af en allvarlig och tänkande man. Under arbetet till-

kom uttrycket af djupsinnighet. Vid erfarandet af en vetenskaplig upptäckt, gjord af honom sjelf eller af andra, spridde sig från de strålande ögonen ett eget mildt sken öfver anletet, och det finaste muskelspel gaf åt läpparne ett uttryck af leende, hvari en hög grad af ädel inre njutning afspeglade sig. Under vetenskapliga samtal omvexlade en liflig framställning med små uppehåll för djupt begrundande. Framställningssättet blef varmt, när klara sanningar ej uppfattades af andra, hvilka ville göra sina åsigter gällande. När hans bemödanden att öfvertyga ej vunno framgång, blef han tyst; men ett uttryck af inre obehag hvilade öfver hans ansigte. Detsamma skedde, när personer hade nog liten grannlagenhet att med innehållslöst tal borttaga tiden, som för honom var så dyrbar.»

»I hela Berzelii väsen låg en öppenhet och rättframhet, som i förening med enkelhet bildade ett intagande helt. Hos honom fans det svenska folkets hufvudkarakter uttryckt i sin vackraste form. Förut obekanta vetenskapsmän, när de sjelfva voro okonstlade, blefvo efter några ögonblicks samtal med Berzelius lika enkla och oförbehållsamma som han sjelf och tyckte sig redan länge hafva varit med honom personligen bekanta. En lätt synlig förlägenhet visade sig alltid hos den store mannen, då han var i närheten af personer, som voro konstlade, öfverdrifvet artiga eller försökte att smickra. Påflugenhet, anspråksfullhet, uppblåsthet öfver inbillade företräden blefvo snart modlösa vid anblicken af Berzelii hållning, som annars alltid var den mest anspråkslösa och naturliga. Det vanliga umgängeslifvet hade för Berzelius intet behag; han visste dock att ganska väl finna sig äfven i samhällets högsta kretsar. Umgänget med vetenskapsidkare värderades af honom högt. Så väl med dem som inom de familjer, med hvilka han förtroget umgicks, älskade han skämtet mycket, log åt det qvicka och njöt hjertligt deraf. Ej blott kemiens idkare, hvarje vetenskapsman ansågs af honom som en slägting. Förtjente män i alla vetenskapsgrenar, när de voro behöfvande eller saknade en plats för sin verksamhet, omhuldades af honom med hjertlighet, och ofta utan deras vetskap blefvo de genom hans tillgörande förhjelpta till bättre omständigheter, och detta ej blott inom fäderneslandet; äfven till främmande länders lärde sträckte sig hans omtanke och lyckades, genom det anseende han egde, vanligen i sina bemödanden. Det ädlaste hjerta klappade i Berzelii bröst; ingen kunde vara tacksammare än han, ingen mera rättvis. Der han upptäckte dåliga egenskaper, underlät han dock aldrig att uppskatta den förtjenst som fans. Den orättvisa, som honom ej sällan vederfors, lade han aldrig på hjertat; hans tanke var att det sanna alltid får rätt — om äfven efter lång väntan; men den, som begått orättvisan, kunde vara säker att se sina förtjenster, när de funnos, rättvist bedömda af Berzelius.»

»Hans anspråkslöshet och fromhet härflöto ur den renaste källa. Den hjertats fromhet och ödmjukhet, som tidigt rotfästat sig hos Berzelius, blefvo ock med hvarje dag allt renare. Från dessa, de ädlaste

af menskliga känslor och begär, alstrades den fasta viljan, och arbetet blef lätt, ty belöningen var säker. Det förtjenar anmärkas, att de tre män, som efter hvarandra haft det största inflytande på naturvetenskapernas utveckling — Newton, Linné och Berzelius — alla varit begåfvade med denna hjertats fromhet, som är en himmelsk gåfva, hvilken dock lätt går förlorad i den verldsliga fåfängans sällskap»[1]).

För den anspråkslöse vetenskapsmannen, som aldrig kunnat föreställa sig, att en ärestod skulle åt honom resas, inbjöd emellertid vetenskapsakademien till uppresande af en sådan, och denna inbjudning hörsammades villigt af svenska allmänheten, som dertill lemnade penningebidrag, hvarefter en kolossal porträttstaty modellerades i München af skulptören Qvarnström, göts i brons i Juni 1855 och uppreștes samma år å en för detta ändamål ordnad plats vid Nybron i Stockholm, hvilken plats derefter fick namn af Berzelii park.

Såsom lärare och författare i *medicin* böra särskildt nämnas: vid Upsala universitet: *Per von Afzelius*, född 1760, regementsfältskär vid lifgardet och sedermera öfverdirektör för arméns medicinalverk under 1778 års krig, professor i teoretisk och praktisk medicin samt föreståndare för det allmänna sjukhuset i Upsala 1801—1820, arkiater och förste lifmedikus hos Carl Johan 1812, adlad 1815, död 1843, en af Sveriges lärdaste läkare, som länge äfven hade en ganska vidsträckt praktik, men föga känd såsom författare; *Adam Afzelius*, född 1750 och äldre broder till Per von Afzelius, efter vidsträckta resor i England, Skottland och Afrika återkommen till fäderneslandet 1799, demonstrator i botanik 1803 och e. o. professor i medicin 1812, död 1837, känd genom åtskilliga vetenskapliga afhandlingar och i synnerhet genom sina rika naturhistoriska och etnografiska samlingar, hvilka dels blefvo af honom skänkta, dels efter hans död sålda till Upsala akademi; *Israel Hwasser*, född 1790, professor i praktisk medicin vid Åbo universitet 1817, i teoretisk och praktisk medicin vid Upsala universitet 1830—1855, prefekt vid akademiens sjukhus 1831, ledamot af vetenskapssocieteten i Upsala 1831, af vetenskapsakademien 1848, af svenska akademien 1854, af vitterhets-, historie- och antiqvitetsakademien 1858, författare till en mängd vetenskapliga afhandlingar — hans »Valda skrifter utgåfvos efter hans död i 4 band, 1868—1870 — rikt begåfvad i alla afseenden, med ljust förstånd, djup känsla, liflig inbillningsgåfva, allmänt vördad och älskad såsom lärare, med stort inflytande på de medicinska studierna vid lärosätet, varm beundrare af Carl Johan och den egentlige stiftaren af Carl Johansförbundet;

vid Lunds universitet: *Arvid Henrik Florman*, född 1761, professor i anatomi och kirurgi 1801—1831, död 1840, den komparativa anatomiens införare i Sverige och i allmänhet utöfvande ett stort inflytande på de anatomiska studierna härstädes; *Eberhard Zacharias*

---

[1]) *Mosander*, Tal vid svenska läkaresällskapets minnesfest öfver Berzelius den 17 Juli 1850.

Munck af Rosenschöld, född 1755, professor i teoretisk medicin i Lund 1805—1832, död 1840, en af Sveriges mest berömde läkare och äfven under riksdagarna en ganska framstående ledamot af adeln; *Carl Fredrik Liljewalch*, född 1770, professor i barnförlossningskonst 1810 och derjemte i kirurgi 1812—1843, död 1844, utmärkt både såsom läkare, vetenskapsman och lärare;

vid Carolinska mediko-kirurgiska institutet i Stockholm: *Anders Johan Hagströmer*, född 1753, anatomie professor 1793, öfverdirektör och ordförande i kirurgiska societeten 1795, ledamot af collegium medicum 1796, en bland stiftarne af svenska läkare-sällskapet, generaldirektör öfver lazaretten i riket 1808, adlad 1812, medicinalråd och inspektor för Carolinska institutet 1816, död 1830, verksam och nitisk befordrare af både läkarebildningen och helsovården; *Erik Gadelius*, född 1778, en af läkaresällskapets stiftare och dess förste sekreterare, professor i teoretisk medicin 1811, död 1827, en af de mest anlitade läkarne i hufvudstaden, särskildt berömd för det genom hans verksamhet inrättade brunns-lazarettet vid Sabbatsberg; *Johan Wilhelm von Döbeln*, född 1785, fältläkare under kriget 1813, professor i praktisk medicin och öfverfältläkare för Stockholms garnison 1815, död 1846; *Per Gustaf Cederschiöld*, född 1782, professor i barnförlossningskonst och direktör för barnbördshuset i Stockholm 1822, berömd både såsom läkare och författare af flera vigtiga medicinska arbeten, samt äfven under riksdagarna en ganska framstående ledamot af adeln; *Anders Adolf Retzius*, född 1796, professor i anatomi och institutets inspektor 1839, vetenskaps-akademiens fullmäktig i presteståndet vid 1840, 1841 årens riksdag, ledamot af ett stort antal in- och utländska vetenskapliga samfund, död 1860, en af Sveriges mest ansedde vedenskapsmän under detta tidskifte, i synnerhet berömd för sina forskningar inom anatomiens och fysiologiens områden; *Carl Johan Ekströmer*, född 1793, lifmedikus hos konungen, öfverkirurg vid serafimer-lazarettet och sekreterare i svenska läkare-sällskapet 1821, professor i kirurgi 1827, ledamot af vetenskaps-akademien samma år, dess fullmäktig under riksdagarna 1828—1830, 1834, 1835, adlad 1836, generaldirektör öfver hospitalen och lazaretten i riket 1837, ordförande i sundhets-kollegium 1849, död 1860, i yngre år känd såsom skicklig kirurg, men sedermera mest berömd för sin embetsmanna-verksamhet.

Såsom lärare och författare i *matematik* utmärkte sig vid Upsala akademi: *Jöns Svanberg*, född 1771, vetenskaps-akademiens astronom 1803, dess sekreterare 1809, professor i matematik i Upsala 1811—1841, död 1851, berömd såsom en af sin tids kunnigaste matematiker och författare till en mängd afhandlingar i matematiska ämnen, samt *Carl Johan Malmsten*, född i Vestergötland 1814, professor 1842, statsråd 1859, landshöfding i Skaraborgs län 1866, död 1886;

vid Lunds universitet: *Carl Erik Kjellin*, född 1776, professor 1812—1825, kyrkoherde i Kumla församling inom Strengnäs stift

1825, död 1844, samt *Carl Johan Danielsson Hill*, född 1793, professor 1830—1870.

För öfrigt utgåfvos läroböcker i geometri af *Erik Harfwefeldt*, professor vid Mariebergs högre artilleriläroverk 1818, *Henrik Falk*, adjunkt i matematik vid Upsala akademi, *Carl Jonas Ludvig Almquist*, *Anders Alreich*, öfveringeniör vid general-landtmäterikontoret, m. fl., äfvensom åtskilliga läroböcker i trigonometri, algebra och aritmetik under detta tidskifte utkommo.

I *krigsvetenskap* utgåfvos arbeten af grefve *Magnus Fredrik Björnstjerna; Carl Fredrik Akrell*, född 1779, ledamot af krigsvetenskaps-akademien 1806, öfveradjutant vid nord-arméns generalstab under 1813 års fälttåg, adlad 1819, chef för topografiska kåren 1831, generallöjtnant 1854, chef för elektriska telegrafverket, som af honom blifvit ordnadt 1854—1862, död 1868; *Johan Peter Lefrén*, född i Åbo 1784, deltagande i finska och norska fälttågen 1808 och 1814, ledamot af krigsvetenskaps-akademien 1811, adlad 1818, guvernör för krigsakademien vid Carlberg 1824, generalmajor 1830, chef för ingeniörkåren 1839, president i krigskollegium 1844, general af infanteriet 1860, död 1862, nitisk och verksam för befordrandet af så väl den militära som bildning i allmänhet, en af de kunskapsrikaste militärer Sverige under detta tidskifte egde. äfven en framstående ledamot af adeln under riksdagarna; *L. J. Isander*, lärare vid högre artilleri-läroverket; *Gustaf Jakob af Dahlström*, född i Stockholm 1785, deltagande i 1813 års fälttåg, ledamot af krigsvetenskaps-akademien 1822, öfverste i generalstaben och t. f. guvernör för krigsakademien 1831, adlad 1833, generalmajor och befälhafvare öfver en del af svenska observations-kåren å ön Fyen 1848, landshöfding och generalbefälhafvare å Gotland 1849—1858, död 1867; *Carl Stål*, född 1803, informationsofficer vid krigsakademien 1828, lärare vid högre artilleri-läroverket å Marieberg 1833, öfverste vid ingeniör-kåren 1858, död 1884; *Johan August Hazelius*, född 1797, lärare i taktik, strategi och krigshistoria vid högre artilleriläroverket 1830, föreståndare för en af honom i hufvudstaden inrättad läroanstalt till unge officerares bildande 1831, krigsvetenskaps-akademiens sekreterare 1843—1863, redaktör af »Svenska tidningen» 1851—1856, generalmajor 1862, död 1871; kronprinsen *Oscar*, »Promemoria om fält-tjenstens öfvande inom 4:de militärdistriktet», 1836, »Lärokurser för korporalskolorna i 4:de militärdistriktet», 1838; *Gustaf Mauritz Stjernsvärd*, född 1806, anstäld i fransk krigstjent och med utmärkelse deltagande i kriget i Algeriet 1832—1835, major i armén 1854, död 1870; *Johan Fredrik Ehrenstam*, född 1800, öfverste och sekundchef för flottans konstruktions-kår 1847, statsråd och chef för sjöförsvars-departementet 1848, död 1849.

Tidnings-litteraturen erhöll under detta tidskifte en långt större utveckling, än den någonsin förut i Sverige haft, hvilket faller så mycket mera i ögonen, om det jemföres med förhållandet under näst föregående tidskifte, då det rådande trycktvånget förlamade all ut-

veckling i denna väg. Den periodiska pressens inflytande blef ock nu ojemförligt större än det tillförene varit.

Med de *politiska* tidningarna var detta i synnerhet förhållandet. De blefvo under detta tidskifte en makt inom samhället, med betydande inverkan på den politiska utvecklingen, och uppstodo till stort antal.

Så utgafs 1810—1812 af litteratören *Bengt Johan Törneblad* (född 1782, död 1820) tidningen *Nya Posten*, sorgligt ryktbar för den deri den 14 Juni 1810 införda, af Törneblad författade fabeln om »Räfvarne», hvilken genom sina antydningar om grefve Axel Fersen såsom Carl Augusts mördare, blef en hufvudsaklig anledning till mordet å Fersen den 20 Juni. Sedermera utgaf Törneblad 1816, 1817 *Föreningen, Skandinaviskt folkblad*, samt 1817, 1818 *Svenskt national-blad*, som dock ej vunno någon större spridning.

Af *Adolf Regnér*, son till den i föregående delar omnämnde Gustaf Regnér och slutligen protokollssekreterare (död 1852), utgafs 1810 *Allmänna opinionens organ* samt följande året *Allmän politisk journal*, som upphörde redan samma år, då utgifvaren, för en artikel »Om möjligheten af Finlands återförening med Sverige», blef, på ryska härvarande beskickningens anmälan, åtalad inför Svea hofrätt och dömd till tre års fästningsstraff. Sedermera utgaf Regnér *Sophrosyne*, ett blad för Sveriges fruntimmer, 1815, indraget i September 1816, *Tiden*, 1815, indragen i December samma år, »*Tidens anda*», 1816, indragen i April samma år, »*Lykurgus*», 1822, och *Argus IV*, 1823—1830, det sistnämnda ett konservativt blad, riktadt mot oppositions-tidningen Argus, som då redan i följd af indragningar blifvit Argus III.

Carl August Grewesmöhlen (född 1753, öfverdirektör vid landttullverket 1791, från hvilken befattning han skildes 1806, dömd till ärans förlust och ständig landsflykt 1806, död i Kongsvinger 1823) i det föregående omnämnd såsom en af sin tids mest beryktade skandalskrifvare, försökte sig äfven såsom publicist. Han utgaf *Åskådaren*, 1811, *Trompeten*, eller krigsförklaring mot allt ondt, 1812, *Skandinavien*, 1812, och *Nyare Skandinavien*, 1813, hvilka erhöllo en betydande spridning genom utgifvarens förmåga att starkt krydda dem, men af hvilka dock ingendera fick någon längre tillvaro.

Fredrik Cederborgh, bekant romanförfattare, till hvilken vi här nedan återkomme, utgaf 1816—1820 *Anmärkaren*, som blef den första oppositions-tidningen under detta tidskifte, af temligen oskyldig beskaffenhet, men likväl icke utan skärpa framhållande de den tiden icke så sällsynta yttringarna af embetsmanna-godtycke, genom hvilket tidningen ock gjorde sig misshaglig hos embetsmannakåren i allmänhet samt indrogs i Januari 1820. Man hade likväl i beredskap ett tillståndsbref för en ny tidning »Anmärkarne», utgifven af *Per Georg Scheutz* (född 1785, död 1873), hvilken nya tidning likväl redan i September följande året äfven blef indragen, hvarefter Scheutz egnade sig åt en ganska omfattande författareverksamhet, så väl som utgifvare af tidskrifter för

hushållning och industri som medelst flera utgifna egna arbeten och öfversättningar.

I Januari 1820 begynte utgifvandet af *Stockholms Courier*, hvars redaktör voro bröderne *Sven Lorens* och *Johan Peter Theorell*, den förre född 1784, ledamot af lagberedningen och kammarråd 1841, häradshöfding i Södra Möre domsaga inom Kalmar län 1846, rikets ständers justitie-ombudsman 1848—1858, död 1861, högt ansedd såsom jurist och länge en mycket anlitad sakförare, som äfven med lifligt intresse deltog i de politiska striderna; den senare född 1791, belönad med svenska akademiens stora pris för en afhandling om »De två Rosornas strid om engelska tronen» 1816, boktryckare och utgifvare af tidningen Dagligt Allehanda, 1822—1832, medarbetare i denna tidning 1832—1834, 1838—1843, i tidningen Aftonbladet 1834—1838, i Aftonposten 1848—1851, utgifvare af *Vinterbladet* 1851, 1852, verksam och ihärdig förkämpe för de liberala politiska åsigterna, död 1861. »Stockholms Courier» kämpade företrädesvis för offentlighet i det politiska lifvet, klandrade det hemlighetsmakeri, man iakttog i afseende å en mängd regeringshandlingar, samt följde tryckfrihets-angelägenheterna med särskild uppmärksamhet. Den indrogs i början af April 1821, då »Courieren» i stället utgafs, med Johan Peter Theorell till ansvarig utgifvare, men indrogs redan den 12 April, då Theorell blef nekad tillåtelse att utgifva någon ny periodisk skrift, hvarefter »Courieren från Stockholm» utkom, med annan ansvarig utgifvare, men indrogs i April 1822 för en uppsats om »Sveriges ekonomiska läge och vinst af 1809 års revolution». Efter en månads förlopp utkom »Stockholmska Courieren», som fortlefde till 1822 års slut, då den sjelfmant upphörde.

En betydligt längre tillvaro och äfven ett långt större antal läsare än dessa tidningar erhöll »*Argus*, politisk, litterär och commerciel tidning», som i November 1820 begynte utgifvas af *Johan Johansson*, född 1792, filos. magister i Upsala 1818, jemte Georg Scheutz utgifvare af Anmärkarne, efter hvars indragning Scheutz ingick såsom medarbetare i redaktionen af Argus. Denna tidntng indrogs i Januari 1822 och Argus II, som utkom omedelbart efter indragningen, rönte samma öde i December samma år, hvarefter Argus III genast utgafs. För att förekomma en orubbad fortsättning af den »Argusiska dynastien», utgaf nu Regnér sin ofvannämnda tidning Argus IV; men emellertid fortsatte Argus III de anfall Argus I och II begynt, icke sällan i en retsam öfversittare-ton och ofta under häcklandet af småsaker förbiseende hvad som var af vida mera vigt. Den framdrog emellertid icke så få embetsmanna-missbruk och bidrog i betydlig mån att hos den större allmänheten väcka och underhålla intresset för allmänna angelägenheter, men ådrog sig mer och mer de maktegandes misshag och fick ofta nog röna följderna deraf. Argus III indrogs i November 1827, Nya Argus i Augusti 1834, Nya Argus II i Oktober samma år, och Nya Argus III i Juni 1836, hvarefter tidningen upphörde; men Johansson fortfor dock att utöfva en flitig publicistisk verksamhet i flera af hufvud-

stadens och landsortens tidningar samt utgaf tillika åtskilliga skrifter i statsekonomiska ämnen i en temligen trögläst stil, men med stora anspråk på grundlighet och öfverlägsenhet. Han afled i Februari 1860.

Stockholms Posten, som under Kellgrens ledning varit Sveriges både mest lästa och mest ansedda tidning, hade efter hans död utgifvits af kommerserådet *Carl Peter Lenngren*, hans flitigaste medarbetare, som 1813 sålde denna tidning till bokhandlaren *Anders Viborg*, af hvilken densamma 1821 såldes till *Anders Lindeberg*, född 1789, fänrik vid Vestmanlands landtvärn under 1808 års krig, kapten 1821, vid afskedet ur krigstjensten. Såsom författare i politik uppträdde Lindeberg 1815 med en af Napoleons landstigning å franska kusten föranledd flygskrift: »Äro de nya händelserna i Frankrike till Europas lycka eller olycka»? samt kort derefter en annan: »Hvad politik bör Sverige i nuvarande crisis iakttaga»? hvilken ansågs förnärmande för utrikes makter och indrogs; men kostnaderna för utgifvandet ersattes af Carl Johan, som äfven ur sin enskilda kassa tilldelade Lindeberg en årlig pension, hvilken denne uppbar till 1832, då den indrogs i följd af Lindebergs skriftställeri i Stockholms Posten. Denna tidning upphörde 1833, hvarefter Lindeberg ingick såsom medarbetare i redaktionen af Aftonbladet till 1842. Redan 1832 hade han uppträdt såsom oppositionsman genom en följd af artiklar i Stockholms Posten om »Sverige 1809 och 1832», hvilka derefter särskildt utgåfvos och upplefde 3 upplagor, samt följdes af hans »Bidrag till Sveriges historia efter den 5 November 1810», 2 delar, 1839. Båda dessa partiskrifter prisades mycket i oppositions-tidningarna och vunno stor spridning, men förtjena ur historisk synpunkt föga förtroende — man bör icke underlåta att med dem jemföra Vallmarks »Historisk-statistisk återblick på Sveriges yttre och inre förhållanden under de sistförflutna 30 åren», 1843 — och den hätskhet, som deri röjer sig mot Carl Johan, hvilkens välgerningar Lindeberg en längre tid åtnjutit, hedrar föga författaren. Sedermera tillvann sig Lindeberg stor uppmärksamhet genom det förut omtalta högmålet, då han 1834 dömdes till döden, vägrade att begära nåd, men befriades från dödsstraffet genom den medgifna allmänna amnestien för politiska förbrytelser. År 1842 inrättade Lindeberg i hufvudstaden en enskild teater, hvilket under flera år varit målet för hans sträfvanden, men som vållade hans ekonomiska obestånd, så att han efter två års förlopp nödgades till sina borgenärer afstå sin egendom. Han återgick då till sin publicistiska verksamhet, deltog 1845 och 1846 i utgifningen af tidningen *Dagen*, redigerade någon tid af året 1848 tidningen *Minerva* och var derefter medarbetare i tidningen *Bore* till sin död i December 1849. För öfrigt har Lindeberg gjort sig känd genom flera vittra arbeten, till hvilka vi längre fram återkomma, och var i allmänhet en af denna tids flitigaste författare, med mycken stilistisk begåfning, men temligen ombytlig i åsigter.

Af expeditionssekreteraren i krigsexpeditionen *Hans Axel Lindgren*

utgafs 1820 tidningen *Granskaren*, hvilken, ehuru med flera afbrott, fortlefde till 1836 och förfäktade de konservativa åsigterna, ehuru med föga takt och ringa framgång.

Af auditören vid Jemtlands regemente *S. U. Münter* utgafs 1822 en oppositionstidning *Conversationsbladet*, som indrogs i December 1824, hvarefter Nyare Conversationsbladet blef indraget i Augusti 1828, men ersattes med Skandinaviskt Conversationsblad, som äfven indrogs, hvarefter Skandinaviens Conversationsblad fortsattes till 1832.

Tidningen *Medborgaren* började i Juni 1829 utgifvas af *Johan Gustaf Hierta* med biträde af friherre C. H. Anckarsvärd. Hierta, född 1791, under 1809 års fälttåg mot Norge underlöjtnant vid Göta artilleri och tillhörande vestra armén, öfverstelöjtnant i armén 1819, uppträdde vid 1823 års riksdag, jemte grefve Schwerin och friherre Anckarsvärd, såsom en af oppositionens ledare och gjorde sig snart bemärkt såsom en ganska framstående talare. Han invaldes då ock i bankstyrelsen, men ekonomiskt obestånd tvang honom att först 1829 lemna krigstjensten och sedermera 1832 äfven sin plats såsom bankofullmäktig. Under den långa riksdagen 1828—1830 uppsatte han, med understöd från oppositionen, tidningen Medborgaren, som dock indrogs redan i April 1830 och i stället utgafs Svenska Medborgaren under bokhandlaren Lundequists namn, sedan Hierta blifvit vägrad tillåtelse att sjelf utgifva en ny tidning. I Maj 1830 indrogs emellertid äfven denna tidning och samma öde träffade i Januari 1831 Den svenska Medborgaren, hvilken, med friherre *Carl Henrik Anckarsvärd* till ansvarig utgifvare, skulle ersätta den indragna. Nu utkom »Svenska Medborgaren i Stockholm», med kaptenen *Fredrik Rosenquist af Åkershult* såsom ansvarig utgifvare; men i Juli 1832 träffades denna tidning af ett åtal för en artikel, som ansågs smädlig mot konungen och den kungliga familjen. Hierta erbjöd sig att svara för denna artikel; men detta kunde icke beviljas, och den ansvarige utgifvaren dömdes till sex månaders fästningsstraff samt inställde med detsamma tidningens utgifvande. Hierta ingick derefter i Aftonbladets redaktion och fortfor dermed till 1851, men hade under tiden, i förening med Theodor Sandström, utgifvit tidningen *Stockholmsbladet*, som indrogs i September 1838, hvarefter »Det tredje Stockholmsbladet», som i stället utgafs, äfven indrogs redan i Oktober samma år. Så utgaf Hierta *Budbäraren*, som äfven hade blott en kort tillvaro. Under riksdagarne var Hierta dessutom en »skrifkunnig vän» åt flere ledamöter af bondeståndet och var i allmänhet känd för mycken författareförmåga, ehuru hans verksamhet ofta stördes af bekymmersamma ekonomiska förhållanden. Han afled i December 1859.

Hans frände *Lars Johan Hierta* hade under tiden uppsatt en annan tidning, som vann ojemförligt mera inflytande än den så ihärdigt förföljde Medborgaren. Denne Hierta, född i Upsala 1801 och son till akademi-räntmästaren derstädes Carl Didrik Hierta, hade, efter slutade akademiska studier, ingått i bergskollegium, der han blef notarie 1825

och bestridde sekreterare-tjensten 1826—1828 samt antogs under 1828—1830 årens riksdag till notarie hos adeln. I förening med dåvarande assessorn i Svea hofrätt Magnus Jakob Crusenstolpe utgaf han en riksdagstidning, som rönte mycken framgång. När, mot riksdagens slut, det tryckeri, der denna tidning tycktes, blef såldt, inköptes detsamma af Hierta, som nu, i förening med Crusenstolpe, vice häradshöfdingen Andreas Möller och några andra, uppsatte en ny tidning ***Aftonbladet***, hvars första nummer utkom den 6 December 1830 samt genom sin lätta stil, sin frisinnade hållning och sitt sakrika innehåll snart nog blef Sveriges mest lästa tidning, hvilken förde oppositionens talan oftast med skämtets och qvickhetens vapen, ofta retsamt och hänsynslöst, men länge med ständigt växande framgång. Den nya tidningen afsåg, enligt Hiertas egen uppgift, »att bekämpa sidoinflytandet af icke ansvarige rådgifvare hos konungen, att visa de konstitutionela och representativa inrättningarnas skenlif och slapphet, samt göra den i grundlagen tillåtna offentligheten till en verklighet». Detta skedde äfven, men i samma mån Aftonbladets inflytande hos allmänheten växte, blef det ock mer än någon annan tidning utsatt för indragningsmakten. Det första Aftonbladet indrogs i Februari 1835, »Det nyare Aftonbladet» i November samma år, »Det fjerde Aftonbladet» i Juni 1836, »Det nya Aftonbladet» i Juli och »Det femte Aftonbladet» i September samma år, »Det sjette Aftonbladet» i Augusti 1837, »Det åttonde Aftonbladet» i September, »Det nya Aftonbladet» i samma månad, de tolfte, tionde och trettonde Aftonbladen i November samma år, det elfte Aftonbladet i Februari, det fjortonde i April och det femtonde i Juli 1838. Förlagsrätten till Aftonbladet såldes af Hierta 1851, hvarefter han mera uteslutande egnade sig åt industriela företag, af hvilka flera ganska omfattande med framgång af honom genomfördes, hvarjemte han under riksdagarne var en ganska verksam ledamot af adeln och arbetade ifrigt för Sveriges politiska utveckling. För pressens politiska inflytande hade han ock verkat mer än någon annan. Han afled i November 1872.

Samtidigt med Aftonbladet utgafs i motsatt riktning tidningen ***Fäderneslandet*** af ***Magnus Jakob Crusenstolpe***, som varit Hiertas medutgifvare af Riksdagstidningen och äfven skolat ingå i redaktionen af oppositionstidningen Aftonbladet, men som fann det för sig fördelaktigare att utgifva en konservativ tidning i regeringens sold. Han föddes 1795 i Jönköping, der fadern, Johan Magnus Crusenstolpe, då var assessor och sedermera blef vice president i Göta hofrätt. Äfven sonen egnade sig åt den juridiska banan, ingick först i Göta, men öfvergick sedermera tilll Svea hofrätt, der han 1825 blef assessor. Med ovanligt fördelaktigt yttre och med rika själsförmögenheter tillika, gjorde sig Crusenstolpe snart bemärkt. Redan vid några och tjugu års ålder författade han ett par noveller och utgaf 1825 »Idéer till en förbättrad national-representation», dock ännu anonymt, så att det var egentligen först genom sina 1828 utgifna »Politiska åsigter» och såsom utgifvare af Riksdagstidningen samma år han uppträdde inför allmänheten såsom

författare, hvilket sedermera skedde så mycket oftare. Tidningen Fäderneslandet erhöll likväl föga uppmuntran från allmänhetens sida, och då Carl Johan och grefve Brahe, som understödt densamma, funno den ej uträtta hvad dermed åsyftats, upphörde detta understöd, hvarigenom Crusenstolpe med ens från bådas lofsjungande beundrare förvandlades till den hätskaste och giftigaste häcklare. Han utgaf nu tätt efter hvarandra en mängd skrifter, hvilka vi omnämnt här ofvan bland tidskiftets politiska litteratur och som fingo ett stort antal läsare, emedan ämnet var lockande och framställningssättet onekligen röjde en stor stilistisk förmåga samt ett verkligt mästerskap i smädekonsten. Slutligen tröttnade likväl allmänheten vid detta slags författarskap, som i början mottagits med så mycken begärlighet. Genom det förut omtalta högmålet och Crusenstolpes dömande till fästningsstraff fick han emellertid ett slags sken af politisk martyr och med detsamma ökad popularitet; men under återstående delen af hans lefnad begynte denna folkgunst efter hand aftaga och de mera tänkandes aktning hade han aldrig förvärfvat. Han gjorde sig likväl genom nya arbeten ofta påmint hos allmänheten. Utom sina »Ställningar och förhållanden», som utkommo i fria häften under åren 1838—1851 och sedermera såsom månadsskrift, utgaf han »Morianen eller Holstein-Gottorpska huset i Sverige», I—VI, 1840—1844, »Carl Johan och svenskarne», 3 delar, 1845, 1846, »Huset Tessin under enväldet och frihetstiden», I—V, 1847—1849, der sanning och dikt äro så blandade, att man ej rätt vet, om författaren sjelf betraktade dem såsom historiska romaner eller historiska skildringar, men hvilka åtminstone läsaren icke bör betrakta ur den senare synpunkten, äfven när författaren sjelf försäkrar, att hvad han anför är »historiskt». Under en del af året 1846 deltog Crusenstolpe med Anders Lindeberg och Theodor Sandström i utgifningen af tidningen Dagen, utgaf romanen »Tvänne äktenskap», 1847, »Anekdoter för både historiens och skämtets vänner», 1851, »Riksdagen 1850, 1851, på scenen och mellan kulisserna», 1850, 1851, »Karakteristiker ur samtidas förtroliga bref och anteckningar», 1850, »Europas hof, från början af 18:de seklet till medlet af det 19:de», 1853, 1854, Novellerna »I kyrkan och på maskeraden», samt »Valspråket», 1859, »Den 8 Juli 1859. Ett minnesblad», 1859, »Historiska personligheter. I. Carl XIII och Hedvig Elisabeth Charlotta, II. Stamfadrens antecedentia», 1861, 1863, m. fl. Han afled i Januari 1865.

Tidningen *Dagligt Allehanda*, hvars tillvaro begynte redan 1767, men som endast var en annonstidning till dess det 1823 inköptes af J. P. Theorell, hvarefter det blef en politisk tidning, som dock ej hade något betydande inflytande förr, än den år 1832 inköptes af *Wilhelm Fredrik Dalman* och hans svåger *Nils Arfvidsson*. Den förre, född 1801 och son till kammarjunkaren Lars Johan Dalman, hade 1821 blifvit anstäld vid justitie-fördelningen af kungliga kansliet och 1825 utnämnd till förste riddarhus-kanslist, 1824—1828 varit medarbetare i tidningen Allmänna Journalen och 1830 börjat utgifva en månadsskrift

Mimer, som till större delen innehöll öfversättningar af uppsatser i politiska, statsekonomiska och litterära ämnen af framstående utländska författare, men äfven åtskilliga original-artiklar i samma ämnen. Följande året var Dalman medarbetare i Gustaf Hiertas tidning Svenska Medborgaren och öfvertog redaktionen af utrikes-nyheterna i Dagligt Allehanda, hvilken tidnings utgifvare han och Nils Arfvidsson voro gemensamt under åren 1833—1839, hvarefter Dalman ensam förestod så väl morgontidningen Dagligt Allehanda som den dermed förenade, sedan 1833 utgifna *Aftontidningen*, till 1847, då den af honom såldes. Tillika tog han verksam del i förhandlingarna under riksdagarne och Dagligt Allehanda var nu, näst Aftonbladet, oppositionens mest lästa och inflytelserika tidning. Nils Arfvidsson, född 1802 och son till bergsrådet Niklas Arfvidsson, hade under åren 1828—1830 fått sig anförtrodd redaktionen af Post- och Inrikes- tidningar, hvilken han lemnade vid slutet af sistnämnda år för att inträda i den af Aftonbladet till början af 1833, då han, jemte Dalman, blef utgifvare af Dagligt Allehanda, ur hvars redaktion han utträdde 1839, tjenstgjorde i riksarkivet, blef protokollssekreterare 1840, scenisk intendent vid kungliga teatern 1844 och notarie i general-tullstyrelsen 1847—1863, samt gjorde sig för öfrigt känd och aktad såsom författare genom sina här ofvan omnämnda reseskildringar, sina öfversättningar af »Ossians sånger» från gæliskan 1842, 1846, af Fr. Halms Griselda, 1838, Zedlitz' Boja och krona, 1844, Shakespeares Köpmannen i Venedig, 1854, Byrons Sardanapalus 1864, m. fl. samt genom flera litterära uppsatser. Han afled 1880. Äfven Dagligt Allehanda var åtskilliga gånger utsatt för indragningsmakten. Det skedde först i Mars 1833, då »Stockholms Dagligt Allehanda» indrogs, hvarefter »Dagligt Allehanda i Stockholm» i Juni 1836 rönte samma öde, äfvensom »Nya Dagligt Allehanda i Stockholm» i Februari 1838 och »Nyare Dagligt Allehanda i Stockholm» i Juli samma år.

För att söka motverka oppositions-tidningarnas mer och mer växande inflytande blefvo *Post- och Inrikes- tidningar*, å hvilkas utgifvande svenska akademien af Gustaf III erhållit privilegium, från och med året 1835, mot en årlig afgift till akademien, förvandlade till en politisk *Statstidning*, som skulle föra regeringens talan och hvars utgifning anförtroddes åt kongl. bibliotekarien, kanslirådet *Per Adam Wallmark*, som tagit en ganska verksam del i de litterära striderna vid detta tidskiftes början och till hvilken vi återkomma vid framställningen af vitterheten under denna tidrymd. Företaget rönte likväl icke från allmänhetens sida den uppmuntran man påräknat och utgifningskostnaderna blefvo så stora, att tidningen måste med året 1844 upphöra och svenska akademien fick åter öfvertaga utgifvandet af Post- och Inrikes-tidningar.

Ett nytt försök att motverka oppositions-tidningarnas inflytande skedde emellertid genom uppsättningen af tidningen *Svenska Biet* 1839. En f. d. kapten *Olof Hammardal* hade börjat i Göteborg utgifva en liten tidning, kallad Lottsedeln, som utkom hvar tredje vecka och som

sökte locka afnämare derigenom att på hvarje exemplar fans tecknad frilott till det då ännu florerande kongl. svenska numerlotteriets nästa dragning. Under våren 1839 flyttades denna tidning till Stockholm, antog i Maj 1839 namn af Svenska Biet och blef en politisk tidning, som dock i början hade ringa antal läsare, men hvars spridning mer och mer ökades, sedan redaktionen från och med den 1 Oktober 1840 öfvertagits af *Johan Carl Hellberg*, som dermed fortför till slutet af året 1844, då tidningen upphörde.

Utom dessa tidningar, som företrädesvis sysselsatte sig med politiska frågor, uppstodo äfven i hufvudstaden åtskilliga andra, som egentligen voro egnade åt litteraturen och till hvilka vi återkomma vid framställningen af vitterheten under detta tidskifte, men hvilka äfven befattade sig med politik, som nu mest af allt tycktes intressera den större allmänheten, såsom Allmänna Journalen, Svenska Minerva, Freja, m. fl. eller, såsom *Stockholms Tidning*, utgifven af kammarjunkaren *Carl Fredrik Rothlieb* 1824—1844, hufvudsakligen sysselsatte sig med historien om Sveriges hufvudstad, men äfven innehöll åtskilliga politiska uppsatser.

Äfven i landsorterna uppstodo under detta tidskifte politiska tidningar, som funno ett icke obetydande antal läsare, såsom »*Helsingborgs-posten*», som indrogs i Oktober 1826, hvarefter följde »Nyare Helsingsposten», indragen i Maj 1831; *Skånska posten*, utgifven i Christianstad 1830; *Correspondenten*, Tidning för litteratur och politik, som utgafs i Upsala 1830—1843; *Göteborgs Handels- och Sjöfarts-tidning*, hvars utgifvande begynte 1832 och som flera gånger indrogs, men alltid åter utgafs under något förändrad benämning, såsom Göteborgs Nya och Nyare Handels- och Sjöfarts-tidning, Göteborgs fjerde, femte och sjette Handels- och Sjöfarts-tidning; *Götha Runor*, Tidning för politik, handel, m. m., utgifven i Göteborg 1832, indragen i Juni 1836; *Östgöta korrespondenten*, utgifven i Linköping 1839 af *Henrik Bernhard Palmær* och *Carl Fredrik Ridderstad*; *Phœnix*, Tidning för politik, litteratur och näringar, utgifven i Göteborg 1841, m. fl.

Såsom annons-tidning samt för meddelande af polisförordningar och dylikt af mera specielt intresse för hufvudstadens befolkning uppsattes 1824 *Stockholms Dagblad*, som snart fann betydande spridning, men under detta tidskifte ännu icke blef någon politisk tidning.

Religiösa tidningar och tidskrifter voro: »För religionens vänner», utgifven af *Arvid August Afzelius* och *Samuel Johan Hedborn*, 1817, 1819; »Svensk församlings-tidning af *Arvid August Afzelius* och *Lorenzo Hammarsköld*, 1820; »Stockholms kyrkotidning», af *Olof Rogberg*, 1824—1829; »Ecklesiastik tidskrift, till läsning för prester» af *Carl Georg Rogberg* och *Jonas Arvid Winbom* i Upsala 1825—1831; »Teologisk qvartalsskrift» af *Henrik Reuterdahl* och *Johan Henrik Thomander* i Lund 1828—1832, 1836—1840, sedermera af *Hans Magnus Melin* och *Ebbe Gustaf Bring*, 1841, 1842; »Siaren, en praktisk kristlig månadsskrift» af *Johan Ternström* i Christianstad,

1831—1835, »Budbäraren, en Kristlig månadsskrift», 1832, »Allmän ecklesiastik-tidning», 1832—1836; »Missions-tidning» 1834; »Kyrkoposten, Tidskrift utgifven af presterliga litteratursällskapet i Skåne», Christianstad 1838, »Pietisten», 1842, 1843; »Nordisk kyrkotidning», 1842, 1843; »Tro, hopp, kärlek. Magasin för kristne», Uddevalla 1842, m. fl.

Juridisk tidskrift: »Juridiskt Archiv» af *Carl Christian Schmidt*, 1830—1862.

Medicinska tidskrifter: »Helsovännen», 1828; »Tidskrift för läkare och pharmacevter», 1832; »Hygiea. Medicinsk och pharmacevtisk månadsskrift», sedan 1840; »Journal för djurläkare, ekonomer och naturforskare», 1817, »Magazin för veterinärer och landthushållare», 1826 — 1832, båda utgifna af *Lars Tidén*; m. fl.

Tidskrifter för *handel och näringar:* »Journal för handel slöjd och konst», 1822—1833; »Journal för manufaktur och hushållning», 1825—1834, »Bibliothek för slöjd, konst och tillämpad vetenskap», 1832—1834, »Svenska industriföreningens tidskrift», 1833, »Svenska bondens tidning», 1835, indragen i Dec. 1836 och ersatt med tidningen »Spegeln», 1836, »Tidning för näringarna», 1840 — allesamman med undantag af den förstnämnda tidskriften, utgifna af *Per Georg Scheutz;* »Archiv för hushållningen och näringarna», 1828—1832, »Archiv för landtmän och trädgårdsodlare», 1833, 1834, båda utgifna af *Per Adolf Granberg;* »Tidskrift för hästvänner och landtmän, af *Alexis Noring* 1831—1834; »Tidskrift för jägare och naturforskare», 1832; »Qvartals-skrift för landtmän», af *Johan Theophil Nathorst* 1833, 1834; »Tidskrift för bruksegare och bergsmän», 1833, 1834; »Tidskrift för Bergsmän», af *Frans Adolf von Scheele* i Carlstad 1841; m. fl.

Tidskrifter i Åtskilliga ämnen voro »Journal för konster, moder och seder» af *Per Adolf Granberg*, 1815; »Odalmannen. Populär tidskrift», utgifven af *Hans Järta* i Falun 1823, 1824; »Läsning uti musikaliska ämnen», Kalmar 1827; »Luna, månadsskrift», utgifven i Christianstad 1828; »Magazin för blandad historisk sällskapsläsning», i Christianstad 1831; »Linnæa, månadsskrift för bildade qvinnor», af *Charles Backman* i Göteborg 1832; »Svenskt Pantheon», af *Gustaf Henrik Mellin* 1832, 1833; »Stockholms nykterhets-härold», 1833; »Hebe, tidskrift för ungdom och barn», 1834; »Läsning för folket», sedan 1834; »Lördags-magasinet», 1836, »Magasin för nöje och bildning», 1840, »Bazaren», 1841, »Stockholms mode-journal. Tidskrift för den eleganta verlden», 1842, m. fl.

Till de tidningar och tidskrifter, som uteslutande eller hufvudsakligen sysselsatte sig med litteratur och skön konst, återkomma vi vid framställningen af vitterhetens och de sköna konsternas företeelser under detta tidskifte.

I allmänhet röjde sig under detsamma en ganska betydande publicistisk verksamhet. Vid början deraf följde allmänheten med mesta

intresse de litterära frågorna och särskildt den då pågående lifliga striden inom vår vitterhet; men sedermera blef politiken alltmera öfvervägande, och det var på denna väg, som tidningarnas inflytande mer och mer tillväxte och gjorde sig gällande.

Vitterheten.

Af de stora skalderna från Gustaf III:s tid lefde, vid början af nu ifrågavarande tidskifte, ännu Oxenstjerna och Leopold, den förre dock blott såsom ett minne. *Leopold* åter stod nu på höjden af sitt litterära anseende och betraktades allmänt såsom den svenska vitterhetens konung. Han hade med stor belåtenhet sett det förut rådande trycktvånget upphöra genom 1809 års statshvälfning, och flere bland hufvudpersonerna dervid stodo till honom i ett närmare vänskapsförhållande. Redan före riksdagens början hade han blifvit förordnad till ledamot i en komité, som skulle uppgöra förslag till en ny tryckfrihetslag, och den med skäl berömda, ännu i gällande tryckfrihetsförfattning förekommande definitionen på tryckfrihet är af Leopold författad. I September samma år blef han adlad, blef kommendör af nordsjerne-orden 1815, fick titel af statssekreterare 1818, och då han fyllde sitt sjuttionde år, förenade sig några af hans vänner och beundrare att låta öfver honom slå en minnespenning, som till honom öfverlemnades den 2 April 1826. Redan 1803 hade han blifvit ledamot af vitterhets-, historie- och antiqvitets-akademien och hade dessutom blifvit invald i flera utländska litterära samfund. Denna del af sin lefnad egnade han hufvudsakligen dels åt granskning af sina arbeten, hvaraf en ny upplaga under hans egen tillsyn började utgifvas, dels åt filosofiska studier, med afseende på de i Tyskland uppstälda nya filosofiska systemen. Sina åsigter härom har han meddelat i »Stycken om Kantska filosofien», och »Stycken om Schellingska filosofien», samt sin egen filosofiska uppfattning i »Stycken ur doktor Godmans portfölj», alla tre uppsatserna införda i 4:de delen af »Carl Gustaf af Leopolds Samlade skrifter», 1831. På äldre dagar träffades han af det svåra missödet, att hans syn mer och mer försvagades och slutligen, 1822, blef han blind. Med undergifven ståndaktighet bar han dock detta missöde och fortsatte, ehuru med främmande hjelp, sina litterära sysselsättningar, granskade sina gamla och författade nya arbeten, följde med liflig uppmärksamhet så väl de vittra som de vetenskapliga tilldragelserna och mottog med faderlig välvilja de yngre litteratörer, hvilka, likasom de äldre, gerna samlades hos den vördade gamle, och alltid funno mycket att af honom lära. Han afled den 9 November 1829, då svenska akademien, hvars prydnad han så länge varit, beslöt efter honom anlägga sorg och reste honom en minnesvård å Clara kyrkogård.

Leopold, hvars personlighet ännu lefver i några äldres minnen,

var af medelmåttig längd och smärt kroppsbyggnad. Hans yttre väsende röjde en belefvad verldsman, med något afmätt, men tillika förekommande i sitt sätt och med ständig uppmärksamhet på en grannlaga höflighets fordringar. Få hafva i så hög grad som han egt förmågan att lifva ett samtal. Han tog lätt eld och blef också derför lätt sårad; men lika lätt glömde han hvad man mot honom brutit och var alltid benägen till försonlighet äfven mot dem, som mest förolämpat honom. Han hade en ovanligt mångsidig bildning och rörde sig med samma lätthet i de mest olika vitterhetsarter. Hans Predikaren kan gälla såsom ett mönster inom lärodikten, den tiden den mest uppburna af alla; hans poetiska berättelser Eglé och Annette och Den vackra bedjerskan, så väl som hans skaldebref, äro oöfverträffade mästerstycken i den lätta, lediga, behagfulla diktarten; hans sorgespel Oden och Virginia tillfredsställa visserligen icke en nyare estetiks dramatiska fordringar, men äro dock rika på särskilda delar af stort poetiskt värde både i tanke och form; många af hans öfriga dikter skola likaledes alltid intaga ett ganska framstående rum inom vår vitterhet. I sina skrifter på prosa var han för öfrigt lika utmärkt som i de poetiska, rörde sig äfven der med samma klarhet i tanke och lätthet i form, inom de allvarsammare lika väl som inom de skämtsamma och satiriska. Äfven en af dem, som varit hans mest ihärdige motståndare [1]), har erkänt, att Leopold var »en mästare, som förtjenar att studeras, och förblifver, äfven vid en mera djup och vidgad uppfattning af poesiens väsende, i mången hänsigt lärorik, ja, föresynlig — stor i qvickhet, i berättargåfva, sententiös tankrikhet och versens plastiskt motsvariga fägring. Såsom filosof uppnådde han, ehuru mera skarpsinnig än egentligen spekulativ, mot slutet af sin lefnad en egendomlig och aktningsvärd höjdpunkt».

Näst Leopold voro fru Lenngren, i föregående del omtalad, och Franzén de, som denna tid stodo högst bland de vittra storheterna.

Frans Michael Franzén föddes den 9 Februari 1772 i Uleåborg, der hans far Zacharias Franzén var handlande. Vid 13 års ålder sändes han till Åbo, der han blef pensionär hos professor Porthan, som hade ett stort och välgörande inflytande både på riktningen af hans studier och på daningen af hans karakter. Vid 15 års ålder förlorade Franzén sin fader och ville nu, för att kunna stanna hos och biträda sin moder, vid hvilken han var med varmaste tillgifvenhet fästad, egna sig åt handeln och fortsätta faderns rörelse; men han fann snart, att han på denna väg ej kunde vara henne till mycken nytta, och sjelf uppmanade hon honom äfven att återvända till akademien.

Det skedde ock 1788, och följande året blef Franzén filos. magister med högsta betyget bland de promoverade, studerade sedermera i Upsala Kants filosofi och gjorde der närmare bekantskap med filosofen Höijer, men återkom till Åbo 1792 och blef der docent. Der

---

[1]) *Atterbom*, Svenska siare och skalder, VI: 249.

FRANS MICHAEL FRANZÉN.

skref han ock de dikter, med hvilka han först framträdde för allmänheten. Sjelf vågade Franzén icke offentliggöra dem; men Kellgren, som fått se dem i handskrift, införde dem i Stockholms-Posten 1793, med en berömmande anmälan, och de väckte stor uppmärksamhet, så mycket mera som det enkla, osökta, innerliga uttrycket deri högst väsentligt skilde sig från det retoriskt högtidliga, som nu var så allmänt hos vitterhetsidkare. Redan vid början af året 1794 tillerkändes ock Franzén af svenska akademien det Lundbladska priset, under förklarande att skälen dertill ej behöfde upprepas. Franzéns skaldestycken vore kända och lästa af hela allmänheten. »De bära snillets, känslans och ömhetens stämpel och ega den ännu sällsyntare förtjensten att vara fullkomligt originala.»

Uppmuntrad af det bifall han rönte så väl af allmänheten som af akademien, bekantgjorde nu Franzén flera dikter både i Stockholms-Posten och Åbo tidning, hvarigenom han ytterligare ökade sitt skalderykte. Genom Porthans bemedling kom han 1795 i tillfälle att göra en utländsk resa, såsom sällskap åt en rik köpmansson från Åbo, Carl Fredrik Bremer, sedermera fader till den berömda författarinnan Fredrika Bremer. Vägen togs öfver Köpenhamn och Hamburg till Paris, der direktoriet kort förut efterträdt skräckväldet. Franzén kom dit med stora förhoppningar på revolutionens följder för menskligheten; men när han i Mars 1796 lemnade Frankrike, voro dessa illusioner till största delen skingrade. Följden af besöket blef emellertid den vackra dikten »Julie de S:t Julien eller Frihetsbilden», hvilken Franzén dock ej utgaf förr än långt efteråt. Från Frankrike fortsatte han resan till England, hvarifrån han i September 1796 ankom till Helsingborg samt reste så öfver Lund, Vexiö och Göteborg till Stockholm, der han nu gjorde fru Lenngrens bekantskap och upptogs i hennes förtroligaste umgängeskrets.

Under resan hade Franzén blifvit nämnd till bibliotekarie vid akademien i Åbo, dit han begaf sig i Oktober 1796 och der han fick uppdrag att hålla festtalet vid högtidligheten den 4 November 1797 till firande af konungens förmälning. Talet handlade »Om svenska drottningar» och utgafs följande året efter en mera omfattande plan samt väckte mycken uppmärksamhet. Leopold skref efter läsningen deraf en dikt till Franzén, och då denne i December 1797 vann svenska akademiens stora pris för sin »Sång öfver Creutz», helsades han af Leopold på ett sätt, lika hedrande för båda. Franzén, som personligen mottagit denna helsning, lemnade i Januari 1798 Stockholm, för att längs Bottniska viken resa till Uleåborg och der närvara vid en systers bröllop. Under denna resa gjorde han utkastet till sin större dikt »Emilie, eller en afton i Lappland», nedskrifvande i nattqvarteren hvad han under dagen i sin släda uttänkt.

Samma år i September blef han professor i lärdomshistorien vid Åbo universitet, och med detta år inträdde en förändring i hans skaldskap, som började mera närma sig de äldre mönstren inom svenska

akademien. Hans mest berömda dikt från denna tid är »En blick på det adertonde seklet», der han väl egnar upplysnings-filosoferne sin hyllning, men beklagar, att de sanningsfrön, de utsått, ej burit önskvärd frukt, och hänvisar på religionen, hvars heliga hand allena har nyckeln till jordens paradis. Dessa år utgaf han för öfrigt dikten »Lidona eller tidens flärd» i en för honom ny diktart, den nyssnämnda dikten »Emilie, eller en afton i Lappland», samt åtskilliga smärre dikter och prosabidrag i Åbo tidning och den der äfven utgifna Allmänna Litteraturtidningen.

Det 1808 utbrytande kriget föranledde hans flyttning från Finland till Sverige. Samma år hade han blifvit invald i svenska akademien efter Gyllenborg, blef kyrkoherde i Kumla och Hallsbergs församlingar inom Strengnäs stift 1810, ledamot af vetenskapsakademien 1815, af musikaliska akademien 1818, af vitterhets-, historie- och antiqvitetsakademien 1820, riksdagsman i presteståndet åren 1823 och 1828, kyrkoherde i Clara församling inom hufvudstaden 1824, svenska akademiens sekreterare 1824—1834, fullmäktig i riksgäldskontoret 1829—1834, biskop i Hernösand 1831, hvilket embete han dock ej tillträdde förr än 1834.

Under denna senare afdelning af sin lefnad hade Franzén utgifvit flera arbeten i olika ämnen. Redan 1810 hade i Åbo utkommit första delen af hans Skaldestycken, men denna upplaga blef ej fullföljd, utan en ny i 7 delar utgafs 1824—1861, der man i 1:a delen finner sången öfver Creutz samt, under rubrikerna »Selma och Fanny», »Naturbilder» och »Tankebilder», de flesta af de ungdomsdikter, som gjorde Franzén så känd och så omtyckt, jemte flera äfven från en senare tid i samma anda. I 2:a delen förekomma »Tidsbilder», hvaribland hans »Julie de S:t Julien eller Frihetsbilden», jemte en mängd tillfällighetsstycken, dit äfven de här införda »Familjebilder» höra. Tredje delen upptages af en större dikt i 20 sånger: »Svante Sture eller mötet vid Alvastra»; 4:de delen af »Emilie eller en afton i Lappland», af flera »Berättande dikter» och »Stycken af andeligt innehåll», af några »Andra allvarsamma stycken», af en mängd »Epigrammatiska stycken», af några Tillägg till Naturbilderna och till Tankebilderna i första bandet, samt af åtskilliga Tillfällighetsstycken; 5:te delen af två dramatiska arbeten: »Audiensen eller Lappskan i Kungsträdgården, skådespel i 5 akter» och »Drottning Ingierd eller mordet på Eljarås, sorgespel i 5 akter», det förra på rimmad, det senare på orimmad vers, båda röjande, att den dramatiska vitterhetsarten icke var Franzéns egentliga; 6:te delen af ett stort antal dikter af blandadt innehåll, samt 7:de delen af »Gustaf III med de första aderton i svenska akademien», i anledning af akademiens 50-års-fest den 5 April 1836, »Rabulisten och landtpresten, samtal i sakristian 1840», »Vitter strid emellan far och son, 1841», samt »Gustaf Adolf i Tyskland, episka fragmenter», på hexameter. Utom dessa poetiska arbeten hade Franzén 1812 och 1813 tillsammans med Wallin utgifvit 2 häften »Profpsalmer», samt 1831 en

större dikt »Columbus eller Amerikas upptäckt», som ej blifvit införd i hans samlade skaldestycken.

Bland frukterna af denna så mycket omfattande och så länge fortsatta poetiska verksamhet äro dock ungdomsdikterna de, som egentligen grunda Franzéns vittra storhet. Stycken, sådana som Menniskans anlete, Den gamle knekten, De Små, visorna »Goda gosse, glaset töm», »Sörj ej den gryende dagen förut», »Drick, de förflyga de susande perlorna», m. fl., likasom äfven en stor del af sångerna i diktcyklerna Selma och Fanny, Naturbilder och Tankebilder, tillhöra det yppersta vi i denna väg ega och bilda en rik skatt af oförgätlig poesi. I hans senare dikter finner man visserligen äfven mångfaldiga drag af poetisk skönhet; men de sakna den enkla, tilltalande ursprunglighet, som röjer sig i ungdomsdikterna. I de större dikterna förmår han ej fängsla sina läsares intresse, ehuru de vittna om ovanlig formel lätthet, hvilken hos Franzén var sådan, att han ofta föredrog att i vers behandla ämnen, som snarare tycktes böra afhandlas på prosa.

För öfrigt var Franzén en ganska framstående författare äfven på prosa. Så väl hans »Tal om svenska drottningar» som de »Minnesteckningar», han såsom sekreterare i svenska akademien författade och hvilka utkommo i 3 band åren 1848—1860, utmärka sig genom sakrikhet, oveld, träffande omdömen och uttryckets otvungna behag. Hans predikningar, af hvilka några blifvit samlade under titel: »För fattiga och rika», 1833, hafva blifvit erkända såsom mästerstycken af andliga tal i äkta kristlig anda, och hans »Tal vid särskilda tillfällen», utgifna 1835, röja samma ovanliga förmåga att utan allt effektsökeri fängsla, värma och upplysa sina läsare.

Franzén afled i Säbrå biskopsgård den 14 Augusti 1847. Svenska akademien anlade efter honom en månads sorg, och hundrade årsdagen af hans födelse, den 9 Februari 1872, firades med minnesfester i flera af Finlands städer, då man äfven beslöt uppresa hans ärestod. En ärans man hade han ock varit hela lifvet igenom. Hans lynne var lifligt och eldigt, han kunde lätt förtörnas, men lika lätt försvann ock hans förtrytelse. Hans välvilja, hans gästfrihet, hans förtjenster såsom make, fader, husfader och lärare voro allmänt erkända. Hans hjertas fromhet och renhet gjorde honom älskad af alla, som kände honom, och röjde sig äfven i hela hans författarskap. I yngre åren var hans yttre, så väl den fina, välbildade gestalten som de ovanligt sköna anletsdragen, sådant, att han väckte uppseende hvar han visade sig. Äfven i hans mera framskridna ålder låg i hela hans personlighet något, som oemotståndligt väckte vördnad, tillgifvenhet och förtroende, och då han, lifvad af sitt ämne, talade enskildt eller offentligen, strålade hans ögon af ingifvelsens eld. De sista åren af hans lefnad voro hans kroppskrafter så förtärda, att han måste vårdas såsom ett barn; men själen var ännu verksam och skapade med full klarhet nya sinnrika dikter.

Andre framstående vitterhetsidkare vid början af detta tidskifte voro: Gudmund Göran Adlerbeth, till hvilken vi skola längre fram

återkomma, Isak Reinhold Blom, Axel Gabriel Silfverstolpe, båda i föregående del omtalade, Anders Carlsson af Kullberg, Johan David Valerius, Johan Olof Wallin och Johan Magnus Stjernstolpe.

Anders Carlsson af Kullberg, född i Skåne 1771, docent i grekiska och österländska språken vid Lunds akademi 1797, anstäld i justitie-revisionen 1798, hade, kort efter sin ankomst till hufvudstaden i slutet af förra århundradet, genom några poetiska försök inom enskilda familjekretsar tillvunnit sig uppmärksamhet af Gyllenborg och Oxenstierna. Man uppmanade honom att täfla om svenska akademiens pris, och hans första försök, ett »Poem till teaterns sånggudinnor», blef ock 1799 af akademien belönadt. Af allmänheten gjorde han sig dock långt mera känd genom sin ballad »Alonzo den tappre och skön Imogine», som i otaliga afskrifter spreds till alla delar af riket och äfven fäste svenska akademiens uppmärksamhet, så att Kullberg för denna ballad i Januari 1800 tillerkändes Lundbladska priset. Samma år vann han ett nytt pris för lärodikten »En blick på mensklighetens missöden», 1802 stora priset för en ny lärodikt »Ålderdomen», och 1805, då Kullberg hade Wallin till medtäflare om akademiens pris, fick Wallin visserligen det stora för sin lärodikt »Uppfostraren», men då andra priset tillades Kullberg för »Husliga sällheten», förklarades det ske »med samma heder som stora priset.» År 1816 utgaf Kullberg sina »Poetiska försök», der man, jemte prisskrifterna, finner åtskilliga smärre stycken, alla utmärkta af språkets välljud och en viss vemodig ljufhet eller mild glädtighet, som omisskänneligt röjer skaldebegåfning, om ock ej ett skapande snille. Flera lyckade öfversättningar, så väl af tyska romanser som af Voltaires sorgespel »Semiramis» och Arnaults »Oscar, Ossians son», vittna äfven fördelaktigt om Kullbergs välde öfver språket. Sjelf förklarade han i företalet till dessa »Poetiska försök», att hans skaldebana var slutad och tillade blygsamt, att han visste sig sakna medfödd kallelse till skald. Följande året, 1817, invaldes han i svenska akademien, men dervid upphörde hans vittra verksamhet. Han hade 1809 blifvit handsekreterare hos kronprinsen Carl August, blef kansliråd 1812, adlades 1818, blef statssekreterare i ecklesiastik-expeditionen 1826 och biskop i Kalmar 1830, samt afled nära 80 år gammal i Maj 1851. Han kan icke räknas bland de skapande snillena, men i hans dikter förekomma dock rätt många snillrika tankar, hvilka, i förening med det alltid väl vårdade, välljudande, behagfulla språket, vittna om långt mera verklig poetisk kallelse, än han sjelf tillade sig.

Johan David Valerius var född i Göteborg 1776, der fadern Erik Valerius var fattighuspredikant och redan i sonens yngre år blef svagsint, hvarefter dennes uppfostran besörjdes af modern och bekostades af farbrodern, handlande i Göteborg. Efter aflagd juridisk examen i Upsala anstäldes Valerius 1793 i justitierevisionen och Svea hofrätt samt blef 1797 sekreterare och ombudsman vid kungliga teatern. Han var då en högväxt, bildskön ung man, med regelbundna, fina anletsdrag, stora blå ögon, brunt hår, ädel hållning och en utmärkt vacker

sångröst, hvarföre teaterns styresmän sökte vinna honom för scenen, och han var äfven sjelf villig att egna sig åt denna bana; men då han skulle framträda inför allmänheten, greps han så af fruktan, att han stod orörlig och knappast kunde få fram en ton [1]). Efter några fåfänga försök att öfvervinna denna blyghet lemnade han scenen för alltid, men verkade dock för teatern genom en mängd goda öfversättningar, så att han under åren 1797—1809 öfversatte icke mindre än 4 sorgespel, 2 dramer, 5 lustspel, 3 operor och 11 operetter.

Sedan Valerius egnat sig uteslutande åt vitterheten och embetsmannabanan, blef han hofsekreterare 1802, presidentsekreterare i krigskollegium 1805, sekreterare i expeditionsutskottet under 1809 års riksdag, hos borgareståndet 1810, expeditionssekreterare i handels- och finansexpeditionen 1810, sekreterare i konstitutionsutskottet under riksdagarne 1817, 1823, 1828 och 1834, landssekreterare i Linköpings län 1820, ledamot af rikets allmänna ärendens beredning och kanslidepartementschef i tullstyrelsen 1824, kansliråd 1826, ledamot af svenska akademien samma år, kameraldepartementschef i tullstyrelsen 1836—1841.

Redan 1800 hade han uppträdt såsom täflande om svenska akademiens pris och erhöll då äfven andra priset för lärodikten »Sanningen». År 1803 tillades honom stora priset för en ny lärodikt »Tålamodet»; följande året erhöll han andra priset för »Allmänna kärleken» och 1807 för »Mannastyrkan». Året förut hade han, utan att täfla om akademiens pris, utgifvit dikten »Qvinnan».

Dessa dikter lästes, så snart de blefvo bekantgjorda, med stort bifall af allmänheten och grundlade Valerii vittra rykte. Ännu mera känd och omtyckt blef han genom sina Visor, som dock ej voro afsedda för offentligheten och om hvilkas tillkomst en Valerii nära vän [2]) berättar att några Stockholmslitteratörer, såsom Kullberg, Valerius, Wallin, Wallmark, Choræus, Rutström och Franzén, då han var i Stockholm, bildat en liten förening och sammanträdde hos hvarandra några aftnar i hvarje månad, då en liten bål utgjorde den egentliga lyxen, och Valerius, som vanligen hade uppdrag att brygga den, ökade glädjen med att sjunga någon, ofta just för tillfället författad visa. Solosången var den tiden i högt anseende, ehuru anspråken då visst icke voro så stora som nu, och Valerius var särskildt berömd både för sin röst och sitt föredrag. Sina visor sjöng han ur minnet, och Åhlström, som gerna ville hafva dem för den samling af »Skaldestycken satta i musik», hvilken han utgaf, hade mycket besvär att finna koncepten, i största hast tecknade på blanketter till diskontreversaler eller hvilka andra papper, som först fallit författaren i handen, och gömda bland teater-

---

[1]) Stel af förskräckelse, stod han hela tiden med ena armen i sidan och den andra styft utsträckt, hvarföre hertiginnan af Södermanland liknade honom vid en »tékanna» — ett infall, som väckte mycket löje på den olycklige sångarens bekostnad och afskräckte honom från förnyade försök.

[2]) *P. A. Wallmark*, i Beskows företal till Valerii »Samlade Vitterhetsarbeten».

affischer, embetshandlingar, musikalier och en mängd annat på hans skrifbord, så att han sjelf allra minst hade reda på hvar de funnos.

Hans »Visor och sångstycken» blefvo emellertid så omtyckta, att han utgaf en samling deraf i 2 häften 1809 och 1811, hvilka af den nya vittra skola, som under tiden uppstått och till hvilken vi här nedan återkomma, blefvo mycket strängt bedömda samt författaren förklarad för »en medelmåtta, hvilken för sin rätt till skaldenamnet endast hade att åberopa antalet af halsar, hvilka i alla Svea rikes värdshus skråla hans anspråksfulla missljud». På dessa anfall svarade Valerius endast med tre dikter: den qvickt lekandé, godmodiga visan »Polyfemerne», sonettcykeln »Pennan, papperet och bläcket», samt »Den nyaste skapelsen eller aningens verld», af hvilka de båda sistnämnda äro ibland de qvickaste parodier, den nya skolans sångart framkallat.

Sedermera skref Valerius texten till en opera »Björn Jernsida», hvartill Du Puy skulle sätta musiken och som skulle uppföras vid Carl Johans kröning; men då kompositören ej blef färdig med sitt arbete, författade Valerius i stället ett allegoriskt divertissement Balder, som uppfördes vid kröningshögtidligheterna. År 1824 tillades honom svenska akademiens andra pris för en öfversättning af »Massilias belägring», en episod ur Lucani Pharsalia, och 1831 utgaf han första häftet af sina »Vitterhetsförsök».

På sin ålderdom träffades han af missödet att, sedan genom en underordnad tjenstemans oredlighet en balans uppkommit i tullmedlen, dömas att för bristande tillsyn ersätta förlusten och se beslag läggas på sin egendom. Han drog sig nu, »hedrad af allmänt förtroende och allmänt deltagande», från embetsmannabanan 1841 och flyttade till Upsala, der han tillvann sig både aktning och förtrolig vänskap af sina förra vittra motståndare, hvilka, så väl som allmänheten, han öfverraskade med en 1843 utgifven ny tolkning af de flesta Pauli bref, från originalspråket. År 1847 flyttade han åter till Stockholm, der han afled vid 76 års ålder i Augusti 1852, »lika värderad såsom skald och som menniska, förenande barnasinnets fromhet och den lefnadsvises lugn och en Qviritisk värdighet med en nästan jungfrulig blygsamhet» — yttrar Beskow i företalet till Valerii år 1855 utgifna vitterhetsarbeten.

Om Valerii lärodikter har man anmärkt, att de röja en stor förmåga att uttrycka en tanke i sinnrik korthet, hvarföre ock många af hans verser öfvergått till ordspråk och fått en plats i förskrifter. De röja ock mycken förkärlek för antiteser, hvilka onekligen stundom äro tvungna; men detta är långt ifrån det vanliga fallet, hvaremot man icke kan fritaga honom från ett visst slöseri med denna form, genom hvilket dessa hans dikter fått en öfvervägande retorisk pregel. För öfrigt röjer sig i de flesta af hans äldre dikter en ungdomlig häftighet, en viss orolig ifver, hvilken faller ännu mer i ögonen, om man jemför dem med den lugna, jemna gången i Kullbergs lärodikter. I det kraftiga uttryckssättet och i en viss glans, som Valerius stundom breder ut

öfver sina dikter, har man funnit ett förebud till Tegnérs diktart, och att Valerius i detta hänseende bildar en öfvergång från den gamla skolan till den Tegnérska.

Valerii visor hafva af den nya skolan blifvit ännu mera klandrade än hans lärodikter; men de voro, såsom redan är antydt, i de flesta fall anspråkslösa foster af ingifvelsen för ögonblicket, lyckligt återgifvande stämningen vid de tillfällen de diktades, och om man äfven i dem anträffar sedolärande reflexioner, såsom ett slags ursäkt för det öfriga innehållet, så låg sådant i tidens sed och förekommer äfven i Franzéns visor, som blifvit så allmänt beundrade och visst icke minst af samma vittra skola, som så strängt bedömde Valerii.

Johan Olof Wallin, i det föregående vid flera tillfällen omnämnd, vann sitt första skalderykte genom öfversättningar från romerska skalder, vittnande om hans kärlek för romarespråket, hvilken han bibehöll lifvet igenom. Redan 1803 erhöll han svenska akademiens andra pris för öfversättningar af Horatii oder, vid hvilkas läsning Rosenstein yttrade, att Kellgrens lyra var återväckt. Två år senare tilldelade honom akademien det största antal belöningar någon täflande der samtidigt vunnit — stora priset för en lärodikt »Uppfostraren» och två mindre pris, det ena för öfversättningar från Horatius, det andra för en öfversättning af en episod ur Virgilii Aeneid. Dessa öfversättningar, som af akademien mottogos med så mycket bifall, hafva likväl af en senare granskning ansetts såsom de minst lyckade af Wallins poetiska arbeten, emedan de i sjelfva verket endast äro efterbildningar, som icke på ett tillfredsställande sätt återgifva sina förebilders hvarken anda eller form.

»Uppfostran», som täflade med Kullbergs »Husliga sällheten» om akademiens stora pris, förklarades af Adlerbeth röja mera geni, Kullbergs dikt åter mer korrekthet; den förra hade mer originalitet i val af ämne och dess behandling, den senare var mera regelbundet skön; den förra var en stor tafla, med stora drag af snille, blandade med fel, den senare en miniatyrmålning, som lemnade få eller inga ämnen för kritik. Adlerbeth föredrog emellertid Uppfostraren med förbehåll af några utslutningar, och med honom förenade sig Ramel, Oxenstierna, Silfverstolpe och Gyllenborg, äfvensom Leopold uttalade den åsigt, att akademien borde göra större afseende på snillet än på det slags skicklighet i verskonsten, som förvärfvas genom en längre öfning, samt förenade sig med Adlerbeth, och likaså Rosenstein, hvaremot Blom och Nils Lorens Sjöberg föredrogo den korrektare dikten, ansågo »Husliga sällheten» röja en högt upparbetad och säker talang, samt funno obilligt, att en skrift med erkända fel föredroges en felfri, och med dem förenade sig Fleming. Genom flertalets beslut tilldelades emellertid Wallin stora priset och Kullberg det andra, dock med samma heder som det stora. Förloppet af öfverläggningen vittnar, att akademien ingalunda var så ensidig i sitt bedömande af vittra förtjenster, som man sedermera ofta hört påstås, och att snillena inom akademien föredrogo snillet framför korrektheten samt äfven gjorde sin åsigt gällande.

Sedermera erhöll Wallin 1808 det högsta pris svenska akademien utdelat — ett af 200 dukater — för sin »Sång öfver Gustaf III» och blef 1810 ledamot af akademien.

Om Wallin i dessa dikter hyllade den då rådande vittra smaken, röjde sig likväl i flera andra hans skaldebegåfning mera sjelfständigt och mångsidigt. Knappast har någon svensk lyrisk skald anslagit så vexlande tonarter som Wallin. Det djupa, storartade och högstämda tycktes visserligen vara hans lyras älsklingston, som framträdde så praktfullt i sången om »Gustaf den tredje», vid aftäckningen af dennes ärestod i Januari 1808, i hans sång »Till nationen under fälttåget 1808» och i »Skandinavisk sång, November 1814»; så djupt, lärorikt och allvarligt i hans många religiösa dikter och framför allt i hans sista stora dikt »Dödens engel»; men han stod icke mindre högt äfven som elegisk skald, då han än i de med hjertats hela värme diktade sångerna Fantasi, Svärmeri, Huslig sällhet m. fl. uttryckte sin längtan efter en lugnare, af huslig sällhet förljufvad verkningskrets, än den, som i verldslifvets buller tillfallit honom; än, bedragen i sina förhoppningar härom, gaf i Enslingen, Försakelsen, Den besutne, luft åt sina känslor härvid, eller höjde dessa känslor till en längtan efter den himmelska fridens hem i Hemsjukan, kanske den mest fulländade af alla hans sånger. Denna elegiska stämning tycktes efter hand blifva den öfvervägande i Wallins dikter; men flera bland de tidigare vittna, att han med icke mindre framgång försökt sig i den täcka, naiva diktarten, till hvilken sångerna Marias hjertkamrar, Lilla Hedda och hennes kanarifågel, Till Lina, Gummans råd m. fl., höra, likasom hans Hösten, Sjömannen och Smeden äro rent lyriska stycken, lika mästerliga till form som innehåll. Äfven såsom visförfattare gjorde han sig känd och omtyckt, samt har dessutom skrifvit en stor mängd tillfällighetsdikter, hvaribland flera af högt värde. För den satiriska, humoristiska diktarten var han ej heller främmande, derom vittna hans »Det andliga lifvet» och »Canticum Clas på hörnicum», hvilka han ej ville meddela allmänheten, men som likväl i talrika afskrifter varit vida spridda.

Wallin utgaf 1821 första bandet af sina »Vitterhetsförsök», såsom han anspråkslöst kallade dem, och det följdes under hans lifstid icke af något nytt; först efter hans död utgåfvos hans »Samlade vitterhetsarbeten». Man har om hans verldsliga skaldskap anmärkt, att det var mindre öfverraskande genom nyhet och egen verldsåsigt, utan snarare kunde betraktas såsom ett rikt snilles studier på en väg, som icke var dess egentliga. Denna var hos Wallin det andliga skaldskapet, hvari han är både mest ursprunglig och mest helgjuten. Sjelf lade han ej heller någon stor vigt vid sina utgifna Vitterhetsförsök, dem han lemnade allmänheten, »utan att fästa hvarken sin lycka eller sin ära vid deras öde». Wallin förenade emellertid flera en stor skalds egenskaper: han var skald i föredraget, i versens tonfall, i dess musikaliska välljud, i förmågan att röra sig under gifna versformer och uppfinna nya; men i uppfinning för öfrigt var han ej lika ny och egendomlig. Poetisk

anda hade han tillräckligt för att gifva sina dikter lif och konstskönhet; men han var för mycket tänkare, för skarpsinnig betraktare af psykologiska förhållanden för att kunna annat än undantagsvis med full lyrisk hänförelse öfverlemna sig åt poesiens ingifvelser. Den fyndighet i tankar, ord och sammanställningar, som gaf så mycket behag åt hans talarekonst, förledde honom ofta i skaldekonsten till en hopställning af tänkespråk med endast tillfällig sammanhållning. Också var han på det hela större skald i prosa än i vers. Stor var han emellertid onekligen i båda fallen, och om de nu yttrade anmärkningarna gälla flertalet af hans dikter, finnas dock bland dessa icke få, som tillhöra det yppersta vår vitterhet eger. Såsom andlig skald står ock Wallin främst inom hela vår literatur.

Johan Magnus Stjernstolpe, son af tullförvaltaren Per Fredrik Stjernstolpe, var född i Södermanland 1777. Hans föräldrar voro så fattiga, att han endast genom sammanskott af några deras vänner fick tillfälle att genomgå Strengnäs' trivialskola, der han, enligt hvad han sjelf berättat, i sina på latin författade anteckningar om sina ungdomsöden, led brist på det nödvändigaste, hungrade, frös och slutligen blef barfotad, så att han ej längre kunde infinna sig i skolan. Genom en välgörares försorg sattes han likväl i stånd att åter besöka densamma och äfven att genomgå gymnasium och blifva student i Upsala, der han, enligt nämnda anteckningar, »lefde af litet mjölk och mycken latin och sökte ersätta med det senare hvad som felades af det förra». Efter aflagd kansliexamen ingick han i krigsexpeditionen af kansliet, der han 1808 fick sin första fullmakt och 1817 blef expeditionssekreterare, den högsta befordran han ernådde. Hans håg stod dock öfvervägande åt vitterheten, och då grosshandlaren Beskow, som antagit honom till lärare för sina söner och såg hans trägna litterära sträfvanden, erbjöd honom en plats på sitt kontor, med vida större inkomster, än hans slafveri vid skrifbordet inbringade, och långt mindre arbete, svarade Stjernstolpe, att han »hellre ville skrifva vers och dricka vatten än skrifva siffror och dricka vin».

Hans först utgifna vittra arbete var »Wilhelm, komisk roman», 1801, hvarefter han utgaf flera öfversättningar af tyska och franska romaner, erhöll svenska akademiens andra pris för en öfversättning af två Horatii epistlar 1813, vann sitt egentliga författarerykte genom en särdeles lyckad öfversättning af Blumauers Æneis, utgifven i 2 upplagor 1813 och 1825, gjorde sig ytterligare fördelaktigt känd såsom öfversättare genom sin försvenskning af Wielands Oberon, 1816, och hans »Pervonte eller önskningarna», 1817, samt Cervantes' Don Quixote, 4 delar, 1818, 1819, utom en mängd andra öfversättningar från tyskan, franskan och engelskan, genom hvilka han röjde ett verkligt mästerskap i denna väg. De tillhörde alla den lekande diktarten, likasom de flesta af hans originalarbeten, såsom »Trollhandskarne samt Det bedrägliga oraklet, tvenne fésagor», 1819, »Pilgrimen och häxmästaren eller Vådan af de skönas resor, trollsaga», 1820, »Lunkentus, dramatiserad folksaga

på vers», 1824, »Den oförnöjde, eller fiskaren och hans hustru, saga på vers», 1825. Hit hör också största delen af hans åren 1827 och 1829 i 2 delar utgifna »Vitterhetsstycken», ehuru äfven der icke alldeles saknas lärodikter, dock hållna i en gladare ton än de vanliga.

Stjernstolpe var ingen bland de vittra storheterna af första ordningen, såsom Leopold, fru Lenngren, Franzén och Wallin, knappast af andra, såsom Adlerbeth, Silfverstolpe, Kullberg och Valerius, men han hade talrika läsare samt var värderad och omtyckt, så väl för sina mästerliga öfversättningar som för sina egna dikter i en glad, lekande, godmodig, skämtande ton samt röjande en enkel uppfattning af ämnet i flytande verser och ett vårdadt, otvunget språk. Han var för öfrigt mycket afhållen och högt värderad af alla, som kände honom, för sitt glada godmodiga lynne och det hjertegoda i hela hans personlighet, hos hvilken i allmänhet röjde sig långt mera originalitet än i hans dikter. Han afled i September 1831, utan att hafva tillhört något lärdt eller vittert samfund, men hade i det glada sällskapet Par Brikoll såsom ordensskald efterträdt Bellman och Kexél.

Alla nu omnämnda litterära storheter vid början af nu ifrågavarande tidskifte voro af svenska akademien belönade, och de fleste ibland dem tillhörde eller skulle innan kort komma att tillhöra akademien. Hon var ock nu hos oss vitterhetens högsta domstol, hvars domslut bestämde de särskilda vitterhetsidkarnes anseende. Inom denna domstol var den franska smakriktningen ännu den rådande, och denna smakriktnings förnämste representant var Leopold så till vida, som han framför allt yrkade reda i tankegången, klarhet och smak i framställningssättet; men för öfrigt blef den franska smakriktningen hvarken af honom eller akademien uteslutande förfäktad. Vi hafva i föregående delar visat, huru Leopold var en varm beundrare af Bellmans skaldeskap, huru akademien tillade Bellman ett särskildt pris för »hans sällsynta och originella snille», gaf Franzén stora priset för sången öfver Creutz, som icke röjde något inflytande af den franska smaken, samt egnade en varm hyllning åt fru Lenngrens fullt originela och sjelfständiga skaldskap.

Emellertid, om man ock ej kan med skäl beskylla de dåvarande vittra maktegande för en afgjordt exklusiv smakriktning, kan dock, å andra sidan, icke nekas, att den, hvilken de i allmänhet omfattat, befordrade en retorisk reflexionspoesi, som framträdde alltmera öfvervägande hos vitterhetsidkarne under nästföregående tidskifte och som röjde alltför mycken brist på lifligare fantasi och i allmänhet på originalitet, en ofta öfverdrifven pathos, en benägenhet för tillkonstlade ordvändningar och ett alltför långt drifvet smicker för litterära auktoriteter. Likasom äreminnet betraktades såsom höjden af vältalighet, men gjorde till sin uppgift snarare att skapa granna fraser än att med historisk sanning skildra sitt föremål, så tycktes man äfven mer och mer anse poesiens uppgift att åstadkomma väl sagda artigheter åt litterära eller politiska maktegande, och äfven inom lärodikten, hvilken betraktades

som höjden af poesi, lade man vida mindre vigt vid *hvad* som sades, än *huru* det skedde.

Allmänhetens intresse för vitterhet hade ock betydligt aftagit. Hvad Leopold, fru Lenngren och Franzén i tidningarna bekantgjorde mottogs visserligen med begärlighet och afskrefs flitigt i visböckerna, som den tiden funnos i nästan hvarje bildad familj, likasom äfven Franzéns och Valerii visor ofta sjöngos, Silfverstolpes glada och roande poetiska berättelser lärdes utantill, samt Carl Lindegrens känslosamma sånger och dramer funno en tacksam publik; men romanläsning hade dock nu hos den större allmänheten tagit försteget framför all annan vitterhet, och då svenska originalromaner ännu voro högst sällsynta, lästes så mycket flitigare Lafontaines och Kotzebues från tyskan öfversatta, likasom Kotzebues dramatiska stycken tycktes vilja alltmera uteslutande taga våra teatrar i besittning.

En revolution i vår vitterhet var sålunda ur flera synpunkter önskvärd, och den inträdde äfven ungefär samtidigt med den politiska; men den utgick ej från inhemsk grund, utan var, liksom den förut rådande smakriktningen, ett lån utifrån, ehuru icke från Frankrike, utan från Tyskland.

Der hade, under den tryckande känslan af Napoleons krigarevälde samt den alltmera stegrade hågen att frigöra sig derifrån och i sådant hänseende söka en af stora nationela minnen lifvad nationalkänsla, en vitter skola uppstått, hvilken man kallat den *nyromantiska*, till skilnad från den *äkta* romantiska, för hvilken, under senare hälften af det föregående århundradet, Lessing, Goethe, Schiller, Wieland, Herder m. fl., trädt i spetsen och då redan frigjort den tyska vitterheten från den franska smakriktningen, hvilken äfven der förut varit den öfvervägande.

Äfven den nyromantiska skolan framträdde i början med flera nya snillrika åsigter både i vitterhet och vetenskaper; men hatet mot det främmande förtrycket, utgånget från den franska revolutionen, kom denna skolas anhängare att i denna revolution se upphofvet till allt ondt, som sedermera träffat Tyskland och menskligheten i allmänhet, samt att derföre yrka en återgång i allt till förhållandena före revolutionen. De blefvo mer och mer reaktionära och sökte med klingande verser, stora ord och spetsfundiga klyftigheter försvara påfve- och prestvälde, adelns ärftlighet och företräden inom samhället, samt flera andra läror, dem revolutionen utdömt. I religionen frånkände de förnuftet all pröfningsrätt. I filosofien omfattade de Schellings »naturfilosofi», som ställdes i samband med den uppenbarade religionen och skulle hafva till mål att förklara denna. I samhällsläran sökte de bereda sig trygghet mot alla slags revolutionsolyckor genom återinförandet af en stark konungamakt, bördsadel, statskyrka, stånds- och skråförfattningar m. m.

Man skulle icke trott, att sådana läror kunnat anslå svensk ungdom, som i allmänhet visat sig frisinnad och vida mera böjd att om-

fatta revolutionära än reaktionära satser. Det var väl ock ej de reaktionära politiska åsigterna, som från början uppfattades af de unga män, som införde ny-romantiken i Sverige; men de trodde sig i dess filosofi finna ett djup och tillika en religiositet, som anslog de troende vida mer än den ljumma neologien, hvilken här var rådande, likasom äfven i den nya tyska skolans estetik fans åtskilligt mera tilltalande än i den rådande akademiska smakläran.

Redan 1803 hade ett sällskap, kalladt »Vitterhetens vänner», bildat sig af några studenter i Upsala, såsom Lorenzo Hammarsköld, Clas Johan Livijn, Leonard Fredrik Rääf, m. fl., hvilka lade första grunden till den svenska ny-romantiken. Detta sällskap upplöstes dock omkring 1806, när de fleste ledamöterne lemnade akademien. Kort förut hade den då 17-årige Atterbom blifvit intagen i detta sällskap, och efter dess upplösning bildade han, tillsammans med den två år äldre Wilhelm Fredrik Palmblad, år 1807 ett nytt, som först kallade sig Musis amici, och sedan »Aurora-förbundet». Dit hörde, utom stiftarne, Peter Elgström, Georg Ingelgren, Samuel Johan Hedborn, Per Adolf Sondén, Carl Fredrik Dahlgren, Johan Henrik Schröder, m. fl. Hänförde af den tyska ny-romantikens granna bilder, stora ord och rika löften, samt af den Schellingska filosofien, som tycktes lofva så stora, allt omskapande upptäckter, började de unga männen med varm känsla, liflig inbillning, men omoget omdöme, uppträda fiendtligt mot den föregående svenska vitterheten och med käck öfversittare-ton yttra sig om dess idkare.

Den, som härtill gjorde början och som äfven sedermera förblef den nya skolans mest hänsynslöse förkämpe, var *Lorenzo Hammarsköld*, född i Småland 1785 och student i Upsala 1801, der han 1805 blef filosofie kandidat, hvarefter han flyttade till Stockholm och anstäldes 1806 vid kungliga biblioteket, der Per Adam Wallmark, som sedermera blef den nya skolans skarpaste och ihärdigaste motståndare, då var Hammarskölds förman och i början äfven hans vän. Båda sökte tillstånd att utgifva en litterär tidning, hvilket under då rådande skuggrädsla för all slags publicitet ej var lätt att utverka, och då den sökta tillåtelsen, ehuru först i Maj 1809 efter statshvälfningen, meddelades Wallmark, erbjöd han Hammarsköld att blifva medarbetare i den nya tidningen, »Journal för litteraturen och teatern», hvilket anbud ock af Hammarsköld antogs. Deras litterära åsigter voro emellertid så skiljaktiga, att detta medarbetareskap snart upphörde och Hammarsköld öfvergick till en annan tidning, som med bitter fiendskap uppträdde mot Wallmarks.

Redan 1806 hade Hammarsköld utgifvit ett häfte »Öfversättningar och imitationer från äldre och nyare skalder», i företalet hvartill han förklarat Kellgrens imitationer efter antika skalder »utdragna och vattenaktiga», Dalin vara »ett prosaiskt hufvud, mer skrifvare än poet», Italiens skaldekonst vara den, som »företrädesvis förtjenade namn af modern poesi», o. s. v.

Sedermera hade Hammarsköld slutit sig till ett i Stockholm bildadt sällskap »för det löjliga» (pro joco), som åsyftade ett muntert litterärt samlif och i några hänseenden äfven en reform af svenska litteraturen, i hvilken syftning ett par af sällskapets medlemmar, i förening med filosofen Benjamin Höijer, ämnade utgifva en litterär tidskrift, som skulle benämnas Lyceum och hvartill en prospekt utgafs hösten 1809. En parodi deraf, kallad »Om gaturenhållningen», införd i Wallmarks tidning och i alla afseenden föga lyckad, väckte likväl hos sällskapet »för det löjliga» sådan förtrytelse, att det beslöt utgifva en särskild tidning af öfvervägande polemisk riktning.

Så utkom, från början af året 1810, tidningen *Polyfem*, i hvilken Hammarsköld, Rääf, Atterbom, Livijn, under antaget namn af Nils Nyberg m. fl., voro medarbetare, men hvars hufvudredaktör var *Johan Christofer Askelöf*, född i Skåne 1786, filos. magister i Lund 1805, anstäld i kungliga kansliet 1810, der han 1824 blef expeditionssekreterare, från hvilket embete han på egen begäran erhöll afsked 1825, hvarefter han blef ledamot och föredragande för magasins-ärenden i statskontoret 1826, men lemnade denna befattning 1828, för att uteslutande egna sig åt publicistisk verksamhet, hvilken, sedan Polyfem upphört 1812, framträdde i tidningen »Lifvet och döden», som dock ej lefde längre än från Oktober 1815 till Maj 1816; i »Läsning till utbredande af medborgerliga kunskaper», hvilken Askelöf utgaf gemensamt med grefve Fredrik Bogislaus von Schwerin och med Livijn, men hvaraf blott tre häften utkommo 1816 och 1817, samt i »Den objudne gästen», som utgafs 1829 och följande året antog namn af »Svenska Minerva», med hvars utgifvande Askelöf vann sitt publicistiska rykte, då han med bitande qvickhet gisslade den liberala pressens olater, men icke heller lemnade oanmärkt, om något var att erinra mot den konservativa ministèren. I den lekande polemiken och särskildt i ironien kunde få mäta sig med honom, och i allmänhet var han de liberala tidningarnas besvärligaste motståndare, som i en stående artikel om »Aftonbladets tryck- och tankefel» höll flitig jagt efter dessa och visade, att ämnen aldrig felades. För öfrigt hade han gjort sig känd såsom en af Sveriges finaste gastronomer, slutligen så kinkig i detta hänseende, att han ogerna spisade vid annat bord än sitt eget.

Polyfem underrättade i sitt profblad allmänheten af tillvaron af »Sällskapet för det löjliga», och lofvade att oupphörligt öka antalet af dess ledamöter, utan att utfärda kallelsebref, med sådana subjekt, som gjort sig kända för någon utmärkt löjlig egenskap eller för flera sådana, samt att särskildt ihågkomma Journalen för litteraturen och teatern, förväntande att icke heller af den varda glömd. Denna förväntan blef ock till fullo uppfyld, ty under Polyfems hela tillvaro voro dessa båda tidningar i oupphörlig strid.

Hvad som först ådrog Polyfem en allmännare uppmärksamhet var en uppsats kallad »Prof af Tungusernes vitterhet», af Nils Nyberg (Livijn), i hvilken Valerii och Wallins prisskrifter parodierades, den

förres visor och den senares öfversättningar från klassiska författare illa åtgingos, den svenska teaterns företeelser togos i allvarsam upptuktelse och framför allt Wallmark gjordes till skott-tafla för anfall, icke sällan öfvergående till otidighet. Både han, Valerius och Wallin försågos ock med »tungusiska» namn — Wallmark fick heta Markall, Valerius Amarulli, Wallin Struthio — och uppsatsen i sin helhet var visst icke fri från litterärt okynne; men den var på det hela qvick och gladlynt, samt kan ännu läsas med nöje, hvilket åter icke kan sägas om ett slags dramatisk fantasi, kallad »Rimmarbandet», af Atterbom, upptagande slutet af Polyfems första årgång och början af den följande. Det är i sjelfva verket en smädedikt utan qvickhet eller humor, der, bland andra, äfven Leopold under vedernamnet Polyhistrio gjordes till föremål för det oblygaste anfall af en ung författare — Atterbom hade då nyss fylt sitt tjugonde år — som ännu icke på något sätt styrkt sin behörighet att bedöma denne allmänt vördade veteran inom svenska vitterheten. Här påstods ock, att Leopold, Valerius och Wallin voro »kräk, som borde företaga sig något borgerligt nyttigt och lemna litteraturen obesmittad». Valerius kallades »ett slags buffel», och Wallin »en dvärg, som om han egde vingar, kunde vara ett medelting mellan fogel och insekt», o. s. v. Dylika otidigheter mot högt aktade vitterhetsidkare väckte allmän ovilja, Hammarskölds hätska kritiker stötte många, och ehuru åtskilliga grundade anmärkningar visserligen äfven i tidningen förekommo mot den uppskrufvade pathos, som onekligen hotade att blifva ett manér hos de yngre vitterhetsidkare, hvilka täflade om svenska akademiens pris, antog likväl på det hela Polyfem mer och mer egenskapen af ett skandalblad, fullt af partisinne och personligheter. Allmänheten vände sig ock alltmera från densamma och tidningen upphörde 1812, efter att hafva mer skadat än gagnat den sak, hvilken den skulle förfäkta; ty genom sin bitterhet, sin orättvisa och sitt pöbelspråk väckte den ovilja hos den upplystare allmänheten och misstro mot åsigter, som på ett sådant sätt framhöllos.

Askelöf egnade sig nu åt embetsmannabanan och åt det författarskap, vi här ofvan omnämnt. Livijn deltog med honom i utgifvandet både af »Lifvet och döden» och af »Läsning till utbredande af medborgerliga kunskaper»; men vände nu hufvudsakligen sin håg åt embetsmannaverksamhet och gjorde sig endast någon gång påmint som litteratör.

Clas Johan Livijn, född i Skenninge 1781, student i Lund 1800 och i Upsala 1802, hade der ifrigt deltagit i det ofvannämnda sällskapet Vitterhetens vänners förhandlingar och röjde genast ett sträfvande att åstadkomma något stort och ovanligt. Han fann sina vänners bemödanden matta och alldagliga, hvilket han ock öppet gaf tillkänna i satiriska xenier, i hvilka han gycklade så väl med sällskapet i dess helhet, som med hvarje ledamot särskildt och icke minst med sig sjelf. Emellertid flyttade han redan i slutet af 1803 till Stockholm och, sedan han vårterminen 1805 i Upsala undergått erforderliga examina,

anstäldes han i Svea hofrätt och kammarrätten samt blef i December 1808 auditör vid Skaraborgs regemente. I denna egenskap åtföljde han regementet under fälttågen i Tyskland och Norge 1813 och 1814 samt blef 1818 krigsjustitiarie i krigshofrätten. På denna plats stannade han en längre tid, och den ovilja, han ådragit sig genom författarskapet i Polyfem, misstänktes vara anledningen att han ej användes i högre befattningar, dem han genom hufvud och kunskaper tycktes fullt vuxen. Likasom Askelöf riktade han emellertid sina sarkasmer mot de liberala tidningarnas stortalighet, samt lemnade till Den objudne gästen och Svenska Minerva flera bidrag, till en del de skarpaste bland der införda uppsatser. År 1831 utgaf han, under antaget namn af Jan Jansson, en skrift »Om ministère och opposition», som väckte mycket uppseende och hvari han ej skonade hvarken den ena eller den andra. För öfrigt hade han 1817 utgifvit en roman »Axel Sigfridsson», som dock förblef ofullbordad, 1822 i Dahlgrens »Opoetisk kalender för poetiskt folk» infört berättelserna »Samvetets fantasi» och »Skaldens harpa», samt 1824 utgifvit romanen »Spader dame. En berättelse i bref, funna på Danviken», som öfversattes på tyska och som också bland alla Livijns skrifter röjer mesta snille, men tillika så många vidunderligheter, att den fullt gör skäl för den lokal, der den, enligt sin titel, skall varit funnen. Den utgjorde tillika Livijns afsked från det vittra författarskapet. Sedermera lemnade han några bidrag till krigsvetenskaps-akademiens handlingar, af hvilken han blifvit ledamot 1825, utnämndes 1835 till generaldirektör och ordförande i styrelsen öfver fängelser och arbetsinrättningar i riket, samt utgaf 1844 en »Promemoria angående Sveriges försvarslöshets-system». Han afled i Oktober detta år, och hans »Samlade skrifter» utgåfvos 1850 af Adolf Ivar Arvidsson. Livijn var af naturen begåfvad med rik inbillningskraft, skarp och bitande qvickhet samt stor rikedom på idéer, denna i så hög grad, att den nedtyngde hans författarskap. Så snart han kastat en tanke på papperet, uppstodo hos honom en mängd nya öfver samma ämne, hvarföre han ock den ena gången efter den andra omarbetade sina uppsatser samt lemnade efter sig ett stort antal utkast till arbeten, som aldrig blefvo fortsatta eller fulländade. Hans outgifna handskrifter, förvarade i kongl. biblioteket, utgöra ock 14 starka band, bland hvilka man, jemte ett sorgespel i 5 akter, Torkel Knutsson, och »Tentamen», fars i en akt, finner mer än tjugu utkast till sorgespel, romantiska operor, komiska farser m. m., samt en stor mängd andra uppsatser, vittnande både om hans rikedom på idéer och hans oförmåga att beherska dem.

Lorenzo Hammarsköld fortfor att egna sig uteslutande åt litteraturen, hvartill äfven hans tjenstgöring vid kongl. biblioteket väl lämpade sig. Han blef der förste amanuens 1811 och erhöll 1826 titel af kongl. bibliotekarie — alla hans befordringar på tjenstemannabanan. Sin kritiska verksamhet fortsatte han ifrigt i de tidskrifter hans vänner och själafränder i Upsala utgåfvo, och detta lika hänsynslöst och i

samma öfversittare-ton som i Polyfem. Härigenom fick Hammarsköld en stor mängd fiender och råkade slutligen ut för Tegnér, hvilken behandlade honom lika hänsynslöst, som han så ofta behandlat andra, men med ojemförligt mera qvickhet och fyndighet i otidigheterna. Så fick Hammarsköld i Tegnérs »Hammarspik», som lästes lika allmänt och gjorde lika mycket uppseende som Leopolds visa om Per Enebom på sin tid, bland mycket annat i samma stil höra:

»O Hammarspik, jag har dig kär,
Du store bland poeter,
Du på den tyska dumhet är
Vår svenska barometer»,

och då Hammarsköld i en utgifven grekisk grammatik röjt alltför mycken bristande kunskap i grekiska språket samt var oförsigtig nog att i sitt vanliga manér svara på en Tegnérs kritik af denna lärobok, förklarades han i Tegnérs svar härå, efter en lång meritlista i samma stil, för »en litteraturens brandvakt, som går omkring och vill släcka ljusen. Han kan ej tiga, ty han är den förderfvade tidsandans eko. Han är som ett nyfödt barn: så framt det lefver, skriker det. Han är som en dissonans: den är blott till derigenom att den låter illa». Den större allmänheten roades af dessa utfall, lika qvicka som otidiga, och man unnade Hammarsköld, som sjelf varit så rik på otidigheter mot andra, att nu hafva fått svar på tal. Hans författare-rykte var ohjelpligen förloradt, och något hvar betraktade honom såsom en »litteraturens brandvakt», hvilken man tyckte sig kunna lika väl göra till föremål för åtlöjet, som den tiden ofta skedde med brandvakterne i våra småstäder. Det öfvervägande omdömet om Hammarsköld har ock varit nedsättande — men långt mera än han förtjenat.

Hans kritik kan visserligen icke försvaras, ty den var icke blott skarp och bitter, utan äfven ofta orättvis, likasom äfven hans författareskap i öfrigt röjer bristande sjelfkritik och är alltför rikt på felaktiga uppgifter och skefva omdömen; men det vittnar tillika om ganska mångsidiga och omfattande kunskaper, och han har riktat vår litteratur med flera arbeten af verklig förtjenst, om man betraktar dessa arbeten i deras helhet, ty i särskilda delar finnes visserligen alltid något att der anmärka. Hammarsköld var ock en af våra mest mångskrifvande författare, så att förteckningen å de skrifter, han utgifvit, skulle här fylla flera sidor, och vi anföra nu endast några af de mera omfattande, såsom »Prins Gustaf, konung Erik XIV:s son. Tragedi», 1812, »Poetiska studier», 1813, »Utkast till de bildande konsternas historia, i föreläsningar», 1817, »Svenska vitterheten. Historisk-kritiska anteckningar», 2 delar, 1818, 1819, sedermera utgifven af Per Adolf Sondén i betydligt förbättrad upplaga 1833, Biografier öfver Swedenborg, Ehrensvärd och Forskål i »Samtidens märkvärdigaste personer. Biografisk tidskrift», 1820, 1821, »Historiska anteckningar rörande fortgången och utvecklingen af det filosofiska studium i Sverige, från äldre till nyare tiders, 1821, »Grunddragen af filosofiens historia från de äldsta till de när-

varande tider», 4 band, 1825—1827, »Strödda afhandlingar öfver ämnen inom filosofiens gebiet», 1827, »Lärobok i logik och allmän grammatik», 1827, »Litteraturens och de sköna konsternas historia i sammandrag för gymnasierna, jemte bihang, innehållande de första grunderna i bibliognosien», 1828, m. fl. Äfven bör anmärkas, att Hammarsköld, som i sin kritik var så bister och bitter, till sin personlighet var glad, välvillig, hjelpsam ända till öfverdrift, den bäste make och fader, den mest trofaste vän, derför ock högt värderad och afhållen af de få, som kände honom närmare, medan allmänheten, som dömde honom efter hans skarpa kritiker och hans motståndares skildringar, ansåg honom vara motsatsen af allt detta. Han afled i Oktober 1827.

Sådana voro den nya vittra skolans förkämpar i hufvudstaden. Vi skola nu öfvergå till dem i Upsala, som vida längre fortsatte striden, ty i sjelfva verket var Polyfems uppträdande endast en förpost-affär; men innan vi ingå i en framställning af sjelfva striden, böra vi först lemna några uppgifter äfven om de anfallnes verksammaste förkämpe, utgifvaren af Journal för litteraturen och teatern.

Per Adam Wallmark föddes i Halland 1777, blef student i Lund 1793, anstäldes vid kongl. biblioteket i Stockholm 1799, antogs i November 1810 till den då nyligen hit anlände kronprinsens lärare i svenska språket och blef 1811 kongl. bibliotekarie[1]). Genom en »Sång öfver slaget vid Köpenhamns redd den 2 April 1801» hade han väckt uppmärksamhet hos Leopold, som alltsedan upptog honom i sin förtroliga umgängeskrets samt gjorde honom bekant med Gyllenborg, Oxenstierna, Rosenstein, Lehnberg, Adlerbeth m. fl. den tidens litterära storheter. Ett skaldestycke af Wallmark öfver »Handen», såsom verktyg för så många af menniskosnillets storverk, vann svenska akademiens andra pris 1804, och ett tillägg till detsamma i en gladare stil, infördt i Stockholms Posten, beredde Wallmarks bekantskap med denna tidnings dåvarande utgifvare, kommerserådet Lenngren, och hans snill-

[1]) I sin sjelfbiografi berättar Wallmark i anledning af denna utnämning ett drag af Carl Johan, som väl kan förtjena anföras såsom ett vackert bidrag till hans karakteristik. Den i föregående del omnämnde flitige publicisten Gjörwell hade varit den, som egentligen föranledt Wallmarks flyttning till Stockholm och anställning vid kongl. biblioteket, samt hade alltid omfattat honom med faderlig välvilja; men, då Wallmark, kort efter sin utnämning till bibliotekarie, besökte honom, mottogs han med märkbar köld och fick af en deras gemensamma vän veta anledningen dertill vara, att Gjörwell, som i 50 år haft titel af kongl. bibliotekarie utan att få uppbära den med denna befattning förenade aflöning, misstyckt, att Wallmark blifvit honom föredragen. Han hade ej sökt platsen, men väntat att den skulle honom erbjudas, hvilket dock ej skett, utan Wallmark, såsom ende sökande, fått fullmakt å embetet. När han uppvaktade kronprinsen, som nu under Carl XIII:s sjukdom förde regeringen, och tackade för den vunna befordran, beklagade han tillika, att han derigenom råkat förfördela en gammal gynnare och en om svenska litteraturen så förtjent man som Gjörwell. »Men han var ju ej sökande», inföll prinsen, »och huru kan han begära, att regeringen skall erbjuda tjenster åt enskilda personer, hvilkas förtjenster man väl icke alltid kan känna? Huru gammal är han?» — »72 år.» — »Huru stor blir er lön?» — »500 rdr.» — »Gå

rika hustru, i hvilkas hus han äfven lärde känna Franzén. Han införde ock i Stockholms-Posten åtskilliga recensioner och började der den publicistiska verksamhet, som sedermera upptog större delen af hans lefnad. I anledning af ryssarnes barbariska framfart i Wasa och trakten deromkring under sommaren 1808 skref Wallmark en liten novell, kallad »Amalia eller de finska flyktingarne», som vann stort bifall och snart upplefde nya upplagor, samt både för innehållet och den meniskovänliga afsigten med dess utgifvande — försäljningsbeloppet var nemligen anvisadt till understöd åt behöfvande finska flyktingar — tillvann författaren varma loford af Leopold och Wallin samt en berömmande recension och äfven en sonnet af Hammarsköld! För en »Sång till finska arméns ära» vann Wallmark i Juli 1809 ett särskildt af svenska akademien utsatt pris, med samma heder som dess stora, och hade redan från flera håll blifvit uppmanad att träda i spetsen för en litterär tidning, hvilket ock skedde, då i Maj 1809 tillåtelse-bref för honom utfärdades att utgifva sin ofvannämnda »Journal för litteraturen och teatern», som först utkom tre gånger i veckan, men snart fick så talrika läsare, att den från början af året 1810 kunde blifva ett dagblad, med en publicitet, täflande med Post- och Inrikes-tidningars, som den tiden hade största antalet läsare bland alla svenska tidningar.

Den nya tidningen, som, enligt hvad dess benämning ock tillkännagaf, skulle hufvudsakligen befatta sig med litteraturen, upptog dock äfven insända politiska artiklar, och för en sådan, som tillrättavisade en braskande artikel i Grewesmöhlens tidning Nya Skandinaven och de storverk den kort förut till Tyskland afreste kronprinsen under det förestående fälttåget skulle uträtta och der äfven Norges förening med Sverige förespeglades, blef Journalen i Maj 1813 indragen enligt yrkande af kronprinsen, som med stort misshag sett artikeln i Journalen och trodde den författad af någon Napoleons beundrare, som ogillade den politik kronprinsen omfattat. I stället för den indragna tidningen utgaf Wallmark »Allmänna Journalen», som fortsattes till Augusti 1824,

till honom, helsa honom från mig och säg honom, att han från och med detta års början har att af min handkassa uppbära denna lön i pension, så länge han lefver, och att jag önskar göra hans bekantskap». Wallmark anmärkte, att gubben ej klädde sig efter tidens sätt och att hans uppträdande i sin vanliga drägt möjligen kunde betraktas såsom icke rätt passande; men prinsen inföll genast: »Det är med personen, ej med hans drägt, jag vill göra bekantskap. Säg honom, att han skall komma i sina vanliga kläder». Med detta budskap skyndade Wallmark till Gjörwell, som blef på det gladaste öfverraskad och infann sig hos prinsen, såsom han blifvit tillsagd, i sin vanliga drägt — en vid öfverrock, öfver hvars krage skjortkragen var nedviken, kortbyxor och kängor. Prinsen som genast frapperades af gubbens vackra, vördnadsbjudande utseende och egendomliga uppträdande i öfrigt, gick emot honom, tog honom i handen, och ledde honom till en divan, der han förmådde honom att sätta sig, satte sig sjelf vid hans sida och hade med honom ett samtal, som varade öfver en timme och hvarunder Gjörwell till sin förvåning märkte, att prinsen var långt mera hemma i Sveriges historia, än han kunnat föreställa sig. Efter samtalets slut var ock gubben utom sig af förtjusning och utropade: »En sådan prins! Det är mer än Gustaf III» — det högsta ideal för kunglighet han dittills tänkt sig.

då en ny indragning följde, hvarefter »Journalen» utkom utan något afbrott ända till slutet af året 1836. Från föregående årets början hade Wallmark blifvit Statstidningens utgifvare och när denna tidning mot slutet af året 1844 upphörde, öfvertog Wallmark utgifningen af Post- och Inrikes-Tidningar till i Mars 1847, då hans publicistiska verksamhet slutade. Han hade 1819 fått titel af kansliråd, 1843 tagit afsked från bibliotekarietjensten och bosatte sig 1846 i Kungsör, der han afled i Mars 1858.

Utom sin ganska trägna publicistiska verksamhet har Wallmark utgifvit en mängd skrifter i olika ämnen, såsom »Min första resa till Stockholm. Fragment ur mitt lefverne i 50 kapitel, af Knoblauch Piff Paff v. Fuselbrenner», 1813, ny upplaga 1814, »Resa till Stockholm år 1913 af Fuselbrenner den yngre», 1813, ny upplaga 1819, »Svenska språkets skönheter i vers och prosa, eller Svensk Anthologi», 3 delar, 1820—1828, »Sulioterne, eller Sulis öfvergång, en händelse från början af grekernes frihetskrig. Historiskt skådespel i 3 akter», 1827, »Några upplysningar om Sveriges närvarande folkmängd, åkerbruk och boskapsskötsel, med en inledning om dess tillstånd 1809», 1843, »Historisk-statistisk återblick på Sveriges yttre och inre förhållanden under de sist förflutna 30 åren», 1843, m. fl.

Wallmark var en man med grundlig och vidsträckt bildning, ovanlig arbetsförmåga och stor stilistisk talang, rik på både humor och skärpa. Oförskräckt och outtröttlig förfäktare af de åsigter, som enligt hans öfvertygelse voro de rätta, lät han af inga personliga hänseenden afskräcka sig att öppet och oförbehållsamt uttala denna sin öfvertygelse, och de smädelser, hvarmed han idkeligen öfveröstes af den nya skolan, vittna bäst, att han betraktades såsom dess farligaste motståndare. Han gaf ock alltid svar på tal, men utan att nedsjunka till det råa pöbelspråk motståndarne ofta nog mot honom begagnade, ehuru han visst icke heller på något sätt skonade dem. Han hade ock under den litterära striden den väsentliga fördelen att mot oblyga och oförtjenta anfall försvara personer, som med skäl voro af allmänheten högt uppburne, och att således få på sin sida den öfvervägande opinionen hos allmänheten, ehuru man icke han frånkänna de vittra åsigter, han förfäktade, en viss ensidighet och, vid en oveldig granskning af stridsskrifter, vid icke så få tillfällen måste gifva motståndarne rätt i sak, ehuru man icke kan annat än ogilla sättet för deras uppträdande.

Detta skedde i Upsala med månadsskriften *Phosphoros*, af hvilken den nya skolans anhängare fingo den allmänt bekanta benämningen *fosforister*. Den var med mycket braskande bebådad af Polyfem, som profeterade en gyllene tid för svenska vitterheten, när detta nya ljus skulle lysa för verlden. Den stora händelsen timade i Juli 1810, och allmänhetens nyfikenhet var ytterst spänd; men de stora förväntningarna blefvo föga tillfredsstälda. Häftet begynte med en poetisk prolog af Atterbom, så grumlig och sväfvande i fantasiens dunklaste rymder, att den innebar den fullständigaste vederläggning af hvad som der för-

säkrades, att allt mörker, som dittills insvept det olyckliga Sverige, skulle vika för det ljus, som med denna tidskrift skulle uppgå. I samma häfte förekom dock äfven en af Atterboms vackraste dikter, »Erotikon», som visade hvad han kunde blifva, om han lyckades frigöra sig från det dunkel, hvarför han beskylde svenska vitterheten, men hvaraf han sjelf led långt mer än den. På det hela gjorde emellertid den nya tidskriften ingen lycka hos den större allmänheten. Man skrattade åt de många febuserierna deri och man harmades öfver den anspråksfulla tonen hos de unga författarne samt deras öfvermodiga, oblyga, hånande utfall mot den äldre skolans vittra storheter.

Hufvudpersonen i den nya tidskriften var *Per Daniel Amadeus Atterbom*, född i Januari 1780 i Åsbo socken inom Östergötland, der fadern, Gabriel Atterbom, var komminister. Hans vettgirighet röjde sig tidigt och i så hög grad, att fadern, som af det myckna läsandet fruktade menliga följder för hans helsa, snarare afhöll än uppmuntrade hans sträfvanden efter ständigt ökadt vetande. Redan i sitt åttonde år skref han en roman »Alphonsus och Maria», hvilken han, obekant med de litterära benämningarne, kallade »historia gjord af mig», till skilnad från andra icke diktade historier. Faderns lilla bokförråd var emellertid snart uttömdt, och för sonen öppnades en ny verld, då han i sitt tionde år fick komma till skolan i Linköping, der hans morbroder, dåvarande konsistorienotarien Per Kernell, försåg honom med böcker af alla slag. Här lärde han äfven känna de förnämsta tyska skalderna, hvilkas arbeten eljest denna tid voro högst sällsynta i Sverige, synnerligast i landsorterna, och denna bekantskap utsträckte han ytterligare efter ankomsten till Upsala akademi 1805. Här inträdde han i det ofvan omnämnda sällskapet Vitterhetens vänner och stiftade sedermera 1807, i förening med Elgström, Hedborn, Palmblad och några andra unga män, med varmt sinne för vitter verksamhet, Aurora-förbundet. Då detta 1810 upphörde att såsom formligt samfund hålla sammankomster, trädde i stället, såsom en föreningspunkt för sällskapets verksamhet, månadsskriften Phosphoros, som upphörde 1813. Från 1812 utgaf Atterbom tillika en »Poetisk kalender», som utkom årligen till och med 1822 och innehöll frukterna af den nya skolans vittra verksamhet under dessa år. Jemte vitterheten studerade Atterbom denna tid med mycken ifver estetik, filosofi och historia, samt blef, tillika med åtskilliga af sina vittra stridsbröder, filosofie magister 1815, sedan de redan i flera år uppträdt såsom lagstiftare i vitterhetens verld, hvilket gaf en af de många, som den tiden gjorde sig lustiga på de anspråksfulle unge lagstiftarnes bekostnad, anledning att låta dem yttra:

»Vi som tänkt med »flistra» och »förbistra»
Vända hela verlden upp och ned,
Sluta med att låta oss magistra —
Det vi kanske bort begynna med».

Ansträngningarna under hans vittra verksamhet och hans ifriga studier, i förening med det ständigt växande obehaget af de allt när-

gångnare anfall, hvarför han genom sitt öfvermodiga uppträdande från början utsatt sig, började verka allt menligare både på hans helsa och hans sinnesstämning. »Jag var», berättar han sjelf, »krank, mjältsjuk, i månget afseende olycklig, och dessutom temligen allmänt betraktad såsom en bannlyst och förlorad äfventyrare». Atterboms vänner sågo med oro och bekymmer hans försvagade helsa och nedslagna sinnesstämning, hvarföre de beredde honom utväg att företaga en utrikes resa sommaren 1817. Den tyska författarinnan Amalia von Hellvig, hvars man Carl von Hellvig varit generalfälttygmästare i svensk tjenst, men 1810 öfvergått i preussisk, och som 1816 gjort Atterboms bekantskap i Upsala, mottog honom nu med moderlig välvilja i Berlin och gjorde honom der personligen bekant med Schelling, hvars filosofiska system han så ifrigt omfattat, samt med flera berömda tyska litteratörer. Följande året besökte han Italien, och vid återkomsten till Berlin 1819 blef han af den berömde preussiske härföraren Gneissenau på det vänligaste mottagen och tillbragte flera månader i hans hus. Under hösten 1819 återkom han till fäderneslandet, med friskare lefnadsmod, blef nu kronprinsen Oscars lärare i tyska språket och litteraturen, samt samma år docent i allmänna historien, 1824 adjunkt i filosofi och 1828 professor i teoretisk filosofi, hvilken lärostol han 1835 utbytte mot den i estetik och modern litteratur, blef 1839 ledamot af svenska akademien och afled i Juli 1855.

Han hade då genom en mängd förtjenstfulla arbeten upprättat hvad han i sin ungdom brutit och intagit en bland de främsta platserna inom vår vitterhet, ehuru visserligen äfven i hans bästa dikter röja sig en viss ojemnhet och en alltför ofta märkbar svårighet att klart uttrycka de djupa, sant poetiska tankarne, likasom i hans skrifter på prosa en viss benägenhet att sväfva ut på bredden. Mot slutet af hans författarebana blefvo dock dessa brister allt mera sällsynta, och de ändringar, han då vidtog i sina ungdomsdikter, äro onekligen lika många förbättringar.

Hans filosofiska och litterärhistoriska arbeten äro i det föregående omnämnda. Sina dikter införde han dels i Phosphoros, dels i Poetisk kalender, samt utgaf 1824, 1827 sitt stora sagospel »Lycksalighetens ö», i 2 afdelningar. Hans »Samlade dikter» utkommo i 6 band 1854—1863, af hvilka de båda första innehöllo »Lycksalighetens ö», å nyo genomsedd och förbättrad, det 3:dje bandet sagospelet »Fågel blå», det 4:de diktcykeln Blommorna och flera andra lyriska dikter, det 5:te »Skaldelif och skaldebilder», 1807—1855, »Amalia-minnen», tillegnade Amalia von Hellvig, 1816, samt »Blandade dikter», 1805—1838, och det 6:te »Blandade dikter», 1811—1850, »Hemlif», samt »Tyska dikter», 1817, 1818.

Ur ett arbete af en med honom nära bekant författare [1]) låna vi

---

[1]) Från det förflutna och det närvarande. Minnen och tankar af *Rudolf Hiärne*, 1879, sid. 43, 44.

följande träffande teckning af Atterboms både personlighet och författarskap: »Han var till växten liten, hade en svag kroppsbyggnad, men ett stort ljuslockigt hufvud, med hög panna och stora ljusblå ögon, hvilka plötsligen nästan stirrade upp mot den, med hvilken han talade. Gången var vanligtvis långsam och något vankande, hufvudet merändels nedlutadt mot bröstet, benen nog mycket skilda under gången. Han hade egentligen utseende af en drömmare och tänkare. Grundlynnet var otvifvelaktigt fromt, mildt och vänligt. Det fans något af barn i honom, och oskuldens englar voro hans anförvandter. Han var ett lamm, men uppjagade eller lät alltför ofta uppjaga sig till ett lejon, hvilket missprydde honom, emedan det synbarligen stred mot hans ursprungliga natur. Begåfvad med en ovanligt rik fantasi och en djup, innerlig känsla, var han skapad till skald och skulle blifvit, mer än han blef, en af våra yppersta skalder, om ej hans studier från början tagit en missriktning, hvarigenom hans förstånd förlorade den nödvändiga tygeln på de öfriga själsförmögenheterna, och hans idealistiskt anlagda natur drefs till sin spets. Hans poesi saknar derföre merändels konkret form; den plastiska åskådligheten brast. Också *ville* han vara djupsinnig, och en slags djupsinnig lärodikt med mystiskt innehåll tycktes föresväfva honom såsom höjden af skön konst.»

»För hans egen normala utbildning var det ock en olycka, att han redan tidigt kastades som reformator och en ny poetisk tidsålders förebådare ut på stridsfältet, der han slutligen längre, än han sjelf önskade, qvarhölls af en slags falsk hederskänsla. Hans inre sönderslets häraf. Den harmoni, som der ursprungligen var ämnad att rotfästas, gaf plats för sin motsats, alltför märkbar i hans dikter. Verldsåsigten blef djupt elegisk, och man kan i allmänhet ej säga, att den är ett uttryck af »den glada vetenskapen». Atterbom insåg slutligen sjelf hvad som brustit i hans bildnings gång och den falska ställning, hvari han som stridsman kommit i afseende på sin egentliga natur. Han visste, att han ej blifvit hvad han kunnat blifva. Han hade offrat sig för den nya skolan, och den, som senare lärde känna honom, kunde väl märka stämningen hos ett offer, som dock lifvades vid minnet af den forna lifliga rörelsen i vår litteratur och af deltagandet derför under den heta stridens dagar.»

Likasom Atterbom var den nya skolans främste skald var *Wilhelm Fredrik Palmblad* dess mest framstående prosaist samt i lekande lynne, tankens klarhet och stilens behag otvifvelaktigt den främste bland alla fosforisterna. Han var född i Östergötland 1788 och son till kronofogden Carl Fredrik Palmblad. I sitt tionde år blef han faderlös och angreps någon tid derefter af en svår höftsjuka, som gjorde honom halt för sin öfriga lifstid och hindrade honom att deltaga i ungdomens vanliga lekar. I stället läste han så mycket flitigare allt hvad han öfverkom och försökte sig äfven tidigt som författare. Redan vid 12 års ålder skref han ett skådespel, som uppfördes af skolgossar i Söderköping, författade dessutom under sin skoltid åtskilliga noveller och

österländska sagor, öfversatte stycken ur Molières komedier och latinska författare, samt skref en »Svensk verslära», som sedermera, ehuru betydligt omarbetad, infördes i Phosphoros. Sedan han 1806 blifvit student i Upsala, der han blef en af de verksammaste deltagarne i Auroraförbundet, försökte han sig med några originalpoem; »men», berättar han sjelf, »finnande mig stanna under medelmåttan, hade jag den visheten att för alltid dermed upphöra». I stället öfversatte han så mycket flitigare andra skalders verk och valde företrädesvis dem, som erbjödo mesta svårigheter, såsom de föga kände grekiske skalderna Tryphiodoros, Koluthos, Kalabros, men fann derefter ett tacksammare ämne för sin öfversättareförmåga i några stycken af Sophokles, Aischylos och Pindaros samt en del af Odysséen. Jemte en annan ung student, Axel Stenhammar, köpte Palmblad det akademiska boktryckeriet i Upsala, och derifrån utgafs i Juli 1810 Phosphoros, likasom sedermera de poetiska kalendrarne, de första i sitt slag inom Sverige, och med början af år 1813 »Svensk litteraturtidning», hvars utgifvare Palmblad var, och der han och Hammarsköld skrefvo de flesta artiklarne. Den fortlefde ända till år 1824 eller längre än någon rent litterär tidning i Sverige kunnat fortsättas. Under tiden hade Palmblad blifvit filosofie magister 1815, docent i svenska historien 1822 samt adjunkt i historia och statistik 1827, äfvensom han utgifvit de geografiska arbeten och de öfversättningar från grekiska författare, som i det föregående äro omnämnda. Dessutom hade han till de poetiske kalendrarne bidragit med åtskilliga noveller, såsom Vådelden, Tjellhvalfvet, Resorna, Åreskutan, Amala och Holmen i sjön Dall, hvilka båda sistnämnda han sedermera 1841 särskildt utgaf.

Sedan Palmblad i Oktober 1835 blifvit professor i grekiska språket, upphörde hans boktryckareverksamhet och han egnade sig nu ifrigt åt grekiska litteraturen och fornkunskapen samt utgaf såsom en frukt af dessa studier ett större arbete »Grekisk fornkunskap», 2 delar, 1843—1845. För öfrigt lemnade han talrika bidrag till de litterära tidskrifter, som efterträdt hans Litteraturtidning, såsom Svea, Skandia, Litteraturföreningens tidning och Frey, deltog i redaktionen af »Biografiskt lexikon öfver namnkunnige svenske män», som begynte utgifvas 1835 och i hvilket en mängd biografier äro af honom författade. Han tog ock nu allt lifligare del i de politiska striderna, utgaf 1841 två politiska skrifter, »Politisk Camera optica», i hvilken framställdes de vådliga följderna af radikalismens ohejdade framfart, och »Om sällheten af en ministerstyrelse», hvari han sökte visa, att ett sådant styrelsesätt var behäftadt med många ofullkomligheter och att i de länder, der det var infördt, friheten ingalunda egde större spelrum än i vårt fädernesland. Tillika insände han flera politiska uppsatser till den konservativa tidningen Svenska Biet, samt utgaf sjelf 1847—1850 en tidning »Tiden» i samma riktning. För detta politiska författareskap öfvergaf han dock ej vitterheten. Han utgaf 1831 ett litet dramatiskt stycke »De ensidige. Ingenting i en akt», 1840 en novell »Kärlek och politik», 1844, 1845

en större roman, »Familjen Falkensvärd», i 2 delar och 1846—1851 åter en större roman »Aurora Königsmark».

I allmänhet var Palmblad en af sin tids mångsidigaste författare, med stor beläsenhet i så många riktningar, att han svårligen kunnat ega full grundlighet i någon. Hans bedömanden voro ock ej alltid fullt tillförlitliga, och hans vittra granskningar togo alltför ofta och alltför mycket intryck af partiåsigter; men för språkets, stilens, den glada stämningens behag och de ofta qvicka, icke sällan rätt spetsiga infallen lästes hans vittra skrifter alltid med nöje, likasom äfven de vetenskapliga och synnerligast de geografiska hade stora förtjenster. För öfrigt gjorde han sig särskildt känd och mycket omtyckt för sin gästvänlighet. Välfägnaden å hans mottagningar var mycket enkel; men alla, som infunno sig, och de voro vanligen ganska många, rönte det vänligaste mottagande, frispråkigheten var stor och allmän, och värden sjelf lifvade den mer än någon annan. Det var således äfven ur denna synpunkt, så väl som ur flera andra, en icke ringa förlust för samhället, när Palmblad, vid 63 års ålder, afled den 2 September 1852.

Bland vitterhetsidkare, som från början slöto sig till den nya skolan, böra för öfrigt nämnas: *Peter Elgström*, född i ett torp på Elgaryds egor i Småland 1781 och son af en fattig tjenstepiga, hvars matmoder bekostade hans skolundervisning, efter hvars slut han under många försakelser blef student i Upsala 1799, men måste derefter ofta afbryta sina akademiska studier för att försörja sig såsom lärare i enskilda hus, medlem af Aurora-förbundet 1807 och medarbetare i Phosphoros, i hvars första årgångar flera dikter af honom förekomma, som röja en omisskännlig skaldebegåfning och en viss frändskap med så väl Atterboms som Stagnelii skaldskap, men någon ytterligare utveckling af Elgströms eget blef honom ej förunnad, ty han afled redan i Oktober 1810; *Georg Ingelgren*, född i Vexiö 1782, student i Upsala 1804, död 1813, hvars bidrag till Phosphoros och de första poetiska kalendrarne, sedermera utgifna tillsammans med Elgströms 1860, äfven röja omisskännlig poetisk kallelse samt större klarhet och ledighet i framställningssättet, än man den tiden finner hos de fleste öfriga fosforisterne; *Samuel Johan Hedborn*, född 1783 i Heda socken inom Östergötland, der fadern var soldat, kämpande med fattigdom, likasom de föregående, student i Upsala 1806, prestvigd och pastorsadjunkt i Linköpings stift 1809, skollärare vid Svea lifgarde 1813, hofpredikant 1815, kyrkoherde i Askeryds församling i Östergötland 1828, död 1849, hvars i Phosphoros införda, sedermera 1812 och 1813 särskildt och fullständigare utgifna Psalmer gjorde honom känd såsom lycklig andelig skald samt äfven fäste Wallins uppmärksamhet, och hvars dikter i öfrigt, utgifna 1835, jemte författarens teckning af sin barndom och ungdom, under titel »Minne och poesi», samt sedermera efter Hedborns död i hans »Samlade skrifter», 2 delar, 1853, vittna om mild och varm känsla, med en viss öfverspänning synnerligast i ungdomsdikterna, ett djupt hängifvet religiöst sinne och en mildt glädtig fantasi; *Per Adolf*

Sondén, född 1792 i Landeryds församling inom Östergötland, der fadern Johan Adolf Sondén var kyrkoherde, student i Upsala 1809, filos. magister 1815, prestvigd 1817, rektor vid Johannis skola i Stockholm 1818, bataljonspredikant vid Svea lifgarde 1828, notarie vid Stockholms konsistorium 1831, komminister i Clara församling 1833, sekreterare i presteståndet under 1834, 1835 årens riksdag, död i Juni 1837, lemnade flera poetiska bidrag till Phosphoros, till de poetiska kalendrarne, till Opoetisk kalender, och till Vinterblommor för 1833, samt utgaf 1829 sina Dikter i 2 häften, genom hvilka han dock ej intagit någon framstående plats inom vår litteratur, men hade så mycket större förtjenster om denna genom sin litterärhistoriska verksamhet, då det var genom hans omsogsfulla bearbetning, som Hammarskölds »Historisk-kritiska anteckningar öfver svenska vitterheten» blifvit användbara och ojemförligt mera tillförlitliga än i den första upplagan, äfvensom Sondén utgifvit Bellmans samlade arbeten i 6 delar, Freses, Olof Bergklints, Stagnelii och Kexels arbeten i svenska förlags-föreningens samling, samt, såsom skolböcker, Cornelius, Sallustius och Virgilius, med svenska anmärkningar, öfversatt Oehlenschlägers sorgespel Correggio, Luthers skrifter i urval, 10 band, m. fl., och i allmänhet utvecklat en ganska omfattande författareverksamhet.

I Phosphoros förekommer äfven ett par dikter af *Carl Fredrik Dahlgren*, som sedermera lemnade flera bidrag till de Poetiska kalendrarne och utvecklade en mångsidig författareverksamhet. Han var född 1791 på Stens bruk i Östergötland, der fadern, Sven Dahlgren, var brukinspektor. I Linköpings gymnasium, der han, genom umgänge med lättsinniga ynglingar, råkat i några ungdomsförvillelser, gjorde han bekantskap med Sondén, som ryckte honom ur detta umgänge och ledde honom till läsning, hvilken han förut alltför mycket skytt, samt beredde på detta sätt en lycklig vändpunkt i hans lefnad. Gemensamt med några andra gymnasister inrättade de nu i Linköping ett vittert sällskap, Vitterhetens vänner, uppkalladt efter det i Upsala, och redan här röjde Dahlgren den satiriska riktning, som sedermera ofta framträdde i hans författarskap. Sedan han under hösten 1809 blifvit student i Upsala, slöt han sig till Aurora-förbundet samt uppträdde i Phosphoros och de Poetiska kalendrarne, men skilde sig dock i flera delar från de öfriga fosforisterne, ehuru han gerna och ofta deltog i gycklet med den äldre skolans vittra storheter och äfven i sina naturskildringar röjde en viss frändskap med de mera framstående fosforisternes. Hans små tillgångar nekade honom ett längre uppehåll i Upsala, och han flyttade till Stockholm 1814, der han erhöll plats såsom biträdande lärare vid en af hofpredikanten Arvid August Afzelius bildad enskild skolinrättning, hvilken befattning han bibehöll till 1818, då han upprättade en egen skola, som fortfor till 1822. Under tiden hade Dahlgren blifvit prestvigd 1815 och då äfven komministers-adjunkt i Ladugårdslands församling i hufvudstaden, der han 1824 blef komminister och sedermera 1829 i Storkyrkoförsamlingen, hvarvid hans prester-

liga befordringar stannade. För öfrigt var han riksdagsman i preste-ståndet 1828, 1834 och 1840, samt tillhörde der de liberala åsigternas förfäktare och valdes till fullmäktig i riksgäldskontoret 1834 och 1840.

Under tiden hade Dahlgren börjat utveckla en liflig författare-verksamhet. Utom bidragen till de Poetiska kalendrarne utgaf han 1815 en roman i 2 delar, »Aurora eller den norska flickan», hvartill anledningen varit föga glädjande. Dahlgren hade en bror, som råkat på afvägar och hos honom infunnit sig i ett alldeles utblottadt tillstånd. Han fick bo hos Dahlgren, som nu tog vård om honom; men en dag saknade Dahlgren sin klocka, och brodern erkände att han pantsatt den på en krog. Penningar att igenlösa den hade Dahlgren icke, men, då han, i följd af inträdda påskferier, för tillfället var fri från tjenstgöring i skolan, beslöt han i största hast med sin penna bereda sig tillgångar, hvilket ock lyckades. Under två och ett halft dygn dikterade han nästan oafbrutet för brodern, som satte den nyssnämnda romanen på papperet, till dess den var färdig, och för arvodet derför — tio rdr banko! — utlöstes klockan. Romanen är onekligen i sig sjelf af föga värde, men den vittnar dock om Dahlgrens ovanliga lätt-het att författa, hvaraf han sedermera gifvit så många prof och som ock röjer sig i hans författarskap, ofta såsom förtjenst, men minst lika ofta äfven såsom fel, ty han förleddes deraf att meddela allmänheten skrifter, som gerna kunnat uteblifva eller åtminstone fordrat en långt sorgfälligare granskning.

I förening med C. J. L. Almqvist stiftade Dahlgren 1815 Man-hemsförbundet, till hvilket vi återkomma här nedan, och i förening med Lorenzo Hammarsköld och A. J. Arvidsson utgaf han från Okto-ber 1825 till slutet af året 1827 tidningen Kometen, der han dref gyckel med författare, tillhörande den nya skolan lika lifligt som förut med den äldre vittra skolans män. Hans »Samlade ungdomsskrifter» utkommo i 2 delar 1828, hvarefter följde en mängd poetiska kalendrar, och slutligen utgåfvos hans »Samlade arbeten» i 5 band 1847—1852. Ett svårt fysiskt lidande, en kräftåkomma, hvilken han bar med hjelte-modig ståndaktighet, hade länge tärt på hans kropps- och själskrafter, samt lade honom slutligen i grafven i Maj 1843.

I det myckna Dahlgren meddelat allmänheten förekommer visser-ligen icke så litet underhaltigt, och i allmänhet har hans författarskap sitt mesta intresse såsom målande den tid, då det tillkom; men der finnes dock rätt mycket af bestående värde. Hans naturmålningar tillhöra det vackraste vår vitterhet i denna väg eger, ock hans glada stycken blixtra ofta af spelande humor och träffande qvickhet, likasom de äro rika på de befängdaste fantasi-utflygter. Oförgätliga skola de ock alltid blifva för hvar och en, som hört honom sjelf föredraga dem. Den långa, magra, framåtlutande gestalten hade i hela sitt väsende någonting tafatt och otympligt, som gaf ännu mera löjligt uttryck åt de infall, han strödde omkring sig, eller de fantasistycken han med bbligt allvar uppläste, och ju befängdare dessas innehåll var, desto

mera verkan gjorde alltid kontrasten mellan det besatta i innehållet och det allvarliga i föredraget. En talrik vänkrets hade ock Dahlgren, som i hög grad egde förmågan både att vinna och bibehålla vänner.

De fleste bland de nu omnämnde togo ingen del i den egentliga striden, som hufvudsakligen utkämpades, i Phosphoros och Litteraturtidningen af Atterbom, Hammarsköld och Palmblad, i Polyfem af Hammarsköld, Askelöf och Livijn. I ingendera af dessa den nya skolans tidskrifter fördes striden på ett sätt, som kan lända till denna skolas berömmelse. Flera bland fosforisternes anmärkningar mot den gamla skolans smakriktning voro onekligen befogade; men dels voro deras egna estetiska teorier ännu ej så klara för dem sjelfva, att de kunde med tillräcklig klarhet framställa dem för sina läsare, dels fördes deras kritik med ett öfvermod, så mycket mera opassande, som de icke genom egna litterära förtjenster visat någon befogenhet att antaga denna öfversittareton. Vi hafva redan sett huru polyfemisterne i detta hänseende gingo till väga; men de visade dock sina motståndare något mera aktning så till vida, som de med dem inläto sig i en liflig strid, hvaremot fosforisterne sökte affärda dem med föraktfulla maktspåk och sågo i olika tänkande endast »filistéer och dumhufvuden». I allmänhet var ock den fosforistiska kritiken tung och klumpig, och någon framstående förmåga såsom kritiker röjde endast Palmblad, hvilken ock var något humanare än sina stridsbröder i Polyfem och Phosphoros, samt efter hand tillegnade sig äfven mera lätthet i framställningssättet.

Hvad som ock mycket skadade fosforisternes sak var deras anfall mot Leopold, hvilken hela den läsande allmänheten vant sig att vörda och beundra såsom en vitterhetens konung och som nu i Hammarskölds »Kritiska bref rörande kansliรådet af Leopolds Samlade skrifter» lika orättvist som oblygt fråntogs all litterär förtjenst. Äfven i Atterboms Rimmareband hade han blifvit anfallen, och den nya skolan, som i honom såg sin mest ansedde motståndare, gjorde i allmänhet sitt bästa att beröfva »den franske smak-despoten», såsom Hammarsköld kallade honom, sitt litterära anseende. Leopold mötte länge dessa anfall med föraktets tystnad; men då han fann den nya skolan söka äfven i utländska tidningar nedsätta den dittills i Sverige rådande vittra riktningen, ansåg han sig ej längre böra bibehålla denna tystnad, och så infördes i Allmänna Journalen 1813 hans »Silfvertonen eller Tasso, i fosforisk öfversättning» — en recenson af ett Atterboms försök att öfversätta Tasso, i hvilken recensenten, utan att någonsin falla ur den goda ton, hvilken den gamla skolan i så hög grad egde och den nya lika mycket saknade, så illa tilltygade öfversättaren, att något hvar måste inse obehörigheten hos en person, som så behandlade svenska språket, att uppträda såsom reformator af dess vitterhet. Atterbom sökte sedermera, genom ett bref till Leopold i Juli 1826, inleda en försoning, och Leopold kom honom vänligt till mötes, äfvensom Atterbom i sina »Svenska siare och skalder» gjorde Leopold rättvisa och sökte upprätta hvad han mot honom brutit.

Under hela den tid, striden mellan gamla och nya skolan fortgick, fördes den förras talan af Wallmark med lika skärpa som den senares af dess förkämpar, men med långt större skicklighet och utan att falla in i den råa, klumpiga ton desse icke sällan tilläto sig. En ännu fruktansvärdare fiende fingo de i Tegnér, som allt sedan sitt tal vid jubelfesten 1817 uppträdde såsom fosforisternes afgjorde motståndare och mer och mer fick på sin sida den större allmänheten, hvars älsklingsskald han blef. Redan 1812 hade ock allmänheten tröttnat vid Polyfem och följande året upphörde Phosphoros, hvarefter striden fortsattes hufvudsakligast i Litteratur-tidningen, der Palmblad lyckats införa en bättre ton, ehuru ensidiga och orättvisa omdömen visserligen icke heller der saknades; dock förekommo de mindre i Palmblads än i Hammarskölds och Atterboms uppsatser. För öfrigt aftog mer och mer stridens hetta, likasom äfven stridens anledningar alltmera försvunno, emedan hvad fosforisterne med skäl haft att anmärka mot den gamla skolan efter hand upphörde, och de sjelfve insågo och rättade sina förra olater. Deras sista kraftansträngning var den år 1820 utgifna polemiska dikten »Markalls sömnlösa nätter», hvari vedernamnen från Rimmarbandet upprepades och tillökades med nya, samt otidigheter mot den gamla skolans anhängare, så väl som utfall mot alla, hvilka icke slutit sig till fosforisterne, visst icke saknades; men som dock var gladare, godmodigare och mera rik både på verklig qvickhet och sann poesi — synnerligast första natten, i hvars författande Atterbom, Dahlgren, Hammarsköld, Livijn och Sondén deltagit, hvaremot den andra, af Dahlgren författade, var den förra betydligt underlägsen. Härefter afstannade striden mer och mer samt upphörde helt och hållet, då Atterbom 1839 invaldes i svenska akademien och den nya skolan sålunda »flyttade i den gamla».

Utan frukt hade dock den långvariga striden icke varit. Tager man i betraktande förhållandena vid dess början och vid dess slut, så hade under tiden en betydande förändring till det bättre inträdt. Vid stridens början satte man ännu reflexions-poesien högst, och, gynnad af den rådande smaken, hotade den att mer och mer öfvergå i ett torrt, stelt manér. Den franska litteraturen var den, man bäst kände, och den betraktades fortfarande såsom det bästa mönstret. Den romerska kände man äfven någorlunda och likaså den del af den engelska, som utbildat sig efter franska mönster; men den grekiska var icke känd, utom af några lärde vid högskolorna, och äfven den tyska kände man föga. Att en närmare bekantskap bereddes med denna och äfven med den grekiska var i väsentlig mån fosforisternes förtjenst, och likaså att Lessings, Thorilds och Ehrensvärds sundare estetiska åsigter blefvo mera spridda, äfvensom fosforisterne förenade sig med den götiska skolan, till hvilken vi återkomma här nedan, att framhålla folkpoesien, hvilken man förut föga beaktat.

Striden omfattade för öfrigt icke blott de vittra frågorna, utan äfven de religiösa och filosofiska. Vid dess början var ännu upplysnings-tidehvarfvets neologi rådande och predikningarna till större delen

sedolärande vältalighetsprof. Man hade i en prof-öfversättning sökt modernisera bibeln, och man ville äfven gifva svenska församlingen en psalmbok, i hvilken de gamla kärnfulla psalmerna skulle utbytas mot andliga oder eller hymner. Att så icke skedde var, såsom redan är anmärkt, väsentligen Wallins förtjenst; men redan före honom hade dock Hedborn i sina uti Phosphoros införda psalmer angifvit den bättre riktningen, och den nya skolan, som oblidt och orättvist bedömt Wallins verldsliga skaldskap, egnade alltid en varm hyllning åt hans andliga, samt understödde lifligt hans bemödanden vid den nya psalmbokens tillvägabringande.

I filosofien var ännu Lockes empirism den rådande hos hufvudstadens snillen, hvilka derpå byggde sina teorier äfven i religion och estetik. I Upsala hade visserligen Boethius gjort de studerande bekanta med Kants filosofiska system och Benjamin Höijer uppträdt såsom en mera sjelfständig tänkare; men någon inverkan deraf röjde sig föga. De filosofiska läror, fosforisterne omfattat, voro visserligen alltför omoget uppfattade och blefvo också derföre alltför dunkelt framstälda; men de röjde åtminstone ett varmare religiöst sinne och riktade äfven, åtminstone hos det yngre slägtet, hågen mera än förut åt filosofiska studier.

Man bör derföre, äfven om man icke kan annat än ogilla sättet för fosforisternes uppträdande, dock ej förgäta hvad de verkligen uträttat, och ehuru den utveckling, vår litteratur under nu ifrågavarande tidskifte erhöll, visserligen icke var deras verk, ty andra och större krafter än deras hade derpå inverkat, så hade de dock icke oväsentligt dertill bidragit, framför allt genom det intresse för vitterheten och öfriga dermed i samband egande frågor, som under striden framkallades. Hvad man åter, utom det redan anmärkta i sättet för deras uppträdande kan med skäl förebrå fosforisterne, är den öfverdrift, hvartill de i åtskilliga riktningar gjort sig skyldige. Så drefvo de den religiösa känslan, som onekligen framträder varmare i deras skrifter, än i de föregående vittra företeelserna, ända till gränsen af katolicism — några af deras tyska själafränder öfvergingo ock till katolska läran. Om man förut ville låta all religion bestämmas af förnuftet, frånkände fosforisterne nu förnuftet all pröfningsrätt i religiösa frågor, och om man förut alltför mycket svärmat för en obegränsad frihet, voro fosforisterne lika reaktionäre i politik som i religion.

Men medan striden mellan gamla och nya skolan fortgick som lifligast, hade en tredje vitter skola uppstått — den *götiska*, som blef af ännu större vigt för vår litterära utveckling än den fosforistiska.

Under de svåra olyckor, som under åren 1808 och 1809 träffat Sverige, hade hos många ädlare sinnen vaknat en varmare fosterlandskänsla, som väl kände den djupaste harm öfver vår politiska förnedring, men tillika hoppades, att vi genom kraftiga samt fosterländska sträfvanden skulle kunna höja oss derur. I sådant hänseende var det framför allt af vigt att söka hos ungdomen lifva känslan för våra stora minnen,

gifva svenska allmänheten en rikare kunskap om vår forntid, samt söka väcka en allmännare, lifligare håg för allt fosterländskt.

Mot slutet af 1810 hade några unge män, nyss inträdde på den civila eller militära tjenstemannabanan, de fleste från samma landskap, Vermland, barndomsvänner och akademi-kamrater, slutit sig till hvarandra, för att i Stockholm fortsätta det vid hemorten eller akademien begynta umgänget. En af dem, *Jakob Adlerbeth*, son till statsrådet Gudmund Göran Adlerbeth och då anstäld i ecklesiastik-expeditionen, föreslog, vid ett vännernes sammanträde i början af följande året, att de skulle bilda ett *götiskt förbund*, »egnadt åt upplifvandet af de gamle göters frihetsanda, mannamod och redliga sinne». Han hade hos det dåvarande slägtet, så väl som hos det närmast föregående, funnit drag, som syntes honom utmärka en förslappning i den gamla nationalkarakteren, sådan denna framträdt under den tid, vi uträttade storverk. Förskämda seder, ett vekligt lefnadssätt och en bristande offervillighet för fosterlandet hade gjort oss till ej mer värdiga afkomlingar af store förfäder. »Vi lefde på ett arf af stora minnen, hvilket vi ej genom personlig redbarhet och kraft i tanke och handling rätt uppbure. Botemedlet mot det närvarande onda vore upplifvandet af de gamle göters dygder. En hvar skulle söka att personligen tillegna sig dem, för att dermed blifva en föresyn för andra medborgare, på samma gång man i framställningen af forntidens lif i bild och lära borde låta den närvarande tiden se och känna hvad forntiden varit».

Förslaget vann lifligt bifall, stadgar uppgjordes i den angifna riktningen och i Februari 1811 invigdes det nya förbundet, hvars alla ledamöter skulle antaga och inom detsamma bära fornnordiska namn, äfvensom man i allmänhet sökte gifva en fornnordisk pregel åt dess förhandlingar.

Redan några få månader efter götiska förbundets stiftelse föreslog *Erik Gustaf Geijer*, som varit en af stiftarne, utgifvandet af en tidskrift, genom hvilket förbundet kunde i en vidare krets verka för sitt fosterländska syftemål. Förslaget mottogs med allmänt bifall och tidskriftens namn blef *Iduna*, hvars första häfte utkom under sommaren 1811 och hvaraf sedermera under loppet af 13 år ytterligare tio häften utgåfvos.

Första häftet var författadt uteslutande af Geijer. Det begynte med en anmälan af tidskriftens ändamål, hvarefter följde dikterna Manhem, Gustaf Erikson, Vikingen, Odalbonden, Svegder, Frode och Utha, Den siste kämpen och Den siste skalden, öfversättningar af Hakonar-Mal, Thormoder Kolbruna Skald (ur Olof den heliges saga) och Vegtams Qvida, samt en recension af den från danskan öfversatta »Edda eller Skandinavernes hedniska gudalära».

Den nya tidskriften mottogs med mycket bifall af båda de stridande vittra skolorna. I Wallmarks Journal infördes en berömmande anmälan deraf, och särskildt yttrades om Geijers dikter, att man i dem fann »ingenting af det, som karakteriserar den splitternyaste poesien; inga

granna ord, som undra på hvarandra, intet chaos af bilder, intet mörker, ingen svulst, ingen kryssning; man finner tvärtom den goda gamlas förtjenster, tankarnes redbarhet, sanning och skönhet, i förening med tydlighet och behag i deras framställning».

Äfven från Polyfem och Phosphoros hördes varma loford, och fosforisterne skyndade att påstå sig sträfva åt samma mål som Iduna, ehuru på annan väg, samt hafva först anslagit de rent nordiska strängarne och hänvisat till ursprungskällan för en nordisk konst, hvilken prioritet göterne dock ej ville erkänna.

Äfven Idunas andra häfte, som utkom före slutet af 1811, var till största delen af Geijer, men i tredje häftet, utgifvet 1812, uppträdde *Arvid August Afzelius* med en öfversättning af Valas sång, och med romanzen Necken, samt *Esaias Tegnér* med dikterna Majsång, Elden, Skidbladner, Herthas barn och Flyttfoglarne, hvaremot i detta häfte ingenting förekommer af Geijer.

Till de följande under åren 1814—1824 utgifna 4:de—10:de häftena bidrogo *Tegnér*, *Geijer* och *Arvid August Afzelius* med flera dikter; *Jakob Adlerbeth* med ett par dikter och flera antiqvariska afhandlingar; *Per Wilhelm Tholander* (f. 1770, skolmästare vid Ulriksdal 1806, död 1851), med en öfversättning af Sol-sången och några antiqvariska uppsatser; *Gustaf Wilhelm Gumælius* (född 1789, filos. lektor i Strengnäs 1828, kyrkoherde i Wiby församling 1832, i Örebro 1853, död 1877) med utgifvandet af Hertig Fredrik af Normandie, ett qväde från medeltiden, och Ismaels bröllop, ett færöiskt qväde med öfversättning, samt ett par uppsatser för öfrigt; *Johan Henrik Schröder*, med åtskilliga antiqvariska uppsatser; *Per Henrik Ling*, med »Några ord om gymnastiken»; *Sven Fredrik Lidman* (född 1784, legationspredikant i Konstantinopel 1811, domprost i Linköping 1824, död 1845), med en dikt »In Tepe» (den turkiska benämningen å Aias Telamonierns grafhög i Troas) och en afhandling »Om fornlemningar i Nubien»; *Karl August Nicander* med dikterna »Runor af Norna Gest»; *Bernhard von Beskow*, med dikten Den gamla rustkammaren; m. fl.

Med det 1824 utkomna 10:de häftet af Iduna upphörde utgifningen af denna tidskrift — det 11:te häftet, utgifvet 1845, innefattar endast en redogörelse för götiska förbundets verksamhet. Denna tidskrift hade emellertid på vår litterära utveckling haft långt större inflytande än Polyfem och Phosphoros, hvilka genom sitt retsamma, öfvermodiga språk fått emot sig den större allmänheten, på hvilken dessutom de ofta dunkla, omogna dikterna och de ännu dunklare filosofiska uppsatserna gjorde föga intryck, hvaremot genom Iduna Tegnér blef bekant för denna större allmänhet och tillika dess älsklingsskald, Geijer vann stort rykte både såsom skald och tänkare, samt allmänhetens kännedom om våra fornsånger och våra fornminnen vidgades och hågen riktades åt det fosterländska så i dikt som verklighet.

Efter götiska förbundets stiftares Jakob Adlerbeths död i September 1844 upplöstes förbundet. Det hade då haft 93 ledamöter, hvaribland, utom de här ofvan anförde, voro flere framstående män, så väl inom staten som inom litteraturen, samt hade rika anledningar att med tillfredsställelse se tillbaka på följderna af sin verksamhet.

Bland skalderne inom götiska förbundet stod, efter tidsföljden för deras uppträdande, *Erik Gustaf Geijer* främst. Hans dikter i första häftet af Iduna anslogo nya kraftiga, fosterländska toner, som vunno stor genklang. De voro ock det yppersta af hans skaldskap. Under fortgången af sin författare-bana framträdde han mera såsom tänkare än såsom skald. Hvad han sedermera diktade var för det mesta endast text till hans musikaliska kompositioner. I sina första sånger åter var han en vägbrytare för den fosterländska skaldekonsten, med knappast något spår af inflytelse från någon annan skald eller skola. Hans Vikingen, Den siste skalden, Den siste kämpen, Manhem, Odalbonden, Bergsmannen, likasom sedermera Den lille Kolargossen och Viken, tidens flyktiga minnen, höra till det yppersta vår skaldekonst eger och äro både till anda och form så egendomliga, att ingen annan litteratur har något motsvarande. Sjelf ansåg han dem och sina dikter i allmänhet endast såsom »stycken af en skald, som aldrig varit det helt», samt lemnade, under fortgången af Idunas utgifvande, åt sin, enligt hans öfvertygelse, rikare poetiskt begåfvade förbunds- och skaldebroder Tegnér att representera det poetiska elementet inom tidskriften, medan han sjelf mera egnade sig åt forskningar uti och teckningar af våra häfder och vårt lands natur. Onekligen hade emellertid äfven Geijer en ovanligt rik skaldebegåfning. Redan i sina första bekantgjorda dikter syntes han föga besvärad af tekniska svårigheter, som i så hög grad besvärade Atterbom och fosforisterne i allmänhet, ehuru äfven Geijer begagnade ganska svåra versformer, och i ursprunglighet stod han framom de fleste äfven bland våra erkändt största skalder. Också yttrade Tegner, att, om Geijer »velat egna sig åt skaldekonsten, så hade han äfven deri öfvergått oss alla».

Esaias Tegnér, hvars dikter blefvo synliga redan i Idunas 3:e häfte, blef emellertid den skald, som både enligt allmänhetens och Geijers eget omdöme här tog försteget. Han föddes den 13 November 1782 i Kyrkerud inom By socken å Wermlandsnäs, der fadern, Esaias Tegnér, bondson från Tegnaby i Småland, hvaraf han tagit sitt tillnamn, var komminister. Fadern, enligt sonens uppgift, »en lycklig predikant, en glad sällskapsman och en ifrig jordbrukare», flyttade två år efter denna sons födelse med sin familj till Millesviks pastorat, äfven på Wermlandsnäs, der han blifvit kyrkoherde, men afled redan 1792, efterlemnande enka och barn i torftiga vilkor. En den aflidnes ungdomsvän, kronofogden Jakob Branting, erbjöd sig att lätta enkans omsorger för yngste sonen genom att taga denne i sitt hus. Den åttaårige Esaias hade röjt anlag att blifva en duglig räknekarl, i det han hulpit modern

ESAIAS TEGNÉR.

vid bokföring af hennes tionde, och borde med tiden kunna blifva en bra kronobefallningsman. Vid Brantings pulpet lärde han sig nu känna siffrornas värde och från baksätet af Brantings chäs gjorde han bekantskap med Wermlands natur. Fosterfadern fattade allt större välvilja för gossen, men de anlag, denne visade, syntes honom större, än som behöfdes för det lefnadskall han ämnat bereda honom. Gossens äldste broder, Lars Gustaf Tegnér, var vid denna tid lärare hos en kapten Löwenhielm, till hvilken Branting skref, att Esaias hade allt för mycket hufvud och förmåga att gå den simpla kameral-vägen. Löwenhielm, borde derföre taga honom i sitt hus, på det han der måtte, jemte Löwenhielms barn, få begagna sin broders undervisning. Löwenhielm, ehuru med inskränkta tillgångar och fader till nio barn, efterkom uppmaningen, och så blef Esaias i hans hus en af sin broders lärjungar. Han var då på sitt 14:de år och kände intet annat språk än svenskan, men lärde sig nu med förvånande hastighet latin, franSyska, grekiska samt, på egen hand, engelska, hvars bekantskap han gjorde i Macphersons öfversättning af Ossians sånger. Sedermera, under sommaren 1797, fick han åtfölja sin broder till Rämens bruk, der denne hos brukets egare, Christofer Myhrman, fått ny anställning som lärare för dess barn. Det härvarande rika bokförrådet beredde båda bröderna godt tillfälle att ytterligare öka sina kunskaper, och ingendera försummade det. Sedan Lars Gustaf Tegnér i början af sommaren 1799 lemnat sin lärare-befattning vid Rämen, fick Esaias Tegnér löfte att, med understöd af Myhrman och Branting, få till Lunds akademi åtfölja den förres tre äldre söner, och i slutet af September samma år infunno sig alla fyra vid det lärosäte, der Esaias Tegnér sedermera gjorde sig så berömd.

Här studerade Tegnér så ifrigt, att han sällan deltog i det glada studentlifvet, utan ansågs för folkskygg, förläst och besynnerlig. I filosofie kandidat-examen fick han ock högsta betygen och blef i följd deraf primus vid magister-promotionen 1802. Följande året kallades han af professor Anders Lidbeck till docent i estetiken, i hvilket läroämne han blef adjunkt i Februari 1805 och utnämndes till vice bibliotekarie i September samma år.

Under sommarferierna dessa år besökte han Rämen, der han blifvit förlofvad med Anna Myhrman, en af döttrarna i huset. Der gjorde han i September 1804 Geijers bekantskap. Båda föreföllo hvarandra underliga, men kände sig förda till hvarandra af en hemlig dragningskraft. Tegnér yttrade om Geijer efter detta möte: »Redan nu röjde sig den stora skiljaktighet i vår åsigt af lifvet och litteraturen, som sedermera allt mer och mer utbildat sig med tiden. Vår samvaro var en fortgående disputationsakt, dock utan all bitterhet och ovänskap. Jag lärde redan då att skatta Geijer såsom en af de snillrikaste och ädlaste naturer i vårt land». Geijer åter kunde ej nog förvåna sig öfver »den unge mannen, som midt i sin ystra omgifning, gick en tyst främling. Man kunde kalla honom den frånvarande gästen bland

de många närvarande. Han var smärt och spenslig, med ljust, lockigt hår och blå, särdeles klara ögon. Men dessa ögon tycktes ej se något framför sig, och deras egare vankade omkring, likasom i en half dröm. Blott om hans uppmärksamhet väcktes på något, strålade dessa ögon med ett eget skalkaktigt ljus, vanligen åtföljdt af ett blixtrande infall och ett godmodigt småleende. Han tog föga del så väl i välfägnaden som i de stojande nöjena. Hans tider voro ej husets tider, hans vägar tycktes ej vara andra menniskors barns. Det gick då, som alltid sedermera. Vi ha aldrig samtalat utan att disputera, och då vi aldrig kommit öfverens, torde deraf den slutsateen också dragas, att vi aldrig förstått hvarandra. Jag erfor snart, att man med honom icke kunde föra något ordentligt resonnement. Han vek af och undan och återkom ständigt, och man visste lika litet gången af hans tankar som solstrålens väg genom löfven; ty allt hvad han sade — *blänkte*».

Tegnér hade då redan börjat försöka sig såsom skald; men man tyckte sig i hans dikter igenkänna åtskilliga af forntidens vittra författare, drag af Oxenstjerna, Leopold, Lidner, och han hade ännu icke blifvit en sjelfständig skald. Hans sång till »Min hembygd», 1804, och »Vid en borgarflickas graf», samma år, gåfvo likväl en aning om hvad han kunde blifva. Länge ännu behandlade han dock poesien såsom en bisak och fäste ingen uppmärksamhet vid utkast, dem han vid mognare ålder betraktade blott som poetiska ungdomssynder. Hans sträfvan låg ock ännu mindre åt den vittra än åt den lärda banan. Med hvarje år växte hans anseende såsom akademisk lärare. När han 1818, under Lidbecks rektorat, förestod den estetiska professuren, strömmade ungdomen med hänförelse till hans föreläsningar. Detta år grundade han äfven sitt skalderykte genom sin »Krigssång för skånska landtvärnet». Han började ock nu väcka regeringens uppmärksamhet, och beviset derå var den professors-titel, som tilldelades honom 1810.

Följande året erhöll han svenska akademiens stora pris för skaldestycket Svea och gjorde, då han i början af 1812 infann sig i Stockholm, personligen bekantskap så väl med de ännu återstående männen från Gustaf III:s vittra tidehvarf — Rosenstein, Leopold, Oxenstierna, Adlerbeth — som med de unge vitterhetsidkarne i det götiska förbundet, der äfven Tegnér intogs och till hvars tidskrift han, såsom nyss är nämndt, redan detta år lemnade bidrag. I Februari detta år blef han utnämnd till professor i grekiska språket vid Lunds akademi och till kyrkoherde i prebende-pastoraten Stäfvie och Lackalänga, der han, oaktadt hans lärda och vittra verksamhet ej tillät honom att hufvudsakligen egna sina omsorger åt sina församlingsbor, dock gjorde sig så omtyckt af dessa, att de lika allmänt som rörande uttryckte sin sorg öfver att förlora honom, då han 1822 kallades till de indrägtigare församlingarna Reslöf och östra Carleby. Äfven der blef han snart nog lika älskad, och när han 1826 flyttade till Wexiö, täflade

bönderne från både de äldre och de senare prebende-pastoraten att erbjuda sina dragare för den tjugu mil långa flyttningens verkställande.

Med Tegnérs utnämning till professor inträdde hans gladaste tid. Allt sedan sitt giftermål 1806 hade han fört det lyckligaste husliga lif, men dock ofta nog varit oroad af näringsomsorger, från hvilka han nu befriades. Af de öfriga lärarne vid akademien var han högt uppburen och studenternes förklarade älskling. Hans litterära rykte växte för hvarje år. Han blef nationens älsklingsskald och vann stort rykte äfven såsom talare genom talet vid jubelfesten 1817 och i anledning af kronprinsens förmälning 1823. Genom några skarpa utfall mot den nya skolan i det förra talet kom han i ett fiendtligt förhållande till denna, men slog så mycket mera an på den större allmänheten, och de frisinnade åsigter, han yttrade i det senare talet, möttes med stort bifall af de liberale i landet. År 1818 invaldes han i svenska akademien, der han efterträdde Oxenstierna, och i minnestalet öfver honom gaf han ett nytt prof på sin stora förmåga såsom talare.

Utom de i Iduna införda dikterna och en mängd tillfällighetssånger, hade Tegnérs Nattvardsbarnen, 1820, och Axel, 1821, hänfört allmänheten, och Frithiofs saga, som utkom fullständig 1825, satte kronan på Tegnérs skalde-ära. Den sträckte sig nu långt utom fäderneslandet. Frithiofs saga, »denna mästaresång af nordisk diktningsförmåga», helsades med det lifligaste bifall af hela den bildade verlden, och nästan alla europeiska språk, äfven det ryska, polska och nygrekiska, skyndade att tillegna sig densamma i sin helhet eller delar deraf.

Uppförd i första rummet å förslaget till biskop i Wexiö, blef Tegnér i Februari 1824 dertill utnämnd, och då han i April detta år nedlade sitt akademiska läroembete, skildes han från den studerande ungdomen med det berömda tal, hvari han i hänförande bildspråk framstälde grunddragen i den grekiska, den forn-nordiska, den romantiska poesien, och slutligen i gripande afskedsord bjöd sitt farväl åt den ungdom, han så högt älskade och som så varmt älskade och beundrade honom.

Sitt nya kall, i flera hänseenden för honom främmande, skötte han lika nitiskt och samvetsgrant som det föregående, och verkade ganska mycket för en stigande bildning både hos ungdomen och dess lärare, inom det stift, som blifvit honom anförtrodt. Hvad som dervid mest besvärade honom, var åliggandet att såsom biskop deltaga i riksdagarnas förhandlingar. Derigenom inleddes han i de politiska striderna och infördes å ett i flera afseenden för honom otacksamt område.

En hans minnestecknare [1]) yttrar härom: »Af pligt och på befallning infann han sig vid tre riksdagar, 1828, 1834, 1840. I flera frågor förnekade sig ej heller här hans ljusa blick och praktiska sinne;

---

[1]) Hans måg *Böttiger* i Lefnadsteckningen före Esaias Tegnérs Samlade skrifter, 1847.

men han deltog med olust i de långsamma öfverläggningarna, och han stälde sig med ovilja i partisplitets led. Ett var, som grämde honom mest. I dagens liberalism igenkände han ej mer de frisinnade åsigter af lif och samhälle, dem hans ungdom så varmt hyllat och hans mannaålder så eldigt försvarat. Fastmer tycktes de honom nu, i förvriden gestalt, gäcka både honom och sig sjelfva, med hån vändande sig mot föremål, dem hans skarpa omdöme ej kunde erkänna för ofelbara, men dem hans medborgerliga hjerta lika litet kunde upphöra att anse för heliga. Ej för sin skuld sörjde han, men för sitt lands, sin kungs. Han blef bitter i sina tankar, bitter i sina ord. Ur stånd att frukta, yttrade han dem oförtäckt; ur stånd att vika, blef han der han var. De vapen, som riktades mot honom, kände han ej; så mycket djupare dem, som riktades mot ett upphöjdare föremål. Öfver hufvud behöfde man blott i en eller annan mån vara förorättad för att i Tegnér finna en sjelfbjuden försvarare. Det var fosforisternas bitterhet mot Leopold, det var publicisternes, ett par årtionden senare, mot Carl Johan, som bragte honom att så lifligt taga parti först för den grånade skalden, sedan för den grånade monarken. Utan att uppfatta detta ridderliga i hans väsende, skall man aldrig förstå honom rätt. All fördunkling af erkänd ära var honom en styggelse, och en orättvisa, som ej skulle bringa honom i harnesk, måste åtminstone vara riktad mot honom sjelf. Van att »sjunga ut», väjde han då hvarken tid eller rum; från sällskapsbordet, så väl som från predikstolen och katedern, slungade han sina fräsande viggar. Det vissa är, att han intill ändan förblef sin ungdoms ideal trogen; att han dog frisinnad, som han lefvat, och att den skarpsynte häfdatecknare, som sjelf öppet erkänt sitt politiska affall, hade rätt, då han om utbrotten af Tegnérs politiska missnöje yttrade: »Hans vänner igenkänna i dem snarare ett varmt hjertas förtret öfver de oarter, som fästat sig vid den sak, hvilken hans ungdom och mandom älskat och försvarat, än en otro eller ett affall. Att så förhåller sig, derpå tviflar ingen, som älskar och förstår att se in i en rättskaffens och ädel själ».

Från 1840 års riksdag återkom han under sommaren detta år till hemmet i Wexiö, sjuk och nedstämd. Snart derefter röjde sig hos honom en sinnessjukdom, för hvilken han länge fruktat och som föranledde en resa till Schleswig samma års höst, der han i en berömd anstalt för sinnessjuke innan kort tillfrisknade och kunde i Maj följande året återtaga utöfningen af sina embetspligter. Först i Augusti 1845 begärde och erhöll han från dem ett års hvila. På det förra tillståndet af sjuklig öfverspänning hade följt ett annat af lugn och jemnvigt, men tillika af brutna kroppskrafter och tilltagande själsdomning. Äfven från det tidskifte af hans lefnad, som begynte med hans flyttning till Wexiö 1826, har man många snillrika dikter, såsom då han, vid magisterpromotionen i Lund 1829, räckte kransen åt Oehlenschläger, när han samma år egnade en sång åt Leopolds minne, när han helsade Agardh, Atterbom och Grafström vid deras inträde i svenska akademien, samt

framför allt i hans mästerliga sång vid svenska akademiens femti-åra minneshögtid den 5 April 1836. Äfven under sista skedet af sin lefnad, det från 1840, fortfor hans skaldeverksamhet. »Han sjöng ännu», heter det i den minnesteckning vi här följt, »på de vågor, som från hemmets kust vaggade honom till ett utländskt fridstjäll för sinnessjuka, sjöng ännu, med brutet hjerta inom de murar, som der mottogo honom, sjöng vid återkomsten, sjöng ännu i döden. Dessa sånger äro icke alltid mäktiga, men desto mer rörande», och i synnerhet kan väl ingen utan djup rörelse läsa det »Afsked till min lyra», hvarmed hans Samlade dikter sluta. Mest sysselsatte han sig dock under denna tid med öfversättningar från främmande skalder. Så öfversatte han under vintern 1840, 1841 i Schleswig Wielands Musarion, Herders Cid, Lessings Nathan den vise, Oehlenschlägers Palnatoke, Hakon Jarl, Starkodder och Correggio, flera stycken af Milton, Pope, Steffens m. fl., samt ämnade äfven längre fram i svensk drägt omkläda Ariostos Orlando furioso, men ingen af dessa öfversättningar blef dock så fullbordad, att den kunnat meddelas allmänheten, och äfven hans tillämnade större dikter Gerda och Kronbruden hafva förblifvit ofullbordade.

Tegnér afled den 2 November 1846, och sällan har något dödsfall väckt så allmän sorg. Allmänt erkändes ock den stora förlust vår vitterhet lidit genom hans bortgång. Hans bildstod, gjuten i brons, restes på Lundagård, och å hans födelseort, Kyrkeruds komministersboställe, egnades honom en minnessten med inskriften:

»Här hans vagga;
I Wexiö hans graf;
I sången hans minne.»

Hans samlade skrifter utgåfvos af hans måg, C. W. Böttiger, året efter hans död och hafva sedermera utkommit i flera olika upplagor; äfven en ny samling af »Esaias Tegnérs efterlemnade skrifter» utgafs i 3 band åren 1873 och 1874. Den stora popularitet, han vunnit, har han sjelf på följande sätt förklarat: »Svensken, liksom fransosen, älskar i poesien företrädesvis det lätta, klara, genomskinliga. Äfven det djupa fordrar han, ja, värderar; men det skall då vara ett genomskinligt djup. Han vill se guldsanden på vågens botten. Allt grumligt och mörkt, som ej ger honom någon klar bild, vore det än så djupsinnigt, är honom vidrigt. »Det dunkelt sagda är det dunkelt tänkta» tror han, och klarheten är ett nödvändigt vilkor för allt, som skall verka på honom. I afseende på sjelfva andan och verldsåsigten hos poeten, så älska vi företrädesvis det lefnadsfriska, raska, modiga, ja, öfvermodiga. Detta gäller äfven om svenska nationalkarakteren. Ehuru förslappadt, flärdfullt och förderfvadt folket må vara, ligger dock alltid en vikingaåder på bottnen af nationallynnet, och man älskar att igenkänna den äfven hos skalden. En kall, men klar och frisk vinterdag, som spänner och stålsätter alla menniskans krafter, för att kämpa emot och besegra en hård natur, är den rätta urbilden för nordiska lynnet. Hvar detta klara väder finnes, denna friska anda blåser, der känner nationen sitt eget inre lif

och öfverser för dess skull med andra poetiska brister. Jag vet ingen bättre förklaringsgrund».

Tegnér har här angifvit grundtonen i sitt skaldskap, och onekligen har det klara, friska, nationela deri ganska väsentligt bidragit att göra honom till svenska folkets älsklingsskald framför den retoriska förkonstlingen hos de flesta skalderna af gamla skolan och dunklet eller pjunket hos en stor del af dem i den nya, likasom ingendera kan sägas vara fullt nationel, då den äldre skolan uppvuxit ur fransysk grund och den nya ur tysk. Jemte det nationela, friska, klara, hurtiga i Tegnérs dikter röja de äfven en bildrikedom, för dem lika karakteristisk, ofta snillrik, stundom nog mycket slösad, någon gång mera praktfull än målande. Denna bildrikedom bidrog emellertid äfven icke så litet till hans popularitet; men framkallade tillika åtskilliga härmare, som sökte med honom täfla i bildernas mängd, men icke kunde det i deras art, och derföre icke så litet bragt denna bildrikedom i misskredit. Det är ock mot denna de vändt sig, som velat hafva något att anmärka mot Tegnérs diktkonst, och i allmänhet stod han högst i skalderykte under den tid han ännu utöfvade sin skaldeverksamhet, men man skall dock alltid erkänna Tegnér såsom en af de rikast begåfvade och i alla hänseenden mest framstående skalder den svenska vitterheten egt.

Om Geijer och Tegnér inom götiska förbundet verkade för en nationel riktning i allmänhet hos svenska vitterheten, sökte *Per Henrik Ling* efter bästa förmåga gifva den en så fornnordisk pregel som möjligt. Född 1776 inom Ljunga församling i Småland, der fadern Lars Peter Ling var kyrkoherde, blef han, den yngste bland sex syskon, redan vid två års ålder faderlös och förlorade några år derefter äfven sin mor, men föräldravården öfvertogs i stället af hans stjuffader, kyrkoherden Sven Peterson, som ville uppfostra honom till prest och sände honom till Wexiö gymnasium, hvilket han dock måste lemna för en ungdomsförseelse, hvars ansvar han hellre öfvertog ensam, än han uppgaf de skyldigare deltagarne. Detta var första brytningen i hans lif, som sedermera blef så rikt på omskiften. Förvist från Vexiö, begaf han sig till fots till Lund, der han inskrefs såsom student, men vandrade inom en månad derefter till Upsala, der han i Maj 1793 upptogs bland de studerande. Sedan vistades han någon tid i Stockholm, der han gaf undervisning i ett enskildt hus, öfversatte några stycken åt kungliga teatern och gaf unga handelsbokhållare handledning i främmande språk. Äfven här dröjde han dock ej länge, utan begaf sig till Köpenhamn, der han fortsatte sina studier och som student deltog i stadens försvar mot engelska flottan 1801. Här lärde ock Ling fäktkonsten af ett par franska emigranter, som i Köpenhamn upprättat en fäktskola, och tog undervisning i gymnastik å ett 1799 i Köpenhamn inrättadt privat gymnastikinstitut. Här utgaf han äfven 1804 sitt första tryckta arbete, ett lustspel i 3 akter på danska, »De Misundelige». Följande året antogs han till fäktmästare vid Lunds akademi, med mycket ringa inkomst, men hvari han beredde någon tillökning genom

enskild undervisning i fäktkonst och gymnastik. Här gjorde Tegnér hans bekantskap och har i sina anteckningar derom yttrat: »Från Köpenhamn hade Ling kommit till Lund, der han väckte mycket uppseende, icke blott genom sin fäktning och gymnastik, utan äfven genom sin poesi. Jag värderade då som nu, den redliga öppenheten i hans karakter och beundrade hans poetiska gåfva, ehuru bristen på klassisk och äfven modern bildning ofta föranledde en råhet i formen, som var mig vidrig, och den ömtåliga retligheten i hans lynne söndrade oss ofta».

Det var i Lund Ling uttänkte första grunderna af sitt system för fäktning och gymnastik: läran om vapenföring och bajonettfäktning samt frisk- och sjukgymnastik. Detta systems införande så allmänt som möjligt gjorde han derefter till sin lifsuppgift, och han ledde dervid icke endast af uppfinnares vanliga hänförelse för en ny uppfinning, utan det var tillika ett stort fosterländskt mål, som dervid föresväfvade honom — det uppväxande slägtet skulle stärkas genom kroppens harmoniska utbildning och svenska folket ännu en gång kunna uppträda med den kraft och härdighet, som utmärkt dess forntid. Denna forntid var han ock af själ och hjerta hängifven och gjorde allt för att hos sin samtid väcka sinne och håg derför.

En sådan riktning röjde sig ock framför all annan i hans dikter, som redan vid götiska förbundets stiftande väckt dess uppmärksamhet och föranledde hans inkallande deri. Efter sin flyttning till hufvudstaden inträdde han ock i detta förbund; men det var för honom ej nog götiskt. Han var, såsom Geijer anmärkt, »sjelf ett götiskt förbund i sammandrag och sämdes derför ej heller på bästa sätt med det andra». Vid slutet af året 1817 gick han ock ur förbundet, af förtrytelse öfver en af Geijer i Iduna införd uppsats, som ifrågasatte de nordiska myternas användbarhet för skön konst. Ling fortsatte emellertid att dikta i förbundets anda, ehuru med en viss öfverdrift af götiskhet. Hans »Gylfe, drottqväde» utkom 1812 och i omarbetning 1814, hans största dikt Asarne i 3 afdelningar 1816—1826, och i 4 afdelningar 1833, hans »Tirfing eller Dödssvärdet», i 10 sånger 1833. Dessutom hade han utgifvit flera dramatiska arbeten, behandlande nordens forntid eller medeltid, såsom Agne, sorgespel, 1812, Eylif den götiske, sorgspel, 1814, Riksdagen 1527, historiskt skådespel, 1817, Den heliga Birgitta, sorgspel, 1818, Engelbrecht Engelbrechtsson, sorgspel, 1819, Styrbjörn starke, historiskt skådespel, Wisburs söner, sorgspel, Ingjald Illråda och Ivar Widfamne, sorgspel, samt Blotsven, sorgspel — de fyra sistnämnda 1824, äfvensom han infört smärre dikter i Hammarskölds tidskrift Lyceum, 1810, 1811, i Poetisk kalender för 1812 och i Stockholms-Posten 1815—1817, samt utgifvit »Kärleken, en herdedikt», 1816. För den större allmänheten voro emellertid dessa dikter och i synnerhet de många och långa dramatiska alltför fornnordiska, och man visade allt större likgiltighet derför, ju flera de blefvo till antalet, ehuru onekligen flera snillrika drag i dem förekomma och de omisskänligen

röja både skaldebegåfning och i synnerhet den varmaste fosterländska hänförelse.

Från Lund flyttade Ling 1813 till Stockholm, der han fått uppdrag att upprätta ett läroverk för gymnastik och fäktöfningar, för hvilket lokal anvisades i förra Styckgjutaregården, och följande året öppnades denna undervisningsanstalt under namn af Gymnastiska central-institutet. Från 1818 till 1825 var han tillika fäktmästare vid Carlbergs krigsakademi, erhöll sistnämnda år professors titel, hade redan 1815 af svenska akademien fått sig tillerkändt det Lundbladska priset, fick 1833 akademiens stora prismedalj, invaldes i akademien 1835 och erhöll Carl Johans pris 1837. Åt gymnastiken gaf han en helt ny utbildning och från hans gymnastiska central-institut hafva skickliga lärjungar sedermera spridt hans system icke blott öfver fäderneslandet, der det i början möttes af många fördomar, men sedermera vunnit en allt vidsträcktare tillämpning, utan äfven till flera främmande länder, äfven på andra sidan atlantiska hafvet. Såsom gymnast står ock Ling högst, och hvad han i denna väg uträttat skall i vida högre grad än kans diktkonst göra honom odödlig i vår bildnings-historia. Han afled i Maj 1839.

Arvid August Afzelius, son till komministern i Falköping Per Afzelius, var född i Vestergötland 1785 och blef efter genomgångna studier i Skara skola student i Upsala 1803 samt filos. magister derstädes 1809. Två år derefter prestvigdes han och blef notarie i hofkonsistorium och hofpredikant 1820 samt följande året kyrkoherde i Enköping, der han afled i September 1871. Han blef tidigt medlem af götiska förbundet, till hvars tidskrift han bidrog med en öfversättning af Valas sång och några romanser, bland hvilka Necken, skrifven till en af våra skönaste folkmelodier, äfven är en af de vackraste lyriska dikter vårt språk eger. Afzelius har ock stora förtjenster om bekantgörandet af våra folkvisor och folkmelodier. Han hade, synnerligast i sin hembygd Vestergötland, upptecknat en mängd sådana och yrkade ifrigt på deras utgifvande. I England, Tyskland och Danmark hade dylika samlingar redan utgifvits, och Wallmark hade 1810 i Journalen för litteraturen och teatern förordat bekantgörandet af våra folkvisor, såsom egande många poetiska skönheter och tillika troget afbildande den tids seder och tänkesätt, då de författades, ur hvilken synpunkt de äfven förtjenade att göras mera bekanta. Afzelius lyckades ock intressera Geijer för detta företag, och gemensamt utgåfvo de åren 1814 och 1815 en samling af »Svenska folkvisor», i 3 band. Redan förut hade Afzelius utgifvit »Hervara Saga, öfversättning från isländskan», 1812, samt utgaf, i förening med den berömde danske språkforskaren Rasmus Christian Rask, den isländska texten af »Edda Sämundar», 1818, af hvilken en svensk öfversättning allmängjordes af Afzelius under titeln »Sånger af nordens äldsta skalder», 1818. I förening med Hedborn utgaf Afzelius en tidskrift »För religionens vänner», 1817, 1819, och i förening med Hammarsköld »Svensk församlings-tidning», 1820.

Dessutom har han utgifvit »Den siste folkungen, sorgespel i 6 akter, 1830, en öfversättning af Lord Byrons Parisina, 1838, »Svenska folkets sagohäfder», 11 delar, 1839—1870, af hvilka de första utkommit i tysk öfversättning 1842, samt »Afsked från svenska folkharpan», en ny samling folkvisor och egna sånger i folkvisans diktform, 1848.

Bland de vitterhetsidkare, som för öfrigt uppträdde i götiska förbundets tidskrift, vunno endast Beskow och Nicander något större litterärt rykte; men bådas bidrag voro synliga först i sista häftet af denna tidskrift och båda hade inkommit i förbundet först, då dess hufvudsakliga verksamhet upphört, så att de icke egentligen kunna räknas bland dess skalder. Det hade i början af sin tillvaro visat icke ringa benägenhet för fornnordisk ensidighet, hvarför så väl Ling som förbundets egentlige stiftare Jakob Adlerbeth och icke så få andre derinom voro mycket fallne; men genom en mera omfattande uppfattning och öfverlägset mästerskap hade Geijer och Tegnér lyckats frigöra förbundet från denna ensidiga riktning, och det är i synnerhet de, jemte Afzelius, hvad särskildt beträffar lifvandet af hågen för vår folkpoesi, som verkat det betydande inflytande detta förbund utöfvat på utvecklingen af vår vitterhet.

I en med det götiska likartad riktning stiftades under hösten 1815 *Manhems-förbundet* af Dahlgren och dåvarande pastorsadjunkten Anders Jakob Cnattingius, båda lärare vid en af Arvid August Afzelius upprättad större enskild skola i hufvudstaden. Ändamålet var ursprungligen endast att söka åstadkomma en närmare vänskaplig förening mellan några af lärarne och de bästa lärjungarne i skolan, med särskild ögonmärke för öfrigt att vinna och sprida ökad kännedom om nordiska fornlitteraturen, myterna och sagorna. Till detta förbund slöt sig bland andre, C. J. L. Almqvist, som genast blef förbundets ordförande och som i början af 1816 uppgjorde en mycket storartad plan till dess organisation, hvilken likväl af de flesta förbundsbröderna fans alltför svår att praktiskt tillämpa; men förbundet indelades dock, under Almqvists ledning, till en början i fem grader, och vissa kunskapsprof i nordiska myterna, sagorna, fornspråket och fornlemningarna skulle afläggas för uppflyttning från den ena graden till den andra. Förbundet blef sålunda ett slags undervisningsanstalt, hvilket fortfor till 1818, då lexläsningen för uppflyttning i graderna upphörde och i stället föreläsningar infördes. Man hade likväl uttryckligen beslutat, att intet tal om politik skulle vid sammanträdena få förekomma. En tid tycktes förbundet haft rätt många ledamöter; men efter hand svalnade intrycket derför och i början af 1820-talet upplöste det sig.

Carl Jonas Ludvig Almqvist hade emellertid inom och genom detsamma väckt en viss uppmärksamhet, hvilken han sedermera af flera anledningar fortfor att ådraga sig. Han var född i Stockholm i November 1793 och son till krigskommissaren Carl Gustaf Almqvist och till Brigitta Gjörwell, dotter till den bekante i föregående delar vid flera tillfällen omtalte flitige publicisten Carl Christofer Gjörwell, hvilken

Almqvist vördade såsom den, som »i hans bröst tändt håg ock kärlek för nyttiga vetenskaper». Han blef student i Upsala 1808 och filos. magister 1815, hvarefter han tjenstgjorde i ecklesiastik-expeditionen af kungliga kansliet, der han blef kopist 1817 och kanslist 1821.

Under denna tid inträffade, såsom nyss är visadt, hans deltagande i Manhems-förbundet, der han gjorde sig känd lika mycket för ovanliga snillegåfvor som för egendomliga bizarrerier. Båda delarne framträdde i en sällsam blandning uti den nyssnämnda organisationsplanen, vid hvilken han sjelf fäste sådan vigt, att han lät trycka den nära 20 år efteråt [1]), och der man vid sidan af verkligt genialiska idéer finner de vidunderligaste hugskott.

Lifvet i hufvudstaden började Almqvist emellertid mer och mer finna alltför mycket förkonstladt och ville utbyta det mot ett verksamt naturlif på landsbygden; men att lefva som herre på landet, vore ett oting, utan han ville der föra »ett idealiseradt bondlif». Genom sin vän och medbroder inom Manhems-förbundet Jonas Wærn, sedermera statsråd under Oscar I:s regering, fick Almqvist tillfälle att bosätta sig å bruket Skillingsfors i en skön vermlands-fjellbygd en knapp mil från norska gränsen, dit han flyttade i början af året 1824, sedan han begärt och erhållit afsked från sin befattning inom ecklesiastik-expeditionen.

Nu blef Almqvist äfven i tillfälle att gifta sig, hvarom han berättar: »När jag var rätt ung, blef jag bekant med en landtflicka, en naturgestalt. Hon var då 14 år. Vår kärlek knöts och uppväxte opåkallad, oansad, osedd, såsom en enkel ros i en dunkel lund. Våra väsen hafva vuxit tillsammans — vi hafva aldrig haft någon annan kärlek, och vi hafva sagt hvarandra, att det vore ganska litet, om vi blott här skulle vara hvarandras — vi vilja mena hvarandra väl för evig tid. Såsom vi varit hvarandras i elfva års tid, står denna svala, rena, goda eld såsom ett sken bakom all den bildning, jag sedan har kommit att få af tidehvarfvet. Denna frid i mitt väsens botten har hållit mig undan många förvillelser». Vigseln skedde i Mars 1824, och de nygifta begynte med detsamma ett arbetare-lif utan någon tjenare. Tvärtom ansåg Almqvist nu för höjden af lycka att sjelf vara tjenare.

På Skillingsfors stannade Almqvist ej länge, utan köpte af Jonas Wærn en liten hemmansdel, hvilken han sjelf bebyggde och der han förde sitt »idealiserade bondelif». Han sysselsatte sig dock ej uteslutande med jordbrukarearbeten, utan beredde sig tillika en särskild inkomst genom att rita sockenkartor, på uppdrag af hushållningssällskapet, samt ett särskildt nöje genom att å husförhören med sitt öfverlägsna vetande och sin skarpa dialektik bringa kaplanerne i förlägenhet.

Det dröjde likväl icke särdeles länge, innan han blef hjertligt

---

[1]) I C. J. L. Almqvist. Monografi. Jönköping 1844, s. 113—129.

ledsen vid sitt idealiserade bondelif, i synnerhet som ekonomiska bryderier äfven tillstötte, och 1826 flyttade han tillbaka till Stockholm, der han till en början fick under många bekymmer försörja sig med korrekturläsning och notskrifning, till dess han genom general Lefréns och kansli-rådet von Hartmansdorffs förord förordnades till vikarierande lektor vid krigs-akademien 1827, blef lärare vid nya elementarskolan i Stockholm 1828 och rektor derstädes 1829. Han sökte sedermera 1838 en professors-befattning i Lund, men blef vid tillsättandet förbigången, hvarefter han i Oktober 1839 ingick såsom medarbetare i Aftonbladet, tog 1841 afsked af sin rektors-tjenst och blef 1846 utnämnd till regements-pastor vid lifbevärings-regementet.

Under tiden hade han uppträdt såsom författare i flera olika riktningar. Jemte Hammarsköld utgaf han 1821 tidskriften »Hermes, samling af handlingar». I Dahlgrens »Opoetisk kalender för poetiskt folk» införde han några fantasi-stycken, »Guldfogel i paradis», »Poesiens legend» och »Rosaura, saga om behagens vingar», i en helt ny diktart. Sedan han tillträdt sin rektors-befattning, utgaf han Allmän språklära, 1829, Svensk rättstafnings-lära, samma år, hvilken sedermera erhållit flera upplagor, en Anvisning till linear-teckning, 1830, Svensk språklära, 1831, Räknekonst för begynnare, 1832, Lärobok i geometrien, 1833, Grekisk språklära, 1837, Praktisk lärobok i franska språket, 1838, Mennisko-slägtets saga, 6 häften, 1839—1841, Om svenska uppfostrings-väsendet, 1840, Ordbok öfver svenska språket, 2 delar, 1842, 1844. Tillika hade Almqvist börjat utgifvandet af en samling »fria fantasier», kallade »Törnrosens bok», hvaraf under åren 1832—1851 utkommo 14 delar. Härefter följde en ny Törnrosens bok i imperial-oktav-upplaga, 3 delar, 1839—1850. Här reproducerades den 1839 utgifna novellen »Det går an, tafla ur lifvet», i hvilken äktenskapets helgd angreps och som framkallade en hel litteratur af skrifter till vederläggning af der framkastade åsigter. Dessutom hade Almqvist utgifvit »Amorina eller historien om de fyra», roman i 2 delar, en omarbetning af ett ungdoms-arbete, hvars tryckning begynt 1821, men då blifvit instäld, bidragit till de 1839, 1840 utgifna Folkskrifterna med Arbetets ära, Gustaf Wasa i Dalarne, Grimstahamns nybygge, Ryska minnet i Norrköping och Ladugårds-arrendet, utgifvit romanerna Gabriele Mimanso, 3 delar 1840, Amalia Hillner, 2 delar, 1840, Tre fruar i Småland, 3 delar, 1842, 1843, Smaragdbruden 1845, och Herrarne på Ekolsund, 3 delar, 1847, samt i »C. J. L. Almqvist. Monografi», 1844, meddelat allmänheten sina religions-filosofiska och politiska åsigter, äfvensom han tillika utgifvit »Fria fantasier för piano-forte» i 11 häften samt i tidningarna Aftonbladet, Aftonposten, Dagligt Allehanda och Jönköpings-bladet skrifvit en stor mängd så litterära som politiska uppsatser.

Almqvist var sålunda en af våra mest produktive författare och hade dels genom sina läroböcker, dels genom flera bland de i Törnrosens bok införda stycken vunnit stort författare-rykte, hvilket dock

började aftaga, då han, efter misslyckandet af sitt försök att blifva professor i Lund, började utgifva det ena arbetet efter det andra, vittnande om allför mycken brist på sjelf-kritik, samt deribland så anstötliga skrifter som Det går an och Amorina, hvilka föranledde domkapitlet i Upsala att i Juni 1840 gifva honom en varning för sitt en prestman mindre värdiga skriftställeri — han hade nemligen några år förut låtit prestviga sig. Almqvist blef emellertid ej svarslös; men sedan han frånträdt sin rektorsbefattning och nu ansågs stå mera omedelbart under domkapitlets uppsigt, kallades han att i Oktober 1842 personligen infinna sig hos de vördige fäderne och fick 12 frågor till skriftligt besvarande, med anledning af hvad som förekommit i hans skrifter. Äfven nu redde han sig i sina svar så väl, att konsistorium fann ingen åtgärd för tillfället vara att taga.

Efter utgifvandet af de nämnda skrifterna och några andra i den senare upplagan af Törnrosens bok införda, började antalet af Almqvists vänner och beundrare alltmera minskas; men hans publicistiska verksamhet fortfor dock oafbrutet och inom Aftonblads-redaktionen hade han stort förtroende. Hos den, så väl som hos hela allmänheten, väckte det ock den största bestörtning, då det i Juni 1851 blef bekant, att han flytt ur riket för att undgå tilltal för förfalskning af skuldsedlar och förgiftnings-försök mot en känd procentare. Han lefde sedermera i Amerika till mot slutet af 1865, hvarefter han bosatte sig i Bremen, der han var känd såsom »professor Westermann» och der han afled i September 1866.

Almqvist var onekligen rikt begåfvad med snille, och i synnerhet finner man hos honom en fantasi-rikedom, hvari knappast någon af våra vittra storheter kan med honom mäta sig; men denna fantasi var icke lika ren som rik, och han lät deraf hänföra sig till svåra förirringar så inom dikten som verkligheten. Hans framställningssätt är ock ytterst ojemnt. Vid sidan af de sublimaste mest hänförande ställen träffar man alltför ofta de osmakligaste plattheter, och sjelfkritik var påtagligen hvad som framför allt fattades honom. I hans större arbeten röjer sig i synnerhet denna brist, hvaremot åtskilliga af hans smärre berättelser och uppsatser äro verkliga mästerstycken, såsom Kapellet, Skällnora qvarn, Grimstahamns nybygge, Araminta May, Svenska fattigdomens betydelse, m. fl., och i synnerhet har ingen så lefvande och träffande som han tecknat svenska allmogen. Dikterna Schemsel-Nihar och Arthurs jagt, båda af det mest skiljaktiga skaplynne, utmärka sig genom lika ypperlig lokalfärg. Äfven Ramido Marinesco är en högst originell dikt med praktfulla partier. Dramerna Ferrando Bruno, Signora Luna och Svangrottan på Ipsara kunna likaledes anföras såsom lysande prof å Almqvists snille, hvilket för öfrigt omisskänligt framträder i allt hvad han skrifvit, men skymmes vanligen alltför ofta af mycket, som han ej bort skrifva.

Almqvist var af medellängd och smärt kroppsbyggnad, med ett hufvud något för stort i förhållande till kroppslängden och i synnerhet

en ovanligt hög panna samt underliga, djupt liggande ögon. Hans yttre fäste alltid uppmärksamhet, men ingaf icke förtroende. I allmänhet var han mera beundrad än älskad, och de, som kände honom närmare, hyste ingen hög tanke om hans hjertas egenskaper, äfven då de beundrade hans snille.

Manhems-förbundet, inom hvilket Almqvist först började ådraga sig uppmärksamhet, utgjorde ett slags förmedling af den götiska skolan och den nya, hvilken efter Polyfems och Phosphoros' upphörande fortlefde i Poetisk kalender och Litteratur-tidningen.

Redan 1812 hade Atterbom, såsom förut är nämndt, börjat utgifva Poetisk kalender, som skulle upptaga skolans vittra arbeten, medan Litteratur-tidningen skulle fortsätta den litterära striden. Atterbom lemnade sjelf de talrikaste bidragen till sin kalender, der man för öfrigt, bland medarbetarne i Phosphoros, återfinner Palmblad, Hammarsköld, Hedborn, Elgström, Ingelgren, Sondén och Dahlgren, äfvensom, bland götiska skolans män, Geijer och Afzelius lemnade bidrag äfven till Poetiska kalendrarne. Tillika uppträdde der, för det mesta under antagna signaturer, flere nya författare, hvilkas bekantskap allmänheten der gjorde, och bland hvilka icke så få sedermera vunnit ett aktadt författare-namn. Några bland dessa, såsom Johan Börjesson, Adolf Ivar Arwidsson, Anders Abraham Grafström och Johan Erik Rydqvist, fortsatte sin författareverksamhet äfven under nästa tidskifte, och vi skola i nästa del till dem återkomma. Andra åter, såsom Carl von Zeipel och de båda författarinnorna grefvinnan d'Albedyhll och Euphrosyne, tilhöra mera uteslutande den tid, vi nu haft att framställa.

Eleonora Charlotta Wrangel, dotter till riksrådet grefve Anders Reinhold Wrangel och född i Mars 1770, hade, då hon vid 25 års ålder blef gift med kammarherrn friherre Gustaf d'Albedyhll, redan i enskilda kretsar vunnit rykte såsom ett snillrikt och vittert fruntimmer. Det dröjde likväl länge, innan hon meddelade allmänheten några prof af sitt författarskap, hvilket skedde först i Lunds Veckoblad, så i Journal för litteratur och teater samt slutligen i Poetisk kalender för 1815. Året förut hade hon ock utgifvit »Gefion, skaldedikt i 4 sånger», på hexameter, som väckte ett visst uppseende för klingande verser och några lyckade partier samt såsom ett försök att episkt behandla de nordiska myterna, men hvars alltför synbara syfte att förhärrliga författarinnans anor och söka leda hennes ätts härkomst från Asagudarne mindre fördelaktigt inverkade på effekten af det hela.

Julia Christina Svärdström, född i November 1785 vid Skultuna messingsbruk i Vestmanland, der fadern Per Svärdström var inspektor, hade, sedan hon vid 13 års ålder förlorat sina föräldrar, blifvit upptagen af bruket egare C. J. Adlervald, som bekostade hennes uppfostran i en fransysk pension i Stockholm, der hon stannat till 1802. Sju år derefter gifte hon sig med kramhandlaren i Stockholm J. H. Aspling, från hvilken hon sedermera skildes och blef 1822 omgift med

bruksinspektoren A. W. Nyberg. Under antaget namn af *Euphrosyne*, som sedermera förblef hennes författare-namn, införde hon i Poetisk kalender för 1817, 1818, 1820, 1821 och 1822 flera dikter, genom hvilka hon gjorde sig fördelaktigt känd af allmänheten och för hvilka hon blef högeligen beprisad af den nya skolans målsmän, som, när en samling »Dikter af Euphrosyne» utkom 1822, i Litteratur-tidningen tillerkände henne främsta rummet bland våra författarinnor. Särskildt berömdes hennes legend Christophoros, som ock onekligen är rik på djup, sann poesi, likasom äfven flera bland hennes smärre dikter vittna om rik skaldebegåfning, en varm, innerlig känsla, en liflig, målande fantasi, ehuru visserligen nya skolans försök att ställa henne öfver fru Lenngren icke blifvit godkändt hvarken af oveldige granskare eller af den större allmänheten. Hennes bidrag till de Poetiska kalendrarne utmärkte sig ock der så fördelaktigt, att nya skolan hade allt skäl att vara tacksam derför. År 1822 utkom äfven hennes dramatiska dikt Vublina, hvari ämnet är lånadt från grekernes då pågående frihetskrig och som, jemte Christophoros, Psyche, en dramatiserad saga, Nornan, en dikt i Ossians stil, en Minnes-sång öfver fru Nordenflycht och några smärre dikter, finnes införd i första delen af »Samlade dikter af Euphrosyne», 1831. Andra delen, innehållande ett större antal lyriska dikter och »paraboler», utkom 1832. Gemensamt med Dahlgren utgaf hon 1840 den poetiska kalendern Sylfiden, och 1842 utkommo »Nya dikter af Euphrosyne». Hon afled å Fredriksberg vid Skultuna i April 1854.

Carl Samuel Fredrik von Zeipel, son till en tysk husarofficer Johann Friedrich von Zeipel, som 1789 tagit tjenst vid Armfelts Dalafrikår och derefter blifvit bolagsman i en å Bredsjö i Upland inrättad porslinsfabrik, föddes 1793 i Sölvesborg, dit fadern flyttat och der upprättat egen fabrik, hvilken han 1801 lemnade, sedan pappersbruket Lingonbacka i Uppland tillfallit honom genom arf åt hans hustru, en dotter till professorn i Upsala Evald Ziervogel. Sonen blef vid 11 års ålder inskrifven bland studenterne i Upsala 1804 och tog der kansliexamen 1811, men hade, vid en tentamen till den juridiska examen, ett missöde, hvilket af fadern betraktades såsom en orättvisa, hvarför allt vidare examinerande inställdes, och fadern beslöt egna sonen åt affärslifvet, i stället för embetsmannabanan. Ingendera var rätt i sonens smak, som öfvervägande egnades litteraturen och synnerligast den tyska, med hvilken han gjorde sig nära förtrogen. Härigenom kom han att sluta sig till den nya skolans män och blef en af denna skolas ifrigaste anhängare. Hans bidrag till de Poetiska kalendrarne, med signaturen *Carl*, begynte med den för 1816 och vore sedermera så mycket talrikare. Efter faderns död 1818 flyttade sonen till Lingonbacka, hvilket dock ej ligger längre från Upsala, än att han ofta kunde der infinna sig, och var under många år, vid de flesta offentliga anledningar till festliga qväden, den studerande ungdomens tolk. Af denna ungdom var han ock mycket omtyckt och deltog gerna i dess glada nöjen,

äfven sedan hans egen glädje började mer och mer störas af ekonomiska bekymmer.

Det visade sig nemligen alltmera, att han af naturen icke var skapad för ett verksamt affärslif, och för sin egen och sin talrika familjs utkomst hade han slutligen inga andra tillgångar, än han kunde bereda sig genom sin författareverksamhet; »men», anmärker hans biograf Atterbom (Biogr. Lexikon, XXIII: 63), »klemigt uppfödd såsom förmögna föräldrars ende son, af natur och vana älskande makligheten och sällskapslifvet, dessutom sjelf alltid med förkärlek omfattande poesins renare och strängare former, sågs han dock nu på den bana, der uppgiften var att afvärja nöden från de sina, framskrida med orubbligt jemnmått af energi och resignation; i djup enslighet sålunda uthärdande år från år, tidigt uppstigande och nästan hela dagen arbetande». Så uppstodo romanerne »Två herrar och en narr», 1842, »Carl XI, Rabenius och hexeriprocessen», 2 delar, 1845, »Wasa-ättlingarne i Rom», 1846, »Cecilia Wasa», 1846, »Seton, en skildring från slutet af förra århundradet», 4 delar, 1847, »De sammansvurne, eller Mord och kröning», 3 delar, 1849, utom åtskilliga noveller och andra uppsatser. Ehuru hans diktningsgåfva var öfvervägande lyrisk och han aldrig varit stark i reflexion eller förvärfvat någon djupare verlds- och menniskokännedom, hade han dock, genom allvarliga häfdeforskningar sökt för sina historiska romaner vinna hvad som felades honom i de antydda hänseendena och förvärfvade äfven en allt ledigare och lifligare berättaregåfva. Ledigt berättade äro ock i allmänhet hans romaner, om de ock ej intaga någon högre plats inom denna diktart. Bäst lyckad anses hans Seton.

Hans författareverksamhet inskränkte sig emellertid äfven under detta skifte af hans lefnad icke till dessa romaner och noveller. Han författade äfven ett tragiskt skådespel »Antonius och Cleopatra», ett lustspel »Pokalen och ringen», sångspelen »Estmötet» och »Riddar Tynne», samt hade redan 1821 utgifvit en samling »Evangeliska romanser» och utgaf 1843 »Wasa-grafven i Upsala domkyrka. Sånger al fresco». Zeipel var sålunda en ganska flitig författare och visst icke utan begåfning, men i allmänhet intog han dock i sina vänners och i den nya skolans omdöme en högre plats inom svenska vitterheten, än en oveldig granskning kan tillerkänna honom. Han afled i Februari 1849.

Utom de omnämnde vitterhetsidkarne inom de särskilda vittra skolorna uppträdde under detta tidskifte åtskillige framstående skalder, som icke tillhörde någon af dessa skolor, men som äfven väl förtjena en närmare bekantskap.

Erik Johan Stagnelius, född den 14 Oktober 1793 på Öland, der fadern, Magnus Stagnelius, sedermera biskop i Kalmar, då var kyrkoherde, röjde tidigt en ovanlig både vettgirighet och fattningsgåfva, blef student i Lund 1811 och i Upsala 1812, der han 1814 tog kansli-examen, hvarefter han följande året blef anstäld vid eckle-

siastik-expeditionen inom kungliga kansliet, der han 1819 befordrades till kopist och 1822 till kanslist, men afled redan följande året.

Hans lefnadsöden förete sålunda ingenting märkvärdigt, men under sin korta lefnad hann han dock blifva en af Sveriges mest framstående skalder. Denna skaldegåfva röjde sig tidigt, men var ännu under hans vistande i Upsala så litet känd, att icke ens fosforisterne, som ifrigt uppsökte och gerna ville närma sig hvarje yngling med skaldeanlag vid akademien, derom hade någon aning. Stagnelius sökte också inga bekantskaper, ty ensligheten öfverensstämde mest med hans ofta mjeltsjuka lynne. Någon gång kunde han likväl inlåta sig i samspråk med fruntimmer, men gaf då vanligen samtalet en sarkastisk vändning. Äfvenså slog han sig ibland lös i ett gladt lag bland närmare vänner vid bålen och blixtrade då af qvickhet och humor. Någon håg att uppträda inför allmänheten visade han icke, slöt sig, äfven efter sin flyttning till hufvudstaden, icke till någon af de tvistande vittra skolorna och lemnade inga bidrag till någon tidning, poetisk kalender eller samling af vitterhetsstycken. Först 1817, då han utgaf »Wladimir den store, skaldedikt i 3 sånger», på hexametrar, så flytande och klingande, att man dittills å vårt språk ej egde några dermed jemförliga, gjorde han sig känd såsom författare, men utan att väcka någon större uppmärksamhet. Följande året vann hann svenska akademiens andra pris för en sång om »Qvinnorna i norden», och vid denna tid gjorde han bekantskap med den af Mathias Norberg utgifna »Adamsboken», en ännu befintlig muhamedansk sekts religions-urkund, som utöfvade betydande inflytande på hans följande författareskap. De der förekommande teosofiska idéer slogo mäktigt an på hans fantasi och han studerade tillika ifrigt gnostiska och manikeiska skrifter. Frukterna af dessa studier röjde sig i hans 1821 och 1822 utgifna »Liljor i Saron», som egentligen grundade hans skalderykte. Kort derefter följde, 1822, sorgespelet »Bacchanterna eller fanatismen», samt 1824 en annan dramatiserad dikt, »Albert och Julia, eller Kärleken efter döden», hvilka arbeten, jemte en mängd otryckta, upptogos i de efter författarens död af Hammarsköld utgifna »E. J. Stagnelii Samlade Dikter», 3 delar, 1824—1826, och sedermera har E. Eichhorn utgifvit »Samlade skrifter af Erik Johan Stagnelius», 2 delar, 1868, der man finner hans episka dikter Wladimir den store, Blenda, Gunlög och Maria; hans dramatiska arbeten Narcissus, Glädjeflickan i Rom, Albert och Julia, Bacchanterna, Sigurd Ring, Wisbur, Riddartornet, Martyrerna, Svegder, Thorsten fiskare, Cydippe (dessa tre ofulländade), samt Eröfringen af Ceuta, skådespel i 3 akter, på prosa; Liljor i Saron, Psalmer, Romanser, Idyller, Elegier, Sonnetter, ett stort antal Blandade dikter, samt åtskilliga öfversättningar och prosaiska fragment.

Att Stagnelius, ännu innan han fylt sitt 30:de år, kunnat medhinna så många och så omfattande arbeten, vittnar om en skaldeverksamhet, lika ovanlig som hans skaldebegåfning. Denna röjer sig omisskänligt i allt hvad han skrifvit, mest dock i de lyriska dikterna, hvar-

emot hvarken den dramatiska eller den rent episka dikten tycktes varit hans egentliga, så rika på särskilda ställen af djup, sann poesi både hans dramatiska och hans episka dikter än äro. Tillika är han en af våra mest ursprunglige och mest egendomlige skalder, och om han än ej blifvit en af våra populäraste, skall han dock alltid erkännas såsom en af de rikast begåfvade.

Stagnelii yttre var icke fördelaktigt. Hans växt var icke reslig, ett tunnt, ljust hår betäckte hans ovanligt formade hufvud, han gick nästan alltid grubblande, med ögonen fästa på marken och såg vanligen något bortkommen ut. Ett hjertlidande, hvaraf han ofta plågades, hade tidigt verkat den nedstämning i lynnet och den böjelse för enslighet han oftast röjde, och en obesvarad kärlek, hvars föremål man dock ej kunnat upptäcka, synes hafva icke så litet härtill bidragit, Af hans fader skildras hans karakter såsom »bildad af sträng rättvisa, godhjertenhet och medlidsamhet, med fasthet i vänskap». Hans lynne var, i synnerhet mot slutet af hans lefnad, skyggt och svårmodigt. Han skydde den yttre och lefde uteslutande i sin inre verld, men kunde dock under ljusa mellanstunder hänföra med blixtar af snille och fantasirikedom. Ensam, som han lefvat, gick han ur verlden. Morgonen den 4 April 1823 fann hans städerska honom död i sin säng, utan att någon bevittnat hans slut.

Erik Sjöberg, född den 14 Januari 1794 i Ludgo församling i Södermanland, der fadern var arbetskarl, röjde tidigt en brinnande håg för läsning och skrifning, ehuru den förra fick ske ur lånta böcker, som måste undangömmas för faderns blickar, hvilken på intet sätt uppmuntrade denna läsehåg, och det senare ofta på näfver och täljda spånor, i brist på papper. I skolan uti Trosa, dit föräldrarna flyttat, fick han likväl börja sina studier, och skolmästaren derstädes fann hos honom sådana anlag, att han derom underrättade en hans möderne-frände — modern Beata Broling tillhörde en gammal prestslägt — och hemstälde, att något måtte göras för att befordra fortsättningen af gossens studier. Ett sammanskott skedde, hvarigenom denne sattes i stånd att i Mars 1807 afgå till Strengnäs, hvars skola och gymnasium han derföre genomgick och kunde 1814, med en kassa af 50 rdr, skänkta af en välgörare, afgå till Upsala, der han, kämpande med fattigdom, som följde honom lifvet igenom, måste under de följande sex åren försörja sig med undervisning åt andra.

Redan å gymnasium hade han gjort sig känd för sina poetiska försök, dem han fortsatt såsom student, men utan att bekantgöra dem förr än 1819, då han och hans vän och skolkamrat Karl August Nicander af bokhandlarn Bruzelius öfvertaltes att införa några dikter i den af honom utgifna »Kalendern för damer». Sjöberg antog då signaturen *Vitalis*, taget från namnet i almanackan å den dag, då han lemnade dessa dikter till tryckning. Detta blef ock alltsedan hans författare-namn, väl bekant inom vår vitterhet, hvaremot hans egentliga namn är föga kändt. Både hans och Nicanders dikter väckte genast

stor uppmärksamhet; man fann den senares mera fulländade till formen, men Vitalis' mera ursprungliga, och i synnerhet anslogo några humoristiska stycken, den tiden temligen ovanliga inom vår litteratur. Bådas dikter utgåfvos tillika särskildt af förläggaren, dock ej i större upplaga än 120 exemplar, Sjöbergs under titeln »Dikter af Vitalis», hvilka han en vacker December-qväll dedicerade »Till fullmånen», medan Nicander egnade sina åt »H. K. H. Kronprinsen». Snart följde »Senare dikter af Vitalis», 2 häften, och med början af året 1825 började han utgifva en egen poetisk tidskrift, Brage, som dock snart måste upphöra af brist på afsättning.

På Geijers förord hade kronprinsen 1822 beviljat Vitalis ett årligt understöd af 200 rdr banko, för att sätta honom i stånd att taga den filosofiska graden; men då han tydde några frågor af Geijer rörande fortgången af hans skalde-verksamhet såsom anspråk på en rikare sådan, än han fann sig kunna åstådkomma, och dessutom ansåg sin försvagade helsa ej medgifva ansträngningarna att taga graden, var han allt för samvetsgrann att under sådana förhållanden behålla det honom lemnade understödet, utan afsade sig detsamma mot slutet af vårterminen 1823, oaktadt alla Geijers föreställningar. Derefter framlefde han ett ytterst bekymmerfullt lif, utan andra tillgångar än några små stipendier och de ringa honorarier han uppbar för sina dikter, samt hade icke ens tillgångar att under vintrarna skaffa sig en öfverrock eller tillräckligt elda sitt rum; men var allt för stolt att af någon mottaga ringaste understöd. Detta år, 1823, dog hans mor, och derefter kände han sig allt mera ensam i lifvet. »Han var», skrifver Geijer i företalet till Vitalis' år 1828 utgifna dikter, »detta modershjerta — det enda, som för honom klappade på jorden — med den ömmaste, gränslösaste kärlek tillgifven, delte med den gamla modern sina små tillgångar och försummade aldrig att, så länge hon lefde, göra, oftast till fots, sina vallfarter till Södermanland för att besöka henne.

Under oerhörda ansträngningar och försakelser samt den svåraste strid mot behofven tog han emellertid 1824 den filosofiska graden med utmärkt heder; men fick äfven derefter röna hela bitterheten af en svensk författares lott, som vill lefva ensamt af sitt snille. Med möda fans en förläggare till det lilla häftet af hans Nyare dikter. Hans sångmö tystnade, och äfven hans sista försök att vinna oberoende — en ansökan till en skolmästare-syssla i Gestrikland — misslyckades. Han fann dock hos presidenten Poppius en lärare-plats, under hvars utöfning han utmärkte sig genom sin flit och sin tystnad, till dess döden den 4 Mars 1828 gjorde slut på ett lif, som varit så föga rikt på glädje.

»Vitalis var» — skrifver Geijer — »till växten lång, smal och mager, och hade något eget, i första ögonblicket frånstötande, i sitt väsende, men som, lifvadt till löje, harm eller ädelt allvar, behagade och fängslade, utan att förlora något af sin originalitet. Kindens

stundom skarpa rodnad röjde den lungsigtige. I all yttre verk och gerning var han tafatt. Det sträckte sig till hans rörelser, till hans gång, som, häftigt med slängande armar, redan gjorde honom till ett föremål för uppmärksamhet. Sällan har en stark och eldig själ fått en bräckligare hydda. Sträng mot sig sjelf var han det äfven mot andra och helt och hållet utan hvad man kallar konsiderationer. Hvad han fann löjligt och tadelvärdt gisslade han, äfven offentligen, till och med hos sina bästa vänner, och detta var honom så naturligt, att han kunde förundra sig öfver, att det blef ämne för förundran, och efteråt som förut bemötte de förolämpade, såsom ingenting passerat. Särdeles ömtålig var han i fråga om förbindelser, och den som dermed, äfven i bästa afsigt, ville tämja honom, var ej säker, att han ej genast skakade af sig banden, såsom lika många bojor. Likväl var han ända till svärmeri känslig för både vänskap och kärlek. De innerliga dikterna till Laura gälde ett verkligt föremål, en ung, älskvärd flicka, om hvilken Vitalis äfven efter 10 års skiljsmessa ej utan den märkbaraste rörelse kunde höra talas. Skönare har troheten i döden knappast uttalat sig än i den härliga sången »Under en sjukdom, till Laura».

Efter skaldens död utgåfvos »Samlade dikter af Vitalis», med företalet af Geijer, 1828, samt omtrycktes 1837 i den då utgifna samlingen af »Utmärkta och klassiska arbeten af svenska författare». De utgöra i denna samling endast ett litet häfte, men det är rikt på innehåll.

En vitter granskare [1]) har hos Vitalis anmärkt tre hufvudelementer: det *sentimentala*, det *verldsironiska* och det *skämtsamma* eller det egentligen komiska. Det första framträder i dikterna Till englarne, Prolog, Till vestanvinden, Vårfantasi, Blomsterklagan, Aftonpsalm, Försakelse, En suck från altaret, m. fl., vittnande om en rörlig fantasi, en djup, ädel känsla, ett varmt hjerta, men i allmänhet saknande inre afslutning. De röja dock alla mycken både inre och yttre harmoni, men tillika mycken vekhet och blomsterprakt, som bilda en skarp motsats mot den milda tonen, den färglösa ytan, den ofta kärfva, afhuggna formen i andra hans dikter. Mest originel är han ock i de verldsironiska dikterna Enslingens sång i den stora öknen, Enslingens klagan, Den kämpandes sång, Dödsbetraktelse, och några andra, der skalden med gripande kraft skildrar hoppets af verkligheten krossade bilder, verldens gäckeri med känslans aningar och inbillningens löften, förakt för lifvets gyckel, misströstan både om vänskapens och kärlekens tillvaro. Lika egendomliga äro äfven Vitalis' skämtsamma dikter, så väl de humoristiska — Orden, Komiska fantasier, Julkalaset, Konung Pharao, Konung David och Bathseba, Jerichos eröfring, Holofernes, Jerusalems skomakare, Promotionen 1824, m. fl. — som de satiriska — Siegmunds idéer, Amen, Rustningar till Ragnarök och några andra — i hvilka alla ett rikt förråd af qvickhet och humor framträder, ehuru man kunnat

---

[1]) *J. E. Rydqvist* i Heimdall för 1829.

önska mer omvexling i ton och föremål. En egen och ganska framstående plats bland våra skalder skall emellertid Vitalis alltid intaga.

Carl August Nicander, född 1799 i Strengnäs, vid hvars skola fadern var konrektor, och student i Upsala 1817, hade, likasom Vitalis, hvars bekantskap han gjort i skolan och gymnasium, tidigt röjt poetiska anlag. Båda uppträdde ock, såsom redan är nämndt, gemensamt inför allmänheten i Kalender för damer, 1819, der Nicanders dikter väckte icke mindre uppseende än hans väns. Ännu mera uppmärksamhet tillvann sig Nicanders 1821 utgifna sorgespel »Runesvärdet eller den förste riddaren», som röjde rik skaldebegåfning, om ock denna begåfning der ännu ej tycktes blifvit fullt klar för skalden sjelf, ty mycket mystiskt och sväfvande förekommer der onekligen och skymmer alltför ofta det sant poetiska, som lika onekligt der finnes. Detta arbete följdes snart af en samling lyriska stycken, »Fjärilar från Pinden», samt af idyllen »Rosalfs lefnad och död», som dock är icke så litet underlägsen de föregående. Sedermera infördes i 10:de häftet af Iduna, 1824, »Runor af Norna Gest», tillhörande de mest berömda bland Nicanders dikter. Han hade då redan lemnat akademien och 1823 ingått i kungliga kansliet, men tog följande året den filosofiska graden på samma gång som Vitalis, hvilken i sin »Promotionen 1824» gycklar icke så litet med Nicanders sång vid samma tillfälle. För den om sydländsk färgprakt och stor formfulländning vittnande skaldedikten Tassos död fick Nicander svenska akademiens stora pris 1826. Den väckte sådant uppseende, att kronprinsen lemnade Nicander understöd till en utländsk resa, hvartill äfven svenska akademien lemnade penningebidrag. Resan företogs 1827 öfver Köpenhamn, Hamburg, uppför Rhen, genom Schweiz till Rom, der Nicander tillbragte flera månader och dit han, efter en utflygt till Neapel, återvände samt for derifrån till Venedig, der hans tillgångar, dem han alltför obetänksamt anlitat, med ens voro slut, och hvarifrån han under många försakelser och förödmjukelser fick anträda hemresan.

Sedan han 1828, fattig och skuldsatt, återkommit till fäderneslandet, försökte han sig på tjenstemannabanan, men med föga framgång, och det visade sig äfven snart nog, att han föga passade för denna bana. Han måste derföre söka såsom författare bereda sin utkomst. Redan 1827 hade han utgifvit sina »Nya dikter», bland hvilka förekom en större dramatisk dikt »Konung Enzio», röjande samma sydländska värma och samma formfulländning som Tassos död. Italienska ämnen omfattade han ock med förkärlek och skref i Rom italienska poem, som der med bifall mottogos. Efter hemkomsten utgaf han under titeln Hesperider några noveller och dikter från Italien, som tillhöra hans lyckligaste produktioner, och 1831 utkom första delen af hans resebeskrifning »Minnen från södern», hvars andra del ej utgafs förr än 1839 efter hans död. Tillika öfversatte han för kungliga teatern Shakespears Othello samt Schillers Röfvarbandet och Jungfrun af Orleans, för hvilka han erhöll ej obetydliga honorarier; men hushålla kunde han aldrig lära

sig och förde ett temligen oordentligt lif, samt sökte alltför ofta, likasom förut Lidner, med starka drycker döfva ett hjertlidande, som slutligen vållade hans död i Februari 1839.

Nicander var till växten något under medellängden; hans ansigtsuttryck var allvarsamt och slutet samt röjde ingen rikare begåfning. I större sällskap var han ock vanligen tyst och förbehållsam, men i en förtroligare krets, synnerligast under musikalisk berusning, gaf den rika, varma känsla, som bodde i hans inre, sig luft med en hänförelse, så mycket mera öfverraskande, ju sällsyntare den hos honom var. Hans »Samlade dikter» utgåfvos i 4 delar 1839—1842, och man finner der, utom de redan anförda, två ofulländade sorgespel, Beatrice Cenci och Prins Magnus, konung Birgers son, ett lustspel, »Död utan död eller Frihet och trohet», en dikt-cykel, »Lejonet i öknen», till Napoleons förhärligande, den af svenska akademien år 1825 med andra priset belönade lärodikten Fosterlandskänslan, samt ett stort antal smärre dikter. De utmärka sig i allmänhet genom ljufhet, ömhet, sydländsk färgprakt, ett klangrikt språk och stor fulländning i versbildningen, mindre genom en högre flygt eller egentlig originalitet.

Bland framstående vitterhetsidkare i öfrigt, på hvilka ifrågavarande tidskifte var ovanligt rikt, fortsatte Christian Erik Fahlcrantz, Bernhard von Beskow, Olof Fryxel, Carl Wilhelm Böttiger, Carl Fredrik Ridderstad, Carl August Adlersparre, Julius Axel Kjellman-Göransson, August Blanche, Oskar Patrik Sturtzenbecker, Herman Sätherberg, Wilhelm von Braun, Karl Anders af Kullberg, Johan Nybom och Bernhard Elis Malmström sin författareverksamhet äfven under följande tidskifte, och vi skola i nästa del till dem återkomma.

Mera uteslutande höra till det vittra tidskifte, vi här haft att framställa: *Johan Anders Wadman*, född i Bleking 1777, student i Lund 1791, sjukhuskommissarie under fälttåget 1813 och 1814, sedermera bosatt i Göteborg, der han afled i Februari 1837, känd för spelande qvickhet och flödande humor genom en mängd dikter, hvaraf dock de qvickaste voro alltför cyniska att meddelas allmänheten, redan innan han 1830—1835 utgaf en diktsamling under titeln Lekochalfvar, hvarefter fullständigare samlingar af hans dikter utkommit 1855 och 1868; *Göran Gabriel Ingelman*, född 1788 i Virestad i Småland, der fadern Johan Gustaf Ingelman var kyrkoherde, student i Lund 1809, anställd i kammar-expeditionen af kungliga kansliet och vid krigshofrätten 1818, kopist i riksarkivet 1824, belönad af svenska akademien med Lundbladska priset 1828, samt 1836 på samma gång med stora priset för en Sång öfver Gustaf II Adolf och med andra priset för skaldestycket Årets tider, bekant för allmänheten genom sina Skaldeförsök i 4 häften, 1828—1838, och Valda skaldeförsök, 1843, äfvensom han utgifvit en öfversättning af Oehlenschlägers dikt Helge, särskildt känd genom sina många tillfällighetsdikter, hvilka han genom en sinnrik behandling af det tillfälliga ämnet förstod gifva ett mera allmänt poetiskt intresse, än vanligen tillfaller dylika dikter, äfvensom hans dikter i allmänhet röja

en mild känsla, ett rent, varmt sinne för det älskliga i naturen och i menniskohjertat, med mycket välde öfver formen, men mindre framstående originalitet, för öfrigt till sin personlighet en älsklig, trohjertad, drömmande skaldenatur, med föga sinne för det prosaiska lifvets omsorger, död i December 1844; *Jon Engström*, född 1794 i Flisseryds socken inom Kalmar län, der fadern var landtbrukare, student i Upsala 1813, medicine licentiat 1818, bataljonsläkare vid Vermlands regemente 1818—1825, författare till »Nordiska dikter af Eivin» 1821, Eolsharpan, innehållande, utom åtskilliga smärre dikter, ett historiskt skådespel Erik Segersäll samt ett sorgespel Hjalmar och Ingeborg, 2 häften, 1830, Dramatiska dikter, 2 häften, 1832, 1833, Förbundsbröderne, romantisk berättelse om Vermland, 1833, 1834, Nybyggarne, 1838, Björn Ulftand, 1840, utgifvare af tidningen Barometern i Kalmar 1841—1851, död 1870, en diktare i götiska förbundets anda, mindre känd än han förtjenar; *Assar Lindeblad*, född 1800 i Lackalänga socken i Skåne, der fadern var klockare, student i Lund 1818, filos. magister 1829, docent i estetik 1831, vikarierande professor i detta läroämne 1834—1838, kyrkoherde i Öfveds församling 1838, död 1848, författare till Cylinda, romantiskt poem, 1824, Månskensqvällarne, en diktsamling, 1825, Blekingsblommor 1828, Sång i anledning af jubelfesten 1830 samt 2 häften Dikter, 1832, 1833, en af Tegnérs lyckligare härmare, som onekligen röjde verklig skaldebegåfning, om man ock ej kan tillerkänna honom någon synnerlig originalitet; *Andreas Möller*, född i Venersborg 1800, student i Lund 1817, anstäld i justitie-revisionen 1825, medarbetare i Aftonbladet 1830—1833, sedermera berömd sakförare, död 1855, författare till några qvicka satiriska tillfällighetsdikter, Riks-dinern eller gourmandernes nationalkonvent, 1829, Kärlekens seger öfver centralförsvaret, 1829, Rikssoupern, en måltid vid tomt bord, 1830, Res-dejeunéen, 1830, m. fl.; samt *Elias Wilhelm Ruda*, född 1807 på Häringe sätesgård i Södermanland, der fadern var trädgårdsmästare, student i Upsala 1826, filos. magister 1833, men död redan i Augusti samma år, författare till »Brynolfs äfventyr», en humoristisk, icke särdeles lyckad efterbildning af Tegnérs Frithiofs saga, 1828, Vildsvinsjagten, en dramatisk dikt, 1829, Hagbard och Signe, sorgespel i Shakespears stil, ehuru visserligen betydligt underlägset det valda mönstret, 1830, »En tysk resandes ströfverier på svenska Parnassen», ett litterärt-kritiskt arbete, 1830, »Främlingen från norden», en täck novell, 1831, skaldestycket Aristomenes på Rhodos, som vann svenska akademiens andra pris 1832, samt ett häfte Skaldestycken, som utgafs efter hans död 1838, med ett förord af Atterbom — en alltför tidigt bortgången skald, som försökte sig i flera diktarter, utan att röja egentlig originalitet i någon, men dock en omisskänlig skaldebegåfning och ovanlig lätthet att röra sig i olika versformer, för öfrigt allmänt afhållen för sitt öppna, trefliga, hjertliga, anspråkslösa väsende.

Svenska *dramatiken* vann under detta tidskifte äfven en betydande utveckling. Gustaf Adolf hade visat föga sinne för den dramatiska konsten, och vid slutet af hans regering var operahuset användt till lazarett för landtvärnssjuke, i afvaktan å dess anbefalda nedrifvande, samt operett- och dramatiska teatrarna inrymda i arsenalen eller f. d. De la Gardieska huset å n. v. Carl XII:s torg, båda med alltför begränsade hjelpmedel att kunna åstadkomma några större dramatiska företeelser. Regementsförändringen 1809 medförde emellertid en förändring äfven i teaterväsendet. Redan inom en månad efter Gustaf Adolfs afsättning utfärdades befallning om operahusets skyndsamma iståndsättande för sitt ursprungliga ändamål, och i Juni 1809 förordnades, att representationerna derstädes skulle begynna med operan Gustaf Vasa. Äfven det »dramatiska sällskapet», såsom dramatiska teaterns personal benämndes, fick nu tillåtelse att å operahuset uppföra sina större stycken.

Det dröjde emellertid ännu några år, innan större sångpjeser kunde gifvas, emedan de krafter, hvaröfver man nu hade att förfoga, voro dertill alltför ringa. Nya sångare och sångerskor måste anskaffas, ny kör och ballet bildas, hvilket ock skedde genom inrättande af sång- och dansskolor. Först i Maj 1812 kunde en större opera åter gifvas. Både sångscenen och den dramatiska egde då flera ganska framstående skådespelare och skådespelerskor, och de kungliga teatrarne, hvilka, efter arsenalens brand i November 1825, måste begagna gemensam lokal i operahuset, till icke ringa olägenhet för båda, hade flera nitiska och skickliga styresmän bland sina första direktörer.

Den kungliga teatern kunde således åter verka rätt mycket för den dramatiska både litteraturens och konstens utbildning i Sverige, och dessutom fans sedan 1813 en enskild teater å Djurgården, samt sedan Mars 1842 en sådan, den s. k. Nya teatern, inrättad af kaptenen Anders Lindeberg i hufvudstaden, äfvensom flera skådespelaresällskap i landsorterna uppträdde, så att tillfällen till dramatisk verksamhet visst icke saknades. För det mesta gaf man dock å de särskilda teatrarna öfversatta stycken. I synnerhet upptogo Kotzebues dramer och komedier en längre tid talscenen, likasom man senare flitigt öfversatte fransyska talpjeser. Sångpjeser funnos ytterst få inhemska och lånades sålunda nästan alla utifrån.

Utom de här ofvan omnämnda dramatiska arbeten af Franzén, Hammarsköld, Ling, Afzelius, Almqvist, Euphrosyne, Zeipel, Stagnelius, Nicander, Engström och Ruda utgåfvos under detta tidskifte sådana arbeten äfven af *Per Adolf Granberg*, Andebesvärjningen, komedi i 3 akter, gifven 21 gånger 1810—1838, Svante Sture och Märta Leijonhufvud, dram i 5 akter, gifven 42 gånger 1812—1833, Den gamle öfversten, komedi i 1 akt, gifven 5 gånger 1817 och 1818, samt Försonlighet, Kärlek och Hämnd, dram i 3 akter, Jorund, lyrisk tregedi i 3 akter, belönad med svenska akademiens stora pris 1812, Karl Knutssons död, tragedi i 3 akter 1823, Hilda, eller den nordiska

qvinnan, historiskt skådespel i 3 akter, 1837, Hättebröderne, tragiskt skådespel i 5 akter på vers, 1837; *David von Schulzenheim*, Torkil Knutsson, tragedi i 5 akter på vers, 1812; *Fredrik Cederborgh*, Riddarekandidaten, fars i 3 akter, 1816, Toni, dram i 3 akter, 1819; *Anders Fredrik Skjöldebrand*, Herman von Unna, dram i 5 akter, gifven 44 gånger 1817—1842, Hjalmar, sorgespel i 5 akter på vers, 1827, Carl XII:s död, tragedi i 5 akter på vers; friherre *Gustaf Fredrik Åkerhjelm* (född 1776, förste direktör vid kungliga teatern 1818, general-tulldirektör 1827, statsråd 1831—1840, död 1853), Engelbrecht, tragedi i 4 akter på vers, gifven 19 gånger 1820—1841; *Anders Fryxell*, Vermlands-flickan, sångspel i 3 akter, 1821; *Anders Lindeberg*, Blanka, tragedi i 5 akter på vers, gifven 6 gånger 1822—1824, Toni, dram i 3 akter, gifven 5 gånger, 1832, 1833, Midsommaraftonen, skådespel i 4 akter på vers, 1834, Demosthenes, sorgespel i 5 akter på vers, 1835, Prestgården, dram i 5 akter, 1835; *Gustaf Anton Brakel* (född 1782, banko-kommissarie 1813—1831, död 1855), Oden i Svithiod, tragedi i 5 akter, på vers, med musik af J. F. Berwald gifven 9 gånger, 1826—1830; *Bernhard von Beskow*, Erik XIV, en dramatisk dikt, första afdelningen: Erik, konung; andra afdelningen: Eriks försoning, sorgespel i 5 akter på vers, 1827, Ryno, eller den vandrande riddaren, skådespel med sång i 3 akter, med musik af E. Brendler och kronprinsen Oscar, gifven 20 gånger, 1834—1838, Hildegard, sorgespel i 5 akter på vers, 1836, Torkel Knutsson, sorgespel i 5 akter, med prolog, på vers, utgifven 1836, sedermera uppförd 13 gånger 1862, Birger och hans ätt, sorgespel i 5 akter på vers, 1837, Gustaf Adolf i Tyskland, dramatisk historiemålning i 5 handlingar på vers, 1838, Pappers-kråkorna, ett tidningsäfventyr i Juli 1840, fem minuters skämt af Quintinus Carbasius, jubelstudent, 1840; *Per Adam Wallmark*, Sulioterne, eller Sulis öfvergång, historiskt skådespel i 3 akter, med musik af J. F. Berwald, gifvet 8 gånger, 1827—1829; *Maria Dorotea Altén*[1] (född 1799, gift 1821 med pastorn vid holländsk-tyska kyrkan i Stockholm, sedermera kyrkoherde vid Kristine kyrka i Göteborg David Wilhelm Dunckel), Agathokles, sorgespel i 5 handlingar på vers. De utvandrade, dram i 2 akter på vers, Kärlekens hjeltemod, dram i 3 akter på vers, införda i Dramatiska och lyriska försök af Dorotea Dunckel, 1828—1832; *Carl Anders af Kullberg*, Svenskarne i Neapel, skådespel i 5 akter på vers, gifvet 6 gånger, 1836; *August Blanche*, Publiken och tidningarne, eller Den rysliga tuppfäktningen, stort spektakel i 2 öppningar, 1838, Rabulisterne, galla-spektakel i 2 akter, 1838, Hjertklappningen, fé-opera i 5 akter på vers, 1842, Positiv-hataren, lustspel med sång i 4 akter, musiken af J. N. Ahlström, gifvet 23 gånger, 1843, 1844; *Carl Fredrik Ridderstad*, Rodrik och Albin, sorgespel i 5 akter på vers, 1838, C. J. L. Almqvist, 3 skådespel, på vers och prosa, 1843, Arfsynden, komedi i 1 akt, 1843, Maria Fanina, dramatiskt poem, 1843; *Bernhard Elias Malmström*, Julianus, dramatiskt poem, 1840; *Carl Wilhelm Böttiger*, Ett national-divertissement, gifvet 39 gånger, 1843—

1850, En majdag i Wärend, svenskt tillfällighetsstycke i 1 akt, uppfördt 21 gånger, 1843, 1844; m. fl.

Dessutom uppfördes och utgåfvos under detta tidskifte ett mycket stort antal öfversatta dramatiska arbeten, så att den dramatiska verksamheten denna tid var ganska betydande. Äfven vår inhemska dramatik företedde under denna tiderymd onekligen flera arbeten af högt värde, men några dramatiska mästerverk, jemförliga med de episka och lyriska, som under detta tidskifte utgåfvos, finner man dock icke. Mera framstående orginalitet saknar man hos de flesta af våra dramatiska författare, om man undantager Ling, Stagnelius och Almqvist, hvilkas dramatiska stycken dock föga lämpa sig för scenen, och i allmänhet utmärka sig äfven de bättre och de bästa svenska dramatiska arbeten från denna tid mera genom lyriska och episka än rent dramatiska förtjenster.

En diktart, som under de föregående tidskiftena varit hos oss föga eller intet representerad — *romanen* — vann under denna tiderymd likaledes en rätt betydande utveckling. Romanläsning hade under det föregående tidskiftet blifvit mycket allmän, men man fick för det mesta åtnöja sig med öfversättningar.

Vid början af nu ifrågavarande tidskifte uppträdde emellertid Sveriges förste komiske romanförfattare *Fredrik Cederborgh*, son till bruksegaren Nils Reinhold Cederborgh och född på Stjernfors bruk i Vestmanland 1784, efter slutade akademiska studier i Upsala anstäld i kungliga kansliet 1803, der han 1810 blef protokollssekreterare, men från hvilken befattning han redan samma år tog afsked och bosatte sig på landet, utgaf sedermera 1816—1823 tidningen Anmärkaren, hvarefter han flyttade till sin egendom Dalkarlshyttan vid Lindesberg, der han tillbragte sin återstående lefnad, som slutade i Januari 1835. Hans första komiska roman Uno von Trasenberg, 3 delar, 1809, 1810, väckte, såsom något alldeles nytt i sitt slag, utomordentligt uppseende och följdes snart af Ottar Trallings lefnadsmålning, 4 delar, 1810—1818, båda sedermera utgifna i nya upplagor. I förening med Stjernstolpe utgaf han Samlaren, vitter ströskrift, 1814, 1815, hvarefter följde »Något litet om grefve Jaques Pancrace von Himmel och Jord», 1819, samt de här ofvan omnämnda dramatiska styckena Riddare-kandidaten och Toni. En samling af hans skrifter utkom under titel »Ungdoms Tidsfördrif af Fr. Cederborgh», 3 delar, 1834, och hans »Valda skrifter» utgåfvos 1856.

Cederborghs romaner äro föga händelserika och hafva i allmänhet en temligen torftig planläggning, men de icke särdeles många eller öfverraskande händelserna äro väl berättade, och qvicka infall och anspelningar öfverflöda. Särskildt har Cederborgh gjort sig berömd för sin uppfinning af lyckade namn å sina handlande personer. För öfrigt

var hans skriftställeri för honom snarare en lek än ett arbete, hvarför han i allmänhet var föga böjd. Hans skrifter bära ock prägeln af mycken lätthet i framställningen, men också af icke så liten vårdslöshet. Hans personlighet skildras såsom godsint, fryntlig, fördragsam, vänlig, nästan ur stånd att vredgas, fullkomligt obekant med flärd, skryt, svek och osanning, benägen att hjelpa hvar han kunde, aldrig fordrande någon återtjenst, glömsk af oförrätter och otacksamhet, i umgänget treflig och behaglig.

Cederborghs skrifter framkallade flera efterbildningar, hvaribland *Per Adam Wallmarks* »Fuselbrenners resa till Stockholm» och »Resa till Stockholm år 1913 af Fuselbrenner den yngre», båda utgifna 1813, bäst lyckades, hvaremot de af *Carl Gustaf Valberg* (född 1788, död 1822) utgifna romantiska berättelserna »Uggelviksbalen», 4 delar, 1814, 1815, »En mamsell i Stockholm», 1816, »Herdinnan vid Hagalund», 1816, m. fl., både genom innehåll och framställningssätt gjorde författaren föga heder.

Derefter gjorde sig *Wilhelm Fredrik Palmblad* fördelaktigt känd såsom roman- och novell-författare genom sina här ofvan omnämnda arbeten i denna väg. Äfven *Carl Jonas Ludvig Almqvist* och *Carl von Zeipel* uppträdde såsom romanförfattare i de arbeten vi redan anfört.

Gustaf Wilhelm Gumælius, äfven i det föregående omnämnd, utgaf 1828 den första svenska historiska roman Thord Bonde, och *Gustaf Henrik Mellin*, till hvilken vi i nästa del återkomma, gjorde sig berömd genom sina historiska noveller, Blomman på Kinnekulle, 1829, Sivard Kruses bröllop, 1830, Anna Reibnitz eller sångarflickan från Warschau, 1831, Gustaf Brahe, 1832, Flickorna i Askersund, 1832, Öjungfrun, 1832, Helena Vrede, 1834, romanen Johannes Fjällman, 2 delar, 1831, 1835, m. fl.

Såsom romanförfattare uppträdde äfven grefve *Per Georg Sparre*, född 1790 och son till ryttmästaren grefve Erik Sparre, fänrik vid Skaraborgs regemente 1807, deltagande i expeditionen till ryssarnes fördrifvande från Gotland 1808, och i vinterfälttåget å Åland samma år, samt sedermera i fälttågen 1813 och 1814, kapten i generalstaben 1816, öfverste och sekundchef för sjöartilleriregementet i Carlskrona 1832, död 1871. Hans historiska romaner Thora eller Grimsholms saga, 1829, Den siste friseglaren, 3 delar, 1832, Adolf Findling, 3 delar, 1835, Standaret, 1847, och Sjökadetten, 1850, utmärka sig genom trohet i lokal- och tidsteckning samt liflighet i berättelsen, om de ock ej röja någon djupare poetisk uppfattning.

Mest framstående inom vår romanlitteratur voro emellertid tre författarinnor, *Fredrika Bremer*, friherrinnan *Sofia Margareta von Knorring*, född Zelow, och fru *Emilia Flygare*, sedan 1814 fru *Carlén*, till hvilka vi återkomma i nästa del, då vi äfven få tillfälle att omnämna de roman- och novell-författare, som uppträdde mot slutet af nu ifrågavarande tidskifte, och under det följande fortsatte sin författareverksamhet,

såsom Ridderstad, Kullberg, Blanche, von Braun, Kjellman-Göransson, m. fl.[1]).

I allmänhet var tidskiftet 1809—1843 en vår vitterhets gyllene tid, rikare än något föregående på stora snillen i olika riktningar. Det begynte med häftiga litterära strider, som åt denna vitterhet gåfvo nytt intresse, hvilket under det föregående tidskiftet tycktes vara i aftagande, och ur denna strid utgick en rikare, mera sant fosterländsk litteratur än vi förut egt. Det litterära synfältet hade betydligt vidgats. Det var icke längre begränsadt inom den franska, romerska och en del af den engelska litteraturen, utan omfattade nu äfven den tyska, grekiska och italienska, och tillika hade uppmärksamheten blifvit fästad å våra egna fornsånger och folkvisor, likasom intresset för det fosterländska i allmänhet blifvit väckt och lifvadt. En djupare, mera sant kristlig anda hade framträdt i psalmsången och de andliga föredragen, vår dramatik och vår romanlitteratur hade fått en betydande utveckling, och framför allt hade episka och lyriska mästerverk tillkommit, som utgöra vår litteraturs skönaste prydnader och genom hvilket detta tidskifte blifvit det mest lysande i våra vittra häfder.

De sköna konsterna.

Den under detta tidskifte pågående striden inom svenska vitterheten var icke utan inverkan äfven på konstens utbildning i Sverige. Vid tidskiftets början var den klassiska riktningen lika öfvervägande inom konsten som inom vitterheten, och så väl den nya som den götiska skolan yrkade reformer både inom den förra och inom den senare. Den nya skolan fordrade en mera naturlig och känslofull uppfattning både af konsten och vitterheten, och den götiska framhöll det äkta nordiska såsom den friska och sannskyldiga kärnan i både vår konst och vår vitterhet.

Under det föregående tidskiftet hade konsten börjat mer och mer stelna i ett visst manér, hvartill de tongifvande inom målare- och bildhuggareakademien eller *akademien för de fria konsterna*, såsom densamma sedan 1810 kallades, icke så litet bidragit. I opposition häremot bildades 1814 af några yngre konstnärer, såsom skulptören Fogelberg, målarne Sandberg och John von Breda samt några andra, »Sällskapet för konststudium», hvilket, understödt af åtskilliga konstvänner, sökte verka för en djupare och mångsidigare uppfattning af konsten

[1]) Jfr *Hammarsköld*, Svenska vitterheten, och *P. A. Sondén*, Bibliografisk öfversigt öfver svenska vitterheten, 1810—1832, s. 481—619; *A. Fryxell*, Bidrag till Sveriges litteraturhistoria, 9 häften, 1860—1862; *B. E. Malmström*, Grunddragen af svenska vitterhetens historia, 1868, IV: 220—471, V: 1—455; *Rud. Hjärne*, Götiska förbundet och dess hufvudmän, 1878; *Ljunggren*, Svenska vitterhetens häfder, 1879, III: 250—320; *F. A. Dahlgren*, Anteckningar om Stockholms teatrar, 1866, s. 89—406; *G. E. Klemming*, Sveriges dramatiska litteratur, 1863—1879, s. 190—301, m. fl.

än den då rådande. På detta sällskaps begäran höll Ling 1814—1817 inom sällskapet en serie föreläsningar öfver de nordiska myternas användande i skön konst, äfvensom Hammarsköld der höll konsthistoriska föreläsningar, hvilka han 1817 utgaf i sitt »Utkast till de bildande konsternas historia» — en ny icke obetydande företeelse i vår konstlitteratur, som dittills ej haft att erbjuda annat än några biografiska uppsatser angående inhemska artister samt några praktiska anvisningar till de särskilda konstarternas bedrifvande. Från 1815 hade han tillika i Svensk Litteraturtidning infört en serie recensioner, der akademikerne blefvo illa åtgångna och, på Hammarskölds vanliga sätt, i flera hänseenden groft och orättvist. Till akademiens försvar uppträdde i Stockholms-Posten Gustaf Abraham Silfverstolpe, en broder till akademiens præses öfverintendenten Fredrik Samuel Silfverstolpe, och så fortgick mellan Stockholms-Posten och Litteraturtidningen en lika hetsig fejd i konstkritik som mellan denna tidning och Wallmarks Journal rörande de vittra förhållandena. Samma konstverk blef sålunda helt olika bedömdt i båda tidningarna, och den konstnär, som i den ena förklarades för en mästare, bemöttes i den andra såsom en stympare.

Å en tredje sida verkade nu Ling af alla krafter för en konstens pånyttfödelse i fornnordisk riktning. Att åter uppkalla den gamla nordiska kraften både i kropp och själ var hans lefnadsmål. Hans gymnastik skulle vara ett medel till det förra, och för det senare hade han verkat genom sina episka dikter och sina dramer samt ville nu äfven se detta sitt ideal förverkligadt i konsten. Derföre sökte han ock så mycket som möjligt närma sig yngre konstnärer och vinna dem för sina åsigter, hvilket ock lyckades med flere deribland.

Under våren 1817 mottog götiska förbundet från en icke namngifven person 50 dukater, jemte en skrifvelse, som upplyste, att gåfvans ändamål vore »belöning och uppmuntran för dem bland Sveriges och Norges konstnärer, som ur den nordiska mytologien hemta ämnen för sina framställningar i bildande konst». För beredande af »Nordens sjelfständighet äfven i bildande konst» inbjödos båda ländernas konstnärer till en täflan i behandling af uppgifna ämnen i målning, bildhuggeri, teckning och arkitektur, men blott inom den nordiska mytverldens område. Gifvaren ansågs vara svenske ministern i England Göran Ulrik Silfverhjelm, och den utsatta belöningen framkallade en liflig täflan, så att 27 större och mindre arbeten i skulptur, målning och teckning inkommo. Götiska förbundet beslöt nu föranstalta en utställning så väl af dessa som af andra arbeten i likartad riktning, och då konstakademien ej kunde förhindra denna utställning, föranstaltade hon äfven en sådan af konstverk i annan riktning, så att man detta år fick två konstutställningar, af hvilka likväl göternas blef den rikhaltigare och tilldrog sig mesta uppmärksamhet. Äfven under åren 1819, 1821 och 1822 utdelades pris för täfling i nordisk konst, men sedermera tycktes hågen för arbetena i denna riktning hafva för någon

tid svalnat. Ett nytt fosterländskt uppslag inom de bildande konsternas område hade dock nu blifvit gjordt och flera lyckliga frukter deraf redan visat sig.

Ganska mycken verksamhet rådde ock under detta tidskifte inom de särskilda arterna af de bildande konsterna och synnerligast målarekonsten.

Historiemålare voro: *Carl Wilhelm Svedman*, född 1762, död 1840, hofmålare och lärare vid akademien för de fria konsterna, mest bekant såsom målare af altartaflor; *Per Krafft*, född 1777, död 1863, äfven porträttmålare, omnämnd i föregående del; *Gustaf Erik Hasselgren*, född 1781, död 1864, Hilleströms lärjunge och efterträdare såsom professor vid akademien och ledare af historiemålningen derstädes 1817, sedan han behandlat både antika, bibliska och romantiska ämnen samt under åren 1806—1816 i Berlin, Dresden, Wien och Italien fortsatt sina konststudier, berömd för korrekt teckning och samvetsgrann behandling af sina ämnen, men mindre lycklig i deras anordning och ännu mindre i färgen, som i hans taflor ofta är grumlig; *Johan Gustaf Sandberg*, född 1782, död 1854, en af de mest framstående konstnärerne under detta tidskifte och en bland stiftarne af »Sällskapet för konststudium», som sökte gifva svenska konsten en mera fosterländsk riktning, hvartill ock Sandberg kraftigt bidrog genom sina berömda freskomålningar i Gustavianska grafkoret inom Upsala domkyrka, likasom genom flera andra taflor i samma riktning, äfven berömd porträttmålare och i allmänhet utmärkt genom en kraftig teckning, behag och rikedom i grupperingen samt en varm, djup, harmonisk kolorit — ledamot af akademien 1821, professor 1828 och akademiens direktör 1845—1853; *Fredrik Westin*, född 1782, död 1862, äfven en ganska framstående konstnär, elev af Masreliez och lika ifrig förfäktare af den akademiska konstriktningen som Sandberg af den mera rent fosterländska, ledamot af akademien 1812, professor 1814, akademiens direktör 1828—1840, hofintendent 1834, vann stort konstnärsrykte genom sina altartaflor »Christi uppståndelse» i Kungsholms och »Christi förklaring» i Jakobs kyrka i Stockholm, en annan behandling af »Christi förklaring» i Åbo domkyrka, »Christi bön i örtagården» i Söderhamns, »Christi begrafning» i Carlshamns och »Christus, välsignande barnen» i Uddevalla kyrka, mot hvilka en senare konstkritik emellertid haft icke så litet att anmärka, synnerligast med afseende å uppfattningen af hufvudfigurerna och dessas hållning, äfven mycket anlitad porträttmålare och lycklig i att träffa likheten, men äfven der mindre lycklig i uppfattningen; *John von Breda*, född 1786, död 1835, son till den i föregående del omnämnde porträttmålaren Carl Fredrik von Breda och tillhörande oppositionen mot akademisterne, ett slags fosforist i målningsväg, med stora föresatser, men allt för mycket bristande förmåga att fullfölja dem, hvilket ock var icke så lätt, då man, såsom Breda i en af sina sista taflor, tagit till ämne »Målarekonstens genius, som hos regnbågen, allmaktens försonande symbol emellan Gud och menniskor, söker styrka att försvara de konstnärers namn, hvilka

redan i tiden förhärligat konsten, samt skydd för dem, som söka att vidare värdigt framställa densamma», hvilken tafla ock lemnade åskådarne i alltför mycken okunnighet om, huru konstens genius kunde göra allt detta, likasom äfven konstnären blef denna genius otrogen, i det han långt före sin död vårdslösade den talang, han i vissa hänseenden onekligen egde, och upphörde att arbeta; *Axel Johan Fägerplan*, född 1788, död 1865, en flitig konstnär i den af Hasselgren angifna riktningen, med hans förtjenster och fel; *Carl Johan Sjöstrand*, född 1789, död 1857, likaledes en konstnär i denna riktning, företrädesvis behandlande ämnen ur fäderneslandets historia; grefve *Carl Gustaf Hjalmar Mörner*, född 1794 och son till generallöjtnanten grefve Gustaf Fredrik Mörner, såsom kornett vid Smålands husarregemente deltagande i fälttåget 1813, sedermera löjtnant 1820 och titulerad ryttmästare 1824, då han lemnade den militära banan, för att uteslutande egna sig åt konsten, hvilken han flitigt studerat och idkat under sitt vistande i Italien 1816—1828, hvarefter han stannade ett par år i Sverige, men lemnade det åter 1830 för att besöka Danmark, England och Frankrike, der han afled 1837 — en verklig konstnärsnatur, hvilken redan som kadett i lyckade teckningar återgaf Carlbergslifvets skämtsamma tilldragelser och upptåg, samt sedermera i sin Carnevale di Roma 1820, och sina Neapolitanska folkscener, 1827, såsom fullbildad konstnär röjde ett verkligt mästerskap både i uppfattningen och utförandet af de scener han framstälde, likasom han äfven såsom bataljmålare röjde ett fint färgsinne och stor förmåga af lefvande, snillrik anordning; *Alexander Clemens Wetterling*, född 1796, död 1858, kapten vid Svea artilleriregemente, major i armén och en tid lärare vid högre militärläroverket å Marieberg, säker tecknare, äfven bataljmålare samt tillsammans med Fredrik Boije 1821—1823 utgifvare af det förtjenstfulla verket »Kongl. svenska Museum», till hvilket Wetterling utförde alla teckningarna; *Per Berggren*, född 1798, död 1848, elev af Limnell och Westin, målade icke blott historiska ämnen, utan äfven porträtter och djurstycken samt sysselsatte sig mot slutet af sin lefnad hufvudsakligen med renovering af taflor för museum; *Johan Holmbergsson*, född 1804, död 1835, son till den här ofvan omnämnde professorn i Lund, såsom målare temligen underordnad, men en ganska framstående tecknare, som genom sina teckningar till Tegnérs Axel, 1824, först väckte uppmärksamhet, och hvars »72 scener ur svenska historien» samt 67 »porträtteckningar till fäderneslandets historia», utgifna 1850, vittna om snillrikhet både i uppfattning och komposition — för öfrigt ett original, som både i drägt och uttryckssätt sökte vara ett århundrade bakom sin samtid; *Carl Gustaf Plagemann*, född 1805, död 1868, elev af Westin, fortsatte 1831—1849 sina konststudier i Italien, der han flitigt kopierade äldre mästares arbeten, hvarefter han äfven tillbragte några år i Spanien för samma ändamål, samt återkom, efter mer än 20 årig frånvaro, till fäderneslandet 1854, blef då ledamot af akademien samt var någon tid lärare i teckning vid krigsakademien

och vid Stockholms gymnasium, men reste 1867 åter till Italien och dog följande året i Rom — i allmänhet mera lycklig i återgifvandet af andras taflor, hvari han röjde en ganska framstående förmåga, än i egna kompositioner, bland hvilka Natten i Bethlehem, Judas' ånger, En Bacchant samt altartaflorna Christi uppståndelse och Nattvarden äro de mest kända; *Carl Andreas Dahlström*, född 1806, död 1869, gjorde sig känd såsom bataljmålare och fick, på Carl Johans bekostnad, företaga en resa till Tyskland för att med egna ögon studera skådeplatserna för hans segrar och derefter framställa dem i fyra för Drottningholms slott bestälda bataljstycken, hvilka Dahlström ock utförde, men frånträdde sedermera målarekonsten och utgaf en mängd planschverk i stentryck, såsom Teckningar till Carl Johans historia, 1844, Teckningar ur trettioåriga krigets historia, 1845—1847, Teckningar ur Sveriges historia under Carolinska tidehvarfvet, 1847—1851, Teckningar ur Vasaregenternas historia, 1853—1855, Taflor till Fredmans epistlar och sånger, 1851, 1852, I Stockholm, 1855, Teckningar ur svenska folklifvet 1857, Svenska folkets seder, bruk och klädedrägter; m. fl.

Såsom *genremålare* voro de mest bekante *Per Emanuel Limnell*, omnämnd i föregående del, och *Alexander Laurćus*, född i Åbo 1783, död i Rom 1823, en ganska framstående konstnär, hvars tidigare arbeten voro för det mesta eldskensstycken och bambocciader, i hvilka han förstod att inlägga både originalitet och konstnärlighet. Så skildrade han Äländske fiskare, Kortspelande män och qvinnor, Tobaksrökande och drickande soldater, m. m.; men han var äfven både historie- och landskapsmålare. Hans »Gustaf Wasa, räddad i ett halmlass af Sven Nilsson,» är särskildt berömd, och å Nationalmuseum har man af honom ett Landskap, med en åkande bonde från 1812, ett Kustlandskap i månsken, med bondfolk vid en upptänd eld, från 1817, Italienske röfvare, bortförande några qvinnor, och Röfvare, framställande frågor till en bondfamilj, från hans resa i Italien mot slutet af hans lefnad, m. fl. Klarhet i uppfattningen, kraft, lif och natursanning i framställningen äro förtjenster, som i allmänhet utmärka hans konstnärskap, hvilket dock ännu ej hunnit sin fulla utveckling, då det afbröts af döden.

Såsom *porträttmålare* utmärkte sig: *Olof Johan Södermark*, född 1790, död 1848, hvilken såsom löjtnant vid fältmätningskåren deltagit i tyska och norska fälttågen 1813 och 1814, blef lärare i topografi vid krigsakademien 1825, och 1833, med titel af öfverstelöjtnant, tog afsked ur krigstjensten för att derefter uteslutande egna sig åt konsten, för hvilken han tidigt visat liflig håg, men hvilken han först på äldre dagar fick tillfälle att på allvar studera under konstresor i Frankrike och Italien 1824—1828, i Tyskland, Italien, England och Frankrike 1833—1841, samt ännu en gång i Italien 1844—1847, under hvilka han utbildade sitt konstnärsskap och blef en af våra mest framstående porträttmålare, lika säker i teckning och lycklig i kolorit som röjande en ovanlig förmåga att icke blott träffa den yttre likheten,

utan äfven återgifva själslifvet hos dem, hvilkas bilder han målade; *Johan Detlof Collberg*, född 1796, död 1833, som i England utbildat sig till en skicklig porträttmålare och äfven vunnit rykte såsom sådan, då hans vidare konstnärsutveckling alltför snart afbröts af döden; *Maria Christina Röhl*, född 1801, död 1875, en af våra flitigaste och en tid mest anlitade konstnärer, som efterlemnat ett mycket stort antal porträtt i svartkrita, pastell och blyerts, utmärkta genom finhet och sorgfällighet i utförandet samt oftast genom träffande likhet, m. fl.

Landskapsmålare voro: *Carl Johan Fahlcrantz*, född 1774, död 1861, en af den nya vittra skolan högeligen prisad konstnär, hvilken den vanligen så bistre Hammarsköld förklarade »härlig och jemförlig med Ruysdael, men mera mild och manlig än denne, med djupare ton i koloriten, allvarligare lugn i kompositionen», också länge af allmänna meningen högt uppburen, hvars komponerade landskap anslogo genom en viss vemodsfull stämning och lyckad kolorit, men af en senare granskning funnits alltför litet naturtrogna — professor i akademien 1815, men ändock främst på listan vid götiska förbundets särskilda exposition 1818, med stycken i förbundets anda, sådana som Kung Beles grafhög på Balestrand i Norge och Torsten Vikingsons grafhög på Framnäs, äfven mycket anlitad af Carl Johan och i allmänhet en af våra mest produktiva konstnärer, som ännu vid öfver 80 års ålder var sysselsatt med två stora taflor, framställande Gripsholm och Rosersberg, för konung Oscar; *Per Gustaf von Heidecken*, född 1781, död 1864, efter fleråriga studieresor i Tyskland, Frankrike och Italien, lärare vid akademien 1834 och slutligen konduktör vid museum, äfven en rätt produktiv konstnär i Fahlcrantz' manér, hvilket han i vissa fall öfverdref; *Johan Fredrik Julin*, född 1798, död 1840, tillika aqvarellmålare, hvars landskapsstycken, vanligen i stor skala, röja ett sjelfständigt skaplynne, utan något främmande manér, samt omisskänlig konstnärsbegåfning, hvilken dock aldrig kom till full utveckling, i följd af denne konstnärs föga regelbundna lefnadssätt och förtidiga, sjelfförvållade död; *Carl Stefan Bennet*, född 1800, död 1878, son till hofmarskalken friherre Carl Fredrik Bennet, fänrik vid Svea garde 1818, der han befordrades till kapten, då han tog afsked 1838, kammarherre 1828, ledamot af riddarhusdirektionen och af akademien för de fria konsterna 1840, känd såsom landskapsmålare genom flera vuer från Italien, der han hufvudsakligen sökte sin konstnärliga utveckling, samt äfven såsom historiemålare genom sin Revy på Ladugårdsgärdet och Aftäckningen af Carl Johans ryttarestaty, med en mängd porträttfigurer; *Carl Samuel Graffman*, född 1802, död 1862, som på 1820-talet företog en studieresa till Skottland och der afteknade flera vuer, hvilka litografierades af C. J. Billmark i dennes »Skottska vuer» och af hvilka några äfven af Graffman utfördes i olja och i större skala samt vunno mycket erkännande, ehuru en iråkad sinnessjukdom sedermera förhindrade någon ytterligare utveckling af Graffmans konstnärsskap; m. fl.

Såsom *marinmålare* utmärkte sig *Johan Christian Berger*, född 1803, död 1871, som gjort sina konststudier i Frankrike och England; såsom *miniatyrmålare: Lorens Svensson Sparrgren*, född 1763, död 1828, en af våra mest framstående konstnärer i denna väg; *Jakob Axel Gillberg*, född 1769, död 1845, omnämnd i föregående del; *Johan Way*, född 1792, död 1873, hvilken som underlöjtnant vid Vendes artilleriregemente deltagit i tyska och norska fälttågen 1813 och 1814, efter fleråriga konststudier i Belgien blifvit professor vid härvarande konstakademi 1820, ritlärare vid Upsala universitet 1831—1850, berömd både såsom miniatyr- och glasmålare, hvilken senare konst han åter införde i Sverige och om hans skicklighet hvari fönstermålningarna i Upsala domkyrkas Gustavianska grafkor bära ett vackert vittne; m. fl.; såsom *blomster- och fruktmålare Johan Abraham Alexander*, född 1791, död 1834; såsom *djurmålare Carl Fredrik Kiörboe*, född 1800, kornett vid Jemtlands hästjägare 1829, titulerad ryttmästare 1837, bosatt i Paris sedan 1840, den mest framstående inom denna art af målarekonsten.

Bland våra *bildhuggare* hade efter Sergels död 1814 hans lärjunge *Erik Gustaf Göthe*, född 1779, död 1838, största ryktet. Han hade vid akademiens täflingar så utmärkt sig, att han 1803 erhöll ett resestipendium för att i Italien fullfölja sina konststudier. Här njöt han undervisning af Canova och utförde en kolossal Meleager — som väckte sådant uppseende, att den blef stucken i koppar, och att lord Temple af Göthe beställde ett grafmonument öfver sin aflidna hustru — en Bacchus i naturlig storlek och flera andra arbeten, samt fick vid hemkomsten 1810 uppdrag att utföra ett monument öfver den mördade Axel Fersen, hvilket dock ej utföll rätt lyckligt. Redan förut hade skånska adeln af Göthe beställt ett monument öfver Magnus Stenbock. Andra marmorverk af Göthe voro en ung sittande Bacchus, en Hebe i naturlig storlek, en Venus och kärleken m. fl., mot hvilka man anmärkt en viss ojemnhet, så att vid sidan af förträffligt utförda partier förekomma andra tunga och liflösa. Äfven i Göthes förnämsta verk efter hemkomsten, hans bronsstaty af Carl XIII. aftäckt 1821, röjer sig icke liten tyngd. Året derefter reste han till Ryssland och utförde der en liggande bacchant och en kolossal sittande marmorstaty af Katarina II. Hans sista verk var ritningen till den nya tornspira af gjutjern, som uppsattes å Riddarholmskyrkan, sedan den förra nedbrunnit.

Johan Niklas Byström, född 1783, död 1848, en annan af Sergels lärjungar, hade, liksom Göthe, väckt sådan uppmärksamhet hos akademien, att han efter Göthe fick 1810 ett resestipendium för att i Italien fortsätta sina konststudier. Han dröjde länge i Rom, och Atterbom, som såg honom der, beskrifver honom såsom »en äkta vermländsk svensk, enkel, öppen, lugn, fryntlig och arbetsam». Hans fina behandling af marmorn hade snart skaffat honom anseende bland italienarne. Flera lyckade arbeten, hvaribland Den liggande Bacchanten

särskildt väckte Sergels beundran, gjorde Byström känd och berömd såsom konstnär, och då han, vid ett besök i hemlandet 1816 gaf en staty af Mars Carl Johans drag, visade sig denna artighet vara ganska lyckligt använd, ty ett stort antal af hans många marmorarbeten, såsom Juno med Herkulesbarnet, Bacchus, Hero, Hymen och kärleken, Segergudinnan, m. fl., inköptes af Carl Johan, och Byström fick äfven i den tidens mecenater, grefvarne Trolle-Bonde och Brahe, friherre Ridderstolpe, m. fl., frikostiga afnämare. Han var för öfrigt en särdeles arbetsam konstnär, som utfört en ganska stor mängd statyer, byster och basreliefer, och då dessa vanligen väl betaltes, kom han härigenom i ett för en svensk konstnär högst sällsynt välstånd. Om hans konstnärrskap yttrar en senare konstkritiker[1]): »Oafsedt den bländande marmorbehandlingen och utom mästerskapet i det vällustiga och graciösa egde hans formbildning långt mera helgjutenhet än Göthes och hans kompositioner, ehuru visserligen icke alltid otadeliga, en lyckligare hållning än dennes. För det skälmska ansigtsuttrycket egde Byström en synnerlig framställningsförmåga, och den fina, lefvande naturbehandlingen, ögonblickligheten, den halfwördolda spelande humorn gör hans »blomsterkonung» (Linnés byst) i Upsala botaniska auditorium, änskönt uppfattningen kunnat vara manligare, till ett af hans bästa verk». Särskildt gjorde sig Byström bekant genom sina qvinno- och barnfigurer, hvaremot han mindre lyckades i det manligt kraftiga, upphöjda, storsinta. Hans Carl X, XI och XII kunna sålunda icke räknas bland de lyckade, och bland hans senare arbeten finner man icke så få, som snarare kunna kallas fabrikat än konstverk. Sitt konstnärsrykte har han dock tillräckligt häfdat genom flera konstverk af stor förtjenst, som alltid skola försäkra honom om en ganska framstående plats bland våra konstnärer.

Bengt Erland Fogelberg, född i Göteborg 1786 och 1804 inskrifven såsom lärgosse hos hofciselören Rung, hvilken 1806 befordrade honom till gesäll, hade under denna lärotid visat sådana anlag för bildhuggarekonsten, att de väckt Sergels uppmärksamhet och Fogelberg kunde påräkna hans råd och anvisningar vid sina konststudier. På akademiens förslag erhöll han 1820 ett resestipendium för att besöka Frankrike och Italien, arbetade någon tid i Paris hos den berömde bildhuggaren Vosio och afslutade sina studier i modellritning hos den icke mindre ryktbare historiemålaren Guérin, hvarefter han stannade en längre tid i Rom, der hans Mercurius och Paris vunno bifall både af Guérin och Thorwaldsen samt med ens gjorde honom till en känd och aktad konstnär. Ett par år före sin utresa hade han till en af götiska förbundets utställningar bidragit med gips-statyer af Odin, Thor och Frey, hvilket, när Fogelberg började vinna konstnärsrykte, gaf Carl Johan anledning att i början af 1828 hos honom beställa en kolossal Odin i marmor, för att sätta honom i tillfälle att förnöka sig

[1]). *Estlander*, De bildande konsternas historia. Stockholm 1867, sid. 506.

i en den tiden ny riktning. Tre år senare var denna staty färdig och framkallade så väl i Roms konstverld som här hemma en allmän hänförelse. De följande tio åren egnade Fogelberg emellertid åter åt arbeten inom den grekiska mytologien, En segrande Amor, Den segrande Venus, Apollo med citharan, samt en mängd etyder och gipsmodeller; men 1841 började han å nyo arbeta på de nordiska gudabilderna och efter tre år voro de nya mästerverken Thor och Balder fulländade. Han gjorde nu 1845 ett besök i fäderneslandet och fick nya ärofulla uppgifter att lösa, då Stockholms borgerskap af honom beställde Birger Jarls staty, Göteborgs en staty af Gustaf II Adolf och konung Oscar Carl Johans ryttare-stod. När dessa stora arbeten aftäcktes, återsåg han 1854 för andra gången Sverige, och detta sista besök var för honom ett fortfarande triumftåg. Han längtade dock åter till södern; men under resan till Italien insjuknade han i Triest och afled der den 22 December 1854. »Fogelberg», säger en hans minnestecknare, »förenade den konstnärliga skönhets-entusiasmen med historiskt sinne och kritik. Han nöjde sig icke med att studera antikens skönhetsformer och söka begripa den i dess teknik; han sträfvade i mera omfattande mening att förstå antiken, att uppfatta den i dess anda och väsen, och detta grundliga studium sträckte sig äfven till andra konstperioder och konstarter. Han hade omfattande kännedom om och stort intresse för de särskilda målareskolornas konstalster, och för landsmän, som under vistandet i Italien blefvo i tillfälle att njuta af hans umgänge, var detta högst lärorikt. Enkel och blygsam, såsom den stora förtjensten ofta är, tänkte han ringa om sig sjelf, men högt om konsten; hans meningar och omdömen framstäldes på ett anspråkslöst sätt och utan att låta påskina någon egen ofelbarhet.»

Byggnadskonsten gjorde under detta tidskifte icke lika lysande framsteg som målare- och bildhuggare-konsterna, ehuru visserligen rätt många nya byggnader uppfördes och äfven de enskilda nybyggnaderna nu började mera allmänt utföras i en prydligare stil än den ytterst tarfliga, som förut var rådande. De mest kände *arkitekterne* voro, utom de i föregående del omnämnde, *Fredrik Blom* (född 1781, död 1853), sedan 1817 professor för undervisningen i den högre byggnadskonsten vid akademien för de fria konsterna, 1840 öfverste vid flottans mekaniska kår, mycket anlitad för både allmänna och enskilda byggnadsföretag, såsom hästgardets kasern, kyrkan och kasernerna å Skeppsholmen, posthuset, alla i Stockholm, restaurationsarbetena å Riddarholms-kyrkan derstädes, Rosendals lustslott, ullmagasinet i Norrköping, med flera, äfvensom han först konstruerade flyttbara hus, som vunno stor uppmärksamhet äfven utomlands; *Carl Georg Brunius* (född 1792, död 1869) professor i grekiska språket vid Lunds akademi 1824—1858, förut omnämnd bland våra fornforskare, bekant genom flera byggnadsföretag, såsom restaurationen af Lunds domkyrka och af dess krypta, uppförandet af Christinehamns kyrka, af biskopshuset och zoologiska museum i Lund, räddningshemmet vid Råby, herresätena

Trolleholm och Jordberga i Skåne, reparationerna af kyrkorna i Wexiö, Malmö, Helsingborg och Ystad, m. fl., äfvensom genom sitt varma intresse för och nitiska forskningar rörande den götiska byggnadskonsten, hvarom ock flera af honom utgifna arbeten vittna; *Per Axel Nyström* (född 1793, död 1868), hofarkitekt 1818, efter fleråriga konststudier i Paris och Italien förordnad till arkitekt vid öfverintendentsembetet och professor i byggnadskonsten vid akademien för de fria konsterna 1825—1848, stadsarkitekt i Stockholm 1838, akademiens ständige sekreterare 1844, intendent vid öfverintendents-embetet 1848, mest bekant genom sina nitiska bemödanden att i enskilda nybyggnader införa en bättre stil, äfvensom flera större byggnader enligt hans ritningar utfördes, såsom Adelsvärdska huset, Brunkebergs hotell och Bazarbyggnaden å Norrbro i Stockholm, hufvudbyggnaderna på Steninge i Södermanland och Rånäs bruk i Roslagen, med flera.

Såsom *kopparstickare* utmärkte sig *Christian Didrik Forssell* (född 1777, död 1852), som lärt sig graveringskonsten i Holland och af dess dåvarande konung Louis Napoleon erhöll understöd att fortsätta sina studier i Paris, hvarifrån han hemkallades af Carl Johan och blef här den främste, nästan den ende mästaren i sin konst, hvilken mer och mer utträngdes af litografien samt sedermera af fotografien. Af de arbeten, Forssell efter hemkomsten utförde, är praktverket Ett år i Sverige det mest bekanta. I allmänhet utmärka sig hans arbeten för ypperlig teckning samt ren och säker behandling af så väl streck- som punkter-maneret, men man har mot dem anmärkt en viss enformighet i drägter och dylikt.

De mest framstående *litograferne* voro *Johan Elias Cardon* (f. 1802), först Forssells lärjunge i graveringskonsten, men sedermera egnande sig åt litografien, sedan han 1829—1834 medelst ett akademiens resestipendium fått tillfälle att i Paris och München studera denna konst; *Carl Johan Bilmark* (f. 1804, d. 1870), äfven en af Forssells lärjungar, som från gravyren öfvergick till litografien och utgifvit flera värdefulla litografiska arbeten, såsom Etyder för landskapstecknare, Utsigter från Djurgården, Skottska vyer, tecknade af Graffman, Pittoresk resetur från Stockholm till Neapel i 100 plancher, praktverket »Gripsholm, Upsala, Skokloster, Sigtuna och Stockholm», m. fl., samt *Jakob Axel Salmson* (f. 1807, d. 1876), utgifvare af flera större litografiska verk, såsom Svenska konungar och deras tidehvarf, Trettioåriga krigets märkvärdigaste personer, båda med text af Adolf Ivar Arwidsson, Gripsholms-galleriet, m. fl.

Medalj-gravörer voro *Mauritz Frumerie* (f. 1775, d. 1853), af hvilken man har flera värdefulla arbeten; *Johan Salmson* (f. 1799, d. 1859), en äldre broder till litografen, länge bosatt i Paris, der han utförde flera arbeten både för Ludvig Filip och för Napoleon III:s räkning och der han äfven dog; m. fl.

Utom de nu omnämnde uppträdde under senare delen af detta tidskifte inom de särskilda konstarterna flere framstående konstnärer,

hvilka fortsatte sin verksamhet äfven under det följande, och vi skola i nästa del till dem återkomma. I allmänhet röjde sig under nu ifrågavarande tidskifte en långt lifligare konstnärlig verksamhet än under det föregående, hvartill bidrog så väl en rikare uppmuntran af Carl Johan och kronprinsen Oscar som växande intresse för konsten hos allmänheten, hvilket bland annat röjde sig genom stiftandet af konstföreningen 1832, som verkat i flera hänseenden fördelaktigt, synnerligast för yngre konstnärers uppmuntrande.

Äfven *musiken* vann under detta tidskifte en ganska rik utbildning, ännu rikare än de öfriga sköna konsterna. Sedan operan blifvit återstäld, fick svenska allmänheten der göra bekantskap med utlandets förnämsta dramatiska musikverk, flera framstående inhemska tonsättare uppträdde, smaken för musik blef allt mera allmän, och musikaliska sällskap bildade sig, som ytterligare befordrade densamma. Musikaliska akademien verkade ock fortfarande såsom läroverk i allt större omfattning för den musikaliska bildningens utveckling, och bland de flera musikaliska föreningar, som under denna tid uppstodo, hade Harmoniska sällskapet i Stockholm ett betydande inflytande på den musikaliska bildningen.

Under det första årtiondet af detta tidskifte var, såsom redan är anmärkt, vis-sången särdeles flitigt utöfvad, och *Olof Åhlström*, i föregående del omnämnd, var då den mest omtyckte och anlitade tonsättaren. Sedermera utträngdes den efter hand af qvartett-sången, som från Upsala, der student-sången nu blef i hög grad utbildad, spridde sig till hufvudstaden och synnerligast genom Harmoniska sällskapet der blef mycket omhuldad.

Om qvartett-sången, så väl som om den musikaliska bildningen vid universitetet i allmänhet, hade den i föregående del omnämnde *Johan Christian Friedrich Hæffner*, sedan 1808 musikdirektör vid Upsala akademi, stora förtjenster. Hans sång-qvartetter och deribland synnerligast »Vikingasäten» och »Låt dina portar upp» hafva blifvit särdeles populära, och det var under hans ledning, som studentsången i Upsala först började vinna det stora rykte, den allt sedan bibehållit.

En annan både produktiv och framstående tonsättare var *Bernhard Henrik Crusell*, född i Nystad i Finland 1775, hvilken redan tidigt röjde sådan musikalisk skicklighet, att han vid ännu icke fylda 17 års ålder antogs till föreståndare för lifregementets musik-kår 1791 och blef klarinettist vid hofkapellet kort derefter. Sedermera, 1818, blef han musikdirektör vid båda lifgrenadierregementena, hvilken plats han bibehöll till sin död i Juni 1838. Såsom klarinettist var Crusell en af de utmärktaste på sin tid och har äfven komponerat en mängd stycken för klarinett. Såsom tonsättare utmärkte han sig genom enkla, behagfulla, lättfattliga melodier. Hans sånger till Tegnérs »Frithiofs»

sjöngos en tid öfver hela landet och voro synnerligen populära, ehuru man i dem saknar den kraft, ämnet angifver. Hans musik till Tegnérs »Flyttfoglarne» är äfven en komposition af högt värde, och hans opera Lilla slafvinnan gafs under åren 1824—1838 med icke ringa bifall 34 gånger. Crusell har äfven för svenska scenen öfversatt och bearbetat en mängd operor, såsom Figaros bröllop, Barberaren i Sevilla, Hvita Frun, Fra Diavolo, Den Stumma, Alphyddan, m. fl., och året före hans död tilldelade honom svenska akademien sin stora guldmedalj såsom ett erkännande af hans förtjenster både som tonsättare och öfversättare.

Redan innan Crusell satt musik till några bland Tégners sånger, hade den andre store skalden inom götiska förbundet, *Erik Gustaf Geijer*, sjelf öfverflyttat sin Vikingen och Kolargossen i toner lika hänförande som sjelfva dikterna. För Geijer var musiken egentligen endast en lek, en hvila från ansträngande tanke-arbete. De flesta af hans kompositioner hade tillfälliga anledningar. För en pianospelerska i hans umgängeskrets komponerade han piano-musik, för student-sången sång-qvartetter, för några goda qvartett-spelare på sträng-instrumenter, med hvilka han kommit i beröring, viol-qvartetter, o. s. v. Vanligen framträdde ock i hans sånger ord och musik samtidigt, af någon tillfällig anledning. Så, när han beslutat sig för sitt så mycket omtalta »affall», tillkom den härliga sången

»Ensam i bräcklig farkost vågar
Seglaren sig på det vida haf».

Så äfven den täcka visan »Min politik» och den betydelsefulla sången »Höstsädet». Ett långt och talträngdt plenum i presteståndet framkallade visan »Tal och tystnad», andra tillfälligheter de älskliga sångerna »Första aftonen i det nya hemmet», »Resedan», »Tjusande bild», »Stundom äfven vaken drömmer jag», m. fl.

Om Geijers musik i allmänhet yttrar en fullt kompetent domare, sjelf hans medtäflare i sångkonst, Adolf Lindblad: »Geijers sånger likna ej visorna hvarken i hedniska, katolska eller Bellmanska tiden; höra ej en gång till samma slag som de, hvaraf Valerius och Åhlström bildade sitt tidehvarf; umbära således lika mycket folkvisans romantik som Bellmans poetiska jovialitet och Åhlström-Valerii prosaiska treflighet. De passa ej i skogen, ej vid bålen, ej vid bordet, till och med ej i salongen eller koncert-salen. De älska ett mera förtroligt umgänge, en innerligare bekantskap, då de ej allenast skänka nöje, men äfven uppbyggelse. Det är i dessa sånger Geijer är skald mer än någon i Sverige, och det är musiken, som danat honom dertill. De äldre sångerna, Vikingen, Kolargossen, m. fl. — dessa få verser, dessa enkla toner, likväl med kraft att omstämma ett helt folk! — Hvad kan *sägas* om dem? Hvem älskar att se sin ungdoms skönaste, skäraste minnen öfversatta på prosa? Ty prosaisk skulle äfven den lyckligaste utläggning af dem blifva, jemförd med dessa djupt i vårt hjerta slumrande toner, dessa minnen, helsande oss med den sjunkande qvällsolens

sista strålar från honom, som vi vördande älskat med hela vår ungdoms förtjusning. Alltså tyst och evigt tyst om all den salighet våra hjertan känt i denna lika varma som friska tid, då vi emottogo intryck, hvilka ej förr än med lifvet skola utplånas. Och tyst äfven med allt s. k. resonneradt omdöme öfver Geijers musik i allmänhet. Hellre än att söka någon vägledning af denna, i synnerhet då det gäller musiken, osäkra och charlataniska kunskap, som kallas kritik, märk, läsare, på dig sjelf, om du, vid åhörandet af den älsklige sångarens toner, känner någon rörelse i ditt hjerta, någon tår på väg att sippra fram ur ditt öga, eller kanske en lifighet, som oemotståndligt rycker dig upp från din stol, att du åt någon annan må meddela dig — hvad du då, under inflytelsen af din hänförda känsla, antingen yttrar eller förtiger — det duger till ett totalomdöme öfver Geijers musik, och du skall då känna din tvekan ökas, huruvida du bör gilla eller ogilla den blygsamma, af sina högtidligare och förnämare syskon liksom undanskymda plats, tonkonstens gudinna intagit vid den oförgängliges urna».

Adolf Fredrik Lindblad, som så hänförande skildrat Geijers sångkonst, var sjelf en af våra största mästare i denna konst. Han föddes i Skenninge den 1 Februari 1801. Fadern, handlande, sedermera rådman i Norrköping, skickade honom 1818 till Hamburg för att utbilda sig till köpman; men han röjde föga sinne för detta yrke, utan tillbragte sin mesta tid vid pianot eller med läsning af Goethes, Schillers, Jean Pauls och Shakespears snilleverk. Efter sin återkomst till Sverige reste han till Upsala och begynte der 1823 under Hæffners ledning studera musikens teori. Tillsammans med Geijer utgaf han 1824 sitt första musikverk »Musik för sång och för piano» samt fick derefter företaga en utrikes resa, hvarunder han i Berlin gjorde bekantskap med den berömde kompositören Felix Mendelsohn-Bartholdy och fick begagna hans undervisning. Efter sin återkomst öppnade han 1827 i Stockholm en musikskola, som snart blef mycket både berömd och anlitad och hvilken han förestod ända till 1860. Tillika var han under denna tid ej blott kronprinsen Oscars, utan äfven dess söners och dotters, prinsessan Eugenies lärare i musik, samt utgaf ett stort antal musikaliska kompositioner — en simfoni, som utfördes i Stockholm 1831, operan Frondörerne, i 3 akter, gifven 17 gånger 1835—1861, hans berömda kantater »Drömmarne» och »Om vinterqväll», samt en mängd »Sånger och Visor», med piano-ackompagnement och till en stor del äfven med ord af tonsättaren, genom hvilka sånger isynnerhet Lindblad blifvit en af våra mest populäre och värderade tonsättare, och bland hvilka många, såsom Hvad månd' det landet heta?, Fogeln på grenen, Den skeppsbrutne, Skjutsgossen, Bröllopsfärden, Konvaljerna, Spinnvisan, Lärkan drillar upp i skyn, m. fl., blifvit älsklingsstycken för hvarje musikaliskt sinne.

I början af 1860-talet flyttade Lindblad från hufvudstaden och bosatte sig å en landtgård i trakten af Linköping, der han tillbringade det återstående af sin lefnad, der han, omgifven af barn och barnabarn,

fick 1878 fira sitt guldbröllop och der han afled den 23 Augusti samma år.

Lindblad var, likasom Geijer, en af våra snillrikaste och tillika mest fosterländska tonskalder. »I hans Sånger och Visor», heter det i en minnesteckning [1]), »finner man ett Sverige för sig, ett glänsande panorama, der, för att bruka Geijers ord, »skogen talar, bäcken talar», der allt i naturens skönhet fått en röst för att tolka sitt innersta väsen. Nya tider alstra nya diktningsformer, och detta är, såsom nödvändigt, icke att beklaga, men genom Lindblad och med honom befryndade tonskalder har emellertid everldligt skänkts oss en riktning att följa och vörda, en rikedom att älska och vårda, och som gjort oss i den mån sjelfständiga, att vi af de större musikaliska kulturfolken väl hafva att inhemta råd och upplysning, men icke behöfva tåla invasion eller förtryck.»

En annan tonsättare, som likaledes under denna tiderymd genom flera älskliga melodier vann ett stort och välförtjent rykte, var *Johan Erik Nordblom*, född i Upsala 1788, der han 1808—1814 studerade musik under Hæffners ledning, blef musikdirektör vid Gefle gymnasium 1814—1821, hvarefter han flyttade till Stockholm och antogs 1824 till lärare i sångklassen vid musikaliska akademien, samt blef 1833 Hæffners efterträdare såsom musikdirektör vid Upsala universitet. År 1846 öppnade han ett sånginstitut i Stockholm, men afled redan två år derefter i December 1848. Han har komponerat en mängd större och mindre sångstycken, bland hvilka Vaggvisan, till ord af Franzén, Violen, Sången, med ord af Grafström, »Ungmön i lunden» ur Atterboms Lycksalighetens ö, Till min lyra, af Euphrosyne, »Vore jag ett ax», Vårsång, m. fl., varit ganska populära och genom sina osökt vackra melodier alltid skola ega högt värde, äfvensom han utgifvit flera stycken för stor orkester, en flöjt-koncert, en fagott-koncert m. m. samt genom sin »Sångskola eller Lärobok i sång för lägre och högre undervisningsverk», 1836—1840, inlagt stora förtjenster om sångkonsten, synnerligast vid våra läroverk.

Andre framstående tonsättare under detta tidskifte voro: *Johan Fredrik Berwald*, (född 1787, död 1861), som redan vid sex års ålder uppträdde såsom violspelare på en koncert, i sitt tionde år gaf sjelf en koncert, hvarvid en af honom komponerad ouverture för full orkester uppfördes, blef derefter förste violinist vid kejserliga teatera i Petersburg, så, efter återkomsten till Sverige 1813, altviolinist vid hofkapellet, och slutligen 1823 kapellmästare — särskild berömd såsom en af Sveriges skickligaste qvartettspelare och för sin ledning af kapellet, äfven känd genom flera kompositioner, såsom en Ouverture för orkester, 1797, som af musikaliska akademien belönades med en särskild guldmedalj, körerna till sorgespelet Oden i Svithiod, 1826, musiken till skådespelet Birger Jarl eller Stockholms grundläggning, 1835, och till

[1]) I Post- och Inrikes-Tidningar N:o 196 för 1878.

Börjessons sorgespel Erik XIV, 1846, marschen vid drottning Desiderias kröning, sorgmusiken vid prinsessan Sofia Albertinas och Carl Johans begrafningar, m. m.; *Frans Adolf Berwald* (född 1796, död 1868), den förres syskonbarn, violinist vid hofkapellet 1812, sedermera bosatt i Berlin 1829—1842, der han komponerade en operett »Der Verräther», samt efter sin återkomst till fäderneslandet operetterna »Jag går i kloster», 1843, och Modehandlerskan, 1845, äfvensom kantaterna »Gustaf Adolf den stores seger och död vid Lützen» och »Nordiska fantasibilder»; hvarefter han 1846 åter lemnade Sverige och i Wien samt åtskilliga andra tyska städer gaf sin med mycket bifall mottagna stora tonmålning »En landtlig bröllopsfest i Sverige», dit han återvände 1849 och der han äfven utgifvit flera andra kompositioner, såsom Humoristiskt capriccio, Elfvornas lek, Hågkomst af norska Alperna, Slaget vid Leipzig, kantater, duetter för piano och violoncell, qvartetter och qvintetter för stråkinstrumenter, m. m.; *Erik Jakob Arrhén von Kapfelman* (född 1790, död 1851), musiklärare vid krigsakademien och såsom tonsättare känd genom talrika kompositioner, såsom Carl XII:s fältmarsch, Skandinavisk folksång, Den siste kämpen af Geijer, Vårsång af Stagnelius, Våren är kommen af Dahlgren, Fjellblommor, körerna till Lidners Medea, till Lings Agne, Den heliga Brigitta och Engelbrecht, en stor symfoni Grekernes första seger vid Missolonghi, Blommorna, en tondikt till Atterboms skaldeverk med denna titel, åtskilliga kyrk-arier och flerstämmiga sånger, m. m.; *Frans Fredrik Edvard Brendler* (född 1800, död 1831), musiklärare i Stockholm, der han gjorde sig känd och omtyckt som tonsättare genom flera lyckade kompositioner, såsom melodien till Amanda af Stagnelius, melodramerna Spastaras död af Lidner samt Edmond och Clara, en berömd högtidskör för sällskapet Par Bricoll, en symfoni för stor orkester samt större delen af musiken till operan Ryno, sedermera efter Brendlers död fullbordad af kronprinsen *Oscar*, som derigenom äfven intog en aktad plats bland våra kompositörer, m. fl.

Embetsmännen.

Det första statsråd, som tillsattes, sedan Carl XIII blifvit konung, utgjordes af förre riksdrotsen grefve Carl Axel Trolle-Wachtmeister, omnämnd i föregående del, såsom justitiestatsminister, förre kanslipresidenten Lars von Engeström såsom statsminister för utrikes ärendena, samt friherre Hans Henrik von Essen, frih. Gustaf Lagerbjelke, frih. Matthias Rosenblad, frih. Baltzar Bogislaus von Platen, Gudmund Göran Adlerbeth och Georg Adlersparre såsom statsråd, hvilka statsrådsledamöter, jemte generaladjutanterne för armén och flottan, generalmajoren frih. Carl Johan Adlercreutz och viceamiralen Victor von Stedingk, voro de verkligt styrande i Sverige till Carl Johans hitkomst och af hvilka flera äfven sedermera länge hade ledningen af den inre

styrelsen, medan han öfvertagit den af förhållandena till främmande makter. De påkalla derföre en närmare bekantskap.

Lars von Engeström, född i Lund i December 1751 och son till biskopen derstädes Johan Engeström, inträdde efter undergången juridisk examen vid Lunds akademi, i kungliga kansliet och i riksarkivet 1770, samt var byråchef i kabinettet för utrikes brefvexlingen, då han 1782 af Gustaf III sändes som chargé d'affaires till Wien. Här gjorde han sig omtyckt och aktad, vann flera vänner inom den högsta umgängeskretsen, och att han äfven tillvunnit sig Gustaf III:s belåtenhet visade sig af det uppdrag han mot slutet af år 1787 erhöll att afgå till Warschau, för att söka bereda Gustaf III tillträde till Polens tron, hvilket uppdrag, såsom i föregående del är visadt, till lycka för både Gustaf III och Sverige icke lyckades och svårligen kunde lyckas, men som likväl vittnar om konungens synnerliga förtroende. Engeström stannade ock såsom svensk minister i Polen under kriget mellan Sverige och Ryssland, och att han der varit verksam för Sveriges fördelar, visade sig, då kejsarinnan Katarina II efter freden med Sverige begärde af Gustaf III hans återkallande från Polen, emedan han der varit alltför ryssfiendtlig. För att undgå detta återkallande begärde Engeström sjelf tjenstledighet under sommaren 1791. Han hade året förut gift sig med en polsk fröken Rosalie Chlapowska och erhållit indigenatsrätt såsom polsk adelsman. Med sin unga hustru reste Engeström under hösten 1791 till Berlin, der han stannade öfver vintern, men skyndade efter Gustaf III:s död till Stockholm för att kunna verka för sina bröder Jakob och Johan, som voro tilltalade för delaktighet i sammansvärjningen mot den nu aflidne konungen. Han blef vänligt mottagen af hertig Carl, som i Juli samma år utnämnde honom till hofkansler samt ledamot i allmänna ärendenas beredning och i pomerska beredningen; men sedan Reuterholm blifvit allrådande hos hertigen, aflägsnades Engeström och sändes i September 1793 såsom svensk minister till England, der han stannade till slutet af Oktober 1795, då han skulle i samma egenskap afgå till Wien; men sedan han under resan dit dröjt någon tid i Paris, upptogs detta så illa i Wien, att man vägrade der mottaga honom, och han lefde utan offentlig befattning till i April 1798, då han blef svensk minister i Berlin, der han trifdes väl och ej var utan inflytande. Han hade under tiden efter sin hustrus anhörige ärft gods i Polen, der han tillbragte somrarne; men, då han under våren 1803 såsom vanligt begärde tjenstledighet härtill, fick han genom kanslipresidenten von Ehrenheim det svar, att tjenstledigheten väl beviljades, men att konungen icke ansåg hans egenskap af godsegare i samma land, der han var svensk minister — Engeströms gods låg nemligen i den del af Polen, som vid delningen tillfallit Preussen — rätt stämma öfverens med hans ministerbefattning, hvarföre han komme att återkallas, och i November 1803 lemnade han preussiska hofvet.

Redan i Augusti 1798 hade Engeström erhållit afsked från sitt

hofkanslers-embete och lefde nu i Sverige utan någon befattning i statens tjenst till 1809, då han, efter statshvälfningen, blef i Maj kanslipresident och, sedan den nya statsförfattningen blifvit antagen, den 9 Juni statsminister för utrikesärendena. Redan i samma månad blef han friherre, följande året Lunds akademi-kansler, 1813 grefve, samt stod i allmänhet ganska högt i Carl XIII:s ynnest och förtroende. Efter riksdrotsens död i April 1810 betraktades ock Engeström allmänt såsom rikets förste embetsman och hans förord och beskydd ansågs inom förvaltningens alla grenar vara af högsta vigt. Äfven sedan Carl Johan öfvertagit ledningen af Sveriges yttre förhållanden och mer och mer äfven började leda de inre, men, i följd af sin obekantskap med förhållandena i sitt nya fäderneslånd, insåg nödvändigheten, särskildt vid de inre angelägenheternas behandling, att vid sin sida ega en person, för hvilken han kunde ega fullt förtroende och på hvars ärlighet och oegennytta han kunde lita, fann han en sådan person i Engeström, som just egde dessa egenskaper och äfven genom det stora förtroende Carl XIII för honom hyste, var särdeles lämplig att såsom rådgifvare äfven stå kronprinsen närmast. Också hade Engeström i sjelfva verket långt större inflytande i afseende å den inre styrelsen, än inom sin egentliga verkningskrets, utrikesärendena, hvilka Carl Johan ledde till en början mycket i strid mot Engeströms åsigter, som alltid voro afgjort fiendtliga mot Ryssland, hvarför han hade svårt att finna sig i förbundet med Ryssland mot Frankrike. Han var likväl för mycket fosterländskt sinnad att icke inse vigten af Carl Johans motiv och hänfördes äfven af dennes öfverlägsna personlighet, så att han stannade på sin plats samt understödde redbart och efter bästa förmåga den nya statskonst Sverige omfattat. Den verklige statsministern för utrikesärendena blef emellertid hofkansleren Wetterstedt, hvilken som diplomat onekligen var Engeström öfverlägsen och med större förmåga förstod att gå Carl Johan tillhanda; men på regeringsärendena i öfrigt var dock, såsom nyss anmärktes, Engeströms inflytande ganska betydande, i följd af den aktning och det förtroende, man allmänt hyste för hans fasta, redbara, fosterländska sinne, hans mod att alltid öppet säga sin mening och äfven den ifver, hvarmed han sökte göra sin mening gällande. Särskildt utöfvade han en ganska stor och gagnerik verksamhet i sin egenskap af Lunds akademi-kansler, såsom i det föregående är visadt.

Tilltagande ålder och sjuklighet samt äfven förtrytelse öfver anmärkningar från den mer och mer närgångna oppositionen förmådde Engeström att i Juni 1824 nedlägga sina embeten, hvarefter han flyttade till sitt i närheten af Posen belägna gods Jankowicz, der han tillbragte de sista åren af sin lefnad, som slutade den 19 Augusti 1826.

Engeström hade ett ståtligt och vördnadsbjudande yttre. Utan att ega snillets öfverlägsenhet eller några lysande personliga egenskaper, utom detta imponerande yttre, äfven utan stöd af hög börd eller mäktiga beskyddare, nådde han sin upphöjda ståndpunkt inom samhället genom nitiskt, pligttroget arbete, en aldrig svigtande fosterlandskärlek

och en redbar, manlig karakter. Han egde för öfrigt en mer än vanlig gåfva att berätta, var också en outtröttlig anekdotberättare och har efterlemnat talrika anteckningar [1]), i flera hänseenden upplysande de tilldragelser han upplefvat.

Hans Henrik von Essen, son till kammarherren friherre Fredrik Ulrik von Essen och född i September 1755, ingick redan vid 13 års ålder såsom fanjunkare vid Mörnerska husarerna, blef 1777 hofstallmästare, och var major vid lätta dragonerne, då han 1783 åtföljde Gustaf III till Fredrikshamn att möta kejsarinnan Katarina II och sedermera till Italien. Blifven förste hofstallmästare 1788, åtföljde han Gustaf III under finska fälttåget samt stod äfven vid hans sida, då konungen på maskeradbalen den 16 Mars 1792 träffades af det skott, som vållade hans död. Essen hade genom sitt behagliga väsende och sitt ståtliga utseende tidigt kommit i stor gunst hos Gustaf III och äfven bibehållit denna ynnest, oaktadt han genom sitt allvarliga, flärdfria lynne betydligt skilde sig från konungens öfriga gunstlingar. Han var ock den ende af Gustaf III:s förtrogne vänner, som icke under den följande förmyndare-regeringen på ett eller annat sätt förföljdes eller aflägsnades. Tvärtom blef han nu öfverhopad med nya nådebevis. Redan 1792 blef han öfverste och chef för lätta dragonerne, 1794 serafimerriddare, 1795 generalmajor och öfverståthållare i Stockholm, hvilket embete han dock nedlade efter knappt halftannat års förlopp, då han ej kunde förmås till det kunskaperi, man den tiden fordrade af öfverståthållaren. I stället blef han riksstallmästare samt åtföljde konungen och hertigen under resan till Petersburg 1796. Från 1800 till 1807 var han generalguvernör i Pomern, äfven under kriget mot Frankrike, såsom i föregående del är omnämndt, blef generallöjtnant 1805, men föll i onåd, sedan han i anledning af det i Schlatkow i April 1807 ingångna stilleståndets uppsägande, hvilket hade Pomerns förlust till följd, sagt konungen några sanningar, som icke behagade.

Sedermera lefde Essen ett par år i lugn på sina gods ända till statshvälfningen 1809, i hvilken han ej tog någon del, men efter hvars genomförande han inkallades i hertigens konselj redan i Mars samt i statsrådet i Juni 1809, och Adlersparre skall hafva ämnat föreslå Essen till riksföreståndare, i händelse hertig Carl, vid Gustaf Adolfs skiljande från regeringen, vägrat träda i spetsen för densamma. Vid Carl XIII:s kröning blef Essen grefve; men lemnade redan i slutet af September sin plats i statsrådet, sedan han under föregående månaden blifvit sänd till Napoleon för att sluta fred med Frankrike och söka vinna hans bemedling för billigare fredsvilkor med Ryssland. Det senare lyckades icke, men i freden med Frankrike återvann Sverige Pomern, hvars generalguvernör Essen ännu en gång blef och hvilken han i Mars 1810 mottog af dervarande franska styrelse. Han stannade dock ej länge i Pomern, der grefve Carl Mörner blef vice guvernör, medan

[1]) Utgifna af *Elof Tegnér*, 2 band, 1876, ur hvars »förord» det ofvanstående är till större delen hemtadt.

Essen i September 1810 förordnades att förestå riksmarskalks-embetet och i slutet af denna månad sändes till Helsingborg att mottaga den nye tronföljaren, hvilken han från denna tid egnade den varmaste tillgifvenhet, som ock af Carl Johan besvarades.

Sedan Sverige blifvit 1810 af Napoleon tvingadt att förklara England krig, fick Essen befälet öfver den sammandragna kustarmén, blef 1811 fältmarskalk, 1812 befälhafvare öfver de i Småland, Halland och Bleking sammandragna trupperna samt 1813 öfver den mot Norge sammandragna observations-hären. Sedan detta rike i freden i Kiel blifvit af Danmark afträdt till Sverige, förordnades Essen till generalguvernör i Norge, var under norska fälttåget 1814 närmast under Carl Johan de svenska truppernas öfverbefälhafvare samt blef efter båda rikenas förening den första svenske riksståthållare i Norge. Han hade alltid yrkat en närmare förening mellan båda rikena, än den som nu tillvägabragtes, och motsatte sig kraftigt alla anspråk från norrmännens sida, hvilka han fann öfverdrifna, och de voro icke få; men genom sin i hög grad aktningsbjudande personlighet, sitt lugna, jemna, fasta sätt, den stränga rättvisa, han alltid iakttog, vann han norrmännens både aktning och tillgifvenhet. Länge stannade han dock ej på denna plats, der han ständigt måste vara på sin vakt, och der han ansåg kronprinsen alltför mycket ingripa i riksståthållarens myndighet. Han begärde och erhöll i Augusti 1816 sitt entledigande, blef samma år riksmarskalk och följande året generalbefälhafvare i Skåne, från hvilken befattning han dock entledigades 1818, sedan han under den då pågående riksdagen såsom ordförande i konstitutions-utskottet funnit sig föranlåten att yrka ansvar på tvänne föredragande i kommandomål, general-adjutanten för flottan friherre Cederström och för armén friherre Björnstjerna. Entledigandet skedde dock i värdiga ordalag, och Essen fick till efterträdare kronprinsen Oscar. Essen öfvergick nu till det enskilda lifvet och afled under en vistelse i Uddevalla, för att begagna dervarande hafsbad, i Juli 1824.

Han hade ett ovanligt ståtligt yttre och förenade i sitt väsende en medfödd höghet med den finaste belefvenhet. Också tycktes han född att representera, och ingen förstod bättre än han att göra en aristokrat populär. Inför sin öfverhet var han alltid sjelfständig i sina åsigter, och samma öppenhet fordrade han äfven af andra, samt tålte intet fjesk eller kryperi hos sina underordnade, som alltid kunde fritt inför honom uttala sin mening. Genom stor sjelfbeherskning, fasthet, bestämdhet och rådighet gjorde han sig alltid åtlydd, var i hög grad både älskad och aktad af sina underlydande, och med skäl kunde en minnestecknare om honom yttra, att, »om han kunnat öfverträffas i *stora* egenskaper, han dock i de *ädla* aldrig lemnat någon framom sig».

Gustaf Lagerbjelke, född i Mars 1777 och son till då varande öfverstelöjtnanten, sedermera öfveramiralen grefve Johan Gustaf Lagerbjelke, hade redan vid något öfver sex års ålder blifvit fänrik vid ar-

méns flotta, men fortsatte icke vidare den militära banan, utan inträdde, efter undergångna examina vid Upsala akademi, redan vid 15 års ålder i kansli-kollegiets expedition, der hans befordringar följde tätt på hvarandra, så att han var andre sekreterare innan han ännu fylt sitt tjugonde år och fick under Norrköpings riksdag 1800 samt under Gustaf Adolfs resor till Pomern och derefter till Petersburg förestå kabinettssekreterare-tjensten, till hvilken han nämndes 1801. I denna egenskap fick han sedermera åtfölja konungen under hans långvariga utländska resa 1803, och hans tjenstgöring blef då ganska ansträngande, likasom den var i hög grad mångsidig. Utom de egentliga kabinettsärendena, hvilka ökades i samma mån konungen inveckiade Sveriges förhållanden till främmande makter, hade Lagerbjelke att föredraga och expediera alla ärenden, som inkommit från regeringen och högsta domstolen. Icke sällan voro konungens beslut sådana, att deras verkställighet fordrade särskilda meddelanden till regeringen här hemma, till cheferne för de särskilda embetsverken eller till militärbefälhafvarne, och härom hade Lagerbjelke att föra en ganska omfattande enskild brefvexling, som vittnar om hans ovanliga förmåga, outtröttliga arbetskraft och mångsidiga embetsmannaskicklighet. Utom alla dessa åligganden hade han äfven under sitt inseende hela hofhållningen under resan och redovisningen för dertill anslagna medel, för hvilka han af konungen fick full decharge, med rika loford, på hvilka Gustaf Adolf eljest var synnerligt sparsam. Under denna resa blef han ock af konungen utnämnd till statssekreterare för utrikesärendena 1804. Äfven när konungen under de följande åren uppehöll sig utom Sverige, fick Lagerbjelke åtfölja honom och föredraga så väl alla diplomatiska förhandlingar, som de flesta regeringsärenden, till dess han i Oktober 1806, utan att man rätt känner anledningen, föll i onåd och fick befallning att resa hem, för att, under hofkansleren Zibet beviljad tjenstledighet, förestå hans embete och inträda såsom ledamot i kanslersgillet.

Efter statshvälfningen blef Lagerbjelke i Maj 1809 hofkansler och i Juni statsråd, sedan han författat det tal, hvarmed riksföreståndaren kort förut å rikssalen helsat ständerna, hvilket mottogs med stort bifall, och svenska akademien egnade sin hyllning åt Lagerbjelkes skriftställareförmåga, då den i Juni samma år kallade honom till ledamot. I statsrådet dröjde han icke länge, utan sändes, jemte grefve Essen, till Napoleon och stannade sedermera såsom svenskt sändebud i Frankrike ända till 1814, gjorde sig der känd såsom ganska framstående diplomat — särskildt blef en hans depesch af den 26 Oktober 1810 så berömd, att den infördes i franska och tyska diplomatiska arbeten såsom ett mästerstycke i sitt slag. Slutet på Lagerbjelkes vistelse i Paris blef likväl för honom mindre angenämt. Han hade der lefvat öfver sina tillgångar och rönte, då han, efter Sveriges deltagande i kriget mot Frankrike, ej längre skyddades af sin diplomatiska egenskap,

det missödet att blifva bysatt för skuld, hvarifrån han först genom Carl Johans ädelmod under dennes vistelse i Paris 1814 befriades.

Nu upphörde dock hans diplomatiska bana och han lefde sedermera flera år i Sverige utan embetsbefattning. Han hade, utan egen ansökning, blifvit skild från statsrådsembetet, hvilket han ock, sedan han blifvit svensk minister i Frankrike på ordinarie stat, ej kunde med denna befattning förena. Förhållandet mellan honom och hans förman, statsministern för utrikes-ärendena grefve von Engeström, var ock ej det bästa. Lagerbjelke hade tillåtit sig åtskilliga infällen om Engeström, hvilka denne ej kunde förlåta honom, och det påstås hafva varit genom Engeströms inflytande, som Lagerbjelke icke blef här använd efter sin hemkomst från Frankrike. Han blef emellertid grefve 1821, och slutligen 1823 uppdrogs åter åt honom en offentlig befattning, i det han emottog styrelsen af de kungliga spektaklerna, den han utöfvade på ett sätt, som bar ett högst lysande vittne om hans stora förmåga; men då han, det oaktadt, anfölls i tidningarna, för hvilkas anfall han i allmänhet var alltför mycket känslig, nedlade han i Juli 1827 denna befattning, hvilken ingen kunde fylla bättre än han.

I November 1831 inkallades han åter i statsrådet, och det var på hans förslag, som Post-tidningen ombildades till »Sveriges Stats-tidning», i hvilken Lagerbjelke under namnet Philalethes skref talrika artiklar. Genom dessa råkade han i en bitter fejd med oppositions-tidningarna, som idkeligen anföllo honom och icke sparade på giftiga hänsyftningar, hvilka djupt grepo honom, så mycket mera, som de voro sådana, att han icke kunde öppet mot desamma försvara sig. Han upphörde nu att lemna bidrag till Stats-tidningen, och tilltagande sjuklighet bådade slutet af hans skiftesrika lefnadsbana, hvilket ock inträffade den 24 Maj 1837.

Grefve Gustaf Lagerbjelke var ovanligt rikt begåfvad, och hans efterträdare i svenska akademien, erkebiskopen Wingård, kunde i sin minnesteckning med skäl om honom yttra, att han var »stor i snille, kunskaper, verksamhet, tal, skrift och umgängesvett»; men hvad som i hög grad felades honom var karaktersfasthet, och denna brist, jemte en viss cynism, som hos honom röjde sig i en sällsam förening med den rikaste bildning och den finaste belefvenhet, hindrade honom att vinna det anseende och det inflytande, hans lysande själsegenskaper eljest bort hafva beredt honom. Han hade ock för liten sjelfkänsla att vara höjd öfver de omdömen, som om honom yttrades, för hvilka han var ytterst känslig, och hans snille röjde sig mera i qvicka, blixtrande infällen, än han lemnat efterverlden något varaktigare prof deraf, likasom han i allmänhet var alltför mycket en tillfällighetemas man utan fast mål för sin verksamhet.

Matthias Rosenblad, son till medicine professorn Eberhard Rosenblad och Ulrika von Hermansson, en syster till riksrådet grefve Matthias von Hermansson, var född i Lund i Juni 1758. Efter fullbordade studier inträdde han 1775 i kungliga kansliet, blef 1783 revisions-

sekreterare, 1792 generalauditör och tillika förordnad att förestå justitie-kanslers-embetet samt ännu under loppet af samma år statssekreterare vid inrikes civil-expeditionen, hvarmed kort derefter förenades föredragningen äfven af handels- och finans- samt af ecklesiastik-ärendena. Under 1800 års riksdag förde han protokollet i hemliga utskottet och författade riksdagsbeslutet, blef 1805 friherre, 1809 statsråd, 1813 ordförande i general-tullarrende-societeten, 1814 ordförande för kommissarierne till afslutande af föreningen med Norge, 1815 grefve, 1826 t. f. general-tulldirektör och 1829 justitie-statsminister, hvilket han ansågs böra hafva blifvit redan vid riksdrotsen Wachtmeisters afgång 1810, men dertill, såsom det påstods, hufvudsakligen genom Engeströms inflytande grefve Fredrik Gyllenborg då utnämndes.

Rosenblad hade stort anseende för embetsmannaduglighet och stod i detta hänseende kanske högst bland alla Gustaf Adolfs embetsmän; men han misstänktes för gustavianska sympatier, och Carl Johan visade under första tiden efter sin hitkomst honom ett märkbart misstroende, hvilket dock efter hand försvann, och slutligen var Rosenblad den bland statsrådets ledamöter, för hvilken han hyste största förtroende. Rosenblad satte också Carl Johan högst bland de konungar han tjenat. Gustaf III fann han »snillrik och älskvärd för sin omgifning, med skarp blick att upptäcka och utmärka skicklighet och nit; men der voro tillika för många *men*, att Rosenblad kunde för honom fatta en innerligare tillgifvenhet». Gustaf Adolf var »i hög grad ärlig och rättvis så långt hans förstånd sträckte sig; men han hade ett alltför högt begrepp om pligterna mot sig såsom konung, för att kunna värdera eller erkänna deras tjenster, som icke förstodo sig på eller ville förstå sig på att i intrigväg göra dem gällande». Carl XIII var »en välmenande, godsint herre, men svag». Carl Johan åter var »en stor man, hvars gerningar befalte aktning, hvars hjerta hos dem, som lärde känna det, till aktningen för den *store* mannen måste foga tillgifvenheten för den *ädle*, och som, oaktadt sin hetta vid vissa tillfällen, hade någonting fästande i sina manér, som måste ytterligare fängsla dem, hvilka redan vördade hjelten och monarken, och älskade menniskan».

Rosenblads stora embetsmanna-duglighet, rika, mångsidiga erfarenhet och ovanliga arbetsförmåga hafva blifvit erkända äfven af hans politiska motståndare, och de voro hvarken få eller skonsamma i sina omdömen. Man förebrådde honom att under Gustaf Adolfs styrelse hafva varit ett alltför villigt redskap åt envåldsmakten; att äfven sedermera ej hafva rätt uppfattat det konstitutionela statsskickets grundsatser eller egnat detsamma uppriktig tillgifvenhet; att hafva varit en alltför stelnad anhängare af allt bestående, en afgjord fiende till alla reformer, hvarvid dock bör anmärkas, att flera af honom utarbetade författningar djupt och gagnerikt ingripit i Sveriges ekonomiska, finansiela och industriela lagstiftning; vidare att hafva under sin embetsutöfning alltför mycket lagt sig ut för anhöriga och vänner, samt att den gudlighet, han älskade att lägga i dagen, icke var fri från jesuitism.

Emellertid har ingen svensk embetsman i nyare tiden, knappast någon äfven i äldre tider, så länge utöfvat så vigtiga och ansvarsfulla befattningar som grefve Rosenblad. Först vid uppnådda 82 lefnadsår och sedan han i 65 år varit anstäld i statens tjenst, lemnade han densamma i Februari 1840 och lefde sedermera i lugn å sin på Eckerön i Mälaren belägna egendom Stafsund, der han afled i September 1847, nära 90 år gammal. Utom sina många och vigtiga embeten i statens tjenst var han stiftare af svenska bibel- och missions-sällskapen, ordförande i en mängd komitéer, ledamot af flera lärda och vittra sällskap, hade författat flera statsskrifter, åminnelse-, inträdes- och presidiital, »var», såsom det heter i en minnesteckning, »sjelf ett lexikon i statsvetenskap, lagfarenhet och prejudikat, fyndig, varsam, maktlysten, stundom nära allsmäktig inom regeringen, gerna hjelpsam mot slägt och vänner ända till att låta beskylla sig för nepotism, hälften Richelieu och hälften Metternich, hälften prest och hälften statsman, i allo en högst ovanlig personlighet. Rastlös arbetsförmåga, sällsynt minnesskärpa, finaste säkerhet i omdöme följde ännu den nittioårige och väckte allas beundran».

Baltzar Bogislaus von Platen, son till dåvarande majoren, sedermera generalguvernören i Pomern, fältmarskalken friherre Philip Julius Bernhard von Platen och född å dennes gods Dornhoff på Rügen i Maj 1766, blef 1780 fänrik vid svenska örlogsflottan, i hvars öfningsexpeditioner han deltog, men då han ej fann dem tillräckliga att bereda honom den skicklighet i sjömansyrket, han önskade vinna, tog han tjenst som styrman på handelsfartyg och besökte i denna egenskap flera länder inom och utom vår verldsdel under åren 1782—1784. Vid början af finska kriget tjenstgjorde han å linieskeppet Prins Gustaf, som i slaget vid Hogland togs af ryssarne, då Platen blef fången och frigafs först efter krigets slut 1790. Under tiden hade han dock enligt sin tur blifvit befordrad till löjtnant och kapten, fick 1791 åtfölja en ambassad-expedition till Marocko, förde 1792, befordrad till major, befälet å fregatten Bellona och följande åren å fregatten Eurydice, med hvilken han utförde en konvoj-expedition till Medelhafvet, blef 1795 öfverstelöjtnant vid amiralitetet och var följande året befälhafvare å linieskeppet Fredrik Adolf, vid dess kryssning i Nordsjön, såsom tillhörande en förenad svensk och dansk eskader.

Härmed slutade Platens sjömanna-bana. Han hade blifvit tilltalad 1794 för missbruk af sin myndighet vid en underofficers bestraffning och sedermera 1796 för någon efterlåtenhet i sin tjenst såsom ekipagemästare vid flottans station i Carlskrona, hvartill han 1794 blifvit förordnad, och ehuru han, vid båda tillfällena, af krigsrätten frikändes, lemnade han sin ekipagemästare-befattning 1797 och tog afsked ur krigstjensten 1800, med titel af öfverste, hvarefter han köpte sig en egendom i Vestergötland och blef ifrig landtbrukare.

Redan hade han likväl börjat tänka på det stora national-företag, som i synnerhet gjort honom ryktbar — Venerns och Vetterns förbin-

delse med Östersjön och Nordsjön medelst en kanal genom Öster- och Vestergötland. I en 1806 utgifven »Afhandling om kanaler genom Sverige» utvecklade han sina åsigter härom. Den väckte ock regeringens uppmärksamhet, så att engelske mekanikern Thomas Telford blef 1808 inkallad, för att yttra sig om företagets verkställbarhet och om den plan Daniel Thunberg redan 1767 utarbetat. Den gillades i allt hufvudsakligt af Telford, och Platen uppgjorde nu ett kostnadsförslag öfver den tilltänkta kanalen, hvars utförande emellertid hindrades af kriget.

Efter statshvälfningen, för hvilken Platen ansågs icke varit främmande, ehuru han ej tog öppen del deri, blef han af den nya regeringen anlitad i flera värf. Han fick utföra beskickningar först till engelske amiralen Hood å Vinga redd utanför Göteborg, så till den utsedde kronprinsen Carl August och längre fram på sommaren till engelske amiralen Saumarez utanför Reval. Redan i början af Juni 1809 inkallades Platen i statsrådet, der han dock ej stannade längre än till Oktober 1812. Hans älsklings-förslag, Göta kanal, hade under tiden blifvit beslutadt, och i Maj 1810 hade han blifvit vald till ordförande i kanal-direktionen, hvarefter han ville så uteslutande som möjligt egna sig åt detta företag, för hvilket han ock under sju riksdagar kämpade med aldrig svigtande ihärdighet och lyckades äfven, kraftigt understödd af Carl Johan, ehuru han merändels alltid hade emot sig både de fleste och högljuddaste riksdagstalarne och största delen af tidningarna, att genomdrifva icke blott kanalens färdigbyggande, utan äfven anläggning af Motala mekaniska verkstad och af Vanäs fästning, som stod i förbindelse med planen om Sveriges sjöförsvars grundande på skärgårdsflottan. Här hade Platen att strida mot anhängarne af stora flottan, likasom i afseende å kanalbyggnaden mot oppositions-tidningarna, som med skäl förebrådde honom hans otillförlitliga kostnadsförslag, hvilka ständigt öfverskredos, ty så förfaren Platen än var i alla delar af kanalarbetet, funnos alltid hans kostnadsberäkningar felaktiga, antingen, såsom motståndarne påstodo, för att missleda ständerna, som befarats blifva afskräckta, om den verkliga kostnaden uppgifvits, eller, hvad som synes troligare, emedan han, med sina sangviniska förhoppningar i allt som rörde kanalen, trodde sig kunna åstadkomma arbetet för billigare pris, än sedermera visade sig vara förhållandet. I alla fall var det onekligen Platens orubbliga ihärdighet och stora öfvertalningsförmåga man hufvudsakligen har att tillskrifva detta nationalverks slutliga fullbordan.

För öfrigt hade Platen äfven utom öfverläggningarna rörande kanalen visat sig vara en af riksdagarnes mest framstående ledamöter. Redan vid 1809 års riksdag hade han väckt fråga om införande af allmänna beväringen, och hans uppträdande i det här ofvan omtalta plenum å riddarhuset den 1 Mars 1823 var en af de mest lysande triumfer, som tillfallit en riksdagstalare: Han var vid denna riksdag ordförande i konstitutionsutskottet, hade 1812 varit generalintendent vid den här, som då sammandrogs mot Norge, varit en af de svenska

kommissarierne vid afslutandet af föreningen med Norge 1814, blifvit grefve 1815, förordnades till chef för storamiralsembetets tredje afdelning 1827 och utnämndes i November detta år till riksståthållare i Norge. Här gjorde han sig icke omtyckt, dertill var hans lynne för sträft och hans åsigter för konungska, men aktning tillvann han sig dock här, såsom öfver allt. Länge fick han likväl ej utöfva detta embete, ty han afled redan den 6 December 1829.

Hans yttre var föga vinnande, växten snarare under än öfver medellängd, ansigtsuttrycket mera kärft och frånstötande än angenämt, rösten klanglös, sträf och gnällande; hans språk, ledigt och flytande, närmade sig stundom det hvardagliga, fritt från alla retoriska bilder och poetiska utflygter; »men», heter det i en minnesteckning, »det var *skälen* och *själen*, kraften i begge, begges sammansmältning, som karakteriserade grefve Platens talareförmåga. Det själfulla föredraget gaf skälen dubbel styrka, verkade med fördubblad styrka på de närvarande. Det låter ej beskrifva sig. Man måste hafva hört och sett honom; hört och sett, huru han började, utan minsta spår till passion; huru, i mån som tankarne utvecklade sig, skälen hopade sig, själens eld mer och mer uppflammade i låga, lågan mer och mer grep omkring sig och slutligen lik en vulkan, som brinner, slog med bestörtning och beundran allas sinnen».

I en annan minnesteckning yttras: »Tidiga motgångar jemte oafbrutet vistande till sjös just under den tid, då ynglingens yttre skick bildas för umgänget, hade hos honom alstrat ett slags tillbakahållande sträfhet, som mången fann stötande, mången ansåg som bevis på ett hårdt hjerta och tungt sinnelag. Hans inre var dock motsatsen. Man skulle hafva sett honom i det enskilda lifvet. Hans ömhet mot maka och barn, hans öppna, förtroliga, deltagande sinne mot vänner, huru varm han var för allt, som var sant och ädelt, med hvilken mildhet han öfversåg med deras misstag, hos hvilka redbarhet och förtjenst i hans tankar öfverskylde bristerna; huru den starka själ, som oböjlig stod emot hotande stormar, liknöjd såg sig omgifven af smädelsen, oförfärad genomvandrade ett icke sällan bekymmerfullt lifs motgångar — huru den skakades i sitt innersta vid förlusten af en älskad son. Han bar dock äfven denna med ståndaktighet. Minnet, tankestyrkan, verksamheten minskades ej, men kroppen led, och utan den förträffligaste makas ömhet och vård hade han troligen, i följd af detta krossande slag, ännu tidigare bortgått från en mensklighet, den han hedrat, ett samhälle, som han gagnat».

Gudmund Göran Adlerbeth, hvars öden och vittra verksamhet till slutet af Gustaf III:s regering vi förut omtalat, hade under förmyndarestyrelsen och Gustaf Adolfs regering icke utöfvat annan offentlig verksamhet än såsom ledamot af kanslersgillet, hvartill han utnämndes 1801, och revisor af banko- och riksgäldsverken 1803; men såsom författare hade han under denna tid vid flera tillfällen uppträdt inför allmänheten. Hans »skaldeskrifter» utkommo i två band 1791, 1798, samt i en ny

upplaga under titel »Poetiska arbeten», 1802, 1803, och hans öfversättning af Virgilii Æneis samt af Virgilii Bucolica och Georgica, äfvensom flera af honom författade åminnelsetal och lefnadsteckningar blefvo under denna tid bekantgjorda. Efter statshvälfningen blef han ledamot af tryckfrihetskomitén och konstitutionsutskottet vid 1809 års riksdag, samt inkallades i statsrådet och blef friherre i Juni samma år. I statsrådet hade han dock ingen riktig trefnad och hans embetsbroder derstädes, grefve Essen, skref, att Adlerbeth i konseljen föreföll honom »som en menniska, hvilken af en händelse kom att sitta på en kruttunna, omgifven af en och annan våghals, som med tobakspipan i mun ej sällan nalkas min karl på tunnan. Huru mången kallsvett har ej öfvergått min gode Adlerbeth, då konstitutionen en och annan gång blifvit förnärmad!» Han trädde ock ur statsrådet 1815 och lefde sedermera i lugn på sin egendom Ramsjöholm i Jönköpings län, der han afled i Oktober 1818.

Om Adlerbeths embetsmannaverksamhet under detta tidskifte känner man ej synnerligen mycket. Han var dock en ganska inflytelserik ledamot af konstitutionsutskottet vid 1809 års riksdag och var sedermera som statsråd lika mån att noga följa grundlagen, som han varit betänksam vid dess stiftande, hvilket äfven synes af Essens anförda yttrande. Carl XIII hade ock stort förtroende för hans redbarhet och följde gerna hans råd, ehuru han icke var bland dem, som eftersträfvade något större inflytande.

Om hans författareverksamhet äfven under detta skifte af hans lefnad vittna hans i det föregående omnämnda öfversättningar af Horatii satirer och skaldebref, oder och epoder, äfvensom af Ovidii metamorfoser, sju psalmer 232, 283, 340, 348, 355, 358 och 485 i 1819 års psalmbok, några ytterligare lefnadsteckningar samt hans »Historiska anteckningar», 3 delar, utgifna 1856, 1857, hvilka, jemte hans öfversättningar från de romerska skalderna, varaktigast grundat hans författarerykte. Dessa öfversättningar äro ännu oöfverträffade, och äfven Hammarsköld, som i öfrigt icke sätter Adlerbeth högt såsom skald, har om dem yttrat, att de, »i anseende till språk och fulländad utbildning, för alla tider bibehålla ett klassiskt värde och böra grundligt studeras af hvar och en, som vill inse svenska språkets böjlighet, kraft och rikedom». Äfven hans minnesteckningar hafva högt värde både genom sakrikedom och ett enkelt, behagligt framställningssätt.

Hans egen minnestecknare, efterträdaren i svenska akademien Hans Järta, har om honom yttrat, att han var »i enskilda lifvet lika älskvärd som vördnadsbjudande i det offentliga. Åt sitt umgänge gaf han ett alldeles eget behag, blandadt af innerlighet, enkelhet, skarpsinnighet, djup kännedom af ämnet, hvaröfver han talade, snar fattning af en främmande tankegång och en sällsynt fördragsamhet för det nya och dristiga i andras meningar. I sina handlingar var han strängt rättvis och sorgfällig att hålla sin heder i en alltid uppenbar renhet. Den menskliga ofullkomlighet, som en skärskådande granskare af hans lynne

kunde upptäcka, var en mer än nödvändig sparsamhet. Han dolde den ej, såsom mången, under ytan af en då och då prålande frikostighet; han behöfde icke heller dölja den, ty han vände besparingen endast mot sig sjelf och han ansåg sig ega frihet att försaka njutningar, dem han ej älskade, samt en flärd, för hvilken han ville, äfven offentligen, ådagalägga sitt förakt; men redan tio år före sin död afsöndrade han från sitt gods ett hemman och skänkte det åt sin församling till en skolinrättning för allmogens barn, och han afträdde ur statsrådet, utan att begära eller mottaga någon annan fördel än en ringa lön, som Gustaf III hade tillagt honom för hans lifstid, och hvilken han, då han kallades till det höga embetet, uttryckligen förbehöll sig att få återtaga, när han, förr eller senare, skulle lemna det».

Georg Adlersparre blef, vid uppsättningen af Carl XIII:s första konselj, den siste bland statsråden, men var visst icke den minst inflytelserike. Född i Jemtland 1760 och son till öfverstelöjtnanten Christofer Adlersparre ingick han vid 15 års ålder i krigstjenst, såsom korporal vid lifregementet, der han efter hand befordrades till ryttmästare, i hvilken egenskap han deltog i finska kriget 1788—1790, under hvilket han en tid var rysk krigsfånge. Han tog afsked från sin ryttmästareplats 1793, hvarefter han under de följande åren egnade sig åt litterära sysselsättningar. Redan 1784 hade han för ett skaldestycke, »De två naturerna», vunnit högsta priset af sällskapet Utile dulci och utgifvit 2 häften »Ungdomsförsök i skaldekonst». Efter afskedstagandet utgaf han »Lefvernesbeskrifningar öfver namnkunniga statsmän», 2 delar, 1793, 1795, »Krigssamlingar», 4 delar, 1794—1798, »Läsning för landtmän», 3 häften, 1795, 1796, »Läsning i blandade ämnen», 5 årgångar, den här ofvan omnämnda tidskriften, på sin tid den mest ansedda i Sverige.

Han hade tagit verksam del i 1800 års riksdag, men för öfrigt varit helt och hållet främmande för offentliga befattningar till dess kriget utbröt 1808, då han åter inträdde i tjenst, blef först major i armén, så öfverstelöjtnant och slutligen brigadchef vid vestra armén, öfver hvilken han, såsom förut är berättadt, i början af Mars 1809 tog befälet och förde den till Stockholm att der genomföra statshvälfningen, hvarefter han blef statsråd och friherre, gick med vermländska fördelningen åter till norska gränsen och underhandlade med prins Christian August om tronföljden i Sverige. Adlersparre hade varit en af dem, som ifrigast verkat för detta tronföljareval, hvarigenom Norge troddes kunna vinnas för Sverige. Han fick också i Januari 1810 mottaga den nye tronföljaren vid Svinesund och ledsaga honom till Stockholm. Kort derefter, i Maj 1810, lemnade Adlersparre sin plats i statsrådet och blef i stället landshöfding öfver Skaraborgs län. Han trifdes i allmänhet icke rätt väl der han ej var den ledande, och inom statsrådet hade han icke sällan funnit sitt inflytande motverkadt af andras.

Han blef sedermera generalmajor 1812, grefve 1816, en af rikets herrar 1817, serafimerriddare 1818, tog afsked från både landshöfdinge- och generalmajorsembetena 1824 och afled i September 1835. Han

hade ett ganska imponerande yttre, en reslig, stark kroppsbyggnad och ett uttrycksfullt ansigte. Han egde ingen lärd, men dock en rik mångsidig bildning. Historien var hans älsklingsstudium, men äfven med vår vitterhet var han ganska förtrogen, fästande sig med förkärlek vid skalderne från Gustaf III:s tid, ehuru han tillika erkände Tegnér för Sveriges »skaldekonung». Sjelf hade han äfven försökt sig som skald, men utan någon egendomlighet. Som författare på prosa åter vann han stort rykte genom ett kraftigt, klart och välljudande språk samt skarpsinniga, träffande anmärkningar. Äfven under det senare skiftet af sin lefnad utgaf han flera skrifter, hvaribland den mest betydande var »Handlingar rörande Sveriges äldre, nyare och nyaste historia», 9 delar, 1830—1833, hvilka ådrogo honom åtal för att hafva utgifvit i tryckfrihetslagen förbjudna handlingar. I vänskap var han fast och pålitlig samt hade mycken förmåga att vinna menniskor, när han bemödade sig derom. För öfrigt har han blifvit mycket olika bedömd. Medan några velat i honom se en af samtidens mest upphöjda personligheter, hafva andra visserligen hos honom erkänt ett skarpt förstånd, stor viljekraft och varm fosterlandskärlek, men tillika funnit honom röja en herrsklystnad och en otålighet vid motsägelser, vittnande om allt för mycket sjelfförtroende, samt äfven att hans verksamhet mer bestämdes af tillfälligheter än af fasta grundsatser. En öfverlägsen man var han onekligen, och hans varma fosterlandskänsla hafva äfven hans ovänner erkänt.

Carl Johan Adlercreutz, statshvälfningens andre hufvudperson, var född 1757 i Nyland å Kiala gård, som egdes af han fader, kornetten Thomas Adlercreutz. Redan vid 13 års ålder ingick han i krigstjenst såsom vicekorporal vid finska lätta dragonerne och var kapten vid Savolax regemente, när kriget mot Ryssland utbröt 1788. Han utmärkte sig derunder vid flera tillfällen, blef sårad under träffningen vid Porosalmi i Juni 1789 och befordrades följande året till major. Efter freden 1790 blef han öfverstelöjtnant och chef för Nylands lätta dragoner, 1796 öfverste i armén, 1802 generaladjutant och fick 1804 uppdrag att organisera, exercera och disciplinera ett värfvadt regemente, hvars chef han blef och som bar hans namn. Vid ryska krigets början 1808 fick han befälet öfver andra brigaden och blef i April detta år stabschef och generaladjutant för finska armén. Hans verksamhet under detta krig hafva vi i föregående del omnämnt. Efter slaget vid Revolax den 27 April blef han generalmajor och efter striden vid Alavo i Augusti samma år friherre.

Sedan han afslutat konventionen i Olkijoki den 19 November, fick han tillstånd att lemna hären och komma till Stockholm, der han mottogs med synnerlig utmärkelse såsom den der mest utmärkt sig under det olyckliga kriget. Hans beslutsamma uppträdande den 13 Mars 1809, hvarigenom bankens plundring och ett hotande inbördeskrig förhindrades, är i det föregående omtaladt. Redan samma dag öfvertog han generaladjutansbefattningen för armén, blef i Juni samma år generallöjtnant, i Maj 1810 statsråd, erhöll af ständerna vid 1809

års riksdag Leckö kungsgård, nu kallad Siikajoki efter hans seger derstädes, i förläning på 50 år, blef 1811 general af kavalleriet, var under fälttåget i Tyskland 1813 chef för generalstaben vid norra tyska armén, deltog i slagen vid Grossbeeren, Dennewitz och Leipzig, var under fälttåget i Norge 1814 åter chef för generalstaben och blef grefve efter föreningen med Norge i Augusti 1814. Redan följande året i Augusti 1815 slutade dock hans verksamma bana.

Adlercreutz var af medellängd, med stark kroppsbyggnad och uttrycksfullt ansigte, gladt och frimodigt sinnelag, ett öppet vinnande sätt. Såsom krigare var han modig, rådig och kallblodig i faran, aldrig oförvägen, men ock aldrig modfäld. Åt fredliga värf fick han föga egna sig, men visade, såsom menniska i allmänhet, en ädelhet i tanke- och handlingssätt, en fasthet och karaktersstyrka, som tillvann honom allmän aktning och i synnerhet gjorde honom högt uppburen af svenska armén, hvilken betraktade honom såsom sin mest bepröfvade ledare och hvilken han ock kände bättre än någon annan.

Fredrik Gyllenborg, son till assessorn i kommersekollegium grefve Gustaf Adolf Gyllenborg och brorsons son till den i föregående delar ofta omtalade kanslipresidenten grefve Carl Gyllenborg, en af hattpartiets förnämste chefer under frihetstiden, var född i December 1767 och blef 1780 fänrik vid Uplands regemente, men lemnade krigstjensten 1784 för att egna sig åt den civila embetsmanna-banan. Efter slutade akademiska studier i Upsala anstäldes han i Svea hofrätt och i justitie-expeditionen af det kongliga kansliet 1785, blef assessor i Svea hofrätt 1792 och samma år sekreterare i lagkommissionen, förordnades 1796 att biträda riksdrotsen i utöfvandet af justitie-kanslers-embetet, blef generalauditör vid armén i Pomern 1805 och utnämndes till justitieråd i Juni 1809. När genom riksdrotsens död i April 1810 justitiestatsministers-embetet blef ledigt, ansågs statsrådet Rosenblad såsom mest förtjent att dertill nämnas; men man hyste då ännu ett visst misstroende till honom för gustavianska sympatier och dessutom påstods Engeström motarbeta hans utnämning af undseende för sin grefvinna, som ej kunde fördraga, att grefvinnan Rosenblad, af borgerlig härkomst, skulle taga försteget framför henne. I stället gaf Engeström sitt förord åt grefve Gyllenborg, som hade mycket anseende för juridiska kunskaper och rättrådighet, var af hög börd och — ogift. Han blef ock utsedd till grefve Wachtmeisters efterträdare, men kunde först efter mycken tvekan förmås att öfvertaga det höga embetet, hvilket han för öfrigt med nit, oveld och samvetsgrannhet, utöfvade. »En domare, mera noggrann, mindre rädd om besväret än han, har sällan eller aldrig skipat lag», heter det i en minnesteckning; »men denna samvetsgrannhet gick stundom längre än den behöft eller bort sträckas, ty han vågade ej ens förtro sig åt tillförlitligheten af sin egen öfvertygelse». Någon öfverlägsenhet finner man icke hos grefve Gyllenborg, utom i god vilja, i redbarhet och rättrådighet. Han hyste ock icke litet misstroende till sin egen omdömesförmåga och tog gerna råd af

andra, äfven temligen underordnade personer, tog föga del i regeringsärendena utom sitt departement, men egnade åt detta en synnerlig omsorg, var för öfrigt lika enkel och flärdlös till sitt yttre som i hela sitt väsende, och tillvann sig allmän aktning, om ock ej något mera lysande embetsmannarykte. Han afled i Augusti 1829.

Gustaf af Wetterstedt, son till dåvarande landtmäteri-direktören, sedermera landshöfdingen i Uplands län friherre Erik af Wetterstedt, föddes i Wasa 1776. Enligt det då rådande bruket eller missbruket inskrefs han redan i sitt sjette år såsom kornett vid lifdragonerne och blef vid 18 års ålder fänrik vid Nylands infanteri-regemente, men visade ingen håg att fullfölja den militära banan, utan tog, 20 år gammal, sin kansli-examen i Upsala och anstäldes derefter i utrikes expeditionen af kungliga kansliet, der han befordrades till andre sekreterare i kabinettet för utrikes brefvexlingen 1802 och till kabinettssekreterare 1805, i hvilken egenskap han åtföljde Gustaf Adolf under fälttågen i Tyskland, samt blef efter statshvälfningen, i hvilken han dock ej tagit någon del, i Juni 1809 utnämnd till hofkansler och följande året till chef för kolonial- och pomerska departementet. Han åtföljde Carl Johan till mötet i Åbo 1812, så väl som under fälttågen i Tyskland, Holstein och Norge 1813 och 1814, hade derunder i hög grad vunnit hans förtroende, samt var från denna tid Sveriges verklige minister för utrikes ärendena, ehuru Engeström bar titeln deraf. Han hade ock å Sveriges vägnar undertecknat de särskilda fredsfördragen och vunnit stort anseende för diplomatisk skicklighet, likasom han gjort sig känd för ovanlig arbetsförmåga och lycklig lätthet att uttrycka sig både i tal och skrift. Denna förmåga erkändes ock af svenska akademien, som 1811 kallade honom till ledamot, likasom sedermera en mängd både inhemska och utländska vittra och lärda samfund.

Vid 1812 års riksdag hade Wetterstedt arbetat ifrigt för indragningsmaktens införande, hvilket oppositionen icke kunde förlåta honom och som också på det hela mera skadat än gagnat regeringen, ehuru Wetterstedt såsom hofkansler gjorde ett långt varsammare bruk af denna makt, än sedermera blef förhållandet. Vid 1815 års riksdag förde Wetterstedt ofta och vältaligt regeringens talan mot den då framträdande oppositionen. Kort efter Carl Johans uppstigande på Sveriges tron blef Wetterstedt en af rikets herrar, åtföljde den nye konungen till kröningen i Trondhjem och erhöll grefve-värdigheten 1819. När kronprinsen Oscar 1822 reste ut att söka en brud, fick Wetterstedt förtroendet att vara hans ledsagare och anhöll, såsom de förenade rikenas ambassadör, om prinsessan Josephinas hand för Sveriges och Norges kronprins. Efter Engeströms afgång blef Wetterstedt i Juni 1824 hans efterträdare såsom statsminister för utrikes ärendena och fick således nu äfven titeln af det embete, han länge i verkligheten utöfvat. Han omfattade i denna egenskap troget Carl Johans fredliga statskonst samt medverkade skickligt och nitiskt till dess genomförande.

Hans stora förmåga att representera beundrades äfven af främmande härvarande sändebud, och knappast någonsin har Sveriges minister för utrikes ärendena i detta hänseende vunnit så stort rykte som Wetterstedt, dervid verksamt biträdd af sin grefvinna Charlotta Aurora De Geer. Han hade ock stort anseende hos utländska regenter, och då han mot slutet af sin lefnad beslutat företaga en resa till sydligare länder för att söka återvinna sin rubbade helsa, erbjöd Englands konung honom ett engelskt ångfartyg att göra resan beqvämare. Sveriges konung hade likväl redan gjort honom ett dylikt anbud, och Wetterstedts resa liknade derefter mera en furstes än en undersåtes. Han bar ock eller erhöll nu de förnämsta europeiska ordnar, och det hade varit lång tid sedan Sverige egt en diplomat med så europeiskt rykte. Resan återstälde dock ej den förlorade helsan och han afled i Maj 1837 — i lagom tid att undgå den efterräkning, som vid den följande riksdagen träffade kabinettskassans skuldsättning.

Diplomatens egenskaper voro hos Wetterstedt de förherrskande — klar och fyndig bevisningskonst, ett oöfverträffligt minne, en outtröttlig arbetsförmåga, angenäma, ytterst förbindliga umgängesgåfvor, ett behagligt framställningssätt, lätt öfvergående till poetisk eller retorisk blomsterrikhet. Såsom statsman ansågs han nog mycket böjlig och var i allmänhet ingen initiativens man, men få kunde med honom täfla i förmågan att gifva en vacker färg åt andras tankar.

Anders Fredrik Skjöldebrand, född 1757 i Algier, der fadern, Erik Brander, sedermera adlad med namnet Skjöldebrand, då var svensk konsul, kom 1765 till Sverige och blef 1771 student i Upsala, der han med mycken välvilja mottogs af Linné, en gammal vän till hans fader. Han egnade sig emellertid icke åt den lärda, utan åt den militära banan, blef kornett vid södra skånska kavalleriregementet 1774 och gjorde derefter hertig Carls bekantskap, hvars vänskap och förtroende han alltsedan åtnjöt. Vid ett tornerspel på Ekholmssund 1776 såg Skjöldebrand fröken Petronella von Höpken, en brorsdotter till kanslipresidenten, och båda förälskade sig i hvarandra. Genom hertig Carls bemedling blefvo de ock förenade, emot hennes förnäma slägtingars önskan och ehuru äfven Gustaf III fann detta parti »mindre passande». De nygifta flyttade 1779 till Östergötland, der Skjöldebrand hade ett litet skogshemman till boställe. Här förde de ett idylliskt lif. Den 22-årige fattige löjtnanten fälde sjelf träden i skogen och forslade hem sin ved, och hans med honom jemnåriga hustru, nyss förut en af hofvets stjernor, var nu en flitig, omtänksam husmoder på det lilla skogshemmanet. Fästa vid hvarandra genom den innerligaste kärlek, hade de nu de lyckligaste dagar; men denna lycka blef ej långvarig. Sedan den ytterligare ökats genom en sons födelse i Oktober 1780, måste Skjöldebrand några veckor derefter i en tjenstförrättning lemna hemmet. Midt derunder kände han med ens, som om hjertat brustit i hans bröst. Denna känsla försvann dock snart åter, men han skyndade hem, full af oro, och fann, att hans maka

dött i samma ögonblick han tyckte sitt hjerta hafva brustit. Sin bittra sorg tecknade han i poemet Natten, som snart kringflög i tusentals afskrifter och röjde skaldeanlag, hvilka dock ej i framtiden bekräftades.

Sedermera blef Skjöldebrand ryttmästare 1783 och var adjutant hos hertig Carl under örlogsflottans operationer 1788—1790, samt förde derunder en journal, kallad »Marche och segling», illustrerad af en mängd teckningar, ty Skjöldebrand var icke blott författare, utan äfven en ganska skicklig tecknare och lycklig musiker. Någon befordran under kriget tillföll dock ej Skjöldebrand, som, när östgöta kavalleri blef 1792 »afsuttet» till infanteri, fick tjenstfrihet; men, sedan hans förre beskyddare hertig Carl blifvit riksföreståndare, blef Skjöldebrand major i armén och tjenstgörande adjutant hos hertigen 1793 samt följande året öfverste i armén. Hans ifriga bemödanden att befria fröken Rudenschöld från det henne ådömda skymfliga straff ådrogo honom hertigens missnöje och Reuterholms ovilja; han blef, efter förmyndarestyrelsens upphörande, åter privatman och lefde nu för litteraturen och konsten, men var icke sällan i svårt penninge-betryck. Han utgaf emellertid dramen Herman von Unna och sagan Psyche 1795. Riddare-ordet, dram i 5 akter, gafs å kungliga teatern 1794, men gjorde ingen lycka och uppfördes endast 3 gånger. Derefter utgaf han på fransyska sin Resa till Nordkap, med 60 gravurer, 1801, en Beskrifning om fallen och kanalen vid Trollhättan med gravurer, likaledes på fransyska 1804, samt Svenska konungarnes af Pfalziska huset krigs-historia, 1:sta delen, äfven på franska, 1807. För öfrigt hade han tagit en verksam del i Norrköpings riksdag 1800, såsom i föregående del är visadt, men derigenom icke gjort Gustaf Adolf sig bevågen. Först när kriget bröt ut 1808, blef Skjöldebrand åter använd, ehuru i en föga angenäm befattning, såsom chef för Östergötlands landtvärn, hvilket man illa försett med både kläder och föda. Sedermera, i Februari 1809 blef han chef för norra arméns andra fördelning, men infann sig nu i Stockholm och tog verksam del i statshvälfningen, såsom i det föregående är visadt.

Härefter började för Skjöldebrand ett nytt skifte, hvarunder utmärkelser ej saknades. Han befordrades vid Carl XIII:s kröning i Juni 1809 till generalmajor, var, jemte grefve von Stedingk, en af underhandlarne vid freden med Ryssland, fick på hösten 1809 förtroendet att följa den afsatte konungen till Baden, samt blef efter oroligheterna i Stockholm den 20 Juni 1810, då Fersen mördades, förordnad till öfverståthållare och kort derefter äfven till förste direktör för kungliga teatern. Under fälttåget 1813 blef han generallöjtnant och chef för svenska arméns kavalleri-division i Tyskland, utförde i December samma år den lysande träffningen vid Bornhöft, der han med 900 man kavalleri anföll den från Lübeck retirerande flerdubbelt talrikare danska hären och fråntog den 700 fångar och 7 artilleripjeser, blef friherre 1814, statsråd 1815, chef för arfprinsen Oscars hofstat och serafimer-riddare 1817, grefve 1819, general af infanteriet 1820

och en rikets herrar 1822. Han tog afsked ur statsrådet 1828 och afled i Augusti 1834.

Skjöldebrand var en man med rika själsförmögenheter, beslutsam, ridderlig karakter, i sitt umgänge särdeles underhållande, rik på infällen som på anekdoter, med ovanligt mångsidig bildning, hvarå han gifvit talrika prof både såsom målare, tecknare, musiker, skald, dramatisk författare och prosaist — han var sedan 1822 ledamot af svenska akademien. Utom de anförda arbetena har han utgifvit Odin, hjeltedikt i 10 sånger, 1816, Gustaf Eriksson eller det frälsade Sverige, hjeltedikt i 12 sånger, 1822, en öfversättning af Tassos Befriade Jerusalem, 2 delar, 1825, Hjalmar, sorgespel i 5 akter, med körer, 1827, Carl XII:s död, tragedi i 5 akter, 1829, Byrons Childe Harolds pilgrimsfärd, öfversättning, 1832, samt dessutom flera tal och minnesteckningar.

Gustaf Fredrik af Wirsén, född 1779 å Sveaborg, der fadern Johan Wirsén var revisor vid flottans dervarande eskader, började sin tjenstemannabana såsom tygskrifvare vid denna eskader 1793 och blef revisor derstädes 1797 samt 1799 revisor i kammarrätten, der han befordrades till kommissarie 1805 samt förordnades samma år till öfverkrigskommissarie och chef för fältkontoret i Pomern. Under utöfningen af denna befattning tillvann han sig en allmännare uppmärksamhet, blef 1807 statskommissare, 1809 ledamot af rikets allmänna ärendens beredning, adlades 1812 och utnämndes samma år till statssekreterare för krigsärendena, i hvilken egenskap han följde Carl Johan till Tyskland 1813, för att ordna härens ekonomiska förhållanden och hafva inseendet deröfver. Carl Johan lärde nu närmare känna och värdera hans förmåga, och ehuru bådas lynnen voro högst olika, då kronprinsen var lika liflig och meddelsam, som Wirsén var sträf och fåordig, förblef dock förtroendet orubbadt, och Wirsén fick 1814 uppdrag att, såsom en af de svenska kommissarierne, afsluta föreningen med Norge. De ekonomiska förhållandena hade ock under kriget blifvit så väl vårdade, att kostnaderna för fälttågen i Tyskland och Norge kunnat bestridas utan att skulder uppstått, som fordrat särskilda tillskott af svenska folket, hvilket visserligen i främsta rummet bör tillskrifvas Carl Johan, de engelska subsidier han utverkat och hans månhet om svenska trupperna; men hvilket äfven i ganska hög grad var en följd af den noggranna hushållning Wirsén iakttagit.

Wirséns stränga hushållning såsom statssekreterare för krigsärendena äfven efter krigets slut var ej alla till nöjes, och i hans personlighet låg äfven en viss sträfhet, som icke gjorde honom omtyckt. Vi hafva i det föregående visat, huru det, vid generaladjutanterne Cederströms och Björnstjernas växande inflytande, slutligen lyckades Wirséns motståndare att få honom aflägsnad ur konseljen och i Mars 1816 förordnad till president i statskontoret, hvartill han utnämndes 1818. Redan 1815 hade han blifvit friherre, inkallades i statsrådet 1824, i

svenska akademien 1826, och blef grefve samma år, men afled redan följande året i December 1827.

Wirsén var onekligen en af de största embetsmannaförmågor, Sverige under den nyare tiden egt. Med otrolig arbetskraft förenade han en ovanlig förståndets skärpa och tillika en karaktersfasthet, som ej rubbades af någon påtryckning hvarken uppifrån eller nedifrån — och båda delarne saknades icke. Han fordrade mycket af sina underordnade, men de kunde ock alltid påräkna hans verksamma förord, om de visat duglighet och pålitlighet. Hans sätt var i allmänhet föga vinnande, och i synnerhet visade han sig sträf och otillgänglig mot dem, som tycktes anse sig stå öfver honom. Aktning ingaf han dock hos alla och förtjente den. Hans fasta fosterlandskärlek hafva äfven hans ovänner, och de voro icke få, ej kunnat bestrida. Så mycket oftare beskylde de honom för egennytta, men affärsställningen vid hans död visade bäst huru ogrundad denna beskyllning varit. Hans öfverlägsna förmåga erkände alla.

Olof Rudolf Cederström, son till öfversten friherre Clas Cederström och född i Landskrona 1764, anstäldes vid amiralitetet redan 1779, utmärkte sig under 1788—1790 årens finska krig såsom duglig och rask sjöman, befordrades derunder till major, utgick 1793, 1794 på en konvoy-expedition till Medelhafvet, blef efter dess slut öfverstelöjtnant och 1795 öfverste, förde 1796 befälet öfver en eskader af 4 fregatter, som kryssade i Nordsjön, för att skydda nordiska handeln mot engelska kaperier, utgick åter 1798 med en eskader i samma ändamål, blef följande året varfschef i Carlskrona och 1801 konteramiral, då han förde befälet öfver en eskader af 7 linieskepp och 3 fregatter, som kryssade i Östersjön, samt afgick derefter med en eskader af 5 fregatter och 3 briggar att uppgöra inträffade tvistigheter med barbaresk-staterna vid Medelhafvet. Efter återkomsten till Sverige blockerade han med en fregatt-eskader de preussiska hamnarne 1804, fick 1808 å nyo befälet öfver en eskader, hvarmed han återtog Gotland från Ryssarne, blef 1809 viceamiral, var under de båda följande åren militärbefälhafvare å Gotland, der han upprättade en nationalbeväring, blef 1813 generalbefälhafvare öfver hela svenska sjöstyrkan, som då utrustades mot Danmark och Frankrikes öfriga bundsförvandter, samt följande året öfver sjöstyrkan mot Norge till dess detta befäl öfvertogs af generalamiralen Puke. Sedermera blef Cederström statsråd och generaladjutant för flottan 1815, serafimer-riddare 1816, t. f. öfverståthållare i Stockholm 1816—1818, amiral 1818, öfveramiral 1820 och en af rikets herrar 1821. Sedan han utarbetat och fått godkänd en ny organisation af svenska sjöväsendet, hvarigenom örlogsflottan och arméns flotta förenades, blef han 1824 general-amiral och chef för den förenade flottan.

Hans inflytande, som varit i ständigt stigande, hade nu nått sådan höjd, att han betraktades såsom en gunstling hos Carl Johan och hade följaktligen icke få afundsmän, hvilka med icke liten belåtenhet sågo

detta inflytande upphöra i följd af Cederströms andel i den ofvan omtalta skeppshandeln, hvarigenom han föranläts att utträda ur statsrådet 1828 och tillbragte sin återstående lefnad å sin egendom Löfsta i Upland, der han afled i Juni 1833. Han hade varit en af vårt lands mest använde sjömän och såsom sådan visat mycken duglighet. Om hans egenskaper såsom statsman och gagneligheten af hans inflytande voro deremot tankarne mera delade; men innan vidden af detta inflytande kan med full tillförlitlighet bedömas, torde det vara för tidigt att i detta hänseende uttala ett bestämdt omdöme.

Magnus Fredrik Ferdinand Björnstjerna, född 1779 i Dresden och son till svenska sändebudet derstädes Magnus Olof Björnstjerna, inträdde redan vid 14 års ålder å den militära banan såsom fänrik vid lifregementets infanteri, blef under finska kriget 1808 major och deltog ifrigt i statshvälfningen, hvarefter han sändes i ett förtroendeuppdrag till Napoleon, såsom förut är berättadt, blef 1813 öfverste för Kalmare regemente, utmärkte sig vid flera tillfällen under detta års fälttåg, blef 1815 friherre och generaladjutant för armén, samt hade i denna egenskap mycket inflytande på de militära anordningarna och, såsom det påstods, äfven i öfrigt, ända till 1828, då detta inflytande fick vika för grefve Brahes och Björnstjerna sändes såsom svensk minister till England. Under tiden hade han blifvit generallöjtnant 1820 och grefve 1826 samt detta år fått öfverinseendet öfver stuterierna i riket. Sedermera blef han serafimerriddare 1838, en af rikets herrar 1841, general 1843, lemnade 1846 sin ministerbefattning och afled i Oktober 1847. Under detta senare skifte af sin lefnad utgaf han flera statsekonomiska, politiska och historiska arbeten, bland hvilka särskildt böra nämnas »System för Sveriges hästkultur», 1829, »Om beskattningens grunder», 1832, »Grunder för representationens ombyggnad och förenkling», 1835, »Det brittiska riket i Ostindien», 1839, öfversatt på tyska och på engelska, »Tankar i representationsfrågan», 1841, »Om Hinduernas teogoni, filosofi och kosmogoni», 1843, öfversatt på tyska och engelska, »Förslag till en förbättrad nationalrepresentation», 1844. Efter hans död utgåfvos »Anteckningar af grefve Magnus Björnstjerna», 2 delar, 1850, 1852.

Under sitt långvariga vistande i England hade grefve Björnstjerna antagit en viss engelsk anstrykning och deltog med engelsk frimodighet i de politiska striderna här hemma. Af hans personlighet i öfrigt har Beskow gifvit följande vackra karakteristik:

»För fosterlandets rätt och tronens
Han stod vid trohetens standar,
Med talets eld och med kanonens
Han lika var beredd till svar.
I stridens storm, i dagens frågor
Han öppen hjelm och panna bar,
Han för allt stort gick genom lågor —
I faran ensamt kall han var».

Magnus Brahe, son till grefve Magnus Fredrik Brahe, landtmarskalken vid 1800 års riksdag, föddes å Brahe-godset Rydboholm i September 1790, blef efter slutade studier vid Upsala akademi kornett vid lifregementets husarer 1809, reste samma år som ambassad-kavaljer till Frankrike samt blef vid hemkomsten kornett vid hästgardet och kabinettskammarherre. Såsom ryttmästare vid hästgardet åtföljde han Carl Johan under fälttågen 1813 och 1814, blef förste hofstallmästare 1818, öfverste i armén 1820, general-adjutant 1821, sekundchef för hästgardet 1822, generalmajor 1824, öfverhofstallmästare 1826, afsänd till Petersburg att lyckönska kejsar Nikolaus till dess uppstigande på Rysslands tron samma år, serafimerriddare 1827, generaladjutant för armén i April 1828, generallöjtnant 1830, en af rikets herrar 1831, riksmarskalk 1834.

Utmärkelser till stort antal hade sålunda tillfallit grefve Brahe ända från hans inträde i statens tjenst. Han hade med den fastaste hängifvenhet slutit sig till Carl Johan och blef efter hand hans förklarade gunstling, hvars inflytande sträckte sig vida utöfver hans egenskap af föredragande i kommandomål. I samma mån hade han ock fått allt flera afundsmän och blifvit allt hätskare anfallen i oppositionstidningarna. Man kunde dock ej förneka, att han uträttat ganska mycket för den militära bildningens förkofran och infört flera förbättringar inom armén; men man påstod, att genom hans inflytande adeln och särskildt de vid hästgardet tjenstgörande deribland blifvit till vigtigare civila befattningar orättvist föredragne mera förtjente personer, och i allmänhet fördes bitter klagan öfver grefve Brahes »sängkammar-inflytande». Man var dock ej okunnig om att det icke var maktens innehafvare Brahe hyllade i Carl Johan, utan att det var med den varmaste tillgifvenhet han var fästad vid hans person. Det visade ock Brahe, när han under Carl Johans sista sjukdom nästan aldrig lemnade hans säng, och några få månader efter konungens död följde äfven Brahes den 16 September 1844. Historien har högst få exempel på ett så innerligt förhållande mellan en konung och en undersåte. Det låg för öfrigt någonting ädelt och ridderligt i Brahes hela personlighet — den smärta resliga gestalten, det ädla uttrycksfulla anletet, de fina, förbindliga maneren, det sant ridderliga ej mindre i tänkesättet än i hela hans väsende.

Riksdagsmännen.

Efter det friare statsskickets införande 1809 och synnerligast sedan oppositionen börjat vinna större omfattning, uppträdde under riksdagarna, i ständigt växande antal, män, som förde oppositionens eller regeringens talan så, att de tillvunno sig en allmännare uppmärksamhet. Vi hafva i berättelserna om de särskilda riksdagarnas förhandlingar omnämnt dem, och flera deribland kunde visserligen förtjena en när-

MAGNUS BRAHE.

mare bekantskap; men vi måste här inskränka oss att anföra endast några, som företrädesvis gjort sig omtalta.

Fredrik Bogislaus von Schwerin, son till riksrådet grefve Jakob Filip von Schwerin, var född i Stralsund 1764, blef redan vid 13 års ålder kornett vid Vestgöta kavalleriregemente, men fortsatte sina studier först vid militärakademien i Berlin, så i Upsala och slutligen i Strassburg. Då han, med föga betydande ärfd förmögenhet, fann krigarebanan erbjuda ringa utsigt till snart oberoende, valde han i stället den presterliga, tog afsked från krigstjensten, infann sig å nyo i Upsala 1785 och studerade nu teologi lika ifrigt som förut krigsvetenskap och historia. Kallad till hofpredikant i September 1786, tog han inom 14 dagar derefter både prest- och pastoralexamen, blef prestvigd i Linköping ock reste så till Göttingen, hvarifrån han 1787 kom hem såsom filosofie magister samt nämndes i Mars 1788 till kyrkoherde i Sala församling, ehuru han icke varit uppförd å förslaget eller hade några meriter att åberopa, utom sitt tyska magister-diplom.

På denna plats stannade han under sin öfriga lifstid, skötte sina presterliga pligter oförvitligt, höll god ordning inom sin församling, slöt sig icke till den neologiska riktningen, utan predikade enkelt och allvarligt, var ifrig landtbrukare och trädgårdsodlare, så att trakten kring hans boställe, förut en af de kalaste och fulaste i hela Sverige, blef fullkomligt omskapad, egnade sig för öfrigt äfven åt historiska studier och utgaf 1811, 1813 »Grundlinier till staternas historia», 2 band, med karta och tidstaflor. Ännu var han dock föga känd, men vid 1812 års riksdag, den första han bevistade, började han väcka en viss uppmärksamhet, och vid den följande riksdagen 1815 var han den egentlige stiftaren af oppositionen å riddarhuset, för hvilken han nu trädde i spetsen. Han hade ock många af de egenskaper, som fordras hos politiske ledare — ett imponerande yttre, en stark, välljudande stämma, en ovanlig lätthet att yttra sig oförberedd, utan att förirra sig i intetsägande fraser, en ännu ovanligare förmåga att i sitt tal inlägga en öfvertygande kraft, röjande en fast öfvertygelse hos talaren och derigenom äfven så mycket kraftigare inverkande på hans åhörare; men han fordrade blind lydnad, hvilken oppositionens öfrige ledare ej ville underkasta sig, var dessutom i hela sitt väsende mer imponerande än vinnande, och fann för öfrigt snart nog, att oppositionen tog en demokratisk riktning, hvilken Schwerin, med sina starkt utpreglade aristokratiska åsigter, ej kunde gilla. Hans politiska ideal var en engelsk parlamentarism under adelns ledning, och att oppositionen sökte sitt stöd i de ofrälse stånden, var ingalunda öfverensstämmande med hans tänkesätt. Redan vid 1823 års riksdag fann han ock, att oppositionen började frigöra sig från hans ledning, och han egnade sig nu så mycket ifrigare åt mynt-realisationen, som genomdrefs 1830, då Schwerin närmade sig regeringen och frånträdde oppositionen. Sättet för den beslutade realisationens verkställande fick han dock ej upplefva, ty han

afled redan i April 1834. Han hade äfven genom flera utgifna skrifter sökt verka för sina åsigter och var sedan 1823 bankofullmäktig.

Grefve Schwerins personlighet har en med honom nära bekant minnestecknare på följande sätt skildrat: »Hans gestalt, lång, mager, militäriskt rak, var ädel och befallande; den var ett fullkomligt uttryck af hans lynne, som hyste en naturlig afsky för allt lågt och småaktigt. Hans eldsjäl var en dödsfiende till tröghet och slöhet, och man hörde honom ofta påstå, att elakhet och dumhet vore af enahanda art. Han dömde ej sällan strängt och obilligt, särdeles om 1809 års män, men gjorde ett undantag för grefve Platen, ehuru han tillhörde en motsatt färg. I samtal och diskussion med olika tänkande iakttog han dock den förfinade verldsmannens höflighet, likväl utan att särdeles mycket lägga vigt på deras inkast. Hans åsigter voro alltid genialiska, men ej sällan ensidiga, hans blick ljus och skarp, men stundom sned. Han talade med eld, med strömmande fart, med lyckligt val af uttryck; kraft och tankestyrka var hufvudegenskapen i hans tal som i hans skrifter.»

Carl Henrik Anckarsvärd, född 1782 å Sveaborgs fästning, der hans fader, dåvarande öfverstelöjtnanten, sedermera generallöjtnanten grefve Michael Anckarsvärd var chef för den der förlagda skärgårdseskadern, inträdde vid 16 års ålder såsom fänrik vid Svea lifgarde å den militära banan, gjorde ett par år senare en utländsk resa till Spanien, Sardinien och Neapel, samt fick såsom legationskavaljer åtfölja friherre Carl Bonde, som sedermera blef hans svärfader, å dess beskickning till Petersburg 1803. Blifven friherre, jemte fadern, 1805, gjorde han med gardet fälttåget i Tyskland 1805 och 1806 samt var vid utbrottet af 1808 års krig öfveradjutant och major i armén. I 1809 års statshvälfning tog han verksam del och blef redan samma år öfverstelöjtnant samt följande året öfverste för Nerikes regemente, i hvilken egenskap, och tillika anstäld vid generalstaben, han åtföljde Carl Johan under fälttåget 1813. Missnöjd med detta fälttåg, som syntes honom icke leda till den förespeglade eröfringen af Norge, hvarigenom Finlands förlust skulle ersättas, aflät han till Carl Johan i Juli 1813 ett bref härom, hvilket upptogs högst onådigt och föranledde en befallning till Anckarsvärd att taga afsked och resa hem, hvarefter han lefde de följande åren i lugn på sin egendom Carlslund i Nerike.

Vid 1817 års riksdag började hans parlamentariska verksamhet, hvilken snart väckte stort uppseende och blifvit mycket olika bedömd, allt efter det politiska parti den dömande tillhörde. Han slöt sig till den då ännu under grefve Schwerins ledning stående oppositionen, för hvilken han trädde i spetsen allt efter som Schwerin mera drog sig tillbaka. I det föregående är omnämndt, huru Anckarsvärd utsattes för en högmålsprocess 1823 och huru han, så väl under de särskilda riksdagarna som vid statsrevisionen 1827, förde oppositionens talan. Vid 1840 års riksdag, den sista och bullersammaste under Carl Johans regering, då Anckarsvärd var ordförande i konstitutionsutskottet, hade

han hunnit höjden af sitt politiska inflytande, och vi skola i nästa del återkomma till fortsättningen af hans politiska bana.

Johan Thore Petré, son till bergsrådet Robert Fredrik Petré, föddes på Hofors bruk i Gestrikland 1793 och skickades tidigt till Upsala akademi, der han ännu helt ung tog examen för inträde i rättegångsverken, inskrefs i Svea hofrätt, tjenstgjorde några år hos underdomare och var under 1812 års riksdag kanslist i borgareståndet. Sedan han efter några års tjenstgöring i kommersekollegium blifvit notarie derstädes, tog han 1818 afsked från denna befattning och med detsamma från tjenstemannabanan samt bosatte sig å Hammarby bruk i Gestrikland, hvaraf han egde ena och fadern andra hälften. Här egnade han sig med stor ifver både åt landtbruk och bergsbruk samt deltog äfven verksamt i kommunala värf, hvarigenom han tillvann sig hela ortens förtroende, och då bergsbruken för första gången fingo deltaga i val till riksdagsmän i borgareståndet, utsågs Petré till representant för första bruksdistriktet vid 1834 års riksdag, hvilket förtroende fortsattes under alla följande riksdagar till och med den under åren 1850 och 1851. Han var under denna tid en af dem, som oftast och högljuddast förde oppositionens talan, hvarå vi i det föregående anfört åtskilliga prof och skola i nästa del till honom återkomma, då tillfälle blifver att mer i dess helhet bedöma hans politiska verksamhet.

Anders Danielsson, född 1784 i Bondarp inom Elfsborgs län, der fadern var bonde, fick i sin ungdom såsom tingskrifvare tillfälle att i Sveriges författningar och lagskipning vinna insigter, hvilka sedermera kommo honom till mycken nytta såsom riksdagsman. Härtill utsågs han redan vid 1809 års riksdag, och detta förtroende upprepades vid alla följande riksdagar i ständigt växande omfattning, så att han slutligen var representant för icke mindre än 27 härad. Alltsedan 1815 års riksdag stod han i spetsen för oppositionen inom bondeståndet, och under riksdagarna 1828—1830, 1834, 1835 var hans inflytande sådant, att hans yttranden vanligen bestämde ståndets beslut. Mellan riksdagarna var han ock ståndets fullmäktig i riksbanken. Lefnadssättet i hufvudstaden utöfver hans tillgångar, i förening med en alltför godtrogen hjelpsamhet, rubbade efter hand hans ekonomiska oberoende samt utsatte honom för lagsökningar och obehagliga rättegångar, och slutligen måste han sälja sin egendom, hvarefter han köpte sig ett litet landtställe i närheten af Göteborg, der han afled i April 1839. Han hade en ovanlig lätthet att uttrycka sig samt röjde tillika en frimodighet, skarpsinnighet och klokhet, som gjorde honom särdeles lämplig till partiledare, och han kan ej sägas hafva missbrukat sitt inflytande såsom sådan.

Nils Månsson, född 1776 i Frenninge socken i Skåne och tillhörande en fattig bondeslägt, hade genom flit och sparsamhet blifvit egare till ett hemman Skumparp i hans födelsesocken, då han valdes till riksdagsman 1814, hvarefter detta förtroende förnyades till och med riksdagen 1834, den sista han bevistade, ty han dog i Juni 1837,

innan nästa riksdag begynte. Han tillhörde vid riksdagarna den moderata oppositionen, men var alltför godmodig och blygsam att framstå som dess chef. Snarare uppträdde han såsom medlare mellan den och det motsatta partiet. Hans redbara karakter, som aldrig lemnade rum för minsta misstanka om dubbelt spel, hvarifrån åtskilliga den tidens oppositionsmän visst icke voro frie, förvärfvade honom aktning och förtroende af motståndare så väl som partivänner, och såsom talare egde han så öfverlägsen förmåga, så okonstladt hans föredrag än var, att få kunde deri med honom jemföras. I alla hänseenden gjorde han sig väl förtjent af den inskrift, som ristades på stenkorset öfver hans graf å Frenninge kyrkogård: »En man af folket och för folket».

Carl XIV Johan.

Vi hafva i det föregående omnämnt det fördelaktiga intrycket af Carl Johans första uppträdande härstädes, och huru synnerligast de qvinliga medlemmarna af den kungliga familjen samt den högre adeln, med rika minnen från Gustaf III:s tid, icke litet öfverraskades af att i den franske marskalken, som från ledet uppstigit till sin höga värdighet, finna en fulländad verldsman, hvilken sjelfva Armfelt fann »på ett obegripligt sätt påminna om Gustaf III». Man fann ock snart i denne »fulländade verldsman» en påtaglig öfverlägsenhet äfven i mycket annat. Ledningen af Sveriges förhållanden till främmande makter öfvertog han genast, och ett ganska talande bevis på hans öfverlägsenhet är, att han förmådde leda dessa förhållanden i en motsatt riktning mot den, som omfattats både af svenska regeringen och af svenska folket, men hvilken utgången slutligen visade vara till bådas lycka.

I afseende å den inre styrelsen kunde Carl Johan, obekant med dithörande förhållanden, från början icke utöfva samma inflytande, men hans inre politik vittnar dock om samma öfverlägsenhet. Han visade sig synnerligen angelägen att respektera hvad som var *svenskt*, som uppväxt med vår historia, var eget för vårt lands läge och intressen, samt sökte så mycket som möjligt bringa de förra söndringarna i glömska och genom ett försonligt, förbindligt sätt vinna äfven anhängarne af det förra konungahuset, hvilka han visste vara sina vedersakare. Han hade i Paris, när Lagerbjelke underrättade honom om hans val till svensk tronföljare, lofvat »vördnadsfull tillgifvenhet för den gamle konungen, högaktning för svenska nationen, kärlek till det goda, rättvisa, oveld, ordningens upprätthållande, förtjenstens belöning, vänligt mottagande af alla, föredöme i striden, mildhet och godhet mot folket» — och dessa löften fann man äfven uppfylda.

Särskildt anmärktes, huru han vid alla tillfällen egnade Carl XIII en verkligt sonlig vördnad och tillgifvenhet. När, under konungens sjukdom, Carl Johan förestod regeringen, infann han sig hos den gamle hvarje afton, för att gifva honom del af hvad som under dagen

passerat, och stannade vanligen hos honom ända tills dess han gick till hvila. Carl XIII visade ock en synnerlig belåtenhet med sin adopterade son, hvilken äfven vid mer än ett tillfälle frikostigt afhjelpte det bryderi i penningeväg, hvarför den gamle konungen, som aldrig varit god hushållare, ofta nog var utsatt.

Genom sin frikostighet gjorde Carl Johan för öfrigt flera personer inom de högre samhällskretsarne sig förbundna, och hofvet blef nu också mera lysande än förut. Den gamla lättsinniga tonen försvann visserligen, så väl som den gamla hofdrägten, och hofvet fick en mera militärisk anstrykning; men kronprinsen både älskade och förstod att representera, och det dröjde icke särdeles länge, innan han lyckades i sina salonger samla äfven dem af den gustavianska högadeln, som föut hållit sig på afstånd. Härtill bidrog i sin mån, att mordet å Fersen väckt icke liten oro hos högadeln i allmänhet, och man trodde sig säkrast undgå nya utbrott af folkyran genom att sluta sig till kronprinsen, som så beredvilligt gick adeln till mötes.

Om Carl Johan härigenom förband sig adeln, så vann han presterskapet genom den vördnad han alltid visade för det heliga. Man hörde aldrig honom, såsom Fredrik II och Gustaf III, söka förlöjliga något, som stod i samband med religionen, ehuru han uppvuxit under en revolution, som sökt utrota all religion. Om de religiösa sanningarna yttrade han sig alltid värdigt och allvarligt, och hvarje söndag hölls hos honom predikan, hvilken han alltid öfvervar. Den lycka han gjort tillskref han ock alltid försynen. Försonlighet och välgörenhet voro för öfrigt kristeliga dygder, dem han i hög grad utöfvade, och han kunde med fullt skäl yttra: »Nämn mig en enda person, som kan säga, att jag förföljt honom eller visat mig hämndgirig?» Den sedeslöshet, som så ofta framträdt under förfiningen vid Gustaf III:s hof, var fullkomligt bannlyst ur Carl Johans.

Förfining röjde sig för öfrigt äfven hos honom så väl i umgängessätt som i den omsorg han egnade sitt yttre. Hans hår var alltid omsorgsfullt ordnadt och hans klädsel, som upptog temligen mycken tid, ytterst fin, men tillika utan allt prål. Utom sitt kabinett visade han sig aldrig utan hatt, handskar och värja. Mot sin närmaste omgifning, sin stab eller sin »famille militaire», såsom han kallade sina adjutanter och ordonnans-officerare, var han alltid en fader, och de voro ock med varmaste tillgifvenhet fästade vid honom. Med dem omgaf han sig gerna och älskade en viss ståt, men hade för mycken takt att återinföra den vid Gustaf III:s hof rådande etikett, hvartill man sökt öfvertala honom. En sådan efterapning af de förra hofsederna hade man funnit löjlig hos sjelfva Napoleon, och Carl Johan aktade sig att blifva föremål för likartade speglosor. Han tillät aldrig, att man kysste hans hand, utom vid de tillfällen då det var af ceremonielet uttryckligen föreskrifvet, och undanbad sig bestämdt den s. k. publika spisningen, hvarmed Gustaf III förlustat allmänheten. Sin gemål och sin son kallade han alltid *du* och mottog ingen annan titel

af dem, men gaf omsorgsfullt åt alla, han för öfrigt tilltalade, den titel dem tillkom.

I Januari 1811 anlände till Stockholm Carl Johans gemål och deras son, arfprinsen Oscar, som nu erhöll titeln hertig af Södermanland, hvilken Carl XIII förut burit och hvars återupptagande innebar en artighet af och mot denne.

Såsom förut är berättadt, hade dåvarande divisionsgeneralen Bernadotte den 16 Augusti 1798 blifvit gift med *Eugenie Bernardine Desirée Clary*, dotter till en rik köpman och fabriksegare i Marseille och yngre syster till Marie Julie Clary, som var gift med Napoleons äldre broder Josef Bonaparte, sedermera konung först i Neapel och så i Spanien, hvarifrån han vid broderns fall fördrefs och lefde derefter en längre tid i Amerika samt dog i Florens 1844, der äfven hans gemål följande året afled. Hennes yngre syster, född den 8 November 1781, hade varit förlofvad med general Duphot, en af befälhafvarne vid italienska armén, men som blifvit mördad vid ett folkupplopp i Rom 1797, innan bröllopet firats. Napoleon skall äfven hafva friat till sin broders svägerska, men hennes fader hade afböjt detta frieri, emedan »det vore nog med en Bonaparte i hans familj». Då Bernadotte anmälde sig såsom friare, var Clary död, och hans dotter bodde hos sin äldre syster, hvilken, så väl som hennes man, understödde detta frieri, som slutligen gjorde hans svägerska till drottning i Sverige — en upphöjelse, hvarom ingen i familjen då kunde drömma.

Kronprinsessan blef vid sin ankomst till Stockholm mottagen med mycken högtidlighet, och man täflade att med allahanda festliga tillställningar välkomna henne; men hon fann här ingen rätt trefnad. Umgängeslifvet i Stockholm föreföll alltför färglöst, i jemförelse med det rika, ständigt skiftande Pariser-lifvet, och förhållandet mellan drottningen och kronprinsessan var ej heller fullt tillfredsställande för den senare, som snart nog längtade tillbaka till Paris. Då hon der, genom sin slägtskap med kejserliga familjen, kunde verksamt befordra eller åtminstone öfvervaka hans intressen, motsatte sig Carl Johan icke hennes återresa till fäderneslandet, hvilken skedde redan under sommaren 1811, hvarefter hon ej hit återvände förr än tillsammans med sin sons gemål, i Juni 1823.

Sedermera stannade hon i Sverige, der hon snart gjorde sig värderad och omtyckt för sitt goda hjerta, sin rika välgörenhet och sitt godmodiga, vänliga väsende. I politik blandade hon sig aldrig, men var deremot gerna en verksam förespråkerska för behöfvande, då hon ej sjelf kunde afhjelpa dessas behof, hvilket i de flesta fall skedde och hvartill hon använde en stor del af den afkastning, hennes betydliga enskilda förmögenhet gaf henne. Hon afled den 17 December 1860, sedan hon under föregående månaden vid god helsa och med utöfvande af rika barmhertighetsverk firat sin åttionde födelsedag.

Carl Johan hade emellertid, efter sin gemåls återresa till Frankrike, kommit i ett allt fiendtligare förhållande till Napoleon, hvars

obilliga fordringar och för Sveriges intressen mer och mer menliga maktspråk väsentligen underlättat den statskonst, Carl Johan omfattat, att söka Sveriges stöd i England och Ryssland, i stället för i Frankrike. Vi hafva i det föregående visat, huru denna statskonst slutligen ledde till föreningen med Norge, och huru de första åren efter denna förening voro »den Bernadotteska dynastiens smekmånad», då Carl Johan af svenska folket omfattades med den varmaste tillgifvenhet och beundran. Vi hafva äfven visat, huru oppositionen, från början framkallad af bekymmersamma ekonomiska förhållanden och länge riktad endast mot ministèren, slutligen mer och mer vände sig mot Carl Johan personligen, dels ur fosterländsk synpunkt, emedan man i konungens stränga, onekligen i vissa hänseenden allt för långt drifna konservatism såg det väsentligaste hindret för vigtiga och nödvändiga reformer, dels af mindre vackra motiv, såsom personlig hämnd, lystnad efter en ministère-förändring, hvarigenom åtskilliga makt- och ärelystna anspråk skulle kunna tillfredsställas, o. s. v. Förföljelserna mot pressen hade ock hos denna väckt en förbittring, hvilken gaf sig luft i mer och mer närgångna anfall, som äfven allt mera inverkade på den större allmänheten, hvilken, lika litet som de anfallande, gjorde rättvis eller billig skilnad mellan det befogade och det obefogade klandret.

Till den förra kategorien räkna vi, såsom redan är antydt, Carl Johans allt för långt drifna konservatism, hvartill dock funnos flera anledningar, hvilka man ej bör förgäta vid ett oveldigt bedömande af hans personlighet. Han hade uppvuxit under en tid af våldsamma skakningar, då hvarje eftergift af de maktegande framkallat nya anspråk af reform-ifrarne, samt reformerna slutligen ledt till helt andra följder, än man beräknat, och ingalunda varit till samhällets båtnad. Han visste, att äfven Sverige varit utsatt för politiska skakningar; att det varit starkt och mäktigt med en stark konungamakt; men att den tid, då folkmakten varit rådande, varit Sveriges politiska förnedringstid; att konungamaktens missbruk visserligen varit för svenska folket olycksbringande och under Gustaf IV Adolfs regering fört det nära sin undergång; men af sin omgifning, bland hvilken äfven funnos män, som deltagit i statshvälfningen, hörde han, att genom densamma och den nya statsförfattning, den medfört, vore vådorna af en allt för stark konungamakt förebyggda, likasom äfven vådorna af en allt för stark folkmakt. Hvarje eftergift åt denna skulle här, likasom förut i Frankrike, framkalla nya anspråk och så efter hand konungamakten äfven här öfverväldigas af folkmakten. Att, med sådana minnen och under sådana förutsättningar, Carl Johan icke var villig att medgifva några vigtigare förändringar i de grundlagar han besvurit, kan man svårligen förtänka honom. Han motsatte sig dock ej alla förändringar, ty han medgaf utvidgad representationsrätt inom de tre ofrälse stånden samt den förändrade organisationen af statsrådet, hvilken tydligen var afsedd att vara ett steg till införande af parlamentarisk styrelse. Deremot

mötte hvarje mera genomgripande representations-förändring å hans sida ett ihärdigt motstånd, hvilket man i synnerhet lade honom till last; men härvid bör man ej glömma, att vid de senare riksdagarna under hans regering oppositionen inom borgare- och bondestånden vunnit sådan öfvervigt och börjat taga sådan riktning, att Carl Johan väl kunde betrakta de båda öfriga stånden såsom regeringens egentliga stöd och således finna det ganska betänkligt att utbyta en representation, som inom Sverige var urgammal och fullt bepröfvad, mot en, hvars följder man icke kunde beräkna. Man måste ock erkänna, att intet af de förslag till förändrad nationalrepresentation, som under Carl Johans regering framstäldes, skulle varit en vinst för vårt samhälle, och hans sega motstånd mot detsamma har sålunda på det hela mera gagnat än skadat den vigtiga frågan, emedan den i följd deraf erhållit en grundligare och mångsidigare pröfning.

Hvad Carl Johans konservatism i öfrigt beträffar — de fördröjda reformerna i lagstiftningen, förvaltningen, näringsförhållandena m. m. — träffar väl klandret härför snarare hans rådgifvare, då man icke billigtvis kan begära, att han i dessa frågor skulle egt en detaljkunskap, som satt honom i stånd att omedelbart ingripa i reformerna. Valet af rådgifvare vore således hvad i detta hänseende egentligen vore att klandra, och detta val var icke alltid lyckligt; men man hade då icke många större förmågor att välja på, och det är föga sannolikt, att de, som nu högljuddast klandrade regeringen, skulle utöfvat den bättre, om de kommit till styret. För öfrigt bör man ej glömma, att vigtiga förbättringar äfven i de anmärkta hänseendena infördes under Carl Johans regering, om de ock ej voro så omfattande, som önskligt varit.

Man har äfven, och med mera skäl förebrått Carl Johan, att han alltför mycket gynnade adeln och alltför uteslutande gaf vigtigare embeten åt detta stånd. De förste ofrälse rådgifvare, en svensk konung egt, tillsattes dock af honom; men onekligt är, att han alltför mycket sökte sitt stöd hos adeln, hvartill, såsom i det föregående blifvit anmärkt, orsaken var, att han öfverskattade adelns politiska betydenhet och ej förstod att tillräckligt skilja mellan den tid, som varit, och den, som var. Likasom han visste sig bland adeln ega sina hätskaste fiender, trodde han sig äfven der böra söka sina fastaste vänner, och fann äfven en sådan i rikets förste grefve, som blef hans förtrognaste rådgifvare och äfven var fullt värdig hans förtroende, men som likväl sjelf var för mycket aristokrat att icke ytterligare hos Carl Johan befästa föreställningen om den svenska adelns stora politiska betydenhet.

Hvad man ock hos Carl Johan icke utan skäl klandrat, var gunstlingsinflytandet, hvilket föll så mycket mera i ögonen, som det saknats hos Gustaf Adolf, bland hvars förtjenster man just räknat, att han icke tog råd af andra än sina officiela rådgifvare eller af sig sjelf, hvaremot först Cederström, så Björnstjerna samt slutligen och i synnerhet Brahe hade hos Carl Johan ett inflytande vida utom deras embetsbefattningar. Orsaken låg hufvudsakligen i hans obekantskap med svenska

språket, hvarigenom han fann sig alltid behöfva någon, som för honom kunde närmare förklara hvad han ej kunnat fullt uppfatta vid den officiela föredragningen. Önskligt hade varit, om denne »någon» varit hans son, som dertill var i alla hänseenden qvalificerad; men man bör ock erkänna, att han kunnat göra sämre val, än som skedde, ty om man jemför Brahe med gunstlingarne från föregående styrelser — en Armfelt och Reuterholm — så stod han onekligen å karakterens vägnar vida öfver båda.

Förföljelserna mot pressen har man äfven med skäl klandrat. Pressens beteende var visserligen alltför ofta retsamt och obilligt, men det förbättrades icke genom förföljelserna, hvilka mer än något annat hos den större allmänheten skadat Carl Johans anseende.

Då vi nu anfört hvad som med någon befogenhet kan läggas Carl Johan till last, böra vi äfven framhålla hans förtjenster, som voro ojemförligt vida öfvervägande. Derom öfvertygas man lätt, om man jemför hvad Sverige var vid hans hitkomst och hvad det var vid slutet af hans regering, likasom om man jemför förhållandena i Sverige under denna med dem i det öfriga Europa under samma tid. Vi hafva i det föregående visat huru mycket blifvit uträttadt i alla grenar af styrelsen under denna tid, och huru den stora förkofran, riket derunder vunnit, måste framför allt tillskrifvas Carl Johans fredliga statskonst, som äfven allt sedan betryggat Sveriges vänskapliga förhållanden till främmande makter och tillåtit det att, ostördt af yttre förvecklingar, arbeta på sin inre förkofran och utveckling.

Carl Johan bibehöll ovanligt länge sina själs- och kroppskrafter oförminskade. Han var den till åren äldste regenten bland sina samtida och äfven den, som uppnått högsta lefnadsåldern bland alla, hvilka sedan sagans tider innehaft Sveriges tron. Då han den 26 Januari 1844 fylde sitt åttionde år, träffades han af den sjukdom, som den 8 Mars samma år slutade hans minnesrika lefnad.

Likasom alla utomordentliga män, har Carl Johan blifvit mycket olika bedömd, och öfverdrift har ej saknats hvarken i lofvet eller tadlet. Under det han såsom kronprins ledde regeringsärendena, äfvensom under första hälften af hans regering såsom konung, hördes nästan uteslutande det förra, sedermera alltför öfvervägande det senare. Numera bör en mera oveldig, af partilidelser oförvillad dom kunna fällas, och Carl Johans minne lider icke deraf.

I ett nyligen utkommet arbete [1]) har Carl Johan blifvit skildrad af en författare, som kände honom nära och hvars träffande, från smicker och klander lika fria framställning af hans personlighet väl kan förtjena anföras:

»Snillrik, eldig och lättrörd, egde Carl Johan en poetisk själ och ett känsligt hjerta, varmt och vänfast, ömt och menniskoälskande.

---

[1]) Berättelser ur friherre *Carl Otto Palmstiernas* lefnad. Stockholm 1880, sid. 121.

Ehuru hans bildning väl, efter all anledning, varit grundlagd, innan han vid sitt sextonde år lemnade fädernehemmet, fortgick den dock hufvudsakligen under intrycken af ett rörligt lif och fulländades under Frankrikes revolutionsyra samt derpå följande krig. Deraf härrörde troligen äfven hans lifliga sinnes vana att i en ringa sak se upprinnelsen till vigtiga tilldragelser, och härigenom alstrades dels en viss böjelse för misstänksamhet och dels hans tro på förebud af händelser, som komme att inträffa.»

»Tron på försynen var hos honom uppriktig, och ofta yttrade han sin vördnad för dess underbara ledning, sägande, att. »man skall handla efter bästa förstånd, den gode Guden gör det öfriga.»

»Sjelfständighetens frihetskänsla var stadigboende i hans själ ifrån först till sist: såsom underofficer, general och marskalk lika väl som, intill sista ögonblicket, på tronen.»

»Aktning för andras rätt var hos honom ett hufvuddrag, och om han någon gång fann sig af öfverilning hafva förorättat en underlydande, så godtgjorde han detta mångfaldigt, hvarföre han ock egde vänner, som voro trofasta intill lifvets slut. Ansåg han sig emellanåt ej ega full rätt att befalla utförandet af sin önskan, sade han: »Det är icke min vilja, utan min begäran, såsom af en vän till en annan.» — »Lagen», sade han, »är öfver regenten och öfver representationen.»

»När han riktigt lofvat någonting, höll han ock det gifna löftet. Men ofta nog — likasom man ofta hoppas eller tror hvad man önskar — ansåg man gjorda förespeglingar såsom löften och omtalade oriktigt såsom verkligen gifna sådana, hvilka sedermera, då förhoppningen felslagit, ansågos såsom svikna. Missförstånd i dylika hänseenden, hvarigenom man gjorde konungen orätt, uppkommo äfven ofta af okunnighet uti franska språket.»

»Blef han missnöjd med något eller någon, sparade han ej på häftiga uttryck för sitt misshag, och hans närmaste omgifning var ofta föremål för dylika utbrott, oftast i angelägenheter af mindre vigt; men denna omgifning visste ock, att dessa uttryck inneburo mera en tillrättavisning än utgjutelsen af verklig vrede, så att, då stormen slutat, det vanliga goda bemötandet genast återkom. I vigtigare fall behöll han mera lugn och större sjelfbeherskning, samt hade till föresats att icke skilja sig från någon annat än på vänlig fot, eller åtminstone under ett tillfredsställande förhållande. Emellertid qvarstod alltid i hans förvånande minne intrycket af det som tilldragit sig, fastän han icke yppade det, hvarken i ord eller gerning, eller tillät något agg qvarblifva i sitt uppriktigt förlåtande sinne.»

»Framför allt afskydde han spel och dryckenskap, hvilka laster han ansåg göra menniskan oduglig till allt nyttigt.»

»Af vårt språk förstod han mera, än man i allmänhet förestälde sig, och använde äfven understundom några ord deraf i tilltal till personer af allmogen under sina resor genom landsorterna. Till soldaten yttrade han aldrig annat än svenska, men ville derpå icke hålla något

samtal eller uppfatta längre meningar, hvaremot han, utan ringaste tecken till otålighet, höll till godo med den eländigaste franska eller de löjligaste beteenden från dem, med hvilka han talade.»

»Verldserfarenheten hade för honom ådagalagt penningens stora inflytande i hans gamla fädernesland och förhända öfverskattade han detta inflytande i sitt nya, hvarest han utgaf större delen af de millioner, som han förvärfvat utan förtryck eller utpressning från något suckande folk. Hans samtid kände, huruledes välgörenheten var för hans hjerta ett behof, hvars tillfredsställande ofta förde honom utöfver tillgångarnes synbara gräns. Mången i nöd stäld tjensteman understöddes med betydliga summor; årligen beviljades åt enkor pensioner till sammanlagdt stora belopp, och gåfvor utdelades åt behöfvande mera än någonsin tillförne skett här i landet, allt af hans egna medel, i Sverige som i Norge. Samma deltagande för andras belägenhet var äfven den förnämligaste driffjädern, som förmådde honom att låta öfvertala sig till att af efterhängsna och skuldsatta jordegare inköpa egendomar, hvilkas afkastning icke på långt när motsvarade köpeskillingen».

»I allmänhet vänlig och nedlåtande, var han mot fruntimmer synnerligen artig. Tilltalet, lätt och flytande, var särdeles fyndigt i afseende å ämnet för samtalet, så väl enskildt som vid presentationer eller »allmän cour», med rösten då mera vek än hög, ansigtsuttrycket mildt och välvilligt. Han talade gerna och mycket, stundom — såsom bördig från Gascogne — något för mycket. Ehuru man genom några få ord kunde lätt bringa honom från ett ämne till ett annat, förstod han dock väl att utan afbrott i samtalet försvåra, ja omöjliggöra för andra afhandlandet af frågor, som han sjelf icke ville vidröra. Vid åsynen af militärer höjde han hufvudet, rätade upp kroppen och lät sin starka stämma ljuda högre, lifvad af gamla minnen.»

»Carl Johans yttre var på samma gång behagligt och majestätiskt. Han hade stora, mörka, blixtrande ögon, temligen långt framskjutande örnnäsa, kort öfverläpp, vacker mun, tillbakadragen haka, reslig växt, med högt och bredt bröst, smärt lif och små fötter, ledig hållning. Ovanligt senfull och förvånande vig, kunde han ej allenast efter sitt sextionde år springa slottstrapporna uppföre med två trappsteg i språnget, utan äfven ännu efter fylda 70 år stående lägga venstra foten till högra axeln, eller tvärtom den högra till den venstra.»

»Han red gerna och var ganska sadelfast, men icke hvad man kallar en skicklig ryttare. Helst begagnade han mindre stora ridhästar, mestadels af brun färg utan tecken, särskildt inridna till lidande gång och kort galopp, som ej fick störas af de många slag med ridspöet, som konungen hade för vana att utan skonsamhet utdela öfver hästens hals och bringa. Sista gången satt han till häst, när lägret å Ladugårdsgärdet år 1843 afslutades med defileringen. Då sprängde han af ifrån sin suite förbi åskådarne, med hatten i hand upp för backen till Borgen, mot sin vana i starkaste galopp, så att han befans redan afstigen, allenastående på trappan och hästen lössläppt, när de andra

uppkommo. Sådant var afskedet från armén och från det rörliga lifvet på fältet. Den 3 Mars påföljande år låg han på sin sotsäng.»

Carl Johans händelserika lefnad företedde en mängd sällsamma motsatser, hvilka man äfven återfinner i hans egenskaper både såsom menniska och regent. Han var ett barn af södern, en sjudande sydländsk natur, och likväl blef det hans bestämmelse att styra den nordligaste delen af Europa. Han var i sin ungdom en ifrig republikan och blef på sin ålderdom en nära nog allena styrande konung, nu minst lika mycket vän af detta allenastyrande som han i sin ungdom varit af friheten. Han älskade varmt sitt fädernesland och förde främmande härar mot detsamma. Han hade såsom krigare grundat sitt rykte samt uppvuxit under det krigareäran skattades högst af allt, och likväl blef han den mest fredälskande och försigtige regent. Han hade i striden varit modig ända till öfverdåd, och visade sig dock sedermera alltför lättskrämd vid politiska rörelser. Hans skarpa blick tycktes genomskåda en och hvar, som med honom kom i beröring, och likväl lät han stundom leda sig af personer, i alla afseenden honom vida underlägsna. Han var i allmänhet frikostig, vid vissa tillfällen alltför mycket, vid andra åter alltför hushållsaktig. Han hörde gerna sitt eget lof, men gjorde lika gerna rättvisa åt andras förtjenster och tålde aldrig, att man upphöjde honom på en annans bekostnad. Svagheter saknade han icke, men tillika röjde sig hos honom en öfverlägsenhet, hvilken sjelfva hans ovänner måste erkänna. Ingen som varit honom nära, kan förgäta det utomordentligt vördnadsbjudande i hela hans väsende — den resliga, ståtliga gestalten, de skarpt utpreglade dragen, de blixtrande ögonen, röjande en mäktig ande, det vänliga leendet, som förmildrade denna öfverlägsenhet. Sådant var totalintrycket af hans personlighet, och för det glömde man lätt hvad man i särskilda delar kunnat hafva att anmärka.

Så utfaller äfven historiens dom fördelaktigare öfver hans verksamhet såsom regent, om denna betraktas i sin helhet och med billigt afseende på orsakerna, så väl som på verkningarna, än om man fäster sig vid särskilda delar deraf. Vid dem kan vara åtskilligt att anmärka; men betraktar man hans regering i dess helhet, måste man erkänna honom för en af Sveriges nyttigaste regenter, likasom han både till hjerta och hufvud var en af de ädlaste och rikast begåfvade. En fader var han för sina båda folk, till tänkesättet så väl som till anspråken. Han egnade dem en varm faderskärlek, men fordrade också, att de skulle tacksamt erkänna denna och villigt foga sig efter hans faderliga omvårdnad. Denna kändes ofta besvärlig för dem, som tyckte sig för länge sedan vara fullvuxna; men efterverlden skall dock, ju mera partilidelserna försvinna och omdömet blir oveldigare, allt villigare erkänna, att högst få regenter gjort sig så förtjente af båda brödrafolkens tacksamhet som Carl Johan.

INNEHÅLL.

Carl XIII:s regering.

Carl XIV Johans regering.

Konung OSCAR I.

BERÄTTELSER

UR

SVENSKA HISTORIEN

AF

C. GEORG STARBÄCK,

FORTSATTA

AF

P. O. BÄCKSTRÖM.

ELFTE BANDET.

OSCAR I. CARL XV. OSCAR II.

NY REVIDERAD UPPLAGA.

STOCKHOLM,
F. & G. BEIJERS FÖRLAG.

Stockholm,
tryckt hos A. L. Normans Boktryckeri-Aktiebolag, 1886.

Förord.

Med denna del afslutas dessa Berättelser ur svenska historien. Den omfattar Oscar I:s, Carl XV:s och Oscar II:s regeringar ända till 1885 års slut, således vår nyaste tid. Hvarje skildring af samtiden kan likväl endast blifva ett bidrag till dess historia, emedan hvarje tidskifte först af efterverlden kan fullständigt öfverskådas och fullt oveldigt bedömas. Det försök till en framställning af vår nyaste tid, som nu meddelas allmänheten, utgör också endast ett på offentliga handlingar grundadt bidrag till dess historia. Väl hafva icke statsrådsprotokollen och några andra vigtiga statshandlingar varit förf. tillgängliga, emedan sådant förbjudits af tryckfrihetslagen; men de offentliga handlingar, han rådfrågat, hafva i alla fall varit ganska talrika, och det har icke varit lätt att, utan allt för stor vidlyftighet, lemna en någorlunda fullständig öfversigt af den rika utveckling våra politiska, industriela och kultur-förhållanden under detta tidskifte erhållit. Samtida tilldragelser och ännu lefvande personer böra ock bedömas med en grannlagenhet, som utesluter hvarje lösligt omdöme, likasom hvarje inträde inom sqvallrets och suppositionernas område. Härigenom försvinner emellertid hvad man vanligen finner mest pikant i framställningen af samtida förhållanden, och till en sådan framställning, grundad endast på offentliga handlingar, öfvergår lätt en viss torrhet, som vanligen vidlåder dessa. Om förf. sålunda icke lyckats göra denna sin framställning underhållande, har han i stället sökt gifva den så mycken sakrikhet, som utrymmet tillåtit. Svårigheten att förlika detta bemödande med otillräckligheten i utrymmet har likväl ledt derhän, att åtskilliga mera omfattande afdelningar blifvit nog mycket register-artade, och särskildt har detta blifvit förhållandet med öfversigten af vår under nyaste tiden utomordentligt rika vetenskapliga och vittra litteratur. Såsom första försöket till en bibliografisk öfversigt af denna litteratur under ifrågavarande tidskifte torde den dock ega ett visst intresse, och förf. vågar hoppas, att genomgåendet deraf icke för hans läsare måtte

finnas lika mödosamt, som sammanförandet varit för förf. Att, oaktadt all nedlagd möda, åtskilliga ofullständigheter likväl deri förekomma, är mycket troligt; men de brister, så väl häri som i åtskilliga andra hänseenden, hvilka i den nu utgifna delen kunna anmärkas, torde dock finna någon ursäkt i den ofullkomlighet, som vanligen vidlåder hvarje första försök och således icke torde böra allt för strängt bedömas, om den äfven röjer sig i detta första försök till en framställning af vår nyaste historia.

1.

Oscar I:s regering.

Oscar före konungadömet, 1799—1844.

Josef Frans Oscar Bernadotte föddes i Paris den 4 Juli 1799. Napoleon Bonaparte kom vid denna tid tillbaka från Egypten, och man anmodade honom att stå fadder åt den nyfödde, som fick namnet Josef efter sin mors svåger Josef Bonaparte, en äldre broder till den redan verldsberömde härföraren, hvilken gaf sin gudson namnet Oscar efter en af hjeltarne hos Ossian, hans älsklingsskald. Medan fadern ofta af embetspligter kallades från hemmet, uppväxte sonen under moderns vård. Henne åtföljde han ock, vid elfva års ålder, till Sverige och stannade der, då hon återvände till Frankrike. Från det ögonblick, då han första gången beträdde Sveriges jord, tillhörde han helt och hållet sitt nya fädernesland. Redan efter ett års vistande i Sverige talade han obehindradt svenska språket, studerade grundligt dess historia och dess lagar samt gjorde sig efter hand, under besök i olika delar af riket, allt mera förtrolig med folkets lynne och seder. Hans ovanligt vackra yttre, hans vänliga, förbindliga sätt och det lifliga intresse, han visade för allt svenskt, gjorde honom snart allmänt omtyckt. Sedan hans moder i Juni 1811 återvändt till Frankrike, fann han en ny moder i drottning Hedvig Elisabeth Charlotta, som med synnerlig tillgifvenhet omfattade honom och med varmt intresse följde hans uppfostran.

Jemte den lärare, *Louis Le Moine*, som medföljt prinsen från Frankrike, fick han en svensk lärare i professorn, sedermera kanslirådet *Nils Magnus Tannström*, som förut varit lärare för fältmarskalken Stedingks barn och af honom blifvit förordad. Erik Gustaf Geijer hade först fått sig detta förtroende erbjudet, men undanbedt sig detsamma, emedan han »för mycket misstrodde sina krafter att våga åtaga sig en befattning af så högt ansvar».

Till prinsens guvernör utnämndes i Oktober 1812 öfverstekammarjunkaren friherre *Germund Ludvig Cederhjelm*, för hvilken Carl Johan med egen hand skref en instruktion, som väl kan förtjena anföras: »Ni går att bilda min sons hjerta och utveckla hans förstånd», heter det der, bland annat; »min önskan är, att ni bemödar eder hos honom inplanta folkets seder och vanor, med ett ord, dess nationalkarakter. Låt hans uppfostran blifva hel och hållen svensk, och natio-

nen skall hafva er att tacka för allt det goda, som härflyter från de omsorger, ni haft för hans undervisning. Hela eder uppmärksamhet måste användas att vänja honom vid arbete och att draga fördel af de undervisningar han erhåller. Ni bör i hans hjerta underhålla och befästa vördnaden för religionen, sedeläran och lagarne samt känslan för fäderneslandet. Bemöden eder att fästa i hans minne exempel, hemtade ur goda konungars historia, för att derigenom i hans själ uppväcka den ädla ärelystnad, hvars föremål är att vara nyttig för sina medmenniskor och att bidraga till deras lycksalighet. Min son är i den ålder, att de intryck, som då fästa sig, bibehållas under hela lifstiden. Sök derföre förekomma, att han ej må fatta oriktiga begrepp om hvad man kallar karakter. Den fasthet i beslut, som bör utgöra hufvuddraget i en furstes lynne, är aldrig en dygd, om den ej behörigt användes. Det blir er lätt att för honom göra begripligt, det hans hjertas böjelse alltid bör öfverensstämma med hans pligt, då frågan är att bispringa olycklige, samt att hans välgerningar måste bära stämpeln af ädelmod, men aldrig af slöseri eller skryt. De behöfvande böra alltid vara ett föremål för furstens vårdande omtanke. Jag vill, att min son skall lifligt öfvertygas om denna sanning. En furste bör alltid vara otillgänglig för fruktan och misstroende. Han bör ej frukta att våga sitt eget lif för att befordra det enda stora föremålet, sitt lands ära och välstånd. Han bör döma utan passion och med detta vördnadsbjudande lugn, som utmärker goda regenter. Bemöda eder att inplanta dessa grundsatser i min sons hjerta. Jag öfverlemnar honom åt er i en ålder, då han eger förmåga att emottaga och bibehålla de begrepp, som kunna bidraga till beredande af svenska folkets sällhet. Upprepa för honom alltid, att en svag regent är ett af de största straff, hvarmed himmelen kan hemsöka ett folk; att staters fall, inbördes krig och folkets slafveri vanligen icke äro annat än bedröfliga följder af regenternes brist på en kraftfull vilja; att ett krig väl är den största olycka, som kan drabba en stat; men att omständigheter gifvas, då kriget är ett helsosamt medel att åt en nation återgifva dess kraft, uppväcka dess fordna anda samt freda den för missödet att förlora sitt namn och blifva vasall under ett främmande välde; att, då ett land så hotas och man icke utan att gripa till vapen kan undgå vanäran, furstens val ej mera är fritt — han måste våga allt och uppoffra allt för att bibehålla statens sjelfständighet. Det är då, som självstyrka måste ådagaläggas och han omgifva sin person med män af ära och mod, utan afseende på deras politiska grundsatser. Vid en dylik våda för samhället är medlet till dess räddning att samfäldt möta den, som söker förtrycka det».

Redan vid 15 års ålder deltog prinsen i norska kriget och var sin fader följaktig, då Carl Johan i November 1814 mottog i Christiania stortingets högtidliga tro- och huldhets-förklaring. Under 1815 års riksdag hölls den 14 April med prinsen ett förhör i hans kristendomskunskap, hvartill han blifvit beredd af dåvarande kyrkoherden i Adolf

Fredriks församling Johan Olof Wallin. Förhöret hölls i konungens, kronprinsens, landtmarskalkens, talmannens samt deputerades från alla riksstånden närvaro, och prinsen besvarade med lugn och klarhet alla till honom stälda frågor, begick nattvarden följande söndag, samt afgaf den 20 April å rikssalen sin tro- och huldhetsed till konungen.

Vid fylda 18 år förklarades prinsen myndig den 4 Juli 1817 och började derefter deltaga i så väl det svenska som det norska statsrådets öfverläggningar. Följande året beslöto de då samlade ständerna att, vid de tillfällen, då konungen och kronprinsen vore af sjuklighet hindrade, skulle arfprinsen, hertigen af Södermanland — prins Oscar hade vid sin ankomst till Sverige erhållit denna titel, densamma Carl XIII haft, innan han blef konung — inträda i utöfning af konungamakten med all den rätt, grundlagarne densamma tillägga.

Kort derefter afled Carl XIII och prins Oscar blef nu Sveriges och Norges kronprins. Redan i Juni samma år lemnade honom norska stortinget samma förtroende att föra riksstyrelsen, i händelse konungen af sjuklighet vore dertill förhindrad. Nu blef han äfven efter sin fader Upsala universitets kansler och lärde närmare känna dervarande förhållanden, då han höstterminen 1818 vistades i Upsala samt öfvervar föreläsningarna derstädes, bland hvilka han med särskild uppmärksamhet följde Geijers föredrag i svenska historien. Sedermera utnämndes han till kansler äfven för universiteten i Lund och i Christiania.

Åtskilliga förmälningsplaner började nu äfven ifrågakomma. Vi hafva i föregående del omnämnt en sådan med preussiska prinsessan Alexandrine, men hvilken förbindelse, först föreslagen af preussiska hofvet, slutligen der mötte sådana hinder, att den förföll. Derefter föreslog man en ung prinsessa af Turn och Taxis, så en prinsessa af Solms, så en af Würtemberg och slutligen en dotter till förre vicekonungen af Italien, Napoleons styfson, prins Eugène, hertig af Leuchtenberg. Kronprinsen ville emellertid sjelf bestämma sitt val, och i Maj 1822 anträdde han en utrikes resa, åtföljd af hofkanslern grefve Wetterstedt, hofmarskalken grefve Clas Fredrik Posse, generalmajoren friherre Christian Thott, t. f. norska statsrådet N. J. L. Krog samt kavaljererne grefve Carl Gustaf Löwenhielm, grefve Gustaf Göran Gabriel Oxenstierna och friherre Ludvig Ernst von Stedingk. Vägen togs öfver Köpenhamn, Hamburg och Hannover till Aachen, der kronprinsen sammanträffade med sin moder, hvilken han ej sett sedan Juni 1811 och hos hvilken han här dröjde flera veckor, för att rätt njuta af återseendets glädje. Derefter fortsattes resan till Eichstädt, der hertigen af Leuchtenberg vistades och der kronprinsen gjorde bekantskap så väl med honom som med hans dotter. En ömsesidig böjelse uppstod snart emellan kronprinsen och den unga prinsessan, och kronprinsen sände sin kavaljer friherre Stedingk till Stockholm för att tillvägabringa en formlig förbindelse mellan de redan sig emellan trolofvade. Under afvaktan å denna formliga framställning reste kronprin-

sen den 31 Augusti från Eichstädt, sammanträffade å slottet Arenenberg i Schweiz åter med sin moder, besökte Milano, Florens och Rom samt stannade någon tid i Verona, der en stor kongress åter var församlad och der kronprinsen blef på det vänligaste mottagen af kejsar Alexander samt i allmänhet visades mycken uppmärksamhet af der församlade regenter. Der gjorde han äfven personlig bekantskap med åtskilliga bland den tidens mest framstående statsmän — Metternich, Hardenberg, Wittgenstein, Nesselrode, Montmorency och Wellington. Särskildt fäste sig kronprinsen vid den sistnämnde, som ock å sin sida fattade för prinsen en synnerlig välvilja, talade med aktning och beröm om Carl Johans fälttåg och bad kronprinsen komma till England, der Wellington ville blifva hans daglige följeslagare.

I allmänhet var kronprinsen ganska belåten med det mottagande han rönt i Verona, hvilket ock varit sådant, att det tillräckligt bort öfvertyga gustavianerne om fruktlösheten af deras förhoppning, att de europeiske regenterne skulle befordra den afsatta konungaättens återinsättande å Sveriges tron.

I början af November återkom kronprinsen till Eichstädt och der firades den 15 i samma månad hans formliga förlofning med *Josefina Maximiliana Eugenia,* äldsta dottern till hertig Eugène af Leuchtenberg och hans gemål Augusta Amalia, en dotter till konung Maximilian i Baiern. Deras förmälning skulle ske följande sommar, och den 19 November återvände kronprinsen öfver Dresden, Berlin, Hamburg och Köpenhamn till Stockholm, dit han ankom dagen före julafton och der stadens befolkning med en stor illumination uttryckte sin glädje att återse honom.

Den 13 Juni 1823 ankom kronprinsessan till Sverige, dit drottning Desirée vid samma tillfälle återvände, och båda helsades med lifligaste jubel af talrika folkskaror, då de landstego vid Manilla å Djurgården, hvarefter förmälningen firades i Stockholms storkyrka den 19 Juni, och båda hofven sedermera tillbragte sommaren å Rosersbergs lustslott.

Vi hafva i föregående del visat, huru kronprinsen redan hunnit öfver ynglingaåldern utan att få taga någon närmare del i regeringsbestyren förr, än han i Februari 1834 utnämndes till vice konung i Norge, der han med sin gemål den 11 April inträffade i Christiania, hvarest stortinget då var församladt. Han gjorde sig äfven der mycket omtyckt, men lemnade Norge redan i medlet af Juni för att taga högsta befälet öfver de 15,000 man, som i Skåne voro sammandragna till ett öfningsläger. Derifrån återkom han i början af Augusti till Christiania för att afsluta stortinget, och hans uppdrag att såsom vicekonung förestå regeringen i Norge upphörde, sedan han ett halft år utöfvat detsamma.

Följande året erhöll kronprinsen för första gången konungens uppdrag att, under hans frånvaro i Norge, tillika med några af statsrådets ledamöter, föra styrelsen i Sverige, hvilket uppdrag förnyades vid flera

tillfällen under de följande åren, äfvensom kronprinsen 1833 åter förordnades till vice konung i Norge och mötte stortinget i Christiania samt gjorde derefter en resa utefter norska kusten ända till Bergen, som icke af någon norsk regent varit besökt, sedan Christian IV 200 år förut der inträffat. Under de föregående åren hade kronprinsen för öfrigt gjort flera resor inom Sverige, hade 1830 besökt Petersburg och reste sedermera 1837 till baden i Ems samt gjorde 1843 med sin gemål och dotter ett besök hos sina anförvandter i München.

Under kolerans härjningar i Sverige sommaren 1834 deltog kronprinsen i åtgärderna för farsotens hämmande så verksamt, att konungen, då han utdelade medaljer åt dem, som utmärkt sig vid vården om de sjuke, i ett handbref förklarade sin tillfredsställelse med den sjelfuppoffring och det nit, kronprinsen ådagalagt.

Sedan Januari 1827 var kronprinsen Sveriges storamiral och hade, både i denna egenskap och äfven såsom kansler för universiteten, flera vigtiga uppdrag att utföra, likasom han äfven, såsom nyss nämndes, under konungens frånvaro i Norge vid flera tillfällen förestod regeringen i Sverige; men Carl Johan var alltför ömtålig om sin kungliga myndighet att medgifva honom något egentligt inflytande på regeringsärendena, synnerligast som kronprinsen visat sig omfatta liberalare åsigter än de strängt konservativa, hvarmed Carl Johan alltmera införlifvat sig.

I stället fästade oppositionen nu sina förhoppningar alltmera vid kronprinsen, och oppositionstidningarna, som förde ett allt bittrare språk mot den gamle konungen, egnade allt rikare rökverk åt tronföljaren.

Så, då kort före 1840 års oroliga riksdag kronprinsen åter varit förordnad till ordförande i regeringen under konungens frånvaro i Norge, och denna regering afgjort ett stort antal ärenden, blef den härför så prisad i tidningarna, och man anförde tillika så frisinnade yttranden af kronprinsen, att det väckte konungens missnöje, hvilket snart röjde sig till stor belåtenhet för oppositionen, som derpå byggde hvarjehanda rätt långt gående planer. Så uppstod den i föregående del omnämda »koalition», som sades gå ut på ingenting mindre än att förmå den åldrige konungen att afsäga sig regeringen, som nu skulle öfvertagas af sonen. Denna plan, som egentligen skall blifvit omfattad af en del utaf oppositionen inom adeln, fann dock så föga understöd både å riddarhuset och inom de öfriga stånden, att den snart måste frånträdas. Oppositionen visade emellertid sin välvilja mot kronprinsen genom att, medan den afslog en mängd af konungen begärda anslag, bevilja 1$^1/_2$ million rdr bko till fängelser och korrektionshus, hvartill konungen begärt endast 270,000 rdr, men för hvilken fråga kronprinsen visat ett särskildt intresse genom utgifvandet af en afhandling »Om straff och straffanstalter», som öfversattes på flera europeiska språk och högeligen lofordades så inom som utom vårt land.

Den hyllning åt kronprinsen, oppositionen nu alltmera öppet lade i dagen, väckte misstroende hos konungen, och i stället att han i bör-

jan af riksdagen ofta rådgjort med sin son om allmänna angelägenheter och hört hans tankar derom, hvilka dock sällan öfverensstämde med hans egna, fick kronprinsen nu högst sällan kännedom om hvad i riksdagsärendena bereddes eller beslutats, förr än beslutet redan var taget och allmänt bekant.

Kronprinsen blef emellertid alltmera populär och förtjente denna popularitet genom det allvar, hvarmed han beredde sig för sitt blifvande vigtiga kall. Han hade gjort sig nära bekant med de särskilda grenarne af statsförvaltningen och visade i synnerhet ett lifligt intresse för lagarnes förbättring, för fängelsernas och straffanstalternas bättre ordnande, för bildningens befrämjande, folkundervisningens befordrande och bildningsanstalternas ändamålsenligare ordnande i allmänhet, likasom han äfven visade sig vara en varm vän af de sköna konsterna och var sjelf en lycklig tonsättare.

Han var sålunda väl förberedd för öfvertagandet af regeringen, hvilket skedde för första gången med full konungslig myndighet, då Carl Johan i slutet af Januari 1844 allvarsamt insjuknade och hvarmed kronprinsen fortfor till dess han, vid sin faders död den 8 Mars 1844, sjelf blef de förenade rikenas konung.

Oscar I konung. Riksdagen 1844, 1845.

Det var icke lätt att efterträda en konung, sådan som Carl Johan, hvilken genom sin personliga öfverlägsenhet gjorde sig allmänt aktad både utom och inom sina riken, och hvilken den hyllning, som öfverallt egnats honom under de sista åren af hans lefnad, visat vara, oaktadt oppositionstidningarnes idkeliga anfall och de mot honom flitigt utgifna smädeskrifterna, långt mera älskad af folket, än oppositionen ville medgifva, och det äfven af allmogen, så allrådande än oppositionen varit inom bondeståndet vid riksdagarna. [1]) Den nye konungen var visserligen också ganska populär, och hos de liberala åsigternas förfäktare var hans popularitet långt större än faderns, men i samma

[1]) När kyrkoherden Gravander, kort efter Carl Johans insjuknande, i Almby församlings kyrka, i närheten af Carl Henrik Anckarsvärds egendom Carlslund, midt uti Örebro-trakten, der oppositionen i allmänhet bjertast framträdt, hållit en förbön för den insjuknade gamle konungen, samlade sig, efter slutad gudstjenst, bönderne omkring kyrkoherden och yttrade: »Ja, Gud låte kungen få lefva; vi hafve aldrig haft så godt som under hans tid. Vi trodde, när han kom, att efter som han sades vara en så stor krigshjelte, det skulle bli bara krig och ofred; men det blef alldeles tvärtom och derföre be vi Gud välsigna honom, och att han måtte få lefva länge än». Då kyrkoherden anmärkte, att, huru gerna än alla instämde i denna önskan, man dock knappt kunde hoppas, att vid så hög ålder en så svår sjukdom skulle kunna öfvervinnas, men att, i händelse han ginge hädan, det vore en tröst att veta kronprinsen vara en honom så värdig efterträdare, svarade bönderne: »Ja, vi tro visst honom om allt godt också, men se, den gamle, *honom känna vi*».

mån hade man ock på honom stora anspråk, och det var icke lätt att motsvara dessa, synnerligast som inom liberalismen funnos oändligt många skiftningar, och dess förfäktare voro långt ifrån att vara ense hvarken om det mål, de ville vinna, eller om medlen att ernå det. Man hyste de fördelaktigaste tankar om konung Oscars kunskaper, hans goda hufvud och goda vilja; men hans fogliga, undfallande sätt, samt det beroende, hvari han ständigt hållits af fadern och hvari han tycktes utan synnerlig svårighet funnit sig, hade hos många ingifvit föreställningen, att han icke egde karaktersfasthet i lika hög grad som andra prisvärda egenskaper, och häruppå byggde de särskilda politiska partierna sina förhoppningar att kunna leda honom, hvart och ett åt det håll detta parti önskade. Äfven de konservative, som mest ogerna sett det inträffade regentombytet, misströstade icke att för sig vinna den nye regenten, sedan han hunnit öfvertyga sig om svårigheten att tillfredsställa de liberales fordringar.

Konung Oscars första politiska steg tycktes emellertid angifva en afsigt att gifva hans rådkammare en omdaning i mera liberal riktning. Redan före Mars månads utgång efterskrefvos förre statssekreteraren friherre Nordenfalk och häradshöfdingen Johan Gabriel Richert, den förre fördelaktigt känd såsom skicklig och karaktersfast embetsman, den senare som en af Sveriges mest framstående jurister, båda anhängare af liberala åsigter och den senare, jemte Carl Henrik Anckarsvärd, författare till ett förslag rörande national-representationens ombildning. Båda erbjödos att inträda i statsrådet, Nordenfalk såsom justitiestatsminister och Richert såsom konsultativt statsråd; men Richert kunde ej förmås att utbyta sin mera lugna och sjelfständiga häradshöfdingeplats mot en mera vansklig och orolig i konseljen, och Nordenfalk förklarade sig icke kunna mottaga justitiestatsministers-embetet, emedan han under de sista 16 åren ej innehaft någon juridisk befattning. Han vägrade emellertid icke att ingå i konseljen, men endast såsom konsultativt statsråd, och fick äfven yttra sig rörande den nya konseljens sammansättning.

Denna verkstäldes den 18 maj, då friherre *Lars Herman Gyllenhaal* förblef justitie-statsminister, friherre *Albrecht Elof Ihre* statsminister för utrikes ärendena, *Olof Immanuel Fåhræus* chef för civildepartementet och *Sven Abraham Munthe* för finansdepartementet, samt frih. *Otto Wilhelm Stael von Holstein* konsultativt statsråd; men generallöjtnanten friherre *Gustaf Abraham Peyron* utnämndes till statsråd och chef för landtförsvars-departementet efter friherre Carl Arvid Lovisin, som nu blef generalbefälhafvare i fjerde militärdistriktet; konteramiralen friherre *Carl August Burchard Gyllengranat* till chef för sjöförsvarsdepartementet efter friherre Johan Lagerbielke; riddarhus-sekreteraren, majoren i armén *Fredrik Otto Silfverstolpe* till chef för ecklesiastikdepartementet efter Christofer Isaak Heurlin, som ur konungens handkassa fick uppbära ett belopp, motsvarande statsrådslönen, till i Augusti 1846, då han blef kyrkoherde i Carlshamn och kort derefter bi-

skop i Vexiö, samt friherre *Johan Nordenfalk* och brukspatronen *Jonas Wærn*, hvilken under de föregående riksdagarna varit en af de mest framstående oppositionsmännen inom borgareståndet, till konsultativa statsråd.

De nya statsrådsutnämningarna mottogos med belåtenhet af de liberala tidningarna, men icke så af de konservativa, som i synnerhet funno föga öfverensstämmande med statsråds-embetets höga värdighet, att dertill utnämndes en ofrälse brukspatron, hvilken dittills utmärkt sig endast såsom oppositionsman, likasom det äfven var för presterskapet i allmänhet en icke särdeles angenäm öfverraskning att få en f. d. major till föredragande af kyrkoärenden.

Mera oblandad tillfredsställelse väckte en annan kort förut af konung Oscar vidtagen politisk åtgärd. Prinsen af Wasa, Gustaf Adolfs son, hade i ett manifest till de europeiska stormakterna förklarat, att, ehuru han icke ville motsätta sig konung Oscars tronbestigning, han derföre ingalunda ämnade afstå från sina och sin familjs anspråk på svenska tronen. Detta manifest besvarade konung Oscar med att genom en kungörelse af den 7 Maj 1844 upphäfva förbudet af den 10 December 1812 mot all gemenskap med f. d. kungliga familjen — och den högsinthet, han häri ådagalade, erkändes och prisades villigt af alla partier.

Ett beslut, som likaledes vidtogs genast i början af konung Oscars regering och som väckte stor belåtenhet i Norge, var erkännandet af dess likställighet med Sverige genom riksvapnets förändring till en tvådelad sköld, hvari norska riksvapnet upptog lika stort fält som det svenska, i stället att förut skölden varit tredelad samt upptagit Svea rikes, Göta rikes och Norges vapen. Norge fick nu ock sin särskilda flagga och egen riddareorden.

Två dagar efter de nya statsrådsutnämningarna utfärdades den 20 Maj 1844 kallelse till rikets ständer att sammanträda i Stockholm, der riksdagen öppnades den 20 Juli med ett trontal, lugnt och värdigt, utan några förespeglingar om genomgripande politiska förändringar.

Till landtmarskalk förordnades förre justitie-statsministern grefve *Arvid Posse*, som 1840 frånträdt detta embete. Talman för prestståndet var erkebiskopen *Carl Fredrik af Wingård* och till ståndets vice talman nämndes biskopen i Linköping *Johan Jakob Hedrén*. Borgareståndet fick till talman justitieborgmästaren i Stockholm *Gustaf Holm* och till vice talman kryddkramhandlaren i Stockholm *Anders Magnus Brinck*; bondeståndet till talman *Hans Jansson* från Elfsborgs län, till vice talman *Nils Persson* från Boda i Södermanland och till sekreterare lagmannen *Carl Gustaf Cassel*.

Adeln var vid denna riksdag ovanligt talrik, och det visade sig snart att flertalet inom detta stånd tillhörde det konservativa partiet. Detta parti hade vid bänkmans- och elektors-valen under föregående riksdagen låtit öfverrumpla sig, och följden hade blifvit, att den dåvarande liberala oppositionen fått betydande öfvervigt inom de vigtigare

utskotten. Detta ville man nu förekomma och lyckades äfven, synnerligast genom förre landtmarskalken, landshöfdingen i Linköping friherre Carl Otto Palmstjernas samt presidenten i kammarrätten Aug. von Hartmansdorffs förenade bemödanden att till adelns ledamöter i utskotten få pålitliga konservative. Detsamma blef äfven, genom erkebiskopens och förre statsrådet Heurlins bemödanden, förhållandet inom preteståndet, och så uppstod, redan vid riksdagens början, en bestämd söndring mellan adeln och preteståndet, med sina konservativa majoriteter, å ena sidan, samt de liberala borgare- och bondestånden, å den andra. Regeringen hade vid utskottsvalen iakttagit en sträng neutralitet och iakttog den äfven i de flesta frågor under riksdagens lopp. Söndringen mellan de båda partierna, som nu voro rådande i hvar sin hälft af representationen, framträdde skarpast under öfverläggningarna om antagandet eller förkastandet af det förslag till förändrad national-representation, som sedan förra riksdagen var hvilande och hvars hufvudgrunder i föregående del äro anförda.

Alltsedan konung Oscar tillträdde regeringen och synnerligast sedan riksdagskallelsen blifvit utfärdad, hade en stark agitation försports för antagande af detta förslag. Reform-möten hade flerstädes blifvit hållna, petitioner med talrika underskrifter satta i gång och de liberala tidningarna hade ifrigt förordat detsamma. Hos de talrikare folkklasserna inom hufvudstaden röjde sig ock, i följd af de många hetsiga tidningsartiklarna, en stark jäsning, och man befarade våldsamma uppträden, i händelse förslaget blefve förkastadt, så att konungen ansåg sig böra enskildt uppkalla alla talmännen och försäkra dem, att åtgärder voro vidtagna för lugnets bevarande, hvilket ock ej stördes, utom att på Riddarhustorget under dagens lopp uppstodo talrika folksamlingar, med hurrarop, utan att angifva hvarföre, och att senare på aftonen åtskilliga fönster inslogos samt en större folkmassa samlade sig utanför erkebiskopens bostad vid Malmtorgsgatan och der lät höra hvarjehanda oljud.

Öfverläggningarna om förslaget förekommo hos samtliga riksstånden den 28 Augusti.

Hos *adeln* var diskussionen ganska liflig. Den öppnades af statsrådet friherre *Nordenfalk*, som förklarade, att konungen icke ville gifva offentlighet åt sina åsigter i denna fråga förr, än densamma blifvit på grundlagsenlig väg honom underställd. Häri hade samtlige rådgifvarne instämt. Den vigtiga samhällsfrågan, uppkommen och förberedd före konungens anträde till regeringen, borde på öfvertygelsens och diskussionens väg utkämpas, och det tillhörde i första rummet nationen sjelf att genom sina ombud yttra sig om det sätt, hvarpå den ville blifva representerad, samt om de konstitutiva former, hvarunder den ville samråda om sina angelägenheter, fatta sina beslut eller uttala sina önskningar.

Mot förslaget yttrade sig sedermera en stor mängd talare, icke blott af det konservativa partiet, bland hvilka hr Samuel Gustaf von

Troil sökte visa förslaget vara olagligt till sin uppkomst, oredigt till sin uppställning, orättvist till sina grunder och olycksbringande till sina följder, utan äfven flere, som i allmänhet omfattat liberala åsigter, men som funno detta förslag behäftadt med alltför många och alltför väsentliga brister att antagas — såsom grefvarne Baltzar von Platen, Carl Ludvig af Ugglas och Clas Fredrik Horn, frih. Jakob Wilhelm Sprengtporten, hrr Per Westerstrand, Per Gustaf Cederschiöld, Johan August Gripenstedt m. fl. *För* förslaget talade grefvarne Carl Henrik Anckarsvärd, David Frölich och Jakob Spens, hrr N. R. Munck af Rosenschöld, W. F. Dalman, Emil von Troil, L. J. Hierta, P. R. Tersmeden, Carl David af Uhr, Aug. Anckarsvärd, m. fl., af hvilka de fleste dock erkände, att förslaget hade flera brister, men trodde dessa kunna utan större svårighet efter hand afhjelpas, eller förestälde sig att, derest förslaget antoges, skulle kongl. maj:t, om sanktion derå vägrades, finna sig föranlåten att redan under den pågående riksdagen framlägga ett förmedlingsförslag, som kunde blifva hvilande till följande riksdag. Slutet blef, att förslaget af adeln förkastades med 450 röster mot 82.

Presteståndet ville tydligen afvakta frågans utgång hos adeln, innan det fattade sitt beslut. Den särdeles utförliga öfverläggningen bragtes derföre ej till slut under första dagens plenum, utan fortsattes den 29 Augusti, då förslaget förkastades med 49 röster mot 7. Prostarne Ödmann, Gahne, Lyth, Berg, Starbeck och Liedzén, samt komministern Bergstrand hade talat *för* förslaget. Bland de många talarne *mot* detsamma utmärkte sig i synnerhet den frejdade vetenskapsmannen professorn *Elias Fries*, som särskildt hade mycket att anmärka mot den till grund för det hvilande förslaget lagda personlighetsprincipen.

Inom *borgareståndet* öppnades debatten af hr *Thore Petré*, med en mycket mörk tafla öfver regeringens förhållande och system ända från 1812, samt riksståndens eftergifvenhet »eller snart sagdt slafviska lydnad» intill, i viss mån 1834, och i ännu högre grad 1840 års riksdag. Denna mörka skildring skulle nu utgöra ett bevis för nödvändigheten att så skyndsamt som möjligt antaga det hvilande representationsförslaget. Ett uppskof med ombildningen af representationssättet innebure en våda för fäderneslandet. »Lugnet och säkerheten i landet, upplysningen, kulturen, sederna, statshushållningen, allt hvad samhället har angelägnast att befordra, påkallar denna från alla landsändar påkallade reform.»

Hr *Lagergren*, borgmästare i Norrköping, anmärkte mot den föregående talarens anförande, att det icke innehöll något rättvist afvägande af det hvilande förslagets förtjenster och brister, utan endast deklamationer, som saknade både bevisning och sannolikhet. Den mörka taflan af den aflidne store konungens regering vore lika oväntad vid detta tillfälle som den i sig sjelf vore vanstäld och oädel. Talaren visade härefter huru förslaget vid föregående riksdag blifvit hvilande, oaktadt det af tre stånd blifvit med stor majoritet förkastadt och äfven i bondeståndet, som antagit detsamma, haft mot sig en stark minoritet.

Under debatterna i riksstånden hade man likväl förnummit ett uppriktigt och varmt allvar för en reform, som borttog både sjelfskrifvenheten och fyrdelningen samt åt de orepresenterade klasserna inrymde valrätt, äfvensom för representationens fördelning på två kamrar, ehuru man icke velat medgifva, att hela den gamla byggnaden, uppförd icke blott på historisk grund, utan i öfverensstämmelse med både Sveriges och andra länders nuvarande samhällsställning och omisskänliga behof för bevakning af statens särskilda intressen, skulle helt och hållet nedrifvas och en ny byggnad uppföras på en flack grund af allmänna val med en godtycklig census, som, oaktadt den var så ytterst låg, ändock från representationsrätt uteslöt icke blott ett stort antal af städernas borgare, utan derjemte alla de personer af bildning, som icke egde jord eller utöfvade något yrke, samt derigenom gifvit sådan öfvervigt åt fastighetsegare på landet och i städerna, att denna samhällsklass skulle blifva allherskande. Talaren framhöll för öfrigt, huru borgareståndets politiska inflytande skulle, efter antagandet af förslaget, helt och hållet försvinna eller åtminstone förqväfvas af jordbrukare- och fastighets-intresset, samt slutade med att, på alla dessa skäl, yrka afslag å det hvilande förslaget.

De fleste, som sedermera yttrade sig, förordade emellertid förslagets antagande, hvilket ock skedde af borgareståndet med 47 röster mot 9.

Detsamma skedde af *bondeståndet*; utan föregående diskussion, med 89 röster mot 14, och från detta stånd afgick äfven till de öfriga, medan diskussionen der pågick, en deputation, med underrättelse om det beslut bondeståndet fattat och med varm uppmaning till de öfriga stånden att äfven antaga förslaget.

Det hade emellertid genom adelns och preståndets beslut förfallit, men under riksdagens lopp väcktes sedermera flera förslag till representationens ombildning. Så uppgjorde konstitutions-utskottet ett, enligt hvilket rikets ständer skulle utgöras af fem stånd, nemligen de fyra förut varande och ett femte, bestående af de statens embets- eller tjenstemän samt de fastighetsegare på landet, som icke hörde till någotdera af de förra stånden. Hvartdera af dessa fem stånd skulle utse 50 ledamöter att utgöra *riksförsamlingen*, hvilken skulle fördelas i två *kamrar*, den *äldre* och den *yngre*, hvardera af 125 ledamöter, eller 25 från hvart stånd. Detta förslag gillades till sina hufvudgrunder af adeln och preståndet; men borgareståndet godkände ett annat, hufvudsakligen öfverensstämmande med det från förra riksdagen hvilande, utom att den andra eller äldre kammaren skulle bestå af ett bestämdt antal ledamöter tillhörande vissa särskilda klasser, samt bondeståndet ett tredje, grundadt på samfälda val och på enkammar-system, dock så, att riksförsamlingen skulle sjelf fördela sig i två afdelningar, den ena utgörande tre och den andra två femtedelar af församlingens hela antal. Intetdera af dessa förslag blef dock hvilande till följande riksdag.

Representations-förslaget hade emellertid varit en af de frågor,

som mest sysselsatt riksdagen; men en annan politisk fråga, anmärkningarna mot konungens rådgifvare, föranledde äfven icke så litet ordande inom de särskilda riksstånden, ehuru förhandlingarna visserligen icke voro så vidlyftiga eller framkallade så hetsiga partistrider, som då denna fråga vid den föregående riksdagen behandlades.

Åtskilliga anmärkningar voro nu anmälda dels af statsutskottet, dels af enskilda riksdagsmän; men af dessa anmärkningar godkände konstitutionsutskottet endast en, som af statsutskottet blifvit framstäld mot statsrådet O. I. Fåhræus såsom kontrasignant af ett kongl. maj:ts beslut om afskrifning af ett från handels- och sjöfartsfonden åt förra direktionen för segelfarten mellan Venern och Vesterhafvet beviljadt lån å 30,000 rdr banko för anskaffande af ett ångbogserings-fartyg, som sedermera uppbrunnit. Konstitutions-utskottet anmälde denna fråga i ett särskildt memorial, under förklarande att afskrifningen icke bort ega rum utan rikets ständers bifall.

Memorialet blef hos *adeln*, efter en afgifven förklaring af statsrådet Fåhræus och ett anförande af grefve Björnstjerna, utan votering lagdt till handlingarna, med förklarande att detsamma ej föranledde till någon åtgärd.

Hos *presteståndet* framkallade det en lång diskussion, som slutade med, att ståndet, med 28 röster mot 22, beslöt dess läggande till handlingarna, med ogillande af anmärkningen.

Då det förekom hos *borgareståndet*, förklarade hr *C. F. Wærn*, å egna och öfriga ståndets ledamöters i konstitutions-utskottet vägnar, att, ehuru de biträdt anmärkningen, de likväl, vid granskningen af statsrådets protokoll »med största tillfredsställelse erfarit, huruledes hr Fåhræus i allmänhet på det berömvärdaste sätt genom sina rådslag sökt befrämja rikets sannskyldiga bästa, och att bemälde statsråd måhända varit den allra skickligaste och verksammaste bland aflidne konungens rådgifvare». De ansågo ock konstitutions-utskottets anmälan i detta särskilda fall ej böra föranleda till någon åtgärd å rikets ständers sida, men hade likväl funnit sig böra biträda hvad i memorialet blifvit yttradt, emedan i det anmärkta fallet formen, på hvilken statsrådet såsom föredragande i synnerhet bort vara uppmärksam, blifvit förbisedd. Slutet blef en förklaring af ståndet, att, ehuru fog icke saknades till den ifrågavarande anmärkningen, densamma likväl ansåges numera icke böra till någon åtgärd föranleda.

Af *bondeståndet* blef, efter en kort diskussion, memorialet bifallet, dock med erinran, att anmärkningen bort vara riktad icke blott mot föredraganden, utan mot alla ledamöter af statsrådet, som tillstyrkt beslutet, samt att frågan egentligen tillhört riksrätts bedömande, ehuru utskottet icke velat tillämpa 106 § regeringsformen, »emedan detta, efter hvad erfarenheten vitsordat, tjenade till ingenting».

I sitt derefter afgifna decharge-betänkande anmälde konstitutionsutskottet, att någon anledning för tillämpning af 106 § regeringsformen ej förefunnits, men att 107 § funnits tillämplig för fem sär-

skilda regerings-åtgärder, i afseende hvarå anmärkningarna voro riktade endast mot föredraganden, icke mot öfriga ledamöter af statsrådet, som beslutet tillstyrkt.

Dessutom hade konstitutions-utskottet ansett sig böra, ehuru någon anledning till anmärkning enligt 106 eller 107 §§ regeringsformen uti dessa mål ej kunde ega rum, hos rikets ständer *upplysningsvis* anmäla åtskilliga regerings-åtgärder, uti hvilka statsrådets enhälliga yttranden och förslag funnits vara från kongl. maj:ts beslut skiljaktiga, hvilket i synnerhet varit fallet i befordringsmål.

Decharge-betänkandet var åtföljdt af flera reservationer, bland hvilka hr *Petrés* särskildt bör anmärkas för den deri uttalade åsigt, att konstitutions-utskottets åliggande icke kunde vara att leta ut vissa partiela anmärkningar såsom stöd för anmälan enligt 107 §, på grund af hvilka rikets ständer skulle hafva giltiga anledningar att begära ett eller flera statsråds entledigande, utan vore det utskottets pligt att, med ledning af statsråds-protokollen, framlägga en skildring af regeringssystemet under den granskade tidpunkten, samt huruvida de föredragande derunder med skicklighet, nit och drift fullgjort sina åligganden och, jemte statsrådets öfriga ledamöter, uti sina rådslag om allmänna mått och steg städse iakttagit rikets sannskyldiga nytta, äfvensom huruvida de haft giltig anledning att, då de funno sina råd icke följda, frånträda sina embeten såsom konungens rådgifvare. I denna reservation hade borgare- och bondeståndens samtliga ledamöter inom utskottet instämt.

Af *adeln* blef, efter någon diskussion om behörigheten af utskottets anmälan rörande sådana ärenden, deruti kongl. maj:ts beslut skilt sig från rådgifvarnes yttrade mening, decharge-betänkandet lagdt till handlingarna, med förklarande att adeln ansåg utskottet, genom anmälan af regeringsåtgärder, i hvilka besluten afvikit från statsrådets enhälliga tillstyrkande, hafva öfverskridit gränserna för den i grundlagen utskottet tillagda verkningskrets, hvarföre ock detta utskottets förfarande af adeln ogillades.

Hos *presteståndet* var diskussionen lifligare, men slutade med att bland de fem anmärkningarna två gillades och tre ogillades. Den sista delen af betänkandet, angående regerings-ärenden, i hvilken besluten funnits afvika från samtliga statsrådens tillstyrkande, lades utan votering till handlingarna, med ogillande af utskottets förfarande.

Inom *borgareståndet* begagnade hr *Petré* decharge-betänkandet till uppslag för ett nytt anfall mot den aflidne konungens och hans regerings »riksförderfliga styrelsesystem»; men hr *Lagergren* blef honom äfven denna gång icke svaret skyldig.

För öfrigt anmärktes inom borgareståndet mot decharge-betänkandet, att deri gjorda anmälningar voro riktade endast mot de föredragande och icke mot öfriga statsråds-ledamöter, som i tillstyrkandet deltagit, och slutet på öfverläggningen blef, att betänkandet utan votering lades till handlingarna, dels med förklarande att, ehuru ståndet fann fog icke hafva saknats till de af konstitutionsutskottet gjorda

anmärkningar och framställningar, ståndet likväl ansåg desamma nu mera icke till någon påföljd föranleda; dels, med instämmande i hrr Petrés, Brincks och Wærns vid betänkandet fogade reservationer i fråga om konstitutionsutskottets pligt att framlägga en skildring af regeringssystemet i allmänhet och ej inskränka sig till uttalande af särskilda anmärknings-anledningar.

Af *bondeståndet* gillades samtliga anmärkningarna; men då de föredragande, mot hvilka de voro riktade, aflidit eller utträdt ur statsrådet; ansågos anmärkningarna icke föranleda till någon åtgärd, och hvad konstitutionsutskottet i slutet af sitt betänkande för ständerna anmält, lades utan diskussion till handlingarna.

Decharge-betänkandet föranledde sålunda ingen rikets ständers åtgärd, och i allmänhet tycktes anmärkningslystnaden under denna riksdag hafva betydligt aftagit, ehuru åtminstone hr Petré visst icke sparat bemödanden att söka framställa den föregående styrelsen i så mörka färger som möjligt. De mera sansade liberale insågo emellertid, att, om, såsom man önskade och hoppades, den nye konungen vore böjd för liberala åsigter, borde man genom ett fogligt och försonligt tillvägagående söka vinna honom derför; men hr Petré och några med honom likasinnade, synnerligast inom borgareståndet, voro så ifriga i sin liberalism, att de drefvo den äfven i frågor af mindre vigt i sig sjelfva, men hvilkas yrkande icke var egnadt att göra den nye regenten mera böjd för ett närmande till detta parti.

Så, när frågan om konungens kröning förevar i borgareståndet, yttrade Petré, att »kröningen ej kunde betraktas annorlunda än som en föråldrad ceremoni, hvilken det tillhör vår tids allt mer och mer framåtskridande upplysning att afskaffa; man påstode väl, att den hade sin grund i en fast folktro, men om sådant antoges, vore folktron likväl icke annat än en art vidskepelse, som tidsandan borde bekämpa». Häri instämde flere bland ståndets ledamöter. Något beslut om kröningens afskaffande kunde dock ej tillvägabringas ens inom borgareståndet, utan ständerna anhöllo, att konungen måtte låta sig krönas, och den 28 September 1844 skedde med vanliga ceremonier konungens och drottningens kröning. En mängd riddareordnar utdelades och kommendörsgraden af svärds-, nordstjerne- och vasaordnarna blef nu delad i tvänne. Hela kröningskostnaden uppgick emellertid endast till omkring 50,000 rdr bko eller $^2/_3$ mindre än vid Carl Johans kröning.

Utom de politiska frågorna, angående representationsförändringen och anmärkningarna mot konungens rådgifvare, samt de ekonomiska, angående statsregleringen och ordnandet af penningerörelsen, var det i synnerhet två lagfrågor, som under denna riksdag mest sysselsatte ständerna — den ena om antagande af ny brottmåls- eller strafflag och den andra om medgifvande åt syster af lika arfsrätt med broder, äfven enligt landsrätt, likasom den länge varit medgifven enligt stadsrätt, till hvilka frågor vi återkomma vid framställningen af rättsväsendets utveckling under detta tidskifte.

Riksdagen afslutades den 24 Maj 1845 med ett afskedstal af konungen, i hvilket han uttryckte sin belåtenhet med de af ständerna fattade beslut och beviljade anslag. Beträffande frågan om en förändrad representation yttrade konungen, att i ämnets vigt och betydelse funnes »en giltig förklaring af svårigheten att förena de om förändringens beskaffenhet, icke om behofvet deraf, skiljaktiga meningarna». Om denna stora angelägenhet skulle kunna på ett för fäderneslandets framtid betryggande sätt afgöras, erfordrades likväl ömsesidiga eftergifter åt det allmänna bästa, och konungen hyste till rikets ständers fosterlandskärlek den fasta tillit, att de äfven härutinnan skulle motsvara nationens förhoppningar.

Riksdagen hade varit vida mindre stormig och orolig än den föregående, och förhållandet mellan regeringen och representationen långt bättre än då; men regeringens, såsom man i allmänhet tyckte, allt för långt drifna neutralitet äfven i de vigtigaste samhällsfrågorna hade icke så litet nedsatt de förhoppningar, hvarmed det liberala partiet helsat regentombytet, och några bevis på regeringens afvoghet mot framstående personer inom det konservativa partiet hade stött detta parti, som likväl i allmänhet gick till väga med långt större varsamhet och politisk klokhet än det liberala, hvilket oftast visade allt för mycken otålighet att komma i uteslutande besittning af makten och dref sina fordringar längre, än man skäligen kunde vänta, att regeringen skulle gå dem till mötes.

Riksdagen 1847, 1848.

Efter riksdagens slut fortgick styrelsen i samma moderat liberala riktning, som begynt vid regentombytet, och tillika utvecklade regeringen en ganska betydande verksamhet i alla grenar af styrelsen. Kongl. maj:t hade gifvit sin sanktion åt ständernas beslut om riksdagarnas återkommande hvart tredje år, om säteriegares inrymmande i bondeståndet, om indragningsmaktens upphäfvande och om införande af den lika arfsrätten. En komité, bestående af tre ledamöter från hvartdera af de fyra riksstånden samt tre ur de orepresenterade samhällsklasserna, tillsattes den 3 Februari 1846, med uppdrag att, »jemte samlandet af statistiska och andra upplysningar i ämnet, fullständigt utveckla grunderna för nationalrepresentationens ändamålsenliga ombildning och yttra sig angående de grundlagsförändringar, som deraf kunde föranledas». I Januari 1845 förordnades en ny lagberedning för sådana förberedande åtgärder, som för den slutliga pröfningen af de uppgjorda förslagen till förbättrad civillag och rättegångsordning ännu erfordrades. Dessutom tillsattes flera komitéer, omfattande förslag utarbetades och åtskilliga nya författningar utgåfvos, enligt hvad vi få tillfälle att visa vid öfversigten af rättsväsendet, undervisningsväsendet och statshushållningen under detta tidskifte.

För öfrigt företog konungen under dessa år flera ganska omfattande resor till särskilda delar af sina riken, för att med egna ögon taga närmare kännedom om förhållandena derstädes. Så reste han 1845 dels i de vestliga delarna af Sverige, dels i åtskilliga delar af Norge, tillbragte en del af sommaren 1846 i Skåne och derefter en tid i Norge, samt visade sig i allmänhet med synnerligt intresse omfatta sina regentpligter och söka så noggrant som möjligt göra sig förtrogen med de särskilda delarna deraf.

Denna verksamhet, så väl hos konungen som hos hans rådgifvare, i en afgjordt liberal riktning tyckes hafva bort tillfredsställa det liberala partiet och försäkra den nya regeringen om stöd af detta partis organ inom pressen; men de liberala tidningarna klandrade dock regeringens »obeständighet», och, å andra sidan, rådde hos flertalet inom adeln missbelåtenhet med den lika arfsrätten och med regeringens liberalism, hvilken åter de liberala åsigternas förfäktare inom pressen ej ville gifva fullt erkännande, så att regeringen sålunda skilt sig från det ena af de stora politiska partierna, utan att vinna fullt stöd af det andra. Dessutom ansåg sig presterskapet tillbakasatt genom den nya fattigvårdsstadgan; frihandelns anhängare voro missnöjde med flera bland de af tullkomitén föreslagna tullsatser, medan prohibitister och flere inhemske näringsidkare knotade öfver införselförbudens borttagande, nedsättningen af flera tullsatser och den ökade friheten i de nya näringsförfattningarna.

I trots af den goda vilja och den nitiska verksamhet, regeringen omisskänligen ådagalade, saknades sålunda icke missnöjde i åtskilliga riktningar, då ständerna åter sammanträdde, denna gången till lagtima riksdag, som öppnades i Stockholm den 23 November 1847, då konungen i sitt trontal omnämnde de vigtigare författningar, som sedan förra riksdagen blifvit utfärdade, utlofvade särskilda propositioner om ny brottmålslag, om förenkling af uppbörds- och skatteväsendet, samt tillkännagaf, att förslag blifvit uppgjorda till förändringar i elementarläroverken, hvilkas utförande till hufvudsaklig del berodde af de medel, ständerna dertill komme att anvisa; att representationskomiténs samlade statistiska uppgifter och arbeten i öfrigt skulle blifva ständerna meddelade; att folkundervisningen i största delen af rikets församlingar blifvit med beredvillighet införd, och att slafveriet å ön Barthelemy med året 1847 för alltid upphört.

I riksdagsberättelsen omförmäldes, att genom en öfverenskommelse med kejsaren af Marocko den 5 April 1845 den af ålder utgående årliga tributen, 20,000 piaster till skyddande af Sveriges sjöfart å Medelhafvet blifvit afskaffad; att Argentinska republikens i Sydamerika frihet och sjelfständighet blifvit genom en den 3 Januari 1846 afgifven förklaring erkända; att sjöfarts- och handelstraktater blifvit afslutade med storhertigdömet Mecklenburg-Schwerin och konungariket Nederländerna, äfvensom provisoriskt med konungariket Begge Sicilierna; att med kejsardömet Kina öfverenskommelse blifvit träffad, det svenska och norska

fartyg skulle i kinesiska hamnar åtnjuta alla de rättigheter, som blifvit andra nationer tillerkända; att öfverenskommelser om upphäfvande af jus detractus och öfriga på arf eller öfverflyttning af egendom dittills hvilande afgifter blifvit afslutade med konungariket Baiern, samt med de fria riksstäderna Hamburg och Bremen; att ifrågavarande stadgande blifvit upphäfdt för så vidt det egde tillämpning Sverige och Norge emellan, samt att postkonventioner blifvit förnyade eller förändrade med Ryssland, Preussen och Danmark. För öfrigt omnämndes tillgörandena inom de särskilda grenarna af riksstyrelsen, till hvilka vi återkomma vid framställningen af rättsväsendets, statshushållningens, krigsväsendets och läroverkens utveckling under detta tidskifte.

Inom statsrådet hade, sedan sista riksdagen, ingen annan förändring inträffat, än att friherre *Johan Nordenfalk*, som i December 1844 blifvit justitiestatsminister efter friherre Lars Herman Gyllenhaal, hvilken då återgått till sin förra befattning såsom president i Göta hofrätt, afledit i Mars 1846 och fått till efterträdare förre justitiestatsministern, landtmarskalken vid 1844, 1845 årens riksdag grefve *Arvid Maurits Posse*, samt att statsrådet Olof Immanuel Fåhræus 1847 lemnat konseljen för att blifva landshöfding i Göteborgs och Bohus län och fått till efterträdare såsom statsråd och chef för civildepartementet sin tvillingbroder, expeditionssekreteraren i finansdepartementet *Johan Fredrik Fåhræus*.

Till landtmarskalk förordnades presidenten i kammarkollegium grefve *Gustaf Adolf Vive Sparre*. Talman i presteståndet var åter erkebiskopen *Carl Fredrik af Wingård* och vice talman, biskopen i Linköpings stift *Johan Jakob Hedrén*. Till talmän och vice talmän i borgare- och bondestånden utsågos desamme, som under förra riksdagen innehaft dessa platser, justitieborgmästaren i Stockholm *Gustaf Holm* och kryddkramhandlaren derstädes *Anders Magnus Brinck* i det förra, samt *Hans Jansson* från Elfsborgs län och *Nils Persson* i Boda i det senare ståndet. Sekreterare i bondeståndet blef häradshöfdingen *Anders Emanuel Ros*.

Vid utskottsvalen segrade inom adeln den fraktion af detta stånd, hvilken man benämnde *junker-partiet* och såsom hvars mest framstående ledare landshöfdingen frih. C. O. Palmstjerna betraktades. Detta parti, som närmast slöt sig till hofvet, men ansågs icke fullt stå på de dåvarande rådgifvarnes sida, utgjorde ett slags förmedlingsparti mellan de *konservative*, med presidenten von Hartmansdorff till främste ledare, och de *liberale*, såsom hvilkas chef grefve C. H. Anckarsvärd ännu alltid betraktades. Inom presteståndet hade, vid utskottsvalen, det konservativa samt inom borgare- och bondestånden det liberala partiet fått öfvervigten.

Att regeringen icke kunde påräkna något egentligt stöd af någotdera partiet, visade sig redan vid öfverläggningarna om statsregleringen. Hos *adeln* tillhörde grefve *C. H. Anckarsvärd*, som under den föregående riksdagen iakttagit en mera afvaktande hållning, nu åter opposi-

tionen, och ehuru hans anmärkningar nu voro i form mera hofsamma än under den förra regeringen, voro de i sak icke mindre genomgående. Äfven nu ordade han mycket om lindring i folkets bördor genom borttagande af de mest tryckande grundskatterna, samt motsatte sig så väl det med 75,000 rdr b:ko förhöjda årliga anslaget till kronprinsen, som de äskade lönetillökningarna för embetsmän och tillökade anslag för landt- och sjöförsvaret.

I *prestståndet* stod kyrkoherden i Madesjö, doktor *Sandberg*, i spetsen för oppositionen i samma riktning, och med honom förenade sig icke få af ståndets ledamöter, såsom prostarne Carlander, Lyth, Stabeck, Säve, lektor Wallman m. fl.

I *borgareståndet* saknades visserligen nu de förre oppositionsmännen Thore Petré och den äldre Carl Fredrik Wærn; men opposition saknades i alla fall der icke, och dess talan fördes vid flera tillfällen af hrr Schartau, Indebetou, Ekholm, Norin, Wedberg, Walley, den yngre Carl Fredrik Wærn, hvilken efterträdt sin fader såsom representant för Göteborg, Anders Berg, Billström m. fl.

Inom *bondeståndet* röjde sig en allmän opposition mot större delen af de tillökade anslag, som i den kungliga propositionen angående statsverkets tillstånd och behof blifvit begärda. *Bengt Gudmundson* från Halland framstälde i ett utförligt skriftligt anförande [1]) en mängd anmärkningar emot de begärda tillökade anslagen, synnerligast inom fjerde och femte hufvudtitlarne, yrkade afslag å den äskade tillökningen för kronprinsens hofhållning, nedsättning af anslaget för beskickningarna vid utländska hof, o. s. v. För öfrigt klagades öfver skatternas ojemna fördelning, i följd af grundskatterna och de höga tullsatserna å lifsförnödenheter, m. m. I detta anförande instämde större delen af bondeståndet, och särskildt röjde sig der, så väl som inom borgareståndet, en stor farhåga för ett statslån, hvars behöflighet blifvit i den kungliga propositionen antydd.

Om de begärda anslagens större eller mindre behöflighet, om en skatteförenkling och grunderna derför, så väl som angående åtskilliga lagfrågor, tvistades länge inom stånden; men på det hela hade riksdagen ett ovanligt lugnt skaplynne, och äfven för en representationsförändring, som under de föregående riksdagarna alltid varit den fråga, hvilken mest ådragit sig en allmännare uppmärksamhet och satt sinnena i oro, tycktes intresset nu hafva betydligt svalnat. Den i Febr. 1846 tillsatta komitén för behandling af frågan om representationens ombildning hade, efter många och långa strider inom sig, slutligen fått färdigt ett betänkande, som den 5 Juli 1847 ingafs till kongl. maj:t och den 12 November samma år af kongl. maj:t öfverlemnades till ständerna, endast med det yttrande, att, »med afseende å det skick, hvari ärendet sig befunne, kongl. maj:t ansett sig icke för närvarande

---

[1]) »En skrifkunnig vän», den från riksdagarna under Carl Johans regering bekante oppositionsmannen, f. d. öfverstelöjtnanten Gustaf Hierta, som nu hade mycket inflytande inom bondeståndet, ansågs såsom detta anförandes författare.

böra vidtaga annan åtgärd än att rikets ständer till kännedom meddela hvad derutinnan blifvit efter sist hållna riksdag åtgjordt», vid hvilket förhållande komiténs betänkande, med åtföljande statistiska tabeller, af samtliga riksstånden den 18 December 1847 lades till handlingarna, utan att ens föranleda någon diskussion.

Åtskilliga personer, så inom som utom riksdagen, med lifligare intresse för denna vigtiga samhällsfråga, tyckte emellertid, att man icke borde lemna den så helt och hållet åt sitt öde, och så bildade sig ett reformsällskap af både representerade och icke representerade, hvilka i allt lugn rådplågade om lämpligaste sättet för frågans lösning, med ringa förhoppning att under den pågående riksdagen komma denna lösning närmare — då i början af Mars 1848 underrättelse kom till Stockholm om vigtiga tilldragelser i Frankrike, hvilka hade ett icke ringa inflytande äfven på härvarande förhållanden.

Befolkningen i Paris hade rest sig mot Ludvig Philips styrelse och segrat i striden mot trupperna. Konungen hade afsagt sig regeringen till förmån för sin nioårige sonson grefven af Paris; men försöket att få den unge prinsen af deputerade kammaren erkänd såsom fransmännens konung hade misslyckats och en republikansk styrelseform hade blifvit proklamerad den 24 Februari 1848.

Nyheten härom framkallade folkrörelser flerstädes i Europa, och de uteblefvo icke heller hos oss. Reformsällskapet hade den 18 Mars anordnat en reformbankett, hvarvid flera politiska tal, ehuru i moderat anda, höllos och skålar för reformens framgång druckos. Samma afton, dock utan annat samband med denna bankett, än att den tydligen varit en anledning för hvarjehanda löst folk att samlas å Brunkebergs torg, i ett hus hvarvid banketten hölls, föreföllo först derstädes och sedermera på flera ställen inom hufvudstaden gatu-uppträden, med hurrande, skränande och alla slags oljud för öfrigt. Från Brunkebergs torg tågade den skränande skaran till Storkyrkobrinken, der presidenten von Hartmansdorff, som alltid varit i de liberala tidningarne framställd såsom en af reformens verksammaste motståndare, hade sin bostad. Fönsterna i denna inslogos, och med en från en byggnadsställning hemtad bjelke sökte man spränga den tillreglade husporten. Detta var ock nära att lyckas, då ändtligen öfverståthållaren friherre Jakob Wilhelm Sprengtporten, med 50 man hästgarde, ankom från högvakten och trängde folkmassan ned åt Riddarhustorget. Det skedde dock ej utan motstånd. Flera både af manskapet och hästarne sårades af kastade stenar, och en infanteriafdelning måste ytterligare kommenderas för att besätta Storkyrkobrinken och Riddarhustorget. Nya folkskaror tillströmmade emellertid och stenkastningen blef allt häftigare, till dess slutligen manskapet, som dittills ej lossat ett skott, gaf eld, då några bland hopen sårades; men i detsamma kom konungen från teatern, der han tillbragt aftonen, åtföljd af sina söner till Storkyrkobrinken, förehöll folket dess förehafvande och uppmanade de närvarande att gå hem, så skulle intet ondt hända dem. De svarade med ett »lefve

konungen», men gjorde till vilkor för sitt aftågande, att de, hvilka polisen häktat, skulle genast frigifvas, hvilket konungen lofvade, hvarefter folkskaran ock fick öfvertyga sig, att frigifningen verkligen egde rum. Härmed voro dock ej uppträdena för natten slutade. Fönster inslogos hos statsministern för utrikesärendena, hos erkebiskopen, hos statsrådet Peyron, hos landshöfdingen i Stockholms län grefve Horn, äfven hos Aftonbladets utgifvare L. J. Hierta och hos en mängd personer utan någon slags politisk egenskap, endast, såsom det tycktes, af okynne.

Äfven följande dagen, en söndag, fortsattes folkskockningarna och fönsterinslagningarna. Nya våldsamma uppträden förefôllo i Storkyrkobrinken, och efter flera varningar till folkskarorna gafs slutligen eld, hvarefter folkmassan drefs undan med fäld bajonett, och en afdelning af hästgardet skingrade folkskockningen å Riddarhustorget. Denna ihärdighet hos folkskarorna började väcka alltmera oro. Förstärkning af landtregementen reqvirerades, och flere unge män, tillhörande de bildade klasserna, skyndade till slottet för att anmäla sig till frivillig vaktgöring.

På måndagsmorgonen, den 20 Mars, uppvaktades konungen af en stor deputation från bondeståndet, som uttryckte sin tillgifvenhet för hans person och betygade sitt ogillande af hvad som förefallit. Äfven borgerskapets femtio äldste yttrade sitt deltagande i konungens bekymmer och försäkrade, att han hos Stockholms borgerskap kunde påräkna det mest hängifna understöd. De uppgjorde ock förslag till upprättande af ett borgare-garde för Stockholm, hvilket skulle omfatta civila personer af alla samhällsklasser.

Den 21 Mars beslöt adeln, på frih. C. O. Palmstiernas förslag, att med en stor deputation uppvakta konungen och i en adress förklara, att »det för rikets ständer vore en pligt att vid detta tillfälle få betyga den vördnadsfulla kärlek, trohet och tillgifvenhet, som fästade rikets ständer vid kongl. maj:t och dess ätt, samt försäkra om rikets ständers beredvillighet till hvarje laglig samverkan med kongl. maj:t, för betryggande af samhällsordningen, allmän och enskild säkerhet samt ostörd frihet för svenska folkets representanter att egna sig åt de vigtiga samhällsfrågor, som voro under behandling». Denna adress antogs med acklamation af de öfriga stånden, och redan samma dag afgick deputationen, anförd af landtmarskalken.

Derefter gjorde kongl. maj:t en framställning till ständerna om nödvändigheten att till hufvudstaden inkalla trupper, »för att afböja hvarje försök af illasinnade personer att störa friheten i rikets ständers öfverläggningar», och till bestridande af kostnaderna för denna garnisonsförstärkning begärdes ett kreditiv å 150,000 rdr bko, hvilket ock genast af ständerna beviljades.

Oro och jäsning rådde emellertid fortfarande bland de lägre folkklasserna inom hufvudstaden, ehuru det icke vidare kom till något våldsammare utbrott. Vid polisundersökningarna visade det sig, att 79 man bland garnisonen blifvit under uppträdena i Storkyrkobrinken mer

eller mindre svårt sårade af kastade stenar. Bland de anfallande skola, när trupperna slutligen gåfvo eld, omkring 20 hafva stupat samt mellan 50 och 60 blifvit sårade. Häktade för deltagande i oroligheterna voro 26 personer, för det mesta gesäller och lärlingar, samt för öfrigt en bokhållare i banken, en f. d. guldsmed, en f. d. handlande, två f. d. korrektionister och två för stöld straffade personer, men ingen, som kunde öfverbevisas om att hafva verkat för politiska syften. Att sådana dock ej varit främmande för det förröfvade okynnet visade sig emellertid deraf, att redan på morgonen den 18 Mars funnos flerstädes uppsatta tryckta proklamationer, innehållande: »5,000 medborgare samlas i afton på Brunkebergs torg. Lefve reform, republik»; att äfven under de följande dagarna flera proklamationer med uppmaningar till uppror voro anslagna; att de första anfallen gälde presidenten von Hartmansdorff, som ofta varit i de liberala tidningarna utpekad såsom fiende till en representationsförändring och till reformer i allmänhet; att åtskilliga kastkroppar, som användes vid inslagningen af hans fönster, vittnade, att deltagarne i detta okynne icke uteslutande varit pöbel [1]); att i spetsen för folkhoparna syntes personer med svärtade ansigten och tydligen förklädda, samt att dessa oroligheter förefölllo samtidigt med sådana i andra europeiska hufvudstäder, hvilket tyckes antyda tillvaron af en propaganda, verkande för omstörtningar inom de europeiska samhällena. Här kom man dock ej några folkuppviglare på spåren, och de folkskaror, som här voro i rörelse, tyckas hufvudsakligen drifvits af okynne och ej rätt vetat hvad de ville.

Det hade emellertid visat sig, att folkmassan här icke var svår att upphetsa och således lätt kunde sättas i rörelse äfven för politiska ändamål, hvilket väckte icke ringa oro. Följderna af dessa oroligheter blefvo ock af långt större betydenhet, än sjelfva anledningen varit. Både konungen och representationen tyckas nemligen hafva förestält sig jäsningen och oron inom samhället vara långt större, än i sjelfva verket synes varit förhållandet, och blefvo, hvar ur sin synpunkt, betänkte på utvägar att förekomma nya utbrott deraf.

»Reformvännernas sällskap» kom nu i lifligare verksamhet, och tre särskilda förslag till nationalrepresentationens ombildning uppgjordes, hvaraf det radikalaste eller det s. k. *röda* omfattades af sällskapets flertal. Deri yrkades samfälda val; valrätt för hvarje myndig svensk man, som betalar skatt till staten; enkel rösträtt; riksdagens fördelande i två nämnder, af hvilka den större skulle väljas för hvarje riksdag och den mindre utses af den större, med omval af en tredjedel hvarje riksdag; valbarhet för hvarje valberättigad, som fylt 25 år; motionsrätt i båda nämnderna; gemensam omröstning vid skiljaktiga beslut, med enkel majoritet, utom i grundlags- och lagfrågor, der $^2/_3$ af de afgifna rösterna skulle fordras för beslut om förändring. Ett mindre radikalt förslag,

---

[1]) Man fann nemligen bland alla dessa projektiler flera mynt och sju omaka galoscher.

det s. k. *grå*, gick äfven ut på införande af samfälda val, med valrätt för hvarje myndig svensk man, som betalar skatt till staten, men denna valrätts utöfning bestämd så, att upplysning, erfarenhet och mera oberoende samhällsställning tillförsäkrades behörigt afseende vid representationens bildande, samt dennas fördelande i två kamrar, en för kortare och en för längre tid, och den ena icke vald af den andra, utan båda af dertill valberättigade. Det tredje förslaget förordade klassval. De båda förstnämnda förslagens anhängare begärde audiens hos konungen och förordade hvar sitt förslag, men fingo till svar, att konungen ämnade till rikets ständer öfverlemna ett förslag till representationens ombildning, grundadt på samfälda val, och att man kunde vara förvissad, det allt, hvad vid frågans pröfning borde skärskådas, skulle vid öfverläggningarna om detta förslag tagas i noggrant öfvervägande.

Konungen hade ock redan kort efter Mars-oroligheterna tillkallat åtskilliga af konstitutionsutskottets ledamöter och för dem yttrat sin önskan, att utskottet måtte åt frågan om en representationsförändring egna en allvarlig omsorg, samt jemväl antydt, att det nya förslaget borde vara grundadt på samfälda val.

Utskottet hade emellertid redan den 10 Mars afgifvit sitt *decharge-betänkande*, som i sina följder icke blef utan inverkan äfven på representationsförslaget. Anmärkningar saknades icke heller denna gången, och de utgingo icke från de konservative, som under den föregående riksdagen hufvudsakligen tillhört de missnöjde, utan från de liberala ledamöterne af borgare- och bondeståndеn, hvilkas åsigter regeringen likväl tyckts i så betydande mån gått till mötes. Anmärkningarna gälde nu sex regeringsåtgärder och voro riktade dels mot föredragandena, statsråden Munthe, Peyron och O. I. Fåhræus, dels mot alla de statsrådsledamöter, som tillstyrkt det anmärkta beslutet.

Betänkandet förekom i riksstånden den 5 April 1848.

Hos *adeln* öppnades debatten af grefve *C. H. Anckarsvärd*, hvilken äfven nu uppträdde såsom oppositionsman och klandrade åtskilliga af regeringens åtgärder, hvilka konstitutionsutskottet icke anmärkt — särskildt dess likgiltighet för beredande af en representationsförändring, då representationskomiténs betänkande i denna vigtiga fråga blifvit meddeladt ständerna endast för att läggas till handlingarna — samt yttrade slutligen: »Med den mest oinskränkta högaktning för de personers moraliska värde, som utgöra konungens rådgifvarepersonal, nödgas jag, på grund af hvad jag tagit mig friheten anföra, betvifla, att den är i besittning af de politiska egenskaper, som erfordras för att med någorlunda säker hand kunna lotsa statsskeppet förbi de klippor och blindskär, som inom det politiska verldshafvet synas blifva allt mera äfventyrliga att i allo kunna undgå», hvarföre talaren tillstyrkte, att ständerna måtte hos konungen anmäla sin önskan, det han ville ur statsrådet och ifrån embetet skilja samtliga sina dåvarande rådgifvare.

Flere talare yttrade sig sedermera för betänkandets läggande till handlingarna — bland andra löjtnanten *Johan August Gripenstedt*, som

ansåg omdömet i den förevarande frågan böra omfatta styrelsens system i dess helhet och icke något enskildt fall, annorlunda än på sin höjd, såsom motiv för detta omdöme. Regeringens system hade otvifvelaktigt visat sig såsom ett uttryck af framåtskridande, fastän så, att det lemnat behörigt afseende åt det bestående. Många vigtiga författningar, som länge varit högljudt fordrade, hade nu blifvit utarbetade, och om de än icke alla kunna fritagas från en eller annan brist, så hade de likväl tydligen gått i den riktning tiden kräfver. Detta borde nationen erkänna och derför vara tacksam mot sin regering.

Häri instämde flere, och efter öfverläggningens slut förklarade landtmarskalken, att då ingen af konstitutionsutskottets anmärkningar afsåg någon rådgifvande åtgärd af justitiestatsministern grefve Posse eller statsrådet J. F. Fåhræus, kunde landtmarskalken ej framställa den af grefve Anckarsvärd yrkade proposition, så vidt den rörde dessa båda ledamöter af statsrådet; men, på grefve Anckarsvärds derom gjorda begäran, frågade landtmarskalken adeln, om den beslutade hos kongl. maj:t anmäla sin önskan, att han ville ur statsrådet och från embetet skilja sina öfriga rådgifvare, hvilken fråga besvarades med *nej*, hvarefter, på landtmarskalkens derom gjorda framställning, utan votering beslöts, att betänkandet skulle läggas till handlingarna.

Af *presteståndet* godkändes alla anmärkningarna, men ingen talare yrkade, att de skulle leda till någon påföljd. Man yttrade sig hofsamt och aktningsfullt om regeringen, ehuru man icke tycktes vilja tillerkänna den någon synnerlig öfverlägsenhet, och ståndet beslöt enhälligt betänkandets läggande till handlingarna.

I *borgareståndet* företedde diskussionen det egendomliga förhållande, att, under det de fleste talarne inledde sina anföranden med större eller mindre loford öfver de af regeringen sedan förra riksdagen utfärdade författningar i liberal syftning, kommo de icke desto mindre till den slutföljd, att det vore särdeles önskligt, om kongl. maj:t ville skilja sig vid dessa rådgifvare. Slutet blef ock, att ståndet förenade sig om följande beslut: »På grund af den i flera fall ej fullt riktiga tillämpning af grundlagens stadganden och den ofullständighet i andra fall, som förefinnes i konstitutionsutskottets utlåtande öfver regeringsbesluten under den tid utskottets granskning omfattar, finner borgareståndet sig föranlåtet att lägga utskottets betänkande till handlingarna, med förklarande af det omdöme, att konungens konselj, ehuru förtjent af aktning och erkänsla för sin rastlösa verksamhet och renheten af sina afsigter, dock i sin närvarande sammansättning icke motsvarar det allmännas behof och omständigheternas kraf.»

Bondeståndet godkände utskottets fem första anmärkningar utan något synnerligt meningsutbyte; men derefter följde en ganska liflig diskussion angående dessa anmärkningars påföljd — den sjette anmärkningen ansågs icke föranleda någon sådan, såsom riktad mot en konungens rådgifvare, som redan afgått ur konseljen, och slutet på öfverläggningen blef, att ståndet, med 60 röster mot 38, beslöt en skrif-

velse till kongl. maj:t, med uttryckande af ståndets önskan, att konungen ville ur statsrådet och från embetet skilja statsministern för utrikes ärendena frih. Ihre samt statsråden frih. Stael von Holstein, Munthe, frih. Peyron, frih. Gyllengranat, Wærn, Silfverstolpe och Faxe.

Den beslutade skrifvelsen behöfde dock icke afgå, ty omedelbart efter det utgången af öfverläggningarna rörande decharge-betänkandet blef bekant, förspordes, att förberedande åtgärder för en ministère-förändring vidtogos, och den 16 April afskedades hela rådgifvarepersonalen, med undantag af chefen för civildepartementet, statsrådet *Johan Fredrik Fåhræus.* Efter grefve Arvid Posse blef dåvarande landtmarskalken, presidenten i kammarkollegium grefve *Gustaf Adolf Vive Sparre* justitiestatsminister. Till statsminister för utrikes ärendena efter frih. Ihre utnämndes frih. *Gustaf Nils Algernon Adolf Stjerneld.* som redan 1838—1842 innehaft detta embete; till chef för landtförsvars-departementet efter frih. Peyron, som blef generalbefälhafvare i andra militärdistriktet, generalmajoren, ordföranden för det då samlade krigsbefälet *Carl Ludvig von Hohenhausen;* till chef för sjöförsvars-departementet efter frih. Gyllengranat, nu förordnad till befälhafvande amiral i Carlskrona, chefen för flottans konstruktionskår, öfversten *Johan Fredrik Ehrenstam;* till chef för finans-departementet landshöfdingen i Jemtland *Anders Peter Sandströmer*, efter S. A. Munthe, som nu förordnades till president i kammarkollegium efter grefve Sparre; till chef för ecklesiastik-departementet professorn i Lund *Paul Genberg*, efter F. O. Silfverstolpe, nu utnämnd till landshöfding i Westerås, samt till konsultativa statsråd revisionssekreteraren *Clas Ephraim Günther*, expeditionschefen i civildepartementet *Nils Fredrik Wallensteen* och förre löjtnanten vid Göta artilleri *Johan August Gripenstedt*, efter frih. Stael von Holstein, nu utnämnd till justitieråd, Jonas Wærn, som återgick till det enskilda lifvet, och Arvid Gustaf Faxe, som i December 1844 blifvit statsråd och efter afskedstagandet blef landshöfding i Bleking.

I den nya konseljen voro båda politiska partierna representerade. De båda statsministrarne och chefen för landtförsvars-departementet tillhörde nemligen det konservativa partiet, och bland de öfriga statsrådsledamöterne hade i synnerhet hrr Genberg och Gripenstedt gjort sig kända såsom framstående förfäktare af liberala åsigter.

En af de första statshandlingar, som utgingo från denna konselj, var kongl. maj:ts förslag till representationens ombildning, hvilket afläts till ständerna redan den 2 Maj 1848.

Enligt detsamma skulle svenska folkets representationsrätt utöfvas af *riksförsamlingen*, som till lagtima riksdag skulle sammanträda hvart tredje år den 15 November, fördelad i två kamrar: den *första*, bestående af 120 ledamöter, valda för nio år, dock så, att $^{1}/_{3}$ skulle hvart tredje år afgå och medelst nya val ersättas, samt den *andra* af 150 ledamöter, valda för hvarje riksdag. Båda kamrarnes ledamöter skulle utses medelst samfälda val, de till andra kammaren dels omedelbart och dels medelbart, i hvilket afseende valberättigade på landet samt i

köpingar och städer utan egen jurisdiktion skulle indelas i två afdelningar, hvaraf den ena, innefattande egare eller innehafvare af fast egendom utöfver ett helt hemman eller öfver 8,000 rdr rgs uppskattningsvärde, arrendatorer af fast egendom öfver 4 hela hemman eller 32,000 rdrs uppskattningsvärde, om den tillhörde kronan; samt öfver 8 hela hemman eller 64,000 rdrs uppskattningsvärde, om egendomen tillhörde enskild person, äfvensom i allmänhet de, hvilka skattade för årlig inkomst af 800 rdr, skulle omedelbart och med lika rösträtt för alla de väljande utse länsvis 50 ledamöter af denna kammare, samt den andra afdelningen, omfattande alla öfriga valberättigade, 70 ledamöter, utsedde distriktvis medelst elektorer, valda efter graderad röstskala. De återstående ledamöterne i andra kammaren skulle, genom omedelbara val efter graderad röstskala, utses af städer med egen jurisdiktion. Första kammarens ledamöter skulle utses länsvis af valnämnder, bestående af 12 ledamöter från hvardera afdelningen af valberättigade på landet samt 6 från städerna; om dessas folkmängd inom länet uppginge till 6,000, eller, i annat fall, 3. Stockholms stad skulle utgöra särskildt valdistrikt och dess riksdagsmän i första kammaren utses medelst en valnämnd af 48 personer från stadens särskilda valkretsar.

Valrätt skulle tillkomma hvarje svensk man af kristen trosbekännelse, egare eller innehafvare af fast egendom till visst mantal satt, eller af minst 300 rdr uppskattningsvärde på landet och minst 450 rdrs i stad, arrendator af fastighet på landet om minst ett helt hemman eller 8,000 rdrs uppskattningsvärde, om fastigheten tillhörde kronan, samt minst 2 hela hemman eller 16,000 rdrs uppskattningsvärde, om den vore enskild tillhörighet, idkare af yrke med viss påförd bevillning till staten, i tjenst varande eller afskedad ordinarie embets- eller tjensteman, ledamot af någon bland de kongl. akademierna, eller graduerad doktor eller magister. Valmän till elektorer skulle hafva fylt 21 år, till riksdagsmän 25 år. Valbar till riksdagsman i andra kammaren vore hvarje valberättigad, som fylt 25 år och bekände sig till evangelisk-lutherska eller reformerta läran; i första kammaren hvarje till ledamot i den andra valbar, som uppnått 35 års ålder, så framt vid valet mer än $^{2}/_{3}$ af valnämndens samtliga ledamöter på honom röstat, i annat fall endast vissa i förslaget uppräknade embetsmän, egare af fastigheter på landet om minst 4 hela hemman eller 32,000 rdrs uppskattningsvärde och i stad om minst 48,000 rdrs sådant värde, idkare af yrken, hvilkas årliga inkomst deraf uppgått till minst 2,000 rdr, samt sådane inom valdistriktet boende, hvilka förut varit riksdagsmän vid minst tre riksdagar.

Grundlags- och lagfrågor skulle först föredragas i första kammaren, öfriga frågor först i den andra. Stannade kamrarne i skiljaktiga beslut, skulle, efter omständigheterna, frågan antingen förfalla eller i båda kamrarne deröfver röstas och dervid de flesta rösterna bestämma riksförsamlingens beslut.

Regeringen hade sålunda gått till mötes den af de liberale så ofta

och så länge uttalade önskan, att från dess sida ett förslag till nationalrepresentationens ombildning måtte föreläggas ständerna, och i detta förslag var representationen grundad på samfälda val, hvilket från den liberala sidan så ifrigt varit yrkadt; men vid öfverläggningarna både inom konstitutions-utskottet och i synnerhet inom riksstånden visade det sig emellertid huru svårt det var att tillfredsställa de liberala fordringarna, medan, å andra sidan, de konservative med mycken bestämdhet uppträdde mot ett representations-förslag, som icke var bygdt på klassval.

Af konstitutions-utskottet tillstyrktes det likväl att hvila till följande riksdag, hvilket tillstyrkande dock vans endast med 2 rösters pluralitet (12 emot 10) och mot hvilket reserverade sig dels 4 ledamöter af adeln och 4 af presteståndet, som förenade sig om ett representationsförslag, grundadt på klassval; dels en ledamot af borgareståndet och en af bondeståndet, som funno regeringens förslag vara alltför begränsadt genom röstskalan och skilda valkategorier samt till sin uppställning alltför svårfattligt. De radikala tidningarna ropade redan dagen efter det kungliga förslagets aflemnande till ständerna på nytt representationsförslag och ny ministère.

I riksstånden föredrogs förslaget den 9 Juni 1848, och inom *adeln* yttrade sig blott en enda ledamot, hr *von Hartmansdorff*, som liknade förslaget vid ett barn, kommet till verlden emot de närmaste anhörigeş önskan, hvilket skulle vålla föräldrarnes ofärd och hvilket icke ens är välskapadt, hvarföre han ock förespådde barnets jordfästning vid nästa riksdag.

I de öfriga stånden åter framkallade förslaget vidlyftiga diskussioner, ehuru detsamma, såsom af konstitutions-utskottet tillstyrkt, enligt grundlagen måste blifva hvilande och dess diskuterande vid detta tillfälle således tycktes vara öfverflödigt. De många talföre ledamöterne i stånden visade sig emellertid synnerligen angelägne att låta höra sina tankar derom, och så yttrade inom *preste̊ståndet* en mängd talare sitt ogillande af förslaget, såsom icke grundadt på stånds- eller klassval, medan andre förordade dess antagande, då det innehöll många väsentliga förbättringar och vore af den ena statsmakten godkändt, hvaremot riksstånden ådagalagt, att de icke kunde komma öfverens om *något* förslag. I *borgareståndet* yrkade flere talare återremiss af utskottets betänkande, hvarå talmannen likväl vägrade proposition, såsom grundlagsvidrigt, och i *bondeståndet* förklarade sig flertalet instämma i den af en ståndets ledamot inom utskottet, Bengt Gudmundson, afgifna reservation, med vidfogadt representationsförslag, samt yrkade betänkandets återremitterande, hvarå talmannen dock vägrade proposition, hvilken vägran af ståndet ogillades, med 53 röster mot 30, i följd hvaraf afgörandet hänsköts till konstitutions-utskottet, som godkände talmannens vägran.

Det kungliga förslaget blef sålunda hvilande till nästa riksdag, och härmed var denna fråga, som så lifligt sysselsatt sinnena, för tillfället afslutad.

En annan politisk fråga, som under denna riksdag ganska lifligt diskuterades, var den *danska*.

Konung Christian VIII i Danmark hade i Juli 1847 utfärdat en författning, angående arfsföljden till icke blott det egentliga Danmark, utan äfven till de dermed förenade tyska hertigdömena Holstein och Lauenburg, samt det dels danska, dels tyska hertigdömet Sleswig, hvilken författning väckt mycket missnöje så väl inom hertigdömena som inom Tyskland i allmänhet. Sedermera hade konung Fredrik VII, som i Januari 1848 efterträdt sin fader, några dagar efter sitt tillträde till regeringen gifvit tillkänna, att han ämnade införa gemensamma ständer för konungariket och hertigdömena, med rättighet att deltaga i besluten rörande skatteväsendet och penningeförvaltningen, äfvensom i ämnen rörande lagstiftningen, gemensamma för hela riket, utan att dock derigenom någon förändring skulle göras i lagarna för provinsstäderna, eller i den mellan Sleswig och Holstein bestående förbindelse, eller i Holsteins och Lauenburgs förhållande till tyska förbundet. Detta tillkännagifvande, hvarigenom den nye konungen förklarat sig vilja afstå från enväldet och medgaf införandet af en fri statsförfattning, mottogs likväl i allmänhet med föga belåtenhet, emedan intetdera af de två nationela partier — det danska och det tyska — hvari folket var söndradt, fann sig tillfredsstäldt af den helstatsplan, som innefattades i den kungliga skrifvelsen. Det danska partiet önskade Sleswig närmare förenadt med konungariket och båda så afsöndrade från Holstein och Lauenburg, att Sleswigs införlifvande med dessa skulle för framtiden kunna förebyggas. Det tyska åter ville hafva Sleswig närmare förenadt med Holstein och Lauenburg, än den kungliga skrifvelsen antydde. De kort derefter inträffade tilldragelserna i Paris gåfvo ytterligare upphetsning åt sinnena. Hertigdömenas ständer sammanträdde i Rendsburg den 18 Mars, och, sedan en ministère-förändring blifvit tillvägabragt i Köpenhamn, hvarigenom det danska partiet kommit till väldet, tillsatte hertigdömenas ständer en provisorisk styrelse, med prinsen af Augustenburg—Noer till ordförande, hvilken åtgärd understöddes af Preussen, som i slutet af April lät ett större antal trupper intycka så väl i hertigdömena som i Jutland.

Dessa tilldragelser hade väckt oro äfven inom Sverige, der under de senare åren genom studentmöten och pressens uttalanden skandinavismen vunnit betydlig tillväxt och der man i allmänhet stälde sig på Danmarks sida samt flere äfven befarade, att den tyska eröfringslystnaden kunde blifva hotande icke blott för Danmark, utan äfven för de öfriga nordiska rikena.

Redan den 21 Mars begärde konung Oscar af ständerna tillsättandet af ett hemligt utskott, med anledning af dessa tilldragelser, och, efter dess hörande, afläts till stats-utskottet en kunglig skrifvelse, med begäran om anvisande af ett kreditiv å 2 millioner rdr banko till betäckande af kostnaderna för de rustningar, som af dåvarande politiska förhållanden kunde påkallas. Stats-utskottet tillstyrkte det begärda

kreditivets beviljande, och dess betänkande härom föredrogs i preste- och borgare-stånden den 10 Maj samt föranledde i båda stånden vidlyftiga öfverläggningar.

Inom *preståndet* yttrade sig de fleste talarne för bifall till betänkandet, under förklaring att de tryggade sig vid de upplysningar, som meddelades af ståndets ledamöter inom hemliga utskottet, att det här icke vore fråga om något krig mot Tyskland för Danmark, utan endast att för hvarje eventualitet göra sig beredd på fäderneslandets försvar. Betänkandet blef ock af ståndet utan votering bifallet.

Inom *borgareståndet* yrkades allmänt bifall till det begärda kreditivet, och äfven här beviljades det utan omröstning.

Hos *adeln* förekom frågan den 11 Maj, då hr *von Hartmansdorff* yrkade återremiss af betänkandet, emedan det icke tydligen angaf, huruvida ett fredsbrott vore åsyftadt eller icke, samt varnade för följderna af ett sådant. De fleste talare yttrade sig likväl för bifall, och slutet blef, att betänkandet bifölls, med 194 röster mot 49, som yrkade återremiss.

Inom *bondeståndet*, hos hvilket betänkandet föredrogs likaledes den 11 Maj, tillstyrktes det af två ståndets ledamöter af hemliga utskottet, som intygade, att kongl. maj:t med sorgfällighet sökt å diplomatisk väg förekomma krigets utbrott, »och det med sådan vishet, försigtighet och klokhet, att det förtjenar beundran». Meningen vore icke att försvara Sleswig, ty det hafva Ryssland, England och Frankrike garanterat, utan endast de danska arfländerna, om fienden skulle söka der intränga. Att försvara dessa vore så mycket angelägnare, som det för Sveriges handel och näringar skulle vara i högsta grad menligt, om Tyskland finge väldet i Östersjön. Åtskillige talare yttrade likväl betänkligheter mot Sveriges uppträdande i denna fråga och ville afslå eller återremittera betänkandet; men det bifölls dock slutligen, med 40 röster mot 16.

Till de flera vigtiga beslut, som för öfrigt vid denna riksdag fattades, angående statsregleringen, skatteväsendet, åtskilliga lagfrågor, anläggning af jernvägar, m. m., återkomma vi längre fram i denna del. Riksdagen afslutades den 24 Oktober 1848.

Riksdagen 1850, 1851.

Den nu slutade riksdagen utgjorde ett slags vändpunkt i konung Oscars politiska åsigter. Både hans egen och den af honom först tillsatta styrelsepersonalens verksamhet under de första åren af hans regering vittnade omisskänligt, att båda uppriktigt omfattat liberala grundsatser, och särskildt hade konungen visat, att han ville genomföra en mera human och filantropisk lagstiftning samt friare ekonomiska författningar. Åtskilliga andra åtgärder af regeringen vittnade äfven, att den i allmänhet hyllade liberalare åsigter; men af den liberala pressen

rönte den härför föga erkännande, och när ständerna mot slutet af året 1847 sammanträdde, visade det sig, att deras förhållande till regeringen icke undergått någon väsentlig förändring i följd af det nya regeringssystemet. Hos det konservativa flertalet inom adeln och prestetståndet hade regeringen fortfarande sitt stöd i anslagsfrågor, hvaremot detta konservativa flertal ogillade den liberala riktning regeringen i allmänhet visat sig följa. Inom borgare- och bondestånden åter bibehöll det liberala flertalet samma anspråk som förut och samma uppfattning, att regeringens förnämsta uppgift vore den strängaste sparsamhet i statsutgifter, synnerligast i hvad dessa rörde försvarsväsendet, för att dymedelst bereda en lindrigare eller åtminstone jemnare beskattning. I likhet med den liberala pressen yrkade ock de liberale representanterne framför allt en representations-förändring, af hvilken sedermera alla öfriga önskade reformer och förbättringar ansågos skola härflyta, och då regeringen icke visade någon värma för denna vigtiga samhällsfråga, minskades häraf i betydlig mån förtroendet för uppriktigheten af dess reform-sträfvanden i öfrigt.

Så kom underrättelsen om Februari-revolutionen i Frankrike, och det nu mer och mer exalterade språket i tidningarna samt de kort derefter inträffade Mars-oroligheterna i Stockholm visade tillräckligt, att händelserna i Frankrike äfven här, likasom flerstädes i Europa, satt sinnena i oro, och visade äfven hvart de liberala idéerna, bragta till ytterlighet, kunde leda. Det var väl således icke underligt, om konungen fick ett visst misstroende till dessa idéers förfäktare och härefter började mer och mer närma sig de konservative. Genom öfverläggningarna om decharge-betänkandet hade han äfven funnit, att man i allmänhet icke hade någon hög tanke om hans dåvarande rådgifvares statsmanna-egenskaper, och så beslöt han sig för en förändring af rådgifvare-personal, i hvilken nu både konservative och liberale erhöllo inträde, och der de förre innan kort blefvo öfvervägande. Det nu i hast tillkomna representations-förslaget, grundadt på samfälda val, var tydligen endast en utväg att lugna sinnena för tillfället och lemnades snart åt sitt öde.

Åt de särskilda grenarna af den *inre* styrelsen egnades emellertid fortfarande en berömvärd omsorg, och flera förbättringar deri blefvo nu genomförda.

Så infördes vigtiga förenklingar i rättegångs-väsendet genom lagmans-, kämners-, riddaresyns- och bergstingsrätternas upphörande. Nya instruktioner och stater faststäldes för åtskilliga af de förvaltande verken. Nya fängelser efter cell-systemet uppfördes, och åtskilliga af ständerna vid den sista riksdagen beslutade lagförändringar blefvo af kongl. maj:t sanktionerade. En plan uppgjordes för arméns mobilisering till krigsfot. Åtskilliga fästnings-byggnader fortsattes, invalidinrättningen å Ulriksdal indrogs, flera krigsfartygs-byggnader fullbordades eller fortsattes, skeppsgosse-kåren och sjökarte-kontoret erhöllo förändrad organisation, m. m. Den första jernvägs-anlägg-

ningen inom Sverige blef nu begynt och flera åtgärder för kommunikationernas lättande i öfrigt vidtagna. För den inre hushållningen, landtbruket, folkundervisningar, de tekniska undervisningsanstalterna, redogörelseverket m. m. vidtogos likaledes flera vigtiga och gagneliga åtgärder, hvartill vi återkomma längre fram i denna del.

Hvad de *yttre* förhållandena beträffar var den vigtigaste tilldragelsen Sveriges uppträdande till Danmarks försvar.

Sedan svenska riksdagen beviljat 2 millioner rdr banko och norska stortinget 260,000 species till rustningar för detta ändamål, sammandrogs i Skåne en svensk-norsk här af omkring 20,000 man, och en eskader af 4 fregatter, en ångskonert, en korvett samt åtskilliga smärre krigs- och transport-fartyg utrustades.

Den 9 Maj 1848 aflät konung Oscar genom svenska sändebudet i Berlin frih. d'Ohsson till preussiska regeringen en förklaring, att han nu icke ville yttra sig rörande den tvistiga frågan angående hertigdömet Sleswig, hvars besittning blifvit Danmark garanterad af andra makter, som redan erbjudit sin bemedling, för att bilägga de stridigheter, hvilka olyckligtvis uppstått, och endast i samråd med dessa makter kunde konungen komma att uttala sig rörande denna fråga; men för den händelse att striden icke skulle inskränka sig till detta hertigdöme, utan ett inbrott af tyska förbundets trupper i andra provinser af konungariket Danmark blefve att befara, skulle konungen icke kunna med likgiltighet åse ett sådant anfall emot en allierad grannstats sjelfständighet, utan i de faror för hans egna staters säkerhet och oafhängighet, som deraf kunde blifva en följd, finna en tillräcklig anledning att afsända en armé-kår till Fyen, eller någon annan danska monarkien tillhörande ö, med befallning att förena sig med den danska hären och handla gemensamt med denna, för att motsätta sig hvarje infall eller landstigning af de tyska trupperna.

Å denna förklaring svarades af preussiska regeringen, att hvarken från dess eller från tyska förbundets sida någon slags eröfrings-afsigt hystes i afseende på Danmark eller de skandinaviska rikena; att besättandet af en del utaf Jutland endast varit en nödtvungen repressalieåtgärd mot det borttagande af tysk egendom Danmark föranstaltat och vinnande af garanti för densammas ersättande, samt att preussiska regeringen redan förklarat sig beredd att draga sina trupper från Jutland, så snart ändamålet med denna åtgärd vore uppnådt.

Äfven preussiske ministern i Stockholm gaf i en not till svenske statsministern för utrikes ärendena af den 18 Maj tillkänna, att, då svenske ministern i Berlin, vid afgifvandet af konung Oscars förklaring, i en särskild not afgifvit den försäkran, att de åtgärder, hvilka svenska regeringen i ett visst uppgifvet fall ansett sig böra vidtaga, vore af helt och hållet defensiv egenskap, samt att tyska förbundets sjöfart skulle fortfarande njuta skydd och vänskapligt mottagande i svenska och norska hamnar, åtminstone så länge, som reciprocitet i detta fall

iakttoges, så skulle preussiska regeringen anse såsom en skyldighet att handla efter samma grundsatser.

Att ett vänskapligt förhållande denna tid var rådande mellan de svenska och ryska regeringarna, hvaraf man kunde sluta, det konung Oscar icke utan samråd med ryske kejsaren uppträdde till Danmarks försvar, visade sig af ett besök, hvilket kejsar Nikolai andre son, storfursten Constantin, åtföljd af den bekante ryske statsmannen furst Mentschikoff, den 22 Maj aflade i Stockholm, hvarifrån han sedermera begaf sig till Köpenhamn, der konung Oscars tredje son, prins Oscar Fredrik, vid samma tillfälle infann sig.

Den 3 Juni reste konung Oscar, åtföljd af sina båda äldsta söner, till Malmö, dit han ankom den 6 och der han redan följande dagen mottog besök af konung Fredrik VII, åtföljd af dennes farbroder arfprinsen Ferdinand af Danmark samt hertig Christian af Holstein-Glücksburg, som sedermera blifvit Danmarks konung Christian IX. Här infann sig äfven engelske ministern i Köpenhamn sir Henry Winne och fick genast företräde hos konung Oscar, hvarefter kurirer sändes till London, Petersburg och Berlin. En del af den i Skåne sammandragna truppstyrkan afsändes under generallöjtnanten grefve *Carl Gustaf Löwenhjelms* befäl i början af Juni till Fyen, der de svenska trupperna rönte det vänligaste mottagande, och konung Oscar stannade hela sommaren i Malmö för att vara krigsskådeplatsen närmare.

Der pågingo ock underhandlingarna med Preussen, som blefvo rätt invecklade. Sedan konungarne Oscar och Fredrik VII förenat sig om vilkoren för ett vapenstillestånd, sändes svenske kabinettssekreteraren frih. Manderström till Berlin att meddela dessa vilkor och söka tillvägabringa det önskade stilleståndet enligt desamma, dervid understödd äfven från Rysslands sida. Konung Fredrik Wilhelm IV i Preussen, som redan hunnit röna följderna af handelns och sjöfartens afstannande under kriget, visade sig nu tillmötesgående och sände grefve Pourtalès till Malmö med ett stillestånds-förslag, hvilket svenske statsministern för utrikes ärendena frih. Stjerneld punkt för punkt diskuterade med grefve Pourtalès så noggrant och insigtsfullt, att det tillvann sig varma loford från danska regeringen, hvars utrikes-minister grefve Knuth, sedan Stjerneld lyckats genomdrifva åtskilliga förändringar i det preussiska förslaget till fördel för Danmark, infann sig i Malmö och fortsatte underhandlingarna under Stjernelds bemedling, samt lyckades ändtligen den 2 Juli få en konvention afslutad, som ratificerades af Danmarks konung, hvarefter frih. Manderström åter sändes till Berlin för att få konventionen äfven der godkänd, hvilket ock skedde; men nu vägrade öfverbefälhafvaren för de tyska förbundstrupperna general Wrangel att ställa sig till efterrättelse den uppgjorda konventionen, så vida den icke godkändes utaf erkehertig Johan af Österrike, som under de pågående hvälfningarna inom tyska förbundet blifvit i slutet af Juli såsom riksföreståndare ställd i spetsen för dess styrelse. Häraf föranleddes nytt uppehåll och ny notvexling mellan

de krigförande och de medlande makterna, bland hvilka Frankrike, hvars inre förhållanden under tiden vunnit mera stadga, nu äfven uppträdde med protester mot tyska förbundets förfarande, och slutligen lyckades det konung Oscar att tillvägabringa ett stillestånd på sju månader, hvarom konvention afslöts i Malmö den 26 Augusti 1848.

Denna konventions tillvägabringande lände konung Oscar till stor berömmelse, dock ledde det ingångna stilleståndet ej till definitiv fred; men fiendtligheterna begynte denna gång icke från Tysklands, utan från Danmarks sida. Söndringen mellan Danmark och hertigdömena hade blifvit alltmera ohjelplig, och då tyska förbundet ej ville ingå på Danmarks fordran, att Sleswigs oupplösliga union med danska kronan skulle erkännas, beslöt danska regeringen begagna de nu rådande starka söndringarna inom tyska förbundet att i April 1849 åter börja kriget. Konung Oscar skall emellertid hafva allvarligen uppmanat danska regeringen att icke bryta vapenhvilan, utan låta underhandlingarna fortgå, och skall äfven, efter stilleståndets uppsägande, hafva förklarat, att, då frågan nu hvilade på en helt annan grund än föregående året och då Tyskland denna gång ej begynt fiendtligheterna, var Sveriges ställning till frågan icke mera densamma, utan Danmark finge sjelft bära ansvaret för det tagna steget.

Kriget blef sålunda fortsatt, och efter några framgångar å danska sidan afslöts den 10 Juli 1849 i Berlin en ny konvention om vapenhvila på sex månader. Sleswig skulle tills vidare styras af en regeringskommission, bestående af en dansk och en preussare, samt af en engelsman såsom medlare. En demarkations-linea bestämdes från Flensburg till Tönder, söder om hvilken landet skulle besättas af 6,000 preussare, hvaremot den del af Sleswig, som låg norr om denna linea, med till största delen dansk befolkning, skulle besättas af 4,000 man svenska och norska trupper. Härom afslöts en särskild konvention med Danmark i Christiania den 13 Augusti, och den svensk-norska hären under generalmajoren *Otto August Malmborgs* befäl stannade sedermera qvar i denna del af Sleswig till efter afslutandet af freden i Berlin den 2 Juli 1850, äfvensom svenska kabinettet tog verksam del i de underhandlingar, som derefter fördes för betryggande af Danmarks sjelfständighet. En mängd svenska officerare och underofficerare hade för öfrigt under kriget stridt för Danmark dels såsom frivillige, dels anstälde i dansk krigstjenst, och flere af dem hade derunder utmärkt sig.

Förhållandet till främmande makter var för öfrigt i allo vänskapligt, och det goda förstånd, som sedan gammalt var rådande mellan svenska och nederländska regeringarna, erhöll ny bekräftelse genom kronprinsen Carls förmälning med prinsessan Lovisa af Nederländerna den 19 Juni 1850.

Den 15 November samma år sammanträdde ständerna åter till lagtima riksdag i Stockholm, då till landtmarskalk förordnades förre justitie-statsministern, presidenten i Göta hofrätt friherre *Lars Herman Gyllenhaal.* Talman i presteståndet var fortfarande erkebiskopen *Carl*

Fredrik af Wingård, och till vice talman derstädes nämndes biskopen i Strengnäs *Hans Olof Holmström*. För borgareståndet blef grosshandlaren i Göteborg *Olof Wijk* talman samt representanten för Malmö, borgmästaren *Carl Christian Halling*, vice talman; för bondeståndet *Nils Persson* från Kronobergs län talman och *Johan August Zetterberg* från Stockholms län vice talman.

Inom statsrådet hade, sedan sista riksdagens slut, ingen annan förändring inträffat, än att förre premierlöjtnanten vid flottan grefve *Baltzar Julius Ernst von Platen* blifvit statsråd och chef för sjöförsvarsdepartementet efter statsrådet Ehrenstam, som aflidit i Februari 1849.

I trontalet omnämndes svenska regeringens bemedlingsåtgärder under kriget mellan Danmark och Tyska förbundet, och konungen gaf tillika tillkänna att ett protokoll, egnadt att uttrycka de allierade makternas allvarliga önskan, att de under konungens af Danmark välde lydande stater oförryckt må uti deras integritet bibehållas, blifvit i London den 2 Augusti 1850 undertecknadt af Sveriges, Danmarks, Englands, Frankrikes och Rysslands ombud samt den 23 i samma månad äfven af Österrikes.

Rörande den fråga, som nu mest intresserade alla — den om representationens ombildning — yttrades, att, sedan från härads- och skattskrifvarne i riket blifvit infordrade tabellariska uppgifter rörande de, enligt kongl. maj:ts vid sista riksdagen framlagda förslag i detta ämne, valberättigade personer, hade kongl. maj;t, som funnit det vara af synnerlig vigt, att en allmännare kännedom om detta förslag och dess tillämplighet blefve spridd, förordnat, att exemplar af förslaget jemte sammandrag af de tabellariska uppgifterna skulle öfverlemnas till konungens samtlige befallningshafvande, för att genom deras försorg utdelas, minst ett exemplar till hvarje socken. Detta förslag intoge för öfrigt främsta rummet bland de vigtiga föremålen för ständernas öfverläggningar, och kongl. maj:t hyste den säkra tillförsigt, att rikets ständer skulle »åt denna på fäderneslandets inre förhållanden djupt inverkande fråga egna den sorgfälliga granskning och mogna pröfning, hvartill kärleken till fosterlandet och ett upplyst nit för dess dyrbaraste angelägenhet måste mana».

Det hvilande förslaget till representationens ombildning blef ock ett af de första ärenden, som under denna riksdag af ständerna behandlades.

En stark agitation hade under den föregående tiden yppats i denna fråga. En mängd reformsällskap hade bildat sig i alla delar af riket, och frågan om antagande eller förkastande af det hvilande förslaget hade öfver allt med synnerlig ifver diskuterats. Under den starka upphetsning, som under närmaste tiden efter 1848 års tilldragelser röjde sig flerstädes i Europa, hade det kungliga förslaget haft långt flera motståndare än anhängare, emedan man ifrade för ett långt mera radikalt; men allt efter som denna upphetsning började i andra länder lägga sig, blefvo de moderate liberale inom Sverige mera böjde för detta

förslag, såsom egande flera företräden, åtminstone framför ståndsrepresentationen, medan de radikale fortfarande yrkade mera genomgripande reformer.

I Örebro sammanträdde den 4—9 Juni 1849 ombud för 24 reformsällskap, hvilka förstärktes med åtskilliga andra för frågan intresserade, som i Örebro infunnit sig, så att antalet af de i mötet deltagande uppgick till 48 personer. Det hvilande förslaget blef absolut förkastadt, och skytteanska professorn i Upsala Olof Wingqvist fick uppdrag att utarbeta ett nytt förslag, hvilande på mer radikala grunder. Detta skedde, och i det nya förslaget, som antogs å ett nytt reformmöte i Örebro den 18—23 Juni 1850, hade man gjort sitt bästa för att få representationen så demokratisk och konungamakten så inskränkt som möjligt; men under tiden hade de mera sansade insett, att man genom dessa radikala förslag endast mer och mer aflägsnade sig från det mål, man ville vinna, och i sjelfva verket arbetade i de konservatives intresse, som helst ville bibehålla det gamla representationssättet, och man började lifligare yrka på antagandet af det kungliga förslaget.

Detta förekom hos *adeln* den 17 och 18 December 1850, då öfverläggningen begynte med ett tillstyrkande af justitiestatsministern grefve Sparre, att förslaget måtte antagas, för hvilket äfven åtskillige andre af konungens rådgifvare yttrade sig; men, efter en ganska liflig diskussion, blef slutet på öfverläggningarna, att förslaget förkastades med 316 röster mot 89.

I *presteståndet*, der förslaget föredrogs den 17 December, blef öfverläggningen äfven ganska liflig. Bristerna i den dåvarande ståndsrepresentationen medgåfvos af alla, men de fleste, som yttrade sig, gåfvo företräde åt stånds- eller klassval på två kamrar. Andre funno valsättet i det hvilande förslaget alltför inveckladt. Slutet blef, att förslaget föll med 36 röster emot 14.

I *bondeståndet* förevar frågan den 18 December, då omkring 60 af ståndets ledamöter yttrade sig *emot* det hvilande förslaget, några ur konservativ synpunkt, men de fleste, emedan det vore alltför litet demokratiskt, ehuru det i sjelfva verket var mera demokratiskt än 1840 års förslag, som vid 1844 års riksdag utan votering antogs af bondeståndet. Endast sex talare uppträdde *för* det hvilande förslaget, hvilket föll äfven i bondeståndet, med 86 röster emot 18.

I *borgareståndet* föredrogs förslaget den 21 December. Herr Thore Petré hade mot detsamma afgifvit en mycket skarp protest, men fann denna gång ringa medhåll inom ståndet, utom bland hans vanlige motståndare, de konservative, hvilka ur helt andra skäl än han önskade förslaget förkastadt. Ståndets liberale ledamöter åter yttrade sig *för* förslaget, såsom påtagligen innefattande en förbättring i nationalrepresentationen, i förhållande till den dåvarande. Förslaget blef ock af ståndet antaget, med 33 röster emot 19.

Det hade emellertid nu fallit, såsom förkastadt af de tre öfriga

stånden; men, att intresset för en representationsförändring derföre ej försvagats, visade sig bland annat deri, att icke mindre än sju särskilda representationsförslag inkommo till konstitutions-utskottet, inom hvilket ett åttonde uppgjordes af en dess ledamot, hr *A. M. Brinck*, i hufvudsaklig öfverensstämmelse med det nu förkastade förslaget.

Bland de öfriga bör särskildt nämnas ett af presidenten *August von Hartmansdorff* uppgjordt om representationens indelning i fem stånd: de andliges, embetsmännens, borgares, godsegares och bondeståndet, de fyra förstnämnda med 48 ledamöter hvartdera och det sistnämnda med 64, eller tillsammans 256, fördelade på två hus, med 128 ledamöter i hvartdera. All sjelfskrifvenhet skulle borttagas och adelns representationsrätt upphöra. Förslaget väckte mycken öfverraskning på riddarhuset, der det med ens gjorde slut på hr von Hartmansdorffs inflytande, som dittills bland ståndets konservativa ledamöter varit ganska betydande. Det hade för öfrigt föga utsigt till framgång i de andra stånden, och äfven konstitutions-utskottet fäste intet afseende derå.

I motsats mot detta förslag från den konservativa sidan hade från den radikala ett förslag blifvit upprättadt af *Bengt Gudmundson* från Hallands län, i hufvudsaklig öfverensstämmelse med det å reformmötet i Örebro antagna. Svenska folket skulle representeras af en *riksförsamling* i två afdelningar: *folktinget*, med 120 ledamöter, 96 för landet och 24 för städerna, utsedda distriktvis för hvarje riksdag medelst samfälda medelbara val, utan census hvarken för valrätt eller valbarhet, samt *landstinget* med 60 ledamöter, valde för sex år af folktinget inom eller utom detsamma, och af hvilka halfva antalet skulle hvart tredje år ombytas.

Af konstitutions-utskottets ordförande grefve *Gustaf Lagerbjelke* hade äfven ett förslag blifvit uppgjordt, enligt hvilket de fyra riksstånden skulle bibehållas, men hvartdera vid riksdagarna representeras af 75 ledamöter — *adeln* af 60, valde distriktvis af dertill enligt riddarhusordningen berättigade adelsmän, och 15, valde bland ofrälse egare af i mantal satt jord, hvilka på grund af kunglig fullmakt innehade eller innehaft tjenst å rikets stat; *presteståndet* af 60, utsedde af prester med ordinarie beställning i kyrkans tjenst, och 15, valde af de vid universiteten och öfriga offentliga läroverk anstälde ordinarie lärare, med presterlig befordringsrätt, äfvensom af de svenska, vetenskaps- samt vitterhets-, historie- och antiqvitets-akademiernas ledamöter, hvilka icke på annan grund egde valrätt; *borgareståndet* af 75 ledamöter, utsedda distriktvis af idkare utaf borgerlig näring, egare af hus eller tomt i stad eller köping eller af bergsbruk, jemte magistratspersoner i städerna, samt *bondeståndet* af 75 hemmansegare bland allmogen, hvilka inom något af de i valet deltagande härad vore boende och besutne, men ej tillhörde annat riksstånd, samt fideikommiss-innehafvare af i mantal satt jord och kronohemmans-åboer, som med stadgad åbo-rätt innehade hemmanet. De sålunda valde 300 riksdagsmännen skulle

utgöra *rikets ständer* samt till öfverläggning och beslut sammanträda dels gemensamt, såsom *riksnämnd*, dels särskildt, såsom *riksstånd*, hvarje stånd för sig. I riksnämnden skulle de allmänna ärendena handläggas; inom stånden de som rörde hvarje stånds enskilda angelägenheter. Omröstningar inom nämnden skulle icke ske ståndsvis utan pr capita. För återremiss till utskott eller för afslag å enskild motion erfordrades endast enkel pluralitet, men för bifall minst två tredjedelar af rösterna, och likaså för afslag å kungliga propositioner. I annat fall skulle nämndens beslut hänskjutas till stånden, som dock endast finge antaga eller förkasta desamma. Dervid skulle, utom i grundlags- och ståndsprivilegii-frågor, tre stånds mening gälla. Stannade två stånd mot två, skulle, i vissa fall, frågan förfalla, i andra åter den mening gälla, som öfverensstämde med riksnämndens.

Detta förslag tillstyrktes af flertalet inom konstitutions-utskottet samt blef af adeln och presteståndet antaget att hvila till nästa riksdag, hvaremot borgareståndet, med 34 röster mot 18, förenade sig om herr Brincks förslag, samt bondeståndet, med 54 röster mot 23, om Bengt Gudmundsons. Vid votering i förstärkt konstitutionsutskott förklarades emellertid grefve Lagerbjelkes förslag hvilande för grundlagsenlig behandling till nästa riksdag — ett resultat, som dock vans med endast en rösts pluralitet, 40 mot 39, hvilka senare förklarat sig för Bengt Gudmundsons förslag, som med 60 röster mot 19 blifvit uppställdt såsom kontraproposition.

Vid riksdagen förekommo för öfrigt, utom statsregleringen, åtskilliga frågor af allmännare vigt, såsom angående en skatteförenkling, om en förändrad organisation af landtförsvaret, om större friheter för mosaiske trosbekännare, några lagförändringar m. m., till hvilka vi återkomma längre fram i denna del; men, utom representationsfrågan, var decharge-betänkandet den enda politiska fråga, som under denna riksdag framkallade lifligare öfverläggningar.

Detta betänkande innehöll äfven denna gång sex anmärkningar, och dessutom anmälde utskottet några förhållanden, rörande hvilka det ansåg framställningar böra af ständerna göras hos kongl. maj:t.

Från fyra särskilda medlemmar af representationen hade till utskottet inkommit anmärkningar mot konungens rådgifvare, en af dessa anmärkningar i åtta punkter, men blefvo alla af utskottet underkända.

Af *adeln* lades betänkandet, efter en liflig diskussion, till handlingarna utan votering, sedan anmärkningarna ansetts icke till någon rikets ständers åtgärd föranleda, samt utskottet förklarats icke hafva egt grundlagsenlig rätt till sådana framställningar, som förekommo i senare delen af betänkandet.

Preståndet ansåg de sex anmärkningarna, som dock i allmänhet godkändes, icke föranleda någon ständernas åtgärd, samt förklarade, efter anstäld votering, med 30 röster mot 7, att utskottet saknat befogenhet till framställningarna i senare delen af betänkandet.

I *borgareståndet* höll man sig icke till de särskilda anmärkningarna,

utan företog en omfattande granskning af regeringshandlingarnas syften och system i allmänhet. Det var åter hr *Thore Petré*, som härtill gjorde början med ganska allvarsamma betraktelser rörande den äfventyrliga skandinaviska politik, hvari både regeringen och ständerna vid den föregående riksdagen inlåtit sig under kriget mellan Danmark och Tyska förbundet, äfvensom talaren ansåg chefen för landtförsvars-departementet hafva gjort sig skyldig till maktmissbruk och egenmäktighet, samt chefen för justitie-departementet hafva visat allt för mycken afvoghet mot reformer i lagstiftningen, hvarföre han föreslog, att rikets ständer måtte hos kongl. maj:t anhålla om grefve Sparres och hr von Hohenhausens skiljande från deras embeten. En annan talare, herr *C. F. Wærn*, yrkade samtlige rådgifvarnes skiljande ur statsrådet, med undantag af chefen för sjöförsvars-departementet grefve Platen, och i samma syftning yttrade sig hrr Sundler, Billström, Björck och Falhem. Hrr Ekholm och Rinman ville begära endast hr von Hohenhausens entledigande, hvaremot hrr Gezelius, Halling och Lagergren yrkade betänkandets läggande till handlingarna. Slutet blef, att ståndet, med 31 röster mot 12, beslöt en framställning till kongl. maj:t, att samtlige rådgifvarne, med undantag af grefve Platen, måtte ur statsrådet skiljas. Utskottets framställningar i senare delen af betänkandet godkändes utan votering.

Bondeståndet beslöt utan votering en framställning till kongl. maj:t om herr von Hohenhausens entledigande och godkände utskottets anmärkningar, men ansåg dem i öfrigt icke böra föranleda till någon åtgärd. Framställningarna i senare delen af betänkandet blefvo af ståndet godkända.

Riksdagen afslutades den 4 September 1851.

Riksdagen 1853, 1854.

Kort efter riksdagens slut inträffade inom konseljen åtskilliga förändringar. Statsrådet Sandströmer, som haft väsentligaste andelen i utredandet af frågan om grundräntornas förenkling, hvilken, näst representationsfrågan, varit den vigtigaste under riksdagen, hade redan i Januari 1851 blifvit utnämnd till landshöfding i Skaraborgs län, hvarigenom konseljen förlorat en af sina dugligaste och mest frisinnade ledamöter. I September samma år öfvergick statsrådet Günther, likaledes en af de mera framstående liberale inom konseljen, till högsta domstolen, och deras platser intogos i Oktober detta år af landshöfdingen i Linköping, friherre *Carl Otto Palmstjerna*, som blef chef för finans-departementet, samt hofrättsrådet grefve *Carl Göran Detlof Mörner*, som blef konsultativt statsråd, båda kände för konservativa åsigter och friherre Palmstjerna under de senaste riksdagarna såsom chef för det s. k. junker-partiet å riddarhuset. Grefve von Platen, som under sista riksdagen föreslagit en ny plan till sjöförsvarets ordnande, afgick

i Januari 1852, då denna plan ej längre tycktes vinna understöd af regeringen, och fick till efterträdare konteramiralen *Carl Hans Ulner*, och i April 1852 utbytte statsrådet Genberg, äfven en bland de mest liberale inom konseljen, sin plats 'derstädes mot biskopsstolen i Kalmar samt efterträddes, såsom chef för ecklesiastik-departementet, af domprosten i Lund *Henrik Reuterdahl*, hvilken i lika hög grad gjort sig känd för konservativa politiska åsigter som hans företrädare för liberala.

Genom dessa förändringar hade den konservativa riktningen blifvit öfvervägande inom konseljen, och i samma mån trädde icke blott de radikala utan äfven de moderat-liberala åsigternas förfäktare i mer och mer bestämd opposition mot regeringen. Denna opposition hade dock ej den karakter af hätsk bitterhet, som den mot slutet af Carl Johans regering, och vände sig äfven mera mot regeringen än mot konungen personligen. Äfven de, som ogillade, att konung Oscar nu tycktes hafva frånträdt de liberala politiska åsigter, han i början omfattat, gjorde rättvisa åt hans fosterländska tänkesätt, och dessutom hemsöktes nu konungen och konungahuset af sorger, som väckte så allmänt deltagande, att hvarje personligt anfall skulle framkallat ett lika allmänt ogillande.

Under våren 1852 angreps konungen af ett lefverlidande, som gjorde det för honom nödvändigt att begagna baden vid en utländsk badort, och under tiden fördes styrelsen i de förenade rikena från den 5 Juni till den 16 September enligt riksakten af en interims-regering, bestående af hela svenska statsrådet samt af det norska, förstärkt till ett antal af tio, i hvilken 20-mannastyrelse svenske justitie-statsministern och norske statsministern skiftesvis förde ordet, hvar sin vecka. Genom begagnande af baden vid Kissingen blef visserligen det onda häfdt, men sedan konungens andre son prins Gustaf, som, jemte drottningen och prinsessan Eugenie, varit konungen följaktig, den 24 September aflidit i Christiania, dit den kungliga familjen efter återkomsten från sin utrikes resa begifvit sig, insjuknade konungen åter, ankom sjuk till Stockholm och måste från den 25 Oktober 1852 till den 12 April 1853 upphöra att befatta sig med regeringsärendena, hvilka åter öfvertogos af interims-regeringen. Sedermera, i medlet af April 1853, blef konungen visserligen så återstäld, att han kunde å nyo öfvertaga styrelsen, men återfick likväl aldrig de förra själs- och kroppskrafterna, och hans återstående lefnad var egentligen endast ett långsamt aftynande.

Vigtiga frågor påkallade likväl under denna tid hans uppmärksamhet, och han tog äfven en ganska verksam del i behandlingen deraf.

Efter de många stormiga uppträdena flerstädes i Europa under året 1848 hade en reaktion inträdt så väl inom de öfriga af inre skakningar oroade länderna som inom Frankrike, der dessa skakningar begynt. Louis Napoleon Bonaparte, Napoleon I:s brorson, hvilken i De-

cember 1848 blifvit med stor majoritet vald till den franska republikens president, gjorde i December 1851, då han fann sitt inflytande inom nationalförsamlingen hotadt, genom ett statsstreck slut på den dåvarande statsförfattningen, gaf Frankrike en ny, genom hvilken han i sjelfva verket blef i det närmaste enrådande, samt lät i November 1852 utropa sig till fransmännens kejsare, under namn af Napoleon III. Under hans ledning började Frankrike hos de öfriga europeiska staterna återvinna en betydande del af det inflytande, hvilket det sedan hans farbroders fall förlorat. Rysslands sjelfherskare, kejsar Nikolaus, hade under de senare åren varit den, som egentligen bestämt Europas politik; men han fick nu en medtäflare i Napoleon III, som kraftigt motsatte sig Nikolai försök att åstadkomma en delning af Turkiet, lik den, som under hans företrädare egt rum af Polen och hvarvid största andelen af rofvet åter skulle tillfalla Ryssland. Häremot uppträdde nu Frankrike och England i nära förening. Sedan ryska härar inryckt i Donau-furstendömena, framträngde de förenade engelska och franska flottorna genom sundet vid Dardanellerna, Turkiet förklarade i September 1853 Ryssland krig, de förenade flottorna inseglade i Svarta hafvet, förbund afslöts i Mars 1854 mellan Frankrike, England och Turkiet, till dettas försvar, och Frankrike och England förklarade Ryssland krig.

Redan i medlet af föregående året, då detta krig hotade att utbryta, hade konung Oscar skyndat att afgifva en förklaring om Sveriges neutralitet, i händelse af ett fredsbrott mellan vestmakterna och Ryssland. Denna förklaring, hvilken chefen för landtförsvars-departementet statsrådet von Hohenhausen icke ansåg behöfligt att på förhand afgifva, skall varit anledningen till hans afskedstagande i Juni 1853, då han efterträddes af generalmajoren grefve *Nils Gyldenstolpe*.

Den 21 November 1853 sammanträdde åter ständerna i Stockholm till lagtima riksdag. Till landtmarskalk förordnades landshöfdingen i Linköping grefve *Henning Hamilton*. Talman i presteståndet var *Hans Olof Holmström*, som 1852 blifvit erkebiskop efter Wingård. I borgareståndet blef borgmästaren i Norrköping *Per Johan Lagergren* talman och en af Stockholms representanter, kryddkramhandlaren *Anders Magnus Brinck*, vice talman; i bondeståndet *Nils Strindlund* från Vesternorrlands län talman och *Adolf Wilhelm Svartling* från Linköpings län vice talman. Till bondeståndets sekreterare förordnades häradshöfdingen *Johan Roy*.

I trontalet antyddes ingen reform af representationen eller inom den civila, kriminella eller kommunala lagstiftningens område, hvaremot konungen lade stor vigt vid en förändrad lagstiftning rörande bränvinsbränningen, samt vid komplettering af försvarsverkets materiel och vid förbättringar af kommunikationerna.

I riksdagsberättelsen omförmäldes, huru den 8 Maj 1852 en konvention blifvit i London afslutad, genom hvilken bestämdes, att de till danska monarkien hörande stater skulle allt framgent blifva under en

spira förenade, hvilket garanterats af England, Frankrike, Preussen, Ryssland, Österrike och Sverige. Handelstraktater hade blifvit afslutade med konungarikena Sardinien och Båda Sicilierna, med de fria hansestäderna Lübeck, Hamburg och Bremen samt med konungen å Havaii-öarna i Söderhafvet. Konventioner om ömsesidigt utlemnande af förbrytare hade dels ingåtts, dels förnyats med Hamburg och Ryssland, samt framställningar i denna syftning blifvit gjorda hos Förenta staterna i Nordamerika. Postkonventioner hade 1852 blifvit afslutade med Preussen och Danmark. De sedan 1845 pågående underhandlingarna med spanska regeringen om ersättning till svenska kronan för 1813 förskjutna medel till underhåll åt en afdelning spanska soldater, som öfverkommit till Sverige, hade ändtligen ledt derhän, att år 1852 ett belopp af 29,133 rdr 21 sk. bko blifvit till svenske ministern i Madrid utbetaldt.

Den första politiska fråga, som under riksdagen förekom, var åter den om en förändrad national-representation. Ifvern härför tycktes under mellantiden från föregående riksdagen hafva betydligt svalnat. Ett reform-möte hade visserligen åter i Juni 1853 blifvit hållet i Örebro, men det pågick blott under en enda dag, och endast från fem reformsällskaper hade ombud der infunnit sig. De fleste deltagande, uppgående tillsammans till 44 personer, voro från Örebro eller trakten deromkring, och någon synnerlig liflighet företedde icke förhandlingarna. Man ansåg Bengt Gudmundsons representationsförslag, som i sjelfva verket var alltför radikalt att hafva någon utsigt till framgång ens hos de moderat-liberale och ännu mindre hos de konservative, vara »ett förmedlingsförslag», klagade öfver den likgiltighet, som uppenbarade sig hos reformvännerne, och föreslog åtskilliga utvägar att åter lifva intresset för den vigtiga samhällsfrågan, utan att man dock förenade sig om något bestämdt beslut härom; och äfven under tiden närmast före riksdagens öppnande visade sig intresset derför icke synnerligen varmt.

Grefve Lagerbielkes sedan förra riksdagen hvilande representationsförslag, som väl kunde betraktas såsom ett verkligt förmedlingsförslag, hade emellertid föga utsigter att blifva antaget. Det förekom i samtliga riksstånden den 15 Februari 1854 och förkastades genast af *bondeståndet* utan diskussion eller votering.

I *presteståndet* åter var diskussionen ganska liflig. *Mot* förslaget uppträdde 20 talare, *för* detsamma 9, och slutet blef, att förslaget förkastades med 37 röster mot 11.

Hos *adeln* var diskussionen likaledes ganska liflig. *För* förslaget yttrade sig här 20 talare, *mot* detsamma 15, och resultatet blef, att förslaget föll, med 168 röster emot 107. De fleste, som yttrat sig mot detsamma, ville icke uppoffra adelns sjelfskrifvenhet, hvarför de konservative voro dess bestämda motståndare, och äfven flere bland junkerpartiet, som nu var det rådande partiet å riddarhuset och som i allmänhet röjde liberala åsigter i sociala och ekonomiska frågor, men

konservativa i de politiska, uppträdde mot förslaget, under det andre och deribland den mest framstående inom detta parti, frih. Carl Otto Palmstjerna, talade för detsamma, dock mindre för dess egen skull än för att undgå ett mera radikalt. Sina egentlige anhängare egde det bland de moderat-liberala, hvilka betraktade det såsom ett öfvergångsförslag från ståndsrepresentationen, hvilket sedermera borde leda till en mera genomförd representation i liberal riktning.

Borgareståndet var det enda bland riksstånden, som antog det hvilande förslaget, dock endast med 30 röster mot 26.

Förslaget hade emellertid fallit i tre stånd, och något nytt förslag till nationalrepresentationens ombildning blef icke hvilande till följande riksdagen, ehuru flera partiela grundlagsförändringar antogos att till dess hvila.

Det förslag bland dessa, som ådrog sig mesta uppmärksamhet, var en kunglig proposition, att för framtiden tryckfrihetsförordningen icke skulle anses såsom grundlag, utan ändring deri kunna åstadkommas i enahanda ordning, såsom förändringar i civil-, kriminal- och kyrkolag; dock så, att i regeringsformen uttryckligen skulle garanteras dels rättigheten att utgifva skrifter utan föregående censur eller något annat på förhand lagdt hinder, dels tryckfrihetsmåls afgörande af jury, och dels rättigheten att för tryckning utbekomma hvilka allmänna handlingar som helst. Förslaget hade utgått från konungen, som med mycken förtrytelse sett de missbruk, hvartill pressen gjort sig skyldig, och det hade blifvit biträdt af konseljens samtliga ledamöter.

Inom konstitutions-utskottet understöddes det af adelns och prestes tåndets ledamöter, hvaremot samtliga medlemmarne af borgare- och bondeständen yttrade sig mot detsamma, så att, vid omröstningen inom utskottet, det var endast genom den förseglade sedeln som förslaget af utskottet antogs att hvila till följande riksdag.

I följd deraf skulle det, enligt ett grundlagens stadgande, blifva hvilande, och någon diskussion derom var således inom riksstånden i sjelfva verket öfverflödig. Hos *adeln* förekom också ingen sådan, men inom de öfriga stånden blef frågan lifligt diskuterad, och inom borgareståndet, så väl som inom bondeståndet, fann det kungliga förslaget ingen försvarare. I följd af konstitutions-utskottets tillstyrkande blef det emellertid hvilande till följande riksdag.

Mot konungens rådgifvare sparade konstitutions-utskottet icke på anmärkningar. Det förordnade åtal inför riksrätt mot statsrådet Gripenstedt, såsom föredragande, samt mot båda statsministrarne grefve Sparre och friherre Stjerneld, statsråden Fåhræus och Wallensteen, samt f. d. statsråden Genberg, von Hohenhausen och grefve von Platen, såsom tillstyrkande, att rikets ständers vid sista riksdagen fattade beslut angående de i ordinarie-räntan ingående persedlars förenkling skulle anstå, till dess ständerna i vissa delar af denna fråga fattat ett mera bestämdt beslut, hvilket utskottet ogillade och ansåg ständernas beslut hafva kunnat och bort sättas i verket, oberoende af de uppgifna hindren för verkställigheten. De tilltalade blefvo emellertid genom riks-

rättens dom den 9 Juli 1854 frikände, egentligen på den grund, att »åklagaren icke gittat åberopa någon § i grundlagen, hvilken statsrådets tilltalade ledamöter vid ifrågavarande ärendes behandling skulle hafva öfverträdt eller uraktlåtit iakttaga, ej heller hänvisat till något stadgande i ansvarighetslagen, som å den förmenta grundlags-öfverträdelsen vore tillämplig.»

Konstitutions-utskottets decharge-betänkande innehöll denna gång 18 särskilda anmärkningar mot konungens rådgifvare, och betänkandet åtföljdes af en reservation, om hvilken utskottets samtliga ledamöter af borgare- och bondestånden förenat sig och som innefattade en utförlig granskning af konungens rådgifvares förhållande med hänseende till allmänna författningar, näringsförfattningarna, befordringssystemet, statshushållningen, de vid rådslagen tillämpade rättsgrundsatser, underlåtenheten att förbereda eller befrämja nödiga och nyttiga förändringar i allmänna lagen eller i de ekonomiska författningarna, samt uppfattningen af grundlagen.

Betänkandet förekom hos samtlige riksstånden den 5 Juli 1854.

Hos *adeln* uppträdde statsråden friherre *Palmstjerna* och *Gripenstedt* värdigt och hofsamt till ministèrens försvar, och i allmänhet röjde sig under diskussionen ingen bitterhet å någondera sidan. Den rörde sig hufvudsakligen kring den vid flera föregående tillfällen behandlade frågan, om konstitutions-utskottet vore berättigadt och pligtigt att uttala ett allmänt omdöme om samtliga eller särskilda rådgifvares sätt att utöfva det vigtiga embete, som blifvit dem anförtrodt, eller endast hade rätt att framställa anmärkningar mot deras åtgärder eller rådslag i särskilda fall; men slutet blef, att ståndet utan votering fann betänkandet icke föranleda annan åtgärd än att läggas till handlingarna.

I *presteståndet* föreföll en ganska vidlyftig diskussion, som dock mest rörde anmärkningen om utbyte af ett prebendepastorat under biskopsstolen i Kalmar, och äfven presteståndet lade utan votering betänkandet till handlingarna.

I *borgareståndet*, der diskussionen var ganska liflig, fäste man föga vigt vid de särskilda anmärkningarna, men yttrade sig så mycket mera om rådgifvarnes sätt att i allmänhet utöfva sina embeten, och slutligen förenade man sig om, att beslut borde fattas rörande hvarje särskild ledamot af statsrådet, som borde hos kongl. maj:t anmälas till entledigande. Vid omröstningen härom ogillades en sådan anmälan rörande justitiestatsministern grefve Sparre, med 34 röster mot 31, och statsrådet J. F. Fåhræus, med 28 röster mot 27, men gillades rörande friherre Palmstjerna med 34 röster mot 21, statsrådet Reuterdahl, med 32 röster mot 22, och statsrådet Gripenstedt, med 28 röster mot 27, om hvilkas skiljande ur statsrådet skrifvelse således skulle till kongl. maj:t aflåtas. Angående de öfrige rådgifvarne, statsministern för utrikes ärendena friherre Stjerneld samt statsråden grefve Gyldenstolpe, Ulner, grefve Mörner och Wallensteen, förekom ingen votering eller något yrkande om deras entledigande.

Inom *bondeståndet* var diskussionen ej synnerligen långvarig, utan, sedan betänkandet blifvit föredraget i sin helhet, beslöts med 71 röster mot 19, att ståndet borde hos kongl. maj:t anmäla sin önskan om åtskilliga konungens rådgifvares entledigande, hvarefter proposition framstäldes särskildt rörande hvar och en af dessa, då anmälan om grefve Sparres entledigande beslöts, med 73 röster mot 17, om frih. Palmstjernas med 73 röster mot 16, samt om statsråden Fåhræi, Reuterdahls och Gripenstedts utan votering. Propositionerna rörande de öfrige statsrådsledamöterne besvarades med enhälligt *nej*. Grefve Sparre, friherre Palmstjerna och statsrådet Reuterdahl hade tidningarna i allmänhet framstält såsom allt för konservative. Med statsrådet Fåhræus, allmänt erkänt såsom en af konseljens skickligaste och i alla hänseenden mest framstående ledamöter, var bondeståndet missnöjdt för hans behandling af frågan om förändrad bränvinslagstiftning, den vigtigaste och gagnerikaste vid hela riksdagen, och mot statsrådet Gripenstedt för hans åtgärder i skatteförenklingsfrågan.

De af borgare- och bondestånden beslutade skrifvelserna hade dock ingen omedelbar inverkan på statsrådets sammansättning.

De vigtigaste frågorna vid riksdagen hade för öfrigt icke varit de politiska, utan framför allt den förändring i bränvinslagstiftningen, som då genomdrefs i trots af bondeståndets ihärdiga motstånd, det nu genomdrifna beslutet om jernvägsanläggningar på statens bekostnad, en genomgripande reform af tullagstiftningen, ett förändradt system för inrikes brefvexlingen, nya system för rikets mynt, mått och vigt, åtskilliga vigtiga förändringar särdeles i brottmålslagstiftningen, en ytterligare utsträckning af den vid sista riksdagen beslutade skatteförenkling, m. fl. frågor, till hvilka vi skola återkomma längre fram i denna del.

Riksdagen afslutades den 5 December 1854. Den var rikare på resultat än de flesta föregående, hvartill väl anledningen i väsentlig mån får sökas deri, att partierna ej stodo så fiendtligt mot hvarandra som förut, i följd deraf att frågan om representationens ombildning och de häftiga partistrider den framkallat nu trädde tillbaka för de stora industriela frågorna, hvari man hade lättare att komma till ett resultat.

Riksdagen 1856—1858.

Den nu slutade riksdagen hade varit en vändpunkt till större frihet i vår handel och våra näringar, så väl som i våra inre kommunikationer, och samtidigt inträdde äfven en vändpunkt i de skandinaviska rikenas förhållanden till utländska makter.

Carl Johan hade under hela sin regering troget hållit fast vid förbundet med Ryssland. Det låg i fullföljandet af den politik, som i föreningen med Norge sökt en ersättning för Finlands förlust, att bibehålla en nära vänskap med den enda makt, af hvilken de skandinaviska rikena kunde befara att störas i det lugn, de genom sitt af-

skilda läge vunnit och som gjort det för dem möjligt att, ostörda af de europeiska förvecklingarna, fullfölja sin inre utveckling och i denna finna en rik ersättning för hvad de förlorat i yttre inflytande. För bibehållande af förbundet med Ryssland hade Carl Johan för öfrigt äfven ett ganska giltigt skäl deri, att något annat ej stod honom till buds. England, med sin vexlande partistyrelse, var ett allt för opålitligt och dessutom ensamt ej tillräckligt stöd. Franska regeringen var under tiden före Julirevolutionen föga vänskapligt sinnad, och Ludvig Filip, som genom denna revolution fick ledningen af Frankrikes politik, hade så mycket att syssla, för att hålla sig sjelf uppe, att på honom föga var att räkna, hvilket de, som den tiden sökte Frankrikes stöd, tillräckligt fingo erfara. De båda tyska stormakterna, Österrike och Preussen, stodo på Rysslands sida, och staterna af andra ordningen voro af allt för liten betydenhet att utgöra ett stöd.

Äfven konung Oscar, hvilken man väl visste hysa föga personliga sympatier för Sveriges östra granne, hade under de första åren af sin regering ingen särskild anledning att frånträda förbundet med Ryssland. Det var först vid den hotande brytningen mellan Ryssland och vestmakterna, under loppet af året 1853, som något val för svenska regeringen egentligen kunde komma i fråga. Frankrike hade nu, efter en ny revolution, fått en stark regering, som vida mer än de föregående tycktes hågad att ingripa i de allmänna europeiska förhållandena och äfven ega större förmåga dertill, samt stod i nära förbund med England och med Turkiet, hvars integritet båda vestmakterna hade i främsta rummet att upprätthålla.

Det förestående kriget kunde likväl lätt få sådan omfattning, att Sveriges biträde blefve af synnerlig vigt för vestmakterna, äfvensom det, å andra sidan, måste för Ryssland vara lika angeläget att försäkra sig om sådant biträde. Det underlät också icke att uppmana kabinetten både i Stockholm och Köpenhamn till ett nära förbund, hvarigenom man skulle kunna stänga vestmakternas flottor från Östersjön; men konung Oscar besvarade denna uppmaning medelst en förklaring af den 15 December 1853, att Sverige och Norge skulle afhålla sig från allt deltagande i kriget till förmån eller skada för någondera af de krigförande makterna; att dessas krigs- och handelsfartyg skulle få inlöpa i svenska och norska hamnar, med undantag allenast af Stockholms, Christiania, Hortens, Carlstens, Carlskrona och Slite, hvilka kunde stängas för krigsfartyg; att kapare ej skulle tillåtas inlöpa i de förenade rikenas hamnar eller uppehålla sig på deras redder; att uppbringade fartyg, med undantag af bestyrkta fall af sjönöd, ej skulle få införas i svenska och norska hamnar eller dömas såsom förbrutna och försäljas, samt att de krigförande makternas fartyg kunde i de förenade rikenas hamnar förse sig med alla de varor, hvaraf de kunde vara i behof, med undantag af sådana, som räknades till krigskontraband, hvaremot svenska och norska fartyg samt deras laddningar borde af de krigförande makterna åtnjuta hvarje skydd och lättnad,

med skyldighet likväl för dessa fartyg att ställa sig till efterrättelse i allmänhet stadgade och erkända bestämmelser för de särskilda fallen af förklarade och i verkligheten tillvägabragta blokader.

Denna förklaring godkändes af Frankrike den 12 Januari 1854, af England den 20 Januari samma år, samt af de flesta öfriga europeiska stater, äfvensom af Förenta staterna i Nordamerika, före medlet af Februari. Endast Ryssland dröjde, då vilkoren i förklaringen voro fördelaktigare för vestmakterna än för Ryssland, som, med sina egna hamnar i närheten, hade vida mindre behof af de svenska och norska. Dock gaf slutligen den 7 Mars äfven ryska regeringen sitt godkännande.

Icke långt derefter anlände i medlet af April, till Östersjön den största engelska flotta, som någonsin uppträdt i dessa farvatten, under befäl af sir Charles Napier, som egde stort rykte såsom en modig och erfaren sjöman. Också väntade man sig stora värf af denna flotta — Sveaborgs och Kronstadts förstöring, ryska Östersjöflottans tillintetgörande, Petersburgs bombarderande o. s. v. Sinnesstämningen i Sverige blef ock högst krigisk, och de liberala tidningarna gjorde sitt bästa att underhålla och ytterligare stegra krigslystnaden. Ständerna hade redan i Februari beviljat ett kreditiv af 2 $^1/_2$ millioner rdr banko till neutralitetens upprätthållande enligt den afgifna förklaringen; men nu yrkades från åtskilliga håll på vida kraftigare åtgärder, och konungen fick för sin försigtighet uppbära många förebråelser af den radikala pressen. Man lugnade sig dock något, då man fann, att den stora engelska flottan på det hela uträttade ganska litet och ej utförde ett enda af de storverk, man tilltrott densamma.

Emellertid närmade sig svenska regeringen mer och mer vestmakterna, och den 21 November 1855 ingicks i Stockholm mellan Sverige, Frankrike och England ett förbund, hvilket dock, åtminstone för så vidt vilkoren bekantgjordes, var helt och hållet defensivt samt föranleddes närmast af befarade ryska försök att inkräkta på norska Finnmarkens område. Gränserna mellan denna och den ryska hade blifvit bestämda genom konventionen i Petersburg den 14 Maj 1826; men de år efter år mer och mer utvidgade ryska fiskerierna i dessa trakter hade gifvit den ett vida högre värde för Ryssland, än den hade vid denna konventions afslutande, och de under största delen af året öppna hamnarna i norska Finnmarken skulle ur militärisk synpunkt, ej mindre än ur merkantil, varit af stor vigt för Ryssland, hvars hamnar vid Ishafvet och vid Hvita hafvet äro under större delen af året stängda af is. Man hade ock kommit på spåren undersökningar, verkstälda af ryska utskickade i så väl det inre af denna del utaf norska Finnmarken som längs floderna och vid hamnarna. Tvister rörande betes- och fiskerätten hade uppstått mellan båda rikenas undersåtar och man var öfvertygad, att Ryssland ej skulle försumma något tillfälle att sätta sig i besittning af dessa trakter. England och Frankrike voro icke mindre än Sverige och Norge emot hvarje försök att upp-

rätta ryska etablissementer i närheten af Nordsjön, och fördraget af den 21 November var således i samtliga kontraherandes intresse, äfven oberoende af de ytterligare följder det kunde medföra.

Genom detta fördrag förband sig Sveriges och Norges konung att icke till Ryssland afstå eller med detta rike utbyta eller tillåta detsamma besätta någon del af de områden, som hörde under de förenade rikena, äfvensom att icke till Ryssland öfverlåta någon rätt till bete eller till fiske eller af hvad annan beskaffenhet som helst på de förenade rikenas område eller vid deras kuster, samt afvisa hvarje anspråk, hvilket Ryssland kunde framställa, för att försäkra sig om någon sådan rättighet. Derest något förslag i sådan syftning från Ryssland framställdes, skulle detsamma af Sveriges och Norges konung ofördröjligen delgifvas fransmännens kejsare och Storbritanniens drottning, hvilka förbundo sig att lemna stridskrafter till lands och vatten, tillräckliga att, i samverkan med svenska och norska krigsmakten, motstå Rysslands anspråk eller angrepp.

Detta fördrag, som redan i sig sjelft visade, att de skandinaviska rikena frånträdt den förra nära förbindelsen med Ryssland, åtföljdes af ett cirkulär från svenska kabinettet af den 18 December, hvarigenom detta förhållande ännu tydligare lades i dagen. Det hette deri, bland annat, att farhågor för framtiden, grundade på alltför väl bekanta hågkomster och hvilka hade vunnit ytterligare styrka genom försöken att utvidga Rysslands makt i orienten, hade föranledt det ingångna förbundet, som var helt och hållet defensivt. Det berodde således på Ryssland att förekomma tillämpningen deraf genom att respektera de förenade rikenas rättigheter och upphöra att ingifva oro för bibehållande af jemnvigten i Europa. Ett sådant språk hade det ryska kabinettet på nära ett halft århundrade icke fått höra från det svenska. Preliminärerna till ett fördrag om Sveriges och Norges aktiva deltagande i kriget mot Ryssland, mot subsidier från England och Frankrike, skola äfven varit undertecknade, och öfvertygelsen, att striden, efter att föga lyckligt för Ryssland vara förd vid kusterna af Svarta hafvet, nu skulle utkämpas vid Östersjön, verkade otvifvelaktigt icke så litet på Alexander II, som i Mars 1855 efterträdt sin fader Nikolaus såsom Rysslands kejsare och som, kort efter det fördraget af den 21 November 1855 blifvit officielt kungjordt den 15 Mars 1856, redan den 30 i samma månad ingick i Paris fred med vestmakterna och Turkiet, hvilken för Sverige medförde åtminstone den direkta fördel, att Ryssland nu förband sig att icke befästa Ålandsöarna eller der hafva något militäriskt eller sjö-etablissement.

Sedan denna fred blifvit ingången, voro Sveriges förhållanden till alla utländska makter åter helt vänskapliga, och konungen kunde derom försäkra ständerna, då de samlades till ny lagtima riksdag, som öppnades den 23 Oktober 1856.

Inom statsrådet hade åtskilliga förändringar sedan den föregående riksdagen inträffat. I Mars 1855 hade statsrådet Reuterdahl blifvit

biskop i Lund och fått till efterträdare såsom chef för ecklesiastikdepartementet kalsenianske professorn i Upsala *Lars Anton Anjou.* I Maj 1856 afgick frih. Palmstjerna från chefskapet för finans-departementet, hvilket öfvertogs af statsrådet *Johan August Gripenstedt*, i hvars ställe revisionssekreteraren *Ludvig Theodor Almquist* blef konsultativt statsråd samt förordnades i December samma år till chef för civildepartementet efter statsrådet Fåhræus, som då utnämndes till generaltull-direktör. I September 1856 afgingo båda statsministrarne, då förre statsrådet, sedermera justitierådet *Claes Efraim Günther* blef justitiestatsminister efter grefve Sparre, som nämndes till president i Svea hofrätt, samt svenske och norske ministern i Köpenhamn frih. *Elias Lagerheim* efterträdde frih. Stjerneld såsom statsminister för utrikes ärendena. När statsrådet Fåhræus i December 1856 afgick ur konseljen, blef vice häradshöfdingen frih. *Curt Gustaf af Ugglas* konsultativt statsråd.

Till landtmarskalk förordnades grefve *Henning Hamilton*, som haft samma förtroende äfven under den föregående riksdagen. Förre statsrådet *Henrik Reuterdahl*, som i Januari 1856 blifvit erkebiskop efter H. O. Holmström, var presteståndets talman, och till dess vice talman förordnades biskopen i Strengnäs *Thure Annerstedt.* Till talman för borgareståndet förordnades borgmästaren i Jönköping, assessorn i Göta hofrätt *Gustaf Ferdinand Asker*, och för bondeståndet *Nils Strindlund* från Vesternorrlands län; till vice talman i det förra ståndet en af hufvudstadens representanter, grosshandlaren *Johan Gustaf Schwan*. i det senare riksdagsfullmäktigen *Anders Andersson* från Skaraborgs län.

I trontalet gaf konungen en ganska lysande skildring af landets lyckliga tillstånd, hvilket ytterligare utvecklades i riksdagsberättelsen. Den neutrala ställning, de förenade rikena behållit under kriget mellan Ryssland och vestmakterna, hade gifvit Sveriges handel och sjöfart större liflighet och utsträckning, än de någonsin förut egt, och penningställningen var nu så fördelaktig, att, ehuru den af kongl. maj:t föreslagna statsregleringen upptog en årlig utgiftssumma af 24,217,000 rdr riksmynt, eller nära 5 millioner rdr mera än den vid sista riksdagen faststälda, visade likväl, utan att någon skatteförhöjning ifrågasattes, den beräknade inkomstsumman ett årligt öfverskott af mer än 1,200,000 rdr, och dessutom kunde begärda anslag för en gång eller för vissa år, till ett belopp af något öfver 14 $^1/_2$ millioner rdr, till större delen betäckas af beräknade öfverskott å statsverkets inkomster.

I riksdagsberättelsen omnämndes för öfrigt, att en kommission af lika antal svenska och norska män, med kronprinsen till ordförande, blifvit tillsatt för bestämmande af Sveriges och Norges ömsesidiga bidrag till de förenade rikenas försvar till lands och sjös, samt att två andra komitéer af svenska och norska män utarbetat förslag dels till ordnande af Sveriges och Norges ömsesidiga handel och sjöfart, dels till lag angående domars gällande kraft och verkställighet i båda rikena.

Redan före sista riksdagens afslutande hade den 23 November

1854 en konvention blifvit ingången med Danmark om en elektrisk undervattens-telegrafledning mellan båda rikena. Den 1 Mars 1854 hade med Nederländerna ingåtts en konvention om brottslingars och förrymdt sjöfolks ömsesidiga utlemnande, och dylika konventioner ingingos sedermera med Belgien den 3 Maj 1855, med konungariket Båda Sicilierna den 10 April 1856 och med Frankrike den 15 Maj samma år.

Dessutom omförmäldes i riksdags-berättelsen en mängd åtgärder inom de särskilda grenarna af riksstyrelsen, till hvilka vi få tillfälle att återkomma längre fram i denna del.

Något förslag till representationens ombildning var icke sedan sista riksdagen hvilande, men väl flera till mer eller mindre vigtiga förändringar i grundlagarna, af hvilka de flesta dock förföllo genom ett eller flera stånds afslag och deribland äfven det kungliga förslaget om tryckfrihetsförordningens förändring till civillag, hvilket förkastades af alla fyra stånden, så att de vigtigaste grundlagsförändringar, som af samtliga riksstånden antogos och af kongl. maj:t sanktionerades, voro de om utvidgad religionsfrihet; om inrymmande af representationsrätt i borgareståndet åt fastighetsegare i städerna, utan afseende på idkandet af borgerliga yrken; om rättighet för riksstånden att sammanträda på ett rum till gemensam öfverläggning rörande allmänna frågor, samt om införande af årliga statsrevisioner.

En mängd grundlagsändrings-förslag sysselsatte derefter både konstitutions-utskottet och riksstånden och icke mindre än 20 deribland blefvo hvilande till följande riksdagen. De flesta voro dock af mindre vigt och bland dem var intet förslag till representationens ombildning.

I allmänhet var, under denna riksdag, uppmärksamheten mindre riktad åt de politiska frågorna än åt lagstiftnings-frågor, hvaribland flera af vigt, tull-lagstiftningen, frågan om grundskatternas inlösning m. m., och framför allt om jernvägsanläggningar, hvilken fråga mer än någon annan under denna riksdag sysselsatte ständerna.

Decharge-betänkandet innehöll denna gång 11 anmärkningar mot konungens rådgifvare. Det förekom hos samtliga riksstånden den 18 Juli 1857 och föranledde hos dem alla vidlyftiga och lifliga öfverläggningar.

Hos *adeln* rörde dessa hufvudsakligen den vid flera föregående tillfällen behandlade frågan om formen för decharge-betänkandet, huruvida detta borde innehålla ett allmänt omdöme om regerings-systemet samt huru rådgifvarne i allmänhet utöfvat sina vigtiga befattningar, eller endast borde upptaga anmärkningar mot särskilda regeringsåtgärder.

För öfrigt försvarade grefve *Sparre*, statsrådet grefve *Mörner* och statsministern för utrikes ärendena frih. *Lagerheim* i utförliga anföranden de åtgärder, som blifvit lagda dem till last, hvaremot å andra sidan frih. *Carl Adam Raab*, frih. *Fabian Staël von Holstein* och hr *G. M. Stjernswärd* yttrade sig ogillande om den utrikes politik rege-

ringen följt, samt hr *R. Th. Cederschiöld*, som fann ingen af de särskilda anmärkningar, utskottet framstält, vara af beskaffenhet att föranleda en skrifvelse till kongl. maj:t, föreslog införande i adelns protokoll af en förklaring, att de i betänkandet framstälda anmärkningar, ehuru till större delen befogade och af ej ringa vigt, dock, under förutsättning att statsrådets medlemmar derå fästa behörigt afseende, icke borde föranleda anmälan om flere eller färre af de ännu ej afgångna statsrådsledamöternes skiljande från deras embeten, hvadan betänkandet lades till handlingarna.

Vid slutligen anstäld votering mellan att utan motivering lägga betänkandet till handlingarna, eller att sådant skulle ske med det af hr Cederschiöld föreslagna tillägg, bifölls det förra alternativet med 35 röster mot 9, hvilket ringa antal röstande inom ett stånd, som räknade flera hundra medlemmar, vittnar, att decharge-frågan denna gång icke hos adeln väckt något lifligare eller allmännare intresse.

I *preståndet* yttrade professorn *F. F. Carlson*, att 1809 års lagstiftare otvifvelaktigt med 107 § regeringsformen afsett något annat, än hvad konstitutions-utskottet nu, på grund af den vanliga tolkningen af denna §, andragit. I sjelfva ordalydelsen af denna § låge en antydning om, att här mera vore fråga om vissa för landets väl vådliga åtgärder än om tillstyrkanden i vissa enskilda löpande ärenden. Meningen med denna § vore otvifvelaktigt, att den blott vid utomordentligt olyckliga tillfällen skulle tillämpas, sådana som dem, hvarpå den näst förutgångna tiden åt dåvarande lagstiftare gifvit sorgliga exempel; men praxis hade blifvit en annan, än som i förstone åsyftades. Denna § användes nu såsom en mildare åtgärd, der utskottet icke vill tilllämpa 106 §, och nu förekomme, med anledning af utskottets granskning, egentligen blott samtal inom riksstånden öfver vissa punkter, och dessa samtal voro visserligen icke utan frukt, ty de bidrogo att utreda de konstitutionela begreppen och kunde äfven medelbart inflyta på grundsatserna inom förvaltningen; men något egentligt resultat kunde deraf icke uppkomma.

För öfrigt gillades utskottets anmärkningar af åtskilliga talare, men ogillades af andra och resultatet af öfverläggningen blef, att betänkandet utan votering lades till handlingarna, utan att anses påkalla annan åtgärd.

I *borgareståndet* rörde sig diskussionen för det mesta angående den svenska neutralitets-förklaringen under kriget mellan Ryssland och vestmakterna, och för öfrigt klandrade hr *Björck* i ett längre föredrag konstitutions-utskottet för underlåtenheten att afgifva ett total-omdöme om regeringens förvaltning, samt utgick derefter i en närmare utveckling af den konstitutionela vigten deraf, att konungens rådgifvare till protokollet yttra sin särskilda mening, ej mindre i befordringsfrågor än i andra ärenden, innan konungen deröfver fattat sitt beslut, och ej åtnöja sig att efteråt afgifva reservationer. Han fann för öfrigt neutralitets-förklaringen oförenlig med Sveriges intressen och trodde, att

den otvifvelaktigt skulle haft ett krig till följd, om icke freden i Paris mellankommit; klandrade äfven November-traktaten, hvilken, om än under dåvarande förhållanden nödtvungen, likväl gjorde Sverige alltför oupplösligt beroende af den politik vestmakterna behagade följa, samt slutade med att föreslå följande beslut: »att ståndet af de anmärkningar, som af konstitutions-utskottet blifvit framstälda, funnit konungens rådgifvare icke hafva bragt grundlagarna till ovilkorlig efterföljd deri, att konungen endast på sätt regeringsformen föreskrifver eger allena styra riket; men då de fleste rådgifvare, mot hvilka anmärkningar gjorts, afgått från statsrådet, lade ståndet memorialet till handlingarna.»

Hr *Carl Johan Stolpe*, borgmästare i Norrköping, tog i ett längre anförande regeringens försvar mot hr Björcks beskyllningar och sökte vederlägga hvad både han och några andra talare yttrat om neutralitetsförklaringen, samt slutade med att yrka memorialets läggande till handlingarna utan det af hr Björck föreslagna tillägg.

Vid anstäld votering antogs likväl detta tillägg, med 24 röster mot 14, som ville hafva memorialet lagdt till handlingarna utan något tillägg.

I *bondeståndet* förekom en vidlyftig diskussion, under hvilken de fleste talarne godkände utskottets anmärkningar. I fråga om neutralitetsförklaringen yttrade *Per Sahlström*, att Sveriges och Norges dåvarande och framtida intressen vunnit mera, om vestmakterna tidigare förlagt sina större operationer till Östersjön samt der lyckats förstöra Rysslands flotta och anläggningar vid Sveaborg, Kronstadt och Rewal, än att egna så stora uppoffringar af blod och krafter vid det aflägsna Svarta hafvets kuster. Orsaken, hvarför ej detta skett, tillskref talaren den i förväg proklamerade neutraliteten, hvaremot vice talmannen *Anders Andersson* från Skaraborgs län, som vid föregående riksdagen varit ledamot af hemliga utskottet, försäkrade neutralitetsförklaringen hafva varit både af omständigheterna påkallad och för landet medfört många fördelar, liksom han delade den belåtenhet med den år 1855 afslutade November-traktaten, som då här allmänt uttalades.

Slutet blef emellertid, att bondeståndet utan votering antog följande af Sahlström föreslagna dagordning: »Bondeståndet, som i de flesta fall gillar de anmärkningar, konstitutions-utskottet framstält, har deraf funnit, att konungens rådgifvare vid flera tillfällen uraktlåtit till ovilkorlig efterföljd bringa grundlagens stadgande, att styrelsen föres endast på det sätt grundlagen föreskrifver, samt beslutar, med anledning af inträffade förändringar inom statsrådet, att lägga memorialet till handlingarna».

Det »allenastyrande», hvilket man af statsrådsprotokollen trott sig finna vara rådande, var således hvad oppositionen nu hufvudsakligen lade konungens rådgifvare och synnerligast de afgångne deribland till last, likasom äfven regeringens utrikes politik framkallat de flesta anmärkningar under öfverläggningarna i stånden. Af utskottet hade

emellertid neutralitetsförklaringen erkänts vara »förestafvad lika mycket af ett visst förutseende som en riktig uppfattning af stundens kraf. I tid förberedd och i tid afgifven, undanröjde den hindren för den politiska ställning, som var med rikets ära och fördelar mest förenlig, under en strid, hvars anledning och angifna syftemål var för rikets intressen främmande. Framkallande nationens tacksamhet, vann den äfven utländska makters bifall. Det visar sig ock, att den med Europas vestra makter afslutade traktaten, erbjuden af samma makter, svårligen kunnat förkastas. Utan att minska tryggheten för ögonblicket, lofvade den en borgen för framtiden. Utan att fordra hvad som ej kunde gifvas, gaf den hvad som ej kunnat fordras». Tydligt är ock, att, då kriget framför allt gälde upprätthållandet af turkiska rikets integritet, måste det hufvudsakligen föras i närheten af Turkiet, och att således det inom bondeståndet framkastade påståendet, att Sveriges neutralitetsförklaring varit anledningen, att vestmakternas större operationer ej begynt i Östersjön, saknade all grund. Hvarje oveldig betraktare af förhållandena kan ock ej annat än i detta hänseende instämma med konstitutions-utskottet.

Mera odeladt bifall tillvann sig emellertid en annan regeringens åtgärd, likaledes i samband med dess förhållanden till främmande makter. I en till ständerna aflåten kunglig proposition meddelades, att efter det under loppet af året 1856 underhandlingar biifvit förda mellan Danmark och regeringarna i Storbritannien, Ryssland, Preussen, Sverige och Norge, Nederländerna, Frankrike, Belgien, Österrike, Oldenburg, Mecklenburg, Hannover samt de fria handelsstäderna Hamburg, Lübeck och Bremen, hvilka staters och städers fartyg trafikera Öresund och Belterna, hade den 14 Mars 1857 en allmän traktat blifvit afslutad om upphörande af den tull, nämnda stater och städer sedan långliga tider erlagt för passagen till Östersjön och Nordsjön genom Belterna och Öresund. Enligt denna traktat uppskattades Danmarks årliga inkomst af ifrågavarande tull till 35 millioner danska riksdaler, hvilka skulle kapitaliseras efter 4 procent samt enligt öfverenskommelse fördelas mellan de trafikerande staterna och städerna. Af denna summa kom på Sveriges del ett belopp af 1,590,503 danska rdr, hvarifrån likväl borde afdragas de 311,307 rdr, hvilka Danmark beräknades vara skyldigt att till Sverige årligen erlägga för underhållet af fyrar och båkar i sundet, så att återstoden utgjorde 1,279,196 danska rdr, eller 2,558,400 rdr svenskt riksmynt, hvilket belopp kongl. maj:t föreslog att, löpande med 4 procent ränta, erläggas under 20 år med 93,624 rdr rmt hvarje halfår. Då handels- och sjöfartsfondens tillgångar medgåfve att, intill den med året 1858 inträdande nya statsregleringsperiodens slut, från denna fond verkställa de halfåriga inbetalningarna å lösningssumman, funne kongl. maj:t icke nödigt af rikets ständer äska beviljande vid denna riksdag af särskildt anslag till de utbetalningar, som under nämnda tidrymd böra erläggas.

Denna proposition bifölls af ständerna, som vid dess besvarande

betygade sin tacksamhet för de åtgärder, kongl. maj:t vidtagit till beredande af omförmälda frågas lösning, samt sin tillfredsställelse öfver det önskvärda och vigtiga mål, som derigenom vunnits.

Under riksdagen hade för öfrigt konungens tredje son *Oscar*, hertig af Östergötland, firat sin förmälning med prinsessan *Sofia* af Nassau; men konung Oscar fick ej länge glädjas häråt. Hans helsa, som aldrig varit fullt återstäld efter den långvariga sjukdomen åren 1852 och 1853, hade under våren 1857 betydligt försvagats, och sedan han under sommaren detta år begagnat hafsbaden vid Särö, utan att den deraf väntade förbättringen inträffat, nödgades han, vid återkomsten derifrån, i aflåtna propositioner till svenska riksdagen och norska stortinget den 11 September 1857 förklara, att han icke längre kunde befatta sig med riksstyrelsen, hvars förande han önskade skulle öfverlemnas till kronprinsen *Carl*, som redan var Norges vice konung. Ständerna lemnade härtill sitt bifall, och den 25 September öfvertogs riksstyrelsen af kronprinsen med full konungslig makt och myndighet.

Den 10 Mars 1858 afslutades riksdagen, den sista under konung Oscar I:s regering samt tillika en af de längsta och på resultat rikaste under hela vårt nya statsskick. Den hade, utom de vigtiga besluten rörande utvidgad religionsfrihet, omfattande förändringar i allmänna lagen, statens öfvertagande af jernvägsanläggningar m. m., äfven medfört en förändring i borgareståndets sammansättning af icke ringa politisk betydenhet, då inrymmandet i borgareståndet af egare till hus och tomter i städerna, utan afseende på idkandet af borgerliga yrken, innebar en ganska omfattande förändring i detta stånds sammansättning, och följderna deraf framträdde under de följande riksdagarna, om ock ej genast så märkbart som de af bruksegares inrymmande i detta stånd, hvilket med hrr Petrés och Wærns inträde i detta stånd tycktes med ens gifva det ett helt nytt skaplynne.

Oscar I.

Konung Oscar kom icke vidare i utöfning af konungamakten. Den domning, som under våren 1857 börjat lägga sig öfver både hans själs- och kroppskrafter, tilltog mer och mer, och de båda sista åren af hans lefnad var ett ständigt aftynande. »Teckningen af denna tid», heter det i personalierna, »skulle endast vara en tafla af oafbrutet, med tålamod buret lidande. Aldrig hördes, under plågornas och aftynandets långsamt förlidande timmar, en klagan komma öfver konungens läppar. Älskade barns tillgifvenhet, folkens djupa deltagande voro egnade att lindra hans smärtor, och om en vårdande kärlek kan förljufva det jordiska lidandets stunder, så har visserligen aldrig en ömmare, outtröttligare, mera sjelfuppoffrande omsorg stått vid en sjukbädd än den, som egnades konung Oscar af hans i döden älskande gemål. Upphöjd öfver menskligt pris, skall den i de nordiska folkens tacksamhet

oförgängligt lefva. De tänkesätt, konungen hyste för sin gemål, för sin ätt, för sina folk, den känsla, med hvilken han, redan öfverväldigad af sjukdomens makt, tog afsked från sitt verksamma lif och otvifvelaktigt äfven från de lefvandes rike, har han på ett sätt, som klart upplyser hans sinnelag, uttalat i slutet af sitt den 17 Juni 1857 upprättade testamente. Så lyda dessa afskedsord af de förenade rikenas konung:

»Slutligen, och då jag upphör att lefva, må dessa blad förvara uttrycken af min tacksamhet för den ömhet och innerliga kärlek, hvarmed jag af en älskad gemål varit omhägnad, för den lycka och glans hennes sällsporda dygder och höga förstånd spridt öfver konungaborg och rike; för den lydnad och det förtroende, älskade barn mig städse visat; för det fosterländska nit, hvarmed mina söner understödt min regerings omsorger; för den tillgifvenhet och enighet, som dem sins emellan förenat; för den trofasta redlighet, hvarmed embetsmän och tjenare utfört sina värf och uppfylt sina åligganden, samt för den kärlek och välvilja, med hvilken jag af mina trogna folk varit omfattad.»

»Hvile öfver riken och konungahus fortfarande den Högstes välsignelse och nåd!»

»Sådan min bön uti närvarande stund!»

»Sådan min sista suck!»

Stilla, plågfria, nästan omärkligt nalkades de sista stunderna. Skärtorsdagen den 21 April 1859 gick konungen till skrift och emottog nattvarden. Ännu den 4 Juli visade sig hos honom så mycken styrka, att den kungliga familjen kunde glädjas åt denna hans sista födelsedag; han talade åter, deltog i hvad som tilldrog sig omkring honom och emottog de blommor, som räcktes honom af hans späda sondotters hand. Det var de sista matta strålarne af den nedgående solen. Genast dagen derefter inträdde oroande symptom, hvilka snart tilltogo; krafterna sjönko hastigt, och den 8 Juli 1859, klockan 8 på morgonen, inslumrade konung Oscar i sin älskade gemåls armar, omgifven af sin åldriga moder och alla sina barn, stilla, utan plågor, utan kamp, till ett bättre lif.»

Efter hans död hördes från mångfaldiga olika håll, äfven sådana, som under hans lifstid visst icke visat belåtenhet eller prisat regeringsåtgärderna, rikliga uttryck af saknad och erkännande af den hädangångnes många och stora förtjenster. I detta hänseende täflade både svenska och norska, ja, äfven utländska tidningar med hvarandra.

Vedersakare saknade emellertid konung Oscar lika litet som hvarje framstående personlighet, i synnerhet på hans upphöjda plats, i samhället. Till dem hörde dels åtskillige konservative, som hos honom klandrade alltför liberala åsigter, hvilka skulle föra honom in på ett sluttande plan, som slutligen skulle leda till hela landets förderf; dels en mängd ultra-radikale, som funno honom icke nog liberal och betraktade hans åtgärder i liberal riktning endast såsom halfheter. Hos icke så få röjde sig äfven temligen påtagligt en viss missräkning, då de

funno Oscar I såsom konung icke så lätt att styra, som de förmodat af hans undfallenhet såsom kronprins, utan tvärtom fullt lika mycket allena styrande som fadern, ehuru på ett annat sätt. Förtrytelsen häröfver framträdde i synnerhet i de liberala tidningarna och vid riksdagarna hos de liberala storheterna.

Från dessa håll beskyldes konung Oscar i synnerhet för opålitlighet. Man tryggade sig ej vid hans utsagor; man påstod honom icke omfatta bestämda åsigter, utan alltför mycket rätta dessa efter omständigheterna och icke tveka att uppoffra dem han förut visat förtroende, så snart han fann för sig fördelaktigare att gifva sitt förtroende åt andra.

Onekligen hade han icke den snillets öfverlägsenhet, den hänförande viljekraft, som utmärkte fadern; men lika onekligt var han i alla fall en ganska öfverlägsen personlighet, utmärkt lika mycket genom förståndets som hjertats egenskaper. En fullt trovärdig man, som länge var med honom i nära beröring, har af honom lemnat följande skildring:

»Af medelmåttig längd och i ungdomen en fin kroppsbildning, hade konung Oscar I ett fint, behagligt och vackert ansigte, lifliga ögon och god färg. Allt detta blef med åren annorlunda, oaktadt noggrann och försigtig matordning och afhållsamhet från starka drycker, oaktadt god omsorg om helsan och ständig vård om det yttre.

Hans själsförmögenheter voro ganska utmärkta och genom en sorgfällig uppfostran utbildade uti en förträfflig riktning. Derjemte var han väl hemmastadd på de sköna konsternas område. Men redan på trettiotalet af detta århundrade bemärktes af hans närmaste omgifning den egendomlighet, att han midt under något förehafvande kunde tvärstanna några ögonblick, likasom hela hans väsende blifvit i hast främmande för denna verlden. De första tiderna inträffade detta sällan, men med åren återkommo sådana fall oftare, varade längre, och mot slutet af fyratiotalet inträffade de ganska ofta, dagligen flera gånger. Då hände, att han midt under ett allvarsamt och lifligt samtal i något angeläget ärende tvärtystnade, utan att ens tala riktigt ut den påbörjade meningen; stirrade på väggen eller ut igenom fönstret, der han gerna uppehöll sig, stående en eller annan minut, hvarefter han åter begynte tala, fortsättande den afbrutna meningen der han stannat, utan att uppehållet låtsades om. Denna åkomma tilltog under vintern 1851—1852; men efter den flera månader långvariga och svåra sjukdom, som hemsökte konungen på hösten 1852, och efter konvalescensen under påföljande vinter tycktes åkomman vara alldeles öfvervunnen under åren 1853 och 1854. Sedermera återkom den likväl och utvecklade sig till en både kropps- och själsförslappning, som visserligen aldrig öfvergick till sinnesförvirring, men dock framkallade nödvändigheten af den åtgärd, som vidtogs, att förordna kronprinsen till regent.

Ingen monark har någonsin funnits mera samvetsgrann, mera mån

om rättvisan än konung Oscar. Om han ett par gånger skilde personer från sina befattningar, af missnöje med deras åtgärder i sådant, som ej tillhörde tjenstebefattningen, så var han likväl härutinnan i sin goda konstitutionela rätt. Vid föredragningen af justitieärenden genomgingos alla de brottmålet rörande minsta omständigheter på det allranogaste, understundom mera än en gång, och tålamodet brast aldrig, om än pröfvadt till ytterlighet. Alla mildrande skäl och anledningar framdrogos och öfvervägdes på det allra sorgfälligaste. En dödsdom var honom en verklig själspina: den utsades aldrig, så vida någon enda ledamot af statsrådet eller af högsta domstolen tillstyrkte nåd. Understundom gafs ock nåd emot allas afstyrkande, och vanligen uppsköts föredragningen af sådana ärenden flera veckor. Tider funnos, då äfven den försåtligaste mördare förskonades från dödsstraff. Äfven så hände, att vid justeringen af protokollet nåd blifvit beviljad ett par af de gröfsta missdådare. Likväl saknades icke från statsrådsledamöternes sida upprepade föreställningar, framhållande den orättvisa, som härigenom bereddes de redlige och laglydige undersåtarne.

Konung Oscar var visserligen mäktig att uppfatta stora ändamål, såsom t. ex. länsfängelsernas ombyggnad, som obestridligen var hans verk, äfvensom att inse medlen för dess ernående; men ännu mera sysselsatte han sig med detaljerna, äfven de ringaste. Outtröttlig i arbetet för sina folks och rikens bästa, ville han derjemte personligen bevista en mängd offentliga sammanträden och ofta spektaklerna. Gerna emottog han alla, som ville uppvakta honom, inlät sig med dem i långa samtal, som blefvo en vana, ehuru ofta handlande om de obetydligaste saker. På detta sätt blef tiden honom otillräcklig, oaktadt alla bemödanden, och dessa ansträngningar bidrogo säkerligen i betydlig mån att undergräfva krafterna.

Sällan förifrade han sig uti sitt tilltal, var mästare af sina ord och åthäfvor och uttryckte sig på ett vackert sätt, men saknade faderns lätthet och fyndighet att otvunget öfvergå från det ena samtalsämnet till det andra. Hans framställningssätt var i allmänhet, likasom tankegången, logiskt, bevisande, orden väl valda och efter ändamålet afmätta. Invändningar och motsägelser afhörde han med lugn och tålamod; man vet ej, att han med onåd bemötte dem, som yttrade meningar, stridande mot hans egna.

Mån om sin yttre personlighet, ville han äfven gerna, i likhet med hvad som hos nästan alla regenter blir en naturlig följd af deras höga ställning, framstå såsom den, ifrån hvilkens tankar hvarje samhällsförbättring utgått, och många utgingo verkligen också snarare från honom än från hans rådgifvare, hvilka han var öfverlägsen i själsförmögenheter. De fleste af dem voro nemligen mera expeditions- än upphofsmän af nya förslag, fastän de, åtminstone under tiden 1851—1856, icke tvekade att om hvarje större eller mindre fråga uttala sina meningar, oafsedt från hvem frågan fått sitt ursprung.

Den vördnad, som Carl Johan så allmänt ingaf, hyste man icke

för sonen; aktning, innerlig högaktning var den känsla, man egde för hans rättrådighet och hans oaflåtliga bemödanden om rikets bästa. Tillgifvenheten för honom var fast och pålitlig öfver allt, men värman deruti mera afmätt än liflig. Deremot syntes han ej heller ega hätska fiender såsom fadern. Må hända berodde sådant mycket deraf, att man ansåg honom lättare gifva vika för påtryck af rådande eller högt och ofta upprepade och såsom allmänna utgifna meningar.

Gunstling egde konung Oscar ingen; närmare, innerlig vänskap syntes ej heller förbinda honom med någon undersåte: han tycktes stå för högt öfver dem för knytande af sådana band. Familjebanden voro honom mycket ömmare.

Man har sagt och trott, att drottning Josefina ofta skall hafva inverkat på konungen; men om sådant skett, har det troligen icke varit ofta, på annat sätt åtminstone ej, än att hennes så utmärkta själsgåfvor under förefallande samtal gifvit mera ljus åt de tankar, som hvälft sig inom konungens eget bröst. Allmänhetens förmodan om drottningens inflytande på konungen torde må hända i mycket hafva uppkommit deraf, att man under stundom, då konungen satt tankspridd eller var tröttad, märkte henne fästa hans uppmärksamhet å angelägenheten eller lämpligheten af att visa sig lifvad af ett eller annat, att företaga en eller annan obetydlighet, o. s. v. Drottning Josefina är för öfrigt sjelf höjd öfver allt beröm» [1]).

Konung Oscars gemål *Josefina Maximiliana Eugénia Napoleona* var, såsom förut är nämndt, dotter till Napoleon I:s styfson Eugen de Beauharnais och konung Maximilians af Baiern dotter Augusta Amalia. Eugen hade af sin styffader blifvit utnämnd till vicekonung i det af denne bildade konungariket Italien, och i detta rikes hufvudstad Milano föddes den 14 Mars 1807 Sveriges och Norges blifvande drottning. Af Napoleon erhöll hon i December 1807 titeln prinsessa af Bologna och efter det olyckliga fälttåget i Ryssland 1812 gaf Napoleon, såsom ett tacksamhetsbevis för prins Eugens förtjenster derunder, hans dotter titeln hertiginna af Galliera, af hvars område, jemte slottet i Bologna, bildades ett hertigdöme, som förlänades henne med full eganderätt. Efter Napoleons fall funno hennes föräldrar en tillflykt i Baiern, hvars konung år 1817 utnämnde sin svärson till hertig af Leuchtenberg och furste af Eichstädt, sedan landtgrefskapet Leuchtenberg och furstendömet Eichstädt blifvit till honom afträdda, mot det att prins Eugen till Baiern afstod den ersättning för förlorade besittningar inom Italien, som å kongressen i Wien blifvit honom tillerkänd.

I Eichstädt gjorde dåvarande kronprinsen Oscar i Augusti 1822 sin gemåls bekantskap och den 19 Juni 1823 firades i Stockholm deras förmälning. Under vintern hade prinsessan lärt sig svenska språket och kunde på detta besvara de välkomsthelsningar, som vid hen-

---

[1]) Frih. *C. O. Palmstiernas* skildring af konung Oscar i »Berättelser ur Carl Otto Palmstiernas lefnad». Stockh. 1880, s. 185—187.

Drottning JOSEFINA.

nes hitkomst egnades henne af deputationer från svenska ständerna och norska stortinget. Här mottogs hon ock med den lifligaste hänförelse, och hennes intagande yttre, den lätthet, den otvungna värdighet, den fina takt, hvarmed hon, ännu blott sexton år gammal, uppbar sin höga samhällsställning, väckte allmän beundran. Den välgörenhet, hon alltmera omfattande utöfvade, gjorde henne ytterligare älskad och värderad. Efter sin äldste sons födelse den 3 Maj 1826 bildade hon »Sällskapet till uppmuntran af öm och sedlig modersvård», som denna dag hvarje år samlades under hennes ledning och hvars syfte var att understödja nödstälda mödrar i uppfyllandet af deras pligter. Sedermera, efter prinsessan Sofia Albertinas död i Mars 1829, öfvertog hon äfven ledningen af det »Välgörande fruntimmerssällskap», denna prinsessa stiftat, samt egnade för öfrigt åt en mängd behöfvande inom alla samhällsklasser en lika upplyst som verksam välgörenhet.

Sedan hon i Mars 1844 blifvit de förenade rikenas drottning, kunde hon gifva denna välgörenhet en ännu större omfattning. »Det var ej nog» — heter det i personalierna — »att den nödlidande, som sökte hennes hjelp och var den värdig, var viss att finna hennes hand och hjerta lika öppna; hon uppsökte den nöd, som ej kunde eller vågade framträda, och lindrade, der hon ej förmådde afvända den». Till bildande af »Stockholms sjukhem för obotligt sjuka» bidrog hon med en större gåfva, lemnade en betydlig summa till underhållet af den vårdanstalt för bröstlidande, hvilken hennes syster kejsarinnan af Brasilien stiftat å ön Madeira, samt grundade sjelf och försåg med nödiga medel för dess framtida verksamhet den ganska storartade stiftelsen »Oscar I:s minne», en asyl för pauvres honteuses, i förbindelse med ett försörjningshus för katolska församlingens fattiga, kalladt »Josefinahemmet». På Oscarsdagen den 1 December 1873 lade drottningen sjelf grundstenen till denna stiftelses byggnad å Södermalm i Stockholm.

Länge ovanligt lycklig som maka och moder, hemsöktes dock drottning Josefina slutligen af flera svåra sorger —, hennes mors död i Maj 1851, hennes gemåls sjukdom följande året, hennes andre sons död i September 1852, hennes gemåls långvariga aftynande och död i Juli 1859, hennes äldste sons död i September 1872 och den yngstes i Mars 1873. Alla dessa smärtande förluster bar hon dock med en undergifvenhet och en sinnesstyrka, vittnande om hennes djupa och fasta religiösa öfvertygelse. Den outtröttliga omvårdnad, hon egnade sin gemål under hans långvariga lidanden, vann allmänt erkännande och lika allmän beundran.

Drottning Josefina hade en rik bildning, var mer än de flesta fruntimmer hemmastadd i naturvetenskaperna, matematik och historia, talade med lätthet flera lefvande språk och förstod äfven latin. Sin bildning och menniskokännedom hade hon ytterligare utvecklat under flera resor. Under sommaren 1843 gjorde hon ett besök hos sin moder i München. Under sommaren 1872 reste hon öfver Berlin, Paris och Madrid till Lissabon för att der sammanträffa med sin syster,

kejsarinnan Amalia Augusta af Brasilien, samt återvände genom södra Frankrike, Schweiz, München, Tyrolen, Wien, Dresden och Hamburg till Stockholm. I. Maj 1875 företog hon en resa till Italien, dröjde någon tid i Rom, besökte Neapel, Florens, Bologna, Venedig och Milano, hennes födelsestad, den hon 60 år förut med sina föräldrar lemnat, samt återvände derifrån öfver Berchtesgaden, Salzburg, München och Dresden till Sverige.

Den 13 Juni 1873 firades femtionde årsdagen af hennes ankomst till Sverige icke blott af den kungliga familjen och hofvet, utan äfven af den stora allmänheten, på ett sätt, som bar rikt vittne om hur allmänt värderad och afhållen hon var. Bland annat öfverlemnades vid detta tillfälle en summa, den en mängd personer, som väl kände hvilket tacksamhets- och tillgifvenhetsbevis den menniskoälskande drottningen mest värderade, sammanskjutit att, efter hennes godtfinnande, användas för ett välgörande ändamål. Hon ökade denna fond med ett betydligt belopp, och dermed lades grunden till »Föreningen till minne af konung Oscar och drottning Josefina», som gjort till sin uppgift att till nyttiga samhällsmedlemmar uppfostra vanvårdade barn.

Under sommaren 1875 och påföljande vinter var drottningens helsa vid flera tillfällen rubbad, och i början af Juni 1876 insjuknade hon åter. Krafterna sjönko alltmera och den 6 Juni tog hon ett sista farväl af sin familj och sin omgifning. Tidigt på morgonen den 7 Juni slocknade hennes lif utan synlig dödskamp. Hennes sista ord voro: »Hvad jag är lycklig! Nu går jag hem. Jag tackar dig, min Gud!»

Till det slutliga hem, hon nu hunnit, följde henne de folks kärlek och tacksamhet, hvilkas föresyn hon så länge varit ej mindre i de egenskaper, som pryda makan och modern i allmänhet, än i dem, som särskildt utmärka konungens maka och landets moder.

Frukterna af hennes och konung Oscar I:s äktenskap voro fyra söner och en dotter.

Äldste sonen *Carl Ludvig Eugen*, hertig af Skåne, kronprins 1844, blef 1859 Sveriges och Norges konung *Carl XV*.

Andre sonen *Frans Gustaf Oscar*, född å Haga lustslott den 18 Juni 1827, fick af sin farfader titeln hertig af Upland och erhöll en omsorgsfullt vårdad uppfostran under ledning af de för de kungliga prinsarne gemensamt antagne lärarne, professoreree J. Chr. Boström till 1837 och F. F. Carlson till 1842, då prinsen af biskopen i Skara J. A. Butsch bereddes till sin första nattvardsgång. Med ingången af följande året begynte han en dagbok, i hvilken han för hvarje dag under de följande tio åren af sin lefnad antecknade hvad som händt honom under dagens lopp, med hvilka personer han varit i beröring, samt arten af sina sysselsättningar, och man har anmärkt såsom betecknande för hans rena väsen, att i dessa uteslutande för honom sjelf bestämda anteckningar icke ett drag förekommer, som ej skulle tåla dagern af den största offentlighet. Under somrarne detta och följande året gjorde han resor i landskapen kring Mälaren, i Helsingland, Da-

larne, Östergötland, Småland och Bleking, samt grundlade derunder den nära kännedom af fosterländska förhållanden, hvilka han sedermera i allt högre grad utbildade. Under sommaren 1844 handleddes han äfven under vandringar i Stockholms omgifningar af professorn Elias Fries i botanikens studium och tillbringade, jemte sin äldre broder, höstterminen detta år vid Upsala universitet, der han flitigt bevistade föreläsningarna och med mycket allvar skötte sina studier.

I början af följande året besökte han Norge, afhörde flera föreläsningar vid universitetet i Christiania och gjorde åtskilliga utflygter inom Norge, tillbragte åter höstterminen i Upsala, och började nu göra sig känd såsom tonsättare genom några vackra, allmänt omtyckta sånger, som af honom komponerades. Redan under föregående året hade hans militära tjenstgöring begynt vid lifregementets dragonkår, och under hösten 1846 fick han, tillsammans med sin äldre broder, företaga en resa till Berlin, Schlesien, Leipzig, Nürnberg, München, Tyrolen, Schweiz, samt öfver Bamberg, Weimar, Hamburg och Köpenhamn tillbaka till Sverige. Hans dagbok vittnar huru kärt återseendet för honom var. »Först då», heter det deri, »uppskattar man rätt sitt fädernesland, när man hemkommer från att hafva sett Europas vackraste länder. O, hvad jag är nöjd att vara född i det gamla Svithiod, detta land, som i häfderna lyser som Carlavagnen bland stjernorna, detta land, der frihet och glädje omsväfva den rikes som den fattiges tjäll, der »jern i bergen växer och männer deruppå».

På våren 1847 besökte prinsen åter Upsala, der han alltid trifdes synnerligen väl, och tillbragte äfven höstterminen derstädes. De studier, han nu företrädesvis och med allvar idkade, voro historia, politik, statistik, Sveriges och Norges gamla lagar, kameralkunskap och det nordiska fornspråket. Äfven teologiska författare, såsom Martensen, Sartorius och H. M. Melin, studerades af honom ofta. Sommaren 1848 tillbragte han i Skåne, blef under vapenöfningarna derstädes slagen af en häst, i följd hvaraf han öfver två månader fängslades vid sjuksängen, och denna tid begagnade han till en nära oafbruten läsning. En alltmera allvarlig stämning röjde sig från denna tid i hela hans väsen, äfven i hans tonskapelser, som från ett lättare skaplynne öfvergingo mer och mer till ett allvarligare och slutligen allt oftare till behandlingen af religiösa ämnen. Vid sina föräldrars gudstjenst spelade han ock ofta orgeln och upptog psalmerna med sin ovanligt vackra, klangfulla tenorröst, den han sorgfälligt öfvat. I hans sång röjde sig också alltid en djup känsla, som äfven värmde hans åhörare.

Äfven höstterminen 1849 tillbragte prins Gustaf i Upsala och ledde då sin yngste broders studier. Sommaren detta och följande året tillbringades till största delen i Christiania och 1851 å den vackra, af prins Gustaf inköpta egendomen Stjernsund i närheten af Askersund. För öfrigt fortgingo oafbrutet hans vetenskapliga och militäriska studier. I Januari 1851 förordnades han till öfverstelöjtnant vid lifregementets dragon-kår, den högsta militära grad han nådde, och till

ledamot af en komité för afgifvande af förslag till ny instruktion i fäktning för kavalleriet. Sommaren 1852 följde han sina föräldrar och sin syster till Kissingen samt återvände derifrån i Augusti, efter ett besök i Schweiz, öfver Mannheim, Hamburg och Lübeck till Christiania. Redan i Mannheim hade han börjat känna sig illamående, och en svår sjöresa från Travemünde till Christiania hade betydligt försämrat hans helsotillstånd. I Christiania insjuknade han allvarsamt och den 24 September 1852 slutades hans lefnad. Redan under föregående vintern tyckes han haft en aning om sitt snart förestående slut, ty han nedskref då några verser, hvilka väl kunna förtjena anföras såsom prof på både hans poetiska begåfning och hans längtan efter en högre glädje än den jordiska, hvilken dock i så rikt mått stod honom till buds:

»Döden kommer väl snart...
Kärleksfullt vinkar den dig
Vänligt att följa dess stig
Hän till en himmel af ljus,
Lyft dina vingar, min själ,
Sväfva mot höjden! Farväl
Sjung då till jordlifvets grus!»

Underrättelsen om hans död mottogs med bestörtning och sorg öfverallt i Sverige och Norge, der den unge fursten var allmänt älskad och värderad. Musikaliska akademien, hvars hedersledamot prinsen varit, lät under sommaren 1854 i Haga-parken resa en minnesvård åt »sångarfursten, tondiktaren, konstbeskyddaren», och hans tonskapelser, bestående af dels flerstämmiga, dels solosånger med piano-accompagnement, dels marscher, dels musiken till en dramatisk skizz, »Hvita frun på Drottningholm», utgåfvos 1853.

Oscar Fredrik, hertig af Östergötland, Oscar I:s och Josefinas tredje son, blef 1872 Sveriges och Norges konung *Oscar II.*

Oscar I:s och hans gemåls yngste son *Nicolaus August*, hertig af Dalarne, född den 24 Augusti 1831, åtnjöt, likasom sina syskon, den sorgfälligaste uppfostran, som närmast leddes af hofpredikanten, sedermera kyrkoherden i Jakobs och Johannis församlingar i Stockholm Johan Gustaf Lundberg, hvarefter han under sin äldre broders prins Gustafs ledning tillbragte fyra terminer vid Upsala universitet, hvilket han lemnade 1852. Vid denne broder var han ock med den varmaste hängifvenhet fästad, och ingen sörjde djupare än han den så tidigt bortgångne. Han sökte sedermera ytterligare utveckla sin bildning i en schweizisk pension samt under omfattande resor i Tyskland, Schweiz, Italien och Orienten. För öfrigt egnade han sig tidigt åt krigareyrket, inom hvilket han slutligen befordrades till generallöjtnant 1872 och blef vid sjövapnets delning 1866 inspektor för skärgårdsartilleriets exercis samt deltog ifrigt i skärgårdsflottans öfningar. Den 16 April 1864 förmäldes han med prinsessan *Theresia Amalia Carolina Josefina Antoinetta*, en dotter till prinsen af Sachsen-Altenburg Edvard Carl Wilhelm Christian. Likasom sin äldre broder, prins Gustaf, hade han

ingen stark helsa, och redan året efter sin äldste broders död följde han honom i grafven den 4 Mars 1873. Han var den minst begåfvade af konung Oscars och drottning Josefinas barn, men det låg så mycken godmodighet i hela hans väsende och han röjde så mycken välvilja mot alla, som med honom kommo i beröring, att han för dessa hjertats egenskaper gjorde sig både afhållen och värderad.

Prinsessan *Charlotta Eugenia Augusta Amalia Albertina* föddes den 24 April 1830 och uppväxte under sin moders ledning, den bästa hon kunde erhålla. Likasom sina syskon röjde hon tidigt sinne för skön konst och har äfven, af den större allmänheten gjort sig känd både genom tonskapelser och modelleringar samt har, likasom sina tre äldre bröder, äfven visat sig vara poetiskt begåfvad. Bland hennes tonskapelser vittna qvartetterna Farväl och Aftontankar, med ord af henne sjelf, och duetterna Vågen och Die Glocken, med ord af drottning Josefina, romansen November-qvällen, flera smärre kompositioner för sång och piano, sorgmarschen vid drottning Lovisas begrafning, m. fl., om hennes begåfning såsom tonsättarinna, och åtskilliga modelleringar, återgifna i parian-porslin vid Gustafsberg, såsom En norsk hornblåsare, En svensk gardist (på utställningen i Stockholm 1866), Tron, allegorisk framställning, några Apostlar, m. fl., äro lyckade frukter af hennes studier inom de bildande konsternas område. Såsom författarinna har hon utgifvit Les princesses de la Suède, öfversatta i Öreskrifter för folket, 1871, samt en öfversättning af Roos' »Korsets skola». Med innerlig hängifvenhet fästad vid sin äldre broder prins Gustaf, greps hon så af hans död, att hon sjelf allvarsamt insjuknade kort derefter, och alltsedan har hennes helsa varit vacklande. Den har likväl efter hand förbättrats under hennes vistande å Gotland, der hon tillbringat somrarna å sin år 1861 anlagda villa Fridhem. I dess närhet uppfördes 1866 på hennes bekostnad två barnhem, ett för gossar och ett för flickor, hvilka stå under hennes ledning, likasom hon till större delen bestridt kostnaderna för en folkskola i Vesterhejde 1863; för Hemmet för obotligt sjuke 1867, till hvilket hon anskaffade byggnadsmedel genom försäljning af sina juveler; för Visby skyddsförening och för skyddsföreningen i Vesterhejde 1870, samt har äfven trädt i spetsen för en förening till bildande af eget hem för fattiga obotligt sjuka och vanföra barn, hvilket hem förhyrdes vid Sundbyberg i hufvudstadens närhet, invigdes den 1 Juni 1882 och erhöll namnet Eugenia-hemmet.

2.

Carl XV:s regering.

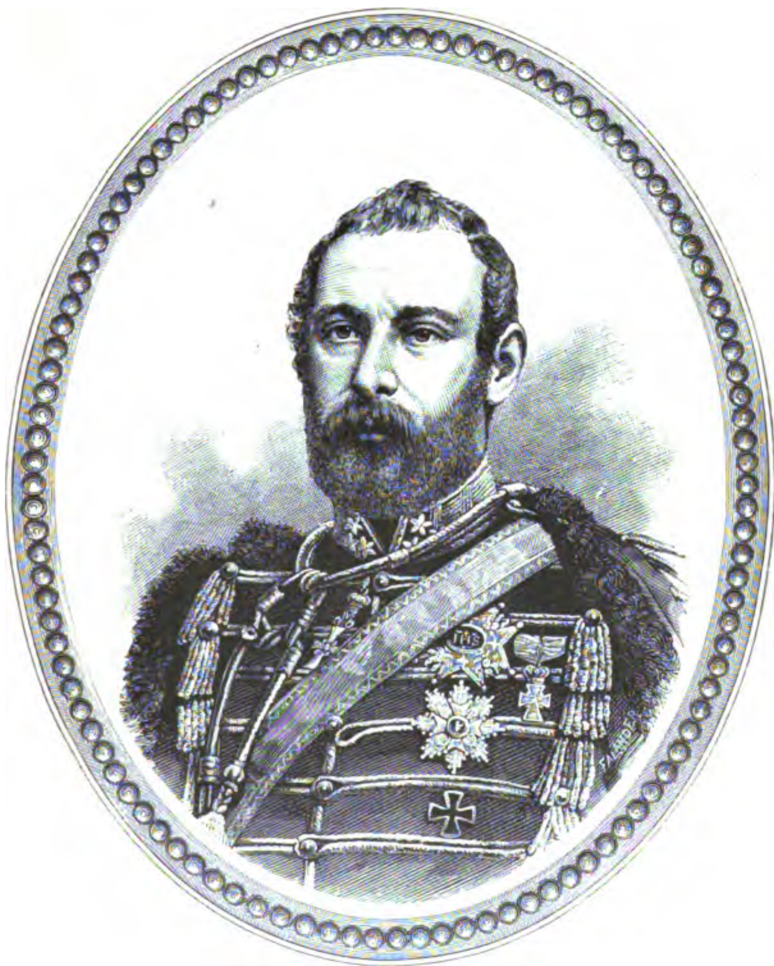
Riksdagen 1859, 1860.

Carl Ludvig Eugen, dåvarande kronprinsen Oscars och kronprinsessan Josefinas äldste son, föddes i Stockholm den 3 Maj 1826 och fick af sin farfader titeln hertig af Skåne. I Juni 1850 blef han förmäld med prinsessan af Nederländerna *Wilhelmina Fredrika Alexandra Anna Lovisa*, utnämndes i Februari 1856 af sin fader till vicekonung i Norge, öfvertog i September 1857 under sin faders sjukdom styrelsen i de förenade rikena och blef efter konung Oscars död den 8 Juli 1859 Sveriges och Norges konung.

Redan såsom regent hade han tillvägabragt åtskilliga förändringar i svenska statsrådets personal, så att denna, vid hans uppstigande på tronen, utgjordes af friherre *Louis Gerhard de Geer*, förut president i Göta hofrätt, sedan April 1858 justitie-statsminister efter C. E. Günther, som för andra gången lemnat statsrådet för att öfvergå till högsta domstolen; friherre *Christofer Rutger Ludvig Manderström*, förut svensk och norsk minister i Paris, sedan Mars 1858 statsminister för utrikes ärendena efter frih. Lagerheim; *Johan Magnus Björnstjerna*, förut öfverste för första lifgrenadier-regementet och generalmajor i armén, sedan September 1858 chef för landtförsvars-departementet efter grefve Nils Gyldenstolpe, som blef generalbefälhafvare i andra militär-distriktet; *Carl Magnus Ehnemark*, förut chef för sjöförsvars-departementets kommando-expedition, sedan December 1857 chef för detta departement efter C. H. Ullner; *Ludvig Theodor Almquist*, sedan December 1856 chef för civil-departementet efter till generaltulldirektör utnämnde J. F. Fåhræus; *Johan August Gripenstedt*, sedan Maj 1856 chef för finans-departementet efter friherre C. O. Palmstjerna; grefve *Henning Hamilton*, sedan Januari 1859 chef för ecklesiastik-departementet efter L. A. Anjou, som blifvit biskop i Visby; *Nils Fredrik Wallensteen*, konsultativt statsråd sedan April 1848; *Henrik Gerhard Lagerstråle*, förut häradshöfding, konsultativt statsråd i Maj 1858 efter grefve C. G. Mörner, som utnämndes till president i kammarrätten, samt *Carl Johan Malmsten*, förut professor i matematik vid Upsala akademi, sedan Januari 1859 konsultativt statsråd efter frih. G. af Ugglas, som blef landshöfding i Linköping efter grefve Henning Hamilton. Dessa förändringar inom statsrådet hade dock skett efter hand utan att ega karakteren af ett ministère-ombyte eller antyda ett förändradt regeringssystem.

DROTTNING LOVISA.

KONUNG CARL XV.

Likasom vid Carl Johans död aflät äfven vid Oscar I:s prinsen af Wasa till hofven i Wien, Petersburg, London, Berlin och Köpenhamn, med anledning af Carl XV:s uppstigande på tronen, en »reservation för bevarande af de rättigheter, hans härkomst tillerkänner honom». Den föranledde en rundskrifvelse af statsministern för utrikes ärendena frih. Manderström till alla svenska och norska ministrar, i hvilken erinrades om det ädla svar, konung Oscar gaf å prinsens förra protest, genom återkallande af 1812 års förordning, som vid strängt ansvar förbjöd all gemenskap med förra kungliga familjen. »Om prinsen af Wasa», heter det vidare, »då han å nyo afgifvit denna protest, kan finna någon tröst i de olyckor, för hvilka konungen gerna erkänner, att prinsen varit ett oskyldigt offer, så är det långt ifrån, att vår höge suverän har något att deremot invända. Det skulle vara så mycket grymmare att vägra honom denna tröst, som, efter allt utseende, det är sista gången ett sådant tillfälle yppar sig för honom, enär den berömda stam, hvars sista telning han är, tyckes komma att med honom utslockna på manssidan. Stuartarne afgåfvo äfven vid hvarje tronförändring en dylik reservation; äfven de gjorde det i lång tid och alltid förgäfves; äfven de utslocknade långt borta från det land, hvarifrån deras fäders fel hade förjagat dem; men minnet af deras förfäder, likasom minnet af de stora konungarne af Wasahuset, hvilka genom sina höga dygder grundlagt Sveriges lycka och ära, blifver derför icke mindre oförgängligt eller mindre lysande, och den aktning, man är skyldig en djup olycka, låter oss gerna blunda för ett anspråk, som hos svenska folket icke finner något rättfärdigande, lika litet som några sympatier.»

Den afgifna reservationen vann ingen uppmärksamhet, och prinsen förnyade den icke, ehuru han, emot allt hvad man kunnat vänta, öfverlefde äfven Carl XV och afled först i Augusti 1877.

I medlet af Oktober 1859 sammanträdde åter ständerna i hufvudstaden till lagtima riksdag, som öppnades den 24 Oktober. I riksdagsberättelsen anfördes med hänseende till utrikes angelägenheter, att i November 1857 ett handelsfördrag blifvit afslutadt med Persien; att konventioner om ömsesidig kustfart blifvit ingångna med regeringarna i Nederländerna, Belgien, Toscana, Preussen, Oldenburg och Danmark, dock, hvad sistnämnda rike beträffar, med inskränkning till fartyg af högst 15 lästers drägtighet; att fortsatta underhandlingar vore å bane med Förenta staterna i Nordamerika om ömsesidigt utlemnande af förrymda förbrytare; med Ryssland om ömsesidiga post- och telegrafförbindelser samt med Hannover om ömsesidig kustbevakning.

För öfrigt omnämndes en mängd regerings-ärenden inom de särskilda grenarna af riksstyrelsen och visades, huru jerntillverkningen betydligt stigit, likasom rikets export i allmänhet, handelsflottan fått en ansenlig tillökning, jernvägs-anläggningarna vunnit betydande omfattning, m. m.

Till landtmarskalk vid denna riksdag förordnades förre justitiestatsministern grefve *Gustaf Adolf Vive Sparre*. Talman för preste-

ståndet var erkebiskopen *Henrik Reuterdahl* och till vice talman förordnades biskopen i Strengnäs *Thure Annerstedt*. I borgareståndet blef borgmästaren i Jönköping *Gustaf Ferdinand Asker* talman och grosshandlaren i Stockholm *Johan Gustaf Schwan* vice talman. I bondeståndet fick förre talmannen *Nils Persson* från Kronobergs län åter detta förtroende, och riksdagsfullmäktigen från Färs och Frosta härader i Malmöhus län *Ola Svensson* blef vice talman. Till bondeståndets sekreterare förordnades advokatfiskalen *Nils August Fröman*.

Af de från föregående riksdagen hvilande förslag till grundlagsändringar, 20 till antalet, antogos af samtliga riksstånden endast tvänne, det ena om förstärkning i antalet af högsta domstolens ledamöter från 12 till högst 18, och det andra om rättighet för statsrådets ledamöter att deltaga i riksståndens gemensamma öfverläggningar.

Flera nya förslag till ändringar i grundlagarna blefvo likväl nu af konstitutions-utskottet väckta och i allmänhet visade sig intresset för de konstitutionela frågorna vid denna riksdag lifligare än vid den föregående.

Åtskilliga vigtiga förslag till ändringar i grundlagarna blefvo ock hvilande till nästa riksdag, men om något sådant till en mera genomgripande förändring af nationalrepresentationen kunde man icke förena sig, i anledning hvaraf, mot slutet af riksdagen, inom borgare- och bondestånden beslötos skrifvelser till kongl. maj:t om aflåtande af ett förslag till lösning af denna vigtiga fråga.

Hos *borgarståndet* gjordes den 17 Oktober 1860 framställning härom af hr *August Blanche* och den 24 Oktober förenade sig ståndet om en skrifvelse till kongl. maj:t, med anhållan att »kongl. maj:t täcktes låta utarbeta och för nästkommande rikets ständer framlägga förslag till en representations-reform, utgående från samfälda val inom alla samhällsklasser, utan afseende på stånd eller yrken, samt hvilande på sådana grunder för valrätt och valbarhet, som de senare tidernas fortskridande politiska utveckling inom vår verldsdel och anspråk på lagbunden frihet påkalla, för att för framtiden uppfylla vilkoren för allmän rätt, i förening med allmän säkerhet».

Samma dag beslöt äfven *bondeståndet* en skrifvelse till kongl. maj:t, med uttryckande af ståndets åsigter om förderfligheten af ståndsfördelningen; med erinran om den vunna erfarenheten af de dittills städse misslyckade försöken att åstadkomma en tidsenlig reform, med bibehållande af ståndsprincipen; med erkännande af riktigheten utaf den princip, som tillmäter hvarje valberättigad lika rösträtt; med förmälande, att ståndet tänkt sig representationens fördelning i två kamrar, af hvilka den andra borde för någon längre tidrymd, t. ex. tre riksdagar, utse den första, hvars ledamöter vid hvarje riksdags slut skulle med en tredjedel ombytas, samt med anhållan att kongl. maj:t täcktes låta utarbeta och för näst sammanträdande ständer framlägga ett på dessa allmänna satser grundadt representationsförslag.

Dessa skrifvelser, som aflätos några dagar, innan riksdagen af-

slutades, visade sig i sina följder vara de vigtigaste, som under denna riksdag beslutades.

Decharge-frågan tycktes under denna riksdag väcka föga intresse och framkallade inga lifligare öfverläggningar. Konstitutions-utskottet fann ingen anledning till anmärkning mot konungens rådgifvare hvarken enligt 106 eller 107 §§ regeringsformen, men ansåg likväl några förhållanden, som vid granskningen af statsrådsprotokollen fästat utskottets uppmärksamhet, vara af beskaffenhet att böra hos ständerna anmälas.

Emot dessa anmälanden voro flera reservationer anförda, dels att utskottet icke varit behörigt att göra anmälan om de uppgifna förhållandena, då det icke funnit anledning att tillämpa 107 § regeringsformen; dels att utskottet bort afgifva det utlåtande, att, »om också meningarna någon gång kunnat vara delade, rörande lämpligheten af ett eller annat mindre vigtigt regeringsbeslut, utskottet i rådgifvarepersonalens samtliga tillgöranden med synnerlig tillfredsställelse varseblifvit det allvarligaste bemödande att upprätthålla grundlagarnes helgd och befordra rikets sannskyldiga nytta».

Memorialet förekom hos samtliga riksstånden den 10 Mars 1860, då *adeln*, efter tillfredsställande förklaringar af tvänne konungens rådgifvare *J. A. Gripenstedt* och frih. *C. R. L. Manderström* öfver hvad utskottet anmält, med 99 röster mot 57 lade memorialet till handlingarna, med ogillande af de gjorda anmälandena, samt memorialet äfven af de öfriga stånden lades till handlingarna — af *preste-* och *bondestånden* utan något tillägg, och af *borgareståndet* med förklarande, att »statsrådet på ett tillfredsställande sätt uppfylt sin pligt och fullgjort sitt vigtiga uppdrag, samt att följaktligen full decharge statsrådet lemnades».

Utom åtskilliga lagförändringar och andra vigtiga frågor rörande särskilda delar af den inre förvaltningen, var det för öfrigt tvänne frågor, den ena rörande förhållandet till främmande makter och den andra rörande förhållandet till brödrariket, som vid denna riksdag framkallat lifligare öfverläggningar.

Efter slutet af det krig, som 1859 förts mellan Frankrike i förening med konungariket Sardinien mot Österrike, hade i början af året 1860 en kongress sammanträdt i Paris för att ordna de italienska angelägenheterna, och, bland andra makter, hade äfven Sverige och Norge fått inbjudning att i denna kongress deltaga.

När detta blef bekant, gjorde hr *G. Lallerstedt* i *borgareståndet* en framställning om aflåtande af en skrifvelse till kongl. maj:t med anhållan, att det ombud, som vid den förestående kongressen skulle föra Sveriges talan, måtte åläggas biträda den åsigt, som ville häfda Italiens rätt att sjelf bestämma sina öden och icke underkastas inblandning af utländska makter. Framställningen vann inom borgareståndet allmänt bifall och kommunicerades med de öfriga stånden, som inbjödos att deri deltaga. Den vann ock hos *adeln* lifligt understöd, och, bland andra, yttrade statsministern för utrikes ärendena, frih. *Manderström*, att

kongl. maj:t redan utsett det ombud, som komme att vid den blifvande kongressen representera de förenade rikena. Hvilka föreskrifter, som blifvit detta ombud lemnade, förbjöd talarens pligt honom att nämna; men han »hoppades och förmodade, att ingen inom detta hus eller inom representationen betviflar, att de äro i enlighet med kongl. maj:ts och hans rikens värdighet samt dessa rikens sanna konstitutionella intressen». I *bondeståndet* gjordes en framställning i enahanda syftning som hr Lallerstedts, och ståndets alla närvarande ledamöter förklarade sig i densamma instämma. *Presteståndet* åter fann borgareståndets meddelande icke föranleda annan åtgärd än att läggas till handlingarna, hvilket beslut dock ej innebar något ogillande af den gjorda framställningen, ty då allmänna besvärs- och ekonomi-utskottet i sitt utlåtande i anledning af densamma biträdde dess syftning och antog statsministerns yttrande antyda, att instruktionen var affattad i enlighet med denna syftning, hvadan någon rikets ständers åtgärd i anledning af motionerna inom borgare- och bondeståndet icke vidare erfordrades, blef detta utlåtande bifallet af presteståndet så väl som af öfriga stånden [1]).

En annan fråga, som väckte vida större uppseende, var den om förhållandet till brödrariket Norge. Norska stortinget hade vid flera tillfällen vägrat att gå till mötes framställningar från Sveriges sida, angående dels handels- och sjöfartsförhållandena mellan båda rikena, dels norska försvarssystemets ordnande med hänseende till föreningen med Sverige, dels norska och svenska domars ömsesidiga tillämpning, o. s. v., hvilket allt föranledde grefve *Carl Henrik Anckarsvärd*, som, nu 77 år gammal, under de senare riksdagarna mera sällan uppträdt bland talarne å riddarhuset, att, under erinran om det sätt, hvarpå de unionela förhållandena blifvit af norska stortinget och norska pressen behandlade, antydande det ringa värde man i Norge satte på föreningen med Sverige, föreslå en skrifvelse till kongl. maj:t med anhållan, att till Sveriges ständer och Norges storting måtte afgifvas nådigt förslag, »huru föreningsfördraget kunde ordnas till båda rikenas ömsesidiga belåtenhet, för att, så vidt möjligt vore, derigenom förekomma en förr eller senare inträffande allvarsammare föreningsförhållandenas brytning.

Motionen remitterades till allmänna besvärs- och ekonomi-utskottet; men innan detta inkom med utlåtande deröfver, väcktes af herr *W. F. Dalman* å riddarhuset en annan motion, äfven berörande förhållandena emellan Sverige och Norge. Norska stortinget hade nemligen beslutat upphörande af riksståthållare-embetet i Norge, till hvilket embete konungen kunde nämna en svensk eller norrman, och då stadgandet härom i norska grundlagen måste betraktas såsom en garanti å Sveriges sida för föreningens fastare bestånd och såsom utmär-

---

[1]) Sverige var ock sedermera en af de första makter som erkände det nya konungariket Italien, hvilket erkännande der väckte sådan belåtenhet, att egenskapen af att vara svensk blef en särskild rekommendation för resande i Italien, hvilket förf. under en resa der våren 1864 flerstädes fick erfara.

kande den enda företrädesrättighet, Sveriges konung, med afseende på sitt fäderneslaud, vid denna förening åt sig och Sverige förbehållit, föreslog hr Dalman en anhållan af ständerna hos kongl. maj:t, att, innan svar meddelades å stortingets beslut om ståthållare-embetets upphörande, kongl. maj:t täcktes delgifva rikets ständer den skrifvelse, som blifvit från stortinget till kongl. maj:t aflåten, samt efter utredning af det statsrättsenliga förhållandet i denna fråga, lemna svenska folkets representanter tillfälle att deri afgifva sitt utlåtande.

Denna motion blef, efter en ganska liflig öfverläggning hos *adeln*, remitterad till ekonomi-utskottet samt kommunicerad med de öfriga stånden.

I *bondeståndet* hade *Anders Jansson* från Vermlands län, med anförande af åtskilliga klagomål mot norrmännens beteende i gränsorterna samt de många svårigheter, som åstadkommos dels i följd af gällande stadganden angående handelsförbindelserna mellan de båda länderna, dels genom saknad verkställighet af svenska domstolars beslut i fråga om norrmäns i Sverige begångna lagöfverträdelser, föreslagit en skrifvelse till kongl. maj:t med anhållan om förnyade propositioner rörande ändringar i författningarna angående handelsförhållandena med Norge samt domars exekutiva kraft i båda länderna, hvilken motion äfven remitterades till ekonomi-utskottet.

Detta inkom till ständerna med gemensamt utlåtande öfver alla tre motionerna, samt tillstyrkte, i anledning af grefve Anckarsvärds motion, en anhållan hos kongl. maj:t, att, genom en af svenska och norska män bestående komité, eller på annat sätt, som kongl. maj:t pröfvade lämpligt, låta verkställa revision af stadgandena för föreningen mellan Sverige och Norge och uppgöra förslag till nytt föreningsfördrag samt derefter till rikets ständer och norska stortinget aflåta förslag till fullständigt ordnande af föreningsförhållandena mellan båda rikena. Vidare tillstyrkte utskottet, i anledning af hr Dalmans motion, en anhållan hos kongl. maj:t, att den af stortinget beslutade ändringen i norska grundlagen om upphäfvande af stadgandet, att till riksståthållare i Norge må kunna utnämnas antingen en norrman eller en svensk, icke måtte af kongl. maj:t till pröfning företagas förr, än i sammanhang med de förändringar af eller tillägg till föreningsbestämmelserna, som af den begärda revisionen kunde föranledas — samt i anledning af Anders Janssons motion ett uttalande af den önskan, att förslag till ordnande af ömsesidiga handels- och rättsförhållanden kunde för de förnade rikena varda antagna, jemte en anhållan, att kongl. maj:t, när så lämpligt funnes, måtte vidtaga åtgärder till förverkligande af rikets ständers önskningar i dessa afseenden.

Denna fråga och i synnerhet den del deraf, som rörde riksståthållareskapet, hade emellertid varit föremål för en ganska häftig meningsstrid inom svenska pressen och för lika enhälligt som skarpt klander inom den norska, hvilket fortfor ännu, då frågan den 17 Mars 1860 förekom till afgörande hos samtliga riksstånden.

Hos dem alla blefvo öfverläggningarna ganska lifliga, men slutade med, att hos *adeln* utskottets betänkande, i hvad det rörde en revision af föreningsfördraget, bifölls med 287 röster emot 14, samt tillstyrkandet angående riksståthållareskapet, med 276 mot 18, och hos *preste-ståndet* blef betänkandet utan omröstning bifallet. Äfven af *borgare-ståndet* bifölls utskottets hemställan om en revision af föreningsfördraget utan omröstning, samt dess tillstyrkande rörande riksståthållareskapet med 39 röster mot 21, och inom *bondeståndet* voro alla talarne ense om behofvet af en revision utaf föreningsfördraget, men flere ibland dem yrkade en annan motivering än i betänkandet. Dock gillades vid anstäld omröstning utskottets motivering, med 65 röster mot 28. I riksståthållarefrågan tvistades mindre om Sveriges rätt att höras öfver ståthållare-embetets upphörande, än att det innebure en brist på grannlagenhet mot unionskonungen, om man ville hindra honom att, efter noggrann pröfning, afgöra saken så, som han funne den böra betraktas, ej mindre från norsk än svensk synpunkt. Slutligen blef dock utskottets hemställan godkänd, med 60 röster mot 33.

Det så mycket omtvistade betänkandet var sålunda af samtliga stånden bifallet, men i den skrifvelse, som i anledning af detsamma afläts till kongl. maj:t, undveks sorgfälligt hvarje uttryck, som kunde anses sårande för brödrafolket.

Riksdagen afslutades den 30 Oktober 1860.

Riksdagen 1862, 1863.

Kort efter riksdagens afslutande inträffade åtskilliga förändringar inom statsrådet. I November 1860 blef statsrådet *Gerhard Lagerstråle* chef för civil-departementet efter statsrådet Almquist, som utnämndes till justitieråd efter justitierådet *Carl Johan Thyselius*, hvilken nu blef statsråd och chef för ecklesiastik-departementet, sedan grefve Henning Hamilton afgått ur statsrådet och sedermera i Juli 1861 blifvit de förenade rikenas minister i Danmark. Efter statsrådet Wallensteen, som nu, vid uppnådd pensionsålder, lemnade sin plats inom statsrådet, blef expeditions-chefen *Henrik Wilhelm Bredberg* konsultativt statsråd. Sedermera i Mars 1861 blef generalmajoren *Carl Magnus Thulstrup* konsultativt statsråd efter statsrådet Lagerstråle; i Mars 1862 generalmajoren *Alexander Fabian Zephanius Reuterskiöld* chef för landtförsvarsdepartementet efter statsrådet J. M. Björnstjerna, som förordnades till generalbefälhafvare i fjerde militärdistriktet, samt i Juli 1862 grefve *Baltzar Julius Ernst von Platen* åter chef för sjöförsvars-departementet efter statsrådet Ehnemark, som förordnades till befälhafvande amiral vid flottans station i Carlskrona.

Förhållandet till främmande makter fortfor att vara fullt vänskapligt. Det i November 1855 ingångna förbundet med Frankrike och England var ännu alltid i oförminskad kraft, och konung Carl gaf per-

sonlig bekräftelse härå genom ett besök i båda nämnda riken under sommaren 1861. För öfrigt afslöts den 21 Mars 1860 i Washington med nordamerikanska Förenta staterna en konvention om ömsesidigt utlemnande af förbrytare, och genom en konvention i Petersburg af den 27 December samma år bekräftades det år 1828 mellan Sverige och Ryssland ingångna aftal om dylikt utlemnande. Med Hannover träffades den 18 April 1860 öfverenskommelse om ömsesidig rättighet för båda makternas fartyg att idka kustfart mellan hamnarna i båda länderna. Sedan svenska och ryska telegraflinierna öfver Torneå blifvit förenade, ingicks i Petersburg den 27 Juni 1860 en telegrafkonvention mellan Sverige och Ryssland.

Den 25 April 1861 afslutades i Stockholm en konvention om ömsesidig verkställighet af domar och utslag, afkunnade i Sverige eller Danmark — en öfverenskommelse, hvaruppå norska stortinget vägrat ingå, så att i detta hänseende rådde nu en närmare förening mellan Sverige och Danmark än mellan brödrarikena. Mellan konungarne i Sverige och Danmark hade ock, under upprepade ömsesidiga besök, ett personligt nära vänskapsband blifvit knutet, och svenska kabinettet sökte efter bästa förmåga verka för en fredlig lösning af de ständigt förnyade stridigheterna mellan Danmark och de tyska makterna.

Gemensamt med Österrike, Belgien, Brasilien, Danmark, Spanien, Frankrike, England, Mecklenburg-Schwerin, Nederländerna, Portugal, Preussen, Ryssland, Lübeck, Bremen och Hamburg afslutade svensk-norska regeringen den 22 Juni 1861 en traktat med Hannover om upphörande af den s. k. Stade-tullen å Elbefloden, emot en lösningssumma af 2,857,338²/₃ thaler, hvaraf på Sverige belöpte 92,495 och på Norge 64,258. Sedermera ingicks den 16 Juli 1863 gemensamt med Österrike, Bremen, Brasilien, Chili, Danmark, Spanien, Frankrike, England, Hamburg, Hannover, Italien, Lübeck, Oldenburg, Peru, Portugal, Preussen, Ryssland och Turkiet, i Brüssel med Belgien en traktat om inlösen af Sheldetullen, hvartill Sverige skulle bidraga med 543,600 och Norge med 1,560,720 francs. För öfrigt ingingos handels- och sjöfartsfördrag med Turkiet i Konstantinopel den 5 Mars 1862, med det nya konungariket Italien i Turin den 14 Juni samma år, samt med Belgien i Stockholm den 26 Juni 1863.

Förhållandet mellan brödrarikena fortfor emellertid att vara obestämdt. Frågan om närmare bestämmande af föreningen mellan båda rikena, som så mycket sysselsatt den svenska riksdagen, hade samtidigt ej mindre lifligt diskuterats vid norska stortinget, men der blifvit betraktad ur helt annan synpunkt. Denna fråga var för öfrigt visst icke ny. Redan 1839 hade en unionskomité varit tillsatt för att uppgöra förslag till ny föreningsakt, och ett sådant förslag hade äfven i November 1844 blifvit afgifvet, hvilket, sedan norska regeringen i Febr. 1847 inkommit med yttrande deröfver, blifvit i sammansatt svenskt och norskt statsråd den 25 Februari 1848 förklaradt hvilande tills vi-

dare, hvarefter det i sin helhet icke blifvit åter föredraget, utan endast vissa särskilda delar deraf varit tagna under pröfning.

Svenska ständerna hade i sin skrifvelse af den 2 April 1860 anmärkt, huru föga bestämda de unionela förhållandena ännu voro; huru förslagen till reglerande af handels- och rättsförhållandena mellan båda länderna, ehuru byggda på allmänna internationela rättsgrundsatser, blifvit afslagna af norska stortinget, hvilket svårligen kunde förklaras annorlunda än genom ett missförstånd eller misstroende å Norges sida, hvilket, sedan grundlösheten af yttrade farhågor för sträfvandet efter en höghetsrätt öfver Norge blifvit till fullo ådagalagd, man haft skäl tro vara för alltid försvunnet; huru någon gemensam plan för båda rikenas försvar ännu icke kunnat fastställas; huru ännu i norska grundlagen qvarstode ett hinder för konungen att vid inträffande behof använda de unionela stridskrafterna, samt huru dessa förhållanden, i sammanhang med de från Norges sida tid efter annan gjorda framställningar om förändring af de vid unionens grundläggande vidtagna bestämmelser tycktes antyda, att föreningens betydelse icke blifvit i båda länderna på lika sätt uppfattad, och att sålunda, i stället för det närmande i gemensamt försvar och den tillgång till ömsesidiga handelsförmåner samt lättade förbindelser i öfrigt, som, med orubbadt bevarande af hvartdera rikets sjelfständighet och frihet, skulle, enligt det i Sverige gällande föreställningssätt, befrämja bådas gemensamma väl, framstälde sig önskningarna inom Norge snarare så, som syftade de till ett aflägsnande i unionelt hänseende, hvilket skulle innebära en förändring af den real-union, som nu, i enlighet med stiftarens afsigt, eger rum mellan de båda rikena, till en union, som egde sitt enda föreningsband i den regerande konungens person. — Slutligen angåfvo ständerna såsom vid en revision af förenings-fördraget förtjenta af synnerlig uppmärksamhet: sättet för konunga-, tronföljare- och förmyndare-vals anställande, interimsstyrelsens sammansättning och verksamhet, unionskonungens dispositionsrätt öfver armén och flottan, försvarsverkets ordnande efter gemensam plan, grunderna för utgörande af bidrag till gemensamma utgifter, samt inrättandet af och formen för en unionel representation för vissa ärendens behandling.

Å andra sidan förklarade norska stortinget i en adress till konungen af den 23 April samma år, att det icke ansåg den dåvarande tidpunkten gynsam för upptagande af revisionsfrågan, hvilken redan 1847 blifvit af norska regeringen behandlad, utan att sedermera någonting i Sverige blifvit åtgjordt för ärendets befrämjande. En revision af de unionela förhållandena kunde från norsk sida icke ega rum annorlunda än på den i riksakten faststälda grundval, nemligen rikenas likberättigande och hvartdera rikets sjelfbestämningsrätt i alla ärenden, hvilka icke äro angifna såsom unionela. Den senaste tidens händelser i Sverige hade i Norge uppväckt en allmän farhåga, det från svensk sida försök skulle komma att göras, för att gifva revisionen en annan karakter. Det norska folket, som hölle fast vid unionen sådan den är,

åstundade under dessa omständigheter ingenting annat, än att förhållandet rikena emellan måtte förblifva oförändradt, äfven om följden deraf skulle blifva, att en och annan rättelse och förbättring, hvarför unionsverket kunde vara mottagligt, uppskötes till en framtid, då en sannare uppfattning af förhållandet mellan rikena äfven inom Sverige gjort sig gällande.

Frågan fick härefter hvila till den 9 April 1861, då den å nyo förekom i sammansatt svenskt och norskt statsråd, men utan att då föranleda annan åtgärd än infordrande af norska regeringens betänkande, hvilket afgafs den 21 Oktober, med ett tillägg af den 2 Nov., hvarefter revisionsfrågan åter förekom i sammansatt svenskt och norskt statsråd den 18 Februari 1862.

Det visade sig likväl äfven nu, att man icke kunde förena sig ens om sjelfva hufvudpunkterna för öfverläggningarna inom den nya unions-komité, hvars tillsättande de svenska ständerna begärt och de svenska statsråden funno sig böra tillstyrka. Såsom sådana hufvudpunkter uppstälde justitie-statsministern: »Ändamålsenligaste sammansättningen af förenadt statsråd och omfånget af de ärenden, som tillhöra dess handläggning; den unionela interimsregeringens sammansättning och kompetens; konunga-, tronföljare- och förmyndare-val, samt ordnandet af gemensam styrelse för de tillfällen, då konungens hinder af sjukdom eller utrikes resa att vårda riksstyrelsen fortfar så lång tid, att interimsstyrelsens befogenhet upphör; lämpligaste sättet att förebygga, det ensidiga beslut ej må inom någotdera riket till skada för föreningen fattas; sättet för de diplomatiska ärendenas behandling; befordrandet af ett gemensamt försvar, samt möjligheten att tillvägabringa en gemensam representation, dess sammansättning och omfånget för dess verksamhet».

I afseende å hvardera af dessa punkter hade från norska sidan yttrats en annan uppfattning, än man å den svenska gifvit tillkänna, hvarjemte man i Norge ansett tidpunkten i allmänhet icke vara gynnande för en revision af föreningsfördraget, vid hvilket förhållande äfven de svenska statsråden förenade sig om den åsigt, att frågan tills vidare borde hvila, men alla dithörande handlingar under tiden genom trycket spridas till allmänhetens kännedom i båda länderna, hvilket ock blef konungens beslut.

Det storting, som sammanträdde i början af Oktober 1862, visade sig emellertid något mera unionsvänligt än de föregående. Det biföll enhälligt konungens framställning om fullbordande af Kongsvinger-jernvägen till svenska gränsen. Det antog likaledes enhälligt konungens förslag, att, vid de tillfällen, då det, enligt Norges och Sveriges grundlagar samt riksaktens stadganden, dittills tillhört Norges och Sveriges interimsregering att föra båda rikenas styrelse, skulle denna för framtiden med samma rättigheter utöfvas af den till tronen närmast berättigade prins, så snart han hunnit den för konungen faststälda myndighetsålder. Under flera föregående storting hade förslag blifvit väckt

om riksståthållare-embetets afskaffande, och sista stortinget hade i det närmaste enhälligt antagit detta förslag, hvilket äfven af norska statsrådet blifvit tillstyrkt; men konungen hade då vägrat sin sanktion derå, dock under förklarande att de af statsrådet uttalade åsigter i denna fråga i allt väsentligt öfverensstämde med konungens egen uppfattning af dess betydelse och vigt för förhållandena i Norge, samt att han ville till stortinget inkomma med förslag till den ifrågasatta grundlagsändringen, när han funne den derföre lämpliga tidpunkt vara inne. Förslaget framstäldes likväl åter under 1862 års storting, men afstyrktes af dess konstitutionsutskott, med anledning af den förklaring konungen afgifvit, och blef äfven af stortinget med betydlig pluralitet afslaget.

Sjelfva hufvudfrågan, om närmare bestämmande af föreningen mellan båda rikena, var likväl oafgjord och dess behandling på obestämd tid uppskjuten, då svenska ständerna åter samlades till lagtima riksdag i Stockholm den 23 Oktober 1862. Till landtmarskalk förordnades landshöfdingen i Nyköpings län grefve *Gustaf Lagerbjelke*. Erkebiskopen *Henrik Reuterdahl* var preseståndets talman, och dess vice talman blef biskopen i Strengnäs *Thure Annerstedt*. Till talman i borgareståndets nämndes grosshandlaren i Stockholm *Johan Gustaf Schwan*, till vice talman representanten för Gefle, grosshandlaren *Per Murén*: till bondeståndets talman riksdagsfullmäktigen från Jemtland *Nils Larsson* i Tullus samt till vice talman *Anders Eriksson* från Elfsborgs län. Till bondeståndets sekreterare förordnades kommerserådet *Johan Sjöberg*.

Af de många sedan förra riksdagen hvilande förslag till ändringar i grundlagarna förföllo de flesta till följe af ett eller flera stånds afslag. Till de af samtliga riksstånden antagna och af kongl. maj:t sanktionerade grundlags-ändringarna skola vi återkomma längre fram i denna del.

Det vigtigaste grundlagsändrings-förslaget, så väl som den vigtigaste frågan under hela riksdagen, var emellertid det förslag till ny riksdags-ordning och dermed sammanhängande ändringar i regeringsformen, som af kongl. maj:t i en den 5 Januari 1863 aflåten proposition till ständerna öfverlemnades.

Frågan om national-representationens ombildning, hvarom vid slutet af den föregående riksdagen framställningar från borgare- och bondestånden ingått till kongl. maj:t, hade under tiden mellan riksdagarna blifvit med mycken liflighet omfattad både af pressen och allmänheten i flera delar af riket. En centralkomité hade bildat sig i hufvudstaden för att mottaga adresser från landsorterna och leda det hela. I början af året 1862 hade till denna komité inkommit petitioner med nära 38,000 underskrifter, i den syftning de båda stånden angifvit, och dessa petitioner öfverlemnades den 21 Januari genom deputerade till justitie-statsministern, med anhållan om deras föredragande hos kongl. maj:t.

Det förslag, kongl. maj:t nu afgifvit, innefattade ock en fullständig ombildning af nationalrepresentationen. Vi skola till detsamma återkomma i redogörelsen för de förändringar i grundlagarna, som under ifrågavarande tidskifte tillkommit, men anteckna här, i afseende å

frågans behandling vid 1863 års riksdag, att förslaget mottogs med öfvervägande belåtenhet af borgare- och bondestånden, så väl som af den större allmänheten, hvaremot det vida öfvervägande flertalet inom presteståndet, så väl som en stor del af adeln, ingalunda röjde någon tillfredsställelse dermed.

Äfven inom konstitutions-utskottet, till hvars utlåtande förslaget, enligt grundlagens föreskrift, öfverlemnades, röjde sig dessa skiljaktiga åsigter, och öfverläggningarna derom, förda både med värdighet och värma, voro af stort intresse [1]. Utskottets flertal, bestående af fyra dess ledamöter af adeln samt alla ledamöterne af borgare- och bondestånden, förenade sig om ett memorial, som afgafs den 26 Februari 1863 och hvari utskottet, efter en öfversigt af de försök, hvilka under riksdagarna sedan 1809 varit gjorda till lösning af den vigtiga frågan om nationalrepresentationens ombildning, utvecklade de fördelar, hvilka det nu ifrågavarande förslaget erbjöd framför de föregående, då det vore tidsenligt, betryggande, byggdt på grundsatsen af ett allmännare förtroende samt genom allt detta beredande större samverkan mellan båda statsmakterna.

Memorialet åtföljdes af reservationer utaf två utskottets ledamöter från adeln, af hvilka den ene, friherre *Carl Gustaf Leijonhufvud*, efter en granskning af förslagets särskilda delar, ansåg mot detsamma hufvudsakligen vara att invända, »att regeringen utan fullt giltiga skäl alldeles lemnat å sido den historiska grundval för folkrepresentationen, som nu finnes, äfven der den bort kunna lemna materialier för en ny byggnads uppförande, än dem man sökt i stället använda», samt att det komme, »i stället att förminska, tvärtom att föröka tyngden af den ena hälften af nuvarande representation, i följd hvaraf förslaget svårligen lär kunna hvarken förekomma blifvande strider om representationsformen eller hindra, att dessa öfvergå till strider om sjelfva statsförfattningen, då sådana synas blifva en ovilkorlig följd af de försök, som ej torde uteblifva, att i alla sina konseqvenser genomföra de i förslaget uttalade grundsatser, och att således äfven på den andra statsmakten tillämpa den faststälda regeln, att endast det allmänhetens förtroende, som ådagalägges genom utgången af allmänna val, bör gifva befogenhet att deltaga i den högsta statsmaktens utöfning».

En annan utskottets ledamot af adeln, bruksegaren *Carl Gustaf Uggla*, hade mot förslaget att anmärka, att sammansättningen af första kammaren vore grundad på en alldeles ny institution, landstinget, om hvilkens framtida beskaffenhet man väl knappast under tiden till nästa riksdag kunde bilda sig något tillförlitligt omdöme; att valcensus i andra kammaren vore satt allt för lågt för jordegare, i jemförelse med den för andra samhällsklasser, samt att, ehuru båda kamrarna voro förklarade för alldeles likställiga, hade dock den andra kammaren i frågor, som röra statsutgifter och bevillning, fått betydlig öfvervigt.

[1]) Förf. var under denna riksdag, likasom under de båda följande, konstitutions-utskottets sekreterare.

Utskottets samtliga ledamöter af presteståndet förenade sig om en reservation, innefattande en utförlig granskning af förslaget, hvilken ingalunda utföll till dess fördel, hvarefter reservanterne anmärkte, att grundsatsen af ett allmännare förtroende i politisk mening förutsatte hos de valberättigade ett intresse för allmänna angelägenheter och en utveckling, hvilken icke kunde vinnas förr, än de kommunala författningarna under en följd af år fått verka och bära sina frukter — såsom förhållandena nu gestaltade sig, torde detta förtroende allt för mycket komma att hemta sina ingifvelser från tron på den s. k. allmänna opinionens sjelfbjudna målsmän, om hvilka väl kunde ifrågasättas, huruvida de alltid i politiska frågor gjort sig förtjenta af ett allmännare förtroende, samt att man genom det nya representationssättet skulle komma närmare det önskade målet af större samverkan mellan båda statsmakterna, vore en tom förhoppning, som glömde, att det nya jemväl i sig innebure frön till de intimaste konflikter. Den nya representationen trädde visserligen regeringen närmare på lifvet; men tvifvelaktigt kunde vara, huruvida regeringen derigenom komme representationen närmare. En stark konungamakt vore ett af de kraftigaste värnen för svenska folkets frihet; men om den konservativa karakteren icke kunde göra sig i någon mån gällande inom någondera kammaren, då blefve det regeringens uppgift att med sitt veto allt för ofta träda emellan det beståendes rätt och det nyas anspråk. Ur sådana konflikter uppväxte icke den åsyftade samverkan mellan de båda statsmakterna, fast hellre läge deri fröet till stora vådor både för konungamakten och friheten.

Utskottets memorial förekom i riksstånden den 18 Mars 1863, då hos *adeln* öfverläggningarna inleddes medelst ett af justitie-statsministern friherre *de Geer* afgifvet skriftligt anförande, i hvilket de af reservanterne mot förslaget framstälda anmärkningar punkt för punkt besvarades, hvarefter kammarherren *Nils Tersmeden* yttrade sig mot förslaget, som, enligt hans öfvertygelse, skulle genom demokratiens öfvervälde medföra sorgliga följder för fosterlandet och konungamakten. Hr *W. F. Dalman* åter trodde, att om det af regeringen framlagda förslaget till representationsförändring, hvilket af allmänheten blifvit med jubel helsadt, tillbakavisades af riksdagen, äfventyrades en brytning, allt för vådlig, icke minst för adeln. Sedan derefter hr *Gustaf Ehrenhoff* talat mot förslaget och friherre *Carl Adam Raab* för detsamma, förklarade landtmarskalken, att, då konstitutionsutskottet tillstyrkt förslagets hvilande till grundlagsenlig behandling vid nästa riksdag, komme, enligt 81 § regeringsformen, sådant ock att ega rum.

I *presteståndet* föreföllo den 18 och 22 Mars vidlyftiga diskussioner i denna fråga, då det visade sig, att de reservanter, tillhörande detta stånd, som yttrat sig mot utskottets memorial, ingalunda uttryckte ståndets enhälliga åsigt, ty 19 af ståndets ledamöter, hvaribland biskop Björck, prosten Landgren, professorn Carlson, kyrkoherdarne Melén, Säve, Almquist, m. fl., syntes benägna att bifalla det kungliga förslaget.

Inom *borgareståndet* hölls äfven en längre diskussion, hufvudsakligen riktad mot reservationerna vid utskottets memorial och för bifall till det kungliga förslaget, mot hvilket bland de 20 talare, som deltogo i diskussionen, endast hr *Henschen* framstälde några betänkligheter,

I *bondeståndet* var öfverläggningen mindre omfattande, och ingen bland dem, som yttrade sig, röjde några betänkligheter att bifalla det kungliga förslaget.

Efter slutad granskning af statsrådsprotokollen förklarade konstitutionsutskottet, att det hvarken funnit skäl mot någon statsrådsledamot tillämpa 106 § regeringsformen, eller ansett anledning förekomma att framställa någon anmärkning på grund af 107 § i samma grundlag.

Utskottets memorial förekom först i *presteståndet*, der det utan diskussion lades till handlingarna.

Af *borgareståndet* lades det utan votering till handlingarna, efter någon diskussion, hufvudsakligen rörande formen för memorialet, i afseende hvarå hr *L. J. Hjerta* anmärkte det icke göra till fyllest att af utskottet få veta, huru, i dess tanke, regeringen icke försyndat sig mot 106 eller 107 § regeringsformen, utan hade det värit utskottets skyldighet att framlägga skälen för detta sitt omdöme genom att lemna en tablå af förvaltningen under den granskande tiden. De fleste talarne godkände dock formen för utskottets memorial och yttrade sig regeringsvänligt.

I *bondeståndet* klandrade flere talare utskottets underlåtenhet att mot regeringen framställa anmärkningar i åtskilliga frågor; men slutet blef dock, att memorialet äfven här utan votering lades till handlingarna.

Inom *adeln*, der memorialet förekom senare än hos de öfriga stånden, anmärkte hr *W. F. Dalman* åter, likasom vid flera föregående tillfällen, att utskottet underlåtit afgifva ett motiveradt omdöme öfver regeringens förvaltning, hvaremot friherre *W. F. Tersmeden*, ledamot af utskottet, invände, att detta icke hade någon annan i grundlagen stadgad skyldighet än att dels tillämpa 106 § regeringsformen för bestämda lagöfverträdelser, dels i öfrigt tillkännagifva, huruvida utskottet i statsrådsprotokollen funnit någon regeringsåtgärd stridande mot rikets sannskyldiga nytta; men då intetdera af dessa förhållanden nu inträffat, hade utskottet, enligt grundlagen, saknat anledning till något annat yttrande än det afgifna. Hr *Per Jakob Ehrenheim*, äfven ledamot af konstitutionsutskottet, instämde väl med friherre Tersmeden, men hade dock ansett utskottet både berättigadt och förpligtadt att framlägga en motiverad decharge, innefattande ett omdöme om den positiva sidan af regeringsförvaltningen, i stället att utskottets majoritet nu uppfattat endast den negativa sidan deraf. Derefter lades memorialet äfven af adeln till handlingarna utan omröstning.

I allmänhet röjde sig under denna riksdag större belåtenhet med regeringen, än som varit förhållandet under någon föregående riksdag efter det nya statsskickets införande. Orsaken härtill låg väsentligen i tillfredsställelsen öfver det nya representationsförslaget både hos den

större allmänheten och hos borgare- och bondestånden, der anmärkningar mot regeringen vanligast förekommit. Hos flertalet inom adeln och presteståndet hade detta förslag visserligen ingalunda framkallat belåtenhet; men inom detta flertal hade man vid föregående tillfällen alltid tagit regeringens parti mot anmärkningar från oppositionens sida och fann nu ingen särskild anledning att söka sak med konungens rådgifvare. Sjelfva de liberala tidningarna, hvilka förut tycktes uppfatta sin hufvudsakliga bestämmelse vara att klandra, voro nu lika rika på loford som förut på klander, och de få erinringar, som inom borgare- och bondestånden gjordes mot regeringsåtgärder, tycktes egentligen hafva tillkommit för att man icke helt och hållet skulle komma ur vanan. Också hade intet decharge-betänkande under de sista 50 åren framkallat så få strider inom stånden som detta.

Såsom ett särskildt bevis på ständernas belåtenhet kan äfven anföras, att de beviljade en million rdr såsom fyllnadsanslag till konungens hofhållning, utan att detta mötte motstånd i borgare- och bondestånden, som eljest vanligen så ifrigt motsatte sig alla nya statsutgifter.

Ständernas förtroende för regeringen röjde sig äfven i ett par frågor rörande förhållanden till utländska makter, som framkallade ganska lifliga öfverläggningar vid riksdagen och följdes med stort intresse af allmänheten.

Såsom i föregående delar är visadt, hade Polen, med hvilket Sverige under sextonde, sjuttonde och början af adertonde århundradet varit i mångfaldig, oftast fiendtlig beröring, blifvit under tiden mellan åren 1772 och 1795 deladt mellan sina tre grannriken Ryssland, Österrike och Preussen. Napoleon hade visserligen gjort ett, ehuru föga kraftigt och föga omfattande, försök till återupprättande af ett polskt rike; men efter hans fall hade kongressen i Wien 1815 beslutat, att denna återupprättade del af Polen skulle till konung ega Rysslands kejsare, men dock styras efter egna lagar och egen statsförfattning. Mångfaldiga ingrepp i både den förra och den senare framkallade 1830 en resning i Polen, som, ehuru först efter modigt och ihärdigt motstånd, följande året med vapenmakt kufvades af Ryssland. Polen fick dock behålla en skenbar särskild förvaltning, i spetsen för hvilken stod en rysk generalguvernör; men under loppet af året 1862 gjordes nya resningsförsök, som framkallade nya förföljelser och våldsbragder från ryska sidan. Polska flyktingar spridde sig i de flesta europeiska länder, öfver allt anropande om hjelp mot sina förtryckare, och deltagandet för det olyckliga Polen röjde sig ock flerstädes ganska lifligt — icke minst i Sverige. Tidningarna förde ett allt häftigare språk mot Ryssland, och man yrkade till och med att Sverige borde anfalla Ryssland, för att befria Polen och återvinna Finland. Äfven inom riksdagen gjordes framställningar, vittnande om det varma deltagande Polens öde här väckt, ehuru man visserligen icke ville drifva detta deltagande ända till ett anfallskrig mot Ryssland. Hos adeln föreslog nemligen friherre *Fabian Stael von Holstein* och hos borgareståndet

rådman *Björck* en anhållan hos kongl. maj:t, att svenska regeringen måtte i samverkan med andra stater, som garanterat Wienertraktaten af 1815, å diplomatisk väg påyrka konungariket Polens återupprättande.

Dessa motioner remitterades till allmänna besvärs- och ekonomieutskottet, som i sitt betänkande yttrade, att »hvad svenska folket känner vid åsynen af Polens lidande har det skyndat att uppenbara. I alla landsändar hafva dessa sympatier gifvit sig uttryck på ett otvetydigt sätt, och underrättelsen härom har blifvit spridd förmedelst de snabba kommunikationsmedel, af hvilka vår tid är i besittning». Svenska folkets deltagande för det olyckliga Polen vore sålunda uppenbart; men då frågan om sättet, hvarpå Sverige lämpligast må ingripa i främmande länders angelägenheter, borde vara öfverlemnad åt regeringen, som ensam hade tillgång till de för vidtagande af åtgärder i detta hänseende erforderliga upplysningar. »Då härtill kommer, att rikets ständer äro förvissade derom, att den svenska regeringen i sin politik i förevarande som i hvarje dylik fråga handlar efter hvad Sveriges värdighet kräfver och efter dess folks för regeringen kända önskningar, der dessa kunna göras gällande, utan att landets sanna intressen blottställas»; så hemstälde utskottet, att ifrågavarande motioner icke måtte till någon rikets ständers åtgärd föranleda.

Sådant blef ock ständernas beslut. Hos alla stånd voro diskussionerna särdeles lifliga och deltagandet för det olyckliga Polen röjde sig varmt och allmänt; men man insåg tillika, att något aktivt ingripande i förhållandena från Sveriges sida ej kunde af riksdagen ifrågasättas, och man hyste i alla stånden det förtroende till regeringen, att sättet för dess tillvägagående helt och hållet öfverlemnades åt dess eget bepröfvande.

Det förtroende, ständerna sålunda visat regeringen, röjde sig äfven i en annan våra förhållanden till utländska makter berörande fråga af långt större vigt och som ock rörde oss långt närmare.

Sedan det här ofvan omnämnda krig mellan Danmark, Preussen och Tyska förbundet, hvarunder konung Oscar så verksamt sökt medla till Danmarks fördel, slutats genom freden i Berlin den 2 Juli 1850, hade nya stridigheter uppstått mellan Danmark och Tyskland, i följd af danska tronföljdens ordnande efter Oldenburgska ättens utslocknande vid Fredrik VII:s död, emedan hvarken han eller hans åldrige farbroder Ferdinand, närmaste tronarfvingen efter honom, hade några manliga afkomlingar, och arfföljds-ordningen i Danmark, enligt der gällande grundlag, var olika med den, som, enligt äldre arfslagar, var gällande i Holstein. Inom Danmark önskade man ifrigt att bibehålla hela danska monarkien ostyckad; i Tyskland åter ville man skilja hertigdömena Holstein och Sleswig från konungariket Danmark och få Sleswig, hvilket den föregående tvisten hufvudsakligen gält, närmare införlifvadt med Tyska förbundet. Stormakterna förklarade sig emellertid för upprätthållande af danska rikets integritet, och så blef, på en kongress i London den 8 Maj 1852, öfverenskommet samt af England, Frankrike,

Ryssland, Preussen, Österrike, Sverige och Norge garanteradt, att, efter Oldenburgska husets utgång på manslinien, skulle hela danska riket tillfalla prins Christian af Glücksburg, som under det föregående kriget varit i dansk tjenst och var förmäld med en systerdotter till Christian VIII. Åtskilliga försök gjordes sedermera att närmare förena Sleswig med det egentliga konungariket Danmark; men de mötte ständiga protester från de tyska hertigdömena, understödda af Tyska förbundet. Slutligen och efter flitiga notvexlingar med engelska, preussiska, franska, ryska och svenska kabinetten utfärdade konung Fredrik VII den 30 Mars 1863 ett »patent», hvarigenom Holstein och Lauenburg söndrades från monarkien och skulle erhålla en egen författning, men Sleswig fortfarande vara förenadt med monarkien, enligt den förut gällande ständerförfattningen. Härigenom blefvo likväl förhållandena ännu mera invecklade, ty inom de tyska delarne af danska riket, så väl som inom Tyskland i öfrigt, förklarade man sig allmänt mot den vidtagna åtgärden. Sleswig vore lika litet som Holstein en dansk provins, utan ett sjelfständigt hertigdöme, nära förbundet med Holstein och med aldrig uppgifven rätt till en för båda hertigdömena gemensam konstitutionel förbindelse och författning, samt till en särskild arfföljds-ordning. Äfven österrikiska och preussiska kabinetten protesterade mot den danska regeringsåtgärden, såsom stridande mot de öfverenskommelser, hvilka träffats 1852 och i förlitande hvarpå båda makterna samtyckt att återställa hertigdömena under danske konungens lydnad. Tyska förbundsdagen protesterade likaledes mot hvarje försök å Danmarks sida att skilja Sleswigs statsförfattning och förvaltning från Holsteins i vidsträcktare mån, än som var förenligt med öfverenskommelsen under åren 1851 och 1852, äfvensom mot hvarje steg till Sleswigs införlifvande med Danmark, och då danska regeringen lemnade ett vägrande svar å förbundsdagens yrkande, beslöt förbundsdagen den 1 Oktober 1863 med vapenmakt bringa sitt yrkande till verkställighet.

För att mota det hotande anfallet hade Danmark föga utsigt till bistånd från de öfriga makterna. Engelska kabinettet visade ingen håg att från sina bemedlingsförslag, hvarmed det för öfrigt var ganska frikostigt, öfvergå till handling. Det franska, osäkert om Englands medverkan, derest det blefve fråga att genomdrifva medlingsförslagen, ansåg sig ej kunna gå längre än till dessa. Ryssland, bundet af tilldragelserna i Polen, vågade ej bryta med de tyska stormakterna. Således återstod, bland de bundsförvandter, på hvilka danska regeringen trott sig kunna lita, endast Sverige-Norge. Dit vände sig ock helst Danmarks både konung och folk. I samma mån de ständiga trakasserierna från de tyska staterna hos flertalet af danska folket väckt en bestämd motvilja mot hvarje närmande till Tyskland, hade de skandinaviska rikena mer och mer betraktats såsom Danmarks naturliga bundsförvandter mot tyskt förtryck. Den svensk-norska regeringen visade sig äfven villigt gå Danmarks önskningar till mötes. Konung Oscar hade, såsom här ofvan är visadt, gjort Danmark väsentliga tjenster under

kriget, och hans frånfälle sörjdes icke mindre i Danmark än i hans egna riken. Konung Fredrik VII hade ock skyndat till Stockholm att personligen betyga den nye svensk-norske konungen sitt nära deltagande i den smärtsamma förlust båda lidit. Det personliga vänskapsbandet mellan Carl XV och Fredrik VII blef sedermera ytterligare bekräftadt under ömsesidiga besök på Seland och i Skåne under sommaren 1860, och under de följande förvecklingarna med Tyska förbundet visade svenska kabinettet ett allt närmare intresse för Danmark. Det förfäktade ifrigt danska regeringens rätt att ordna de sleswigska förhållandena utan allt intrång från Tyska förbundet, samt hade äfven varit öfverens med danska regeringen i afseende på kungörelsen af den 30 Mars 1863. Då de tyska makterna, i anledning af densamma, hotade med förbunds-exekution, visade sig ock svenska regeringen villig att med den danska ingå ett försvarsförbund, samt att med vapenmakt bistå Danmark, i händelse det skulle af Tyska förbundet anfallas med krig inom sitt eget område, i följd af vägran att återkalla författningen.

Härom voro underhandlingar som bäst å bane, då danska regeringen, utan att derom på förhand meddela sig med den svenska, tog ett steg, som hos denna framkallade allvarsamma betänkligheter, hvarigenom fördragets afslutande fördröjdes, och som ock hade ganska betänkliga följder i öfrigt. För danska representationen framlades nemligen ett grundlagsförslag, tydligt afseende att med konungariket Danmark närmare införlifva Sleswig, hvilket var stridande så väl mot kongressbeslutet i London som mot Mars-patentet, hvartill svenska regeringen lemnade sitt bifall, och då det var påtagligt, att sinnesstämningen både i hertigdömena och inom Tyskland i allmänhet skulle ytterligare förbittras genom det tagna steget, fann svenska regeringen det alltför vågadt att, under sådana förhållanden, antaga det förslag till förbundsfördrag, som nu från danska kabinettet framställdes. Förfrågningar gjordes från det svenska både hos franska och engelska kabinetten, huruvida de voro benägne att lemna Danmark aktivt bitråde; men svaren voro föga gynsamma, hvilket ej heller var för danska ministèren obekant. Den afstod dock ej från sitt grundlagsförslag och lyckades genomdrifva dess antagande af danska representationen den 13 November 1863. Härefter återstod endast konungens underskrift å den nya författnings-urkunden; men innan han medhann att lemna den sin sanktion, afled Fredrik VII hastigt den 15 November och, då hans farbroder, arfprinsen Ferdinand, redan före honom aflidit, intogs Danmarks tron nu, enligt fördraget i London 1852, af prins Christian af Glücksburg, under namn af Christian IX, som den 18 November gaf den nya grundlagen sin sanktion.

Sådana voro förhållandena, då den 23 November 1863 till svenska ständerna afläts en kunglig proposition om ett särskildt kreditiv å 3 millioner rdr till försvarsverkets fullständigare ordnande, emedan »kongl. maj:t ansett den politiska ställningen i allmänhet för ögon-

blicket sådan, att omtanken för fäderneslandet kräfver förberedande åtgärder till våra försvarsmedels försättande i ett skick, som, i händelse af behof, medgifver deras kraftiga användande för sitt ändamål utan alltför stor tidsutdrägt».

När denna proposition föredrogs hos adeln den 24 November, lemnade statsministern för utrikes ärendena friherre *Manderström* närmare upplysningar om anledningen till densamma, omnämnde, ehuru med diplomatisk varsamhet, Sveriges förhållanden till Danmark, samt yttrade till slut: »Vi se med smärta en nation, mot hvilken vi äro långt ifrån att hysa någon ovilja, utan med hvilken vi tvärt om lifligt skulle önska att bibehålla hittills bestående vänskapliga förbindelser, lysten att draga i härnad mot ett svagare folk, med hvilket vi genom stamförvandtskapens band äro befryndade. Ensamme kunna och förmå vi ej värna det, men vi skola hoppas, att Europa ej skall tillåta en så skriande orättvisa fullbordas, än mera att sans och besinning skola återvända. Under tiden måste kongl. maj:ts regering förbehålla sig att, efter sig företeende omständigheter, fatta de beslut, hvilka af de förenade rikenas sannskyldiga nytta kunna blifva förestafvade.»

Det begärda kreditivet tillstyrktes af statsutskottet enhälligt, utan vidare motivering eller hänsyftning på den särskilda anledning, hvarför våra försvarsanstalter för tillfället behöfde fullständigare ordnas, och vid föredragningen af utskottets memorial hos adeln den 27 November blef detsamma utan diskussion eller omröstning bifallet.

Af preste- och bondestånden bifölls memorialet likaledes utan diskussion, men inom borgareståndet föreföll en sådan, hvarunder flere talare visade vådorna för Sverige att inveckla i ett krig till Danmarks försvar och erinrade, huru chefen för landtförsvars-departementet å riddarhuset uppgifvit, att 20 millioner rdr erfordrades för arméns mobilisering och 7 millioner i månaden för dess underhåll. Memorialet bifölls emellertid äfven af borgareståndet utan omröstning.

Detta var den sista vigtigare fråga, som afgjordes å denna riksdag, hvilken afslutades den 8 December 1863, då konungen i sitt trontal yttrade sin förhoppning, att det framlagda förslaget till representationsombildning måtte, efter en lugn och mogen pröfning, vid nästa riksdag vinna ständernas bifall, samt förklarade, att han i makternas rådslag alltid skulle söka lägga sina ord i rättvisans vågskål, tilläggande, att det icke borde af oss begäras, att vi deruti äfven skulle lägga vårt svärd, utan att beräkna, huruvida ändamålet kan vinnas genom de medel, som stå oss till buds.

Riksdagen 1865, 1866.

Äfven efter riksdagens slut fortforo de danska förhållandena att här i hög grad påkalla såväl regeringens som allmänhetens uppmärksamhet. Mot slutet af December 1863 inryckte de tyska förbunds-

trupperna i Holstein, och genast utropades prins Fredrik af Augustenburg, en son till hertig Christian af Augustenburg, som, jemte sin yngre broder, prins Fredrik af Noer, stått i spetsen för den holsteinska resningen 1848, af befolkningen till hertig af Holstein. Vid årets slut var hela detta hertigdöme besatt af förbundstrupperna och danska styrkan hade dragit sig norr om Eider-floden. Det visade sig likväl snart, att man icke åtnöjde sig att skilja Holstein från Danmark, utan äfven Sleswig skulle ryckas derifrån. Å tyska förbundsdagen yrkade Österrikes och Preussens ombud, att danska regeringen måtte uppmanas återkalla grundlagen af den 18 November i hvad den rörde Sleswig, vid äfventyr att tyska trupper eljest skulle inrycka i hertigdömet och tills vidare besätta detsamma, hvilken tvångsåtgärd ock bifölls af flertalet å förbundsdagen, men med tillägg att besättandet skulle ske för hertig Fredriks räkning. Danska regeringen uppmanades i medlet af Januari 1864 att inom 48 timmar återkalla den misshagliga grundlagen, och denna regerings begäran om sex veckors rådrum, för att kunna i laga ordning tillvägabringa det fordrade återkallandet, blef afslagen, hvarefter preussiska och österrikiska trupper, tillsammans 60,000 man, med 146 kanoner, gingo öfver Eidern och anföllo danskarne, hvilkas stridskrafter knappt uppgingo till halfva antalet af denna styrka. Efter modigt och ihärdigt motstånd måste ock danskarne vika för öfvermakten, allt längre norrut, så att i slutet af April deras sista fasta plats på Jutland, Fredericia, måste af dem utrymmas.

Kort förut hade en konferens öppnats i London för att söka tillvägabringa en uppgörelse i godo, och fiendtligheterna blefvo äfven tills vidare inställda; men då någon öfverenskommelse, som tillfredsställde de krigförande makterna, icke kunde träffas, begynte fiendtligheterna ånyo i slutet af Juni, då tyska trupperna utbredde sig mer och mer öfver Jutland, besatte de fleste öarna längs kusten af Sleswig och hotade att öfvergå till Fyen, då danska regeringen nödgades begära fiendtligheternas inställande, hvilket ock skedde mot slutet af Juli, hvarefter fredsunderhandlingar öppnades i Wien, hvilka, efter flera fruktlösa försök å Danmarks sida att utverka billigare vilkor, slutligen den 30 Oktober ledde till freden i Wien, hvari Danmark nödgades till kejsaren af Österrike och konungen af Preussen afträda Sleswig, Holstein och Lauenburg samt förlorade sålunda tredjedelen af sitt område och nära halfva antalet af sin befolkning.

Under detta för Danmark så olyckliga krig hade både svenska regeringen och svenska allmänheten visat det varmaste deltagande för det betryckta grannriket; en mängd svenskar hade såsom frivillige gått i dansk tjenst, och ännu i Juni 1864 hade svenska kabinettet förklarat sig villigt att taga aktiv del i kriget, blott det kunde ske i förbund med vestmakterna eller med någondera af dem; men då ett sådant förbund icke kunde tillvägabringas, ansåg sig äfven svenska regeringen böra inskränka sina bemödanden att genom underhandlingar söka efter bästa förmåga verka till Danmarks fördel.

Flera dessa år ingångna traktater och konventioner vittna för öfrigt om det fortfarande goda förståndet mellan Sverige och främmande makter. Så ingicks en handels- och sjöfartstraktat med afrikanska neger-republiken Liberia den 1 September 1863, samt en af mycken betydenhet för svensk-norska handeln med Frankrike den 14 Februari 1865. Telegrafkonventioner afslutades med Danmark den 10 December 1863 och med Preussen den 29 Oktober 1864, ett postfördrag med Preussen den 24 Juli 1864, en konvention med Portugal om ömsesidigt utlemnande af anklagade och förbrytare den 17 December 1863, samt med Baden, Belgien, Danmark, Frankrike, Hessen-Darmstadt, Italien, Nederländerna, Portugal, Preussen, Schweiziska edsförbundet, Spanien och Würtemberg, om förbättrande af sårade krigares vård i fält, den 13 December 1864.

Förhållandet till Norge, som under den föregående riksdagen så mycket sysselsatt ständerna, hade sedan dess betydligt förbättrats. Stortinget under åren 1862 och 1863 hade, såsom redan är anmärkt, visat sig mera unionsvänligt än de föregående stortingen, och vid den sista svenska riksdagen hade icke heller något beslut blifvit fattadt, som kunde hafva menligt inflytande på det goda förståndet mellan båda folken. Dessa kunde således, utan någon störande inverkan af tillgöranden från representationernas sida, den 4 November 1864 gemensamt fira femtionde årsdagen af föreningens ingående, hvilket ock skedde, å ömse sidor, med en hjertlighet, den man några få år förut svårligen kunnat vänta.

Bland de inre förhållandena var det hvilande representationsförslaget framför allt annat föremål för det lifligaste intresse. Det diskuterades ifrigt så väl vid talrika reformmöten som i synnerhet af pressen, och de liberala tidningarna, som eljest sällan voro eniga, öfverensstämde nu i att ifrigt förorda dess antagande. Petitionerna i denna riktning fingo allt talrikare underskrifter, och då de den 26 Oktober 1865 af reformvännernas centralkomité öfverlemnades till justitiestatsministern, utgjorde undertecknarnes antal icke mindre än 58,913, hvaribland 316 adelsmän, 501 prester, 805 lärare, 413 stadsfullmäktige och magistratspersoner, 1,751 civile och 422 militäre embets- och tjenstemän, 162 husegare i stad, 24 litteratörer, 2,980 handlande, 4,657 fabriks- och handtverksidkare, 1,237 bruksegare och bergsmän, 482 utan uppgifvet yrke, samt 45,163 större och mindre jordegare. Redan här visade sig således temligen tydligt hvilken samhällsklass skulle genom den nya riksdagsordningens antagande blifva den öfvervägande vid riksdagarna.

Medan man sålunda ifrade för den nya nationalrepresentationen, hade den nya länsrepresentationen redan trädt i verksamhet. En sådan hade under den sista riksdagen blifvit afslutad, och den 21 Mars 1862 hade en författning om landsting blifvit utfärdad, till hvars stadganden vi skola återkomma vid framställningen af statsförfattningens utveckling under detta tidskifte. Den nya institutionen omfattades med

lifligt intresse, särdeles som den utgjorde den första allmännare tilllämpningen af det samfälda valsystemet inom vårt land och som, enligt det nya representationsförslaget, första kammarens ledamöter skulle utses af landstingen och stadsfullmäktige, hvarföre man var så mycket mera intresserad att finna, huru de första valen till landstingsmän skulle utfalla, och om den af representationsförslagets motståndare yttrade farhågan för de mindre bildade samhällsklassernas öfvervigt vid dessa val skulle bekräftas eller icke. De utföllo så, att öfver hela riket valdes 155 adelsmän, 54 prester, 99 borgare, 310 ståndspersoner och 404 bönder, så att de uttryckta farhågorna icke kunde sägas hafva blifvit bekräftade.

Den till medlet af Oktober 1865 utlysta riksdagen motsågs emellertid med lifligaste intresse. Den öppnades den 24 Oktober med ett trontal, i hvilket rörande den fråga, som af alla betraktades såsom den vigtigaste, yttrades: »I främsta rummet tillkommer eder att, efter samvetsgrann pröfning, fatta det afgörande beslutet om mitt förslag till folkrepresentationens ombildning. Det är ett högt anspråk, att en bestående representation skall, med full frihet i vilja och handling, sjelf på en annan öfverflytta det ärofulla uppdraget att föra ett folks talan. Jag tänker derföre högt om eder, då jag uttalar mitt hopp, att I skolen antaga detta förslag, i hvars framgång jag ser en ökad trygghet för samhällets lugna utveckling.»

Till landtmarskalk förordnades å nyo grefve *Gustaf Lagerbielke*, och äfven i de öfriga stånden voro talmännen och vice talmännen desamma som under den föregående riksdagen — erkebiskopen *Henrik Reuterdahl* talman i presteståndet, grosshandlaren *Johan Gustaf Schwan* i borgareståndet och riksdagsmannen *Nils Larsson* i Tullus från Jemtland i bondeståndet; biskopen i Strengnäs *Thure Annerstedt* vice talman i presteståndet, grosshandlaren *Per Murén* i borgareståndet och riksdagsmannen *Anders Eriksson* från Elfsborgs län i bondeståndet. Detta stånd, som nu för första gången — och äfven för sista — hade att sjelft utse sin sekreterare, valde dertill kanslisten i riksgäldskontoret, vice häradshöfdingen *Johan Fredrik Herman Husberg*.

Inom statsrådet hade sedan sista riksdagen ingen annan förändring inträffat, än att, sedan statsrådet Thyselius 1863 lemnat detta embete för att blifva landshöfding i Kronobergs län, hade historieprofessorn vid Upsala akademi, *Fredrik Ferdinand Carlson*, efter honom blifvit statsråd och chef för ecklesiastik-departementet.

Den 4 December förekom i alla stånden den vigtiga fråga, som nu framför alla andra tog ständernas så väl som allmänhetens uppmärksamhet i anspråk. Att borgare- och bondestånden skulle antaga det hvilande förslaget, var gifvet; att presteståndet ej skulle våga förkasta det, om det antogs af adeln, togs också för gifvet; men om det skulle få flertalet bland den vid riksdagen talrikt närvarande adeln för sig, var ännu osäkert, och förhandlingarna inom detta stånd voro der-

före för tillfället de vigtigaste samt följdes ock med den mest spända uppmärksamhet.

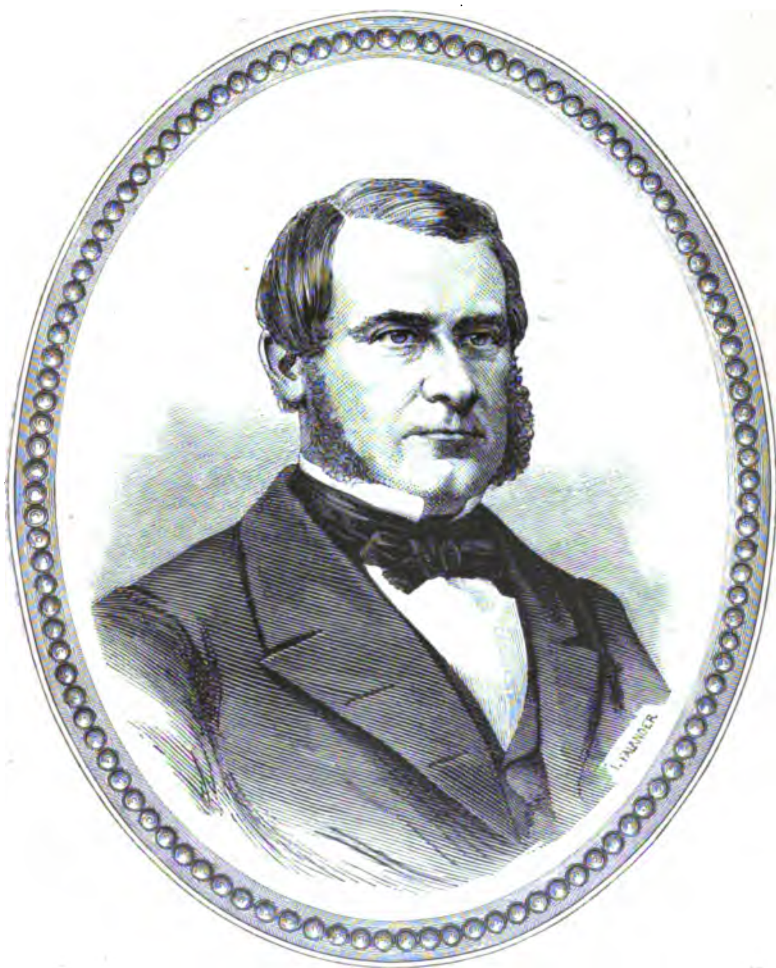
Hos *adeln* fortgingo ock öfverläggningarna under fyra på hvarandra följande plena, den 4, 5, 6 och 7 December 1865, samt fördes på ett sätt, som i allo var detta stånd värdigt och bar det ojäfaktigaste vittne om den höga ståndpunkt i politisk bildning, detsamma intagit.

Debatten öppnades af justitie-statsministern friherre *Louis De Geer*, som lugnt och värdigt framhöll anledningarna till förslagets afgifvande, bemötte åtskilliga mot detsamma framstälda anmärkningar samt yttrade slutligen, att då under senaste tiden från alla landets delar och från trovärdiga män af alla folkklasser ingått så många offentligen afgifna försäkringar, att förslaget tillfredsställer den allmänna meningen i dess bästa betydelse, »lärer väl ingen föreställa sig, att ett af regeringen framlagdt förslag, som vinner två stånds nästan enhälliga bifall, och så varmt understödjes af den allmänna meningen, skulle öfvergifvas derföre, att det möjligen en gång förkastas af en knapp majoritet i ett eller två stånd».

Bland statsrådets öfriga ledamöter förordade statsministern för utrikes ärendena frih. *L. Manderström* det hvilande förslaget i ett kortare och statsrådet frih. *J. A. Gripenstedt* i tvänne längre anföranden, äfvensom frih. *L. De Geer* under det sista plenum å nyo uppträdde för att bemöta anmärkningar, framstälda under de föregående öfverläggningarna.

För förslaget uppträdde för öfrigt 52 talare, flere deribland, såsom professorn *F. A. Cederschiöld*, öfversten grefve *C. L. F. af Ugglas*, landshöfdingarne *Samuel Gustaf von Troil*, *E. A. Weidenhjelm*. *W. Stråle*, *E. W. Nordenfelt*, *C. G. Lagercrants*, frih. *Oscar Alströmer* och grefve *Albert Ehrensvärd*, öfverståthållaren frih. *Gillis Bildt*, förre öfverståthållaren frih. *J. W. Sprengtporten*, löjtnanten frih. *Joh. Liljencrantz*, grefve *Robert De la Gardie*, sedermera landshöfding i Linköping, bruksegaren *Per Reinhold Tersmeden*, frih. *Adam Christian Raab*, hr *W. F. Dalman*, kaptenen *C. A. Mannerskantz*, vice häradshöfdingen *Per Jacob von Ehrenheim*, sedermera statsråd, förre statsrådet grefve *B. E. von Platen*, bruksegaren *E. R. P. Stockenström*, godsegaren grefve *Gustaf Hamilton*, majoren *M. E. Wolffelt*, generaltulldirektören *Nils Axel Bennich*, vice häradshöfdingen *Carl Nordenfalk*, sedermera expeditionschef, m. fl., i längre anföranden, i hvilka anmärkningarna mot förslaget bemöttes, dess förtjenster framhöllos och särskildt lades vigt uppå, att förslagets förkastande skulle framkalla en oro och jäsning i sinnena, hvars följder voro oberäkneliga och hvilka särskildt för adeln kunde blifva långt menligare än de, hvilka förslagets motståndare befarade af dess antagande. Flere talare vädjade ock till adelns fosterlandskänsla och uppmanade ståndet att högsint uppoffra ärfda företrädesrättigheter för att befordra det helas väl.

Mot förslaget yttrade sig först bruksegaren grefve *Carl Johan von Hermanson*, förklarande, att han begärt ordet icke för att ingå i di-

LOUIS GERHARD DE GEER.

skussionen, utan för att tillkännagifva, att han vid den kommande voteringen skulle nedlägga ett *nej*, hvarefter 30 talare uppträdde mot förslaget, flere deribland med längre anföranden, såsom öfversten *G. G. H. Stjerngranat*, godsegaren grefve *Gösta Posse*, löjtnanten *Oscar von Knorring*, öfversten frih. *Rudolf Klinckowström*, protokollssekreteraren *J. F. Ph. Flach*, kammarherren *A. F. Liljenstolpe*, kaptenen *Maurits Brakel*, landshöfdingen grefve *Erik Sparre*, förre statsrådet grefve *Henning Hamilton*; öfverceremonimästaren grefve *C. A. Ph. von Saltza*, förre statsrådet presidenten grefve *Carl Göran Mörner*, kammarherren frih. *Rudolf Cederström*, professorn *Knut Olivecrona*, sedermera justitieråd, landssekreteraren *Curry Treffenberg*, sedermera landshöfding, majoren *A. R. von Kræmer* m. fl. I kortare anföranden afstyrktes det hvilande förslagets antagande af förre statsministern för utrikes ärendena frih. *A. E. Ihre*, frih. *Erik Leijonhufvud*, grefve *Arvid Posse* m. fl.

I allmänhet anmärktes mot förslaget, att det inskränkte konungens myndighet, emedan konungens rätt att medelst adelsmäns nämnande insätta personer i en fjerdedel af representationen genom förslaget tillintetgjordes; emedan konungens rätt att ändra kommunal-lagarna, såsom hörande till den ekonomiska lagstiftningen, genom detsamma frångs honom; emedan det satte kyrkomötet såsom en makt öfver både konung och ständer, i fråga om rättigheten att stifta, upphäfva eller förändra kyrkolag; emedan, genom de tätt på hvarandra följande riksdagarna, konungamakten blefve till väsentlig grad endast verkställare af riksdagens beslut, samt emedan andra kammaren, genom sin makt i bevillningsfrågor, skulle, utan konungens samtycke, kunna ändra grundlagarna, i hvad de stödja sig på bevillning eller taxering för valrätt eller valbarhet.

Mot förslaget anmärktes vidare, att det alltför mycket gynnade en enda samhällsklass. Den besutna allmogen kunde nemligen tillsätta alla ledamöterne för landet inom andra kammaren och sålunda dess vida öfvervägande flertal. Den kunde tillika tillsätta landstingsmän i de flesta af rikets län, och då långt flera ledamöter i första kammaren tillsattes af landstingen än af stadsfullmäktige, kunde samma samhällsklass äfven der vinna en öfvervägande majoritet. Men om makten lägges i händerna på en enda klass, så blefve denna snart enväldig och de öfrigas frihet vore förbi. Saken förbättrades icke derigenom, att den gynnade klassen är den talrikare, icke ens, om den inom sig egde den högsta intelligensen, hvilket här icke vore fallet. Då det hvilande förslaget sålunda icke lemnade någon rätt åt en minoritet af bildade, upplysta och fosterlandsälskande män att göra sin röst hörd, vore det förkastligt.

Mot sättet för de båda kamrarnes bildande anmärktes för öfrigt, att penningen var den enda bestämnings-grunden så väl för valrättighet som för valbarhet; att då bevillningsbeloppet utgjorde en sådan bestämningsgrund, komme denna att försvinna, derest bevillningen upphörde att utgå, eller vissa samhällsklasser, t. ex. embets- och tjenste-

männen, befriades från dess utgörande, då de med detsamma upphörde att vara valberättigade och valbare; att landstingen och stadsfullmäktige, som hade att utse ledamöter i första kammaren, voro ännu alltför nya och obepröfvade institutioner, hvilka genom den nya riksdagsordningen finge en helt annan bestämmelse än den rent ekonomiska, hvarför de ursprungligen voro afsedda; att förslaget uteslöt från valrätt och valbarhet en mängd medborgare, som enligt gällande riksdagsordning egde valrätt och valbarhet i bondeståndet; att ehuru förslaget antydde, det första kammaren skulle företrädesvis hafva egenskapen af fasthet och kontinuitet, komme den likväl, genom tillämpning af förslagets stadganden rörande dess bildande, att blifva svagare och rörligare än andra kammaren, hvilken, till följd af sitt större antal ledamöter, vid den gemensamma omröstningen, då kamrarne rörande statsreglering, bevillning m. m. stanna i olika beslut, komme att i afseende å dessa högst vigtiga ämnen utöfva långt större inflytande än första kammaren, med sitt ringare antal ledamöter, hvadan förslagets uppgift om båda kamrarnes likberättigande icke vore med verkliga förhållandet öfverensstämmande, o. s. v.

Man hade äfven uppgjort ett motförslag, enligt hvilket svenska folkets ombud likaledes skulle församlas till riksdag på två kamrar, men till lagtima riksdag sammanträda endast hvart tredje år. Valrätt till båda kamrarna skulle tillkomma hvarje svensk man, som för egendom, tjenst, yrke eller inkomst, till staten eller till den kommun, der han är mantalsskrifven, erlägger skatt och i kommunens allmänna angelägenheter eger rösträtt. Valbar i andra kammaren skulle vara hvarje svensk man, som uppnått 25 års ålder, bekänner sig till den evangeliska läran eller tillhör annat af staten erkändt kristet protestantiskt religionssamfund, samt minst ett år före valet egt och fortfarande eger rösträtt inom den valkrets, för hvilken han väljes; valbar i första kammaren vore en hvar till riksdagsman i andra kammaren valbar man, som uppnått 35 års ålder. Till andra kammaren skulle väljas, å landet samt i köpingar och städer utan egen jurisdiktion, för hvarje domsaga en riksdagsman, eller två, om domsagans folkmängd öfverstege 50,000; i hvarje stad, med en folkmängd af 10,000 eller deröfver, en riksdagsman för hvart fullt tal af 10,000. Öfriga städer med egen jurisdiktion skulle för hvarje län utgöra en valkrets, hvilken hade att välja en riksdagsman för hvarje fullt tal af 10,000, men egde välja en sådan äfven derest valkretsens folkmängd ej uppginge till 10,000. Valen skulle vara direkta i alla städer, som hade att, hvar för sig, sända en eller flere riksdagsmän, men indirekta, genom utsedda valmän, i de öfriga städerna och å landsbygden, samt gälla för en tid af tre år. Till första kammaren skulle prester med ordinarie beställning i kyrkans tjenst samt ordinarie lärare vid de offentliga läroverken ega utse 20 riksdagsmän, universiteten i Upsala och Lund hvartdera en riksdagsman, samt vetenskapsakademien en riksdagsman. De för fastighet och inkomst högst beskattade inom hvarje landstings-område skulle ega utse en

riksdagsman för hvarje 100,000 af landstings-områdets folkmängd, men hade att utse en riksdagsman äfven om folkmängden icke uppginge till 100,000. Antalet af dem, som inom hvarje landstings område egde i detta val deltaga, skulle beräknas efter områdets folkmängd, en för hvarje fullt tal af 1,000, dock att, derest flere befunnos skatta det lägsta belopp, som sålunda visade sig för valrätt erforderligt, dessa alla finge i valet deltaga, om ock antalet derigenom skulle öfverstiga en för hvarje 1,000 af folkmängden. De för egendom och inkomst högst beskattade i Stockholm skulle ega utse en riksdagsman för hvarje fullt 30,000-tal, och öfriga städer, som ej deltaga i val af landsting, en för hvarje fullt 20,000-tal af stadens invånare. Antalet af dem, som inom hvarje stad egde i detta val deltaga, skulle beräknas efter stadens folkmängd, en för hvarje fullt tal af 200, dock med nyssnämnda förbehåll i afseende å flere skattande för lägsta beloppet. Ett lika antal riksdagsmän, som sålunda utsågos af de högst beskattade, skulle ridderskapet och adeln ega utvälja. Valen till första kammaren skulle gälla för sex år.

Fördelarne i detta förslag skulle vara, att ingen genom detsamma förlorade den valrätt han genom förut gällande riksdagsordning egde, hvaremot genom det kungliga förslaget flere så väl enskilde som korporationer skulle gå sin förra valrätt förlustige; att, om ock andra kammaren blefve ännu mera demokratisk än i det kungliga förslaget, vore dock börden och den högre bildningen särskildt representerade inom första kammaren, samt att man genom det nya förslaget undginge bestämmandet af en viss census för valrätt och valbarhet, hvilken i utländska statsförfattningar alltid visat sig vara den svåraste stötestenen.

Från andra sidan anmärktes emellertid, att då man klandrade det kungliga förslaget såsom för mycket demokratiskt, vore det föga konseqvent att vilja bilda en andra kammare, som blefve ännu mera demokratisk än i det klandrade förslaget; att, då man i första kammaren ville bilda en motståndskraft mot den demokratiska strömmen, vore det väl vida mera sannolikt, att en sådan motståndskraft skulle åstadkommas derigenom, att de män, som ega folkets förtroende i de kommunala angelägenheterna, hvilka närmast beröra folkets intressen, skulle utse ledamöter i den kammare, som vore ämnad att utgöra det konservativa eller det dessa intressen skyddande elementet, än derigenom att den öfre kammaren sammansättes af olikartade stånd eller klasser, hvilka lätt sig emellan kunna ega stridiga intressen och följaktligen uti sjelfva sin organisation gömma fröet till splittring just inom den kammare, som skulle bilda den sammanhållande kraften; att då, enligt det adliga förslaget, adeln skulle utse lika många ledamöter i första kammaren som de högst beskattade i städerna och på landsbygden samt dessutom egde deltaga så väl i dessas riksdagsmannaval som i valen till andra kammaren, hade den väl mycket sett sig sjelf till godo, samt att, då de, som förenat sig om detta förslag, svårligen

kunde föreställa sig, att detsamma skulle lyckas förena de stridiga meningarna, derest man förkastade det af regeringen framlagda, af de två folkvalda stånden nära enhälligt antagna samt af allmänna meningen i hela landet med värma omfattade förslaget; så kunde det nya betraktas endast såsom ett försök att ytterligare bibehålla det representationssätt, man föregifvit sig vilja förbättra. Omisskänligen utgjorde ock det nya förslaget ett ganska öfvertygande bevis, att det är vida lättare att klandra *ett* förslag än att uppgöra ett mera antagligt.

Anmärkningarna mot det hvilande förslaget blefvo för öfrigt icke obesvarade. Påståendet, att det skulle mer än ståndsförfattningen försvaga konungamakten vederlades genom erinran att denna makt aldrig varit mera försvagad än under frihetstiden, då ståndsförfattningen mest florerade, samt att ännu så sent som vid 1840 års riksdag regeringen ej kunde genomdrifva någon enda proposition af politisk vigt, i följd af den då rådande splittringen inom stånden, hvilken lätt kunde åter inträda, om det kungliga förslaget förkastades. Blefve detta antaget, så komme en verklig majoritet inom representationen att bestämma besluten och dessa sålunda blifva beroende icke af de särskilda ståndens ställning till hvarandra, utan af folkets och dess ombuds förtroende till konungen och hans regering, hvilket förtroende vore det enda, som gjorde den konstitutionela konungamakten stark. Det hvilande förslaget tillade för öfrigt konungen ökad makt genom rättigheten att när som helst kunna upplösa riksdagen eller endera af kamrarna, samt genom stadgandet att vid urtima riksdag endast konungens framställningar kunna till behandling förekomma. I allmänhet berodde statsskickets styrka på samdrägten mellan konungamakten och folkmakten. Det blefve svagare i samma mån denna samdrägt rubbades, såsom ofta nog varit fallet under ståndsförfattningen och hvilket skulle ytterligare inträffa, om den rådande splittringen finge fortfara.

Påståendet, att förslaget vore bygdt på alltför lös grund, bemöttes med erinran, att det hvilade på den fastaste grund, som kunde finnas för en samhällsbyggnad, nemligen medborgares aktning och förtroende. Lika litet kunde det sägas hopa brännbara ämnen kring tronen, då dess ändamål just vore att undanskaffa dessa ämnen. Påståendet, att bevillningen var en osäker grund för valrätt och valbarhet, besvarades med erinran att nästan hela kommunalbeskattningen vore byggd på bevillning, hvadan ingen anledning funnes för antagandet, att en nationalrepresentation, som dels utgick från kommunalrepresentationen, dels var byggd på samma grund som denna, skulle afskaffa bevillningen o. s. v. Den vigtigaste anmärkningen mot det hvilande förslaget, att genom detsammas antagande *en* samhällsklass skulle erhålla alltför öfvervägande inflytande vid riksdagarna, blef dock obesvarad.

Resultatet af de långa öfverläggningarna blef, att adeln den 7 December, med 361 röster emot 294, antog det hvilande förslaget, mot hvilket beslut reservationer anmäldes af 186 ledamöter, och i en bland dessa reservationer, som afgafs af presidenten grefve *Carl Göran*

Mörner, infördes det här ofvan omnämnda motförslaget för ombildning af nationalrepresentationen.

Af *borgareståndet* hade förslaget blifvit antaget redan den 4 December, med 60 röster mot 5, efter en kort diskussion, och af *bondeståndet* samma dag, utan diskussion eller votering.

Hos *presteståndet* upptogo öfverläggningarna ännu längre tid än hos adeln, hvars beslut ståndet tydligen ville afvakta, innan det fattade sitt, hvilket ock skedde först den 8 December eller dagen efter sedan frågan blifvit hos adeln afgjord. Det hvilande förslaget blef då äfven antaget af presteståndet utan votering, ehuru den föregående diskussionen omisskänligen visat, att ståndets flertal icke vore för förslaget. Mot beslutet reserverade sig ock 28 af ståndets 57 närvarande ledamöter, och det var således ganska nära, att reservanternes antal öfverstigit deras, som fattat det till protokollet tagna beslutet.

Den nya riksdagsordningen var sålunda af samtliga riksstånden antagen. Underrättelsen härom mottogs så väl i hufvudstaden som flerstädes i landsorterna med de lifligaste glädjeyttringar, och hänförelsen var sådan, att deraf lätt kunde slutas, det följderna kunnat blifva rätt betänkliga, derest förslaget fallit.

Den enda politiska fråga, som för öfrigt förekom under denna riksdag, var decharge-frågan. Hos konstitutions-utskottet hade anmärkningar blifvit anmälda dels mot chefen för finans-departementet, frih. Gripenstedt, för det han gifvit den tillsatta tullkomitén en instruktion, stridande mot de åsigter, ständerna vid föregående riksdagen i en till kongl. maj:t aflåten skrifvelse uttryckt; dels mot statsrådets samtliga ledamöter, för det i en med Frankrike afslutad handelstraktat tullafgifter blifvit nedsatta eller afskaffade för en mängd införsel-artiklar icke blott från Frankrike, utan äfven från Schweiz och åtskilliga tyska stater, samt för det tullen å papper blifvit i 1863 års tulltaxa förhöjd, hvilket allt ansågs innebära öfverträdelser af grundlagens stadganden.

Konstitutions-utskottet förklarade dock i ett helt kort memorial dessa anmärkningar böra förfalla, samt gaf för öfrigt tillkänna, att utskottet, vid granskningen af de till detsamma öfverlemnade statsrådsprotokoll, icke funnit skäl mot någon statsrådets ledamot tillämpa 106 § regeringsformen eller ansett anledning vara för handen framställa någon anmärkning på grund af stadgandet i 107 § regeringsformen. Mot detta utskottets beslut voro emellertid reservationer anmälda af dess ordförande, presidenten, grefve *Carl Göran Mörner*, och sju af dess ledamöter, i samma syftning som de af utskottet ogillade anmärkningarna, med tillägg att, då traktaten med Frankrike blifvit, utan ständernas medgifvande i afseende å deri bestämda tullafgifter, utsträckt att gälla för 12 år, i stället för intill slutet af den riksdag, då ny af rikets ständer faststäld tullbevillning inträdde, måste detta betraktas såsom ett ingrepp i rikets ständers beskattningsrätt.

Utskottets memorial föredrogs hos samtliga riksstånden den 4 April

1866 och fans af dem alla icke påkalla annan åtgärd än att läggas till handlingarna.

Hos *adeln* yrkades nu, likasom vid en mängd föregående tillfällen, att utskottet bort lemna ständerna någon ledning för omdömet om regeringens system; men detta yrkande bestriddes äfven nu, under anförande att utskottet icke af grundlagen kunde hemta någon anledning att för enskild statsrådsledamot eller för statsrådet samfäldt utfärda någon orlofssedel, utan egde endast att bedöma beskaffenheten af de tillstyrkanden, statsrådet, enligt de till utskottet öfverlemnade protokoll, afgifvit.

För öfrigt yttrades olika åsigter, huruvida regeringen egde eller icke egde grundlagsenlig rätt att nedsätta tullafgifter, men slutet blef emellertid, att memorialet utan votering lades till handlingarna.

Äfven inom *presteståndet* ogillade några talare nedsättningen af åtskilliga tullafgifter och traktaten med Frankrike. Resultatet blef dock detsamma som hos adeln.

Hos *borgareståndet* voro både utrikes politiken, tullnedsättningarna och franska traktaten föremål för en ganska liflig öfverläggning, som dock slutade på samma sätt som hos de båda förstnämnda stånden, hvilket äfven blef förhållandet hos *bondeståndet*, der likväl flere talare klandrade nedsättningen af tullafgifterna, hvilket ansågs uppenbart stridande mot grundlagen och, såsom prejudikat, högst vådligt, äfvensom instruktionen för tullkomitén ogillades, såsom stridande mot ständernas uttryckta åsigter. Konstitutions-utskottets ledamöter af bondeståndet fingo uppbära stränga förebråelser för sin underlåtenhet att reservera sig mot det beslut, hvari utskottet stannat, och man yrkade ifrigt memorialets läggande till handlingarna med *ogillande;* men talmannen förklarade sig icke kunna framställa proposition härå, enär det yrkade beslutet hvarken till form eller innehåll vore förenligt med 107 § regeringsformen, och denna propositionsvägran blef, vid anstäld votering, godkänd med 57 röster mot 47.

Riksdagen afslutades den 22 Juni 1866. Det var Sveriges sista stånds-riksdag. Den urgamla svenska ståndsförfattningen hade onekligen öfverlefvat sig sjelf, och äfven bland de många röster, som höjdes mot den nya riksdagsordningen, hördes ingen yrka ståndsförfattningens fortfarande, ehuru man gerna ville bibehålla en qvarlefva deraf, åtminstone i den ena afdelningen af den nya representationen. Man bör dock alltid tacksamt erkänna, att med ståndsförfattningen, äfven under dess sista skede sedan statshvälfningen 1809, ganska mycket blifvit uträttadt för utvecklingen af våra inre förhållanden i alla riktningar. Knappast torde något annat lands historia förete motstycken till svenska ständernas handlingssätt vid början och slutet af denna tiderymd — att en representation, hvilken, vid förra tillfället, innehade all makten inom samhället, icke gjorde sig skyldig till något missbruk af densamma, och att, vid senare tillfället, denna representation, utan något yttre tvång eller några inre hvälfningar, endast i följd af den

allmänna meningens påtryckning frånträdde urgamla, häfdvunna rättigheter för att under ostördt lugn grunda ett nytt statsskick. Under mellantiden hade ock denna ståndsrepresentation tagit initiativet till vigtiga reformer inom statsförfattningen, rättsväsendet, förvaltningen, statshushållningen, försvarsverket och läroverken, till väsentliga förbättringar i kommunikationerna både inom landet och med andra länder. Den hade på det ändamålsenligaste sätt ordnat så väl statsinkomsterna som statsutgifterna, samt, med iakttagande af sparsamhet på det hela, likväl kraftigt befordrat ej blott rikets materiela förkofran, utan äfven den vetenskapliga, vittra och konstnärliga utvecklingen, likasom den äfven medgifvit utvidgad religionsfrihet för kristna och mera omfattande medborgerliga rättigheter för mosaiska trosbekännare. I allmänhet företer detta tidskifte hos alla stånden en ständigt ökad politisk bildning, som visserligen icke varit fri från politiska olater, och man hade icke så sällan visat en viss benägenhet att i dessa följa föga prisvärda efterdömen från andra länder; men man hade dock här icke gjort sig skyldig till de omstörtningar, som under samma tiderymd så ofta inträffat i flera af dessa länder, och ehuru äfven här på det hela folkmakten blifvit betydligt ökad, hade den dock ej olagligen ingripit i regeringsmaktens rättigheter, hvilket rätt väsentligt torde få tillskrifvas det fastare stöd ståndsförfattningen här gifvit regeringen.

Riksdagarne 1867—1872.

Under mellantiden från den sista ståndsriksdagen till den första enligt den nya riksdagsordningen följdes med synnerligt intresse valen till de nya kamrarne. De utföllo så, att till ledamöter af första kammaren valdes 59 i tjenst varande eller f. d. civile och militäre embets- och tjenstemän, 35 godsegare, 18 bruksegare, 5 grosshandlare och andre handlande, 4 prester, 2 läkare, 1 magistratsperson och 1 bankdirektör; till ledamöter af andra kammaren 77 hemmansegare, landtbrukare och arrendatorer, 43 i tjenst varande eller f. d. civile och militäre embets- och tjenstemän, 12 godsegare, 11 bruksegare, 8 grosshandlare och andre handlande, 8 fabriksidkare, 6 magistratspersoner, 5 prester, 4 orgelnister och klockare, 2 länsmän, 2 boktryckare, 1 läkare, 1 apotekare, 1 litteratör och 1 handtverkare. De förra stånden voro representerade, adeln af 79 ledamöter inom första kammaren och 19 inom den andra; preseståndet af 4 inom den förra och 5 inom den senare; borgareståndet af 16 inom den förra och 31 inom den senare, samt bondeståndet af 77 inom den senare. Adeln hade således, från att utgöra en fjerdedel af den förra representationen, kommit att utgöra omkring en tredjedel af den nya och således vunnit på förändringen. Presteståndet åter hade, från att vara en fjerdedel af den förra, blifvit endast en 34:de del af den senare; borgareståndet från en fjerdedel af den förra blifvit något mer än en sjettedel af den se-

nare, samt bondeståndet likasom förut kommit att utgöra en fjerdedel af representationen i dess helhet, likväl med betydligt ökadt politiskt inflytande i allmänhet.

Inom statsrådet hade landshöfdingen i Jemtlands län *Carl Gustaf Lagercrantz* i medlet af året 1866 blifvit chef för finans-departementet efter friherre J. A. Gripenstedt, som då trädt ur statsrådet samt vice häradshöfdingen *Per Jakob von Ehrenheim* i September samma år blifvit konsultativt statsråd efter C. J. Malmsten, som blef landshöfding i Skaraborgs län.

Den nya riksdagen öppnades den 19 Januari 1867. Förhandlingarna under densamma voro i allmänhet lugnare än under de föregående. Regeringen omfattades med förtroende af representationen och nästan alla dess förslag bifölles, ehuru en svår penningekris, som under det föregående året inträffat, hade verkat menligt på penningeställningen och föranledde afprutningar å åtskilliga begärda anslag, synnerligast för försvarsverket. Äfven med hänseende till anslagen å tredje hufvudtiteln beslöt riksdagen en anhållan hos kongl. maj:t, att, då Sveriges diplomatiska intressen torde kunna utan men besörjas på ett mindre kostsamt sätt, än dittills ansetts vara erforderligt, kongl. maj:t täcktes låta utreda, huruvida icke inskränkning i anslagen under denna hufvudtitel skulle kunna vidtagas, samt för näst sammanträdande riksdag framlägga förslag till nedsatt utgiftsstat å denna hufvudtitel.

Under diskussionen härom visade sig emellertid, att man inom båda kamrarna hyste fullt förtroende för dåvarande statsministern för utrikes ärendena grefve Manderströms ledning af våra förhållanden till främmande makter samt allmänt gillade den fredliga och försigtiga politik, som i afseende härå blifvit iakttagen.

Grundlags-frågornas behandling framkallade nu icke sådana strider som förut, sedan den hufvudsakligaste stridsfrågan var genom den nya riksdagsordningens antagande afgjord. Partibildningen inom representationen var ock ej längre densamma som förut. I stället att den dittills bestämts af politiska åsigter, bestämdes den nu mer och mer af intressen. Bland dessa var jordbrukare-intresset öfvervägande representeradt inom andra kammaren och äfven ganska talrikt inom den första. Detta intresses förfäktare bildade sålunda inom representationen en majoritet, mot hvilken dock en stark opposition uppträdde, och så gjordes redan under denna riksdag en början till det s. k. *landtmanna-partiet*, och till oppositionen mot detsamma, hvilken man gaf benämningen *intelligens-partiet*.

Till konstitutions-utskottet inkom en ledamot af riksdagens andra kammare *Jöns Persson* från Kronobergs län med åtskilliga framställningar dels rörande den misshushållning, som skulle ega rum med statens medel, dels rörande regeringens yrkande på nya anslag i allmänhet och särskildt på nya förmåner för rikets embets- och tjenstemän, dels rörande den lyx, som skulle vara rådande hos de högre embetsmännen, hvilket allt, såsom icke innefattande bestämdt formu-

lerade anmärkningar, utan endast ett i allmänna ordalag framstäldt klander, utskottet ej fann kunna blifva föremål för sin pröfning; men samme riksdagsman hade tillika uttryckligen yrkat tillämpning dels af 106 och dels af 107 § regeringsformen i anledning af trenne angifna regeringsåtgärder.

Konstitutions-utskottet godkände icke dessa anmärkningar, och under granskningen af statsrådsprotokollen fann utskottet ej heller i öfrigt skäl att mot någon statsrådets ledamot tillämpa 106 § regeringsformen eller framställa anmärkning på grund af stadgandet i 107 § samma grundlag, hvilket utskottet hos riksdagen anmälde.

Konstitutionsutskottets memorial härom föranledde ganska lifliga diskussioner i båda kamrarna.

Inom *första kammaren* öppnades diskussionen af friherre *Adam Christian Raab*, som åter framhöll hvad vid flera föregående tillfällen varit yrkadt, att konstitutionsutskottets s. k. decharge-betänkande borde framställa systemet i regerings-åtgärderna i allmänhet och icke uteslutande sysselsätta sig med särskilda regerings-åtgärder.

I samma riktning yttrade sig friherrarne *J. W. Sprengtporten*, *Jules von Schwerin* och *Carl Adam Raab*, hvaremot grefve *L. af Ugglas*, prosten *L. Landgren* och professorn *H. L. Rydin* ansågo utskottet ega hvarken berömma eller klandra. Det finge tala endast då det funnit någon statsrådets ledamot icke hafva iakttagit rikets sannskyldiga nytta. Hr *C. F. Wærn* anmärkte ock, att decharge-betänkandet ingalunda motsvarade svars-adressen i andra länder. Der vore denna adress af högsta vigt, emedan representationen ej egde något annat tillfälle att mot regeringen uttala sitt förtroende eller sin misstro; men hos oss behöfdes ej detta, ty representationen egde så många tillfällen att uttala sina åsigter.

Grefve *Carl Göran Mörner* klandrade konstitutionsutskottet att icke hafva i några vigtigare frågor, som inom landet väckt en viss sensation, lemnat en utredning, som kunnat bidraga att framkalla ökadt förtroende. Sådana frågor voro, huruvida befordringsväsendet handhafts efter andra grunder än skicklighet och förtjenst; huruvida noggrann hushållning med statens medel iakttagits; huruvida den svenska folket tillförsäkrade sjelfbeskattningsrätt icke varit trädd för nära, samt huruvida kommunernas beskattningsrätt hållits i helgd.

Bankdirektören *A. O. Wallenberg* beklagade, att regeringen icke tagit en ledande del i riksdagens förhandlingar.

Riksarkivarien *J. J. Nordström* ansåg tullbevillningsrättens grundlagsenliga beskaffenhet hafva blifvit förbisedd vid utfärdandet af den senaste tulltaxan.

Dessa anmärkningar besvarades af statsrådet *von Ehrenheim*, frih. *Hugo Hamilton* och professorn *Rydin*.

Hr *Frans Schartau* ansåg några förhållanden i regeringens system förefinnas af den beskaffenhet, att representationen icke borde försumma det tillfälle, som erbjöd sig, att derom oförbehållsamt säga sina

tankar. Ett sådant förhållande vore, att, efter all anledning, inom statsrådet utbildat sig den praxis, att chefen för hvarje statsdepartement tillerkännes ett slags sjelfrådighet, så att de öfrige rådgifvarne åt honom öfverlemna afgörandet af alla frågor, som tillhöra hans departement. Detta vore icke konstitutionelt. Regeringen borde handla kollektivt och borde akta sig för att låta någon af sina medlemmar blifva sjelfrådig inom ett visst fack. Det andra förhållandet vore det intrång, som från regeringsmaktens sida blifvit gjordt å representationens beskattningsrätt genom regeringens förfarande i tullfrågor.

Sedan den långa öfverläggningen nu förklarats slutad, lades utan omröstning konstitutions-utskottets memorial till handlingarna.

Inom *andra kammaren* öppnades diskussionen af grefve *Arvid Posse*, som ansåg sig hafva skäl framställa anmärkning mot konstitutionsutskottet för det sätt, hvarpå frågan om en af regeringen med Husqvarna gevärsfaktori kontraherad gevärs-leverans blifvit af utskottet handlagd. Leveransen afsåg nemligen gevär af äldre modell, och flera utvägar hade funnits att häfva kontraktet härom, t. ex. att bjuda skälig ersättning i den mån leveransen modifierats, i stället att åstadkomma större förlust genom erhållande af odugliga gevär. Utskottets förklaring hade ej varit tillfredsställande, och det hade bort lemna kamrarna fullständigare och bättre upplysningar i denna sak än som skett. Talaren fann för öfrigt denna fråga icke vara af någon särdeles farlig beskaffenhet eller böra föranleda anmärkning hvarken enligt 106 eller 107 §§ regeringsformen mot en regering som egde landets förtroende, och omständigheterna voro ej sådana, att det vore tillbörligt taga fasta på en sak, som vore en obetydlighet i jemförelse med de stora och betydelsefulla ärenden, som af regeringen blifvit vidgjorda och utförda.

Hr *Jöns Persson* förnyade i skriftligt anförande hvad han, i ett dylikt till konstitutions-utskottet afgifvet, klandrat hos regeringen — misshushållningen med statens medel, befordrings-systemet, bränvinsskatten, frihandeln, lyxen hos embetsmännen o. s. v. — alltsammans i så skarpa ordalag, att hans landsman, hr *Medin*, ansåg sig böra bedja kammarens ledamöter icke fälla ett allt för omildt omdöme om klandraren.

Hr. *Nils Larsson*, ledamot af konstitutionsutskottet, upptog till besvarande hvad grefve Posse och hr Jöns Persson anfört mot utskottet, samt erkände utskottets oförmåga att begripa en stor del af den senares klagomål.

Grefve *R. de la Gardie* besvarade grefve Posses anmärkning rörande gevärstillverkningen, och hr *Ola Jönsson*, ledamot af konstitutionsutskottet, upptog likaledes denna fråga till besvarande, samt omnämnde ett par befordringsmål, emot hvilka anmärkningar kunnat göras, men yttrade, i anledning af Jöns Perssons anmärkningar i allmänhet, att sanningen af en stor tänkares yttrande, det svenska folket vore »ett trögt folk, fullt af hetsigheter», ofta visat sig deri, att efter hvarje förtjusningsperiod oppositionen flammat upp med fördubblad häftighet, till obehag för många och till nytta för ingen. Talaren vore ingen vän

af dylika häftiga omkastningar, men ansåg deremot en lugn och sansad opposition vara lika nödvändig för statens lif som den uppfriskande vinden för naturen. Genom en sådan opposition bereddes regeringen tillfälle att besvara de inkast och anmärkningar, hvartill man kunnat finna anledning, och dunkla i omlopp satta rykten erhölle sin rätta belysning. På sådant sätt vunne regeringen i trygghet och styrka, och det band af förtroende, som borde förena regeringen och folket, blefve fastare sammanknutet.

Hr *S. Rosenberg* inlade en protest mot det sätt, hvilket Jöns Persson begagnat för anmärkningars framställande. Riksdagsordningen stadgade i 52 §, att ingen må tillåta sig personligen förolämpande uttryck. Detta stadgande hade i den upplästa skriften blifvit öfverträdt. Deri hade funnits personligen förolämpande uttryck mot regeringen, mot konstitutionsutskottet, ja, mot alla de kammarens ledamöter, som icke dela författarens åsigter. Det vore icke värdigt en riksdagens ledamot att på detta sätt framhålla sina klagomål, äfven om de vore befogade, ännu mindre om de äro obefogade, och obefogadt vore det att tala om lysande balklädningar, stora kalaser, dyra viner och dylikt, samt vilja göra regeringen, konstitutionsutskottet eller riksdagen ansvariga för den misshushållning, som derigenom ådagalägges. Den lyx, det slöseri, den flärd och misshushållning, som inrängt i vårt älskade fädernesland bland både höga och låga, vore mycket att beklaga; men man borde icke fordra, att konstitutionsutskottets anmärkningar skulle sträcka sig till den enskildes hushållning, icke heller att regeringen skall lagstifta om hvad svenska folket får äta eller dricka, eller huru det skall kläda sig. Tider hafva funnits, då regeringen sträckte sina landsfaderliga omsorger äfven till dessa angelägenheter; men talaren trodde icke, att någon önskade dessa tider tillbaka eller dessa stadgars återupplifvande. »I stället att i dessa fall skylla på regeringen, låtom oss skylla på oss sjelfva, der finna vi källan till misshushållningen och slöseriet.»

Friherre *J. Liljencrantz* fann, att vid granskningen af en regerings uppgifter under en viss period en representant hade att lösa två uppgifter — den ena, huruvida det system, regeringen följt, varit för landets utveckling förmånligt och ländt till dess sannskyldiga bästa; den andra att tillse, huruvida grundlagens bud icke blifvit öfverträdda. Hvad nu beträffade frågan om regeringens system, så borde representationens ställning till regeringen vara välvillig och afvaktande. Regeringen hade ej gerna kunnat hinna till denna riksdag framkomma med förslag i de stora organisationsfrågorna, det gälde nu framför allt att gifva fasthet åt de nya former, som genom den utförda representationsreformen blifvit kallade till lif. Talaren ville således icke taga saken under bepröfvande i detta afseende, utan med välvilja, tacksamhet och förtroende blicka upp till den tillryggalagda perioden af regeringens verksamhet. I afseende åter å de särskilda regeringsåtgärderna förekommo tre omständigheter — gevärstillverkningen, med hänseende

hvartill ett beklagligt famlande röjt sig, men då anledningen dertill snart komme att upphöra, behöfde detta förhållande nu icke betonas; befordringsfrågorna, vid hvilka man dock borde fästa sig endast i händelse ett förkastligt system deri röjde sig, samt beviljandet af statsmedel till möblering af landshöfdinge-residenset i Östersund, hvilket ej bort ske utan riksdagens medgifvande.

Justitie-statsministern frih. *L. De Geer* erinrade, att grundlagen vore alldeles ofõrtydbar dels deruti, att, om en riksdagsman ville väcka fråga om en anmärkning emot statsrådet eller någon dess ledamot, finge detta ske endast med vissa i 57 § riksdagsordningen bestämda ordalag; dels ock deruti, att en sådan fråga icke får af riksdagen afgöras förr, än konstitutionsutskottet, jemlikt 107 § regeringsformen, blifvit deröfver hördt. Att vid sådant förhållande sysselsätta sig med en diskussion, som icke kunde leda till något slags beslut och icke ens tjena till upplysning om kammarens tänkesätt, så vida icke alla dess ledamöter taga till ordet, vore en afväg, för hvilken intet skäl funnes, då hvarje riksdagsman, som har anmärkningar mot regeringen att göra, måste underkasta sig de i grundlagen stadgade former, hvarigenom den, hvilken anmärkningen gäller, tillförsäkras ett i sakens natur grundadt och enligt all lag hvarje svarande part tillkommande rådrum att bereda sig på försvar och samla de faktiska upplysningar, hvarmed anmärkningen kan vederläggas.

Sedan öfverläggningen förklarats slutad, lades konstitutionsutskottets memorial äfven af andra kammaren till handlingarna utan votering.

De långa öfverläggningarna i denna fråga inom båda kamrarna hade, så väl som riksdagsförhandlingarna i allmänhet, vittnat, att regeringen öfvervägande egde kamrarnes förtroende, men att den dock ej saknade vedersakare, hvilka, oberäknadt hr Jöns Perssons anfall, som temligen allmänt funnits opassande både i sak och form, hufvudsakligen tillhört de med representationsreformen missnöjde, som på ett eller annat sätt sökte gifva uttryck åt detta missnöje. Dock framkastades äfven af representanter, som i allmänhet voro regeringens vänner, antydningar om bristande sammanhållning inom densamma och att man alltför uteslutande ville lägga ansvaret på departementscheferne, i stället att kollektivt ikläda sig detsamma.

Riksdagen, den kortaste alltsedan 1809 års statshvälfning, afslutades den 16 Maj 1867 med ett trontal, i hvilket konungen erkände, att riksdagens afslutande inom den i grundlagen afsedda tid kunnat utan olägenhet ske endast genom ansträngdt arbete, men yttrade tillika sin förhoppning, att, med en större erfarenhet af arbetssättet och nödvändigheten att begränsa hvarje riksdags hufvudsakliga verksamhet till ett mindre antal af samhällets stora frågor, hvilka icke alla kunde på en gång lösas, den åt riksdagen tillmätta tid framdeles skulle lättare blifva tillräcklig.

I allmänhet hunno ock nu riksdagarna afslutas inom eller helt kort efter den i grundlagen afsedda tid.

Vid nästa riksdag, som öppnades den 17 Januari 1868, förklarade konstitutions-utskottet, att det funnit fyra regeringsåtgärder påkalla anmälanden, men yrkade i anledning deraf ingen tillämpning hvarken af 106 eller 107 § i regeringsformen.

Utskottets memorial var åtföljdt af flera reservationer, bland hvilka professor *Rydins* var särskildt riktad mot formen för detta memorial, i hvilket utskottet icke yrkat någon tillämpning af 107 § regeringsformen och riksdagen således lemnades i okunnighet om, huruvida utskottet ansett de uppgifna förhållandena vara af den beskaffenhet, att de rådgifvare, som deltagit i de anmärkta regeringsåtgärdernas handläggning, gjort sig skyldiga till försummelse af sin rådgifvarepligt, eller utskottet ansett de anmälda punkterna blott röra rådslag, som ur principiel synpunkt kunna anses förtjenta af riksdagens uppmärksamhet.

Memorialet föredrogs i båda kamrarna och framkallade ganska omfattande öfverläggningar.

Inom *första kammaren* ogillades de gjorda anmärkningarna af de flesta talare, som der uppträdde, och slutet blef, att samtliga punkterna utan omröstning lades till handlingarna.

Äfven inom *andra kammaren* yttrade sig de fleste talarne dels emot de anmärkta punkterna, dels emot formen för utskottets memorial, hvilket man ansåg hafva bort mera bestämdt angifva, huruvida utskottet afsåg tillämpning af 107 § regeringsformen eller icke. Slutet blef, att äfven här alla anmärkningarna lades till handlingarna.

Vid denna riksdags början hade inga andra förändringar inom statsrådet inträffat, än att öfversten och chefen för norra skånska infanteri-regementet *Gustaf Rudolf Abelin* i Juni 1867 blifvit chef för landtförsvars-departementet efter statsrådet Reuterskiöld, samt att förra statsrådet, sedermera landshöfdingen i Linköping frih. *Curt Gustaf af Ugglas* såsom chef för finans-departementet efterträdt statsrådet Lagercrantz; men i följd af riksdagens beslut rörande särskilda delar af statsregleringen begärde statsministern för utrikes ärendena samt cheferne för landtförsvars-, civil- och finans-departementen i April 1868 sitt afsked, och kort efter riksdagens slut utnämndes, i början af Juni 1868, svenske och norske ministern vid danska hofvet grefve *Carl Wachtmeister* till statsminister för utrikes ärendena efter grefve Manderström, och presidenten i Göta hofrätt *Axel Adlercreutz* till chef för civil-departementet efter statsrådet Lagerstråle. Statsråden frih. af Ugglas och Abelin stannade tills vidare på sina platser; men chefen för sjöförsvars-departementet grefve Platen nedlade sitt embete och fick till efterträdare statsrådet *Carl Magnus Thulstrup*, efter hvilken justitierådet *Karl Johan Berg* blef konsultativt statsråd.

Nästa riksdag öppnades den 18 Januari 1869, då konungen i trontalet gaf tillkänna sin dotters förestående förmälning med kronprinsen af Danmark, hvilken förmälning sedermera firades den 28 Juli 1869.

Konstitutions-utskottets dechargebetänkande vid denna riksdag innehöll endast, att utskottet hvarken funnit skäl mot någon statsrådets ledamot tillämpa 106 § regeringsformen eller ansett anledning förekomma att framställa någon anmärkning på grund af stadgandet i 107 § af samma grundlag, och memorialet härom lades af båda kamrarna till handlingarna utan diskussion eller omröstning, hvilket väl kan betraktas såsom ett ganska öfvertygande bevis på representationens belåtenhet med och förtroende för regeringen.

Detta visade sig äfven deri att de flesta af regeringens förslag bifölls af kamrarna, äfven i sådana fall, då agitation utom riksdagen i motsatt riktning försports. Ett undantag härifrån företedde visserligen behandlingen af det förslag till landtförsvarets ordnande, som vid denna riksdag af regeringen framlades, och som icke vann kamrarnas bifall; men frågan var ock en af de kinkigaste och mest omfattande, som sedan det nya statsskickets införande hos riksdagen förekommit, och under diskussionen visade sig omisskänligt, att motståndet mot förslaget icke härrörde från något misstroende till regeringen eller till förslagets författare, statsrådet Abelin. Tvärtom yttrades vid flera tillfällen, att man högt värderade hans stora insigter och den ovanliga förmåga, hvarom förslagets utarbetande vittnade.

Representationens förhållande till regeringen hade sålunda på det hela varit ganska tillfredsställande; men mellan kamrarna inbördes hade en viss spänning börjat uppstå, och de båda partier, som mer och mer efterträdt de förre liberale och konservative — landtmanna- och intelligenspartierna — började nu alltmera bjert framträda, och allt tydligare visade sig, att striden nu mindre gälde politiska åsigter än materiela intressen.

Den första treåriga riksdagsperioden efter den nya riksdagsordningens införande var med året 1869 tilländagången och, enligt denna grundlags föreskrift, skedde nu nya val till andra kammaren. I följd af befolkningens tillväxt hade ledamöternas antal ökats från 190 till 192 och 107 nya ledamöter hade inkommit i kammaren — 43 hemmansegare och landtbrukare, 25 i tjenst varande eller f. d. embets- och tjenstemän, 13 handlande och industriidkare, 7 godsegare, 7 bruksegare, 5 magistratspersoner, 4 prester, 2 litteratörer och 1 inspektor. De förra stånden voro bland dessa nyinvalda representerade, adeln af 13, preståndet af 4, borgareståndet af 22 och bondeståndet af 43. Bland de afgångne voro 39 hemmansegare, 30 dåvarande eller f. d. embets- och tjenstemän, 11 handlande och industriidkare, 9 bruksegare, 5 godsegare, 5 magistratspersoner, 4 prester, 1 klockare och 1 litteratör, af hvilka 7 tillhört adeln, 4 preståndet, 21 borgareståndet och 39 bondeståndet.

Af första kammarens ledamöter, som väljas för 9 riksdagar, hade 9 afgått — 6 embetsmän, 1 godsegare, 1 bruksegare och 1 grosshandlare, af hvilka 5 tillhört adeln samt 2 det förra borgareståndet — och

bland de nu i kammaren inkomne voro 5 bruksegare och 4 embetsmän, bland hvilka 5 tillhörde adeln och 3 det förra borgareståndet.

Den nya riksdagen öppnades den 19 Jan. 1870. Inom statsrådet hade ingen annan förändring inträffat, än att generalmajoren *Broder Abraham Leijonhufvud* efter statsrådet Thulstrup i Juni 1870 blifvit chef för sjöförsvarsdepartementet.

Granskningen af statsrådets protokoll föranledde vid denna riksdag, likasom vid den föregående, ingen annan åtgärd af konstitutionsutskottet än en anmälan, att utskottet hvarken funnit skäl mot någon statsrådets-ledamot tillämpa 106 § regeringsformen (tilltal inför riksrätt), eller ansett anledning förekomma till den i 107 § af samma grundlag omförmälda anmälan af riksdagens önskan, att kongl. maj:t ville ur statsrådet och ifrån embetet skilja den eller dem, mot hvilka anmärkning blifvit gjord.

Emot utskottets memorial härom var dock en reservation afgifven af hr *Sven Nilsson* från Christianstads län, som framstälde anmärkningar mot regeringens beslut i åtskilliga voteringsfrågor.

Memorialet lades af *andra kammaren* till handlingarna utan diskussion eller omröstning, men framkallade inom *första kammaren* en öfverläggning, under hvilken af flera talare belystes regeringens ställning till representationen, och man framhöll det egna förhållande, att medan regeringsledamöterne för sina personer åtnjöto allmän aktning och förtroende, samt regeringens framställningar vanligen understöddes af flertalet inom första kammaren och ofta äfven hade framgång inom den andra, fans dock vid riksdagen intet egentligt regeringsparti. Orsaken var nog den, som äfven under diskussionen antyddes, att representanterne framför allt ville anses för »sjelfständige». Det har ock länge varit ett utmärkande drag både hos de liberale representanterne och den liberala pressen att för ingen del vilja vidkännas att vara »ministeriele», äfven om ministèren var aldrig så liberal. Anmärkningar uteblefvo aldrig, vid vissa tillfällen motsatte man sig de ministeriela förslagen och den liberala pressen försummade intet lägligt tillfälle att nagga ministèren — allt för att lägga i dagen den kära sjelfständigheten.

För öfrigt visade sig äfven vid denna riksdag, likasom vid de föregående sedan representationsförändringens införande, hvad vi förut anmärkt, att det icke längre var de politiska åsigterna, utan de materiela intressena, som bestämde partibildningen. Några politiska partier i egentlig mening, med bestämdt skiljaktiga åsigter i afseende å de stora samhällsfrågornas lösning, framträdde icke vidare; men deremot var synnerligast andra kammaren söndrad i flera fraktioner, förfäktande olika intressen. Den talrikaste af dessa fraktioner var »landtmannapartiet», som genom de nya valen fått ytterligare förstärkning, så att detta parti, enligt hvad vid utskottsvalen gaf sig tillkänna, förfogade öfver ungefär 110 röster, medan »intelligenspartiet», med åtskilliga fraktioner inom sig och egentligen med intet annat gemensamt kännetecken, än sin opposition emot landtmannapartiet, räknade omkring 50.

För öfrigt funnos inom denna kammare omkring 20 »radikale», hvilka af en bland talarne under öfverläggningen om decharge-betänkandet, grefve Hamilton, träffande karakteriserades, såsom »personer, som aldrig förstått hvarken den flydda tiden eller den nuvarande, men med sina tankar sväfva i en dimmig framtid, den de aldrig skola upplefva; som uppträda fiendtligt mot hvarje regering och skulle hastigast störta sin egen, om det någon gång lyckades dem att komma till makten». Dessutom företedde båda kamrarna åtskilliga »missnöjde», som ej kunde förlåta den dåvarande regeringen, att den genomdrifvit representationsreformen, och icke försummade något tillfälle att gifva luft åt sin förtrytelse häröfver. Slutligen var under denna riksdag, likasom under några föregående, jernvägsfrågan ett tvisteämne inom båda kamrarna, som föranledde söndringar oberoende af de politiska frågorna. Så tvistades om de nya jernvägarnes riktning, så väl som om bred- eller smalspåriga jernvägars företräden, och flere motsatte sig äfven alla anslag till nya jernvägar, hvilkas nihilistiska riktning äfven röjde sig hos ett antal af omkring 60 personer inom andra kammaren, som sällan hördes under diskussionerna, men vid voteringarna ihärdigt röstade nej mot alla nya anslag, utan afseende å dessas föremål.

Dessa ohörbare, men vid omröstningarna förnimbare, kunde således betraktas såsom den egentliga oppositionen mot regeringen, hvars redbarhet, fosterlandskärlek och uppriktigt konstitutionela tänkesätt man allmänt erkände, medan man från flera håll önskade hos densamma en kraftigare ledning af förhållandena och mindre passivitet, mindre benägenhet att lemna initiativet i alla vigtigare frågor åt riksdagen. För öfrigt bestämdes motståndet mot regeringen, likasom partigrupperingen i allmänhet, mindre af åsigter än af intressen, och samma personer, som i *en* fråga lifligt understödde regeringen, visade sig i en annan såsom dess lika ifrige motståndare. I allmänhet hade dock regeringen sitt egentliga stöd hos första kammaren, som röjde mera parlamentarisk hållning och klarare politisk uppfattning än den andra, hvars beslut vanligen bestämdes af mera tillfälliga anledningar och der man framför allt yrkade på sparsamhet. Den rättvisan bör man dock göra äfven denna kammares majoritet, att den i kulturfrågor aldrig visade den njugghet, som vid andra tillfällen nog ofta röjde sig, utan tvärtom här täflade landtmannapartiet med intelligensen i berömvärd frikostighet.

Kort efter riksdagens slut skedde åtskilliga förändringar inom statsrådet. Redan den 12 Maj 1870 hade friherre af Ugglas afgått, och den 3 Juni nedlade friherre L. De Geer samt statsråden Carlson och von Ehrenheim sina embeten, då statsrådet *Axel Adlercreutz* blef justitie-statsminister efter friherre De Geer, grosshandlaren i Göteborg *Carl Fredrik Wærn* chef för finansdepartementet efter friherre af Ugglas, t. f. expeditionssekreteraren *Gunnar Wennerberg* chef för ecklesiastik-departementet efter statsrådet Carlson, samt assessorn i skånska hofrätten *Per Axel Bergström* chef för civil-departementet efter stats-

ministern Adlercreutz. Något senare, den 14 Juni, utnämndes landshöfdingen i Hallands län friherre *Carl Jonas Oscar Alströmer* till statsråd utan departement efter statsrådet von Ehrenheim.

Friherre L. De Geer, som nu blef president i Svea hofrätt, var vid denna tid Sveriges mest framstående politiska personlighet, högt aktad och uppburen af alla, utom ett fåtal missnöjde med den representation-reform, som till väsentlig del varit hans verk. Hans afgång ur ministèren var derföre en stor förlust för densamma, men för öfrigt inneburo de inträffade förändringarna inom statsrådet intet ombyte af system, utan kunde betraktas endast såsom personalförändringar.

Äfven under 1871 års riksdag föranledde granskningen af de i statsrådet förda protokoll endast en anmälan af konstitutions-utskottet, att det hvarken funnit skäl mot någon statsrådets ledamot tillämpa 106 § regeringsformen eller ansett anledning förekomma att framställa någon anmärkning enligt 107 § i samma grundlag, och utskottets memorial härom blef af båda kamrarna utan diskussion eller votering lagdt till handlingarna.

Att döma häraf var förhållandet mellan båda statsmakterna under denna riksdag särdeles godt, och sådant visade det sig ock i de flesta fall; men den vigtigaste frågan och den, för hvilken regeringen mest intresserade sig — den om landtförsvarets ordnande — mötte ihärdigt motstånd af andra kammarens majoritet och fick sålunda icke den utgång, regeringen, understödd af första kammaren, önskat, hvilket föranledde påbud om kamrarnes sammanträde till urtima riksdag den 11 September 1871.

Äfven vid denna riksdag, till hvars förhandlingar vi skola återkomma i öfversigten af försvarsverkets utveckling under detta tidskifte, blefvo regeringens hithörande förslag i allt hufvudsakligt bifallna af första kammaren, men förkastades af den andra, hvilket föranlät statsrådets samtlige ledamöter att den 4 Oktober 1871 ingifva sina afskedsansökningar, förklarande, att de, efter den utgång frågan om försvarsverkets ordnande rönt, funno sig ur stånd att bringa denna angelägenhet till en lycklig lösning. Flera försök gjordes att bilda en ny konselj, men utan framgång, och slutligen tillkännagafs i Post-tidningen den 26 Oktober, att, sedan de allvarliga bemödanden, som blifvit gjorda för att bilda en ny konselj, icke ledt till åsyftadt mål, hade statsrådets ledamöter, på konungens uppmaning, åtagit sig att qvarstå i sina dittills innehafda befattningar, chefen för landtförsvars-departementet, statsrådet Abelin, dock, i anledning af försvagad helsa, endast för kortare tid.

Under ministerkrisens fortgång hade statsministern för utrikesärendena grefve Carl Wachtmeister den 14 Oktober aflidit och fick den 10 November till efterträdare förre chefen för sjöförsvars-departementet och svensk-norske ministern i England grefve *Baltzar Julius Ernst von Platen*. Den 5 December afgick statsrådet Abelin samt efterträddes såsom statsråd och chef för landtförsvars-departementet af chefen för Kalmar regemente, öfversten *Erik Oscar Weidenhielm*.

Vid nästa lagtima riksdag, som öppnades den 17 Januari 1872, föranledde granskningen af statsrådets protokoll intet åtal inför riksrätt; men konstitutionsutskottet ansåg ett, på framställning af d. v. chefen för landtförsvars-departementet statsrådet Abelin, af statsrådets öfriga ledamöter tillstyrkt beslut om nedsättning i den ålder af högst 30 år, hvilken för rekryt af indelta armén dittills funnits tillåten, till högst 25 år, vara af beskaffenhet att böra, enligt 107 § regeringsformen, hos riksdagen anmälas, emedan, å ena sidan, då den högsta tillåtna åldern för rekryt sammanfaller med den, då beväringsskyldigheten upphör, och hela indelta arméns rekrytering följaktligen måste ske antingen bland ynglingar om 20 år och derunder eller ock bland de beväringsskyldige, i hvilket fall beväringens styrka med hvarje rekrytering minskades, vore beslutet ur denna synpunkt för armén menligt, samt innebar, å andra sidan, en ökad tunga för de rekryteringsskyldige, emedan det inskränkte deras antal, bland hvilka rekryter må tagas.

Reservationer mot denna af utskottets flertal beslutade anmärkning voro anmälda af 10 dess ledamöter, som dels ansågo den anmärkta åtgärden icke röja något förbiseende af rikets sannskyldiga nytta eller någon brist på nit, skicklighet och drift, utan tvärtom ett ytterligare bemödande att åt våra stridskrafter gifva så stor användbarhet och duglighet, som för handen varande omständigheter kunde medgifva; dels att meningen med stadgandet i 107 § regeringsformen ingalunda kunde vara, att missbelåtenhet med ett af regeringen i ett enstaka fall fattadt beslut skulle utgöra tillräcklig grund för en framställning om de statsrådsledamöters entledigande, som tillstyrkt detta beslut, utan att en sådan framställning icke borde ega rum i annat fall, än om konungens rådgifvare under en följd af rådslag eller i någon för riket i allmänhet vigtigare fråga förbisett hvad för riket varit nyttigt, eller om en föredragande, genom försumlighet eller upprepade fel och misstag, visat sig sakna nit, skicklighet och drift, eller ock gjort sig saker till veld.

Dessutom förekommo reservationer af tre utskottets ledamöter, som deltagit i den af flertalet beslutade anmälan, mot utskottets uraktlåtenhet att äfven anmäla ett par andra regeringsåtgärder.

Utskottets memorial förekom i båda kamrarna den 16 Mars och framkallade inom båda ganska omfattande öfverläggningar.

Inom *första kammaren* uppträdde flere talare till försvar för den anmärkta åtgärden, och särskildt ingick föredraganden förre statsrådet Abelin i en utförlig redogörelse för densamma. Ingen talare yrkade ock någon tillämpning af 107 § regeringsformen i följd af den gjorda anmärkningen. För öfrigt sökte några talare visa olämpligheten af 107 § regeringsformen i dess dåvarande lydelse. Äfven kom nu åter till tals den så ofta förut behandlade frågan om rätta formen för dechargebetänkandet, huruvida det endast borde sysselsätta sig med särskilda regeringsåtgärder eller uttala ett omdöme om regeringens system i allmänhet, och äfven nu begagnade åtskillige talare tillfället att yttra sig om det då varande regeringssystemet, hvilket man fann allt för litet

företagsamt. Den rådande politiken vore uppskofvets, och regeringen trodde sig hafva gjort nog, om hon samvetsgrant skötte de löpande ärendena.

Häremot invändes, att det stillastående, man anmärkt inom lagstiftningens område, ej borde läggas regeringen till last, utan hade sin grund vida djupare och i helt andra förhållanden. Under perioden 1853—1866 hade, med en alltjemt stigande enighet stånden emellan, en rik utveckling inom lagstiftningen egt rum, och stora reformer blifvit genomförda. Bränvins-lagstiftningen, kriminal-lagstiftningen, tull-lagstiftningen, kommunal-lagstiftningen hade då blifvit ordnade efter nya grunder, och det hade just varit enigheten i en mängd andra vigtiga frågor, som banat väg för och möjliggjort representationsreformen. Att det nya samhällsskicket, som från det gamla ärft ett så rikt lagstiftningsarbete, ej genast kunde vara färdigt att framkalla några stora saker, vore mycket naturligt. Dels låge det i sakens natur, att, då en så stor förändring som representations-reformen blifvit genomförd utan några sådana revolutionära rörelser, som till makten kalla helt andra element än dess förra innehafvare, inträdde en viss betänksamhet; dels hade den föregående representationen åt sina efterträdare sparat de svåraste frågorna, hvilka icke kunnat af den föregående representationen lösas, emedan man i afseende på dem icke kommit till någon klarhet.

Slutet af den långvariga öfverläggningen blef, att memorialet utan omröstning lades till handlingarna.

Inom *andra kammaren* var öfverläggningen ännu vidlyftigare än inom den första, men man ingick der icke i något bedömande af regeringssystemet i allmänhet, utan sysselsatte sig hufvudsakligen med de i utskottets memorial samt i reservationerna anmärkta regerings-åtgärderna, hvilka man, å ena sidan, sökte visa vara olagliga och skadliga, medan man, å den andra, dels försvarade dem såsom fullt lagenliga och nyttiga, dels framhöll, att stadgandet i 107 § regeringsformen icke kunde afse, att konungens rådgifvare skulle kunna anmälas till skiljande från sina embeten för en enstaka regeringsåtgärd, hvars obetydlighet i och för sig man äfven sökte ådagalägga. Slutet blef ock att äfven här memorialet lades till handlingarna; men att rust- och rotehållare-intressets förfäktare ingalunda voro regeringen bevågne och äfven utgjorde flertalet inom denna kammare, visade sig genom dess beslut, fattadt med 101 röster mot 67, att »med godkännande af konstitutionsutskottets anmälning» lägga memorialet till handlingarna.

En annan fråga, berörande förhållandet mellan båda statsmakterna, hvilken vid denna riksdag förekom, kan äfven förtjena omnämnas. Statsutskottet hade nemligen föreslagit mantalspenningarnas upphörande utan något tillägg, att riksdagen måtte »för sin del» sådant besluta, och således antydande, att en ordinarie statsinkomst kunde upphöra blott genom den ena statsmaktens beslut, ehuru dittills varit temligen allmänt antaget, att inga ordinarie skatter kunde afskaffas utan båda

statsmakternas samtycke. Första kammaren ogillade ock stats-utskottets förslag och knappast någon röst höjde sig inom denna kammare för den af utskottet antydda åsigt; men af andra kammaren godkändes förslaget, med 100 röster mot 64, således med ungefär samma majoritet, som anmärkningen i dechargebetänkandet blifvit gillad, och man gjorde äfven ett försök att bringa frågan till gemensam omröstning af båda kamrarna; men härå vägrade talmannen proposition, såsom stridande mot lydelsen af 65 § riksdagsordningen, och kammaren lät, med 97 röster mot 67, härvid bero.

Denna riksdag var den sista under Carl XV:s regering.

Vi hafva i det föregående hufvudsakligen anfört de förhandlingar vid riksdagarna efter den nya riksdagsordningens antagande, som angifvit förhållandet mellan regeringen ock kamrarna. De öfriga riksdagsförhandlingarna af allmännare intresse skola vi anföra i öfversigten af förändringarna i statsförfattningen, rättsväsendet, förvaltningen, statshushållningen och försvarsverket under detta tidskifte.

Talman i första kammaren var, under alla riksdagarne 1867—1872, landshöfdingen i Nyköpings län, grefve *Gustaf Lagerbjelke,* och i andra kammaren under samma riksdagar biskopen i Carlstads stift, sedan 1870 erkebiskopen *Anton Niklas Sundberg;* vice talman i första kammaren 1867 förra statsrådet, sedermera justitierådet *Ludvig Theodor Almqvist,* 1868—1872 förra statsrådet *Olof Immanuel Fåhræus,* vice talman i andra kammaren 1867—1872 kaptenen *Carl Axel Mannerskantz.*

Carl XV.

När riksdagen afslutades, kunde konungen för sjukdom ej vara närvarande. Från början af året 1871 hade hans helsa varit vacklande och blef sedermera aldrig fullt återstäld. Hans gemåls död, den 30 Mars detta år, gick honom djupt till sinnes och härigenom blef hans helsa ytterligare försvagad. Under våren och genom en badkur vid Särö blef den likväl småningom förbättrad och, emot sina läkares föreställningar, bevistade och ledde han de stora fältöfningarna i Skåne under hösten samma år. Derefter företog han i November en resa till Norge, och under återresan derifrån försämrades åter hans tillstånd. Han kunde likväl sjelf öppna 1872 års riksdag och fortfor att föra regeringen. Tidigt på våren utflyttade han till Ulriksdal, hans älsklingsort, likasom Haga varit Gustaf III:s, Rosersberg Carl XIII:s, Rosendal Carl Johans och Tullgarn Oscar I:s. Hans krafter tycktes åter tilltaga, under inflytelse af landtluften och sommaren, och på sina läkares tillstyrkan företog han i Juli 1872 en resa till Aachen, der baden i början tycktes bekomma honom väl; men derefter inträffade en omkastning i sjukdomen, som ingaf allvarsamma farhågor. Man rådde konungen att tillbringa vintern i Italien, men han längtade tillbaka

till Sverige och mot medlet af September anträdde han hemresan, som dock endast kunde ske i små dagsresor. I Kiel mötte honom svenska ångfregatten Vanadis. Man hade vidtagit en anordning att varsamt lyfta honom från den tilläggande båten upp på däck; men, med sin vanliga hurtighet, sprang han upp för den branta fallrepstrappan. Denna ansträngning var dock för stark för hans uttömda krafter — han förlorade sansningen och ett svårt anfall instälde sig följande natten. Den 16 September ankrade fregatten utanför Malmö, konungen öfvergick på en mindre ångbåt och steg i land, stödd på två personer af sitt följe. En talrik folkskara hade samlat sig för att mottaga konungen och som vanligt helsa honom med höga hurrarop; men vid anblicken af hans tärda gestalt och lidande utseende tystnade hvarje jubelrop och uttryck af det lifligaste deltagande visade sig i allas ansigten. Denna tysta hyllning gjorde ett djupt intryck på konungen, och han yttrade till sin omgifning: »Jag märker nu att jag är älskad.»

Det var nu ej långt till hans lefnads slut, det insåg han sjelf och önskade sig hafva vingar för att flyga till Ulriksdal och der dö. Detta blef honom dock ej förunnadt, ty redan den 18 September, kl. 9 e. m., afsomnade han i Malmö. Hans dotter, kronprinsessan af Danmark, hade med sin gemål och sin äldste son skyndat öfver från Köpenhamn för att bringa honom den sista helsningen.

Dödsbudet mottogs med bestörtning öfver allt. Också hade väl ingen, som ett par år förut sett den kraftfulla resliga gestalten, kunnat föreställa sig att slutet var så nära.

Carl XV var en sant konstitutionel konung i den bemärkelse man gerna velat gifva detta ord. Det allena styrande, hvarför man beskylt Carl Johan och Oscar I, hade man ej att klandra hos honom. Rätt mycket uträttades emellertid under hans trettonåriga regering, enligt hvad både i det föregående är visadt och i det följande skall ytterligare visas. Han hade ock redan som kronprins genom både resor och studier tagit en noggrann kännedom om de riken han skulle styra, och denna kunskap nedlade han, bland annat, i ett under långvarigt arbete fortsatt kartverk, åt hvilket äfven utländska samfund gifvit sitt erkännande.

Under sommaren 1856 gjorde han en ganska omfattande resa i Norge och besökte flera delar deraf, hvilka ingen kunglig person förut tagit i betraktande, och under sommaren 1858 företog han en lika omfattande resa i Sverige. Den stäldes till de nordliga landskapen och utsträcktes äfven här till trakter, som aldrig tillförene varit besökta af någon svensk regent. Alla de norrländska kuststäderna besöktes, en stor del af de mest betydande industriela anläggningarna i Norrland likaledes och äfven i det inre af landet företogos vidsträckta färder ända till Qvickjock högt upp i Lappmarken, vid gränsfjellen mot Norge. Färden skedde än till häst, än på båt, än till fots, med en raskhet och uthållighet, som öfver allt väckte befolkningens beundran. Sedermera under hösten samma år besökte prinsen rikets vestra orter,

och hade sålunda redan, innan han följande året blef de förenade rikenas konung, tagit en ganska omfattande kännedom om båda.

Under sommaren 1861 reste konungen åter genom flera delar af Sverige, besökte Norrköping, Finspong, Motala, Carlsborg och Göteborg, hvarifrån han på en svensk-norsk eskader öfvergick till Norge, samt företog derefter en resa till Frankrike och England, mottogs så väl af kejsar Napoleon III som af drottning Victoria med mycken välvilja och besåg de förnämsta märkvärdigheter, Paris och London erbjuda, innan han i Augusti återvände till Sverige.

Carl XV:s yttre var i hög grad vinnande, och det låg något enkelt, hjertligt och öppet i hela hans väsende, som gjorde honom i ovanlig grad populär, utan att han röjde ringaste bemödande att blifva det. Också kände han sig genast hemmastadd i alla kretsar och tycktes trifvas bäst, då han ej behöfde uppträda såsom konung. På sitt hjertas godhet gaf han mångfaldiga prof, uppfylde, så vidt det var honom möjligt, hvarje till honom ställd bön och fann det alltid i hög grad svårt, då han någon gång nödgades säga nej.

»Hans inre var rörligt och varmt», heter det i de öfver honom författade personalier. »Den yttre raskheten i hans väsen föll genast i ögonen; icke alla visste, att der inom klappade ett ömt, af innerlig, någon gång svårmodig känsla hänfördt hjerta. Han var begåfvad med snabb uppfattning och ett träffande omdöme. Ingen vän af vidlyftiga begreppsutvecklingar, gick han gerna, vid öfverläggningar som vid beslut, rakt på målet.»

»Varmt och innerligt älskade han sina folk. Han kunde glädjas med dem och lida med dem. Man sade i Sverige om honom, att han var mera svensk än någon; i Norge var man viss, att ingen hade ett mera norskt sinnelag. Båda dessa påståenden hade tvifvelsutan sin goda grund — ett bevis, bland andra, huru väl förenliga med hvarandra de båda nationalkaraktererna äro.»

»Krigarens yrke var honom kärt. Ställd i ett annat tidehvarf, hade han säkert ej sällan dragit sitt svärd. Nu blef denne ridderlige konungs regering företrädesvis ett tidskifte, utmärkt af fredlig förkofran. Sorgfälligt öfvade han, likasom för att hålla sig färdig, de egenskaper, som vid kriget tagas i anspråk. Noggrant följde han utvecklingen af allt, som dermed stod i sammanhang. Detta visa bland annat de flera skrifter af militäriskt innehåll, som, af honom författade, blifvit genom trycket allmängjorda.»

»Men fredens idrotter lågo honom ock nära. Landtbruket omfattade han redan tidigt, icke blott med synnerligt intresse, utan ock med verklig kärlek. Som yngling kunde han den ena dagen tumla sin häst bland de krigiska skarorna, den andra följa arbetet på åkern och någon gång sjelf köra sin fåra med plogen. Sin mönsterfarm vid Lule elf följde han med stor uppmärksamhet, och ett af hans käraste nöjen på senare åren var att noga gifva akt på skötseln af ett litet jordbruk, som han arrenderat i närheten af Ulriksdal och der träffa anordningar.»

»Ett poetiskt drag genomgick hela hans väsen. Han idkade ock, med icke ringa framgång, skaldekonsten; derom vittna flera af honom utgifna större och mindre dikter, hvilka hafva många drag af en djerf uppfattning och en innerlig känsla. Den fornnordiska sången var honom företrädesvis kär, och i dess tonart sjöng han gerna. Målarekonsten idkade konungen med mycken ifver; åt sina taflor egnade han en stor del af sina lediga stunder. Han hade för denna sköna konst omisskänliga anlag och i synnerhet ett lyckligt öga för färgernas skiftande skönhet. Det nordiska landskapet var det föremål han helst framstälde på duken; än såg man af hans hand en bild från Stockholms skärgård, än en fjelltrakt i Norge.»

»Konung Carl var ock konstnärernas verksamme beskyddare; han uppmuntrade dem så väl genom ett vänligt umgänge som genom upprepade inköp af deras alster. På sitt älsklingsslott Ulriksdal skapade han omkring sig ett verkligt museum genom de rika samlingar han der hopade af minnesmärken från äldre tiders lefnadssätt och konst, — samlingar om hvilka han med ädel frikostighet förordnade, att de skulle efter hans död tillfalla staten.»

Carl XV:s gemål *Wilhelmina Fredrika Alexandra Anna Lovisa*, född i Haag den 5 Augusti 1828, var dotter till prins Wilhelm Fredrik Carl, konung Wilhelm I:s af Nederländerna andre son, och till prinsessan Lovisa Augusta Wilhelmina Amalia, en dotter af konung Fredrik Wilhelm III i Preussen. Hon erhöll den sorgfälligaste uppfostran, lärde med lätthet och gjorde sig allmänt omtyckt genom sitt glada, enkla, anspråkslösa väsen.

Vid 21 års ålder förlofvades hon 1849 med Sveriges och Norges dåvarande kronprins och lemnade följande sommar, åtföljd af sina föräldrar, sitt barndomshem i Haag, för att å en svensk eskader begifva sig till Sverige, der hon landsteg vid Biskopsudden å Djurgården den 15 Juni 1850. Fyra dagar senare höll hon sitt högtidliga intåg i Sveriges hufvudstad, och den 19 Juni firades förmälningen. Redan samma sommar besökte hon en stor del af mellersta Sverige och gjorde innan årets slut ett besök äfven i Norge, der hon sedermera tillbragte större delen af året 1856, sedan kronprinsen i Maj detta år blifvit Norges vice konung.

Redan då hade hon gjort sig allmänt älskad och värderad för sin verksamma välgörenhet, och denna blef ännu mera omfattande, sedan hon i Juli 1859 blifvit de förenade rikenas drottning. Åt en mängd välgörenhets-inrättningar gaf hon sitt skydd och sin medverkan, några blefvo äfven af henne bildade. Så var hon beskyddarinna för Allmänna institutet för döfstumma och blinda, för Tysta skolan, för Kronprinsessans vårdanstalt för sjuka barn, ordförande i direktionen öfver Lotten Wennbergs fond för hjelpbehöfvande, m. fl., samt utöfvade för öfrigt en ganska omfattande enskild välgörenhet och fann ett särskildt nöje i att, okänd, genom andra eller tredje hand bringa hjelp åt nödlidande.

Under vintern från 1870 till 1871 insjuknade hennes moder, och midt under strängaste kölden skyndade drottningen till hennes döds-

bädd. Knappt hemkommen möttes hon af nya bekymmer vid hennes gemåls sjuksäng och, outtröttlig i sina omsorger om honom, lades hon slutligen af öfveransträngning och oro sjelf på sjukbädden, hvilken hon ej fick lemna förr än i döden.

»Enkelhet, flärdfrihet, sanning» — heter det i hennes personalier — »voro grunddragen i hennes väsende. Hon tänkte ringa om sig sjelf, men hon kände den kraft och den lycka, som ligger i försakelsen. Derföre voro omsorgerna för andra, i smått som i stort, hennes glädje. Rikedomen af hennes inre låg icke i dagen. Hennes känsla var sann och varm, men den gaf sig icke luft i många ord; den uttryckte sig i hennes verksamhet. En allvarlig gudsfruktan bodde i djupet af hennes själ. Den ledde hennes steg och lifvade hennes förtröstan. Guds ord var den lefvande källa, ur hvilken hon hemtade tröst i sorgen, styrka i pröfningen och bekymret. Vid sin slägt var hon fästad med den varmaste tillgifvenhet, men framför allt egnade hon sin konungslige make en kärlek utan gräns. De företräden, hennes höga ställning gaf henne, uppskattade hon snarare som en börda än som en fördel. Men en bevisad tjenst, ett tecken af sann tillgifvenhet glömde hon icke. Af naturen glad använde hon gerna skämtets lek. Landtlifvets stillhet tilltalade henne. Gerna dröjde hon så länge som möjligt på det vackra af henne och hennes gemål allt mer förskönade Ulriksdal. Drottning Lovisa egde en grundlig bildning. Den underhölls och närdes genom en väl vald läsning. Historien, i synnerhet den svenska, var för henne ett älsklingsämne. Hon var bland dem, för hvilka den muntliga meddelelsen medför en viss svårighet, men som skriftligen uttrycka sig både vackert och med lätthet. Den vidlyftiga brefvexling, hon förde, bär derom vittne. Hon tecknade väl och hade en icke ringa musikalisk förmåga. Hennes omdöme var klart och träffande, hennes minne utmärkt godt. Få husmödrar hafva egt i högre grad den praktiskt ordnande blicken, den noggranna pröfningens konst. Redan den tidiga morgonen fann henne vid sitt skrifbord. Ordningssinnet gaf kraft och spänstighet åt hennes företag. Allt, som kunde ställa henne fram, dolde hon gerna. Gaf hon, fick gåfvan icke allmänt bekantgöras. Lyckades henne ett företag, hörde hon det icke gerna berömmas. Hennes glädje var att sjelf träda tillbaka, men hon lefde för att bereda andras lycka.»

Hennes och Carl XV:s dotter, prinsessan *Lovisa Josefina Eugenia*, född den 31 Oktober 1851, blef, såsom redan är nämndt, den 28 Juli 1869, förmäld med Danmarks kronprins Christian Wilhelm Fredrik Carl.

Den 14 December 1852 gaf dåvarande kronprinsessan Lovisa sin gemål en son, som i dopet erhöll namnen *Carl Oscar Wilhelm Fredrik* och af sin farfader titeln hertig af Södermanland, hvilken både konung Oscar I och Carl XIII förut burit; men hans lifstid blef ej lång, ty den upphörde redan den 13 Mars 1854.

DROTTNING SOFIA.

KONUNG OSCAR II.

3.

Oscar II:s regering.

Oscar II.

Oscar Fredrik, Oscar I:s och Josefinas tredje son, föddes å Stockholms slott den 21 Januari 1829 och blef vid sin döpelse hertig af Östergötland. Han erhöll samma omsorgsfullt vårdade uppfostran som sina äldre bröder och drog lika fördel deraf. Tidigt riktades hans håg åt sjöväsendet, och hans studier deri leddes af kaptenen i norska marinen, sedermera norska statsrådet Wolfgang Wenzel Haffner. Efter att hafva deltagit i åtskilliga sjöexpeditioner och i Juli 1845 aflagt sjöofficersexamen blef prins Oscar sekundlöjtnant vid flottan samt befordrades efter hand till vice amiral, hvartill han utnämndes 1858. Han deltog ock flitigt i flottans öfningar och har alltid för densamma visat det varmaste intresse. Härom vittna, bland annat, hans uppsats »Om skärgårdsflottans debarkeringstrupper», i Tidskrift för sjöväsendet 1849, hans »Förslag till reglemente för kongl. maj:ts flottas landstigningstrupper», 1854, samt äfven diktsamlingen »Ur svenska flottans minnen», prisbelönt af svenska akademien 1857 och utgifven 1858 samt i nya upplagor 1861 och 1885.

För öfrigt egnade sig prins Oscar ifrigt åt historiska forskningar och estetiska studier, och frukterna deraf framträdde i hans »Bidrag till Sveriges krigshistoria åren 1711, 1712 och 1713,» införda i Vitterhets-, historie- och antiqvitets-akademiens handlingar 1861 och 1864; »Carl XII. Tal vid svenska militärsällskapets minnesfest på 150:de årsdagen af hans död», 1868; flera dikter och vittra uppsatser, dels särskildt utgifna, dels samlade i »Nytt och gammalt», af O****, 5 häften, 1859—72, och i »Samlade skrifter», 2 delar, 1875, 1876, äfvensom hans Tal vid musikaliska akademiens högtidsdagar under de nio år han varit dess ordförande, samt åtskilliga af hans Tal vid andra tillfällen blifvit bekantgjorda. Flera af hans arbeten hafva ock utkommit i dansk, tysk, fransk eller engelsk öfversättning.

Efter de svenska militärläroverkens ombildning var prins Oscar en längre tid inspektor för desamma; såsom musikaliska akademiens ordförande verkade han nitiskt för dess utvecklings befordrande, samt har äfven i öfrigt visat sig vara en verksam och nitisk befordrare af bildning i allmänhet. Redan innan han blef konung, hade han ock

gjort sig känd och aktad såsom en af samtidens kunskapsrikaste och mest mångsidigt bildade furstar.

Hans förmälning med prinsessan *Sofia Wilhelmina Mariana Henrietta*, född den 9 Juli 1836, dotter till hertig Wilhelm af Nassau och prinsessan Pauline af Würtemberg, firades den 6 Juni 1857. Oscar *Gustaf* Adolf, den äldste af deras fyra söner, hertig af Vermland, sedan den 18 September 1872 Sveriges och Norges kronprins, föddes den 16 Juni 1858; *Oscar* Carl August, hertig af Gotland, den 15 November 1859; Oscar *Carl* Wilhelm, hertig af Vestergötland, den 27 Februari 1861, och *Eugen* Napoleon, hertig af Nerike, den 1 Aug. 1865. Under sin äldre broders sjukdom och vistande utrikes hade prins Oscar förestått regeringen och blef vid Carl XV:s död den 18 September 1872 Sveriges och Norges konung.

Konungens och drottningens kröning firades i Stockholm den 12 Maj och i Trondhjem den 18 Juli 1873.

Den 20 September 1881 förmäldes kronprinsen med Sofia Maria *Victoria*, född den 7 Augusti 1862, dotter till Friedrich, storhertig af Baden, och till tyske kejsaren Wilhelms dotter Louise Marie Elisabeth, samt dottersons dotter till Gustaf IV Adolf — kronprinsessans farmoder, storhertiginnan Sofia Wilhelmina, var Gustaf Adolfs och Fredrika Dorothea Wilhelminas dotter.

Sedermera har konungahuset blifvit ökadt med två söner af kronprinsen och kronprinsessan — Oscar Fredrik Wilhelm Olaf *Gustaf Adolf*, hertig af Skåne, född den 11 November 1882, och *Carl* Wilhelm Ludvig, hertig af Södermanland, född den 17 Juni 1884.

Den 6 Juni 1882 firade konungen och drottningen sitt silfverbröllop, då talrika deputationer från skilda delar af de förenade rikena uttryckte brödrafolkens varma tillgifvenhet för det kungliga brudparet.

Riksdagarne 1873—1885.

Vid alla dessa riksdagar var frågan om försvarsverkets ordnande, förbättring och förstärkning den som mest sysselsatte kamrarne. Resultaten af deras öfverläggningar i denna fråga skola vi anföra vid framställningen af vårt försvarsverks utveckling under detta tidskifte, likasom vi skola i öfversigten af statsförfattningen, rättsväsendet, förvaltningen och statshushållningen angifva de vigtigare besluten i dessa ämnen. Återstår således att här visa förhållandet mellan regeringen och kamrarna, så vidt det kunnat bedömas af diskussionerna i anledning af konstitutionsutskottets decharge-betänkanden.

Konung Oscar bibehöll, vid sitt anträde till regeringen, den dåvarande ministèren oförändrad, och *Axel Adlercreutz* var således fortfarande justitiestatsminister, grefve *Baltzar Julius Ernst von Platen* statsminister för utrikes ärendena, *Erik Oscar Weidenhielm* chef för landtförsvarsdepartementet, friherre *Broder Abraham Leijonhufvud* för sjö-

försvarsdepartementet, *Per Axel Bergström* för civildepartementet, *Carl Fredrik Wærn* för finansdepartementet, *Gunnar Wennerberg* för ecklesiastikdepartementet, samt *Henrik Wilhelm Bredberg, Karl Johan Berg* och friherre *Carl Jonas Oscar Alströmer* statsråd utan departement.

Vid ingen af riksdagarne under konung Oscar II:s regering har konstitutionsutskottet ansett sig böra mot någon af statsrådets ledamöter låta anställa åtal inför riksrätt, och vid riksdagarne åren 1873, 1876—1879, 1881—1884 förklarade utskottet, att det icke heller funnit anledning till någon anmälan enligt 107 § i regeringsformen.

Dess memorial vid riksdagarne åren 1873, 1876, 1877, 1879, 1884 åtföljdes dock af reservationer, i hvilka anmärkningar framstäldes mot åtskilliga regeringsärenden, och häraf föranleddes vidlyftiga öfverläggningar inom båda kamrarna. Flere talare, synnerligast inom första kammaren, framhöllo obehörigheten af dylika reservationer, då endast konstitutionsutskottets majoritet hade grundlagsenlig rätt till anmälanden enligt 107 § regeringsformen. De ledde ock till ingen kamrarnes åtgärd, utan memorialen lades till handlingarna.

Vid 1874 års riksdag fann konstitutionsutskottet ett af justitiestatsministern Adlercreutz samt statsråden Berg, friherre Leijonhufvud och Wærn, såsom t. f. regering under konungens frånvaro, fattadt beslut, hvarigenom för tillverkningen vid Åtvidabergs kopparverk under fem års tid beviljats frihet från utgörande af afrad eller tionde till kronan, böra, enligt 107 § regeringsformen, hos riksdagen anmälas, emedan denna eftergift, lemnad utan riksdagens medgifvande, vore stridande mot den riksdagen i grundlagen tillerkända beskattningsrätt.

Mot denna af utskottets majoritet beslutade anmälan hade nio utskottets ledamöter afgifvit reservationer med ogillande af den framstälda anmärkningen; men tillika var memorialet åtföljdt af åtskilliga reservationer, med anmärkningar mot andra regeringsåtgärder.

Då det föredrogs i kamrarna, framhölls å nyo obehörigheten af dylika i reservationer framstälda anmärkningar, som förklarades icke kunna till någon riksdagens åtgärd föranleda. Den af utskottets majoritet anmälda blef ock af de fleste talarne inom första kammaren ogillad, men vann öfvervägande bifall inom den andra och slutet på de ganska vidlyftiga öfverläggningarna blef, att första kammaren utan omröstning lade memorialet till handlingarna, men andra kammaren beslöt, med 96 röster mot 82, att, i enlighet med konstitutionsutskottets anmälan, riksdagen skulle, i öfverensstämmelse med 107 § regeringsformen, hos konungen anmäla sin önskan, det han ville ur statsrådet och från embetet skilja statsråden Berg, friherre Leijonhufvud och Wærn — justitie-statsministern Adlercreutz hade redan fråntrådt sitt embete.

I följd af första kammarens beslut ledde dock detta den andras till ingen påföljd från riksdagens sida; men under loppet af detta år inträffade emellertid åtskilliga förändringar inom statsrådet. Den 4 Maj utnämndes justitierådet *Edward Henrik Carleson* till justitiestats-

minister efter Adlercreutz, och i Juni afgick statsrådet Bredberg för att öfvertaga presidentplatsen i kammarrätten, samt efterträddes såsom statsråd af expeditionschefen *Johan Henrik Lovén*. I September blef friherre *Gustaf Samuel Nils Åkerhjelm* chef för finansdepartementet efter statsrådet Wærn, och i December efterträddes friherre Leijonhufvud såsom chef för sjöförsvars-departementet af friherre *Fredrik Wilhelm von Otter*. Redan vid slutet af året 1872 hade svenske och norske ministern vid ryska hofvet *Oscar Magnus Björnstjerna* efterträdt grefve Platen såsom statsminister för utrikes ärendena.

I decharge-betänkandet vid 1875 års riksdag anmälde konstitutionsutskottet, under åberopande af 107 § regeringsformen, hos riksdagen statsrådets och särskildt föredragandens för civil-departementet förfarande att afstyrka kongl. maj:ts bifall till ett af föregående årets riksdag fattadt beslut att, intill dess frågan om kommerskollegiets indragning eller förändrade organisation kunde varda slutligen afgjord, med 6,000 kronor minska det för detta embetsverk anvisade aflöningsanslag. Föredraganden, statsrådet Bergström, och statsrådets öfrige vid tillfället närvarande ledamöter hade nemligen ansett, att, då kommerskollegiets organisation blifvit af konung och riksdag gemensamt beslutad och anslaget dertill å ordinarie stat uppfördt, hade riksdagen icke varit grundlagsenligt berättigad att ensam besluta om nedsättning i detta anslag förr, än förändring i detta embetsverks organisation inträdt, hvilken åsigt utskottet fann stridande mot riksdagens beskattningsrätt, samt det anmärkta förfarandet icke lända till rikets sannskyldiga nytta eller vittna om den statsmannaskicklighet, som är ett af hufvudvilkoren för befordrandet af vårt statsskicks lugna och naturliga utveckling.

Emot detta utskottets beslut hade nio dess ledamöter sig reserverat, dels instämmande i den grundlagstolkning, hvilken utskottets majoritet lagt statsrådets ledamöter till last, dels framhållande att riksdagen väl icke kunde hos kongl. maj:t göra framställning om hans rådgifvares afskedande endast derför, att de hyst en annan åsigt i afseende å grundlagens tolkning än konstitutionsutskottet och riksdagens majoritet.

Betänkandet föranledde vidlyftiga öfverläggingar, synnerligast inom andra kammaren, der man syntes öfvervägande omfatta utskottets åsigt, hvaremot man inom första kammaren mera slöt sig till reservanternas. Resultatet blef ock, att första kammaren utan omröstning lade betänkandet till handlingarna. Detta skedde äfven af andra kammaren, dock »med gillande af de åsigter utskottet uttalat», hvilket beslut fattades med 99 röster mot 76.

Kort efter det decharge-betänkandet afgjordes, inträffade en större förändring i statsrådets personal. Den 11 Maj beviljade konungen afsked åt statsråden Bergström, Berg, Wennerberg och friherre Åkerhjelm, i hvilkas ställe friherre *Louis De Geer* å nyo blef justitie-statsminister, f. d. statsrådet, sedermera justitierådet *Henrik Gerhard Lagerstråle*

å nyo statsråd, f. d. statsrådet, sedermera presidenten i kammarkollegium *Carl Johan Thyselius* statsråd och chef för civil-departementet, f. d. statsrådet *Fredrik Ferdinand Carlson* å nyo chef för ecklesiastikdepartementet, samt sekreteraren hos fullmäktige i riksbanken *Hans Ludvig Forssell* statsråd och chef för finans-departementet.

Vid 1876 års riksdag antogos åtskilliga förändringar i grundlagarna, och genom en af dessa föreskrefs, att konungen egde bland statsrådets tio ledamöter utse en att vara statsminister och statsrådets främste ledamot. Till detta embete utnämndes frih. *Louis De Geer*, som tillika förblef chef för justitie-departementet. År 1877 efterträddes statsrådet Weidenhielm såsom chef för landtförsvars-departementet af generalmajoren *Johan Henrik Rosensvärd*. År 1878 blef expeditionschefen i ecklesiastik-departementet *Nils Henrik Vult von Steyern* statsråd efter frih. Alströmer, samt professorn vid Upsala universitet *Carl Gustaf Malmström* efter statsrådet Carlson chef för ecklesiastik-departementet, och i Juni 1879 erhöll statsrådet Lagerstråle afsked, på derom gjord ansökning, då frih. *De Geer* frånträdde justitieminister-embetet, som öfvertogs af justitierådet, f. d. statsrådet *Ludvig Theodor Almquist*, men qvarstod såsom statsminister.

En större förändring inom statsrådet egde rum följande året, då, efter det ett nytt regeringens förslag till försvarsverkets förbättring blifvit af andra kammaren förkastadt, frih. De Geer förklarade, att han icke längre ansåg sig kunna något uträtta till lösning af denna vigtiga fråga, utan ämnade anhålla om sitt entledigande, hvilket ock beviljades den 19 April 1880. Ministern för utrikes ärendena O. M. Björnstjerna samt statsråden Thyselius, Almquist, frih. von Otter och Rosensvärd afgingo likaledes. Till statsminister utnämndes nu andra kammarens talman grefve *Arvid Rutger Fredriksson Posse*, till chef för justitie-departementet statsrådet *Nils Henrik Vult von Steyern*, till chef för landtförsvars-departementet chefen för detta departements kommando-expedition, öfversten *Otto Fredrik Taube*, till chef för sjöförsvars-departementet lotsdirektören frih. *Carl Gustaf von Otter*, till chef för civil-departementet f. d. ledamoten af riksdagens första kammare *Fredrik Ludvig Salomon Hederstjerna*, samt till statsråd utan departement professorn vid Upsala universitet *Carl Gustaf Hammarskjöld*. Kort derefter blef, den 27 April, frih. *Carl Fredrik Lotharius Hochschild*, som 1865—1876 varit de förenade rikenas minister i London, utnämnd till minister för utrikes ärendena. Sedermera, den 27 Augusti, erhöll statsrådet Malmström, på begäran, afsked, då statsrådet *Hammarskjöld* förordnades att efter honom vara chef för ecklesiastik-departementet och häradshöfdingen i Luggude härad *Johan Christer Emil Richert* blef konsultativt statsråd. Den 7 December trädde chefen för finans-departementet H. Forssell ur statsrådet, då statsministern grefve *Posse* öfvertog finans-portföljen och departementschefen i generaltullstyrelsen *Oskar Robert Themptander* blef konsultativt statsråd samt förordnades sedermera den 8 April 1881 till chef för finans-departementet.

Vid frih. De Geers afgång från statsministers-embetet beslöt riksdagen att, såsom en gärd af det erkännande, svenska folket egnat hans förtjenster om det allmänna, anvisa ett belopp, motsvarande den lön, han såsom statsminister uppburit, eller 18,000 kr., att under hans återstående lifstid från allmänna indragningsstaten årligen till honom utgå.

Vid 1880 års riksdag ansåg konstitutions-utskottet sig böra, enligt 107 § regeringsformen, anmäla en tillstyrkan af d. v. chefen för justitiedepartementet statsrådet Almquist, att danske undersåten O. L. Bang måtte erhålla besittningsrätt till egendomen Frishult inom Jönköpings län, på det lagfart måtte kunna beviljas ny egare, äfven dansk undersåte, till hvilken Bang försålt denna egendom. Utskottet fann denna tillstyrkan anmärkningsvärd, emedan kongl. maj:t vid två föregående tillfällen afslagit Bangs ansökning om besittningsrätt å denna egendom, samt konungens vederbörande befallningshafvande äfven nu afstyrkt bifall till den sökta besittningsrätten.

Tillika hade utskottet trott sig böra omförmäla ett par regeringsåtgärder, hvilka, ehuru ej af beskaffenhet att föranleda till någon anmärkning enligt 107 § regeringsformen, dock syntes vara förtjenta af särskild uppmärksamhet.

Mot den af utskottet beslutade anmälan enligt 107 § regeringsformen hade tio dess ledamöter sig reserverat, och mot utskottets omförmälning af två regeringsärenden, utan åberopande af nämnda grundlags-paragraf, hade likaledes reservation afgifvits af tio utskottets ledamöter, så att i båda fallen den förseglade sedeln vid omröstningen gifvit utslaget.

Då utskottets memorial föredrogs i första kammaren, rörde diskussionen egentligen utskottets förfarande att omförmäla regeringsärenden, hvilka det ej funnit föranleda till anmärkning enligt 107 § regeringsformen. Om de omförmälda regeringsåtgärderna yttrades olika meningar, men af ingen talare gillades detta utskottets förfarande, och slutet blef, att memorialet lades till handlingarna, med ogillande af utskottets förfaringssätt.

Äfven inom andra kammaren framhölls det grundlagsvidriga i detta förfarande, och slutet på öfverläggningen blef, att utskottets anmälan enligt 107 § regeringsformen lades till handlingarna utan omröstning, samt att äfven den öfriga delen af memorialet lades till handlingarna, hvilket beslut fattades med 98 röster mot 84, som yrkat memorialets läggande till handlingarna, med godkännande af utskottets förfaringssätt i denna del.

Vid 1885 års riksdag ansåg konstitutionsutskottet ett regeringsärende, angående rektorn E. Leidesdorffs lönetillägg under honom beviljad tjenstledighet, vara af beskaffenhet att böra, jemlikt 107 § regeringsformen, för riksdagen anmälas.

Mot detta utskottets beslut hade likväl tio dess ledamöter sig reserverat, och det hade således här åter varit den förseglade sedeln,

som vid omröstningen gifvit utslaget. För öfrigt åtföljdes utskottets memorial äfven af åtskilliga andra reservationer med anmärkningar mot flera regeringsåtgärder.

Efter en längre diskussion, synnerligast inom andra kammaren, lades memorialet till handlingarna af båda kamrarna, sedan statsrådet och chefen för ecklesiastik-departementet C. G. Hammarskjöld, mot hvilken utskottets anmärkning egentligen varit riktad, närmare belyst det anmärkta beslutet, och äfven nu funnos de i reservationerna framstälda anmärkningar mot regeringsåtgärder icke böra till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Inom statsrådets personal hade under 1882 och de följande åren åtskilliga förändringar egt rum. Generalmajoren *Knut Axel Ryding* hade år 1882 blifvit chef för landtförsvars-departementet efter statsrådet Taube, f. d. statsrådet *Carl Johan Thyselius* år 1883 efterträdt grefve Posse såsom statsminister, samt revisionssekreteraren *Julius Edvard von Krusenstjerna* samma år blifvit chef för civil-departementet efter statsrådet Hederstjerna. År 1884 blef statsrådet *Oskar Robert Themptander* statsminister efter Thyselius, med bibehållande af chefskapet för finans-departementet, och frih. *Claes Gustaf Adolf Tamm* statsråd utan departement, och mot slutet af året 1885 efterträddes frih. Hochschild af landshöfdingen i Göteborgs och Bohus län grefve *Carl Albert Ehrensvärd* såsom minister för utrikes ärendena.

Talman i första kammaren var under riksdagarne 1873—1876, 1881—1885 landshöfdingen i Nyköpings län grefve *Gustaf Lagerbjelke*, 1877 f. d. statsrådet grefve *Henning Hamilton*, 1878—1880 erkebiskopen *Anton Niklas Sundberg*.

Vice talman i första kammaren var 1873, 1874 friherre *Fredrik Alexander Funck*, 1875 f. d. statsrådet *Olof Immanuel Fåhræus*, 1876, 1877 generalmajoren *Johan Henrik Rosenswärd*, 1878 justitierådet *Edvard Henrik Carleson*, 1879—1885 f. d. statsrådet *Per Jakob von Ehrenheim*.

Talman i andra kammaren var 1873—1875 landshöfdingen i Gefleborgs län *Gustaf Ferdinand Asker*, 1876—1879 grefve *Arvid Fredriksson Posse*, 1880—1885 grosshandlaren i Göteborg *Olof Wijk*.

Vice talman i denna kammare 1873, 1874 var frih. *Gustaf Samuel Åkerhielm*, 1875—1879 grosshandlaren *Olof Wijk*, 1880—1884 riksdagsmannen *Carl Ifvarsson* från Hallands län, 1885 riksdagsmannen *Liss Olof Larsson* från Kopparbergs län.

Under hela denna tid hade det mest vänskapliga förhållande varit rådande mellan de förenade rikena och alla främmande makter. Härom vittnade regeringens berättelser vid hvarje riksdags början, så väl som det mottagande konungen och drottningen öfver allt rönte vid sina besök i främmande länder, äfvensom besöken härstädes af furstliga personer, tillhörande de regerande ätterna i andra länder. Särskildt tillvann sig ett besök af tyska rikets kronprins i Norge och Sverige under första året af Oscar II:s regering en viss uppmärksamhet,

emedan det tycktes antyda ett närmare förhållande mellan svenska och tyska hofven, än som varit rådande under Carl XV:s regering, i följd af den afgjorda förkärlek för Frankrike och Danmark, han alltid visat.

Den 14 Augusti 1873 utfärdades en deklaration, angående svenska och danska undersåtar tillkommande rätt till lotsning i Öresund.

Den 9 Oktober 1874 biträdde Sverige-Norge ett i Bern afslutadt fördrag mellan Tyskland, Österrike-Ungern, Belgien, Danmark, Egypten, Spanien, Förenta staterna i Nordamerika, Frankrike, Storbritannien, Grekland, Italien, Nederländerna, Luxemburg, Portugal, Rumänien, Ryssland, Serbien, Schweiz och Turkiet, angående bildande af en allmän postförening, samt den 13 December 1878 en i Paris den 1 Juni samma år ingången internationel konvention om bildande af en verldspostförening. Dessutom hafva särskilda postkonventioner blifvit afslutade med flera främmande makter.

Den 22 Juli 1875 afslöts i Petersburg mellan Tyskland, Österrike-Ungern, Belgien, Danmark, Spanien, Frankrike, Grekland, Italien, Nederländerna, Persien, Portugal, Ryssland, Schweiz, Sverige-Norge och Turkiet en internationel telegrafkonvention, och den 14 Mars 1884 ingicks i Paris en internationel konvention om skydd för undervattenskablar.

Den 20 Maj 1875 biträdde Sverige-Norge en mellan Tyskland, Österrike-Ungern, Argentinska republiken i Sydamerika, Belgien, Brasilien, Danmark, Spanien, Förenta staterna i Nordamerika, Frankrike, Italien, Peru, Portugal, Ryssland, Schweiz, Turkiet och Venezuela i Paris ingången konvention om upprättande derstädes af en internationel byrå för mått och vigt.

Den 10 Augusti 1877 afslöts med Frankrike ett fördrag om ön St. Barthelemys afträdande till detta rike, under vilkor att svenska undersåtar i kolonien skulle hafva rätt att, genom iakttagande af vissa föreskrifter bevara denna sin nationalitet, samt att franska regeringen skulle för pensionering af koloniens i svensk tjenst varande embets- och tjenstemän utbetala 320,000 francs och dessutom för den svenska kronan tillhöriga egendom å ön erlägga 80,000 francs. Detta fördrag meddelades 1878 års riksdag, med begäran tillika om dess godkännande af att de ifrågavarande 80,000 francs finge användas för grundläggande af en stiftelse till upprättande å ön af ett sjukhus eller annan välgörenhetsanstalt eller inrättning för allmännyttigt ändamål, på det i kolonien måtte bevaras ett fortlefvande minne af den tid — nära ett århundrade — hvarunder den tillhört Sveriges krona, hvilket ock riksdagen biföll.

För öfrigt hafva öfverenskommelser om ömsesidigt erkännande af fartygs mätbref blifvit ingångna med Italien, Förenta staterna i Nordamerika, Danmark, Frankrike, Spanien, Storbritannien och Irland, Tyska riket, Österrike-Ungern och Nederländerna, samt fördrag om ömse-

sidigt utlemnande af förbrytare afslutats med Storbritannien, Italien, Belgien, Tyskland och Spanien.

Handels- och sjöfartstraktater hafva ingåtts med Österrike-Ungern den 3 November 1873, med Frankrike den 30 December 1881, med Spanien den 15 Mars 1883, med Portugal den 10 April 1885; med Argentinska republiken den 17 Juli samt med Mexicos förenade stater den 29 Juli samma år.

Genom en accessionsakt af den 26 Juni 1885 tillträdde Sverige-Norge från och med den 1 Juli detta år den i Paris den 20 Maj 1883 afslutade konvention om internationelt skydd för den industriela eganderätten.

Mellan de förenade rikena och den internationela Kongo-associationen undertecknades en konvention i Berlin den 10 Februari 1885, och den 26 Februari samma år afslutades mellan de förenade rikena och åtskilliga andra makter i Berlin en konvention, rörande befrämjandet af handel och civilisation i vissa delar af Afrika, äfvensom angående vilkoren för besittningstagande af nya områden i denna verldsdel.

Statsförfattningen.

I det föregående är visadt, huru en förändring i vår nationalrepresentation redan mot slutet af Carl Johans regering blifvit af de allt talrikare liberale allt ifrigare yrkad och af de konservative, med regeringen i spetsen, lika ifrigt motarbetad, samt huru äfven under Oscar I:s och Carl XV:s regeringar frågan härom vid hvarje riksdag varit en af de vigtigaste stridsfrågorna och mellan riksdagarna blifvit af tidningarna allt lifligare agiterad. Vi hafva äfven visat, huru redan vid den första riksdagen under Oscar I:s regering ett från den föregående hvilande förslag till förändrad nationalrepresentation efter särdeles lifliga debatter af adeln och presteståndet med stor majoritet förkastades, samt af de öfriga stånden med lika stor majoritet antogs.

Detta förslag hade sålunda fallit, men af alla stånden antogos och af kongl. maj:t sanktionerades under 1844, 1845 årens riksdag åtskilliga från den föregående hvilande grundlagsändringsförslag, hvarigenom ur regeringsformen borttogs stadgandet, att högsta domstolen skulle bestå af sex frälse och sex ofrälse ledamöter; i denna grundlag infördes förbud för ledamot af statsrådet att annat embete tillika utöfva, samt för justitieråd att tillika annat embete innehafva eller utöfva — förut kunde statsråd tillika innehafva och utöfva militärbefattning, och för justitieråden var föreskrifvet endast, att de icke finge »med andra civila embeten beklädas» — samt i regeringsformen infördes ett medgifvande för konungen att äfven efter riksdags slut kunna antaga eller ogilla af riksdagen antagna lagförslag.

De vigtigaste förändringarna voro likväl den nu både i regeringsformen och riksdagsordningen införda, att ständerna skulle samman-

träda hvart tredje, i stället för hvart femte år, hvilket tydligen var ett steg i liberal riktning, likasom äfven att i riksdagsordningen valrätt och valbarhet inom bondeståndet inskränktes till hvarje inom häradet boende och besuten hemmansegare, hvilken icke tillförene hört till annat riksstånd eller någon ordinarie beställning i rikets tjenst eller fullmakt derå innehaft, samt att den i tryckfrihetsförordningen år 1812 medgifna indragningsmakt nu upphörde.

Vid 1847, 1848 årens riksdag skedde inga grundlagsförändringar, emedan alla från föregående riksdagen hvilande förslag dertill af ett eller flera riksstånd förkastades.

Vid 1850, 1851 årens riksdag förkastades, såsom förut är berättadt, det hvilande kungliga förslaget till förändrad nationalrepresentation, och bland öfriga hvilande grundlagsändringsförslag antogs af ständerna samt blef af konungen sanktioneradt endast det tillägg i § 72 regeringsformen, att bankens sedlar skola af densamma, vid anfordran, efter deras lydelse med silfver inlösas, samt i §§ 14 och 22 riksdagsordningen, att fjerdepartsegare i Falu bergslag skulle ega inom sig till riksdagsman i borgareståndet utse en fullmäktig, som icke hörde till annat riksstånd och ej innehade någon beställning i rikets tjenst.

Vid 1853, 1854 årens riksdag förkastades åter ett sedan den föregående hvilande förslag till förändradt representationssätt samt till väsentliga ändringar i sättet för riksdagsärendenas behandling. Bland de ändringar i grundlagarna, som då af ständerna antogos och af kongl. maj:t sanktionerades, var den vigtigaste den konungen nu medgifna rättighet att till lärarebeställningar, med undantag af teologiska, äfvensom till läkarebefattningar, »kalla och befordra äfven utländska män af utmärkt förtjenst, de der den rena evangeliska läran bekänna», samt att kunna uti militära embeten nyttja »utländska män af sällsynt skicklighet, men icke till kommendanter å fästningarna». De öfriga nu genomförda grundlagsändringarna afsågo endast några förändrade föreskrifter för bevillnings-utskottets verksamhet, samt att åt förstärkt bevillningsutskott öfverlemnades att afgöra sådana bevillnings-frågor, rörande hvilka riksstånden stannat i skiljaktiga beslut, hvilket förut tillhört förstärkt statsutskott.

Vid 1856—1858 årens riksdag antogs af ständerna och sanktionerades af kongl. maj:t flera grundlagsändringar, genom hvilka kongl. maj:t berättigades genom naturalisation till svensk medborgare upptaga utländsk man i den ordning och under de vilkor, som i särskild derom af konung och ständer gemensamt stiftad lag bestämmas; sättet för grundlags-frågors behandling blef närmare bestämdt och i vissa delar ändradt; städernas representations-rätt utsträcktes så, att, utom borgare, valrätt skulle tillkomma äfven egare af hus eller tomt samt egare eller innehafvare med ständig besittningsrätt af jord under stadens domvärjo, så vida de voro i staden bosatta, dock med undantag för dem, som hörde till frälse- eller preste-ståndet, gemenskapen vid armén eller flottan, tjenstehjon eller dem, som endast med eget arbete sig försörja,

samt ett tillägg infördes i riksdagsordningen om medgifvande för stånden att, under landtmarskalkens ordförandeskap, sammanträda på ett rum till gemensamma öfverläggningar, rörande allmän vid riksdagen under behandling varande fråga, likväl utan rättighet att vid sådant sammanträde fatta beslut.

Vid 1859, 1860 årens riksdag genomfördes af de till icke ringa antal från den föregående hvilande grundlagsändrings-förslag endast ett, angående förstärkning i antalet af högsta domstolens ledamöter, så att de skulle utgöra minst 12, högst 18; ett, genom hvilket, i händelse af hinder för landtmarskalken, den närvarande talmannen i det stånd, som vore närmast i ordningen, berättigades att föra ordet vid ståndens gemensamma sammanträden; ett, hvarigenom statsrådets ledamöter berättigades att deltaga i dessa gemensamma sammanträden, samt ett, angående förändrad redaktion af åtskilliga straffbestämmelser i tryckfrihetsförordningen, i följd af en 1858 utfärdad författning, rörande ändringar i missgerningsbalken.

Vid 1862, 1863 årens riksdag antogos och blefvo af kongl. maj:t sanktionerade åtskilliga grundlagsändringar, genom hvilka stadgades, att till lärare-befattningar och öfriga tjenster vid inrättningar för slöjd och skön konst, äfvensom till läkare-befattningar, kunna andra än bekännare af den rena evangeliska läran utnämnas; att, utom städernas borgerskap, äfven öfriga till deltagande i riksdagsmannaval inom borgareståndet berättigade invånare i rikets städer ega deltaga i upprättandet af förslag till borgmästare-tjenster; att, då konungen reser utom Sverige och Norge, eller af sjukdom hindras att regerings-ärendena vårda, skall riksstyrelsen i hans namn föras af den till tronföljden närmast berättigade prins, om han uppnått 18 års ålder, hvilken som regent skall styra riket med all konungslig makt och myndighet, dock utan att kunna förläna adelig, friherrlig, greflig eller riddare-värdighet, samt att å lediga förtroende-sysslor endast kunna meddela förordnande tills vidare; att, derest ingen till tronföljden berättigad prins finnes eller ej fylt 18 år eller i öfrigt är förhindrad att, i de uppgifna fallen, öfvertaga riksstyrelsen, skall den föras af statsrådet, med samma makt, som regent; att bondeståndets sekreterare icke vidare skulle tillsättas af konungen, utan af ståndet; att vissa förändrade föreskrifter anfördes i fråga om fjerdepartsegares i Falu bergslag och bruksegares valbarhet; att valbarhet till riksdagsman i bondeståndet tillerkändes äfven sådana hemmansegare och kronohemmans-åboer, som förut tillhört annat riksstånd eller ordinarie beställning i rikets tjenst innehaft, samt att tiden för motioners väckande inskränktes till 14 dagar från riksdagens början.

Vid 1865, 1866 årens riksdag antogos af ständerna och sanktionerades af konungen åtskilliga förändringar i tryckfrihetsförordningen, angående kontroll å skrifters tryckning, aflemnande af exemplar deraf till kungliga biblioteket och till hvartdera af rikets universitet, samt anmälan om idkande af bokhandel, äfvensom åtskilliga straffbestäm-

Den ledamot af kammaren, som icke i rätt tid sig inställer, förlorar tio rdr af arvodet för hvarje dag han uteblifver.

Riksdagsmannaval till så väl första som andra kammaren förrättas med slutna sedlar, och rösträtt får ej utöfvas af annan valberättigad, än som vid valtillfället personligen sig inställer. Riksdagsmannabefattning kan utöfvas endast af svenska medborgare, som bekänna sig till kristen-protestantisk lära. Ej får såsom riksdagsman godkännas någon, som står under förmynderskap, eller som till borgenärer afträdt sin egendom och från deras kraf icke blifvit lagligen befriad, eller som för vanfrejdande brott är under tilltal eller blifvit till ansvar dömd eller ställd under framtiden, eller som är förlustig medborgerligt förtroende eller förklarats ovärdig att inför rätta föra andras talan, eller som blifvit förvunnen att hafva vid riksdagsmannaval med penningar eller gåfvor sökt värfva röster, eller emot vedergällning afgifvit sin röst, eller genom våld eller hot stör valfriheten.

Riksdagen skall sammanträda i rikets hufvudstad, utom i de fall, då fiendens framträngande eller pest eller andra lika vigtiga hinder göra det omöjligt eller för riksdagens frihet och säkerhet vådligt, i hvilket fall det tillkommer konungen att utsätta och kungöra annan riksdagsort. Talman och vice talman i hvardera kammaren utnämnas af konungen. Hvardera kammaren eger utse och förordna sin sekreterare. Den betjening, hvardera kammaren i öfrigt för sig anser nödig under riksdagen, tillsättes af talmannen och några af kammaren dertill utsedda ledamöter, efter samråd med sekreteraren.

Å hvarje lagtima riksdag skola, inom åtta dagar efter dess öppnande, tillsättas ett *konstitutions-utskott*, bestående af 10, ett *stats-utskott* af 12, ett *bevillnings-utskott* af 10, ett *banko-utskott* af 8 och ett *lag-utskott* af 8 ledamöter från hvardera kammaren, med enahanda åligganden, som i den föregående riksdags-ordningen varit stadgade. På kamrarnas sammanstämmande beslut ankommer att, när sådant finnes vara af nöden, tillsätta *särskildt utskott* för upptagande af fråga, som tillhör ständigt utskotts behandling, äfvensom att bevilja förstärkning i ledamöternes antal, om något utskott anmäler behof deraf. Derest i någondera kammaren fråga väckes, som icke tillhör de nu nämnda utskottens behandling, men utskotts yttrande deröfver anses erfordras, tillsättes inom kammaren för frågans beredande ett *tillfälligt utskott*, bestående af så många ledamöter, kammaren aktar nödigt. Å urtima riksdag tillsättas ej flera utskott, än som erfordras för beredande af dervid förekommande ärenden. Statsråds-ledamot eller justitieråd eger icke i utskott eller val till utskott deltaga; ej heller får någon, af hvilken riksdagen kan fordra redo och ansvar, inväljas i utskott, der redovisning för hans embetsåtgärd kan förekomma. Utskotten välja, hvart inom sig, ordförande och vice ordförande. De ständiga utskotten utse, hvart för sig, sekreterare och öfrig erforderlig betjening. I tillfälligt utskott välja ledamöterne, inom sig, för hvarje särskildt mål en föredragande, hvilken tillika har att uppsätta utskottets yttrande i ämnet.

Anser ständigt utskott nödigt att med annat ständigt utskott sammanträda till öfverläggning om något ärende, sker sådant genom deputerade, på sätt utskotten derom öfverenskomma. Askar konungen af riksdagen särskilda deputerade att med honom öfverlägga om ärenden, som böra hållas hemliga, utväljas dertill sex ledamöter från hvardera kammaren, hvilka dock ej ega makt att fatta beslut, utan endast att till konungen afgifva yttranden öfver de mål han meddelar dem. Sekreterare och öfrige tjenstemän hos dessa deputerade förordnas af konungen.

I hvardera kammaren ega statsrådets ledamöter tillträde, med rättighet att deltaga i öfverläggningarna, men ej i besluten, der de ej äro ledamöter af kammaren.

Motion i ämne, som tillhör ständigt utskotts behandling, kan af riksdagsman göras inom tio dagar från riksdags öppnande. Sedermera kan sådan fråga, med undantag af grundlagsförslag, icke af riksdagsman väckas, utan så vida den omedelbarligen föranledes af redan inom någondera kammaren fattadt beslut eller upptaget ärende eller annan under riksdagen inträffad händelse. I ämne, som icke tillhör ständigt utskotts behandling, kan motion framställas, så länge riksdagen är samlad.

.Hvad kamrarne sammanstämmande beslutat blifver riksdagens beslut; men blifva kamrarne ej om beslutet ense, förfaller frågan för den riksdagen, utom derest den rörer statsutgifter eller bevillning, riksbankens eller riksgäldskontorets styrelse eller förvaltning, inkomster och utgifter, i hvilka fall båda kamrarne, hvar för sig, rösta om de olika beslut, hvari hvardera förut stannat, och den mening, som dervid erhåller de flesta ledamöters af båda kamrarna sammanräknade röster, gäller såsom riksdagens beslut. Till förekommande af lika antal röster vid sådan omröstning aflägges i andra kammaren en sedel, hvilken, i händelse de öfriga sammanräknade rösterna utfalla lika, afgör frågan.

I mål, som blifvit af ständigt eller i dess ställe särskildt tillsatt utskott handlagdt, uppsättas och expedieras de från riksdagen utgående skrifvelser af kansliet hos det utskott, som beredt ärendet. Andra för båda kamrarna gemensamma skrifvelser, äfvensom riksdagsbeslutet, uppsättas och expedieras af ett särskildt riksdagens kansli, under inseende af två inom hvardera kammaren dertill utsedda ledamöter.

Rörande ärendenas behandling i öfrigt, val till konung eller tronföljare, till justitieombudsman och dess suppleant, till opinionsnämnd, till tryckfrihets-komiterade, till riksdagens fullmäktige i banken och riksgäldskontoret samt till revisorer för granskning af statsverkets, riksbankens och riksgäldskontorets tillstånd, styrelse och förvaltning, öfverensstämma föreskrifterna i den nya riksdagsordningen hufvudsakligen med de förut gällande.

I samband med den nya riksdagsordningen infördes äfven flera förändringar i regeringsformen, för att bringa båda grundlagarna till öfverensstämmelse med hvarandra.

Ett slags förberedelse till den nya riksdagsordningen voro de kommunal-författningar och den förordning om landsting, som vid den föregående riksdagen blifvit af ständerna antagna, sedan kongl. maj:t till deras pröfning öfverlemnat de förslag till dessa författningar, som af särskilda komiterade blifvit uppgjorda.

Genom förordningen om *kommunalstyrelse på landet* stadgas, att hvarje socken på landet utgör för sig en särskild kommun, hvars medlemmar ega att sjelfva vårda sina gemensamma ordnings- och hushållningsangelägenheter, så vidt icke, enligt gällande författningar, det tillkommer offentlig embetsmyndighet att dem handhafva. Medlem af en kommun på landet är en hvar der mantalsskrifven eller för fast egendom eller inkomst af kapital eller arbete till allmän bevillning uppförd. Kommunens beslutanderätt utöfvas i *kommunalstämma* eller genom *kommunalfullmäktige*. Verkställighet och förvaltning tillkomma en *kommunalnämnd*. Röstvärdet i kommunalstämman beräknas efter det en hvar röstegande åsatta fyrktal, som bestämmes efter vissa i författningen stadgade grunder, hvilka det blefve för vidlyftigt att här anföra och som äfven genom en senare författning blifvit förändrade. Kommunalstämman utser, med hänsigt till kommunens vidd och folkmängd, det antal ledamöter, hvaraf kommunalnämnden skall vara sammansatt; dock må detta antal ej vara under tre eller öfver elfva. Kyrkoherden eller den hans ställe företräder är berättigad att i kommunalnämndens förhandlingar och beslut deltaga. Ordförande och vice ordförande inom kommunalnämnden utses af kommunalstämman.

Förordningen om *kommunalstyrelse i stad* föreskrifver, att hvarje stad, med derunder lydande område, utgör för sig en särskild kommun, hvars medlemmar ega att sjelfva vårda sina gemensamma ordnings- och hushållnings-angelägenheter, med samma förbehåll som i afseende å kommunerna å landet är anfördt. Medlem af stadskommun är en hvar der mantalsskrifven eller för fast egendom eller inkomst af kapital eller arbete till allmän bevillning uppförd. Stadskommunens beslutanderätt utöfvas vid *allmän rådstuga* eller genom *stadsfullmäktige*. I stad med öfver 3,000 invånare skall denna rätt utöfvas af stadsfullmäktige; i stad med 3,000 invånare eller derunder, ankommer det på de vid allmän rådstuga röstberättigade, huruvida de vilja åt stadsfullmäktige öfverlåta sin beslutanderätt. Stadsfullmäktige utses vid allmän rådstuga, der de röstberättigade ega en röst för hvarje hel riksdalers bevillning till staten, enligt andra artikeln i bevillningsstadgan; dock att ingen må utöfva rösträtt för större antal röster, än som svarar mot en tjugondedel af stadens hela röstetal efter röstlängden, hvilket genom en senare författning blifvit ändradt så, att ingen må utöfva rösträtt för större antal röster, än som svarar mot en femtiondedel af stadens hela röstetal efter röstlängden, eller i något fall för hvarje röstetal än det, som motsvarar bevillningen för 10,000 rdrs inkomst af kapital eller arbete. Stadsfullmäktiges antal bestämmes i förhållande till folkmängden så, att stad med 2,000 invånare och derunder utser 20 full-

mäktige, öfver 2,000 till och med 5,000 invånare 21—25 fullmäktige, o. s. v. Städer med öfver 40,000 invånare ega utse 51—60 fullmäktige. Stadsfullmäktige väljas för fyra år och utse årligen inom sig en ordförande och en vice ordförande. Vid stadsfullmäktiges sammanträden eger borgmästaren eller, vid hinder för honom, den, hvilken magistraten bland sina ledamöter utser, att deltaga i öfverläggningarna, men ej i besluten. I hvarje stad skall finnas en *drätselkammare*, som förvaltar stadens fastigheter och dess penningeväsende, uppbär dess inkomster och verkställer beslutade utbetalningar, samt ombesörjer de allmänna uppdrag för stadens räkning, som till drätselkammarens befattning höra, enligt för densamma utfärdadt reglemente. Ledamöterne i drätselkammaren utses af stadsfullmäktige eller, der sådane ej finnas, vid allmän rådstuga.

Båda dessa författningar utfärdades den 21 Mars 1862, men sedermera tillkom den 23 Maj samma år en särskild förordning om *kommunalstyrelse i Stockholm*, uppgjord hufvudsakligen efter samma grunder, som den om kommunalstyrelsen i de öfriga städerna, men med åtskilliga särskilda stadganden för hufvudstaden, såsom att stadsfullmäktiges antal der utgör 100, att, för val dertill, staden med dess område indelas i fem valkretsar, hvilkas omfång bestämmes af magistraten; att valet verkställes af de valberättigade inför magistraten i Mars månad hvarje år; att stadsfullmäktig tjenstgör i två år; att öfverståthållaren förer ordet bland stadsfullmäktige och deltager i deras öfverläggningar, men ej i besluten, samt att stadsfullmäktige bland sig hvarje år utse en vice ordförande; att stadsfullmäktige inom sig eller af andra stadens till stadsfullmäktige valbare invånare bilda en *drätselnämnd* af 24 ledamöter att förvalta stadens drätselväsende, en *sundhetsnämnd* af 7 ledamöter att handlägga alla frågor rörande allmänna helsotillståndet och sjukvården, samt en *fattigvårdsnämnd* att besörja den allmänna fattigvården.

Förordningen om *landsting* den 21 Mars 1862 föreskrifver, att i hvarje län skall finnas ett landsting, sammansatt af valda ombud från länets städer och härad eller tingslag, hvilket stadgande dock ej har tillämpning å stad med mer än 25,000 invånare. Landstinget tillkommer att rådslå och besluta om för länet gemensamma angelägenheter, hvilka afse den allmänna hushållningen, jordbrukets och andra näringars utveckling, anstalter för kommunikationsväsendets befordrande, helsovård, undervisning, allmän ordning och säkerhet, med mera dylikt, så vidt dessa angelägenheter icke, enligt gällande författningar, tillhöra offentlig myndighets embetsåtgärd. Landstingsmännen väljas med hänsigt till hvarje stads, härads eller tingslags folkmängd, så att hvarje stad med 2,500 invånare eller derunder utser en landstingsman, med öfver 2,500 till och med 5,000 två landstingsmän o. s. v., samt att hvarje härad eller tingslag med 5,000 invånare eller derunder utser en landstingsman, med öfver 5,000 till och med 10,000 två landstingsmän, o. s. v. Valet i stad verkställes efter de för val till kommu-

nalbefattningar der gällande föreskrifter. Om härad eller tingslag innefattar flera än en kommun, väljas dess landstingsmän genom dertill i kommunalstämmorna utsedda valmän; men härad eller tingslag, som innefattar endast en kommun, väljer sina landstingsmän omedelbart så, som för val i kommunalstämma är stadgadt. För att någon må kunna väljas till landstingsman erfordras att han uppnått 25 års ålder, är inom länet boende och eger utöfva rösträtt inom det valdistrikt, för hvilket valet sker. Landshöfding, landssekreterare, landskamrerare, kronofogde, länsman och allmän åklagare samt landstingets egna tjenstemän och betjente kunna icke vara landstingsmän. Tjenstgöringstid för landstingsman är två år. Till lagtima möte sammanträder landstinget i länets residensstad den måndag i September månad hvarje år, hvilken landstinget en gång för alla dertill bestämt. Landstingets lagtima möte kan fortfara sex helgfria dagar, men kan förlängas med ytterligare högst två helgfria dagar, derest minst tre fjerdedelar af de närvarande medlemmarne derom öfverenskomma. Till urtima möte kan landstinget sammanträda endast i de fall, att sådant för handläggning af vissa bestämda ärenden beslutas af tre fjerdedelar utaf de på lagtima möte samlade landstingsmännen, eller att kongl. maj:t derom förordnar. För hvarje lagtima landsting utser kongl. maj:t en ordförande, hvars befattning fortfar intill nästa lagtima möte. Landshöfding eger rätt att deltaga i landstings öfverläggningar, men ej i besluten.

I dessa författningar hafva sedermera åtskilliga förändringar egt rum, af hvilka den vigtigaste varit den i förordningen om kommunalstyrelse i stad och i den om kommunalstyrelse i Stockholm genom kungörelsen den 9 November 1869, genom hvilken man sökte begränsa de rikes och de stora bolagens förut ofta öfverklagade alltför stora röstöfvervigt, utan att öfvergå till den motsatta ytterligheten — att gifva denna röstöfvervigt åt de obemedlade.

Genom dessa kommunalförfattningar samt den till en del å desamma grundade nya riksdagsordningen kan ett nytt statsskick sägas vara i Sverige infördt. Genom de förra frånträddes det förut rådande centraliseringssystemet och genom den senare den urgamla ståndsförfattningen, båda delarne i demokratisk riktning, och gemensamt utgöra dessa författningar den vigtigaste tilldragelsen inom det svenska statsskicket alltsedan den nya statsförfattningens införande 1809.

Sedan till följd af den nya riksdagsordningen adelns representationsrätt vid riksdagen upphört, utarbetades af riddarhus-utskottet ett nytt förslag till riddarhusordning, enligt hvilket adeln, på enahanda sätt representerad, som enligt den äldre riddarhusordningen — genom ätternas hufvudmän, ättemän eller fullmäktige — skulle å riddarhuset sammanträda till *adelsmöte* hvart tredje år den 15 Februari. Adelsmötet skulle inom sig välja ordförande, äfvensom ett riddarhusutskott, som hade att granska riddarhusdirektionens förvaltning och afgifva förslag rörande ståndets enskilda angelägenheter, om hvilka äfven motioner kunde väckas af enskild ledamot inom fyra dagar efter mötets

öppnande. För besluts fattande fordrades enkel pluralitet, utom i fråga rörande adelns privilegier eller afhändande af ståndets fasta egendom, då för afgörandet fordrades en majoritet af två tredjedelar bland de närvarande. För att i adelsmötet deltaga erfordrades att hafva uppnått 25 års ålder samt för de tre näst före mötet förflutna år, för hvilka uppbörden i riket afslutats, hafva erlagt den eller de afgifter, som för riddarhusets underhåll och dermed sammanhängande ändamål voro eller framdeles kunde blifva af adeln beslutade samt af kongl. maj:t till efterrättelse kungjorda. Innan mötet åtskildes, hade det att utse en riddarhusdirektion, med en ordförande och sex ledamöter, jemte deras suppleanter, för de tre följande åren. Förslaget antogs af den vid riksdagen närvarande adeln den 9 Maj 1866 och den nya riddarhusordningen blef af kongl. maj:t gillad och fastständ den 29 Juni samma år.

I följd af de genom den nya riksdagsordningen inträdda förändrade förhållanden utfärdades den 12 September 1868 ny ansvarighetslag dels för riksdagens fullmäktige i riksbanken samt för de af riksdagen utsedda ledamöter i styrelserna för riksbankens lånekontor i orterna, dels för riksdagens fullmäktige i riksgäldskontoret.

Ny instruktion för riksdagens revisorer, i hvad som rörde deras befattning med statsverket, utgafs den 17 Maj 1867; för riksdagens revisorer af riksbankens, af diskontkontorets i Stockholm och lånekontorens i landsorterna, samt af riksgäldskontorets förvaltning och räkenskaper, den 22 Maj 1868, äfvensom förnyad instruktion för revisorerne af riksbankens förvaltning och räkenskaper, den 24 Maj 1872 och 29 Maj 1874, samt s. d. för revisorerne vid riksbankens afdelningskontor i orterna.

Vid 1867 års riksdag antogs en ändring i tryckfrihetsförordningen, i fråga om rättighet att af trycket utgifva statsrådsprotokoll och dermed jemförliga handlingar 50 år efter deras data.

Vid 1869 års riksdag fick konstitutions-utskottet att handlägga ett af en unionskomité utarbetadt förslag till ny föreningsakt mellan Sverige och Norge, hvilket förslag, jemte komiténs betänkande, blef vid riksdagens början af kongl. maj:t till densamma öfverlemnadt. Sedan denna fråga, enligt hvad här ofvan är omnämndt, varit i sammansatt norskt och svenskt statsråd den 18 Febr. 1862 föredragen, men tidpunkten då icke ansetts lämplig för en revision af föreningsfördraget, hade frågan hvilat till dess kongl. maj:t i sammansatt statsråd den 6 Febr. 1865 beslöt, att en komité af svenska och norska män skulle tillsättas, med uppdrag att utarbeta förslag till de förändrade bestämmelser, som i afseende på rikenas förening funnes vara af behofvet påkallade och ändamålsenliga. Den 29 Augusti 1867 afgaf komitén sitt betänkande i ämnet, jemte förslag till ny föreningsakt, hvilket, i alla väsentligare delar förordadt af båda rikenas statsråd och af kongl. maj:t, med några mindre betydande ändringar, gilladt, nu till båda folkens representation blifvit öfverlemnadt. Det innehöll ock flera bestämmelser af praktisk vigt och betydelse, såsom om införande af en verklig unionel regering för gemensamma ärendens handläggning; om behörighet för

denna regering att taga initiativet i stiftande af gemensamma lagar angående gemensamma intressen; om införandé i föreningens grundlag af grundsatsen, att båda rikena egde lika skyldighet att deltaga i det gemensamma försvaret; om ökade konstitutionela garantier för båda rikena i afseende å diplomatiska ärendens behandling; om ordnandet af frågorna rörande interimsregering, tronföljareval och förmyndarestyrelse, genom föreskrifter, som borde förekomma meningsbrytningar mellan båda rikenas representanter, m. m. Förslaget, af konstitutionsutskottet i ett utförligt utlåtande tillstyrkt, blef ock af båda kamrarna antaget att hvila till vidare grundlagsenlig behandling.

Enligt konungens i trontalet vid början af 1870 års riksdag yttrade önskan blef detta förslag ytterligare hvilande; men då det förkastades af norska stortinget 1871, blef det icke heller af den svenska riksdagen samma år antaget.

Vid 1870 års riksdag voro åtskilliga förslag till ändringar i grundlagarna hvilande till slutligt afgörande, bland hvilka det vigtigaste var det, som afsåg utsträckning af den i 28 § regeringsformen bekännare af annan lära än den rena evangeliska medgifna rätt att innehafva befattning i statens tjenst, samt sådan ändring i 26 § riksdagsordningen, att bekännare af annan lära än kristen-protestantisk må vara valbar till riksdagsman. Enligt den föreslagna ändringen i regeringsformen skulle bekännare af annan kristen troslära än den rena evangeliska, så väl som af den mosaiska, kunna nämnas till alla embeten och tjenster, utom till ledamöter i statsrådet och till presterligt embete eller annan tjenst, hvarmed är förenadt åliggande att meddela undervisning i kristendom eller teologisk vetenskap; dock att icke någon, som ej tillhör den rena evangeliska läran, finge såsom domare eller innehafvare af annan tjenst deltaga i handläggning eller afgörande af fråga, som angår religionsvård, religionsundervisning eller befordringar inom den svenska kyrkan.

Förslaget, som innebar ett betydande steg till utvidgad religionsfrihet och i synnerhet var af vigt för de härvarande talrika mosaiska trosbekännarne, föranledde ganska lifliga och omfattande öfverläggningar inom båda kamrarna, hvilka slutade med, att detsamma bifölls af första kammaren, med 93 röster mot 18, och af den andra med 116 röster mot 58, samt erhöll den 8 April 1870 kongl. maj:ts sanktion.

Äfven blefvo antagna och af kongl. maj:t sanktionerade åtskilliga förändringar i tryckfrihetsförordningen, beträffande den tid, inom hvilken anmälan bör ske, när boktryckeri anlägges eller ombyter egare, m. m.; i fråga om anmälan hos justitiestatsministern af bokhandels idkande, samt angående lydelsen af den för nämnden i tryckfrihetsmål föreskrifna ed.

Vid 1873 års riksdag antogs den förändring i § 29 regeringsformen: »Till erkebiskop och biskopar, med hvilkas val förhålles efter förra vanligheten, utnämne konungen en af de tre, som föreslagne

blifvit», att orden »med hvilkas val förhålles efter förra vanligheten» uteslötos.

I § 72 regeringsformen infördes, i följd af riksdagens beslut om öfvergång från silfver-fot till guld-mynt, den förändring, att riksbankens sedlar skulle, vid anfordran, af banken lösas med silfver »eller guld».

Ur §§ 13 och 16 i riksdagsordningen borttogos föreskrifterna, att städer, hvilka icke hafva egen jurisdiktion, skola i fråga om riksdagsmannaval räknas till landet.

Vid 1876 års riksdag förändrades §§ 5 och 6 i regeringsformen så, att konungen skulle bland statsrådets tio ledamöter utnämna en att vara statsminister och statsrådets förnämste ledamot, samt att benämningarna Justitiestatsminister och Statsminister för utrikes ärendena förändrades till Chef för justitie-departementet och Minister för utrikes ärendena.

I § 22 regeringsformen gjordes det tillägg, att för vissa fall kunde flere än åtta af högsta domstolens ledamöter på en gång deltaga i pröfningen af ett mål.

I § 35 regeringsformen upptogos bland förtroende-sysslor, från hvilka konungen må entlediga, när han pröfvar rikets tjenst det fordra, »cheferne för fångvården, landtmäteriet, statens jernvägstrafik, lots-, post-, telegraf- och tull-verken samt skogsväsendet».

I § 80 regeringsformen gjordes det tillägg, att, derest genom särskild lag, med indelningsverkets upphäfvande, annan grund blefve lagd för ordnandet af krigsmakten till lands och sjös, må ej ändring i sådan lag göras utan af konungen och riksdagen samfäldt.

Ur tryckfrihetsförordningens § 1, mom. 1, 3 och 9, uteslötos alla bestämmelser om den litterära eganderätten.

Vid 1879 års riksdag antogs ett af kongl. maj:t vid föregående årets riksdag framstäldt förslag om ändringar i § 1, mom. 10, och § 4, mom. 4, i tryckfrihetsförordningen, till mildring af der stadgade straffbestämmelser för boktryckares underlåtenhet att å skrift utsätta sitt namn, tryckningsorten och årtalet.

Vid 1882 års riksdag tillades i § 53 regeringsformen och § 42, mom. 1, riksdagsordningen, att lagutskottet hade att utarbeta eller meddela utlåtande öfver de från kamrarna remitterade förslag äfven till *kommunal*-lags förbättring eller förändring.

I § 87 regeringsformen skedde det tillägg, att bland de lagar, riksdagen egde gemensamt med konungen stifta, förändra och upphäfva, infördes *kriminallag för krigsmakten*, i följd hvaraf äfven § 42, mom. 1, i riksdagsordningen förändrades till öfverensstämmelse härmed.

Tryckfrihetsförordningen § 3 erhöll det tillägg, att inbjudningar till deltagande uti inländskt lotteriföretag, som ej vore tillåtet, äfvensom i utländskt lotteri, belades med böter.

Vid 1885 års riksdag antogs den förändring i §§ 11, 12 och 32 regeringsformen, att ministeriela mål skola, »på det sätt konungen lämpligast synes, beredas af ministern för utrikes ärendena, hvilken det till-

hör att dessa mål anmäla och föredraga inför konungen i närvaro af statsministern och någon annan statsrådets ledamot eller, der ministern för utrikes ärendena tillika är statsminister, två andra tillkallade statsrådsledamöter. Är statsministern hindrad att vara tillstädes, tillkalle konungen i hans ställe en annan statsrådets ledamot». Förut var föreskrifvet, att dessa måls föredragning af ministern för utrikes ärendena inför konungen skulle ske endast »i närvaro af någon annan statsrådets ledamot».

I § 72 riksdagsordningen infördes den förändring, att revisionen af statsverkets, riksbankens och riksgäldskontorets tillstånd, styrelse och förvaltning skulle taga sin början å dag, som i instruktionen för riksdagens revisorer bestämmes, i stället att förut revisionsförrättningen skulle taga sin början årligen den 15 Augusti.

Rättsväsendet och förvaltningen.

I *lagstiftningen* infördes under detta tidskifte flera vigtiga förändringar, och redan vid första riksdagen under Oscar I:s regering förekommo lagfrågor, som mycket sysselsatte båda statsmakterna.

En sådan fråga af stor vigt och som äfven blef mycket omtvistad rörde en reform af arfslagarna. Under hednatiden hade qvinnan i Sverige, såsom i de flesta länder den tiden, varit arflös. Först, sedan kristendomen i mer än tre århundraden varit här känd, blef, under Birger Jarls styrelse, syster tillerkänd half arfslott mot broder, hvarvid det sedermera fick förblifva i nära 400 år; men genom 1618 års stadslag blef lika arfsrätt könen emellan stadgad för städernas invånare af ofrälse stånd, och samma rätt medgafs äfven åt preståndet, på dess egen begäran. Derigenom blef arfsrätten olika efter stadslag och efter landslag, så väl som för särskilda stånd, likasom äfven både arfsrätt och giftorätt voro skiljaktiga för lösören och fastighet samt för ärfd och förvärfd egendom. En reform af denna lagstiftning föreslogs af den år 1811 tillförordnade lagkomitén i det förslag till allmän civillag, som i Augusti 1826 öfverlemnades till kongl. maj:t och hvari afsågs, att man och hustru skulle hafva giftorätt till hälften hvardera, med vissa undantag, samt att i arf man och qvinna skulle taga lika lott. Äfven vid riksdagarna 1828—1830 och 1834, 1835 väcktes motioner om ändring i då gällande lagstadganden angående giftorätt och arfsrätt, men vid båda riksdagarna afslogos dessa framställningar af adeln och bondeståndet. Vid 1840 års riksdag väckte en ledamot af bondeståndet åter motion i samma syftning och den tillstyrktes af lagutskottet samt bifölls af de tre ofrälse stånden, af bondeståndet dock ej utan starkt motstånd, men afslogs af adeln, med 38 röster mot 12 — siffror, som visa, att ståndet vid denna vigtiga frågas afgörande varit ovanligt fåtaligt. De tre ståndens beslut anmäldes hos kongl. maj:t, men erhöll icke konglig sanktion, hufvudsakligen af det uppgifna skäl, att den nya civil-lagen då ännu ej hunnit i sin helhet pröfvas.

Vid 1844 års riksdag förnyades framställningarna i denna fråga både inom borgare- och inom bondeståndet. Lagutskottet, till hvilket motionerna öfverlemnades, inkom med ett betänkande, i hvilket tillstyrktes så väl lika giftorätt och arfsrätt som åtskilliga andra förändringar i giftermåls- och ärfdabalkarna i samband härmed, hvilket betänkande bifölls af de tre ofrälse stånden, men afslogs af adeln, med 99 röster mot 39, efter ganska vidlyftiga öfverläggningar. Genom de tre ståndens beslut var emellertid frågan af ständerna afgjord, och detta beslut anmäldes hos kongl. maj:t, hvaremot adeln ingick till kongl. maj:t med en skrifvelse, i hvilken frälsemäns gifto- och arfsrätt förklarades vara en förmån och rättighet, från hvilken ståndet funne sig ej böra afstå. Äfven från minoriteten inom bondeståndet, som med 67 röster mot 28 antagit betänkandet, afgick en deputation till konungen med anhållan, att han måtte vägra sin sanktion å de beslutade lagförändringarna. Högsta domstolen, som hördes öfver desamma, var ej enig i sitt utlåtande deröfver, ty ständernas beslut tillstyrktes af två, men afstyrktes af fem ledamöter, och äfven inom konseljen skola meningarna varit delade och några dess ledamöter tillstyrkt, att sanktionen åtminstone måtte uppskjutas; men konung Oscar meddelade icke desto mindre den 19 Maj 1845 sin sanktion å de af ständerna antagna lagförändringarna, genom hvilka stadgades, att bestämmelsen om morgongåfva efter stadsrätt bör gälla om morgongåfva i allmänhet; att hustru tillerkännes lika giftorätt med mannen i all den lösa egendom de ega eller ega få, samt i den fasta egendom på landet, hvilken de gemensamt förvärfva; att den rätt, broders och systers barn redan egt att vid arfstägt träda i sin aflidne faders eller moders ställe, utsträckes till syskons afkomlingar, samt att syster tillägges lika arfslott med broder, utan någon skilnad från hvad stam den egendom kommit, som i arf går; dock att, der flere få del i sätesgård eller annan jord, som ej väl kan delas eller klyfvas, broder eller den, som ärfver broders lott, har rättighet att systers lott till sig lösa.

Sedermera förklarades genom en författning af den 6 Okt. 1848, att genom de sålunda förändrade stadganden om giftorätt och morgongåfva ingen rubbning skett af makars rättigheter och skyldigheter i bo uti äktenskap, ingångna förr än denna författning blifvit till efterlefnad kungjord.

För öfrigt undergingo alla lagbalkarne under detta tidskifte mer eller mindre vigtiga förändringar genom ett stort antal utfärdade nya författningar.

Bland författningar tillhörande *den civila lagstiftningen*, hvilka under detta tidskifte utfärdats, böra för öfrigt särskildt anmärkas förordningarna om jords eller lägenhets afstående för allmänt behof; om fattigvården och om allmänna helsovården; ny vexel-lag, ny konkurs-lag, ny utsöknings-lag, ny sjö-lag, nytt rese-reglemente; lag angående eganderätt till skrift; stadga angående skjutsväsendet; förordningar angående offentlighet vid underdomstolarna; angående hemmansklyfning

och jordafsöndring, samt angående förlags-inteckning; stadga angående sinnessjuke; lag angående ogift qvinnas rätt att vid fylda 21 år vara myndig, samt angående tillsyn å förmyndares förvaltning af omyndigs egendom.

Äfven i *brottmåls-lagstiftningen* skedde under detta tidskifte flera vigtiga förändringar. Redan vid 1844, 45 årens riksdag föreslog kongl. maj:t antagandet dels af ny strafflag, grundad på lagkomiténs och lagberedningens förslag och utlåtanden i detta ämne, dels en lag angående verkställighet af fängelsestraff, som af lagberedningen blifvit utarbetad; men först den 16 Februari 1864 utfärdades ny *strafflag*, jemte en särskild förordning om hvad som skulle iakttagas i afseende å dess införande, då de förra missgernings- och straffbalkarne upphäfdes, med högst få undantag, och den 7 Oktober 1881 faststäldes ny strafflag för krigsmakten.

I samband med dessa förändringar i brottmåls-lagstiftningen hade äfven flera nya författningar blifvit utfärdade rörande fångvården, fängelsestraffen och arbetsinrättningarna.

Sedan 1868 års riksdag för sin del beslutat upphäfvande af frälsemäns rätt till särskildt forum, öfver hvilket beslut, då frågan rörde adelns privilegier, det år 1869 församlade adelsmötet hördes, antogs, i enlighet med detta mötes medgifvande, vid 1870 års riksdag och utfärdades den 12 Maj detta år en författning, genom hvilken, med ändring af föreskriften i de adeliga privilegierna och i rättegångsbalken, att vissa brottmål rörande frälsemän och deras vederlikar skola omedelbart af hofrätt dömas, förordnades, att dessa mål derefter skulle tillhöra vederbörande underdomstolar och efter allmänna rättegångsordningen behandlas, samt att den svenska akademiens ledamöter tilllagda enahanda förmån i rättegångsmål som adeln skulle i afseende å brottmål till all verkan upphöra.

Redan genom en författning af den 19 Maj 1845 hade blifvit förordnadt, att ingen finge häktas för lasteligt tal emot konungen, drottningen eller tronföljaren förr, än efter det kongl. maj:t förklarat undersökning böra fortgå, och i allmänhet gingo förändringarna så väl i brottmål som i den civila lagstiftningen i en allt mera human och frisinnad riktning, hvilken röjde sig ej mindre hos riksdagen än hos regeringen.

Behofvet af ytterligare förändringar, synnerligast inom den civila lagstiftningen, så väl som af åtskilliga administrativa författningars omarbetande, insågs äfven af båda statsmakterna, och sedan kongl. maj:t vid 1871 års riksdag gjort framställning om inrättande inom justitiedepartementet af en särskild *lagbyrå*, som uteslutande borde vara sysselsatt med utarbetande, granskning och föredragning af lagförslag, blef samma år en sådan byrå, med tre ledamöter, inrättad, hvilken sedermera blifvit förändrad till en *ny lagberedning*, med en ordförande och fyra ledamöter.

Äfven i *lagskipningen* infördes under detta tidskifte flera vigtiga förändringar, de flesta i syftning att åstadkomma en förenkling deri.

Så indrogos 1844 borgrätterna och slottsrätterna, hvilkas domsrätt öfverflyttades på de allmänna eller på krigsdomstolarne. Stockholms stads justitie-, politi-, embets- och byggnings- samt handels-kollegier förändrades 1845 till afdelningar af stadens rådhusrätt och magistrat, hvilka 1849 och 1875 erhöllo förändrad organisation. Hallrätterna upphäfdes 1846, och de ärenden, som dittills tillkommo dem, skulle derefter upptagas af magistraten i de städer, der hallrätter funnits.

En mera genomgripande förändring och förenkling i lagskipningen skedde genom förordningen den 18 April 1849, om upphörande af kämners-, lagmans- och riddaresyne-rätterna, så att alla sådana mål, som dittills tillhört kämnersrätt, skulle omedelbart upptagas af rådstufvurätt, besvär öfver häradsrätts beslut fullföljas i hofrätt och riddaresynerna afskaffas, genom hvilket allt rättegångsbalken i flera delar förändrades.

Bergstingsrätternas samt Sala och Stora Kopparbergets grufverätters domsrätt öfverflyttades 1850 på de allmänna domstolarne; genom de nya statuterna för universiteten i Upsala och Lund upphörde den särskilda domsrätt, som förut dem tillkommit; genom stadgan den 23 Oktober 1860 förordnades att högsta domstolen skulle utgöras af sexton justitieråd och arbeta på två afdelningar, lika behöriga att upptaga de till högsta domstolens handläggning hörande ärenden; i samband med den nya strafflagen och disciplinstadgan för krigsmakten infördes 1868 en ny organisation af krigsdomstolarne samt nya föreskrifter rörande rättegången derstädes, och 1870 upphörde kanslirätten, hvars domsrätt nu öfverflyttades å andra domstolar.

För nedre justitierevisionen utfärdades ny instruktion 1876 och för hofrätterna ny arbetsordning 1858 och 1876.

I *förvaltningen* infördes under detta tidskifte inga mera genomgripande förändringar.

Vid 1856—1858 årens riksdag afläto rikets ständer en skrifvelse till kongl. maj:t, med anhållan derom, att en komité af sakkunniga personer måtte förordnas för att afgifva yttranden och förslag, huruvida och på hvad sätt en sådan förändring uti styrelseverkens och de administrativa myndigheternas organisation skulle kunna åstadkommas, som, i öfverensstämmelse med de grunder, hvarpå departemental-styrelsen hvilar, beredde en dylik organisations närmare samband med statsdepartementen, äfvensom möjligaste enkelhet i ärendenas behandling, i förening med nödig säkerhet. En komité blef ock i Juni 1858 tillsatt, med generaltulldirektören, f. d. statsrådet *Johan Fredrik Fåhræus* till ordförande, och i Maj 1859 afgåfvo dessa komiterade ett utförligt betänkande, i hvilket, under åberopande af ständernas yttrade åsigt, att de förvaltande verken borde, såsom särskilda afdelningar, för-

enas med statsdepartementen under departementschefens högsta chefskap, men att hela behandlingen i embetsverken icke desto mindre borde besörjas af sjelfständigt verkande embets- och tjenstemän, för sina åtgärder i laga ordning ansvariga, samt en ministerstyrelse, hvarigenom förvaltningsåtgärderna blefve afgjorda af departementscheferna och departementen organiserade med byråer endast för ärendenas beredande, icke införas, komiterade afstyrkte förändring af den kollegiala styrelsen inom de förvaltande verken och ansågo departementscheferne icke böra tillika vara presidenter eller ordförande i dem underordnade embetsverk, men trodde ett närmare samband mellan statsdepartementen och dessa embetsverk kunna beredas genom ärendenas fördelning mellan förvaltningsmyndigheterna så, att hvarje förvaltningsverk blefve uteslutande tillhörigt det statsdepartement, hvarunder det lyder; genom utsträckning af departementschefernes förmansmyndighet öfver underordnade; genom förändrad anordning af embetslokaler, så att alla till samma departement hörande förvaltningsverk, så vidt det blefve möjligt, komme att arbeta i samma hus som departementets kansliexpedition, och der boställe blefve åt departementschefen anvisadt, samt genom embetsexaminas ordnande så, att befordringar och transporter från departementets kansliexpedition till plats inom underordnade förvaltningsverk eller derifrån till tjenst inom expeditionen kunde ega rum. I öfverensstämmelse med dessa hufvudgrunder föreslogo komiterade derefter åtskilliga förändringar inom de särskilda embetsverken.

Några mera omfattande förändringar följde dock ej på detta betänkande, och ej heller utvidgades departementschefernes myndighet inom underordnade embetsverk utöfver hvad redan genom en författning af den 18 Maj 1849 var dem medgifvet, att, när de så funne nödigt, bevista sessionerna i dessa embetsverk och deltaga i öfverläggningarna, ehuru ej i besluten.

Emellertid, om också någon omdaning af förvaltningen i allmänhet icke under detta tidskifte inträffade, utfärdades dock rätt många nya föreskrifter rörande de särskilda embetsverkens och myndigheternas verksamhet.

Statsministern för utrikes ärendena erhöll 1850 ett mera omedelbart öfverinseende i afseende å konsulerne, för hvilka ny stadga utfärdades 1858, och den 8 November 1878 gafs en ny organisation åt *utrikesdepartementets expedition*, bestående af en kabinettssekreterare såsom expeditionschef och tre kansliråd, biträdde af en aktuarie samt förste och andre sekreterare enligt gällande stat.

Under *civildepartementet* ställdes 1855 en *bränvinskontrollbyrå*, med en byråchef till föreståndare, att utöfva tillsyn öfver de för kontrollen å bränvinstillverkningen förordnade öfverkontrollörer och kontrollörer, samt hos departementschefen göra anmälan om erforderliga åtgärder inom bränvinslagstiftningens område.

Ecklesiastik-departementet förstärktes 1858 med en expeditionssekreterare till departementschefens biträde vid ärenden, rörande allmänna

uppfostran och undervisningen, äfvensom för tillsyn öfver de under departementet lydande läroanstalter.

Sedermera utfärdades den 7 Juni 1878 ny instruktion för embets- och tjenstemännen i *kongl: maj:ts kansli.*

Samma år erhöll äfven *justitiekanslers-embetet* ny instruktion.

Kammarkollegium, som 1858 fått ett särskildt jordebokskontor för de förberedande arbetena vid nya jordeböckers upprättande och dessa böckers granskning, hvilket kontors chef skulle tillika vara föredragande ledamot inom kollegium i alla jordeboks-ärenden, erhöll den 14 November 1879 ny instruktion och i åtskilliga delar äfven förändrad organisation.

Till *statskontoret* öfverflyttades 1867 den befattning konvojkommissariatet, hvilket nu upphörde såsom särskildt embetsverk, dittills haft med handels- och sjöfartsfonden, hvarefter ny instruktion utfärdades för statskontoret den 8 December 1876, enligt hvilken dess styrelse skulle utgöras af en generaldirektör, verkets ensam beslutande chef, samt tre statskommissarier, chefer för inkomst-, fond- och stämpel-byrån, för riksboksslutsbyrån och för utgifts-byrån.

Samma dag utfärdades äfven nya instruktioner för *myntverket* och för *kontrollverket.*

Bergskollegium upplöstes den 4 December 1857 och dithörande ärenden öfverflyttades från och med följande året till *kommerskollegium,* som 1858 äfven fick öfvertaga det förut af karantänskommissionen i Stockholm och Malmö utöfvade inseendet öfver karantänsanstalterna å rikets östra kust.

Kammarrätten erhöll ny instruktion den 14 November 1879.

General-poststyrelsen, som 1849 erhöll denna benämning, då tillika dess förre chef, öfverpostdirektören, blef generalpostdirektör, med högre värdighet än förut, fick ny instruktion den 5 December 1873, enligt hvilken dess styrelse utgöres af generalpostdirektören, verkets ensam beslutande chef, samt tre byråchefer, för kansli-byrån, för kameral-byrån och för trafik-byrån.

General-tullstyrelsen erhöll den 1 November 1878 ny instruktion, enligt hvilken densamma utgöres af en generaltulldirektör, verkets ensam beslutande chef, samt tre byråchefer, för kansli-byrån, för kameral-byrån och för revisions-byrån.

Sedan elektriska telegrafer år 1853 börjat anläggas i Sverige, ställdes i Maj 1856 optiska telegraf-kåren under styrelsen för elektriska telegrafverket, för hvilket reglemente fastställdes 1856 och 1859, hvarefter den 1 November 1878 instruktion utfärdades för *telegrafstyrelsen,* som skulle utgöras af en generaldirektör, chef och ensam beslutande, samt två byråchefer, för den administrativa och för den tekniska byrån.

General-landtmäterikontoret erhöll ny instruktion den 6 Augusti 1864, enligt hvilken styrelsen öfver kontoret, så väl som öfver hela landtmäteri-inrättningen och justeringen, uppdrogs åt en landtmäteri-

direktör, biträdd af en sekreterare, en fiskal, en aktuarie och registrator samt ingeniörer. Ny skiftesstadga utfärdades den 9 Nov. 1866.

För att bearbeta och skyndsammare afsluta det geografiska sockne-karteverket, som varit åt general-landtmäterikontoret öfverlemnadt, inrättades 1859 en *styrelse för ekonomiska karteverket*, bestående af en chef, biträdd af kartografer.

För *Sveriges geologiska undersökning* förordnades 1858 en särskild chef, som den 27 April detta år erhöll närmare föreskrifter rörande denna undersökning, hvars syfte skulle vara att uppdraga samt genom fullständiga kartor och beskrifningar meddela kännedom om landets allmänna geognostiska beskaffenhet.

Sedan den år 1756 inrättade tabell-kommissionen blifvit den 22 Juli 1858 upplöst, inrättades ett nytt embetsverk, kalladt *statistiska tabell-kommissionen*, under chefens för civil-departementet chefskap samt bestående dels af en rådplägande afdelning, *statistiska beredningen*, i hvilken departementschefen skulle vara ordförande, chefen för statistiska central-byrån föredragande samt öfrige ledamöter vara chefen för generalstabens topografiska afdelning, landtmäteridirektören, sekreteraren i landtbruks-akademien, byråchefen i justitie-departementets afdelning för statistiska ärenden och fyra af kongl. maj:t förordnade personer; dels af en verkställande afdelning, *statistiska centralbyrån*, under en öfverdirektör och chef, biträdd af tre förste och två andre aktuarier, för hvilken byrå ny instruktion utfärdades den 7 Nov. 1879.

Den år 1825 inrättade styrelsen öfver fängelser och arbetsinrättningar i riket, som 1859 fått ny instruktion och benämning af *fångvårds-styrelse*, erhöll den 22 November 1877 förnyad instruktion, enligt hvilken dess styrelse utgöres af en generaldirektör, verkets ensam beslutande chef, samt två byråchefer, en för kansli- och en för kameralärendena.

Sedan jernvägar börjat genom statens försorg och på dess bekostnad i Sverige anläggas, samt linien mellan Stockholm och Göteborg var till allmänt begagnande upplåten, inrättades den 30 December 1862 två särskilda nya embetsverk, *styrelsen för statens jernvägstrafik*, under en generaldirektör, ensam beslutande och biträdd af en byråchef, en intendent för trafikärenden och en intendent för ban- och maskinärenden, hvilka sedermera erhöllo benämningen öfverdirektörer, samt *styrelsen öfver statens jernvägsbyggnader*, med en ensam beslutande chef, biträdd af två byråchefer, en för den tekniska samt en för den ekonomiska och administrativa afdelningen.

För trafikstyrelsen utfärdades ny instruktion den 5 November 1875, och genom instruktionen för *väg- och vattenbyggnadsstyrelsen* den 17 November 1882 erhöll denna styrelse äfven ledningen af statens jernvägsbyggnader med en generaldirektör och chef, en byråchef för jernvägsärenden, en byråchef för öfriga tekniska ärenden och en kamererare, föredragande för administrativa och ekonomiska ärenden.

För *öfverintendents-embetet* utfärdades 1864 och den 14 Novem-

ber 1879 nya instruktioner, enligt hvilka detta embete utgöres af en ensam beslutande chef, öfverintendenten, samt två förste intendenter, en för tekniska och en för administrativa ärenden, biträdda af två intendenter, en för kronans hus i Stockholm och en för dem i landsorterna.

Sundhetskollegium, med förändrad benämning af *medicinalstyrelsen*, erhöll ny instruktion den 2 November 1877, enligt hvilken denna styrelse utgöres af en generaldirektör, tre medicinalråd för de civila och en öfverfältläkare för de militära sjukvårdsärendenas handläggning.

Riksarkivet erhöll ny reglering 1853 samt nya instruktioner 1874 och den 26 Oktober 1877, enligt hvilka i spetsen för detsamma står en riksarkivarie, biträdd af tre arkivarier, en vid den administrativa och två vid den historiska afdelningen, samt af tre amanuenser.

För *kongl. biblioteket* utfärdades nya reglementen 1863 och den 9 November 1877. Det förestås af en öfverbibliotekarie, biträdd af två bibliotekarier och fyra amanuenser.

Öfverståthållare-embetet har erhållit ny instruktion den 1 December 1882, enligt hvilken dithörande ärenden handläggas å tre afdelningar: öfverståthållareembetets kansli; öfverståthållareembetet för uppbördsärenden och öfverståthållareembetet för polisärenden, det förstnämnda med en sekreterare, det andra med en kamererare och det tredje med polismästaren till chef.

För *landshöfdingarne* och de vid länsstyrelserna anstälde tjenstemän, för kronofogdar, för häradsskrifvare och för kronolänsmän utfärdades nya instruktioner den 10 November 1855, samt för landsfiskaler den 26 Maj 1876.

Bergslags-staten fick förändrad organisation genom en författning af den 14 Oktober 1853.

För *civilstatens pensionsinrättning* samt för dess *enke- och pupillkassa* utfärdades nya reglementen 1873, 1877 och den 28 Sept. 1883.

Såsom af det nu anförda synes, hafva, under detta tidskifte, flera nya embetsverk blifvit inrättade, och vid deras organisering har i allmänhet chefen fått ensam beslutanderätt, men för de flesta bland de äldre förvaltande verken har den kollegiala formen blifvit bibehållen.

Statshushållningen.

Rikets *penningeväsende* var äfven under detta tidskifte vid hvarje riksdag föremål för ganska omfattande öfverläggningar, och man sökte samt lyckades äfven att deråt gifva ökad reda och stadga.

Vid 1844, 1845 årens riksdag bestämdes riksbankens grundfond till 10 millioner rdr banko, utan beräkning af bankens fasta egendom och inventarier. För betryggande af bankens penningerörelse, i förhållande till dess skyldighet att med redbart mynt inlösa sina sedlar, bestämdes ett maximum af 20 millioner rdr banko för den del af sedel-

och depositions-skulden, som icke motsvarades af den reela fonden, hvilken ej finge understiga $2^1/_2$ millioner rdr silfver, oberäknadt den silfvertillgång, som för bankens räkning funnes nedsatt å utrikes ort.

För den händelse en eller flera privatbanker skulle innan nästa riksdag nedlägga sin rörelse, ålades riksbanken att å de orter, der sådant inträffat, inrätta bankafdelningar för att underlätta kreditrörelsen samt hålla upp- och afskrifningsräkning på ungefär samma vilkor som den upphörda sparbanken, eller ock efter hand anvisa nödiga medel åt vederbörande banklånekontor, hvilka finge utgifva assignationer på banken till högst 20 rdr bko hvardera, att vid anfordran i banken inlösas, samt gällande i kronans uppbörd. Sedermera inrättades i flera af rikets städer *filialbanker*, grundade på försträckning från riksbanken, men utan rättighet att utgifva egna sedlar.

I November och början af December månader 1857 hade en svår penningekris uppstått å börserna i Hamburg och London, der svenska handelshus hade betydliga vexelskulder, hvilka nu uppsades och skyndsamt måste betalas, i förening hvarmed en allmän rusning inträffade för inlösen af de enskilda bankernas utelöpande sedlar, hvarigenom dessa bankers bestånd hotades och en svår penninge-förlägenhet uppstod i hela riket. Under så betänkliga förhållanden och då riksbanken icke utan våda för realisationens bestånd kunde utgifva nya lån, utan i stället måste indrifva förfallna fordringar, inkommo till regeringen flera framställningar om vidtagande af särskilda åtgärder till förekommande af allmän förvirring. På tillstyrkan af chefen för finansdepartementet, statsrådet Gripenstedt, aflät ock kongl. maj:t till ständerna en skrifvelse, hvari föreslogs, att ett utrikes lån skulle upptagas, till belopp motsvarande 3 millioner rdr silfver, hvilket skulle vara till fullo liqvideradt före 1860 års slut; att sedan aftal om detta lån blifvit afslutadt, skulle bankofullmäktige ega utgifva motsvarande belopp i sedlar eller vexlar; att af den sålunda beredda tillgången skulle en särskild diskonterings- och utlånings-fond bildas, samt att de diskontdirektioner, så väl i Stockholm som i landsorten, hvilka enligt bankofullmäktiges förordnande skulle besörja ifrågavarande medels utlåning, blefve förstärkta med personer, kända för redbarhet och kunskap om ortens rörelse och affärsförhållannen.

Hvad kongl. maj:t sålunda föreslagit blef i allt hufvudsakligt af ständerna bifallet, och så väl härigenom, som genom bankens försträckningar åt filial-bankerna till lättande af penningetillgången i landsorterna, samt genom en särskild i hufvudstaden bildad kreditförening af ansedda medlemmar utaf Stockholms börs, blef krisen efter hand lyckligen öfverstånden.

I Oktober 1858 tillsattes emellertid en finans-komité, för att gifva en närmare utredning af den ekonomiska och finansiella ställningen i landet, hvilken komité i sitt afgifna betänkande, bland annat, föreslog inrättandet af en allmän hypoteksbank samt åtskilliga allmänna grun-

der, som vid hypoteksföreningars bildande och framtida verksamhet borde gälla till efterrättelse.

Detta betänkande öfverlemnades af kongl. maj:t till ständerna vid 1859, 1860 årens riksdag, och följden blef förordningen den 26 April 1861 om inrättandet af en *allmän hypoteks-bank* för hela riket, hvartill ständerna anvisat såsom grundfond ett belopp af 8 millioner rdr i statsobligationer och hvars ändamål skulle vara att för de inom riket bildade hypoteks-föreningar ombesörja all den upplåning, som erfordrades för att åt dessa föreningar bereda medel till de lån, stälda på årlig afbetalning, hvilka deras delegare tillhandahållas. Denna allmänna hypoteksbank skulle hafva sitt säte i Stockholm och såsom delegare deri ingå hvarje hypoteksförening, som inom riket bildas.

Hypoteks-föreningar bildades sedermera i flere städer i riket, och den 17 November 1865 faststäldes reglemente för en *allmän hypotekskassa för rikets städer*.

Vid flera riksdagar antogos nya reglementen för riksbankens styrelse och förvaltning, genom hvilka dess grundfond efter hand höjdes, och äfven den 21 Maj 1885 utfärdades ett sådant reglemente, enligt hvilket grundfonden bestämdes till 35 millioner kronor, men tillika beslöt riksdagen för sin del en ytterligare förhöjning i denna fond till 40 millioner kronor. Bankens metalliska kassa skulle icke få utgöra mindre belopp än 15 millioner kronor, deraf minst 10 millioner i guld. Dess reservfond bestämdes till 5 millioner kronor.

Riksbanken hade nu afdelningskontor i Göteborg, Malmö, Luleå, Visby, Östersund och Vexiö, och ett nytt skulle inrättas i Jönköping.

Styrelsen öfver riksbanken skulle föras af sju fullmäktige, valda af båda kamrarna vid hvarje lagtima riksdag, och vid hvartdera afdelningskontoret i Göteborg och Malmö skulle styrelsen utgöras af fyra, samt vid hvartdera af dem i Luleå, Visby, Östersund och Vexiö af tre ledamöter, utsedda af fullmäktige för ett år i sender. Åt fullmäktige uppdrogs äfven att bestämma antalet af ledamöterna i det nya afdelningskontoret i Jönköping, utse desamma och förordna om sättet för deras styrelses utöfvande.

Å riksbanken anvisades vid riksdagarna under detta tidskifte ganska betydande summor för lån, mot pant af guld, silfver, jern, koppar och andra vågförda effekter, så väl som mot inteckning i fast egendom; till skiftes- och odlingslån; för belåning af aktier och publika papper; för utlåning genom bankodiskonten, genom handels- och näringsdiskonten m. m., äfvensom till kreditiv för riksgäldskontoret, för kommersekollegium till manufakturernas och fabrikernas understödjande, för jernkontoret, för Falu bergslag, för Stockholms stads brandförsäkringskontor, för postsparbanken och öfriga sparbanker i riket, för hypoteksföreningar, filialbanker, m. m., och i allmänhet hade riksbanken största andelen i rikets penningerörelse, ehuru de enskilda bankerna häri mer och mer täflade med densamma och summan af deras utgifna sedlar slutligen öfversteg riksbankens.

Likasom för riksbanken blef ock för *riksgäldskontoret* vid de flesta riksdagar nytt reglemente antaget, och äfven den 22 Maj 1885 utfärdades ett sådant, enligt hvilket detta kontor skulle hafva till föremål: a) att ombesörja liqviden af svenska statens skuld; b) att verkställa alla utbetalningar, som af riksdagen å detta verk anvisas; c) att mottaga, förvalta och redovisa alla härtill anslagna tillgångar och inkomster samt hålla uppkommande öfverskott och behållningar riksdagen tillhanda; d) att, i saknad af annan tillgång för bestridande af å kontoret anvisade utgifter, upplåna dertill oundgängligen erforderliga medel, samt e) att utföra alla uppdrag och åligganden, som kontoret för öfrigt af riksdagen erhåller. Förvaltningen af riksgäldskontoret, dess medel och tillhörigheter uppdrogs åt sju vid hvarje lagtima riksdag af båda kamrarna valda fullmäktige.

De *enskilda bankerna* voro likaledes ofta föremål för riksdagarnes öfverläggningar. Vid 1844, 1845 årens riksdag öfverlemnade ständerna till kongl. maj:t ett förslag till förändrade stadganden rörande dessa banker, innefattande dels mera fullständiga föreskrifter om säkrare garanti vid dylika bankers stiftande, dels närmare bestämmande af föremålen, vilkoren och sättet för sådana bankers rörelse samt af vissa kontroller öfver deras verksamhet och utsträckning. Detta förslag lades ock till grund för den af kongl. maj:t den 9 Januari 1846 utfärdade kungörelse, angående enskilda banker, hvilka utgifva kreditsedlar, hvarefter den 6 Oktober 1848 en förordning utkom angående vissa lagbestämmelser med afseende på enskilda banker.

Vid 1853, 1854 årens riksdag ordades mycket om de enskilda bankernas sedelutgifning, och från flera håll yrkades att riksbanken borde vara den enda bank, som egde att utgifva sedlar såsom mynt. Sådant fans likväl förenadt med alltför många olägenheter, och ständerna inskränkte sig att till kongl. maj:t ingifva förslag till en förändrad lag för enskilda sedelutgifvande banker, uti hvilken åtskilliga restriktiva stadganden infördes, till förekommande af sedelutgifningsrättens missbrukande. Följden blef en ny författning, angående sedelutgifvande enskilda banker, den 10 November 1855, hvarefter den 20 Maj 1864 åter en ny författning angående sedelutgifvande enskilda banker utfärdades, och den 20 Juni 1879 en författning om upphörande af de enskilda bankernas rätt att utgifva sedlar å 5 kronor.

En mängd enskilda banker erhöllo emellertid förlängd oktroj och flera nya tillkommo, så att vid 1885 års slut funnos i riket 27 sedelutgifvande solidariska enskilda banker — Skånes, Vermlands, Kopparbergs, Östergötlands, Smålands, Örebro, Mälareprovinsernas, Göteborgs, Stockholms, Norrköpings, Hallands, Sundsvalls, Christianstads, Venersborgs, Skaraborgs läns, Gefleborgs, Uplands, Vesterbottens, Christinehamns, Borås, Södermanlands, Kalmar, Gotlands, Bohus läns, Hernösands, Helsinglands och Oscarshamns — med en sammanräknad sedelstock af 49,539,283 kronor 75 öre, medan riksbankens då utgjorde 39,340,976 kronor 91 öre.

Dessutom funnos 16 aktiebanker och kreditaktiebolag, med begränsad ansvarighet för aktieegarne — skandinaviska kreditaktiebolaget, industri-kreditaktiebolaget i Stockholm, Stockholms inteckningsgarantiaktiebolag, aktiebolagen Stockholms handelsbank, Gefle bank, Blekinge bank, Göteborgs köpmansbank, Sundsvalls handelsbank, Stockholms folkbank, Göteborgs folkbank, Norrköpings folkbank, Jemtlands folkbank, Mellersta Hallands folkbank, Ulricehamns folkbank, Stockholms tjenstemanna sparkassa, samt Arbetareringens bank.

Sparbanker blefvo äfven flerstädes i riket inrättade och för dem utfärdades författning den 1 Oktober 1875, äfvensom en postsparbank inrättades 1883.

Vid 1853, 1854 årens riksdag antogs ett nytt system för rikets *mynt*, så att räkne-enheten blef *riksdaler riksmynt*, motsvarande 1 rdr riksgäld eller 32 skillingar banko eller $^1/_4$ rdr silfver, och fördelad i 100 öre.

Vid 1868 års riksdag beslöts, att af guld skulle utmyntas, i stället för de förut varande dukaterna, ett nytt mynt af samma vigt och guldvärde som det af Belgien, Frankrike, Italien och Schweiz genom en myntkonvention af den 23 December 1865 antagna 10-franc-stycke, samt ett motsvarande det då äfven antagna 25-franc-stycke, och den 31 Juli 1868 utfärdades förordning om utmyntning af det förra myntet, benämndt *carolin*. Det senare skulle utmyntas, när 25-franc-stycken blifvit inom de nämnda fyra staterna satta i omlopp.

Vid 1869 års riksdag väcktes fråga om förändring af Sveriges myntsystem från silfver till guld, och riksdagen anhöll, att kongl. maj:t ville afgifva förslag till de åtgärder, som erfordrades för en sådan förändrings genomförande. Med anledning häraf tillsattes en komité för frågans utredande, hvilken 1870 inkom med betänkande i ämnet, och den 30 Maj 1873 utfärdades ny *lag om rikets mynt*, enligt hvilken guld skall ensamt vara värdemätare i riket och utgöra grunden för dess myntväsen. Räkne-enheten skulle kallas *krona*, motsvarande 1 rdr riksmynt, och fördelas i 100 öre. Af guld skulle två mynt preglas, ett å 10 och ett å 20 kronor, af silfver å 2 kr., 1 kr. samt å 50, 25 och 10 öre; af brons å 5, 2 och 1 öre.

Den 27 Maj samma år hade med Danmark blifvit afslutad en konvention om gemensamt myntsystem i båda länderna, hvilken konvention biträddes äfven af Norge, sedan stortinget i Mars 1875 dertill samtyckt.

För rikets *mått och vigt* infördes likaledes ett nytt system genom stadgan den 3 Januari 1855 och förnyade stadgan den 10 November 1865. I stället för de förra särskilda måtten och vigterna blef nu ett enda slag af mått och vigt allmänt gällande, nemligen för *längdmåttet* ref, stänger, fot, tum och linier; för *ytmåttet* qvadratref, qvadratstänger, qvadratfot, qvadrattum och qvadratlinier; för *rymdmåttet* kubikfot, kannor och kubiktum, samt för *vigten* nyläst, centner, skålpund, ort och korn; men den 22 November 1878 och den 9 Oktober 1885 utfär-

dades nya förordningar om mått och vigt, enligt hvilka *metern* skulle blifva enhet för längdmåttet och *kilogrammet* för vigten. Indelningen af mått och vigt skulle vara för *längdmått:* 1 meter, utgörande 10 decimeter, 1 decimeter 10 centimeter, 1 centimeter 10 millimeter, 1 kilometer 1,000 meter, 1 myriameter eller nymil 10 kilometer eller 10,000 meter; för *ytmått:* 1 qvadratmeter, utgörande 100 qvadratdecimeter, 1 qvadratdecimeter 100 qvadratcentimeter, 1 qvadratcentimeter 100 qvadratmillimeter, 1 ar 100 qvadratmeter, 1 hektar 100 ar eller 10,000 qvadratmeter, 1 qvadratkilometer 100 hektar eller 1,000,000 qvadratmeter, 1 qvadratmyriameter eller ny qvadratmil 100 qvadratkilometer eller 10,000 hektar eller 100 millioner qvadratmeter; för *rymdmått:* 1 kubikmeter, utgörande 1,000 kubikdecimeter, 1 kubikdecimeter eller liter 1,000 kubikcentimeter, 1 kubikcentimeter 1,000 kubikmillimeter, 1 liter 10 deciliter, 1 deciliter 10 centiliter, 1 hektoliter 100 liter. För *vigten* bestämdes i 1885 års författning följande indelning: 1 ton, utgörande 10 deciton eller 1,000 kilogram, 1 deciton 100 kilogram, 1 kilogram 10 hektogram eller 1,000 gram, 1 hektogram 100 gram, 1 gram 10 decigram, 1 decigram 10 centigram, 1 centigram 10 milligram.

De nya författningarna skulle träda i kraft, den förra med 1879 och den senare med 1886 års ingång; men i båda medgafs, att dittills gällande författningar angående mått och vigt i de delar, som icke upphäfdes genom instruktionerna för justerings-styrelsen och justerare, finge tillämpas intill början af året 1889.

Den 22 November 1878 hade också en instruktion för *justerings-styrelsen* samt justerare af mått och vigt blifvit utfärdad, och den 31 Oktober 1884 erhöllo desse ny instruktion, då en sådan äfven utgafs för finansdepartementets *kontroll- och justerings-byrå.*

Statsregleringen fortfor att vara dels *ordinarie* inom de år 1840 bestämda hufvudtitlarna, dels *extra* för mera tillfälliga utgifter, och å alla hufvudtitlarne skedde under detta tidskifte betydande förhöjningar.

Första hufvudtiteln, *kongl. hof- och slotts-staterna,* som under första riksdagen efter Oscar I:s tillträde till regeringen bestämdes till 686,700 rdr banko, blef 1851, i följd af då varande kronprinsens förmälning året förut, förhöjd till 780,840 rdr banko, samt 1860, året efter det, då Carl XV blef konung, till 1,278,000 och 1866 till 1,417,000 rdr riksmynt, men efter Carl XV:s död nedsattes denna hufvudtitels slutsumma till 1,266,000 och 1877, året efter drottning Josefinas död, till 1,218,000 kronor, hvarefter denna slutsumma 1881, året efter kronprinsen Gustafs förmälning, höjdes till 1,338,000 kr., hvilken summa sedermera förblifvit oförändrad.

Andra hufvudtiteln, *justitie-departementet,* beräknades 1845 till 811,100 rdr banko, men dess slutsumma förhöjdes under de följande riksdagarna efter hand så, att den 1885 uppgick till 3,814,599 kronor.

Jemte ökad aflöning för den under detta departement hörande personal, hade det i synnerhet varit omfattande förbättringar i fångvården som föranledt dessa förhöjningar.

Tredje hufvudtiteln, *utrikes-departementet*, som 1845 bestämdes till 225,600 rdr banko och 1858 till 479,200 rdr riksmynt, höjdes vid riksdagarne 1869—1878 till 613,800 kronor, hvilken slutsumma sedermera förblifvit oförändrad, och i allmänhet har denna hufvudtitel undergått färre förändringar än någon af de öfriga.

Fjerde hufvudtiteln, *landtförsvars-departementet*, är deremot bland alla den, som erhållit de betydligaste förhöjningar. Den bestämdes 1845 till 4,118,240 rdr banko, men höjdes under de följande riksdagarna efter hand så, att dess slutsumma år 1885 uppgick till 19,016,300 kronor. Anledningarna till dessa förhöjningar, så väl som till dem å femte hufvudtiteln, skola vi angifva i öfversigten af försvarsverkets utveckling under detta tidskifte.

Femte hufvudtiteln, *sjöförsvars-departementet*, beräknades 1845 till 1,414,100 rdr banko, hvilken slutsumma efter hand blifvit förhöjd till 5,707,011 kronor 75 öre.

Sjette hufvudtiteln, *civil-departementet*, upptogs 1845 till 860,740 rdr banko och dess slutsumma höjdes efter hand så, att den 1867 uppgick till 3,926,900 rdr riksmynt, 1868 till 8,086,500 rdr riksmynt och 1877 till 14,434,600 kronor, hvarefter den 1878 nedsattes till 4,061,019: 47 och 1885 bestämdes till 4,637,114 kr. Anledningen till den betydliga förhöjningen 1868—1877 var, att anslagen för statens jernvägs-trafik då påfördes denna hufvudtitel.

Sjunde hufvudtiteln, *finans-departementet* anslogs 1845 till 1,705,600 rdr banko, men dess slutsumma har sedermera varit i ständigt stigande, så att densamma år 1885 uppgick till 13,863,000 kr. Ökade utgifter för post-, telegraf- och tullverken samt för skogsväsendet hafva hufvudsakligen föranledt dessa förhöjningar.

Åttonde hufvudtiteln, *ecklesiastik-departementet*, bestämdes 1845 till 1,038,200 rdr banko och denna slutsumma har sedermera varit i fortsatt stigande, så att densamma år 1885 uppgick till 10,477,759 kr., hvilken efter hand inträdda förhöjning hufvudsakligen varit föranledd af ökade utgifter för läroverken och folkundervisningen.

Nionde hufvudtiteln, *pensions- och indragnings-staterna*, har, i följd af ökade utgifter för dessa, blifvit förhöjd från 524,460 rdr banko, år 1845, till 2,629,200 kronor år 1885.

I sin helhet har hufvudtitlarnes slutsumma från 11,384,790 rdr banko, år 1845, uppgått till 62,176,783 kronor 75 öre, år 1885.

Emellertid skedde motsvarande förhöjning äfven i *statsverkets inkomster*, så att de *ordinarie statsinkomsterna* ökades från 4,448,430 rdr banko, år 1845, till 20,546,000 kronor, år 1885; *tullmedlen* från 3,700,000 rdr banko, det förra året, till 29,000,000 kr., det senare; *postmedlen* under åren 1845—1885 från 575,000 rdr banko till 5,470,000 kr., *stämpelpappers-medlen* under åren 1845—1885 från 500,000 rdr

banko till 3,225,000 kr., *bränvinstillverknings-afgiften* under samma år från 670,000 rdr banko till 12 millioner kr., samt *allmänna bevillningen* under samma tid från 1,730,000 rdr banko till 3,250,000 kronor. En statsinkomst, *salu-accisen*, hade från 11,000 rdr banko, år 1845, nedgått till 400 rdr rmt, år 1860, och med detta år upphört att utgå; men en ny statsinkomst, *hvitbetssockertillverknings-afgiften*, hade tillkommit 1873 och från 60,000 kr., detta år, stigit till 150,000 kronor, år 1885.

Vid dessa summor bör anmärkas, att den betydliga tillökningen i bränvinstillverknings-afgiften var en följd af den vid 1854 års riksdag genomförda förändrade bränvinslagstiftningen, hvarom mera här nedan, samt att förhöjningen i de ordinarie statsinkomsterna hufvudsakligen varit föranledd af förhöjd beräkning å värdet af den i desamma ingående spanmål.

I sin helhet förhöjdes statsinkomsterna under åren 1845—1885 från 11,689,430 rdr banko till 73,641,000 kronor.

Extra statsregleringen har vid alla riksdagarna under detta tidskifte omfattat utgifter under 2:a, 4:e—9:e hufvudtitlarna, vid riksdagarna 1845—1867 äfven under första, samt vid alla riksdagar från och med den år 1877 under den tredje.

Summan af de extra statsanslagen uppgick år 1845 till 2,929,679 rdr banko, år 1873, då denna summa nådde sitt högsta belopp, till 15,377,650 rdr rmt, och år 1885 till 8,401,216 kr. 25 öre.

De mest betydande af dessa extra statsanslag anvisades under *första* hufvudtiteln för kostnaderna vid Carl Johans och Oscars I:s begrafning, äfvensom vid Oscar I:s och Carl XV:s kröning, samt 1863 till fyllnadsanslag för Carl XV:s hofhållning, 1 million rdr; under *andra* hufvudtiteln, till uppförande af cell-fängelser; under *fjerde* för nya gevär, för fästningars bestyckning, för åtskilliga fästningsarbeten m. m.; under *femte* för nybyggnad af krigsångfartyg, för komplettering af flottans förråd, för dockebyggnaden i Carlskrona, för beklädnad åt sjöbevärings-manskapet, för en vattenledning till Carlskrona, för nya fyrbyggnader m. m.; under *sjette* för jernvägsanläggningar, hvartill 1854 anvisades 5 millioner rdr och äfven vid de följande riksdagarna ganska betydande summor, för andra väganläggningar, strömrensningar, hamn- och brobyggnader, kanal- och sluss-anläggningar, ny byggnad för teknologiska institutet m. m.; under *sjunde* till påskyndande af arbetena vid de nya jordeböckernas afslutande och granskning, aflösning af Stadetullen, till bestridande af kolonien S:t Barthelemys förvaltningskostnader m. m.; under *åttonde* för hospitalsbyggnader, för national-museibyggnaden, för tillbyggnad af vetenskaps-akademiens hus, för nya skolbyggnader m. m.; under *nionde* hufvudtiteln, till upprätthållande af arméns pensionskassas pensionering och af flottans gemenskaps förbättrade pensionering, till nya pensionsstater för armén, m. m.

Dessutom anvisades vid hvarje riksdag betydande summor såsom lån för hvarjehanda allmännyttiga företag, såsom sjösänkningar, vatten-

aftappningar, förbättrade kommunikationer m. m., hvarjemte de i regeringsformen föreskrifna s. k. större och mindre kreditiven hvarje riksdag anvisades, det förra med 2 millioner rdr banko och sedan 1858 med 3 millioner rdr riksmynt; det senare till olika belopp, från 1/2 million rdr banko till 1 1/2 million rdr rmt. Härtill kom 1848 ett särskildt kreditiv å 2 millioner rdr banko till förberedande rustningar och andra åtgärder, hvartill dåvarande politiska förhållanden kunde föranleda, äfvensom 1854 ett kreditiv å 2 1/2 millioner rdr banko, för nödiga åtgärder till upprätthållande af rikets neutralitet.

För att betäcka alla dessa statsutgifter anlitades, utom de ordinarie statsinkomsterna och de särskilda bevillningsmedlen, hvartill tull-, post- och stämpel-pappersmedlen samt bränvinstillverkningsafgiften räknades, större delen af bankens vinst, och för öfrigt beträddes nu åter skuldsättningsbanan. Vid hvarje riksdag bemyndigades fullmäktige i riksgäldskontoret att, i händelse sådant för verkställandet af kontorets utbetalningar funnes oundgängligen nödvändigt, upplåna dertill erforderliga medel, hvilket dock ej medförde någon mera betydande skuldsättning; men sedan ständerna vid 1854 års riksdag beslutat, att de medel, som utöfver befintliga och disponibla tillgångar erfordrades för bekostande af beslutade jernvägsanläggningar för statens räkning samt för inlösen af enskilda dylika anläggningar, skulle anskaffas genom upplåning medelst fonderade, inom riket utgifna räntebärande obligationer, utfärdade af riksgäldskontoret, samt vid de följande riksdagarna, att för dessa kostnader skulle medel af riksgäldskontoret genom lån anskaffas, steg efter hand Sveriges statsskuld så, att den vid slutet af året 1885 uppgick till 247,069,595 kronor.

I rikets *statsinkomster* skedde under detta tidskifte åtskilliga förändringar. Redan vid 1844, 1845 årens riksdag beslöts, att ollongälden samt den s. k. husmansskatten i Bohus län skulle från och med året 1845 upphöra, och tionde-afgiften för tackjernstillverkningen utgå med hälften af det belopp, hvarmed den dittills utgjorts. Vid följande riksdagen afskaffades den s. k. Falu kungsgårdshjelp. Vid de båda nästa riksdagarna beslutade ständerna, i hufvudsaklig öfverensstämmelse med en till dem aflåten kunglig proposition, åtskilliga förenklingar af de i ordinarie räntan ingående persedlar, äfvensom förändringar i stadgandena rörande indelta räntors och kronotiondes utgörande samt de årliga markegångsprisens bestämmande, hvarjemte ständerna hos kongl. maj:t anmälde åtskilliga förfoganden rörande särskilda räntepersedlars förvandling i penningar, iakttaganden med hänseende till räntornas bestämmande vid framdeles skeende skattläggningar, upphörande af den s. k. halmstädjan i Skåne, uteslutande ur räkenskaperna af vissa räntor m. m. Kungörelse om de i ordinarie räntan ingående persedlars omsättning och förenkling utfärdades den 11 Maj 1855, och kammarkollegium anbefaldes upprätta nya jordeböcker. Dessutom beslutades vid 1853, 1854 årens riksdag, att alun-tionden skulle från och med året 1855 upphöra, att gemenskapen vid de indelta regementena från

samma tid skulle befrias från utgörande af mötes-afgiften, samt att tionde-tackjernsskatten skulle nedsättas med en tredjedel.

Vid 1856—1858 årens riksdag nedsattes hammar-skatten till hälften af det belopp, hvarmed den dittills utgått, och vid följande riksdagen befriades stångjernstillverkningen inom hela riket från hammarskatten i dess helhet, äfvensom tackjerns-tionden skulle upphöra att utgå af alla hyttor utom de privilegierade bergslagen. Den s. k. kalkugns-afgiften på Gotland skulle likaledes upphöra. Vid 1862, 1863 årens riksdag beslutades, att räntan å mjöl- och sågqvarnar skulle från följande statsregleringsperiod upphöra att utgöras, och, till ersättande af de förluster, indelnings- och räntehafvare derigenom komme att vidkännas, anvisades å riksgäldskontoret ett förslagsanslag af 30,000 rdr för hvartdera af åren 1864—1866.

Vid samma riksdag anhöllo ock ständerna, att kongl. maj:t måtte förordna en komité af sakkunniga personer, till utredande icke allenast af sjelfva grundsatsen, huruvida jordens frigörande från grundskatter genom kapitalisering eller på annat sätt må vara för staten och för den enskilde fördelaktigare än nuvarande sättet att utgöra denna skatt, utan äfven om utförandet deraf kunde anses vara förknippadt med så olösliga svårigheter eller på ett så oroväckande sätt ingripa i bestående förhållanden, att endast derför tanken på jordens befriande från grundskatter borde öfvergifvas. En sådan komité blef ock tillsatt, och vid 1869 års riksdag aflät kongl. maj:t en proposition, angående grundränte-persedlars och kronotionde-spanmåls omsättning till penningar, sättet för utgörande deraf samt indragning till statsverket af indelta ränte- och tionde-anslag, hvilken proposition i allt hufvudsakligt bifölls af riksdagen, hvarefter författning rörande detta ämne utfärdades den 23 Juli 1869.

Vid 1867 års riksdag hade de valk- och stampverk, som haft grundräntor sig åsatta, blifvit derifrån befriade i likhet med hvad förut skett med mjöl- och sågqvarnar. Sedermera har frågan om afskrifning af eller nedsättning i grundskatterna varit ställd i samband med den om förändring af sättet för försvarsverkets ordnande, men någon mera genomgripande förändring i dessa skatter har ej under detta tidskifte blifvit genomförd.

Sveriges *folkmängd* har under detta tidskifte erhållit en betydande tillökning. Uppgifter derom inkommo dels årligen, dels hvart femte år från presterskapet i de särskilda församlingarna till kommissionen öfver tabellverket; men man ansåg dessa uppgifter böra vinna större fullständighet och noggrannhet, hvarföre 1859 en ny metod fastställdes för insamlande af dessa uppgifter, så att de, från och med året 1860 skulle meddelas den nya statistiska central-byrån, såsom nominativa utdrag ur hvarje församlings vigsel-, födelse- och död-böcker, samt att tillika hvart femte år skulle till denna byrå insändas, från hvarje för-

samling, nominativt utdrag af årets husförhörslängd eller förteckning öfver de församlingen tillhörande personer. Af byrån afgåfvos derefter dels årligen, dels mera utförligt hvart femte år till kongl. maj:t berättelser om rikets folkmängd och åtskilliga dithörande statistiska förhållanden, hvilka berättelser blifvit genom tryck allmängjorda och lemna en mängd upplysningar i detta ämne, i flera hänseenden af intresse.

Enligt dessa uppgifter hade Sverige år 1845 en folkmängd af 1,603,920 män och 1,712,616 qvinnor, eller tillsammans 3,316,536 personer, af hvilka 323,660 personer, 148,667 män och 174,993 qvinnor, tillhörde städerna och 2,992,876 personer, 1,455,253 män och 1,537,623 qvinnor, landsbygden. Vid slutet af året 1885 hade denna folkmängd ökats till 4,682,769 personer — 2,273,861 män och 2,408,908 qvinnor — af hvilka 368,866 män och 436,187 qvinnor, eller tillsammans 805,053 personer tillhörde städerna, samt 1,904,995 män och 1,972,721 qvinnor, eller tillsammans 3,877,716 personer, landsbygden.

I Sveriges större städar steg befolkningen under åren 1845—1885 i Stockholm från 88,242 till 215,688, i Göteborg från 23,383 till 91,033, i Malmö från 10,223 till 44,532, i Norrköping från 14,415 till 28,503, i Gefle från 8,688 till 20,753, i Upsala från 5,944 till 20,202, i Jönköping från 5,052 till 19,344, i Carlskrona från 13,321 till 19,127, i Helsingborg från 3,295 till 15,230, i Lund från 5,844 till 14,835, i Örebro från 4,551 till 13,018, i Kalmar från 6,158 till 11,819, i Linköping från 5,033 till 11,284, i Landskrona från 3,881 till 11,263 och i Sundsvall från 2,501 till 10,275 personer, äfvensom städernas befolkning i allmänhet tillväxt i ännu högre grad än landtbefolkningen.

Jordbruket, rikets förnämsta hufvudnäring, har under detta tidskifte rönt en synnerlig omvårdnad af båda statsmakterna.

Vid tidskiftets början funnos, utom det 1835 å Degeberg i Westergötland inrättade landtbruksinstitutet, hvilket såsom sådant upphörde 1852, men fortsattes såsom lägre landtbruksskola till 1863, endast *5 landtbruksskolor*, en inom hvartdera af Malmöhus, Södermanlands, Jönköpings, Östergötlands och Westmanlands län; men sedermera hafva sådana skolor äfven blifvit inrättade i Stockholms, Kronobergs, Kalmar, Blekinge, Kristianstads, Hallands, Göteborgs och Bohus, Elfsborgs, Skaraborgs, Vermlands, Örebro, Kopparbergs, Gefleborgs, Vesternorrlands, Jemtlands, Vesterbottens och Norrbottens län, för hvilka skolor reglemente blifvit utfärdadt den 13 April 1877. Dessutom har ett *landtbruksinstitut* blef inrättadt i Ultuna nära Upsala, hvilket öppnades i Mars 1848, och ett i Alnarp, i närheten af Malmö, öppnadt i Mars 1862, äfvensom *kemiska stationer* för jordbrukets och näringarnas behof inrättades i Skara, Halmstad, Kalmar, Vesterås och Örebro.

För *landtbruks-ingeniörer*, att tillhandagå landets jordbrukare med

råd och upplysningar rörande jordbruket i allmänhet, utfärdades reglemente den 8 December 1865.

Mejeriskolor, för undervisning i ost- och smör-beredning samt ladugårdsskötsel i allmänhet, inrättades, sedan anslag dertill blifvit vid 1856—1858 årens riksdag beviljade, vid Ultuna samt vid Bergqvara i Småland, och reglemente för dem utgafs den 22 Juli 1858.

För att befordra spridandet af kunskaper i landthushållning hafva sedan 1846 flera allmänna *landtbruksmöten* hållits, vid hvilka anordnats expositioner af boskapskreatur utaf ädlare racer, af nya förbättrade åkerbruksredsredskap m. m., hvarjemte prisbelöningar dervid af allmänna medel utdelats till egare af utmärkta husdjur.

För öfrigt hafva flere *agronomer* blifvit anstälde, under landtbruksakademiens förvaltnings-komités inseende, för att meddela undervisning i jordbrukets förbättring, äfvensom en *landtbruks-kemist* att för landets jordbrukare bereda tillfälle att draga fördel af kemiska upptäckter i samband med jordbruket.

Skiften och *afvittringar* fortsattes i stor omfattning. Under åren 1844—1846 hade skiftesverket årligen sysselsatt omkring 350 landtmätare vid mer än tusen särskilda skiftesförrättningar, och afmätningar hade skett af mera än $1^1/_2$ million tunnland. Under åren 1847—1855 afslutades omkring 11,600 laga skiften, genom hvilka omkring 126,000 egolotter blifvit utlagda, och omkring 5,850,000 tunnland afmätta. Genom storskiften i Stora Kopparbergs län samt afvittringar i Jemtlands, Gefleborgs, Vesternorrlands, Vesterbottens och Norrbottens län hade under dessa år öfver 4 millioner tunnland blifvit utbrutna och delade till besutenheter inom Stora Kopparbergs län samt till hemman och nybyggen inom de öfriga länen. Under åren 1856—1865 afslutades omkring 14,400 laga skiften, 116,000 egolotter utlades och omkring 32,170,000 qvadratref afmättes. Genom storskiften i Stora Kopparbergs län utbrötos och delades till besutenheter något öfver 6,900,000 qvadratref, och genom afvittringar i de norrländska länen omkring 12,330,000 qvadratref till hemman och nybyggen. Under året 1866 afslutades 1,414 laga skiften och under året 1867 373, hvarefter skiftes-förrättningarna blefvo mindre omfattande likasom storskiftet och afvittringarna varit från 1865 års slut.

Till *sockenkartors* uppgörande, för vinnande af närmare kännedom om rikets särskilda delar i geografiskt, statistiskt och ekonomiskt hänseende, var särskildt anslag beviljadt, och ett stort antal sådana kartor blef ock under detta tidskifte upprättadt.

För boskapsskötselns befrämjande anvisades redan under 1844, 1845 årens riksdag medel till bildande af *stamholländerier*, införskrifning af ädlare race-djur, utdelning af premier m. m., och i December 1847 tillsattes en särskild stamholländeri-styrelse, hvilken likväl i Jan. 1871 indrogs, då inseendet öfver holländerierna och förvaltningen af de till dem anvisade medel uppdrogs åt landtbruks-akademiens förvaltnings-komité. Stamholländerier voro emellertid inrättade i Örebro,

Skaraborgs, Upsala, Vermlands, Kronobergs, Elfsborgs, Jönköpings, Malmöhus, Gefleborgs, Jemtlands, Vesterbottens och Norrbottens län.

Äfven för hästafvelns förbättrande samt en förbättrad fårskötsel och ullkultur vidtogos flera åtgärder, och i allmänhet sökte man på flera sätt uppmuntra äfven jordbrukets binäringar.

För omfattande odlings-företag, sjösänkningar, vattenaftappningar m. m. anvisades ganska betydande summor vid hvarje riksdag, och Sveriges spanmåls-produktion blef ock under detta tidskifte högst betydligt ökad.

Båda statsmakternas omvårdnad om jordbruket röjde sig för öfrigt i afskaffande, lindring eller förenkling af åtskilliga skatter och besvär, hvilka detsamma förut varit underkastadt, och denna rikets hufvudnäring erhöll ock under detta tidskifte en ganska betydande utveckling.

Bränvinslagstiftningen undergick vid 1853, 1854 årens riksdag en väsentlig förändring. I en till ständerna aflåten proposition hade kongl. maj:t, såsom verksammaste medlet att minska så väl tillverkningen som förbrukningen af denna spritdryck, hvars verkningar visat sig mer och mer förderfliga, föreslagit dels inskränkning af tiden, under hvilken bränvinsbränning finge utöfvas, dels förhöjd beskattning.

Frågan fans af den vigt, att ständerna beslöto tillsättande af ett särskildt utskott för dess behandling. Flertalet så väl inom detta som hos riksdagen i allmänhet var ense med regeringen om ändamålet att minska tillverkningen och förbrukningen af den förderfliga drycken, men om medlen att vinna detta ändamål voro åsigterna mycket skiljaktiga. En stor mängd motioner väcktes inom alla stånden, och i flera deribland yrkades tillverkningsrättens skiljande från jorden, samt afskaffande eller motverkande af husbehofsbränningen, såsom den mest förderfliga. Utskottet afgaf i Mars 1854 sitt betänkande, hvilket i allt hufvudsakligt bifölls af tre stånd, men inom bondeståndet mötte ett ihärdigt motstånd.

I öfverensstämmelse med ständernas belut utfärdades emellertid i Januari 1856 förordning angående vilkoren för bränvinstillverkning, enligt hvilken rättighet till denna tillverkning på landet och i stad skulle tillkomma en hvar, som antingen är författningsenligt berättigad att idka fabriksrörelse eller innehafver särskildt skattlagd jord, dock att å kronans jord, som ej med stadgad åborätt besittes, bränvin ej skulle få tillverkas. Tiden för utöfning af bränvinstillverkning blef betydligt inskränkt, och en afgift till staten af 16 sk. banko för hvarje tillverkad kanna bränvin bestämdes att utgå, ehvad tillverkningen skedde i större eller mindre brännerier. Denna afgift har sedermera blifvit ytterligare förhöjd samt nya författningar rörande bränvinstillverkning vid flera tillfällen utfärdade.

Rörande försäljning af bränvin hafva äfven flera författningar blifvit utfärdade, genom hvilka skatten för utminutering af denna dryck

blifvit efter hand förhöjd, samt i öfrigt förordnats, dels att icke under 15 kannor finge försäljas af någon, som icke blifvit särskildt berättigad till utskänkning eller minuthandel med bränvin; dels att den till sådan minuthandel berättigade ej finge sälja mindre än $^1/_4$ kanna; dels att på landet minuthandel med eller utskänkning af bränvin ej finge utöfvas af någon, som idkar annan handel, eller utan särskildt tillstånd eller af den, som är till bränvinsbränning berättigad. Konungens befallningshafvandes rätt att förordna om bränvins utminutering och utskänkningsställens inrättande eller upphäfvande inskränktes så till vida, att kommunalstyrelserna kunde hindra inrättandet af nya eller bibehållande af gamla sådana. Utminuteringsskatten skulle på landet, så väl som i städerna, tillfalla kommunerna, men, efter afdrag af kostnaderna, ingå till en för hela länet gemensam kassa, som sedermera borde fördelas mellan kommunerna i förhållande till hvarderas folkmängd. Dock skulle hufvudstaden bibehållas i sin häfdvunna rätt att tillgodonjuta afgifterna för der försålda spritdrycker.

I Juni 1856 utkom en ordningsstadga för större brännerier, enligt hvilken tillsyn öfver tillverkningen derstädes skulle utöfvas af kontrollörer under inseende af öfverkontrollörer, hvardera inom sitt af kongl. maj:t bestämda tjenstgörings-distrikt. Tillika anstäldes vid civil-departementet en byråchef att utöfva tillsyn öfver samtliga för kontrollen å bränvinstillverkning förordnade personer, samt att, när vid bränvinslagstiftningens tillämpande bemärktes brister eller hinder, som fordrade att genom särskilda åtgärder afhjelpas, derom göra anmälan hos departementschefen.

Följderna af den nya bränvinslagstiftningen voro ganska vigtiga. Redan under första året af den nya lagstiftningens tillämpning minskades bränneriernas antal från 35,842 till 4,482 och tillverkningen från 35 millioner kannor till 11,544,000, medan statens inkomst af bränvinstillverkningen steg från 760,000 till 4,623,000 rdr, hvarefter den varit i ständigt stigande till 1879, då den uppgick till 15,000,000 kr. samt beräknades 1885 till 12 millioner kr. Näst tullmedlen har denna afgift varit Sveriges största extra statsinkomst, som möjliggjort införandet af flera väsentliga förbättringar i våra inre förhållanden. Sedan, vid 1859, 1860 årens riksdag, all skilnad med hänseende till beskattningen mellan större och mindre brännerier blifvit upphäfd, lyckades man med detsamma göra slut på husbehofsbränningen, som i sedligt hänseende varit den mest förderfliga. Bränneriernas antal nedgick då ock med ens från 2,951 till 590 och har sedermera efter hand ytterligare nedgått. Tillverkningen af denna rusdryck har sålunda under denna tidrymd ganska betydligt minskats och följaktligen äfven dess förbrukning, och om denna också onekligen ännu är vida större än den borde vara, bör man likväl tacksamt erkänna de välgörande följderna af det vigtiga steg, som i denna fråga togs vid 1854 års riksdag, och vid de följande kraftigt och allvarligt fullföljdes.

Frågan om en förbättrad *skogshushållning* förevar vid flera riksdagar utan att föranleda några mera genomgripande åtgärder förr, än kongl. maj:t, under 1856—1858 årens riksdag till ständerna aflät ett utförligt förslag i detta ämne, hvilket hade till följd, att en särskild *skogsstyrelse*, bestående af en general-direktör, ensam beslutande, och biträdd af en sekreterare och en kamrerare såsom föredragande, tillsattes den 21 Jan. 1859, för att såsom öfverstyrelse ordna och förvalta den egentliga skogshushållningen vid alla under statens disposition, förvaltning eller uppsigt stående skogar och flygsandsfält; handhafva den allmänna tillsynen öfver stadgarna rörande jagt och djurfång; utöfva öfverinseende och befäl öfver de vid skogs- och jägeristaten anstälde tjenstemän och betjente; ordna och utöfva högsta tillsynen öfver de allmänna skogsundervisningsverken i riket; i frågor rörande skogshushållningen och jagtväsendet afgifva utlåtanden, hvilka kunde från kongl. maj:t infordras eller af embetsmyndigheter begäras; till kongl. maj:t göra framställningar angående sådana till styrelsens befattning hörande ämnen, hvarom kongl. maj:ts beslut bör begäras, samt årligen afgifva berättelse om skogsundervisningens och skogshushållningens tillstånd i riket. På skogsstyrelsen öfverflyttades tillika de åligganden, som förut tillhört dels chefen för skogsinstitutet, dels den 1830 inrättade ekplanteringsstyrelsen, äfvensom sedermera i Juni 1866 på skogsstyrelsen öfverflyttades de ärenden rörande skogarne och skogshushållningen, hvilkas handläggning dittills ålegat kammarkollegium. För skogsstyrelsen och skogsstaten utfärdades instruktion den 19 November 1869, och den 10 December samma år faststäldes nya utgiftsstater för skogsstyrelsen, skogsstaten och skogsläroverken, hvilka äfven då erhöllo en ny organisation.

Sedermera inrättades, genom en författning af den 10 November 1882, en *domänstyrelse*, som från 1883 års början skulle öfvertaga dels kammarkollegiets befattning med förvaltningen af en del kronans fasta egendom, dels de skogsstyrelsen dittills tillhörande åligganden, hvilken styrelse skulle utgöras af en generaldirektör, chef och ensam beslutande, samt fem föredragande ledamöter, hvaraf två såsom chefer för hvar sin byrå å styrelsens jordbruksafdelning, och tre för hvar sin byrå å dess skogsafdelning.

Skogsinstitutet hade varit i verksamhet sedan 1828, men sedermera hade lägre *skogsskolor* för skicklige skogvaktares och plantörers danande blifvit inrättade i Uplands, Östergötlands och Elfsborgs län samt på Öland, hvilka börjat sin verksamhet 1860, hvartill 1861 kom en ytterligare i Medelpad och 1864 en inom Skåne, i närheten af Engelholm. I hvarje af dessa skolor är kostnadsfri undervisning beredd för 10 lärlingar. Dessutom hafva, med bidrag af allmänna medel, enskilda skogsskolor blifvit bildade inom Södermanlands, Elfsborgs, Vermlands och Jönköpings län, samt en landtbruksskola i Vesterbottens och en i Norrbottens län erhållit särskildt anslag för meddelande af undervisning i skogshushållning. Den 25 Maj 1860 och den 15

September 1871 utfärdades för samtliga skogsläroverken stadgar, enligt hvilka skogsinstitutet förestås af en direktör, tillika lärare vid institutet, som skulle hafva fyra lärare, en i skogshushållning, en i de naturvetenskapliga, en i de matematiska läroämnena, samt en i författningskunskap. Hvardera af de lägre skogsskolorna skulle förestås af en lärare, biträdd af en skogsrättare.

Rörande skogarna i riket utkommo för öfrigt under detta tidskifte flera författningar. Åtgärder vidtogos för skogsplanteringar i stor skala å flygsandsfälten i Skåne och de s. k. Svältorna i Elfsborgs län, äfvensom flera nya kronoparker tillkommo. En ny författning angående kolhandeln utgafs 1846. Den 21 Oktober 1864 utfärdades en ny jagtstadga.

I allmänhet egnades under detta tidskifte större omsorg åt skogshushållningen, än under något föregående, och man sökte genom bättre vård om kronans skogar motverka den nationalförlust, hvarmed riket hotades genom den i allt större skala fortgående skogsförödelsen, i följd af gynsamma konjunkturer för trävaruhandeln. Härom ordades mycket under riksdagarna, men några mera genomgripande åtgärder till förekommande af denna förödelse å enskildes skogar ansågos dock ej kunna, i strid mot enskildes eganderätt, vidtagas.

För *bergshandteringen* voro, vid början af detta tidskifte, förhållandena föga gynsamma. Afsättningen var betydligt minskad och prisen nedtryckta. Man sökte derföre höja denna handtering genom ökade friheter och genom beredande af tillfälle för dess idkare att vinna närmare kännedom om sättet för beredningen af de manufaktursmiden, som i England, Frankrike och Tyskland tillverkades till större godhet och bättre pris än här.

Genom en författning, angående stångjernssmidet och den gröfre jernförädlingen, den 27 April 1846, medgafs en betydligt utvidgad frihet till anläggning af nya jernverk, så väl som obegränsad smidesfrihet både utom och, under vissa vilkor, äfven inom de egentliga tackjernsbergslagen. En ytterligare utsträckt frihet för bergshandteringen beviljades genom en författning af den 20 September 1859, och i uppgifterna om rikets statsinkomster under detta tidskifte är visadt, huru båda statsmakterna genom borttagande af flera afgifter och skyldigheter sökt uppmuntra och befordra denna handtering.

Af bergs- och sedermera kommerse-kollegiets årliga berättelser om bergshandteringen har visat sig, att, under åren 1844—1884, tillverkningen af *tackjern* stigit från 2,744,653 till 10,128,400 centner, af *gjutgods* från 59,735 till 491,004 ctnr, af *stång- och ämnesjern* från 2,013,060 till 6,394,127 ctr, af *jernmanufaktur och stål* från 265,788 till 1,033,097 ctr, och af *stenkol* från 1,020,499 till 7,873,237 kub.fot; att tillverkningen af *silfver* under åren 1844—1872 nedgått från 4,583

till 1,747, men under åren 1873—1884 åter stigit till 4,743 skålpund; att den af *koppar* under åren 1844—1859 ökats från 11,411 till 42,976, men derefter till 1884 års slut nedgått till 15,542 ctr; att den af *kopparsmide* under åren 1844—1859 stigit från 5,222 till 9,149, men sedermera minskats till 7,241 ctr; att tillverkningen af *messing* under åren 1844—1884 stigit från 2,274 till 8,862, samt af *bly* från 3,078 till 8,568 ctr, hvaremot den af *blyerts* nedgått från 1,144 till 618 ctr; att den af *svafvel* ökats från 1,528 till 5,624 och af *vitriol* från 8,336 till 9,158 ctr, samt att den af *brunsten* nedgått från 10,400 till 800 centner.

Bland författningar rörande bergverken, som under detta tidskifte utkommit, böra, utom de här ofvan omnämnda, anföras en, angående förändrad organisation af bergslagsstaterna, den 14 Okt. 1853; angående förändrad indelning af bergmästare-distrikten, den 6 Okt. 1864, samt ny grufvestadga, den 12 Jan. 1855 och den 16 Maj 1884.

Rörande *fiskerierna* i riket utfärdades den 29 Juni 1852 ny stadga, sedan den äldre af den 14 Nov. 1766 länge befunnits föråldrad. I den nya infördes sedermera åtskilliga förändringar genom författningar utgifna under åren 1865, 1869, 1870 och 1872. Till fiskerinäringens uppmuntran och befrämjande beviljades premier för anskaffande af ändamålsenliga fiskefartyg och redskap, äfvensom fiskare erhöllo undsättning för lidna förluster, samt medel anvisades till undersökningar, om hvilka ställen i Östersjön kunde för fiske vara de lämpligaste. Sedermera beviljades understöd dels till upphjelpande af fiskerinäringen i Bohuslänska skärgården och vid skånska kusten, dels ock för att inom Blekinge län bilda ett försäkringsbolag till ersättande af förlorade båtar och fiskredskap.

I berättelsen vid början af 1859 års riksdag omnämndes, att landtbruksakademien erhållit uppdrag att vid Östersjöns svenska kuster samt i rikets insjöar och floder verkställa vetenskapliga undersökningar rörande fiskerierna; att genom sakkunnig person hade råd och upplysningar blifvit allmänheten meddelade i afseende å ändamålsenligaste sättet för odling af fisk genom artificiel befruktning af fiskromm; att i flera af rikets län hade kläckningsanstalter för åtskilliga fiskslag, i synnerhet lax, blifvit ordnade; att årligt understöd fortfarande beviljats till upphjelpande af fiskenäringen inom Bohuslänska skärgården, samt att under året 1858 två aktiebolag bildats i Göteborg, för att på ett tidsenligare sätt idka storsjöfiske i Nordsjön och genom inrättande af saltning ombord, fiskens beredning i land samt andra lämpliga åtgärder förbättra och utvidga denna näring och för densamma lifva hågen inom skärgården. Dessa bolag hade ock, enligt hvad i berättelsen vid 1862 års riksdag yttrades, utöfvat ett välgörande inflytande på fiskerinäringen inom Bohuslänska skärgården.

Sedan vetenskaps-akademien upplyst, att tillgång till perlmusslor funnos i särskilda vattendrag inom landets alla delar, hade kongl. maj:t uppdragit åt en af akademien utsedd person att insamla nödiga upplysningar i ämnet och till akademien afgifva förslag till en lättfattlig afhandling rörande ändamålsenligaste sättet för perlfiskets bedrifvande, hvilken afhandling blifvit intagen i 1862 års almanack, äfvensom länsstyrelserna fått befallning att genom kungörelse uppmana strandegarne i de orter, der fiske af perlmusslor idkas, att bilda föreningar till fiskets bedrifvande i öfverensstämmelse med de i denna afhandling afgifna grunder.

Af berättelserna vid de följande riksdagarna finner man, att en intendent och en assistent blifvit tillsatta för insjöfiskerierna; att en fiskodlings-anstalt, hufvudsakligen afsedd för laxodling, blifvit anlagd vid Ångermanelfven, till hvilken hushållningssällskapen beredts tillfälle att sända elever; att genom anslag af landstinget en fiskodlingsanstalt blifvit anordnad vid sjön Valloxen i Stockholms län; att fiskkläckningsanstalter för laxodling blifvit under fiskeri-intendentens inseende anlagda i Vermland och Östergötland; att i Bohus län anordningar vidtagits för odling af ostron, under ledning af en vetenskapsman, som med understöd af allmänna medel satts i tillfälle att i England, Frankrike och Danmark studera ostron-odlingen; att under året 1867 sillfisket vid rikets sydligaste kuster bedrifvits i stor skala, så att det på kuststräckan mellan Kullen och Carlshamn samt vid kusterna af Gotland utöfvats af nära 3,000 personer på omkring 900 båtar; att så väl på Gotland som å de i Skåne och Bleking varande fiskelägen och handelsplatser salterier blifvit anlagda och förbättrade saltningsmetoder införda, hvarigenom svensk sill kunnat med fördel afsättas icke allenast inom landet, utan äfven vid utländska östersjöhamnar; att 1868 funnos 16 större fiskodlingsanstalter under tillsyn dels af fiskeritjenstemän, dels af utexaminerade fiskeri-elever; att fiskodlingsföretagens nytta, synnerligast hvad laxfisket beträffade, blifvit ådagalagd genom fördubblad afkastning af fisket å några ställen; att närmare föreskrifter i afseende å sättet för fiskeriärendens behandling blifvit den 8 November 1867 utfärdade; att försök blifvit gjorda att af den rika tillgången på torsk i södra delen af Östersjön bereda s. k. klippfisk för afsättning i Holland, England och å Medelhafvet; att under året 1870 omfattande undersökningar blifvit verkstälda beträffande strömmingsfisket i Bottniska viken, samt att under året 1871 inom Vesterbottens, Vesternorrlands, Gefleborgs, Vermlands, Örebro, Kronobergs, Hallands och Malmöhus län 22 nya fiskodlingsanstalter blifvit inrättade.

I afseende å *näringarna* i allmänhet inträdde under detta tidskifte ganska vigtiga förändringar.

Nya fabriks-, haudtverks- och handelsordningar utfärdades den 22

December 1846, hvarigenom större frihet än förut medgafs för vinnande af rättighet att idka handtverk och handel; men allt friare åsigter började i afseende härå efter hand göra sig gällande, och i denna riktning undergingo de nya författningarna tid efter annan flera förändringar, till dess slutligen, och oaktadt en friare lagstiftning i detta hänseende mötte starkt motstånd från en stor del af borgerskapet, vid 1862, 1863 årens riksdag genomdrefs en framställning af ständerna till kongl. maj:t, att hvarje man eller qvinna, som uppnått myndig ålder och egde god frejd„ skulle ega att, så väl i stad som på landet, utöfva hvilket yrke som helst, med iakttagande af vissa reglementariska stadganden och efter anmälan hos behöriga myndigheter. I öfverensstämmelse med de sålunda angifna grunderna utfärdade ock kongl. maj:t den 18 Juni 1864 en förordning om utvidgad näringsfrihet, hvarigenom det förut så ofta öfverklagade näringstvånget i allo upphörde.

Att denna näringsfrihet icke verkat hämmande, utan tvärtom i hög grad befordrat näringarnas utveckling, synes af följande på kommerse-kollegiets årligen afgifna uppgifter grundade tablå, som visar förhållandet i afseende å de näringar, hvilkas tillverkningsvärde under året 1884 uppgått till öfver en million kronor:

Fabriker, manufakturier m. m.	Antal				Tillverkningsvärde	
	fabriker		arbetare		rdr rmt	kr.
	1844	1884	1844	1884	1844	1884
Gjuteri och mekaniska verkstäder	25	222	526	12,896	340,000	30,794,000
Sockerfabriker	23	9	518	1,381	4,893,000	19,297,000
Bomulls- och ullgarnsspinnerier	9	95	1,001	4,598	2,044,000	13,591,000
Bomullsväfnadsfabriker	34	29	1,028	3,793	803,000	12,733,000
Klädesfabriker	128	46	4,144	3,611	7,572,000	11,118,000
Tobaksfabriker	85	104	916	3,208	1,708,000	10,904,000
Maltdrycksfabriker	*1872* 45	129	*1872* 408	2,442	*1872* 1,761,000	9,149,000
Tändsticksfabriker	*1859* 13	34	*1859* 929	5,201	*1859* 376,000	8,959,000
Pappersfabriker	*1844* 86	36	*1844* 999	2,942	*1844* 1,096,000	8,055,000
Mekaniska snickerifabriker	*1872* 9	49	*1872* 512	2,196	*1872* 910,000	5,321,000
Läderfabriker	*1844* 309	657	*1844* 831	1,583	*1844* 1,128,000	5,215,000
Kemisk-tekniska fabriker	*1859* 14	76	*1859* 56	771	*1859* 182,000	4,975,000
Tegelbruk	—	274	—	3,982	——	3,651,000
Pappersmassefabriker	*1872* 17	34	*1872* 957	1,417	*1872* 1,129,000	3,230,000
Glasbruk	*1844* 15	33	*1844* 2,511	2,511	*1844* 649,000	3,147,000

Fabriker, manufakturier m. m.	Antal, fabriker		Antal, arbetare		Tillverkningsvärde	
	1844	1884	1844	1884	rdr rmt 1844	kr. 1184
Skeppsbyggerier	*1872* 27	27	*1872* 2,021	1,712	*1872* 2,980,000	2,993,000
Porslinsfabrik	*1844* 2	2	*1844* 550	1,471	*1844* 363,000	2,545,000
Färgerier	336	320	1,024	1,275	690,000	2,321,000
Jern- och stålfabriker	*1872* 9	67	*1872* 217	1,440	*1872* 251,000	2,068,000
Oljeslagerier	*1844* 52	22	*1844* 110	150	*1844* 357,000	2,047,000
Såp- och tvålfabriker	16	14	31	181	156,000	2,005,000
Stearinljusfabriker	3	2	16	181	53,000	1,578,000
Gasverk	—	26	—	416	—	1,557,000
Litografiska fabriker	*1872* 9	14	*1872* 341	694	*1872* 668,000	1,417,000

Utom dessa fabriker och manufakturier funnos följande, hvilkas tillverkningsvärde år 1884 uppgick för hvardera till mellan $^1/_2$ och en million kr., nemligen: stenhuggerier, mekaniska linnespinnerier, tapetfabriker, tricotväfnads-, hel- och halfylleväfnads-, kakelugns- och stenkärls-, bobin-, galvaniska, kork-, cement-, sprängämnes-, segel- och tältduks-, sidenväfnads-, kulsprute-, metall- och brons-, handsk- samt pressjäst-fabriker; med tillverkningsvärde från 100,000 till 500,000 kr.: asfalt-, benmjöls-, bokbinderi-, borstbinderi-, bärvins-, chokolad-, cikorie-, färg- och fernisse-, gevärs-, gummi-, hatt-, hästskosöm-, musikaliska instrument-, karamell-, kort-, mineralolje-, nål-, stråhatt-, stärkelse-, symaskins-, sömnads-, takspåns-, tunnbinderi-, tändsticksämnes-, vadd-, linneväfnads-, åkdons- samt ättike-fabriker, bleckslagerier, bresiljeqvarnar, jerntrådsdragerier, kemiska blekerier, kritbruk, repslagerier; med tillverkningsvärde under 100,000 kr.: bomullslist-, cokes-, filt-, fiskredskaps-, hagel-, kirurgiska instrument-, optiska instrument-, kaffesurrogats-, kard-, kimröks-, harts-, terpentin- och träolje-, klosett-, knapp-, konserv-, käpp-, lacker-, lump- och lappulls-, läst-, metallduks- och messingstråds-, möbel-, ornament-, portfölj-, rullgardins-, skodons-, skonåtlings-, skostifts-, sockersågnings-, spegel-, spegelfolierings-, stämpel-, talgljus-, tändrörs-, ur-, vagnssmörje-, vaxduks- samt bandväfnads-fabriker, filhuggerier, gulddragerier, kaffebrännerier, kattuntryckerier, limkokerier, senapsmalerier, sidenappreteringsverk, silkesrederier, sämskmakerier, vadmalsstampar.

Fabrikerna och manufakturierna äro således här ganska mångfaldiga, flera deribland hafva uppstått under de senare åren och de öfrigas tillverkningsvärde betydligt ökats. I sin helhet har, under åren 1844—84 antalet fabriker m. m. stigit från 2,362 till 2,924, antalet

dervid anstälda arbetare från 16,891 till 71,317 samt tillverkningsvärdet från 126,312,000 rdr rmt till 191,373,248 kronor.

En så betydande utveckling hafva våra näringar icke under något föregående tidskifte vunnit, och den 1864 införda näringsfriheten kan således med allt skäl betraktas såsom en af de vigtigaste och följdrikaste tilldragelserna under nu ifrågavarande tiderymd.

Under densamma blefvo för öfrigt slöjderna befordrade äfven genom förbättringar i de förut befintliga och inrättande af nya undervisnings-anstalter. *Teknologiska institutet* erhöll 1846 ny organisation; men, då dess verksamhet fans böra ytterligare utsträckas, utfärdades för detsamma nya stadgar 1867, och i följd af rikets ständers beslut vid 1865, 1866 årens riksdag blef från höstterminen 1869 Falu bergsskola förenad med detta institut. Sedermera fick detsamma med förändrad benämning af *tekniska högskolan*, nya stadgar den 2 Mars 1877. *Chalmerska slöjdskolan* erhöll nya stadgar 1862 och den 10 Augusti 1877, och tekniska elementarskolor inrättades i Malmö, Örebro, Borås och Norrköping, med stadgar af den 15 Juni 1877. Till svenska konstflitens och näringarnas befrämjande stiftades 1845 i Stockholm en *slöjdförening*, som inrättade en skola, hvars verksamhet begynte i medlet af Jan. 1846 och sedermera vunnit allt större omfattning. Stadgar för denna tekniska skola utfärdades 1860 och den 1 November 1878. I Eskilstuna inrättades en *teknisk söndags- och aftonskola*, för hvilken stadgar utgåfvos 1858 och som under hösten 1859 började sin verksamhet.

För att göra svenska fabriksidkares och handtverkares konstfärdighet mera allmänt känd och bereda en lifligare afsättning af deras tillverkningar bereddes dem tillfälle att lemna bidrag till de stora slöjd- och konst-expositionerna i London 1851 och 1862 samt i Paris 1855 och 1867, äfvensom en större konst- och slöjd-exposition hölls i Stockholm 1866, jemte det mindre omfattande slöjd-expositioner vid flera tillfällen varit föranstaltade så väl i hufvudstaden som i åtskilliga landsortsstäder.

Ny patentförordning utfärdades 1856, en *patentbyrå* inrättades 1884 och flera författningar utgåfvos för konstflitens, slöjdernas och näringarnas befordrande. Härför uträttades, såsom redan är anmärkt, under detta tidskifte mera än under något föregående.

• Sveriges *handel* vann, likasom dess näringar, under detta tidskifte betydligt utvidgad frihet. Rättigheten att idka handel hade blifvit lättad genom 1846 års handelsordning samt åtskilliga senare deri gjorda ändringar och tillägg, hvaribland särskildt bör nämnas, att genom en förordning af den 11 Mars 1859 qvinnor, som vore svenska undersåtar och uppfylt de i handelsordningen stadgade vilkor för behörighet till handelns idkande, berättigades att, mot erläggande af föreskrif-

ven afgift till stadens kassa, i stad och å rikets marknader idka minuthandel, äfvensom att, under i allmänhet stadgade förbehåll, å landet anlägga salubod. Ännu större frihet för vinnande af rättighet till handels idkande medgafs genom förordningen om utvidgad näringsfrihet, den 18 Juni 1864, och för öfrigt blef handelsfriheten verksamt befordrad genom liberalare tullförfattningar.

Redan vid 1823 och 1834 årens riksdagar hade ständerna uttryckt sin önskan om öfvergången till ett friare handelssystem, företrädesvis genom borttagande af de talrika förbuden mot in- och utförsel af åtskilliga varor, samt lämpliga tullsatsers införande i stället. Kongl. maj:t hade dock endast i ringa mån gått denna ständernas önskan till mötes, men likväl efter sistnämnda riksdag tillsatt en komité, som 1839 afgifvit sitt betänkande i ämnet och deri framstält fördelarna af ett friare handelssystem genom borttagande af förbuden samt väsentliga nedsättningar i införsel-tullsatserna i allmänhet, äfvensom komiterade förordat bestämmandet af låga afgifter till 1 eller 2 procent, eller fullkomlig tullfrihet för varor, som utföras. Vid 1840 års riksdag öfverlemnades till ständerna detta betänkande, jemte förslag till ny tulltaxa, med tillkännagifvande att kongl. maj:t godkände hufvudgrunderna deri; men ständerna, som eljest vid denna riksdag ifrigt förfäktade de liberala idéerna, visade sig föga gynsamma mot handelsfriheten, och äfven vid 1844 års riksdag segrade de prohibitiva åsigterna, så att utförsel-tullafgifterna i flera fall höjdes samt i ännu högre grad införsel-afgifterna både för fabriks- och handtverkeri-varor samt å landtmanna-produkter.

Inom regeringen, der chefen för civil-departementet statsrådet O. I. Fåhræus i synnerhet yrkade en vidsträcktare handelsfrihet, vunno emellertid åsigterna om en liberalare tullagstiftning alltmera insteg, och vid början af 1847 års riksdag föreslog kongl. maj:t upphäfvande af alla dittills stadgade in- och utförsel-förbud, med undantag af dem å malm, tack- och barlastjern, samt att tullafgifterna, vare sig vid in- eller utförsel, icke finge öfverstiga 1/4 af varans värde. Under riksdagens fortgång utbröto likväl 1848 i flera delar af Europa revolutionära rörelser, i anledning hvaraf konungen befarade, att, om den föreslagna handelsfriheten blefve medgifven, vårt land kunde komma att öfversvämmas af utländska varor, och dessa farhågor gjorde sig äfven gällande hos ständerna, så att det gamla systemet af förbud och höga tullsatser hufvudsakligen bifölls. Samma åsigter blefvo äfven segrande vid 1850, 1851 årens riksdag; men vid den följande riksdagen beslöto samtliga riksstånden, att, med undantag endast i afseende å malm, alla direkta så in- som utförsel-förbud skulle upphöra och utbytas mot bestämda tullsatser; att tullvärdena skulle jemkas till närmare öfverensstämmelse med varornas verkliga värde, samt att förtullning efter anslagsvärden skulle utbytas mot annat förtullningssätt. Vid de särskilda tullsatsernas bestämmande gjorde sig de prohibitiva åsigterna i flera fall gällande, och sådan splittring rådde med hänseende till tullfrågan i all-

mänhet, att icke mindre än 102 voteringar i förstärkt statsutskott erfordrades för att tillvägabringa riksdagens beslut i denna fråga.

Vid 1856—1858 årens riksdag segrade de friare åsigterna, och man förenade sig om vissa grundsatser, såsom att inkommande råämnen till förädling samt beredningsämnen till användande vid näringarna eller för konstfliten, äfvensom födoämnen och några andra förnödenhets-artiklar, borde blifva tullfria eller draga låg tull; att tullafgifterna för öfriga varor skulle bestämmas till måttliga belopp, högre eller lägre, allt efter som varorna vore mer eller mindre bearbetade; att undantag härifrån kunde ega rum med hänsigt till vissa större förbrukningsartiklar, som ej kunde hänföras till de för folkets flertal oundgängliga, samt att utförseltull skulle bestämmas endast för sådana artiklar, hvilkas qvarhållande inom landet, vare sig i ursprungligt skick eller för vidare förädling, kunde anses önskligt att genom lagstiftningen befrämja.

I denna riktning fortgick tullagstiftningen vid de följande riksdagarna, och så väl härigenom som genom de här ofvan anförda författningarna medgafs en betydligt utvidgad handelsfrihet. Svenska handeln erhöll ock under detta tidskifte en ganska betydande utsträckning.

Följande tablå visar värdet af Sveriges införsel från och utförsel till utrikes orter under åren 1844-84, enligt kommersekollegiets årliga uppgifter:

Handelsorter	Värde af varor			
	införda till Sverige		utförda från Sverige	
	1844	1884	1844	1884
Norge och Ishafvet	3,855,000	22,170,000	2,117,000	10,897,000
Danmark, Island och Färöarne	1,186,000	52,774,000	3,617,000	33,287,000
Finland	1,418,000	7,828,000	1,640,000	5,556,000
Ryssland	1,209,000	26,030,000	170,000	2,517,000
Preussen	940,000	21,635,000	2,403.000	5,965,000
Lübeck	5,330,000	44,654.000	1,392,000	7,252,000
Hamburg	826,000	12,146,000	142,000	3,835,000
Det öfriga Tyskland	320,000	10,606,000	1,349,000	1,094,000
Nederländerna	465,000	6,641,000	822,000	8,854,000
Belgien	138,000	8,790,000	545,000	7,675,000
Storbritannien	4,514.000	89,148,000	8,476,000	112,055,000
Frankrike	575,000	8,541,000	2,811,000	29,329,000
Spanien	392,000	1,799,000	414,000	3,216,000
Portugal	206,000	1,166,000	1,343,000	1,143,000
Gibraltar, Malta	——	——	58,000	180,000
Italien	106,000	1,150,000	322,000	660,000
Österrike	——	——	69,000	33,000
Turkiet och asiatiska länder	1,238,000	2,259,000	750,000	——
Algeriet och det öfriga Afrika	——	89,000	618,000	1.653,000
Förenta staterna i Nordamerika	878,000	5,353.000	2,724,000	1.738,000
Vestindien	71,000	1,722,000	——	——
Brasilien, La Plata-staterna	3,552,000	1,316,000	683,000	251,000
Australien	——	——	53,000	1,422,000
Summa kr.	27.719,000	325,817,000	32,522,000	238,612,000

Under åren 1844—84 har således värdet af Sveriges införsel i dess helhet ökats från 27,719,000 till 325,817,000 och af dess utförsel från 32,522,000 till 238,612,000 kr. — en större tillökning i båda fallen än under något föregående skifte af lika tidslängd i våra häfder egt rum. Dock har värdet af hit införda varor stigit i ännu högre grad än det af härifrån utförda, så att, under det värdet af de införda varorna år 1844 understeg det af de utförda med 4,803,000, har det förra år 1884 öfverstigit det senare med icke mindre än 87,205,000 kr. Sveriges handel på utrikes orter har för öfrigt under detta tidskifte blifvit befordrad genom flera ingångna handels- och sjöfarts-traktater, hvilka i det föregående blifvit omnämnda.

Huru, genom särskilda under åren 1857, 1861 och 1863 afslutade fördrag, tull-afgifterna i Öresund samt å Elbe- och Schelde-floderna upphörde, mot erläggande af en lösningssumma derför, är likaledes i det föregående omtaladt. Författning angående Sveriges och Norges ömsesidiga handels- och sjöfartsförhållanden utkom den 29 Maj 1874.

Författning, angående hufvudgrunderna för en ny konsulsstadga, samt reglering af konsulat-distrikten och konsulernes löneinkomster utfärdades den 25 Maj 1850, samt förnyad konsulsstadga den 20 April 1858.

Stapelstadsrätt beviljades Sölvesborg 1855, köpingen Döderhultsvik, hvars namn nu förändrades till Oscarshamn, 1856, Venersborg 1858 (hvilken rätt dock åter upphörde 1867 på stadsfullmäktiges derom gjorda framställning), Trelleborg och Falkenberg 1866, Cimbrishamn 1870, Linköping 1874, Vadstena, Vesterås och Södertelje 1878, Lidköping 1879, Skellefteå 1881. Nederlagsrätt medgafs Sundsvall och Marstrand 1859, Hudiksvall 1863, Haparanda 1864, Oscarshamn 1866, Söderhamn, Carlstad och Sölvesborg 1868, Trelleborg 1870, Linköping 1875, Vesterås 1878; transito-upplagsrätt erhöllo Linköping, Carlskrona och Carlshamn 1875, Uddevalla och Kalmar 1876, Trelleborg 1877, Nyköping 1878, Visby 1879, Sundsvall, Vestervik och Halmstad 1880, Söderhamn och Oscarshamn 1883, Hernösand och Ronneby 1884.

Genom den ökade handelsfriheten erhöll äfven Sveriges *sjöfart* under detta tidskifte en betydande utsträckning, så väl hvad inrikes som i synnerhet hvad utrikes sjöfarten beträffar.

Enligt kommersekollegiets uppgifter voro, under åren 1844 och 1884, följande antal fartyg använda för in- och för utrikes sjöfarten:

	1844				1884			
	Sjöfart				Sjöfart			
	inrikes		utrikes		inrikes		utrikes	
	Antal fartyg	Lästetal	Antal fartyg	Lästetal	Antal fartyg	Ton	Antal fartyg	Ton
Stockholm	9	426	125	11,587	212	9,383	80	29,859
Göteborg	3	67	94	9,757	59	4,397	206	87,703
Gefle	20	697	85	11,989	37	1,395	46	20,976
Hernösand	18	454	24	2,886	22	1,927	32	12,285
Sundsvall	10	386	18	2,195	23	2,075	44	17,197
Umeå	12	486	9	695	6	694	20	9,618
Helsingborg	—	—	7	167	—	—	95	29,463
Malmö	8	220	38	1,516	3	95	23	6,644
Kalmar	21	349	64	2,766	12	497	36	6,837
Hudiksvall	8	148	4	394	5	444	12	7,335
Öfriga stapelstäder	91	2,252	262	14,552	194	13,766	360	63,669
Sjöstäder, uppstäder, köpingar	205	4,974	8	216	186	12,396	109	18,239
Landsbygden	887	18,851	—	—	1,408	53,363	905	135,746
Summa	1,292	29,310	738	58,290	2,167	100,432	1,968	445,571

Man finner häraf, att Sveriges handelsflotta under ifrågavarande tidskifte fått en ganska ansenlig tillökning med hänseende till fartygens så väl antal som drägtighet, och i synnerhet har den sjöfart, som idkats af icke i städer eller köpingar bosatte personer, vunnit en högst betydande tillväxt. Särskildt bör ock anmärkas, att Sveriges ångfartygsflotta under denna tiderymd ökats i ganska hög grad, hvilket för kommunikationerna så väl inom riket som med utlandet varit af väsentlig vigt.

De upptäcktsresor i de nordiska farvattnen, som under detta tidskifte företogos af flera sjöfart idkande nationer, funno lifligt deltagande äfven från Sverige. Särskildt tillvann sig den tvååriga expeditionen med ångfartyget Vega en synnerlig uppmärksamhet. Den hade, under ledning af professorn *Adolf Erik Nordenskiöld*, redan förut berömd genom upptäckter i dessa farvatten, och med löjtnanten vid flottan *Adolf Arnold Louis Palander* såsom befälhafvare å ångfartyget, lyckats kringsegla Asiens nordkust och sålunda verkställa den s. k. nordostpassagen, hvilket under ett par århundraden blifvit från flera håll förgäfves försökt. Det nu slutligen lyckade företaget hade sålunda spridt en ny glans öfver svenska namnet, och öfver allt hade de återvändande blifvit med lifligt intresse, flerstädes äfven med stora hedersbetygelser mottagna. Vid deras ankomst till Stockholm den 24 April 1880 var ock mottagandet det mest festliga, och en allmän hänförelse rådande.

För *skeppsbyggeri-institutet* i Carlskrona utfärdades nytt reglemente den 30 November 1849 och den 18 Juni 1864; men vid 1868 års riksdag beslöts detta instituts förflyttning till Göteborg, der det skulle

förenas med dervarande navigationsskola, hvarom författning utgafs den 21 Mars 1869.

Nya *navigations-skolor* inrättades i Hernösand, Visby, Carlshamn och Vestervik, så att, jemte de förut varande i Stockholm, Göteborg, Gefle, Malmö och Kalmar, antalet af dessa skolor nu uppgick till nio, för hvilka reglemente utfärdades 1866 och den 1 Juni 1877. Dessutom hade, genom en af grosshandlaren i Stockholm Abraham Rydberg gjord donation af 150,000 rdr bko, en stiftelse till danande af skickliga sjömän i det praktiska af sjömansyrket blifvit bildad, för hvilken reglemente gafs den 4 Maj 1850. Genom dessa så väl som flottans undervisningsverk befordrades sjömansbildningen så, att svenska skeppare och styrmän vunnit högt anseende i främmande länder.

För mätning af handelsfartyg utkom nytt reglemente 1865, samt ny förordning 1874 och den 12 Nov. 1880. Instruktion för skeppsmätare utgafs ock vid samma tillfälle som reglementet och förändrades genom nämnda författningar.

För Sveriges *kommunikationer* uträttades under detta tidskifte mera än under något föregående, framför allt genom det nu begynta anläggandet af *jernvägar*.

Redan under året 1845 hade dåvarande öfverstelöjtnanten grefve *Adolf von Rosen* hos kongl. maj:t gjort ansökning om tillstånd att, i förening med in- och utländske män, såsom deltagare i bolag, få anlägga jernvägar inom Sverige, och genom resolution af den 27 November 1845 förklarade kongl. maj:t, att, derest för detta ändamål ett eller flera bolag bildade sig, de skulle ega rättighet att under 20 års tid, från och med året 1846, anlägga jernvägar i Sverige, dock att, innan oktroj derför eller förordnande om jords afträdande meddelades, bolagen skulle, jemte anmälan om hvad i afseende å deras bildande och försättande i verksamhet blifvit tillgjordt samt om beloppet af aktieteckningen, till kongl. maj:t inlemna fullständiga planer och kostnadsförslag för hvarje hufvud- och sidobana, äfvensom noggrann beskrifning å den mark, hvarå jernvägarne komme att framgå, samt uppgift om de öfverenskommelser, som med jordegare kunnat träffas angående marks afträdande; att sådana bolag skulle ega rätt enligt gällande författningar till sig lösa och med eganderätt bibehålla den enskilda personer eller korporationer tillhöriga, för jernvägsanläggningarna behöfliga jord, samt att från statens lägenheter jemväl erhålla upplåtelse af den mark, som för dessa anläggningar erfordras; att bolagen likaledes finge, för jernvägsanläggningarnas behof, byggnad och underhåll, under de i författningarna föreskrifna vilkor, anlägga och drifva erforderliga verkstäder till förfärdigande af gjutgods, smiden, verktyg, redskap och allehanda nödiga materialier, med användande af de råämnen, hvartill bolagen kunde inom riket skaffa sig tillgång; att bolagen egde, efter särskilda hos kongl. maj:t gjorda ansökningar, till riket tullfritt införa de

maskiner, vagnar och verktyg, hvilka såsom modeller erfordrades, äfvensom sådana för jernvägen behöfliga rails, lokomotiv och ångmaskiner, som ej kunde af inhemsk tillverkning fås till lika lågt pris och af samma godhet, samt att bolagen kunde, för jernvägsanläggningar, erhålla arbetsbiträde dels från kronoarbetskåren, dels från manskap ur armén, så vida frivilliga aftal derom med rotehållare och manskap kunde träffas. Bland de föreslagna jernvägslinierna skulle den mellan Stockholm och Göteborg först göras färdig, samt jernvägsbolagen åtaga sig att föra post, äfvensom trupper och deras materiel, på billigare vilkor, än för trafiken i öfrigt.

Att bilda bolag för så omfattande jernvägsanläggningar, som grefve von Rosen ifrågasatt, visade sig emellertid icke verkställbart; men i början af året 1850 voro två jernbanor för hästkraft, en mellan Christinehamn och Sjöändans lastageplats, af en mils längd, och en mellan Clara elf och sjön Fryken, $^3/_4$ mil, med understöd af allmänna medel, fullbordade.

I November 1852 oktrojerades ett bolag för anläggning af en jernbana mellan Köping och Hult, hvaraf sträckan mellan Örebro och Arboga blef för trafik öppnad i Augusti 1857. Äfven bildades ett bolag för anläggning af en jernväg från Nora till den punkt vid Ervalla, der Köping—Hult-jernbanan skulle möta denna nya bana, och denna Nora—Ervalla-bana, den första svenska jernbana för lokomotiv, blef färdig i Mars 1856.

Vid 1853, 1854 årens riksdag beslöto ständerna i hufvudsaklig öfverensstämmelse med en af kongl. maj:t aflåten proposition, att jernvägarnes stambanor derefter skulle utföras genom statens omedelbara försorg samt, såsom allmän tillhörighet, stå under statens tillsyn och förvaltning, hvarjemte ständerna anslogo 4 millioner rdr bko för *vestra* stambanan från Göteborg, i riktning mot Stockholm, och en million rdr för *södra* stambanan från Malmö, likaledes i riktning mot hufvudstaden. Öfversten vid flottans mekaniska kår *Nils Ericson* fick öfverinseendet öfver dessa arbeten, och vestra stambanan blef i November 1862 för allmän trafik upplåten, hvarefter, såsom i det föregående är nämndt, två särskilda styrelser inrättades, den ena för jernvägstrafiken och den andra för jernvägsbyggnaderna. År 1866 var södra stambanan fullbordad, och under 1862 och 1863 årens riksdag hade ständerna beviljat anslag till begynnande af tre nya stambanors anläggning — den *östra* från Katrineholm å vestra stambanan genom Östergötland och en del af Småland till Nässjö å södra stambanan; den *norra* från Stockholm till Upsala, att fortsättas vidare i nordlig riktning, samt den *nordvestra* från Laxå vid vestra stambanan genom Vermland till Norge, af hvilka den sistnämnda fullbordades 1871, då äfven en sammanbindningsbana genom Stockholm var fulländad, den östra stambanan 1874, och den norra till Storvik vid Geflebanan 1875 samt till norska gränsen 1882.

Vid de särskilda riksdagarna beviljades dessutom ganska betydan-

de summor såsom lån för jernvägsanläggningar i de flesta delar af riket, och vid 1885 års slut hade statens jernvägar en banlängd af 2,368 kilometer samt de enskilda jernvägarne af 4,225 km. De förra hade under årets lopp gifvit en bruttoinkomst af 19,959,282, de senare af 18,085,878 kr.

Utom de stora anslagen och lånen till jernvägsanläggningar beviljades vid hvarje riksdag ganska betydliga belopp till anläggning af nya och förbättring af förut befintliga vägar, till brobyggnader, kanaler, strömrensningar m. m., hvilket allt, i förening med den betydande utsträckning ångbåtsfarten nu vunnit, gifver fullt stöd åt hvad här ofvan blifvit anmärkt, att under detta tidskifte uträttades för kommunikationernas förbättrande mera än under något föregående.

I allmänhet företer under denna tidrymd statshushållningen, hvars grunddrag vi här kunnat endast i största korthet angifva och för hvars närmare studium vi hänvisa till de åberopade särskilda författningarna, en ganska rik tafla, i hvilken den nya bränvinslagstiftningen, handels- och näringsfriheten, jernvägsanläggningarna och de öfriga förbättrade kommunikationerna äro storverk, fullt jemförliga med de krigiska under föregående tidskiften samt af ojemförligt större och varaktigare båtnad för landet. Folkmängdens ansenliga tillväxt och den betydande utsträckning, våra näringar och vår handel under detta tidskifte vunnit, vittna ock högst fördelaktigt om framgången af båda statsmakternas förenade bemödanden att befordra en allmännare materiel förkofran, likasom vi i det följande skola finna, att deras omsorger sträckt sig icke mindre till befordrandet af den ideela.

Försvarsverket.

I *landtförsvarets* organisation skedde under detta tidskifte inga mera genomgripande förändringar, ehuru förslag dertill visst icke saknades.

Vid 1847, 1848 årens riksdag föreslog kongl. maj:t, att armén borde bildas af stående stamtrupper, så väl värfvade som indelta, i förening med beväringsmanskapet; att vissa dels värfvade, dels indelta sjötrupper likaledes skulle utgöra en ständig stam, med hvilken manskap af sjöbeväringen skulle förenas, samt att, genom vapenöfning under fredstid, åt beväringsmanskapet skulle gifvas sådan förberedande daning, att detsamma vid påkommande behof, då stammen skall sättas på krigsfot, kunde ofördröjligen förstärka denna och inom dess led vinna ytterligare utbildning, äfvensom sjöbeväringen blifva användbar för tjenstgöring, dels på flottan, dels som marinsoldater, i hvilka afseenden årliga öfningstiden borde utsträckas till 31 dagar, så fördelade, att minst 14 dagar användas till förberedande rekryt-exercis och de 17 öfriga i förening med stammen. Endast en viss del af första beväringsklassen skulle årligen indelas till vapenöfning och den öfriga delen blifva qvarstående i reserv, för att, i fall armén eller flottans trupper skulle behöfva ytterligare förstärkas, till tjenstgöring uppbådas. Med

beräkning att första klassens beväringsskyldige utgöra 21,000 man skulle till vapenöfning uttagas endast 14,500 man, hvaraf 11,100 skulle fördelas på armén och 3,400 på flottan.

Efter vidlyftiga öfverläggningar så väl inom stats- och ekonomi-utskotten som inom riksstånden ledde emellertid detta förslag till intet annat resultat, än att ständerna förklarade sig kunna bifalla den kungliga propositionen endast så till vida, att armén skulle bildas af stående stamtrupper, värfvade och indelta, i förening med beväringsmanskap, samt vid flottan likaledes vissa dels värfvade, dels indelta trupper utgöra ständig stam, med hvilken manskap af sjöbeväringen skulle förenas, hvarjemte ständerna medgåfvo, att kongl. maj:t egde uppbåda alla beväringsklasserna inom de landsorter, der sådant funnes nödigt, utan afseende på, huruvida eller till huru stor del beväringen inom öfriga områden kallas till vapen, äfvensom att allt det sjöfolk å handelsflottan, som vid utbrott af krig är å sjömanshusen eller i magistratens rullor inskrifvet, skulle i krigstid från 20 till fylda 30 år tjenstgöra vid kongl. maj:ts flotta, dock med rättighet att erhålla den månadshyra, som å enrolleringsorten vore gångbar, samt att kunna i sitt ställe sätta välfrejdad och duglig sjöman, som redan fullgjort sin beväringsskyldighet, men icke vore öfver 40 år gammal, hvaremot detta sjöfolk under fredstid vore frikalladt från all vapenöfning. För öfrigt anhöllo ständerna, att till vapenöfning i fredstid måtte uppbådas endast de af beväringsmanskapet, som hörde till första klassen.

I följd af dessa ständernas medgifvanden fastställdes af kongl. maj:t en plan för arméns mobilisering på krigsfot, enligt hvilken en eller flera beväringsklasser skulle, allt efter som behofvet fordrade, med den stående hären införlifvas, och den 13 Febr. 1848 utfärdades författningar, angående dels de medgifna förändringarna i utskrifningssättet och inrättningen af allmänna beväringsmanskapet, dels detta manskaps mönstringar och öfningsmöten, i hvilken senare författning någon förlängning af tiden för vapenöfningarnas fortgång dock ej finnes föreskrifven.

Vid 1850, 1851 årens riksdag föreslog kaptenen Gustaf Mauritz Stjernsvärd en förändrad organisation af landtförsvaret, enligt hvilken armén skulle utgöras af 1 gardesbrigad, 14 linie-infanteri-brigader, 2 linie-kavalleri-brigader, 3 linie-artilleri-brigader, jemte stab, samt 1 ingeniör-brigad. Truppen skulle bestå af stamsoldater och beväringssoldater. De förra skulle rekryteras dels med beväringsmanskap, dels med frivillige. Skyldigheten att såsom beväringssoldat ingå i arméns led skulle vidtaga vid fylda 21 år och fortfara i sex år eller till fylda 27 år. Tjenstetiden för frivillige skulle vara sex år, men kunna, med förhöjd aflöning, förnyas på tre år.

Förslaget öfverlemnades till stats- och ekonomi-utskotten, som i allo afstyrkte dess antagande, såsom hvilande på alltför lösa grunder och i synnerhet emedan det förutsatte indelningsverkets upphäfvande, hvilket efter utskottens tanke vore »af den våda för fäderneslandet, att all tanke derå bör lemnas å sido.»

Förslaget blef ock af samtliga riksstånden förkastadt, och adeln bevärdigade det så liten uppmärksamhet, att endast 34 ledamöter voro närvarande vid öfverläggningen, af hvilka 31 röstade för afslag och 3 för bifall.

Vid 1857 års riksdag medgåfvo ständerna att beväringens öfningstid finge ökas från 15 till 30 dagar, och i Juli 1861 tillsättes en komité, hvilken i Maj 1865 afgaf betänkande och förslag till landtförsvarets ordnande, hvarefter kongl. maj:t vid samma års riksdag aflät en proposition om ny organisation af detta försvar. För armén skulle bestämmas dels en fredsfot och dels en krigsfot. Den förra, bestående af stamtrupper eller den ständiga armén, skulle utgöras af 50 bataljoner infanteri, 42 sqvadroner kavalleri, 25 batterier fältartilleri, 4 kompanier fästningsartilleri och 2 bataljoner ingeniör-trupper, samt en väl öfvad förstärkning åt denna ständiga armé bildas, så att dess styrka kunde utan uppskof uppbringas till 50,000 man, som vore arméns mindre krigsfot. Denna styrka skulle inom icke alltför lång tid kunna ökas till 70,000 man, hvilken större krigsfot borde, om så behöfdes, kunna ökas till 100,000 man, vid hvilket antal den skulle bibehållas. Till ortförsvaret skulle bildas en landtstorm. Hvarje svensk man skulle vara skyldig att deltaga i allmänna beväringen från och med året efter det, då han uppnått 21 års ålder; beväringsmanskapet delas i 10-årsklasser, hvaraf de 6 första skulle utgöra arméns (flottans) krigsförstärkning och de 4 senare dess krigsreserv, samt en del af beväringsmanskapet öfvas 62 dagar under första året och 15 dagar under hvartdera af de tre följande åren, för hvilket ändamål hvarje år $^1/_4$ af årets första beväringsklass skulle uttagas, först frivillige, som dertill sig anmälde, och de öfrige medelst lottning. I en särskild proposition framstäldes grunderna för infanteriets och kavalleriets organisation, om rättighet för den indelta soldaten eller ryttaren till tidigare afsked, samt om arméns vapenöfningar och underofficers-bildningen.

Äfven dessa förslag ledde dock ej till annat resultat från ständernas sida, än att, då de föreslagna förändrade grunderna för beväringsinrättningen och för bildande af en landstorm ännu inom landet vore föga kända samt icke torde kunna väl pröfvas och bedömas förr, än förslag till arméns och beväringens organisation i dess helhet och sammanhang blifvit framstäldt, och då slutligen med skäl kunde ifrågasättas om den afgående representationen[1]) borde, genom yttrande i en fråga af så genomgripande art som denna, i mer eller mindre mån binda en blifvande riksdags beslut, så anhöllo rikets ständer, att kongl. maj:t behagade till en kommande riksdags pröfning i sin helhet framlägga denna fråga.

Vid följande riksdagen tillsattes ett särskildt utskott för frågor rörande försvarsverkets ordnande, och den 13 Maj 1867 aflät riksdagen till kongl. maj:t en skrifvelse, i hvilken yttrades, att »de omfattande och genomgripande förslag, angående landtförsvarets förstärkande

[1]) Svaret afgafs vid sista ståndsriksdagen 1866.

och arméns ombildning, som till riksdagen blifvit inlemnade, vittna om huru djupt och lifligt svenska folket känner nödvändigheten af att för sitt försvar göra alla de uppoffringar, som utan national-välmågans hämmande kunna åstadkommas. Nationen kan aldrig med tillräcklig säkerhet och erforderligt lugn hängifva sig åt sin inre fredliga utveckling, förr än frågan om bevarandet af dess yttre sjelfständighet på ett tillfredsställande sätt blifvit löst». Riksdagen, som ansåge svenska armén böra bestå af stam, innefattande befäl och trupp samt beväring, anhöll nu, att, då för ett fullständigt ordnande af rikets försvarsväsende en väsentligt utsträckt allmän värnepligt vore af behofvet påkallad, men möjligen icke kunde genomföras med bibehållande af indelningsverket i dess dåvarande form, kongl. maj:t täcktes låta utreda och vid uppgörande af förslag till arméns organisation taga i öfverväganude, om och på hvad vilkor det nu på rote- och rusthållare hvilande besvär må kunna lindras eller ock aflösas samt jemväl på öfriga samhällsklasser fördelas; att infanteriets stamregementen måtte organiseras så, att de kunna utvidgas till fyra och stamkårerna till två bataljoner; att beväringen under fredstid fördelas på alla vapen, med undantag af kavalleriet, hvilket endast vid inträffande krig skulle få beväringsmanskap sig tilldeladt, samt att beväringen samöfvas med stammen, för att vid arméns mobilisering genast med densamma kunna införlifvas; att det ökade befäl, som erfordras för infanteriet, anskaffas dels genom fullständigt befäl på stat för tre bataljoner, dels för fjerde bataljonen genom bevärings- och s. k. halfsolds-befäl, hvilket senare äfven skulle afgifva den fjerde underofficeraren för de fasta kadrernas kompanier; att på stat anstälde officerare och underofficerare må, efter minst tio års tjenstgöring och derom gjord ansökan, kunna af kongl. maj:t öfverflyttas på half sold, som dock ej borde öfverstiga den för graden bestämda pension, mot befrielse från all annan tjenstgöring i fredstid än de årliga befäls-, regements- och bevärings-mötena, samt då kongl. maj:t funne omtanken för rikets säkerhet det påfordra; att på half sold stäld officer skulle bibehålla sin tur och befordringsrätt vid regementet, beroende det på kongl. maj:ts pröfning, om han sedermera må kunna åter på full stat förflyttas; att kongl. maj:t täcktes föreslå de vilkor, under hvilka sådant befäl kunde berättigas till pensions erhållande af allmänna medel; att en del af arméns befäl måtte utbildas bland de beväringsskyldige, som i sådan egenskap aftjena sin värnepligt, samt att kongl. maj:t täcktes i den afgifvande planen för arméns organisation föreslå så väl bestämmelser om den skolbildning, hvilken borde fordras af detta reserv-befäl, som sättet för dess militäriska utbildning; att åtgärder måtte vidtagas, hvarigenom tillfälle beredes att jemväl ur manskapets led ega tillgång till befäl; att alla till aflöning åt indelta arméns befäl och tjenstemän anslagna boställen, räntor m. m. måtte ingå till statsverket, i den mån sådant författningsenligt kunde ske, samt nämnda befäl och tjenstemän derefter qvartalsvis aflönas kontant; att åtgärder vidtagas, hvarigenom

icke blott undervisning i gymnastik och militära öfningar, varder i skolorna meddelad, utan äfven efter skoltidens slut den manliga ungdomen samlas inom mindre områden, för att i dessa öfningar ytterligare utbildas, samt att genom dertill kommenderade skickliga officerare af olika vapen en fortgående komité måtte bildas, med åliggande att afgifva utlåtanden, rörande landt- och sjöförsvarets förseende med tidsenliga vapen och lämplig ammunition, äfvensom rörande befästningsväsendet samt öfriga frågor, hvilka kongl. maj:t kunde täckas till densamma öfverlemna.

I följd af dessa riksdagens framställningar förordnades i Oktober 1867 en komité, för utredning af rustnings- och roterings-besväret, samt att afgifva förslag till lindring deri, hvilken komité ock den 27 Maj 1868 inkom med betänkande i ämnet, hvarefter i December 1868 en komité tillsattes, för utredning på hvad vilkor det rust- och rotehållare åliggande besväret af båtmanshålls-skyldigheten kunde lindras eller aflösas och på öfriga samhällsklasser fördelas, hvilken komité afgaf sitt betänkande den 10 December 1870. Dessutom förordnades en »vapen- och befästnings-komité», i enlighet med hvad riksdagen föreslagit, äfvensom komitéer tillsattes för utarbetande af förslag till nya exercis-reglementen för infanteriet och kavalleriet, till nytt fältförvaltnings-reglemente, till lämpligaste utredningen för infanteriet, samt till nytt reglemente för gymnastik och bajonett-fäktning.

I en proposition af den 19 Januari 1869 föreslog kongl. maj:t den då samlade riksdagen en ny lag angående allmän värnepligt; åtskilliga förändrade bestämmelser rörande indelnings-verket, i samband med denna lag; en tillökning i den indelta stamtruppens styrka; vissa åtgärder för att tillgodose arméns behof af hästar i händelse af krigsutbrott; förändrade bestämmelser rörande de afsutna rusthålls-regementena och kårerna, äfvensom i fråga om manskapets tjenstetid vid indelta och värfvade armén, samt en förändrad organisation af underbefälsskolorna vid indelta armén; men riksdagen förklarade i skrifvelse den 11 Maj 1869, att den ansåg någon utsträckning af den allmänna värnepligten icke böra ifrågakomma annat än i sammanhang med fullständig reorganisation af rikets försvarsväsende, i följd hvaraf ock de föreslagna förändrade bestämmelserna rörande indelnings-verket icke af riksdagen biföllos och icke heller den föreslagna regleringen af de afsutna rusthålls-regementena, utom att riksdagen gillade grundsatsen, att desamma borde till roteradt infanteri förvandlas, samt biföll förslaget om öfverenskommelses träffande med de beridna rusthålls-regementena och kårerna, att kronan må öfvertaga anskaffning och underhåll af beklädnads-, bevärings-, remtygs-, häst- och sadelmunderingspersedlar, mot det att rusthållarne erlägga en mot besväret svarande årlig afgift. Förslaget rörande förändrad tjenstetid vid indelta och vid värfvade armén vann ej heller riksdagens bifall, men för de ökade kostnader, som föranleddes af den föreslagna förändrade organisationen af underbefäls-skolorna, anvisades nödiga medel.

Det under följande året utbrutna kriget mellan Frankrike och Tyskland väckte här, såsom öfver allt, den lifligaste uppmärksamhet och var i hög grad egnadt att framhålla vigten af ett väl ordnadt försvarsväsende. Det hade ovedersägligen visat det preussiska härväsendets öfverlägsenhet öfver det franska, så väl som det fruktlösa i oöfvade milisers uppställande mot fast organiserade och väl öfvade arméer. Det hade tillika visat, huru falska de föreställningar voro, hvilka man trott sig kunna hysa om att den humanitet, som ansågs vara så allmän inom de europeiska folken, äfven skulle göra sig gällande i de moderna krigen. Tvärtom var det nu förda mellan ett par af Europas mest hyfsade nationer så rikt på gräsligheter af alla slag, att något hvar deraf borde kunna inse hvad det äfven i våra dagar betydde att hafva en fiende i landet. Genom detta krigs utgång hade ock Sverige i den nyskapade segerrika tyska kejsarestaten fått en ny öfvermäktig granne, som vägrat uppfylla sina mot Sveriges vestra grannrike ingångna förbindelser och stod i det förtroligaste vänskapsförhållande till vår farligaste granne i öster.

Under sådana förhållanden borde regeringen kunna vänta att hos den år 1871 sammanträdande riksdagen finna ett lifligare intresse för ordnandet af vårt försvarsväsende än hos de föregående. Ett nytt fullständigt förslag till landtförsvarets ordnande uppgjordes också af dåvarande chefen för landtförsvars-departementet, statsrådet *Abelin*, hvilken dervid tillika framlade en uträkning öfver hvad Sveriges landtförsvar skulle kosta, om det ordnades efter det danska eller efter det preussiska systemet, af hvilken uträkning framgick, att i förra fallet kostnaden uppginge till 21,297,000 rdr och öfningsdagarna till 7,900,000, samt i senare fallet kostnaden till 25 millioner rdr och öfningsdagarna till 16 millioner, hvarförutan hvartdera af dessa system skulle medföra en kostnad för en gång af 17 millioner rdr för uppförande af nödiga kasernbyggnader, då deremot det nu uppgjorda förslaget skulle kräfva en kostnad, om indelningsverkets alla omkostnader toges i beräkning, af omkring 17 millioner rdr och ett användande af ungefär 4 millioner öfningsdagar.

Det nya förslaget afläts till riksdagen i en kunglig proposition af den 26 Januari 1871. Det afsåg indelningsverkets bibehållande i orubbadt skick, således utan några lindringar, samt skilde sig från det föregående förslaget dels i fråga om sättet för indelta arméns rekrytering, hvars öfvertagande af staten nu frånträddes; dels rörande tiden för de värnepligtiges öfningar, som nu utsträcktes till 82 dagar för infanteriet, artilleriet och ingeniörtrupperna, samt 90 dagar för kavalleriet, hvaremot dettas öfningar skulle få fullgöras under två i stället för tre år, samt öfrige värnepligtige under sammanlagdt 8 dagar utöfver de andra öfningarna öfvas i målskjutning, så att äfven dessas öfningstid i sjelfva verket komme att uppgå till 90 dagar; dels i fråga om sättet för bildande af ett reserv-befäl bland de värnepligtige, hvilket man sökte medelst åtskilliga lättnader befordra; dels rörande organisation af krigs-

reserven, i afseende hvarå det förra förslaget innehöll, att, vid öfvergången från freds- till krigsfot, 4:de och 5:te klasserna beväring skulle utgöra första uppbådet, 6:te och 7:de klasserna det andra, de tre första bilda ersättnings-trupper, samt de tre sista, eller 8:de, 9:de och 10:de klasserna, utgöra krigsreserven, hvarförutan landtstormen skulle bestå af alla vapenföra män mellan 20 och 40 år, som icke på annat sätt voro tagna i anspråk för landets försvar, men det nya förslaget hänförde äfven de tre krigsreserv-klasserna till landtstormen, med uttrycklig förklaring att denna icke finge föras utom rikets gränser; dels med hänseende till fältartilleriets styrka, som nu föreslogs att ökas från 150 till 180 kanoner, utom nödigt reservartilleri om 54 kanoner.

För öfrigt föreslog kongl. maj:t dels uppsättande af två nya indelta regementen och en indelt bataljon i Vesternorrland, Bleking och Halland, genom öfverflyttningar från båtsmanshållet till indelta armén; dels ny reglering af samtliga indelta regementen och kårer till så väl nummerstyrka som förläggnings-områden; dels fasta befälets ökande så, att kompanibefälets antal vid hvarje stambataljon blefve 20 officerare och 20 underofficerare, samt inrättande af halfsold-befäl och generalstabens organiserande såsom fristående kår; dels bildande af ett fältsignals-kompani; dels nya bestämmelser angående vapenöfningarna och krigsskolorna, äfvensom angående intendentur- och tross-väsendet samt sjukvården; dels reglering af lönerna vid både indelta och värfvade armén samt afskaffande af passevolans-väsendet.

Det kungliga förslaget, så väl som åtskilliga enskilda motioner i ämnet, öfverlemnades till behandling af ett särskildt utskott, till hvilket äfven hänvisades de i statsreglerings-propositionen upptagna anslagsfrågor, som med den nya organisationen egde samband.

Efter långvariga och vidlyftiga öfverläggningar i ämnet inkom utskottet med ett betänkande, i hvilket föreslogs hufvudsakligen, att indelnings-verket skulle upphöra efter 15 år från den ökade värnepligtens inträdande, men att under öfvergångstiden hvarje roteradt nummer skulle fullgöra sina åligganden, till dess numret blefve ledigt genom karlens afgång, och för återstående tiden betala 100 rdr årligen till statsverket. Instämmande i hufvudgrunderna för kongl. maj:ts förslag till ny värnepligtslag, ansåg sig utskottet likväl böra tillstyrka några ändringar och tillägg deri, samt hemstälde, att riksdagen, under förutsättning af indelningsverkets upphörande på sätt utskottet föreslagit, måtte bifalla det af utskottet omarbetade förslag till lag angående den allmänna värnepligten, hvars hufvudsakligaste bestämmelser voro, att hvarje svensk man skulle vara värnepligtig från och med året näst efter det, då han fylt 20 år, till och med det, under hvilket han fyller 40 år. Under de sju första åren skulle värnepligten fullgöras i allmänna beväringen och under de följande i landstormen. Arméns beväringsmanskap skulle årligen indelas i sju mot beväringsåren svarande åldersklasser, alla tillhörande arméns linie. Öfning för hvarje beväringsskyldig vid infanteriet, artilleriet och ingeniörtrupperna skulle upp-

taga högst 82 dagar, fördelade vid infanteriet på de tre, men vid de båda öfriga vapnen på de två första beväringsåren, jemte två dagars målskjutning under hvarje af påföljande år, som manskapet qvarstår i linien. Vid kavalleriet skulle öfningstiden utgöra 90 dagar, fördelade på de två första beväringsåren, och vid sjövapnet 82 dagar under första året. De fem yngsta åldersklasserna, som efter uttjent beväringstid i linien blifvit till landstormen öfverförda, skulle bilda dess första uppbåd, och allt öfrigt till landstormen hörande manskap det andra. Landstormens första uppbåd skulle vara krigsreserv, afsedd att vid hotande krigsfara kunna till större eller mindre del kallas till vapentjenst inom rikets gränser. Sedan krig utbrutit, kunde andra uppbådet kallas till vapentjenst, men endast till hemortens försvar och inom dess bestämda landstorms-område; dock kunde af de båda yngsta åldersklasserna äfven tagas ersättningstrupp åt landstormens första uppbåd. Utskottet afstyrkte kongl. maj:ts förslag om öfverflyttning af 2,322 båtsmans-nummer till landtförsvaret, men tillstyrkte, att dessa nummer skulle ställas på vakans; att, i den mån vakansafgifter inflöte eller riksdagen dertill anvisade medel, hvarje regemente måtte erhålla en nummerstyrka af 1,000 och hvarje kår af 500 man, samt dessa regementen och kårer förläggas på landet såsom stam för beväringen, i stället för de af kongl. maj:t föreslagna indelta regementen och kårer; att denna stam måtte erhålla en styrka af 24,000 man; att, i mån af afgången inom indelta kavalleriet och vakansafgifternas inflytande, värfvadt kavalleri måtte uppsättas till lika antal med det dåvarande indelta, samt att denna nya stamtrupp måtte förläggas på lämpliga ställen inom landet.

Betänkandet åtföljdes af flera reservationer, och när det förekom i kamrarna, antog *första kammaren* utan votering förslaget till värnepligtslag, men i fråga om sättet för stammens anskaffande och underhåll yppades flera skiljaktiga åsigter, och först efter en långvarig och vidlyftig öfverläggning beslöts, med 73 röster emot 38, en anhållan af riksdagen, att kongl. maj:t måtte taga i öfvervägande dels hvilka åtgärder må finnas nödiga för en sådan utveckling af stamtruppen, att den må blifva fullt tjenlig såsom stöd för den betydliga beväringsstyrka, som till följd af den nya bevärings-lagens antagande komme att med densamma införlifvas, och att ur dess led ett tillräckligt antal underbefäl må vara att hemta; dels det ordnande af rust- och rotehållarnes åligganden, som af förändringen blefve påkalladt, samt att kongl. maj:t täcktes till riksdagen framställa det förslag, som af ärendets pröfning kunde föranledas.

Inom *andra kammaren* voro öfverläggningarna ännu långvarigare och vidlyftigare. Bland kammarens närvarande 186 ledamöter yttrade sig icke mindre än 156, några flera gånger, och sju särskilda förslag till beslut framstäldes. Från flera håll yrkades nödvändigheten af försvarets stärkande och af den vigtiga frågans snara lösning. Särskildt lade justitiestatsministern *Adlercreutz* kammaren på hjertat att icke fatta

ett beslut, hvarigenom den stora fosterländska frågan, till hvars lösning vore hög tid, skulle ytterligare undanskjutas. Utskottets förslag om indelningsverkets upphörande efter 15 års förlopp kunde icke af regeringen antagas, och försöket att vid värnepligtens åtagande fästa ett vilkor vore af den beskaffenhet, att en hvar, som vore mån om landets väl, ja, om denna kammares anseende, borde betänka sig, innan han dertill lemnade bifall. Spelet vore nemligen väl högt. Det gälde äfventyrandet af fosterlandets frihet och sjelfständighet mot insatsen, å andra sidan, af några ekonomiska fördelars beredande åt en inom kammaren starkt representerad samhällsklass, på de öfriges bekostnad. Ett sådant tillvägagående vore alltför vådligt, för att ej regeringen skulle med kraft deremot uppträda.

Landtmannapartiet lät sig dock ej häraf bevekas. Det ville icke medgifva någon utsträckning af värnepligten, utan under vilkor af indelningsverkets upphäfvande. Resultatet af de långa öfverläggningarna blef ock, att utskottets förslag om indelningsverkets upphörande efter 15 års förlopp bifölls af kammaren, med 196 röster mot 79, hvarefter det förslag till värnepligtslag och till den nya stammens uppsättande, utskottet, under den anförda förutsättningen, uppgjort, af kammaren antogs utan votering.

Följden af kamrarnas skiljaktiga beslut blef emellertid, att kongl. maj:ts förslag till värnepligtslag visserligen blifvit i alla hufvudsakliga delar af båda kamrarna gilladt, men att, då andra kammaren dervid fästat ett vilkor, som icke af första kammaren blifvit godkändt, förslaget måste anses hafva förfallit, samt att första kammaren väl för sin del beslutat en skrifvelse till kongl. maj:t, med anhållan om nytt förslag i afseende å stammens och indelningsverkets ordnande; men att, i följd af andra kammarens beslut om indelningsverkets upphörande efter 15 års förlopp, hela frågan om försvarsverkets ordnande vid denna riksdag förfallit.

Deremot biföll riksdagen en förändrad organisation af artillerivapnet, hvarigenom fältartilleriet ökades till 186 kanoner, och ett reservartilleri af 54 fältpjeser bildades. Vidare infördes halfsolds-befäl, och riksdagen biföll kongl. maj:ts förslag om uppsättande af ett fältsignalkompani samt en sappör-bataljon, äfvensom riksdagen till utgående under de närmaste åren beviljade $13^1/_2$ millioner rdr till vapen och fästningsbyggnader samt till anskaffande af en del utredningspersedlar för beväringen.

Det af försvarsutskottet tillstyrkta och af andra kammarens majoritet antagna förbehållet om indelningsverkets upphörande efter 15 års förlopp förklarade sig kongl. maj:t ej kunna godkänna, och en urtima riksdag utlystes, såsom förut är visadt, för att söka tillvägabringa en lösning af den vigtiga frågan.

Då denna riksdag öppnades den 12 September 1871, framlades en ny kongl. proposition om landtförsvarets ordnande. Den innehöll dels förslag till lag angående allmänna värnepligten, affattadt i enlig-

het med det af försvars-utskottet vid föregående riksdagen uppgjorda förslaget; dels ock, under förbehåll af denna lags antagande, förslag till förordning angående ändrade bestämmelser i fråga om rote- och rusthålls-inrättningen vid landtförsvaret, hvarjemte de i den förra kongl. propositionen framstälda förslag om åtskilliga regleringar inom indelta armén, om öfverflyttningar af båtsmans-nummer till densamma, om generalstabens organisation, om vapenöfningarna, om trosshästars anskaffande, om sjukvårdens ordnande, om en lönereglerings genomförande m. m., nu förnyades, samt i särskild proposition framstäldes förslag till förordning angående ändrade bestämmelser i fråga om rote- och rusthålls-inrättningen för sjöförsvaret.

Förslaget till förändringar i denna inrättning för landtförsvaret var nu så till vida modifieradt, att i de orter, der soldaten åtnjöte bostad, skulle sådan fortfarande åt honom af rust- eller rotehållaren upplåtas, tillika med kåltäppa. Nybyggnads-skyldighet efter laga syn skulle åligga rust- eller rotehållare, men underhållsskyldigheten staten. I dessa orter skulle soldatlönen af rust- eller rotehållaren årligen utgöras med 80 rdr, hvilka, efter aftal med soldaten, kunde lemnas denne i form af jord utaf motsvarande afkastning, spanmål eller andra fördelar. I sådana orter åter, der bostad icke redan bestodes soldaten, skulle soldatlönen utgå med 100 rdr i ett för allt, hvilket belopp äfven kunde förvandlas på nyssnämnda sätt. Till årlig insättning i sparbank skulle staten för hvarje soldat bestå 10 rdr. Med rekryteringen skulle så förhållas, att staten till lega lemnade 50 rdr för hvarje ledigblifvet nummer, men om rust- eller rotehållaren icke kunde mot stadgade löneförmåner anskaffa lämplig karl, skulle staten lemna nödigt tillskott och genom vederbörande militärbefäl öfvertaga rekryteringen. Rusthållarne skulle befrias från skyldigheten att sörja för manskapets beväpning och beklädnad, hästars anskaffande, underhåll och mundering m. m., men i stället erlägga en för alltid bestämd årlig afgift af 150 rdr för hvarje nummer, hvaremot de skulle bibehållas vid fortsatt åtnjutande af rustningsränta och ersättning för indragen augmentsränta och kronotionde. De rust- eller rotehållare, som icke ville ingå på den nya regleringen, skulle ega att blifva vid det gamla. Soldatens öfningstid skulle förlängas och hans tjenstetid förkortas.

Det var sålunda inga obetydande lindringar, som i detta förslag tillades rust- och rotehållarne, men det visade sig snart, att de, hvilka inom andra kammaren förfäktade dessas intressen, dock ej funno dem tillfredsställande.

Inom det försvars-utskott, som äfven vid denna riksdag tillsattes, stodo båda kamrarnas representanter åter bestämdt mot hvarandra, och det var endast genom den förseglade sedeln, som andra kammarens ombud blefvo segrande vid voteringen och fingo i första afdelningen af utskottets utlåtande infördt ett afstyrkande af riksdagens bifall till kongl. maj:ts förslag angående förändrade bestämmelser i fråga om rote- och rusthållsinrättningen vid landtförsvaret, såsom skäl för hvilket

afstyrkande hufvudsakligen anfördes, att om man af den allmänna värnepligten ville göra allt hvad deraf till landets försvar kan blifva, hvarpå alla bemödanden numera måste riktas, borde då varande förhållanden vid stamtruppen så ändras, att den kunde genom en tidigare afgång från tjensten blifva ett stöd för den allmänna värnepligten under alla de olika former, hvari denna uppträder, samt att, då den indelta armén icke vore tillräcklig för landets försvar och icke heller lämplig såsom befälsstam för en armé, bestående af värnepligtige, det vore af högsta vigt, att den indelta armén upphäfdes, på det en bättre och lämpligare befälsstam må kunna bildas ur de värnepligtiges led, mot den ersättning af statsverket, som kan blifva behöflig. Tillika yttrade utskottet, att det svårligen kunde hysa förtroende till lämpligheten af de förslag, som i den kongl. propositionen blifvit framlagda, emedan de i flera vigtiga delar stode i strid med hvad chefen för landtförsvars-departementet i sina till föregående riksdagar aflemnade förslag framhållit såsom både statsrättsligt, nyttigt och nödvändigt.

I senare afdelningen af utlåtandet åter, i afseende hvarå första kammarens ombud vid voteringen segrat, tillstyrkte utskottet bifall till den af kongl. maj:t föreslagna lag angående den allmänna värnepligten, såsom affattad i enlighet med det förslag, hvilket vid sista riksdagen blifvit af första kammaren antaget utan förändring och af den andra i de flesta och vigtigaste delar.

Utlåtandet, åtföljdt af flera reservationer, föredrogs i båda kamrarna den 2 Oktober och föranledde i båda ganska vidlyftiga öfverläggningar, som slutade med, att *första kammaren*, der andra punkten i utskottets utlåtande föredrogs först, utan votering biföll kongl. maj:ts förslag till lag angående den allmänna värnepligten, samt med betydande majoritet antog alla §§ i förslaget till förordning angående förändrade bestämmelser i fråga om rote- och rusthålls-inrättningar vid landtförsvaret, med undantag af 1 mom. i § 2, som med 55 röster mot 51 till utskottet återremitterades.

Andra kammaren åter biföll, med 109 röster mot 78, första punkten i utskottets utlåtande, men afslog, med 112 röster mot 70, andra punkten i detta utlåtande, samt ogillade sålunda båda de kungliga propositionerna. Under diskussionen i denna kammare hade det visat sig, att dess majoritet icke fann de i det kungliga förslaget medgifna eftergifter för rust- och rotehållareintresset tillräckliga, och att denna majoritet icke skulle medgifva någon väsentligare utsträckning af värnepligten, utan så framt hela indelningsverket afskaffades och dithörande skattebördor fördelades äfven på öfriga samhällsklasser än dem, som dittills burit dem.

Vid 1872 års riksdag aflät regeringen intet nytt organisationsförslag, utan inskränkte sig till att begära anslag för mera omfattande vapenöfningar åt den befintliga hären, hvilka också af riksdagen beviljades; men af en enskild representant inom andra kammaren, kommendören vid flottan *Axel Adlersparre*, väcktes motion om upphäfvande af

rättigheten för värnepligtige att friköpa sig från vapenöfningar under fred och lega annan person under krig, framhållande, att första vilkoret för att komma till en värnepligtslag, som gjorde landets manliga befolkning dugligt för fädernejordens försvar och tillika i nationalkarakteren inpreglade en sann och högsint fosterlandskänsla, vore dessa rättigheters upphäfvande. Förslaget antogs af första kammaren, med 72 röster mot 28, samt af den andra, med 101 röster mot 71, och den 1 November 1872 utfärdades kunglig kungörelse om upphörande af den för beväringsskyldige dittills medgifna legnings- och friköpningsrätt.

Sedermera har försvarsfrågan vid alla riksdagar föranledt vidlyftiga förhandlingar och blifvit ytterligare invecklad derigenom, att man stält grundskatternas successiva borttagande i förbindelse dermed.

I början af 1873 års riksdag hade en mängd motioner blifvit väckta dels om grundskatternas afskrifning och dels om indelningsverkets upphörande eller öfvertagande af statsverket, hvilka samtliga framställningar öfverlemnades till statsutskottet, som hemstälde, att, då till nästa riksdag från kongl. maj:t vore att förvänta förslag till ny organisation af landets försvarsväsen, antagligen grundad på en vidsträcktare tillämpning af allmänna värnepligten, riksdagen måtte — med tillkännagifvande att den ansåge den indelta armén icke vara tillräcklig för landets försvar eller lämplig såsom befälsstam för en armé, bestående af värnepligtige, samt att följaktligen en befälsstam borde bildas ur de värnepligtiges led, mot den ersättning af statsverket, som kan finnas erforderlig, och således den indelta armén icke vidare blifva lämplig eller behöflig för åstadkommande af ett för landets sjelfständighet betryggande och efter våra förhållanden lämpadt försvar — anhålla, att kongl. maj:t täcktes, under förutsättning, att en sådan arméorganisation varder af konung och riksdag antagen, i sammanhang med förslaget derom föreslå stadganden, genom hvilka, efter en måttstock af tre procents årlig afskrifning, ej mindre rustnings- och roteringsbesvären med deraf härflytande kostnader komme att efter hand minskas och slutligen försvinna, än äfven grundskatterna upphöra, mot bevillnings åsättande å jordbruksfastigheter efter samma grunder, som gälla för all annan fastighet; börande den antagna armé-organisationen träda i verkställighet först sedan dessa stadganden om rustnings- och roteringsbesvärens samt grundskatternas afskrifvande likaledes blifvit af konung och riksdag antagna.

Äfven detta utlåtande åtföljdes af flera reservationer, men antogs af andra kammaren, med 128 röster mot 54, och jemväl af första, dock endast med 57 röster mot 54, och härigenom hade denna kammare ingått på en »kompromiss», för att åtminstone på detta sätt kunna åstadkomma ett betryggande försvar.

Vid 1875 års riksdag inkom från kongl. maj:t ett nytt härordningsförslag, enligt hvilket armén skulle bestå af fasta befälskadrer och värnpligtigt manskap, hvilket skulle första året öfvas $10^1/_2$ månader vid infanteriet, 12 månader vid artilleriet och ingeniörtrupperna samt 17

månader vid rytteriet. Bestämmandet af hvilka värnpligtige komme att tillhöra det ena eller andra vapnet skulle bero dels af frivilligt erbjudande å de värnpligtiges sida, dels, i händelse på sådan väg tillräckligt antal icke erhölles, af lottning. Under öfningstiden skulle samtlige värnpligtige kaserneras.

Ett särskildt utskott af sju ledamöter från hvardera kammaren tillsattes för att yttra sig om detta förslag, hvilket af utskottet enhälligt afstyrktes, emedan landet icke kunde under den närmaste framtiden bära så stora medelbara ekonomiska uppoffringar i förlorad arbetskraft, som detta förslag fordrade. Då det emellertid vore af vigt, att denna maktpåliggande angelägenhet utan dröjsmål ordnades, hemstälde utskottet, att riksdagen måtte hos kongl. maj:t anhålla om framläggande af ett nytt härordningsförslag, bygdt på vissa grunder, i afseende hvarå utskottets flertal och särskilda reservanter inom detsamma afgåfvo icke mindre än sex olika förslag, af hvilka dock intet bifölls af kamrarna. Den första beslöt en framställning till kongl. maj:t om aflåtande af ett nytt förslag, hufvudsakligen fotadt på det nu meddelade förslagets grunder. Andra kammaren åter beslöt, med 107 röster mot 72, en anhållan hos kongl. maj:t om framläggande af nytt härordningsförslag, i hvilket öfningstiden skulle blifva lika för alla värnpligtiga och bestämmas till högst 90 dagar; stamtruppen ombildas i öfverensstämmelse med krigskonstens utveckling samt sättas i samband med värnpligten, så att ingen blefve soldat, hvilken ej såsom värnpligtig ådagalagt sig ega fallenhet för tjensten, och aflönas på tidsenligt sätt, sedan rustnings- och roteringsbesväret i sammanhang med grundskatterna blifvit afskaffadt. Svenska arméns aktiva fältstyrka skulle bestämmas till omkring 80,000 man och 2 procent af befolkningen, jemte tillräckliga reserver och ett ordnadt ortförsvar.

Vid nästa riksdag framstäldes intet härordningsförslag, men vid den år 1877 aflät kongl. maj:t fyra propositioner rörande dels ny värnpligtslag; dels särskild lag angående den tid värnpligtig skulle för sin utbildning tjenstgöra under fredstid; dels beredande af lättnader i rustningens och roteringens utgörande genom ett af staten rust- och rotehållarne medgifvet årligt understöd; dels beviljande af ett så stort afdrag på grundräntan, som statsverkets ställning kunde medgifva, utan behof af ersättning genom annan beskattning.

Ett särskildt utskott tillsattes af riksdagen för pröfning af dessa frågor, och flertalet inom detta utskott tillstyrkte antagandet af de kungliga propositionerna angående värnepligten, med några modifikationer, men föreslog ytterligare lättnader för rust- och rotehållarne. Hvad utskottet sålunda så i ena som andra hänseendet föreslagit blef ock af första kammaren bifallet, och äfven regeringen förklarade sig acceptera de yrkade förändringarna i de kungliga förslagen; men af andra kammaren förkastades utskottets förslag med 104 röster mot 86, och då de föreslagna förändringarna i värnepligten sålunda blifvit förka-

stade, förklarade båda kamrarna någon afskrifning af grundskatterna icke heller kunna ega rum.

Vid 1878 års riksdag framstäldes intet härordningsförslag af kongl. maj:t, men från flertalet inom andra kammaren inkom ett sådant, hvilket öfverlemnades till ett särskildt utskott, som föreslog, att svenska hären skulle sammansättas dels af en fast befälseskader, dels af en ur de värnpligtiges led anskaffad stamtrupp och dels af beväring. Årliga kostnaden för den nya organisationen beräknades till 29 millioner kr., men för denna organisations genomförande gjordes det uttryckliga vilkor, att samtidigt dermed grundskatterna samt rustnings- och roteringsbördan skulle afskrifvas.

Det var sålunda en ny kompromiss utskottet här föreslog kamrarna, men nu fans första kammaren icke villig att ingå derpå, utan afslog hvad utskottet föreslagit, och således blef den så ofta återkommande försvarsfrågan äfven vid denna riksdag olöst.

Vid 1880 års riksdag framlades åter af regeringen ett nytt förslag till värnpligtslag, enligt hvilket hvarje svensk vapenför man skulle vara värnpligtig från och med det kalenderår, då han fylt 21 år, till och med det, under hvilket han fyller 40 år. Värnpligten skulle fullgöras dels i *beväringen* delad i två uppbåd, med sex års tjenstetid i hvardera; dels i *landstormen*, hvilken hvarje värnpligtig skulle tillhöra, då han icke tillhör beväringen. Denna skulle tillhöra hären eller flottan, landstormen endast hären. Utan riksdagens medgifvande skulle beväringens andra uppbåd icke kunna användas utom de förenade rikenas gränser. Landstormen kunde endast uppkallas under krig, till hemortens försvar.

Förslaget bifölls af första kammaren, men förkastades, med 121 röster mot 75, af den andra.

Den 26 Juni 1880 tillsattes två komitéer att utarbeta förslag, den ena om landtförsvarets och den andra om sjöförsvarets ordnande, och i December 1881 inkom den förra komitén med sitt utlåtande, som lades till grund för två vid 1883 års riksdag aflåtna kungliga propositioner, af hvilka den ena innehöll förslag till lagar om härordningen, om upprätthållande af härens stamtrupp, om allmänna värnpligten, samt om öfvergången från den förut varande till den nya härordningen, och den andra förslag angående de grunder, som under ny härordning borde tillämpas i afseende å härens aflöning, underhåll och beklädnad.

Hären skulle på fredsfot bestå af *linietrupper* och *landstorm*. Då hären sättes på krigsfot, skulle *depôttrupper* och vid förstärkt krigsfot *reservtrupper* tillkomma. Linietrupperne skulle utgöras af *fotfolk*, 26 regementen, *rytteri*, 10 regementen, *artilleri*, 6 regementen fältartilleri, 1 regemente fästnings- och positions-artilleri, 1 fästningsartilleri-bataljon och fästningsartilleri-afdelningen på Gotland, *ingeniörtrupper*, 2 regementen, samt *träng*, bestående på fredsfot af 6 bataljoner, hvardera om 2 kompanier. Hären skulle indelas i 6 arméfördelningar.

Linie- och *reservtrupperna* skulle sammansättas dels af en hufvudsakligen ur de värnpligtiges led anskaffad stam, dels af värnpligtige

(beväring); *depôttrupperne* hufvudsakligen af värnpligtige, *landstormen* uteslutande af värnpligtige. Stammens nummerstyrka skulle vara 25,000, och den skulle hållas fulltalig dels genom en årlig rekryteringskontingent af 5,500 man, dels genom rekapitulation. Beväringens styrka bestämdes af antalet värnpligtige i de 12 första årsklasserna. Landstormen skulle utgöras af de värnpligtige, som icke tillhöra beväringen. För värnpligten föreslogs hufvudsakligen samma stadganden som vid 1880 års riksdag.

Äfven dessa förslag till landtförsvarets ordnande blefvo icke af kamrarna antagna.

Vid 1885 års riksdag föreslog kongl. maj:t åter en ny värnpligtslag samt, för den händelse densamma af riksdagen godkändes, dels nedsättning i de på viss jord hvilande grundskatter, dels ytterligare lindringar i rust- och roterings-besvären. Riksdagen biföll så väl den föreslagna nedsättningen med 30 procent i de på viss jord hvilande grundskatter, som dels lindring med 30 procent i rustnings- och roteringsbesvärens uppskattade värde, dels att rust- och rotehållare vid båtsmanshållet skulle från och med år 1886 befrias från utgörande af ersättning till kronan för dess öfvertagande af skyldigheten att anskaffa och underhålla den s. k. större båtsmansbeklädnaden, men den föreslagna värnpligtslagen blef icke oförändrad antagen, utan riksdagen föreslog en ny, enligt hvilken hvarje svensk man skulle vara värnpligtig från och med det kalenderår, under hvilket han fyller 21 år, till och med det, under hvilket han fyller 32 år. Värnpligten skulle fullgöras i beväringen och landstormen. Tjenstetiden i beväringen skulle vara sex år i fredstid, men i krigstid bestämmas af behofvet. Under den tid värnpligtig icke tillhör beväringen, tillhör han landstormen. För hvarje bataljonsområde skulle finnas en inskrifningsnämnd, som hade att verkställa värnpligtiges inskrifning och pröfva de inskrifnes lämplighet för det ena eller andra vapenslaget eller för annan befattning vid hären eller flottan. Sedan värnpligtig blifvit inskrifven, skulle han vara skyldig att för sin utbildning tjenstgöra under fredstid i 42 dagar, hvilken tjenstgöring skulle fullgöras vid rytteriet, artilleriet och ingeniörtrupperna samt flottan under det första året, men vid fotfolket och trängen under två år, med 27 dagar under första året och 15 under det derpå följande. Då rikets försvar det kräfver, kunde konungen efter statsrådets hörande till tjenstgöring inkalla beväringen eller de större eller mindre delar deraf, som finnas behöfliga. Utom de förenade rikena finge beväringen vid hären användas endast till rikets försvar, och efter det att statsrådet blifvit hördt samt riksdagskallelse utfärdats. Landstormen finge endast under krig och till hemortens försvar uppkallas efter derom af konungen i statsrådet fattadt beslut.

Genom den nya värnpligtslagen skulle den öfvade krigsstyrkan ökas med 15 à 16,000 man, så att beväringen i sin helhet derefter skulle utgöra omkring 100,000 man. Dess öfningstid ökades också från 30 till 42 dagar, men denna tillökning skulle icke inträda på en

gång, utan successivt under loppet af åtta år, eller med 6 dagar år 1887, med 8 dagar 1889, med 10 dagar 1891 och med 12 dagar 1893.

Någon mera genomgripande förändring i vårt försvarsverks organisation har sålunda, i följd af riksdagens motstånd, icke under detta tidskifte kunnat tillvägabringas, men likväl har ganska mycket blifvit uträttadt för personalens bildning och tjenstbarhet, för materielens förökande och förbättrande samt för nya befästningsarbeten.

Under de första åren af detta tidskifte anmärktes vid flera tillfällen, att arméns *vapenöfningar*, i följd af otillräckliga anslag dertill, icke kunnat erhålla behöflig utsträckning, likasom äfven den öfningstid af 12 dygn för beväringsmanskapet, hvartill ständerna anvisat medel, ej ansågs tillräcklig. I följd af de förändringar, som vid 1847, 1848 årens riksdag blifvit medgifna i afseende å allmänna beväringsmanskapet, kunde emellertid, vid 1850 års vapenöfningar, manskapet från de för armén anslagna nya beväringsområden tjenstgöra vid alla arméns så väl värfvade som indelta trupper, enligt den fördelning kongl. maj:t faststält. Under 1848 års krigsrustningar, så väl som genom åtskilliga kommenderingar under de politiska förvecklingarna i Europa åren 1854—1856, bereddes äfven större öfning för armén, än under vanliga förhållanden kunnat ske. Vid 1856—1858 årens riksdag beviljade ständerna betydligt ökade anslag för indelta arméns vapenöfningar, hvilka ock nu erhöllo en långt större omfattning än förut. Äfven för beväringsmanskapets vapenöfningar blef tiden förlängd, och de fördelades på två efter hvarandra följande år. I följd af dessa förändringar utkom 1858 och sedermera den 6 Augusti 1881 nytt reglemente, angående besörjandet af indelta arméns och beväringsmanskapets underhåll och sjukvård under marscher, möten och mönstringar i fredstid. Ny författning, angående allmänna beväringen, utgafs den 13 November 1860, angående dess mönstringar och öfningsmöten, den 9 Februari 1861, samt reglemente för approbation och kassation af beväringsskyldig, den 11 November 1881. Vid 1862, 1863 årens riksdag höjdes åter anslaget för indelta arméns vapenöfningar, och större öfningsläger kunde sedermera vid flera tillfällen hållas.

Från början af året 1861 bildade sig flerstädes inom riket frivilliga *skarpskytteföreningar* för öfningar i vapenföring och med förbindelse att i farans stund medverka till fäderneslandets försvar. Medan riksdagens flertal visade föga benägenhet för mera omfattande åtgärder till förstärkande och betryggande af rikets försvar, tillväxte dessa skarpskytteföreningars antal alltmera, så att de 1871 utgjorde 244, med nära 31,000 aktiva medlemmar, och den fosterländska hänförelse, som häri röjde sig, kan väl betraktas såsom ett af de vackraste och mest lofvande dragen i vår nyaste historia. Dessa föreningar rönte ock liflig uppmuntran från båda statsmakternas sida. Ur kronans förråd erhöllo de bidrag af gevär, dels såsom lån och dels till inköp, samt ammunition och tändhattar mot betalning, äfvensom de berättigades att vid kronans gevärsfaktori beställa gevär af den för armén senast fastställda

modell, och vid riksdagarna beviljades åtskilliga anslag till icke obetydande belopp för att befordra dessa föreningars verksamhet. Föreskrifter om denna utfärdades af kongl. maj:t den 8 Mars 1861.

Genom en författning af den 20 April 1846 anbefaltes en förändrad indelning af militär-distrikten, så att dessa, från att vara sex, blefvo fem — ett i södra, ett i vestra, två i östra och ett i norra delarna af riket.

Sedan ny rote-indelning från och med året 1852 blifvit i Jemtland tillvägabragt, upplöstes Jemtlands fältjägare-regemente, och i stället uppsattes Jemtlands fältjägare-kår, indelad i 4 kompanier, samt dess hästjägare-kår i 2 sqvadroner.

Nya stater faststäldes för artilleriet, med till en del förändrad organisation, samt för ingeniör-kåren, att tillämpas från 1855 års ingång, äfvensom ett med denna kår förenadt sappör-kompani erhöll aflöningsstat från början af året 1856, och sedermera uppsattes 1864 ett nytt sappörkompani. För artilleriförrådens styrelse, vård och redovisning utfärdades instruktion den 25 Juni 1881.

Nytt tjenstgöringsreglemente för armén, i hvad beträffade tjensten i fält, faststäldes den 4 Maj 1867, samt nya exercisreglementen för infanteriet den 21 Mars 1871 och för kavalleriet den 7 April 1879.

Reglemente angående besörjandet af remonteringen för värfvade kavalleriet, artilleriet och fortifikationen utfärdades den 11 November 1881.

Generalstaben erhöll ny organisation och föreskrifter rörande dess verksamhet under fredstid meddelades genom kongl. cirkuläret den 5 December 1873.

Angående besörjandet af den ekonomiska förvaltningen vid indelta arméns regementen, Vermlands fältjägare-kår och allmänna bevärings-manskapet under fred, utkom reglemente den 9 April 1880, och samma dag utfärdades författning angående arméns *intendentur-kår*, äfvensom instruktion för fästningsintendenturen å Karlsborg.

Genom en författning af den 2 Juli 1880 föreskrefs bildande vid armén af en reserv utaf befäl och underbefäl, med vederlikar.

För värfvade arméns disciplinkompani faststäldes reglemente den 22 Juli 1875, och den 7 Oktober 1881 utfärdades strafflag och disciplinstadga för krigsmakten.

Krigsarkivet erhöll reglemente den 1 December 1882.

Topografiska kårens arbeten voro under detta tidskifte ganska omfattande, och särskilda extra statsanslag för dessa arbetens fortsättande anvisades vid hvarje riksdag. Ett stort antal kartblad öfver särskilda delar af riket blef ock genom denna kårs försorg utgifvet.

Arméns *undervisnings-anstalter* erhöllo en rikare utbildning. Flera nya tillkommo och de förut varande fingo förändrad organisation.

Rekryt-skolor inrättades för att utbilda rekryten till soldat, och rekrytmötena bestämdes för indelta arméns infanteri till 42 samt för dess kavalleri till 90 dagar årligen.

Korporal-skolor för korporalers utbildande organiserades att hållas årligen vid den värfvade armén och hvart tredje år vid den indelta, samtidigt med rekrytmötena.

Underbefäls-skolor inrättades 1868, en inom hvarje militärdistrikt, med en lärotid af 42 dagar. De skulle hållas vexelvis vid de inom distriktet förlagda regementen och kårer samt stå under ledning af den på stället varande regements- eller kår-chefen. En kapten samt två eller tre subaltern-officerare skulle föra befälet och undervisning i medeltal lemnas åt 2 underofficerare, 4 korporaler och 8 soldater från hvar bataljon årligen, hvarigenom dessa skolor trädde i stället för de förra korporalskolorna. Dessutom anbefaltes 1869 en gemensam underbefälsskola för indelta kavalleriet att hållas i Stockholm under 90 dagar, och 1870 för indelta infanteriet å Carlsborg under 75 dagar, samt en infanteri-volontär-skola 1878.

Skjut-skolor anordnades 1861 så, att de skulle sammandragas två år af tre och dertill beordras en officer från hvarje infanteri-regemente samt hvarannan gång jemväl från de mindre infanteri- och jägarekårerna på en bataljon. Lärokursen skulle delas i teoretisk, praktisk och teknisk.

Rid-skola, företrädesvis afsedd för kavalleri-officerare, inrättades å Strömsholm, att träda i verksamhet från början af September 1868, samt erhöll nytt reglemente den 3 Mars 1876.

Artilleriregementenas läroverk erhöll nytt reglemente den 27 September 1858, enligt hvilket detta läroverks nedre afdelning skulle innefatta tre klasser, en för andre, en för förste konstapel-elever och en för styckjunkare-elever, samt i högre afdelningen examen hållas med dem, som söka inträde vid krigshögskolan.

För *artilleri- och ingeniörskolan* utfärdades reglemente den 1 November 1878.

Krigsakademien vid Carlberg fick genom reglementet den 13 November 1866 ny organisation och förändrad benämning af *krigsskola* samt ställdes under gemensam öfverstyrelse med högre artilleriläroverket vid Marieberg, hvilket nu erhöll benämning af *krigshögskolan*. Utan att der genomgå en lärokurs kan ingen befordras till löjtnant vid artilleriet eller fortifikationen eller vinna inträde vid generalstaben. Den gemensamma öfverstyrelsen skulle utgöras af inspektören för militärläroverken samt en krigsundervisningskommission. Genom en författning af den 7 December 1869 skedde sedermera åtskilliga förändringar i så väl reglementet för krigsskolan som instruktionen för öfverstyrelsen. Krigsskolans elever förklarades nu utgöra en del af krigsmakten och anses såsom konstituerade underofficerare, underkastade krigslagarna. Sedermera föreskrefs, såsom förberedande åtgärder för en ombildning af krigsskolan, genom författningar af den 12 Juni och den 3 November 1871, att för inträde deri fordrades att vid högre elementarläroverk hafva aflagt fullständig afgångsexamen samt att hafva fullgjort rekryt- och regements-möte vid indelt regemente, hvarefter den afsedda

fullständiga ombildningen verkstäldes genom det nya reglementet för krigsskolan, den 14 Augusti 1874, och för krigshögskolan utfärdades reglemente den 12 Juli 1878.

För öfrigt hafva anslag varit beviljade för att sätta officerare i tillfälle att i utländsk krigstjenst vinna ökade kunskaper i krigareyrket.

Arméns *materiel* blef under detta tidskifte betydligen tillökad och förbättrad, och härtill anvisades vid alla riksdagarna ganska betydande extra anslag.

Dessutom anslogos vid de flesta riksdagarna betydliga belopp för befästningsarbeten, till reservförråd för beväringsmanskapet, till beklädnads- och utredningspersedlar åt detta manskap, till ökade beklädnadskostnader vid artilleri-regementena, till kasern-, stall-, sjukhus- och kokhus m. fl. byggnader, m. m.

Nytt reglemente angående tillverkning, besigtning och profning af artilleripjeser, som till kronan levereras, utfärdades den 29 Mars 1847.

Ny instruktion för beväringsbeklädnads-direktionerna vid indelta infanteri- samt afsutna kavalleri-regementen och kårer utkom den 7 November 1856, samt ny instruktion för beklädnads-direktionerna vid indelta roterade infanteriregementen och kårer, den 23 Mars 1858 och den 22 Juli 1875.

Krigskollegium erhöll ny organisation och förändrad benämning af *arméförvaltning*, med instruktion af den 26 September 1865, samt ny instruktion den 27 Maj 1881, enligt hvilken denna förvaltning skulle utgöras af fyra departement: *artilleri*, med generalfälttygmästaren till chef; *fortifikations-*, med fortifikationsgeneralen till chef; *intendents-*, med general-intendenten till chef, samt *civil-departementet* med generalkrigskommissarien till chef. Under en hvar af de tre förstnämnda cheferna lyda en militär-byrå och en civil-byrå, under chefen för civildepartementet en civil-byrå, ett bokslutskontor och ett kassakontor. För artilleridepartementets militärbyrå är fälttygmästaren chef, för fortifikations-departementets öfversten vid fortifikationen, för intendentsdepartementets intendenten, för intendents- och civil-departementets civilbyråer hvar sina krigsråd. Artilleri- och fortifikations-departementens civilbyråer hafva ett krigsråd till gemensam chef.

För *arméns sjukvård* under fält-tjenstgöring utfärdades nya föreskrifter den 13 Juni 1855, och för de vid armén tjenstgörande läkare ny instruktion den 12 Januari 1856. Till biträde vid sjukvården i fält uttogs sjukvårds-manskap, två ur hvarje bataljon och artilleridivision, att, för vinnande af undervisning och öfning i sjukvården, fördelas mellan de militära sjukhusen i Stockholm, Göteborg, Carlskrona, Christianstad och Malmö.

För *arméns pensions-kassa*, så väl som för dess enke- och pupillkassa, utfärdades nya reglementen 1848, 1857 och 1865. Författning, angående en förbättrad pensionering af arméns befäl och tjenstemän, utkom den 9 Februari 1858. Sedermera har arméns pensionskassa 1877, 1879 och den 14 December 1883 erhållit nytt reglemente.

Vid kronprinsens förmälning 1850 inrättades, till utmärkelse åt förtjente underofficerare vid armén och flottan, samt till uppmuntran åt manskapet för trogen och berömlig tjenstgöring, två särskilda hederstecken, det ena, *svärdstecknet*, utgörande en sjette klass af svärdsorden, för underofficerare, som genom detta hederstecken blefvo *svärdsmän*, och det andra, *svärdsmedaljen*, för manskapet. Med båda hederstecknen förenades ett visst antal pensions-rum, att af innehafvaren, efter erhållet afsked, tillträdas i den ordning, som genom författningar af den 29 Augusti och 14 Oktober 1851 bestämdes.

Flottan var under detta tidskifte, likasom under det föregående, föremål för flera organisations-planer, allt efter som andra nationers mariner erhöllo förändrad organisation. Redan vid början af nu ifrågavarande tiderymd hade ångkraften begynt användas för sjöväsendet i allt större omfattning, samt följaktligen också inom krigsflottorna, och äfven inom den svenska ville man i detta hänseende ej stå efter de öfriga. Redan 1847 uppgjordes ett förslag, enligt hvilket svenska flottan skulle utgöras af 8 ångskepp, 8 ångfregatter, 8 ångkorvetter, 8 ångbogserings-fartyg, 8 seglande fregatter, 8 seglande korvetter eller briggar, 8 skonertar och mindre exercisfartyg, 8 mörsarefartyg, 16 chefsfartyg, 72 kanonslupar och 120 kanonjollar; men denna organisationsplan kunde, af brist på penningtillgångar, lika litet som de föregående bringas till verkställighet. En ny uppgjordes ock 1850 af dåvarande chefen för sjöförsvarsdepartementet grefve B. J. E. von Platen, enligt hvilken det yttre sjöförsvaret skulle bestå af 9 fregatter, 3 korvetter, 3 briggar, 3 skonertar, 6 ångkorvetter och 4 blockskepp, samt kustförsvaret af 14 bataljoner kanonslupar, 8 bataljoner kanonjollar, 22 chefsfartyg och 22 armerade ångbogseringsfartyg. Förslagets författare sökte ådagalägga, att landtförsvaret måste vara hufvudbeståndsdelen i vårt försvars-system, och att sjöförsvaret här hade sin egentliga uppgift i samverkan med landtförsvaret, genom att hindra fiendtliga landstigningar och understödja arméns operationer. De gamla linieskeppen borde derföre, såsom nedruttnade och föråldrade, dels slopas, dels nedhuggas till fregatter, samt i sammanhang härmed det högre befälet inom flottan minskas genom indragning af 3 amirals- och 4 kommendörkaptens-platser.

Förslaget åtföljde kongl. maj:ts proposition, angående statsverkets tillstånd och behof, vid 1850, 1851 årens riksdag. Det väckte stort uppseende, synnerligast inom flottans personal, och framkallade talrika, ifriga gensägelser, i hvilka man sökte visa, att Sverige ännu utan synnerlig kostnad kunde få tio linieskepp fullt tjenstbara och med heder häfda sin plats såsom Europas fjerde sjömakt, näst efter Englands, Frankrikes och Rysslands. Efter ganska lifliga strider under riksdagen förklarade sig ock ständerna slutligen för den åsigt, att örlogsflottan

borde tillgodoses lika väl som skärgårds-försvaret, att »linieskeppen voro oumbärliga och att genom deras utdömande första steget vore taget att tillintetgöra Sverige såsom maritim nation». De begärda anslagen »för iståndsättande af skepp och fartyg, hvilka kongl. maj:t anser kunna göras användbara för krigsbruk», nedsattes, och grefve Platen utträdde ur statsrådet 1852.

Striden om stora eller lilla flottans företräden fortsattes sedermera lifligt äfven under de följande åren; men grefve Platens åsigter började vinna allt mera insteg hos ständerna, och sedan dessa vid 1859, 1860 årens riksdag begärt undersökning, huruvida flottans seglande linieskepp kunde vidare anses vara till krigsbruk tjenliga, förordnades 1861 en komité, i hvilken grefve Platen var ordförande och som i sitt den 23 Maj 1862 afgifna betänkande föreslog, att, dels för det yttre sjöförsvaret, dels för skärgårdsförsvaret, dels för handelns skyddande och personalens öfning, samt dels för hastiga trupptransporter m. m., svenska flottan skulle utgöras af 6 pansarklädda ångfregatter, 4 ångkorvetter och 4 ångskonertar, utom de fartyg som fordrades för skärgårdarnas försvar.

Grefve Platen blef åter chef för sjöförsvarsdepartementet 1862 och framlade i Maj 1865 ett nytt förslag till ombildning af Sveriges sjöförsvar, hvari yrkades sjöförsvarets delning i *flottan* och *skärgårds-artilleriet*. Dessa båda beståndsdelars personal, som egde olika uppgifter, skulle äfven erhålla olikartad öfning. Genom expeditioner till främmande haf skulle flottans personal utbildas till hög sjömansduglighet; för skärgårds-artilleriet åter vore sjömanskapet umbärligt, men deremot rent militära insigter så mycket nödvändigare. Det borde betraktas såsom ett artilleri med flytande lavetter och ställas i nära samband med landthären, hvars benämningar för de särskilda befäls- och underbefäls-graderna äfven borde vid skärgårdsartilleriet införas. Materielen borde för flottan utgöras af snabbgående ångkorvetter och pansarfartyg, samt för skärgårds-artilleriet af grundgående ångbåtar. Personalen skulle betydligt reduceras — flottans till 96 officerare och 3,406 man, skärgårds-artilleriets till 86 officerare och 2,138 man, det befintliga befälet efter fritt val fördelas på båda kårerna, de sjöofficerare, som ej funne användning vid någondera, bilda flottans nya reserv-stat, tjenstgörande vid stationerna, samt dess indragnings-stat.

Förslaget blef i allt hufvudsakligt af kongl. maj:t gilladt i Sept. 1865, och den 10 Juli 1866 utfärdades författning, angående den i följd deraf förändrade organisationen af flottans officers- och underofficers-kårer, samt personalens fördelning på kongl. flottan, kongl. skärgårds-artilleriet, nya reserv-staten och indragnings-staten. Flottan skulle fortfarande hafva sin hufvudstation i Carlskrona och skärgårds-artilleriet fick sin i Stockholm, hvardera under befäl af en stations-befälhafvare. Göteborgs station hade i Oktober 1854 blifvit förändrad till en under Stockholms station lydande depôt, med en depôtchef till befälhafvare, men indrogs 1870.

Delningen mötte likväl inom vapnet flera vedersakare och blef ej särdeles länge beständande. Den 2 September 1873 förenades flottan och skärgårds-artilleriet åter till en kår, benämnd *kongl. flottan*, och nya stater faststäldes för befälet och underbefälet dervid. En ny reservstat blef då tillika upprättad, kallad *kongl. flottans permanenta reserv-stat*, dit officerare af kaptens- och högre grader vid kongl. flottan kunde öfverflyttas, derest kongl. maj:t, med afseende å tjenstens fördel, funne sådan förflyttning böra ega rum.

Sedermera tillsattes en komité att afgifva utlåtande i fråga om ordnandet af rikets sjöförsvar, grundadt på allmän värnepligt, och sedan denna komités utlåtande afgifvits i April 1874, utfärdades den 27 Augusti 1875 reglemente för flottans öfverstyrelse och organisation, enligt hvilket flottans personal skulle indelas i: 1) *kongl. flottan*, till hvilken skulle räknas a) dess *militära* kårer: officers-, underofficers- och sjömanskårerna, den sistnämnda innefattande dels matros- och båtsmanskompanierna, dels de eldare- och handtverkskompanier, som nu skulle uppsättas till fyllande af behof, hvartill varfvens maskinist- och handtverksstater dittills lemnat tillgång; b) mariningeniörs-, civil- kleresi- och lärare-, läkare- och maskinist-staterna, samt en särskild handtverksstat; 2) *kongl. flottans reserv* och 3) *sjöbeväringen*, hvarefter, sedan riksdagen beviljat dertill erforderliga medel, nya aflöningsstater från och med år 1877 utfärdades för de särskilda kårerna och staterna.

Dessa undergingo flera förändringar.

År 1845 hade en *artilleribåtsmans-kår* blifvit inrättad, för bildande af kanonkommendörer å flottan, hvilken kår erhöll förändrad organisation 1853 och 1860 samt afskaffades 1874.

I samband med artilleribåtsmanskårens inrättande förordnades 1845, att det dittills varande sjöartilleriregementet skulle användas endast till garnisonstjenst och derefter benämnas *marinregementet*, hvilket sedermera från 1872 års början öfverflyttades från flottan till armén.

Båtsmanshållet ökades genom extra rotering och tillökad ordinarie rotering, men tillika erhöllo rust- och rotehållarne åtskilliga lindringar i sina åligganden. Den 22 December 1848 utfärdades ny förordning angående indelnings- och roteringsbåtsmännens beklädnad, och sedan från och med året 1849 anslag för dennas anskaffning blifvit å flottans stat årligen uppfördt, öfvertogs detta anskaffande af kronan, allt efter som rust- och rotehållarne ingingo på det nya beklädnadssättet. Ny förordning angående denna beklädnad utgafs den 12 Mars 1875, och vid 1885 års riksdag befriades rust- och rotehållarne från och med följande årets ingång från utgörande af ersättning till kronan för dess öfvertagande af skyldigheten att anskaffa och underhålla den s. k. större båtsmansbeklädnaden, såsom här ofvan är nämndt. Bestyret med anskaffning och underhåll af båtsmännens kappsäckar och småpersedlar hade redan genom författningar af den 28 Maj 1867 och den 21 November 1884 blifvit öfverflyttadt på kronan. För cheferne vid flottans båtsmanskompanier utfärdades nya instruktioner 1874 och

den 10 Juli 1884, äfvensom inspektörerne vid båtsmanshållet samt de till generalmönstringars förrättande med flottans särskilda kårer förordnade sistnämnde dag erhöllo nya instruktioner.

För *skeppsgosse-kåren* fastställdes nya reglementen 1848 och 1871, i hvilket senare åtskilliga ändringar skedde 1874 och 1875.

År 1848 organiserades *maskinist-kåren*, och 1867 ombildades maskinistofficers-staten och konstruktions-kåren till en *mariningeniörs-stat*, med en öfverdirektör till chef, för hvilken ny instruktion utfärdades 1875 och den 10 Juli 1884.

För flottans *läkare-stat* fastställdes ny stat att gälla från 1877 års början, och för sjukvården vid flottans stationer utfärdades reglemente 1864 samt ett nytt 1871.

Flottans *styrelse* blef under detta tidskifte på flera sätt förändrad.

Enligt reglementet för flottans öfverstyrelse och organisation den 27 Augusti 1875 skulle öfverstyrelsen vid flottan utöfvas i militäriskt hänseende, under chefen för sjöförsvars-departementet, af *chefen för flottans militärpersonal* i allt som rörde denna personal, och samma dag blef instruktion för denne chef utfärdad, men upphäfdes 1884.

Flottans ekonomiska öfverstyrelse utöfvades fortfarande af *förvaltningen af sjöärendena*, som erhöll ny instruktion den 24 Maj 1872 samt förändrad organisation, med benämning af *marinförvaltningen*, genom instruktionerna den 7 December 1877 och den 10 Juli 1884, enligt hvilken senare författning detta embetsverks styrelse skulle utgöras af en chef, tre militärledamöter, chefer för intendent-, min- och artilleri-afdelningarna, öfverdirektören vid mariningeniörs-staten, chef för ingeniörs-afdelningen, samt ett amiralitetsråd, chef för civila afdelningen.

För *styrelsen och förvaltningen vid flottans stationer* utfärdades nytt reglemente den 24 Maj 1872, enligt hvilket styrelsen vid hvardera stationen skulle utöfvas af en stationsbefälhafvare och af en varfschef, som för sin embetsbefattning skulle vara stationsbefälhafvaren ansvarig; men genom ett nytt reglemente af den 27 Augusti 1875 afskaffades stationsbefälhafvare-embetet, och vid hvardera stationen skulle styrelsen utöfvas af en militärchef, chef för stationens militärdepôt, och en varfschef, chef för stationens varf. Genom ett ännu senare reglemente af den 10 Juli 1884 uppdrogs dock åter styrelsen vid hvardera stationen åt en stations-befälhafvare samt, hvad varfven beträffade, åt en varfschef under stationsbefälhafvaren, och militärcheferne afskaffades.

Personalens *öfningar* erhöllo under detta tidskifte långt större omfattning än förut, och genom betydligt förhöjda anslag för dessa öfningar hafva med flera flottans fartyg årligen kunnat företagas öfningsexpeditioner så väl till aflägsnare farvatten som i dem närmare våra kuster. Dessutom hafva, genom särskilda stipendier, yngre sjöofficerare blifvit satta i tillfälle att under tjenstgöring i främmande mariner vinna ökade insigter och öfning i sjömanna-yrket.

Flottans *undervisningsverk* erhöllo flera förbättringar. För *artilleri-*

JOHN ERICSSON.

exercis-skolorna vid flottans stationer utfärdades ny instruktion den 19 Januari 1846; för *skeppsgosse-skolan* i Carlskrona nytt reglemente 1860 och 12 Augusti 1872 samt ny stadga angående skeppsgosseskolan den 15 Augusti 1879; för *underbefälsskolorna* vid flottan, den 19 Februari 1861; för *skärgårds-artilleriets skolor* för underbefäl och manskap, den 19 Oktober 1867; för *marin-ingeniör-departementets underbefälsskola*, den 2 Oktober 1868. För sjöofficerarnes bildande, hvilket dittills skett vid krigsakademien å Carlberg gemensamt med bildandet af officerare för landthären, inrättades en särskild *sjökrigs-skola*, med reglemente af den 21 Maj 1867, hvilket sedermera blifvit ändradt genom nya stadgar, utfärdade 1872, 1879 och 1882. För exercis-, underbefäls-, min- och skjutskolorna fastställdes nytt reglemente den 7 September 1882.

Flottans *materiel* blef under detta tidskifte i väsentlig mån omdanad, hufvudsakligen genom ångkraftens användande i allt större omfattning, genom begagnande af gröfre kanoner och genom införande af pansar till skydd för en del krigsfartyg.

Härvid hafva kommit till flerfaldigt användande de vigtiga uppfinningarna af en svensk, som gjort sig verldsberömd och som visserligen för länge sedan upphört att vara svensk medborgare, men dock gifvit mångfaldiga prof af sin kärlek för sitt fädernesland. *John Ericsson*, född i Vermland 1803 och yngre broder till ofvan omnämnde Nils Ericson, som haft stora förtjenster om våra jernvägsanläggningar, hade redan uppfunnit varmluftsmaskinen, då han 1826 flyttade till England, der han lyckligen löste det vigtiga problemet att i stället för hjul använda skruf till framdrifvande af ångfartyg, hvilken uppfinning, som gifvit uppslag till en fullständig omskapning af sjökrigsväsendet, han efter sin flyttning till Amerika 1839 ytterligare utvecklat samt der konstruerat en ny cert krigsfartyg, monitorerne, hvilka sedermera blifvit en väsentlig beståndsdel både af Förenta staternas och af Sveriges krigsflotta.

För nybyggnad, reparation eller förändring af flottans fartyg, för dess materiel i öfrigt, samt för åtskilliga nybyggnader vid flottans stationer blefvo ock vid de särskilda riksdagarna ganska betydande extra anslag anvisade.

I September 1878 förordnades en komité att föreslå de fartygscerter, som, med hänsyn till rikets tillgångar, syntes vara de ändamålsenligaste för vårt sjöförsvar, och i sitt den 28 Juni 1880 afgifna utlåtande föreslog denna komité följande fartygscerter: a) pansarbåt för kust- och hamnförsvar, hvars ungefärliga byggnadskostnad beräknades till 2,290,000 kr.; b) minbåt, att föra sjelfgående mina, med beräknad byggnadskostnad till 120,000 kr.; c) minbåt att föra stångmina, beräknad att kosta 30,000 kr., samt d) lätt pansarbåt för insjöarna, med till 240,000 kr. beräknad byggnadskostnad.

I Juni 1880 tillsattes en komité att utarbeta fullständigt förslag till sjöförsvarets ordnande och i sitt betänkande den 10 Augusti 1882 föreslog denna komité anskaffande af 3 större pansarbåtar, jemte minmateriel för en million kr., så fort ske kunde, samt att, i den mån den förut varande sjökrigsmaterielen måste utrangeras, den skulle ersättas med ny

af de föreslagna certerna, så att Sverige, med en årlig kostnad af 2 millioner kr., skulle efter 15 års förlopp ega 8 pansarbåtar af den större certen, samt 20 större och 14 mindre minbåtar, och efter 30 år 14 större och 10 mindre pansarbåtar samt 80 större och mindre minbåtar.

I denna riktning gjordes ock sedermera framställningar till de följande riksdagarna, och i mån af beviljade anslag har byggandet af den nya sjökrigsmaterielen fortgått.

För *lotsverket* utfärdades den 9 Juli 1862 nya författningar, dels angående lotshemman och boningsplatser för lotsar, dels reglemente för lots- och fyr-staterna, hvari sedermera åtskilliga ändringar skett genom författningar under åren 1864, 1866—1870, och den 21 December 1871 utkom nytt reglemente för lots- och fyr-inrättningen samt lifräddningsanstalterna vid rikets kuster. Genom detsamma bildades en särskild *lotsstyrelse*, hvilken sålunda skildes från förvaltningen af sjöärendena. Reglemente för pensionering af flottans och lotsverkets gemenskap utfärdades den 31 Oktober 1879.

Sjökartekontoret organiserades den 27 Juni 1849, då dess chef blef i frågor rörande sjömätningar och sjökartearbeten föredragande ledamot i förvaltningen af sjöärendena, men stäldes från 1872 års början i militäriskt och tekniskt hänseende omedelbart under chefen för sjöförsvars-departementet och upphörde således att vara föredragande ledamot i sjöförvaltningen, som dock fortfarande hade att utanordna de för sjökarteverket anslagna medel och granska dess räkenskaper. Nytt reglemente för *sjökarteverket* utfärdades den 21 December 1871.

Kyrkan och presterskapet.

De religiösa frågorna voro under detta tidskifte föremål för mycken uppmärksamhet af båda statsmakterna. Vidlyftiga öfverläggningar derom förefollo vid flera riksdagar och ledde äfven till resultat, som i flera hänseenden voro ganska vigtiga.

Mot slutet af föregående tidskifte hade *läseriet* börjat antaga en separatistisk riktning och allt mera bestämdt skilja sig från statskyrkan. Det framträdde i flera landsorter, men synnerligast i Helsingland, Vestergötland, Småland och Dalarne. I förstnämnda landskap uppträdde i början af året 1843 en ny läsare-apostel, ***Erik Jansson***, som der väckte stort uppseende. Han hade länge sysselsatt sig med läsning af bibeln, samt Luthers, Arndts och Nohrborgs religiösa skrifter, men slutligen trott sig finna, att dessa uppbyggelseskrifter ej rätt öfverensstämde med den förstnämnda, hvarföre han beslöt uppträda såsom förkunnare af en med bibeln mera öfverensstämmande lära, hvilken isynnerhet deri skilde sig från statskyrkan, att genom tron fullbordades icke blott menniskans rättfärdiggörelse, utan äfven hennes helgelse, så att den troende vore fullkomligt syndfri. Inom flera af Helsinglands socknar fick han talrika anhängare, synnerligast bland qvinnorna, kom snart i delo med de förra mera pietistiskt sinnade läsarne och bildade

under våren 1844 ett eget separatist-samfund, inom hvilket han utgaf sig för en gudasänd profet, förbjöd sina anhängare att besöka gudstjensterna och framstälde såsom sin lära, att de trogne icke mera hade någon synd, ty den hade Christus borttagit, utan vore fullkomliga såsom Gud Fader; att endast Erik Janssons anhängare vore dessa trogne, men alla andra hörde till de otrogna; att han sjelf vore sänd af Gud att lära allt folk hvad bibeln verkligen innehåller; att Guds anda talade genom honom; att han således vore ofelbar, och hans ord Guds ord, samt att alla, som icke trodde på honom, voro fördömda. I Juni 1844 lät han i Alfta socken resa ett stort bål, på hvilket hans anhängare brände sina förra »afgudar», d. v. s. alla sina andaktsböcker, då Arndts, Nohrborgs och äfven Luthers skrifter uppgingo i lågor, under det folket sjöng: »Tackom och lofvom Herran!»

Nu tyckte både de andeliga och verldsliga myndigheterna, att det gick allt för långt. Erik Jansson häktades, men stäldes åter på fri fot, då han i en annan socken i Helsingland lät antända ett nytt bokbål under böner och lofsånger, hvarefter han åter häktades, men blef under forslingen till länshäktet i Gefle med våld befriad af sina anhängare, lyckades undandraga sig kronobetjeningens efterspaningar och började ny verksamhet i Dalarne samt fann derifrån en tillflykt i Norge.

Hans anhängare hade emellertid varit betänkta på att söka vinna en tillflykt i Amerika, dit ett par af dem begåfvo sig i September 1845, för att vidtaga förberedande åtgärder, och från dem kommo under våren 1846 ifriga uppmaningar till en utvandring. Ännu ifrigare uppmanade den i Dalarne kringsmygande profeten härtill samt införde med detsamma i sin lära en ny beståndsdel — kommunismen. Hans anhängare tillhöllos att sälja sina egodelar och till sju utvalda styresmän aflemna penningarna, hvarefter den gemensamma kassan skulle lemna underhåll åt alla. Att han lyckades härtill förmå flere välbergade hemmansegare, visar bäst hvilket välde han förmått tillvinna sig öfver sina anhängare. Sedan allt var ordnadt och han sjelf tagit om hand en del af den gemensamma kassan, lemnade han sina gömställen i Dalarne och begaf sig öfver Norge till Newyork, dit han anlände i Juni 1846 och hvarifrån han sedermera med sina anhängare flyttade till en i hans namn inköpt egendom inom staten Illinois, der han var enrådande herrskare och der den svenska kolonien efter hand ökades till öfver 1,200 personer. Den gemensamma ekonomien gick emellertid dåligt, och några bland de inflyttade började åter lemna kolonien. En bland desse, som ej kunde förmå sin hustru att följa sig och fann, att hon i sin vägran styrktes af profeten, nedsköt denne i harmen häröfver i Maj 1850, hvarefter koloniens ledning öfvertogs af sju »styresmän», hvilka styrde lika enväldigt som Erik Jansson, men skötte affärerna bättre, så att koloniens förmögenhet mot slutet af 1850-talet steg till öfver en million dollars. Sedermera inträdde likväl söndringar inom kolonien, egendomen såldes och kolonisterne skingrades.

Dessa religiösa rörelser, förbittringen hos Erik Janssons anhängare mot svenska statskyrkan och det religiösa tvång de ansågo i Sverige vara rådande, hvilket de äfven efter utflyttningen till Amerika ej försummade att flitigt framhålla — detta i förening med några här väckta åtal för religionsbrott, hvarom ryktet snart spriddes till andra länder, började der väcka allt större uppmärksamhet, och i flera utländska tidningar skildrades Sverige såsom ett ofördragsamhetens hemland. Vid en synod, hvilken den reformerta kyrkan höll i Paris 1852, uppdrogs åt synodal-kommissionen att ställa en uppmaning till den protestantiska kyrkan i Sverige om afskaffande af de ofördragsamma svenska religionsförfattningarna. Kommissionen aflät ock härom i April 1852 en skrifvelse till dåvarande erkebiskopen H. O. Holmström, för att begära hans medverkan till detta ändamål.

Äfven vid 1853, 1854 årens riksdag gjordes, synnerligast inom adeln, flera framställningar om utvidgad religionsfrihet och afskaffande af de stränga straff för infödda svenska undersåtares affall från statsreligionen, hvilka i gällande lag qvarstodo äfven efter det under Gustaf III:s regering fri religionsöfning blifvit alla främmande kristna religionsförvandter här medgifven. Motionerna härom ledde dock ej till annat resultat, än att upphäfvande af förbudet att bevista främmande gudstjenst blef af samtliga riksstånden beslutadt och äfven af kongl. maj:t sanktioneradt genom en förordning af den 7 Mars 1855.

Vid följande riksdagen afläts en kunglig proposition om upphäfvande af straffen för affall från den rena evangeliska läran och om förlust af arf för sådan affälling, äfvensom flera stadganden för vinnande af ökad religionsfrihet föreslogos.

En så vidsträckt religionsfrihet, som kongl. maj:t föreslagit, blef dock ej af rikets ständer medgifven; men de förenade sig om en anhållan, att, med upphäfvande af konventikel-plakatet den 12 Januari 1726, medlemmar af den evangeliskt-lutherska kyrkan ej må förmenas sammankomma till gemensamma andaktsöfningar under åtskilliga af de förbehåll, kongl. maj:t dervid föreslagit, och med tillägg att, derest någon, som ej är prest eller enligt kyrkolagen berättigad att offentligen predika, vid dylika sammankomster uppträdde med andeliga föredrag, som ansåges leda till söndring i kyrkligt hänseende eller eljest till undergräfvande af religionens helgd, ankomme det på kyrkorådet att förbjuda honom i berörda egenskap inom församlingen uppträda. Vidare beslöto ständerna, att stadgandet i kyrkolagen om döpelses förrättande i den församling, der barnet är födt, icke må utgöra hinder för prest i annan församling att döpelsen verkställa, då han derom anlitas; att, om någon, äfven vid annat tillfälle, än då nödfall inträffat, åstundar låta sig skriftas och anamma nattvarden i annan församling än den, till hvilken han hörer, eller söka annan prest, än som vore i denna församling anstäld, sådant skulle vara honom tillåtet, samt anhöllo, att kongl. maj:t måtte förordna, det 1693 års kyrkohandbok finge begagnas vid barndop, om barnets målsmän sådant begärde, äfvensom skrif-

termål få förrättas och nattvarden utdelas jemväl enligt denna handbok, derest så önskades. Hvad ständerna sålunda beslutat och anhållit blef ock af kongl. maj:t bifallet och författning derom utfärdad den 26 Oktober 1858. Sedermera beslutade riksdagen den ändring i denna författning, att stadgandet, det sammankomster till gemensamma andaktsöfningar utan vederbörande presterskaps omedelbara ledning icke utan särskildt tillstånd finge ega rum å tid, då allmän gudstjenst i församlingen hålles, skulle borttagas och i stället föreskrifvas, att sådan sammankomst ej finge hållas så nära stället för den allmänna gudstjensten, att denna eller ordningen vid densamma störes, hvilket beslut anmäldes hos kongl. maj:t i skrifvelse den 7 Maj 1867 och förnyades i skrifvelse den 11 Maj 1868, hvarefter författning i enlighet dermed utfärdades den 11 December 1868.

Vid 1859, 1860 årens riksdag aflåts åter en kunglig proposition om utvidgad religionsfrihet, i hvilken föreslogs upphäfvande utaf det stadgade straffet af landsflykt och förlust af arf för affall från den rena evangeliska läran, samt stadgande i stället, att den, som offentligen förkunnar eller till annans förledande annorledes utsprider lärosatser, stridande mot den rena evangeliska läran, skulle straffas med böter från 50 till 300 rdr eller fängelse från två månader till ett år. Samma straff stadgades för den, som genom bedrägliga medel, hotelser och löften om timliga fördelar förmår annan till affall från den rena evangeliska läran, eller om någon, som fått sig anförtrodt att uppfostra eller undervisa barn, tillhörande svenska kyrkan, söker bibringa barnet annan tro än denna kyrkas. Tillika föreslog kongl. maj:t en lag angående främmande trosbekännare och deras religionsöfning, enligt hvilken kristne trosbekännare af annan lära än den rena evangeliska skulle, om de ville förena sig i församling, derom göra anmälan hos konungen samt dervid uppgifva sin trosbekännelse och församlings-ordning. Blefve sådan anhållan bifallen, egde det sålunda tillåtna samfundet rätt till fri religionsöfning inom de af lag och sedlighet bestämda gränser; dock finge offentliga kyrkobruk och andaktsöfningar förrättas endast inom dylik församlings kyrka, bönehus eller kyrkogård. Samma rätt skulle ock tillkomma redan bildade församlingar af främmande trosbekännare. Hvarje så tillåten församling skulle vara oförhindrad att sjelf kalla prest eller lärare, samt hade att såsom föreståndare anställa en välfrejdad person, i hvars vård hennes angelägenheter kunde anförtros, och skulle derom göra anmälan, i Stockholm hos öfverståthållare-embetet och annorstädes i riket hos konungens befallningshafvande. Främmande trosbekännares församlingar skulle dock ej kunna förvärfva fast egendom i riket, med undantag af plats för kyrka och kyrkogård.

Efter vidlyftiga öfverläggningar blef denna proposition af ständerna antagen, och den 23 Oktober 1860 utfärdades tvänne författningar, dels angående ändring i gällande bestämmelser om ansvar för den, som träder till eller utsprider villfarande lära, och dels angående främ-

mande trosbekännare och deras religionsöfning, genom hvilka författningar den så ofta återkomna frågan om utvidgad religionsfrihet ändtligen bragtes till lösning.

Genom en författning af den 23 Oktober 1860 blefvo större friheter medgifna äfven åt mosaiske trosbekännare, och i samma riktning fortgick 1869 års riksdag, som ansåg den genom förordningen den 23 Oktober 1860 medgifna religionsfrihet icke vara tillräckligt omfattande, utan beslöt en ny författning angående främmande trosförvandter och deras religionsöfning, genom hvilken betydligt utvidgad frihet medgafs så väl för bildande af särskilda församlingar af annan kristen trosbekännelse än den evangelisk-lutherska som för äktenskaps ingående mellan personer af olika trosbekännelse.

Detta riksdagens beslut anmäldes genom skrifvelse den 13 Maj 1869 hos kongl. maj:t, som, sedan kyrkomöte år 1873 varit samladt, den 31 Oktober detta år utfärdade ny författning i öfverensstämmelse med riksdagens beslut, samt tillika en förordning af samma dag, angående ändring i vissa delar af kyrkolagen i enlighet med den nya författningen.

I en annan skrifvelse, likaledes af den 13 Maj 1869, anmälde riksdagen sitt beslut, enligt hvilket, med upphäfvande af förordningen om ansvar för den, som träder till eller utsprider villfarande lära, den 23 Oktober 1860, skulle förordnas, att, derest någon genom bedrägliga medel, hotelser eller löften om timliga fördelar söker förmå annan till affall från den evangelisk-lutherska läran, vore han förfallen till böter från och med 20 till och med 500 rdr, eller fängelse i högst ett år. Till samma straff gjorde sig ock skyldig den, som af föräldrar eller målsman fått sig anförtrodt att uppfostra eller undervisa barn, tillhörande svenska kyrkan, men under utöfningen af detta uppdrag söker bibringa barnet annan tro än den, som med den evangelisk-lutherska öfverensstämmer. Hvar, som till deltagande i främmande trosbekännares andaktsöfning nödgar eller lockar minderårig, eller den under hans lydnad står och till svenska kyrkan hörer, skulle böta från och med 10 till och med 200 rdr. Detta riksdagens beslut blef af kongl. maj:t godkändt och förordning i enlighet dermed utfärdad den 16 November 1869.

Genom den här ofvan omnämnda, vid 1870 års riksdag beslutade och den 8 April detta år af kongl. maj:t sanktionerade grundlagsändring blefvo ock så väl främmande kristna trosförvandters som mosaiske trosbekännares medborgerliga rättigheter betydligt utvidgade.

Liberalare åsigter mot främmande trosbekännare hafva sålunda här mer och mer gjort sig gällande, och de befarade vådorna deraf, hvilka af dessa åsigters motståndare blifvit framhållna i ganska mörka färger, kunna icke sägas hafva inträffat. Väl hafva de religiösa söndringarna under de senare åren varit i tilltagande; men tillika har ökad värma i religiöst hänseende allt mera trädt i dagen, och om antalet af dem, som icke tillhöra statskyrkan, blifvit större än förut, bör

man ock kunna antaga, att de för all religion liknöjdes antal i samma mån aftagit, så att förlusten för statskyrkan i verkligheten icke är så stor, som de statistiska sifferuppgifterna tyckas antyda.

Enligt statistiska centralbyråns uppgifter, rörande Sveriges befolkningsstatistik, funnos, vid slutet af året 1870, i Sverige 373 katoliker, 30 den grekiska troslärans bekännare, 40 fransk-reformerte, 150 engelsk-reformerte, 58 metodister, 1,916 baptister, 86 separatister, 440 »främmande kristna trosförvandter», utan närmare uppgift om hvilka sekter de tillhörde, 1,836 mosaiske trosbekännare och 297 mormoner, eller tillsammans 5,426 främmande trosförvandter. Enligt uppgiften för 1880 åter var antalet baptister 7,964, metodister 1,591, romersk-katolske 810, katolske-apostoliske 89, grekisk-katolske 17, separatister 448, engelsk-reformerte 201, fransk-reformerte 44, mosaiske 2,993 och mormoner 414 eller tillsammans 14,571 främmande trosförvandter, hvartill kommo 6,091 odöpte barn och 337 icke döpta äldre personer samt 235 icke konfirmerade, eller tillsammans 6,663 personer, som icke kunde räknas till statskyrkan, ehuru uppgift saknades om hvilken trosbekännelse de tillhörde. Hela antalet statskyrkan icke tillhörande personer i Sverige detta år utgjorde således 21,234 personer, hvaraf 10,225 män och 11,009 qvinnor.

De talrikaste bland dessa, *baptisterne*, uppträdde redan i början af 17:de seklet i England, der John Smith, som varit prest inom anglikanska kyrkan, bildade en särskild församling eller s. k. kongregation, som ogillade barndopet och yrkade, att ingen borde döpas, som icke kommit till den ålder, att han fullt insåg de förbindelser, han derigenom åtog sig, hvarföre ock hvar och en, som inträdde bland baptisterne, döptes å nyo, hvilket sker medelst neddoppning. Den första baptistförsamlingen bildades i London 1608, hvarefter baptismen spridt sig synnerligast i Nordamerika, der mot slutet af 1860-talet denna sekt räknade 4 1/2 millioner anhängare, med omkring 10,000 kyrkor. Från Nordamerika spridde sig den sedermera till Hamburg, derifrån till Köpenhamn och så till Sverige, der den har sitt hufvudsäte i Stockholm, men äfven utbredt sig inom flere landsorter.

Äfven *mormonismen* har inom Sverige funnit icke få bekännare. Den leder sitt ursprung från Nordamerika, der en äfventyrare Josef Smith år 1830 uppträdde såsom en Herrans profet och apostel, med en ny religiös urkund, som skulle varit skrifven af en gammal profet Mormon, efter hvilken sekten fått sitt namn, och hvilken urkund Smith skulle hafva upptäckt och med gudomlig tillhjelp öfversatt. Han lyckades ock bilda en församling, som kallade sig »de yttersta dagarnas helige» och väl erkände bibeln, så väl som mormonboken, såsom gudomlig sanning, men tillika antog, att det uppenbarade ordets innehåll ideligen kompletteras genom nya uppenbarelser, dem Herren uttalar genom sina helige och särskildt genom de nya profeterne och apostlarne. Genom en sådan senare uppenbarelse infördes månggifte bland mormonerne, hvilka för öfrigt antaga, att Christus snart skall i synlig

och sinnlig måtto återkomma och upprätta ett rike på jorden, der de yttersta dagarnas helige skola regera med honom i tusende år. I likhet med baptisterne förkasta mormonerne barndopet, och äfven hos dem sker döpelsen medelst neddoppning samt får ej meddelas före åttonde året. Dessutom rekommendera de ifrigt ett s. k. »dop för de döde». En troende kan nemligen låta döpa sig i stället för andra, som dött utan att undfå det »sanna» dopet, men som genom detta dop för den döde vinner syndaförlåtelse. Flera bland de yttersta dagarnas helige hafva sålunda låtit döpa sig 10 till 12 gånger och anse sig härigenom icke blott frälsa andra, utan äfven öka sin egen makt och betydenhet vid uppståndelsen, emedan alla, i hvilkas ställe de låtit sig döpas, skola i evigheten höra till deras sällskap. Af åtskilliga anledningar fördrifna från den ena orten efter den andra, nedsatte sig mormonerne år 1848 vid Saltsjön inom Kalifornien i Utah-distriktet, der de upprättade ett samhälle, som efter hand tilltog i betydenhet och slutligen skall hafva räknat nära 100,000 medlemmar. De sökte vid flera tillfällen att såsom särskild stat få inträda bland de Nordamerikanska Förenta staterna och sedermera göra sig oberoende af dessa, men hafva i nyaste tiden blifvit underkastade en strängare tillsyn af unions-styrelsen. I England, Tyskland och Danmark lyckades de vinna talrika anhängare, och från Danmark kom mormonismen på 1850-talet till Skåne, der Malmö blef dess hufvudort. En stor del bland dem, som här öfvergått till mormonismen, har dock utvandrat till Amerika.

Der bildade sig för öfrigt under detta tidskifte åtskilliga renläriga lutherska svenska församlingar. Under sommaren 1844 utflyttade brukspredikanten och skolläraren inom Hille församling af erkestiftet *Lars Paul Esbjörn* till Amerika, der han bland de i staten Illinois bosatte svenskar utöfvade nitisk religiös verksamhet och bildade fyra särskilda evangelisk-lutherska församlingar. Flere prestmän ankommo under de följande åren till Amerika, och redan 1860 funnos inom Nordamerikanska Förenta staterna 36 svenska och 13 norska församlingar, med tillsammans nära 5,000 medlemmar, 27 prester och 29 kyrkor, hvilkas antal sedermera varit i ständig tillväxt, så att 1865 församlingsmedlemmarne uppgingo till 9,000. De bildade ock en särskild synod, som efter Augsburgiska bekännelsen antog namnet Augustana-synoden, hvilken första gången sammanträdde i Chicago den 5 Maj 1860 och under hvars inseende står ett seminarium, med tre professorer: en svensk, en norsk och en engelsk, afsedt att meddela undervisning icke allenast i teologiska ämnen, utan äfven i förberedande humanistiska kunskapsgrenar.

I Sverige fortsattes under detta tidskifte den under det föregående började *missions-verksamheten*. Sedan ett svenskt missionssällskap blifvit 1835 stiftadt i Stockholm, bildades 1845 ett nytt missionssällskap i Lund, hvars föreståndare blef den i föregående del omnämnde verksamme missionären doktor *Peter Fjellstedt*. En af de första derifrån

utgångne missionärerne var *Josef Fast*, som efter ett kort, men verksamt vistande i China der led martyrdöden 1850. Samtidigt verkade i China en annan svensk missionär, *Theodor Hamberg*, som dit afgick 1846 och der arbetade till sin död 1854. Det lundensiska missionssällskapet blef 1855 införlifvadt med det i Stockholm, hvilket stälde sig i förbindelse med det i Leipzig och sände, likasom detta, missionärer till Tamul-landet i Ostindien.

Den inre missionen fortsattes likaledes, och år 1856 bildade sig i Stockholm ett enskildt sällskap, *Evangeliska fosterlandsstiftelsen*, som gjorde till sin uppgift att genom kringresande kolportörer sprida religiösa skrifter öfver allt i riket och sålunda der utöfva den inre missionen; men sedermera 1861 beslöts, att denna stiftelse äfven skulle taga del i den yttre missionen, så väl i andra kristna länder som bland hedningarne, och med anledning häraf inrättades ett missions-institut, till bildande af missionärer, hvilket i Oktober 1862 öppnades i Stockholm och 1864 flyttades till den af stiftelsen inköpta egendomen Johannelund i hufvudstadens närhet. Derifrån hafva sedermera missionärer afgått till folken i östra Afrika.

Bland förändringarna i svenska kyrkans författning under detta tidskifte bör i främsta rummet nämnas införandet af en särskild *kyrkorepresentation*. Under reformationsseklet höllos åtskilliga kyrkomöten i Sverige, men efter Upsala möte 1593 kommo de ur bruk, och man började i stället vid riksdagarna äfven behandla kyrkoärenden; men preseståndet var der så upptaget af statens angelägenheter, att det hade föga tid att egna åt kyrkans, och vid 1844, 1845 årens riksdag väcktes derföre inom ståndet fråga om inrättande af allmänna kyrkomöten, hvilken fråga vid de följande riksdagarna bragtes åter å bane, och den 16 Nov. 1863 utfärdades förordning, angående allmänt kyrkomöte. Enligt detsamma utgöras svenska kyrkans ombud af samtliga biskopar i stiften, eller, vid förfall för någon bland dem, af den domkapitlets ledamot, hvilken detsamma utser; pastor primarius i Stockholm eller, derest han är hindrad, annan ledamot af Stockholms stads konsistorium, som af detsamma utses; fyra bland teologiska fakultetens professorer eller ordinarie adjunkter, två från hvartdera universitetet, valde af de till fakulteten hörande lärare; en prestman från hvarje stift och en från Stockholms stad, vald af prestmännen inom stiften och staden, samt 30 af lekmän valda ombud, ett från Stockholm, ett från Visby stift, tre från Hernösands, två från hvartdera af de öfriga stiften, samt fem från det eller de valdistrikt, konungen, med afseende på för handen varande förhållanden, bestämmer. Kyrkomötet sammanträder hvart femte år å dag och ort, som af konungen bestämmas, men kan äfven oftare af konungen sammankallas. Erkebiskopen är vid mötet ordförande, eller, vid förfall för honom, den af de öfrige biskoparne, konungen dertill förordnar. Mötet eger upptaga kyrkliga mål, dem konungen till detsamma öfverlemnar eller hvarom fråga af någon dess ledamot väckes.

Genom den år 1866 antagna nya riksdagsordningen upphörde presterskapet att utgöra ett särskildt riksstånd och blef således icke vidare i tillfälle att vid riksdagarna uppträda såsom vårdare af och målsman för kyrkans allmänna angelägenheter, utan allmänna kyrkomötet blef härefter den centralmyndighet, genom hvilken svenska kyrkan eger uttala sina önskningar och äfven i vissa fall besluta. Det första allmänna kyrkomötet sammanträdde i Stockholm den 3 September 1868, och sedermera sammanträdde kyrkomöten den 13 Sept. 1873, den 3 Sept. 1878 och den 4 Sept. 1883.

I *kyrkolagen* skedde för öfrigt flera förändringar genom författningar utfärdade 1859, 1860, 1863, 1864, 1866 och 1873.

För behandlingen af kyrkliga ärenden inom kommunerna utfärdades ny författning 1862. Sockenstämman hade, såsom grund för svenska kommunalväsendet, efter hand blifvit, jemte sin befattning med socknens kyrkliga ärenden, äfven belastad med en mängd andra icke dit hörande, och denna sammanblandning af kyrkliga och icke kyrkliga ärenden bibehölls ännu i sockenstämmoförordningen den 29 Aug. 1843. I ett år 1846 afgifvet kyrkolagsförslag väcktes emellertid fråga om dessa olika ämnens för sockenstämmas behandling skiljande från hvarandra, och sedan ständerna bifallit förslaget i denna del, utfärdades den 21 Mars 1862 en förordning om kyrkostämma, kyrkoråd och skolråd, enligt hvilken hvarje kyrkoförsamling, så i stad som på landet, eger att för vården af kyrkans och folkskolans angelägenheter i *kyrkostämma* med kyrkoherden sammanträda till öfverläggning och beslut. I hvarje kyrkoförsamling skulle för öfrigt finnas ett *kyrkoråd*, valdt af kyrkostämman och med åliggande att vaka öfver efterlefnaden af gällande författningar om hvad till religionens och sedernas vård hörer; att upptaga frågor om oordning och oskick vid samt försummelse af gudstjensten, om uteblifvande från läsförhör, om oenighet i äktenskap, om olydnad mot föräldrar samt om vårdslösad barnauppfostran; att söka förekomma vilseförande lärors spridande och kyrklig tvedrägt och söndring, samt att vårda kyrkans angelägenheter. Vidare skulle hvarje kyrkoförsamling hafva ett *skolråd*, äfven valdt af kyrkostämman, för att utöfva den vård om och befattning med folkskolan, som dittills varit särskild skolstyrelse uppdragen. Kyrkoherden, eller hans vikarie, eller den prest, hvilken han, då han sjelf är hindrad, dertill förordnar, skulle vara ordförande så väl i kyrkostämma som i kyrkoråd och skolråd. De icke kyrkliga ärenden, som förut tillhört sockenstämmas handläggning, uppdrogos nu åt en af kyrkan och dess presterskap oberoende myndighet, *kommunalstämman*, för hvilken vid samma tillfälle särskild författning utfärdades, såsom i det föregående är visadt.

Den år 1811 faststälda nya *kyrkohandboken* hade föranledt flera anmärkningar, och särskildt hade läsarne högt uttalat sitt missnöje med densamma. Man ansåg sig derföre böra låta den undergå en revision, hvilken uppdrogs åt en år 1852 tillsatt kommission, som 1854 hade ett förslag färdigt, hvari förändringar blifvit införda, som afsågo en

återgång till den äldre ritualen. Det öfverlemnades till presteståndet vid riksdagen samma år, och följden blef en omarbetning, hvarefter nytt förslag i Nov. 1855 till kongl. maj:t öfverlemnades; men vid följande riksdagen antogs icke heller detta förslag af presteståndet, och vid 1858, 1859 årens riksdag förekom frågan om ny kyrkohandbok äfven hos de öfriga riksstånden. Förslaget blef nu af ständerna afstyrkt, med undantag af några smärre förändringar, hvilka stadfästades af kongl. maj:t den 26 Oktober 1860, då tillika nya predikotexter påbjödos till begagnande jemte de gamla, och genom en författning af den 25 Sept. 1874 föreskrefvos åtskilliga ändringar i kyrkohandboken.

Den 19 Oktober 1883 utgafs författning om antagande af en ny öfversättning utaf *nya testamentet.*

Rörande *presterskapet* utgåfvos under detta tidskifte flera författningar, bland hvilka särskildt böra nämnas en af den 26 Okt. 1850, om upphörande af presterlig tjenstårsberäkning; den 26 Jan. 1856, om förändrade föreskrifter med afseende å sättet för pastoralexamens afläggande; den 11 Juli 1862, om allmänt ordnande af presterskapets inkomster; den 29 Jan. 1869, om de pastorala göromålens fördelning mellan kyrkoherde och annex- eller kapellförsamlings presterskap; den 3 Okt. 1873, om upphäfvande af det stadgande i presterskapets privilegier af år 1723, enligt hvilket presterskapets gårdar och lägenheter i städerna förklarats fria från borgerligt besvär och tunga; den 6 Nov. 1874, reglemente för presterskapets enke- och pupillkassa, samt den 26 Okt. 1883, stadga angående prestval och lag angående tillsättning af presterliga tjenster.

Erkebiskopar voro under detta tidskifte: *Carl Fredrik Wingård,* omnämnd i föregående del; *Hans Olof Holmström,* född 1784, fil. lektor i Strengnäs 1823, domprost derstädes 1829, biskop 1839, presteståndets vice talman under 1850, 51 årens riksdag, erkebiskop i Jan. 1852, ledamot af vetenskapsakademien 1853, död i Augusti 1855; *Henrik Reuterdahl,* född 1795, seminarieprefekt i Lund 1826, professor i dogmatik och moral derstädes 1844, domprost 1845, riksdagsman i presteståndet 1844, 1847 och 1850, statsråd och chef för ecklesiastikdepartementet 1852, ledamot af vetenskapsakademien 1848, af svenska akademien 1852, biskop i Lund 1855, erkebiskop 1856, död 1870, känd såsom författare i synnerhet genom »Svenska kyrkans historia», 4 band, 1838—66, hvarjemte han och Thomander voro utgifvare af Teologisk Qvartalsskrift åren 1828—32, 1836—40, äfvensom han utgifvit flera akademiska afhandlingar, tal och predikningar m. m.; samt *Anton Niklas Sundberg,* född 1818, fil. doktor, med första hedersrummet, i Upsala 1842, professor i dogmatik och moralteologi 1852, domprost i Lund 1861, biskop i Carlstad 1864, riksdagsman i presteståndet 1859, 1862, 1865, i riksdagens andra kammare och dess talman 1867—72, erkebiskop i Nov. 1870, ledamot af svenska akademien 1874, af vetenskapsakademien 1877, talman i riksdagens första kammare 1878—80. I förening med dåvarande professorerne, sedermera

biskoparne E. G. Bring och W. Flensburg har han under åren 1855—64 redigerat Svensk Kyrkotidning, samt har dessutom utgifvit flera predikningar och akademiska afhandlingar.

Bland biskoparne gjorde flere sig kände icke blott såsom nitiske stiftsstyresmän, utan äfven såsom framstående författare af teologiska och kyrkohistoriska arbeten samt litterär verksamhet i öfrigt.

I sistnämnda hänseende bör främst nämnas *Christian Erik Fahlcrantz*, född 1790, docent i arabiska litteraturen vid Upsala universitet 1821, kalseniansk professor 1829, professor i dogmatiska teologien 1835, ledamot af svenska akademien 1842, biskop i Vesterås 1849, död 1866. Bland hans litterära arbeten äro Noachs ark och Ansgarius de mest kända — det förra en dramatiserad satir i 2 »våningar», framkallad af författarens förtrytelse öfver de missbildningar han tyckt sig finna i framtidens så väl vittra som politiska riktningar, rik på humor och gnistrande qvickhet, flerstädes äfven röjande en mera högstämd inspiration, men icke mindre rik på tokroligheter utan djupare betydelse och på en mängd ofta svårfattliga hänsyftningar; det senare ett religiöst epos i 14 sånger, med många särskilda lyckade partier, men i sin helhet temligen tröttande. Hans samlade skrifter utgåfvos i 6 band 1864—1865 och innehålla, utom Ansgarius och Noachs ark, flera festsånger, minnesrunor, vandringsbilder och smärre tillfällighetsdikter, en öfversättning af Schillers Bruden från Messina, Reseminnen på prosa från en utflygt till Tyskland, Schweiz och Italien åren 1835 och 1836, flera tal och föredrag vid offentliga tillfällen, samt åtskilliga afhandlingar i vetenskapliga, kyrkliga och vittra ämnen. Såsom vetenskapsman, teolog och litterär kritiker intog ock Fahlcrantz en ganska framstående plats. För den större allmänheten var han företrädesvis känd genom sina ordlekar, ofta ganska lyckade, men med hvilka han slutligen lekte alltför ofta och icke alltid lyckligt. Till sina politiska tänkesätt var han strängt konservativ, i sitt enskilda lif fryntlig, hjertlig och vänfast, såsom biskop nitisk och upplyst eforus för de läroverk, som stodo under hans inseende.

Såsom politisk personlighet var det företrädesvis *Christofer Isaac Heurlin* gjorde sig bemärkt. Han var född 1786, blef filosofie lektor vid Vexiö gymnasium och konsistorienotarie 1816, kyrkoherde i Tolgs församling 1822, riksdagsman i preste ståndet 1828 och 1834, domprost i Vexiö 1829, statssekreterare i ecklesiastik-expeditionen 1838—1840, biskop i Visby 1838—1841, ledamot af vetenskapsakademien 1839, kyrkoherde i Fellingsbro församling och öfverhofpredikant 1841, statsråd och chef för ecklesiastik-departementet 1841—1844, kyrkoherde i Carlshamn 1846, biskop i Vexiö i Febr. 1847, preste ståndets vice talman vid 1853 års riksdag, ordensbiskop 1859, död i Juni 1860. Heurlin var en man med grundlig vetenskaplig bildning, talade en flytande latin, var skarpsinnig matematiker och gaf såsom filosofie lektor studierna vid Vexiö gymnasium en knappast anad lyftning. Att han var en öfverlägsen man, visar sig bäst deraf, att, hvart han kom, gjorde

sig alltid hans inflytande gällande. Såsom konsistorie-notarie styrde han Vexiö stift en god del af den tid, då Mörner der var biskop. Sedermera hade han såsom statssekreterare och statsråd ett betydande inflytande inom konseljen, likasom inom preste ståndet under riksdagarna, och styrde som biskop temligen enrådigt sitt stift. Såsom politisk personlighet var han föremål för mycket olika omdömen, men hans öfverlägsna förmåga kunde ingen bestrida. Till sin personlighet var han af ett mycket lifligt och rörligt lynne, som röjde sig både i hans tal, åtbörder och gång, och hans yttre, utan att vara vördnadsbjudande eller vinnande, vittnade dock omisskänligt, att mannen icke tillhörde de vanliga menniskorna.

Mera framstående genom sin författareverksamhet var *Johan Henrik Thomander*, född 1798 i Fjelkinge församling inom Christianstads län, der fadern, Albrekt Johan Pisarski, af polsk härkomst, var vice pastor och morfadern Thomas Thomæus kyrkoherde. Dottersonen, som fann faderns namn låta alltför utländskt, antog ett nytt, bildadt efter morfaderns. Han sattes i Carlshamns skola 1806, hvarifrån han afgick till Lunds universitet 1812. Hans medellöshet hindrade honom att taga graden, men han gjorde sig känd i den litterära verlden genom öfversättningar af Shakspeares Richard II, Antonius och Cleopatra, De muntra fruarna i Windsor, Trettondagsafton och Som er behagar, åren 1824 och 1825, Manfred af lord Byron 1826, Molnen af Aristophanes samma år, Brutus af Voltaire 1830, Amanda, från spanskan, m. fl. I förening med Reuterdahl redigerade han Teologisk Qvartalsskrift 1828—1832, 1836—1840, utgaf predikningar och nattvardstal 1829, blef professor i pastoralteologi vid Lunds universitet 1833, utgaf en öfversättning af Nya testamentet 1835, var riksdagsman i preste ståndet 1840, 1844, 1847, 1850 och 1853, blef professor i dogmatik och moralteologi 1845, andre teologie professor 1847, utgaf 1849 Predikningar öfver alla årets sön- och högtidsdagars evangelier, samt erhöll då svenska akademiens stora medalj i guld för sina homiletiska förtjenster, blef domprost i Göteborg 1850, ledamot af svenska akademien 1855 och biskop i Lund i April 1856, död i Juli 1865. Han var en ovanligt rikt begåfvad man, utmärkt lika mycket för sin praktiska blick som för sin snabba uppfattning, sin fyndighet och rikedom på utvägar, sin flödande, alltid både tanke- och bildrika vältalighet, ännu mera framstående i hans improviserade tal än i de skrifna, af hvilka han under åren 1830—1864 utgifvit ett stort antal. En hvar, som kom i hans närhet, rönte inflytande af denna öfverlägsna ande, hvarföre han ock hade ej mindre hätska motståndare än hängifna vänner. Äfven till sitt yttre var han en ovanlig man — en reslig gestalt, ett stort hufvud med yfviga lockar, djupt liggande, omaka ögon, som gjorde ett underligt intryck på hvar och en, som blickade deri.

Lars Anton Anjou, född 1803, kalseniansk professor vid Upsala universitet 1845, statsråd och chef för ecklesiastik-departementet 1855, ledamot af vetenskaps-akademien samma år, biskop i Visby i Jan. 1859,

död 1885, har äfven vunnit ett aktadt namn såsom författare. Af hans Lärobok i kyrkohistorien för skolor och gymnasier hafva sju upplagor utkommit, 1842—1867, och dessutom har han utgifvit Tidskrift för svenska kyrkan 1849, 1850, i förening med A. F. Beckman, Svenska reformationens historia, 3 delar, 1850—1852, Baptismen i förhållande till den heliga skrift och kyrkans historia, 1854, Svenska kyrkans historia från Upsala möte 1593 till slutet af 17:de århundradet, 1866, samt åtskilliga akademiska afhandlingar, tal och uppsatser.

Läroverken.

Bland läroverken var det *folkskolan*, som under detta tidskifte företrädesvis omhuldades af båda statsmakterna. Redan vid 1845 års riksdag beslöto ständerna, med anledning af en kunglig proposition om förhöjning i de årliga anslagen till folkundervisningens befrämjande, att för hvarje mantalsskrifven person en afgift, svarande mot den nedsättning uti personliga skyddsafgiften, som vid samma riksdag blifvit beslutad, skulle till folkundervisningens befordrande inom hvarje socken i riket utgöras, samt anvisade dessutom, dels till understöd för folkskolelärares aflöning inom de socknar, der, enligt kongl. maj:ts pröfning, statsbidrag för sådant ändamål kunde i följd af särskilda omständigheter och förhållanden blifva erforderligt, ett belopp af 20,000 rdr, dels för seminarierna till bildande af folkskolelärare 9,100 rdr, samt dels att, i mån af behofvet, utgå till stipendier för elever vid dessa seminarier 12,000 rdr, allt banko.

Vid de båda följande riksdagarna beviljades anslag till lika belopp för samma ändamål, och ständerna medgåfvo tillika, att till folkundervisningens befrämjande finge användas de besparingar, som å de anvisade anslagen kunde uppkomma. Vid 1850, 1851 årens riksdag anhöllo ständerna dessutom, att kongl. maj:t behagade åt de föreståndare för folkskolelärare-seminarierna, som kunde finnas villige att vid institutet för döfstumma och blinda söka vinna kännedom om derstädes begagnade undervisningsmetoder, såsom understöd till lärokursens genomgående låta utdela stipendier af de för folkundervisningens befrämjande anslagna medel, äfvensom i öfrigt vidtaga de åtgärder, som för beredande af nöjaktig folkundervisning åt döfstumma och blinda kunde påkallas. För öfrigt medgåfvo ständerna äfven, att af besparingarna å anslagen till folkundervisningens befrämjande en summa af 80,000 rdr banko finge afsättas och i riksgäldskontoret tills vidare blifva innestående, för att, efter billig fördelning mellan rikets alla stift, bilda en grundfond åt pensions-anstalter för folkskolelärare.

Vid följande riksdagen bibehöllos dessa anslag för folkundervisningen till oförändradt belopp; men vid 1856—1858 årens riksdag anslogo ständerna för detta ändamål halfva beloppet af den personliga skyddsafgiften, beräknadt att uppgå till omkring 250,000 rdr rmt. Ett

särskildt årligt anslag af 1,500 rdr anvisades till grefve Thorsten Rudenschjöld för att biträda vid folkundervisningens ordnande, i enlighet med den af honom uppgjorda undervisningsplan, och slutligen anvisades äfven de 101,940 rdr, som i riksgäldskontoret innestodo, för beredande af tillgång till afskedade folkskolelärares pensionerande, att af kongl. maj:t disponeras för sådana anstalter, som komme att för ändamålet bildas, med reglementen faststälda af kongl. maj:t. Ett reglemente angående folkskolelärarnes allmänna pensions-inrättning utfärdades ock den 30 November 1866, samt för folkskolelärarnes enke- och pupillkassa den 15 Oktober 1875.

Vid 1856—1858 årens riksdag, då så betydliga belopp anvisades för folkundervisningens befrämjande, yttrade ständerna i sin skrifvelse till kongl. maj:t härom, att statsverkets bidrag till folkundervisningen borde afse dels anstalter för lärares bildning, dels undervisningens förbättrande, så väl genom meddelande af understöd åt de församlingar, hvilka vilja vidare utveckla skolans organisation, som genom uppmuntringar åt förtjente skolelärare samt lättad tillgång till en bättre undervisningsmateriel. Deremot voro folkskoleväsendets fullständiga ordnande ensamt på statsverkets bekostnad ett anspråk, som hvarken kunde eller borde tillfredsställas. Kostnaderna skulle i sådant fall uppgå till ett svårligen beräkneligt belopp, och folkskolan i sin inverkan på kommunen och familjen derigenom förlora sin rätta betydelse. Såsom vilkor för erhållande af statsbidrag till småskolors inrättande föreskrefs derföre, att hvarje församling, som erbjuder sig att tillskjuta $^2/_3$ af den summa, hvilken, utöfver församlingens redan lemnade tillskott, erfordras till folkundervisningens ändamålsenliga ordnande, skulle efter kongl. maj:ts pröfning, af statsmedel erhålla den återstående tredjedelen. Dessa *småskolor* voro afsedda för yngre barn, som der kunde inhemta ett mindre kunskapsmått ock der man äfven hade mindre anspråk på lärarnes eller lärarinnornas kunskaper; men dessutom skulle det finnas *fasta folkskolor*, der undervisningen bestriddes af examinerade och från folkskoleseminarierna utgångna lärare, samt *högre folkskolor*, der undervisningen skulle besörjas af akademiskt bildade lärare och hvilkas ändamål vore, »i främsta rummet, att åt arbetsklassens barn, hvilka blifvit begåfvade med bättre fattningsgåfva och visat framstående lärolust, bereda tillfälle att inhemta för framtida sjelfstudium förkunskaper, äfvensom att genom goda lärares handledning vinna allmän förståndsutveckling samt sinneslyftning till deltagande i fosterlandets och menskligchetens högre angelägenheter, och detta utan att genom skolan ryckas utur deras vanliga lefnadsförhållanden eller för mycket afhållas från en för framtida arbetsduglighet nödvändig ihärdighet uti kroppsarbete.» Understöd till högre folkskolor skulle få utgå till högst dubbla beloppet af hvad i distriktet sammanskjutes. Sådana högre folkskolor voro 1876 inrättade: 5 inom Lunds stift, 2 inom Skara stift, 2 inom Carlstads stift samt en inom hvartdera af Vesterås, Vexiö, Göteborgs, Hernösands och Visby stift.

Vid 1859, 1860 årens riksdag anslogs åter den personliga skyddsafgiftens halfva belopp, nu beräknadt att uppgå till omkring 260,000, rdr, för folkundervisningens befrämjande, äfvensom ständerna medgåfvot att besparingarna å anslagen för folkundervisningen finge af kongl. maj: för dithörande föremål disponeras.

Till följd af beslut, fattade vid denna riksdag, förordnades inom hvarje stift för dess folkskolor en eller flere *skolinspektörer*, för hvilka instruktioner utfärdades 1861, 1863 och 1867, och hvilka, inom det hvar och en af dem anvisade område, skulle med noggrann uppmärksamhet följa folkundervisningens gång, personligen besöka de inom detta område befintliga, på statens bekostnad eller af enskilda personer inrättade folkskolor, inhemta kännedom om deras tillstånd och behof, samt derom afgifva berättelse, dels efter hvarje års förlopp till vederbörande domkapitel beträffande de skolor, som under året blifvit besökta, dels i ett sammanhang efter inspektions-periodens slut till ecklesiastik-departementet.

År 1860 ökades för alla skolelärare, hvilkas tjenstgöring fortginge öfver 8 månader af året, lönen med 2 tunnor spanmål för hvarje öfverskjutande månad, och 1863 bestämdes en skollärares årliga aflöning till minst 400 kronor, utom husrum samt vedbrand och kofoder in natura.

För folkundervisningen i Stockholms stad utfärdades särskild kunglig stadga den 27 September 1861, enligt hvilken skolvården derstädes besörjes dels af en för samtliga folkskolor tillsatt *öfverstyrelse*, dels af åtta särskilda *skolstyrelser*, en för hvardera af stadens territorialförsamlingar. Öfverstyrelsen, bestående af en ordförande, vald af ledamöterna, och 11 ledamöter, årligen valde, en af stadens konsistorium, en af stadsfullmäktige, en af öfverstyrelsen samt en af hvardera bland församlingarnas skolstyrelser, har högsta uppsigten öfver och ledningen af Stockholms folkskoleväsende, hvarom den afgifver årlig berättelse till kongl. maj:t, samt eger till sitt biträde förordna en skolinspektor. Skolstyrelsen eller skolrådet inom hvarje församling består af kyrkoherden såsom ordförande och af ledamöter, valde på allmän kyrkostämma. Hvarje församling åligger att anskaffa och underhålla tjenliga folkskolelokaler.

Folkskolelärare-seminarierna skulle, enligt en 1864 utkommen författning, blifva 8, nemligen 6 för lärare i Upsala, Linköping, Vexiö, Lund, Göteborg och Hernösand, samt 2 för lärarinnor i Stockholm och i Skara, hvartill sedermera kommit 3 för lärarinnor i Falun, Kalmar och Umeå, samt ett för lärare i Carlstad. Nytt reglemente för dessa seminarier utfärdades den 1 December 1865.

Äfven vid de följande riksdagarne anslogos ganska betydande belopp till folkskoleväsendets utveckling och förbättring i allmänhet, till löneförbättring åt folkskolelärare, till undervisning i trädgårdsskötsel vid lärareseminarierna och till inköp af jord härför, till folkskolelärares undervisning i gymnastik- och militäröfningar, till byggnad för ett folk-

skolelärare-seminarium i Linköping samt till inredning och förändring af den till lärarinne-seminarium i Stockholm uppförda byggnad, m. m.

Ny stadga för folkundervisningen i riket utfärdades den 30 Jan. 1882.

År 1884 funnos i riket 13 högre folkskolor, 3,377 fasta och 851 flyttande eller tillsammans 4,228 folkskolor, 573 fasta och 468 flyttande eller tillsammans 1041 mindre folkskolor, samt 2,660 fasta och 1983 flyttande eller tillsammans 4,643 småskolor.

Följande tablå visar antalet barn inom skolåldern åren 1845 och 1884 samt angifver folkundervisningens utveckling under denna tidrymd.

	1845.	1884.
Barn, undervisade i fasta folkskolor	99,343	280,557
» » i ambulatoriska skolor	91,964	75,894
» » i småskolor	——	259,779
» » i högre folkskolor	——	240
» » vid allmänna läroverk	4,445	11,612
» » i enskilda skolor	14,190	18,786
» » i hemmet	133,639	41,725
» saknande undervisning	22,606	35,371
Antalet af barn inom skolåldern	366,187	743,964

Elementarläroverken voro likaledes föremål för mångfaldiga förhandlingar vid de särskilda riksdagarna.

Vid 1844, 1845 årens riksdag anhöllo ständerna hos kongl. maj:t, att dåvarande apologist- och lärdomsskolor måtte komma att utgöra en enda fullständigt sammanhängande skola, med två bildningslinier; att den ambulatoriska eller ämnes-läsningen, hvad lärarne anginge, måtte vid detta fullständiga läroverk anbefallas, dock att det finge bero på närmare pröfning, huruvida klassläsning borde bibehållas i den första eller förberedande klassen, samt att, med afseende å fördelarna af ämnesläsning för lärjungarne, jemte fri flyttning, det borde stadgas, att, intill dess denna fråga blifvit närmare pröfvad, ämnesläsning för lärjungarne måtte vid allmänna läroverket tillåtas, när eforus och lärarne derom äro ense.

I anledning af dessa ständernas framställningar uppgjordes inom ecklesiastik-departementet ett förslag till elementarläroverkens ordnande, hvilket beräknades medföra en årlig kostnad af 125,000 rdr, till hvars betäckande i första rummet afsåges en skolafgift af 10 rdr bko, som skulle för hvarje läsetermin erläggas af hvarje lärjunge vid dessa läroverk, utom af veterligen medellösa; men, vid pröfning af detta förslag vid följande riksdagen, funno ständerna sig icke kunna godkänna detsamma i vidsträcktare mån, än att en terminafgift af 5 rdr bko skulle utgå af hvarje lärjunge, utom de medellösa, hvaremot ständerna förhöjde anslaget till elementarläroverken med 90,000 rdr, i stället för de af kongl. maj:t begärda 30,000, samt uppförde tillika ett årligt anslag af 3,000 rdr bko till särskildt biträde af inom ecklesiastik-depar-

tementet anstälda personer, med speciel kännedom och erfarenhet om skolväsendet.

Den 6 Juli 1849 utfärdades en författning, angående ny reglering af elementarläroverken; men ständerna vid 1853, 1854 årens riksdag ansågo denna reglering icke nog omfattande, och den 14 Augusti 1856 utfärdades ny stadga för allmänna elementarläroverken, mot hvilken ständerna vid 1856—1858 årens riksdag dock anmärkte, att den konstruerade icke mindre än 14 bildningslinier samt befarades komma att för ungdomen medföra en betänklig öfveransträngning, hvarföre rikets ständer anhöllo, att, innan denna stadga tillämpades, densamma måtte, sedan den undergått behöflig granskning af en komité, sammansatt af erfarne vetenskaps- och skolmän, så förändras, att dels bildningsliniernas antal behörigen inskränkes, dels läroämnena inom hvarje klass icke blefvo flera eller lärokurserna större, än som af lärjungarne utan skada för deras fysiska eller intellektuela utveckling kunna medhinnas.

I Januari 1859 faststäldes åter ny stadga för rikets elementarläroverk, i hvilken sedermera åtskilliga ändringar under de följande åren skedde, och slutligen utkom den 1 November 1878 ny stadga för rikets allmänna läroverk, enligt hvilken desamma, med afseende å det olika kunskapsmått, som inom dem bör ungdomen bibringas, fördelas i högre och lägre. De *högre* hafva sju klasser och äro af tre slag: läroverk fullständiga på latinlinien, läroverk fullständiga på reallinien, samt läroverk fullständiga på båda linierna. De *lägre* äro dels läroverk med fem, dels med tre klasser. För hvardera af de fem lägsta klasserna beräknas lärotiden till ett år och för hvardera af de två följande till två år. Lärare vid de högre allmänna läroverken äro rektor, lektorer och adjunkter, vid de lägre rektor och kolleger. Utom dessa lärare anställas vid hvarje läroverk lärare i musik, teckning och gymnastik. Läroämnen i de allmänna läroverken äro: kristendom, modersmålet, latinska, grekiska, tyska, engelska och franska språken, matematik, naturvetenskap, historia, geografi och filosofisk propedevtik; öfningsämnen: välskrifning, teckning, musik och gymnastik, jemte vapenföring och militäröfningar. Med undervisning i modersmålet förbindes jemväl undervisning i Norges och Danmarks litteratur och språk. I hvar och en af de tre första klasserna är undervisningen gemensam för alla lärjungar. Från och med fjerde klassen meddelas undervisningen på två linier, latinlinien och reallinien, antingen vid samma eller vid olika läroverk. Der båda linierna finnas, är undervisningen i fjerde och femte klasserna dels gemensam för båda linierna, dels särskild för hvardera linien. I sjette och sjunde klasserna har hvardera linien särskild undervisning. Åt lärjungar i sjunde klassen, tillhörande latinlinien, meddelas, om de sådant åstunda, undervisning i hebreiska, äfvensom i engelska språket, i hvilket senare undervisningen inom reallinien begynner redan i fjerde klassen. Läseåret, fördeladt i två terminer, höst- och vårterminen, begynner i Augusti och slutar inom Juni månad,

Vid slutet af året 1885 funnos *högre elementarläroverk* i Stockholm (högre latinläroverken å Norrmalm och å Södermalm samt nya elementarskolan), Upsala, Gefle, Hudiksvall, Hernösand, Östersund, Umeå, Luleå, Sundsvall, Linköping, Norrköping, Vestervik, Skara, Venersborg, Strengnäs, Örebro, Nyköping, Vesterås, Falun, Vexiö, Jönköping, Lund, Malmö, Carlskrona, Christianstad, Helsingborg, Göteborg, Halmstad, Kalmar, Carlstad och Visby; *lägre elementarläroverk* i Stockholm (Jakobs, Katarina och Ladugårdslands, 5-klassiga, samt Kungsholmens och Adolf Fredriks, 2-klassiga), Norrtelje, Enköping, Söderhamn, Piteå, Eksjö, Vadstena, Mariestad, Borås, Lidköping, Sköfde, Eskilstuna, Arboga, Ystad, Carlshamn, Landskrona, Uddevalla, Göteborg, Oscarshamn och Christinehamn, 5-klassiga; i Söderköping, Vimmerby, Alingsås, Falköping, Askersund, Sala, Vernamo, Sölvesborg, Ronneby, Trelleborg, Engelholm, Varberg, Strömstad, Marstrand, Åmål, Filipstad, Arvika, Haparanda, Skellefteå och Örnsköldsvik, 3-klassiga; *pedagogier* i Öregrund, Hjo, Ulricehamn, Södertelje, Mariefred, Köping, Nora, Hedemora, Lindesberg, Säter, Grenna, Cimbrishamn, Kungelf, Kungsbacka, Falkenberg, Laholm, Borgholm och Mönsterås.

För nybyggnad eller utvidgning och ombyggnad af läroverkslokaler anvisades vid 1856—1868 årens riksdagar rätt betydande summor.

Vid 1859, 1860 årens riksdag beviljades ett årligt anslag af 15,000 rdr till inrättande af ett *seminarium för lärarinnor*, hvilket ordnades genom en författning af den 10 Maj 1861 och för hvilket reglemente faststäldes den 6 Aug. 1864. Med detta seminarium förenades en *normalskola för flickor*, afsedd att bereda seminariets elever praktisk ledning och öfning i konsten att meddela undervisning. Båda stäldes under en särskild af kongl. maj:t förordnad direktion.

Universiteten erhöllo nya statuter den 2 April 1852, hvilka genom åtskilliga författningar under de följande åren undergingo flera förändringar och slutligen upphäfdes den 10 Januari 1876, då nya statuter utfärdades, enligt hvilka så väl Upsala som Lunds universitet stå under särskild styrelse och förvaltning. Öfverstyrelsen för hvartdera universitetet föres af en *kansler*, biträdd af en sekreterare, hvilken han eger förordna. Styrelsen och förvaltningen vid sjelfva universitetet stå under inseende af en *prokansler*, erkebiskopen i Upsala och biskopen i Lund, samt handhafvas af en rektor och ett större och ett mindre akademiskt konsistorium samt en drätselnämnd. *Rektor* väljes för två år af det större konsistoriet bland universitetets ordinarie professorer, att utöfva närmaste vården och tillsynen öfver allt, hvad universitetet rörer, samt är ordförande i båda konsistorierna och föredragande i det större. För lika lång tid som rektor väljes af det större konsistoriet en *prorektor*, att förrätta rektorsembetet, då rektor af giltigt förfall är dertill förhindrad. Det *större konsistorium* utgöres af universitetets samtliga ordinarie professorer, hvartill kommer, i ekonomiska mål, räntmästaren, och i ärenden, som angå biblioteket, bibliotekarien. Det har inseende och vård om universitetets alla så vetenskapliga som ekono-

miska angelägenheter, skall upprätthålla den akademiska disciplinen, behandla förslag till nya instruktioner, reglementen, eller andra allmänna föreskrifter och anordningar rörande universitetet, dess lärda verksamhet, inrättningar, hushållning och drätsel, upprätta förslag till lärare-embetens och andra tjensters återbesättande, förvalta och utdela universitetets stipendier, der ej annorlunda är särskildt förordnadt, samt till ransakning och dom upptaga fel och försummelser i embetet, begångna af universitetets lärare eller öfriga embets- och tjenstemän. Det *mindre konsistorium* utgöres af rektor, prorektor och fem andra ledamöter, en från hvarje af de tre första fakulteterna och en från hvarje sektion af den filosofiska, hvilka väljas af det större konsistoriet bland fakulteternas ordinarie professorer för en tid af tre läseår; dock skola af dem två utträda första året, två det andra och en det tredje, hvarvid ordningen första gången bestämmes genom lottning. I ekonomiska ärenden deltager räntmästaren eller, i hans ställe, kamereraren, och i biblioteksärenden bibliotekarien eller vice bibliotekarien i detta konsistoriets förhandlingar och beslut. Det har att vaka öfver den akademiska undervisningens tillbörliga gång samt lärarnes och de studerandes förhållande i hvad till studierna hörer, hålla hand öfver iakttagandet af gifna föreskrifter rörande föreläsningar och examina, handhafva universitetets disciplinära myndighet öfver de studerande, samt meddela tjenstebetyg åt universitetslärare och tjenstemän, äfvensom akademiskt vittnesbörd åt studerande.

Med afseende å den högre vetenskapliga undervisningen vid universitetet fördelas samtlige lärare derstädes i fyra *fakulteter*, den teologiska, juridiska, medicinska och filosofiska, delad i två sektioner, den humanistiska och den matematiskt-naturvetenskapliga. Hvarje af de tre första fakulteterna och hvarje sektion af den filosofiska utser, bland sina ledamöter, för hvart akademiskt år en ordförande, kallad dekanus. Hvarje fakultet och sektion har tillsyn och pröfningsrätt öfver akademiska disputationer och andra lärdomsöfningar eller prof inom dem tillhörande vetenskaper, äfvensom hvarje fakultet är berättigad att utdela lärdomsgrader.

Hvarje till studerande antagen yngling skall, så snart han erhållit af rektor undertecknadt studentbref, söka inträde i någon af de *nationsföreningar* eller landskap, i hvilka den studerande ungdomen vid universitetet bör vara fördelad, och hvilka hafva till ändamål att främja flit, sedlighet och god ordning bland de studerande samt åt sina medlemmar bereda tillfälle till inbördes biträde och understöd. Hvarje sådan förening skall stå under inseende dels af en inspektor, vald af föreningen bland universitetets ordinarie professorer, dels af en eller flera kuratorer, valda af föreningen bland universitetets yngre lärare eller bland föreningens medlemmar. Hvarje förening eger öfverenskomma om de stadgar, hvarefter dess gemensamma angelägenheter skola handhafvas.

Det akademiska läseåret räknas från den 1 September och indelas

i två läseterminer, höstterminen från den 1 September till den 15 December; vårterminen från den 15 Januari till den 1 Juni. Den öfriga tiden af året äro ferier. De 14 första och 14 sista dagarna af hvardera läseterminen äro fritagna från offentliga föreläsningar samt egnade till examina och andra akademiska göromål.

De lärdomsgrader, fakulteterna vid universiteten ega utdela, äro inom juridiska, medicinska, och filosofiska fakulteterna kandidat-, licentiat- och doktors-grad; inom den teologiska kandidat- och licentiatgrad. Teologie doktorer utnämnas af kongl. maj:t.

Genom en författning af den 2 April 1852 hade universitetens särskilda domsrätt upphört, ehuru de bibehöllo disciplinär-myndigheten öfver de studerande.

Nya föreskrifter i afseende å akademiska examina hade blifvit utfärdade den 22 April 1853; men, sedan rikets ständer vid 1862, 1863 årens riksdag anhållit om meddelande af sådana föreskrifter, att för inträde i konungens kansli och de förvaltande verken skulle fordras en pröfning i statsekonomi och i de delar af lagstiftningen, som funnes för ändamålet behöfliga, utkom den 9 Oktober 1863 ny förordning, angående embets-examina vid universiteten i riket, och den 12 Maj 1865 en författning, angående förändrade vilkor för anställning i statens civila tjenstebefattningar, hvarefter den 16 April 1870 förändrade föreskrifter meddelades i fråga om examenspröfningarna för den filosofiska graden, samt, den 26 Januari 1877, angående ändringar i föreskrifterna för vissa universitets-examina.

Kansler för båda universiteten var kronprinsen *Carl* 1844—1859 och grefve *Gustaf Adolf Vive Sparre* 1859—1872, grefve *Henning Ludvig Hugo Hamilton* 1872—1881, hvarefter frih. *Louis De Geer* innehaft detta embete.

Professorernes antal ökades under detta tidskifte, vid Upsala universitet, med en professor i romersk rätt, juridisk encyklopedi och rättshistoria, inom den juridiska fakulteten; med en professor i medicinsk och fysiologisk kemi, en i psykiatri och en i fysiologi, inom medicinska fakulteten, samt med en i zoologi, en i geologi och mineralogi, en i nordiska språken och en i ny-europeisk linguistik inom filosofiska fakulteten; vid Lunds universitet, med en professor i teoretisk medicin, inom medicinska, samt med en i nordiska språk och en i nyeuropeisk linguistik, inom filosofiska fakulteten.

Äfven adjunkternes och docenternes antal har vid båda universiteten blifvit betydligt ökadt.

Nya byggnader uppfördes för kemiska och fysiska institutionerna i Upsala, för anatomiska och öfriga medicinska institutioner i Lund, der äfven ett nytt kemiskt laboratorium, ny växthus-byggnad samt nytt astronomiskt observatorium uppfördes, och vid 1877 års riksdag anslogos 740,000 kronor för uppförande af ett universitetshus i Upsala samt 450,000 kronor för ett sådant i Lund.

I allmänhet öfvergingo under detta tidskifte universiteten mer och

mer från att vara ett slags korporationer, alltför ensidigt slutna inom sig, till en närmare förening med det öfriga samhället och deltogo lifligare än förut i rörelserna inom detta. Skandinavismen under 1840-talet fann vid båda universiteten varma anhängare och eldiga förespråkare vid mötena mellan de svenska, norska och danska universitetens studenter. Ett lifligare intresse för samhällsfrågorna i allmänhet började ock hos dessa röja sig, och i stället att, under föregående tidskifte, de strängt konservativa åsigterna haft sitt hufvudsäte i Upsala, blefvo nu de liberala der, såsom vid de öfriga nordiska högskolorna, alltmera öfvervägande.

Tillika började man från de slutna nationsföreningarna öfvergå till ett mera gemensamt studentlif. Vid Lunds universitet hade man gjort början härtill redan under föregående tidskifte, då den *akademiska föreningen* fick sina stadgar af dåvarande kanslern, kronprinsen Oscar, faststälda den 28 Februari 1851, och denna förening fick 1851 fulländad en särskild byggnad, som alltsedan varit detta universitets sociala medelpunkt. Nya stadgar för denna förening fastställdes den 2 Oktober 1869. Äfven i Upsala bildade sig en *studentförening*, som i Maj 1846 förklarade sig konstituerad och i hvilken större delen af studentkåren snart ingick.

Stadgandet i 1852 års statuter, att föreläsningarna icke få sluta sig inom gränsen af vissa examensfordringar och derefter beräknade lärokurser, utan skola afse lärjungarnes sjelfständiga vetenskapliga utveckling, har icke så litet bidragit att gifva studierna ökad vetenskaplighet, och derigenom att modersmålet mera än förut blifvit användt i akademiska afhandlingar, i stället att dessa nära nog uteslutande författades på latin, har äfven den akademiska litteraturen blifvit vida rikare och mångsidigare än förut.

För *karolinska mediko-kirurgiska institutet* utfärdades nya stadgar den 26 April 1861; men sedan riksdagen i Maj 1872 hos kongl. maj:t gjort framställning om åtskilliga åtgärder för ordnandet af den medicinska undervisningen i riket, samt anhållit, bland annat, att de, som studera medicin, måtte erhålla befogenhet att så väl vid karolinska institutet som vid universitetens medicinska fakulteter aflägga både teoretisk och praktisk examen, blef i de nya stadgar, som den 13 November 1874 för institutet utfärdades, detsamma ock berättigadt att anställa så väl teoretisk-medicinsk eller kandidat-examen som praktisk-medicinsk eller licentiat-examen, samt att bedöma och afgifva vitsord öfver de afhandlingar, hvilka af medicine licentiater, för vinnande af medicine doktors grad, vid institutet utgifvas och offentligen försvaras. Institutets styrelse skulle utgöras af dess *lärare-kollegium*, bestående af samtliga ordinarie professorerne, bland hvilka en hvart tredje år vald inspektor skulle vara ordförande och en årligen vald dekanus vice ordförande. Detta kollegium skulle tillkomma att hafva inseende och vård om institutets så väl vetenskapliga som ekonomiska angelägenheter, uppgöra förslag till lärare-embetens och andra tjensters tillsättande vid

institutet, vaka öfver undervisningens tillbörliga gång, öfver iakttagandet af gifna föreskrifter angående föreläsningar, lärdomsöfningar och examina, äfvensom öfver lärares och studerandes förhållande i hvad till studierna hörer, samt väcka förslag till nya instruktioner eller andra allmänna föreskrifter rörande institutets vetenskapliga verksamhet, inrättningar och hushållning. Institutets ekonomiska angelägenheter skulle för öfrigt närmast handhafvas af ett *förvaltnings-utskott*, bestående af inspektor, såsom ordförande, samt dekanus och två årligen valda ordinarie professorer. Hufvudämnen för undervisningen vid institutet skulle vara anatomi, fysiologi, medicinsk kemi, farmakologi, patologisk anatomi, medicin och medicinens historia, syfilidologi, dermatologi, kirurgi och oftalmiatrik, pediatrik, obstetrik och gynekologi, psykiatri, samt rätts- och stats-medicin. Vid institutet skulle finnas, underhållas samt i mån af behof och tillgångar fullständigas en anatomi-sal, med erforderliga instrument och apparater; ett patologiskt-anatomiskt laboratorium, med d:o; ett fysiologiskt laboratorium, med d:o; ett kemiskt d:o, med d:o; ett rättsmedicinskt d:o, med d:o; ett museum för normal och komparativ anatomi, ett museum för patologisk anatomi, en samling af kemiska preparat med tillhörande mineralier, en samling af droguer, en samling af kirurgiska instrument och bandager, en samling af förlossnings-instrument, samt ett bibliotek, omfattande läkarevetenskapens alla grenar. Läseåret, indeladt i två terminer, skulle fortgå från den 1 Oktober till nästföljande Maj månads utgång, med inställande af föreläsningarna från och med den 22 December till den 13 Januari, samt under tre dagar före och tre dagar efter påsk- och pingstdagarna. Den 29 April 1886 hafva nya stadgar blifvit för detta institut utfärdade.

Äfven för djurläkare-vetenskapens utveckling gjordes under detta tidskifte ganska mycket. Den första undervisningsanstalt inom denna vetenskap, Sverige egt, inrättades år 1774 af professorn Peter Hernqvist å egendomen Brogården nära Skara, hvilken veterinär-undervisningsanstalt efter stiftarens död ställdes under en särskild direktion, för hvilken ordningsstadga utfärdades den 31 Mars 1813. Inrättandet af en veterinär-anstalt i hufvudstaden anbefaldes af kongl. maj:t redan 1819, men kunde ej verkställas förr än 1821, sedan den förut af koppympnings-inrättningen å Ladugårdslandet begagnade byggnad, med tillhörande tomt, blifvit åt denna anstalt upplåten. Styrelsen uppdrogs åt sundhetskollegium, enligt ett den 28 Maj 1824 utfärdadt reglemente. Sedermera utfärdades för båda veterinär-inrättningarna reglementen den 28 Juli 1855 och för den i Stockholm ett nytt sådant den 6 Augusti 1859.

Sedan riksdagen 1867 beviljat ny utgiftsstat för ett *veterinär-institut* i Stockholm, utfärdades den 24 Maj detta år reglemente för detta institut, hvars ändamål skulle vara att såsom fullständig läroanstalt bilda skicklige veterinärer och hofslagare. Det ställdes under en direktion, bestående af en ordförande, utnämnd af kongl. maj:t,

samt fyra ledamöter, bland hvilka en borde vara sundhetskollegiets föredragande för veterinär-ärenden och de tre öfriga, på direktionens förslag, af kongl. maj:t förordnas. Lärarepersonalen skulle utgöras af fyra professorer, bland hvilka en skulle för tre år i sender vara inrättningens föreståndare, en lektor och en adjunkt, jemte extra lärare och en instruktionssmed. Föreståndaren skulle, såsom chef på stället, hafva närmaste tillsynen öfver undervisningens gång, vara föredragande i direktionen samt till densamma årligen afgifva utförlig berättelse, hvarefter direktionen aflemnar en berättelse till kongl. maj:t. Eleverne skulle indelas i fyra klasser och läseåret räknas från den 15 Augusti, indeladt i två läseterminer, höstterminen till den 15 December och vårterminen från den 15 Januari till den 15 Juni.

Veterinär-inrättningen i Skara, ställd under en direktion, inför hvilken föreståndaren föredrager ärendena, och stående under sundhetskollegiets öfverinseende, har till ändamål att lemna undervisning i veterinär-vetenskapen och bilda skicklige hofslagare för landsortens behof.

Den 2 November 1877 utfärdades särskild instruktion för läns-, distrikts- och andra civila veterinärer.

För *gymnastiska central-institutet* utfärdades kunglig stadga den 8 Januari 1864, enligt hvilken detta instituts ändamål är att upprätthålla och utbilda gymnastiken i hela dess teoretiska och praktiska omfattning. Det eger alltså att dels bilda gymnastik-lärare och gymnastikläkare, dels meddela praktisk undervisning och öfning i gymnastikens alla delar, samt behandla sådana sjuka, för hvilka gymnastik anses gagnande. Institutets styrelse, som tillika har öfverinseendet öfver gymnastik-undervisningen i rikets elementarläroverk och folkskolor, utöfvas af en direktion, bestående af en ordförande och tre ledamöter, förordnade af kongl. maj:t. Af ledamöterna skall en vara militär, en skollärare eller ledamot af skolstyrelse samt en läkare. Direktionen har att årligen afgifva berättelse till kongl. maj:t rörande så väl institutets verksamhet som öfningarna i gymnastik vid de nämnda läroverken. En af kongl. maj:t bland institutets öfverlärare förordnad föreståndare utöfvar närmaste tillsynen öfver undervisningens gång samt ordningen inom institutet. Undervisningen och öfningarna äro fördelade på tre afdelningar — den pedagogiska, den militära och den medicinska — med en öfverlärare och en lärare vid hvardera afdelningen. Två lärarinnor äro dessutom vid institutet anstälda. Lärokursen inom hvarje afdelning omfattar en tid af två undervisningsår, med undantag för legitimerade läkare.

Allmänna institutet för döfstumma och blinda erhöll nytt reglemente den 19 Juni 1846, enligt hvilket institutet består af två afdelningar, den ena för döfstummes och den andra för blindes vård och undervisning. Närmaste vården om institutet och dess angelägenheter besörjes af en utaf kongl. maj:t förordnad direktion. Vården och inseendet öfver sjelfva uppfostringsanstalten, med dess undervisning och

personal, åligger institutets direktör, som äfven är förste lärare derstädes. År 1872 voro vid institutet anstälde 6 lärare, 2 biträdande lärare, en sånglärare, en musiklärare, 6 lärarinnor, 5 biträdande lärarinnor samt 6 handtverkslärare för undervisning i särskilda yrken. Undervisningstiden för fullständig kurs beräknas till 6 à 8 år.

I allmänhet egnades under detta tidskifte af båda statsmakterna en synnerlig omsorg åt undervisningsväsendet i alla riktningar, och när anslag för detsammas befordrande ifrågasattes, röjde sig sällan vid riksdagarna den opposition, som i alla öfriga anslagsfrågor vanligen så ifrigt gaf sig tillkänna.

Vetenskaperna.

Äfven under detta tidskifte har den vetenskapliga litteraturen hos oss haft sådan omfattning, att en någorlunda fullständig redogörelse derför skulle upptaga långt mera utrymme, än som här kunnat deråt egnas, och vi måste derföre inskränka oss till anförande af några mera framstående företeelser derinom och att för öfrigt endast omnämna författare, med angifvande af dem deribland, hvilka såsom akademiske lärare eller genom mera omfattande arbeten kunna anses hafva i vidsträcktare mån verkat för de särskilda vetenskaperna.

I *teologi* röjde sig en ganska omfattande författareverksamhet. Så utgåfvos i *exegetik och biblisk litteratur* arbeten af *Henrik Gerhard Lindgren*, född 1801, adjunkt i grekiska och österländska språken vid Upsala universitet 1830, kyrkoherde i Tierp 1841, död 1879; *Hans Magnus Melin*, f. 1805, prof. i exegetisk teologi vid Lunds universitet 1865, ledamot af svenska akademien och af vetenskapsakademien 1866; d. 1877; *Clas Warholm*, f. 1821, prof. i dogmatik och moralteologi vid Lunds universitet 1867; *Otto Ferdinand Myrberg*, f. 1824, prof. i exegetisk teologi vid Upsala akademi 1866; samt för öfrigt af G. Janzon, Anders Haller, Carl Julius Lénström, Jakob Berggren, A. W. af Sillén, Peter Fjellstedt, Joh. Aug. Berg, Anders Adam Lothman, Joh. Niklas Cramér, P. A. Ljungberg, P. W. Bergstrand, P. Pettersson, J. A. Åhlander, O. W. Lemke, J. E. Nyström, Martin Gabriel Rosenius, Carl Axel Ekstedt, P. Waldenström, J. F. Nordling, P. Welander, P. A. Arnman, Hans Andersson, E. J. Ekman, W. Rudin, Jonas Lindskog, G. R. Lundborg, Nils Lövgren, C. G. Nyblæus, C. A. Hägglund, m. fl.

I *dogmatik och pastoral-teologi* hafva arbeten utgifvits af *Carl Olof Björling*, f. 1804, biskop i Vesterås 1866, d. 1884; *Lars Landgren*, f. 1810, biskop i Hernösand 1876; *Johan Michael Lindblad*, f. 1817, kyrkoherde i Öneds församling 1848; *Clas Warholm*, nyss omnämnd; *Clas Adolf Hultkrantz*, f. 1823, prof. i dogmatik och moralteologi vid Upsala universitet 1864, d. 1877; *Carl Pontus Wikner*, f. 1837, prof. i filosofi vid universitetet i Kristiania 1884; *Knut Henning Gezelius von*

Schéele, f. 1838, biskop i Visby 1885; *Axel Gottfrid Leonard Billing*, f. 1841, biskop i Vesterås 1884, äfvensom af Göran Jakob Thomæus, Achatius Johan Kahl, Nils Ignell, Joh. Peter Wåhlin, Peter Fjellstedt, Anders Blomstrand, Carl Julius Lénström, Johan Michael Lindblad, Nils Lilja, Carl Emanuel Bexell, Viktor Rydberg, Johan Niklas Cramér, Carl Wilh. Widerström, J. A. Edgren, Sven Libert Bring, U. L. Ullman, C. A. Bergman, M. G. Rosenius, A. E. Norbeck, B. A. Kjellmark, O. F. Myrberg, J. Pedersen, P. A. Arnman, J. A. Berg, P. Eklund, Carl Norrby, A. F. Granfelt, J. A. Jakobsson, Per Nyman, m. fl.

I *biblisk och kyrkohistoria* utkommo arbeten af *Henrik Reuterdahl* och *L. A. Anjou*, omnämnda här ofvan, af *Carl Wilhelm Skarstedt*, f. 1815, prof. i exegetisk teologi vid Lunds universitet 1865; af *Carl Alfred Cornelius*, f. 1828, kalseniansk prof. i kyrkohistoria och teol. prænotioner vid Upsala akademi 1862, biskop i Linköping 1884; af A. E. Norbeck, Th. A. V. Norlin, P. W. Bergstrand, C. F. Pettersson, Alfr. Steinmetz, G. J. Keijser, P. Eklund, Lars Nilsson, U. L. Ullman, H. Andersson, m. fl.

Äfven utkom ett stort antal *predikningar*, predikosamlingar, andeliga tal och betraktelser af *Ebbe Gustaf Bring*, f. 1814, biskop i Linköping 1861, d. 1884; *Clas Herman Rundgren*, f. 1819, biskop i Carlstad 1871; *Johan Andersson*, f. 1820, biskop i Vexiö 1879; *Adam Theodor Strömberg*, f. 1820, biskop i Strengnäs 1881; *Thor Frithiof Grafström*, f. 1827, kyrkoherde i Klara församling 1866, öfverhofpredikant 1872, d. 1884; Nils Ignell, E. J. Nordenson, F. Lundbergson, Sam. Joh. Hedborn, Joh. Åström, J. P. Wåhlin, J. M. Lindblad, Assar Lindeblad, Per Wieselgren, L. P. Afzelius, P. A. Fröst, C. E. Wenström, J. A. Olin, Johannes Rohtlieb, I. Ternström, Anders Blomstrand, Anders Elfving, G. Janzon, L. P. Gagner, A. J. Kahl, H. J. Öfverberg, P. J. Emanuelsson, S. Ekström, G. E. Beskow, P. Waldenström, V. Björnström, W. Rudin, J. O. Berggren, B. A. Kjellmark, C. E. Sandgren, L. Wennman, Joh. Chr. Bring, Edw. Boëthius, M. Johansson, Pontus Wikner, Josef Lindqvist, G. Edw. Alfvegren, Karl Aug. Andersson, Joh. Dillner, J. A. Ekman, Bengt Liljeblad, Fredr. Fehr, H. G. Lindgren, W. Cederberg, L. C. Retzius, J. O. Hoof, H. J. Lundborg, Victor Roos, P. A. Ahlberg, Th. L. Cuyler, H. W. Ulff, S. Ekström, M. J. Elander, J. Holmberg, Erik Malmborg, m. fl.

För öfrigt utgåfvos en stor mängd uppbyggelseskrifter, och i allmänhet vittnade denna del af vår litteratur, att intresset för religiösa ämnen var hos den större allmänheten i fortfarande tillväxt.

I *filosofi* utgåfvos arbeten af *Sigurd Ribbing*, f. 1816, prof. i logik och metafysik eller i teoretisk filosofi, såsom denna professur sedermera kallades, vid Upsala akademi 1850; *Axel Nyblæus*, f. 1821, prof. i praktisk filosofi, vid Lunds universitet 1856; *Johan Jakob Borelius*, född 1823, prof. i teoretisk filosofi vid samma universitet 1866; *Carl Yngve Sahlin*, f. 1824, prof. i praktisk filosofi vid Upsala universitet 1864; *Fredrik Georg Afzelius*, f. 1812, adjunkt i filosofi vid samma

universitet 1842; *Christian Theodor Claesson*, f. 1827, docent i praktisk filosofi vid samma universitet 1857. d. 1859; *Pontus Wikner*, här ofvan omnämnd; af L. H. Åberg, K. P. Arnoldson, Walter Jochnick, O. C. Sylwan, M. Wolff, Richard Kleen, Frans Alex. von Scheele, m. fl.

Bland alla svenska författare af filosofiska skrifter under detta tidskifte har dock *Christofer Jakob Boström* gjort sig mest ryktbar. Han föddes nyårsdagen 1797 i Piteå, der fadern var timmerman, fick på en morbroders bekostnad genomgå skolan i Piteå och gymnasium i Hernösand samt blef student i Upsala 1815, der han ock, efter flera afbrott i sina studier för att meddela undervisning åt andra, tog den filosofiska graden 1824, blef student i praktisk filosofi 1827, förordnades till arffurstarnes lärare 1833—1837, blef adjunkt i filosofi 1837 och förestod professionen i praktisk filosofi från 1840, då denna lärostols innehafvare Samuel Grubbe blef statsråd, till 1842, då Boström nämndes till professor, hvilken lärarebefattning han sedermera, oaktadt sin vacklande helsa, nästan utan afbrott utöfvade ända till 1863, då han begärde och erhöll afsked, samt afled 1866.

Hans lefnadshändelser förete sålunda ingenting märkligt. Sjelf yttrade han ock om tänkares biografier, att han ansåg »deras tankar, om de verkligen haft sådana, vara det, som egentligen utgör deras lefnad och det enda, som skäligen bör efterlemnas åt efterverlden, i händelse ett sådant efterlemnande är möjligt. I annat fall må hvad de tänkt stanna inom kretsen af deras lärjungar och genom dem göras fruktbärande för framtiden». Någon produktiv författare var också Boström icke, och de skrifter, han sjelf utgaf, voro högst få samt af ringa omfång: »Satser om lag och lagstiftning» 1845, ny uppl. 1871, »Grundlinier till filosofiska statslärans propädevtik», 1851, ny upplaga 1874, »Grundlinier till filosofiska statsläran», 1859, 4:e uppl. 1873, »Grundlinier till filosofiska civilrätten» 1859, samt »Anmärkningar till helvetesläran», 1864. De utgöra för det mesta korta satser, med förklarande anmärkningar, som dock icke alltid tillräckligt förklara sjelfva satserna, hvilka ofta nog olika uppfattades och icke sällan missförstodos. I allmänhet saknar man i Boströms utgifna skrifter den klarhet och utförlighet i framställningen, den träffande lärorikhet i de anförda exemplen; den öfvertygelsens värma, som i så hög grad röjde sig i hans föreläsningar. Den fasta öfvertygelsen hos läraren meddelade sig ock åt hans åhörare, och så uppstod en Boströmsk skola, som ifrigt omfattade hans filosofiska system, det första fullt inhemska vi haft, strängt idealistiskt och rationelt, samt i sträng opposition mot det närmast före Boström rådande Hegelska systemet. Det saknade emellertid icke vedersakare, och i synnerhet framkallade hans statslära, hvari man tyckte sig finna en till ytterlighet drifven konservatism, en högst liflig polemik både i tidningarna och i särskilda stridskrifter. Hos de liberale var ock Boström länge illa anskrifven; men då han, mot slutet af sin lefnad, utgaf sina »Anmärkningar till helvetesläran», hvilka inom ett år utkommo i tre upplagor, blef han med ens populär. En

hel litteratur uppstod med anledning af denna lilla skrift, och striden för och mot djefvulens tillvaro fördes med icke liten häftighet å ömse sidor.

I allmänhet intager Boström ett af de främsta rummen bland våra tänkare. Han är den ende svenske filosof, som framlagt ett sjelfständigt, i sina grunddrag genomfördt helt system, och han är äfven den ende, som hos oss förmått bilda en verklig skola. Genom honom fick också filosofiens studium hos oss en ny lyftning, ehuru den filosofiska litteraturen under nu ifrågavarande tidskifte i allmänhet icke var synnerligen rik; men den upphörde åtminstone att, såsom förut för det mesta varit förhållandet, utgöra endast ett återgifvande af utländska tänkares läror.

I *estetik, litteratur- och konsthistoria* utgåfvos arbeten af *Carl Wilhelm Böttiger, Bernhard Elis Malmström, Carl Rupert Nyblom* och *Carl David af Wirsén,* till hvilka vi återkomma i öfversigten af svenska vitterhetens utveckling under detta tidskifte; *Gustaf Håkan Jordan Ljunggren,* f. 1823, prof. i estetik, litteratur och konsthistoria vid Lunds akademi 1859, ledamot af svenska akademien 1865; *Jakob Theodor Hagberg,* f. 1825, prof. i nyeuropeisk lingvistik och modern litteratur vid Upsala akademi 1868; *Christofer Eichhorn,* f. 1837, amanuens vid kungliga biblioteket 1877; *Arvid Ahnfelt,* m. fl., äfvensom litteraturhistoriska arbeten utgåfvos af *Johan Wilhelm Beckman,* f. 1792, komminister i Clara församling inom Stockholm 1825, död 1873; *Fredrik August Dahlgren,* f. 1816, kansliråd i ecklesiastikdepartementet, ledamot af musikaliska akademien 1866, af svenska akademien 1871; *Gunnar Olof Hyltén-Cavallius,* f. 1818, förste direktör vid de kungliga teatrarna 1858, chargé d'affaires vid brasilianska hofvet 1860—1864; *Albert Theodor Lysander,* f. 1822, prof. i romersk vältalighet och poesi 1864; *Gustaf Edvard Klemming,* f. 1823, kunglig bibliotekarie 1865; *Mårten Birger Richert,* f. 1837, prof. i nordiska språk vid Upsala universitet 1877; Anders Fryxell, P. O. Bäckström, Olof Eneroth, K. J. Warburg, Richard Bergström, G. Claeson, Hjalmar Linnström, Theodor Eklund, D. A. Sundén, Ernst Meijer, Börje Norling, Viktor Rydberg, Carl Silfverstolpe, Julius Centerwall, Valfrid Vasenius, Isak Fehr, Gustaf af Geijerstam, Emil Key, Henrik Schück, Birger Schöldström, Albin Hildebrand, Bernhard Meijer, A. U. Bååth, Robinson (J. A. C. A. von Feilitzen), m. fl. Äfven utgaf svenska fornskriftsällskapet från och med året 1844 en mängd skrifter tillhörande vår äldre litteratur.

I *kulturhistoria* i allmänhet utkommo arbeten af *Paul Gabriel Ahnfelt,* f. 1803, kyrkoherde i Bosarps församling 1830, i Farhults 1849, d. 1863; *Abraham Wilhelm af Sillén,* f. 1813, rektor vid Adolf Fredriks skola i hufvudstaden 1857; *Alfred Hilarion Wistrand,* f. 1819, medicinalråd 1866, d. 1874; *Martin Johan Julius Weibull,* f. 1835, e. o. prof. i historia och statskunskap vid Lunds universitet 1877; *Elof Tegnér,* f. 1844, bibliotekarie vid samma universitet 1883; *Claes Annerstedt,* född 1839, bibliotekarie vid Upsala akademi 1883; N. M.

Mandelgren, Henrik Schönbeck, S. Cavallin, Aug. Strindberg, G. E. Klemming, J. G. Nordin, Arvid Ahnfelt, Aug. Hafström, Frans Hedberg, Herman Hofberg, m. fl.

I *fornkunskap* utgåfvos arbeten af *Richard Dybeck*, f. 1811, student 1851, d. 1877; *Carl Fredrik Wiberg*, f. 1813, lektor i historien vid Gefle gymnasium 1847, d. 1881; *Jonas Gustaf Wahlström*, f. 1814, filos. magister 1839, bruksegare, d. 1885; *Axel Emanuel Holmberg*, f. 1817, pastorsadjunkt, död 1861; *Carl Gustaf Styffe*, f. 1817, Upsala universitets bibliotekarie 1864, ledamot af vitterhets-, historie- och antiqvitets-akademien 1858, af vetenskaps-akademien 1874; *Knut Hjalmar Stolpe*, f. 1841, amanuens hos vitterhets-, historie- och antiqvitets-akademien 1880; *Hans Olof Hildebrand Hildebrand*, f. 1842, fil. doktor med första hedersrummet 1866, ledamot af vitterhets-, historie- och antiqvitets-akademien 1874, riksantiqvarie 1880; *Gustaf Oscar Augustin Montelius*, f. 1843, amanuens hos vitterhets-, historie- och antiqvitets-akademien 1871, ledamot af denna akademi 1877, förste amanuens derstädes 1880; Gustaf Edvard Klemming, Fredr. Sander, Julius Centerwall, A. M. Alexandersson, O. V. Knös, J. G. H. Winberg, L. Baltzer, m. fl.

I *allmänna historien* utgåfvos arbeten af *Gustaf Henrik Mellin*, till hvilken vi återkomma i öfversigten af vitterheten under detta tidskifte; *Per Olof Bäckström*, f. 1806, amiralitetskammarråd 1853—1879; *Sven Fromhold Hammarstrand*, f. 1821, prof. i historien vid Upsala akademi 1882, ledamot af vitterhets-, historie- och antiqvitets-akademien 1884; grefve Henning Ludvig Hugo Hamilton, Carl Georg Starbäck, Carl Fredrik Wiberg, Karl Kastman, Th. Brunius, Gustaf Thomée, Nils Höjer, Clas Bratt, m. fl., äfvensom ett större verk i allmänna historien, »Illustrerad Verldshistoria», 6 delar, 1875—1879, utgifvits af *Ernst Wallis*. Läroböcker i allmänna historien hafva utgifvits af Gustaf Alander, Carl Edvard Kindblad, Carl Wilhelm August Tham, O. Sjögren, J. R. Pallin, N. G. Wennerström, J. Spilhammar, m. fl.

I *svensk historia* utkommo flera större arbeten. Det mest omfattande deribland, *Anders Fryxells* »Berättelser ur svenska historien», som begynte utgifvas 1823, afslutades först 1879, med 46:e delen. Dess författare, född 1795 å Hesselskogs prestgård inom Dalsland, der fadern, Matts Fryxell, var kyrkoherde, blef student i Upsala 1813, fil. magister 1821, rektor vid Maria högre läroverk i Stockholm 1828, titulerad professor 1833, kyrkoherde i Sunne församling i Vermland 1835, ledamot af vitterhets-, historie- och antiqvitets-akademien 1834, af svenska akademien 1840, af vetenskaps-akademien 1847, död 1881. Hans Berättelser ur svenska historien, från början afsedda att blifva endast en populär öfversigt af de vigtigare tilldragelserna och de mera framstående personligheterna, växte efter hand ut till den utförligaste framställning af våra häfder vi hittills ega, och genom Fryxells stora förmåga att ordna och åskådligt gruppera de särskilda ämnena, samt det i hög grad populära och målande framställningssättet i detta arbete

har intresset för Sveriges historia blifvit mera lifvadt och allmänt spridt än genom något annat. Äfven genom sina forskningar i våra häfder har Fryxell rätt ofta varit en vägvisare för senare forskare, om ock desse kunnat i vissa fall beriktiga hans uppgifter. Genom sitt enkla, redbara, hjertliga väsende har han för öfrigt gjort sig oförgätlig hos hvar och en, som med honom kommit i närmare beröring. Utom sitt stora historiska verk har Fryxell utgifvit en novell »Brott och försoning» och några vittra försök i Kalender för damer, 1819, 1820, »Vermlandsflickan», ett sångspel i Poetisk kalender 1822, med den bekanta, så ofta sjungna sången »Ack, Vermeland, du sköna, du härliga land», vidare »Förslag till enhet- och medborgerlighet i de allmänna undervisningsverken», 1823, »Svensk språklära», 1824, hvilken sedermera erhållit 12 nya upplagor och med hvilken undervisningen i svenska språket egentligen först infördes i våra skolor, »Kort sammandrag af svenska historien till folkskolornas begagnande», 1833, »Handlingar rörande Sveriges historia, ur utrikes arkiver samlade och utgifna», 4 delar, 1836—1843, »Om aristokratfördömandet i svenska historien», 4 häften, 1845—1850, »Bidrag till Sveriges litteraturhistoria», 9 häften, 1860, 1861, samt »Bidrag till Sveriges historia efter 1772», som utkom 1882, året efter hans död.

Andra större arbeten rörande Sveriges historia, som under detta tidskifte utkommit, hafva varit »Handlingar rörande Skandinaviens historia», utgifna af Samfundet för utgifvande af handskrifter rörande Skandinaviens historia, 40 delar, 1816—1860, jemte ett register öfver hela samlingen, 1865; »Historiska handlingar», utgifna af samma Samfund, 10 delar, 1861—1879; »Handlingar rörande Sveriges historia», utgifna af riksarkivet, 3 serier, 1861—1885; »Minnen ur Sveriges nyare historia», samlade af *Berndt von Schinkel*, f. 1796, ordonnansofficer hos Carl Johan 1823, adjutant 1833, öfverste i armén 1843, död 1882, samt författade och utgifna, 1:a—8:e delarne 1852—1856, af *Carl Wilhelm Bergman*, (f. 1820, d. 1856); 9:e delen af *Carl Erik Johan Rogberg*, f. 1829, lektor i historien vid Stockholms gymnasium 1864, arffurstarnes lärare 1865, professor, akademikanslers-sekreterare 1876, 10:e och 11:e delarne, 1868—1872, af *Johan August Constantin Hellstenius* f. 1834, förste aktuarie i statistiska centralbyrån 1880, 12:e delen, 1881, af *Oscar Josef Alin*, f. 1846, Skytteansk prof. i statskunskap vid Upsala universitet 1882, samt Bihang till dessa Minnen, I—III, 1880—1883, utg. af *Simon Johannes Boethius*, f. 1850, docent i historien vid Upsala akademi 1877, lektor vid högre läroverket derstädes 1879; »Sveriges historia under konungarne af pfalziska huset», I—VII, 1855—1885, af *Fredrik Ferdinand Carlson*, f. 1811, filosofie magister med andra hedersrummet 1833, lärare för arffurstarne Carl, Gustaf och Oscar 1837—1846, t. f. professor i historien vid Upsala akademi 1846, ordinarie prof. 1846, statsråd och chef för ecklesiastikdepartementet 1863—1870, 1875—1878, ledamot af vitterhets-, historie- och antiqvitets-akademien 1855, af vetenskaps-akademien 1858,

af svenska akademien 1859; »Sveriges politiska historia från konung Carl XII:s död till statshvälfningen 1772», 6 delar, 1856—1877, af *Carl Gustaf Malmström*, f. 1822, t. f. prof. i historien vid Upsala akademi 1863, ordinarie 1877, statsråd och chef för ecklesiastik-departementet 1878—1880, riksarkivarie 1882, ledamot af vitterhets-, historie- och antiqvitets-akademien 1864, af vetenskaps-akademien 1877, af svenska akademien 1878; »Berättelser ur svenska historien» af *C. Georg Starbäck*, född 1828, lektor i historien och svenska språket vid Norrköpings högre elementarläroverk 1865—1872, d. 1885, hvilka Berättelser från medlet af 12:e delen blifvit fortsatta af *P. O. Bäckström*, 23 delar, 1860—1881, ny upplaga i 11 band 1885, 1886; »Sveriges historia från äldsta tid till våra dagar», med öfver 2,000 träsnitt. I. Sveriges hednatid samt medeltid, 1060—1350, af *Oskar Montelius*. II. Sveriges medeltid, 1350—1521, af *Hans Hildebrand*. III. Sveriges nydaningstid, 1521—1611, af *Oskar Alin*. IV. Sveriges storhetstid, 1611—1718, af *Martin Weibull, Magnus Höjer*, m. fl. V. Sverige under parti-tidehvarfvet, 1718—1809, af *Rudolf Tengberg* och *S. J. Boethius*. VI. Sveriges historia under den nyaste tiden, 1809—1875, af *Teofron Säve*, 1877—1881.

Rörande särskilda delar af våra häfder har för öfrigt ett stort antal skrifter utkommit af *Johan Henrik Kreuger*, f. i Lovisa i Finland 1782, svenskt sändebud till Marocko 1822, konteramiral och chef i förvaltningen af sjöärendena 1841, vice amiral 1850, amiral 1857, d. 1858; *Adolf Ivar Arwidson*, f. i Tavastland 1791, utgifvare af Åbo Morgonblad 1821, förvisad från Finland 1822, amanuens vid kongl. biblioteket i Stockholm 1823, kongl. bibliotekarie 1843, d. 1858; *Bror Emil Hildebrand*, f. 1806, riksantiqvarie 1837, ledamot af vitterhets-, historie- och antiqvitets-akademien 1837, dess sekreterare samma år, ledamot af vetenskaps-akademien 1847, af svenska akademien 1866, d. 1884; *Johan Carl Hellberg*, f. 1815, utgifvare af tidningen Svenska Biet 1840—1844, af tidningen Morgonen 1845, af Post- och Inrikes Tidningar 1847—1856, protokollssekreterare i hofexpeditionen 1853, svensk postkommissarie i Hamburg 1856—1869, d. 1877; *Robert Mauritz Bowallius*, f. 1817, riksarkivarie 1874—1882; *Julius Mankell*, f. 1828, kapten vid Vermlands infanteri-regemente 1869—1874, ledamot af krigsvetenskaps-akademien 1863; *Niklas August Tengberg*, f. 1832, prof. i historien vid Lunds universitet 1863, d. 1870; *Clas Theodor Odhner*, f. 1836, filos. doktor med första hedersrummet 1860, prof. i historien vid Lunds universitet 1871, ledamot af vitterhets-, historie- och antiqvitets-akademien 1872, af svenska akademien 1885; *Fredrik Robert von Kræmer*, f. 1836, kollega vid lägre läroverket i Lidköping 1866; *Alfred Gustaf Ahlquist*, f. 1838, lektor i historien och modersmålet vid högre läroverket i Vexiö 1869, d. 1881; *Carl Gudmund Uno Silfverstolpe*, f. 1840, kammarherre, amanuens i riksarkivet 1877; *Hans Forsell*, f. 1843, statsråd och chef för finans-departementet 1875—1880, president i kammarkollegium 1881, ledamot af vetenskaps-

akademien 1876, af vitterhets-, historie- och antiqvitets-akademien 1878, af svenska akademien 1881; *Johan Gustaf Björlin*, f. 1845, stabsadjutant 1879, kapten vid Vestgöta-Dals regemente 1885, ledamot af krigsvetenskaps-akademien 1884; *Henrik Robert Theodor Emil Hildebrand*, f. 1848, lektor vid högre allläroverket i Stockholm 1880; Per Sigfrid Wieselgren, Otto Sjögren, Otto Bergström, Bernhard Meijer, Wilhelm Ridderstad, J. O. Ekmark, Pontus Fahlbeck, Gustaf Forsgrén, Magnus Höjer, Nils Höjer, m. fl., samt af Carl Fredrik Ridderstad, Bernhard von Beskow, Carl August Adlersparre, Gustaf Henrik Mellin, Karl Edward Kindblad, Per Gustaf Alander, Fredrik Ferdinand Carlson, Carl Gustaf Malmström, Carl Wilhelm August Tham, Ludv. Berkhan Falkman, Sven Fromhold Hammarstrand, Clas Annerstedt och Carl Gustaf Styffe, redan omnämnde eller till hvilka vi återkomma.

Biografiska skrifter utkommo likaledes till stort antal. »Biografiskt lexikon öfver namnkunnige svenske män» fortsattes med 10:e—23:e banden, och en ny följd deraf började 1858. De särskilda stiftens »Herdaminnen» hafva utgifvits af Aug. Theodor Låstbom, Joh. Fredr. Munktell, Joh. Hammarin, Joh. Is. Håhl, Isak Grape, Severin Cavallin, O. W. Lemke, J. W. Warholm, S. Pettersson, A. R. Litzén, J. F. Biberg, P. A. Ljungberg och C. W. Skarstedt. Andra biografiska arbeten hafva utgifvits af *Joh. Didrik af Wingård*, f. 1778, statsråd 1840—1843, landshöfding i Vermlands län 1845, d. 1854; *Carl Gustaf Kröningswärd*, f. 1786, bergsfiskal vid Stora Kopparberget 1826, d. 1859; *Carl Wilhelm Lilliecrona*, f. 1794, auditör vid skånska kavalleri-regementet 1816—1820; *Achatius Johan Kahl*, f. 1794, förste stadskomminister i Lund, kyrkoherde i Råby och Bjellerup 1827; *Georg Swederus*, f. 1796, fabriksombudsman 1834—1841; *Ernst Georg von Döbeln*, f. 1818, kammarherre 1859, d. 1876; *Joh. Gabriel Anrep*, f. 1821; *Harald Ossian Wieselgren*, f. 1835, bibliotekarie vid kungliga biblioteket 1877, Frans Michael Franzén, Bernhard von Beskow, Anders Jak. Danielsson Cnattingius, Alfred Hilarion Wistrand, Carl Gudmund Wenström, Adolf Ivar Arwidsson, C. A. Adlersparre, C. W. Böttiger, Herman Hofberg, P. Thomasson, H. Lilljebjörn, S. A. Hollander, Th. Strömberg, Emilie Flygare-Carlén, A. N. Sundberg, Elof Tegnér, C. R. Nyblom, A. Th. Lysander, P. H. Malmsten, Ernst Wallis, P. Sondén, A. J. Bruzelius, Henning Hamilton, Sv. Ad. Hedin, Wilh. Erik Svedelius, Carl Arv. Klingspor, Carl Fredr. Palmstjerna, Arvid Ahnfelt, Emilia Ahnfelt-Laurin, Otto Sjögren, Wilh. Swalin, C. F. Ridderstad, K. A. Andersson, m. fl.

Äfven vår *memoir-litteratur* blef under detta tidskifte ökad med flera nya arbeten. Så utgåfvos *Elis Schröderheims* »Anteckningar till konung Gustaf III:s historia», 1851; *Johan von Engeströms* »Historiska anteckningar och bref», *Gustaf Johan Ehrensvärd*, »Dagboksanteckningar» samt *Olof Wallquists* »Minnen» af *E. V. Montan*, 1877, 1878; *Sam. Gust. von Troil*, »Minnen», 1877; *J. M. Rosén*, »Några minnesblad», 1877; *Rud. Hjärne*, »Minnen och tankar», 1879; »Berättelser

ur frih. *Carl Otto Palmstjernas* lefnad» af *Carl Fredr. Palmstjerna*, 1880; »Skildringar ur det offentliga lifvet» af *Ol. Im. Fåhræus*, 1880; »Memoarer» af *L. J. von Röök* och *J. O. Nauckhoff*, samt »Ur frih. *J. af Nordins* hofkrönika», af *Arwid Ahnfelt* 1880, 1881; *Joh. Gabriel Oxenstiernas* »Dagboksanteckningar», af *Gust. Stjernström*, 1881, *Joh. Liljencrantz*, »Anteckningar», 1882; *Joh. Alb. Ehrenströms* »Historiska anteckningar», af *S. E. Boëthius*, 1882, *C. H. Rundgren*, »Minnen», 1883; »Minnen från Carl XIV:s, Oscar I:s och Carl XV:s dagar af general *Carl Akrell* och landshöfding *S. G. von Troil*», 1884; *Gustaf Fredrik Gyllenborg*, »Mitt lefverne», af *Gudm. Funck*, 1885, m. fl.

I *politik* utkommo åtskilliga arbeten af Junius *(Clemens Hebbe)*, Marcellus (*W. A. Bergstrand*), *H. L. Rydin*, *N. Höjer*, Carl Ekenstam, C. F. Ridderstad, Joh. Johansson, m. fl., men i allmänhet hafva politiska skrifter under detta tidskifte icke på långt när varit så talrika som under det näst föregående, då, i följd af regeringens rättighet att kunna inställa utgifningen af misshagliga tidningar, ömtåligare politiska ämnen hellre afhandlades i särskilda skrifter än i tidningarna, hvilka deremot nu så mycket flitigare behandlat denna del af vår litteratur.

Den historiska litteraturen i allmänhet har emellertid under detta tidskifte varit, åtminstone med hänseende till antalet af utkomna dithörande arbeten, rikare än under något föregående af lika tidslängd.

I *geografi* och *topografi* utkommo, utom åtskilliga läroböcker af Gustaf Thomée, Carl Fredrik Wiberg, Oskar Elis Leonard Dahm, O. W. Ålund, J. Bäckman, A. Hägerman, J. U. Sörensen, J. M. Winge, G. I. Hartman, J. P. Velander, Carl Lind, M. Roth, m. fl., äfven flera arbeten af större omfång, såsom »Fordna och närvarande Sverige», 91 häften, med öfver 300 plancher, utg. af *Ulrik Thersner*, öfverstelöjtnant (f. i Finland 1799), från 1816 till hans död 1828, och sedermera af hans dotter, *Thora Johanna Ulrika Thersner* (f. 1848), till hennes död 1867; »Beskrifning öfver Sveriges rike» af *Carl Wilhelm August Tham*», 1849—55; »Jorden, geografisk, statistisk och historisk handbok», I—IV, 1851, och »Historiskt, geografiskt och statistiskt lexikon öfver Sverige», 1859—70, utg. af *Gustaf Thomée*; Skånska herregårdar, tecknade af *Fr. Richardt*, beskrifna af *Gustaf Ljunggren*», 6 band, 1852—63; »Kalmar slotts och stads historia», 9 delar, 1864—74, af *Gustaf Wolmar Sylvander*, f. 1816, filos. doktor 1843, lektor i filosofi vid Kalmar gymnasium 1849—67; »Samlingar till Skånes historia, fornkunskap och beskrifning», I—VI, 1868—73, utg. af *Martin Julius Johan Weibull*; »Uplands herregårdar», af *C. A. Klingspor* och *B. Schlegel*, 20 häften, 1875—1881.

För öfrigt utgåfvos en mängd geografiska och topografiska arbeten af *Leonhard Fredrik Rääf*, f. 1786, kammarjunkare 1848, filos. hedersdoktor 1860, d. 1872; *Paul Roland Ferlin*, f. 1795, kammarrättsråd, d. 1864; *Sven Wilh. Gynther*, f. 1796, öfverkommissarie vid flottans station i Carlskrona 1835, expeditionschef i sjöförsvars-departementet

1840, landshöfding i Vesternorrlands län 1848, d. 1873; *Per Henrik Widmark*, f. 1800, förste landtmätare i Gefleborgs län 1842, landshöfding i Norrbottens län, 1859, d. 1861; *Thure Gustaf Rudbeck*, frih. f. 1806, kammarjunkare 1828, postmästare i Vimmerby 1855, d. 1877; *Carl Anton Pettersson*, f. 1818, kapten-löjtnant vid flottan 1856, d. 1863; *Martin Schück*, f. 1819, filos. doktor 1843, d. 1872; *Maria Octavia Carlén*, f. 1828, d. 1881; *Magnus Höjer*, f. 1840, lektor i modersmålet, historia och geografi vid högre läroverket å Södermalm i Stockholm 1879; Axel Eman. Holmberg, Per Benjamin Sköldberg, Anders Lignell, F. R. Hertzman, Ludv. Ringborg, Elias Follin, Thure Alex. von Mentzer, Gustaf Thomée, Carl Henr. Berglund, L. C. Åhrman, P. O. Winquist, Fr. Hedberg, Karl Kastman, Th. Brunius, H. Hofberg, K. Ljungstedt, A. T. Snöbohm, H. O. Indebetou, C. W. Sylwander, Hilder Werner, Dan. Åslund, Cl. J. Ljungström, Anton Ridderstad, Joh. Johansson, C. J. Bergman, Ludv. Ahlberg, Claes Lundin, Aug. Strindberg, Georg Nordensvan, C. G. Styffe, Carl Cederström, C. M. Rosenberg, H. J. Klein, O. W. Thomé, Carl Rydström, Wilh. Berg, Alb. Cederblad, Abr. Ahlén, Emil Key, F. v. Vicken, m. fl.

Resebeskrifningar utkommo likaledes till ett stort antal, såsom af *Per Adam Siljeström*, f. 1815, rektor vid nya elementarskolan i Stockholm 1855—1862, folkskole-inspektör för hufvudstaden 1862; *Carl Johan Alfred Skogman*, frih. f. 1820, kapten vid flottan 1861, chef för sjöförsvars-departementets kommando-expedition 1861—1863, ledamot af krigsvetenskaps-akademien 1854, af vetenskaps-akademien 1869; *Carl Johan Andersson*, f. 1827, resande i Afrika 1850—1867, d. 1867; *A. E. Nordenskiöld*, C. A. Adlersparre, J. M. Bergman, Karl Kullberg, C. G. Jungberg, Aug. Timoleon Wistrand, Maximilian Axelsson, Nils Johan Andersson, Fredrika Bremer, Jonas Herman Ekendal, Bror Edvard Fornell, Robert von Kræmer, A. F. R. L. Lind af Hageby, Joh. Fredr. Lilliehöök, Gust. Elias Unonius, Joh. Mich. Lindblad, Gust. Eman. Beskow, Lars Joh. Gowenius, J. F. Victorin, C. R. Nyblom, S. A. Hedlund, Carl Wilh. Paijkull, F. A. Palander, A. Warberg, H. af Trolle, J. Hägg, G. Strömer, N. Dunér, A. J. Malmgren, A. Qvennerstedt, Rich. Gustafsson, Mauritz Rubenson, Clas Lundin, Th. M. Fries, E. Nyström, Egron Lundgren, G. H. J. Ljunggren, A. Bæckström, C. von Düben, Herman Annerstedt, Adolf Ekelöf, M. Lagerberg, F. R. Kjellman, Ernst Beckman, A. Stuxberg, Hj. Theel, O. v. Knorring, Hugo Nisbeth, Th. Knös, Hans Wachtmeister, C. F. Wahlberg, Sven Nilsson, Carlo Landberg, P. E. Bergstrand, O. J. Hjelt, Alfhild Agrell, G. A. Aldén, O. Levertin, J. Stadling, Carl Bowallius, C. G. Wrangel, m. fl.

Geografiska och topografiska *kartor* utgåfvos af *August Hahr*, major i armén 1847—1868, d. 1885; *Thure Alexander von Mentzer*, f. 1807, löjtnant i armén 1848; C. P. Ottonius, R. Brodin, C. E. Dahlman, R. Alskogius, Magnus Roth, J. J. Hallström, E. Backhoff, A. Hagberg, A. U. Isberg, Ludv. Fegræus, C. O. af Funck, J. M. Larsson,

E. R. Waldenström, J. Danielson, A. E. Törnebohm, O. Weidling, J. A. Albin, N. Selander, M. R. Stjernström, W. Stål, L. E. Åhrman, C. F. Söderberg, E. Cohrs, A. R. Lundgren, Hj. Thedenius, m. fl. Dessutom utkommo åtskilliga större kartverk, såsom Topografiska kårens och Generalstabens kartverk, Rikets ekonomiska kartverk, Norrbottens ekonomiska kartverk och Sveriges geologiska undersökning.

I *statsvetenskap* utgåfvos arbeten af *Carl David Skogman*, f. i Lovisa i Finland 1786, statssekreterare i handels- och finans-expeditionen 1824—1833, t. f. president i kommerskollegium 1833, ord. president 1838, adlad 1826, friherre 1854, ledamot af vetenskaps-akademien 1842, af svenska akademien 1847, d. 1856; *Carl Magnus Rydqvist*, f. 1806, advokatfiskal i kommersekollegium 1839—1872, ledamot af landtbruks-akademien 1854, af vetenskaps-akademien 1857, af musikaliska akademien 1861, d. 1884; *Ludv. Berkhan Falkman*, f. 1808, generaldirektör för landtmäteriet 1849—1881; *Wilh. Erik Svedelius*, f. 1816, filos. magister med andra hedersrummet, 1839, professor 1856—1862, skytteansk prof. vid Upsala universitet 1862—1882, ledamot af vitterhets-, historie- och antiqvitets-akademien 1858, af svenska akademien 1864, af vetenskaps-akademien 1870; *Carl Edv. Ljungberg*, f. 1820, advokatfiskal i arméns pensionskassa 1870, ledamot af landtbruks-akademien 1852; Anders Theodor Wijkander, J. A. Thurgren, Thorsten Rudenschiöld, Gustaf Thomée, Edw. Fredrik Fåhræus, Carl Aug. Wilh. Tham, J. W. Arnberg, A. Rosenkrantz-Balcken, Karl Kastman, A. W. Carlson, C. G. Malmström, J. A. C. Hellstenius, Hj. Gullberg, Joh. F. Nyström, Georg Bagge, Karl Sidenbladh, M. Höjer, m. fl.

De vigtigaste bidragen till svensk statskunskap voro för öfrigt justitiestatsministerns årliga embetsberättelser, landshöfdingarnes femårsberättelser, justitieombudsmannens embetsberättelser, bergs- och kommersekollegiernas berättelser rörande bergshandteringen, rikets handel och sjöfart, fabriker och handtverkerier, samt i synnerhet statistiska centralbyråns årliga »Bidrag till Sveriges officiela statistik» och »Statistisk tidskrift».

I *lagkunskap* utgåfvos arbeten af *Fredr. Schrevelius*, f. 1799, prof. i civilrätt m. m. vid Lunds universitet 1844, d. 1865; *Chr. Naumann*, f. 1810, prof. i stats- och processrätt vid samma universitet 1852, justitieråd 1860; *Jakob Lundell*, f. 1813, prof. i administrativ-rätt och nationalekonomi 1844, d. 1852; *Philibert Humbla*, f. 1814, prof. i civilrätt m. m. vid samma universitet 1866; *Samuel Rudolf Detlof Knut Olivecrona*, f. 1817, prof. i lagfarenhet och romersk rätt vid Upsala universitet 1852, justitieråd 1868; *Herman Ludvig Rydin*, f. 1822, filos. doktor med andra hedersrummet 1848, prof. i svensk statsrätt m. m. vid samma universitet 1855; *Olof Mathias Theodor Rabenius*, f. 1823, prof. i administrativ-rätt m. m. vid Lunds universitet 1854, i nationalekonomi m. m. vid Upsala akademi 1862; *Gustaf Broomé*, f. 1824, prof. i statsrätt och processrätt vid Lunds akademi 1862; *Isak Sven Landtmansson*, f. 1829, prof. i romersk rätt m. m. vid Upsala univer-

sitet 1869; *Gustaf Knut Hamilton*, grefve, f. 1831, prof. i administrativrätt m. m. vid Lunds akademi 1862; *Ernst Victor Nordling*, f. 1832, prof. i svensk civilrätt vid Upsala akademi 1867; *Carl Gustaf Hammarskjöld*, f. 1838, prof. i nationalekonomi och finansrätt vid samma universitet 1877, statsråd och chef för ecklesiastik-departementet 1880; ledamot af vetenskaps-akademien 1885; *Per Assarson*, f. 1838, prof. i kriminalrätt vid Lunds akademi 1877; *Joh. Wilh. Hagströmer*, f. 1845, e. o. prof. i kriminalrätt vid Upsala akademi 1877; *Ivar Afzelius*, f. 1848, e. o. prof. i processrätt vid samma akademi 1879; *Alfred Ossian Winroth*, f. 1852, e. o. prof. i romersk rätt och rättshistoria vid Lunds universitet 1880; *Carl David Forsberg*, f. 1793, expeditionschef i landtförsvars-departementet 1840, krigsråd 1843—1858, d. 1877; *Joh. Adolf Thurgren*, *Alfred Hilarion Wistrand*, *Sven Wilhelm Gynther*, Joh. Gabr. Carlén, Richard Theodor Carlén, P. F. Ferlin, G. M. Stjernsvärd, C. O. Brink, Joh. Aug. Posse, A. J. Danielsson Cnattingius, Th. Björck, Lars Gust. Linde, A. G. Andersson, I. Törnebladh, P. Götrek, K. F. Johanson, O. J. Hultgren, A. Nilsson, Fr. Agardh, C. Stenberg, C. J. Wahlberg, Th. Wijkander, J. O. Carlberg, B. Kr. Grenander, Karl Njurling, B. J. Geijer, O. V. Lemke, Semmy Rubenson, H. Wennergren, H. G. Blumenberg, C. F. Hambro, J. A. Leffler, J. U. Runstedt, Hans Wachtmeister, Claes Westman, John Ask, J. N. Dahlström, Axel Liljestrand, C. E. Backman, Wilh. Bergstrand, C. A. Sjöcrona, Emil Wolff, F. W. Metzén, J. J. Smith, E. Trygger, W. Uppström, J. W. Warholm, J. L. Bååth, C. Fahlcrantz, Karl af Geijerstam, J. Kreuger, E. F. N. von Sydow, Arv. Kempe, m. fl.

I *språkvetenskap* hafva arbeten utgifvits af *Johan Spongberg*, f. 1800, prof. i grekiska språket och litteraturen vid Upsala universitet 1853—1874; *Eman. Mathias Olde*, f. 1802, prof. i nyeuropeisk lingvistik och modern litteratur vid Lunds universitet 1860, d. 1885; *Anders Uppström*, f. 1806, prof. i götiska språk vid Upsala akademi 1859, d. 1865, *Carl Joh. Törnberg*, f. 1807, prof. i österländska språken vid Upsala akademi 1850, ledamot af vitterhets-, historie- och antiqvitets-akademien 1842, af vetenskaps-akademien 1870, d. 1877; *Carl Aug. Hagberg*, f. 1810, prof. i nyeuropeisk lingvistik m. m. vid Lunds universitet 1840—1858, ledamot af svenska akademien 1851, d. 1864; *Carl Fredr. Säwe*, f. 1822, prof. i nordiska språk vid Upsala akademi 1859, ledamot af vitterhets-, historie- och antiqvitets-akademien 1862, d. 1876; *Carl Wilh. Böttiger* och *Jakob Theodor Hagberg*, förut omnämnde; *Theodor Wisén*, f. 1835, filos. doktor med första hedersrummet 1862, prof. i nordiska språk vid Lunds akademi 1865, ledamot af svenska akademien 1878; *Mårten Birger Richert*, förut omnämnd; *Esaias Henr. Wilh. Tegnér*, f. 1843, prof. i österl. språk vid Lunds akademi 1879, ledamot af svenska akademien 1882; *Joh. Erik Rydqvist*, f. 1800, kunglig bibliotekarie 1858—1865, ledamot af vitterhets-, historie- och antiqvitets-akademien 1848, af svenska akademien 1849, af vetenskaps-akademien 1856, filos. heders-doktor 1860, d. 1877; *Carl*

Fredr. Bergstedt, f. 1817, docent i grekiska språket vid Upsala akademi 1843, hufvudredaktör af tidskriften Frey 1844, af Tidskrift för litteratur 1851, af Aftonbladet 1852—1855, af Samtiden 1871, ledamot af vetenskaps-akademien 1872; Joh. Fredr. Johansson, G. Sanndahl, A. G. Andersson, J. P. Janzon, L. F. Kumlin, Math. Ziedner, A. Z. Collin, C. M. Ekbohrn, L. G. Nilsson, M. F. Lundgren, A. M. Alexandersson, S. J. Cavallin, Axel Kock, Robert von Kræmer, J. A. Hallgren, K. O. Sjölander, Oskar Klockhoff, m. fl.

Ordböcker i svenska språket hafva utgifvits af *Anders Fredr. Dahlin,* f. 1806, d. 1873; *Joh. Ernst Rietz,* f. 1815, filos. doktor, med första hedersrummet 1837, kyrkoherde i Tygelsjö församling 1851, kontraktsprost 1860, d. 1868; Martin Schück, Peter von Möller, F. Tamm, Ad. Noreen, D. A. Sundén, J. Janzon, K. F. Söderwall; grekiska och svenska af J. A. Millén och A. Melander; svensk och grekisk af C. W. Linder och C. A. Walberg; svenskt, engelskt sjölexikon af Fr. M. Calwagen, Th. Uggla; Tetraglott-lexikon för öfversättningar från svenskan till tyska, franska och engelska språken af C. R. Öhrlander och O. E. Leffler; svensk-engelsk ordbok af V. E. Öman; engelsk-svensk af Edm. Wenström och Erik Lindgren; svensk-franska af A. F. Dahlin, C. I. B. Berndtsson, Ferd. Schulthess; fransk-svensk af A. F. Dahlin; svensk-tysk af Otto Hoppe; tysk-svensk af P. F. Widmark; svensk-latinsk af *Christian Cavallin,* f. 1831, prof. i grekiska språket vid Lunds akademi 1875, ledamot af vetenskaps-akademien 1881.

Läroböcker utgåfvos i *svenska* språket af *Per Erik Svedbom,* f. 1811, filos. magister med andra hedersrummet 1836, rektor vid nya elementarskolan i Stockholm 1850—1856, hufvudredaktör af Aftonbladet 1855, d. 1857, Herman Bjursten, D. A. Sundén, J. A. Aurén, C. F. Landgren, J. Pipon, J. L. Brodén, P. S. W. Lundblad, Eug. Schwartz och Ad. Noreen, P. J. Bäckman, m. fl.; i *latinet* af *Gust. Reinh. Rabe,* f. 1813, lektor i latinska språket vid Stockholms gymnasium 1843, rektor 1853, ledamot af vitterhets-, historie- och antiqvitets-akademien 1857, d. 1870, J. A. Dahlström, P. G. Lyth, A. Frigell, R. Törnebladh och L. Lindroth; i *grekiska* språket af *Lars Axel Alfr. Aulin,* f. 1826, lektor i grekiska språket vid Gefle gymnasium 1858, vid Stockholms 1862, d. 1869, Einar Löfstedt, Chr. Cavallin, A. Peterson; i *hebreiska* språket af Anders Malmström; i det *tyska* af C. F. Viereck, J. E. Lyth, P. J. C. Dubb, J. U. Grönlund, V. E. Lidforss, Martin Schück, O. E. Leffler, C. N. Öhrlander, P. F. Sievers, S. G. Wallström, E. G. Calwagen, Ferd. Flach, P. O. Welander, O. L. Löfgren, C. G. Morén, N. A. Mathesius, G. Borgström, K. G. Berg, Julius Kamke, m. fl.; i *franska* språket af E. M. Olde, C. F. Viereck, J. J. Elfving, P. G. Svedelius, Louis Paban, J. U. Grönlund, J. J. Guinchard, G. S. Löwenhielm, H. W. Philp, C. M. Lindforss, A. E. Widholm, C. Enblom, P. J. C. Dubb, Louise Hedén, C. G. Pauli, G. Elmquist, C. Engblom, Hugo von Feilitzen, Gotth. Gullberg, J. O. Högstadius, V. E. Lidforss, C. Ploetz, Alfr. Svensson, m. fl.; i *engelska* språket af E. M. Olde,

A. May, V. Enblom, Aug. Hammar, J. U. Guinchard, G. S. Löwenhielm, C. G. Jungberg, A. E. Zethræus, C. G. Morén, P. O. Welander, M. A. Sommer, Erl. Herlén, J. E. Modin, W. Sturzen-Becker, Jacob Zengerlein, O. C. Kjellberg, S. G. Wallström, C. Löfving, N. A. Mathesius, C. G. Zetterquist, J. A. Afzelius, E. G. Calwagen, m. fl.; i *italienska* språket af J. Th. Hagberg, Alfr. Svensson.

I *naturvetenskaperna* utgåfvos talrika arbeten af professorerna i Upsala: *Lars Fredrik Svanberg*, f. 1805, lärare i fysik och kemi vid krigsakademien 1839, vetenskapsakademiens kemist 1850, prof. i teoretisk och åkerbruks-kemi vid Upsala universitet 1852—74, ledamot af vetenskapsakademien 1839, af landtbruksakademien 1848, d. 1878; *Wilhelm Lilljeborg*, f. 1816, prof. i zoologi 1854—82, ledamot af vetenskapsakademien 1861; *Anders Jonas Ångström*, f. 1814, prof. i fysik 1858, ledamot af svenska vetenskapsakademien 1850 samt sedermera af vetenskapsakademierna i Berlin, London och Paris, d. 1874, en af sin tids mest frejdade vetenskapsmän, särskildt berömd såsom den förste, som angifvit den lag, hvilken hufvudsakligen ligger till grund för spektral-analysen, den han närmare utredt i sitt berömda, på franska utgifna verk om sol-spectrum, för öfrigt känd genom flera vetenskapliga afhandlingar af högt värde; *Lars Edvard Walmstedt*, f. 1819, prof. i geologi och mineralogi 1859; *John Erhard Areschoug*, f. 1811, prof. i botanik och praktisk ekonomi 1859—76, ledamot af vetenskapsakademien 1851; *Tobias Robert Thalén*, f. 1827, prof. i fysik 1873, ledamot af vetenskapsakademien 1868; *Per Theodor Cleve*, f. 1840, prof. i kemi 1874, ledamot af vetenskapsakademien 1871; *Theodor Magnus Fries*, f. 1832, prof. i botanik 1877, ledamot af vetenskapsakademien 1865; *Hugo Hildebrand Hildebrandsson*, f. 1838, e. o. prof. i meteorologi 1878; *Tycho Tullberg*, f. 1842, prof. i zoologi 1882, ledamot af vetenskapsakademien 1884; *Frans Reinh. Kjellman*, f. 1846, e. o. prof. i botanik 1883, ledamot af vetenskapsakademien 1882; *Oscar Widman*, f. 1852, e. o. prof. i analyt. kemi 1885; *Carl Gustaf Lundqvist*, f. 1841, prof. i mekanik 1875;

i Lund: *Adam Wilhelm Ekelund*, f. 1796, prof. i fysik 1839—75, d. 1885; *Nils Johan Berlin*, f. 1812, prof. i kemi och mineralogi 1847, i medicinsk och fysiologisk kemi 1862, generaldirektör i sundhetskollegium 1864, ledamot af vetensk.-akad. 1844, hedersledamot af landtbruksakademien 1877; *Jakob Georg Agardh*, f. 1813, prof. i botanik 1854—78, ledamot af vetensk.-akad. 1849; *Fredrik August Wahlgren*, f. 1819, prof. i zoologi 1857, d. 1877; *Christian Wilhelm Blomstrand*, f. 1826, filos. doktor med första hedersrummet 1850, prof. i kemi och mineralogi 1862, ledamot af vetensk.-akad. 1861; *Otto Martin Torell*, f. 1828, deltagare i expeditionen till Spetsbergen 1858 och till Grönland 1859, chef för expeditionen till Spetsbergen 1861, e. o. prof. i zoologi och geologi 1866, chef för Sveriges geologiska undersökning 1871, ledamot af vetensk.-akad. 1870; *Karl Albert Victor Holmgren*, f. 1824, prof. i fysik 1876; *Fredr. Wilh. Christian Areschoug*, f. 1830,

A. E. NORDENSKIÖLD.

prof. i botanik 1879, ledamot af vetensk.-akad. 1876; *Aug. Wilh. Qvennerstedt*, f. 1837, prof. i zoologi 1880; *Sven Anders Bernhard Lundgren*, f. 1843, e. o. prof. i geologi 1880; *Sven Berggren*, f. 1837, prof. i botanik 1883; *Albert Victor Bäcklund*, f. 1844, e. o. prof. i mekanik 1878;

vid vetenskapsakademien: *Carl Henrik Boheman*, f. 1796, kapten vid Jönköpings regemente 1837, prof. och intendent vid zoologiska museum för de entomologiska samlingarna 1841, ledamot af vetensk.-akad. 1838, d. 1868; *Sven Ludvig Lovén*, f. 1809, ledamot af vetensk.-akad. 1840, prof. och intendent för samlingarna af lägre overtebrerade djur i naturhistoriska riksmuseum 1841; *Erik Edlund*, f. 1819, vetenskapsakademiens fysiker 1850, ledamot af akademien 1851, prof. 1852, fysiker vid elektriska telegrafverket 1854; *Daniel Georg Lindhagen*, f. 1819, biträdande astronom vid vetenskaps-akademiens observatorium 1855, ledamot af akademien 1859, akademiens sekreterare 1866; *Nils Johan Andersson*, f. 1821, lärare i naturvetenskaperna vid nya elementarskolan i Stockholm 1847, deltagare såsom botaniker i fregatten Eugenies verldsomsegling 1851—53, botanices demonstrator vid Lunds universitet 1855, professor, intendent vid naturhistoriska riksmuseum för de botaniska samlingarna och lärare vid Bergianska trädgårdsskolan 1856, d. 1880; *Nils Adolf Erik Nordenskiöld*, f. i Helsingfors 1832, deltagare i en expedition till Spetsbergen 1858, professor och intendent vid riksmuseets mineralogiska afdelning samma år, ledamot af vetenskaps-akademien 1861, deltagare i expeditionerna till Spetsbergen 1861 och 1864, ledare af expeditionen till Beeren Eiland och Spetsbergen 1868, till Grönland 1870, till Spetsbergen 1872, till Nowaja Sembla, Kariska hafvet och Jenisej 1875, 76, samt den stora expeditionen 1878—1880, den första kringsegling af Asiens nordkust, som lyckats för någon och hvarigenom Nordenskiöld gjort sig verldsberömd, friherre 1880; *Nils Peter Angelin*, f. 1805, ledamot af vetenskaps-akademien 1857, prof. och intendent vid riksmuseets palæontologiska afdelning 1864, d. 1876; *Carl Stål*, f. 1833, professor och intendent öfver riksmuseets entomologiska samlingar 1867, ledamot af vetenskaps-akademien 1869, d. 1878; *Fredrik Adam Smitt*, f. 1839, deltagare i expeditionerna till Spetsbergen 1862 och 1868 samt i fregatten Josefines expedition till Portugal, Azorerna, Nordamerika och England 1868, prof. och intendent för riksmuseets samlingar af vertebrerade djur 1871, ledamot af vetenskaps- och landtbruks-akademierna 1875; *Gustaf Lindström*, f. 1829, prof. och intendent för samlingarna af fossila djur 1876, ledamot af vetenskaps-akademien 1788; *Veit Brecher Wittrock*, f. 1839, prof. och intendent för de botaniska samlingarna 1879, ledamot af akademien 1878; *Christofer Aurivillius*, f. 1853, prof. och intendent för de entomologiska samlingarna 1883; *Alfred Gabriel Nathorst*, f. 1850, prof. och intendent för samlingarna af fossila växter 1884, ledamot af akademien 1885.

För öfrigt hafva under detta tidskifte utgifvits arbeten i *naturve-*

tenskaperna i allmänhet af P. G. Schultz, J. G. H. Kinberg och A. B. Santesson, samt läroböcker af C. G. Kröningsvärd, J. Bäckman, A. Segerstedt, G. M. Celander, E. W. Fernlundh, F. Sandberg, S. Almquist, N. G. W. Lagerstedt, A. E. Holmgren, m. fl.

I *fysik och mekanik* af *Joh. Fredrik Ehrenstam*, f. 1800, öfverste och chef för flottans konstruktionskår 1847, statsråd och chef för sjöförsvars-departementet 1848, d. 1849; *Erik Tullius Hammargren*, f. 1814, kyrkoherde i Karlskoga församling 1867; *Axel Theodor Bergius*, f. 1817, lektor i matematik vid nya elementarskolan i Stockholm 1847; *Alfred Henrik Edvard Fock*, friherre, f. 1818, lärare i fysik vid artilleriläroverket å Marieberg 1844, vid teknologiska institutet 1847, professor 1858, expeditionssekreterare och byråchef i civildepartementet 1870, kansliråd i finansdepartementet 1878, ledamot af musikaliska akademien 1852, af krigsvetenskaps-akademien 1854, af vetenskapsakademien 1856, af landtbruksakademien 1859; *J. G. M. von Gegerfelt*, f. 1819, lektor i matematik vid högre elementarläroverket i Carlstad 1858, d. 1879; *C. H. W. af Jocknick*, f. 1825, löjtnant vid göta artilleri-regemente 1853, informations-officer i artilleri- och handgevärslära vid krigsakademien 1854, lektor i matematik och teoretisk mekanik vid artilleri- och ingeniör-högskolan 1874, filos. doktor med andra hedersrummet 1858, ledamot af krigsvetenskaps-akademien 1859; *Manfred Mustafa Floderus*, f. 1832, lektor i naturvetenskap vid högre elementarläroverket i Upsala 1859, rektor 1866; *Gustaf Robert Dahlander*, f. 1834, prof. i fysik vid teknologiska institutet 1870, ledamot af vetenskapsakademien 1873, C. A. Forselius, O. A. Carlsten, J. O. Cederblom, C. M. Lecksell, P. A. Siljeström, A. G. Theorell, K. M. Lindeberg, K. H. Sohlberg, A. Billmansson, M. Starck, A. Wijkander, m. fl.;

i *kemi* af *P. O. Almström*, apotekare, f. 1801, d. 1849; *J. W. Lavén*, f. 1812, informationsofficer vid krigsakademien 1835, kommendörkapten vid flottan 1858, d. 1858; *C. J. J. Keyser*, f. 1821, lärare i kemi vid tekniska elementarläroverket i Norrköping 1857, agrikulturkemist för Östergötland 1858, lektor 1877; *C. E. Bergstrand*, f. 1830, ledamot af landtbruksakademien 1867, af vetensk.-akad. 1873, professor, agrikulturkemist 1869, E. T. Hammargren, C. H. W. af Jocknick, V. Sjögren, m. fl.;

i *geologi* och *mineralogi* af *A. J. Erdmann*, f. 1814, prof., chef för Sveriges geologiska undersökning 1858, ledamot af vetensk.-akad. 1846, d. 1869; *C. W. Paijkull*, f. 1836, adjunkt i fysik vid nya elementarskolan i Stockholm 1866, d. 1869, B. G. Bredberg, C. E. Bergstrand, C. J. J. Keyser, O. Gumælius, N. P. Angelin, T. V. Svenonius, Edv. Erdmann, L. Holmström, T. J. Wijk, A. E. Törnebohm, E. Berglund, m. fl.;

i *botanik* af *Joh. Arrhenius*, f. 1811, föreståndare för Ultuna högre landtbruksläroverk 1845—62, professor 1850, ledamot af landtbruksakademien 1845, dess sekreterare 1862, ledamot af vetensk.-akad. 1862; *K. F. Thedenius*, f. 1814, lektor i naturvetenskap vid Stockholms gymnasium 1859; *N. C. Kindberg*, f. 1832, lektor i naturvetenskap vid

Linköpings gymnasium 1860, C. F. Nyman, M. G. Sjöstrand, N. F. Andersson, C. J. Backman, V. F. Holm, C. Indebetou, T. O. B. N. Krok, S. Almquist, P. Svensson, m. fl.;

i *zoologi* af *J. E. Wahlström*, f. 1821, kollega vid Katarina elementarläroverk i Stockholm 1856; *C. G. Thomson*, f. 1824, adjunkt i entomologi vid Lunds universitet 1864; G. Thomée, A. T. Hammargren, N. Lilja, H. Widegren, A. E. Holmgren, A. F. Westerlund, J. Bäckman, K. Torin, L. J. Wahlstedt, J. G. H. Kinberg, F. A. Smitt, C. R. Sundström, C. J. Neuman, S. W. Tenow, C. A. Hollgren, T. Tullberg, m. fl.

I *medicin* verkade såsom lärare professorerne vid Upsala universitet: *C. H. Bergstrand*, f. 1800, prof. i kirurgi och förlossningskonst 1838, d. 1850; *F. E. Sundevall*, f. 1811, prof. i anatomi, fysiologi och medicinal-lagfarenhet 1846—76, d. 1881; *Olof Glas*, f. 1813, prof. i kirurgi och förlossningskonst 1850, i teoretisk och praktisk medicin 1856, d. 1880, berömd både såsom läkare och menniskovän; *Elof Wallquist*, f. 1797, professor i medicinsk och fysiologisk kemi 1853, d. 1857; *C. B. Mesterton*, f. i Åbo 1826, prof. i kirurgi och obstetrik 1857, öfverläkare vid akademiska sjukhuset; *Per Hedenius*, f. 1828, prof. i patologi och patologisk anatomi 1859, ledamot af vetensk.-akad. 1883; *A. Th. Almén*, f. 1833, prof. i medicinsk och fysiologisk kemi 1861, ledamot af vetensk.-akad. 1872, generaldirektör i medicinalstyrelsen 1883; *N. G. Kjellberg*, f. 1827, öfverläkare vid Upsala central-hospital 1856, e. o. professor i psykiatri 1863; *A. F. Holmgren*, f. 1831, upprättare af det första fysiologiska laboratorium i Sverige 1862, prof. i fysiologi 1864, särskildt bekant för sina undersökningar och iakttagelser rörande färgblindheten, ledamot af vetensk.-akad. 1880; *Olof Hammarsten*, f. 1841, prof. i medicinsk och fysiol. kemi 1883, ledamot af vetensk.-akad. 1884; *E. C. H. Clason*, f. 1829, prof. i anatomi 1882; *R. F. Fristedt*, f. 1832, e. o. prof. i farmakologi 1877; *S. E. Henschen*, f. 1847, öfverläkare vid akademiska sjukhuset 1882, prof. i praktisk medicin; *O. V. Peterson*, f. 1844, e. o. professor i pediatrik 1884;

vid Lunds universitet: *J. Sönnerberg*, f. 1770, prof. i praktisk medicin 1818, d. 1847; *J. B. Pramberg*, f. 1788, prof. i anatomi och kirurgi 1832, i kirurgi och obstetrik 1847—57, d. 1873; *N. H. Lovén*, f. 1801, prof. i teoretisk och rättsmedicin 1847—74, ledamot af vetenskaps-akad. 1851, d. 1877; *Arvid Sture Bruzelius*, f. 1799, director vid kliniska institutet i Lund 1844, e. o. prof. i kirurgi och obstetrik 1847, d. 1865; *P. E. Gellerstedt*, f. 1815, med. doktor med första hedersrummet 1841, prof. i praktisk medicin 1848, ledamot af vetensk.-akad. 1859, d. 1881, har under sin långvariga lärareverksamhet haft stort inflytande på läkarebildningen vid Lunds akademi och hade äfven stort anseende såsom praktisk läkare; *C. F. Naumann*, f. 1816, prof. i anatomi 1852; *C. J. Ask*, f. 1825, prof. i kirurgi och obstetrik 1858; *M. V. Odenius*, f. 1828, prof. i teoretisk medicin 1875, ledamot

af vetensk.-akad. 1875; *J. R. T. Lang*, f. 1833, prof. i medicinsk och fysiol. kemi 1875, ledamot af vetensk.-akad. 1867; *H. O. Lindgren*, f. 1837, prof. i anatomi 1882; *Seved Ribbing*, f. 1845, e. o. prof. i pediatrik 1879; *G. S. Trägårdh*, f. 1832, prof. i praktisk medicin 1882; *M. Kolmodin Löwegren*, f. 1836, e. o. prof. i oftalmiatrik 1883; *M. G. Blix*, f. 1849, prof. i fysiologi 1885;

vid Carolinska medico-kirurgiska institutet: *Magnus Huss*, f. 1807, föreståndare för den första ordinarie medicinska klinik i Sverige 1839, öfverläkare vid serafimerlasarettet och e. o. prof. vid Carolinska institutet 1840, prof. i medicin derstädes 1846—60, inspektor för detta institut 1860, ordförande i sundhetskollegium 1860—64, generaldirektör öfver hospitalen i riket 1860, ledamot af vetensk.-akad. 1844, har utöfvat stort inflytande på läkarebildningen i allmänhet hos oss, med högt anseende äfven såsom praktisk läkare; *Magnus Chr. Retzius*, f. 1795, prof. i obstetrik och direktör vid allmänna barnbördshuset 1849—64, d. 1871; *F. Th. Berg*, f. 1806, lärare i rättsmedicin vid Carolinska institutet 1841—45, öfverläkare vid allm. barnhuset 1842—51, prof. i barnsjukdomars behandling 1845, medicinalråd 1858, chef för statistiska central-byrån 1858—79, ledamot af vetensk.-akad. 1846; *C. G. Santesson*, f. 1819, prof. i kirurgi 1849, öfverkirurg vid serafimerlasarettet 1850, ledamot af vetensk.-akad. 1852, af krigsvetenskaps-akad. 1873, med högt anseende såsom praktiserande kirurg och klinisk lärare, d. 1886; *G. W. J. von Düben*, friherre, f. 1822, prof. i patologisk anatomi 1858, i anatomi och fysiologi 1861, institutets inspector 1860—71, ledamot af vetensk.-akad. 1860; *Hj. Aug. Abelin*, f. 1817, öfverläkare vid allm. barnhuset 1856, prof. i pediatrik 1838, ledamot af vetensk.-akad. 1866; *Sten Stenberg*, f. 1824, prof. i kemi och farmaci 1859, institutets inspector 1871, ledamot af landtbruks-akad. 1870, af vetensk.-akad. 1875, d. 1884; *Per Henrik Malmsten*, f. 1811, prof. i medicin och öfverläkare vid serafimerlasarettet 1860—77, ledamot af vetensk.-akad. 1855, d. 1883, berömd såsom lärare samt en af Sveriges mest ansedde och anlitade läkare; *Alfr. Hilarion Wistrand*, förut omnämnd; *Wilh. Ferd. Öhrström*, f. 1821, öfverläkare vid Stockholms hospital för sinnessjuke och e. o. prof. i psykiatri 1861; *E. A. H. Key*, f. 1832, prof. i patol. anatomi 1862, ledamot af vetensk.-akad. 1871; *Anders Anderson*, f. 1822, prof. i obstetrik och gynekologi 1864, ledamot af svenska akademien 1875; *C. J. Rossander*, f. 1828, e. o. prof. i kirurgi 1863, prof. och öfverkirurg vid serafimerlasarettet 1885, ledamot af krigsvetensk.-akad. 1871; *Otto Chr. Lovén*, f. 1835, prof. i fysiologi 1874, institutets inspektör 1884; *R. M. Bruzelius*, f. 1832, prof. i medicin och öfverläkare vid serafimerlasarettet 1877; *Elias Heyman*, f. 1829, prof. i allmän helsovårdslära 1878; *K. O. Medin*, f. 1847, prof. i pediatrik och öfverläkare vid allm. barnhuset 1884; *Ernst Ödmansson*, f. 1831, e. o. prof. i syfilidologi 1869, öfverläkare vid Stockholms stads och läns kurhus 1870; *O. Th. Sandahl*, f. 1829, e. o. prof. i materia medica 1873; *M. G. Retzius*, f.

1842, e. o. prof. i histologi 1877, ledamot af vetensk.-akad. 1879; *N. W. Netzel*, f. 1834, e. o. prof. i obstetrik och gynekologi 1879; *P. J. Wising*, f. 1842, e. o. prof. i medicin 1879; *F. J. Björnström*, f. 1833, e. o. prof. i psykiatri och öfverläkare vid Stockholms hospital för sinnessjuke 1884; *Curt Wallis*, f. 1845, e. o. prof. i patol. anatomi 1884; *Jonas Wærn*, f. 1849, e. o. prof. i pediatrik 1885; *J. W. Berg*, f. 1851, e. o. prof. i kirurgi 1885.

För öfrigt utgåfvos arbeten i medicin af *J. O. Lagberg*, f. 1789, intendent vid S:t Ragnhilds helsobrunn vid Söderköping 1823, stadsläkare i Söderköping 1827, d. 1856, bekant genom den Gräfenbergska vattenkurmetodens införande i Sverige och verksamma befordrande härstädes; *J. G. Collin*, f. 1794, lasarettsläkare och stadskirurg i Norrköping 1828—34, professor 1831, ledamot af vetensk.-akad. 1847, d. 1879; *Josef Elliot*, f. 1799, prof. och lärare vid barnmorskeundervisnings-anstalten i Stockholm 1849, d. 1855; *Aug. Timoleon Wistrand*, f. 1807, medicinalråd 1862, d. 1866; *Gustaf Nyblæus*, f. 1816, kapten vid Dalregementet 1855, föreståndare för gymnastiska centralinstitutet 1862, öfverste i armén 1872; *T. J. Hartelius*, f. 1818, prof., öfverlärare vid gymn. centralinstitutet 1866; *J. V. Broberg*, f. 1825, bibliotekarie vid Carol. institutet 1855; *F. A. Lundberg*, f. 1825, prof. vid veterinär-inrättningen i Stockholm 1859, föreståndare för veterinär-institutet 1862—74, d. 1882; *G. W. Sjöstedt*, f. 1824, prof. vid veterinär-institutet 1861; *E. M. Edholm*, f. 1831, medicinalråd, öfverfältläkare 1874, C. G. Grähs, N. Strömborg, A. Lundvall, Herm. Sätherberg, Edv. Braun, Konr. Hällsten, Ant. Nyström, R. Tigerstedt, C. Wettergren, O. H. Dumrath, A. Levertin, A. E. Goldkuhl, W. Bergsten, F. A. Cederschiöld, M. Hærén, W. Uhrström, C. Curman, A. F. Melander, John Berg, Carl Cederström, H. Enell, Thure Brandt, J. G. Edgren, O. F. Hallin, Klas Linroth, R. Wawrinsky, m. fl.

I *matematik* och *astronomi* utgåfvos arbeten af *H. Th. Daug*, f. 1828, prof. i matematik vid Upsala universitet 1867, ledamot af vetenskaps-akad. 1875; *Herman Schultz*, professor i astronomi vid samma universitet 1878, ledamot af vetensk.-akad. 1875; *D. M. A. Möller*, f. 1830, prof. i astronomi vid Lunds universitet 1863, ledamot af vetensk.-akad. 1869; *C. F. E. Björling*, f. 1839, prof. i matematik vid Lunds akademi 1873; *J. A. H. Gyldén*, f. 1841, prof. och vetenskapsakademiens astronom 1871, ledamot af akademien 1872.

Den matematiska litteraturen har för öfrigt under detta tidskifte hufvudsakligen utgjorts af läroböcker — i *aritmetik* af A. Th. Bergius, P. A. von Zweigbergk, C. A. Nyström, P. E. Cronhielm, P. J. Pihlstrand, P. Westerstrand, A. W. Lavén, L. Phragmén, A. Segerstedt, A. P. Fröberg, L. C. Lindblom, P. A. Siljeström, A. Wiemer, P. Borgh, J. Otterström, m. fl.; i *algebra* af P. R. Bråkenhjelm, A. Rundbäck, G. E. Witt, A. J. Andersson, A. Th. Bergius, E. G. Björling, A. Wiemer, C. A. Agardh, C. F. E. Björling, C. A. Lindman, G. Haglund, F. S. Svensson, Hj. Berwald, m. fl.; i *geometri* af J. Nordmark, Anders

Alreik, A. J. Andersson, W. Jocknick, A. Th. Bergius, E. Fogelmarck, A. Wiemer, C. A. Nyström, L. Lindelöf, Aug. Pasch, A. H. E. Fock, C. M. Lagerhamn, A. Markman, H. W. Westin, C. G. Hellström, K. J. Nordstedt, P. A. Siljeström, A. E. Hallgren, m. fl.; i *trigonometri* af C. T. Lindman, Alfr. af Wetterstedt, E. G. af Klint, m. fl.; i *andra matematiska ämnen* af A. Alreik, C. A. Nyström, Adolf Helander, C. A. Pettersson, W. E. Wirén, E. G. af Klint, P. E. Bergstrand, J. W. Nyström, L. G. Paykull, J. O. Andersson, W. Jocknick, E. Fogelmarck, L. Holmström, m. fl.; i *astronomi* af N. Hj. Strömer, Aug. Wijkander, m. fl.

I *ekonomi* och *teknologi* utkom ett ganska stort antal arbeten, vittnande att hågen för en vetenskaplig behandling af dessa ämnen hos oss blifvit lifligare än under något föregående tidskifte.

Så utgåfvos i *landthushållning* skrifter af *Hj. O. Nathorst*, f. 1821, föreståndare för Alnarps landtbruksinstitut 1861, ledamot af landtbruksakademien 1849; *Peter von Möller*, f. 1809, löjtnant vid skånska husarregementet 1835, afsked med ryttmästares värdighet 1839, sedermera berömd jordbrukare, adlad 1860, ledamot af landtbruksakademien 1842, af vetenskapsakademien 1866, af vitterhets-, historie- och antiqvitetsakademien 1874, d. 1883, N. W. Lundequist, Joh. Arrhenius, C. A. Lindquist, J. W. Hoving, L. Tidén, A. H. Florman, Joh. Lindequist, G. W. Sjöstedt, G. Swederus, H. von Post, J. v. Engeström, B. Nordström, C. Bergvall, H. Juhlin-Dannfelt, m. fl.;

i *trädgårdsskötsel Olof Eneroth*, f. 1825, d. 1881, Dan. Müller, And. Lundström, C. Dahlberg, E. Lindgren, J. F. Holm, m. fl.

i *skogsskötsel* af *C. A. Th. Björkman*, f. 1831, generaldirektör och chef för skogsstyrelsen 1875, landshöfding i Gefleborgs län 1883, E. Schoug, A. E. Holmgren, C. G. Holmerz, C. A. Hollgren, m. fl.;

i *handelskunskap* och *bokhålleri* af O. Dreutzer, P. O. Almström, J. F. Georgii, H. Nisbeth, A. P. Wy-Bromander, W. H. Spanier, K. Smedman, C. Lindh, A. Brusewitz, F. Sterky, L. Holmström, J. E. Brunell, m. fl.;

i *andra tekniska ämnen* af C. Stål, B. J. Jonzon, C. E. Löwenskjöld, E. E. v. Rothstein, G. M. Nerman, C. L. Uggla, C. A. Forselius, G. Ekenmark, E. A. Björkman, P. G. Scheutz, A. M. Lindgren, A. R. Törner, A. Henström, L. J. Wedholm, J. W. Nyström, C. N. Berg, J. E. Cederblom, G. R. Dahlander, A. Werner Cronquist, C. J. Jansson, C. A. Klintberg, J. Lindström, C. M. Rosenberg, A. Sjögren, G. L. Wetterdahl, N. M. Bosæus, G. Ekerot, H. Hagdahl, J. Lindberg, G. Möller, C. A. Nyström, P. O. Staaf, C. G. Wrangel, L. G. v. Paykull, R. Åkerman, P. W. Almquist, B. Ekstrand, H. Limborg, W. Schmidt, C. A. Ångström, O. P. Bendz, A. Ekelöf, J. L. Frykholm, N. Grotenfelt, Th. Hahr, J. G. Nordin, T. W. Bolinder, P. G. Broman, M. Nisser, A. Billmansson, Mathilda Langlet, Aurora Livander, W. T. Malmros, O. G. Norbäck, N. Sandström, m. fl.

I *krigsvetenskap* utgåfvos arbeten af Carl XV, af E. G. Klingenstjerna,

J. G. Kleen, A. T. Wijkander, F. Wrangel, S. A. Hedlund, Julius Mankell, Hans Hazelius, R. Silfversvärd, A. T. Ankarcrona, G. Björlin, W. Jocknick, A. W. Lavén, O. von Knorring, G. Nyblæus, J. W. Schartau, W. G. Billmansson, C. O. Nordensvan, W. E. von Krusenstjerna, L. M. Törngren, C. Munck, F. Leth, G. Uggla, J. A. Wallensteen, A. Norström, J. G. Wijkander, F. A. Spak, E. Brändström, K. G. Bildt, H. Braunerhjelm, m. fl.

Åtskilliga större arbeten af blandadt innehåll utgåfvos äfven, såsom »Svenskt konversations-lexikon», 1843—50; »Konversations- och universal-lexikon», 1857—66, ny upplaga 1866—73; »Familjeboken, läsning för hvar dag i året», 1849—53, och »Läsning vid husliga härden», 1860, 1861, båda utgifna af *J. G. Carlén;* Nordisk familjebok, utg. af *N. Linder* sedan 1875; »Ur vår tids forskning. Populära skildringar», utg. af *A. Key* och *G. Retzius.*

Tidnings-litteraturen har under detta tidskifte hos oss fått sådan utveckling, att utrymmet här icke medgifver någon redogörelse för den successiva utvecklingen deraf, utan vi måste inskränka oss till angifvandet af förhållandet vid 1885 års slut, och om dermed jemföres, hvad om denna litteratur i nästföregående del blifvit anfördt, visar sig, att densamma, som redan vid slutet af Carl Johans regering vunnit betydande utveckling, sedermera fått den i ännu högre grad.

Bland de i *Stockholm* utkommande *politiska* tidningar funnos redan under föregående tidskifte Post- och Inrikes tidningar, Sveriges officiela och äfven äldsta tidning, svenska akademiens tillhörighet, enligt Gustaf III:s akademien medgifna privilegium, med *P. A. Wallmark* till hufvudredaktör 1844—47, *J. C. Hellberg* 1847—56, *A. L. Björck* 1856—65, *C. W. A. Strandberg* 1865—77 och *P. J. E. Bäckström* 1878—Febr. 1886;

Dagligt Allehanda, utg. af *W. F. J. Dalman* 1833—47, i förening med Aftontidningen, af *Elof Lindman* 1847—49, af *W. F. A. Dalman* åter 1849, 1850, i förening med Aftonposten, af *G. Lallerstedt, P. E. Svedbom* och *J. Liljeborg,* i förening med tidningen Bore 1850—52, af *J. A. Hazelius,* i förening med Svenska tidningen 1852—59, hvarefter Dagligt Allehanda öfvertogs af ett bolag och fick till hufvudredaktör *K. A. Lindström* 1859—Juni 1885, samt från Juni 1885 *W. A. Bergstrand;*

Stockholms Dagblad, utg. 1834—68 af *J. A. Walldén,* 1869—84 af hans son *J. W. E. Walldén,* 1884 Aug.—Nov. af *W. A. Jäderin* samt sedan Nov. 1884 af *E. V. Montan;*

Aftonbladet, utg. 1830—51 af *L. J. Hjerta,* 1852—55 af *C. F. Bergstedt,* 1856 Jan.—Mars af *P. A. F. Sohlman,* 1856 Apr.—Okt. af *P. E. Svedbom,* 1856 Okt.—1869 Okt. åter af *Sohlman,* 1869 Okt.—1870 Mars af *A. W. Dufva,* 1870 Mars å nyo af *Sohlman* till hans död i Juli 1874, och sedermera till slutet å Aug. af *C. Ekgren,* 1874 Sept.—1876 Maj af *S. A. Hedin,* 1879 Maj—1879 Juni af *P. A. Gö-*

decke, 1879 Juni—1884 Okt. af *J. R. Spilhammar*, 1884 Okt.—1885 April af *O. M. Serrander* samt från April 1885 af *A. E. Jeurling*.

Sedermera hafva under detta tidskifte tillkommit flera politiska tidningar, af hvilka dock åtskilliga åter upphört, så att vid 1885 års slut återstodo Dagens Nyheter, sedan Dec. 1864 utg. af *A. R. M. Wall*, och Svenska Dagbladet, sedan Nov. 1884 utg. af *A. W. Jäderin*, hvilka båda tidningar, så väl som de fyra föregående, utkommo hvarje söckendag, Stockholms Dagblad under riksdagstiden äfven om söndagarne, samt Figaro, utg. af *H. Nisbeth*, alla dagar i veckan, men har sedermera upphört att utgifvas såsom daglig tidning.

Tre gånger i veckan utgafs Tiden, två gånger i veckan Fäderneslandet, Signalen, Sveriges Nya Tidning; en gång i veckan Budkaflen, Norden, Socialdemokraten, Stockholm, Stockholms Veckoblad, Stridsropet, Svenska Veckobladet, Vikingen, Veckoposten.

I *Göteborg* utkommo: Göteborgs Handels- och Sjöfarts-tidning, sedan 1852 utg. af *S. A. Hedlund* hvarje söckendag; Göteborgs-Posten, 2 gånger i veckan 1859, hvarje söckendag sedan 1860, utg. af *F. Åkerblom;* Göteborgs Veckoblad sedan 1866, Förposten sedan 1868, Framåt sedan 1870, Nyaste Förposten, Snällposten, Referenten.

I stifts-städerna röjde sig i allmänhet en lifligare publicistisk verksamhet än inom de andra landsortsstäderna. Så utkommo i *Upsala:* Upsala, tidning för politik och ekonomi, sedan 1845, Upsala-Posten, sedan 1858, Fyris, Hermes, Reform; i *Lund:* Lunds Veckoblad under hela detta tidskifte, Folkets tidning, sedan 1856, Lund; i *Linköping:* Östgöta Correspondenten, utg. sedan 1842 två, sedermera tre gånger i veckan, af *C. F. Ridderstad*, Östgöten, Östergötlands Veckoblad; i *Skara:* Skara Tidning, Folkbladet, Skaraborgs läns Tidning; i *Strengnäs:* Strengnäs Tidning, sedan 1847; i *Vesterås:* Vestmanlands läns Tidning; i *Vexiö:* Nya Vexiö-bladet, sedan 1847, Smålandsposten, Smålänningen; i *Kalmar:* Kalmar, sedan 1864, Kalmartidningen Barometern; i *Carlstad:* Den nya Vermlandstidningen, sedan 1850, Vermlänningen, Carlstadstidningen, Kristinehamnstidningen; i *Hernösand:* Hernösands-Posten, sedan 1844, Vesternorrlands Allehanda; i *Visby:* Gotlands Tidning, sedan 1859, Gotlänningen, Gotlands Allehanda. Dessutom har hvarje stiftsstad sin särskilda Stiftstidning, hufvudsakligen afsedd för stiftets presterskap.

I hvarje af de öfriga landsortsstäderna, der ett boktryckeri finnes, utgifves äfven en tidning, som en eller två gånger i veckan meddelar nyheterna i staden och orten samt äfven de vigtigaste tilldragelserna i den öfriga verlden. I de folkrikare städerna hafva dessutom uppstått tidningar af större omfattning, såsom i *Malmö:* Malmö nya Allehanda, sedan 1845, Malmö Handels- och Sjöfarts-tidning, sedan 1854, Sydsvenska Dagbladet Snällposten, utg. af *G. C. Herslow* 12 gånger i veckan, Skånska Aftonbladet, utg. af *S. P. Broomé* hvarje söckendag, Nya Skåne 3 gånger i veckan; i *Norrköping:* Norrköpings Tidningar, Norrköping; i *Carlskrona:* Carlskrona Veckoblad, Najaden, utg. af *G.*

F. Ameen 1844—52, Blekinge läns Tidning, Blekingen, Ronneby Tidning; i *Gefle:* Norrlandsposten, Gefle-Posten, Dalmasen, Folkets Vän, Hembygden; i *Falun:* Tidning för Falu län och stad, Dalpilen, Nya Falu-Posten; i *Örebro:* Örebro Tidning, Nerikes Allehanda, utg. af *V. E. Öman*, Allehanda för folket, utg. af *Arv. Gumælius*, Vara Tidning; i *Christianstad:* Nya Skånska Posten, Nyare Christianstadsbladet; i *Helsingborg:* Helsingborgs Dagblad, Helsingborgstidningen Skånes Allehanda, Hvitsippan, Nyaste Öresunds-Posten.

För öfrigt utgåfvos vid 1885 års slut i Jönköping 5 tidningar, i Nora, Kristinehamn, Sundsvall, Vimmerby och Östersund, hvardera 4, och dessutom hade 9 andra landsortsstäder hvardera 3, i 22 funnos 2 i hvardera, och 27 städer hade hvar sin tidning.

Utom dessa politiska och nyhets-tidningar utkommo ett mycket stort antal tidningar och tidskrifter i en mängd särskilda ämnen, af hvilka utrymmet icke medgifver att här upptaga flera än de, som utgifvits äfven under loppet af året 1885.

Så utkommo då följande *religiösa* tidningar och tidskrifter: Pietisten, utg. 1841—66 af *C. O. Rosenius* och från 1867 af *P. P. Waldenström;* Missionstidning, utg. sedan 1842 af *C. O. Rosenius* och sedan 1867 af Ev. fosterl.-stiftelsen; Väktaren, tidning för stat och kyrka, utg. 1853—65 af frih. *J. A. Posse*, efter hans död i Juni 1865 af frih. *Fr. Fil. Hierta* samt 1879—83 af *B. Wadström;* Budbäraren, redig. af *B. Wadström* 1857—75; Olivebladet, utg. af *J. Chr Bring* sedan 1864, Bibelforskaren, Evangelium i alla land, Fosterlandet, Herren kommer, Missionsförbundet, Missionstidning för Israel, Morgonstjernan, Sanningsvittnet, Sanningsökaren, Stockholms Missionsblad, Stadsmissionären, Svensk Ecklesiastik-Tidning, Trons hvila — allesammans utg. i *Stockholm.*

I *Upsala* utgåfvos Teologisk Tidskrift, utg. af *A. F. Beckman* (sedermera biskop i Hernösand och i Skara) 1860—67, samt derefter af *N. J. Linnarsson, M. Johansson, Th. Norlin*, m. fl.; Svenska kyrkans Missionstidning, utg. af *H. W. Tottie*, Tidskrift för kristlig tro och bildning; i *Lund:* Lunds Missionstidning, sedan 1847, utg. af *P. Fjellstedt;* i *Göteborg:* Den heliga vägen, Skandinavisk Nykyrktidning; i *Engelholm*: Skånes Missionsblad; i *Falun:* Missionsblad från Palästina; i *Gefle:* Fridsrösten; i *Kalmar:* Lutherskt Veckoblad; i *Köping:* Missionstidning för barn; i *Luleå:* Lag och Evangelium; i *Sundsvall:* Senapskornet; i *Vestervik:* Östra Smålands Missionsblad; i *Visby:* Gotlands Missionstidning.

Vetenskapliga tidskrifter utgåfvos i Stockholm: Tidskrift för lagstiftning, lagskipning och förvaltning, utg. af *Chr. Naumann* sedan 1864, Statistisk Tidskrift, Nordisk Tidskrift, Öfversigt af vetenskaps-akademiens förhandlingar; Hygiea, medicinsk och farmacevtisk månadsskrift, utg. af svenska läkaresällskapet, Nordiskt medicinskt arkiv, utg. af *E. A. Key, C. J. Rossander* och *S. G. Troilius* sedan 1863; Eira, tidskrift för helso- och sjukvård; Tidskrift för veterinär-medicin och husdjursskötsel, utg. af *Fr. Lundberg* sedan 1864; Farmacevtisk tidskrift,

Entomologisk tidskrift, Krigsvetenskaps-akademiens handlingar och tidskrift, Acta mathematica, utg. af *G. Mittag-Leffler*, Historiskt bibliotek, utg. af *C. Silfverstolpe* 1875—80, Svensk historisk tidskrift, sedan 1881 utg. af *E. Hildebrand*, Populärt vetenskapligt bibliotek; i *Upsala:* Upsala universitets årsskrift, Ny svensk tidskrift, utg. af *Reinh. Geijer*; i *Lund:* Lunds universitets årsskrift, Botaniska notiser; i *Carlskrona:* Tidskrift i sjöväsendet.

Antiqvariska: Runa, antiqvarisk tidskrift, utg. af *Richard Dybeck* sedan 1842; Antiqvarisk tidskrift för Sverige, utg. af *B. E. Hildebrand* sedan 1864, af *H. Hildebrand* sedan 1880; Svenska fornminnesföreningens tidskrift, sedan 1870; Vestergötlands fornminnesförenings tidskrift, utg. af *C. J. Ljungström* i Skara, sedan 1869; Uplands fornminnesförenings tidskrift, utg. af *C. A. Klingspor*, Upsala, sedan 1871; Samlingar till Skånes historia, fornkunskap och beskrifning, Lund, sedan 1868, m. fl.

Litterära: Studier, kritiker och notiser, Lund, 1844, 1845; Frey, tidskrift för vetenskap och konst, Upsala 1844—50; Läsning för bildning och nöje, utg. af *W. F. Palmblad*, Upsala 1847, 1848; Tidskrift för litteratur, utg. af *C. F. Bergstedt*, Upsala 1851, 1852; Nordisk tidskrift, utg. af *Aug. Sohlman*, Stockholm 1852, 1853; Arkiv för skön konst, litteratur, musik och historia, utg. af *Phil. Meijer*, Stockholm 1852; Svensk månadsskrift för fri forskning och allmän bildning, utg. af *C. S. Warburg*, Göteborg 1864; Nordisk tidskrift för politik, ekonomi och litteratur, utg. af *G. A. K. Hamilton*, Lund 1866—70; Svensk tidskrift för litteratur, politik och ekonomi, utg. af *H. Forssell*, Stockholm, sedan 1870, m. fl.

Illustrerade tidningar och tidskrifter: Illustrerad tidning, Stockholm 1854—67, Ny illustrerad tidning, sedan 1865, När och fjerran, illustrerad tidning, Stockholm 1860, 1861, Illustrerad månadsskrift, utg. af *C. A. Swahn* 1869—71, Lithografiskt allehanda, Stockholm 1861—65, Svenska Familje-journalen, illustrerad tidskrift, utg. af *C. E. Gernandt* i Halmstad 1862—71, i Stockholm sedan 1872, Förr och nu, illustrerad läsning för hemmet, utg. af *B. Wadström* 1870—77, samt af *Aug. Stjernstedt* 1877, 78, Illustrerade Stockholms nyheter, Illustreradt svenskt Folkbibliotek, skämt-tidningarna Söndags-Nisse, sedan 1862, Kasper, sedan 1869, Lycko-Per — allesammans utgifna i *Stockholm*; Illustreradt Året om, utg. i *Göteborg*; Illustreradt Allehanda, i *Örebro*.

Mode-tidningar: Damernas Tidning, Mönstertidning, utgifna i *Stockholm*, Freja, i *Malmö*.

Tekniska tidningar och tidskrifter: Jernkontorets Annaler, utg. af *Joachim Åkerman*, Ingeniörsföreningens förhandlingar, Jernbanebladet, Nordisk Typograftidning, Svensk Trävaru-Tidning, Tidning för Boktryckarkonst, Teknisk tidskrift, utgifna i *Stockholm*; Slöjdundervisningsblad från Nääs, utg. i *Göteborg*; Mekaniske arbetaren, utg. i *Gefle*.

I *landthushållning, trädgårdsskötsel*, m. m.: Landtbruks-akademiens handlingar och tidskrift, Tidskrift för skogshushållning, Tidning

för trädgårdsodlare, Hönsgården, utgifna i *Stockholm;* Svensk bi-tidning Sveriges hönstidning, utg. i *Göteborg;* Tidskrift för landtmän, Skånska trädgårdsföreningens tidskrift, utg. i *Lund;* Örebro läns Hushållningssällskaps qvartalsskrift, utg. i *Nora;* Skaraborgs läns Hushållningssällskaps Tidning, utg. i *Lidköping;* Tidskrift för boskapsskötseln, utg. i *Sköfde;* Tidning för landtmannanäring och husslöjd i Vesterbottens län, utg. i *Umeå,* Elfsborgs läns Hushållningssällskaps Tidning, utg. i *Venersborg;* Landtbrukstidning för södra och mellersta Sverige, utg. i *Vexiö.*

I *åtskilliga ämnen:* Läsning för folket, 51:a årgången 1885, Tidskrift för folkundervisningen, Folkskolans vän, Svensk Lärare-Tidning, Söndagsskolvännen, Söndagsskolklockan, Barnens Tidning, Barnens vän, Arbetarens vän, Svenska arbetaren, Blå bandet, Budbäraren, Dagny, Djurvännen, Det musikaliska Sverige, Svensk Musiktidning, Fosterlandets försvar, Fosterländskt bibliotek, Försäkringsföreningens tidskrift, Ganymedes, Hemvännen, Hemlandsvännen, Hvarjehanda, Härolden, Kristianen, Lyktan, Nordisk Papperstidning, Nya verlden, Nykterhetskämpen, Sedlighetsvännen, Stockholms adress- och Varu-tidning, Svensk Assuranstidning, Svensk Bokhandels-tidning, Svenska Biblioteket, Svenska Bokmarknaden, Svenska Good Templar, Svenska Jägarförbundets nya Tidskrift, Sveriges kommunikationer, Tidning för idrott, Underrättelser för sjöfarande, Ur dagens krönika, utg. af *Arvid Ahnfelt,* Verdandi — allesamman utgifna i *Stockholm;* Bikupan, Eira, Glunten, Helsovännen, i *Göteborg;* Arbetarebladet, i *Gefle;* Pedagogisk tidskrift, i *Halmstad;* Den trogna tjenarinnan, Lilla svenska Barntidningen, i *Jönköping;* Veckoblad för Folkundervisningen, i *Carlstad;* Nya Barntidningen i *Norrtelje;* Folkhögskolebladet i *Sala;* Tidskrift för Döfstumskolan, i *Skara;* Svärdet och Murslefven, i *Sundsvall;* Barnavännen, Läsning för hemmet, Sveriges Ungdom, i *Upsala;* Söndagsskolläraren, i *Örebro.* [1])

Vitterheten.

Inom den vittra litteraturen rådde under detta tidskifte icke mindre verksamhet än inom den vetenskapliga. De stora snillen, som intagit främsta rummen inom vår vitterhet under det föregående tid-

---

[1]) Den långa förteckningen å författare, tidskrifter m. m. här ofvan torde förefallit de flesta läsare icke så litet tröttande. Ännu mera tröttande har för förf. varit dess sammanförande ur flera bibliografiska uppgifter; men han har ansett sig böra underkasta både sig och sina läsare denna möda, emedan ett lands vetenskapliga litteratur intager en så vigtig plats i dess kultur, att en öfversigt deraf icke bör saknas i framställningen af dess historia. Denna öfversigt hade visserligen kunnat blifva mera underhållande, om utrymmet medgifvit att göra den utförligare, i stället att den nu blifvit nog mycket registerartad; men den lemnar åtminstone en åskådlig öfverblick af den utomordentligt rika utveckling, vår litteratur under de senaste årtiondena erhållit, och särskildt vittna den stora mängden tidningar och tidskrifter, hvilken högst betydande tillväxt allmänhetens läsehåg under denna tid vunnit.

skiftet, bortgingo visserligen i början af det nu ifrågavarande, men antalet af vittra författare har fortfarande varit ganska betydande, och antalet af utkomna skrifter inom de särskilda vitterhetsslagen har varit större än under något föregående skifte af lika tidslängd.

Äfven under detta tidskifte har den svenska vitterheten haft i finnen *Johan Ludvig Runeberg* en skald af högsta ordningen, men då han aldrig varit svensk medborgare, står så väl han som, af samma skäl, äfven de öfrige finska litteratörerne utom omfånget för dessa »Berättelser ur svenska historien».

Bland de vitterhetsidkare, som på ett mera framstående sätt gjort sig kända redan under det föregående tidskiftet och fortsatt sin verksamhet under en stor del af det, vi nu haft att framställa, har *Christian Erik Fahlcrantz* redan i det föregående blifvit omnämnd, och vi skola nu anföra de öfrige i den ordning de uppträdt inom vår litteratur.

Anders Abraham Grafström, född 1790 i Sundsvall, der fadern var handlande, blef student i Upsala 1809 och filos. magister 1815. Under den då pågående lifliga vittra verksamheten införde han åtskilliga dikter med signaturen *Gfm* i de senare årgångarna af Poetisk kalender, 1818—1821, men då samma signatur tillika var synlig i Stockholms-Posten, likasom sedermera i Heimdall, samt i kalendrarna Hebe och Vinterblommor, visade han, att han icke uteslutande tillhörde den fosforistiska skolan och erkändes också ej af dennas ledare såsom äkta fosforist, ehuru man gerna mottog hans bidrag till Poetisk kalender, hvilka i allmänhet genom klarhet i uppfattning och framställning utmärkte sig fördelaktigt framför de äkta fosforistiska bidragen, och bland hvilka åtskilliga, såsom Sången, Norrland, Välkommen och farväl, Till minnet, Sommarqvällen, m. fl., sattes i musik och blefvo synnerligen populära.

Efter att hafva varit docent i historien vid Upsala akademi blef Grafström lektor i samma ämne vid krigsakademien å Carlberg 1821, erhöll svenska akademiens dubbla stora pris för en sång i anledning af kronprinsen Oscars och kronprinsessan Josefinas förmälning 1825, prestvigdes 1830, blef e. o. hofpredikant 1831, lektor i historien vid Hernösands gymnasium 1832, professor 1833, kyrkoherde i Umeå 1835, ledamot af svenska akademien 1839, af presteståndet vid 1840, 1847 och 1850 årens riksdagar, af musikaliska akademien 1841, af landtbruksakademien 1842, teol. doktor 1845, kontraktsprost 1849 och afled i Juli 1870. Han hade varit gift med två döttrar af Franzén, hvars lefnad han tecknat i 7:de bandet af Franzéns Skaldestycken, 1861, och hade för öfrigt utgifvit sina »Skaldeförsök» i 2 häften 1826, 1832, den med stor omsorg och förkärlek utarbetade texten till Forssells praktverk »Ett år i Sverige», 1827—1832 (ny uppl. 1864), »Sånger från Norrland», 1841, »Nya sånger från Norrland», 1848, »Jul-liljor», 1852, »Christliga tänkespråk», 1855, utom åtskilliga tal och uppsatser i Läsning för folket, Norrlands tidningar och andra tidskrifter.

Man har i Grafströms diktkonst anmärkt ett omisskänneligt slägttycke med Franzéns, utan att han ändock kan hänföras till dennes härmare. Idyllisk enkelhet i uppfattningen, innerlighet i känslan och melodiskt välljud i versbildningen äro egenskaper gemensamma för båda, men Grafströms dikter äro i allmänhet mera reflekterande än hans svärfaders och deri röjer sig äfven ett visst manligt allvar, som mindre ofta framträder hos Franzén.

Bernhard von Beskow, f. 1796 i Stockholm, der fadern, Bernhard Beskow, var grosshandlare, vann efter en omsorgsfullt vårdad uppfostran — bland andra var Stjernstolpe hans lärare — år 1814 inträde i kungliga kansliet, der han hunnit protokollssekreterare-graden, då han gjorde sig af den större allmänheten känd genom sina »Vitterhetsförsök», (2 delar, 1818, 1819), i hvilka flera dikter vittna om verklig skaldebegåfning, om också ej om någon mera framstående originalitet. Beskow tyckes ock sjelf insett, att den lyriska diktarten icke var hans egentliga, ty han öfvergick mer och mer till den dramatiska och till arbeten på prosa. Såsom prosaist intager han ock ett af de främsta rummen inom vår vitterhet, och särskildt utmärka sig hans »Minnesbilder» (2 delar 1860, 1866) genom finhet och elegans i framställningen, samt klassisk renhet i språket, ehuru han visserligen äfven i dessa och ännu mera i sina större i svenska akademiens handlingar intagna skildringar af Carl XII, G. H. von Görtz och Gustaf III, snarare uppträdt såsom loftalare än såsom fullt oveldig minnestecknare. Hans litterära rykte var emellertid i fortfarande stigande, och äfven andra utmärkelser än rent litterära uteblefvo icke. Han blef 1825 expeditionssekreterare och handsekreterare hos dåvarande kronprinsen, 1826 adlad, 1827 kammarherre, 1828 ledamot af svenska akademien och af musikaliska akademien, 1831 förste direktör vid de kungliga teatrarna, hvilken befattning han dock redan i Juni följande året frånträdde, 1832 hofmarskalk, 1834 svenska akademiens sekreterare, efter Franzén, och hedersledamot af vitterhets-, historie- och antiqvitets-akademien, 1836 ledamot af vetenskaps-akademien, 1837 hedersledamot af akademien för de fria konsterna, samt var för öfrigt ledamot af en mängd utländska vetenskapliga vittra samfund.

Efter en utländsk resa åren 1827, 1828 utgaf han sina »Vandringsminnen», 2 delar, 1833, 1834. År 1834 inlemnade han till vitterhets-, historie- och antiqvitets-akademien »Historiska och estetiskt-kritiska anmärkningar vid Ehrensvärds omdömen i skön konst», hvilken afhandling akademien tillerkände sitt stora pris och skyndade att till sin ledamot kalla dess författare.

Sin hufvudsakliga verksamhet egnade han likväl svenska akademien, hvars verksammaste ledamot han ock var allt sedan han blef akademiens ständige sekreterare. I akademiens handlingar infördes ett stort antal minnesteckningar och andra uppsatser af honom, och genom ganska värderika gåfvor i sitt testamente visade han äfven med hvilket varmt intresse han omfattade detta samfund. Äfven Upsala akademi

gaf han dyrbara föräringar — sitt bibliotek samt sina konst- och antiqvitets-samlingar — blef derefter friherre 1843, öfverste kammarjunkare och serafimer-riddare 1861, samt afled i Okt. 1868.

Beskow var en af våra mest mångsidiga författare. Utom de nu anförda arbetena har han utgifvit några dramatiska, omnämnda i föregående del, flera minnessånger, samt ett stort antal litterära uppsatser, recensioner och dikter, införda i åtskilliga tidskrifter — alla vittnande om en öfverlägsen förmåga, synnerligast i stilistiskt hänseende, så på vers som prosa, om han ock ej kan hänföras till våra skalder eller snillen af högsta ordningen.

Carl Wilhelm Böttiger, född 1807 i Vesterås och son till apotekaren derstädes Carl Fredrik Böttiger, blef 1833 filos. magister och följande året docent i praktisk filosofi vid Upsala universitet, 1845 e. o. professor i modern litteratur, efterträdde Atterbom såsom professor i estetik och modern litteratur 1856, samt öfvertog två år derefter lärostolen i nyeuropeisk linguistik och modern litteratur, när anslag blifvit beviljade för de estetiska läroämnenas fördelning på två professorer. Sedan 1844 var han gift med Disa Gustafva Tegnér, den store skaldens yngsta dotter, blef 1847 ledamot af svenska akademien, [1]) förordnades 1865 till ordförande i den af kongl. maj:t tillsatta undervisnings-kommissionen, erhöll såsom professor emeritus afsked från sin professorsbefattning 1867 och afled i Dec. 1878.

Redan 1830 uppträdde Böttiger såsom författare med »Ungdomsminnen från sångens stunder», hvilka vunno sådant bifall, att två nya upplagor deraf under de följande åren utkommo. De följdes af flera nya dikter bland andra en »Sång öfver Carl XIV Johan», för hvilken svenska akademien, som redan förut prisbelönt Böttiger, tillade honom ett särskildt högsta pris af 100 dukater, och slutligen af hans »Samlade skrifter», 4 delar, 1856—1869, upptagande de flesta af hans poetiska arbeten. Dessutom har han utgifvit »Vandringsbilder och reseminnen», 1839, åtskilliga vetenskapliga afhandlingar, flera »Minnen» och andra uppsatser, införda i svenska akademiens handlingar och i åtskilliga litterära tidskrifter, »Esaias Tegnérs lefnadsteckning», såsom inledning till den af Böttiger utgifna upplagan af Tegnérs Samlade skrifter, 1847, 1851 m. m.

»Ett djupt fosterländskt sinne», yttrar en af Böttigers minnestecknare, [2]) »varm tillgifvenhet för naturen och fina inblickar i menniskohjertat möta oss nästan öfverallt i Böttigers dikter och sammansmälta med hans obestridda välde öfver formen till ett helt af stilla skönhet, som i längden måste vinna vår tillgifvenhet. Någon stark eller praktfull fantasi eger han deremot icke; hans dikt är derföre till sitt skaplynne äkta nordisk, hur mycken förkärlek han än visar för söderns

---

[1]) Man indelade denna tid svenska akademiens ledamöter i tre kategorier: Snillen, Icke snillen och Snillenas mågar, till hvilken sistnämnda kategori Grafström och Böttiger hänfördes. Indelningen var dock ej fullt rättvis — mot mågarne.

[2]) *C. Eichhorn*, Svenska studier, 1872. II: 266.

versbildning. Med verkligt mästerskap diktar han i sonetter och ottave rime; dessa för söderns vitterhet så betecknande versslag, och öfver hufvud har hans förtrolighet med denna varit af betydligt inflytande på hans skaldskaps utveckling.»

Carl Fredrik Ridderstad, son till stallmästaren hos drottning Sofia Magdalena, Carl Fredrik Ridderstad, föddes på Ridderstadska fideikommissegendomen Riddersholm i Roslagen 1807, egnade sig tidigt åt den militära banan, men hann å denna bana ej längre än till löjtnantsgraden 1839, och tog redan följande året afsked ur krigstjensten för att uteslutande egna sig åt litterär verksamhet. Han hade ock då redan gjort sig känd både såsom skald och prosadiktare genom flera bidrag till de vittra kalendrarna Psyche och Hebe samt genom egna diktsamlingar: »Tidsrunor», 1831, och »Freds- och krigsbilder», 1835, bosatte sig såsom boktryckare i Norrtelje 1840 och utgaf der »Stockholms läns tidning», men inköpte redan samma år boktryckeriet i Linköping och började utgifvandet af »Östgöta korrespondenten», hvarmed han fortfarit till sin död i Augusti 1886. För öfrigt har han utgifvit flera romaner, noveller och dramatiska arbeten, samt dessutom »Gömdt är icke glömdt, historiska bidrag», 12 häften, 1846—1853, »Minnesrunor», 1849, »Minnen från äldre och nyare tider», 1855, 1856, »Samlade dikter», 2 delar, 1856—1858, äfvensom han lemnat talrika bidrag till tidskrifter och kalendrar, samt har i allmänhet varit en af våra mångsidigaste vittra författare. Icke mindre lifligt har han deltagit äfven i de politiska förhandlingarna, var ombud för Östergötlands reformsällskap vid reformmötena i Örebro 1849, 1850 och vid 1859 års riksdag representant för Linköpings stad, då han var den förste adelsman, som blifvit invald i borgareståndet.

Carl August Adlersparre, grefve, son till »revolutionsmakaren» Georg Adlersparre, föddes i Kristinehamn 1810, ingick, likasom fadern, på den militära banan, men stannade vid löjtnants-graden, 1841, och blef tidigt kammarherre, utan att dock utmärka sig hvarken såsom krigare eller hofman. Deremot gjorde han sig, under det antagna författarenamnet Albano, snart känd såsom litteratör. Redan vid 20 års ålder utgaf han sina »Ungdomsdikter», 1830, hvilka följdes af flera poemer i kalendern Vinterblommor, 1833, och »Smärre samlade dikter», 1841, samt åtskilliga romantiska tidstaflor och skizzer. Hans dikter både på vers och prosa mottogos med bifall af allmänheten, men man har mot dem anmärkt, att de, oaktadt deras praktfulla diktion, andas mera retorik än inre poesi, och att författaren i dem rörer sig med en viss akademisk högtidlighet, likasom han mera tänkt på de aderton än på de nio. Han afled i Maj 1862.

Oskar Patrik Sturzen-Becker, son till kamereraren vid serafimerordensgillet Patrik Sturtzenbecker, föddes i Stockholm 1811, blef student i Upsala 1827 och filos. magister 1833. Redan 1831 hade han uppträdt med ett skaldestycke »Romarskölden» och vann följande året svenska akademiens andra pris för dikten »Vejdi alf», behandlande,

likasom den förra dikten, ett fornnordiskt ämne. Kort derefter började han utgifningen af en tidning Arlekin, men upphörde dermed, sedan 13 nummer utkommit, och blef i stället medarbetare i Aftonbladet, der hans uppgift var att meddela kritiska uppsatser rörande litteratur och konst, men i synnerhet lätta skämtsamma revyer för dagen eller veckan, och der särskildt hans »Memoarer öfver den förflutna veckan» lästes med mycket nöje, ehuru de visst icke voro fria från hvarjehanda ofog. Åren 1838 och 1839 gjorde han en resa till Tyskland och Frankrike, hvilken han skildrat i »En utflygt ur boet», 1842, och som hade betydligt inflytande på hans litterära bildning. Han införlifvade sig derunder med den franska kåseri-stilen, hvilken han införde i vår litteratur och hvars främste representant han äfven här var. Redan 1834 hade han, under sitt antagna författarenamn Orvar Odd, utgifvit »Tre Septemberdagar i Stockholm» och »Sexor all». Nu, efter återkomsten från sin utländska resa, utgaf han de qvicka, lekande skizzerna »Med en bit krita», 1841, »Med en bit blyerts», 1842, och »Ur Stockholmslifvet», 1844, som alla vunno stort bifall och inom hvilket vitterhetsslag han onekligen hunnit mästerskapet. Tillika uppträdde han såsom publicist äfven utom Aftonbladet genom utgifvande af »Bazaren, Söndagsblad för 1841» och »Liten lefver än», ett veckoblad utgifvet i Jan.—Sept. 1843, bosatte sig i Köpenhamn under åren 1844—1847, och der begynte ett nytt skede af hans litterära verksamhet. Skandinavismen var då i full fart, och Sturzen-Becker omfattade denna fråga med lifligaste intresse samt sökte dels genom föreläsningar, dels genom flera utgifna arbeten göra danska folket förtroget med så väl de litterära som de politiska förhållandena i Sverige, och gjorde sitt bästa för att på denna väg bringa de båda folken närmare hvarandra, hvilket ock i flera hänseenden lyckades.

Mot slutet af året 1847 flyttade han till Helsingborg, anlade der ett boktryckeri och började utgifvandet af Öresunds-Posten, som snart intog ett af de främsta rummen inom landsortspressen genom den frisinnade anda och den stilistiska talang, som der röjde sig, ehuru denna tidning för öfrigt icke var fri från olater. Med dess utgifvande fortfor Sturzen-Becker till 1854, då han sålde tidningen och flyttade till Köpenhamn, der han fortsatte sin publicistiska verksamhet, samt hade redan från 1856 åter blifvit medarbetare i Aftonbladet, hvilket han försåg med korrespondens-artiklar från Köpenhamn och med uppsatser i hvarjehanda lättare ämnen. Under tiden kastade han sig med mycken ifver in i de politiska striderna inom Danmark, hvarigenom han ådrog sig hvarjehanda obehag, som slutligen föranlät honom att i slutet af Juni 1863 ännu en gång utbyta den danska hufvudstaden mot Helsingborg, hvarest och på sin vackra Villa Canzonetta derinvid han tillbringade återstoden af sin lefnad, som slutades i Februari 1869.

Äfven under detta sista skede af sin lefnad hade han utöfvat en ganska omfattande litterär verksamhet. Sedan 1850, 1851 hade han utgifvit »Orvar Odd, ett följetongsblad», samt 1853, 1854 »Skåne,

gammalt och nytt», och 1860 begynte utgifvandet af hans »Samlade arbeten», hvars sjunde del utkom kort före hans död. De vittna hur mångsidigt han såsom skriftställare verkat, än som följetonist, än som litteraturhistoriker, novellförfattare, politisk stridskämpe och framför allt som skald, hvilket han var, någon gång alltför mycket, både i sin politik och sin polemik, ty hans fantasi förledde honom ofta nog till misstag i båda fallen. Bland hans verkliga dikter finnas likväl flera, som genom snillrik originalitet både i uppfattning och form intaga en ganska framstående plats inom vår poetiska litteratur, och särskildt gäller detta om hans dikter från de senare lefnadsåren, då han frigjort sig från de politiska meningsstriderna.

Carl Herman Sätherberg, född 1812 vid Tumba pappersbruk, der hans fader, kamereraren i riksbanken Johan Fredrik Sätherberg, var förvaltare, blef student i Upsala 1830 och medicine doktor i Lund 1843, tjenstgjorde såsom biträdande läkare vid orthopediska institutet i Stockholm 1841, 1842, och såsom uppbördsläkare å korvetten Carlskrona under dess expedition till Medelhafvet 1845, 1846, samt blef 1847 föreståndare för nyssnämnda institutet, hvarefter han företagit flera utländska resor, för att närmare studera orthopedien i främmande länder, samt utgifvit åtskilliga skrifter i detta ämne. Tillika uppträdde han såsom skald med flera dikter, anslående genom naturfrisk känsla och intagande naturmålningar, dels i vittra kalendrar, dels i särskilda diktsamlingar, såsom »Skogsharpan», 1836, »Jägarens hvila», 1838, »Blommorna vid vägen», 4 häften, 1841—1846, »Vid Carthagos ruiner», 1846, »Dikter, äldre och nyare», innehållande äfven ett lustspel, Bellman i 4 akter, 1862, 1863, »Naima, dramatisk dikt», 1870, och senast »Blomsterkonungen. Bilder ur Linnés lif», 1880.

Wilhelm August Detlof von Braun, son till öfverstelöjtnanten, sedermera postmästaren i Carlshamn, Kristian von Braun, föddes å hemmanet Brängesås i Vestergötland 1813, blef 1834 underlöjtnant och 1839 löjtnant vid Vestgöta-Dals regemente, men lemnade krigstjensten 1846 och egnade sig derefter uteslutande åt litteraturen, hvilken han äfven långt förut omfattat med vida större intresse än krigarlifvet. Redan 1837 utgaf han en samling Dikter, hvilkas 2:a del utkom 1838, den 3:e, kallad Nyare dikter, 1840, samt den 4:e 1841, och hvilka vunno så talrika läsare, att nya upplagor deraf snart blefvo erforderliga samt ett urval derur öfversattes på tyska och utgafs i Berlin 1854. Sedermera lemnade Braun allmänheten den ena poetiska kalendern efter den andra, med olika benämningar, men temligen lika hvarandra till innehållet, samt dessutom flera berättelser, reseminnen, m. m., och efter hans död utgåfvos hans »Samlade arbeten», i 6 delar, med en inledning af O. P. Sturzen-Becker, 1867—1870. De åtföljas af »Några blad om Wilhelm von Braun, hans lefnad och skaldskap, antecknade af Joh. Gabr. Carlén», samt utgöra en ganska rik samling af dikter både på vers och prosa, visserligen af olika värde — mycket deri kunde man väl önska icke hafva blifvit bekantgjordt — men ojemförligt mycket

mera finner man dock deribland, vittnande om Brauns ovanligt rika och mångsidiga skaldebegåfning — hans glada skämt, ofta grofkornigt och alltför vågadt i uttrycken, men ännu oftare gnistrande af qvickhet och lekande med osökt humor, alltid riktadt mot dårskaperna och missförhållandena i samhällslifvet och sederna, aldrig mot sedligheten; den djupa, vemodsfulla känsla, som röjer sig i andra dikter och som ännu mer än det ystra skämtet tycktes vara ett uttryck af hans innersta väsende — denna »sorg i rosenrödt», som fans hos honom likasom hos Bellman och som äfven finnes både i den svenska naturen och det svenska nationallynnet, denna förening af varmhjertad känslighet på bottnen och yster glädtighet på ytan, utgör bästa förklaringen på den stora populäritet, som tillföll Braun.. Han afled i Uddevalla den 12 September 1860, och å dess kyrkogård restes hans grafvård genom bidrag af talrika vänner till den hädangångne skalden.

Johan Nybom, född 1815 i Upsala, der fadern var tullvaktmästare, blef student 1835 och vann följande året för sitt skaldestycke »Katarina Månsdotter på Ljuxala» ett af Israel Hvasser stiftadt pris. Året derpå blef han åter prisbelönt för sin vackra dikt »Byron i Grekland», samt erhöll 1838 svenska akademiens andra pris för »Aminas sång», en episod ur ett sedermera fullbordadt skaldestycke »Sista natten i Alhambra», hvarefter han utgaf »Galleri af unga fruntimmer», 9 dikter, med fantasiporträtter, 1840, Dikter, 1840, Samlade dikter, 4 delar, 1844—1848, Dannemora och Österby, 1847, Minnen från en sångarfärd 1854, Samlade dikter, 3:e tillökta upplagan, I, II, 1861, 1863, och Samlade dikter, 1880, samt flera poetiska bidrag till kalendrarna Vinterblommor, Linnæa borealis, Svea, Norden, m. fl.

Bernhard Elis Malmström, son till ekonomi-direktören Carl Adolf Malmström och född å egendomen Stora Holmstorp i Nerike 1816, blef student i Upsala 1835, filos. doktor 1842, docent i estetik och litteraturhistoria 1843, e. o. professor i dessa ämnen 1856, ord. professor i estetik, litteratur- och konsthistoria 1859, samt afled i Juni 1865. Redan 1838 uppträdde Malmström såsom författare med en episk dikt Ariadne, hvilken han likväl ej fann förtjent af en plats i sina senare utgifna dikter, var under åren 1839, 1840 en flitig medarbetare i den af C. J. Lénström utgifna litterära tidningen Eos, utgaf 1839 dikten »Fiskarflickan på Tynnelsö», som först gjorde honom känd af den större allmänheten och möttes med lifligt bifall, erhöll ock i början af året 1840 utaf svenska akademien 200 rdr banko »till uppmuntran och understöd för fortsättningen af sina studier», vann samma år akademiens stora pris för sin härliga dikt Angelika, utgaf tillsammans med C. J. Bergman kalendern Linnæa Borealis, 1841, 1842, till hvilken bidrag lemnades äfven af Böttiger, Nybom, Louis De Geer, m. fl., deltog 1845 i Upsala-studenternes tåg till Köpenhamn och Lund, från hvilket hans Helsning till Oehlenschläger, Midsommarnatts-dröm och Gotland äro lyckliga poetiska minnen, deltog flitigt i utgifvandet af Intelligens-bladet, 1844, 1845, utgaf 1845, 1847 första och andra

samlingen af sina Dikter, i hvilka hans Resebilder, minnen från en med offentligt understöd företagen resa till Italien 1846, 1847, väckte stor uppmärksamhet såsom verkliga praktstycken i sitt slag, och 1850 blef han ledamot af svenska akademien, der han efterträdde Franzén. Hans inträdestal öfver Franzén väckte ock allmän beundran. Redan förut hade han gjort sig berömd både såsom minnes-sångare och minnestalare genom sångerna vid prins Gustafs, erkebiskopen Wingårds och professorerna Silléns och Tullbergs bortgång, samt talet öfver Geijer, 1848, och vann såsom talare ytterligare utmärkelse genom talen öfver Atterbom, 1855, Oscar I, 1859, samt å femtionde årsdagen af Sveriges och Norges förening, 1864. Huru högt hans till antalet icke särdeles många dikter skattats af den läsande allmänheten, vittna de sju upplagor de erhållit. Hans Samlade skrifter utgåfvos efter hans död i 8 band, 1866—1868. Såsom skald intager han ett af de främsta rummen inom vår nyaste vitterhet. Till sin personlighet var han sluten och svårtillgänglig, ansågs derföre af många för stolt och sjelfkär, men de, som kände honom närmare, visste, att denna otillgänglighet snarare härrörde af skygghet och en viss svårighet att finna sig i det vanliga umgängeslifvet. Aktning ingaf han hos alla, om han ock endast af högst få vann en varmare tillgifvenhet, och gick i allmänhet ensam sitt lif igenom.

De nu omnämnde författarne hade gjort sig kända redan under föregående tidskifte, men följande vitterhetsidkare tillhöra såsom sådana mera uteslutande tiden efter Carl Johans död:

Elias Sehlstedt, den till lefnadsåren äldste bland dessa yngre skalder, född 1808 i Hernösand, der fadern, Abraham Sehlstedt, var handlande, student i Upsala 1829, tjensteman vid tullverket 1836, tullinspektor vid Sandhamns tullkammare 1852—1869 och död i Juni 1874, hade redan som gymnasist gjort sig känd för poetisk begåfning, och år 1832 utgaf han ett litet dikthäfte, kalladt »Norrlandsblommor af —dt», men först 1844 utsatte han sitt namn å sina »Knäppar på lyran». Hans »Samlade sånger och visor» utkommo i 5 delar 1873—1876. Han hade icke många strängar på sin lyra, men dess toner voro glada och lifvande. Poesien var för honom företrädesvis »den glada vetenskapen». Hans diktkonst rörde sig inom en föga vidsträckt krets, men inom denna röjde den rik skaldebegåfning och fann också talrika, tacksamma läsare. Om Sehlstedt icke kan räknas till våra fantasirikare eller djupsinnigare skalder, var han dock en af de mest populäre och förtjente att vara det.

Johan Gabriel Carlén, född å Hasslekärr i Vestergötland 1814 och son till kronofogden, assessorn Carl Gabriel Carlén, blef student i Upsala 1831 och inträdde efter aflagd juridisk examen i justitie-revisionen 1837, men egnade sig hufvudsakligen och slutligen uteslutande åt författareskap, genom utgifvande dels af egna vittra arbeten — »Stycken på vers», 1838, »Poetiskt album», 1841, »Romanser ur svenska folklifvet», 1846, »Samlade dikter», 1870 — dels af andra vittra för-

fattares, Bellmans, fru Lenngrens och Wadmans arbeten; dels af de i det föregående omnämnda samlingarna »Familjeboken», 1849—1853, och »Läsning vid husliga härden», 1860, 1861; dels genom åtskilliga juridiska arbeten. Sedan 1841 var han gift med författarinnan Emilie Flygare, stod i nära vänskapsförbindelse med Crusenstolpe, von Braun, Blanche m. fl. samtida litteratörer, tog liflig del i de politiska rörelserna och tillhörde i politiken de mest »röde», hvilket icke sällan röjde sig äfven i hans poetiska utgjutelser, ehuru han i sjelfva verket var en ganska fromsint natur. Han afled i Juli 1875.

Gudmund Leonard Silfverstolpe, son till bankokommissarien Carl Gudmund Silfverstolpe och född i Stockholm 1815, blef student i Upsala 1834 och ingick, efter tagen kansliexamen, i flera af hufvudstadens embetsverk 1837, men blef först 1850 ordinarie kammarskrifvare i krigskollegium och 1853 andre riddarhus-kanslist. Dervid stannade ock hans befordringar å tjenstemannabanan, ty redan samma år i September bortrycktes han af koleran. Redan 1839 hade han blifvit prisbelönt af svenska akademien för skaldestycket Segerkronan och blef det åter 1841 för dikten Sadis syn. För teatern har han öfversatt och bearbetat åtskilliga stycken, samt författat sagospelet Ljungby horn och pipa, i 3 akter, med musik af P. C. Boman, hvilket gafs några gånger å stora teatern i början af året 1858. Sina Dikter utgaf han i 2 samlingar, 1851, 1852. De äro icke många till antalet, men flera deribland äro af högt värde, vittnande om rik skaldebegåfning och mycken formfulländning. Författaren var ock en verklig skaldenatur, genialisk, varmhjertad, egendomlig både i yttre och inre hänseende, oförgätlig hos alla, som närmare kände honom.

Carl Anders Kullberg, son af kontraktsprosten Olof Kullberg och född i Vestergötland 1815, student i Upsala 1835, prisbelönt af svenska akademien 1847 och 1848, ledamot af akademien 1865, har utgifvit sina Dikter, 1850, »Prins Gustafs Drapa», 1853, samt i synnerhet gjort sig berömd genom sina öfversättningar af Torquato Tassos »Det befriade Jerusalem», 2 delar, 1860, och Lodovico Ariostos »Den rasande Roland», 4 delar, 1864—1870, samt »Francesco Petrarcas Canzoner, Ballater och Sestiner», 1880.

Gunnar Wennerberg, f. 1817 i Lidköping, der fadern var kyrkoherde, student i Upsala 1837, filos. doktor 1845, docent i konsthistoria 1846, lektor i filosofi vid Skara gymnasium 1849, expeditionssekreterare i ecklesiastik-departementet och chef i afdelningen för ärendena angående den högre undervisningen 1865, statsråd och chef för ecklesiastik-departementet 1870, landshöfding i Kronobergs län 1875, ledamot af musikaliska akademien 1850, af svenska akademien 1867, hedersledamot af akademien för de fria konsterna 1871, utgaf 1881—1885 sina Samlade skrifter, 4 delar: I. Romerska minnen. II. Gluntarne. III. Trollrunor. IV. Smärre dikter.

Carl Wilhelm August Strandberg, född 1818 i Stigtomta församling inom Södermanland, der fadern, sedermera kyrkoherde i Hammars

pastorat af Strengnäs stift, då var adjunkt, student i Upsala 1837, i Lund 1838, medarbetare i Stockholms Dagblad 1846—1865, redaktör af Post- och Inrikes tidningar 1865, ledamot af svenska akademien 1868, filos. hedersdoktor vid Lunds universitets sekularfest 1868, död i Februari 1877, har varit en af de mest framstående skalderna under detta tidskifte.

Redan vid 17 års ålder insände Strandberg under det antagna författarenamnet *Talis Qvalis*, hvilket han sedermera gjort så frejdadt, till Mariestads Veckoblad sina första poetiska försök. Sedermera syntes den antagna signaturen under flera bidrag till Lunds Veckoblad 1839—1841, till den svensk-danska kalendern Hertha 1840—1842, till den af Aug. Blanche utgifna tidningen Freja 1840—1841, och i G. H. Mellins kalender Vinterblommor 1842. Under året 1844 utgaf han »Nyare tysk lyrik i svensk öfversättning», samt derefter en samling af hans egna dikter, »Sånger i pansar», 1845. De väckte mycket uppseende, och der fann man, bland annat, hymnen »Ur svenska hjertans djup en gång», som, satt i musik af Otto Lindblad, blifvit svensk folksång. De följdes af en ny diktsamling, »Vilda rosor», 1848, hvilka, jemte »Sånger i pansar» och »Nyare sånger», 1846—1854, infördes i första delen af hans Dikter, som utkom 1854. Han hade då redan begynt sina berömda öfversättningar af flera bland Byrons skaldestycken — Mazeppa, 1853, Belägringen af Korinth, Fången på Chillon, Parisina och Beppo, 1854 — och sedermera följde Giaurn och Bruden från Abydos, 1855, Ön 1856, Don Juan, 1857—1865, Corsaren, 1868, Lara, 1869.

Andra delen af hans dikter utkom 1861 och skiljer sig i mycket från den första. Med denna var hans ungdomsdiktning afslutad, och i de nu utgifna dikterna röjes en besinningsfullare stämning. Fosterlandskärleken framträder icke mera så sjudande som förut, men visar sig icke mindre varm, om ock mera lugn, likasom äfven det förra öfversvallande frihetssinnet blifvit mera besinningsfullt. Hela samlingen visar en rikare bildning och ett afgjordt framskridande i konstnärlig formfulländning.

Strandbergs Samlade Vitterhetsarbeten utkommo i 5 delar 1877—78, och ur förordet dertill [1]) låna vi följande skildring af hans sista dikter, likasom af hans skaldediktning i allmänhet; »I det tal, han höll vid svenska akademiens sammankomst den 20 December 1863, redogör han för de egenskaper, han anser tillhöra den svenska dikten, han manar skalderna att bibehålla och utbilda det i arf gångna inhemska grundlynnet, bevara den genomträngande inre synkraften, den djupa och dock försynta innerligheten, den enkla sanningen, den klara tankegången, styrkans höga enfald och tonens manliga eftertryck. Det är just dessa egenskaper, som utmärka hans sista sånger, som återfinnas i de fulltoniga festdikterna Carl XII, Sång vid Lunds universi-

---

[1]) Af *Gustaf Ljunggren.*

tets jubelfest, Sång vid P. B:s 100-årsfest, m. fl., i sorgeqvädena Kung Carls Eriks-gata, Otto Lindblad, Fanny, De drunknande, m. fl. — men framför allt i denna grupp af lefvande taflor ur det svenska folklifvet, hvilka förskrifva sig från hans sista lefnadsår. Det fosterländska går sålunda som den röda tråden genom Strandbergs hela diktning. Det yttrar sig lidelsefullt i hans ungdoms stormande dithyramber, det framträder under mannaåren som en lågande, men ändock besinningsfull kärlek i hans kraftfulla återgifvande af fosterlandets stora minnen, det möter oss slutligen med en nästan vemodig stämning i dessa dikter från hans sista år, der vi förnimma pulsslagen af svenska folkets eget klappande hjerta.»

Anders Herman Bjursten, född 1825 i Borås, der fadern, fältprosten Anders Bjursten, var kyrkoherde, student i Upsala 1844, filosofie doktor 1851, lektor i svenska och latinska språken vid Stockholms gymnasium 1860. Utom flera romaner utgaf han »Minnen från studenttiden», 1851, »Minnen från Gripsholm, fosterländska dikter», 2 delar, 1856, »Gefion, en diktsamling», 1858, »Epilog på Oscarsdagen 1859», »Napoleon-Promethevs, en dikt», 1861. »Hans verser», yttrar om honom Blanche — »och lyriker var han väl ändock först och främst — voro, om än icke slösande på någon ovanligare originalitet i tanke eller bild, dock alltid vackra och till känslan talande, något för breda för ämnet ibland, men högeligen läsbara, i synnerhet för ungdomen. I hans tillfällighetspoesi öfverraskades man icke sällan af en humor så ledig, att man näppeligen derom kunde tilltro en sångmö, som så i allt annat lade an på det högtidliga». Till hans romaner, de talrikaste af hans vittra arbeten, återkomma vi i öfversigten af romanlitteraturen under detta tidskifte. Bjursten kallade sig sjelf ofta nog en »fantasiens martyr», och det var han äfven, derom vittnar både hans författare-verksamhet och slutet af hans lif, hvilket han sjelf förkortade i November 1866.

Nils Fredrik Sander, född i Nerike 1828, student i Upsala 1848, filos. doktor 1837, erhöll 1853 svenska akademiens stora pris för en diktsamling, »Den fallande stjernan. Sånger till Selma», utgaf, gemensamt med Robert von Kræmer, Carl Rupert Nyblom och Carl Gustaf Strandberg »Qvartetten, poetisk kalender», 1855, samt 1856 en samling af sina egna dikter, kallad »Carlvagnen». Af vitterhets-, historie- och antiqvitets-akademien tillerkänd ett Letterstedts stipendium, företog han under åren 1864, 65 en längre utrikes resa öfver Tyskland, Ungern och Konstantinopel till Grekland, dröjde några månader i Athen och gjorde derifrån utflygter till flera delar af Grekland, samt återvände öfver Sicilien, Italien, Spanien, Paris och London till Sverige, företog sedermera nya resor till Tyskland, Belgien och Holland 1869, till Petersburg och Moskwa 1870 samt till Grekland och Italien 1875. Anstäld såsom amanuens vid nationalmuseum, har han utgifvit »Sveriges national-museum, dess byggnadshistoria, dess arkitektur och samlingar», 1866, samt »Nationalmuseum, Bidrag till tafvelgalleriets hi-

CARL SNOILSKY.

storia», I—IV, 1872—1876. År 1870 utkommo hans »Dikter», bilder från det fordna och närvarande Grekland, samt 1871 »Fogel på grön qvist. Smärre dikter,» m. m. År 1871 blef han protokollssekreterare i kongl. maj:ts kansli och 1882 kansliråd i ecklesiastik-departementet.

Carl Rupert Nyblom, född i Upsala 1832, student 1850, filos. doktor 1857, professor i estetik, litteratur och konsthistoria vid Upsala universitet 1867, ledamot af svenska akademieu 1879. Redan vid 20 års ålder hade han af denna akademi blifvit prisbelönt för en dikt Orion, deltog 1855 i utgifvandet af den nyssnämnda poetiska kalendern Qvartetten, utgaf 1858 en öfversättning af »Thomas Moores Irländska melodier», 1860 en samling Dikter, 1865—68 »Svensk litteratur-tidskrift», 1870 »Vers och prosa af Carlino», 1871 »Shakespears Sonetter i svensk öfversättning», 1872 »Georg Stjernhjelm. Sång».

Ernst Daniel Björck, född 1838 i Göteborg och son till biskopen derstädes Gustaf Daniel Björck, röjde redan tidigt skalde-anlag, så att en af honom vid 16 års ålder till svenska akademien insänd dikt med beröm omnämndes, och 1861 blef han af akademien prisbelönt för en diktsamling, kallad »Naturbilder». Han hade 1858 blifvit student i Upsala, der han samlade omkring sig ett litet litterärt sällskap, och då detsamma i kalendrarna »Sånger och berättelser af nio signaturer», 1863, och af »Sju signaturer», 1865, meddelade allmänheten frukterna af sin litterära verksamhet, intog Björcks signatur »Daniel» ett ganska framstående rum bland de nio och de sju. Sin egen litterära verksamhet fick han dock ej länge utöfva. Prestvigd 1866 och komminister i Kristine församling inom Göteborg, afled han redan i September 1868. Hans »Valda dikter», med en inledning af C. D. af Wirsén, utkommo 1869 och 1873. De innehålla Naturbilder, Blandade dikter och poetiska berättelser, samt Tillfällighetsstycken, alla vittnande om djup och sann skaldebegåfning, som rikast framlyser i de poetiska berättelserna och i flera bland naturbilderna. Efter all anledning skulle han blifvit en bland våra mest framstående yngre skalder, om icke döden allt för tidigt afbrutit hans bana.

Carl Johan Gustaf Snoilsky, son till justitierådet grefve Nils Snoilsky och född i Stockholm 1841, blef student i Upsala 1860, attaché vid svenska beskickningen i Paris 1865, andre sekreterare i utrikesdepartementet 1866, förste sekreterare derstädes 1874, chargé d'affaires i Köpenhamn Augusti—November 1875, expeditions-sekreterare i nämnda departement 1876, ledamot af svenska akademien samma år, kansliråd 1878, men erhöll, på egen begäran, afsked från detta embete 1879. Såsom skald uppträdde han med »Smådikter», 1861, »Orchideer af Sven Tröst», 1862, »Dikter», 1869, och i en ny tillökad upplaga 1874, »Sonetter», 1871, »Nya Dikter» 1881, »Dikter, tredje samlingen», 1882, äfvensom han i månadsskriften »Nu» infört öfversättningar af »Goethes Ballader», sedermera särskildt utgifna 1876.

Per Johan Edvard Bäckström, son till amiralitets-kammarrådet Per Olof Bäckström och född i Stockholm 1841, student i Upsala

1860, anställd i riksarkivet och i det kungliga biblioteket 1863, redaktör af månadsskrifterna »Nu» och »Teater och musik», 1877, samt af Post- och Inrikes tidningar sedan 1878, äfvensom han varit musikkritiker i Ny illustrerad tidning och i Aftonbladet, död 1886; utgaf 1860 »Skaldeförsök af Edward», lemnade åtskilliga poetiska bidrag till kalendrarna »Isblomman», 1861, »Sånger och berättelser af nio signaturer» och af »Sju signaturer», 1863, samt till Ny illustrerad tidning (med signaturen a—B—c), och har för öfrigt utgifvit »Lyriska dikter», 1870, »Sånger och berättelser», 1876, samt flera dramatiska arbeten, till hvilka vi återkomma i öfversigten af den dramatiska litteraturen under detta tidskifte.

Carl David af Wirsén, född å Bellsta egendom i Upland 1842 och son till öfversten vid lifregementets dragoner Carl Thure af Wirsén, student i Upsala 1860, filos. doktor 1866, docent i litteraturhistoria vid Upsala universitet, 1868, lektor i svenska och latinska språken vid Upsala högre elementarläroverk 1870—75, ledamot af svenska akademien 1879, dess ständige sekreterare 1884, medarbetare i Post- och Inrikes tidningar 1880 (för estetiska uppsatser och litterär kritik), har utgifvit »Svensk tidskrift för litteratur, politik och ekonomi», 1870, 71 (i förening med Hans Forssell) samt »Dikter», 1876, och »Nya dikter», 1880. [1])

Carl Ludvig Östergren, född 1842, filos. doktor 1866, adjunkt vid högre läroverket i Gefle 1869, död i April 1881, har med signaturen Fjalar lemnat flera poetiska bidrag till de nyssnämnda kalendrarna, äfvensom till »Litterärt album», 1877, samt 1871 utgifvit en samling af sina »Dikter» och 1879 »Nya dikter».

Sveriges båda senaste konungar *Carl XV* och *Oscar II* hafva äfven, såsom i det föregående är visadt, genom utgifna Dikter lemnat värdefulla bidrag till vår poetiska litteratur, likasom sådant skett af flera författare, som hufvudsakligast egnat sig åt den dramatiska eller åt roman-litteraturen, till hvilka vi återkomma i öfversigten af dessa båda vitterhetsslag, och för öfrigt hafva flera dikter och diktsamlingar utgifvits af författare, som mera tillfälligt synas egnat sig åt den poetiska litteraturen.

Så har *Olof Fryxell* (en yngre broder till häfdatecknaren, f. 1806, kyrkoherde i Örs församling 1860, kontraktsprost 1862) utgifvit Skrifter, 4 häften, 1835—39, Natt och Dag, Dag och Natt, 1839—54; *Clas Rudolf Cederström* (frih., f. 1816, protokollssekreterare, ledamot af Riddarhus-direktionen 1854, kammarherre 1855) Spanioren i Särna, 1842, Qvällen i skogen, m. fl. stycken, 1843, Sång öfver Johan Gabriel Oxenstierna, prisbelönt af svenska akademien 1845; *Israel Tollin* (f. 1803, kyrkoherde i Skabersjö församling 1848, d. 1866) Dikter, 1844; *An*

---

[1]) De nu omnämnda ännu lefvande skaldernes litterära verksamhet påkallar onekligen en långt mera omfattande omförmälning, än som här kommit dem till del; men då denna deras verksamhet ännu som bäst pågår, torde ett bedömande deraf nu vara för tidigt.

ders Johan Afzelius (Afze), f. 1817, frivillig i dansk krigstjenst 1848, tullinspektor i Cimbrishamn 1855, d. 1865, Vårminnen, 1845, Frids- och stridsbilder, 1850, Småplock, 1858, Ur herbariet, genrestycken på vers, 1863; *Gustaf Nyblæus* (öfverste, föreståndare för gymn. centralinstitutet, förut omnämnd) Harposlag, 1846, Johan Banér, dikt i 5 sånger, 1848; *Carl Edmund Wenström* (f. 1810, kyrkoherde i Falun 1858, kontraktsprost 1860) Teckningar ur Luthers lif, 1846; *Johan Christofer Jolin*, Fjellbruden, skaldestycke, prisbelönt af svenska akademien 1846; *Per Thomasson*, Ur dalen och skogen, 1846, Kung Carl och hans bussar, rimmade folksägner, 1866, Dikter 1863; *Gustaf Lorenz Sommelius* (Beppo), f. 1811, löjtnant vid Elfsborgs regemente 1837, frivillig i dansk tjenst och dödad i slaget vid Düppel 1848, två diktsamlingar: »Vallmoknoppar, plockade på steppen», och »Silhouetter, klippta i papp», 1846, Samlade dikter, 1867; *Samuel Ödmann*, Dikter, 1848; *S. A. Hollander*, Vitterhetsförsök, 1849; *Johan Börjesson*, Kärlek och poesi, 1849, Blommor och tårar på en dotters graf, 1854; *Anders Robert von Kræmer* (f. 1825, kapten vid andra lifgardet 1844, major i armén 1863) Nordens natur, diktcykel, 1851, prisbelönt af svenska akademien, Sydfrukter, 1853, åtskilliga dikter i den af fyra unga skalder utgifna kalendern, »Qvartetten», 1855, Diamanter i stenkol, 1857, Smärre dikter, 1867; *Nils Lovén* (f. 1796, kyrkoherde i Espö och Klagstorps församlingar 1850, d. 1858), Lusiaderne, hjeltedikt af Luis de Camoens, öfvers. från portugisiskan, 1852, Dante Alighieris Gudomliga komedi, öfvers., 3 delar, 1855, 57; *Gustaf Henrik Mellin*, Samlade dikter, 1852; *Thekla Levinia Henrietta Knös* (f. 1845, d. 1880), Dikter, 2 delar, 1852, 53; *O. D. Egge*, Ungdomsdikter, 1853; *Frans Hedberg*, Ångsblommorna, poetisk vårkalender, 1853, Dikter, 1866; *Per Hampus Scherini* (f. 1817, kyrkoherde i Östra Husby församling 1864, kontraktsprost 1872), Dikter 1855, 83; *C. Chr. Eberstein* (f. 1794, professor 1821, kyrkoherde i Vestra Karups församling 1835, d. 1838), Mina höstblommor, samlade dikter, 2 delar, 1856, 60; *L. A. Ekmark* (f. 1785, expeditionssekreterare, d. 1869), dikter 1857; *Josefina Wilhelmina Wettergrund*, Småbitar på vers och prosa af *Lea*, 1858, Nya småbitar på vers och prosa, 1859, Småbitar på vers och prosa, tredje samlingen, 1861, Småbitar på vers och prosa, ny följd, 2 häften, 1866, 69; *V. E. Öman*, f. 1833, filos. doktor i Jena 1859; Lyriska blad, 1857, 68; *C. F. A. Holmström*, Skaldeförsök, 1859; *Octavia Carlén*, Ny och nedan, poemer och noveller, 1859; *Emil von Qvanten* (f. i Björneborg 1827, bosatt i Sverige 1853, bibliotekarie hos Carl XV 1864), Lyriska dikter, 1859, Dikter, nya och gamla 1880; *Per Sparre*, omnämnd i föregående del, Dikter, 1860; *G. W. Gumælius*, äfven omnämnd i föregående del, Engelbrekt, diktcykel i 9 sånger, 1862; *Maximilian Axelson*, Dikter 1863; *Joh. Nordvall*, Nya dikter, 1863; *Th. Lindh*, Dikter 1863, 75; *Wilhelmina Nordström*, Dikter, 1864; *J. W. Zetterstedt*, Poetiska utflygter, 1866; *A. G. Virgin*, Dikter, äldre och nya, 1866; *F. W. Scholander*, Fjolners saga, berättad

och ritad af Acharius, 1867, Luisella, en qvinnomodells öden, af Acharius, 1867, Noveller berättade på ottave rime, af Acharius, 1868, Dikter, 1882; *Charlotta Lovisa von Kræmer*, Ackorder, 1870, Nya dikter, 1882; *Hugo Montgomery-Cederhjelm*, (f. 1847, omkommen å ön Capri 1872), Dikter, 1870; *Alb. Theod. Gellerstedt*, Dikter, 1871, Ny samling, 1881; *Peter von Möller*, omnämnd i det föregående, Rimmerier, 1871; *Daniel Klockhoff*, (f. 1840, docent i estetik vid Upsala akademi 1866, d. 1867), Efterlemnade skrifter, 1871; *L. W. Löhman*, Dikter och dagboksanteckningar, 1872; *J. W. Sprengtporten* (frih., f. 1794, öfverståthållare i Stockholm 1830—1838, 1844—1848, d. 1875), Vittra tidsfördrif af W. S., 1872; *B. O. Stackelberg* (frih., f. 1824, kommendör vid flottan 1878, chef för marinförvaltningen 1883, konteramiral 1886), Träkol af Olof Stig, 1872; *F. Barthelson*, Spegelbilder, små dikter, 1872; *J. Johansson*, På lediga stunder, 1872; *K. R. Malmström*, Dikter, 1872; *Ernst Beckman*, Sånger, 1873; *E. W. Lindblad*, (f. 1828, d. 1878), Dikter, 1873; *C. G. Strandberg*, (född 1825, justitieråd 1868, ledamot af svenska akademien 1869, d. 1874), Samlade dikter, 1874; *J. M. Bergman*, Valda smärre skrifter, 1876; *C. Eichhorn*, Dikter och berättelser, 1876; *P. Genberg*, Valda skrifter, 1876; *Alb. Cederblad*, Dikter, 1878; *J. H. Chronwall*, Dikter, 1878; *Isidor Kjellberg*, Dikter, 1878; *Ragnar Krakow*, Dikter, 1878; *Victor Modin*, Dikter, 1878; *Gust. von Essen*, Alvastra, 1878; *P. E. Holmberg*, Från en Romresa, 1878; *G. W. Stahre*, Vindspel på lyran, 1878; *O. P. Utterström*, Dikter, 1878; *A. U. Bååth*, Dikter, 1879, Nya dikter, 1881; *Filip Tammelin*, Dikter, 1880; *C. L. Törnberg*, (Ca-Lix-Tus), Taggar och knoppar, 1880; *Olof Eneroth*, Dikter, 1881; *Otto Hök*, Glada toner, 1881; *Alfr. Lindquist*, Snödroppar, 1881, Nya dikter, 1883; *G. Meyer*, Dikter, 1881; *Robert Montgomery-Cederhielm*, Dikter, 1881; *Gust. Mallander* (Malle), I glada stunder, 1881, Visor, sånger, skizzer, 1884; *C. J. Bergman*, Skaldeförsök, 1882; *Jac. Berggren*, Förstlingar, 1882; *Frith. Holmgren*, Tillfällighetsdikter och tal, 1882; *K. A. Melin*, Humleplockningen, 1882; *Emelia Ahnfelt Laurin*, Klocktoner i hemmet, 1882; *Alcyæne Adlersparre*, Religiösa sånger, 1882; *Th. Strömberg*, (biskop i Strengnäs), Andliga sånger, 1883; *Dan. Fallström*, Fragment, studier och dikter, 1883; *L. L. Laurén*, 234 Sonetter, 1883; *Rud. Hjärne*, Dikt och verklighet, 1883; *N. Nilsson*, Nordiska taflor, 1883; *Chr. Swahn*, Dikter, 1883; *Aug. Strindberg*, Dikter, 1883; *L. Berger*, Dikter, 1884; *Hjalmar Edgren*, Dikter, 1884; *Frith. Grafström*, omnämnd i det föregående, Dikter, 1884; *Axel Hallonlöf*, Dikter, 1884, 1885; *Ola Hansson*, Dikter, 1884; Notturno, 1885; *Hans Hansson*, Vittra studier, 1884; *Algot Sandberg*, I stämningsstunder. Dikter och utkast, 1884; *J. G. Schultz*, Värjhugg och nålsting, 1884; *Alfred Hedenstjerna* (Sigurd), Kaleidoskop. Qväden och oqväden, 1884, 1885; *Anna Westberg*, född Andersson (Anna A.), I svart och rödt. Dikter, 1885; *G. Bjurström*, (Galar), Sånger och berättelser, 1885; *Oscar Guldbrand*, Huller om buller.

Strögods på vers och prosa, 1885; *J. P. Wallin* (Johannes Petrus), Carl XII. 24 sånger, 1883, 1885; *Claes Lagergren*, Dikter, 1885; *Charlotta Lindholm*, Sånger 1885; *K. A. Melin*, Prinsessan och svennen. Sagodikt, 1885; *Victor Moll*, Dikter, 1885; *Sigrid Pettersson* (Toivo), Vind för våg. Dikter och skizzer, 1885, m. fl.

För öfrigt utkom ett stort antal vittra kalendrar, vanligen innehållande både poetiska och prosabidrag, såsom Vinterblommor för 1844, 1846, utg. af *G. H. Mellin*; Nordstjernan, 1844—1848; Svea, folkkalender, sedan 1844; Norden, national-kalender, sedan 1849; Snöliljor, toilettalmanack för damer, 1851; Arne, historisk och romantisk kalender, 1852—1856; Iduna, toilett-almanack, 1853—1864; Hyacinten, jul-kalender, 1854—1856; Aurora, toilett-almanack för 1855; Götha, folk-kalender för 1855; Fyrväplingen, vers och prosa af Fredrika Bremer, Thekla Knös, Louise Müller och Daniel Müller, 1855; Flora, toilett-kalender, 1857—1872; Freja, kalender på vers och prosa, sedan 1862; Hertha, toilett-kalender för 1867, 1868; Lunds studentkalender, vittert album, 1863; Korsblomman, christlig kalender, utg. af *Karolina Berg*, sedan 1866; Frideborg, christlig folk-kalender, utg. af *B. Vadström*, sedan 1867; Blenda, toilett-kalender för 1867; Bore, vitterhets-kalender, 1868; Valkyrian, kalender för 1869; Veronica, kristlig kalender för 1870—1872, utg. af *G. Grafström*; Pilgrimen, folk-kalender för 1871; Fjällrosen, poetisk kalender för 1872; Nornan, svensk kalender, sedan 1873; Svensk kalender, sedan 1881; Blomman för dagen, 1881; Polstjernan för 1885, 1886; Vår-kalender på vers och prosa, utg. af Upsala studenter, 1884, m. fl. Samlingar af vitterhetsstycken voro äfven Litterärt Album, sedan 1877; Pressade blad, 1884, m. fl.

Dramatiken behandlades under detta tidskifte icke mindre flitigt än lyriken. En svensk dramatik hade egentligen uppstått först under Gustaf III:s regering och då vunnit en liflig utveckling i åtskilliga riktningar, ehuru till största delen efter fransyska mönster. Under de följande tidskiftena voro de inhemske författare, som egnade sig åt den dramatiska litteraturen, icke särdeles många och deras bidrag till densamma för det mesta öfversättningar eller efterbildningar, dels af franska och ännu mera af tyska arbeten; men under nu ifrågavarande tidrymd uppstod en mera sant inhemsk dramatik, och rätt många författare bidrogo till dess utbildande.

Äfven teatrarnas antal ökades, så i hufvudstaden som i landsorterna. Vår förnämsta scen var fortfarande den *kungliga teatern*, som alltsedan dramatiska teaterns brand i November 1825 hade för operor och opretter, så väl som för större och mindre talpjeser, en gemensam lokal i operahuset vid Gustaf Adolfs torg ända till 1863, då den af kaptenen A. Lindeberg vid Lilla Trädgårdsgatan anlagda teater inköptes till särskild scen för kungliga teaterns dramatiska afdelning, och på detta sätt uppstod en ny *dramatisk teater*, der äfven mindre sång-

pjeser gifvits, medan *stora teatern* begagnats för större sång- och talpjeser. Båda teatrarne hafva stått under en gemensam styrelse.

Samtidigt med den kungliga teatern var den af Lindeberg bildade i full verksamhet ända till dess densamma inköptes för kungliga teaterns räkning. Redan 1844 hade dock Lindeberg nödgats till sina borgenärer afstå sin nya teater, hvarefter den, nu kallad *Mindre teatern*, öfvertogs af skådespelaren *Olof Ulrik Torsslow*, samt från år 1854 af skådespelaren *Edvard Stjernström*, som 1863 försålde densamma.

I Nov. 1854 öppnades å Mosebacke *Södra teatern*, hvilken förstördes af vådeld i Aug. 1857, men uppfördes ånyo och har alltsedan Nov. 1859 varit i verksamhet.

Under sommarmånaderna hafva dramatiska föreställningar fortfarande gifvits å *Djurgårds-teatern*, och dessutom hafva inom hufvudstaden åtskilliga teatrar uppstått, som haft en mera tillfällig tillvaro, såsom *Nya teatern i Humlegården*, invigd i Maj 1851 och der under flera år representationer gifvits, ehuru afbrott der ofta inträffat; *Teatern å Mosebacke*, i verksamhet under åren 1852 och 1853; *Teatern å Södermalm* 1858 och 1859; *Teatern vid Ladugårdslands torg*, anlagd 1854, m. fl. Sedermera har vid Blasieholms-hamnen den *Mindre teatern* uppstått och varit i verksamhet sedan Oktober 1867, och i Jan. 1875 öppnades den af E. Stjernström å Blasieholmen anlagda *Nya teatern*.

Äfven i landsorterna hafva nya teatrar uppstått, så att Göteborg eger tvänne teatrar, med mera stadigvarande verksamhet, och antalet af kringresande skådespelaresällskap har äfven ökats.

De talrika scenerna hafva visserligen fortfarande för det mesta upptagits af öfversatta skådespel, men ganska många inhemska hafva dock tillika under nu ifrågavarande tidrymd tillkommit, och vi skola nu anföra de mera framstående dramatiske författarne.

Johan Börjesson, den till åren äldste bland dessa, var född 1790 i Tanums socken inom Bohus län, der fadern var bonde. Sonen fick emellertid egna sig åt studier, blef 1808 student i Upsala och 1815 filos. magister, prestvigdes 1816, blef 1828 kyrkoherde i Veckholms församling inom erkestiftet, 1844 teol. doktor, 1861 ledamot af svenska akademien och afled i Maj 1866. Vid hans ankomst till Upsala pågick den fosforistiska rörelsen derstädes som lifligast och äfven Börjesson tog verksam del deri, var medlem af Aurora-förbundet och lemnade flera bidrag till Poetiska kalendern. Sedermera dröjde det länge, innan några nya prof af hans litterära verksamhet förekommo, förr än han uppträdde såsom dramatisk författare med »Erik XIV, sorgespel i 5 akter», som gafs å kungliga teatern i Febr. 1846 och mottogs med stort bifall såsom ett nytt uppslag inom vår dramatiska litteratur. Dittills hade våra sorgespel för det mesta varit bildade efter franska mönster, men detta närmade sig mera den engelska dramatiken. Det var dock tillika så fosterländskt, hade så många snillrika partier, och karaktersteckningen deri var så lyckad, att det alltid skall intaga en af de

mest framstående platserna inom vår dramatik. Det har äfven blifvit öfversatt på tyska. Uppmuntrad af det bifall, detta hans första dramatiska arbete vann, utgaf Börjesson sedermera flera nya, »Erik XIV:s son, sorgespel i 5 akter», 1847, »Solen sjunker, Gustaf I:s sista dagar, historiskt skådespel i 4 akter», 1856, »Ur Carl XII:s ungdom, ett äfventyr i 5 akter», 1858, och »Brödraskulden. Erik XIV. Senare afdelningen, tragedi i 5 akter», 1861. Hans sista arbete, »En statshvälfning i Rom, sorgespel i 4 akter», utkom efter hans död 1866. Man kan icke säga, att de stora förhoppningar, hans första dramatiska arbete väckte, fullt motsvarades af de följande, hvilka dock alla ega lyckade partier och bland hvilka »Solen sjunker» kommer »Erik XIV» närmast i dramatiskt intresse.

August Theodor Blanche, född i Stockholm 1811, blef student i Upsala och ingick, efter tagen juris kandidat-examen, i hufvudstadens rättegångsverk 1838. Sedan han någon tid tjenstgjort såsom vice notarie vid Stockholms rådhusrätt och, efter en kort tjenstgöring som auditör vid Svea artilleriregemente, fått titel af vice auditör, lemnade han tjenstemannabanan, för att uteslutande egna sig åt litterär verksamhet. Såsom författare uppträdde han 1838 med ett par politiska småskrifter, som väckte sådant uppseende, att han anmodades öfvertaga redaktionen af tidningen Freja, hvarmed han fortfor till 1842, då hans dramatiska författarskap egentligen begynte. De första profven deraf hafva vi i föregående del omnämnt, och de följdes under nu ifrågavarande tidskifte af ett stort antal nya, de flesta med mycken framgång uppförda å åtskilliga bland hufvudstadens teatrar, likasom flerstädes i landsorterna. Så har »Hittebarnet» gifvits öfver 200 gånger, »Ett resande teatersällskap» öfver 100 gånger, samt flera af Blanches öfriga stycken äfven vunnit lifligt bifall både i Stockholm och landsorterna.

De flesta bland dessa talrika stycken voro visserligen bearbetningar, men så lyckligt lämpade efter våra förhållanden, att de derigenom blefvo nationela. Ofta var ock endast ämnet lånadt och allt det öfriga Blanches verk. I allmänhet röjer hans dramatiska författarskap en liflig och säker iakttagelseförmåga, mycken fyndighet i anordnandet af komiska situationer, en spelande qvickhet och harmlös munterhet i dialogen — allt egenskaper, som tillräckligt förklara den framgång hans stycken vunnit, och om också flertalet deraf numera ej motsvarar en strängare kritiks fordringar, får man ej glömma, att när Blanche först uppträdde såsom dramatisk författare, var det svenska lustspelet ett mycket litet bearbetadt fält, och Blanche har alltid den stora förtjensten att hafva hos den större allmänheten väckt sinne för det nationela i detta vitterhetsslag.

Sedan detta lyckats honom; öfvergick han till ett annat vitterhetsslag och utgaf en mängd skildringar ur Stockholmslifvet, noveller och romaner, till hvilka vi återkomma här nedan. Han tog dessutom en

liflig del i våra politiska förhandlingar, likasom i skarpskytte-rörelsen, var ledamot af riksdagens andra kammare från den nya riksdagsordningens införande till sin död, och var en alltid gerna hörd talare, ehuru uttalet stundom var behäftadt med en lindrig stamning, hvilket likväl, när hans tal, såsom ofta var händelsen, hade en humoristisk karakter, ytterligare ökade effekten deraf. Då Carl XII:s bildstod aftäcktes den 30 Nov. 1868, på 150:de årsdagen af hans död, mottog Blanche med ett hänförande tal de Upsala-studenter, som infunnit sig för att egna hjeltekonungen sin hyllning. Hos Blanche var ock sinnesstämningen icke mindre lifvad än hos dem; men sedan han skiljts från dem och skulle begifva sig till sitt hem, träffades han under vägen af ett hjertslag, som i ett ögonblick gjorde slut på hans lif. Högst sällan har hos oss något dödsfall väckt en allmännare bestörtning, och högst sällan har äfven någon enskild person haft en talrikare vänkrets. Också blef hans liktåg ett verkligt triumftåg åt den döde, och från alla håll egnades den varmaste hyllning åt hans minne.

Thure August Säfström, född 1813 i Upsala, blef student 1832 och ingick, efter tagen juridisk examen, i flera af hufvudstadens rättegångsverk, men utbytte, likasom Blanche, snart nog tjenstemannabanan mot den litterära. Tillika egnade han sig ifrigt åt musikaliska studier, komponerade tillsammans med Andreas Randel en operett, Fiskarstugan, som uppfördes å kungliga teatern i början af året 1844, samt har äfven utgifvit åtskilliga tonstycken dels för sång och piano, dels för piano ensamt. Från slutet på 1840-talet har han dock hufvudsakligen uppträdt såsom lustspelsförfattare och såsom sådan varit en af våra mest produktiva, samt har för öfrigt bearbetat och lokaliserat ett stort antal utländska skådespel, hvaribland några, såsom »Mumbo-Gumbo Gongong, den store» och »Bror Jonathan eller oxhandlaren från Småland», gifvits öfver hundra gånger.

Fredrik August Dahlgren, född vid Taberg i Vermland 1816, blef student i Upsala 1834 och filos. doktor 1839, anstäldes vid ecklesiastik-expeditionen af kongl. maj:ts kansli 1841 och blef expeditionssekreterare derstädes 1871 samt kansliråd 1878. För ett skaldestycke, »Sappho på Levkas», prisbelöntes han af svenska akademien 1841, utgaf 1845 en öfversättning af Shakespears Romeo och Julia, 1846 »Vermlänningarne, sorglustigt tal-, sång- och dansspel i 2 afdelningar och 6 indelningar», som gifvits öfver hundra gånger, var under åren 1857—1861 litteratör vid kungliga teatern, för hvilken han öfversatte »Elfjungfrun, skådespel i 5 akter med sång, af J. L. Heiberg», 1857, »Lifvet en dröm, skådespel i 5 akter af Don Pedro Calderon de la Barca», 1858, erhöll af svenska akademien, hos hvilken han sedan 1854 varit anstäld såsom amanuens, det af Carl Johan stiftade pris »för litterära förtjenster» 1866, samt af vetenskaps-akademien det Letterstedtska priset »för utmärkt öfversättning af förtjenstfull skrift», blef ledamot af svenska akademien 1871, samt utgaf en fri bearbetning af »Stolthet mot stolthet, lustspel i 3 akter af Don Augustin Moreto», 1873.

Johan Christofer Jolin, född 1818 i Stockholm, student i Upsala 1839, prisbelönt af svenska akademien för ett skaldestycke Fjellbruden, 1845, uppträdde i November samma år å kungliga teatern i ett af honom författadt lustspel »En komedi», som rönte mycken framgång, anstäldes såsom skådespelare vid kungliga teatern 1846, var teaterns litteratör 1849—56 och föreståndare för dess elevskola 1857—68, samt afled 1884. Jolin har varit en af våra mest produktive dramatiske författare. Så utgaf han »Mäster Smith, eller aristokrater äro vi alla, skådespel i 5 akter», 1847, öfversatt på tyska, »Barnhusbarnen eller verldens dom, skådespel i 5 akter, afdeladt i 9 tabläer», 1849, »Mammas gosse, dramatisk skizz i 3 afdelningar», 1854, »Ung Hanses dotter, historiskt-romantiskt skådespel i 5 akter», 1860, »Löjen och tårar, dimbilder ur Stockholmslifvet. Folklustspel med sång i 3 akter och 11 bilder. Fri bearbetning från tyskan», 1862, »Smädeskrifvaren eller vänner och ovänner, skådespel i 5 akter», 1863, »Mjölnarfröken, skådespel i 5 akter», 1865, samt en mängd smärre stycken. För öfrigt har Jolin under signaturen *Jo. Jo.* utgifvit flera skizzer, noveller och romaner.

Johanna Charlotta Granberg, dotter till sekreteraren i landtbruksakademien Per Adolf Granberg (omnämnd i föregående del) och född i Stockholm 1825 samt gift med skådespelaren Edvard Stjernström 1854 och död i April 1857, har dels gemensamt med sin yngre syster *Lovisa Elisabeth Granberg* (född 1827, gift med Edvard Stjernström 1861), dels ensam utgifvit flera dramatiska så väl orginal-arbeten som bearbetningar, såsom »Tidens strid eller det bästa kapitalet, skådespel i 3 akter och 4 tabläer», 1850, »Fyra dagar af konung Gustaf III:s regering, tidsbild i 4 akter», 1854, »Läsarepresten, skådespel i 4 akter», 1834, »Tidningsskrifvaren, skådespel i 5 akter», 1854, »Drottning Christina, historiskt-romantiskt skådespel i 5 akter», 1855, »Konung Carl X Gustaf, historiskt-romantiskt skådespel i 5 akter», 1857, m. fl.

Jakob Theodor Hagberg, professor i ny-europeisk linguistik och modern litteratur vid Upsala universitet, förut omnämnd, har utgifvit »Carl XII, historiskt skådespel i 5 handlingar», 1864, »Karl XI, dramatisk dikt i 5 handlingar», uppförd å Dramatiska teatern 1865, »Karl Gustaf i Krakau domkyrka, dramatiskt poem», 1874, samt »Trenne dramer af Don Pedro Calderon de la Barca i svensk öfversättning», 1870.

Carl Johan Moqvist, född i Kalmar 1825, student i Upsala 1843, filos. doktor 1848, lektor i främmande lefvande språk vid högre elementarläroverket i Kalmar 1858, död 1860, har författat flera dramatiska stycken, såsom »Polkander i Stockholm, lustspel med sång i en akt», som gafs å dåvarande Mindre teatern 1850 och gjorde mycken lycka, »Polkander och hans fru, dramatiskt skämt, med sång, i en akt», 1850, »Spanska konsuln eller karakteren adlar mannen, dramatisk tidsbild med sång i 4 akter», 1864, »Munken», romantiskt skådespel, 1859, m. fl.

Carl Oscar Wijkander, född 1826 i Stockholm, blef student i

Upsala 1844, ingick såsom frivillig i dansk krigstjenst 1848, förordnades till tulldistriktschefs-sekreterare i Göteborg 1855, blef 1863 intendent vid den då för kungliga teatern inköpta Dramatiska teatern, 1871 sekreterare och ombudsman vid kongl. maj:ts hofkapell och teatrar samt 1876 hofintendent. För de kungliga teatrarna har han öfversatt flera dramatiska arbeten samt dessutom författat och utgifvit »Lucidor, historiskt skådespel i 4 akter», 1854, »Göteborg nu och om hundra år, dramatiskt utkast till tvänne taflor», uppfördt å Nya teatern i Göteborg 1860, »Amaranther-orden, skådespel i 5 akter», uppfördt å Dramatiska teatern 1864, »En konung, skådespel i 5 akter», prisbelönt af svenska akademien och uppfördt å kungliga teatern 1870, »Bertha Malm, komedi i 4 akter», 1882, »Medborgerligt förtroende, skådespel i 4 akter», 1884, m. fl.

Frans Theodor Hedberg, född i Stockholm 1828, skådespelare vid en landsorts-teater 1849, vid Djurgårdsteatern 1852 och vid dåvarande Mindre teatern, nu Dramatiska, 1853, litteratör och lärare i deklamation vid kungliga teatern 1862, lärare i deklamation vid musikaliska akademiens konservatorium 1868—71, ledamot af akademien 1870, intendent vid kungliga teaterns scen 1871, har utgifvit ett stort antal dramatiska arbeten, såsom: »Hin ondes gåfva, komedi i 3 akter», 1853, »Min vän löjtnanten, komedi med sång i 2 akter», 1853, »När man inte har pengar, lustspel med sång i 4 akter», 1853, »Valborgsmesso-aftonen, hvardagsbilder ur folklifvet i 4 akter, med sång», 1855, »En hufvudpassion, lustspel med sång i 3 akter, efter ett äldre stycke af Kotzebue, fritt bearbetadt», 1866, »Min hustru vill så ha det, lustspel i 3 akter, med sång», 1857, »Hon reser för att roa sig, lustspel med sång i 5 akter», 1858, »På kärlekens vingar, lustspel med sång i 3 akter», 1858, »Aldrig för sent, dramatisk nutidsmålning med sång i 4 akter», 1861, »Frun af stånd och frun i ståndet, lustspel i tre akter», 1861, »Stockholmsbor på sommarnöje, lustspel i 3 akter», 1861, »Anna Stinas illusioner, lustspel i 4 akter», 1862, »Blommor i drifbänk, komedi i 4 akter», 1862, »Frivilliga och motvilliga, lustspel med sång i 3 akter», 1864, »Norr och söder, lustspel med sång i 4 akter», 1864, »Bröllopet på Ulfåsa, skådespel i 4 akter», 1865, öfversatt på danska och tyska, »En odåga, komedi i 4 akter», 1867, öfversatt på tyska, »Hertig Magnus och sjöjungfrun, romantisk operett i 3 akter. Musiken af Ivar Hallström», 1867, »Lejonet vaknar, skådespel i 3 akter», 1868, »Wasa-arfvet, historiskt skådespel i 5 akter», 1868, öfversatt på tyska, »Så kallad ungdom, komedi i 5 akter», 1860. »Det skadar inte, lustspel i 3 akter», 1870, »Stolts Elisif, skådespel i 5 handlingar», 1870, »Majorens döttrar, komedi i 3 akter», 1871. »Den bergtagna, romantisk opera i 5 akter. Musiken af Ivar Hallström», 1874, öfversatt på danska och tyska, »Dagtingan, komedi på vers i 4 akter», 1876, »Vikingarne, romantisk opera i 5 akter», 1877. »Glanskis, komedi i 4 akter», 1878, »Rospiggarne, lustspel med sång i 4 akter», m. fl. I denna långa förteckning äro dock åtskilliga öfver-

satta stycken ej upptagna. För öfrigt har Hedberg utgifvit »Fyra år vid landsorts-teatern», 1857, Dikter 1866, åtskilliga noveller och flera tillfällighetssånger.

Hedvig Constantia Fredrika Ehrenstam, dotter till statsrådet Johan Fredrik Ehrenstam och född 1830, gift med protokollssekreteraren hos finska senaten Carl Johan Oscar von Numers 1858, död 1863, har utgifvit »På Gröna Lund, scenisk framställning i 2 akter», 1856, »Andra tider, andra seder, lustspel med sång i 5 akter», 1857, »I himmelen och på jorden, lustspel med sång i 2 akter», 1863, m. fl.

Ludvig Oskar Josephson, född 1832 i Stockholm, vistades 1851—53 i Paris såsom bokhandels-expedit och öppnade 1855 en bokhandel i Stockholm, hvilken upphörde, då han 1858 ingick såsom skådespelare vid dåvarande Mindre teatern, öfvergick från denna till den kungliga teatern 1861, blef 1864 regissör vid dramatiska scenen och 1865 äfven vid den lyriska, 1872 scenisk direktör vid teatern i Christiania och öfvertog 1879, jemte skådespelaren Victor Holmqvist, den af Stjernström bildade Nya teatern. Tillika har han uppträdt såsom dramatisk författare med »Ännu en gång den svaga sidan, komedi i en akt, med sång», 1861, »Folkungalek. Första afdelningen: Håtunaleken. Romantiskt-historiskt skådespel i 5 akter», 1864, »Marsk Stigs döttrar, skådespel i 5 akter», 1866, »Paris, skådespel i 2 afdelningar och 5 akter», 1871, »Hjalmar och Ingeborg, operadikt i 5 akter», 1874, »Thord Bonde, skådespel i 5 handlingar, 1879, äfvensom han öfversatt åtskilliga utländska dramatiska stycken.

Frans Oskar Leonard Hodell, född i Stockholm 1840, debuterade både såsom skådespelare och dramatisk författare i en af honom författad komedi, »Ett rum att hyra», som gafs å Ladugårdslands teater 1860, samt blef sedermera skådespelare och litteratör vid Södra teatern till 1870, då han öfvertog redaktionen af skämttidningen Söndags-Nisse. Han har varit en af våra flitigaste dramatiska författare, som öfversatt, bearbetat och lokaliserat ett ganska stort antal teaterstycken, bland hvilka flera haft mycken framgång och särskildt »Andersson, Pettersson och Lundström, folkkomedi med sång i 7 tabläer, efter en idé af Joh. Nestroy», sedan 1866, då den uppsattes å Södra teatern, gifvits öfver 300 gånger. För öfrigt har Hodell äfven uppträdt såsom original-författare med en mängd stycken, såsom »En Söndag i det gröna, lustspel med sång i en akt», 1861, »Bacchi giftermål, burleskt sångspel i 4 akter», 1867, »Kungens dom», dramatisk skizz i 3 akter, »Familjen Trögelin, eller lustresan från Skåne, lustspel i 2 akter, med kupletter», 1870, »Från andra verlden, en anderepresentation i 3 akter», 1874, m. fl.

Bland de här ofvan omnämnda skalderna har *Carl Fredrik Ridderstad*, utom de i föregående del anförda, utgifvit följande dramatiska arbeten: »Så går det till i månen», 5 tabläer på vers och prosa, 1843, »Carl IX, historiskt skådespel i 5 akter», 1847, »Drottning Kristina i Italien, skådespel i 5 akter», 1848, »Syskonen eller Hattarnas och

Mössornas sista strid, skådespel i 5 akter», 1849, »Skarpskyttarne före, under och efter striden, tillfällighetsstycke i 3 tabläer», 1862, samt några smärre stycken; *Oskar Patrik Sturzen-Becker*, »Te Deum, en moralité i 3 afdelningar», 1856, och några tillfällighetsstycken; *Carl Herman Sätherberg*, »Dramatisk fest till firande af Lars Hjortsbergs minne», 1843, »Hvita frun på Drottningholm, dramatisk skizz i 2 akter», 1847, »Bellman, lustspel med sång och balett i 4 akter», 1863, »Naima, dramatisk dikt», 1870; *Wilhelm von Braun*, »Hustaflor», 6 dramatiska dikter, 1841, »Thekla, scen ur sällsyntheternas verld», dramatiskt poem, 1841, »Hanka, dramatiserad folksaga, första händelsen i 5 taflor på, vers», 1846, »andra händelsen i 5 taflor, på vers», 1847, »Carl Gustaf på Öland, dramatiskt utkast i 2 taflor», 1849, »Hjeltinnorna från Mortagne, dramatiskt utkast i 5 taflor», 1853; *Gudmund Leonard Silfverstolpe*, »Den nionde, taflor från en saga utur Tusen och en natt», 1852, »Ljungby horn och pipa, romantiskt skådespel med sång i 3 akter», 1858; *Edvard Bäckström*, »Gudhem, dramatisk dikt», 1867, »En krona, dramatisk dikt i 2 akter», 1868, »Evas systrar, interieur i en akt», 1869, »Första Maj, proverb i en akt», 1870, »Fången på Kallö, dramatisk dikt i 2 akter», 1870, »Carinas ljus, dramatiskt poem», 1871, »De förtryckta, komedi i 4 akter», 1872, »Mellan bröderne, dramatisk dikt i en akt», 1873, »Det besegrade lejonet, skådespel i 5 akter af François Ponsard, fri öfvers.», 1875, »Hedern och penningen, komedi i 5 akter af François Ponsard», öfvers., 1875, »Dagvard Frey, sorgespel i 5 akter», 1876, »Rolands dotter, skådespel i 4 akter af Henri de Bornier, öfvers.», 1876, »Fru Inger till Östråt, skådespel i 5 akter af Henrik Ibsen», öfvers. 1877.

För öfrigt utkommo under detta tidskifte, utom de ännu talrikare öfversättningarna, ett stort antal dramatiska original-arbeten af en mängd särskilda författare.

Så utgaf *Gunnar Olof Hyltén-Cavallius* »Dackefejden, historiskt skådespel i 5 akter», 1846; *Mauritz Cramær*, »Femhundra riksdaler banko, komedi i 2 akter», 1846, »En half million, komedi i 3 akter», 1847, »Symamsellerna, komedi-vådevill i 4 akter», 1848, m. fl.; *Per Sparre*, »Kungslenafärden, sorgspel i 4 akter», 1847, »Vid ett bad, skådespel i 4 akter», 1847; *Carl Henrik Rydberg*, »Också en profet, lustspel i 5 tabläer, med sång», 1854, »En kopp thé, lustspel med sång i 3 akter efter en fransk idé», 1858, m. fl.; *Philip J. Meyer*, »Beylon eller 12 timmars hofluft, komedi i 2 akter», 1852, »En sammansvärjning under frihetstiden, dramatisk tidsbild i 4 akter», 1852, »Margareta Leijonhufvud, dramatisk-historisk anekdot i 2 akter», 1855, »Året 1772, historiskt skådespel i 5 akter», 1858 (samma ämne som äfven behandlats af *Nils Arvidsson*, i »Ett år af Gustaf III:s regering»), »Efter Carl Gustafs död, historisk-dramatisk tidsbild i 4 akter», 1859; *C. G. Rollin*, »Abraham, opera i 3 akter», 1855, »Lamech eller svärdet, opera med feeri i 4 akter», 1855, »Louis De Geer och Vallonerne, opera i 3 akter», 1855, »Carl V och kometen, historisk dram

i 5 akter», 1856; *Gustaf de Vylder*, »En liten sjöman, komedi med sång i en akt», 1858, »Gammal kärlek rostar aldrig, komedi med sång i 3 akter», 1858, »Friarefärden, skämt med sång i en akt», 1858, »Hin endes altartafla, komedi med sång i 2 afdelningar», 1858; *J. F. Lundgren*, »En svartsjuk tok, lustspel i 1 akt, med sång af *Uller*», 1859, »Kärlek och upptåg, lustspel med sång i 3 akter», 1860, »Studenterne, lustspel med sång i 2 akter», 1860, »Bättre aldrig än sent, lustspel med sång i 1 akt», 1861, »Hemkomsten, folkkomedi med sång i 4 akter», 1861; *P. A. Gödecke*, »Alboin, sorgspel i 5 akter af Finn», 1865; *L. R. Lindbohm*, »Sten Sture den yngre, sorgespel i 5 akter», 1865; *Gustaf Engström*, »Sockenskomakaren, monolog med sång i en akt», 1865, »Husvill för sista gången, lustspel i 3 akter, med sång», 1866, »Den rika Malena, parodi på Den sköna Helena, i 3 akter». 1867; *R. V. von Koch*, »Ivar Vidfamne och hans dotter, skådespel i 4 akter», 1869; *P. E. Bergstrand*, »Ebba Stenbock, dramatiskt utkast i 3 akter af *Bias*», 1870; *J. A. Strindberg*, »I Rom, dramatisk situation i en akt», 1870, »Hermione, sorgespel på vers», 1871, »Mäster Olof», 1878, »Gillets hemlighet», 1880, »Den fredlöse», 1880, »Herr Bengts hustru», 1882, »Lycko-Pers resa», 1883; *O. Hermelin*, »Peder Rank och hans fästmö», 1870; *L. Essén*, »Sigurd Olofsson, sorgespel i 4 akter, belönt af svenska akademien», 1870; *Ulrika Henrietta Mathilda Tengbom (Mattis)*, »Christina Gyllenstjerna, historiskt skådespel i 4 akter», 1871, »Grim Viking, skådespel i 2 akter», 1873, »Konung och prelat, skådespel i 5 akter», 1874; *Axel Anrep*, »Nerkingarne, bilder ur folklifvet, i 3 akter, med sång», 1872; *Ernst Lundquist*, »Vingåkersbruden, lustspel med sång i 3 akter», 1877; *R. Gustafsson*, »Rikedom, dram i 4 akter», 1878; *G. Björlin*, Hertigen, historisk interiör i 2 akter», 1879; *Augusta Braunerhjelm*. »Blodshämnden, skådespel i 5 akter», 1879; *Gustaf Key*. »Hjeltarne, dramatisk skizz i en akt, på vers», 1880; *Edv. Evers*, »Kristian II, historisk-dramatisk dikt i 5 akter», 1881, »Gustaf Banér», 1882; *Emilie Lundberg*, »Frihetsvännerna, historiskt skådespel i 4 akter», 1882; *Charlotte v. Kræmer*, »Felicia, dram i 3 akter», 1882; *Alfhild Agrell (Thyra)*, Dramatiska arbeten, I, II, 1883, 84; *Harald Molander*, »Furstinnan Gogol, skådespel i 5 akter», 1883, »Vårflod, komedi i 4 akter», 1884; *Anne Charlotta Edgren*, född Leffler, »Elfvan, 3 akter», »Sanna qvinnor, 3 akter», »Skådespelerskan, 2 akter», 1883, »Hur man gör godt, 4 akter», 1885; *Ernst Ahlgren* och *Axel Lundegård*, »Final, 3 akter», 1885; *Augusta Barthelson*, »Efterspel, 3 akter», 1885; *L. Berger*, »Ett ungdomsminne, 3 akter», 1885, »Universitetsstudier, 3 akter», 1885; *Christer Swahn*, »Antichrist», 1885, m. fl.

Den svenska *roman-* och *novell-litteraturen* erhöll under detta tidskifte en icke mindre rik utveckling än den dramatiska. Mot slutet af föregående tidskifte hade tre författarinnor väckt mesta uppseende

inom vår romanlitteratur, och vi skola nu närmare redogöra för deras verksamhet.

Fredrika Bremer, dotter till bruksegaren Carl Fredrik Bremer, var född på Tuorla gård nära Åbo i Augusti 1801, men flyttade redan vid tre års ålder med sina föräldrar öfver till Sverige, der fadern köpte det gamla herresätet Årsta, i Österhanninge socken inom Stockholms län. Der och i Stockholm uppfostrades Fredrika och hennes syskon. Hennes vittra anlag röjde sig tidigt i åtskilliga tillfällighetsstycken, dem hon författade och hennes syskon utförde å festdagar inom familjen, och Franzén, förtrogen vän till hennes föräldrar, bidrog icke så litet till hennes litterära bildning. Det var ock troligen hans råd, som ledde henne från de högstämda versifierade dialogerna, i hvilka hon låtit Olympens och Walhalls gudomligheter uppträda vid hennes föräldrars familjefester, till mera enkla och naturliga skildringar ur verkligheten. Den första frukten af denna nya riktning var »Axel och Anna, eller correspondence mellan 2:ne våningar, liten roman i biljetter», författad på två dagar, med någon tillhjelp af nätterna, och med några småstycken införd i ett häfte, kalladt »Teckningar ur hvardagslifvet», som utkom 1828 och mottogs med lifligt bifall. Detta första häfte följdes snart af ett 2:a och 3:e, innehållande »Familjen H***, äfven en teckning ur hvardagslifvet», och under den gemensamma titeln »Nya teckningar ur hvardagslifvet» utgaf hon sedermera flera romaner, som vunno lifligt erkännande både af allmänheten och kritiken. Med »Grannarne», som utkom 1837, nådde Fredrika Bremer höjdpunkten af sitt romanförfattarskap. De öfriga »teckningarna ur hvardagslifvet» äro snarare skildringar eller berättelser än egentliga romaner och erhöllo ock aldrig den popularitet, som Familjen H*** och Grannarne, ehuru man i dem alla finner ypperliga teckningar och snillrika betraktelser.

Efter utgifvandet af Grannarne tillbragte hon mot slutet af 1830-talet ett par år i Norge hos norske statsministern Sommerhjelm och hans familj, och från denna tid utvecklade sig hos henne allt mera den håg för resor, som utmärkte senare delen af hennes lefnad. Efter åtskilliga utflygter inom fäderneslandet reste hon 1846 till Tyskland och 1849 till Nordamerika, der hon redan genom sina på flera språk öfversatta arbeten vunnit talrika vänner och beundrare. Sina intryck af denna resa har hon meddelat i »Hemmen i nya verlden. En dagbok i bref, skrifna under två års resor i Nordamerika och på Cuba», 3 delar, 1853, 54, och sina föregående reseintryck i »Ett par blad från Rhenstranden, eller Marieberg och Kaiserswerth», 1846, samt »Midsommarsresan, en vallfart», 1848.

Sedan hon på återvägen från Amerika någon tid vistats i England 1851 och derefter tillbragt några år i hemmet, besökte hon 1857 Schweiz och Italien, der hon dröjde i två år samt begaf sig derifrån till Palestina och tog återvägen öfver Turkiet och Grekland, trotsande faror och mödor, som tycktes vida öfvergå hennes krafter, men för

hvilka hon dock modigt och ihärdigt utsatte sig. En frukt af dessa resor var hennes »Lifvet i gamla verlden. Dagboks-anteckningar i söder- och österland», 3 delar, 1860—62, der hennes varma intresse för menskligheten och lifvets vigtigaste frågor framträder ännu lifligare än i något af hennes föregående arbeten. Flera af hennes arbeten äro öfversatta på tyska, franska och engelska samt hafva, synnerligast i England och Amerika, erhållit många upplagor.

De sista åren af sin lefnad tillbragte hon på Årsta, der hon afled den 31 December 1865, efterlemnande ett högt aktadt minne såsom en af våra snillrikaste författarinnor samt tillika och i ännu högre grad såsom en af de ädlaste, mest varmhjertade och uppoffrande qvinnor, vår tid egt.

Sofia Margaretha Zelow, född å egendomen Gräfsnäs i Vestergötland 1797 och dotter till öfverstelöjtnanten, hofmarskalken Krister Göran Zelow, blef, genom sitt giftermål med dåvarande majoren, sedermera öfversten frih. Carl Sebastian von Knorring, 1820, *friherrinna von Knorring*, under hvilket namn hon intagit en framstående plats bland våra litterära ryktbarheter. Äldre till åren än Fredrika Bremer, uppträdde friherrinnan von Knorring något senare såsom författarinna, och då det skedde med strängt iakttagen anonymitet, trodde mången, att författarinnan till Teckningar ur hvardagslifvet här uppträdde i ny skepnad. Båda skildra ock förhållanden i det alldagliga lifvet, men framställningssättet är dock hos båda icke så litet olika. Fredrika Bremer ser allt mera ur den ideala synpunkten, friherrinnan Knorring mera ur den realistiska, den förra är mera reflekterande, den senare mera målande. I sina eleganta, fint aristokratiska skildringar framstår hon glad, hjertlig, ofta qvick, med friskt mod, nästan alltid lika sant uppfattande som åskådligt framställande sällskapslifvet i dess särskilda skiftningar. Dessa skildringar, synnerligast af det högre sällskapslifvet, voro, då de först framträdde, något hos oss alldeles nytt, hvilket lätt förklarar den stora popularitet de vunno oeh hvilken åtminstone några af dessa skildringar väl förtjenat att längre bibehålla, än som varit händelsen, ty numera finna friherrinnan Knorrings romaner högst få läsare, ehuru hon inom den särskilda genre, der hon först uppträdde, icke af någon blifvit öfverträffad. Man måste dock medgifva, att hennes romantiska skildringar blefvo allt för många och voro af mycket olika värde, samt att i allmänhet fortsättningen icke höll hvad början lofvade.

Hennes första och äfven bästa roman var Cousinerna, 1834. Derefter följde Vännerna, 1835, Axel, 1836, Illusionerna, 1836, Ståndsparalleler, 1838, Tante Lisbeths nittonde testamente, 1838, Skizzer, 1841, Torparen och hans omgifning, en skildring ur folklifvet, 1843 — allesamman öfversatta både på danska och tyska, den sistnämnda äfven på engelska — Förhoppningar, 1843, öfversatt på danska, Skizzer, 2:dra samlingen, 1845, öfversatta på tyska och till en del på danska, Bref till hemmet under en sommarresa, 1846, Sagan om prinsessan Rosalinda eller foglarnes konungarike, 1848 — den enda af sina

skrifter, hvarå författarinnan utsatt sitt namn. Den var ock hennes sista skrift, ty hon afled i Februari 1848.

Emilia Smith, född 1807 i Strömstad och dotter till handlanden derstädes Rutger Smith, blef, sedan hon tillbragt sin barndom och första ungdom i Bohuslänska skärgården, hvilken hon sedermera så lifligt skildrat, år 1827 gift med provinsialläkaren Axel Flygare och bosatte sig med honom i Småland, men flyttade efter hans död 1833 åter till sin födelseort. Med romanen Waldemar Klein, hvilken hon utgaf under signaturen »Fru F.» 1838, beträdde hon författarebanan, och då detta hennes förstlingsarbete mottogs med lifligt bifall, lemnade hon derefter allt rikare bidrag till vår romanlitteratur. På uppmaning af sin förläggare, boktryckaren Thomson, flyttade hon 1839 till Stockholm, der hon 1841 ingick nytt äktenskap med litteratören Johan Gabriel Carlén, omnämnd här ofvan. Såsom *Fru Flygare* hade hon redan, utom Waldemar Klein, utgifvit Representanten, 2 delar, 1839. Gustaf Lindorm, 3 delar, 1839, Professorn och hans skyddslingar, 2 delar, 1840, Fosterbröderne, 3 delar, 1840, och Kyrkoinvigningen i Hammarby, 3 delar, 1840, 41; men såsom *Emelie Carlén* har hon dock gjort sig mest känd inom den litterära verlden genom en lång följd af arbeten, såsom Skjutsgossen, 2 delar, 1841, Rosen på Tistelön, 2 delar, 1842, Kamrer Lassman, 2 delar, 1842, Fideikommisset, 3 delar, 1844, Enslingen på Johannisskäret, 3 delar, 1846, Ett år, 2 delar, 1846, En natt vid Bullarsjön, 3 delar, 1847, Jungfrutordet, 2 delar, 1848, En nyckfull qvinna, 2 delar, 1848, 49, Ett rykte, 3 delar, 1850, Förmyndaren, 2 delar, 1851, m. fl. Några års afbrott i hennes litterära verksamhet inträffade, i följd af hennes sorg öfver den rikt begåfvade sonens C. W. E. Flygares död 1853, och när hon åter syntes på den litterära banan, skedde det icke så ofta som förut. Ett köpmanshus i skärgården, 2 delar, utkom 1859, Stockholmsscener bakom kulisserna, 2 delar, 1864, Skuggspel. Tidsmålningar och ungdomsbilder, 2 delar, 1865. Nya upplagor af hennes romaner utgåfvos 1869—75, 82—85. De hafva, öfversatta på danska, engelska. franska och tyska, utkommit i Danmark, England, Nordamerika, Frankrike, Belgien, Holland samt i tre upplagor inom Tyskland. En af dem, Ett år, utgafs på italienska i Milano 1870. Sedermera har fru Carlén utgifvit En hemlighet för verlden, 1876, Berättelser från landsorten, 2 serier, 1877, Minnen af svenskt författarelif 1840—60, 2 delar, 1878, samt lemnat flera bidrag till Svenska Familj-journalen, m. m.

Sjelf har fru Carlén yttrat om sitt författarskap: »Under årens och tankens framskridande har jag sökt det enkla, och der jag tecknat de stora och tragiska elementerna i lifvet, har jag tecknat efter sanningen och icke endast med fantasien. — Vid mitt författarskap har jag särdeles varit underhjelpt af en rik och vidtomfattande erfarenhet, jemte den omständigheten, att mina lefnadsförhållanden bringat mig i beröring med många olika klasser af menniskor».

Flera författarinnor hafva för öfrigt under detta tidskifte lemnat

talrika bidrag till vår roman- och novell-litteratur. Så har fröken *Ulrika Sofia Strussenfelt* (född 1801, död 1873) under namnen M. B., Philalethes och Pilgrimen utgifvit Ett presthus på landet, 1842, Informatorn och aristokraten, 1845, Salems prestgård, 2 delar, 1864. m. fl.; *Wilhelmina Stålberg* (f. 1803, d. 1872), Ingrid Örnefot och Axel Nilsson Tott, 1832, Den lyckliga omnibusfärden, 1836, Miniatyrer ur familjelifvet i Sverige, I—IV, 1845, De begge aristokraterne, 1847, Hedvig Charlotta Nordenflycht, 1847, Katarina Månsdotter, 2 delar, 1848, Drottning Philippa, historisk roman, 2 delar, 1849, Historiska noveller, 2 häften, 1852, Emerentia Ruth, 1869, m. fl.; *Sofie Bolander*, (f. 1807, d. 1869), Tante Agnetas aftonberättelser, 2 delar 1840, 1841, Israeliten, 2 delar, 1842, Den sista abedissan i S:t Clara kloster, 2 delar, 1860, Grefve Philip Königsmark, 1868, m. fl.; *Vendela Hebbe* (f. 1808, dotter till kyrkoherden i Sandsjö församling inom Småland Anders Åstrand och gift med vice häradshöfdingen Gustaf Clemens Hebbe), romanerna Arabella, 1841, Brudarne, 1846, Tvillingbrodern, 1851, Lycksökarne, 1851, öfversatt på tyska, I skogen, sannsagor för ungdom, 1871, samt flera noveller, införda i kalendrar, tidningar och tidskrifter; *Carolina Wilhelmina Grawallius* (f. 1809, dotter till kyrkoherden i Gärdeby församling Carl Peter Isaksson och gift med kontraktsprosten i Toresunds församling inom Strengnäs stift Lars Kristian Grawallius), romanerna Högadals prostgård, 1844, ny uppl. 1875, Upptäckten, 1864, novelletterna Anna, bild ur folklifvet, Albumet, novell ur Stockholmslifvet, 1864, Allt för skralt, 1880, Hårflätan, 1881, Hämden, 1884, m. fl.; *Emilia Charlotta Risberg* (f. 1815 i Skara och dotter till postmästaren derstädes Benjamin Risberg), har under signaturen E. R. utgifvit En Carlsbader-skizz, 1856, Warnhems ros, 1862, Store svenske män, tecknade för folket, I—VI, 1865—1867, Beatrice, en hägringsbild ur Folkungasagan, 1869, m. fl.; *Maria Sofia Schwartz*, (f. i Borås 1819, dotter till tyske handlanden derstädes Carl Birath och gift med öfverdirektören vid teknologiska institutet Gustaf Magnus Schwartz 1840, enka 1858), Förtalet, 1851, Noveller, I—III, 1860, Skuld- och oskuld, 1861, Börd och bildning, 1861, För stunden, en samling berättelser, 1869, Till sist, Novellsamling, 1876, Blad för vinden, berättelser, 1879, m. fl. — de flesta öfversatta på danska, tyska, franska och engelska, ett par äfven på holländska och polska; *Aurora Lovisa Ljungstedt* (f. i Carlskrona 1821, dotter till majoren vid flottans konstruktions-kår Georg Leonard Hjort och gift med dåvarande kamereraren, sedermera departements-chefen i fångvårdsstyrelsen Victor Ljungstedt), har, utom åtskilliga smärre berättelser, införda i Aftonbladet eller i tidningen Bore mot slutet af 1840-talet, under psevdonymen *Claude Gerard* utgifvit Dagdrifverier och drömmerier, 1857, En jägares historier, 1861, Skymningsprat, 1864, Psykologiska gåtor 1869, Onkel Benjamins album, 1870, Jernringen, 1871, Moderna typer, 1872, Den svarta kappan, 1872, Samlade berättelser, 8 delar, 1872—1878, 1882, Inom natt och år, 1875; *Maria Octavia Carlén*

(yngre syster till Johan Gabriel Carlén, född i Skara 1828, död 1880), omnämnd i det föregående, har utgifvit romanen Birger Ulfsons löfte, 1860, Fem Noveller, 1861, några smärre berättelser, 1880, *Sara Christina Wilhelmina Appollonia Schönbeck* (dotter till förste stadsläkaren i Lund, professorn Carl Gustaf Schönbeck, född 1829 och gift med löjtnanten Carl Gustaf Pfeiffer), har under namnet *Sylvia* utgifvit »Fosterbarnet. Medaljongen. Tvänne berättelser», 1864, »Taflor ur Göteborgslifvet», 2 delar, 1867, 1869, »Magdalena Rudenschöld, romantisk skildring från Gustaf III:s och hertigen-regentens dagar», 1875, »Axel Fersen och Marie Antoinette», 1877, »Dora Rein, 1877, m. fl., samt utgaf 1878, 1879, sina »Samlade noveller och berättelser, I—IV; *Josefina Wilhelmina Kjellberg*, dotter till tullinspektoren Carl Gustaf Kjellberg, född i Skåne 1830 och gift med d. v. assistenten vid telegrafverket, sedermera revisorn i generaltullstyrelsen Wilhelm Wettergrund 1857, har under namnet *Lea*, utom de redan omnämnda »Småbitar på vers och prosa», utgifvit »Tant Fridas minnesblad, novell», 1866, »Blommor för dagen, berättelser», 1868, »Svalan, illustrerad veckotidning för familjekretsar», 1872—1875, »I qvarnruinen», 1876, »Ur minnet och fantasien, silhouetter», införda i tidskriften Nu, »Valda berättelser», 3 serier, 1870, 1880, 1882, m. fl.; *Rosa Carlén*, född i Dalsland 1836 och gift med häradshöfdingen Richard Carlén, en broder till Johan Gabriel och till Maria Octavia, 1856, utgaf anonymt romanen Agnes Tell, 1861, och kallade sig sedermera »förf. till Agnes Tell» i sina följande romaner: Tuva, 1862, Helène, en qvinnas historia, 1863, Bröllopet i Bränna, 1863, Tre år och tre dagar, 1864, Tatarnes son, 1866, Lifvet på landsbygden, 1866, Cornelius, hans fränder och vänner, 1872; *Ulrika Henrietta Mathilda Tengbom* (dotter till kyrkoherden Anders Tengbom, född i Vestergötland 1846 och gift med tulluppsyningsmannen vid Furusund Georg Lundström), har under namnet *Mattis* utgifvit »Dagsländor, poetiska utkast och noveller», 1867, »Baronerne Delvi», 1868, »Skal och kärna, skildringar», 2 delar, 1868, 1870, »Dalin och hans samtida», 1869, »En målares minnen, 2 delar, 1869, 1870, Noveller och skizzer, 1876, m. fl.

Utom dessa och några andra författarinnor, som mera strängt bibehållit sin anonymitet, egnade under detta tidskifte flere författare sin litterära verksamhet företrädesvis åt roman- och novell-litteraturen.

Gustaf Henrik Mellin, som redan under det föregående tidskiftet gjorde sig känd såsom en af våra mest framstående novellförfattare, var född i Rewolax prestgård i Finland 1803 och son till dåvarande kapellanen i Rewolax, sedermera kyrkoherden i Thuns församling i Vestergötland Abraham Mellin. Sonens tidigaste minne var slaget vid Rowolax 1808, under hvilket presten, med hustru och barn, måste i sitt boställshus, som genomsköts af den ena kulan efter den andra, afvakta stridens utgång. När ryssarne mot hösten samma år återkommo till Österbotten, måste Mellins fader, förföljd af fienden för

sitt fosterländska förhållande före och under den föregående striden, söka en tillflykt hos den retirerande finska hären och först efter flera månaders förlopp kunde han underrätta de sina om sin räddning. Sedan han erhållit pastorat i Sverige, flyttade familjen dit 1810, men redan 1813 afled kyrkoherden Mellin och 1816 hans hustru, hvarefter sonen fann ett hem hos Franzén, då kyrkoherde i Kumla och anförvandt till hans föräldrar. Han blef student i Upsala 1821, pastorsadjunkt i Clara församling i Stockholm 1829, bataljonspredikant vid Svea lifgarde 1848, tjenstgörande regementspastor under expeditionen till Fyen samma år, kyrkoherde i Norra Vrams och Bjufs församlingar inom Lunds stift, samt afled i Augusti 1876. Hans litterära verksamhet var ganska omfattande. Utom de i föregående del omnämnda novellerna, en predikosamling samt flera historiska arbeten, äfven förut omtalta, utgaf han poetiska kalendrarna Hebe, 1831, Toilett-kalender, 1832, och Vinterblommor, 15 årgångar, 1832—1846, Museum för naturvetenskap, konst och historia, 68 häften, Skildringar af Skandinaviens natur- och folklif, 3 delar, m. fl., samt införde en stor mängd uppsatser i Svenska Litteratur-tidningen, Medborgaren, Aftonbladet, Dagligt Allehanda och åtskilliga andra tidningar. Sina historiska noveller utgaf han sedermera samlade: »Svenska historiska noveller», I—IV, 1846, ny uppl., 3 delar, 1874, 1875. Andra romantiska skildringar voro: Politiskt-romantiska silhouetter, 1838, Sveriges sista strid, fantastiskt nattstycke, 1840, Sveriges skyddsengel vakar än, 1841, Sveriges Nomader, 1855, m. fl. Efter Mellins död hafva af *H. Keyser* efter hans efterlemnade manuskript utgifvits »Historisk-romantiska skildringar» från Unionstiden, I. Riksmarskens bröllop 1883, II. »Prelaten», 1885. Mellins noveller finna väl numera icke så många läsare, som när de först framträdde, då de mottogos med lifligt bifall; men genom sin lediga, målande stil, sin talang att troget teckna den tid, i hvilken han försätter sina läsare, att lyckligt gruppera de särskilda tilldragelserna, samt genom den rena, fosterländska andan i hans skrifter, skall Mellin alltid intaga en ganska framstående plats bland våra novell-författare.

Carl Anton Wetterbergh, född i Jönköping 1804, medicine licentiat 1834, regementsläkare vid Jemtlands hästjägare-kår 1837 och vid första lifgrenadier-regementet 1847, öfverfältläkare i andra militärdistriktet 1867. Under psevdonymen *Onkel Adam*, hvilket allt sedermera blifvit hans litterära namn, uppträdde han i Aftonbladet med En generalmönstring, 1841, och då denna hans första genremålning vann lifligt bifall, följdes den snart af nya Genremålningar, 1842, De fyra signaturerna, 1843, Penningar och arbete, 1847, Träskeden, 1852, Herr Simon Sellners rikedomar, 1853, Waldemarsborgs fideikommiss, 1854, Berättelser, 1854, Efemerider, I—IV, 1859, 1860, Små taflor med text, 1869, m. fl., hvarefter han utgifvit sina Samlade skrifter, 10 delar, 1869—1874, äfvensom under åren 1862—1871 den omtyckta barntidningen Linnea.

Julius Axel Kjellman-Göransson, född vid Gripsholm 1811, prestvigd 1837, komminister i Åkers och Dalby församlingar inom erkestiftet 1843, i Jakobs och Johannis församlingar inom hufvudstaden 1858, kyrkoherde i Åkers och Dalby församlingar 1862, död 1869, uppträdde först med åtskilliga poetiska bidrag till Mellins Vinterblommor 1837 och följande åren, men blef sedermera under psevdonymerna *Nepomuk* och *Norna Gäst* en bland våra flitigaste roman- och novell-författare. Så utgaf han Kärlekens seger, 1846, 1847, Trollets son, 2 delar, 1848, Svenska lynnen och små äfventyr, 6 delar, 1854—1861, Läs! 1864, m. fl., samt lemnade tillika en mängd uppsatser, skizzer och smärre berättelser till åtskilliga julkalendrar och tidningar, utgaf andaktsböcker, topografiska beskrifningar och flera öfversättningar, m. m. Han utvecklade sålunda en ganska omfattande litterär verksamhet, men icke så få bland produkterna deraf bära alltför mycket pregeln af hastverk och de flesta af hans arbeten äro för länge sedan glömda. Dock utgåfvos äfven 1883, 1884 hans Noveller.

Johan Magnus Rosén, född 1811, tjenstgjorde, efter fullbordade akademiska studier, några år i åtskilliga bland hufvudstadens embetsverk och blef kammarskrifvare i krigskollegium, men lemnade 1839 tjenstemannabanan, för att uteslutande egna sig åt den litterära och musikaliska, död 1885. Han utgaf Tidning för teater och musik, 1836, samt Helios, tidning för litteratur och konst, 1846, men uppträdde tillika såsom novellförfattare med Den fria kärleken, 1840, En fiffig karls missöden, 1842, Noveller, 1846, samt med Yttersta domen, fantasistycke, 1846. Till hans musikaliska kompositioner återkomma vi här nedan.

Karl Anders af Kullberg, son till statssekreteraren, sedermera biskopen i Kalmar Anders Carlsson af Kullberg och född i Stockholm 1813, blef student i Upsala 1828, lemnade, efter tagen juridisk examen, universitetet 1835, utnämndes till kammarjunkare samma år, utgaf från 1836 tidningen Freja och egnade sig fortfarande åt den litterära banan, men afled redan 1857. För ett skaldestycke öfver Leopold hade han 1830 blifvit prisbelönt af svenska akademien och utgaf »Stycken på vers», 1847, samt uppträdde äfven med ett par dramatiska försök: »Svenskarne i Neapel», 1836, och »Det otroliga, eller svartsjuka, botad genom inqvartering», 1845, men egnade sig dock företrädesvis åt roman- och novell-litteraturen, till hvilken han lemnat rätt många bidrag, såsom: Carl Gustaf Wrangel, romantisk skildring från trettioåriga kriget, 1833, Gustaf III och hans hof, 2 delar, 1838, 1839, Genremålningar af en plankstrykare, 1842, Bref, anteckningar och skizzer från utlandet, 2 delar, 1844, Syskonbarnen, eller hofgunst och folkgunst, 1846, Samlade smärre berättelser och skizzer, 3 delar, 1847, 1848. Ur Karl af Kullbergs portfölj, 1879, m. fl.

Louis Gerard de Geer (friherre, född 1818), i det föregående flerstädes omtalad och till hvilken vi ytterligare återkomma, har genom romanerna »Hjertklappningen på Dalvik», 1841, »S. H. T.», 1843,

och »Carl XII:s page», 2 delar, 1845, 1847, gjort sig känd såsom författare, innan han beträdt statsmannabanan.

Per Thomasson, född 1818 i Jemshögs socken i Bleking, der fadern Thomas Svensson var bonde, röjde tidigt håg för läsning, men måste länge egna sig åt kropps-arbete, innan han mera fritt fick följa denna håg. Efter hand gjorde han dock bekantskap med flera bland våra yppersta skalders arbeten, begynte sjelf dikta folkvisor och utgaf 1841 sitt förstlingsarbete Blendas saga, som följdes af »De tre blommorna» och »Blomsterspråk på vers», 1842. Uppmuntrad af det bifall, dessa dikter rönte, egnade han sig härefter alltmera uteslutande åt den litterära banan, bosatte sig i Jönköping 1857 och i Stockholm sedan slutet af 1860-talet, samt har varit en af våra flitigaste novellförfattare. Så utgaf han Rika flickan i Rosendahla, novell, 1847, Samlade berättelser, 1853, Bland herrskap och bönder, 2 delar, 1869, Romantiska småstycken, 1871, Vårblommor, pennritningar, 1872. Flera smärre berättelser, 1875—1885, m. fl.

Magnus Erik Constans Pontin, född i Stockholm 1819, student i Upsala 1837 samt efter tagna embetsexamina derstädes anstäld i åtskilliga hufvudstadens embetsverk, kom dock aldrig långt på embetsmannabanan, men erhöll titel af kammarjunkare 1840 och blef kammarherre samt vice ceremonimästare 1852. Bland de vittra författare, som på 1840-talet benämndes »det unga Sverige», intog han en framstående plats, ehuru antalet af de skrifter, han utgaf, var vida mindre än de fleste öfriges. Hans första utgifna arbete var »Här och der bland skandinaver och tyskar», 1846, reseminnen från ett besök i Danmark och Tyskland 1842, men likväl icke en vanlig resebeskrifning, emedan största delen af dessa reseminnen utgöres af jemförelser mellan svenska förhållanden och utlandets, ofta i satirisk riktning. Arbetet väckte mycket uppseende, och äfven ett annat, samma år utgifvet, »Förr och nu i Vadstena», en historisk-romantisk skildring af Vadstena och dess minnen, mottogs med bifall både af kritiken och den läsande allmänheten. Samma år vann Pontin ock svenska akademiens andra pris för ett Äreminne öfver Erik Dahlberg, som utgafs 1847. Hans första uppträdande på författarebanan var sålunda ganska lofvande, men hans litterära verksamhet blef dock ej långvarig. En roman, »Lydia, målning efter naturen», utkom 1847, 1848, och Agda, ett historiskt drama på vers i 5 akter, uppfördes några gånger på kungliga teatern i början af året 1850, men mottogs icke synnerligen välvilligt af den vittra kritiken, hvarefter Pontin öfvergaf det vittra författarskapet för att mera egna sig åt politiska och sociala frågor. På återvägen från en under sommaren 1852 företagen utländsk resa träffades han ombord på ångfartyget Lennart Torstenson af ett olycksöde, som vållade hans död. Ett kärl med svafvelsyra, som stod på däcket ofvanpå hans hytt, hade under sjögången gått sönder, och svafvelsyran hade under natten trängt in genom fogningarna i hyttens tak och i det närmaste qväft den sofvande, som afled i Kalmar följande dagen.

den 30 September 1852. Dödsfallet väckte allmänt deltagande och äfven af politiska motståndare erkändes Pontin nu såsom »en ung man af ridderliga tänkesätt, brinnande af entusiasm för de åsigter han omfattat, med mod att försvara dem äfven mot herrskande opinioner och krafter, hvilkas öfverlägsenhet han både insåg och erkände; med en skriftställareförmåga, som röjde snille, sprittande fantasi, målande språk, lif och behag.»

Bror Edvard Fornell, född 1820, ingick tidigt vid marin-regementet i Carlskrona, der han slutligen blef öfverstelöjtnant 1866. Under psevdonymen *Jeremias Munter*, som fortfarande blef hans författarenamn, uppträdde han på 1840-talet i tidningarna Najaden och Aftonbladet med åtskilliga noveller, hvilka han utgaf under den anspråkslösa titeln »Etyder af Jeremias Munter», 2 delar, 1848, hvarefter följde ett större arbete, romanen »En gnista», 1851, och »Lyckan», en novell, 1854. Under de föregående åren hade han gjort ett längre besök i Tyskland, Schweiz och Italien, hvars intryck han framstält i sitt förut omnämnda arbete »Från Italien», 1858. Året förut hade han försökt sig äfven som dramatisk författare med »Våra vänner», komedi i en akt, som gafs å kungliga teatern 1857, men med föga framgång, och åren 1859, 1860 uppfördes å dåvarande Mindre teatern äfven en komedi i en akt af honom, kallad »En alltför lycklig man». Hans sista arbete var »Dramatiska etyder», 1862. En mer och mer försvagad helsa förbittrade de sista åren af hans lefnad, som slutade i Maj 1869. Ett drag af godmodig humor genomgår alla Fornells arbeten, som för öfrigt utmärka sig genom ädelhet och elegans i stilen samt större rikedom på reflexion än på fantasi.

Wilhelm Olof Anders Bäckman, född 1824 telegrafkommissarie och stationsföreståndare i Neder-Calix 1862, utgaf under namnet Wolf Biltog »Blyertsteckningar i plånboken, skizzer ur studentlifvet», 1850, och anonymt »Sjöjungfruns sagor», 2 delar, 1850, 1851, hvarefter han kallade sig »Förf. till Sjöjungfruns sagor» å titelbladet till sina öfriga arbeten, »Vildblommor», 1851, »Grönt under snön», 1853, »De gamles sagor, berättade för ungdom», 1855, »Sagans blomster», 1855, m. fl.

Clas Lundin, född i Stockholm 1825, anstäld vid några af hufvudstadens embetsverk 1847, öfvergaf 1854 tjenstemannabanan, för att i Hamburg studera handelsvetenskapen, men egnade sig från 1858 uteslutande åt författarskap och bosatte sig i Köpenhamn såsom korrespondent för Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning, flyttade 1859 till Paris, hvarifrån han under sju års tid lemnat talrika bidrag till nyssnämnda tidning, äfvensom till Nya Dagligt Allehanda, Stockholms Dagblad, Ny Illustrerad tidning och Aftonbladet, återkom till Sverige 1866 och har sedermera varit medarbetare i Stockholms Dagblad och åtskilliga andra tidningar. Särskildt har han utgifvit »Paris i våra dagar, skizz i 16 bref af Thora B.», 1869, »Minnen från en resa i Sverige», 1869, »I Hamburg. En gammal bokhållares minnen», 1871, »Ströftåg här och der i Sverige», 1875, »Valda berättelser», I, 1876, »I

Tyskland, minnen från en resa», 1877, »Oxygen och Aromasia, bilder från år 2378», 1878, »Gamla kort, bilder ur verkligheten», 1879, Från Stockholms synkrets, 1880, m. fl.

Carl Georg Starbäck, född i Falun 1828, filos. doktor 1854, lärare i geografi och svenska språket vid Nya elementarskolan i Norrköping 1855, redaktör af tidningen Svenska Arbetaren, 1861—1865, t. f. skolinspektor i Stockholm 1862, lektor i historia och svenska språket vid Norrköpings högre elementarläroverk 1865—1875, död 1885, har, utom sina i det föregående omnämnda historiska arbeten, utgifvit flera romaner och skildringar, såsom »Gud och guld», 1853, »Vimpeln», 1855, »Grafvens son», 1858, »Skarpskyttens ungdomsminnen, historisk berättelse», 1867, »Mäster Olofs bröllop, romantiserad berättelse från Gustaf I:s dagar», 1868, »Engelbrekt Engelbrektsson, historisk roman», 2 del., 1868, 1869, »Öfverste Stålhammar, historisk roman», 1870, »Nils Bosson Sture, historisk roman i 3 samlingar», 1870, 71, ny uppl. 1875, »Taflor ur historien och vår tid», I—III, 1870, »Historiska bilder», 1871, m. fl.

Viktor Rydberg, född 1829 i Jönköping, student i Lund 1848, medarbetare i Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning sedan 1855, lekmanna-ombud för Göteborgs stad vid Sveriges första allmänna kyrkomöte 1868, ledamot af riksdagens andra kammare 1870—1872, af svenska akademien 1877, har, utom åtskilliga skrifter inom det religiöst-filosofiska området, utgifvit de romantiska berättelserna Singoalla, 1857, ny uppl. »Dimmor. Fantasier och historier. I. Singoalla», 1865, Fribytaren på Östersjön, 1857, ny uppl. 1866, 1877, romanen Den siste Athenaren, 1859, 3:e uppl. 1876, 4:e uppl. 1880, Romerska sägner om Paulus och Petrus, 1874, Lille Viggs äfventyr på Julafton, 1874, en öfversättning af Goethes Faust, 1876, Romerska dagar, 1877, samt åtskilliga dikter, hvaribland sången vid Upsala universitets jubelfest 1877 är särskildt berömd.

Henrik af Trolle, född i Carlskrona 1829, sekundlöjtnant vid flottan 1847, besökte under expeditioner med svenska örlogsfartyg Norra och Södra Amerika, Vestindien, Holland, Frankrike, m. fl. länder, men lemnade 1856 sjötjensten för att egna sig åt landthushållning samt var tillika i flera år medarbetare i tidningarna Carlskrona Veckoblad, Nya Blekings-Posten och Blekinge läns tidning. Hans sista befattning i statens tjenst var den af proviantförvaltare dels å fregatten Josefine, dels å korvetten Gefle 1864, 1865, hvarefter han uppträdt såsom synnerdeles flitig romanförfattare. Så utgaf han Rosen i Blekings skärgård, 1860. Skeppet Ölands flagga, 1860, Skizzer och noveller, 2 hftn 1867, Sjöofficeren, historisk-romantiska skildringar från Adolf Fredriks och Gustaf III:s tid, 2 delar, 1870, ny uppl. 1876, Gustaf III:s testamente, historiskt-romantiska tidsbilder, 2 delar, 1874, Östersjöns konung, historisk sjöroman från Carl XII:s tid, 2 delar, 1878, Från flottans hufvudstation, berättelser, minnen och tidsbilder från min ungdomstid, 1879, Gustaf III:s testamente, Rojalister och republikaner, 1881, Krona och törne, 1882, Silfversmedens son, 1884, Utkastad i verlden, 1885, m. fl.

Måns Henrik Hultin, född 1830, medicine kandidat 1863, skeppsläkare å emigrant-ångfartyget Ernst Merck under dess resa till Newyork och Qvebeck 1864, drunknad under en färd å Mälaren i Juli 1869, har till flera kalendrar och tidningar lemnat en mängd bidrag både på vers och prosa, såsom Kortspelet, Studentlif, Tre dagar på det hala, En sommarvandring, m. fl., hvarefter han särskildt utgifvit Doktor Robach, eller en svensk bonde i Amerika, 1865, Upsala-sångarnes Pariserfärd, 1868, och efter hans död utgåfvos hans Valda skrifter, 1875. De röja en ungdomlig, godmodig humor och han har en framstående plats bland våra icke särdeles talrika yngre humoristiska författare.

Anders Flodman, född i Norrköping 1835, inträdde, efter tagen kameralexamen, i några af hufvudstadens embetsverk 1856, men flyttade 1867 till Eskilstuna, der han såsom boktryckare och utgifvare af Eskilstuna Tidning stannade till 1872, hvarefter han varit medarbetare i Aftonbladet. Under signaturen *Anders R.....n* har han utgifvit åtskilliga romaner och skildringar, såsom »Blad ur min praktik», 2 delar 1860, »En sjelfständig man», roman i 2 delar, 1861, »Upp och ned, teckningar ur olika kretsar», 1862, »Blad ur min praktik, ny serie», 1865, samt dessutom »Kritiska studier», 1872, och en mängd politiska eller estetiska uppsatser, recensioner, lefnadsteckningar, berättelser, poemer m. m. i Svensk Litteraturtidskrift, Svensk tidskrift, Läsning för folket, Aftonbladet, Nya Dagligt Allehanda, Ny Illustrerad tidning, Upsala-Posten, kalendrarna Miniatur-Almanack, Violblomman, Freja, Blenda, Nornan, m. fl.

Dessutom hafva flere bland de här ofvan omnämnda lyriska och dramatiska författarne äfven lemnat bidrag till vår roman- och novelllitteratur. Så har *C. F. Ridderstad* utgifvit Frenologen, fragmenter ur Stockholmslifvet, 1844, Samlade smärre berättelser och utkast, I—III, 1848, Svarta handen, roman, 2 delar, 1848, Drabanten, historisk roman, 2 delar, 1849, Samvetet eller Stockholms mysterier, 3 delar, 1850, Fursten, historisk roman, 2 delar, 1852, Far och son, 2 delar, 1853, 1772 eller gunstlingarna, 1854, Drottning Lovisa Ulrikas hof, 2 delar, 1855, 1856, Historiska minnen från Östergötland, I—V, 1856, 1857, Samlade skrifter 1880, 1881, m. fl.; *Carl August Adlersparre*, Dante Alighieri, romantiska tidstaflor, 1841, Ludvig XV eller favoritväldet, romantiska tidstaflor, 1841, Anna Montford, romantiska berättelser, 1842, Martyren, romantiska tidstaflor, 1843, Skizzer och reseminnen, 1844, Smärre skizzer, 2 delar, 1849—1850; *August Blanche*, Taflor och berättelser ur Stockholmslifvet, 1845, Jernbäraren, händelse ur folklifvet, 1845, Vålnaden, roman, 3 delar, 1847, Flickan i Stadsgården, novell, 1847, Banditen, 1848, Första älskarinnan, 2 delar, 1848, Kråknästet, berättelser ur Stockholmslifvet, 1849, Sonen af söder och nord, romantisk skildring ur senaste Pariser-revolutionen, 2 delar, 1851 — öfversatta på danska, tyska och engelska, några äfven på franska — Samlade taflor och berättelser, 3 delar, 1856, 1857, Bilder ur verkligheten, 4 delar, 1863, 1865, och efter författarens död utkom-

mo i första serien af hans »Samlade arbeten» hans romaner och i den tredje hans berättelser och smärre skrifter, 1870—1875; *Wilhelm von Braun*, Berättelser och utkast, 1847, Berättelser, reseminnen m. m., ny samling, 1850, ett stort antal »Noveller och sedemålningar», införda i de många af Braun utgifna kalendrarna och samlade i 4:e—6:te delarna af hans Samlade arbeten, 1869, 1870; *J. Chr. Jolin*, Rosen bland kamelior, Eremiten, Affällingarne, 3 delar, samt en mängd berättelser och skizzer, införda i åtskilliga tidningar, tidskrifter och kalendrar, samt samlade i hans »Skrifter, 1:a serien, Berättelser och smärre uppsatser, I—IV, 1872—1877; 2:a serien, Romaner, 1882—1883; *Herman Bjursten*, Två systrar, 1848, Ödets lek, 1850, 1882, Egoismen, 1852, 1884, Gyltas grotta, 1853, 1882, Öfverste Stobée, 1854, Tre berättelser för barn och ungdom, 1855, Två flammor, 1860; *Frans Hedberg*, flera berättelser och skildringar, införda i Ny illustrerad tidning, m. fl. tidskrifter, och samlade i »Svart på hvitt, berättelser», 3 delar, 1867—1879; *Hedvig von Numers*, Stora verldens lycka, 1861, Andeskådaren, 1863, Agatringen, 1864, Tre noveller, 1867.

För öfrigt utkommo, utom ett ännu större antal öfversättningar, en mängd romaner, noveller, skildringar och skizzer, dels särskildt, dels i det af *L. J. Hierta* utgifna Läsebibliotek, det af boktryckaren *N. H. Thomson* utgifna Kabinettsbibliotek, det af *C. F. Ridderstad* utgifna Originalbibliotek i den sköna litteraturen, i Hermoder, bibliotek för Sveriges sköna litteratur, i Nya svenska Parnassen, i Familj-bibliotek, i Salongs-bibliotek af svensk och utländsk romanlitteratur, i Romantisk bazar, samling af in- och utländska romaner, i Svenska original-följetongen, i Samling af skönlitteratur, m. fl. dylika samlingar. En stor del af dessa romaner, noveller m. m. utkom anonymt eller under antagna författarenamn; men bland dem, som under detta tidskifte lemnat bidrag till vår roman- och novell-litteratur, böra, utom de redan anförda, ytterligare nämnas: *Carl David Arfvedson*, Scener i Nordamerika, 1836, Minnen från Europa och Amerika, 1837, Carl XI och hans gunstlingar, historisk roman, 1845, Wadstena kloster, 2 delar, 1848, »1848 och 1868 eller två år af en stormig lefnad», 1871; *Maximilian Axelson*, Rosen i Filipstad, 1847, Grufarbetarne, 2 delar, 1852, Romantiska berättelser från Småland, 1852, Berättelser ur arbetsklassens lif, 1853, Vägen till rikedom, 1853, Evas bröllop, 1858, Likmaskeraden, berättelse ur Stockholmslifvet, 1859, Sådan kan kärleken vara, 1860, Hans Våghals, historisk-romantisk skildring från Gustaf I:s dagar, 1863, Två löjtnanter, 1869, Stockholms vagabonder, 1872, Grufarbetarne, 1881, m. fl.; *Carl Wilhelm Bergman*, Clara Winquist, social-roman, 2 delar, 1849; *Daniel Åslund*, Taflor och berättelser från Norrland, 1858; *Lars Johan (Govenius)*, Små noveller, 2 delar, 1859, 1860, Doktor Jonas Blom, novell, 1869, Pantsedlarne, roman, 1873, Lif och död, eller branden vid Glasbruksgatan, 1872, Tvätterskan i Skinnarviken, 1874, Bankirens dotter, Döddoktorn, 1881, Ädlingen af folket, 1883, m. fl.; *Wilhelm Aurell*, Ringen med svarta stenen, 1860;

J. T. Smith, Den siste af sin ätt, Löjen och tårar, Styfmodern, roman, 2 delar, 1861; *Nils Lilja*, Skizzer och berättelser, 2 delar, 1862, 1864, *Axel Krook*, Lifsbilder, 1860, Tro och otro, 1864, Taflor ur arbetarens lif, 1867, Figurer och händelser, 1880; *Richard Gustafsson*, Amerikanskan, 1863, Lyckan står dem djerfvom bi, 1866, Kloka gubben, fantasispel, 1867, Taflor från Stockholms Djurgård, 1869, Berättelser, 1875, Sagor, 1875, 1882, Nya sagor, 1877, Hufvudstadsfigurer, 1879, flera smärre berättelser i Illustrerade Folkböcker, 1880, 1881, m. fl.; *Mathilda Ahlbom*, Dagsländor, I, II, 1864, 1866; *K. Ekström* (Gubben Noach), skizzer, 1862, Skogvaktarens berättelser, 1873, 1884; *A. W. af Sillén* (Sverre), En theoreticus i en praktisk tid, 1867, Kotteriet och mannen för sig, novell, 1869, Verlden i smått, novell, 1870; *Wilhelmina Amalia Tersmeden*, Tvänne sångerskor, En sjelfbiografi, 1866, Passionskamraterna, 1870; *P. E. Bergstrand*, (Bias), Magdeburgs hämnare, 1867, Odovalsky, skildring från 30-åriga kriget, 1868, Skandinaver och araber, saga från vikingatågen, 1869; *Mathilda Gestrin* (Munin), En arbetares dotter, 1866; *Emilia Gullbrandsen* (Götha), Landtsoldaten, en teckning ur folklifvet i Vestergötland, 1867; *Emilia Hacksell* (Elis Emil), Sjökaptenens hustru, 1866; *S. Nyberg*, Skattgräfvaren, romantisk berättelse från St. Barthelemy, 1866; *T. Peresvetoff-Morath*, Ivan, skildringar ur en svensk officers lefnad, 1867; *Maria Pettersson* (M . . . a), Den italienske flyktingen, 2 delar, 1867; *Aurora Magdalena von Qvanten* (Turdus Merula), En nyårsafton i Norrland, 1867, Rosa Arntson, 1868, Musikerns dotter, 1881, En roman på landsbygden, 1882, Från skilda kretsar, 1885; *Alfred Anderson*, En polismans anteckningar, 2 delar, 1867, 1868; *K. P. Arnoldson*, Karolinen och hans ättlingar, 1868; *P. A. Gödecke* (Finn), Berättelser och utkast, 1867; *Johanna Christina von Hofsten* (J. C.), Ett besök i Björkheda prestgård, 1869, Familjen Stark, 1869; *Gustaf Wilhelm Gumælius*, Tre löjtnanter på en jagtresa, novell, 1870; *Eva Vigström* (Ave), Brott och straff, 1872, För ro skull, 1873, Folkdiktning, visor, sägner, m. m., 1880, 1884; *J. O. Åberg*, Noveller, 1875, Från skilda tider. Historiska skizzer och berättelser, 1880, 1881, Eleonora Subomirski. 1881, Tre hist. berättelser, 1881, Svenska bragder, skildrade för folket, 1883, 1884, Vid Ryssby skans, 1885, m. fl.; *J. M. Bergman*, Valda smärre skrifter, 1876; *C. Eichhorn*, Dikter och berättelser, 1876; *G. Björlin*, Carl Svenske, 1876, Elsa, 1877; *J. G. Hofsten*, Samlade noveller, 1877; *J. P. Wallin* (Johannes Petrus), Svärmeriets offer, 1877; *G. J. Leufstedt*, Agnes Ellmén, 1877; *G. Nordensvan*, Framtidsmän, 1877, I kasernen, 1878, Guido, Skattsökaren, 1880, I harnesk, 1882, Penseldrag, 1883, Skuggspel, 1884, Figge, 1885; *G. L. Oxenstierna*, Ur folkets lif, 1878; *J. Bruzelius*, En ödets kastboll, 1879, En idyll på berget Karmel, 1880, Stockholms interiörer, 1883; *E. A. König*, På brottets bana, 1879; *Thure Malmgren*. Under andra hemisferens himmel, 1879; *August Strindberg*, Röda rummet, 1879, I vårbrytningen 1880, Svenska öden och äfventyr, 1882, 1883, Giftas, 1883, Utopier i verkligheten, 1885, Tjensteqvin-

nans son, 1886; *Aug. Bondeson*, Halländska sagor, 1886, m. fl.; *Inga Schenfelt* (Elsa), I lifvets strid, Ett brefkuvert, 1880; *Amanda Kerfstedt*, Vid vägkanten, 1880, 1883, Berättelser 1883, Kärlek och andra berättelser, 1885; *Ragnar Pihlström* (Lodbrok) Läsarlist, 1880, Fänrik Flinks minnen, 1881, Nybygget vid Vargkullen, 1881, Birger Jarls söner, Millionärens dotterson, Fröken Bärfelts hemlighet, 1882, De fem frivillige, Snapphanens bröllop, 1883, Nils Dacke, 1884, Ivan Mazeppa, 1885; *J. Mark*, Uppåt och framåt, 1880; *Halfdan Mörk*, En stormsvala blott, 1880; *Joh. Grönstedt*, Noveller och skizzer, 1881; *Axel Ling*, Mellan studierna, 1881; *Georg Lundström* (Jörgen), Från polcirkel till vändkrets, 1881; *Ernst Lundquist*, Agnes, Sannsagor, 1881, Profiler, 1884, 1885; *Sigurd Sigurdsson*, Den sköna synderskan, 1881, *Emmy Stern*, Brottslingens son, Byhistorier, 1881; *N. P. Ödman*, Ungdoms- och reseminnan, 1881; *R. Bergström*, Svenska bilder, 1882 Gerd, Svensk antologi, 1883; *C. Eneroth* (Chicot), Humoresker, Nya humoresker, 1882, I skansen, 1883, I gungstolar och soffhörn, 1885; *Anne Charlotte Edgren*, Ur lifvet, 1882, 1883; *Gust. af Geijerstam*, Gråkallt, 1882, Strömoln, 1883, Fattigt folk, 1884, Erik Grane, 1885; *Ferd. Wahlberg*, Den kärleksrike, 1882; *Augusta Braunerhjelm*. Studier efter naturen, Nya teckningar från Italien 1883; *G. Djurklou*, Sagor och äfventyr, 1883; *Hjalmar Ekrot*, Svenska bergsägner, 1883; *Amalia Fahlstedt*, I flygten. Berättelser, 1883; *Klara Kuhlman*, Från svenska hem, 1883, 1884; *Mathilda Roos*, Vårstormar, 1883, Berättelser och skizzer, 1884; *A. Segerstedt*, Sagor, Nya sagor, Taflor ur minnet 1883—1885; *Aug. Stenberg*, Samhällets frihetsbröder, 1883; *Alfhild Agrell*, Från land och stad, 1884, Hvad ingen ser, 1885; *Ernst Ahlgren* (fru Benedictsson), Från Skåne, 1884, Pengar, 1885; *Anna Westberg*, f. *Andersson* (Anna A.), Utan namn 1884; *Arvid Axelsson* (Cabriolo), Svarta och hvita streck, 1884; *C. O. Berg*, Verklighetsbilder, 1884; *Tor Hedberg*, Högre uppgifter, 1884, Johannes Karr, 1885; *P. A. Lindholm*, Hos Lappbönder, 1884; *Joh. Nordling*, (Halvor Grip), Dolce far niente, 1884; *Klas Rydberg* (Einar), Thor och Hvita Krist, 1884; *Daniel Sten*, Bland ödebygder och skär, 1884, Sämre folk, 1885; *Elin Ameen*, Träldom och andra berättelser, 1885; *Oscar Svahn* (Thord Bonde), Våra öfverliggare. 1885; *Stella Kleve*, Berta Funke, 1885; *Oscar Levertin*, Konflikter, 1885; *Vilma Lindhé*, Vid gassken och dagsljus, 1885; *Alfred Lindkvist*, Så kallade bagateller, 1885; *Emilie Lundberg*, Ur tvänne verldar, 1885; *Axel Lundegård*, I gryningen, 1885; *C. J. A. Hedenstjerna*, I svenska bondehem, 1885; *Christer Swahn*, Sanningskär, 1885; *Reinhold Vinter*, Brytningstid, 1885; *Henrik Vranér*, Gårafolk och husmän, Holger skräddare, 1885; m. fl.

Roman- och novell-litteraturen har sålunda under detta tidskifte varit hos oss talrikare representerad än under något föregående, och mot tidskiftets slut tycktes allt flera författare och författarinnor egna sig åt detta vitterhetsslag. Riktningen blef ock alltmera fosterländsk, hufvudsakligen genom de tre förnämsta författarinnornas verksamhet,

genom Mellins och Vetterberghs noveller samt Blanches smärre skildringar. I några bland hans romaner åter, så väl som i Ridderstads och några andras, röjer sig en påtaglig inverkan af den fransyska nyromantiken, sådan den utbildades af Victor Hugo, Eugene Sue, Alexander Dumas, m. fl., men denna smakriktning bibehöll sig här ej synnerdeles länge, och man återvände till teckningen af de inhemska förhållanden, mera hemtade ur hvardagslifvet.

Under de sista åren hafva dessa teckningar blifvit alltmera *realistiska*, men hos de flesta yngre författare och författarinnor med en viss förkärlek för skildringen af lifvets skuggsidor och samhällets missförhållanden samt i allmänhet med öfvervägande pessimistisk riktning.

På det hela har detta tidskifte inom vår vitterhet varit snarare ett talangens än ett snillets. Äfven under detsamma hafva snillen visserligen icke saknats, men väl sådana af första ordningen, som framträdde under Gustaf III:s och Carl Johans tidehvarf. Så mycket större har i stället de talangfulla författarnes och författarinnornas antal varit, och att hågen för läsning af vittra arbeten icke hos den större allmänheten aftagit, vittnar bäst det stora antalet af utkomna vittra skrifter, större än under något föregående skifte af lika tidslängd.

De sköna konsterna.

Den ökade lifaktighet, som under det föregående tidskiftet röjt sig inom den bildade konsten i Sverige, har sedermera ytterligare utvecklat sig, och antalet af konstnärer, åtminstone inom målarekonstens särskilda områden, har blifvit allt större.

Vi hafva i föregående del anmärkt, huru *akademien för de fria konsterna*, som hade att befordra dessas utveckling hos oss, tyckts mer och mer stelna i ett visst manér, och huru från flera håll försök gjordes att införa nya riktningar och i allmänhet mera lif inom de särskilda konstarterna, hvilket ock lyckades, ehuru icke i så hög grad, som syntes önskvärdt. Den år 1832 inrättade *konstföreningen* var ett nytt försök härtill. Den utgick icke ur någon opposition mot akademien, som icke heller blifvit oberörd af de nya riktningarna och hvars fleste professorer voro bland föreningens stiftare, utan den bildades, »i akt och mening att upparbeta allmänhetens konstförstånd och på samma gång bispringa artisterne genom att bereda afsättning åt deras arbeten». Föreningens första sträfvande blef ock att söka höja konstsinnet hos allmänheten, hvarföre den föranstaltade expositioner af gamla mästares arbeten ur alla skolor och slutligen 1841 äfven en af svenska målares arbeten, som bäst kunde visa hvart den svenska konsten sträfvat och bibringa allmänheten en föreställning om hvad denna konst uppnått. Man fann nu, att under långa tider flertalet af de ledande konstnärerne icke varit infödde, samt att inom konsten än alltid röjde sig samma idéer, som af dessa ledande mästare inplantats, och att således en svensk konstskola i egentlig mening icke fans, emedan »stäm-

peln af en, åtminstone i något, egen, sjelfständig karakter förgäfves söktes bland mängden af dessa taflor, foster af trenne århundradens konstflit».

Med denna exposition afslutade konstföreningen denna del af sin verksamhet, men egnade densamma sedermera dels åt bekantgörandet af inhemska konstnärers verk genom veckoutställningar af dessa, dels åt yngre konstnärers understödjande genom inköp och utlottning af deras arbeten. Intresset för konsten spridde sig ock i allt vidsträcktare kretsar, och den uppmuntran, som gafs unge konstnärer, lockade allt flera att beträda konstnärsbanan, så att det icke dröjde särdeles länge, innan, oaktadt konstföreningens nitiska och uppoffrande bemödanden, det visade sig allt svårare, synnerligast för de konstnärer, som ännu icke vunnit större rykte, att inom vårt föga folkrika och föga rika land, med allt för ringa tillgång på mæcenater, finna tillräcklig afsättning af sina arbeten, hvarföre ock flere bosatt sig utomlands.

Ett nytt försök både att tillvägabringa en närmare förbindelse mellan konstnärerne och att gifva konsten en mera nationel riktning var bildandet af *konstnärsgillet*, 1846, hvilket skulle vara på en gång »en de yngre konstnärernes emancipationsakt från akademien, samt proklamationen af en mera mångsidig och framför allt mera nationel riktning i den svenska konsten». Forn-nordiska ämnen började nu åter behandlas af åtskilliga bland våra konstnärer, och isynnerhet blef Blommér, till hvilken vi återkomma här nedan, en framstående konstnär i denna riktning; men konstnärsgillets verksamhet blef dock föga långvarig.

Intresset för den fosterländska konstriktningen bibehöll sig likväl och framträdde verksamt i *föreningen för nordisk konst*, som bildades 1858, i ändamål att sprida allmännare kännedom om den bildande konstens alster samt uppmuntra konstnärliga anlag, »företrädesvis dem, hvilka utmärka sig i fosterländsk riktning», för hvilka ändamål denna förening ock allt sedermera med framgång verkat.

Till konstsinnets och konstnärsbildningens befordrande bidrog för öfrigt icke så litet inrättandet af ett *nationalmuseum*, hvarom konung Oscar I gjorde framställning till ständerna redan vid 1844 års riksdag. Statens samlingar af taflor och skulpturarbeten voro då uppstälda i en flygel af kungliga slottet, der utrymmet blifvit alltmera otillräckligt och der de ej heller kunde för den större allmänheten göras så tillgängliga, som för konstsinnets och konstnärsbildningens befordrande var önskvärdt; men nu föreslog konungen, att det dåvarande kungliga museum, kungliga biblioteket, vitterhets-, historie- och antiqvitetsakademiens samlingar, kungliga myntkabinettet samt klädkammarens och lifrustkammarens samlingar skulle förenas i en särskild byggnad, som tillika borde blifva ett riket värdigt minnesverk af inhemsk byggnadskonst och hvarför kostnaden af öfverintendents-embetet beräknades uppgå till 750,000 eller högst 825,000 rdr rmt. Ständerna anslogo ock härtill 750,000 rdr att i mån af behof utgå; men när museibyggnaden i Maj 1863 var fulländad, hade kostnaden uppgått till 1,737,415: 79, och ändock hade kungliga bibliotekets samlingar der icke kunnat inrymmas. Ytter-

ligare tillkommo inrednings- och dekorationskostnader, så att totalkostnaden utgjort 2,175,220: 60 rmt. Den nya lokalen har emellertid varit tillräcklig för de mer och mer ökade samlingarna, hvilka ock varit ganska talrikt besökta, så väl af konstnärer, för studier, som af den större allmänheten. Till dessa samlingars förökande och tillika till uppmuntran för inhemska konstnärer begärde kongl. maj:t och beviljade ständerna vid 1853, 1854 årens riksdag ett årligt anslag af 2,000 rdr bko för hvardera af åren 1856—1858 till inlösen af svenska konstnärers arbeten, hvilket anslag vid 1856—1858 årens riksdag höjdes till 6,000 rdr rmt årligen, att efter kongl. maj:ts förfogande användas, samt från och med år 1864 blef ett reservationsanslag, så att derå uppkomna besparingar finge för samma ändamål användas. Det höjdes vid 1872 års riksdag ytterligare till 9,000 kr., under vilkor att kunna af kongl. maj:t användas äfven till inköp af norska och danska konstnärers alster. Genom en kunglig stadga den 13 Dec. 1872 upprättades ock nu en inköpsnämnd, bestående af de 5 utaf kongl. maj:t förordnade ledamöterne i nämnden för inköp af konstverk för nationalmuseum, samt 6 andra personer, utsedde årligen, 3 af akademien för de fria konsterna bland dess ledamöter och 3 af museinämnden bland konstälskare, hvilken inköpsnämnd hade att årligen hos kongl. maj:t föreslå de arbeten af svenska, norska eller danska konstnärer, som för den beviljade anslagssumman borde för statens räkning inköpas, med iakttagande att minst en tredjedel af årsanslaget borde användas till inlösen af norska eller danska konstnärers arbeten.

Akademien för de fria konsterna, som under det föregående tidskiftet varit utsatt för många anmärkningar, hvilka äfven sedermera icke uteblifvit, men som likväl alltmera visat, att den icke varit oberörd äfven af de nya konstriktningarna och således med allt mindre skäl kunde beskyllas att hafva stelnat i föråldrade former, erhöll den 2 Jan. 1866 nya stadgar, enligt hvilka dess bestämmelse är »dels att med omsorg leda och främja målare-, bildhuggare-, byggnads- och de öfriga bildande konsternas utveckling och fortgång i Sverige, så att en allmännare smak och insigt i dessa konster må spridas; dels att förestå och besörja den offentliga undervisningen deruti, så att ej blott skicklige konstnärer må danas, utan äfven konstfärdighet utbredas till de yrken och näringsgrenar, i hvilka konsten förädlande ingriper». Akademien utgöres af en kansler, då kongl. maj:t finner godt en sådan förordna, en præses, 10 inrikes hedersledamöter, 40 inrikes ledamöter (bland hvilka väljas akademiens embetsmän: en vice præses, en direktör, en sekreterare, en kassaförvaltare, en bibliotekarie, 6 professorer och 7 vice professorer) samt norska och utländska hedersledamöter och ledamöter, äfvensom inhemska agréer, till obestämdt antal. Under akademiens omedelbara inseende står ett *läroverk*, för meddelande af undervisning i konstbildningens särskilda arter, fördeladt i tre klasser, af hvilka den första innefattar elementar-undervisningen, den andra de förberedande skolorna och den tredje de högre eller tillämpningssko-

lorna. Bland akademiens professorer meddela fyra undervisning i teckning, en i byggnadskonst och en i anatomi; bland vice professorerne tre i teckning, två i landskapsmålning och två i byggnadskonst. Dessutom har läroverket en lärare vid antikskolan, en vid linearteckningsoch målareperspektiv-skolan, samt en för konsthistoriska föreläsningar. Reglemente för detta läroverk utfärdades den 16 Sept. 1881.

Rätt mycket är sålunda gjordt för konstnärsbildningen härstädes, och genom stipendiers utdelande af akademien hafva dessutom flere yngre konstnärer erhållit tillfälle att i utlandet fullfölja sina konststudier. Det skedde i början af detta tidskifte ännu af de flesta å den förut vanliga vägen öfver Paris till Italien; men sedan konstnärslifvet i München, Berlin och Düsseldorf börjat vinna allt rikare utveckling, blefvo de tyska konstorterna också allt oftare besökta äfven af svenska konstnärer, och i synnerhet stannade i Düsseldorf så många både svenska och norska artister, att en skandinavisk konstnärsskola der uppstod, som haft icke ringa inflytande på konstnärsbildningen hos oss i allmänhet.

Antalet af konstnärer har emellertid, såsom redan är anmärkt, blifvit allt större, synnerligast inom målarekonstens särskilda områden, men utrymmet medgifver endast att i största korthet här omnämna de bland dem, som gjort sig mera kända.

Framstående *historiemålare* voro: *Otto Henrik Wallgren*, född 1795, vice professor i teckning 1854, d. 1857, mest känd genom sina teckningar af »Skånska allmogens klädedrägter», af porträtter i Mellins »Sveriges store män» och af illustrationerna till »Den skandinaviska nordens historia» af samme författare; *Johan Wilhelm Carl Wahlbom*, f. 1810, efter omfattande konststudier först i Paris samt sedermera i Rom och öfriga konstorter inom Italien utnämnd till professor i teckning vid akademien för de fria konsterna härstädes 1849, men lemnade redan följande året åter Sverige och vistades sedermera dels i Italien, dels i Paris och i London, der han afled 1858 — af hans talrika taflor finnas i nationalmuseum tre, föreställande Gustaf Adolf i slaget vid Stuhm, Gustaf Adolf vid Lützen och Gustaf Adolf återfunnen död; *Henrik Theodor Lundh*, f. 1812, agreé hos akademien för de fria konsterna 1840, mest känd såsom stillebensmålare; *Gustaf Henrik Brusewitz*, f. 1812, intendent för den historiska afdelningen vid Göteborgs museum, 1865, ledamot af vitterhets-, historie- och antiqvitets-akademien 1882, äfven känd såsom genremålare och genom antiqvariska forskningar; *Nils Johan Blommér*, f. 1816, från 1847 till 1850 bosatt i Paris, der han utförde sina berömda taflor Elfvorna, Elfdrömmen, Sommarqvällen, Necken och Ægirs döttrar (i nationalmuseum), hvarefter han uppehöll sig omsevis i Venedig, Neapel och Rom samt sände derifrån hem tre större taflor, bland hvilka Freja åkande i en vagn, dragen af kattor, finnes i nationalmuseum, död i Rom 1853 — en af de mest framstående bland våra yngre historiemålare; *Johan Zacharias Blackstadius*, f. 1816, agreé vid akademien för de fria konsterna samt lärare i teckning och målning vid slöjdsko-

lan i Stockholm 1858, äfven känd såsom genremålare; *Johan Christofer Boklund*, f. 1817, ledamot af akademien för de fria konsterna och professor 1856, ledare af d. v. kronprinsens, sedermera konung Carl XV:s studier i målning, intendent för nationalmusei samlingar 1866, hofintendent och direktör för akademien 1867, d. 1880 — en af våra mest alsterrika konstnärer, bland hvars talrika taflor flera förekomma i statens samlingar; *Alida Christina Rabe*, f. 1825, d. 1870, berömd för en synnerligt omsorgsfull och samvetsgrann behandling af de ämnen hon valt — Oedipus och Antigone, Abrahams offer, Bordsbönen, m. fl.; *Martin Eskil Vinge*, f. 1825, ledamot af konstakademien 1864, vice professor i teckning 1865, professor 1867, hvars taflor Kraka, Loke och Sigyn, Hjalmars afsked från Orvar Odd, Olof Tryggwason och Sigrid Storråda samt Thors strid med jättarne nationalmuseum tillegnat sig; *Johan Fredrik Höckert*, f. 1826, efter omfattande konststudier i München, Paris, Holland, Belgien och England, vice professor 1857, hvarefter han företog nya studieresor i Dalarne, Spanien, Italien och norra Afrika samt afled i Sept. 1866 — en af våra mest framstående konstnärer under detta tidskifte, berömd äfven såsom genremålare; *Johan August Malmström*, f. 1829, ledamot af konstakademien och vice professor 1864, professor i teckning, 1867, af hvars taflor Ingeborg, mottagande af Orvar Odd underrättelse om Hjalmars död, samt Elfdans vid månsken finnas i nationalmuseum, känd äfven såsom genremålare och genom sina illustrationer till Ragnar Lodbroks saga, till Asbjörnsens och Topelii sagor, m. m.; *Eduard Perseus*, född 1841, agreé vid konstakademien 1871, hofintendent 1882, äfven porträtt- och genremålare; *Georg Johan Otto von Rosen*, grefve, född 1843, ledamot af konstakademien 1872, vice professor i teckning 1874, professor och akademiens direktör 1880, hvars stora tafla Erik XIV, Katarina Månsdotter och Göran Persson finnes i nationalmuseum, äfven aquarell- och porträttmålare — hans porträtt af sin fader, grefve Adolf Eugene von Rosen, har nationalmuseum äfven tillegnat sig; *Gustaf Olof Cederström*, friherre, f. 1845, agreé vid konstakademien 1875, ledamot af akademien 1878, äfven genremålare — hans Carl XII:s likfärd och Epilog finnas i nationalmuseum; *Johan Julius Ferdinand Kronberg*, f. 1850, ledamot af konstakademien 1881, äfven genre- och aqvarellmålare — hans »Bröderne Olaus och Laurentius Petri, öfverlemnande till Gustaf Wasa den första svenska bibelöfversättningen», så väl som hans genretafla »Den gamle kyrkotjenaren», inköptes af Carl XV för konungens enskilda tafvelsamling, och hans jagtnymf med fauner, så väl som hans Amorin, af nationalmuseum; *Carl Gustaf Hellquist*, f. 1851, ledamot af konstakademien 1883, vice professor i teckning 1885, äfven aqvarell- och genremålare; *Gotthard Adolf Verner*, f. 1837, konstakademiens agreé 1868; *Birger Lignell*, f. 1838, d. 1878, m. fl.

Bland de talrika *genremålarne* böra, utom dem som tillika varit historiemålare, nämnas: *Sofia Adolfina Adlersparre*, f. 1808, d. 1862: bland hvars genrestycken tvänne finnas i nationalmuseum, äfven por-

trättmålarinna och för öfrigt mest känd genom sina kopior af äldre mästares arbeten: *Joh. Julius Ringdahl*, f. 1813, ledamot af och lärare vid konstakademien, d. 1882; *F. L. von Dardel*, f. 1817, öfverintendent; *Nils Andersson*, f. 1817, ledamot af konstakademien och vice professor i teckning 1857, professor 1858, d. 1865, bland hvars talrika genrestycken nationalmuseum tillegnat sig trenne — äfven landskapsmålare; *Kilian Kristofer Zoll*, f. 1818, d. 1860, äfven känd genom sina altartaflor till flera landskyrkor; *Lorenz August Lindholm*, f. 1819, död 1854, bland hvars genrestycken tre förekomma i nationalmuseum; *Peter Eskilsson*, f. 1820, agreé hos konstakademien 1866, d. 1872, bland hvars genrestycken ett par fått plats i nationalmuseum; *Amalia Lindegren*, f. 1814, hedersledamot af qvinliga artist-samfundet i London och af svenska konstakademien 1857, af hvars genrestycken tre förekomma i nationalmuseum, äfven berömd porträttmålarinna; *Geskel Saloman*, f. i Töndern i Schleswig 1821, ledamot af konstakademien i Stockholm 1868, vice professor i teckning 1874, äfven historie- och porträttmålare, af hvars genrestycken nationalmuseum eger tvänne; *Josef Vilhelm Vallander*; f. 1821, ledamot af konstakademien 1857, professor i figurteckning 1867, såsom genremålare särskild känd genom lycklig behandling af scener dels ur svenska folklifvet och dels ur Bellmanslifvet, af hvilka genrestycken tre fått plats i nationalmuseum; *Bengt Nordenberg*, f. 1822, sedan slutet på 1850:talet bosatt i Düsseldorf, ledamot af svenska konstakademien 1866, hvars flesta arbeten stannat i Tyskland, men äfven spridt sig till Frankrike, England, Ryssland, Norge och Sverige, der fyra af hans genrestycken fått plats i nationalmuseum; *Ferdinand Julius Fagerlin*, f. 1825, äfven en längre tid bosatt i Düsseldorf, ledamot af svenska konstakademien 1865, hvars flesta taflor likaledes stannat utom Sverige, der man dock finner tre deribland i nationalmuseum; *Jeannette Holmlund*, f. 1825, gift i Düsseldorf med norske landskapsmålaren Nils Björnsson Möller, död 1872; *August Jernberg*, f. 1826, ledamot af konstakademien 1865, af hvars genre- och fruktstycken fyra finnas i nationalmuseum; *Agnes Börjesson*, dotter till skalden Johan Börjesson, f. 1827, ledamot af konstakademien 1878, bland hvars genrestycken ett, »Gamla minnen», fått plats i nationalmuseum; *Carl Henning Lützow D'Uncker*, f. 1828, en af våra mest framstående genremålare och en af de högst få svenska konstnärer, som vunnit icke blott rykte, utan äfven rikedom under utöfningen af sitt konstnärskap, hvars taflor, af hvilka 8 fått plats i vårt nationalmuseum, funno rik afsättning i Tyskland och Holland, död 1866 i Düsseldorf, der han länge varit bosatt; *Arvid Julius Gottfried Virgin*, f. 1831, agrée hos konstakademien 1862, d. 1876, hvars Dalkulla fått plats i nationalmuseum, äfven känd såsom porträttmålare; *Alexander Rudbeck*, friherre, född 1829, konstakademiens agreé 1871; *Anders Gustaf Koskull*, friherre, född 1831, konstakademiens agreé 1861 och ledamot 1868, bland hvars genrestycken ett, »Hushållsbestyr», finnes i nationalmuseum; *Axel Gustaf Hertzberg*, född 1832, konstakade-

miens agreé 1867, död 1878, bland hvars genrestycken två stannat i nationalmuseum; *Nils Jakob Kulle*, född 1838, konstakademiens agreé 1882, en af våra mest produktive genremålare; *Sven Victor Helander*, född 1839, svensk och norsk konsul i Düsseldorf 1878, agreé hos svenska konstakademien 1869; *Vilhelmina Lagerholm*, född 1826, konstakademiens agreé 1871, hvars genrestycke »En gammal historia» fått plats i nationalmuseum, äfven porträttmålarinna; *Axel Gillis Hafström*, född 1841, hvars »Kontraband; smugglare inför tullinspektoren» finnes i nationalmuseum; *Hugo Fredrik Salmson*, född 1843, ledamot af konstakademien 1880; *Knut Alfred Ekvall*, född 1843, konstakademiens agreé 1879, hvars »Före badet; familjescen» blifvit inköpt för nationalmuseum; *Axel Kulle*, f. 1846, hvars »Kyrkoråd under öfverläggning» finnes i nationalmuseum; *Thure Nicolaus Cederström*, friherre, f. 1843, konstakademiens agreé 1882; *Axel Leonard Borg*, född 1847, konstakademiens agreé 1883; *Frans Vilhelm Odelmark*, född 1849, konstakademiens agreé 1885, äfven arkitekturmålare, hvars »Interiör af St. Lorentzkyrkan i Nürnberg» finnes i nationalmuseum; J. G. Löfvengren, f. 1819, C. G. W. Carleman, f. 1821, äfven landskapsmålare, Sofia Ribbing, f. 1835, Fredr. Wohlfarth, f. 1837, Emma Ekvall, f. 1838, C. A. A. Sparre, frih., f. 1839, Reinh. Callmander, f. 1840, Amanda Bergstedt, f. 1841, C. Hellström, f. 1841, särskildt känd såsom karrikatyrtecknare, N. Fornberg, f. 1841, K. G. Michaelson, född 1841, Anna Nordlander, f. 1843, d. 1879, Amanda Sidvall, f. 1844, A. Montan, f. 1845, Severin Nilson, f. 1846, Anna Nordgren, f. 1847, Isidor Törnblom, f. 1848, d. 1876, B. E. Ek, f. 1849, N. G. Janzon, f. 1850, Emma Munktell, sedermera friherrinna Sparre, f. 1851, äfven porträttmålarinna, W. N. A. Hagborg, f. 1852, Elisabeth Jacobsson, f. 1852, äfven porträttmålarinna, Carl Larsson, f. 1853, särskildt känd såsom illustratör, Joh. Tirén, f. 1853, Hugo Birger, f. 1854, Jenny Nyström, f. 1854, Rob. Thegerström, f. 1854, Georg Pauli, f. 1855, C. H. Nordenberg, f. 1857, A. Kreuger, f. 1858, Gerda Rydberg, f. 1858, E. A. Forsström, f. 1859, G. O. Björk, född 1860, m. fl.

Såsom *porträttmålare* äro, utom de i det föregående omnämnde, mest bekante: *Johan Gustaf Köhler*, f. 1806, agreé och lärare vid konstakademien, d. 1881; *Gustaf Uno von Troil*, f. 1815, ledamot af konstakademien 1854, vice professor i teckning 1860, professor 1866, d. 1875; *Carl Theodor Staaff*, f. 1816, ledamot af konstakademien 1856, d. 1880, äfven känd såsom illustratör, särskildt genom sina »Taflor till fänrik Ståls sägner»; *Johan Per Södermark*, f. 1822, ledamot af konstakademien 1874, son till den i föregående del omnämnde berömde porträttmålaren Olof Johan Södermark; *Hildegard Norberg*, f. 1844, konstakademiens agreé 1878; *Hildegard Bergendahl*, sedermera fru *Thorell*, f. 1850, konstakademiens agreé 1883, äfven genremålarinna, C. W. Nordgren, f. 1804, d. 1857, Erik Wahlbergson, f. 1808, d. 1865, S. G. Lindblom, f. 1810, C. H. Hallberg, f. 1810, B. W. Wohlfarth, f. 1812,

d. 1863, äfven historiemålare, A. Hallin, f. 1816, J. A. Wetterbergh, f. 1816, d. 1872, Adelaide Valerius, sedermera friherrinna Leuhusen, f. 1828, ledamot af musikaliska akademien 1872, Hilda Lindgren, född 1833, Lotten Gegerfeldt, f. 1834, äfven genremålarinna, Christine von Post, f. 1835, äfven historiemålarinna, Clara Löfgren, f. 1843, äfven genremålarinna, Emma Toll, född 1843, äfven genremålarinna, J. O. Cantzler, f. 1844, äfven genremålare, Ernst Josephson, f. 1851, A. F. Jansson, f. 1853, båda äfven genremålare, Julia Beck, f. 1853, Elisabeth Keyser, f. 1853, båda äfven genremålarinnor, Richard Bergh, f. 1858, J. A. G. Anderson, f. 1859, båda äfven genremålare, m. fl.

Såsom *djurtecknare* bör särskildt nämnas *Vilh. von Vright*, f. 1810, ledamot af konstakademien 1839, i synnerhet känd genom sina kolorerade teckningar till Nilssons Fogelfauna och Ekströms Beskrifning öfver Skandinaviens fiskar; såsom *djurmålare: Joh. Georg Arsenius*, f. 1818, öfverstelöjtnant vid lifregementets husarer 1868, konstakademiens agreé 1865; *Bengt Johan Gustaf Brandelius*, f. 1833, kapten vid Skaraborgs regemente 1878, ledamot af konstakademien 1874, död 1884; *Johan Gustaf von Holst*, f. 1841, kammarherre 1872, ryttmästare vid lifgardet till häst 1875, agreé hos konstakademien 1881; W. Engström, f. 1830, d. 1877; Carl Georg Arsenius, f. 1855, Bruno Liljefors, född 1860, äfven genremålare, m. fl.

Bland de mycket talrika *landskapsmålarne* under detta tidskifte böra omnämnas: *Gustaf Vilhelm Palm*, f. 1810, ledamot af konstakademien 1852, af hvars talrika landskapsstycken, de flesta från Italien, tre fått plats i nationalmuseum; *Josef Magnus Stäck*, f. 1812, ledamot af konstakademien och professor 1852, d. 1868, en af våra mest produktive och mest omtyckte landskapsmålare, af hvars stycken fyra finnas i nationalmuseum; *Per Gabriel Wickenberg*, f. 1812, d. 1846, hade under sin korta konstnärsbana dock hunnit vinna europeisk ryktbarhet, och hans flesta taflor stannade också utom Sverige, hvars nationalmuseum likväl förvärfvat fem deribland; *Theodor Billing*, f. 1817, ledamot af konstakademien 1872, af hvars talrika landskapsstycken två fått plats i nationalmuseum; *Edvard Alexander Anckarcrona*, f. 1825, underlöjtnant vid Uplands regemente 1847—1852; *Henrik August Anckarcrona*, den föregåendes yngre broder, f. 1831, öfverste och chef för södra skånska infanteri-regementet 1883, agreé hos konstakademien 1865, företrädesvis känd genom sina afrikanska landskapsstycken, hvartill han under fälttåget mot Marocko i fransk tjenst 1859 samlat motiven och hvaraf ett fått plats i nationalmuseum, der man äfven finner hans historiemålning Carl XII vid Narva; *Simon Marcus Larson*, född 1825, d. 1864, ett målaresnille, som likväl aldrig kom till full utveckling, så talrika och effektfulla hans taflor än voro — fyra deribland hafva blifvit inköpta för nationalmuseum; *Olof Hermelin*, friherre, f. 1827, löjtnant vid Vestgöta Dals regemente 1850, 1851, konstakademiens agreé 1871; *Johan Edvard Bergh*, f. 1828, ledamot af konstakademien 1858, vice professor 1861 och professor för landskapsmål-

ning 1867, död 1880, en af våra mest framstående landskapsmålare, bland hvars talrika stycken tre förvärfvats åt nationalmuseum; *Axel Nordgren*, f. 1828, ledamot af konstakademien 1868, bland hvars landskapsstycken fyra fått plats i nationalmuseum; *Axel Leopold Cantzler*, f. 1832, d. 1875, länge bosatt i Rom, hvarföre hans flesta landskapsstycken ock hafva italienska motiver — ett deribland finnes i nationalmuseum; *Herman Alfred Leonard Vahlberg*, f. 1834, sedan 1855 bosatt i Düsseldorf och sedan 1867 i Paris, der han vunnit stort konstnärsrykte — sex af hans taflor hafva fått plats i vårt nationalmuseum; *Per Daniel Holm*, f. 1835, ledamot af konstakademien 1872, vice professor 1872, professor i landskapsmålning 1881, af hvars landskapsstycken tre stannat i nationalmuseum; *Gustaf Fredrik Rydberg*, f. 1835, ledamot af konstakademien 1871, har fyra af sina taflor i nationalmuseum; *Anders Kallenberg*, f. 1834, konstakademiens agreé 1870, af hvars landskapsstycken två fått plats i nationalmuseum; *Carl Ferdinand Hernlund*, f. 1837, akademiens agreé 1884; *Olof Per Ulrik Arborelius*, f. 1842, akademiens agreé 1872, af hvars talrika landskapsstycken nationalmuseum eger tvänne; *Oskar Törnå*, född 1842, bland hvars stycken ett Vårlandskap, med motiv från Tullingesjön i Södermanland, finnes i nationalmuseum; *Sten Harald Torsslow*, född 1838, akademiens agreé 1869; *Vilhelm von Gegerfelt*, f. 1844, akademiens agreé 1872, bosatt i Paris; *Viktor Reinhold Forssell*, f. 1846, akademiens agreé 1883; *Knut Axel Lindman*, född 1848, akademiens agreé 1884; *Sven Alfred Thörne*, född 1850, akademiens agreé 1881; *Julia Strömberg*, f. 1851, akademiens agreé 1881; S. A. Blombergsson, född 1811, d. 1875, S. Herlin, f. 1814, A. Hirsch, f. 1816, Amelie Chrysander, sedermera friherrinna von Schwerin, f. 1819, bosatt i Düsseldorf, J. A. Berg, f. 1820, d. 1876, Ehrenfried Wahlqvist, f. 1826, C. A. Rothstén, f. 1826, d. 1877, Josefina Holmlund, f. 1827, J. O. Högstadius, f. 1829, J. A. Bang, f. 1831, Sven Anderson, f. 1838, H. Th. Uddén, född 1838, äfven karrikatyrtecknare, C. E. Lönngren, f. 1839, B. A. Lindholm, f. 1841, J. A. Petersén, f. 1841, död 1882, Chr. J. Wallroth, f. 1841, Hedvig Strandberg, f. 1842, A. H. Lindquist, född 1843, J. C. G. Siegbahn, f. 1843, P. Ekström, f. 1844, K. D. Lindblom, f. 1844, R. Norstedt, f. 1845, Sofia Stjernstedt, f. 1845, A. W. Blanck, f. 1847, O. Krumlinde, f. 1847, Hj. Sandberg, född 1847; J. Ericson, f. 1848, C. Hill, f. 1849, A. M. Lindström, f. 1849, Charlotte Constance Wahlström, f. 1849, E. Wedelin, f. 1850, död 1880, Willgott Lundgren, f. 1850, C. Skånberg, f. 1850, d. 1883, J. Silvén, f. 1851, A. Fahlcrantz, f. 1851, C. W. Jaenson, f. 1853, E. A. J. Lundström, f. 1853, W. S. Dahlbom, f. 1855, J. O. Grafström, f. 1855, J. G. J. Nyberg, f. 1855, C. F. Nordström, f. 1855, A. H. D. von Essen, f. 1856, J. F. Krouthén, f. 1858, A. E. J. Rosenberg, f. 1858, J. E. Lundegård, f. 1860, J. L. Kindborg, f. 1861, m. fl.

Äfven *Carl XV* utförde flera lyckade landskapsmålningar, af hvilka fem förvaras i nationalmuseum.

Såsom *marinmålare* uppträdde *Per Vilhelm Cedergren*, f. 1823, af hvars sjöstycken ett fått plats i nationalmuseum; *Josef Albert Sault Berg*, f. 1832, konstakademiens agreé 1860, af hvars talrika sjöstycken tre stannat i nationalmuseum; *Christian Fredrik Svensson*, född 1834, konstakademiens agreé 1883; Arnold Abraham Plageman, f. 1826, d. 1862, A. F. Nordling, f. 1840, Olof Jernberg, f. 1855, äfven landskapsmålare, H. G. af Sillén, f. 1857, m. fl.

Såsom *aqvarellmålare* hafva följande gjort sig kända: *Egron Selif Lundgren*, f. 1815, ledamot af konstakademien 1850, efter vidsträckta resor i Italien, Spanien och 1858 i Ostindien, dit han, på bekostnad af ett handelshus i Manchester, fick afresa för att teckna de märkligaste tilldragelserna under det då pågående Sepoy-upproret, återkommen till Sverige 1860, men sedermera bosatt i London, hvarifrån han dock gjorde flera utflygter till Norge, Egypten, Italien och Spanien, samt äfven ett par besök i Sverige, der han slutligen stannade till sin död i Dec. 1875 — en af sin tids främste aqvarellmålare och tillika en af våra mest produktiva konstnärer, af hvars oljemålningar 50 stannat inom fäderneslandet — två deribland i nationalmuseum — och af hvars aqvareller nationalmuseum eger fem samt öfver 200 finnas qvar i Sverige, men långt flera stannat utomlands och, bland andra, 500 teckningar från kriget i Indien blifvit engelsk egendom; *Fredrik Wilhelm Scholander*, f. 1816, ledamot af konstakademien 1846, professor i byggnadskonst 1848, akademiens ständige sekreterare 1868, hofintendent 1851, intendent vid öfverintendentsembetet 1864, filos. hedersdoktor 1877, d. 1881, berömd aqvarellmålare, men ännu mera framstående såsom arkitekt, äfven författare af flera vittra arbeten; *Albert Theodor Gellerstedt*, f. 1836, ledamot af konstakademien 1877, dess sekreterare efter Scholander 1881, professor i arkitektur vid tekniska högskolan 1877, förste intendent vid öfverintendents-embetet, äfven känd såsom lycklig skald; *Fredrik August Ahlgrensson*, f. 1838, ledamot af akademien 1872, äfven dekorationsmålare; *Regina Kyhlberg*, f. 1843, konstakademiens agreé 1884; *Anna Gardell*, sedermera fru *Ericson*, f. 1853; *Anders Leonard Zorn*, f. 1860, akademiens agreé 1884; C. S. Hallbeck, f. 1826, A. H. Hägg, f. 1835, äfven gravör, J. Hägg, f. 1839, äfven marinmålare, Emil Hallgren, f. 1839, äfven karrikatyrtecknare, P. L. Haglund, f. 1844, Virginia Larson, f. 1844, Hulda Schenson, f. 1847, Axel Axelson, f. 1854, äfven arkitekturmålare, Anna Billing, f. 1855, C. F. von Saltza, f. 1858, Anna Palm, f. 1859, m. fl.

Såsom *dekorationsmålare* hafva *Paul Richard Boberg*, f. 1821, ledamot af konstakademien 1854, d. 1859, S. T. Thulin, f. 1837, A. J. Brolin, f. 1844, J. C. Jansson, f. 1845 och C. L. Grabow, f. 1847, gjort sig mest kända.

Äfven *bildhuggarekonsten* har under detta tidskifte hos oss varit lyckligt representerad af åtskilliga framstående konstnärer.

Carl Gustaf Qvarnström, född i Stockholm 1810 och son till en kammartjenare hos prinsessan Sofia Albertina, fick af henne ett litet

årligt understöd, så att han, blifven elev vid konstakademien, kunde odeladt egna sig åt sina konststudier. Han gjorde ock lofvande framsteg, erhöll vid akademiens utställning 1829 dess andra pris för en tafla i olja öfver prisämnet »Epaminondas' död», samt hade då äfven utfört två andra taflor i olja, »Frithiofs lycka» och »Ingeborgs klagan». Han ansåg emellertid sjelf, att han ej hade tillräckligt färgsinne för att blifva en framstående målare och beslöt i stället egna sig åt skulpturen. Då Byström samma år kom hem från Italien, fick Qvarnström arbeta å hans atelier, hvilket skedde med den framgång, att hans första försök »En skjutande Amor» fick en prismedalj 1831, hvarefter han följande året å nyo prisbelöntes, blef akademiens agreé 1834 och fick 1836 akademiens resestipendium för sex år.

Under denna tid stannade Qvarnström för det mesta i Rom, der han arbetade under Fogelbergs ledning och der äfven Thorvaldsen samt dennes lärjunge Tenerani hade icke ringa inflytande på hans konstnärsbildning. De praktiska resultaten af hans vistelse i Rom voro 4 i gips utförda statyer i naturlig storlek, Våren, Sommaren, Hösten och Vintern, uppstälda i norra slottshvalfven, samt fem basreliefs, Morgonen, Middagen, Aftonen, Natten och Naturen. Basreliefen, der han i Thorvaldsen hade en lysande förebild och som särskildt intresserade honom i hans förra egenskap af målare, förblef ock föremålet för hans förkärlek, och inom denna konstart anses han äfven stå högst bland alla svenska skulptörer.

Vid sin återkomst 1842 blef Qvarnström ledamot af akademien, följande året vice professor, 1852 ordinarie professor, 1853 akademiens direktör, 1855 kunglig statybildhuggare efter Fogelberg. Bland hans arbeten under dessa år böra nämnas Uller, staty i half kolossal storlek, 1842, Iduna, staty, 1843, sex allegoriska figurer, Handeln, Sjöfarten, Industrien, Idogheten, Lyckan och Rikedomen, för börsbyggnaden i Göteborg, 1847, fyra kolossala allegoriska figurer, Måleriet, Skulpturen, Byggnadskonsten och Kopparstickarekonsten, för hufvudfasaden å konstakademiens hus i Stockholm, 1848, Tegnérs kolossala minnesstod i brons i Lund, 1850, Hvilan i öknen, grupp i gips, 1851, Den neapolitanske fiskaren i marmor, 1852 (i nationalmuseum). Han hade 1850 företagit en resa till Paris och 1853 till München, der Berzelii kolossala, af Qvarnström modellerade minnesstod göts i brons och aftäcktes på den efter den store vetenskapsmannen benämnda plats i Stockholm 1858. Under tiden hade Qvarnström i Rom, dit han begifvit sig från München, utfört en grupp, »Flickor, öfverraskade i badet», 1855; å akademiens utställning 1858 förekom hans »Iduna, bortröfvad af jetten Thiasse»; en kolossal byst af Agardh uppstäldes på dennes grafvård i Lund 1860, en dylik af Gustaf Wasa, gjuten i brons, uppsattes i Vesterås' stadspark 1863, och en byst af Gustaf II Adolf i riddarhus-salen. Man har dessutom af Qvarnströms hand Sergel. stod i marmor, 1858, tre genier och tre hufvuden för nationalmusei fasad, Loke och Höder, grupp i gips, 1863, (i nationalmuseum).

Engelbrekt, kolossal staty i brons, i Örebro 1865, Martyrerne, grupp i gips, 1866, Fredrika Bremer, byst i gips, 1866, m. fl., samt basrelieferne Jorden, Vattnet, Luften och Elden, medaljonger i gips 1858, Dagen ridande Skinfaxe, Natten ridande Rimfaxe, 1860, De fyra årstiderna, medaljonger i gips, 1866 (i nationalmuseum), Linné, medaljong å minnesvården vid Råshult, 1866, Valkyrior, förande en fallen kämpe till Valhall, konstnärens sista arbete. Han afled i Stockholm i Mars 1867.

Johan Peter Molin, född 1814 i Göteborg och son till bagaremästaren derstädes Anders Molin, biträdde från sitt tolfte år i faderns bageri och erhöll på sin sjuttonde födelsedag vederbörlig fullmakt att vara »rättskaffens bagaregesäll». Hans håg stod likväl åt annat håll, och 1834 finna vi honom studerande i Stockholm vid konst-akademiens antikskola. Dock blefvo hans konststudier i hufvudstaden icke långvariga, ty redan efter ett halft års förlopp förmådde fadern honom att vända tillbaka till Göteborg, der han öfvertog en handelsbod, i hvilken han förut, jemte sitt sysslande i bageriet, varit biträde, och några år senare öfvertog han äfven faderns bageri. Sin kärlek till konsten hade han dock ej öfvergifvit, men han ville först söka bereda sig ekonomiskt oberoende, innan han odeladt hängaf sig åt denna kärlek. Dessutom tycktes han vara villrådig om sin egentliga kallelse, ty än skref han vers, än modellerade, än målade han porträtt, än kopierade taflor, än sysslade ifrigt med den då nyligen uppfunna galvanoplastiken; men då, vid firandet af Carl Johans 25-åriga regerings-jubileum våren 1843, Molin efter kungens bild på en slant utfört en bröstbild af honom såsom prydnad vid festen, väckte detta konstverk af handelsmannen och bagaren sådant uppseende, att han från flera håll uppmuntrades till inträde på konstnärsbanan. Han öfverlemnade nu bageriet och boden i andra händer samt begynte med de tillgångar, han sålunda beredt sig, sina studier såsom bildhuggare. Det skedde i Köpenhamn under den berömde danske skulptören Bissens ledning, och tillika var Molin elev i medaljören Christensens atelier. Efter dennes död 1845 reste Molin till Paris och derifrån mot slutet af samma år till Rom, der han erhöll råd och ledning af Fogelberg. En i marmor utförd Amor, med hvilken Fogelberg förklarat sin synnerliga belåtenhet, hemsändes af Molin, köptes af dåvarande kronprinsen Carl och exponerades å konst-akademien 1848, då svenska allmänheten för första gången fick göra den nye konstnärens bekantskap. Ett nytt arbete, »En herdegosse på en klippa», hade han under tiden exponerat i Rom 1847, och då det der vann erkännande, utstäldes det äfven å den stora expositionen i London 1851. En Ingeborg i marmor utfördes 1848, då Molin kallades till konstakademiens agreé, och vid dess utställning 1850 förekom ett nytt arbete af honom, modellen till »En sofvande bacchantinna», efter hvars hemsändande han af akademien erhöll ett resestipendium. Från sin födelsestad Göteborg fick han beställning af konung Oscar I:s kolossala staty, som utfördes i marmor 1851 och aftäcktes å Göteborgs börs

1855. Dessutom utförde han en David i marmor 1851 och flera porträttbyster, samt hade således ganska väl användt sin tid i Rom, hvarifrån han 1853 återkom till fäderneslandet, blef samma år vice professor i teckning och ledamot af akademien, 1855 ordinarie professor i teckning, samt efter Qvarnströms död 1867 kunglig statybildhuggare.

Flera nya arbeten hade under tiden ökat hans rykte. En reproduktion i marmor af hans Amor utfördes 1854 och en af hans bacchantinna, äfven i marmor, inköptes af nationalmuseum 1858, »En neapolitansk vattenbärare» exponerades af konst-akademien 1856, och för nationalmusei fasad modellerade han tre genier, tre byster (af Ehrenstrahl, Wallin och Tegnér) samt Tessins staty, medan Qvarnström för samma byggnad utförde tre andra genier och byster samt Sergels staty. År 1859 företog Molin en resa till Paris och utförde der i gips sin berömda grupp, Bältespännare, hvilken han 1862 lät gjuta i brons och som på expositionen i Berlin samma år, så väl som på den i London, väckte liflig beundran. Det utstälda exemplaret köptes af en engelsk konsthandlare, men för svensk räkning utfördes i brons två nya exemplar, af hvilka det ena uppstäldes framför nya teatern i Göteborg och det andra, inköpt af svenska riksdagen för 20,000 rdr, uppsattes å planen framför nationalmuseum, der äfven modellen i gips förvaras. Molins nästa mästerverk blef Carl XII:s kolossala staty i brons å Carl XII:s torg i Stockholm, aftäckt å 150:de årsdagen af konungens död, den 30 November 1868. Sedan modellen till denna staty var färdig, utförde Molin en annan till den stora fontänen å Carl XIII:s torg för industri-expositionen i Stockholm 1866. Den vann sådant bifall, att insamlingar af medel för dess utförande i brons skedde från flera håll och äfven Stockholms stad åtog sig kostnaden för arbetets fullbordande. För öfrigt utförde Molin flera porträttbyster — af Fogelberg i marmor, 1861, af Israel Hvasser i koppar, 1862, af Anders Retzius i zink, för Karolinska institutet, 1863, af Carl XV och drottning Lovisa i marmor, 1867, skänkta till nationalmuseum, af konung Oscar I i marmor 1867, skänkt af enkedrottning Josefina till nationalmuseum, af skalden Wadman, i Lorensbergs park vid Göteborg, 1869, af Thorvaldsen i gips, skänkt af Molin till nationalmuseum, en basrelief, »Helsans genius», för Göteborgs hospital, 1867, m. fl. Han afled i Juli 1873.

Såsom *bildhuggare* hafva för öfrigt gjort sig bekanta: *Andreas Fornander*, f. 1820, konstakademiens agreé 1854; *Carl Eneas Sjöstrand*, f. 1828, bosatt i Finland, sedan Porthans af honom utförda minnesstod blifvit fullbordad, stiftare af en antikskola i Helsingfors och lärare i modellering derstädes 1865; *Carl Curman*, f. 1833, professor, docent vid Karolinska mediko-kirurgiska institutet 1880, lärare i plastisk anatomi vid konstakademien 1869, akademiens hedersledamot 1884; *John Börjeson*, f. 1835, ledamot af akademien 1877, vice professor i teckning 1882, professor 1886; *Carl August Söderman*, f. 1835, akademiens agreé 1871, öfverlärare i figurmodellering vid tekniska skolan i Stockholm 1875; *Johannes Fritkiof Kjellberg*, f. 1836, ledamot af

akademien 1868, vice professor i teckning 1871, professor och kunglig statybildhuggare efter Molin 1873, d. 1885, bland hvars talrika skulpturverk tre finnas i nationalmuseum och Linnés minnesstod med fyra allegoriska qvinnofigurer — Botaniken, Zoologien, Medicinen och Mineralogien — kring fotställningen, aftäcktes i Humlegården inom Stockholm den 13 Maj 1885, årsdagen af Linnés födelse; *Gustaf Alfred Nyström*, f. 1844, akademiens agreé 1885; *Ingel Fallstedt*, f. 1848, akademiens agreé 1882; *Per Hasselberg*, f. 1858, akademiens agreé 1882; S. B. Ulfsparre, f. 1828, G. W. Billquist, f. 1829, J. A. O. Nyholm, f. 1829, Edv. Brambeck, f. 1843, C. J. Dyfverman, f. 1844, Alex. Carlson, f. 1846, d. 1878, A. Lundmark, f. 1846, Sven Andersson, f. 1847, Karin Arosenius, f. 1851, J. Th. Lundberg, f. 1852, J. Dahlbom, f. 1854, Ernst Ljungh, f. 1854, särskildt bekant för sina silhouetter, B. M. W. Åkerman, f. 1854, P. A. Fernström, f. 1855, A. V. Andrén, f. 1856, äfven känd såsom illustratör, m. fl.

Såsom *medaljgravörer* utmärkte sig: *Ludvig Persson Lundgren*, född 1789 på Ljungby sätesgård i Skåne, kallades af Ling till Stockholm att biträda i hans fäktskola och blef sedermera fäktmästare vid krigsakademien å Carlberg, men tillika elev åt medaljgravören Johan Salmson, omnämnd i det föregående, samt vann genom flera lyckade medaljer, såsom Carl Johans kröningsmedalj, Krigsbefälets jubelmedalj i anledning af Carl Johans 25:te regeringsår, m. fl., sådant rykte inom denna konstart, att han utnämndes till gravör vid kungliga myntet, hvilken plats han innehade till sin död 1853; *Per Henrik Lundgren*, den föregåendes son, född 1824, blef faderns medhjelpare och sedermera hans efterträdare samt utförde äfven flera lyckade arbeten, såsom Oscar I:s och drottning Josefinas kröningsmedalj, två medaljer öfver Berzelius, två öfver grefve Brahe, Carl Johans gunstling, den subskriberade stora medaljen öfver Jenny Lind, Prins Gustafs apoteos, belönt med konstakademiens stora pris, en medalj öfver Erik Gustaf Geijer, m. fl., d. 1855; *Lea Lundgren*, den föregåendes yngre syster och den tredje af denna slägt, som egnade sig åt medaljgravyren, född 1826, biträdde först fadern och, efter hans död, brodern i utöfningen af myntgravörsbefattningen och blef vid broderns död 1855 hans efterträdare i denna befattning, sedan hon 1854 gift sig med ornamentsbildhuggaren Carl Ahlborn, samt har vunnit ännu större rykte än både fadern och brodern genom flera utmärkta arbeten, såsom medaljen öfver fregatten Eugenies verldsomsegling, 1853, adelns medalj öfver presidenten August von Hartmansdorff, 1856, kröningsmedaljen för de norske deputerade, 1860, medaljen öfver Bernhard von Beskow, 1866, öfver Birger Jarls staty å Riddarholmen, 1869, öfver drottning Lovisa, 1871, vetenskapsakademiens medalj öfver Aug. von Hartmansdorff, 1872, m. fl., äfvensom hon graverat stämplarne till öremynten af silfver och koppar under Oscar I:s och Carl XV:s regeringar, samt till hela den nya myntuppsättningen i Finland och nästan alla medaljer, dem svenska akademien och vetenskaps-akademien sedan 1853 låtit prägla öfver utmärkte per-

soner, likasom alla belöningsmedaljer och prispenningar, som blifvit slagna på föranstaltande af Patriotiska och en mängd andra sällskap och föreningar; *Johan Edvard Ericsson*, född 1836, ledamot af akademien samt hofmedaljör 1869, d. 1871, sedan han gjort sig såsom konstnär känd, dels genom åtskilliga skulptur-arbeten, såsom En tiggarpojke, Slafven, som bryter sina band, Iduns skål, En moder, lekande med sina barn, m. fl., samt i synnerhet genom sina arbeten inom medaljgravyren — Carl XV:s kröningsmedalj, musikaliska akademiens medalj öfver presidenten Rosén, konstakademiens medalj för konstutställningen och centralkomitéens för industriutställningen 1866, Lunds universitets medalj till jubelfesten 1868, samt svenska akademiens medalj öfver Kellgren; *Johan Adolf Lindberg*, f. 1839, konstakademiens agreé 1876, dess ledamot 1885; *E. H. Ekvall*, f. 1854, m. fl.

Såsom *kopparstickare* hafva gjort sig kända: *Ludvig Ruben*, f. 1818, ledamot af akademien 1860, d. 1875, af hvars arbeten flera finnas i nationalmuseum; *Hj. Norrström*, f. 1848, äfven etsare, m. fl.

Framstående *litografer* hafva varit: *Carl Oscar Cardon*, född 1812 och yngre broder till den i föregående del omnämnde litografen Johan Elias Cardon, lärare vid konstakademiens elementarskola 1855; *Otto August Mankell*, född 1838 och son till pianofabrikanten i Göteborg Wilhelm August Mankell, elev vid konstakademien 1858—63, lärare vid konstakademiens lineartecknings- och målareperspektiv-skola 1867, agreé vid akademien 1868, mest bekant såsom utgifvare af i litografiskt färgtryck utförda fogelperspektiv öfver Stockholm, Göteborg och Visby, samt såsom utgifvare af planchverket »Stockholm, aqvarell-litografier»; m. fl.

Byggnadskonsten har under detta tidskifte fortgått i den riktning, som begynt under det föregående och hvilken hufvudsakligen framträdt i enskilda byggnaders prydligare skick och rikare ornamentering, ehuru äfven åtskilliga offentliga byggnader under detta tidskifte blifvit uppförda, hvilka hedra våra arkitekter. Såsom de mest kände bland dessa böra nämnas: *Fredrik Wilhelm Scholander*, här ofvan omtalad såsom framstående aqvarell-målare, men med ännu större rykte såsom arkitekt genom flera utförda byggnader, såsom tekniska högskolans hus, Carl Johans grafkor vid Riddarholmskyrkan, Mosaiska synagogan vid Näckströmsgatan, Barclayska huset vid Carl XIII:s torg, det nya slottskapellet vid Ulriksdal, m. fl.; *Carl Fredrik Victor von Gegerfelt*, född 1817, underlöjtnant vid Göta artilleriregemente 1835, men lemnade krigstjensten redan 1845, för att odeladt egna sig åt arkitekturen, samt har, såsom stadsarkitekt i Göteborg och lärare i byggnadskonst vid Chalmerska slöjdskolan derstädes, ifrigt sökt befordra införandet af en sjelfständig nordisk byggnadskonst och användandet af en gammalnordisk ornamentik; *Henrik Albert Törnqvist*, född 1818 i Stockholm, har, efter genomgångna studier vid teknologiska institutet och konstakademien, fullföljda under en ganska omfattande resa till Tyskland, Frankrike, Italien, Turkiet, Mindre Asien, Egypten och Nu-

bien, åren 1846—51, blifven ledamot af akademien 1853, såsom vice professor i byggnadskonst sedan 1860 verkat för denna konsts utveckling hos oss samt sjelf praktiskt bidragit dertill genom flera utförda byggnader, såsom Konradsbergs hospital för sinnessjuka, Vetenskapsakademiens byggnad och museum, Teaterbyggnaden å Djurgården, Konstföreningens byggnad vid Carl XIII:s torg, Nya posthuset vid Röda bodarne — alla inom hufvudstaden — Upsala stads och läns sjukhus, Eds församlings kyrka i Kalmar län, samt omkring tjugu andra kyrkor i åtskilliga landsorter, m. m.; *Emil Edvard von Rothstein*, född 1821, var under fem år elev vid konstakademien i Stockholm samt under åren 1845—48 vid byggnads-akademien i Berlin och blef, efter sin återkomst till fäderneslandet, arbetschef för Stockholms stads vattenbyggnader 1849—75, i hvilken egenskap han uppgjort ritningar och förslag till flera större arbeten, såsom den nya hamnen vid Barnhus-viken, Carlbergs-kanalen, strandgatan utefter Blasieholmen och Ladugårdslandsviken, det nya veterinär-institutet i Stockholm, Vasa-bron öfver Norrström, m. fl., lärare i allmän byggnadslära vid konstakademien 1854, agreé vid akademien 1858, andre arkitekt vid öfverintendents-embetet 1862, professor 1871, intendent vid öfverintendents-embetet 1884; *Emil Victor Langlet*, född 1824, elev vid konstakademien 1846—50, akademiens stipendiat 1851—57, hvarunder han i Paris och Italien fortsatte sina konststudier, blef, efter sin återkomst till fäderneslandet, ledamot af akademien 1858, samt utförde stortings-byggnaden i Christiania 1861—66, en större börsbyggnad och en ny teater i Drammen samt flera byggnader i åtskilliga norska städer, hvarefter han såsom medarbetare sedan 1867 och såsom redaktör af »Tidskrift för byggnadskonst och ingeniörvetenskap» sedan 1871 sökt befordra byggnadskonstens utbildning inom fäderneslandet; *Adolf Wilhelm Edelsvärd*, född 1824, blef, sedan han tjenstgjort först vid Dalregementet och sedermera vid ingeniör-kåren, 1855 anstäld som arkitekt vid statens jernvägar, i hvilken egenskap han konstruerat och till största delen äfven ledt utförandet af statsbanornas samteliga husbyggnader, bland hvilka särskildt böra nämnas Stockholms centralstationshus, samt Upsala, Göteborgs, Malmö, Norrköpings m. fl. städers ansenliga stationsbyggnader, äfvensom han uppgjort ritningar till och till en del äfven utfört åtskilliga andra byggnader, såsom Haga kyrka och Engelska kyrkan i Göteborg, flera offentliga och enskilda byggnader i samma stad, Trollhättans och Jonsereds kyrkor, samt en mängd hufvudbyggnader och villor i flera delar af riket — erhöll vid sitt afsked ur krigstjensten 1864 majors värdighet, blef ledamot af landtbruksakademien 1867 och af akademien för de fria konsterna 1871; *Helgo Nikolaus Zettervall*, född 1831, antogs till byggnadsbiträde vid återuppförandet efter branden af Linköpings stads kyrka 1852, blef elev vid konstakademien i Stockholm 1853, anstäldes såsom arkitekt för Lunds domkyrka 1860 och utarbetade efter en 1862 företagen studieresa till Tyskland, Frankrike och norra Italien en omfattande plan för denna kyrkas restauration, blef ledamot af konst-

akademien 1871 och öfverintendent 1882, samt har utfört ett stort antal byggnadsarbeten, såsom ombyggnaden af Lunds domkyrka, rådhuset i Malmö, elementarläroverksbyggnaden i Skara, det nya slottet vid Häckeberga i Skåne, Bolinderska huset å Blasieholmen i Stockholm, m. fl., äfvensom han uppgjort ritningar och kostnadsförslag till öfver hundra byggnader i städer och på landsbygden, till nya kyrkor i Carlskrona och Norrköping, byggnadsförslag till 20 större och mindre landtkyrkor, samt förslag till restaurering af kyrkor i Linköping, Strengnäs, Upsala m. fl.; *John Adolf Haverman*, f. 1812, ledamot af konstakademien och vice professor i byggnadskonst 1847, d. 1885; *C. Th. Malm*, f. 1815, stadsarkitekt i Norrköping 1841, akademiens agreé 1848; *J. F. Åbom*, f. 1817, ledamot af akademien 1850; *P. C. W. Klein*, f. 1822, lärare i teckning vid elementarläroverket i Malmö 1859, stadsarkitekt derstädes 1862; *A. L. Hedin*, f. 1826, stadsarkitekt i Stockholm 1863, *A. F. Nyström*, f. 1832, slottsarkitekt vid Drottningholms slott 1864, hofintendent 1875, ledamot af akademien 1883; *F. G. A. Dahl*, f. 1835, ledamot af akademien 1875, vice professor i byggnadskonst 1883; *A. Th. Gellerstedt*, omnämnd bland aqvarell-målarne här ofvan; *E. A. Jacobsson*, f. 1839, professor, ledamot af akademien 1875, slottsintendent 1876; *M. Frohm*, f. 1840, stadsarkitekt i Helsingborg 1868; *P. M. R. Isæus*, f. 1841, professor i arkitektur vid tekniska högskolan i Stockholm 1882; *H. Th. Holmgren*, f. 1842, akademiens agreé 1877; *C. A. O. Grundström*, f. 1844, ledamot af akademien och professor i byggnadskonst 1883, äfven aqvarellist; *B. V. Adler*, f. 1848, lärare vid Chalmerska slöjdskolan i Göteborg 1876; A. F. E. Medén, f. 1825, A. Kumlien, f. 1833, Hj. Kumlien, f. 1837, G. Sjöberg, f. 1837, J. W. Holmén, f. 1840, d. 1884, C. L. Sandahl, f. 1840, C. A. Kihlberg, f. 1839, J. O. Ericson, f. 1845, F. O. Lindström, f. 1847, A. E. Melander, m. fl.

Arbeten öfver *byggnadskonst* hafva under detta tidskifte utgifvits af C. G. Brunius, omnämnd i föregående del, E. E. von Rothstein, A. F. Gellerstedt, T. W. Bolinder, m. fl., äfven *bildande konst*, af C. G. Brunius, N. M. Mandelgren, C. R. Nyblom, F. Sander, A. Hüttling, R. Piper, C. Eichhorn, R. Brouhn, G. Saloman, P. E. Bergstrand, K. Warburg, G. Göthe, C. N. Berg, Arv. Ahnfelt, Fr. Liljeblad, Aug. Pasch, Aug. Hafström, m. fl.

Musiken hade i Sverige under det föregående tidskiftet fått en ganska rik utveckling, hvilken sedermera fortfarit under betydande inverkan, dels af musikaliska akademien och dess konservatorium, dels af enskilda musikaliska föreningar.

Musikaliska akademien, Gustaf III:s skapelse, erhöll den 11 September 1863 och den 12 Novomber 1880 nya stadgar, enligt hvilka sistnämnda akademien har att främja tonkonsten i hela dess vidd, ut-

öfva högsta inseendet öfver statens musikaliska läroverk, musik-konservatorium, samt utreda och besvara frågor, öfver hvilka utlåtande af kongl. maj:t infordras eller af embetsmyndighet begäres. Akademien består af högst 100 inländska ledamöter, deraf 80 män och 20 fruntimmer, samt kan invälja högst 50 utländska män och fruntimmer och såsom associerade högst 40 inom riket boende personer, män och fruntimmer. Akademiens embetsmän äro en sekreterare, en direktör för läroverket, en kamrerare och en bibliotekarie. Högsta ledningen af akademiens angelägenheter utöfvas af dess præses, som väljes bland akademiens svenske i Stockholm boende, manlige ledamöter och innehar sin befattning ett år. Förvaltningsärenden handläggas af ett förvaltningsutskott, som består af præses, sekreteraren, kamereraren och tre af akademien bland dess ledamöter valde svenska män. Läroverkets ledning utöfvas af läroverksstyrelsen, som består af præses, sekreteraren, direktören och fyra af akademien valde medlemmar.

För detta läroverk utfärdades reglemente den 8 December 1881, enligt hvilket *musik-konservatorium* har till uppgift att i främsta rummet utbilda och examinera personer, som önska anställning såsom organister, kyrkosångare, musiklärare vid allmänna läroverken eller musikdirektörer vid militärkårer. Derjemte undervisas i alla till ett fullständigt högre läroverk hörande ämnen. Undervisningen ordnas af läroverksstyrelsen och öfvervakas af direktören för läroverket, som utöfvar den närmare tillsynen öfver detsamma. Läroämnena fördelas på sju grupper med elfva lärare i pianospelning, pianostämning, orgelspelning, harmoni, komposition och instrumentation, solosång, kyrko- och körsång, violinspelning, violoncell- och kontrabasspelning, spelning å blåsinstrument af trä, samt å sådana af messing, hvarjemte konservatorium har sju biträdande lärare och lärarinnor, nemligen tre i pianospelning, en i violinspelning, en i solosång, en i deklamation och en i italienska språket.

För den musikaliska bildningens befordrande har sålunda å statens sida rätt mycket blifvit gjordt. Konung Oscar I, sjelf lycklig tonsättare, likasom hans son, prins Gustaf, visade lifligt intresse för denna bildnings befordrande, för hvilket äfven Oscar II, som, innan han blef konung, var i nio år musikaliska akademiens ordförande, verkade icke mindre nitiskt, och att äfven hos allmänheten intresset för musik varit i ständigt stigande visar sig bäst af det mer och mer ökade antalet så väl af enskilda musikaliska föreningar som af inhemska eller här naturaliserade tonsättare.

Olof Wilhelm Uddén, den till lefnadsåren äldste bland dessa, född 1799, uppsatte, sedan han några år varit tjenstgörande vid tullverket, men 1846 derifrån tagit afsked, i hufvudstaden ett musik-institut, som blef mycket anlitadt och under en längre följd af år fortgick. Äfven anordnade han flera konserter, samt dels utgaf, dels efterlemnade i handskrift vid sin död i Maj 1868 ett betydande antal musikverk, så-

som operan Narcissus, sånger för mansröster, 6 häften, en Messa, Soldatmarscher för stor harmonimusik och sång, m. m.

Abraham Mankell, född 1802 i Christiansfeld i Nord-Slesvig, flyttade 1823 till Sverige och blef anstäld såsom sånglärare vid Clara skola i Stockholm, organist vid Clara församling 1824, musikdirektör vid Stockholms gymnasium 1826, sånglärare vid nya elementarskolan 1833, ledamot af musikaliska akademien samma år, samt var under flera år lärare vid akademiens läroverk, vid Hillska skolan å Barnängen, i Wallinska flickskolan och tyska lyceum. Såsom sånglärare gjorde sig ock Mankell särdeles omtyckt och införde i denna egenskap en lyckad reform i undervisningen vid de särskilda skolorna, samt förstod att i hög grad lifva ungdomens håg för de musikaliska öfningarna. Han anordnade dessutom en hel serie konserter i Clara kyrka, för att befordra kännedomen om och väcka intresse för andlig musik, samt utgaf flera musikaliska arbeten, äfvensom han komponerat en kantat, »Guds lof», med text af Wallin, utgifvit »Samlade sångstycken vid piano», »Sveriges herrliga melodier», »Koralbok för skolor», m. m. Han afled i Oktober 1868.

Gustaf Mankell, den föregåendes yngre broder, född 1812 äfven i Christiansfeld, flyttade till Sverige 1833 och bosatte sig i Stockholm såsom lärare å piano, blef organist i Jakobs församling inom hufvudstaden 1866, ledamot af musikaliska akademien 1841, professor i orgelspelning 1853, död i Mars 1880. Han har som orgelspelare vunnit stort rykte, och de improvisationer å orgel, han utförde vid en mängd kyrkokonserter, värderades högt af aktade musikkännare. Äfven har han utgifvit flera samlingar orgelmusik, såsom Tolf lätta preludier, Tre häften preludier, 20 i hvarje häfte, Stor fantasi för solostämmorna i Gerdserums kyrkas orgelverk, Studier vid orgeln, Orgelstycken, preludier och fugor.

Johan Peter Cronhamn, född 1803, blef genom den bekante predikanten Schartaus förord anstäld som biträdande lärare i Lunds fattigskola och erhöll vid 18 års ålder anställning såsom skollärare. Under tiden lärde han sig äfven spela klaver och orgel, och då hans håg framför allt annat var riktad åt musik, begaf han sig 1825 till Stockholm, för att vid musikaliska akademiens läroverk fortsätta sina musikstudier samt blef organist vid Skeppsholmsförsamlingen 1827—37. Tillika fick han från 1829 anställning vid tullverket och blef 1854 revisor i kammarrätten. Under åren 1840—43 var han anförare för sångföreningen i Stockholm, antogs till lärare i elementar- och körsång vid musikaliska akademiens läroverk 1842, blef ledamot af akademien 1843, fick förordnande att tjenstgöra såsom dess sekreterare 1860 och blef 1870 ordinarie innehafvare af denna befattning, hvilken han utöfvade till sin död i Juni 1875. Han var en särdeles nitisk lärare och bidrog äfven i icke ringa mån till den betydande utveckling, musikaliska akademien under den senare tiden vunnit, samt har dessutom utgifvit flera musikverk, äfvensom han anordnat flera af folk-

melodierna i Dybecks Runa, utgifvit åtskilliga häften sånger för skolorna, komponerat manskörer och romanser, satt guitarr-accompagnement till ett stort antal sångstycken, m. m. samt sålunda utöfvat en ganska omfattande musikalisk verksamhet.

Isak Albert Berg, född 1803, blef student i Upsala 1820 och ingick, efter tagen kansliexamen, på tjenstemannabanan 1824, men till den musikaliska stod dock i vida högre grad hans håg, och från 1825 fortsatte han för den berömde sångläraren Siboni i Köpenhamn de sångstudier han begynt i Stockholm. Under åren 1827—29 genomreste han Tyskland och Italien, uppträdde på konserter i Dresden, Prag och Wien, samt på scenen såsom tenorsångare i flera operor uti Venedig, Triest, m. fl. orter. Efter sin återkomst till Sverige blef han 1831 anstäld såsom sånglärare vid kungliga teatern, sedan han året förut blifvit kunglig hofsångare, var en längre tid sånganförare i harmoniska sällskapet, blef ledamot af musikaliska akademien 1831, samt har författat åtskilliga sångstycken, men i synnerhet såsom sånglärare utöfvat en ganska omfattande verksamhet och haft talrika elever, bland andra konung Oscar II, prins Gustaf och Jenny Lind.

Per Conrad Boman, född 1804, egnade sin egentliga verksamhet åt tjenstemannabanan, å hvilken han slutligen blef kamererare i generaltullstyrelsen, men hade tillika en rik musikalisk bildning, och det lifligaste intresse för musik. Under flera år var han musikreferent i Post- och Inrikes-tidningar, lemnade äfven talrika och värdefulla bidrag till den af Wilhelm Bauck redigerade »Ny tidning för musik», höll 1854 en serie talrikt besökta föreläsningar öfver musikens historia, samt har komponerat musiken till »Byn i bergen, skådespel med sång i 2 akter», 1846, och till »Ljungby horn och pipa, sagospel med sång i 3 akter», 1858, »Gustaf Wasas dröm», kantat med orkester, Vermlandsvisan, med variationer för piano, samt några sånghäften. Han var ledamot af musikaliska akademien och afled i Stockholm 1861.

Johan Niklas Ahlström, född i Visby 1805, student i Upsala 1824, organist vid domkyrkan i Vesterås 1832, orkesteranförare vid Lindebergs teater 1842—54, organist vid Ladugårdslands församlings kyrka 1854, död i Maj 1857, var en utmärkt orkesteranförare och en af de flitigaste tonsättare Sverige egt. Utom kantater, trior, qvartetter, symfonier och ouverturer, har han satt musik till öfver hundra teaterpjeser, komponerat nära 200 entreaktstycken och samlat öfver 300 folkmelodier.

Andreas Randel, född 1806 i Romdala socken inom Bleking, der fadern var torpare, erhöll sin första musikaliska bildning af en byspelman, som skänkte honom en viol och gaf honom undervisning i sättet att traktera den. Vid tio års ålder hade den unge violspelaren redan hunnit så långt, att musiksällskapet i Carlskrona åtog sig hans musikaliska uppfostran under en teoretiskt bildad musiklärare, och vid 13 års ålder väckte han sådan uppmärksamhet vid en musiktillställning i Carlskrona, att hofmarskalken friherre de Geer på Finspong åtog sig fullföljandet

af hans musikaliska bildning, anstälde för hans räkning en särskild lärare samt lät honom företaga en resa till Paris, för att under den berömde violspelaren Baillots ledning vid dervarande konservatorium fortsätta sina studier, hvartill han äfven erhöll bidrag från dåvarande kronprinsen Oscar. Sedan han efter sex års vistande i Frankrike återkommit till Sverige, anstäldes han som förste violinist vid hofkapellet 1828, blef konsertmästare 1838, lärare i violspelning 1844 och professor vid musikaliska akademiens läroverk 1862, men redan två år derefter slutades hans konstnärsbana i Oktober 1864. Utmärkt violspelare har han äfven såsom tonsättare gjort sig berömd genom flera om rik poetisk fantasi och fint musikaliskt sinne vittnande kompositioner, såsom Duett för två violer, Etyder för viol, Jubel-ouverture, Ouverturer, till folkskådespelet Vermländingarne och till operetten Fiskarstugan, Stråkqvartetter, musiken till skådespelet Deborah, flera häften solosånger, sångqvartetter, hvaribland melodien till den allbekanta sången »Snabba äro lifvets stunder», en berömd högtidskör i sällskapet Par Brikoll, m. fl.

Johan van Boom, född 1807 i Utrecht i Holland, flyttade vid 18 års ålder till Stockholm, der han som pianist väckte uppmärksamheten och stannade såsom pianolärare, blef ledamot af musikaliska akademien 1844, lärare i pianospelning vid dess läroverk 1849 och professor 1859. Han afled i Mars 1872, berömd såsom pianist och såsom Sveriges förnämste pianolärare, samt har äfven gjort sig känd såsom kompositör genom operan Necken eller elfspelet, 1844, tonmålningen Frithof på hafvet, en Sonat för piano, en större Messa, utförd i katolska kapellet, Kör för mansröster med stor orkester, gifven vid Carl XV:s förmälning, flera Solosånger, Etyder för piano, Fantasier och variationer för piano, Teoretisk pianoskola m. m.

Carl Wilhelm Bauck, född 1808, hade, efter slutade elementarstudier, fått anställning såsom organist i Göteborg, men flyttade några år derefter till Stockholm, der han gaf lektioner i pianospelning och uppträdde tillika såsom musikreferent i Aftonbladet, var under åren 1853—57 redaktör af »Ny tidning för musik» och sedan 1860 musikkritiker i Nya Dagligt Allehanda. Sedan 1846 ledamot af musikaliska akademien, blef han 1858 professor i musikens historia och estetik vid dess läroverk, samt höll såsom sådan talrikt besökta föreläsningar i dessa ämnen. För en rikare och grundligare musikalisk bildning verkade han ock genom flera utgifna skrifter samt har dessutom utgifvit piano-sonater, en stråkqvartett, flera häften sånger, m. m. Han afled i Oktober 1877.

Jonas Otto Lindblad, född 1809 i Småland, blef student i Lund 1831 och filos. doktor 1844, hvarefter han uteslutande egnade sig åt musikalisk verksamhet, blef klockare i Melby församling i Skåne och ledamot af musikaliska akademien 1856, samt dog i Lund i Januari 1864, omtyckt och aktad såsom en af våra lyckligaste tonsättare, hvars sångqvartetter »Ur svenska hjertans djup», »Jag vet ett land»,

»Hör jag forsens vilda fall», »Vintern rasat ut bland våra fjellar», »Sätt machinen i gång», m. fl., ännu höras lika ofta och gerna, som när de först bekantgjordes, och hvars solosånger, Kung Erik och lifdrabanten, Trollhättan, Till skogs en liten fogel flög, den sistnämnda äfven qvartett, m. fl., likaledes vunnit allmänt bifall.

Johan Magnus Rosén, född 1811, död 1885, förut omnämnd bland novellförfattarne under detta tidskifte, har äfven gjort sig känd både såsom musik-kritiker i den af honom utgifna »Tidning för teater och musik», 1836, samt en mängd musikrecensioner i flera tidningar, och äfven såsom tonsättare genom tonmålningarna »Yttersta domen» och »Pompeii sista dag», operetten Sångmästaren, nattfantasien Det brustna hjertat, en Triumfmarsch, Variationer för klarinett och piano, Polonäs för Piano, 12 tyska sånger, m. fl.

Isidor Dannström, född 1812, antogs redan vid 14 års ålder till elev vid musikaliska akademiens läroverk; men då fadern önskade, att han skulle egna sig åt köpmansyrket, anstäldes han 1827 å ett handelskontor, der han förblef i tio års tid, hvarunder han genom att under sina fristunder gifva lektioner i sång och musik beredde sig tillgångar till en utrikes resa för att fullfölja sin musikaliska bildning. Han reste 1837 först till Berlin, der han studerade musikens teori för en aktad musiklärare och fortsatte sedermera resan till Wien, Triest, Milano och Bergamo, der han stannade ett år och tog undervisning i sångkonsten af Forini, professor vid dervarande konservatorium. Återkommen till Sverige, debuterade han i Augusti 1841 å kungliga teatern, vid hvilkens lyriska scen han var anstäld såsom skådespelare 1842—44, hvarefter han under ett års tid i Paris fortsatte sina sångstudier under den berömde sångläraren Garcias ledning, blef sedermera inom fäderneslandet en mycket anlitad sånglärare, blef ledamot af musikaliska akademien 1851, samt har äfven gjort sig känd såsom tonsättare genom musiken till »Skomakaren och hans fru, komedi med sång i 2 tabläer», 1847, »Herr och fru Tapperman, komedi med sång i 2 akter», 1848, »Doktor Tartaglia, operett i 2 akter», 1851 och »Lordens rock, komedi med sång i en akt», 1861, jemte flera sångstycken, af hvilka åtskilliga blifvit öfversatta på franska, tyska och engelska.

Carl Oscar Johan Laurin, född 1813 å Gotland, blef student i Upsala 1832 och under några år anförare för studentsången derstädes, filos. doktor 1842, vikarierande lärare vid Visby lärdomsskola 1843, kollega derstädes 1846 och stiftade under den tid, han vid skolan var anställd, Visby sångförening, men nödgades, efter några års lärareverksamhet, för sin svaga helsa söka ett sydligare klimat och begaf sig 1852 till Brasilien, der han redan i Maj 1853 föll ett offer för gula febern. Såsom tonsättare har han gjort sig känd och omtyckt genom flera solosånger med piano-accompagnement samt flerstämmiga sånger, bland hvilka »Mitt lif är en våg» ännu räknas bland de vackraste sångqvartetter vid ega.

Jakob Edvard Gille, född 1814, ingick efter slutade studier i

några af Stockholms stads embetsverk och blef slutligen notarie vid auktionsverket, men hade tillika från sin tidigaste ungdom ifrigt egnat sig åt musikaliska studier och ofta försökt sig såsom tonsättare — i musiken till operorna Abraham, Lamech med svärdet och Allt för kungen, till Oehlenschlägers Axel och Valborg, 1836, Brage i Valhall af L. Josephson, 1862, och »Också många vänner, litet vänskap», 1862; Midsommarfesten, pastoralsimfoni, 1850; Messa, gifven 1851 å en af tonsättaren anordnad minnesfest till Mozarts ära, åtskilliga messor, gifna i katolska kapellet i Stockholm, der Gille var organist; Minne af Gustaf II Adolf vid Lützen, musikalisk tonmålning för orgel, orkester, hornmusik och enkla körer; Höstjagten, musikalisk naturmålning för solöröster, kör och orkester, flera violinqvartetter, duett för piano och violin, åtskilliga trior, ett par simfonier och flera uvertyrer, gifna som entreakter å dramatiska teatern, der Gille en tid var orkester-anförare. Han blef ledamot af musikaliska akademien 1865 och afled i November 1880.

Johan Leonard Höijer, född 1815, elev vid musikaliska akademiens läroverk 1834, organist vid franska reformerta kyrkan i Stockholm 1842, vid Katarina kyrka derstädes 1843, akademiens associé 1845, musikreferent i åtskilliga af hufvudstadens tidningar sedan 1848, har dels utgifvit åtskilliga arbeten i musikens teori, dels gjort sig känd såsom tonsättare genom musiken till Atterboms »Gitarrspelerskan i Salerno», sångerna I sommarqvällen, Grafven och rosen, Kantat vid prins Gustafs dödsfest, Skandinavisk sång för flerstämmig kör, »Första utflygten i tonernas verld», en samling af lätta pianostycken, flera Sånger, m. m.

Gunnar Wennerberg, omnämnd i det föregående, hade redan under sin vistelse i Upsala väckt en allmännare uppmärksamhet både såsom skald och tonsättare genom »Gluntarne», en samling duetter för baryton och bas, skildrande studentlifvet i dess särskilda skiftningar, hvilka duetter vunno en popularitet större än några svenska sånger allt sedan Bellmans hos oss erhållit, och som ej stannat inom Sverige, utan äfven sträckt sig till Norge och Danmark, der de ännu ofta och gerna höras. Dessutom har han utgifvit flera andra musikverk, såsom oratoriet Jesu födelse, prisbelönt af musikaliska konstföreningen i Stockholm, Davids psalmer, flera häften, solosånger, duetter, trior, qvartetter för mansröster, bland hvilka »Stå stark, du ljusets riddarvakt» och »Hör oss Svea», tillhöra de hos oss oftast sjungna, studentmarscher, frihetssånger, m. m.

Jakob Axel Josephson, född i Stockholm 1818 och äldre broder till den här ofvan bland dramatiske författare under detta tidskifte omnämnde Ludvig Oscar Josephson, blef student i Upsala 1835 och filosofie doktor 1842, hvarefter han beslöt uteslutande egna sig åt musiken, till hvilken hans håg stått ända från barndomen. År 1843 gaf han sin första konsert och företog följande året en längre resa, hvarunder han studerade orgelspelning i Dresden och komposition i

Leipzig, uppehöll sig under åren 1845, 46 i Rom och återvände till Sverige 1847, der han, efter att någon tid hafva ledt filharmoniska sällskapets i Stockholm sångöfningar, utnämndes till director musices vid Upsala universitet 1849. Här bildade han en ny musikalisk förening, Orfei drängar, samt utförde med denna, den akademiska sångföreningen och det akademiska kapellet en mängd större musiktillställningar så i Upsala som i Stockholm, genom hvilka han gjorde svenska allmänheten bekant med de Händelska oratorierna och flera andra större klassiska och moderna musikverk. År 1864 blef han tillika organist vid Upsala domkyrka, var sedan 1857 ledamot af musikaliska akademien och blef professor 1874, sedan han i 25 år med stor förmåga och framgång verkat för den musikaliska bildningens befordrande, omedelbart vid universitetet och medelbart i hela riket. Han var ock den förste, som vid universitetet hållit ordnade föreläsningar öfver musikens historia, utgaf Elementarlära i musik, 1860, Förslag till ändringar vid Hæffners koralbok, 1877, och har för öfrigt varit en af våra mest framstående tonsättare. Sina första Sånger utgaf han 1841, och de följdes tid efter annan af öfver 30 häften Sånger vid piano, bland hvilka många blifvit i bästa mening populära samt utkommit i flera upplagor både i Sverige och Tyskland. Dessutom har han utgifvit Islossningen, tonmålning för kör och orkester, komponerad redan före hans studieresa, kantaten till »Arion, sångens makt», tonmålningen »Korsfararne utanför Jerusalem», de andliga musikverken Kyrie, »Quandum corpus morietur», Festhymn vid musikaliska akademiens hundraåriga jubileum, Sorgmusiken vid de akademiska minnesfesterna efter Oscar I, Carl XV och prins Gustaf, en mängd flerstämmiga sånger, m. m. Han afled i Mars 1880, allmänt saknad och högt aktad både såsom en rikt begåfvad tonkonstnär och för sin blida, älskliga personlighet.

Per August Ölander, född i Linköping 1824, blef student i Upsala 1844 och ingick, efter tagen kameralexamen 1847, vid tullverket, der han 1867 blef kontrollör, men egnade sig tillika lifligt åt musik, både såsom violspelare och såsom tonsättare, samt har gjort sig fördelaktigt känd så väl såsom qvartettspelare som genom flera kompositioner, såsom Simfoni för stor orkester, Messa sollennis, Tvänne konung Davids psalmer för soli och kör med orgel, Blenda, opera i 5 akter, prisbelönt, Sextett för två violiner, två altar och två violonceller, åtskilliga violinqvartetter, sångqvartetter, solosånger vid piano, m. m., blef 1864 ledamot af musikaliska akademien, afled 1886.

Johannes Herman Berens, född 1826 i Hamburg, flyttade 1847 till Sverige, der han 1849 blef musikdirektör vid lifregementets husarkår, hvilken befattning han lemnade 1862, för att blifva lärare i komposition och instrumentering vid musikaliska akademiens läroverk och kapellmästare vid d. v. Mindre, sedermera Dramatiska teatern, blef ledamot af akademien 1864, professor 1868 och afled i Maj 1880.

Han var en både lycklig och flitig tonsättare, som komponerat musiken till flera med framgång gifna operor och operetter, såsom Violetta, 1855, En sommarnattsdröm, 1856, Lulli och Qvinault, 1859, En utflygt i det gröna, 1862, dels komponerat, dels arrangerat musiken till »Man kan hvad man vill», 1860, »Johan Fredman, en Bellmanian», 1861, »Berthas piano», 1861, »Efter balen», 1862, »Fregatt-kaptenen», 1863, »Ur lotsarnes lif», 1863, samt dessutom utgifvit en mängd pianokompositioner och sånger.

Ivar Christian Hallström, född i Stockholm 1826, blef student i Upsala 1845 och inträdde, efter aflagd juridisk examen 1849, på tjenstemannabanan, hvilken han dock efter några år öfvergaf för att uteslutande egna sig åt den musikaliska. Under sin vistelse i Upsala hade han deltagit i prins Gustafs musikaliska öfningar, blef efter hans död bibliotekarie hos prins Oscar 1853, och var tillika en mycket anlitad pianolärare, blef 1861 ledamot af musikaliska akademien och öfvertog ledningen af det musik-institut, som bildats af Adolf Lindblad. Såsom tonsättare har han gjort sig känd genom musiken till flera operor, såsom Hertig Magnus och sjöjungfrun, Den förtrollade katten, Den bergtagna, Vikingarne och Neaga, operetterna Mjölnarvargen och Aristoteles, skådespelet Stolts Elisif, baletten En dröm, idyllen Blommornas undran, balladen Herr Hjalmar och skön Ingrid, för solo, kör och orkester, båda med text af dåvarande prinsen, nu konung Oscar II, sex häften Sånger, af hvilka flera blifvit särdeles populära, åtskilliga Frimurare-kantater, en Kantat vid Stockholms gymnasii femtioåriga jubileum, m. fl.

Fredrik Wilhelm Ludvig Norman, född 1831 i Stockholm, blef för de rika musikaliska anlag, han redan som barn visade och hvilka under Adolf Lindblads ledning här utbildades, genom några musikälskares försorg satt i tillfälle att 1848 resa till Leipzig för att der fullfölja sina musikstudier. Det skedde ock med sådan framgång, att han redan under sin vistelse i Leipzig åren 1848—52 gjorde sig för, delaktigt känd såsom tonsättare genom flera kompositioner, dels för piano, dels för piano och violin, hvilka utgåfvos af en bland Tysklands mest betydande musikförläggare. Återkommen till Stockholm 1852, blef han snart en ansedd pianolärare, utnämndes 1858 till lärare i komposition, instrumentering och partitur-läsning vid musikaliska akademiens läroverk, sedan han året förut blifvit ledamot af akademien, och blef 1861 kapellmästare vid kungliga teatern och hofkapellmästare, samt sedermera förste hofkapellmästare. För ledningen af hofkapellet har han ock gjort sig särdeles berömd och har tillika varit en ganska flitig tonsättare, som utgifvit en mängd stycken för piano, sonater för piano och violin, samt för piano och violoncell, qvartetter för piano, altviol och violoncell, simfoni för två altvioler och violoncell, violinqvartetter, oktett för stråkinstrumenter, sextett för piano och stråkinstrumenter, Åtta smärre sånger för en röst med piano, Skogssånger för en röst vid piano, Musiken vid drottning Lovisas begrafning

1871, Festmusik vid sällskapet Par Brikolls hundraårsfest, 1875, m. fl. Död 1885.

Johan August Söderman, född i Stockholm 1832, fick, likasom Norman, i Leipzig fullfölja sina här började musikaliska studier, blef 1854 orkesteranförare vid d. v. Mindre teatern, 1869 kormästare vid kungliga teatern och 1862 biträdande kapellmästare derstädes. Äfven han har varit en ganska flitig tonsättare, som komponerat musiken till flera dramatiska stycken, såsom Regina von Emmeritz, Fransmän och Ryssar, Lilla Fadette, 1854, Hin ondes lärospån, Lyckans gåfva, 1856, Guldkorset, 1857, Kröningsfesten, 1860, Giftbägaren, 1861, Dagen gryr, 1863, Bröllopet på Ulfåsa, 1865, Marsk Stigs döttrar, 1866, anordnat musiken till en mängd andra stycken, utgifvit »Hafsfrun», romans för tenor och orkester, »Qvarnruinen», ballad för baryton och orkester, »Vallfarten till Kewlar», uvertyren till Orleanska jungfrun, Visor i folkton, Ett bondbröllop, en af de mest populära bland nyare tondikter, Andliga sånger för blandad kör, Folkdansar för orkester, »Norske digte och sange», m. fl. Han afled i Februari 1876, aktad och saknad såsom en af de mest framstående bland våra yngre tonsättare.

Oscar de Val, född 1832, blef, efter genomgången kurs vid musikaliska akademiens läroverk, lärare i pianospelning, till dess han mot slutet af 1850-talet erhöll anställning som orkesteranförare vid Södra och 1871 vid Mindre teatern samt gjorde sig i denna egenskap berömd, äfvensom han varit en ganska flitig, ofta äfven lycklig tonsättare, som komponerat musiken till en stor mängd å dessa teatrar gifna kupletter och anordnat musiken till nära 200 teaterstycken. Han afled i April 1873.

Under de senare åren hafva såsom tonsättare gjort sig kända: *Siegfrid Saloman*, hvars opera Diamantkorset gifvits å Stora teatern i Stockholm 1886, ledamot af musikaliska akademien 1850; *Albert Rubenson*, född 1826, ledamot af musikaliska akademien och direktör för dess konservatorium 1872; *J. G. Dente*, född 1838, kapellmästare, ledamot af musikaliska akademien 1870, lärare i komposition och instrumentation vid konservatorium 1882; *J. C. Nordquist*, född 1840, hofkapellmästare, förste kapellmästare vid de kungliga teatrarna, ledamot af musikaliska akademien 1870, lärare i harmoni vid konservatorium 1880; *Wilhelm Svedbom*, född 1843, ledamot af musikaliska akademien och dess sekreterare 1876; *Andreas Hallén*, ledamot af musikaliska akademien 1884; *J. A. Ahlström*, musikaliska akademiens associé 1857; *Erik Jacobsson*, musikaliska akademiens associé 1879; *Emil Sjögren*, m. fl.

Enskilda musikaliska sällskap, som väsentligt bidragit till den musikaliska bildningens utveckling hos oss, hafva varit *Nya harmoniska sällskapet*, *Musikföreningen* och *Filharmoniska sällskapet* i Stockholm, samt *Filharmoniska sällskapet* och *Orfei drängar* i Upsala.

I musikens teori utkommo, utom flera arbeten af Abr. Mankell,

Cronhamn, Bauck, Höijer och Josephson, äfven åtskilliga af *Erik Drake*, född 1788, professor och lärare i musikens teori vid musikaliska akademiens läroverk 1830, akademiens sekreterare 1841—60, död 1870, af C. E. Södling, af Karl Johan Fröberg, af Oskar Byström, af L. A. Lundh, Henrik Möller, m. fl.

Den rika utveckling, hvilken den musikaliska bildningen under detta och föregående tidskifte hos oss vunnit, blef bemärkt äfven utom Sverige. Svenska folket betraktades mer och mer som ett särdeles musikaliskt folk, svenska sångerskor vunno europeisk ryktbarhet, och svenska studentsången väckte den lifligaste och fördelaktigaste uppmärksamhet så i Paris som i Tyskland och Danmark.

De inhemska sångare och sångerskor, som förut vunnit något större rykte, voro icke särdeles många, och ingen af dem hade gjort sig känd utom fäderneslandet; men under detta tidskifte hafva *Jenny Lind* och *Christina Nilsson* icke blott vunnit europeiskt rykte, utan äfven blifvit beundrade i Nordamerika. *Henriette Nissen* och *Louise Michæli* hafva likaledes gjort sig kända långt utom Sverige, och här hafva såsom dramatiska sångerskor gjort sig högt värderade Mathilda Ficker, sedermera fru Gelhaar, Elma Ström, sedermera fru Billing, Mathilda Ebeling, Charlotta Linderoth, sedermera fru Strandberg, Fredrika Andrée, sedermera fru Stenhammar, Mathilda Grabow, Selma Ek, fru Dina Edling, A. Karlsohn, fru Carolina Östberg, m. fl.

Framstående dramatiska sångare hafva varit: Olof Strandberg, Julius Günther, Rudolf Walin, Carl Johan Uddman, Anders Victor Dahlgren, Fritz Arlberg, Carl Oscar Arnoldson, Anders Willman, Arvid Ödman, P. Janzon, R. Sellman, m. fl.

Såsom dramatiska artister utmärka sig för öfrigt under detta tidskifte rätt många, och *skådespelarekonsten* har derunder vunnit icke mindre rik utveckling än de öfriga sköna konsterna. I synnerhet har man alltmera sökt och äfven lyckats att å scenen blifva mera naturlig och bortlägga det konstlade manér och den uppskrufvade patos, som der förut voro endast alltför vanliga.

Bland de dramatiska artisterna hade redan under föregående tidskifte gjort sig kända och värderade N. W. Almlöf, Pierre Deland, Fredrik Deland, O. U. Torslow, Georg Dahlqvist, Edw. Stjernström, Gustaf Sundberg, Maria Charlotta Eriksson, Sara Fredrika Strömstedt, sedermera fru Torslow, Emilie Högqvist, Charlotte Ficker, sedermera fru Almlöf, Fanny Vesterdahl, sedermera fru Hjortsberg, m. fl.

Mera uteslutande kunna följande sceniska artister sägas tillhöra nu ifrågavarande tidskifte: S. A. Hedin, Edw. Swartz, Knut Almlöf, G. Fredriksson, A. W. J. Elmlund, V. L. Hartman, C. F. Lagerqvist, G. Norrby, A. Hansson, C. F. Thegerström, N. Personne, G. Törnquist, O. Hamrin, A. Palme, Zelma Bergnehr, sedermera fru Hedin, Helfrid Torslow, sedermera fru Kinmansson, Elise Jacobson, sedermera fru Hwasser, Betty Deland, sedermera fru Almlöf, Rosa Fehrnström, sedermera fru Swartz, Gulli Åberg, sedermera fru Ulff, W. Engelbrecht, V. Holmqvist,

E. Hillberg, R. Lindberg, M. Svedberg, E. G. Bergström, fruarna L. Dorsch-Bosin, E. Hartman, A. Kinmanson, H. Rundberg, B. Tammelin, A. E. Hwasser-Engelbrecht, fröknarna O. Björkegren, G. Bäckström, A. Zetterberg, Th. Ålander, L. Sandell, H. Sjöberg, m. fl.

Många flera förtjenstfulla dramatiska artister, tillhörande ifrågavarande tidskifte, skulle kunna anföras; men dels hafva de icke uppträdt i så betydande roller, dels endast en kortare tid egnat sig åt scenen. Hvad nu blifvit anfördt torde emellertid tillräckligt visa, att skådespelarekonsten hos oss under tidrymden 1844—1885 haft icke mindre talrika idkare af framstående förtjenst än de öfriga sköna konsterna.

Embetsmännen.

I den första konselj, som i Maj 1844 tillsattes af konung Oscar I, innehades främsta platsen af friherre *Lars Herman Gyllenhaal*, som redan i Januari 1843 blifvit af konung Carl Johan utnämnd till justitiestatsminister och bibehölls i detta embete af hans efterträdare. Han var född 1790, hade blifvit assessor i Svea hofrätt 1820, lagman i Vesternorrland 1828, president i Göta hofrätt 1836, hvarefter följt hans utnämning till justitiestatsminister, och såsom sådan blef han friherre 1843. Redan i December 1844 återgick han dock till presidentplatsen i Göta hofrätt, hvilken han innehade till 1855, var under tiden landtmarskalk vid 1850, 1851 årens riksdag, blef serafimerriddare 1851 och afled på sin egendom Herlingstorp i Vestergötland i December 1858. Han var ingen öfverlägsen personlighet och vann intet öfvervägande inflytande hvarken inom konseljen, sitt stånd eller hofrätten; men han var en duglig embetsman, som genom sitt välvilliga, förbindliga väsende egde många vänner och gjorde sig omtyckt af sina underordnade.

Statsminister för utrikes ärenden i samma konselj var friherre *Albrecht Elof Ihre*, likaledes af Carl Johan utnämnd till detta embete och deri bibehållen af hans efterträdare. Son till kanslirådet Albrecht Ihre och sonson till den berömde språkforskaren Johan Ihre, var han född i Stockholm 1797, hade blifvit anställd i kanslistyrelsen 1819, andre sekreterare i kabinettet för utrikes brefvexlingen 1823, legationssekreterare i Konstantinopel 1824, chargé d'affaires vid beskickningen derstädes 1827, kabinettssekreterare 1831, t. f. hofkansler 1838, statsråd och chef för ecklesiastikdepartementet 1840, hade 1841 fått förordnande att förestå statsministerembetet för utrikes ärendena under den friherre Stjerneld beviljade tjenstledighet samt i December 1842 blifvit hans efterträdare och 1843 friherre. Han stannade i konseljen till den här ofvan omnämnda stora ministèrförändringen i April 1848, då han öfvergick till det enskilda lifvet och bosatte sig å sin egendom Ekebyhof på Ekerön i Mälaren. Han var ledamot af vetenskapsakademien samt hedersledamot af vitterhets-, historie- och antiqvitetsakademien sedan 1842 och kallades 1848 till ledamot af svenska akademien, men vägrade att mottaga denna kallelse, blef serafimerriddare 1846 och afled

i Augusti 1877. Såsom hofkansler gjorde han faktiskt slut på indragningsmakten, ehuru denna först vid 1844—45 årens riksdag utdömdes ur grundlagen, och omfattade i allmänhet moderat-liberala politiska åsigter, men uppträdde vid 1865 års riksdag med mycken skärpa mot den föreslagna nya riksdagsordningen, såsom i det föregående är visadt, var för öfrigt en man med stora kunskaper och allmänt aktad såsom en ärans man i detta ords mest omfattande betydelse.

Mesta inflytandet inom konung Oscars första konselj hade dock ingendera af dessa båda dess främsta ledamöter, men väl en bland de konsultativa statsråden, friherre *Johan Nordenfalk*, som ock varit af konungen erbjuden att såsom justitiestatsminister träda i spetsen för konseljen, men undanbedt sig detta embete, hvilket han dock snart nog fick öfvertaga. Född 1796 på Gålsjö bruk i Ångermanland och son till bruksegaren Carl Fredrik Nordenfalk, hade han ingått i tjenstgöring vid justitierevisionen 1817, haft domareförordnanden 1818 och 1819, blifvit assessor i Svea hofrätt 1823, protokollssekreterare 1825 och förste expeditionssekreterare 1826, samt förordnades i Mars 1828 att förestå statssekreterareembetet för krigsärendena, å hvilket han i September samma år erhöll fullmakt. Hans befordringar hade sålunda gått ovanligt raskt, men under striderna å riddarhuset följande riksdagen, så väl som under hans embetsutöfning i allmänhet, visade sig Nordenfalk fullt vuxen det vigtiga förtroendeembete han erhållit. Han egde ock i hög grad Carl Johans bevågenhet, men var likväl icke sällan äfven i vigtiga frågor af olika mening med den gamle konungen, hvilket slutligen förmådde honom att i Februari 1831 lemna sitt embete. Att konungen dock fortfarande med välvilja omfattade honom, visade den friherrliga värdighet han erhöll 1838. Genom sitt giftermål med fröken Maria Risellschöld hade han blifvit egare till betydliga jord- och bruksegendomar, åt hvilkas vård och förbättrande han efter sitt afskedstagande en längre tid egnade sina omsorger. Vid 1840 års oroliga riksdag uppträdde han, utan att dock sluta sig till oppositionen, såsom förfäktare af liberala politiska åsigter, tillstyrkte representationens ombildning och riksdagars hållande hvartannat år, samt ansåg det, under dåvarande politiska förhållanden, »vara af vigt för styrelsen att, ju oftare, ju bättre, rådfråga representationen». Vid bildandet af den konselj, hvilken konung Oscar i Maj 1844 tillsatte i liberal riktning, blef ock Nordenfalk rådfrågad, ingick i densamma såsom konsultativt statsråd och förklarade under öfverläggningen å riddarhuset i Augusti 1844 rörande det från förra riksdagen hvilande representationsförslaget, att representationssättets förbättring utgjorde »ett ämne af den fosterländska vigt, att frågan icke kan falla». Då friherre Gyllenhaal i December 1844 lemnade justitiestatsministerembetet, blef Nordenfalk hans efterträdare, yttrade sig mot den af tre riksråd antagna nya författningen om systers lika arfsrätt med broder, hvilken, af statsrådets öfriga ledamöter tillstyrkt, af konungen sanktionerades i Maj 1845, men kontrasignerade flera andra vigtiga författningar, samt vinnlade sig ifrigt om

att förbättra arbetsmetoderna och påskynda göromålen inom de under hans departement lydande verk, och röjde i allmänhet en rastlös arbetsifver, hvilket i förening med omtanken om en vidsträckt enskild ekonomi medförde en öfveransträngning, som slutligen lade honom på sjuksängen, och efter en häftig febersjukdom afled han i Mars 1846. Hans verksamhet å främsta platsen i konseljen blef sålunda ej långvarig, men han hade dock inom densamma varit den mest betydande, ej blott genom sitt embete, utan äfven genom sitt inflytande och sin förmåga. »Ett ljust och redigt förstånd», yttrar en minnestecknare, »lätt och hastig uppfattning, mycken arbetsförmåga, en mer än vanlig lätthet att uttrycka sig och att föra ordet vid andras öfverläggningar, äro egenskaper, som utmärkt friherre Nordenfalk och förklara hans ovanligt hastiga befordringar.»

En annan inflytelserik medlem af konung Oscars första konselj var chefen för civildepartementet *Olof Immanuel Fåhræus*, som likaledes redan under Carl Johans regering inkommit i statsrådet. Född i Slite på Gotland 1796 och son till godsegaren Carl Niklas Fåhræus, ingick han i kammarexpeditionen af det kungliga kansliet 1815 och tjenstgjorde tillika i generaltulldirektionens kansli, blef 1825 kamrerare vid generaltullstyrelsens revisionskontor och följande året chef för vestra tulldistriktet, hvarefter han under de följande åren användes i flera vigtiga uppdrag rörande handels- och tullförhållandena mellan Sverige, Norge och Danmark. Vid statsrådets förändrade organisation 1840 blef han den förste chefen för civildepartementet och bibehöll detta embete äfven under konung Oscars regering ända till September 1847, då han, enligt egen önskan, lemnade konseljen för att blifva landshöfding i Göteborgs och Bohus län. Flera vigtiga reformer och utfärdade författningar hade emellertid berömvärdt vittnat om hans verksamhet inom konseljen — såsom upprättandet af de första landtbruks- och navigationsskolorna, ombildningen af landtbruksakademien, utfärdandet af nya handels-, fabriks- och handtverksordningar, med upphäfvande af skråinrättningarna, m. m. Han adlades 1842 och utöfvade sitt landshöfdingeembete till 1864, då han på egen begäran erhöll afsked med pension, men har sedermera såsom ledamot af första kammaren tagit verksam del i de särskilda riksdagarnes förhandlingar. Tillika har han gjort sig känd såsom vetenskapsman samt särskildt såsom skarpsynt forskare och författare i entomologi, har tillsammans med den bekante entomologen C. J. Schönherr utgifvit det stora verket »Genera et species Curculionidum», 6 delar, tryckt i Paris 1833—44, författat flera monografier i Bohemans Insecta Caffraria, 1848—57, och meddelat en mängd uppsatser i vetenskapsakademiens samt i Göteborgs vetenskaps- och vitterhetssamhälles handlingar m. m., blef hedersledamot af detta samhälle 1831, ledamot af vetenskapsakademien 1840, hedersledamot af landtbruksakademien 1848 samt af vitterhets-, historie- och antiqvitetsakademien 1870, och har vid 84 års ålder utgifvit ett

ganska innehållsrikt arbete »Skildringar ur det offentliga lifvet», 1880. Han afled i Maj 1884.

Inom konseljen efterträddes han af sin tvillingbroder *Johan Fredrik Fåhræus*, hvars föregående embetsmannabana äfven varit ungefär densamma som broderns. Äfven Johan Fredrik hade tjenstgjort både i konungens och generaltullstyrelsens kansli, hade der blifvit sekreterare 1825 och då, vid afskedstagandet från handels- och finansexpeditionen i det förra, fått fullmakt såsom expeditionssekreterare, samt hade vid flera tillfällen haft förordnande såsom departementsschef inom tullstyrelsen. Vid 1844—45 årens riksdag var han sekreterare i konstitutionsutskottet och tillvann sig i denna egenskap en allmännare uppmärksamhet, som föranledde hans kallande till ledamot i komitén för behandling af frågan om nationalrepresentationens ombildning samt hans inträde i konseljen 1847 såsom chef för civildepartementet efter sin broder. På denna plats stannade han till i December 1856, då han utbytte statsrådsembetet mot generaltulldirektörsbefattningen, samt hade under tiden utarbetat en mängd vigtiga författningar och propositioner till ständerna, såsom fiskeristadgan den 28 Juni 1852, mäklareordningen den 31 Mars 1853, propositionen angående nya grunder för rättigheten att tillverka bränvin, samt för beskattningen deraf, den 9 November 1853, angående statens medverkan för anläggande af jernvägar i Sverige, den 16 November samma år, om antagande af decimalsystem för mått och vigt, den 7 Mars 1854, förslag till ny grufstadga den 21 Juli samma år, ny förordning angående expeditionslösen, den 30 November 1855, ny patentförordning, den 19 Augusti 1856, proposition om inrättandet af ett statistiskt embetsverk, den 30 Oktober 1856, och om anslag för geologiska undersökningar öfver hela riket, samma dag, m. fl., äfvensom han med framgång verkat för utsträckning af landtbruks- och navigationsskolornas verksamhet, för förbättrad organisation af teknologiska institutet och för inrättande af tekniska elementarskolor i flera landsorter. Under tiden hade han blifvit ledamot af landtbruksakademien 1848, hedersledamot derstädes 1849, ledamot af vetenskapsakademien 1856, serafimerriddare samma år, adlad 1857. Äfven inom tullverket införde han åtskilliga nyttiga reformer och gaf som dess chef nya bevis på sin omfattande administrativa förmåga. Han afled i Februari 1865, högt aktad såsom en af de dugligaste och arbetsammaste embetsmän Sverige under detta tidskifte egt.

Efter friherre Nordenfalks död blef grefve *Arvid Mauritz Posse* hans efterträdare såsom justitie-statsminister, hvilket embete han redan innehaft under Carl Johans regering. Född 1792 och son till presidenten i Göta hofrätt grefve Arvid Erik Posse, hade han 1809 börjat tjenstgöra i Göta hofrätt, blifvit assessor i Svea hofrätt 1816, lagman i Skåne 1821, vice landshöfding i Linköping 1822, landshöfding i Skaraborgs län 1824, generaldirektör vid tullverket 1831 och justitiestatsminister 1840, men nedlade redan efter ett halft års förlopp detta embete för att öfvertaga ordförandeplatsen i Göta kanalbolags direk-

tion, hvilken befattning han redan 1833 innehaft och genom förnyade val innehade 1845 och 1849. Vid 1844—45 årens riksdag var han landtmarskalk, blef serafimer-riddare 1844, riksmarskalk 1845 och justitie-statsminister 1846, men frånträdde detta embete vid den stora ministèr-förändringen i April 1848, nedlade följande året äfven riksmarskalks-embetet och afled i Juni 1850.

I justitiestatsministers-embetet efterträddes han af grefve *Gustaf Adolf Vive Sparre*, född på Trolleholm i Skåne 1802 och son till majorén grefve Gustaf Adolf Sparre. Efter aflagda embets-examina vid Upsala akademi tjenstgjorde han i Svea hofrätt och justitierevisionen, blef assessor i hofrätten 1835, justitieråd 1840, president i kammar-kollegium 1847 och följande året justitie-statsminister, hvilket embete han utöfvade till September 1856, då han utbytte detsamma mot president-platsen i Svea hofrätt, hade 1850 blifvit serafimer-riddare och 1855 ledamot af vetenskaps-akademien, samt valdes 1859 till kansler för båda universiteten, hvilken befattning han bibehöll till 1871, då han varit 50 år i statens tjenst, blef riksmarskalk 1864 och lemnade 1867 president-embetet i hofrätten, men var från den nya riksdags-ordningens införande ledamot af första kammaren. Utom genom sin långa förtjenstfulla embetsmannabana har grefve Sparre äfven gjort sig känd såsom allvarlig häfdeforskare och den främste kännaren af vår medeltids genealogier, var sedan 1848 hedersledamot af vitterhets-, historie- och antiqvitets-akademien, samt sedan 1853 af landtbruks--akademien, och blef redan 1847 ledamot af samfundet för utgifvande af handskrifter rörande Skandinaviens historia. Adeln lät 1860 öfver honom slå en medalj, med inskrift: »Högsint, insigtsfull, rättrådig» — en vacker och äfven sann teckning af hans personlighet. Han afled i April 1886.

Efter friherre Ihre blef friherre *Gustaf Nils Algernon Adolf Stjerneld* statsminister för utrikesärendena, hvilket embete han förut innehaft under Carl Johans regering. Född i Stockholm 1791 och son till kammarherren friherre Adolf Ludvig Stjerneld, en af de arresterade oppsitionsmännen vid 1789 års riksdag, hade han, efter sorgfälligt vårdade studier vid universiteten i Kiel, Edinburgh och Upsala, blifvit andre sekreterare i kabinettet för utrikes brefvexlingen 1811, tjenstgjort i kronprinsens kansli under fälttåget i Tyskland 1813, 14, varit chargé d'affaires i Haag 1814, envoyé vid engelska hofvet 1818—27, samt 1838 blifvit serafimer-riddare och statsminister för utrikes ärendena, hvilket embete han frånträdde i Juli 1842, efter att sedan September 1840 haft tjenstledighet. I April 1848 återkallad till det vigtiga förtroende-embetet, utöfvade han detsamma till i September 1856, då han vid fylda 65 år nedlade detsamma, men hade, under dess utöfning, medverkat vid den vigtiga förändringen i Sveriges och Norges förhållanden till utrikes makter, att den förra nära förbindelsen med Ryssland frånträddes och de förenade rikena i stället slöto sig till vestmakterna. Han afled i November 1868.

En inflytelserik medlem af den konselj, som bildades i April 1848, var chefen för finansdepartementet *Anders Peter Sandströmer*. Född i Stockholm 1804, hade han år 1822 begynt sin tjenstemannabana såsom e. o. kammarskrifvare i kammarkollegium samt, efter tjenstgöring och åtskilliga befordringar äfven inom några andra embetsverk, blifvit kammarrättsråd 1835 och såsom sekreterare i statsutskottet under 1840 års riksdag vunnit stort rykte för embetsmannaduglighet och arbetsförmåga. Han blef ock af Konung Oscar utnämnd till landshöfding i Jemtlands län 1844, förordnades två år derefter till ordförande i den komité, som skulle uppgöra förslag till beskattningsväsendets samt uppbörds- och redogörelseverkens förenklande, blef adlad 1847, då han antog namnet Sandströmer, och inkallades i konseljen 1838, tog verksam del i författandet af det förslag till representationens ombildning, hvilket af konungen vid då pågående riksdag afläts, samt gaf under utöfningen af chefskapet för finans-departementet flera nya prof på sin ovanliga embetsmannaduglighet. Varmt och uppriktigt tillgifven de liberala politiska åsigterna, dock utan radikalism, fann han sig, sedan de konservativa mer och mer fått öfvervigt inom konseljen och hos konungen, icke längre kunna qvarstå bland hans rådgifvare, utan utbytte i Januari 1851 statsråds-embetet mot landshöfdinge-platsen i Skaraborgs län, der han utöfvade en ganska omfattande och gagnande verksamhet till sin död i December 1857. Han var en af de största embetsmanna-förmågor, vi under den nyare tiden egt, med ovanligt snabb och klar uppfattning, en icke mindre ovanlig lätthet att uttrycka sig klart och ledigt, en outtröttlig arbetsförmåga och ihärdighet samt en sjelfständighet, som lätt nog öfvergick till sjelfrådighet och röjde föga tålighet vid motsägelser.

Han efterträddes inom konseljen af friherre *Carl Otto Palmstjerna*, lika varmt och uppriktigt tillgifven de konservativa politiska åsigterna, likaledes utan öfverdrift, som Sandströmer de liberala. Han var född å Årebergs bruk vid Tida-ån i Vestergötland 1790, blef, efter genomgången lärokurs vid krigs-akademien å Carlberg, kornett vid Vestgöta dragon-regemente 1807 samt deltog i fälttåget uti Pomern och vid norska gränsen 1807—09, blef kapten vid Vermlands fältjägare-regemente 1813, deltog i slagen vid Dennewitz och Leipzig samt flera träffningar under fälttågen i Tyskland, Nederländerna och Norge 1813, 14, fick svärdsorden och guldmedaljen för tapperhet i fält, blef kapten i generalstaben 1816, öfverste derstädes 1828, chef för Vestmanlands regemente 1835, general-adjutant i armén 1836, landshöfding i Östergötlands län samma år samt förordnades till landtmarskalk vid 1840 års riksdag, vid hvars slut han i Juni 1841 blef serafimerriddare. Han hade ock tagit verksam del i de föregående riksdagarnas förhandlingar ända sedan 1823, och var ännu verksammare vid de följande, då han var chef för det s. k. junker-partiet, som utgjorde ett slags förmedlingsparti mellan det konservativa och det liberala, omfattande konservativa åsigter i rent politiska frågor, men liberala i åtskilliga andra. I Okto-

ber 1851 inträdde han i konseljen såsom chef för finans-departementet, genomdref följande året anläggandet af elektro-magnetiska telegraflinier och utarbetade 1853 det förslag till skatteförenkling, som då förelades ständerna. Under riksdagen tog Palmstjerna äfven verksam del i förhandlingarna angående de första större jernvägs-anläggningarna, hvilkas verkställande för statens räkning, äfven om statsskuld deraf skulle föranledas, han förfäktade mot dem, som yrkade arbetenas utförande för engelska penningar och under ledning af engelska ingeniörer. Den förra åsigten blef dock rådande, och utgången visade, att misstroendet till inhemska tillgångar och krafter för det stora företagets utförande varit ogrundadt. Efter riksdagens slut utfärdades i Maj 1855 de vigtiga författningarna angående ordinarie räntepersedlarnes omsättning och förenkling, om grunderna och sättet för markegångsprisens bestämmande samt om grundräntors och kyrkotiondes utgörande. Äfven åtskilliga andra författningar utfärdades med hans kontrasignation och i allmänhet var han en ganska verksam departementschef; men sedan han hunnit pensions-åldern och hans helsa mer och mer aftagit, begärde och erhöll han afsked i Maj 1856, deltog dock i riksdagsförhandlingarna så väl 1856—58 som 1859, 60, men tillbragte tiden för det mesta på sin egendom Thorslunda i närheten af Sigtuna och afled i November 1878.

Samtidigt med Palmstjerna inkom i konseljen grefve *Carl Göran Detlof Mörner*, likaledes och i vida högre grad än han ifrig förfäktare af de konservativa politiska åsigterna. Grefve Mörner, äldste son till statsrådet grefve Adolf Göran Mörner, som i föregående del blifvit flerstädes omnämnd, var född 1808, hade blifvit kammarherre 1830, assessor i Svea hofrätt 1839 och hofrättsråd 1848, samt hade alltsedan 1834 tagit verksam del i de särskilda riksdagarnas förhandlingar. Inkallad i konseljen såsom konsultativt statsråd i Oktober 1851, stannade han der till Maj 1858, då han blef president i kammarrätten, hvilket embete han utöfvade till Juni 1874, då han, nära 66 år gammal, begärde och erhöll afsked. Under tiden hade han lifligt deltagit i alla riksdagarnas förhandlingar, äfven efter den nya riksdagsordningens införande, bland hvars motståndare grefve Mörner, ordförande i konstitutions-utskottet vid 1865 års riksdag, varit en af de ifrigaste och i sin reservation mot flertalets inom adeln beslut i den vigtiga frågan framlagt ett motförslag, enligt hvad i det föregående är visadt. Äfven under de följande riksdagarna, då han var ledamot af första kammaren, röjde sig icke sällan hans missbelåtenhet med det nya statsskicket, och under hela sin riksdagsmannabana har han ifrigt förfäktat en sträng politisk konservatism samt icke sällan visat sig mera konungsk än konungen sjelf, hvarför han ock ofta varit utsatt för anfall i de liberala tidningarna, men äfven hans motståndare hafva erkänt hans embetsmannaduglighet och omfattande insigter, samt den omutliga rättrådighet och redbarhet, som gjorde honom allmänt aktad. Han afled i Maj 1878.

Då grefve Sparre i September 1856 lemnade konseljen för att blifva president i Svea hofrätt, efterträddes han såsom justitie-statsminister af *Clas Efraim Günther*, född 1799, filosofie magister 1824, revisionssekreterare 1842 och konsultativt statsråd vid den stora ministèrförändringen i April 1848. Han tillhörde de liberale ledamöterne i denna konselj, men lemnade densamma, då de konservative der tycktes vinna öfverhanden, och blef justitieråd i September 1851. Från detta embete kallades han att i September 1856 intaga främsta platsen i konseljen, men lemnade denna plats redan i April 1858, för att åter inträda i högsta domstolen, der han i allmänhet tycktes finna sig bättre än inom konseljen och der han stannade till sin död i Juli 1861, aktad såsom upplyst och rättrådig domare, likasom han inom konseljen gjort sig känd för sjelfständighet och frisinnade åsigter.

I September 1856 blef äfven den andra statsministerplatsen ledig genom friherre Sjernelds afgång, och friherre *Elias Lagerheim* blef då statsminister för utrikes ärendena. Son till presidenten i kammarkollegium friherre Olof Elias Lagerheim och född 1791, hade han blifvit andre sekreterare i kabinettet för utrikes brefvexlingen 1813, förste sekreterare derstädes 1819, chargé d'affaires vid hofven i Berlin och Dresdan 1820 samt i Dresden och Wien 1821. Befordrad till kabinetts-sekreterare 1825, blef han öfverpost-direktör 1831 och de förenade rikenas minister vid danska hofvet 1836, från hvilken plats han 20 år senare inkallades i konseljen. Såsom statsminister för utrikes ärendena fick han i cirkulär till samtliga svenska och norska sändebuden vid främmande hof i April 1857 aflåta en allvarsam protest mot ett i en rundskrifvelse till de danska sändebuden af den danske ministern för utrikes ärendena von Scheele förekommande utfall mot svenska regeringen, i anledning af den skandinaviska agitationen inom båda rikena, och förklarade deri, att »konungen medgifver ingen, eho det vara må, rättighet att i officiel väg, uti en skrifvelse ställd till en främmande makts ombud för att meddelas de kabinett, hos hvilka de äro anstälda, uttala ett direkt eller indirekt klander af hans maj:ts regeringshandlingar.» Kort efteråt frånträdde ock Scheele sitt embete och vänskapen mellan båda regeringarna led intet afbräck genom hans utfall. Friherre Lagerheim stannade emellertid icke heller länge på sin nya plats, utan nedlade i Mars 1858 sitt embete och afled i September 1864.

Bland de liberale ledamöterne af den konselj, som bildades i April 1848, var konsultativa statsrådet *Johan August Gripenstedt* en af de mest framstående. Född 1813 i Holstein, der fadern, majoren Jakob Gripenstedt, då var bosatt, kom han redan vid fyra års ålder till Sverige, blef underlöjtnant vid Göta artilleri-regemente 1831 och löjtnant 1837. Hans politiska bana begynte vid 1840—41 årens riksdag, der han redan gjorde sig så bemärkt, att han invaldes först i bevillnings- och mot slutet af riksdagen i konstitutions-utskottet samt redan nu betraktades som en af de främste riddarhustalarne. Vid följande riks-

dag invaldes han i banko-utskottet samt utsågs till statsrevisor, och vid 1847—48 årens riksdag var han ledamot af stats-utskottet och talmanskonferensen. Redan 1846 hade han tagit afsked ur krigstjensten, men kallades i April 1848 att som konsultativt statsråd inträda i konseljen, till öfverraskning för många, som funno steget från löjtnant till statsråd alltför ovanligt. Han försvarade dock väl sin nya plats, förde vid flera tillfällen å riddarhuset med framgång och öfverlägsen förmåga regeringens talan, samt yttrade sig särskildt med mycken värme för ett kraftigt bistånd åt Danmark under det hotande anfallet från Tyskland. Äfven under de följande riksdagarna utmärkte han sig som talare å riddarhuset, men hans mest omfattande statsmannaverksamhet inträdde, sedan han efter friherre Palmstjernas afgång blef chef för finans-departementet i Maj 1856. Han bibehöll denna plats till i medlet af året 1866, då han trädde ur konseljen, och hade under denna tid med outtröttlig ihärdighet och med ständigt växande framgång både inom konseljen och vid riksdagarna kämpat för en friare handelslagstiftning, en förbättrad tull-lagstifning, bankväsendets ordnande, hypoteksväsendets stärkande genom en allmän hypoteksbank, grundräntornas förenkling, kommunikationernas förbättrande i alla riktningar och framför allt genom nya jernvägars anläggande, samt hade vid 1865 års riksdag varit en af dem, som varmast yttrat sig för den nya riksdagsordningens antagande. Han hade under denna mångsidiga verksamhet fått många fiender, men också stigit allt högre i den allmänna meningen och äfven erhållit åtskilliga vedermälen af konungens bevågenhet, blifvit friherre 1860 och serafimerriddare 1862; men det ansträngande arbetet hade försvagat hans helsa, och han nedlade under sommaren 1866 sitt statsrådsembete, utan att dock frånträda sin offentliga verksamhet, ty han valdes samma år till en af hufvudstadens riksdagsmän i andra kammaren, hvilket val förnyades 1869 och 1872, men under hösten 1873 afsade han sig detta förtroende och i Juli 1874 slutades hans lefnad. Han hade icke hunnit någon hög ålder, men dock lefvat och verkat tillräckligt för att göra sig känd såsom en af de mest framstående embetsmän, statsmän och riksdagsmän, Sverige under den nyare tiden egt.

I den första konselj, som bildades af Carl XV såsom regent, intogs främsta platsen af friherre *Louis Gerhard De Geer*. Född 1818 på Finspong i Östergötland och son till hofmarskalken friherre Gerhard De Geer, blef han student i Upsala 1836 och började, efter tagen juridisk examen, 1840 sin tjenstgöring i några af embetsverken inom hufvudstaden. Redan under sin studenttid hade han gjort sig känd som lycklig författare genom några uppsatser i tidskriften Eos och bidrag till kalendern Linnea borealis. Denna författareverksamhet fortsatte han sedermera med framgång under de första åren af sitt vistande i hufvudstaden, utgaf romanerna »Hjertklappningen på Dalvik», 1841, »S. H. T.», 1843, och »Carl XII:s page», 1845, hvartill några år senare kom hans afhandling »Om den juridiska stilen», 1853. Han

blef assessor i skånska hofrätten 1849, president i Göta hofrätt 1855 och utnämndes i April 1858 till justitie-statsminister efter C. E. Günther. Hans verksamhet såsom sådan är i det föregående flerstädes omnämnd, och framför allt har han gjort sig oförgätlig genom den nya riksdagsordningen, hvilken han vid 1863 och 1865 årens riksdagar kraftigt och framgångsrikt förordade och hvars författare han ock hufvudsakligen varit. Genom dess framläggande vann han den största popularitet någon statsman hos oss under senare tider åtnjutit, men fick också rätt många vedersakare, synnerligast inom sitt eget stånd, som icke kunde förlåta honom det tagna steget och ofta nog under de följande riksdagarna låtit honom erfara detta, särdeles sedan det nya statsskicket icke visat sig så välgörande som dess befordrare hoppats. Han stannade emellertid inom konseljen till i Juni 1870, då han blef president i Svea hofrätt, intog åter främsta platsen inom statsrådet såsom statsminister 1875, men nedlade detta embete 1880, och riksdagen tillade honom då »såsom en gärd af det erkännande, svenska folket egnat hans förtjenster om det allmänna», en årlig pension, motsvarande statsministerlönen, att till honom utgå under hans återstående lifstid. Sedan 1881 är han kansler för universiteten i Upsala och Lund, sedan 1860 serafimerriddare, sedan 1862 ledamot af svenska akademien och af vetenskapsakademien, sedan 1859 hedersledamot af vitterhets-, historie- och antiqvitets-akademien.

Statsminister för utrikes ärendena i Carl XV:s första konselj blef, efter friherre Elias Lagerheim, i Mars 1858 friherre *Christofer Rutger Ludvig Manderström*, son till kammarherren friherre Erik Ludvig Manderström och född i Stockholm 1806, student i Upsala 1819, andre sekreterare i kabinettet för utrikes brefvexlingen 1830, förste sekreterare derstädes 1837, legationssekreterare vid beskickningen i Petersburg och chargé d'affaires vid den i London 1838, 39, kabinettssekreterare 1840—55, under hvilken tid han, särdeles under de danska förvecklingarna och under öfvergången från förbundet med Ryssland till det med vestmakterna, haft ganska maktpåliggande uppdrag, samt hade 1855—58 varit de förenade rikenas minister i Wien och Paris, innan han inkallades i konseljen, der han stannade till Juni 1868, då han blef president i kommerskollegium, var sedan 1847 hedersledamot af vitterhets-, historie- och antiqvitets-akademien, sedan 1848 ledamot af vetenskapsakademien, sedan 1852 af svenska akademien och dess sekreterare, sedan 1858 serafimerriddare, sedan 1860 grefve, och afled i Köln, under återresan från en brunnskur i Homburg, i Augusti 1873. Såsom diplomat hade friherre Manderström mycket anseende, som statsminister var han, enligt en dansk biografs uttryck, »mera än blott svensk minister för utrikes ärendena, han var en statsman, med blick på tidsförhållandena i det stora och med öga för hela Nordens bästa», men lemnade tillika aldrig ur sigte sitt fäderneslands gagn och anseende. Han hade för öfrigt mycken lätthet att uttrycka sig både muntligen

och skriftligen, samt har särskildt gjort sig känd som flitig och gerna hörd anekdotberättare.

Då friherre De Geer i Juni 1870 nedlade justitiestatsministersembetet, fick han till efterträdare *Axel Gustaf Adlercreutz*, en brorson till hjelten vid 1809 års statshvälfning, son till generallöjtnanten Gustaf Magnus Adlercreutz och född 1821, assessor i Svea hofrätt 1853, revisionssekreterare 1857, justitieråd 1860, president i Göta hofrätt 1868, men hade knappt inträdt i utöfningen af detta embete, innan han i Juni samma år kallades att inträda i konseljen såsom chef för civil-departementet, samt öfvergick derifrån till chefsplatsen för justitie-departementet två år senare. I fyra år stannade han sedermera på denna plats och fick, vid lika många riksdagar, som den främste inom konseljen föra regeringens talan, med vexlande framgång, men alltid med kraft och värme, till dess han i April 1874 utbytte denna ansträngande befattning mot den lugnare landshöfdinge-platsen i Malmö, men uppträdde åter 1877 vid riksdagen, såsom Malmö stads representant i andra kammaren och uttryckte vid flera tillfällen med rätt mycken skärpa sitt ogillande af majoritetens inom denna kammare förfarande. Han riksdagsmannabana blef dock ej långvarig, ty han afled i Maj 1880.

Då grefve Manderström i Juni 1868 afgick ur konseljen, efterträddes han som statsminister för utrikes ärendena af grefve *Carl Wachtmeister*, som likväl blott en kortare tid innehade detta embete och efter hvars död i Oktober 1871 detsamma tillträddes af grefve *Baltzar Julius Ernst von Platen*, född 1804 och son till grefve Baltzar Bogislaus von Platen, i föregående del flerstädes omnämnd. Han blef sekundlöjtnant i flottan 1821, underlöjtnant i engelsk örlogstjenst 1825—27 och premierlöjtnant i svenska flottan 1830, men lemnade krigstjensten 1838 och tillhörde under 1840 års riksdag den liberala oppositionen å riddarhuset. Sedan Oscar I blifvit konung, rönte grefve Platen af honom mycken bevågenhet, blef kabinettskammarherre 1844 och inkallades i konseljen såsom chef för sjöförsvarsdepartementet i April 1849. Hans förslag till flottans omdaning är i det föregående omnämndt, äfvensom detta förslags utgång under 1850, 51 årens riksdag, hvaraf grefve Platen föranleddes att 1852 träda ur konseljen, var 1857—61 de förenade rikenas minister i London, der han i hög grad gjorde sig aktad och ansedd, samt för sin storartade frikostighet och välvilja mot landsmän af alla klasser blef högt uppburen äfven i hemlandet. Återkommen dit 1861, förordnades han till ordförande i den komité för uppgörande af förslag till sjöförsvarets ordnande, som af den föregående riksdagen blifvit begärd, sattes 1862 åter i spetsen för sjöförsvars-departementet och genomdref de förändringar inom sjöförsvaret, som i det föregående äro omnämnda, men lemnade 1868 denna chefsplats och inträdde åter inom konseljen 1871 såsom statsminister för utrikesärendena, hvilket embete han likväl redan i December 1872 åter frånträdde, sedan ändringar i den af honom

förut genomförda organisation af sjöförsvaret blifvit af regeringen beslutade. Sedan 1852 var han hedersledamot af landtbruksakademien, sedan 1856 af akademien för de fria konsterna, sedan 1849 ledamot af krigsvetenskapsakademien, sedan 1854 af vetenskapsakademien, sedan 1867 serafimerriddare. Han afled i Mars 1875, högt aktad af alla för sin redbarhet, sin varma fosterlandskänsla, sin välvilja mot alla, som med honom kommo i beröring. Han var derjemte en mecenat i ordets vackraste betydelse, en frikostig uppmuntrare både af vetenskap ock konst, samt har äfven derigenom gjort sig hos många oförgätlig.

De öfrige ledamöterne af statsrådet under Carl XV:s regering så väl som de under konung Oscar II:s hafva i det föregående blifvit omnämnda.

Riksdagsmännen.

Bland riksdagsmän, som under det föregående tidskiftet gjort sig bemärkta, men hvilkas verksamhet fortfarit under den derpå följda tiden, intogs, enligt hvad temligen allmänt erkändes, främsta rummet af grefve *Carl Henrik Anckarsvärd.* Vi hafva i föregående del omnämnt hans uppträdande till slutet af 1840 års riksdag, under hvilken han nådde höjden af sitt politiska inflytande. Han hade då varit ordförande i konstitutionsutskottet, verksamt bidragit till aflåtande af det digra anmärknings-memorialet mot konungens rådgifvare och till utskottets förslag rörande representationens ombildning, till närmare öfverensstämmelse med den norska, samt var i allmänhet den liberala oppositionens erkände chef och främste talare. Efter konung Oscars uppträdande på tronen blef grefve Anckarsvärds ställning icke så litet förändrad. Den nye konungen tycktes i flera hänseenden vilja gå det liberala partiets önskningar till mötes, och ehuru detta parti fans mycket svårt att tillfredsställa, kunde dess målsmän dock icke gerna drifva samma opposition som under den föregående regeringen, hvars bestämdt angifna konservativa grundsatser man då hade att bekämpa. Under 1844, 45 årens riksdag tycktes grefve Anckarsvärd ock iakttaga en afvaktande hållning, utan att hvarken sluta sig till regeringen eller uppträda i opposition mot densamma. Sedan det hvilande representations-förslaget fallit, var han ordförande i »reformvännernas sällskap», som bildat sig för att uppgöra nytt förslag, och vid följande riksdagen tillhörde han åter oppositionen, ehuru han ej nu hade anledningar att uppträda med samma skärpa som under den föregående regeringen. Vi hafva i öfversigten af de särskilda riksdagarnas förhandlingar omnämnt hans andel i desamma, hvilken i synnerhet i fråga om revision af föreningsfördraget med Norge vid 1860 års riksdag var rätt betydande. Grefve Anckarsvärd var då 77 år gammal och uppträdde likväl, oaktadt denna höga ålder, med en värme, som ej för-

felade att å nyo göra ett för den ofta förut så gerna hörde riksdagsveteranen fördelaktigt intryck. Hans styrka låg ock i hans talegåfva. »Han var», yttrar en minnestecknare, [1]) »såsom talare begåfvad med en sällsynt förmåga att tillvinna sig intresse, om icke företrädesvis genom periodbyggnadens fulländning eller innehållets sakrikhet, dock ofta genom framställningens behag och på sitt sätt egendomlighet, samt en qvick fyndighet i repliken, alltid genom dess frimodighet och värme, genom röstens fulla och harmoniska klang, samt en ädelhet i skick och hållning, som äfven i ögonblick, då sådant varit att befara, aldrig öfvergaf honom». Någon högre betydenhet såsom statsman kan man deremot ej tillerkänna honom. Hela hans verksamhet hade en öfvervägande negativ riktning. Han hade stor förmåga att upptäcka och framhålla svagheterna och bristerna i det bestående, men ganska ringa i att framhålla det bättre, hvarmed detta skulle ersättas. Äfven som partichef var han föga framstående och var snarare sitt partis främste talare än dess ledare. Han afled i Januari 1865.

Grefve Anckarsvärds ihärdige motståndare och i vissa hänseenden en motsats till honom var *Jakob August von Hartmansdorff*, äfven i föregående del flerstädes omnämnd. Född 1792 å det lilla hemmanet Liarp i Småland, som innehades af hans fader, kaptenen vid Jönköpings regemente Jakob Baltzar von Hartmansdorff, blef han student i Upsala 1806, ingick, efter tagna embets-examina, i tjenstgöring vid krigsexpeditionen 1809, blef kopist i pomerska expeditionen 1810, åtföljde chefen för denna expedition friherre Wetterstedt under fälttåget i Tyskland 1813, 14, blef protokolls-sekreterare och föredragande af pomerska ärenden och militära befordringsmål hos kronprinsen i dess högqvarter i Tyskland 1814, biträdde samma år den kommission, som med norska storthinget afhandlade vilkoren för Sveriges och Norges förening, var sekreterare hos riksståthållaren i Norge 1816—21, blef kansliråd 1818, fullmäktig i riksgälds-kontoret 1823, riddarhus-kamererare 1826—33, banko-fullmäktig 1828—31, statssekreterare för ecklesiastik-expeditionen 1831. Såsom t. f. hofkansler åren 1836, 37, 38, gjorde han sig, genom flitigt bruk af indragningsmakten och förföljelser mot den liberala pressen, lika impopulär, som Anckarsvärd denna tid var motsatsen, och hans impopularitet blef slutligen sådan, att man fann rådligast att aflägsna honom. Han sändes till Kalmar såsom vice landshöfding i November 1838, och äfven här såg man honom från början icke gerna, men genom sin ovanliga embetsmanna-duglighet, sin rättrådighet, sitt ordningssinne och sin tillgänglighet för alla gjorde han sig snart både aktad och omtyckt. Han lemnade likväl redan i Mars 1840 detta embete, förnärmad öfver, att man ej gjort afseende å hans förord vid landssekreterare-tjenstens tillsättande, och uppträdde under 1840 års riksdag såsom den kraftigaste och modigaste förfäktare af de konservativa politiska åsigterna mot de under denna riksdag så

[1]) Ny illustrerad tidning, 1865, n:o 5.

mäktige och så bullersamme liberale, samt förstod att, genom skicklig ledning af det konservativa partiet, bryta det öfvervägande inflytande, hvilket den liberala oppositionen tycktes i början af riksdagen vinna å riddarhuset, likasom den var afgjordt segrande inom borgare- och bondestånden. Vid denna riksdag valdes ock Hartmansdorff till fullmäktig i banken, hvilken befattning han, omvald under de följande riksdagarna, bibehöll ända till sin död och utöfvade äfven detta förtroende-uppdrag på ett sätt, som ytterligare ökade det stora rykte för embetsmanna-duglighet, han redan vunnit. Enahanda blef ock förhållandet med presidentskapet i kammarrätten, hvartill han i Juni 1841 utnämndes och hvilket han äfven bibehöll till sin död. Under de båda följande riksdagarna var han å riddarhuset den erkände ledaren, hvars inflytande der öfvergick hvarje annans; men sedan han i början af året 1851 utgifvit sitt här ofvan omnämnda förslag till representationens ombildning, led detta inflytande ganska väsentligt afbräck. Under oroligheterna i hufvudstaden 1848 hade han, såsom likaledes redan är omtaladt, varit utsatt för förföljelser från den upphetsade pöbelns sida, hos de liberale hade han alltid varit impopulär, och nu såg han äfven den popularitet, han förvärfvat hos de konservativa, försvinna; men han bar det ena lika lugnt som det andra och var i allmänhet icke den, som sträfvade efter gunst på något håll. Han tog emellertid verksam del äfven i förhandlingarna under 1853, 54 årens riksdag; men hans helsa blef nu allt mer och mer försvagad, och den 21 December 1856 slutades hans verksamma lefnad. En ny riksdag hade kort förut begynt, och i första plenum efter Hartmansdorffs död beslöt adeln pregla öfver honom en minnespenning. Från flera olika håll erkändes han ock nu såsom en af de mest öfverlägsna förmågor vår representation egt. Han hade som riksdagstalare icke grefve Anckarsvärds flödande, glänsande vältalighet, hans välljudande stämma, hans nobla hållning; men äfven på Hartmansdorffs tal, så ofta han än yttrade sig, och det skedde nästan i alla frågor, lyssnade alla, äfven motståndarne, gerna, ty af hans anföranden var alltid något, oftast mycket att inhemta i sak. Hans starka sida, både som talare och som skriftställare, var att grundligt utreda och klart, om stundom något kärft, framställa hvad han hade att anföra, samt med oböjlig följdriktighet bringa det hela från förutsättningarna till den deraf härledda slutsatsen, och i detta slags talekonst har han af få varit uppnådd, än mindre öfverträffad. Han var till sina politiska grundsatser strängt konstitutionel, önskade en stark konungamakt, men var ingen vän af envälde. Sin konservatism dref han icke sällan allt för långt och motsatte sig ofta nog reformer, äfven der man icke bort vänta det af en så upplyst fosterlandsvän; men han var dock ej fiende till alla reformer, utan yrkade sådana, äfven rätt genomgripande, i statsförvaltningens omdaning, i undervisningsväsendet, i förenkling af de allmänna räkenskaperna, i föreningsakten med Norge, slutligen äfven i representationssättet, men ingen af dessa reformer fick dock på något sätt rubba för-

hållandet mellan statmakterna eller försvaga konungamakten. Som embetsman stod han ännu högre än som riksdagsman, emedan hans öfverlägsna förmåga här fick göra sig gällande utan inverkan af hans stundom allt för långt drifna politiska konservatism. I sitt enskilda lif var han oförvitlig och i allo en ärans man.

Likasom grefve Anckarsvärd under det föregående tidskiftet varit den främste oppositionstalaren å riddarhuset, hade *Johan Thore Petré* varit det inom borgarståndet. Vi hafva i föregående del omnämnt hans verksamhet vid riksdagarna under Carl Johans regering, och han lät icke mindre höra af sig vid de följande, såsom här ofvan är visadt. Äfven nu var Petré lika ifrig oppositionsman som förut, men förhållandena hade dock i flera hänseenden blifvit andra än förut. Man hade icke nu samma anledningar till opposition som då, och Petrés inflytande inom ståndet blef icke heller sådant som det varit. Många funno denna bullersamma opposition mot en regering, som från början tycktes i flera hänseenden vilja gå de liberales önskningar till mötes, vittna om föga statsmannablick, och man befarade icke utan skäl, att den nye regenten, då han rönte så föga erkännande af sina liberala tendenser, skulle snart nog afskräckas från att fortgå i denna riktning, hvilket ock inträffade och hvartill Petré icke var den minst vållande. Han fortfor emellertid i samma anda som förut och var vid 1850, 51 årens riksdag ännu bullersammare än vid de föregående, men led nu inom ståndet det ena nederlaget efter det andra. Denna riksdag var ock hans sista, ty kort efter det ständerna nästa gång i slutet af November 1853 sammanträdde, afled han å sitt bruk Hofors den 6 December samma år, och i borgareståndets protokoll för den 10 December intogs, på framställning af Petrés förre motståndare, borgmästaren Lagergren, nu ståndets talman, uttryck af dess sorg och deltagande i anledning af hans frånfälle, »såsom ett bevis af ståndets aktning för hans minne». Onekligen hade han ock varit en af dess mest framstående ledamöter, och hans inflytande inom detsamma var under större delen af hans riksdagsverksamhet mer omfattande än någon annans. Han var ock den, som genom sin öfverlägsna talaregåfva, sitt oförskräckta uppträdande och sin aldrig tröttnande ihärdighet gjorde oppositionen segrande inom detta stånd, som förut troget stått på regeringens sida. Från början hade ock hans opposition ett bestämdt mål att införa fri forskning inom alla områden, som grundlagsenligt voro underkastade representationens pröfning, och häri lyckades han i icke ringa mån; men då han äfven derefter tycktes vilja drifva opposition för oppositionens skull, utan att kunna fullgiltigt ådagalägga, huruvida den var befogad eller icke, minskades ock i samma mån hans inflytande. Likasom grefve Anckarsvärd var äfven han icke egentligen partichef, utan blott sitt partis främste talare, och i allmänhet mera talare än statsman.

Bland öfriga riksdagsmän, som gjort sig bemärkta redan under föregående tidskifte och fortsatt sin verksamhet under den följande tiden, hade *Nils Strindlund* bevistat de flesta riksdagarna. Född 1792 å

hemmanet Skedom inom Skellefteå socken i Ångermanland, hade han redan 1823 blifvit vald till riksdagsman i bondeståndet och deltog i så väl denna som de följande riksdagarna, ända till och med den, som slutade 1858. Redan under sin första riksdag valdes han till ledamot af allmänna besvärs- och ekonomiutskottet, tillhörde statsutskottet under riksdagarna 1828, 34, 40, 47 och 50, var medlem af tullkomitéerna 1829, 30 samt var ståndets talman under riksdagarna 1853, 54 och 1856—58. Redan 1831 hade han af Carl Johan erhållit »en medalj af guld att å bröstet bäras», sedan han varit statsrevisor samma år. Under 1840 års riksdag fick han en silfverkanna såsom förnyadt uttryck af konungens välvilja, och 1858 nämndes han af konung Oscar till riddare af Wasaorden. Af motpartiet fick han ock ofta höra att han var »en regeringens man», och han var det äfven för så vidt regeringens framställningar öfverensstämde med hans egen öfvertygelse. I annat fall visade han vid flera tillfällen, att han var fullt ut lika sjelfständig som hans motståndare, af hvilka icke så få togo sina ingifvelser från oppositionstidningarna, hvaremot Strindlund hyste förtroende till regeringen och misstrodde dem, som sökte rubba detta förtroende. Han vågade ock ställa sig i opposition mot det vida öfvervägande flertalet inom sitt stånd, då han långt förr än någon annan inom detsamma yrkade husbehofsbränningens afskaffande och som talman vid 1854 års riksdag tre gånger vägrade proposition å de yrkanden, som inom ståndet gjordes att söka förhindra genomförandet af de tre öfriga ståndens beslut i bränvinsbränningsfrågan, samt vid alla tillfällen fick sin propositionsvägran ogillad af ståndets flertal, men gillad af konstitutionsutskottet. I allmänhet hade hans inflytande inom ståndet varit mycket vexlande, allt efter som de konservativa eller de liberala åsigterna voro der inom rådande; men fyndig, klok, med mycken lätthet att uttrycka sig och alltid uppträdande hofsamt, äfven i frågor, som lågo honom varmt om hjertat, erkändes han allmänt som en af de mest framstående inom det stånd han tillhörde. Återstoden af sin lefnad tillbringade han i lugn å sin gård Skedom, der han var född och der han dog i Juni 1872.

En annan framstående ledamot af bondeståndet, men tillhörande Strindlunds motparti, var *Hans Jansson*, född 1792 i Dalsland i Mo socken, der han redan vid 17 års ålder antogs till klockare 1809, hvilken befattning han innehade till 1823, då han gifte sig med en bonddotter och flyttade till ett hennes fader tillhörigt hemman Bräcketorp, hvilket han genom arbetsamhet och omtanke ansenligt förbättrade. Vald till riksdagsman i bondeståndet vid 1828 års riksdag, hvilket uppdrag förnyades under de följande riksdagarna, vann han för sitt säkra omdöme, sin lätthet att uttrycka sig och sin redbarhet sådant inflytande inom sitt stånd, att han häri täflade med de i föregående del omnämnde Anders Danielsson och Nils Månsson, samt var efter deras afgång kort före 1840 års riksdag den mest ansedde inom det liberala partiet i bondeståndet. Vid nästa riksdag blef han ståndets

talman och fick under 1847, 48 årens riksdag samma förtroende. Såsom bevis på konungens bevågenhet erhöll han en guldmedalj, och genom en insamling, hvari en stor del af svenska folket deltog, sattes han i tillfälle att utbyta Bräcketorp mot en bättre egendom, Skarbo, der han afled i Februari 1854. Under den då pågående riksdagen egnade förre vice talmannen Nils Persson hans minne en aktningsgärd, hvilken ståndet enhälligt förenade sig att taga till protokollet.

Äldre till åren än de båda föregående, men yngre såsom riksdagsman, var *Per Sahlström*, född 1785 i Borås, der fadern var handlande. Redan vid 10 års ålder måste han försörja sig sjelf, men genom sitt goda hufvud, genom klok omtanka och ihärdigt arbete bragte han det slutligen derhän, att han blef jordegare inom Vårdinge socken, öfver hvilken han år 1824 utgaf en beskrifning, likasom han sedermera 1833 bekantgjorde en ganska läsvärd afhandling »Om folkundervisningen». Sjelf hade han ej fått annan undervisning än under de tre år han bevistade stadsskolan i Borås, men hade derefter gjort sina studier på egen hand med den framgång, att han kunde både ledigt och sakrikt uttrycka sig så väl skriftligen som muntligen. Vald till riksdagsman i bondeståndet vid 1840 års riksdag och sedermera under alla de följande till och med 1858, var han en af ståndets både mest upplyste och mest frisinnade representanter, som modigt och ihärdigt kämpade för en mängd reformer, såsom indragningsmaktens afskaffande, införandet af den lika arfsrätten, borttagandet af bördsrätten, utsträckning af hemmansklyfnings- och jordafsöndringsrättigheterna, skatteförenkling, näringsfrihet, det nya straffsystemets och det nya decimalsystemets införande, nationalrepresentationens ombildning, en förbättrad bränvinslagstiftning m. m., samt framför allt för folkundervisningens förbättrande. Han afled, högt aktad både inom och utom sitt stånd, å sin egendom Berga i Södermanland i November 1866.

Bland framstående riksdagsmän, som mera uteslutande tillhört det tidskifte vi här haft att framställa, bör särskildt nämnas grefve *Gustaf Lagerbielke*, född 1817 och son till generaladjutanten grefve Axel Lagerbielke. Sedan han 1838 i Upsala tagit juris kandidatexamen och såsom extra ordinarie inträdt i justitierevisionen, fortsatte han icke sin tjenstgöring å embetsmannabanan. Efter sin faders död 1832 hade han blifvit innehafvare af Elfsjö fideikommissegendom i Stockholms län och såsom hufvudman för grefliga ätten Lagerbielke intog han under 1844 års riksdag sin plats å riddarhuset, der han snart blef en af det konservativa partiets ledare, var redan under följande riksdagen ordförande i konstitutionsutskottet och uppträdde då såsom afgjord motståndare till regeringens förslag rörande representationens ombildning. Under de följande fem riksdagarna var han ordförande än i bevillnings-, än i konstitutions- eller statsutskotten, afgaf under 1850 års riksdag ett förslag till representationens ombildning, hvilket, hvilande till följande riksdag, då förkastades, ledde från 1855 såsom ordförande förhandlingarna inom den komité, som blifvit tillsatt att utreda grunderna för

städernas beskattning, blef landshöfding i Nyköpings län 1858, var landtmarskalk vid 1862 och 1865 årens riksdagar, samt hade i denna egenskap att underteckna den sista ståndsriksdagens beslut om den nya riksdagsordningens införande. Sedermera har han under de flesta riksdagarne varit talman i första kammaren och fullgjort äfven detta förtroendeuppdrag med samma oveld och samma öfverlägsna förmåga, som han ådagalagt under utöfningen af de många ordförandebefattningar han förut innehaft.

Likasom grefve Lagerbielke var den siste landtmarskalken, var *Nils Larsson* i Tullus bondeståndets siste talman. Född 1822 i Tullus i Jemtland, genomgick han från sitt tionde till sitt fjortonde år Frösö skola, men biträdde sedermera sin fader, förre riksdagsmannen Lars Olofsson, i skötseln af hans hemman, hvilket han efter faderns död öfvertog 1845, blef kort derefter socknens ombud vid landstinget och valdes 1850 till riksdagsman samt har sedermera deltagit i alla följande riksdagar, ända till 1878, varit ledamot än af bevillnings-, än af stats-, än, under de flesta riksdagarna, af konstitutionsutskottet, äfvensom 1858 af komitén för afgifvande af förslag till förordning om kommunalstyrelse och landsting, samt vid flera tillfällen som statsrevisor deltagit i granskningen af stats-, banko- och riksgäldsverkens räkenskaper och förvaltning. Under 1862, 63 och 1865, 66 årens riksdagar var han bondeståndets talman, samt blef 1863 riddare af Vasaorden, äfvensom han då invaldes i landtbruksakademien. Utom i flera frågor rörande länet eller enskilda korporationer, har han med framgång verkat för afskaffande af bördsrätten, såväl i stad som på landet; för upphörande af handels- och sjöfartsafgiften och i sammanhang dermed indragning af konvoykommissariatet; för åtgärder till beredande af större likställighet mellan Sveriges och Norges tullbestämmelser, och för transitorättens införande i den svensk-norska mellanrikslagstiftningen, äfvensom han kraftigt medverkat till de reformer i vår tullagstiftning, som genomfördes vid 1853, 54 och 1856—58 årens riksdagar, samt har i allmänhet varit en bland de inflytelserikaste medlemmarne af sitt stånd.

Detsamma kan äfven med fullt skäl sägas om representanten inom borgareståndet vid de flesta ståndsriksdagarne under detta tidskifte, *Per Murén*. Född 1805 vid Gnarps jernbruk i norra Helsingland, der fadern, Olof Murén, var bruksinspektor, sattes han vid 16 års ålder i handel i Gefle och blef egen handlande derstädes 1829. Hans goda hufvud, redbarhet och praktiska duglighet blefvo snart bemärkta och beredde honom en mängd förtroendeuppdrag. Vid unga år invald bland borgerskapets äldste, var han en längre tid dessas ordförande och, efter de nya kommunalförfattningarnas införande, ordförande för Gefle stadsfullmäktige samt i Gefleborgs läns landsting åren 1864—69. Redan vid 1847 års riksdag var han en af Gefle stads representanter i borgareståndet, och detta förtroendeuppdrag förnyades under riksdagarne 1850, 51, 1856—58, 1862, 63 och 1865, 66, under hvilka båda sistnämnda riksdagar han var ståndets vice talman, samt hade

under alla riksdagarna varit ledamot af bevillningsutskottet, utom under 1856—58 årens riksdag, då han invaldes i statsutskottet. Under de båda första riksdagarna efter den nya riksdagsordningens införande var har ledamot af andra kammaren, men afsade sig derefter sitt riksdagsmannakall, under hvars utöfning han emellertid i hög grad inverkat på genomförandet af de vigtiga reformerna i vår närings- och tull-lagstiftning, samt för utvecklingen af vårt lands kommunikationsväsen. Mångsidig erfarenhet, insigter vunna ej blott praktiskt, utan äfven genom flitigt studium af andra länders statistiska och ekonomiska förhållanden, en mer än vanlig förmåga att se sakerna i stort och en blick för det hela, utan att skymmas af tillfälliga hinder — äro ock egenskaper, dem man hos Murén såsom representant erkänt. Hans verksamhet har för öfrigt visst icke varit inskränkt inom riksdagarnas förhandlingar. Det har hufvudsakligen varit genom hans bemödanden, som Gefle—Dala jernvägen kommit till stånd, och bland andra för Gefle och Norrland vigtiga förslag, som i icke ringa mån hafva att tacka honom för sin tillkomst, böra nämnas: Gefle manufakturbolag, med Strömsbro bomullsspinneri, bildadt 1849, hvars verkställande direktör Murén från början varit; stiftandet af Gefle enskilda bank 1852; bildande af Gefle sjöassuransbolag, Norrlands nya ångbåtsbolag och Korsnäs sågverksaktiebolag; anläggningen af Nyhamn; återupprättandet af Sandvikens storartade jernverk, med bessemertillverkning, 1868, m. fl.

En annan inflytelserik ledamot af borgareståndet vid ståndsriksdagarna under detta tidskifte var *Albert Wilhelm Björck*, född 1812 i Göteborg och son till lektorn vid dervarande gymnasium, professorn Elias Daniel Björck. Student i Upsala 1829, der han följande året tog juridisk examen, blef Albert Wilhelm Björck, efter föregången tjenstgöring inom Göta hofrätt samt vid rådhus- och kämnersrätterna i Göteborg, vald till rådman derstädes 1844, till statsrevisor 1847 och till riksdagsman i borgareståndet 1850, hvartill han återvaldes under alla följande ståndsriksdagarna. Redan från början tillhörde han den liberala oppositionen och blef efter Petrés afgång dess främste ledare inom sitt stånd. Med synnerlig ifver arbetade han ock för representationens ombildning och deltog äfven i de första riksdagarna efter den nya riksdagsordningens införande, under hvilka han företrädesvis verkade för åtskilliga förändringar i statsförvaltningens ordnande, hvarom ock af 1869 års riksdag en skrifvelse afläts till kongl. maj:t på ungefär samma grunder, som af Björck blifvit yrkade. Vid den följande riksdagen undandrog han sig återval, till följd af försvagad helsa, men fick från 1871 års början såsom justitieborgmästare i Göteborg ett nytt fält för sin verksamhet. Han afled i Juli 1885.

Under de senare ståndsriksdagarna uppträdde äfven *André Oscar Wallenberg* inom borgareståndet och tillvann sig större uppmärksamhet. Född 1816 i Linköping och son till biskopen derstädes Marcus Wallenberg, omnämnd i föregående del, blef han 1837 sekundlöjtnant vid flottan, deltog i åtskilliga sjöexpeditioner, befordrades till premierlöjtnant

och förde ångfartyg mellan Stockholm och Sundsvall, der han 1850 vann burskap såsom borgare, hvarefter han följande året tog afsked från flottans tjenst och valdes från 1853 under tre riksdagar till representant i borgarståndet för staden Sundsvall och under två för Hudiksvall, samt vid 1862 års riksdag för första bruksdistriktet, ävensom han alltsedan den nya riksdagsordningens införande varit en af Stockholms stads representanter inom första kammaren. Såsom riksdagsman har han hufvudsakligen verkat för lösningen af ekonomiska och finansiela frågor, och bland de vigtiga förändringar i lagstiftningsväg, som under den senare tiden i dessa hänseenden åstadkommits, har Wallenberg ganska väsentligt bidragit till genomförandet af räntans frigifvande, antagande af guld såsom myntenhet, införande af det metriska vigt- och måttsystemet, samt afskaffande af ulldiskonten och konvoykommissariatet, äfvensom han ifrigt och med omvexlande lycka förfäktat införande af nya bestämmelser rörande skeppsmätning, hamntaxorna, lotsväsendet, förbättrande af embetsmännens lönevilkor, antagande af öppna voteringar vid rösttillfällen, m. m. För utvecklingen af ett inhemskt kreditsystem och upprättandet af nya banker har han ock verkat med stor förmåga och icke mindre framgång. Så medverkade han till stiftande af filialbanker i Sundsvall och Hudiksvall 1855, till upprättande af en enskild bank i Stockholm 1856, hvars verkställande direktör han alltsedan varit, till beslutet af en allmän lag för hypoteksbanken och öfverflyttning dit af riksbankens fastighetslån 1860, till stiftandet af Stockholms hypotekskassa 1861, m. m. Äfven genom en mängd uppsatser i flera af hufvudstadens tidningar har han nitiskt arbetat för utredandet af finansiela och ekonomiska frågor, samt framställandet af dithörande förhållanden. Han afled i Januari 1886.

Bland framstående representanter under det statsskick, som inträdt efter den nya riksdagsordningens antagande, bör i främsta rummet nämnas grefve *Arvid Rutger Fredriksson Posse*. Son till landshöfdingen i Malmöhus län grefve Fredrik Salomon Posse och född å Rosendals sätesgård inom detta län i Februari 1820, blef han student i Lund 1835, tog der juridisk examen 1840, tjenstgjorde i skånska hofrätten och höll åtskilliga ting under dess jurisdiktion, till dess han i Januari 1849 lemnade den juridiska banan, efter att året förut hafva inköpt egendomen Charlottenlund i närheten af Ystad, hvilken under hans vård blifvit ett af Skånes vackraste herresäten. En mängd kommunala uppdrag blefvo honom tidigt anförtrodda. Så var han ordförande i Skånes enskilda bank, 1853—63, i skånska hypoteksföreningen sedan 1861, i Ystad—Eslöfsjernbanans direktion sedan 1864, i Malmöhus läns landsting 1865—68, i samma läns brandstodsförening sedan 1866, samt har äfven en tid varit — nämndeman. Som medlem af riddarhuset bevistade han riksdagen 1856, blef ordförande i bankoutskottet, men lemnade riksdagen redan i början af 1857. Vald till statsrevisor 1859, afsade han sig detta förtroende och var endast en kort tid närvarande vid samma års riksdag. Men så mycket verk-

sammare har han deltagit i alla följande. Vid 1862 års riksdag var han ordförande i bevillningsutskottet, kämpade kraftigt för frihandeln, men motsatte sig lagförslagen om jordafsöndring och hemmansklyfning. Vid följande riksdag uppträdde han med mycken skärpa mot förslaget till den nya riksdagsordningen, hvilket han ansåg »omkullstörta det bestående, utan att förmå skapa något hållbart nytt». Under de följande riksdagarna blef emellertid grefve Posse långt inflytelserikare än under ståndsriksdagarna. Han trädde i spetsen för landtmannapartiet, valdes till ordförande i statsutskottet vid alla riksdagarna ända till den år 1876, då han blef andra kammarens talman, samt hade under denna tid förfäktat representationens rätt att ensam bestämma öfver de ordinarie statsanslagen, yrkat roteringsbesvärets lindring och aflösning samt tillämpning af allmän värnepligt, vid urtima riksdagen 1871 varit vice ordförande i det särskilda utskottet och den egentlige målsmannen för den majoritet inom utskottet och riksdagen, som afslog regeringens förslag till försvarsväsendets ordnande; hade, då ett nytt förslag framstäldes vid 1875 års riksdag, biträdt ett bemedlingsförslag, afsedt att förena deras röster, som ansågo det vara riksdagens skyldighet att icke låta frågan falla, samt hade för öfrigt tagit verksam del i frågorna om sjöförsvarets ordnande, om embetsverkens omorganisation, om den andliga odlingens befrämjande, m. m. Såsom partichef har han blifvit mycket olika bedömd af anhängare och motståndare, men man har dock allmänt erkänt hans stora och mångbepröfvade förmåga både såsom ordförande och deltagande i diskussionerna, hans omfattande sakkännedom, klara och rediga framställningssätt, oveld och lugn, så under debatterna, som under ledandet af förhandlingarna. Dessa egenskaper har han ytterligare ådagalagt under de riksdagar han varit andra kammarens talman, och slutligen blef han i April 1880 såsom statsminister ställd i spetsen för konseljen, med nytt fält för sin verksamhet, men frånträdde detta embete 1883 och blef då president i kammarrätten.

Den inflytelserikaste ledamoten af andra kammarens majoritet under det nya statsskicket har för öfrigt varit *Carl Ifvarsson*, född 1818 i Halland, der fadern var frälsebonde, och der sonen, efter att till sina kommittenters belåtenhet hafva utfört flera kommunala uppdrag, 1859 valdes till riksdagsman i bondeståndet för Halmstads, Höks och Tönnersjö härad, hvilket förtroendeuppdrag förnyades under de följande båda riksdagarna, hvarefter Carl Ifvarsson under alla riksdagar, sedan det nya statsskicket inträdt, i andra kammaren varit ombud för Höks härad. Under alla lagtima riksdagarna har han ock varit ledamot af statsutskottet och under den urtima 1871 af särskilda utskottet. Tillika har han varit statsrevisor, bankofullmäktig, under flera riksdagar ledamot af talmanskonferensen, samt kammarens vice talman under riksdagarna 1880—1884. Under hela sin verksamhet inom andra kammaren har han för öfrigt varit en trogen exponent af landtmannapartiet, ifrat för folkupplysning, men för yttersta sparsamhet i öfrigt,

och motsatt sig allt ordnande af försvarsverket, utom i samband med grundskatternas afskrifning, men likväl tillhört de moderate inom partiet och visat sig vara ingen vän af ytterligheter.

Återblick.

Vi hafva nu hunnit slutet af den tiderymd, dessa Berättelser omfatta, och kunna här kasta en blick tillbaka på vårt samhällsskicks utveckling under denna långa tiderymd.

Vid kristendomens införande i Sverige, då vår historia först börjar dagas ur sagans skymning, finna vi landet deladt i en mängd smärre stater, af hvilka hvar och en kallades och var ett »land» för sig. Hvarje landskap hade sin egen lag, sin särskilda förvaltning och beskattningsrätt, länge äfven sin särskilde konung. Den förnämste bland dessa var Upsala-konungen, som rådde för offren och templet i Upsala, landets största och mest berömda helgedom, och som ansågs tillhöra en ätt, härstammande från gudarne. Han blef ock slutligen den ende konungen och utgjorde nära nog det enda band, som sammanhöll folken i de särskilda landskapen. I hvart och ett af dessa måste han ock infinna sig för att mottaga dess invånares hyllning; men genom densamma blef han landskapens gemensamme konung, och på detta sätt bildade de ett statsförbund. Sambandet dem emellan var emellertid föga fast, synnerligast som folken i de särskilda landskapen icke tillhörde samma stam, utan bildade två hufvudgrupper, *Svear* och *Götar*, skilda genom de stora skogarne Kolmorden och Tiveden.

Likasom riket var ett förbund af stater eller landskap, var hvarje landskap ett förbund af smärre områden, kallade *hundare* i Svearnes land och *härad* i Götarnes, hvilka hundare och härad åter voro föreningar af flera *ätter*, som slutit sig tillsammans till gemensamt skydd. De maktegande inom dessa samhällen voro de frie jordegarne, *odalbönderne*, som hade endast konungen öfver sig och ensamme voro i full besittning af de politiska rättigheterna, medan alla konungens män, alla landbor (arrendatorer) och alla andra, som ej voro på en gång män för sig och jordegare, voro mer eller mindre i saknad af dessa rättigheter, samt de talrike trälarne, så väl som de frigifne, icke egde någon rätt till deltagande i landets eller de mindre samhällenas angelägenheter. Man må således icke föreställa sig, att under det dåvarande statsskicket jemlikheten var större än den sedermera blifvit; tvärtom var de politiskt berättigades antal i förhållande till befolkningen i dess helhet då långt mindre än nu.

De särskilda landskapens gemensamma öfverhufvud, *konungen*, valdes i äldre tider endast af Uplands invånare, Upsvearne, men sedermera deltogo äfven ombud från de andra landskapen i valet, som i de allraflesta fall höll sig inom den gamla konungaätten eller träffade någon, som åtminstone på mödernet härstammade från denna. Konun-

gens myndighet var mycket obestämd och berodde hufvudvudsakligen af hans personliga egenskaper. Han var härens högste anförare i krig och hade i fred att »landom råda, rike styra, lag styrka och frid hålla», hvilket ingalunda var någon lätt uppgift i det ofta inom sig söndrade statsförbund, han hade att styra och hålla tillsammans.

Lagstiftande makten tillhörde uteslutande odalbönderne, hvilka inom hvarje landskap hade sin särskilda lag och sin särskilde *lagman*, vald af och bland dem sjelfva. Han hade att årligen på landskapstinget för folket upprepa innehållet af dess rättssedvänjor och lagar samt föreslå tillägg eller förändringar i dessa. Tillika var han, biträdd af en tolfmanna-nämnd, landskapets förnämste domare i de mål, som till hans afgörande öfverlemnades antingen af *domarena* inom de särskilda hundare i Svealand och af *häradshöfdingarne* i Götalands härad, då de vore tvehogse om lagens tillämpning, eller af parter, som ej voro nöjde med den dom, dessa underdomare, hvilka äfven biträddes hvar och en af en tolfmannanämnd, hade fält. Dessutom hade lagmannen att föra ordet, då landskapets administrativa angelägenheter afgjordes å landskapstinget, samt att genom dom erkänna nyvald konung och inför honom föra landskapets talan. Konungen hade från början ingen andel hvarken i lagstiftningen eller lagskipningen, men fick efter hand allt större inflytande på båda, i samma mån som konungamakten vann ökad styrka. Då han egde att »lag styrka och frid hålla», måste ock snart nog domsrätt tillerkännas honom, och så blef han rikets högste domare, likasom han äfven allt oftare vid tingen framstälde eller lät framställa de tillägg eller förbättringar i de särskilda landskapslagarna, han ansåg behöfliga, och slutligen förbehöll sig Magnus Ladulås att i sådana mål, som rättelse tarfvade och ej förr voro i lag satte, med sina goda mäns råd stifta lag, hvilken dock skulle föredragas för att godkännas af tinget i det landskap, der den skulle blifva gällande.

Konungens förnämste ombudsman inom hvarje landskap var dess *höfding*, under hvars befallning stod för hvart hundare eller härad konungens *länsman*. De hade å konungens vägnar uppsigt i landskapet, hundaret eller häradet, framförde till folket hans budskap, vårdade hans rätt i afseende å skatter och böter, hade inseende vid uppbörden deraf, tillsågo, att rättegångstiderna vid domstolarne iakttogos, att ordning der hölls och att dom sattes i verkställighet, utöfvade åklagarepligten i vissa fall, samt förde, å konungens vägnar, befälet öfver de trupper, som i krigstider skulle uppsättas af landskapet, hvars invånare de sammankallade till ting, då de hade något att, å konungens vägnar, meddela.

Af dessa konungens män bildades efter hand en *tjensteadel*, som, i den mån konungens myndighet tillväxte, höjde sig äfven öfver odalbönderne, hvilka dock fortfarande voro de egentligen maktegande i samhället, och tillika fans redan under hednatiden en *bördsadel*, bestående af »storbönder», hvilka genom gammal, aktad ätt, rikedom

eller ärofulla bragder vunnit högre anseende än mängden, men dock ännu icke voro i besittning af några företrädesrättigheter.

Sjelf eller genom sina ombud rådgjorde konungen med folket om rikets allmänna angelägenheter särskildt vid hvarje landskapsting, bland hvilka det förnämsta var det i Tiundaland (trakten kring Upsala), hvilket årligen hölls på Mora äng vid denna stad och kallades *allshæriar-ting* (all härens ting) eller *alla svears ting*, der ordet, å folkets vägnar, fördes af Tiunda-lagman och i en senare tid af lagmannen öfver hela Upland, men der frie och besutne män från de öfriga landskapen och särskildt dessas lagmän äfven hade rätt att infinna sig, i fall de hade något att hos konungen andraga. Det beslut, som på detta ting fattades, kallades *allshæriardom*, och den egde konungen ej bryta, utan var pligtig bringa den till verkställighet.

Samhällsförfattningen var sålunda ännu mycket enkel. Å ena sidan finna vi konungen och hans män, bildande en tjensteadel, som dock ännu ej hade andra politiska rättigheter än att föra konungens talan och bringa hans beslut till verkställighet; å den andra odalbönderne, under hvilka stodo, politiskt oberättigade, landboerne och trälarne. I politiskt hänseende fans sålunda ännu blott ett enda stånd.

Genom kristendomens allmännare införande förändrades efter hand dessa förhållanden. Under den långvariga striden mellan götarne, som tidigare öfvergått till kristendomen, och svearne, som längre förblefvo den gamla läran trogne, om hvilkendera stammen skulle gifva hela riket en konung, blefvo odalbönderne allt mera lidande och deras inflytande mer och mer förminskadt, hvaremot storböndernes och tjensteadelns tillväxte. De maktegande blefvo nu »*herrarne*», som började bilda ett särskildt stånd, skildt från bönderne, och tillika uppstod ett nytt stånd, *presterskapet*, hvars inflytande steg i samma mån som kristendomen blef statsreligion.

Konungarne fingo ock nu, före 1200-talets slut, ett särskildt *råd*, bestående af erkebiskopen, den ende sjelfskrifne ledamoten af detta råd, samt ett obestämdt antal biskopar, lagmän, riddare och svenner, tillkallade af konungen. Desse rådsherrar bodde spridda i landet, och endast då de händelsevis befunno sig i konungens närhet eller han särskildt tillkallade några eller alla, infunno de sig för att biträda honom vid afgörandet af vigtigare ärenden. Vid dessa rådsmöten eller *herredagar* inställde sig äfven andre än rådets medlemmar, men Magnus Ladulås stadgade, att ingen finge der infinna sig, som icke vore kallad af konungen eller hade angeläget och giltigt ärende.

Under söndringarna inom Folkunga-ätten blef detta råd allt mäktigare. Från att vara endast rådgifvande blef det efter hand styrande, och äfven dess benämning förändrades från »konungens» till »rikets» råd. Den förening af andliga och verldsliga herrar det bildade, förbunden genom mångfaldiga slägtförhållanden med de öfriga »herrarne» i riket, blef ock härefter den mäktigaste inom detsamma samt inkräktade både på konunga- och folkmakten.

Härtill bidrog äfven det dåvarande sättet för konungens embetsmäns aflönande, hvilket skedde genom förläningar eller genom beviljad skattefrihet. Så aflönades ofta äfven rådets ledamöter och andre, som gjort konungen vigtiga tjenster. Länen, som ej voro ärftliga, utgjordes af ett eller flera gods, hvilkas afkastning länsinnehafvaren fick uppbära, emot vissa vilkor — vanligen att vid uppbåd ställa ett bestämdt antal krigare i konungens tjenst — eller af skatterna och böterna inom ett visst område, stundom ett helt landskap. Allt oftare begagnade ock konungen sin rätt att befria dem, han ville visa bevågenhet, från erläggandet under hans regeringstid af den skatt, som för deras jord eller deras personer skulle utgå till konungen, och slutligen förklarades genom Alsnö-stadgan omkring 1280, att hvar och en, som gjorde krigstjenst till häst, skulle vara fri från alla utskylder till konungen.

Så tillkom det verldsliga *frälset*, hvilket sedermera under Magnus Erikssons regering utsträcktes först till rådsherrarnes och riddarnes, sedermera äfven till alla andra frälsemäns enkor, minderåriga söner och ogifta döttrar. Det andliga frälset hade redan förut uppstått, i det kyrkans jord och tjenare fritogos från alla utskylder till kronan.

Två stånd hade sålunda uppstått, med särskilda friheter och fingo äfven efter hand allt flera företrädesrättigheter. Det andliga ståndet, *presterskapet*, ansågs nu för det förnämsta och hade sitt högsta öfverhufvud icke i konungen, utan i påfven. Presterskapet hade fått rätt att uppbära tionde, och tiondedelen af denna utgick till påfven, som äfven fordrade inkomsterna af hvarje andlig lägenhet under första året sedan den blifvit ledig. Erkebiskopen i Upsala, samt biskoparne i Linköping, Skara, Strengnäs, Vesterås, Vexiö och Åbo tillsattes icke af konungen, utan valdes af domkapitlen, hvarefter valet skulle underställas konungens bifall och påfvens sanktion. Ingen verldslig person, hög eller låg, egde att af de andliga fordra eller mottaga någon trohets-, läns- eller hyllnings-ed. Erkebiskopen betraktades såsom den förnämste i riket, näst efter konungen.

Adeln var emellertid den verklige innehafvaren af makten och stod i mångfaldiga förbindelser med presterskapet, hvars främste medlemmar ofta tillhörde de mest ansedda frälse-slägterna. *Riddare* var den högsta adliga värdigheten, hvilken dock endast var personlig; derefter följde *svenner* af vapen eller *väpnare*, som genom särskilda tjenster sökte vinna riddare-värdigheten, och slutligen de »allmännelige *frälsemännen*». Riddare och svenner inom konungens råd betraktades dock såsom jemnlikar, i följd af sin rådsvärdighet.

Äfven köpstadsmännen hade nu börjat bilda ett särskildt *borgarestånd*, som likväl ännu hade ringa politisk betydenhet. »Utsedde män från hvar köpstad» finnas dock hafva af konung Magnus Eriksson blifvit kallade till herredagen i Kalmar 1359, och hvarje stad hade sin särskilda styrelse, vald af och inom dess borgerskap.

Bondeståndet hade förlorat det mesta af sin forna betydenhet. De förmögnare odalbönderne hade blifvit frälsemän, och de öfrige, som nu kallades skattebönder, kunde föga göra sina politiska rättigheter gällande. Dock finner man »fyra män af allmogen från hvar lagsaga» kallade till den nyssnämnda herredagen i Kalmar, som sålunda egentligen bort kallas en riksdag, ehuru den både till benämningen och i verkligheten var en herredag, ty besluten bestämdes af herrarne. Frälsebönderne hade inga politiska rättigheter, och i samma mån frälsefriheten utsträcktes, föllo skatter och utskylder tyngre på skattebönderne, som mer och mer utarmades.

Under unionstiden väcktes hos allmogen under Engelbrekts ledning åter känslan af dess betydenhet. Både bönder och borgare kallades åter till riksmötena, och efter Carl Knutssons död sammanträdde bönderne egenmyndigt i Upsala, tolf från hvarje landskap, samt förelade riksens råd att träffa någon öfverenskommelse sig emellan, emedan de, bönderne, »ingalunda kunde lida någon tvedrägt i landet». Det var ock hufvudsakligen genom böndernes och borgarenas inflytande, som Sten Sture den äldre utsågs till riksföreståndare, och »med Gud och Sveriges allmoge» gjorde Gustaf Vasa slut på unionen och Sverige åter till ett sjelfständigt rike.

Under Gustaf Vasas kraftfulla styrelse ökades åter konungens myndighet. Konungadömet blef ärftligt, och *konungen* var nu den verklige innehafvaren af makten inom samhället. Han regerade dock ej sjelfrådigt, utan rådgjorde med folkets ombud i de flesta vigtiga frågor samt inhemtade deras beslut, i hvilka han dock af egen myndighet gjorde åtskilliga tillägg och hvilka han äfven stundom tillämpade annorlunda än åsyftadt varit. Man finner dock ännu under Gustaf I:s regering spår af den urgamla förbundsförfattningen. Föreningar bildade sig inom landskapen och underhandlade dels med hvarandra, dels med konungen. Han höll möten med enskilda landskap eller med flera sådana; särskildt med allmogen, eller med köpstadsmännen och allmogen tillhopa; med rikets råd ensamt, eller med rådet och allmogen, eller med rådet och frälset; äfven med ombud från hela riket. Under hans regering förekommer ock benämningen *riksdag* allt oftare, i stället för den af herredag; men när, hvar och huru riksdag skulle hållas och hvilka ärenden fordrade riksdags beslut förblef obestämdt.

Adeln var nu rikets främsta och mäktigaste stånd, hvars privilegier Gustaf I, sjelf utgången ur detta stånd, bekräftade, men hvars maktlystnad och inkräktningar på de öfriga våndens bekostnad han dock genom sin öfverlägsna personlighet återhöll. Under söndringarna mellan hans söner tillväxte deremot adelns både myndighet och rikedomar alltmera. De grefvar och friherrar Erik XIV tillsatt såsom en motvigt mot hertigarne, hans bröder, erhöllo ärftliga förläningar af kronogods, hvilka äfven alltmera frikostigt förlänades åt adeln i allmänhet, och härigenom ökades adelns rikedom i samma mån som kronans egendom

minskades. Med rikedomen växte ock modet, och adeln blef alltmera tilltagsen både mot kronan och medstånden.

Presterskapets inflytande åter blef genom reformationens införande betydligt minskadt. De andlige ledamöterne uteslötos ur rådet, och en stor del af kyrkans egendom öfvergick till kronan. Prelaternes myndighet och inkomster blefvo betydligt nedsatta. All skatt till påfven upphörde, biskoparne tillsattes åter af konungen, dels efter anstäldt val inom kapitlet, dels utan sådant, och presterskapet, som under den föregående tiden utgjort ett slags stat i staten under annat öfverhufvud än denna, stäldes nu i samma förhållande till det öfriga samhället som folket i allmänhet. Det slöt sig ock nu mera till de öfriga folkklasserna och mindre till adeln, som troget bistått Gustaf I att minska presternes både myndighet och inkomster.

Borgerskapet blef, genom sin befrielse från hansestädernas förtryck och flera åtgärder, som vidtogos för handelns upphjelpande, mera välmående än förut, och i samma mån ökades också dess betydenhet. Man sökte äfven draga till städerna all handel och alla handtverk, samt så mycket som möjligt hindra andra samhällsklasser att blifva fastighetsegare i städerna. Skråtvånget tillämpades ock nu i vidsträcktaste mån och ansågs nödvändigt för att hålla de särskilda handtverken uppe.

Skattebönderne ledo alltmera genom de många förläningarna till adeln, och ehuru de nu alltid kallades till riksdagarne, var deras inverkan på besluten, likasom i allmänhet deras politiska betydenhet, ganska ringa.

Gustaf I hade begynt, Carl IX fortsatte och Gustaf Adolf fullföljde ordnandet af våra inre förhållanden; men våra förhållanden till utrikes makter hade varit af föga betydenhet förr än Sverige med ens under Gustaf Adolfs ledning blef en stormakt och med detsamma en ny riktning för ett helt århundrade gafs åt nationalandan. Svenskarne blefvo ett krigiskt folk, krigisk storhet stäldes högst bland alla, och de svenska krigarne blefvo ock de främste inom vår verldsdel. Det var nu Sveriges storhetstid, en tid af oförgätlig glans och ära, men ock af öfveransträngning för svenska folket i dess helhet. Adeln tillväxte mer och mer i makt och rikedom, men de öfriga folkklasserna funno sig alltmera betryckta, blefvo ock till stor del utarmade. De biträdde ock ifrigt Carl XI att störta adelsväldet och i stället införa det kungliga enväldet, hvilket under Carl XI visade sig i flera hänseenden välgörande genom införandet af bättre ordning i de inre förhållandena och förhindrandet af ett stånds förtryck mot de öfriga, men som, utöfvadt af Carl XI:s son, bragte Sverige till branten af sin undergång.

Det kungliga enväldet blef nu afskaffadt och tillika var vår storhetstid förbi; riksdagsväldet begynte och med detsamma en politisk förnedringstid. Sverige stod än i Rysslands, än i Frankrikes sold, föga aktadt af någondera och lika litet af de öfriga makterna. Äfven svenska krigsäran hade lidit betydlig afbräck genom de illa förda krigen i Finland och Pomern. Partierna stodo alltmera fiendtliga mot hvarandra,

och konungen hade ingen myndighet att beherska eller förlika dem. Vigtiga förbättringar infördes emellertid i våra inre förhållanden, och denna tid af yttre förnedring blef tillika en af inre förkofran, samt en vetenskaplig storhetstid, under hvilken svenska namnet vann lika stort rykte inom vetenskapernas område som förut på slagfälten. Adeln stod fortfarande högst både i inflytande och i politisk bildning; men denna tillväxte betydligt äfven hos de öfriga stånden, och om än adeln vanligen vid riksdagarne bestämde besluten, kunde den dock ej förtrycka de andra samhällsklasserna, hvilka den ej heller nu var i rikedom öfverlägsen, såsom före Carl XI:s reduktion. Tvärtom hade rikedomen nu öfvergått till de industriidkande, i samma mån som handel och näringar lifligare uppmuntrades och under fortfarande fredslugn vunno förkofran.

Partisöndringarna tilltogo emellertid för hvarje riksdag, och då de ofrälse stånden hotade att bryta adelns öfvervigt, slöt sig detta stånd till Gustaf III och biträdde honom att göra slut på riksdagsväldet samt gifva ny styrka åt konungamakten. Sveriges yttre anseende återstäldes. En lysande tid begynte för vitterheten och de sköna konsterna. Flera snillen uppträdde, omgåfvo den snillrike konungen och uppmuntrades af honom. Men detta lysande tidehvarf var tillika ett flärdens och det mer och mer kring sig gripande sedeförderfvets, och äfven deri gåfvo de högste inom samhället föredömen, här föga prisvärda. Söndringar framträdde å nyo vid riksdagarne. Inom adeln röjde sig en stark opposition mot konungen, framkallad hos flera af maktlystnad och önskan att återinföra frihetstidens statsskick, hos andra af missnöje med konungens flärdfullhet och misshushållning, hos några af de frihetsidéer och det konungahat, som vid denna tid röjde sig flerstädes i Europa och inom Frankrike hotade med ett våldsamt utbrott. Motarbetad å detta håll och finnande sig ej kunna af ständerna utverka medel till betalande af den skuld, hvari han råkat genom sin misshushållning, begynte konungen ett orättmätigt och olagligt krig, som ej beredde honom den krigareära, han påräknat, och under hvilket flere af hans adel blefvo förrädare mot honom och fäderneslandet. Med beundransvärd fyndighet och rådighet redde han sig dock ur svårigheterna, men fann sig behöfva ökad myndighet, för att bringa kriget till lyckligt slut, och gjorde sig vid 1789 års riksdag med de ofrälse ståndens tillhjelp i det närmaste enväldig. Förbittringen hos adeln hade emellertid ytterligare ökats, en sammansvärjning uppgjordes och konungen mördades.

Den utvidgade konungamakten var sålunda till ingen båtnad för Gustaf III sjelf och blef det icke heller hvarken för hans efterträdare eller för riket. Uppväxt under föreställningen att han var vida upphöjd öfver den öfriga menskligheten, att konungadömet var »af Gudi», att således konungen, näst Gud, hade att bestämma folkets öden och att hans bud måste utan gensägelse hörsammas, stälde sig Gustaf IV Adolf så sällan som möjligt i beröring med sitt folk och regerade så

sjelfrådigt, som hans alltför inskränkta förståndsförmögenheter medgåfvo. Oförmögen att rätt bedöma de europeiska förhållandena och Sveriges rätta plats inom det europeiska samhället, sjelfklok, envis, missledd äfven af sina lofvärda egenskaper — sin fasta religiösa förtröstan, som kom honom att anse mensklig klokhet öfverflödig, sin lika fasta rättskänsla, som fäste intet afseende vid hans folks förmåga att bära följderna af denna, då den drefs till ytterlighet — bragte han Sverige lika nära sin undergång som före honom Carl XII under liknande förhållanden, men, i saknad af Carl XII:s personliga storhet, skedde det nu föga ärorikt.

Svenska folket hade emellertid vid båda tillfällena lidit alltför mycket af den obegränsade konungamaktens utöfning att icke söka ett korrektiv mot missbruket deraf. Varnad genom följderna af den alltför långt drifna folkmakten under frihetstiden, sökte man nu bättre afväga förhållandena mellan konungens och folkets myndighet och förekomma, att den ena inkräktade på den andras område. Häri lyckades man ock, åtminstone bättre än vid något föregående tillfälle, och 1809 års grundlagar hade också, utan väsentliga rubbningar, bestånd längre än några föregående, alltsedan svenska folket under Christinas minderårighet erhöll sin första egentliga, mera bestämdt affattade grundlag.

Efter få års förlopp intogs tronen af en ny konungaätt, hvars stamfader återstält Sveriges alltför mycket nedsatta politiska anseende, tillvägabragt de båda skandinaviska rikenas förening och gjorde en orubbad fred med utländska makter samt en fortgående utveckling af Sveriges inre förhållanden till hufvudsyftet för sin statskonst. Sedan dess har ock Sverige egt lyckan af ett ostördt fredslugn längre än under någon föregående tid under hela dess historia. Den inre utvecklingen har ock fortgått rikare än under någon föregående tiderymd. Sveriges folkmängd har blifvit större än under dess storhetstid, dess handel och näringar ojemförligt mera utvecklade än någonsin, välmågan och bildningen allmännare spridda än förut. Vi hafva under denna tiderymd haft en vitter storhetstid, mångsidigare och rikare på snillen än under något föregående tidskifte, och äfven en vetenskaplig, täflande med den under frihetstiden. I allmän bildning kan svenska folket mäta sig med hvilket annat som helst, och båda statsmakterna hafva täflat i omsorger om dess befordrande. Äfven den politiska bildningen har vunnit en ganska betydande utveckling. Den urgamla representationsformen har ock funnits alltför tung, och ståndsrepresentationen har fått vika för en ny, grundad på samfälda val. Följden har likväl blifvit, att vid våra riksdagar en samhällsklass, närmast motsvarande de forne odalmännen, vunnit en alltför märkbar öfvervigt, som icke med rätt blida ögon ses af de öfriga, och det tyckes som vårt samhällsskick tagit en riktning att återgå till sin utgångspunkt, då de besutne jordegarne voro de maktegande. Striden är dock ännu oafgjord, men derunder har lösningen af vigtiga frågor, synnerligast de om ordnandet af vårt försvarsväsen och om införandet af lika be-

skattning, innefattande äfven en återgång till urgamla förhållanden, alltför länge blifvit uppskjuten, och man kan endast hoppas, att dessa frågor måtte lösas lyckosamt för det fosterland, hvars väl utan tvifvel ligger de olika åsigternas förfäktare lika varmt om hjertat.

Vi hafva emellertid nu visat, huru under ett årtusende Sverige, från att vara ett statsförbund, der hvarje landskap utgjorde ett särskildt samhälle och egentligen endast den gemensamme konungen sammanhöll det hela, utbildat sig till ett enda rike, hvars inbyggare betrakta sig som ett enda folk; huru odalbönderne, de besutne jordegarne, från början voro de maktegande inom de särskilda samhällena och hade öfver sig endast konungen samt under sig landboerne (arrendatorerne) och trälarne; men huru adeln efter hand höjde sig öfver de andra samhällsklasserna och först biträdde konungen att inkräkta på folkets myndighet, samt slutligen gjorde sig mäktigare än både konungen och folket, härvid biträdd äfven af det högre presterskapet; huru Gustaf Wasa gjorde slut på presterskapets myndighet, trädde i spetsen för allmogen och genom sin personliga öfverlägsenhet beherrskade adeln, från hvilken han sjelf var utgången; huru adeln under söndringarna efter hans död åter tillväxte i betydenhet, men fördes af Gustaf Adolf till eröfringar i främmande länder och biträdde honom att grunda Sveriges storhet; huru adelns makt och rikedom derunder alltmera ökades och efter den store konungens, så väl som efter Carl Gustafs död, ett adelsvälde uppstod, på hvilket Carl XI med de ofrälse ståndens tillhjelp gjorde slut och i stället införde ett nära obegränsadt konungavälde; huru detta, sedan, under utöfningen deraf, Carl XII bragt Sverige nära sin undergång, följdes af ett riksdagsvälde, en tid af yttre förnedring, men inre förkofran och vetenskaplig storhet; huru Gustaf III med adelns tillhjelp gjorde slut på riksdagsväldet, men huru han sedermera fann sina hätskaste fiender inom adeln och, sedan han gjort sig i det närmaste enväldig, föll offer för dess förbittring; huru det nya konungaväldet föll af nära nog samma anledningar som det förra och följdes af ett lagbundet konungadöme, der förhållandet mellan båda statsmakterna var bättre afvägdt och der intet stånd hade någon afgörande öfvervigt öfver de öfriga, om ock adeln fortfarande var äfven i politisk bildning den främsta, samt slutligen huru den mer och mer föråldrade statsförfattningen fått vika för ett nytt statsskick, inom hvilket de besutne jordegarne åter tyckas blifva de öfvervägande.

Om häri synes röja sig en återgång, har dock både den materiela och ideela utvecklingen ständigt fortgått och under den nyaste tiden blifvit rikare än någonsin. Dock saknas icke äfven här anledningar till farhågor. De materiela intressena tyckas vilja inkräkta alltmera på de öfriga — äfven på fosterlandskärleken; tilltagande flärd och yppighet börja mer och mer undantränga det forna svenska allvaret, och den varma men tillika sunda religiösa känsla, som så länge varit ett af de vackraste dragen hos massan af svenska folket, tyckes hos det uppväxande slägtet alltmera kallna eller slå öfver till läseri, hvilket

visserligen, så länge det icke går till öfverdrift är att föredraga framför otro, men ock alltför lätt öfvergår till sjuklig öfvertro. I samhällenas lif, likasom i den enskildes, är långvarig medgång icke alltid nyttig och motgångens skola någon gång väl behöflig. Vi vilja dock hoppas, att ett älskadt fosterland måtte förskonas från denna skolas pröfningar och att vi äfven dem förutan skola fortfarande med fulla skäl kunna känna oss stolta att tillhöra det ärorika svenska folket.

NAMNREGISTER.

A.

B.

C.

D.

E.

F.

G.

H.

I.

J.

N.

O.

P.

S.

T.

U.

W.

Register

öfver de åttio porträtt som åtfölja *Starbäck-Bäckströms Berättelser ur Svenska Historien.*

Kronologiskt Porträttregister.

(Tjenar äfven såsom underrättelse för bokbindaren huru porträtten skola placeras vid arbetets bindning. *Obs.* Hvarje porträtt vändes *emot* den här angifna sidan. Hvarje dels innehållsförteckning insättes vid bindningen omedelbart efter titelbladet.)

Del.	III,	sid.	1.	**Konung Gustaf I.**
»	»	»	275.	**Drottning Margareta Leijonhufvud.**
»	»	»	296.	**Konung Erik XIV.**
»	»	»	320.	**Clas Christersson Horn.**
»	»	»	376.	**Konung Johan III.**
»	»	»	479.	**Konung Sigismund.**
»	»	»	585.	**» Carl IX.**
»	»	»	601.	**Jakob Pontusson de la Gardie.**
»	IV,	»	1.	**Konung Gustaf II Adolf.**
»	»	»	178.	**Axel Oxenstierna.**
»	»	»	355.	**Gustaf Horn.**
»	V,	»	1.	**Drottning Christina.**
»	»	»	73.	**Johan Banér.**
»	»	»	88.	**Lennart Torstensson.**
»	»	»	128.	**Carl Gustaf Wrangel.**
»	»	»	188.	**Johan Skytte.**
»	»	»	297.	**Per Brahe d. y.**
»	»	»	366.	**Magnus Gabriel de la Gardie.**
»	VI,	»	1.	**Konung Carl X Gustaf.**
»	»	»	162.	**Erik Dahlberg.**
»	»	»	343.	**Konung Carl XI.**
»	»	»	641.	**Rutger von Ascheberg.**
»	»	»	720.	**Johan Gyllenstierna.**
»	»	»	828.	**Olof Rudbeck d. ä.**
»	»	»	935.	**Georg Stjernhjelm.**
»	VII,	»	1.	**Konung Carl XII.**
»	»	»	103.	**Adam Ludvig Lewenhaupt.**
»	»	»	209.	**Magnus Stenbock.**
»	»	»	331.	**Nicodemus Tessin.**
»	»	»	371.	**Carl Piper.**
»	»	»	375.	**Arvid Bernhard Horn.**
»	»	»	408.	**Christofer Polhem.**
»	VIII,	»	1.	**Drottning Ulrika Eleonora.**
»	»	»	57.	**Konung Fredrik I.**
»	»	»	122.	**Carl Gyllenborg.**

Uti häftena af godtköpsupplagan af *Starbäck-Bäckströms Berättelser ur Svenska Historien* äro porträtten sålunda inhäftade:

Häft. 1. Konung Gustaf I.
» 2. » Oscar II.
» 3. Drottning Sofia.
» 4. Adolf Erik Nordenskiöld.
» 5, 6. Drottning Margareta Leijonhufvud.
» 7, 8. Konung Gustaf II Adolf.
» 9, 10. Axel Oxenstierna.
» 11, 12. Gustaf Horn.
» 13, 14. Konung Gustaf III.
» 15, 16. Magnus Stenbock.
» 17, 18. Konung Carl XIV Johan.
» 19, 20. Esaias Tegnér.
» 21, 22. Erik Gustaf Geijer.
» 23, 24. John Ericson.
» 25, 26. Konung Erik XIV.
» 27, 28. » Johan III.
» 29, 30. » Sigismund.
» 31, 32. » Carl IX.
» 33, 34. Drottning Christina.
» 35, 36. Konung Carl X.
» 37, 38. Johan Banér.
» 39, 40. Lennart Torstensson.
» 41, 42. Olof Rudbeck d. ä.
» 43, 44. Konung Carl XI.
» 45, 46. Johan Skytte.
» 47, 48. Georg Stjernhjelm.
» 49, 50. Per Brahe d. y.
» 51, 52. Adam Ludvig Lewenhaupt. Jakob Pontusson de la Gardie.
» 53, 54. Magnus Gabriel de la Gardie. Clas Christersson Horn.
» 55, 56. Drottning Ulrika Eleonora d. y. Konung Fredrik I.
» 57, 58. Carl Gustaf Wrangel. Konung Carl XII.
» 59, 60. Erik Dahlberg. Johan Gyllenstierna.
» 61, 62. Carl Piper. Rutger von Ascheberg. Carl Gustaf Tessin.
Häft. 63, 64. Fredrik Axel von Fersen. Louis Gerhard de Geer. Olof von Dalin. Sven Lagerbring.
» 65, 66. Carl von Linné. Anders Johan von Höpken. Johan August Sandels. Baltzar Bogislaus von Platen.
» 67, 68. Carl Johan Adlercreutz. Carl von Cardell. Emanuel Svedenborg. Augustin Ehrensvärd.
» 69, 70. Christofer Polhem. Arvid Bernhard Horn. Nicodemus Tessin. Carl Gyllenborg.
» 71, 72. Konung Adolf Fredrik. Drottning Lovisa Ulrika. Konung Gustaf IV Adolf. Drottning Fredrika Dorotea Wilhelmina.
» 73, 74. Johan Henrik Kellgren. Carl Michael Bellman. Johan Gabriel Oxenstierna. Carl Gustaf af Leopold.
» 75, 76. Gustaf Mauritz Armfelt. Georg Adlersparre. Johan Christofer Toll. Georg Carl von Döbeln.
» 77, 78. Konung Carl XIII. » Oscar I. » Carl XV. Magnus Brahe.
» 79, 80. Drottning Josefina. » Lovisa. Anna Maria Lenngren. Johan Tobias Sergel. Jöns Jakob Berzelius. Frans Michael Franzén. Johan Olof Wallin. Carl Snoilsky.

INNEHÅLL.

Oscar I:s regering.

Carl XV:s regering.

Oscar II:s regering.